

Enyedi György prédikációi 3.

ENYEDI GYÖRGY
PRÉDIKÁCIÓI
3.

(167–211. beszéd)

*5. Kolozsvári Kódex,
1. Kolozsvári Kódex,
Székelykeresztúri Kódex,
Conciones vetustissimae*

Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta
Lovas Borbála

MTA-ELTE HECE
Magyar Unitárius Egyház
Budapest
2018

A kutatás az MTA-ELTE Humanizmus Kelet-Közép-Európában
Lendület Kutatócsoport keretein belül zajlott.
A kiadást a Magyar Unitárius Egyház támogatta.

Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta,
és a bibliai helyek mutatóját készítette:
Lovas Borbála

Lektorálta:
Pap Balázs

A névmutatót készítette:
Lovas Borbála

Műszaki szerkesztő:
Kiss Béla

A latin nyelvű szöveghelyeket ellenőrizte:
Hende Fanni

A görög nyelvű szöveghelyeket ellenőrizte:
Kiss Farkas Gábor

Az átírási munkálatokban részt vettek:
Rőczei Csenge (179. beszéd [Sz], 180. beszéd [K5], 184. beszéd [K5],
191. beszéd [Sz], 200. beszéd [Sz])
Sebestyén Ádám (170. beszéd [Sz], 181. beszéd [K5], 182. beszéd [K5, Sz],
193. beszéd [Sz], 194. beszéd [Sz])
Sziij Angéla (168. beszéd [K5], 183. beszéd [K5], 186. beszéd [Sz],
189. beszéd [K5], 208. beszéd [Sz], 209. beszéd [K1, Sz])

Felelős kiadó:
Kiss Farkas Gábor

ISBN 978-963-508-885-0
Nyomta és kötötte az Eurostile Nyomda és Grafikai Stúdió
Felelős vezető: Bak László

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	7
Előszó	9
A kötetben szereplő kódexek	9
5. Kolozsvári Kódex	11
1. Kolozsvári Kódex	11
Székelykeresztúri Kódex	12
Conciones vetustissimae	13
Átírási elvek	15
A kötetben szereplő beszédek listája	19
Az 1. Kolozsvári Kódex indexei	21
BESZÉDEK	
167. beszéd (K5 [fragm.])	25
168. beszéd (K5)	33
169. beszéd (K5, Sz)	40
170. beszéd (K5, Sz)	61
171. beszéd (K5)	82
172. beszéd (K5)	88
173. beszéd (K5)	95
174. beszéd (K5)	103
175. beszéd (Sz, K5 [fragm.])	111
176. – Observationes (1)	124
177. – Observationes (2)	127
178. beszéd (K5, Sz)	129
179. beszéd (K5, Sz)	141
180. beszéd (K5, Sz)	150
181. beszéd (K5, Sz)	166
182. beszéd (K5, Sz)	186
183. beszéd (K5, Sz)	205
184. beszéd (K5, Sz)	227
185. beszéd (K5, Sz, CV)	249
186. beszéd (K5, Sz)	276
187. beszéd (K5)	299
188. beszéd (K5, CV)	308
189. beszéd (K5)	321
190. beszéd (K5)	327

191. beszéd (K5, Sz, CV).....	333
192. beszéd (K5, Sz).....	363
193. beszéd (K5, Sz).....	384
194. beszéd (K5, Sz).....	402
195. beszéd (K5 [fragm.]).....	420
200. beszéd (K1, Sz).....	428
201. beszéd (K1)	450
202. beszéd (K1)	458
203. beszéd (K1)	466
204. beszéd (K1)	475
205. beszéd (K1)	486
206. beszéd (K1)	494
207. beszéd (K1)	501
208. beszéd (K1, Sz).....	508
209. beszéd (K1, Sz).....	525
210. beszéd (K1)	552
211. beszéd (K1 [fragm.]).....	559
Betűhív mutató.....	573
Jegyzetek.....	583
Személynevek, földrajzi nevek listája.....	601
Szójegyzék.....	609
Rövidítésjegyzék.....	617
Antik irodalmi művek rövidítésjegyzéke.....	617
Bibliai könyvek rövidítései.....	620
Kódexek rövidítései.....	623
Általános rövidítésjegyzék.....	624
Bibliai helyek mutatója.....	627
Névmutató.....	
Errata.....	

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom Kiss Farkas Gábornak és a Humanizmus Kelet-Közép-Európában Lendület Kutatócsoport tagjainak, hogy egy újabb kötet elkészülhetett Enyedi György prédikációinak kiadásából. Köszönöm Pap Balázsnak, hogy elvállalta a lektorálást. Köszönöm Kiss Bélának a kötet technikai szerkesztését. Köszönettel tartozom emellett a kolozsvári, marosvásárhelyi és sárospataki könyvtárosoknak, hogy lehetővé tették a kódexek vizsgálatát. Kiemelten köszönöm Simon Józsefnek és Molnár Dávidnak egyes utalások, idézetek azonosításában nyújtott segítségét. Köszönettel tartozom Balogh Csabának és Kovács Sándornak egyes bibliai helyek azonosításáért. Külön köszönöm Hende Fanninak a latin nyelvű szövegrészek átnézését és az átírásban nyújtott segítségét. Hálás vagyok emellett kollégáimnak, valamint barátaimnak, akik tanácsaikkal, kritikáikkal előbbre segítettek a munkában. Külön köszönetem a következőknek: Balázs Mihály, Bartók Zsófia, Bognár Péter, Földváry Miklós István, Főrköli Gábor, Horváth Iván, Korondi Ágnes, Molnár Dávid, James Plumtree, Túri Tamás, Varga Benjámín. Köszönöm emellett az átírás elkészítésében való segítséget Róczei Csengének, Szíjj Angélának és Sebestyén Ádámnak.

Előszó

Enyedi György unitárius püspök¹ prédikációi kiadásának harmadik kötetét tartja a kezében az olvasó. Az első kötetben² a prédikációgyűjtemény harmadik triacasának anyagát, harminchárom beszédet és variánsait vehették kezükbe az érdeklődők.³ A második kötetben⁴ a negyedik triacas anyaga szerepelt. Jelen kötet a hatodik és a püspök halála miatt töredékesen maradt hetedik triacas beszédeit tartalmazza minden variánssal és az 5. *Kolozsvári Kódex*ben fennmaradt két latin nyelvű *Observationesszel* együtt.

A kötetben szereplő kódexek

Az ötödik triacas elveszett, ma nem ismerjük. A hatodik triacast hordozó 5. *Kolozsvári Kódex* valószínűleg harminchárom beszédet tartalmazott, a kódex eleje és vége sérült, nem tudjuk, melyik beszéddel kezdődött eredetileg, és azt sem, hogy mit tartalmazott a kötetben szereplő jegyzék, ha volt ilyen. Tudjuk, hogy a kódex másolója legalább öt másik triacast is lemásolt. Ezek a kötetek ma nem ismertek. Mégis, ez alapján

- ¹ A püspök életéről bővebben: KÁLDOS János – BALÁZS Mihály, György Enyedi. *Bibliotheca Dissidentium Tome XV, Ungarländische Antitrinitarier II.*, V. Koerner, Baden-Baden & Bouxviller, 1993, 11–18. [A továbbiakban: BDE.]; Enyedi György válogatott művei, vál. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, Kriterion, Bukarest–Kolozsvár, 1997, 5–27. [A továbbiakban: EGYVM.] Latin nyelvű munkájáról megjelent monográfia: SIMON József, *Explicationes Explicationum. Filozófia, irodalom és egzegetika Enyedi György életművében*, Typotex, Bp., 2016.
- ² Enyedi György prédikációi, 1. (67–99. beszéd) 2. *Kolozsvári Kódex, Marosvásárhelyi Kódex, Sárospataki Kódex, Conciones vetustissimae*, s. a. r., az előszó, jegyz. LOVAS Borbála, MTA-ELTE HECE – Magyar Unitárius Egyház, Budapest, 2016.
- ³ A szövegkiadást alapos filológiai kutatómunka előzte meg. Hogy a sorozat miért nem a gyűjtemény elejével kezdődik, ld. részletesen: LOVAS Borbála, *Enyedi György szerkesztett prédikációskötete új megvilágításban. A prédikációgyűjtemény triacasainak újrarendezése*, ItK 120 (2016), 47–54; valamint: LOVAS Borbála, *Enyedi György prédikációskötetének eredeti szerkezete*, in: *Enyedi 460. Tanulmánykötet Enyedi György születésének 460. évfordulójára rendezett kamarakonferencia előadásaiból*, szerk. K. KAPOSÍ Krisztina, LOVAS Borbála, MTA-ELTE HECE, 2016, 71–141.
- ⁴ Enyedi György prédikációi, 2. (100–133. beszéd) *Sárospataki Kódex, Marosvásárhelyi Kódex, Gyalai Sámuel prédikációgyűjteménye*, s. a. r., az előszó, jegyz. LOVAS Borbála, MTA-ELTE HECE – Magyar Unitárius Egyház, Budapest, 2017.

feltételezhetjük, hogy a másoló igazodott az ideális rendszerhez.⁵ A hetedik triacas befejezetlen, így a triacasok felosztása szempontjából az 1. *Kolozsvári Kódex* anyaga nem releváns, ám érdemes megjegyezni, hogy nem a harminchármas rendszer szerinti százkilencvenkilencedik, hanem a kétszázadik beszéddel indítja a másoló a kötetet. Emellett talán ez az utolsó, a püspök halála miatt befejezetlenül maradt triacas került leginkább a kortársak és a későbbi egyháztörténészek és irodalomtörténészek érdeklődésének középpontjába. A legenda szerint ebben az utolsó triacasban Enyedi hét beszédben elsiratja Kolozsvárt, az erdélyi Jeruzsálemet. Ám magukat a beszédeket végigolvasva egy egészen új kép rajzolódik ki a szemünk előtt. Már a hatodik triacasban számos beszéd a korabeli hadi események és a nagy egyházi ünnepek mellett számos olyan kulcsfontosságú teológiai kérdést feszeget, melyet Enyedi az *Explicationes* című munkájában részletesen is kifejti. Emellett a beszédekben jól körvonalazhatóak azok a szövegek, ahol kifejezetten támadó jelleggel vonja be a diskurzusban a háromsághívókat, főleg a katolikus egyházat.

A *Székelykeresztúri Kódex* és a *Conciones vetustissimae* vegyes beszédeket tartalmazó kódexek. Ám míg az első csak Enyedi-beszédeket másolt össze különböző triacasokból, így a hatodikból és hetedikből is, a második rövidített beszédmásolatok közül őrzött meg négy Enyedi-beszéd, melyek közül három a hatodik triacasból való.

A *Székelykeresztúri Kódex* kapcsán sikerült egy eddig nem számozott beszédet (196.[?] beszéd)⁶ beazonosítani, és az 5. *Kolozsvári Kódex* egy töredéke alapján, mely töredék a 175. beszéd utolsó négy sorát tartalmazza, igazolni a beazonosítást.

A kiadásban szereplő kódexek közül az 5. *Kolozsvári Kódex*ben nagy számú marginális jegyzet szerepel latin és magyar nyelven. Az átírás során megpróbáltuk a jegyzeteket minél teljesebben visszaadni, de néhol a jegyzetek olvashatatlansága, néhol papírhiány miatt részleges jegyzeteket tudtunk csak közölni. A jegyzetekben szereplő rövidítéseket a jegyzetek jellege miatt meghagytuk. A latin nyelvű részeknél a betűhű átírást alkalmaztuk.

5. *Kolozsvári Kódex*

Az 5. *Kolozsvári Kódex* keletkezési ideje a 17. század közepére tehető, másolója ismeretlen. A hatodik triacas (167–195. beszéd) nagy részét tartalmazza. Lelőhelye: Kolozsvár, Academia III., jelzete: MS. U. 1228. A 250 f. terjedelmű kódex mérete 200 x 180 mm. A levelek nagy része sérült, néhol szakadt vagy lyukas, a kódex elején féregrágtá, kieső levelek találhatóak, a kötet vége csonka. Korabeli lapszámozása nincs, az új folioszámozás piros ceruzával a

⁵ A gyűjtemény feltételezhető, a 33+33+33+1-es struktúrára alapuló ciklikus rendszeréről ld. bővebben: LOVAS Borbála, *Enyedi György prédikációskötetének...*, i. m., 71–82.

⁶ Uo., 134.

lapok alján, középen, a teljes lapokon 152-ig tart. A kötés vastag, darabokból összevarrott sötét puha bőrborítás, durva varrással, a füzeteket a borítóhoz rögzítő varrás kívül, a gerincen található. A hátsó borító fele leszakadt. A borító belső felén szintén volt papír, melyet írás borított, nyomai látszanak. A rossz állapotban lévő könyv gerince deformálódott, a kötésből a töredező lapszélek kilógnak. A kódex 24 lapos/12 leveles füzetekből van összefűzve, az utolsó füzetből megvan 8 lap/4 levél, 1 csonka, kiszakadt levél, valamint 5 csonka levélcsík a füzet hátsó felén.

A hatodik triacast hordozó kódex eleje és vége is sérült, így nem tudjuk, melyik beszéddel kezdődött, és azt sem, mit tartalmazott a kötet indexe, ha volt ilyen. Arról, hogy a másoló több Enyedi-beszédet másolt már, egy elrontott lap feliratából értesülünk. Ide a következőket jegyezte a szorgos kéz: „In prima, 2da, 3tia, 4ta et 5ta triacade ita magnum errorem non commisi quemadmodum hoc loco.”⁷ Mivel a megjegyzésből látszik, hogy a másik öt triacast is lejegyzete, feltételezhetjük, hogy nagyjából igazodott a kötet az ideálisnak tartható struktúrához. A kötet hiányos. Az első (166.) beszédről nem tudunk, a második (167.) beszéd első levelei sérültek, a 174. beszéd töredékes, a 175. beszéd utolsó sorai maradtak csak fenn. A 176. és a 177. beszéd nem szerepel a kódexben, helyükön *Observationes* címmel két latin nyelvű beszédvázlat található. A vázlatok párban állnak, a 2Sám. 1, 1–18, valamint a 2Sám. 1, 18–21-en alapulnak. A másoló bejegyzése megerősíti, hogy a darabokat tudatosan hagyta ki: „Concio CLXXVI et CLXXVII <non sunt hic> |: jam hic sunt :|.” A kódex vége nem maradt ránk, a ma a kötet végén szereplő, még azonosítható 195. beszéd sérült, a kötet további tartalmáról nem tudunk. Az ideálisan tehát 198. beszédig tartó triacas másolatából három beszéd töredékes, és hét beszéd hiányzik.

1. Kolozsvári Kódex

Az 1. Kolozsvári Kódex a kolozsvári kötetek közül a legvékonyabb, a 17. század elején készült, másolója ismeretlen. Lelőhelye: Kolozsvár, Academia III., jelzete: MS. U. 737/I. Terjedelme: (2), 114 p. Mérete: 214 x 170 mm. Lapszámozása duplikált, két ceruzás számozás fut párhuzamosan. A régebbi foliós számozás és az újabb lapszámozás egyaránt jól olvasható. A két számozás el van csúszva, mert a foliós szám az első lapon kezdődik (1r: Loci scripturae, 1v: Loci communes), míg a paginaszám csak az első beszédnél. Újabb kötése keménytáblás, sötét papír borítással, a gerincen vajsínű bőrkötéssel, mintával, belül új, barna előzéklap található. Gerinc felirata: G. Eniediny. Contionum Centuria I. A 200–212. beszédeket tartalmazza, az utolsó beszédek töredékesek, a 211. beszéd vége hiányzik. Bár a 212. beszéd elvileg szerepel a kódexben, a kötetben ma található utolsó lapok írásképe eltér a könyv másolójának írásától, és a 212. beszéd hiányzik. Az eltérő írású

⁷ K5, 59v.

töredékes beszédek a második triacas 56. és 57. beszédeinek variánsai, ezért azok ebben a kiadásban nem szerepelnek.

A hagyomány szerint, mely az EUET-en alapul, a hetedik, csonkán maradt triacas 13 beszédből állt és a 213. prédikációval végződött.⁸ Ezt nem támasztja alá a kódex indexe, ugyanis a 200–212. prédikációk szerepelnek benne. A kódex indexe is eszerint sorolja fel a beszédeket. Ha el is fogadjuk Kénosi Tözsérék állítását, miszerint ők még valóban 213 beszédet láttak, és az előttük fekvő kódex tartalmazta is azt, kérdéses, hogy a gyűjteményben ezek szerint az utolsó, kulcsfontosságú beszéd eredetileg is annak része volt-e, vagy csak elszámolás történt, esetleg későbbi betoldás, szerkesztés során került az általuk használt másolatba. A kötetben négy beszédpár található. A 207. és 209. beszéd megegyező témamejelölést (*De causis poenarum*) kapott. Itt szerepel a 204. beszéd, mely egy latin dispositióban végződik.⁹

Székykeresztúri Kódex

A *Székykeresztúri Kódex* Fejérdi Gergely másolata. Az 1629-re datált kötet negyvennégy válogatott, nagyrészt azonosítható Enyedi-beszédet tartalmaz. Ebből huszonnégy a második triacaszól, tizennégy a hatodik, míg három a hetedik triacaszól való. Lelőhelye: Marosvásárhely, Teleki-Bolyai Könyvtár, jelzete: 0439. Terjedelme: 420 p. Mérete: 151 x 192 mm. Kötése színes, kemény kartonkötés, sarka és hátlapja vajsínű bőrből kötve, virágdíszrel aranyozva. A gerinc felirata: S. C. C. CONCILIUM R. V. GEORGY ENYEDINI.

A kötet jó állapotú, tiszta, jól tagolt szöveget tartalmaz. Struktúrájában elüt az összes többi ismert másolattól, mivel a beszédeket több részre bontja, egy-egy hosszabb prédikációból két rövidebbet hoz létre. A szétválasztás jól nyomon követhető, mivel míg a kezdő beszédnek megadja a címét, a második rész általában csupán a *Concio* megjelölést viseli. Ezzel az eljárással egy textus alá több beszédet rendel a másoló. A kötetben tehát negyvennégy beszéddel lenne dolgunk, a különleges struktúra folytán ebből a másoló hatvannyolc beszédet készít, vagyis majdnem megduplázza a számot. A kettéválasztott beszédekben szereplő lokalizált utalások megerősítik azok összetartozását, azt is világossá teszik, hogy az adott prédikációkat más-más alkalommal adták elő. A beszédrészek végén és elején formula-szerű szövegekkel dolgozott a másoló, csak ezeken a pontokon bontotta meg az eredeti koncepciót. Emellett néhány előre és hátrautalást helyezett az összetartozó prédikációrészekbe. Ugyanígy, a textus idézésekor visszautal a szétválasztott beszédek első darabjára.

⁸ EUET, 340.

⁹ A 204. beszédhez tartozó dispositio (K1, 47 (25r) – 48 (25v)) szövegét közli: KÁLDOS János, *Enyedi György prédikációgyűjteményének szerkezete és a prédikációk textológiai vizsgálatainak tanulságai*, Erdélyi Múzeum 2013/1, 105.

Nyelvezete is sokban eltér a többi másolattól, így a hívek és Isten jelölésére, megnevezésére szintén formulákat használ, melyeket általában rövidített alakban fűz a szövegben. Ilyenek a következők: E. M. F. Úr Isten, Egyetlen, Mindenható, Felséges M. Úr, E. M. Egyedül uralkodó Úr, Mi U. I. C. Z. Atyja, Z. I. k., Z. I. J. L. u. k. stb.¹⁰

Sok esetben a *Székykeresztúri Kódex* a variánsoknál bőbeszédűbb, a prédikátor számos helyen bővíti, átalakítja forrását. A ma ismert variánsok közül ez a leginkább szerkesztett, az egyéni szöveg megoldások közül legtöbbet tartalmazó kötet ez.

A hatodik és hetedik triacas elején a következő feliratok találhatók: „Sexta triachas Concionum Bonae memoriae viri Georgii Eniedini. Scripta per manus Georgii <.....> |:Feyerdí:|. Anno 1619 Die 13. May.”; „Septima triachas.”

Conciones vetustissimae

A *Conciones vetustissimae* vegyes anyagot tartalmazó másolat. A kódexben a másolás idejére vonatkozó legkorábbi adatunk 1642, a szerkezetből kikövetkeztetve a másolás biztosan ezelőtt kezdődött, és 1659 körül fejeződhetett be. Lelőhelye: Kolozsvár, Academia III., jelzete: MsU 262. A 489+3 p. terjedelmű kódex mérete 230 x 160 mm. A korabeli foliószámolás 120-ig fut a jobb felső sarokban, az újabb ceruzás számolás a lap tetején közepén 489-ig tart. Az utolsó számozott levél méretében fele a többinek, az utolsó, még kisebb levéldarab nincs számozva. A kódex első lapjai sérültek, bogár-rágtarészekkel, több levélen átfutó, tárgy okozta, lyukszerű szakadással. A kötés felső és alsó szélén jól látszanak az egyenlő vastagságú, összefűzött füzetek, melyek 16 laposak, 4 levélpárból állnak, kivéve az első és utolsó 8 lapos füzetet. A kódex kötése szakadozott, puha bőrkötés, a füzeteket a borítóhoz rögzítő varrás kívül, a gerincen fut, a bőrön nyomott, csíkos mintával. A kötet a másolási hagyományt tekintve az egyik legérdekesebb anyagot tartalmazza. Négy magyar nyelvű Enyedi-prédikációt (86. (20.), 185., 188., 191. beszédek) találunk benne, melyek közül jelen kötetben három szerepel, valamint néhány a kutatók által Enyedinek tulajdonított beszédvázlatot kevert, latin és magyar nyelven. Utóbbiak közül egy esetben a másoló megnevezi a püs-

¹⁰ A rövidítések lehetséges feloldásai: Mi U. I. C. Z. Atyja = Mi Urunk, Istenünk, Krisztus Szent Atyja; Z. A. k. = szerelmes atyámfia, keresztény; az Úrnak Z. u. hívek = az Úrnak Szentlelkétől viseltetett hívek; Sz. A. I. L. U. k. = Szent Atya Isten Lelkétől viseltetett keresztény; Sz. A. = szerelmes atyámfi stb. Azokat a rövidítéseket, melyeknek biztos feloldását tudtuk adni, az átírás során feloldva illesztettük a prédikációk szövegébe. Rövidítve hagytuk emellett pl. az *E. M. F. Úr Isten* rövidítést. A beszédekben általában az Isten nevéhez kapcsolt jelzők a *mindenható, felséges, nagyhatalmú, hatalmas*. Ám mivel eddig semmilyen feloldásra nem találtunk kellő alátámasztást, azt rövidítve közöltük. Bővebben ld. a *Melléklet* Átírási szabályzatában.

ELŐSZÓ

pököt a vázlat fejlécében. Ezt a beszédvázlatot tartalmazza Enyedi György prédikációi második kötetének melléklete is.

Budapest, 2018. május 29.

Lovas Borbála

Átírási elvek

Az átírási elvek a teljes sorozatra vonatkoznak.

Helyesírás

Az írásmód egységesítése

A sokszoros másolatok sokszínűsége, eltérő írásképe és rövidítési szokásai miatt az átírás során a szavak különböző írásmódú alakjait a jelentés értelmezésének megkönnyítése és a helyes olvasat rögzítése végett optimalizáltuk és modernizáltuk. Így elvégeztük a rövidítések feloldását, a magánhangzók ékezését, a fonetikai modernizálást. (Pl.: Gyorògwł/ gorógűl = görögűl; bolts / bółcz / beolcz = bölcs; edgyczer / egjczer / egjtser = egyszer; mitsoda / miczoda / miczyoda = micsoda; tsak / czyak / cziak = csak; halat / halát / hálát = hálát; kõnyeorõgh / kõnyóróg / kõniörõgh = kõnyörög.)

Sok esetben a másolatokban egymás mellett él a szavak különböző írásformája. Bár az egységesebb olvasatot nehezíti, a labiális és illabiális változatok, a zártabb és nyíltabb magánhangzós szóalakok is a másolatokban megjelenő alakjukban kerülnek átírásra (pl.: *idő* – *üdő*; *ítél* – *ítíl*; *veder* – *vider*; *hít* – *hüt*, *gyökér* – *gyükér*; *esmét* – *ismét*; *esmér* – *ismer*; *csoda* – *csuda*; *tett* – *tött*; *vett* – *vött*; *szív* – *szű*; *mi* – *mü*; *város* – *váras*). A mássalhangzók esetében megtartjuk a zöngés-zöngétlen variánsokat (pl.: *kazdag* – *gazdag*). A palatális és veláris formák (pl.: *pogán* – *pogány*), valamint az l-ly párok (pl.: *királ* – *király*) egyaránt megmaradnak. Az eltérő mássalhangzó-használat a lehetőségek szerint mindig jelölésre kerül (pl.: *honnat* – *honnan*; *pedig* – *penig*).

Központozás, kis-és nagybetűk használata

A szövegek központozását javítottuk, ehhez igazítva a kis-, és nagybetűk használatát is.

Egybeírás, különírás

Az egybe- és különírás mérlegelésénél a modern helyesírás szabályait követjük (pl.: *smind* = *s mind*; *Attyukfiaytis* = *atyjuk fiait is*; *szent Lelek* = *Szentlélek*; *megh haraguek* = *megharagvék*; *tudode* = *tudod-e*).

Nem modernizáljuk a határozott névelők használatát, azonban elhagyjuk az aposztrófot az *a* alak után, mely az egybeírást és különírást is érinti. (Pl.: az ki = az ki; a' mi = ami; a mint = amint).

A szöveggondozás során alkalmazott jelek:

- K2** || – A több variánsban fennmaradt prédikációk párhuzamos szövegközlésénél a bal oldali alapszöveg kódexének azonosítása a margón.
- || **M** – A több variánsban fennmaradt prédikációk párhuzamos szövegközlésénél a jobb oldali szövegváltozat kódexének azonosítása.
- () – A másolók saját zárójele.
- [] – A szövegközlő kiegészítései, megjegyzései.
- [!] – Sic!
- [...] – Kiolvashatatlan szavak jelölése.
- [2:], [2r:], [78 (37v):] – A szövegközlő lapszámozása. Ha az oldaltörés szó belsejére esik, az olvasás könnyítése érdekében a lapszám minden esetben a szó elé kerül.
- [?] – Kérdéses jelentés vagy forma, bizonytalan vagy azonosítatlan bibliai hivatkozás.
- < > – A másolók törléseinek jelölése. A zárójelek közé illesztjük a törölt szót, vagy, ha olvashatatlan, annyi pontot teszünk, amennyi betű törölve van. Ha ezt nem tudjuk meghatározni, akkor három pont jelöli az olvashatatlan törlést szavanként.
- |: |: – A másolók beszúrásainak jelölése. A jeleket lábjegyzet akkor kíséri, ha fontosnak tartjuk feltüntetni a beszúrás jellegét, helyét.

A szöveggondozás során alkalmazott jelölések a lábjegyzetekben:

A lábjegyzet tartalmazza a szövegben javított tollhibák, szókettőzések, valamint a másolók által jelzett szócsereké kéziratos szereplő, javítást megelőző alakját.

- szöveg* (tollhiba)
szöveg szöveg (szókettőzés)
szöveg1 szöveg2 szöveg3 (szócsere)

Névalakok

A személy- és helyneveknél a ma elfogadott írásalakhhoz igazítjuk a név átírását, a kötetek végén táblázatos formában közölve a másolók által használt alakokat. (Pl.: Mózes, Sirák, Egyiptom, Kolozsvár) A bibliai neveknél Károli

Gáspár névvariánsait tekintjük mérvadónak, mivel a kódexekben szereplő kéziratos formák is ezekhez az alakokhoz közelítenek. Sok esetben a személy- és helységnevek rövidített alakban szerepelnek a másolatokban, melyeket jelölés nélkül feloldunk. Ahol a rövidítést nem tudjuk feloldani, ott eredeti formájában közöljük, magyarázó jegyzettel ellátva.

A fentiek alól kivételt képeznek a görög és latin szerzőnevek, irodalmi és történelmi alakok nevei, melyeket latinos alakjukban, ékezés nélkül hagyunk a szövegben. (Pl.: Plato, Socrates, Pythagoras, Cornelius, Ibcus)

Bibliai és egyéb idézetek:

A prédikáció elején álló textust, valamint szakaszainak, félmondatainak, kifejezéseinek ismétlődését kurzívval szedjük. A textushoz a beszéd elején szögletes zárójelben a ma elfogadott számozás és rövidítés szerint is megadjuk az adott bibliai helyet. A textusnak a beszéd során való idézett részeihez további ismétlő jegyzeteket nem teszünk.

A más esetben előforduló bibliai idézeteket szintén kurzívval szedjük. A bibliai helyeket betűhíven jelöljük. A bibliai idézetek után szögletes zárójelben a ma elfogadott számozás és rövidítés szerint is megadjuk az adott bibliai helyet. (Pl.: „Mint Matt. 21. 2. [Mt 21,33] *Egy családos ember, úgymond, plántála szőlőt.*”; „Szent Lukács is azt mondja cap. 3. [Lk 3,8–9]: *Teremtsetek méltó gyümölcsöt a penitenciához, mert valaki úgy nem cseleksedik, az Isten elrontja örökké, kiszaggatja, kiveti sátorából és gyökerestől kitépi az élőknek földjéből.*”; „...amint megmondatta vala Ézsaiás által [Ézs 5,5]: *Levoná gyepűjét, eltapodtatik.*”)

A sorozatban a Kálvin Kiadó által kiadott revideált új fordítású Bibliát (RÚF 2014) vesszük alapul a bibliai helyek elemzésénél, emellett bizonyos esetekben a Károli-Bibliára és más fordításokra is hivatkozunk.

A szövegben előforduló egyéb idézeteket is kurzívval szedjük. Szerzőjüket és a forrásként feltételezett művet tudásunkhoz képest minél pontosabban megadjuk.

A szövegben előforduló idegen (latin, görög) nyelvű idézeteket kiírjuk teljes terjedelmükben, a rövidítéseket jelöletlenül feloldjuk. A jegyzetekben kitérünk az esetlegesen a kanonizálttól eltérő szövegformára és a másolók által ejtett hibákra.

Rövidítések feloldása

A rövidítéseket jelöletlenül feloldjuk (pl.: C. U. / CU = Krisztus Urunk; sz. = szent; Mi U. I. C. Z. Atyja = Mi Urunk, Istenünk, Krisztus Szent Atyja; In/-/ = Is/te/n = Isten; Chrs/-/ = Chr/istu/s = Krisztus; tan: megh = tan/uljuk/meg = tanuljuk meg; ugd/-/ = úg/ymon/d = úgymond.).

Kivételt képeznek a szabály alól azok a rövidítések, melyek gyakoriak és ma is használatosak, ezeket feloldás nélkül közöljük. (Pl.: etc.)

Speciális eset emellett a néhány forrásban megtalálható „pont s pont” (%) jelölés, mely eredetileg a latin *scilicet* (‘azaz’) szó rövidítése. Mivel a másolók nemcsak egy jelentésben használják, a rövidítést értelemszerűen oldjuk fel *azaz*, vagy *s* (és) alakban a szövegkörnyezettől függően.

A nazális rövidítés jelölése egyes esetekben nazális+hozzá tartozó magánhangzó jelölését jelenti. (Pl: *feiedel/-/t* = *feiedel/me/t* = *fejedelmet*; *ighikb/-/* = *ighikb/en/* = *igékben*; *nekk/-/* = *nek/ün/k* = *nekünk*; *kikk/-/* = *kik/ne/k* = *kiknek*.) Azokban az esetekben is teljes formájában oldjuk fel a nazális rövidítést, ahol az ellenkezik a nyelvtani modernizálás elveivel. (Pl.: *veghb/-/* = *veghb/en/* = *végben*; *ved eszedb/-/* = *ved eszedb/en/* = *vedd eszedben*.)

Többértelmű feloldásnál a szöveg által megkívánt értelmezést választjuk, jeletlenül. (Pl: *Euan:* = *Euan/gélista/* = *evangélista*; *Euan:* = *Euan/gélisták/* = *evangélisták*; *Euan:* = *Euan/géliumi/* = *evangéliumi*.)

Feloldjuk a számozási rövidítéseket, ha azok nem értelemzavaróak. (Pl.: *2d/-/tsor* / *2dszor* = *Másodszor*.) Nem oldjuk fel ugyanakkor a beszéd fejezeti tagolásánál a latin nyelvű rövidítéseket. (Pl.: *3tia pars*.)

A beszédekben a magyar folyószövegben található idegen eredetű, legtöbb esetben latin szavak esetében azok mai magyar nyelvű alakját használjuk. (Pl.: *poenitencia* / *poen.* / *pntia/-/* = *penitencia*; *prophetia* / *pphetia/-/* = *prófécia*; *predicatio* / *praedikacio* = *prédikáció*.) Bizonyos esetekben azonban meghagyjuk a latinos formát. (Pl.: *concio*.)

Betűhű átírás egyes mutatóanyagokban:

A betűhű átírás során ragaszkodunk a fenti formai szabályok közül az oldalszám, lapszám, ívszám jelöléséhez, az idézetek jelölési és jegyzetelési módjához. Ebben a változatban nem változtatunk sem a szintaktikai, sem a fonetikai szinteken.

Adatlap a beszédekhez, a jegyzetek részeként

Minden beszédhez tartozik egy adatlap, mely a következő mezőket tartalmazza:

- alkalom (A): A beszéd elhangzásának időpontja az egyházi évben, kapcsolódó ünnep.
- első datálás (D₁): A beszéd keletkezésének és elhangzásának lehetséges ideje adatokkal.
- második datálás (D₂, D₃): A beszéd másolásának és a másoló korában vagy azután való elhangzásának lehetséges ideje adatokkal.
- nyomtatott kiadás (NY): A beszéd nyomtatásban való korábbi kiadása.

A kötetben szereplő beszédek listája

- 6. triacas, 167. beszéd (K₅), Lk 19,11
- 6. triacas, 168. beszéd (K₅), Lk 19,14
- 6. triacas, 169. beszéd (K₅, Sz), Ézs 10,12
- 6. triacas, 170. beszéd (K₅, Sz), Jer 23,16
- 6. triacas, 171. beszéd (K₅), Zsolt 10,12
- 6. triacas, 172. beszéd (K₅), Lk 18,1
- 6. triacas, 173. beszéd (K₅), Lk 15,11
- 6. triacas, 174. beszéd (K₅), Zsolt 125,1
- 6. triacas, 175. beszéd (Sz, K₅ [fragm.]), Ézs 22,1
- 6. triacas, 176. – Observationes (1), 2Sám 1,1–18
- 6. triacas, 177. – Observationes (2), 2Sám 1,18–21
- 6. triacas, 178. beszéd (K₅, Sz), Zsolt 80,2
- 6. triacas, 179. beszéd (K₅, Sz), Zsolt 80,9
- 6. triacas, 180. beszéd (K₅, Sz), 2Kir 12,17
- 6. triacas, 181. beszéd (K₅, Sz), 2Pét 3,10
- 6. triacas, 182. beszéd (K₅, Sz), 2Kir 7,3
- 6. triacas, 183. beszéd (K₅, Sz), Zsolt 82,1
- 6. triacas, 184. beszéd (K₅, Sz), 1Pét 2,13
- 6. triacas, 185. beszéd (K₅, Sz, CV), Mt 11,2
- 6. triacas, 186. beszéd (K₅, Sz), Mt 11,7
- 6. triacas, 187. beszéd (K₅), Mik 5,2
- 6. triacas, 188. beszéd (K₅, CV), Mt 2,16
- 6. triacas, 189. beszéd (K₅), Gal 6,15
- 6. triacas, 190. beszéd (K₅), Gal 6,15
- 6. triacas, 191. beszéd (K₅, Sz, CV), Jn 2,1
- 6. triacas, 192. beszéd (K₅, Sz), Zsolt 2,1
- 6. triacas, 193. beszéd (K₅, Sz), Zsolt 2,7
- 6. triacas, 194. beszéd (K₅, Sz), Zsolt 2,8
- 6. triacas, 195. beszéd (K₅), Fil 2,5
- 7. triacas, 200. beszéd (K₁, Sz), Róm 14,1
- 7. triacas, 201. beszéd (K₁), Mt 12,1
- 7. triacas, 202. beszéd (K₁), Mt 21,1
- 7. triacas, 203. beszéd (K₁), Kol 3,1
- 7. triacas, 204. beszéd (K₁), ApCsel 10,34
- 7. triacas, 205. beszéd (K₁), Jn 14,23
- 7. triacas, 206. beszéd (K₁), Jn 14,27
- 7. triacas, 207. beszéd (K₁), Ez 19,1

A KÖTETBEN SZEREPLŐ BESZÉDEK LISTÁJA

- 7. triacas, 208. beszéd (K1, Sz), Ez 7,25
- 7. triacas, 209. beszéd (K1, Sz), Róm 1,18
- 7. triacas, 210. beszéd (K1), Zsid 13,1
- 7. triacas, 211. beszéd (K1), ApCsel 14,11

Az 1. Kolozsvári Kódex indexei

[1r:] **Concionum Georgii Enyedii Centuriae primae Triakas septima.**
Loci scripturae in his concionibus explicati:

Ezechielis	Cap. VII.	Concio 208.
Ibidem	Cap. XIX.	Concio 207.
Matthaei	Cap. XII.	Concio 201.
Ibidem	Cap. XXI.	Concio 202.
Joannis	Cap. XIII.	Concio 205., 206.
Actorum	Cap. X.	Concio 204.
Ibidem	Cap. XIII.	Concio 211., 212.
Ad Roman.	Cap. I.	Concio 209.
Ibidem	Cap. XIII.	Concio 200.
Ad Colossen.	Cap. III.	Concio 203.
Ad Haebraeos[!]	Cap. XIII.	Concio 210.

|:Divitias et opes quas archula nostra ministrat
 Accipe et acceptas, pectore condi tuo.
Reddere gaudet homo nequam pro melle venenum,
 Pro fructu poenam, pro pietate dolum.
Ast mihi si dominus vitam servaverit istam,
 Immemor accepti non ero, crede, boni.:|

[1v:] **Loci communes praecipui in his concionibus tractati.**

Infirmiorum in fide rationem habendam esse	Concio 200.
De Sabbatho	Concio 201.
De ingressu Jesu Ierosolimam super Asina	Concio 202.
Resurrectionem Christi vitam nostram esse	Concio 203.
Doctrinae salutis et Evangelii summa	Concio 204.
De promissione Christi	Concio 205.
De pace Christi, quam dedit Apostolis suis	Concio 206.
De causis poenarum	Concio 207., 209.
Imago horrenda excidii ultima	Concio 208.
De hospitalitate	Concio 210.
De idolatriam[!] gentium et papistarum	Concio 211.
De vera veri Dei cognitione	Concio 212.

BESZÉDEK

167. beszéd (K5 [fragm.])

[1r:]¹ Concio CLXVII. Lu[c. XIX.] [Lk 19,11]:

*Mikor ezeket hallgatná, [monda nekik egy másik pél-]
dabeszédet is, mivelhogy k[özel jártak Jeruzsálemhez.]*

Két dologgal szoktak főkép[pen] [.....]
ő hamis cse[l]e[k]edetekben [e]rősít[en] [.....]
ő hamisságokról, avagy so[h]a [.....]
tekről számot nem adnak, avagy [.....]
de nem most [le]szen, addig éljen [.....]
D[e] nem veszik eszemb[en], ho[g]y a[z] [.....]
m[.....] és könnyebb [a]z földn[.....]
v[.....] nem mint az ő mo[.....]
keln[.....]n[e]k elmaradni. [.....]
mint [.....]
szen az em[.....]llettel minden ele[.....]
meg kell le[...] És ha szin[te] [...]alán [.....]
gyar[...] leszen [m]eg, de azé[rt] [.....] múlik[...]
Sőt, g[y]ak[o]rta az haladék megnehezítte és súlyos[ítja]
az [b]ünte[t]ést. Miképpen ezekről sokféle intésin[k]
és tanús[ág]inkl v[a]dnak az Istennek szent könyvében.
És Krisztus Urunk is [e]z mostani meghallott példabeszédben
főképpen arra néz, é[s] tanítja az ő hallgatóit.
Vagyon pedig ez ígiknek két része. Mert elsőben az evangélista
[a]zt írja [meg, micso]da okokból indultatott Krisztus Urunk
[.....] mondására, és mi legyen annak fő csel[.....]
[1v:] [.....] meg ez példa[b]eszéd rend [szerint]
[.....] els[ő]részeimezigikbenvayon [Lk19,11]:*Mi-
[kor ezeket hallgatná etc.]* Okát jelenti szent Lukács az
[.....] ez példabeszédnek mondására
[.....]olta. Másik az tanítványok
[.....] nézi az első, arról szük-

¹ A kódex első lapjai sérültek, a kikövetkeztethető vagy hiányzó részek szögletes zárójelben szerepelnek.

[.....] Krisztus Urunk Galileában la-
 [.....] ott tanít vala, de mivelhogy az
 [.....] vala, hogy minden esztendőben
 [.....]ün]nepnapra egé[sz] Zsidóország
 [.....]jon, Krisztus Urunk ezt meg szokta
 [.....] miképpen [a]z evangélisták í[r]ásában [vagyon]
 [.....] azért az mikor ez példabeszé[de]t
 [.....]al és az húsvét innepére me-
 [.....] E[z] [.....] őneki utolsó
 [.....] akkor [öl]ék meg, mellyet jól
 [.....] mind[ő]maga,smind az [ap]ostoloknak megmondta,
 az mikép[pen ide f]eljebb írj[a] [szen]t Lukács, mi-
 [k]or elundult onnat hazul, mondá az [a]postoloknak [Lk 18,31]:

[Most] felmegyünk Jeruzsálemben, és beteljesednek mindenek, valamik megíratattanak az prófétáktól az embernek Fia felől. Tudván az[ér]t Krisztus Urunk, hogy mihelt ő Jeruzsálemben jut, ott[an] az ő megfogatása és halála felől kezdenek tanácskozni az pap urak, és hogy s[o]k [dis]putálása és vetélkedése leszen vélek, és nem leszen arra alkalmatossága, hogy akkor oktass[on, vi]gasztaljon, [2r:] beszéljenek az apostolokkal. Mikor immár [.....] nem messze vagyon az várostól, úgy kezdé [.....] tatni tanítványit, és az jövendő dolgokat el[.....] Ez azért az egyik oka az példabeszédnek mo[.....]. Honnan elszünkben vehetjük Krisztus Urunk hűségét, [és] szeretetét az ő tanítványihoz. Me[rt]] szeme előtt forog vala az ő szörnyű és méltatlan halála, de mégis úgy, mint arról elfeledkezvén tanítja az apostolokat, oktatja, hogy az ő halála után legyen [m]ivel magokat² vigasztalniok, és az jövendő állapathoz tudják magokviseléseket szabni. Illyeneknek k[ell] lenni minden tisztbe[li] embereknek, családos gazdáknak, hogy még az őmaga utolsó veszedelme és hal[á]la i[de]jé[n] is gondoljo[n] az ő maradéki[na]k é[s] az őalatta valóknak javairól és [m]eg[marad]ásiról. M[á]sik oka az példabeszédnek mondásának, mivelhogy gondolj[ák] vala, hogy mindjára[st] [Isten]nek országa etc. [H]ogy ezt jól megérted, ezt vedd eszedben, hogy az zsidók közt ez ige közönséges hűt vala, hogy az mikor az Messiás eljő, akkor Iz[r]ael országának igen bódog állapotja leszen, mert nemcsak az ő külső ellenségétől [sz]abadulnának meg az zsidók, hanem minden pogán nemzetségeken uralkodnának, és mindenféle gyönyörűségben élnének. Az miképpen erről az próféták [b]őségesen jövendöltenek. Ez penig, az bódogság nevezteték hol Isten országának, [2v:] [.....]nek országának, hol Messiás or[szágának]. [.....] ann]akokáért az apostolok elhitték vala az Mária fia [.....] felől, hogy nyilván ő volna az Messiás, az meg[h]irdetett Krisztus, szükség vala, hogy amaz bódog állapotot is elhiggyé[k], hogy ő idejében leszen meg, minthogy e[z]t nyilván hitték is v[a]la, az mint megtetszik abból, hogy u[gyan] vetekednek vala az

Következendő
 állapotnak m[egírása]

² magokat <ma> (tollhiba másoló által javítva)

uraság felől, mellyik lenne nagyobb az Krisztus után, és az Zebedeusoknak [a]nyja ugyan tisztet is kére az Krisztustól az ő fiainak. Immár penig az utolsó felmenetelkor h[a]llott[ák] vala Krisztus Urunktól, mikor Galileából elindulnának, hogy mindenek beteljesednének, vala[mik m]egírattattanak az embernek Fia felől az prófét[á]któ[l] [...] , k[i]t ők úgy értnek vala, hogy az minemű [..... á]lla[p]atot jelentettek [az] próf[ét]ák az Messiás ország-lásakor, az teljesedik be. [És a]zt tudják va[la], hogy az Istennek országa min[d]járást megje[le]nnék. Mely ő reménségekből hogy az apostolok meg ne csalatkoznának, ez példabeszédben meginté őket, és megmutogatja, hogy az a bódog ország, az [ki]tők várnának, nem mostan leszen [m]eg, hanem sokkal azután, és noha elhaladna, de annak végre ugyan meg kellene lenni [é]s beteljesednék. Honnat elsőben megtanulhatjuk, hogy ez példabeszédnek fő célja és summája ez, hogy az [3r:] Krisztusnak országa, az miről szoltak az prófé[ták, nem] lött meg az Jézusnak itt élteben, és első elv[ite]likor, hanem elhaladott, és más üdöre, az [második] eljövételre halasztotta. Másodszor, ugyaninnét tanuljuk meg azt is, hogy az apostolok nemcsak Krisztus Urunknak halála e[l]lött várták az bódog országot, az miképpen ím érted és az Emmausban menő tanítványoknak is beszédek megmutatják, hanem Krisztus Urunk halála és feltámadása után is lesték, amint megtetszik abból, hogy mikor immár feltámadott volna, az apostolokat vivé az Olajfa hegyére, hogy mennyben menne, ak[kor] is azt kérdik val[a] tőlle [ApCsel 1,6]: *Uram, most éppítéd-e fel Izraelnek országát?* Sőt, mikor értették volna, hogy szent János fe[lő]l azt mondta Krisztus Urunk [Jn 21,22]: *Ha azt akarom, hogy megmara[d]jon, még én eljövök, mi gondo[d] ne[ked vele]?* A[zt] hirdetik, hogy megéri szent János az Krisztus második eljövételit, addig meg nem hal. Sőt, nemcsak Krisztus Urunk feltámad[ás]a után, hanem mennybe[m]eneteli után is [vár]ták és reméllették az Krisztus megjelenését csakha[mar], az kikről ír szent Pál 2. Thes. 2. [2Thessz 2,1–3], kik azzal ijegetik vala az híveket, hogy csak közel volna az Úrnak eljövételinek napja. Noha azért minden üdőben voltak a[z] emberek és az hívek ilyen reménségekben és váarakodásban, de még eddig be nem teljesedett, hanem tovább-tovább halasztatott.

Harmadszor, innét és ehhez hasonló példákból tanuljuk meg, minemű 3. ítéletben kell lennünk az Istennek ígíreti és fogadása felől, hogy az Istennek ígíreti nem mindenkor teljesedik és mindjárást be, hanem az ő bölcs tanácsa [3v:] [.....] halad úgyannyéra, hogy végre ugyan [...] [...]ben és hűötlenységben esnek felőlle. És azt kezdik [mond]ani: Hol az ő ígíreti? Hol az ő fogadása? Nám, mostan is úgy állnak mindenek, mint akkor, azaz amint voltanak világ teremптésétől fogva, kikről szól szent Péter 2. Ep. 3. [2Pét 3,3–4]. De mi értsük meg, hogy nem újság, hanem ugyan szokása az Úrnak, hogy ilyen messze halasztja néha az ő ígíretinek beteljesítését. De ezzel azért ugyan nem múlik semmiben, hanem végre megleszen. Példa tehát erről az Ábrahámmal tött fogadások és ígíretetek. Az Úr Isten főképpen két dolgot ígére[;]: fogada[;] neki. Egyiket azt monda [1Móz 22,2], [hogy]

- Kánaán földét neki adja és az ő magvának. Másodikat [1Móz 22,16–17], hogy az ő magvát úgy megszorítja, hogy olyan számlálhatatlan leszen, mint az tengernek fővenye [é]s az mennyeknek csillaga. Ezeket az Isten Ábrahámnak ígéré, [de] mi[képpen és mint] teljesítette be ez fogadást? Azt olvassuk Á[b]rahám felől, hogy teljes életében csak búdosék, és nemhogy Kánaán földét mind bírta volna, de még [csak] temetőhelyne[k v]aló földet is pénzen vón, és ugya[n] megmondá a[z] Úr neki, hogy az ő maradéka még négyszáz esztendeig tartatik rabságban, s még azután adja meg nekik az ígíretet, azután hozza ki Kánaán földére, és azután adja nekik örökségül. Az másik ígíretét pedig mikor teljesítte be? Noha Ábrahám százhetvenöt esztendőtléle, de azért az neki ígíretett megszámlálhatatlan magvában mind holtáig sem láthata többet egy fiánál, azt is csaknem megöleté az Isten véllé. Mert az mely gyermeki lőnek Ágártól és Ketúrától Ábrahámnak, [4r:] azok nem az ígírethez valók valának. Így [.....] azért azt is csak alig, azután Izsáknak is csa[k] lőn az ígírethez való. Azután az unokája [.....] Jákob kezdé szaporodni, mert 12 fiai lőnek. És a[z]után későre Egyiptomban kezdenek megtöbblőni, úgyhogy az kijövetelkor hatszor [való:] százezeren valának fegyverforgatók. Ez pedig noha az [Á]brahámnak tött fogadás után közel négyszáz esztendővel lőn, de mégsem teljesedik be az ígíret akkor, mert még bizonyos számok vala. Azután Dávid király idejében bezzeg oly sokan valának, hogy az Úr megharagvék és bosszonkodék Dávidra, hogy meg akará számokat tudni. De azért ugyan még akkor sem teljesedik ugyan valóban be az ígíret, hanem az miképpen tanít szent P[ál], teljesedik be Krisztus Urunknak mennybemeneteli után, mikor mindenféle nemzet-ségek az Istennek [szent] népei közzé számláltatnak és Ábrahám fiainak neveztetének. Honnat megértheted, hogy az Ábrahámnak tött ígíretet, kit némely azt gondolta volna, hogy ugyan [elsőben] beteljesedik, nem egynéhány száz, hanem egynéhány ezer esztendővel teljesedik be. Kikből megtanulhatjuk, hogy az Istennek ígíretiben nem kell kételkednünk és az ő fogadását semminek ítelnünk, mert ha ugyan sokat halad is, de azért végre beteljesedik. Annakokáért noha az Krisztusnak bódog országát még sok esztendőktől fogva az próféták által megígírte, és sem az Jézus első eljövetelikor, sem azután, az mikor az szentek várták, be nem teljesítette, de azért valóban megleszen, és be kell azután teljesedni, miképpen az példabeszédben Krisztus Urunk megmutogatja. [4v:] [Im]már kell szóllanunk [Lk 19,12]: *Egy fő ember mene [messze] földre* etc. Ez példabeszédben három dolgot vegyünk [eszü]nkben. Mert elsőben az íratik meg, miképpen egy fő ember messze földre el akarván menni, mint rendelte és hatta háza népét és hozzája hallgató polgárit. Másodsor az jelentetik meg, mint viselték magokat itthon az gazda és az Úr hon nem létében az szolgák és polgárok. Harmadsor az adatik előnkben, mikor az gazda, az úr megjött az idegen földről, mint bánt és fizetett meg az ő szolgáinak, polgárinak az ő érdemek szerént. Az mi nézi az első részt, az felől így szól [Lk 19,12]: *Egy fő ember* etc. Vedd eszedben, hog[y] itt az fő emberen kell érteni az Jézust, ki hasonlíttatik nemes és fő

emberhez, mert külső nemzetsége szerint, ki híres-neves fejedelem vala az zsidók közt, és [:ugyan:] az [zsidók] neméből és magvából való vala, mi-képpen szent Máté [Mt 1,1–25] és szent Lukács [Lk 3,23–38] genealógiáját megírja, lélek szerint pedig Istennek [.....] Fia vala. Megérdemli tehát az nemes és fő embernek nevét. De itt azt vedd eszedben, hogy nemcsak valami köznemes ember volt ez, [hane]m ugyan fe[j]edelem és király. Mert ez az, hogy országvenni mene és meg is vevé. Más az, hogy otthon is az ő polgárinak paroncsol vala, az mint az következő igik megmagyarázzák világosan. Illyen volt pedig az Jézus is, mert még mikor anyjának méhében fogantatnék is, azt mondá az angyal felőlle [Lk 1,32–33]: *Adja őneki az ő Ura, Istene Dávidnak, az ő atyjának székit, és uralkodik Jákobnak házában mindörökkön örökké, és az ő országlásának vége soha nem leszen.* [5r:] [Más] odszor, ugyanezen fő ember felől azt is tart[... ..], hogy kétféle urasága és országa volt, egyik azokon, az h[ol]ómag]a felnevelkedett és lakik vala. Másik az kiket vitézség[ge által] idegen földön talált vala. Ez is igen szépen illik az Jézusra. Mert elsőben urasága és birodalma vala neki az nemzetségén, az kik közt felnevelkedett és lakik vala. És ezért zsidóknak és Izrael királyának neveztetik az Írásban. És őmaga is azt mondja, hogy az Izrael házából eltévelyedett juhokhoz vagy on ő elküldetve. De ez felett lőn az pogánoknak is, kik messze és távol valának az zsidóktól, az mint szól Pál apostol Eph. 2. v. 18. [Ef 2,18]. Ura, királya és fejedelme,³ és így kétféle urasága és méltósága lőn. Az miképpen őmaga megmondá Joan 10 [Jn 10,16], holott mikor az zsidókat ő juhainak [mondta] vala, azt is hozzátette: *Vadnak más[fe]lé juhaim is, kik nem ez okolból [a. m. karámból] valók, de azokat is ide kell hoznom, hogy beszédemet hallgassák, és egy okol leszen s egy pásztor.*

De vedd eszedben, hogy miképpen [az] ne[m]es ember addig nem lőn idegen népnek és országnak ura, az még otthon üle, hanem mikor elindula hazájából és az ő polgáritól eltávozik, azonképpen Krisztus Urunk is nem lőn addig az pogánoknak fejedelme, az meddig Zsidóországban éle, hanem az mikor tőlök eltávozik, mely lőn az ő halála és mennybemeneteli után, kit önne magá megmondá Joan. 12. [Jn 12,24]: *Bizony, bizony, mondom tűnektek, ha az gabonának magva az földben esvén meg nem hal, csak őmaga marad, de ha meghal, sok gyümölcsöt terem.* [5v:] [Ugyan] ott azt mondá [Jn 12,32–3]: *Mikor én az földről felma[aszt]altatom, mindeneket hozzám vonszok.* Így szól vala, [megjele]ntvén, minemű halállal halna meg. Ezt pedig az apostolok életének históriája és írások is megmutatják, hogy még az apostolok sem tudták az Krisztus mennybemeneteléig, hogy az pogánok örökös társok az zsidókkal az Istennek országában, és hogy ők is Istennek fiai, hanem későn értették és vötték ezt eszekben. Nyerte azért az pogánokon való uraságot Krisztus Urunk halála után, mikor eltávozott az zsidóktól és mennyben ment.

³ Ūr<r>a, királya és fejedelme (tollhiba másoló által javítva)

Honnan tanuljuk meg, hogynem mint azelőtt, csak az zsidóknak királlyá az Jézus, hanem minékünk is, és mindenféle pogánoknak, valakik az ő nevében hittének. Ezért írja szent János az látásról való könyvinek cap. 5. [Jel 5,9–10], hogy ilyeneket hallott mennyben, mikor az Bárány az hét pecséttel be köt[ött] k[öny]vet elvötte volna: *Méltó vagy, Uram, hogy el[ve]gyed az könyvet, és felszakaszd az ő pecsétit, mert megölettetél, és megváltottál minket az mi Istenünknek az te véred által minden félelemből, nyelvekből, népektől és nemzetségektől, és töttél minket az mi Istenünknek országává és papjává, hogy uralkodjunk ez földön.* Az nemes embernek pedig elmenése jegyzi Krisztus urunknak halálát és mennybemenetelét, mely búdosásában és távollétében országot keres, és idegen népet akar birodalma alá hajtani, de szándéka, hogy ismét visszajöjjön. Lássuk meg azért mint hatta házanépét, mint paroncsolt nekik, mert innét megtanulhatjuk, mi legyen⁴ tisztünk az ő távollétében, [6r:] és miben kell foglalatásoknak lennünk az [eljö]veteléig. [Lk 19,13] *Előhíván pedig az ő tíz szo[lgáját,] ada nekik* etc. itt legelsőben vegyük azt eszünkben, hogy ezen példabeszédet megírja szent Máté is, cap. 25. [Mt 25,14–30], de mintha különbözne szent Lukácstól. Mert amaz nem nevezi meg, hány |:szolgák:|nak adott pénzt az gazda, hanem csak azt mondja, hogy előhívta szolgáit, itt pedig szent Lukács azt írja, hogy tízen voltak. Másszor⁵ szent Máté azt írja, hogy az gazda adott az ő szolgálóinak talentumokat, s Lukács pedig azt mondja, hogy minákat adott etc.[†] Noha pedig mind az talentum, s mind az mina pénznek és summának neve az görög nyelvben, de igen különb[öz] egy[mástól].⁶ Mert az mina tíz koro[nás] aranyat tött, egy talentum pedig hat[sz]áz aranyat. Harmadszor, ebben is tetszenek külö[nböz]ni, hogy szent Máté azt írja, hogy nem mindenek egyaránt osztogatta volt az gazda az summát, mert némelynek ötöt, némelynek kettőt, némelynek csak egy talentumot adott. De itt azt mondja szent Lukács, hogy tíz szolgálóknak az gazda tíz minákat adott, azaz mindeniknek egyet-egyet egyaránt. De ez akadályok nem ollyak, hogy valamelyik evangélistának hűségét|; beszédét és írását| kétségben hozhatná, mintha egyik nem igazán írta volna, avagy hogy ez két szent nótárius egymással ellenkezének. Mert elsőben noha⁷ itt szent Lukács azt írja, hogy az gazda szolgálói tízen voltak, [6v:] [de]⁸ azért itt az tíznek nevezetén bizontalan számot [í]rt,⁹ miképpen ez ugyan szokások az szent históriáiróknak. És mivelhogy az tíz kerek szám, azok alatt értetnék az többi is, valamennyin voltak. Az mi azt nézi, hogy egyik talentumról, az másik mináról emlékezik, ebben sincs semmi akadály, mert csak azt akarták jelenteni az evangélisták, hogy

*Mina quantum facit
talentum.*

4 <legyünk> legyen (tollhiba másoló által javítva)

5 Másor (tollhiba)

6 Laphiány. A következő öt sorban laphiány miatt egyes szavak csak részlegesen olvashatók.

7 noha<t> (tollhiba másoló által javítva)

8 Laphiány.

9 Laphiány.

bizonyos summát adott az gazda az szolgák kezében. Mert te akár pénzt, akár tallért, akár aranyat mondj, akár pedig egyéb marhát, ugyan csak azt jelented, hogy az te javaidat adtad és bíztad más kezében. Végezetre, hogy szent Máté azt írja, hogy nem egyaránt osztogatta ki az gazda jószágát, szent Lukács pedig azt mondja, hogy egyaránt, ezzel az jelentetik, hogy az Istennek és az Úrnak kegyessége néha egyaránt mindenek[re]¹⁰ kiárad, de azért az embereknek külömbösége szerént nem egyaránt hoz gyümölcsöt, han[e] m hol tíz, hol 20, hol 30, hol 100 annyit terempt, min[t] gyakorta esik, hogy azon pénz után némely tízannyit, némely csak félannyit nyer, az mint az üdő, az alkalmatosság és az kereskedő emberek vigyázása, forgolódása és serénysége hozza. Szent Máté azért nézett az embereknek külömböségekre és szerencséjekre, mikor azt írja, hogy nem egyaránt osztogatta ki az gazda jószágát. Szent Lukács pedig nézett az Úrnak jó voltára,¹¹ ki mindeneknek egyaránt nyújtja és adja az ajándékokat és jókedvet, noha nem mind egyaránt veszik.

[7r:] Továbbá, ez példában ez jelentetik meg, hogy Krisztus [Urunk] az ő mennybemeneteli után az Atya Istentől az Szentlelket m[eg]nyerte és az ő híveire kiöntötte, az miképpen olvassuk Act. 2. [ApCsel 2,17]. Mondá szent Péter: *Meg vagyon régen prófétálva, kiöntök, úgymond, az én Lelkemben minden testre, prófétálnak az tü fiaitok, leányitok, ifjaitok, véneitek.* [ApCsel 2,33] És, úgymond, *beteljesedett, mert az Jézus az Istennek jobb karjával felmagasztaltatván elvötte az Atyjától a megígírtetett Szentlelket, és kiöntötte ezt, az mint látjátok és halljátok.* Noha pedig az ajándék közönségesképpen kiöntetett, de azért nem mindeneknek egyaránt [jutott benne,] hanem külömb grádusokban és rendekben vagyon. [Azt] írja szent Pál ad Rom. 12. [Róm 12,3–5]: *Mindeneknek az[ért] [o]sztogatta az hűtnek mértékét, mert miképpen e[gy] [t]estben sok tagok vadnak, de m[in]deniknek külömb-[külömb] hivatalja vagyon, azonképpen mi az Krisztusban egy testek vagyunk, és egyikünk az másikunknak tagja.* 1. Cor. 12. [1Kor 12,6]: *Külömb-külömb ajándékok va[dna]k, de egy az Lélek, külömb-külömb testek, de egy az Úr, külömb-külömb cselekedetek, de egy az Isten, ki mindenekben mindeneket cselekeszik.* Ad Ephes. 4. [Ef 4,7–8]: *Mindeneknek adatott kegyelem az Krisztus ajándékának mértéke szerént. Erről vagyon megmondva: Felmenvén magosságban, fogva vitte az fogságot, és ajándékokat ada az embereknek etc.* Az míg azért az mi Urunk és gazdánk távol vagyon és országot veszen magának, vagyon itthon dolgunk, és nem menthetjük magunkat, [7v:] *holott vétkesek vagyunk, mert mindeniknek ad[atott] talentum, mina, ajándék, az ki után kereskedhetünk, az mint az Úr meghagyja az szolgáknak [Lk 19,13]: Kereskedjete, úgymond, az míg én megjövök etc.* Innét pedig nekünk két szép tanúságunk vagyon.

[S]okszor [olly]akat
[pré]dikálott [Krisztus]
Urunk az üdő[höz] ké-
pest, [h]ol egy[kép]pen]-
<móddal>, s hol [más]
mód[dal] mondja ki.

[A nyolc soros
marginália laphiány
miatt olvashatatlan.]

¹⁰ Laphiány. A következő sorokban laphiány miatt egyes szavak csak részlegesen olvashatók.

¹¹ jó<szág> voltára (tollhiba másoló által javítva)

Egyik ez, hogy az micsodánk vagyon, azt ne tartsuk sajátunknak, hanem esmérjük az Úr ajándékának, és azzal úgy éljünk, hogy nem az mi hasznunkra fordítsuk, hasunkra és gyönyörűségünkre kültjük, hanem az gazda javait szaporítsuk, mert csak szolgák, csak sáfá[ro]k vagyunk, azt sem tudjuk, mely órában [az ga]zda reánk megharagszik, számot kér től[ünk], és ha tékozlóknak találtatunk, tömlöcre, kín[ra v]et, megsanyargat, szorongat, és nemcsak m[ind]en javainktól megfoszt, hanem mimagunkat örök rabságra adat. Másodszor, innét tanuljuk meg, hogy az Úrtól vött jókkal el ne higgyük magunkat, egyebeket meg ne utáljunk, mert noha nem annyi jót adott Őfelsége egyiknek, mint másnak, de azért mindeneknek adott az ő érdeme és sorsa szerint, ugyanazon az kútfő, őneki is ugyanazon Ura vagyon, és te is egyaránt vélle szolgál vagy. Sőt, az kire többet bíznak, több számadása vagyon annak, és úgy szinte tégedet is előránt az gazda, úgy számot veszen tőlled, mint mástól, az miképpen az jövendő prédikációban¹² meghallod.

¹² Utalás a 168. beszédre.

168. beszéd (K5)

[8r:] **Concio CLXVIII. Ibidem v. 14 [Lk 19,14]:**

*Praemium servorum
Dei*

Az ő polgári penig gyűlölik vala ötet, és követséget küldnek utánna, mondván etc.

Mondottuk vala, hogy az példabeszédben másodszer az íratik meg, mint viseljék magokat az polgárok és szolgák az ő urok és királyok távollétében, kiről immár szükség szöllanunk. Megértők esztennap [a. m. egy héttel ez-előtt],¹ hogy ennek az fejedelemnek, az kiről itt emlékezet vagyon, kétféle népe volt. Egyik az ő nemzetsége, másik idegen és messze való országbeli. Vedd eszedben azért, hogy [muta]tik² meg csak az egyik népnek főképpen, azaz az ő nem[zetségének] magokviselése addig, az még az király másfelé, az [más] idegen országbeli népe köz[ött] forog és mulat. Meg[hal]lád penig, hogy miképpen az fő emberen, az királyon é[rtetik] az Jézus, azonképpen az ő nemzetségén értetnek az zsidók, kik őneki birodalma alá valának vettetvén az Istennek tanácsa és ígreti szerént. De ezek két rendbeliek valának, mert némellyek, |:úgy mint:| családi, és körülle forgódó, úgy mint udvari szolgálai valának, tudniillik az tanítványok. Némellyek penig közönségesképpen Izraelnek maradéki, kik itt neveztetnek polgároknak. Ez két rendbeli szolgák azért mint viselik magokat, az még az urok idegen földön más országot vött magának, az adatik előnkben, és elsőben vagyon emlékezet az polgárokról [Lk 19,14]: *Az ő polgári etc.* [8v:] Érted immár, kicsoda az fő ember, az király, tudod azt is, kicsodák az polgárok. Hogy penig az Jézus, ki az Istentől az zsidókhöz küldetett, Messiás király volt, gyűlölték, nem szerették az zsidók, világosan megtetszik mind az Krisztus életének (históriájából) folyásából, s mind az evangélisták és apostolok tanúbizonyoságtételekből. Ezért mondja szent János [Jn 1,11]: *Az övéi közé jöve, de ötet az övéi be nem fogadják.*

Joa. 1.

Másutt őmaga Jézus Urunk azt mondá [Jn 5,43]: *Íme, én jöttem közitekben az én Atyámnak nevében, s nem fogadtok be engemet, s más jó az őmaga nevében, s befogadjátok azt.* Joán. 15. [Jn 15,24–25]: *Ha oly cselekedeteket nem*

¹ Utalás a 167. beszédre.

² Laphiány. A következő hat sorban laphiány miatt egyes szavak csak részlegesen olvashatók.

*miveltem volna köz[tetek],³ az minemüeket senki egyéb nem mívelt volna, nem volna vét[kiük]. De holott látták, s mégis gyűlölnék mind engemet, s mind az én [Atyá]mat. Ez attól fogva vagyon, hogy beteljesedjék az Ötörvényben [ír]va: minden ok nélkül gyűlöltének engemet. De Jézus Urunkhoz való gyűlölségeket⁴ és dühösségeket az zsidók [m]ind beszédekkel, s mind cselekedetekkel bőségesen megmutatták. Mert káromlasképpen bolondnak, ördöngösnek, részegesnek, paráznáknak barátjának, hitetőnek, Isten ellen termettnek nevezék, és egyéb ártalmas szitkokkal illeték. Végre halálra kergeték, megfogák, hamis tanúk által bevádlák, halálra szentenciázzák és gyalázatos halálnak nemével megölik, felfeszíték, és halála órájában is bosszonták, káromlák, csúfolák etc. Kikből megértsed, mit teszen ez [Lk 19,14]: *Az ő polgári ötet penig gyűlölik vala.* Melyből innét ezt is eszedben vehedd, hogy gyakorta igaz, az mit Jézus Urunk őmaga felől is monda, és ugyan közpéldabeszéd, hogy az ember az ő nemzetsége, esmérői, házabeliek közt bö[.....]. [9r:] Sőt, vagy akarják ők, vagy nem, hogy őrajtok uralkodjék az Jézus, de ugyan uralkodik, mert az Isten őket talpa alá vetette és veti, nem úgy ment el, hogy mindörökké odalegyen, hanem visszatér, az mint ez példa megmutatja: *Legelsőben* etc. [Lk 19,15]: *Lőn penig, hogy visszatéरे az országot megvevén* etc. Az Jézusnak második eljövetele, kit itt az Írás megtérésnek nevez, noha elhaladott, és még meg nem lőtt, de általán fogva megleszen, kiről eztennap [a. m. egy héttel ezelőtt] bővebben hallál.⁵ Akkor osztán nemcsak az polgároknak, hanem az családnak is minden csele[kede]ti nyilván leszen, és kimutatódik, mint viselték magokat urok távollétében.*

[Lk 19,15]: *Előhívá, úgymond, szolgálít, az kiknek adta vala* etc. Itt elsőben azt tanuljuk meg, hogy ez az úr nemcsak megíó az elmenetel után, hanem, mint szorgalmatos és jó gondviselő gazda, meg is akarja tudni, ki mint viselte magát, azaz számot vessen. Azért úgy éljünk, s úgy gondolkodjunk magunk állapotja felől, hogy nyilván az számadásra kell mennünk, úgy készüljünk hozzá, hogy adósoknak, tékozlóknak, gondviseletleneknek ne tálaltassunk! Mert azt mondja szent Pál, Act. 17. [ApCsel 17,31], hogy bizonyos napon megítéli az Isten ez világot igazán az férfi által, kit arra rendelt, azaz, az Jézus Krisztus által.

2. Másodsor ugyaninnét tanuld meg, hogy ez számadás nemcsak közön-ségesképpen leszen, úgy, hogy remélhetné valaki, hogy az sokaság közt ő elbúhatik, eszében sem veszi az számvevő és bíró, s így az ő gonoszsága talán elő se kél. [9v:] Mert azt jelenti az példa, hogy mindent egyenként e[lő] vonsznak és megvizsgálják. Ez penig, hogy könnyen és szép módjával hogy előmehessen, talám az bölcs Isten utat és módot mutat <benne> abban.

Továbbá vedd eszedben, hogy az emberek két rendbeliek. Némellyek, az kik igyenesen ellené mondanak és cselekednek az igazásnag, az minemü-

³ Laphiány.

⁴ *gyűlölsége<g>ket* (tollhiba másoló által javítva)

⁵ Utalás a 167. beszédre.

ek az zsidók. Némellyek, kik magokat szenteseknek mondják, és akarják, hogy minden azt ítélje felőlök. Amazok, meghallók, mint viselték magokat az Úr távollétében. Immár imezek felől is szóljunk. Ezek pedig kétfélék. Mert némellyek nemcsak szóval jelentik magokat, hanem ugyan valóban hívek és igazak. Azok felől szól és írja ezt [Lk 19,16–18]: *Eljöve az első, mondván: Uram, az te minád más tíz minát nyert. Eljöve az másik, mondá: Uram, az te minád öt minát* etc. Itt legelső és fő tanúságunk ez, hogy holott mind testi és lelki jók az embereknek az Istentől adattanak, mint esztennap [a. m. egy héttel ezelőtt]⁶ is meghallók, azokkal nem úgy kell minekünk élnünk, mintha az Úr csak magunkért adta volna nekünk és bízta volna reánk, hanem, hogy egyebeknek is, felebarátunknak használjuk és szolgáljunk véle. Mely oly nyilvánvaló igazság, igaz tudomány, hogy még az pogán bölcsek is tudták. Ezért írja Plato egy barátjának, *nemcsak mimagunkért létettünk, hanem lételünknek egyik részét magának kívánja hazánk, egyik részét szüleink, egyik részét barátink.**

*Platonis dictum elegans:
Non solum nobis nati
sumus.*

Ezt Krisztus Urunk az példabeszédben az kereskedésnek hasonlóságával magyarázza meg. [10r:] Mert miképpen az serény, <és> hű |:és igaz:| szolgál azon forgolódik, hogy az mely summát az ő ura őreá bízott, azt ne hogy apasztaná, hanem inkább szaporítsa és urának nyereséggel adja elő, azonképpen illik, hogy az kit Isten mire hitt, az kit mivel szeretett, azzal egyebeknek is használjon, szolgáljon és azon nyerjen. Mikor pedig valaki |:valamely:| felebarátját vagy külső javában reszkettet, vagy jó tanácsával segít, vagy bölcsességével az tudatlanságból kiveszi, vagy az gonosz útról, az büntől jóra fordítja, ezt az Írás gyakorta nyereségnek nevezi. Mint Krisztus Urunk ezt mondja Matt. 18. [Mt 18,15]: *Ha az te atyádfia jó intésedet megfogadja, megnyered ötet.* Azonképpen szent Pál 1. Cor. 9. [1Kor 9,19–20] így szól: *Mindennek szolgálja löttem, hogy többeket nyerhetnék. Löttem az zsidóknak úgymint zsidó, hogy az zsidókat megnyerhetném* etc. Ez azért az nyereség, az kiről vagy az példabeszédben emlékezet, melyre illik, hogy minden ügyekezék, és ezek magyaráztatnak igaz és hű szolgáltnak.

De vadnak ezek ellen olyanok, kik az Istentől vött jókat és ajándékokat úgy tartják, mintha csak őérettek és önekiek adta volna Isten, és vagy irigységből, vagy tunyaságból azokat egyebekkel nem közlik, hanem vagy magoknak tartják, vagy pedig az nagy restségnek miatta sem magoknak, sem másnak nem használnak és szolgálnak véle. Ilyenek valának az farizeusok, kiktől szól Krisztus Urunk Matt. 23. [Mt 23,13]: *Jaj nektek, írástudók és farizeusok, képmutatók, kik beszegezitek az mennyeknek országát az emberek előtt, tii sem mentek be, s egyebeket sem bocsátotok.* Ez illyenek és ehhez hasonlók példázatnak amaz rest szolgálja képe alatt [Lk 19,20], az ki elrejté az minát, és keszkenőcskébe kötvén nem kereskedék véle, ez illyenek csak színnel és névvel való szolgálja az [10v:] Úrnak, de valóban nem azok.

* CIC. Off. 1.22.

⁶ Utalás a 167. beszédre.

Ezekből azért értjük, mint viselték magokat mind az polgárok, s mind az szolgálak urok és gazdájok hon nem létében. Honnan megtanulhadd, hány rendbeli emberek vadnak ez világba, és lesznek az Krisztus |:második:| eljöveteleig. Mert némellyek sem névvel, sem valóban nem igazak, nem Isten népei, mint az megáltalkodtak, kik ugyan nem szégyellik az latorságot és gonoszságot, némellyek mind névvel, s mind cselekedettel jámborok, az kik az Úrtól vött jókkal kereskednek, és az Úrnak hasznot szereznek, némellyek végezetre csak névvel és színnel Istennek szolgálai és népei, de őmagokban semmirekellők és haszontalanok.

3. Harmadszor mondtam, hogy ez példabeszédben az íratik meg, mint fizetett meg az gazda az ő polgárinak és szolgálainak, az ő megjövése után, kinek-kinek az ő érdeme szerént. Meghallád pedig, hogy három rendben és grádusban vadnak az emberek, kiket megvizsgál az Úr.

Az egyikfélék azok, az kik tökéletesek, és az reájok bízott pénzzel, ajándékkal hasznosan kereskednek, és az Úrnak országát terjesztik, az ő házát éppítik, ezeknek úgy fizet meg az gazda, hogy az darékpénzt [a. m. derékpénzt, tőkepénzt] is nállok hagyja, és annak felette tisztességes uraságra emeli. Mert az egyiket, az ki hasznosan kereskedett vala, tíz városon teszi tisztartóvá, az másikat ötön, az többeket azonképpen az ő érdeme szerént. Mert noha azt világosan ki nem fejezheti az Írás, de azért ott kell értenünk.

Itt pedig szükség elsőben azt megtudnunk, mit kell érteni az városokon, az kikkel mondja, hogy feltisztelte és ajándékozta az úr az szolgálakat. Ezeken nem kell semmit érteni egyebet, hanem amaz bódogságos, amaz böcsülletes és gyönyörűséges állapotot, mely elkészítettet az híveknek világ teremtésétől fogva, és meg is adatik az Jézusnak [11r:] eljövetele és az számvétel⁷ után. Nevezi pedig itt az Írás városokon való uralkodásnak az hasonlatosságért, mert itt az Jézus hasonlítottat az országok bíró királyokhoz. Miképpen azért az ilyen fejedelmek mikor hű szolgáljokat meg akarnák böcsülleni, várakat, városokat, falukat szoktak nekik ajándékozni, avagy tiszteteket adni, azonképpen itt meg akarván az Írás az híveknek jutalmokat jelenteni, nevezi azt városokon való uralkodásnak. Hogy pedig ez az magyarázat igaz legyen, megtetszik abból, hogy egyebütt egyéb nevezetekkel hívatattik ez az jutalom, az mint az hasonlatosság és példabeszéd kívánja. Mint Matt. 20. [Mt 20,1–16] ezen jutalom neveztetik napszámnak. Miért? Mert ott az hívek neveztetnek hasonlatosságképpen szőlőkapásoknak. Másutt gyakorta neveztetik lakodalomnak, mert ott az Istennek mennyeknek országa hasonlítottat menyegzőhöz, az hívek és hívogatók vendégekhez. Másutt ezen bódogság hasonlítottat bírósághoz, mint Matt 19. [Mt 19,28]: *Ültök, úgymond, tii is 12 széken, és ítílitek Izraelnek 12 nemzetségét.* Másutt ezen bódogság hívatik vendégségnek, Luc. 22. [Lk 22,15?]: *Hogy egyetek és igyatok az én asztalomon, az én országomban.* Mert ott Jézus Urunk hasonlítottat az családos

Napszám

Bíróság

Vendégség

⁷ számvétel>|:t:|el (tollhiba másoló által javítva)

gazdához. Így annakokáért itt az városokon való uraságnak hívatatik azon bódogság az hasonlatosságnak okáért.

Másodsor, ugyanezen igikből tanuljuk meg azt is, hogy noha abban az bódogságos országban az Istennek az emberekhez való szereteti egyaránt minden hívekre kiterjed, úgyszólván minden az ő állapotjával és sorsával megelégedik és másét nem kívánja. És ez az oka, hogy Matt. 20. [Mt 20,1–16] azt olvassuk, hogy az szőlőműveseknek egyaránt fizete meg az gazda. De mindazonáltal, mint az hasonlatosság megmutatja, lesznek külömb-külobb grádusok az mennyei méltóságban. [11v:] Mert azt jegyzi, hogy némely 10, némely 5 városnak leszen ura, tisztartója. Az oka pedig ennek az, mert az közönséges társaság, az ország meg nem állhatná, ha mindazon rendben volnának mindenek, miképpen hogy az testnek tagjai nem lehetnek mind egyaránt]:ú:|ak, hanem kinek főnek, kinek kéznek, kinek lábnek kell lenni. Az az bódogságos állapot pedig mennyeknek, Istennek, Krisztusnak országának neveztetik. Hát szükség, hogy ott is legyen rendtartás és grádusok.

Ez megtetszik ennek|:, evvel| az bódogsággal ellenkező dolgokból is, tudniillik az büntetésből. Mert ha az büntetésben grádus leszen, tehát az megajándékozásban is. De az büntetésben grádus leszen, mert azt mondja Krisztus Urunk, hogy az ki tudva mulatja el az gazdának és az úrnak parancsolatját, több csapásokkal veretik meg, az ki tudatlanul, kevesebbel. Tehát az, ki hívebben szolgált, több jutalma leszen, az ki kevesebbet, annak kevesebb. De mindazonáltal minden, az ki abban az országban részes leszen, tökéletes bódog leszen, és elegendő gyönyörűsége, úgyszólván nem kíván, sőt ugyan nem tud kívánni többet és nagyobbat annál, az mely leszen.

Azért senki meg ne csökkönjön és restüljön azért az ő hivataljában, ha ítéli és veszi eszében, hogy pedig nem lehet. Mert egy az, hogy nem tudod te, hova ültetnek, de valahol léssz, bódog léssz. Lám, Dávid csak azt kívánja vala, hogy az Isten házának ajtaja megett egy szüggölyötben [a. m. szegletben, sarokban] lehessen. No, ez azért az első rendbeli embereknek jutalma és megfizetése.

Az második rendbeliek azok, kik csak névvel és külső színnel jámborok, kiket jegyz amaz rest és dörgölődő ura-vádló szolgál. [Lk 19,20]: *Ihol ugyan minád, kit beköttem vala keszkenőcskémbé* etc. [12r:] Illyenek az gonosz és hamis szolgálak, kik mikor nem jól cselekesznek, még ők haragusznak, panaszkodnak és vádolják urokat, gazdájokat. Ihol ez veszteg heverő, tunya szolgál, nem elég, hogy el nem járt tisztiben, hanem még az urát kárhoztatja [Lk 19,21]: *Tudom vala, hogy kemény ember vagy* etc. Három itt az vétek. Egyik, hogy rest volt. Másik, hogy menti magát, mintha semmi kárt nem tött volna: *Ihol marhád*, úgyszólván, *ihon pénzéd*, hiszen megérlek vélle. Harmadszor, hogy vádolja gazdáját. De mi leszen jutalma? [Lk 19,22]: *Aha, rossz szolgál, az te szájadból ítüllek meg tégedet* etc. Igen nagy hathatósága vagy az olyan feleletnek az megcsúfolásra és győzésre, mikor azt, az mivel maga menti magát, visszafordítjuk és térítjük. Azt mondá ez az szolgál [Lk 19,21–22]: *Tudom vala fősvényiségedet és haragos voltodat, azért dugám*

Városokon való uraság

2.

Discendum.

1.

2.

3.

el pénzedet. Az gazda azt feleli: Szinte azért nem kellett volna eldugnod, hogy tudtad fösvényiséget, keménységemet etc.

1. Kettő azért ennek az büntetése. Egy az szégyenvallás, az pirongatás, másik, hogy minden javaitól megfosztatik, mindaz, kit az ura adott volt neki, s mind az felett, ha ő magának miye leszen, és hogy bosszonkodjék, annak adatik, az kinek anélkül is elég vagyon. És hogy ennek így kell lenni, egy közönséges szentencia vagyon: *Habenti et quid etc. Mindennek, az kiknek etc.* Erre néz Pál apostolnak amaz mondása [2Kor 5,4]: *Megruháztatunk, ha meztelenül nem találtatunk.* És Krisztus Urunk, Apoc. 3. |:v. 18.:| [Jel 3,18]: *Adom tanácsul, hogy töllem végy fejér ruházatot, hogy meglássék az te meztelenségének ondoksága.* [12v:] *Úgy készüljünk azért az számadásra, és az gazda, az mi Urunknak eljövételére, hogy legyen mit előadnunk, és hasznót mutathassunk. Mert ezképpen ajándékoztatunk meg mi is oszton.*

Az laodiceai gyülekezeten

De mint kell imezt érteni [Lk 19,26]: *Az kinek penig nincs etc.?* Ki mit vehet⁸ attól, az kinek nincsen? Ezt némellyek így értik és magyarázzák: *Az kinek nincs, még az is, az mi tetszenék és láttatnék, hogy vagyon, azt is elveszik tőlle. De a felelet⁹ nem elég, mert az hol nincs, ha szinte láttatik is, hogy vagyon, de valóban ugyan nincs, hogyhogy és mit vehetnek tehát el tőlle? Vedd eszedben azért, hogy ha az hasonlatosságra nézsz, könnyű ezt megérteni. Mert az gazda kiosztá az szolgálknak az darékpénzt, |:és nemcsak azt:| adák elé, hanem nyereséget is¹⁰ mutatának mellette. Az rossz szolga penig az darékpénzt adá elé, de nyereség nem vala mellette. Azt mondja azért az gazda [Lk 19,26]: *Az kinek vagyon, értsed, az darékpénz mellett, nyeresége adatik annak, de az kinek nincs, értsed, nyeresége az darékpénz mellett, az is, az miye vagyon, azaz, az darékpénz is, az ki nálla vagyon, elvétetik tőlle.* Ez az mondásnak igaz és világos magyarázatja.*

1. Vadnak hátra immár az harmad rendbeli emberek, kik sem névvel, sem cselekedettel nem jámborok, hanem vakmerő szándékból való gonoszok, kik hasonlítottatnak az polgárokhoz, az kik az király után izenének. Azoknak büntetéséről így szól [Lk 19,27]: *Amaz én ellenségemet etc.* Itt előnkben adatik, minemű fizetések és jutalmok legyen az vakmerő bűnösöknek. Két dolgot penig szükség itt megtekintenünk. Elsőben azt, hogy így szól [Lk 19,27]: *Öljetek, mészároljatok etc.* Mellyel az büntetésnek iszonyú volta és súlyossága jelentetik meg, [13r:] mert nemcsak azt mondá ezek felől (nosza, fosszátok meg őket, vegyétek el minden marhájokat), az mind az rest szolga felől, hanem azt mondá [Lk 19,27]: *Vádjátok le.* Mondám azelőtt is, hogy miképpen az jutalomosztásban, azonképpen az büntetésben vannak grádusok. De azért ugyan tudjad, hogy az ki az Úr ellen vétkezik akár tunyaságból, akár vakmerőségből, ugyan kárhozat annak helye, ugyan

⁸ <veghe> vehet (tollhiba másoló által javítva)

⁹ affele<k>|:l:|et (tollhiba másoló által javítva)

¹⁰ |:és nemcsak azt:| adák elé, hanem nyereséget is <adák elé> (tollhiba másoló által javítva)

amaz második örökkévaló halálban esik. És miképpen az bódogságban minden betelik gyönyörűséggel, azonképpen az kárhozatban mindennek elég gyötrelme leszen. Csak hogy az büntetésben grádusok lesznek, az mint megbizonyítók odafel, és innét is megtetszik.

Másodszor, ugyanitt azt is eszedben vedd, hogy azt mondja az Úr, hogy őelőtte, szeme láttára öljk meg őket, kivel az jelentetik, hogy semmi kímélet, semmi irgalmasság nem leszen hozzájuk. Oly kemény szívvel leszen az Úr, nemhogy könyörülne, de inkább ugyan gyönyörködik veszedelmekben. Nem ok nélkül mondja tehát az apostol, hogy [Zsid 10,31]: *Rettenetes dolog az megharagudt Istennek kezében esni.*

2.

Heb. 10. f.

Mi is annakokért ezeket hallván és értvén ójuk magunkat, hogy se tnyaságunk, se restségünk miá, se vakmerő bátorsággal az Úr ellen ne vétkezzünk, és őtet haragra, bosszúállásra ne gerjesszük, hanem az mi hivatalunkban igazán, híven eljárjunk az őtőlle adatott és nállunk letött talentummal, minával kereskedjünk felebarátunknak hasznára, az Isten országának épületire, hogy legyen az számadáskor mit elé [13v:] mutatnunk. Kire való tekintetiben amaz igaz ítélő bíró viszontag minket is megajándékozzon, tisztet adjon az ő országában, holott ővéle egyetemben örökké uralkodhasunk és vigadhassunk. Ámen.

169. beszéd (K5, Sz)

K5 || [13v:] **Concio CLXIX. Isaiae cap. 10. v. 12. [Ézs 10,12]:**

*Omnia regi providentia
Dei*

*És leszen, minekutánna elvégezi az Úr minden ő dolgait
Sionba és Jeruzsálemben etc.*

[331 (218):] **Concio Esaiiae cap. X. v. 12. [Ézs 10,12–16]:**

|| Sz

*És leszen, minekutánna elvégezi az Úr minden ő dolgait
Sionban és Jeruzsálemben, meglátogatja az asszíriai királynak
kevély szívének gyümölcsét, és az ő felnéző szemének
dücsőségét. Mivelhogy azt mondotta: Az én kezemnek ereje
által mieltem ezeket, és az én bölcsességem által, mivelhogy
okossággal felékesíttettem. Azokáért sok nemzetségeknek
határit elbontottam, az ő népeit feldúltam, és az fenn valókat,
mint hatalmas, levettem. És az én hatalmasságom mint egy
fészket, úgy találta sok nemzetségeknek gazdagságának fészket.
És mely könnyen elszedik az elhagyatott madármonyakat [a.
m. madártojásokat], azonképpen az egész földnek népét én
eltakartam. És nem volt senki, az ki elrepült volna, és száját
felnyitotta volna, és az ki csirippelt volna. Avagy dücsekedik-e
az fejsze az ellen, az ki azzal vág, avagy az fűrész felemeli-e
[332:] szavát az ellen, az ki azzal fűrészszel? Az vesszőt mikor
forgatják, avagy felemeli-e magát azok ellen, az kik forgatják?
Avagy az pálca felemeli-e magát az ellen, az ki őtet forgatja,
avagy nem fa-e az? Annakokáért az Seregeknek Uralkodó Ura
bocsát az ő kevélyire ösztövérséget, az ő dicsőségének helyén
tűznek égéséhez hasonló égés ég.*

Nemcsak az közemberekben, de az fő renden valókbán is, kiknek okosbáknak kellene lenniük az községnél, megtaláltatik az az fogyatkozás, hogy ha valami nyavalya találja őket, azt az szerencsének, ha mi fő és kedvek szerént való dologban előmenetelek vagyon, azt magoknak és az ő eszeknek tulajdonítják, és mind magokat gyönyörködtetik benne, mind egyebek előtt kérkednek és dicsekednek véle. Maga, ha valóban gondolkodnának felőlle, könnyen eszekben

vehetnék, hogy az ember őmagában igen goromba és gyarló marha, és sem az nyomorúság sem történetből esik rajta, sem penig az ő elevémenetele [a. m. előmenetele] nem az őmaga erejétől vagon. Hanem vagon egy Úr, ki mind az egész világot és az benne valókat az ő hatalmával akarhatja szerint gubernálja, és semmi nem lehet, sem leszen őnála nélkül, kit meg nem esmérni és tudni mely igen nagy, nemcsak bolondság, hanem bűn és véték legyen, [14r:] sokszor, sok helyen az próféták és az mostan előszámlált ígékben is Ézsaiás megmutatja. Mert mikor az vétkes Júda országát az Úr Isten az asszíriai Sénakhérib által igen megverte, sanyargatta volna, az zsidók ezt az ő szerencsétlenségeknek és erőtlen voltoknak, az asszíriai király penig az ő bölcs eszességének és az ő hatalmasságának tulajdonítja vala. Hogy azért az Úr Isten mind amaz¹¹ nyomorult zsidókat megvigasztalná és az ő hamis értelmekből kivenné, s mind penig az pogány fejedelemnek bolondságát megmutatná, az ő prófétája által ez ígék megírta és kihirdette. Mellyekben megjelenti, hogy mind az zsidókon esett nyomorúság az ő tanácsából és akaratjából lött, s mind penig az asszíriai királynak győzedelme ő tanácsából, hatalmából és ereje által lött, sőt, ezért, hogy Sénakhérib ezt nagy kevélyen magának tulajdonítja, megbünteti és megszegyeníti, kiből megesmérheti, hogy nem emberi erőttől függ az győzelem.

Nemcsak¹² az közemberekben, de még az fő renden valókban is, kiknek okosbagnak kellene lenniük az községnél, megtaláltatik ez az fogyatkozás, hogy ha nyavalya találja őket, azt csak valami történetnek és szerencsének tulajdonítják. Ha penig valami fő és kedvek szerint való előmenetelek vagon, azt magoknak és az ő eszeknek, okosságoknak, bölcsességeknek tulajdonítják, és mind magokat gyönyörködtetik benne, s mind egyebek előtt kérkednek és dicsekednek véllé. Maga, ha valóban gondolkodnának felőlle, könnyen eszükben vehetnék, hogy az ember őmagában igen goromba, ostoba és gyarló marha, és sem az nyomorúság nem történetből esik rajta, sem penig az ő előmenetele, [hanem vagon egy Úr,]¹³ ki mind az egész világot és minden benne valókat az ő hatalmával akarhatja szerint gubernálja, és semmi nem lehet, sem leszen őnála nélkül, az mely Felsőleges Istent meg nem tudni és meg nem ismerni mely igen nemcsak bolondság, kábaság, oktalanság, hanem rettenetes bűn és véték legyen, sok számtalan helyeken az próféták kiáltnak, és ezekben az mostan előszámlált ígékben is Ézsaiás próféta megmutatja. Mert mikor az vét-

¹¹ <az> amaz (tollhiba másoló által javítva)

¹² Még csak (tollhiba)

¹³ [kihagyott montatrész] (tollhiba)

kes Júda országát az E. M. F. Úr Isten az asszíriai Sénakhérib király által igen megverte és igen megsanyargatta volna, az zsidók ezt az ő szerencsétlenségeknek [333:] és erőtlén voltaknek tulajdonítják vala, az asszíriai király pedig az ő bölcsességének és az ő hatalmas erejének tulajdonítja vala. Hogy azért az E. M. F. uralkodó Úr Isten mind amaz nyomorult zsidókat megvigasztalná és az ő hamis értelmekből, vélekedésekből kivenné őket, s mind pedig az pogán fejedelmeknek bolondságát megmutatná, az ő prófétája által <ez> az Felséges Úr Isten széles ez világnak ez ígiket megíratta és kihirdettette. Mellyekben ez az mindeneken uralkodó Úr megjeleníti, hogy mind az zsidókon esett nyomorúság az Őfelsége tanácsából és akaratjából lött, s mind pedig az asszíriai királynak győzedelme ő hatalmából és ereje által lött. Mert miérthogy Sénakhérib azt a győzedelmet nagy kevélyen magának tulajdonítá, megbünteté és megszegyeníté, meggyalázá érette az mindeneken uralkodó Úr, kiből mind az világnak megadás ismerni, hogy nem emberi erő által függ és leszen az győzelem.

1. Vagyon pedig ez előszámlált ígiknek három része. Mert elsőben rövid summában megjeleníti az próféta az Istennek tanácsát és végezését az asszíriai király felől. Másodsor az Úr tanácsának |:okát:| bővebben megmagyarázza. Utószor annak az ő tanácsának végbevételét és minden módját megfejtegeti.

Vagyon pedig ez előszámlált ígiknek három része. Mert első részében rövid summában megjeleníti az próféta az Istennek tanácsát és végezését az asszíriai király felől. Másodsor az Úr tanácsának okát adja és bővebben megmagyarázza. Utószor annak az Nagy Úrnak tanácsának végbevételét és minden módját megfejtegeti.

1. *ad.* [Ézs 10,12] *És leszen, úgymond, minekutánna elvégezi az Úr etc.* Itt elsőben azt vegyük eszünkben, hogy az Úr vigasztalja az megnyomorodott Júda országának népét, hogy nem mindörökké, vég nélkül tartja [14v:] rajtok az ő ostorát, hanem leszen oly üdő, hogy az vesztőt, ostort eltöri, és az ő ellenségeket megveré.
2. Másodsor inti ez ígikben őket az békességes tűrésre és vározkodásra, minekutánna elvégezi az Úr minden dolgait. Látjuk ezt, hogy semmi nem lehet hirtelen és mód nélkül, hanem szép renddel és üdövel.

Mikor így szól [Ézs 10,12], *És leszen, minekutánna az Úr Sionban minden dolgát elvégezi*, ez ígikben elsőben azt vegyük eszünkben,

hogyan az E. M. Úr vigasztalja és bátorítja az megepedett és megnyomorodott Júda országának népét, hogy nem mindörökké, vég nélkül tartja rajtuk az ő büntető vesszejét, hanem eltördeli, és az ő ellenségeket megrontja, megveri, megszégyeníti, mind az földig meggyalázza.

Azért az Úr Isten is az ő cselekedetiben így szokott cselekedni, melyben először nekünk példát akar adni, hogy mi is úgy cselekedjünk. Másodszor, hogy békétlenek ne legyünk, és ha látjuk, hogy az Úrnak tanácsa és végezése az ő igazsága és fogadása szerint nem megyen oly hamar és akkor végben, mikor mi kívánnók, ne törődjünk, ne panaszkodjunk, ne essünk kétségben, mert vagy az Úrnak bizonyos ideje, tudja az alkalmatosságot, érti, hol, minek, mikor, mint kell lenni. [Ézs 10,12] *Mikor, úgymond, elvégezi* etc. Azaz mikor megelégteli Őfelsége az büntetést, mikor az ő akaratja beteljesedik az zsidóknak nyomorgatása felől, *akkor osztán meglátogatja* etc. Azért ha mikor látjuk és érezzük, hogy az kegyetlen népek, fejedelmek nyomorgatják az községet, tudjuk, hogy az Úr dolga még nem ment véghez, és az büntetést meg nem elégtette. Várjuk azért békességtűréssel, és megkönyörül és az ő bosszúságának ideje elmúlik etc.

Azért az E. M. F. Úr Isten is az ő cselekedetiben azt szokta [334:] mielni, melyben először minekünk példát akar adni, hogy mi is úgy cselekedjünk, hogy békétlenek ne legyünk, és ha látjuk, hogy az Úrnak tanácsa és végezése az ő igazsága és fogadása szerint oly hamar és akkor nem megyen elő és végben, mikor kívánjuk, ne törődjünk, ne zúgolódjunk, ne panaszkodjunk, ne essünk kétségben, mert vagy az Úrnak bizonyos ideje, igen jól tudja Őfelsége az alkalmatosságot, igen jól érti az bölcs Úr Isten, hol, mikor, minek mint kell lenni. Az mint itt is szól az Úrnak lelke által Ézsaiás [Ézs 10,12]: *Minekutánna az Úr elvégezi minden dolgát Sionnak és Jeruzsálemnek hegyén, meglátogatom az asszíriai királynak nagyakaró szívének gyümölcsét, és az ő felemelt szemének dücsöségét* etc. Azaz mikor megelégteli Őfelsége az büntetést, mikor az ő akaratját elvégezi, végbeviszi, beteljesedik az Úrnak akaratja az zsidóknak nyomorgatása felől, *akkor osztán meglátogatja az asszíriai királynak nagyakaró szívének gyümölcsét, és az ő felemelt szemének dücsöségét.*

Ha mikor azért látjuk és vesszük eszünkben, hogy az kegyetlen népek, kegyetlen urak, kegyetlen fejedelmek nyomorgatják, vesztegetik, sajtolják az községet, csigázzák, szorongatják őket, és az ő kívánságok szerint akkor, mikor ők akarnák, sanyarúságokat meg nem elégteli[k], várják el csak csendesesen, békességtűréssel, még kö-

nyörül rajtok, és az ő bosszúállásának ideje róllok elmúlik, és amazoknak felemelt szemeinek dűcsőségét meglátogatja.

3. Harmadszor, ugyanezen igékből megtanulhatjuk azt is, hogy az nyomorúság emberen nem történetből esik, hanem az Úr akaratjából leszen. Mert itt az zsidóknak romlása Isten dolgainak neveztetik, az miképpen mondja Ámosz 3. [Ám 3,6]. *Nem esik az városban oly nyavalya, kit az [15r:] Úr nem cselekednék.* Annakokáért ez is indítson minket az békességűrésre,¹⁴ tudjuk, hogy mikor nyavalyában vagyunk, az Úr bocsátá reánk az mi bűneinkért.

Harmadszor, szerelmes atyámfia, keresztyén, ugyanezen igékből megtanulhatjuk azt is, hogy az nyomorúság az emberen nem történetből, nem véletlenből esik, az mint ez világnak jobb része hiszi és vallja, hanem bizony lesznek és esnek mindenek az nagy, hatalmas, bölcs Úrnak tanácsából, rendeléséből és elvégezett akaratjából. Az mint látod-e, itt is az zsidóknak romlása Isten dolgának neveztetik. [334:]¹⁵ Az mint mondja Ámosz próféta könye [a. m. könyve] 3. részében [Ám 3,6]. *Nem esik az városban oly nyavalya, kit az Úr nem cselekednék.* Annakokáért ez is indítson minket az békességűrésre, tudjuk, és higgyük el kétség nélkül, minden bizonnal, hogy mikor nyavalyában vagyunk, az Úr, az mi kegyes Atyánk és Istenünk bocsátja reánk, az mely mind az mi bűneinknek zsoldja, ára és fizetése.

4. ad. Negyedszer, vedd azt is eszedben, hogy még az istentelen, kegyetlen fejedelmek is Istennek szolgálói, és az ő akaratját teszik. Az mint ím, hallod, hogy az mely romlást és pusztítást tött vala Sénakhérib, azt az Úr őmagának tulajdonítja és ő cselekedetinek mondja. Melyből kitetszik az Úrnak nagy hatalmassága és bölcsesége, hogy még az gonoszokat is, kik őellene rugoldoznak, vélle ellenkednek, akaratjok ellen is az ő tanácsának véghezvitelére igazgatja és vonssza, és azoknak dühösségekkel él az ő akaratjának beteljesítésére. Mellyek mikor elvégeződnek, meg szokta az kegyetleneket is büntetni, az miképpen itt szól [Ézs 10,12]: *Mikor, úgymond, beteljesíti az Úr minden dolgait, meglátogatja az assíriai királt, azaz megbünteti, megveri.*

¹⁴ *békesség<et>|:h:|tűrésre*, (tollhiba másoló által javítva)

¹⁵ A ceruzás lapszámozás egy számmal elcsúszott, laphiány nincs, a számozás a továbbiakban így folytatódik.

Negyedszer, szerelmes atyámfia, keresztyén, ugyan innét azt is tanuljuk meg, hogy még amaz kegyetlen, istentelen királyok, fejedelmek, urak is ennek az Nagy Úrnak szolgái, és az Őfelsége akaratját viszik végbe. Az mint ím, hallod, hogy az mely romlást és pusztítást tött vala amaz istentelen Sénakhérib, azt ez az Nagy Úr őmagának tulajdonítja és ő cselekedetinek és dolgainak mondja. Melyből kitetszik ennek az E. M. Úrnak nagy hatalmassága és bölcsessége, hogy még az gonoszokat is, kik őellene rugódoznak, véle ellenkednek, akaratjok és még kedvek ellen is az ő tanácsának véghezvitelére igazgatja és vonssza, és azoknak dühösségekkel él az ő akaratjának beteljesítésére. Mellyek mikor elvégeződnek, meg szokta Őfelsége annakutána az kegyetlen urakat, fejedelmeket is büntetni, az miképpen, látod-e, itt is mit mond az Úrnak kedves prófétája, Ézsaiás [Ézs 10,12]: *Mikor, úgymond, beteljesíti az Úr minden dolgait, meglátogatja az asszíriai királt, azaz megbünteti, megveri, megleckézi.*

De mondanád: Nám, most azt magyarázád, hogy az asszíriai király az Isten akaratját teljesítette be, mikor az zsidókat nyomorgatta, tehát miért büntetné meg viszontag érette? Vedd eszedben, hogy ugyanazon cselekedetiben külömb¹⁶ az Úr tanácsa s az embereké, azaz külömb célra néz az Isten és külömbre az ember, kit egyéb külső példákban is eszedben vehetsz. Az orvosdoktorok szoktak az beteg emberre nadált [a. m. piócát] ragasztani, hogy az vért az testből, erekből szíja. De ez cselekedetiben sokkal külömb [15v:] az orvosnak tanácsa és az nadálynak. Mert az orvos az felettébb való és ártalmas vért akarja kiszítatni az testből, az nadály pedig szíja az vért az őmaga táplálásáért és hasznaiért, hogy magát tartsa.

De mondanád: Nám, most azt magyarázád, hogy az asszíriai király az Isten akaratját teljesítette be, azt vitte végbe, mikor az zsidókat nyomorgatta. Tehát hogyhogy lenne, hogy viszontag érette megbüntetné, megverné? Hallgass ide, szerelmes atyámfia, keresztyén, érts meg, mit felelek erre az te kérdésedre. Azt mondom-e, hogy nem illik az Úrhoz, hogy az ki az ő akaratját véghez[viszi] az nemzetségek megrontásában, hogy azt viszontag megverje, megbüntesse? Ez felől imígyen elmékedjél és gondolkodjál, hogy ugyanazon egy cselekedetben külömb ennek az E. M. bölcs Úrnak mélységes tanácsa, és külömb az embereké. Mert ez az bölcs, mindenható Úr külömb célra néz ugyanezen dologban, és külömbre [335:] viszontag az ember, kit egyéb külső példákban is eszedben vehetsz, mint jer, mutassuk

¹⁶ *külöm* (tollhiba)

meg ezt igen szép külső példával. Az orvosdoktorok szoktak néha az beteg emberre nadált [a. m. piócát] ragasztani, hogy az gonosz vért az embernek testéből és az erekből kiszíja. De vedd eszedben, hogy ez cselekedetben sokkal külömb az orvosnak tanácsa és külömb az nadálnak. Miért? Mert az bölcs orvosdoktor az felettébb való és ár-talmas vért akarja kiszítatni az beteg embernek testéből, az nadály pedig szíja az¹⁷ vért az őmaga táplálásáért és hasznáért, hogy magát tartsa.

Az miképpen azért az orvos tudván az nadálynak természetit, hogy vérszipó, ez állatnak természetit fordítja jó haszonra, azonképpen az Isten is látván és tudván némely kegyetlen nemzetségnek az ő tulajdonságát, azoknak dühösségeket fordítja az gonosz és vétkes embereknek megbüntetésére. De miképpen az nadály nem azért szíja az vért, hogy az orvos tanácsa beteljesedjék és az beteg meggyógyuljon, azonképpen gyakorta az kegyetlen emberek nem azért kénozzák az embereket, hogy ők az Isten akaratját teljesítsék be, hanem hogy az ő gonosz kívánságoknak eleget tehessenek. Azért minthogy az orvos nem tartozik véllé, hogy az nadálynak fizessen azért, hogy az gonosz vért kiszíta, azonképpen az Úr nem tartozik véllé, hogy az kegyetlen hóhérokat szeresse és oltalmazza. Hanem ez ellen, mint ha az nadály felettébb kiszíja az vért és az beteget megnehezíti, az orvos méltán haragszik reá, azonképpen az kegyetlenek, ha az célt meghaladják az nyomorgatásban, és az ő gonosz indulatjokat követik, és azt akarják beteljesíteni, az Úr méltán haraghatik reájok és megbüntetheti.

Az miképpen azért az orvos tudván az nadálnak természetit, jó haszonra fordítja, azonképpen az E. M. bölcs Úr Isten is látván és tudván némely kegyetlen nemzetségeknek az ő tulajdonságokat, azoknak dühösségeket fordítja az gonosz és vétkes embereknek megbüntetésére. De amiképpen hogy az nadály nem azért szíja az embernek testéből az vért, hogy az orvosnak tanácsa az beteg ember felől beteljesedjék és az beteg gyógyulást vegyen, szintén azonképpen gyakorta az kegyetlen, istentelen emberek nem azért kénozzák az embereket, hogy ők az mennybeli hatalmas Úrnak akaratját teljesítsék, vigyék véghez, hanem azért, hogy az ő gonosz kívánságoknak, mint az kegyetlen vérszipó nadály, eleget tehessenek. Azért az miképpen az orvos nem tartozik véllé, hogy az kegyetlen hóhérokat, az mérges nadályokat szeresse, és hogy az nadálynak fizessen azért, hogy az gonosz vért az betegből kiszíta, azonképpen az Úr nem tartozik véllé,

¹⁷ az<ért> (tollhiba másoló által javítva)

hogy az kegyetlen hóhérok, üldözőket, az önállóknak jámborbaknak ellenségét szeresse és óalmazza. Hanem miképpen ha az nádály felettébb kiszíja az vért és az beteget megnehezíti, az orvos méltán haragszik reá, azonképpen az kegyetlenek, hús- és [336:] vérehező, szomjúhozó ellenségek, ha az célt meghaladják az felettébb való nyomorgatásban, és az ő gonosz, mértéktelen indulatjokat követik, és azt akarnák beteljesíteni, az Úr méltán haraghatik reájok, és méltán, érdemek szerint megbüntetheti.

Vedd eszedben azért, hogy mikor itt azt jelenti az Úr, hogy az asszíriai királt meglátogatja, nem azért veri meg, hogy az ő akaratját cselekedte, kit amaz ingyen sem tudott, hanem hogy az ő kegyetlenségét követvén felettébb elment volt az nyomorgatásban. És hogy az győzedelmét nem az Istennek, [16r:] hanem az ő erejének és eszességének tulajdonítja vala, az mint megjelenti, mikor így szól [Ézs 10,12]: *Meglátja az asszíriai király kevély szívének gyümölcsét, és az ő felnéző szemeinek dicsőségét* etc. Azaz megveri az asszíriai királt az ő kevélyégeiért. Vedd eszedben pedig, mely nyilván megjelentetik itt az kevélyeknek természetek. Mert elsőben szívekben, gondolatjokban felfuvalkodnak, azt jelenti, mikor így szól: *Az asszíriai király kevély szívének gyümölcsét* etc. Azután magokviselésekkel is megmutatják belső indulatjokat. És mivelhogy minden indulatnak fő jelensége az szem, emlékezik arról: És az ő felnéző szemeinek dicsőségét etc. És ugyan vehedd eszedben, hogy az kevély embernek szeme járása is magos, és nemigen néznek az földre lábok alá etc.

Vedd eszedben azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy mikor azt jelenti az Úr, hogy az asszíriai Sénakhérib királt meglátogatja, nem azért veri meg, hogy az Úrnak az ő akaratját cselekedte, kit ingyen sem tudott amaz, tudniillik az asszíriai király, hanem azért látogatja és veri meg, hogy az ő kegyetlenségét követvén az nádályként felettébb sok vért szítt ki az betegből, azaz felettébb elment volt az nyomorgatásban. És hogy az győzedelmét nem az E. M. F. Istennek, hanem az ő erejének és bölcsességének, eszességének tulajdonítja vala, az miképpen megjelenti, mikor így szól [Ézs 10,12]: *Meglátogatja az asszíriai király kevély szívének gyümölcsét, és az ő felemelt szemeinek dicsőségét*. Azaz megveri az asszíriai királt az ő kevélyégeiért. Vedd eszedben, mely nyilván megjelentetik itt az kevélyeknek természetek. Mert elsőben szívekben, gondolatjokban fuvalkodnak fel. Azt jelenti, mikor így szól: *Az asszíriai király kevély szívének gyümölcsét*. Azután külső magokviselésekkel is megmutatják belső indulatjokat. És mivelhogy minden indulatnak fő ellensége az szem, emlékezik ar-

ról, mikor így szól: És az ő felemelt szemeinek dücsöségét. És ugyan vehedd azt eszedben szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy az kevély embernek még szemeinek járása is magas, felhúzott szemöldökűek, és ha lehetne, még az földre, az lábok [alá] sem néznének.

De hogy az asszíriai királynak kevélysége inkább kimutatódjék, az másik részében ez igéknek ugyan előszámlálja az ő kérkedésének formáját és beszédét [Ézs 10,13]: *Mert így szólott etc. Az én kezeimnek erősségi etc.* Ez kérkedékeny Sénakhéribnek beszédében vegyük elsőben azt eszünkben, hogy az hadviselésben és az győzedelemnek megnyerésében két dologról emlékezik, az erőről és az eszességről. [Ézs 10,13] *Az én kezeimnek etc.* Mert bizonyára mind az kettő úgy szükséges az hadviselésben, sőt, ahol mind az kettő jelen nincs, soha ott győzedelmet ne várj. Azt mondja Krisztus Urunk [Lk 14,31–32], hogy az eszes király minekelőtte megharcol más ellenkező fejedelemmel, leül előbb, megszámlálja népét, és meggondolja, ha 10000 emberrel ellene állhat-e annak, az ki óréa jó kétszázezer¹⁸ [16v:] emberrel, mert ha nem bízza magát, még jó idején követet küld eleiben, és bekességet szerez vélle.

De hogy az asszíriai királynak kevélysége mégis inkább kimutatódjék, az másik részében ez igéknek ugyan előszámlálja az próféta az ő kérkedésének formáját és beszédit, mellyet így ír meg az próféta, hallgass reá [Ézs 10,13]: *Az én kezemnek, hatalmamnak ereje által mieltem ezeket, és az én nagy [337:] bölcsességem által, mivelhogy okossággal¹⁹ és bölcsességgel felékesíttetem. Azért sok nemzetségeknek határit elbontottam, azoknak kincsekben zsákmánt vetettem, az ő fő-fő népeit feldúltam, és az fenn valókat mint hatalmas, levettem. És nem volt, ki elrepült volna, száját felnyitotta volna, vagy az ki csirippelt volna.* Itt ez kérkedékeny Sénakhéribnek beszédében vegyük elsőben azt eszünkben, hogy az hadviselésben és az győzedelemnek megnyerésében két dologról emlékezik nagy kevélyen, az erőről és az eszességről. [Ézs 10,13] *Az én kezeimnek nagy ereje által mieltem ezeket, és az én bölcsességem által.* Mert bizonyára mind az kettő igen szükséges és igen megkévántatik az hadviselésben, sőt, valahul mind ez két dolog megnincsen, az erő és bölcsesség, soha bátor ott diadalmat, győzedelmet ne várj, ne remélj. Az Mennyei Doktor, az Úr Jézus Krisztus azt mondja erről Luc. 14. [Lk 14,31–32], az bölcs és eszes király minekelőtte megharcol más ellenkező fejedelemmel, el-

¹⁸ kétszáz<e<sz>|:z|er>ezer (tollhiba másoló által javítva)

¹⁹ okosság<om>al<tal> (tollhiba másoló által javítva)

sőben leül, népét megszámlálja, és meggondolja, ha ellene állhat-e annak 10000, százezer emberrel, az ki őreá mozdult 20000, kétszáz-ezer emberrel. Mert ha nem bízza magát, még jó idején követet küld eleiben, és frigyet köt, békességet szerez véle.

Szükség tehát az erő, de viszontag az erő haszontalan az jó tanács nélkül és ész nélkül, mert azt mondja Salamon Prov. 24. [Péld 24,6]: *Ésszel viselik az hadat, és ott vagyon az megmaradás, hol bővelkedik az tanács.* Egy pogán poéta is azt írja:

*Vis consilii expers mole ruit sua,
Vim temperatam Dii quoque provehant
In maius, id[em] odere vires
Omne nefas animo moventis*

Hor.

*Testis mearum centimanus Giges,
sententiarum etc.*†*

Ebben azért Sénakhérib nem vétkezik vala, hogy az győzedelemre szükségesnek ítéli az erőt, s mind az bölcsességet. Mert ez úgy vagyon, és önálló nélkül akármely sokaság erőtlen. (*Non numero, sed virtute vincimus*, ezt megírta régen posthumus.) És akármely eszes bolond, kiknek megmutogatására és bizoníttására sem példa, sem több szó most nem szükséges.

Érted tehát Krisztus Urunkan ez beszédéből is, hogy szükség és igenis megkévántatik az erő az harcolásnak idejekor. De viszontag az erő haszontalan az jó tanács nélkül és ész nélkül. Mert azt mondja amaz isteni elmével felékesített király, Salamon Pro. 24. [Péld 24,6]: *Ésszel viselik az hadat, és ott vagyon az megmaradás, ahol bővelkedik az tanács.* Ebben azért az Sénakhérib semmit csak egy szalat is nem vétkezik vala, hogy az győzedelemre szükségesnek ítéli mind az erőt, s mind az bölcsességet. Mert ez ugyan úgy vagyon igaz, de abban, [338:] hogy mind az kettőt magának tulajdonítja vala, holott mind az kettő csak Istentől vagyon, és Ófelsége nélkül akármennyi sokaság erőtlen, és akármely eszes bolond, kiknek megbizonítására és megmutogatására sem példa, sem több szó most nem szükséges, mert ennek igazságát az mindennap szemünk előtt forgó példák megmutatják.

Másodszor, az Sénakhérib beszédében vedd eszedben, mint íratik meg az győzedelem és országoknak romlása [Ézs 10,13]: *Az nemzet-*

2.

* HOR. *Carm.* 3. 4. 65-70.

ségnek határit elbontottam etc. Miképpen az egyéb emberek örökségnek valamely városban, azonképpen az országoknak is bizonyos határi vadnak, de mikor valamely király meggyőz más fejedelmet, elbontja az határt és követ. Amazt megszorítja és az ő örökségét megszélesíti. Másodszor mond [Ézs 10,13]: *Az ő népeit feldúltam*. Szokott így lenni, hogy az mit az főnépek, nemesek az szegénységnek nyomorgatásával gyűjtöttek, az latrok kóborlják [a. m. dézsmálják, prédálják] és dőzsölik fel, az mint szokták mondani, hogy nem jól keresett marhának nem jól kell elveszni.

Másodszor, az Sénakhérib beszédében vedd eszedben, mint íratik meg az győzelem és az országoknak romlása [Ézs 10,13]: *Az nemzetségnek határit, úgymond, elbontottam, azoknak kincsekben zsákmánt vettem, és az fenn valókat, mint erős, hatalmas, levettem* etc. Miképpen az egyéb emberek örökségének valamely városban bizonyos határi vadnak, azonképpen az országoknak is bizonyos, de mikor valamely király meggyőz más fejedelmet, elbontja határkövét. Amazt megszorítja és az ő országának határát megbővíti, megszélesíti, megnyújtja. Mond ismét, másodszor [Ézs 10,13]: *Az ő fő-fő népeit feldúltam, azoknak kincsekben zsákmánt vettem*. Szokott az így lenni, hogy az mit az főnépek, nemesek az szegénységnek nyomorgatásával, epességével, véres verejtékével gyűjtöttek, az latrok kóborlják [a. m. dézsmálják, prédálják] és dőzsölik fel, az mint ugyan igazán is szokták mondani, hogy nem jól keresett marhának nem jól kell elveszni.

3. [17r:] Harmadszor mond [Ézs 10,13]: *És az fenn ülőket, mint hatalmas, levettem*. Ez az tökéletes győzelemnek harmadik bizonsága, mert az miképpen mondja Krisztus Urunk [Lk 11,21]: *Az míg az erős fegyveres őrzi az házat*. De ez nem emberi erőtől vagon, miképpen az pogány fejedelem magának tulajdonítja, hanem Istentől, az miképpen éneklik amaz szent asszonyok [Lk 1,52]: *Leveti az hatalmasokat székekből, és felmagasztalja* etc. Luc. 2. [Lk 2], 1. Reg. 2. [1Sám 2].

Mond továbbá mégis harmadszor [Ézs 10,13]: *És az fenn ülőket, mint hatalmas, levettem*. Ez az tökéletes győzelemnek harmadik bizonsága, mert amiképpen mondja Krisztus Urunk [Lk 11,21]: *Az még az erős fegyveres őrzi az ő házat, addig mindenek birtokában békességben vadnak*. De mikor önállánál erősebb vitéz eljű, minden fegyverétől megfosztja, és minden jovaiban zsákmánt vet. De jól eszedben vedd, hogy az minemű győzelemről szól itt Krisztus Urunk, nem emberi erőtől vagon, miképpen az pogán Sénakhérib magának tu-

lajdonítja, hanem Istentől, az mint éneklük amaz szent [339:] [asszonyok] [Lk 1,52]: *Leveti az hatalmasokat az ő székekből, és felmagasztalja az alázatosokat.*

Luc. 2. 1. Reg. 2.

Harmadszor, ez kérkedékeny Sénakhérib beszédéből vegyük eszünkben, hogy az ő győzedelmének könnyű voltát hasonlatossággal mutatja meg, mely főképpen megjelenti az ő nagy kérkedékenységét. Mert noha senkinek nem adják az győzedelmet alvásra és veszteg heverésre, de azért ő azt mondja, hogy olyan könnyen győzte meg az több nemzetségeket és Júda országát, miképpen mikor valaki az mezőre megyen és az madarak fészket találja, kiből az madár kirepült, és ott hagyván költését, minden munka, fáradság nélkül és bántás nélkül felszedi s elveszi. Vedd eszedben penig, hogy mikor így szól, [Ézs 10,14] *És nem volt, ki elrepült volna, száját felnyitotta volna, és az ki csirippelt volna, ezzel azt jelenti, hogy senki tőlle meg nem menekedett, sem elfutással, ezt jelenti az repülés, sem ellenállással, ezt jelenti az szájjal feltátás, mintha marni akart volna, sem penig könnyölgése által, ezt jelenti az csirippelés.*

Harmadszor, ez az Sénakhérib kérkedékeny beszédében vegyük eszünkben, hogy az ő győzedelmének könnyű voltát hasonlatossággal mutatja meg, mely főképpen megjelenti az ő kérkedékenységét. Mert noha senkinek nem adják ugyan az szép, tisztességes győzedelmet aluvásra és veszteg heverésre, de azért ő azt mondja, hogy ő csak olyan könnyen győzte meg az több nemzetségeket és Júda országát, miképpen mikor valaki az mezőre megyen és az madaraknak fészket találja, kiből az madár kirepült, és ott hagyván költését, minden fáradság nélkül és bántás nélkül felszedi és elveszi onnat. Vedd eszedben penig, hogy mikor így szól, [Ézs 10,14] *És nem volt, ki elrepült volna, száját felnyitotta volna, és az ki csirippelt volna, ez mondással azt jelenti, hogy senki tőlle meg nem menekedett, sem elfutásával, vagy egyéb módon, ezt jelenti az elrepülés. Sem ellenállással, ezt jelenti az szája feltátás, mintha marni akart volna. Sem penig könnyölgése által, ezt jelenti az csirippelés.*

Minekutánna megértők ezt az pogány fejedelemnek kér[:ke:]dését, ki az ő győzedelmét csak magának, nem Istennek tulajdonítja, és ezzel az Urat bosszúállásra indította, immár az harmadik részben az íratik meg, mint büntette meg Isten az kevély, maganagyzó fejedelmet [Ézs 10,15]: *Vallyons az fejsze dicsekedhetik-e az ellen etc. [17v:]* Mivelhogy Sénakhérib két dologgal kérkedik vala, az mellyek által

szokott lenni az győzedelem, tudniillik bölcsességével és erősségével, megmutatja az Isten az próféta által, hogy ennek egyike sem volt övé, sem őtőlle.

Minekutánna megértők ezt az pogány fejedelemnek kérkedését, ki az győzedelmét csak magának, nem az E. M. egyedül uralkodó Úrnak tulajdonítá, és ezzel az nagy Urat bosszúállásra indítá, immár az harmadik részben az felvött ígéknek, az kiről immár külön szólanunk, az íratik, miképpen büntette meg az minden urakon, királyokon, fejedelmeken, országokon, birodalmokon uralkodó Úr Isten ez kevély, maganagyzó fejedelmet, Sénakhéribet. De erről való tanításomat halasztám az következő tanításomra. Most az gondviselő Úrnak ótalma alá ajánlom az Isten ígében gyönyörködő igaz híveket. Ámen.

[340:] Concio²⁰

Ha az Úrnak házában vigyázó hívek figyelmességgel reáhallgattanak, emlékezhetnek reá, hogy az elmúlt tanításunkban vöttünk vala ígék fel tanúságnak okáért az Ézsaiás próféta írásából, az ő könyvének X. részéből. De hogy az hívek mind az akkor tanúságra reáemlékezessenek, s mind az következő tanításra jobb alkalmatosságot vehessenek, mind az ígék, az mellyekből tanulánk, s mind pedig az mely ígék ez mostani órára haladnak, bötű szerint mostan is elevészámlálom, az Úrnak megvilágosító Szentleke nagy lélekbeli indulattal hallgattassa meg az hívekkel. Ezek valának az ígék [Ézs 10,12–16]: *És leszen, minekutánna elvégezi az Úr minden dolgait Sionban és Jeruzsálemben.* Vide materiam supra et recita totum textum.

Három részre osztottuk vala pedig ez ígék. Az első részében csak igen szép, rövid summában megjelenté az Istennek prófétája, Ézsaiás az E. M. F. Istennek tanácsát és végezését Sénakhérib, az asszíriai király felől. Másodsor az E. M. F. Úrnak tanácsának okát bővebben megmagyarázá. Immár mostan az harmadik részében az meghallott ígéknek azt magyarázzuk meg, miképpen büntette meg az minden urakon, fejedelmeken, királyokon, császárokon, országokon, birodalmakon uralkodó Úr Isten ez kevély, maganagyzó fejedelmet, Sénakhéribet, az asszíriai királyt. Az mely hátramaradott tanúság imez ígékben vagyon befoglalva, az hívek vigyázó elmével hallgasanak az ígékre [Ézs 10,15–16]: *Vallyons a fejsze dicsekedhetik-e az ellen, az ki azzal vág?* Usque ad finem textus vide in altera concione.

²⁰ A Székelykeresztúri Kódexben itt kezdődik a 169. beszéd második része.

Mivelhogy Sénakhérib, az mint megértők az múlt tanításunkban, két dologgal dűcsekedik vala, az mely dolgok által szokott lenni az győzedelem, tudniillik bölcsességével [341:] és hatalmasságával, megmutatja az E. M. F. Úr Isten az próféta által, hogy ennek egyike sem volt övé, sem őtőlle.

Mert az mi nézi az bölcsességet, nemhogy őmagától eszes lehetett volna, de inkább igen nagy bolondságát mutatta meg, kit igen szép illendő hasonlatossággal magyaráz meg az Úr, mellyeknek summája és értelme ez: Miképpen nagy bolondság és oktalanság valami mívet nem mesterembernek, hanem az szerszámoknak és eszközöknek tulajdonítani, szinte olyan nagy bolondság valami nagy dolognak véghezvitelét az embernek, nem Istennek tulajdonítani. Mert miképpen nagyobb az ácsmester az fejszénél és fűrésznél, sőt, ezek csak szerszámok és eszközök, az kikkel mível az mester. És ha az fejsze vagy fűrész azzal dicsekednék, hogy nem az mester, hanem ő csinálta az házat, sajtót és egyéb éppületeket, csak kész nevetség volna, azonképpen szinte olyan bolondság, mikor az ember valami cselekedetet magának tulajdonít.

Mert az mi nézi az bölcsességet, nemhogy őmagától eszes lehetett volna, de inkább igen nagy bolondságát mutatta meg, kit igen szép illendő hasonlatosságokkal magyaráz meg az Úr, mellyeknek summája és értelme ez: Miképpen nagy bolondság és oktalanság valami míet [a. m. művet] nem az mesterembernek, hanem az szerszámoknak és eszközöknek tulajdonítani, szinte olyan nagy bolondság valami nagy dolognak véghezvitelét az embernek nem Istennek, hanem magának tulajdonítani. Mint miképpen nagyobb az ácsmester az fejszénél és fűrésznél, sőt, ezek csak szerszámok, csak eszközök, úgymint az kikkel míel [a. m. művel] az mester. És ha az fejsze, avagy az fűrész azzal dicsekednék, hogy nem az mester, hanem ő csinálta az házat, sajtót és egyéb ezféle épületeket, csak kész nevetség volna, azonképpen szinte olyan bolondság, mikor az ember valami cselekedetet magának tulajdonít.

Mert olyan az ember az Istenhez képest, mint az szerszám az ácsmester kezében, az csak eszköz. Sőt, az miképpen az fejsze nem vág, az fűrész nem metsz őmagától, holott csak meg sem mozdulhat, szinte olyan az ember is, mert az Isten akarhatja, segítsége és engedelme nélkül csak meg sem mozdulhat, nemhogy valamit cselekedhetnék. Az miképpen mondja az szent Pál, Act. 17. [ApCsel 17,28]: *Az Isten-*

ben élünk, vagyunk és mozgunk. 2. Cor. 3. [2Kor 3,5]: *Nemhogy mi magunktól elegek volnánk arra, hogy csak valamit is gondoljunk, úgy mint mi magunktól, hanem az mi elégségünk Istentől vagyon.* Ezért mondá Jer. 10. v. 23. [Jer 10,23]: *Tudom, Uram, hogy nem az emberé az ő útja, sem az férfiúé, hogy járjon és igazgassa az ő lépésit.* Azért Sénakhérib is elsőben ebben mutatá [18r:] meg az ő bolondságát, hogy az győzedelmet magának tulajdonította, holott ő csak olyan volt, mint az szerszám az mesterember kezében.

17. Mer csak szinte olyan, szerelmes atyámfia, keresztyén, az ember az Istenhez képest, mint az szerszám az ácsmester kezében, hogy csak eszköz. Sőt, amiképpen a fejsze csak meg sem mozdulhat ömagától, szinte olyan az ember is, mert az Isten akarhatja és segítsége és engedelme nélkül csak meg sem mozdulhat az ember, nemhogy valamit cselekedhetnék. Az miképpen mondja szent Pál, Act. 17. [ApCsel 17,28]: *Az Istenben élünk, vagyunk és mozgunk.* Azonképpen 2. Cor. 3. [2Kor 3,5]: *Nemhogy mi magunktól elegek volnánk arra, hogy csak valamit is gondoljunk, úgymint mi magunktól, hanem az mi elégségünk Istentől vagyon.* Ezért mondá Jeremiás 10. [Jer 10,23]: *Tudom, Uram, hogy embernek az övé nem ömagáé, és nem tőlle vagyon, hogy járjon és igazgassa lépését.* Azért Sénakhérib is elsőben ebben mutatá és cégérezé [34:] meg az ő bolondságát, hogy az győzedelmet magának tulajdonította, holott ő csak olyan volt, mint a szerszám az mesterember kezében.

Másodszor ezekben is jelenté bolondságát, hogy azzal meg nem elégedvén, hogy nem esmérte meg, kitől adatott neki az győzelem, de az Szent Istenre arcul támadta. Mert mint az história megmutatja, az zsidóknak erős Istenét hasonlítja az bálványokhoz, és ezt izené Ezékiásnak és az jeruzsálembeli népnek, hogy ne bízzanak Istenükben, mert az miképpen egyéb nemzetségeket az ő isteneik meg nem oltalmazhattak őellene, azonképpen az zsidókat és Jeruzsálemet sem oltalmazhatja meg az ő Istenek. Ez bolondságát itt más hasonlósággal mutatja meg. [Ézs 10,15] Miképpen kész bolondság volna, ha az pálca, az bot, kit az ember felhúz valaki ellen, és kívül mást megsujtol [a. m. megbüntet], felfuvalkodván támadna az ellen, ki őtet felhúzza és mozdította, szinte olyan bolondul cselekeszik Sénakhérib, hogy az zsidók erős Istene ellen, ki őtet botul és pálcaul húzta fel, és ki által megsujtolá az Júda nemzetségét, arcul támadott és őellene cselekedik. Nem tudja, hogy ő csak olyan, mint egy lelketlen, vesztég heverő fa, ki csak meg sem mozdulhat ez földön, ha fel nem veszik, és csak akkor mozog, mikor más mozgatja.

Annakokáért nemhogy őmagában az asszíriai király²¹ bölcs lött volna, az mint ő dicsekedik vala, de felette nagy bolondságát jelenté meg az ő kérkedésével.

Másodszor evvel is jelenti bolondságát, hogy jobb leszen vala azzal meglegedni, hogy maga felől azt vallja vala, hogy ő nem tudhatta, nem ismerhette meg, kitől és honnan adatott neki az győzedelem, hanem inkább szemtől szembe arcul az Istenre támada. Mert az mint az szent história megjelenti, az zsidóknak erős Istenét hasonlítja az bálványokhoz, és nagy kevélyen azt izené Ezékiásnak és az Ezékiás királyhoz hallgató istenfélő, jámbor fő-fő népeknek, hogy ne bízzanak egy cseppet is az ő Istenekben, mert miképpen egyéb nemzetségeket azoknak az ő isteni meg nem ótalmazhattak őellene, azonképpen az zsidókat és Jeruzsálemet sem ótalmazhatja meg az ő Istenek az ő nagy hatalma és ereje ellen. Ez istentelen bolondságát itt más hasonlatossággal mutatja meg. [Ézs 10,15] Miképpen kész bolondság volna, ha az pálca, az bot, kit az ember felhúz valaki ellen, és kívül mást megsujtol [a. m. megbüntet], felfuvalkodnék, és az ellen támadna, az ki őtet felhúzta és mozgatja, holott őmagától semmi volna. Látod-e, szinte ilyen bolondul, kábául, oktalanul cselekedik Sénakhérib, hogy az zsidók erős, hatalmas Istene ellen, ki őtet botul és pálcaul húzá fel, és ki által megsujtolá az vétkes Júda nemzettségét, arcul reátamad és őellene mer dücsekedni. Nem tudja, hogy csak olyan, mint egy lelketlen, érzéketlen, veszteg heverő fa,²² ki csak meg sem mozdulhat az földön, ha fel nem veszik, az mely veszteg heverő fa csak akkor mozog, mikor más mozgatja. Annakokáért nemhogy őmagában az asszíriai Sénakhérib [343:] király lött volna bölcs, az mint ő dücsekedik vala, de inkább felettébb való ostoba, kába bolondságát jelentette vala meg ilyen kérkedésével.

Hogy penig dicsekedett erősségével és hatalmasságával, ez következő igékben világosan megbizonyítatik, hogy igen gyarló és erőtlen. Mert mihelt az Úr megvonssza a segítséget tőlle és ellene támad, mindjárt el kell veszni és romlani, nemcsak imígy-amúgy, hanem szörnyű retteneteseképpen, az mint ez igék jelentik [18v:] [Ézs 10,16]: *Annakokáért az Seregeknek Uralkodó Ura* etc. Ezt az veszedelmet, melyet az Isten bocsátandó vala az asszíriusokra, hasonlóképpen magyarázza meg. Elsőben azt mondja, hogy az ő kövérit megösztvérítte. Az kövéreken érti az vastag és erős vitézeket, avagy

1.

²¹ *őmagában az asszíriai király* <őmagában> (szókettőzés másoló által javítva)

²² <fa> *fa* (szókettőzés másoló által javítva)

- az urakat, fő-fő népeket, és miképpen az kövérségnek ellensége és halála az ösztövérség, azonképpen azt akarván jelenteni, hogy elveszti őket, azt mondja, hogy megösztövértíti. Másodsor [Ézs 10,16–18] hasonlítja az veszedelmet az égéshez. Mert miképpen az gyulladás mindent porrá teszen, azonképpen az Isten ezeket is teljességgel el akarja törteni. Gyakorta hasonlítottatig pedig az Isten tűzhöz, és az gonosz emberek fákhöz. Mózes azt mondá [5Móz 4,24]: *Az mi Istenünk megemésztő tűz.* Jeremiásnak az Isten azt mondá [Jer 5,14], hogy az ő beszédét szájában tűzzé teszi, és az fogadatlan népet fává,²³ hogy miképpen az tűz megemésztig az fát, azonképpen ezeket is az Istennek haragos és fenyegető beszéde. Krisztus Urunk is erre néz, mikor így szól Luc. 12. [Lk 12, 49]: *Jöttem tüzet bocsáttani az földre, és mit kívánok egyebet, hanem hogy felgyulljon.* Itt pedig hasonlítottatnak az asszíriabeliek az fákhöz és tövissekhez, főképpen azért, mert miképpen az tövis gyakós [a. m. szúrós], és megsértegeti embernek kezét, azonképpen az had népe is dúló, fosztó, pusztító és az békességben hon lakó embereknek nyomorúságokra szokott és bántásokra lenni. Harmadsor, ez veszedelmet úgy írja meg [Ézs 10,19], hogy csak igen számosan és kevesen szaladnak el, elfutnak haza mind királyokkal, úgyhogy csak egy gyermek is megolvashatja és felírhatja őket. Él pedig ezzel az szóllásnak módjával, mert az hadban menő embereket lajstromban szokták írni, azt mondja azért, hogy csak egy gyermek is könnyen feljegyezheti őket, az kik elszaladhatnak bennek.

Hogy pedig dücsekedett erősségével és hatalmasságával, ez következő igékben világosan megbizonyítatig, mely igen gyarló és mely igen erőtlen legyen. Mert mihelt az E. M. Nagy Úr megvoná segítséget tőlle, mindjárt el kezdte veszni, romlani, nemcsak imígyamúgy pedig, hanem szörnyű rettenetesképpen, az mint az következő igék megjelentig, kit ekképpen ír meg az Úrnak Lelke által az próféta [Ézs 10,16]: *Annakokáért az Seregeknek Uralkodó Ura bocsát az ő kövérire ösztövérséget, az ő dücsőségének helyén tűznek égéséhez hasonló égés ég.* Ezt az veszedelmet, mellyet az E. M. F. Úr bocsátandó vala az asszíriusokra, hasonlóképpen magyarázza meg. Elsőben azt mondja, hogy az kevérit megösztövértíti. Az kevéreken érti az erős és vastag vitézeket, avagy az urakat, fő-fő népeket, és miképpen az kevérségnek ellensége és halála az ösztövérség, azonképpen azt akarván jelenteni az Felséges Úr Isten, hogy elveszti őket, azt mondja, hogy megösztövértíti, meghitványítja. Másodsor [Ézs 10,16–18] hasonlítja az veszedelmet az próféta az égéshez. Mert miképpen az

²³ *fája* (tollhiba)

gyulladás mindent röggé, porrá teszen, azonképpen az E. M. F. Úr Isten ezeket is el akarja törteni, röggé, porrá, semmivé akarja tenni. Gyakorlatossággal az E. M. F. Úr Isten hasonlíttatik tűzhez, az gonosz emberek pedig hasonlíttatnak az aszú fákhhoz, pozdorjákhoz. Mert az Mózes is azt mondá [5Móz 4,24]: *Az mi Istenünk megemésztő tűz.* Jeremiásnak is azt mondá az Felséges Úr Isten [Jer 5,14], hogy az ő beszédét tűzzé teszi, és az szófogadatlan népet fává, hogy miképpen az tűz megemészti az fát, [344:] azonképpen ezeket is az Istennek haragos és fenyegető beszéde. Krisztus Urunk erre néz, mikor így szól Luc. 12. [Lk 12, 49]: *Jöttem tüzet bocsátani az földre, és mit kívánok egyebet, hanem hogy felgyulljon.* Itt pedig hasonlíttatnak az asszíriabeliek az fákhhoz és tövissekhez, főképpen azért, mert miképpen az tövis gyakós [a. m. szúrós] és megsértegeti testét az embernek, azonképpen az had népe is dúló, fosztó, pusztító és az békességben hon lakó embereknek nyomorúságokra és bántásokra szokott lenni. Harmadszor, ez veszedelmet úgy írja meg [Ézs 10,19], hogy csak igen számosan és kevesen szaladnak el és futnak haza mind királyostól, úgyhogy csak egy gyermek is könnyen megolvashatja²⁴ és könnyen megírhatja számokat. Élnek pedig ez szólásnak módjával, mert az hadban menő embereket lajstromban szokták írni, és ez felől azt mondja az próféta, hogy csak egy gyermek is könnyen feljegyezheti őket, az kik elszaladnak benne.

[19r:] Továbbá ezek beteljesednek Sénakhériben és az asszírusokon, mikor Jeruzsálem alatt az Istennek anygala egy éjjel 185000 embert vága le. Mint gyakorta hallották az hívek, és ugyanezen próféta is bőven megírja ide alább, cap. 37. [Ézs 37]. Ez az meghallott ígínek magyarázatja, kikben főképp imez három tanúságunk vagyon. Első, hogy az Úr Isten szokott néha valamely hatalmas és kegyetlen nemzetséget felfegyverkeztetni, és sok nemzetségeken annak diadalmat adni, még az ő szerelmes népén is, hogy azokat az ő bűnökért megostorozza. Az miképpen régen Sénakhéribet, Nabukodonozort, Attilát, ki ugyan Isten ostorának nevezi vala magát. De mikor ezek beteljesíttik és véghez viszik az Úrnak tanácsát, megszánja az övéit, és az ostort, az kivel őket megverte, eltöri és tűzre veti, megégeti. Második fő tanúság ez, hogy az ember ömagában sem erős, sem eszes, hanem mind az kettő az Istentől vagyon, és az emberek az Istenhez képest csak olyanok, mint az szerszám az mesterember kezében. Harmadik fő tanúság ez, hogy ha az emberek, főképpen az fejedelmek és urak, mikor győzedelmet vesznek ellenségeken, és valami nagy dolgot véghez visznek, annak cselekedetét magoknak

1. obs. aut doc.

2do obs.

3tio doc.

²⁴ meg<óalmaz>olvashatja (tollhiba másoló által javítva)

tulajdonítják, dicsekednek véle, kevélykednek, és az Úrnak nem adják az tisztességet és dicsőséget, rettenetesképpen elvesznek. Mint ez Sénakhérib, ki Jeruzsálem alatt nagy szégyent valla, népét elveszté, őmaga futva szalada, és otthon önnen fiai az templomban ölék meg.

Továbbá ezek beteljesednek Sénakhériben és az asszírusokon, mikor Jeruzsálem alatt az Istennek angyala egy éjjel 185000 embert vága le, az mint ennek históriáját tudom, hogy gyakorta hallották az hívek, és ugyanezen próféta is bőven megírja ide alább, cap. 37. [Ézs 37]. Ez, szerelmes atyámfia, keresztyén, az felvött igéknek magyarázatja, kikben főképpen imez három tanúságunk legyen. Első, hogy az E. M. F. Úr Isten szokott néha valamely hatalmas és kegyetlen népet felfegyverkeztetni, és sok nemzetségeken annak diadalmat adni, és még az ő szerelmes népén is, hogy azokat az ő bűnökért azok által megostorozza. Az miképpen régen ezt az Sénakhéribet, Nabukodonozort, Attilát, ki ugyan Isten ostorának nevezi vala magát. De mikor ezek beteljesítik és véghez viszik az Úrnak tanácsát, megszájja az övéit, és az ostort, az kivel őket megverte, eltöri [345:] és az tűzre veti s megégeti. Második fő tanúságunk innét ez, hogy az ember őmagában sem erős, sem eszes, hanem mind az kettő az Istentől vagyon, és az emberek az Istenhez képest csak olyanok, mint az szerszám az mesterember kezében. Harmadik fő tanúságunk ugyaninnét legyen ez, hogy ha az emberek, de főképpen az fejedelmek és urak, mikor győzedelmet vesznek ellenségeken, és valami nagy dolgot véghez visznek, annak cselekedetét magoknak tulajdonítják, kevélykednek, dicsekednek véle, és az Mennyei Dicsőséges Úrnak nem adják az dicsőséget, rettenetes szörnyűképpen elvesznek. Mint ez Sénakhérib, ki Jeruzsálem alatt nagy szégyent valla, népét elveszté, őmaga futva szalada, és otthon az önnön fiai, mikor az templomba az ő bálvány isteninek imádkoznék, megölék.

Ezképpen jára Nabukodonozor is, kit az Isten győzedelmessé tön sok országokon, de nem tudá megismerni, ki által nyerte az diadalt, hanem magának tulajdonította, az mint írja Dániel [Dán 4,27]: *Jár vala Babilóniában nagy kevélyen az palotákban, és kiterjesztvén kezeit, felszóval [19v:] kiáltja vala: Nemde nem ez-e amaz nagy Babilon, melyet én építettem az én hatalmas erőm által és dicsőségemnek dicsőségéből* etc. Kiért az Úr Isten úgy megveré, hogy az emberek közül kirekeszté és barommá tevé és változtatá. Holott annakokáért mi is látjuk, hogy az Isten immár sok esztendőktől fogva győzedelmet adott sok országokon és nemzetségeken az törököknek, nyilván hihetjük, hogy ő is Isten ostora volt, és most is az a keresztyénségben,

mellyet az ő gonoszságaiért ezáltal megbüntet. Noha pedig nem tudják, ha az Istennek dolgait és elvégzett tanácsát végbenvitték-e vagy nem, és ha immár el akarja-e törni az vesszőt, vagy még tovább akar verni és azok által sanyargatni.

Ekképpen jára Nabukodonozor is, kit az E. M. F. Úr Isten hatalmassá, győzedelmessé tón sok országokon, de nem tudá megismerni, honnan s ki által nyeri az diadalmat, hanem magának tulajdonítá, az mint írja felőlle Dániel próféta [Dán 4,27]: *Jár vala Babilóniában nagy kevélyen az palotákban, és kiterjesztvén kezeit, felszóval ezt mondja vala: Nemde nem ez-e amaz nagy Babilon, mellyet én építettem az én nagy hatalmam által és dücsőségemnek dücsőségéből?* Kiért az nagyhatalmú Úr Isten úgy megveré ezt is ez nagy bolond kérkedékenségéért, hogy az emberek közzül kirekeszté és barommá, szénarágó oktalan álattá változtatá. Holott annakokáért mi is, szerelmes atyámfiain, Atya Isten Lelkétől viseltetett hívek, látjuk, hogy az Felséges Úr Isten immár sok esztendőktől fogván győzedelmet adott sok országokon és nemzetségeken az török nemzetségnek, nyilván hihetjük mi is felőllök, hogy ő is Isten ostora volt, és most is az keresztyénségen, németen, lengyelen, tóton, horváton, magyaron, mellyet az ő gonoszságaiért ezáltal megbüntetett, s naponként [346:] bünteti és ostorozza most is. Noha pedig nem tudjuk, ha az Istennek dolgait és elvégzett tanácsát végbevitték-e, avagy nem, és ha immár el akarja-e törni az vesszőt, avagy mégis tovább akarja azok által az bűnös nemzetségeket sanyargatni.

De mivelhogy értjük, hogy ezek is nemkülömben, mint az régi kegyetlenek, erejekben bíznak, bölcsességeket hányják, sokaságukkal dicsekednek, remélhetjük és hihetjük, hogy az ő romlásoknak is ideje elközelgetett. Mert úgy szokott lenni, hogy afféle kérkedség és kevélység után csak gyorsan következik az büntetés. Mi is az Urat keressük meg könyörgésünkben, és tudván azt, hogy mi magunktól gyarlók, erőtlének, tudatlanok vagyunk, Ő Szent Felsége erősítsen meg, segiljen meg onnat fellyül, adjon bölcsességet, észt, elmét, hogy az mi ellenségünknek incselkedése ellen állhassunk, és az ő romlásokat, nemkülömben, mint az régi kegyetlenek veszedelmét olvassuk, láthassuk és hallhassuk meg. Kiért az ő szent nevének hálaadásokat és dicsíreteket mondhassunk. Ámen.

De mivelhogy értjük, hogy ezek is nemkülömben bíznak erejekben, mint az régi kegyetlenek, hányják bölcsességeket, dicsékednek, ke-

vélykednek erejekben, sokaságokban, remélhetjük és hihetjük, hogy az ő romlásoknak idejét is az Úr hamar üdön elhozza. Mert az ugyan szokott lenni, hogy ezféle kérkedés és kevélység után csak gyorsan, véletlenül következik az Úrnak kimondott rettenetes szentenciája, az kemény és iszonyú, rettenetes büntetés. Mi is annakokáért, szerelmes atyámfiai, Isten Lelkétől viseltetett hívek, az nagy Urat keressük meg könyörgésünkben, és tudván azt, hogy mi magunktól gyarlók, erőtlének és tudatlanok vagyunk, Ő Szent Felsége erősítsen meg, segiljen meg onnan fellyűl, adjon bölcsességet, észet, elmét, hogy az mi ellenségünknek incselkedése ellen állhassunk, és az ő romlásokat, nemkülömben, mint az régi kegyetleneknek veszedelmét olvassuk és halljuk, azonképpen az mi ellenségünknek veszedelmét megláthassuk és hallhassuk meg. Kiért Ő Szent Felségének hálaadásokat és dicséreteket nagy lelki erővel mondhassunk, és őtet mind az égis magasztalhassuk. Ámen.

170. beszéd (K5, Sz)

K5 || [19v:] Concio CLXX. Jeremiae cap. XXIII. v. 16. [Jer 23,16]:

De falsis prophetis

Ezt mondja az Seregeknek Ura: Ne hallgassátok az prófétáknak beszédeket etc., [347:] az ő szíveknek látását szólják, nem az Úrnak szájából, szüntelen azt mondják azoknak, kik megutálnak engemet: Azt mondta az Úr, békességtek leszen tünetek. És mindeneknek, kik járnak az ő szíveknek keménységében, azt mondották: Nem jű türeátok az veszedelem. Mert ki állott az Úrnak tanácsában? És ki hallotta az ő szájának beszédét? Ki figyelmezett az ő beszédére és meghallotta? Ime, jelen vagyok az Úrnak szélvész, nagy haraggal kijű, és az következő szélvész az hűtötleneknek fejekre esik. Nem szűnik meg az Úrnak haragja mindaddég is, még meg nem cselekedí, és még az ő szívének gondolatját be nem teljesíti. Az utolsó napokban értitek meg az Úrnak ilyen tanácsának értelmét: Nem küldöttem azokat az prófétákat, és ők futnak vala, nem szóllottam nekik, és ők prófétálnak vala. Ha az én tanácsomat fogadták volna, bizonyára megtanították volna az én ígémre, és megtérítették volna őket az ő gonosz utairól, és az ő cselekedeteknek gonoszságáról etc.

[346:] Concio CLXX. Jeremiae cap. XXIII. [Jer 23,16–22]:

|| Sz

Ezt mondja az Seregeknek Ura: Ne hallgassátok az prófétáknak beszédeket, kik prófétálnak tünetek, megbolondítanak tütöket, [347:] az ő szíveknek látását szólják, nem az Úrnak szájából, szüntelen azt mondják azoknak, kik megutálnak engemet: Azt mondta az Úr, békességtek leszen tünetek. És mindeneknek, kik járnak az ő szíveknek keménységében, azt mondották: Nem jű türeátok az veszedelem. Mert ki állott az Úrnak tanácsában? És ki hallotta az ő szájának beszédét? Ki figyelmezett az ő beszédére és meghallotta? Ime, jelen vagyok az Úrnak szélvész, nagy haraggal kijű, és az következő szélvész az hűtötleneknek fejekre esik. Nem szűnik meg az Úrnak haragja mindaddég is, még meg nem cselekedí, és még az ő szívének gondolatját be nem teljesíti. Az utolsó napokban értitek meg az Úrnak ilyen tanácsának értelmét: Nem küldöttem azokat az prófétákat, és ők futnak vala, nem szóllottam nekik, és ők prófétálnak vala. Ha az én tanácsomat fogadták volna, bizonyára megtanították volna az én ígémre, és megtérítették volna őket az ő gonosz utairól, és az ő cselekedeteknek gonoszságáról etc.

[Jer 23,17–18] Azt mondják azoknak, az kik engem káromlanak: Az Úr mondotta: Békességtek leszen. És mindennek, az ki az ő szívének gonoszságában jár, azt mondották: Nem jű veszedelem reátok. Mert ki volt jelen az Úr tanácsában és látta és hallotta az ő beszé[dét] [.....] hallotta.

Miképpen az igaz és hű tanítók Istennek áldása és bódog állapotnak szerzői, azonképpen az hamis és hazug próféták [20r:] sok nyavalyáknak és veszedelmeknek okai. Ezért mondja vala Krisztus Urunk, hogy az hamis prófétáktól ójuk és megőrizzük magunkat. De nemcsak az Újtestamentumnak, hanem az Ónak idejében is gyakorta az Úr Isten az híveket erről megintette, és bizonyos jeleket számlált elő, kiből őket megismerhessék. Az miképpen ez megmagyarázott ígíknak is ez fő célja és summája. Kiknek értelmét hogy mi jobban

eszünkben vehessük, szükség Júda országának akkori állapotját, az mikor Jeremiás ezeket prédikállá, meggondolnunk.

Miképpen az igaz tanítók az Felséges Istennek igen nagy áldása és bódog állapotnak jelensége, azonképpen az hamis és hazug próféták minden nyavalyáknak és veszedelmeknek okai és szolgáltatói. Ezért mondja vala az Igazságnak Doktora, az Úr Jézus Krisztus, hogy az hamis prófétáktól megőrizzük magunkat. De nemcsak az Újtestamentumnak, hanem az Őnak idejében is gyakorta az E. M. F. Úr Isten az híveket erről megintette, és bizonyos jeleket számlált elé, kikből őket megismerhessék. Az miképpen ez megmagyarázott igéknek is [348:] ez az fő célja, értelme és summája. Az mely igéknek értelmét hogy mi jobban megérthessük, megtudhassuk és eszünkben vehessük, szükség minékünk Júda országának akkori állapotját, az mikor Jeremiás próféta az Úrnak elevelátó Lelke által ezeket prédikállá, meggondolnunk.

Nyilván vagyon ez, hogy Jeremiás az babilóniai fogságnak elein Joákim és Sedékiás király idejében prófétálá, tudniillik mikor az Júda királyi az babilóniai Nabukodonozor királtól elszakadának, és velle való frigyeket felbonták, megszegék. Ekkor penig Júdában sok próféták valának, kik inkább minnyájan Jeremiással ellenkeznek vala, mert Jeremiás azt prófétálja és hirdeti vala, hogy az babilóniai királlyal az zsidók össze ne vesszenek, és az frigyet meg ne szegnék, mert ha szót nem fogadnának, mind országok elpusztulna, s mind őmagok rabságra vitetnének idegen földre. De ha vesztétségben lennének, és Nabukodonozornak kedvét keresnék, nagy békességben, csendességben, bátron, hazájokban lakhatnának, és megmaradhatnának.

Nyilván vagyon ez, hogy Jeremiás az <próféta fogságának elein> babilóniai fogságnak az elein Joákim és Sedékiás király idejében prófétálá, tudniillik akkor, mikor az Júda királyi az babilóniai Nabukodonozor királytól elszakadának, és velle való kötések, frigyeket felbonták, megszegék. Ekkor penig Júdeában sok próféták valának, kik inkább minnyájan Jeremiással ellenkednek vala, mert Jeremiás azt prófétálja vala, és azt hirdeti vala, hogy az babilóniai királlyal az zsidók össze ne vesszenek, és az frigyet meg ne szegnék, mert általánfógván ha szót nem fogadnának, mind országok elpusztulna, s mind őmagok rabságra vitetnének idegen földre. De ha vesztétségben lennének, és Nabukodonozornak kedvét keresnék, nagy békességben és csendességben lakhatnának és maradhatnának.

Ez ellen az több próféták azt kiáltják vala, hogy az Isten úgy áldaná és segítené meg Júda országát, ha az pogán fejedelemtől elszakadnának, arccal reá támadnának. Elég ereje volna az Júda királyának, mellyel ellene állhatna Nabukodonozornak, és az Isten az ő népét, az ő híveit, az izraelitákat megsegítené, oltalmazná, és az pogánokon nekik diadalt adna. [20v:] Azért Jeremiást szidalmazták, hazudtatják vala, sőt, pártosnak, az ország árulójának, fejedelme és nemzetsége ellenségének híják vala. És nemcsak őmagok üldözik, kergetik vala az próféták, hanem az udvarnépet, az királt reá haragítják vala, és az község előtt is kárhoztatják vala, mely miatt szegény Jeremiás igen nagy veszedelemben forog vala, mindenütt hurítják [a. m. pfujjozzák], átkozzák, csúfolják vala, sőt ugyan meg is fogák, tömlöcre veték, és fejéhez szóllanak, és sokan halálra ítélik.

Ez ellen az több próféták viszontag azt kiáltják vala, hogy az Isten úgy segítené és áldaná meg Júda országát, ha az bálványimádó pogán fejedelemtől, Nabukodonozortól elszakadnának, arcul reá támadnának. Elég ereje volna az Júda királyának, mellyel ellene állhatna Nabukodonozornak, és az Isten az ő népét, az ő híveit, az izraelitákat megsegítené, mególtalmazná, és az pogánokon nekik diadalmot adna. Azért Jeremiást szidalmazták, hazudtatják vala, sőt, pártosnak, ország árulójának, fejedelme és hazája, nemzetség ellenségének híják vala. És nemcsak őmagok üldözik, kergetik vala, hanem az udvarnépet s az királt reá haragítják vala, [349:] és az község előtt is kárhoztatják vala, mely miatt szegény Jeremiás igen nagy veszedelemben forog vala, mindenütt átkozzák, hurítják [a. m. pfujjozzák], csúfolják, bosszontják, szidalmazták vala, sőt, végre ugyan meg is fogák, tömlöcre veték, és fejéhez szólának, és nagy sokan halálra ítélik.

Melleyekben mikor Jeremiás ugyan elepedt volna, egyszer ugyan elvégezé magában, hogy ne szóljon, ne prédikáljon, de azt írja, hogy az szíve úgy meghevült, mintha tűz lobogna benne, és az ő csontjai közt láng égne. Azért annakutánna soha annyi¹ veszélt nem tehettenek rajta, hogy megszűnnék az prófétálástól, hanem nagy bátorsággal mind az országnak, mind az uraknak, mind az királyoknak és az papi fejedelmeknek kikiáltja vala, és az hamis jövendőmondókat kárhoztatja és vádolja vala.

Cap. 20.

¹ anniy (tollhiba)

Melleyekben mikor Jeremiás teljességgel elepedt volna, egyszer ugyan elvégeze magában, hogy ne szóljon, ne prédikáljon, de azt írja, hogy az ő szíve ugyan meghevült, és mint a tűz, ugyan lobogna, gerjedezne benne, és az ő csontjai között láng égne. Azért soha annakutánna annyi veszélt nem tehettenek rajta, hogy megszűnjék az prófétálástól, hanem nagy bátorsággal mind az országnak,² s mind az uraknak, mind az királynak és papi fejedelmeknek és prófétáknak romlását, veszedelmét teli torokkal kikiáltja vala, és az hamis jövendőmondókat kárhóztatja és vádolja vala.

Ez mostan előszámlált igékben is azért inti az községet, hogy aféle hamis próféták beszédinek és biztatásának, kik minden jó reménséggel őket táplálják és hizlalják vala, ne higgyenek. Vagyon pedig ez igéknek 3 része. Mert elsőben az hamis prófétáknak tulajdonságok íratik meg. Holott megtanulhatjuk, micsoda jegyekből esmérjük meg az hamis tanítókat. Másodsor, micsoda legyen az Istennek tanácsa, és mi legyen az igaz prófécia, megjelentetik. Harmadsor, mi legyen tiszték az igaz tanítóknak és jámbor prófétáknak hivataljok, megmagyaráztatik [Jer 23,16–17]: *Ezt mondja az Seregeknek Ura: Ne hallgassátok etc.*

Ez mostan előszámlált igékben is azért inti az községet, hogy ezféle hamis próféták beszédének és biztatásának, az kik mind csak jó remínséggel őket táplálják és hizlalják vala, ne higgyenek. Vagyon pedig az meghallott, avagy felvött igéknek három része. Mert elsőben is az hamis prófétáknak tulajdonságok íratik meg. Ahonnét megtanulhatjuk, micsoda jegyekből esmérhessék hamis tanítókat. Másodsor, micsoda legyen az Istennek tanácsa, és mi legyen az igaz prófécia, megjelentetik. Harmadsor, mi legyen tiszték az igaz tanítóknak és jámbor prófétáknak hivataljok, megmagyaráztatik. Így szól azért elsőben az Úrnak Lelke által az próféta [Jer 23,16–17]: *Ezt mondja az Seregeknek Ura: Ne hallgassátok az prófétáknak beszédekét, kik prófétálnak tüetőket. Usque nem jú türeátok az veszedelem.*

Három tulajdonságokat és bélyegeket számlálja itt elő Jeremiás az hamis prófétáknak. Első, hogy az ő szívök gondolatit beszéljék, nem az Isten szájának [21r:] beszédit s igéjét. Hogy pedig ez legyen az hamis prófétáknak nótája, innét ez tetszik meg [Jer 23,16]. Mert ha valamely tolmács vagy tanács nem az ő Urának akarátját, ha-

² <mind az országnak> mind az országnak (szóketközés másoló által javítva)

nem az ő kívánságokat jelenti és magyarázza meg, és azt az ő Ura parancsolatjának mondja, hűtölen az, hamis, tökéletlen, csalárd. De az próféták, az tanítók Istennek tolmácsi, mert azok által jelenti és mutatja meg az embereknek az ő akaratját, az mint megmondá Mózes által, hogy azoknak szájokban adja az ő ígését. Ha azért valaki az próféták közül nem az Úr akaratját, hanem az ő fejének gondolatját hirdeti az Úr nevében, hamis és csalárd ez.

Három tulajdonságokat és bélyegeket számlálja itt elé Jeremiás az hamis prófétáknak. Első bélyegeket azt mondja, hogy [350:] az ő szíveknek gondolatját beszéllik, nem az Isten szájának ígését. Hogy penig ez legyen az hamis prófétáknak egyik nótája, cégére és jele, innét tetszik meg [Jer 23,16]. Mert ha valamely tolmács nem az ő Urának akaratját tolmácsolja, hanem az ő kívánságát jelenti és magyarázza meg, és az a tolmács ezt az ő Ura parancsolatjának lenni mondja, hűtölen, hamis, tökéletlen, álnok, csalárd az a tolmács. De az próféták, az tanítók az E. M. F. Úrnak tolmácsi, mert azok által jelenti és mutatja meg az embereknek az ő akaratját, az mint megmondá Mózes által, hogy azoknak szájában adja az ő ígését. Ha azért valaki az próféták között nem az Úr akaratját, hanem az ő fejének gondolatját hirdeti az Úrnak nevében, hamis és csalárd az a próféta.

De mondanád: Hogyhogy ismerhessem és tudhassam én meg, ha az Úr beszédét mondja-e, vagy az ő szíve gondolatját? Vedd eszedben, az Ótestamentum idejében ennek próbája vala az Mózes által kiadatott Isten törvénye, mely minden szombat az község előtt olvastatik vala, mellyel ha valamely prófétának beszéde és tanítása konkordál vala, igaznak ítéltetik vala. Hasonlóképpen azért most is, ha valamely tanítónak beszéde az próféták és apostolok írásával együtt jár, Istennek igaz tolmácsának ítéltethetik, de ha azokkal egyet nem ért, hamis prófétának tartassék. Tudde, mit monda Ábrahám amaz elkárhozott gazdagnak? Vagyon Mózesek és prófétájok, hallgassák azokat. Ad Ephes. 2. [Ef 2,19–20]: *Immár, úgymond, nem jövevények vattok, hanem az szenteknek társai és polgári, Istennek családí, feléppítettvén, az próféták és apostolok fundamentomára, az fő szegeletkövön, az Jézus Krisztuson.* Valaki azért ez fundamentomra nem éppít, csalárd az, és az ő feje gondolatjának magyarázója nem Isten tolmácsa.

De mondanád: Hogyhogy ismerhessem és tudhassam én azt meg, ha az Úr beszédét mondja-e, vagy az ő maga szíve gondolatját, mert

midőn próféta, tanító az ő beszédét Isten beszédének mondja? Vedd eszedben, az Ótestamentom idejében ennek próbája vala az Istennek Mózes által kiadatott törvénye, mely minden szombaton az község előtt olvastatik vala. Mellyel ha valamely prófétának beszéde és tanítása konkordál vala, egyez vala, igaz tanítónak ítéltetik vala. Hasonlóképpen azért most is, ha valamely tanítónak beszéde és tanítása az próféták és apostolok írásival konkordál, együtt jár, az a tanító az E. M. Istennek igaz és hű tolmácsának ítéltetik, de ha azokkal egy úton nem jár, azt hamis prófétának ismerjed és tartsad. Tudde, mit monda Ábrahám amaz elkárhozott gazdagnak? Vagyon Mózessek és prófétájok, hallgassák azokat. Szent Pál ad Eph. 2. [Ef 2,19–20] azt mondja: *Immár, úgymond, nem jövényyek vadtok, hanem az szenteknek polgártársai, Istennek családi, felépítve [351:] az próféták és az apostolok fundamentomára, az fő szegeletkövön, az Jézus Krisztuson.* Valaki ez fundamentomra nem épít, csalárd az, és az ő feje gondolatjának magyarázója nem az nagy Istennek tolmácsa.

2. Második jegyét és bélyegét az hamis prófétáknak imez igikkel jelenti meg [Jer 23,17]: *Azt mondják azoknak* etc. Ez az második tulajdonságok az hamis (prófétáknak) tanítóknak, hogy az hamis és gonosz bűnös embereknek hízelkednek, és párnákat, [21v:] fevoljokat [a. m. vánkosoakat] raknak alájok, az miképpen cselekednek vala az Jeremiás idejében való próféták. Látják vala, hogy az zsidók istentelenek, hamissak és bűnben elmerültek, és jól tudják vala, hogy az Isten az vétkeket gyűlöli, és nemhogy segítené, de inkább megbünteti és elveszti, s mégis azzal biztatják vala őket: Szakadjatok el az pogán nemzetségtől, megoltalmaz az Úr, megtart az Isten. Ezt pedig mívelik vala az ő hasznokért és dicsőségekért, hogy az vakmerő, bűnös emberek közt, kiknek édes vala az latorság, és megszokták vala az gonoszságot, kedvesek és bölcsülletesek lennének.

Második jegyét és bélyegét az hamis prófétáknak imez igikkel jelenti meg [Jer 23,17]: *Békesség leszen tünektek. És mindeneknek, kik járnak az ő szíveknek keménségeiben, azt mondották: Nem jű türeátok az veszedelem.* Ez az második tulajdonságok az hamis tanítóknak, hogy az gonosz, istentelen, vétkes, bűnös embereknek kedvek szerint prédikálnak, hízelkednek, és párnákat, fevaljakat [a. m. vánkosoakat] raknak alájok, az miképpen cselekednek vala ez Jeremiás idejebeli hamis tanítók is. Látják vala ezek is, hogy az zsidók istentelenek, hamissak, az bűnben elmerültek, és jól tudják vala, hogy az Isten az vétkeket gyűlöli, és nemhogy megsegítené, de inkább megbünteti és elveszti, és mégis azzal biztatják vala őket ezek a hamis próféták,

hogy nekimennek az ellenségnek: Szakadjatok el, úgymond, az pogán nemzetségtől, megoltalmaz az Úr, megtart az Isten. Ezt pedig mielik vala az ő hasznokért és dücsőségekért, hogy az vakmerő, bűnös emberek között, kiknek édes vala az latorság, és megszokták vala az gonoszságot, az mineműek országunkban is igaz, elegen vadnak, mondom, cselekeszik vala azért, hogy ezfélék között kedvesek és bölcsülletesek lehessenek.

Közpélda és igen igaz beszéd: Mondj igazat, betörök a fejed. Igen bánja az béka az deret. Azért ha ki gyűlölködni akar, jámbor, igazán eljár tisztiben, s nem sok barátja leszen. Az emberek pedig örömet elkerülik, hogy őket más ne szidalmazza, se üldözze. Azért nem mindenkor azt, az mi jó, hanem az mi kedves másnál szokták követni, szóllani, cselekedni. Mely tökéletlenség noha minden |:rendbeli:| emberekben kárhoztatandó, de főképpen az tanítóknak veszedelmes. Mert nemcsak magoknak ártnak, hanem egyebeket is elvesztnek, avagy hogy gonosz példát adnak, és nem jól tanítanak, avagy hogy az gonoszságban elindult embereket megbátorítják és erősítik.

Közpélda és igen felette igaz beszéd: Mondj igazat, s betörök a fejed. Igen bánja az béka az deret. Azért ha ki gyűlölködni akar, akárki is ezt általértheti igen könnyen. Kezden csak valaki jámbor lenni ezfélék között, [352:] kezden csak tisztiben, hivataljában híven, igazán eljárni, s nem sok barátja leszen. Az emberek pedig örömet elkerülik, hogy őket más ne szidalmazza, ne kergesse, ne üldözze. Azért nem mindenkor azt, az mi jó, szokták ezfélék követni, hanem az mit értnek, hogy másnál kedves és ömagoknak is hasznos. Mely tökéletlenség noha minden emberben kárhoztatandó, de főképpen az tanítóknak, csudálatos, kibeszélhetetlen, minemű veszedelmes dolog legyen ez. Mert ezzel nemcsak magoknak ártnak, hanem egyebeket is elvesztnek, avagy hogy gonosz példát adnak, és nem jól tanítanak, avagy hogy az gonoszságban elindult embereket az ő gonoszságokban megbátorítják és erősítik.

Ezért paroncsolja keményen az Úr az prófétáknak, hogy az ő népét |:az:| bűnökről megfedjék, és keményen megdorgálják, mert az hallgatónak lelkét az ő kezeiből, markokból keresi ki. És ha az gonosz ember elvész az ő gonoszságában, azért hogy ha az tanító meg nem inti rólla, ő ád számot rólla, és az ő bőrében jár. Tehát bizonyos jele ez az hamis prófétáknak és tanítóknak, mikor az gonoszságban

elmerült népet nemhogy feddené, megintené, hanem inkább biztatja, kémelgeti, és jó reménységgel hizlalja.

Azért paroncsolja meg az E. M. F. Úr Isten az prófétáknak, hogy az ő népét az bűnökről megszólítsák, megfedjék, és keményen megdorgálják, mert az hallgatónak lelkét az ő kezeiből és markokból keresi ki. És ha az gonosz ember elvész az ő gonoszságában, mivelhogy az tanító meg nem intette rólla, az az tanítónak bőrében és lelkében jár. Érted tehát, szerelmes atyámfia, keresztyén hallgató, hogy bizonyos jele ez az hamis prófétáknak és tanítóknak, mikor az gonoszságban, istentelen életben elmerült népet nemhogy feddené, intené, hanem inkább abban bátorítja, biztatja és hizlalja. Bizony, méltán ezek közzé számlálatnak azok, az kik ez világnak ilyen lábot adnak, és azt hirdetik, hogy kinek-kinek megszületése előtt elrendelte az Úr, ki üdvezüljön és ki kárhozzék el. És kit az Isten³ az veszedelemre, kárhozatra rendelt, ha képes volna, hogy egyedül minden jót megcselekednék is, az Istennek végezése szerint el kell veszni. Viszontag ha ki oly gonosz volna, hogy bátor minden gonoszságokon általmenne is, de ha Isten úgy rendelte, idvezülni kell. Hova lehet ennél általlb [a. m. megátalkodottabb?] útmutatás az veszedelemre? Elhiszem⁴ ez ilyen tanítóknak, ha tud számot adni az igaz ítélő bíró előtt. Illyen tanítók pedig [353:] bőségében, igaz, elegenden vadnak, mind országunkban, mind Magyarországon, s mind egyéb keresztyén országokban, és ezek csak avval biztatják magokat, hogy ha Isten akarja, ez világ mind üdvezül.

[22r:] Harmadik jele az hamis prófétáknak íratik meg imez igikben [Jer 23,18–20]: *Kicsoda volt az Úr tanácsában* etc.

Harmadik jele az hamis prófétáknak íratik meg imez igikben [Jer 23,18–20]: *Mert kicsoda volt az Úr tanácsában? És ki hallotta az ő szájának beszédét? Ki figyelmezett az ő beszédére és meghallotta? Íme, jelen vagy az Úrnak szélvész, nagy haraggal kijű, és az következő szélvész az hűtetleneknek fejekre esik. Nem szűnik meg az Úrnak haragja mindaddig, még meg nem cseleked, és még az ő szívének gondolatját be nem teljesíti. Az utolsó napokban értitek meg az Úrnak illyen tanácsának értelmét.* Mondom azért, hogy miképpen adja harmadszor előnkben ez igékben az hamis prófétáknak bélyegét az Úrnak Lelke által Jeremiás próféta. |:Azt kelljen megértnünk.:| De hogy

³ az Isten az Isten (szókéttőzés)

⁴ Kell hiszem (tollhiba)

az hívek meg ne unják, sőt, nagyobb szeretettel, nagyobb indulattal, nagyobb figyelmetességgel, kedvesben vegyék az tanítást, ez igéknek magyarázatját is halasztom és csatlom az felvött igéknek második részéhez, kiről, az Úrnak Lelke lévén vezérünk, értünk, halljunk és tanuljunk az következő tanításunkban. Mostan pedig az Mennyei Úrnak gondjaviselése alá ajánlom az híveket.

Concio.⁵

Az elmúlt tanításomban ha reá emlékeznek az Úrnak Szentlelke által vezérelt hívek, vöttem vala tanúságra való igéket elevé Jeremiás próféta írásából, ex capite 2III. [Jer 23,16–22]. Az mely igéknek magyarázatjának egy részét halasztottam volt ez jelenvaló órára. De hogy az hívek ez [354:] elmúlt tanításra is reáemlékezessenek, és az jelenvaló tanításra is világosb utunk lehessen, mind az megmagyarázott igéket, s mind ez jelenvaló órára haladott igéket elevészámlálom. Az igéknek magyarázatjára adjanak az hívek csendes fület és elmét. [Jer 23,16–22] *Ezt mondja az Seregeknek Ura: Ne hallgassátok az prófétáknak beszédeket.* Vide textum in superiori concione.

Ha az hívek vigyázó elmével reáfigyelmeztenek, emlékezhetnek reá, hogy ez igéket három részre osztottuk vala, kikről Istennek segítségéből mostan kell szóllanunk darékképpen [a. m. főképpen]. Három tulajdonságokat és bélyegeket számlálja elé az próféta it ez helyen az hamis prófétáknak. Az kettéről hallánk és tanulánk az elmúlt prédikációnkban. Meghallók, hogy az hamis prófétáknak első bélyegek az, hogy nem az Isten szájának, hanem az ő szívek gondolatit beszélik. Az másik tulajdonságokat lenni azt, hogy az gonosz, bűnben elmerült embereknek hízelkednek, párnákat, fevaljakat [a. m. vánkösöket] raknak alájok, az miképpen cselekednek az Jeremiás idejében való hamis próféták. Lássuk meg immár, az Úrnak Szentlelke lévén vezérünk, az harmadik bélyegét mint adja előnkben mint egy tálban az Úrnak nagy embere, Jeremiás próféta. Kiről halld meg, mit [mond] az próféta [Jer 23,18–20]: *Mert kicsoda volt az Úr tanácsában? Usque: Az utolsó napokban értitek meg az Úrnak tanácsának ilyen értelmét.*

Ez is szokások az hamis tanítóknak, hogy az Istennek beszédét kétségessé teszik, és az igazmondásokat csúfolják, és az gonoszoknak palástot keresnek. Mely embereknek szokásit jól tudván az Úr Isten, régen ennek eleit vötte, mikor így szól Deut. 30. [5Móz 30,11]: *Ez*

⁵ A Székelykeresztúri Kódexben itt kezdődik a 170. beszéd második része.

az parancsolat, mellyet én ma hagyok teneked, nincsen tefeletted, sem messze nincs tölled, sem mennyben nincs, hogy azt mondhatnád etc.

Ez is szokások az többi között az hamis prófétáknak, hogy az E. M. Úrnak beszédét kétségessé teszik, és az igazmondókat csúfolják, és az ő gonoszságoknak palástot keresnek. Mely embereknek szokásit jól [355:] tudván az E. M. F. Úr Isten, régen ennek eleit vötte, mikor így szól Deut. 20.[!] [5Móz 30,11]: *Ez az parancsolat, mellyet én ma hagyok teneked, nincsen tefeletted, sem messze nincs tölled, sem mennyben nincs, hogy azt mondhatnád: Ki hozza minekünk az Isten akaratjának tudását alá onna fellyül az magosságból?*

Noha azért világosan az Úr kimagyaráztatta az ő akaratját, de mégis az gonosztevő emberek, mikor mondják nekik, hogy az bűnért Isten őket megveri, mikor egyebet nem tudnak felelni, így szólnak: De igen, tudod te, vagy imez vagy amaz, mit végeztet Isten énfelöllem? Mikor jöttél mennyországából? Ki hallotta az Úr tanácsát és végezését? Azonképpen az hamis próféták is, mikor hallják vala, Jeremiás próféta jövendölését, ha egyebet nem mondhatnak vala ellene, így szólnak vala: De igen tudja ő, mi nem volt mennyben az Isten tanácsi között, mit tud benne, mit végezett Isten? Sőt, ha az Istennek tanácsát az emberek tudhatják, mi többen vagyunk önállánál, miáltalunk is az Isten szól, mi is próféták vagyunk. Sőt, kicsoda egyéb, hanem mi értjük az Úr tanácsát?

Noha azért világosan, tisztán, igazán, minden homályok nélkül magyaráztatja az Mennyei Úr az ő akaratját, de mégis az gonosztevő emberek, mikor mondják nekik, hogy az bűnért Isten őket megveri, mikor egyebet nem tudnak felelni, ezt mondják: De igen, tudod te, vagy igen tudja imez vagy amaz, mit végeztet Isten énfelöllem vagy más felől? Mikor jöttél mennyországából? Ki hallotta az Úr tanácsát és végezését? Azonképpen az Júda országabeli hamis próféták is, mikor hallják vala az Jeremiás próféta jövendölését, ha egyebet nem mondhatnak vala ellene, így szólnak vala: De igen tudja ő, mi nem volt ő mennyben, nem értette és nem hallotta az Úrnak tanácsát, mit tud benne, mit végezett Isten? Sőt, ha az Istennek tanácsát az emberek tudhatják, mi többen vagyunk önállánál, miáltalunk is az Isten szól, mi is próféták vagyunk. Sőt, kicsoda érti és tudja egyéb, ha mi nem értjük és tudjuk?

Az miképpen olvassuk [1Kir 22,21–24], hogy mikor Akháb királynak megmondá Mikeás, hogy Rámót és Gileád alá ne menjen, mert odavész, felugrék egyik hamis próféta, Sedékiás, és arcul csapá Mikeást, mondván: *Mikor hagyott el engem az Úrnak Lelke, és neked szóllott?* Sőt, ez az hamis próféta vasszarvakat csinála az fejére, úgy kezde széllal [a. m. széjjel] ugrándozni és öklöldözni [a. m. döfködni], mondván [1Kir 22,11]: *Ezt mondja az Úr, így öklöldözöd és hányod széllal Szíriát mindaddig, [22v:] míg teljességgel elrontod.* Hasonlóképpen, mikor Jeremiás is [Jer 27] az Isten poroncsolatjából faigát vött⁶ volna az nyaka körül, és azzal jelentené az babilóniai fogságot, [Jer 28,1–2] elöveté egy hamis próféta magát, Hananiás, kikapá Jeremiás próféta nyakából az igát, és az földhöz paskolá, és mondá: *Ezt mondja az Úr, eképpen rontja el Nabukodonozornak, az Babilon királynak igáját.* Ez azért egyik tulajdonságok az hamis prófétáknak, hogy őmagoknak tulajdonítják az Isten titkos tanácsát, értését és tudását, egyebeket pedig csúfolnak, és azt mondják: De ők tudják, azt hiszed, az Úr tanácsát, nekik mondták meg? Ők ültek az Istennek tanácsában, mennyben?

Az miképpen olvassuk [1Kir 22,21–24], hogy mikor Akháb királynak megmondá Mikeás, hogy Rámót, Gileád alá ne menjen, mert odavész, felugrék egyik hamis próféta, Sedékiás, és arcul csapá Mikeást, mondván: *Mikor hagyott el engem az Úrnak Lelke, és neked szóllott?* Sőt, ez az hamis próféta, Sedékiás vasszarvakat csinála az fejére magának, s úgy kezde széllal [a. m. széjjel] ugrándozni és öklöldözni [a. m. döfködni] az vasszarvával, mondván [1Kir 22,11]: *Azt mondja az Úr [35:6] énátalam teneked, Akháb, hogy így öklöldözöd és így hányod széllal Szíriát mindaddig, az még teljességgel elrontod.* Hasonlóképpen, mikor Jeremiás is, cap. 27. v. 28. [Jer 27] az Isten poroncsolatjából vasigát vött volna az nyaka körül, és azzal jelentené az babilóniai fogságot, [Jer 28,1–2] elöveté egy hamis próféta magát, Hananiás nevű, kikapá Jeremiás nyakából az igát, és az földhöz veré, paskolá, és mondá: *Ezt mondja az Úr, eképpen rontod el Nabukodonozornak, az babilóniai királynak igáját.* Látod-e, ez azért egyik tulajdonságok az hamis prófétáknak, hogy őmagoknak tulajdonítják az Isten titkos tanácsát, értését és tudását, egyebeket csúfolnak, és azt mondják: De mert ők tudják az Úr tanácsát, nekik mondták meg? Ők ültek az Istennek tanácsában, mennybe?

Mindezekből azért könnyű megismerni az hamis prófétákat. És hogy ennek hasznát eszedben vehessed, nézz kétfelé, kérlek, és gondold

⁶ vött vött (szóismétlés)

meg, micsoda üdőben és emberek közt élünk. Bizony, tanúságod lehet ez mostani üdönkről. Lásd meg, ha nem hasonló állapotban vagyon országunk, mint vala Júda Jeremiás idejében, ki oda fel meghallál? Ez veszedelmes üdőben nem kétféle próféták vadnak. De kiket ítélsz igazaknak? Jussanak eszedben ez mostan elé számlált bélyegek! Egyedül, avagy igen kevesed magával vala Báruchhal, Uriással, Ezékiellel Jeremiás, az többi igen sokan valának, kik az főnépeknél és az királynál kedvesek valának, az kiknek tanácsán jár vala az fejedelem. De ezek nem az Úr beszédét, hanem az ómagok fejek gondolatját hirdetik vala. Vallyons nem olyanok-e ezek is, kik az igazságnak doktorira támadtak? Nem az Biblia, nem az próféták és apostolok írása, hanem az emberi találmányok, conciliumok, páterek az ő vallásoknak és tudományoknak fudamentoma.

Mindezekből azért könnyű, szerelmes atyámfia, keresztyén hallgató, megismernünk az hamis prófétákat. És hogy ennek hasznát eszedben vehessed, szerelmes atyámfia, keresztyén, nézz kétfelé, kérlek, és gondold meg, micsoda üdőben és emberek közt élünk ez mostani világban. Bizony, tanúságod lehet ez mostani üdőben is némellyeknek az ő cselekedeti. Lásd meg, ítéld meg temagad bátor, ha nem hasonló állapotban vagyon országunk mostan is, az minemű állapotban vala Júda országa Jeremiás idejében, ki oda fel meghallál? Mert ez mi veszedelmes üdönkben nem kétféle próféták vadnak, hanem vadnak négy, avagy öt rendbeliek is. De kiket ítélsz igazaknak? Jussanak eszedben ez moston elé számlált bélyegek és jegyek! Egyedül, avagy igen kevesed magával vala Báruchhal, Ezékiellel, Uriással Jeremiás, az többi szántalan sokan valának, kik az főnépeknél és királynál igen benn valának, igen kedvesek valának, úgymint kiknek tanácsán jár vala az fejedelem, [357:] fő és úri rend. De ezek nem az Mennyei Úrnak beszédét, hanem az ő fejeknek gondolatját hirdetik vala. Vallyons, szerelmes atyámfia, Isten Lelkétől viseltetett keresztyén, nincsenek-e mostan is szántalan sokan illyetének, hagyom csak tereád, ne más, hanem tennemagad ítéld meg bátor. Bizony, mostan is vadnak olyanok, akik csak hamar arcul csapnának az igazmondásért, mint Sedékiás az igazmondó prófétát, Mikeást.

Másodszor az Jeremiással ellenkező hamis próféták az bűnös és gonoszságban elmerült embereket biztatják vala [Jer 23,17]: [23r:] *Békességetek leszen, nem leszen semmi bántástok, az Isten megsegíti az ő népét.* Vallyons nem ezt hallod-e ezektől is? Nem kell erre bizonság, hogy megmutassák az embereknek gonoszságát. Látja minden sze-

mély, mely jámborok, istenfélők legyenek, mind az kik hadban indultak, s mind az kik hon [a. m. otthon] maradtak.

Másodszor az igazmondó Jeremiással ellenkező hamis próféták az bűnös és minden gonoszságban bemerült embereket biztatják és bátorítják vala [Jer 23,17]: *Békességtek leszén, nem leszén semmi bánástok, az Isten megsegíti az ő népét.* De vallyons nem hallasz-e illyet mostan is egynéhány rendbeli tanítóktól? Nem kell erre bizonság, hogy megmutassuk az embereknek gonoszságát. Látja minden az önnön szemével, mely jámborok, mely istenfélők legyenek, mind az kik hadban indulunk bennünk, s mind az kik hon [a. m. otthon] maradunk.

Bizony, sem láttunk, sem nem hallottunk az nagy háború idején, nemhogy közönségesképpen vagy valamely tartomány, vagy város, vagy falu, vagy utca megjobbult volna, és az ő gonosz utát elhatta volna, hanem ki-ki az ő elébbi utát követi, avagy inkább megondokítja, mégis avval biztatják őket, megsegít az Isten, diadalmat ad, az keresztvérséget nem hagyja Őfelsége, győzedelmesek lesztek az pogán ellen, és így fevolt [a. m. vánkost] rakogatnak az istentelenségben elmerült bűnös nép alá. Nem így prédikál vala Sámuel az Izrael fiainak 1. Reg. 7. [1Sám 7,3], mikor így szólla: *Ha teljes szívetekből megtértek az Úrhoz, hányjátok ez az idegen isteneket, az bálványokat közülletek, készítsétek az Úrnak szíveteket! Csak egyedül őneki szolgáljatok, és megszabadít tütöket az filiszteusok kezeiből.*

Bizony, én nem ismerem, hogy amaz hallatlan nagy háborúságnak ideje után nemhogy közönségesképpen, egyenlőképpen valamely város, tartomány, avagy falu megjobbult volna, az ő elébbi gonosz utát, egy embert sem nem látok, sem nem hallok ollyat, az ki szintén megfélemllett volna, megdobbant volna, penitenciát tartott volna, testestől-lelkestől Istennek adta volna magát. Hanem bizony egyről egyig ki-ki az ő elébbi utát követi, nincs az megjobbulás, nincs az megjámborodás, nincs az irgalmasság, nincs az kegyesség köztünk, nincsen mibennünk szegínyeken való könyörületesség, hanem illyen ki-ki, az ki mint élhet, sőt, nemhogy jámborok volnánk, de én nem tudom, [358:] napról-napra mik leszünk, majd mintha ugyan egy társaságban nem lanánk, szeretet nélkül valánk, magunk haszna keresők, irigyek, fősvények, de az mindennél nagyobb, Isten igéje megutálók. In summa, minden istentelenségben úgy bemerültünk, hogy és az Úr Isten, hogy csak csudálkozhatunk rajta, hogy mind fottig az

nagy irgalmú Úr Isten az földről el nem töröl bennünket. Mégis némely próféták, tanítók avval merik biztatni az urakat, fejedelmeket, hogy ha imeztől elszakadnánk, amoda hajlanánk, az egész keresztység együtt tartana, az pogán fejedelemre támadna, az Isten megsegítene, ellene győzedelmesek lennénk. Nem gondolják meg ezféle tanítók, hogy meg is kellene azt érdemleni, hogy az Úr győzedelmessé tenne. De bezony, félek azon, hogy az kit mi pogánnak hívunk, meghaladnak minket az isteni szolgálatban. Ha úgy cselekednénk, az mint Sámuel próféta inti vala az Izrael fiait, 1. Reg. 7. [1Sám 7,3], kétség nélkül hiszem, hogy valamely felé térülnénk, bizony az Isten győzedelmessé tenne. Azt mondja vala Sámuel az Izrael fiainak, és így prédikál vala. Én is Sámuellel együtt teneked így prédikállok: *Ha teljes szívetekből megtértek az Úrhoz, az tü Istenetekhez, az Úrnak szíveteket, lelketeket elkészítitek, szüüből, lélekből csak öneki egyedül szolgáltok, minden tü ellenségeitektől őáltala megszabadultok.*

Harmadik jele vala az hamis prófétáknak, hogy egyebeket csúfolnak, és azt hirdetik, hogy ők tudják az Istennek tanácsát. Nem azt cselekedik-e ezek is? Azt mondják felöllünk: De ezek az eretnekek tudnak-e valamit? Ők értenék-e az Írást? Nekik jelentené-e meg az Szentlélek az Úr akaratját? Tudatlanok, alávalók, csak hitetők. De az mi ekléziánk fő-fő emberekből áll, ott vadnak pápák, kardinálok, érsekek, püspökök, ezektől nem távozik el az Szentlélek, önekik jelenti meg az Úr akaratját. Ezek ülnek az mennyei karokban, és hallják és tudják az Istennek végezését és tanácsát. Ők így szólnak.

Harmadik jele vala az hamis prófétáknak, hogy egyebeket csúfolnak, és azt hirdetik, hogy ők tudják az Istennek tanácsát. De vallyons nem így cselekednek-e mostan is mivelünk amaz nagy pápa darabanti? Azt mondják felöllünk: De, úgymond, azok az eretnekek tudnak-e valamit? Ők értenék-e az Írást? Nekik jelentené-e meg az Szentlélek [359:] az Úr akaratját? Tudatlanok, álnakok, csak hitetők. De az mi ekléziánk csak azon mind fő emberekből áll, ott vadnak az páterek, kardinálok, érsekek, püspökök, ezektől nem távozik el az Szentlélek, önekik jelenti meg az Úr az ő akaratját. Ezek ülnek az mennyei karokban, ezek hallják és tudják az Istennek végezését és tanácsát. Így szólnak azért az pápa fiai.

[23v:] De mit mond Jeremiás az illyenek felől [Jer 23,16]: *Ne hallgassátok őket, csalárdok, az ő szívök gondolatját beszéllek, nem az Isten szájának igéjét.* Ez az meghallott igiknek első része, mely nem haszontalan, és nem idegen az mi üdönktől és mostani állapotunktól.

De látod-e, mit mond itt Jeremiás az ilyenek felől [Jer 23,16]: *Ne hallgassátok őket, mert csalárdok, az ő szívek gondolatját beszéllik, nem az Isten szájának igéjét.* Ez, szerelmes atyámfia, keresztyén, az meghallott igéknek első része, az mely tanúság nem haszontalan, és nem idegen az mi üdönktől és ez mostani állapotunktól.

Mondám, hogy második részében ez igéknek az próféta megjelenti igazán az Istennek végezését, és az vétkes Júdaország felől való tanítását [Jer 23,19–20]: *Íme, az Úr haragjának forgószele kirohan. |:És sebes szélvész jő az istentelenek fejekre, nem tér vissza az Úr haragja, mígnem megcselekeszi, és mígnem beteljesíti az ő szíve gondolatját. Az utolsó napokban megértitek az ő tanácsát.:|* Megmutogatja itt Jeremiás, mit kellene prófétálni az gonoszságban elmerült népnek, tudniillik az Isten haragjának és bosszúállásának iszonyú és rettenetes voltát, hogy ettől megrettenvén álmokból, gonoszságokból serkenének fel, tartanánek penitenciát, és az Úrtól kegyelmet kérnének és nyernének.

2da pars.

Mondám, hogy az második részében az felvött igéknek az próféta megjelenti igazán az Istennek végezését, és az vétkes Júda országa felől való tanácsát, az mely imez igékben foglaltatik be [Jer 23,19–20]: *Íme, az Úrnak forgószele kirohan, nagy haraggal kijű, és az következő szélvész az hűtötleneknek fejekre esik. Nem szűnik meg az Úrnak haragja mindaddég, még meg nem cselekedí, és még az ő szívének gondolatját meg nem teljesíti.* Megmutatja ez igékben Jeremiás, mint kellene prófétálni az gonoszságban elmerült embereknek, tudniillik az Isten haragjának és bosszúállásának iszonyú és rettenetes voltát, hogy ettől megrettenvén az gonoszságban merült emberek álmokból, gonoszságokból felserkennének, tartanánek penitenciát, és az E. M. F. Úrtól kegyelmet kérnének és nyernének.

Ez igékben pedig elsőben azt vegyük eszünkben, hogy az Isten büntetésének szörnyű volta hasonlított az tengeren való habokhoz, szélvészhez és forgószelekhez, kiknek iszonyú voltát főképpen az tudja és érti, az ki látta és megpróbálta.

1.
*Nem küldtem vala az prófétákat, és ők futnak vala, nem szóltak vala nekik, és ők prófétálnak vala.*¹

Ez igékben pedig elsőben azt vegyük eszünkben, hogy az E. M. F. Úrnak büntetésének szörnyű, rettenetes, iszonyú volta hasonlított az tengeren való rettenetes habokhoz, szélvészekhez és forgószelekhez,

¹ Jer 23,21

kiknek iszonyú voltát főképpen az tudja és érti valóban, az ki ugyan szemével látta és megpróbálta.

- Másodszor, mikor így szól [Jer 23,20], *Meg nem tér az Úrnak*, ezzel azt jelenti, hogy általánfogva ha megindul az Úrnak bosszúállása, le nem csendesedik, semmi és senki ellene nem állhat, és nem játszik az Úr, és nemcsak ijesztget, hanem ugyan megver. Azért minden addig gondoljon magára, az míg fel nem gerjed, meg nem gyullad az Úr haragjának tüze. Mert ha megindulhat, késő osztán jajgatni és könyörgeni. Nyilván nem tér vissza az Isten ostora, méglen elvégezi az csapást.

Másodszor, mikor így szól [Jer 23,20], *És meg nem tér az Úrnak* [360:] *haragja mindaddég, még meg nem cselekedti, és valamég az ő szívének gondolatját be nem teljesíti*, ezzel azt jelenti, hogy általánfogván ha megindult az Úrnak az ő bosszúállása, le nem csendesedik, senki és semmi ellene nem állhat, és nem játszik az Úr, és nemcsak ijesztget, hanem ugyan valóban megver. Azért minden addig gondoljon magára, az még fel nem gerjed és⁷ meg nem gyullad az Úr haragjának tüze. Mert ha megindulhat, késő osztán jajgatni, késő akkor könyörgeni. Nyilván, hidd meg, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy bizony vissza nem tér az Úrnak rettenetes, büntető ostora, valamég elvégezi az csapást.

3. Harmadszor, mikor azt mondja [Jer 23,20], *Az utolsó napokban*, [24r:] ez prófécianak igazságát bizonyítja, hogy általánfogva megleszen, úgyhogy őmagok tanúbizonságot tesznek rólla, mert megköstolják. Akkor, úgymond, megismeritek mind azt, hogy én az bűnös országot, vétkes népeket megverem, s mind azt, hogy azok az próféták, kiket most hallgattok és böcsüllötök, hamissak voltak, és hogy [Jer 23,21] *nem én küldtem őket, hanem őmagok futottak*.

Harmadszor, mikor azt mondja [Jer 23,20], *Az utolsó napokban értitek meg az Úr tanácsának ilyen értelmét*, ez prófécianak igazságát bizonyítja, hogy általánfogva megleszen, úgyannyéra, hogy önnönmagok is tanúbizonságot tesznek rólla, mikor megköstolják. Mintha azt mondaná: Akkor megismeritek mind azt, hogy én az bűnös országot és vétkes népeket megverem, s mind azt, hogy

⁷ az (tollhiba)

azok az próféták, kiket most hallgattok és böcsültök, hamissak voltak, és hogy [Jer 23,21] *nem én küldtem őket, hanem őmagok futottak.*

Itt esmét egy szokásokat vedd eszedben az hamis prófétáknak, hogy ők nem várnák Istentől sem hogy őket híja, küldje az tanításra, sem hogy nekik szóljon, és beszédét szájokban adja, hanem minthogy szabad akaratjokból indulnak el tiszteken, azonképpen az ő agyok gondolatját beszéljék. De az kik igazak, az Istentől várnák, hogy Őfelsége híja őket, és válassza fel. Ezért mondá Krisztus Urunk [Mt 9,38], hogy *kérjétek az aratásnak urát, hogy küldjön, taszítson az ő búzájában aratókat.* És amaz piacon hivalkodó szőlőművesek is úgy menték meg magokat [Mt 20,7]: *Senki, úgymond, minket nem híjutt, nem fogadott meg.* Tudjuk vala, hogy az Istennek szőleijében nem kell hívatlan menni dolgozni.

Itt esmét egy mondásból egy szokásokat vedd eszedben az hamis prófétáknak, tudniillik hogy ők nem várnák Istentől sem hogy őket küldje, avagy híja az tanításra, sem hogy nekik szóljon, és beszédét szájokban adja, hanem minthogy szabad akaratjokból indulnak el tiszteken, azonképpen az ő agyok gondolatját is beszéllik és szólják. De az kik igazán az Istentől várnák, hogy Őfelsége híja őket, az mint Krisztus Urunk mondá amaz példabeszédben [Mt 9,38]: *Kérjétek az aratásnak urát, hogy küldjön s taszítson aratókat az ő búzájában.* És tudod-e, amaz piacon hivalkodó szőlőművesek is mint menték meg magokat? Azt mondák [Mt 20,7]: *Senki, úgymond, [361:] minket nem híjutt, nem fogadott meg.* Mintha azt mondanák: Igen jól tudjuk s értjük vala, hogy az Isten szőleijében nem kell hívatlan menni dolgozni.

Más az, hogy az igaz tanítók akkor szólnak és azt mondják, az mikor és az mit az Úr, az ki őket megfogadta, ad eleikben, nem az ő agyoknak gondolatját és emberi találmányokat. Ha pedig kérdésed, hogyhogy esmérheti meg valaki, hogy őtet az Isten hitta és választotta az prófétálásra, vedd eszedben, ennek két módja vagyon. Az egyik igen ritka, és akkor leszen, mikor valakit az Isten az ő elébbi hivataljából és állapotjából kiveszen, és csuda által az tanításra híja és inti, és gyakorta az ilyeneket csudatételeknek ajándékával meglátogatja, hogy foganatos legyen beszéde. [24v:] <Így lón, hogy foganatos legyen beszéde.> Így lón Mózes juhászból, Elizeus szántó emberből, Ámosz pásztorból, az apostolok halászból próféták és tanítók. Ezt penig szokta főképpen az Úr Isten olyan üdőben csele-

1. *vocatio.*

kedni, mikor az igaz tudomány és az ő igaz ismereti igen elfogyott és meghomályosodott.

Más az, hogy az igaz tanítók akkor szólnak és azt mondják, az mikor és az mit az Úr, az ki őket megfogadta, eleikben ad, az kővül nem mernek semmit szólni. Nem az ő agyoknak gondolatját és emberi főtől talált találmányokat szólnak. Ha pedig kérdenéd, hogy-hogy ismerheti meg valaki, kiket híutt és kiker választott az Isten az profétálásra, vedd eszedben, ennek, hogy igen jól megértsed, szerelmes atyámfia, Isten Lellétől viseltetett keresztyén, két módja vagyon. Az egyik igen ritka, mely akkor leszen, mikor valakit az E. M. F. Úr Isten az ő elébbéli állapotjából és hivataljából kiveszen, és csuda által az tanításra híja és inti, és gyakorta ez illyeneket csudatételeknek ajándékával meglátogatja, hogy foganatos legyen beszéde. Így tevő az E. M. F. Úr Isten Mózeszt juháspásztorból, amaz nagy Elizeus profétát szántó emberből, Ámoszt azonképpen barompásztorból, az apostolokat halászközből, kik által széles ez világot magához téríté. Ezt pedig az E. M. F. Úr Isten főképpen olyan üdőben szokta cselekedni, mikor az igaz tudomány és az Felsőge igaz ismereti igen elfogyott és meghomályosodott.

2da vocatio. Másodsor, az Istennek hivatalja ismertetik meg, mikor szép rendtartásból, jámboroknak ítéletiből valaki az tanításra felválasztatik és hívattatik. Mert ez is noha emberek által, de azért ugyan Istentől vagyon. Ez pedig az hivatal gyakrabban szokott lenni akkor, mikor az Istennek igaz ismereti nyilván vagyon, és az hívek közt szép rendtartás vagyon. No, ez azért egyik jele az igaz profétának. Másik, ki fővebb és igazb jegy, hogy az Isten beszédét szólja. Mi legyen pedig az Isten beszéde, oda fel meghallád. Az apostolok és proféták írása.

Másodsor, az E. M. Úrnak hivatalja ismertetik meg akkor, mikor szép rendtartásból, közönséges végezésekből jó ítéletű jámboroknak bölcs ítéletiből valaki az sáfárságra [a. m. gondviselésre], tanításra felválasztatik és hívattatik. Mert noha ez is emberek által vagyon és leszen, de az ugyan az E. M. Úrtól vagyon. Ez pedig az hivatal az elsőnél, az kiről azelőtt szólék, gyakrabban szokott lenni, és olyankor, mikor az E. M. F. Istennek igaz ismereti nyilván vagyon, és az Istennek hívei közt szép rendtartás vagyon. [362:] No,⁸ ez azért |:ismét:| egyik jele az igaz profétának. Másik, ki fővebb és igazabb, az, hogy az

⁸ No<ha> (tollhiba másoló által javítva)

Nagy Úrnak beszédét szólja. Mi legyen pedig az E. M. Úr Istennek beszéde, oda fel meghallád. Tudniillik az apostolok és az próféták írása.

Az ő tisztekben pedig és tanácsokban mire kelljen néznie és főképpen vigyázniok, az harmadik részében ez ígéeknek megmagyaráztatik [Jer 23,22]: *Ha az én tanácsomban ültek volna, <meg> etc. [és tudtára adták volna az én népemnek az én ígémet, eltérítették volna ugyan őket az ő gonosz utokról és az ő gonosz gondolatjokról.]*

3tia pars.

Az ő tisztekben pedig és tanításokban mire kelljen néznie és főképpen vigyázniok, az harmadik részében ez ígéeknek megmagyaráztatik, ahol így szól az próféta az Úrnak Lelke által [Jer 23,22]: *Ha az én tanácsomat fogadták volna, bizonyára megtanították volna az én népemet az én ígémre, és megtérítették volna őket a ő gonosz utairól és az ő cselekedeteknek gonoszságáról etc.*

Mivelhogy az hamis próféták azzal szoktak dicsekedni és egyebeket csúfolni, hogy ők tudják és értik az Istennek akaratját, tanácsát, itt az Úr megbizonyítja, hogy hazugok, és méltatlanul kérkednek. Mert ha az Isten tanácsában ülnének, nem úgy viselnék magokat, hanem az mint illik az jámbor és igaz prófétákhoz. Mi legyen pedig az igaz prófétáknak tisztek, megmondja, mikor így szól [Jer 23,22]: *Megjelentették volna az én beszédemet etc.* Kettő azért tisztí az igaz tanítónak. Egyik, hogy az Isten beszédét prédikálja, az ő törvényét magyarázza, arra oktassa hallgatóit. [25r:] Mert abban vagon éppen és tökéletesen befoglalva, valami az mi üdvességünkre való és szükséges, az mint mondja szent Pál 2. Tim. 3. [2Tim 3,16–17]: *Minden írás, ki Istennek Lelke által íratott, hasznos az tanításra, az megcáfolásra, az megfeddésre, és az igazságban való oktatásra, hogy tökéletes legyen az Istennek embere minden jó cselekedetekre.* Krisztus Urunk is, Joan. 5. [Jn 5,39] azt mondja, hogy az Szentírásban vagon az örök élet.⁹

Offic. veri ministri 1.

Mivelhogy az hamis próféták azzal szoktak dicsekedni és egyebeket csúfolni, hogy ők tudják és értik az Isten akaratját, tanácsát, itt az ez ígékben az E. M. Úr megbizonyítja, hogy hazugok, és méltatlanul kérkednek. Mert ha Isten tanácsában ülnének, nem úgy viselnék magokat, hanem az mint illik az jámbor és igaz prófétákhoz. Mi legyen

⁹ A bibliai idézet értelmével ellentétes értelmezésben kerül a prédikációba.

penig az igaz prófétáknak tisztetek, megmondja, mikor így szól [Jer 23,22]: *Megjelentették volna az én beszédemet.* Kettő azért tiszteti az igaz tanítónak. Egyik az, hogy az Nagy Úrnak beszédét prédikálja, az ő szent törvényét magyarázza, arra oktassa hallgatóit. Mert abban nagyon éppen és tökéletesen befoglalva, valami az mi idvességünkre való és szükséges, az mint mondja szent Pál 1.[!] Tim. 2.[!] [2Tim 3,16–17]: *Minden írás, ki Istennek Lelke által íratott, hasznos az tanításra, az megcáfolásra és megfeddésre, és az igazságban való oktatásra, hogy tökéletes legyen az Istennek embere minden jó cselekedetekre felépítve.* Krisztus Urunk is, Jo. 5. [Jn 5,39] azt mondja, hogy az Írásban nagyon az örök élet.

Hamis tanítók tehát azok, és nem Istennek prófétái, az kik azt mondják, hogy az Bibliában nincsenek mindenek megírva, az mik az üdvességnek megnyerésére valók, hanem valami emberi találmányokkal, conciliumok végezésével toldozzák, foldozzák, és azok nélkül az Szentírást csonkának és bénának mondják.

Hamis tanítók valának azok, és nem Istennek prófétái, az kik azt merik mondani, hogy az Bibliában nincsenek mindenek megírva, az mik az idvességnek megnyerésére valók, hanem valamely emberi találmányokkal, conciliumok [363 (234):] végezésével toldozzák, foldozzák, és azok nélkül az Szentírást csonkának és bénának mondják.

zdum off. veri ministri.

Második tisztetek az igaz tanítóknak, hogy az ő hallgatóikat az bűnről megfeddjék, penitenciára intsék, életeknek megjobbítására indítsák. Mert bizony csak hejában prédikálják az kegyelmet, az irgalmasságot, és hamissan ígírik az bódogságot és dicsőséget az bűnben heverő és gonoszságban bemerült népnek. Mert azt mondja Ézsaiás cap. 57. [Ézs 57,20–21]: *Az istentelenek olyanok, mint az buzgó és fővennyel forró tenger, mely meg nem csendesedik, hanem az ő hajjai locsot [a. m. locspocsot] és sárt kevernek. Nincs békességek az istenteleneknek, azt mondja az én Uram.*

Második tisztetek az igaz tanítóknak az, hogy az ő hallgatójokat az bűnről megfeddjék, megdorgálják, penitenciára intsék, életeknek megjobbítására indítsák. Mert bizony csak heában prédikálják az kegyelmet s az irgalmatosságot, és hamissan ígírik az bódogságot és békességet az bűnben heverő és gonoszságban elmerült népnek. Mert azt mondja Ézsaiás cap. 57. [Ézs 57,20–21]: *Az istentelenek szinte*

olyanok, mint az buzgó és fővennyel forró tenger, mely meg nem csendesedhetik, hanem az ő habjai között sárt és tajtékot kevernek. Nincs békességek az istenteleneknek, azt mondja az én Uram.

Ha azért mi is békességet kívánunk, hagyjuk el az sok istentelenséget, feslett életünket, és mind Isten, s mind felebarátink ellen való álnakságinkat, sok gonosz erkölcsünket. Mert ha mi is ilyenek leszünk, bizony csak heában várjuk, reméljük az békességet és az mi ellenségünknek romlását. Bizony, nem oltalma, sem párttartója Isten az latroknak és bálványimádóknak és feslett erkölcsű embereknek, hanem az jámboroknak és istenfélőknek.

Mi is azért, szerelmes atyámfiái, keresztyének, ha békességet kívánunk, hagyjuk el az sok istentelenséget, feslett életünket, és mind Isten, s mind felebarátunk ellen való álnakságot, sok gonosz erkölcsünket. Mert valamég ilyenek leszünk, bizony csak heában várjuk és reméljük az békességet és az mi ellenségünknek romlását. Nem oltalma, sem párttartója Isten az latroknak, és töllem bátor hidd meg, szerelmes atyámfia, keresztyén, hanem bizony azoknak veszi fel baját az igazságszerető Úr Isten az kik éjjel-nappal, jártokban, keltekben, fektekben, költekben, mindennemű cselekedetekben abban törik, fárasztják elméjeket, miképpen az Nagy Úrnak parancsolatja szerint viselhessék életüket. Kire adjon erőt, segítséget az Úr minden jóra törekedő igaz híveknek.

171. beszéd (K5)

Precandi forma [25v:] **Concio CLXXI. Psal. IX. vel potius X. v. 12. [Zsolt 10,12]:**

Kelj fel, Úr Isten, húzd fel az te kezedet, ne feledkezzél el az nyomorultakról etc.

Az szükség is kényszerít s az Isten is kívánja, hogy nyomorúságunknak idején Ófelségét keressük meg és őhozzája folyamodjunk. Mert nincs önállánál bizonyosb segítség és erősebb hatalom, tudja jól az mi gyarlóságinkat és sok fogyatkozásinkat, de azt akarja, hogy őtölle függjünk, hozzája bízunk, őtet esmérjük oltalmunknak, és miképpen az atya kész az ő fiait megsegíteni, de azt akarja, hogy őtet megkeresse és tőlle várjon segedelmet, így az mi Mennyei Atyánk is kívánja, hogy őreá vessük, függesszük szemünket, őhozzája kiáltunk, kiből megtessék, hogy őtet mi patrónusunknak és Urunknak tartjuk és esmérjük. Annakokáért nemcsak az Istennek népe között való szentek, hanem az egyéb pogánságban élő emberek¹ is háborúságoknak és veszedelmeknek idején várták és kérték az mennyei segítséget. Mikor azért szent Dávid látta volna Saul király idejében, hogy mind az pogánok, s mind az kegyetlen urak és nyüzó, fosztó főnépek az községet és szegénységet, az Istennek népét megnyomorították volna, felkiálta az Úrhoz az könyörgésben és tőlle kéri az veszedelemből való megszabadulást.

- Hogy azért mi is ez szent királtól könyörgeni tanulhassunk, szükség ez előszámlált igiket szorgalmatosan megvizsgálunk, kiknek értelmét hogy könnyebben elménkben foghassuk és rólla megemlékezhessünk, [26r:] osszszuk két részre. Mert elsőben íratik meg Dávidnak képében az megnyomrodott jámboroknak buzgó imádságok. Másodsor az ő megszabadulások felől való bizonyos hütök, reménségek és lelki örömök. [Zsolt 10,12] *Kelj fel, Úr Isten* etc. Ez könyörgésben két dolgot kérnek az Úrtól. Egyiket, hogy
1. megrontsa, megverje az kegyetleneket. Másikat, hogy megszabadítsa és megmentse az nyomorultakat. Az első kívánságot jelentik meg imez² igékben [Zsolt 10,12]: *Kelj fel, Úr Isten, húzd fel* etc. Gyakorta hallották és vehették eszekben az hívek, hogy az Írás szól az Isten felől emberi mód szerint nagyobb világosságnak okáért, az miképpen ez igékben is. Nemhogy az Is-

¹ élő <ke> emberek (tollhiba másoló által javítva)

² <ez> imez (tollhiba másoló által javítva)

ten valóban felkelne és felhúzná kezét, mert az ki felkel, azelőtt vagy ült, vagy feküdt, ki az Istenhez semmiképpen nem illik, és az ki felhúzza kezét, testből áll, de az Isten lélek. Hanem szól így az Írás nézvéen az embereknek szokásokra és természetekre. Mert miképpen az ember az, ki felkel, hogy valamihez fogjon, azért kel fel, és az ki felhúzza kezét, azért húzza fel, hogy valakit megüssön, azonképpen mikor az Isten az kegyetleneket meg akarja büntetni, mondatik felkelni és karját felhúzni. Másodsor, ez igikben azt vedd eszedben, hogy az próféta az Istennek hatalmasságát és igazságát ezekkel megmutatja. Mert mikor azt mondja, *Kelj fel*, ezzel jelenti hatalmát, mert az ki felkelhet, ereje vagyon annak. Igazságát jelenti, mikor azt mondja, *húzd fel te kezedet*, mert az ki felhúzza kezét, bizony nem heában, hanem azért húzza fel, hogy valakit megüssön és szándékát [26v:] exequálja [a. m. megtegyje]. Azért innét megtetszik, kiknek kelljen könyörgenünk, tudniillik az kiknek hatalmok is vagyon, akarajok és szándékok vagyon az megbüntetésre. Ez penig egyszersmind mindenkor senkiben nem találtathatik meg, hanem csak az Istenben, mert Őfelsége mindenkor hatalmas, és Őfelsége mindenkor kész az igazságnak kiszolgáltatására. Illik tehát csak Őfelségéhez folyamodnunk nyavalyánkban. Az másik része ez könyörgésnek, hogy az nyomorultakat az Úr megsegítse [Zsolt 10,12]: *Ne feledkezzél el az etc.* Noha ez két dolog, tudniillik az gonoszoknak megbüntetése és az nyomorultaknak megszabadítása együtt szokott járni, és egyik az másik után leszen, de azért néha elválhatnak egymástól. Mint ha ki látná, hogy mást agyonvág méltatlan, és az vérontót vagy megfogná, vagy viszontag hasonlóképpen megválná, de az sebest sem be nem kötné, sem be nem köttetné, ez megrontaná ugyan az gonosztevőt, de meg nem segítené az nyomorultat. Az penig az tökéletes jótétemény, mikor nemcsak az ellenség veretik meg, hanem az őtölle megnyomorítottat is megsegíttetik. Mivelhogy annakokáért elsőben az próféta azt kívánja az Úrtól, hogy megrontsa az kegyetleneket, immár azt is kívánja, hogy az nyomorultak megsegíttessenek, és így tökéletes, fogyatkozás nélkül való legyen az jótétemény. Mert vadnak oly háládatlan emberek, hogy valaki csak rész szerént segíti meg őket, nem éppen az ő kívánságok szerént, tehát jó néven sem veszik az jótételt. Mint olvassuk egy hitván római polgár felől, ki igen nagy adósságban esett vala, ezzel jól akarván tenni Augustus császár, minden adósságát megfizeté, [27r:] és neki megizené, hogy arra bátor gondja ne lenne. Amaz nemhogy megköszönte volna neki, hanem azt írja vissza neki: *Mihi nihil Auguste, azaz Nekem, jó uram, nem adtál semmit.** Mert, tudniillik, ő azt tartotta volna tökéletes jótéteménnek, nemhogy csak adósságtól mentse meg, hanem ez felett ő neki is pénzt küldött volna.

Macrob. lib. 2. Sat. cap. 4.

Holott azért az Isten jótéteménye is csorba ne lenne és senki felölle ne panaszkodhassék, kívánja az próféta, hogy minekutánna megveri ez kegyetleneket, az szegényeket is megsegítse. Ez ő kívánságának és könyör-

* *MACROB. Sat. 2. 4. 23.*

gésének pedig okait adja az következendő igékben [Zsolt 10,13]: *Mit káromolja* etc. Minthogy kettő vala az kérés, mindeniknek okát adja. [Zsolt 10,12]: *Ronts meg az kegyetleneket, mert káromlának, Uram, téged. Segíts meg az nyomorultakat, mert reád maradt az szegény és árva.* Itt legelsőben azt tanuljuk meg, miképpen kelljen az Úrnak könyörgeni. Nem szunnyadva, nem berbitéléssel [a. m. mormoló darálással], hogy ő maga ingyen se értse, se gondolkodjék felőlle, mit mond, hanem ugyan vigyázása legyen reá, és akkor az elméje másutt ne járjon. Mert az ki az ő kérésének okát adja, megtetszik, hogy nem álmodoz, hanem ebben vagyon, és tudja, mit miért kér. Tehát innét megtetszik, mely haszontalan legyen azoknak imádsága, kik csak szokásból ajakokkal valami szent igéket, nemkülömben, mint az szajkók és publikánok [a. m. papagájok], számlálnak elé, elméjük pedig másutt jár. Ím, hallod, hogy az próféta olyakat kér könyörgésében, az kiknek bizonyos okait is adja, kiből megtetszik, hogy jól emlékezik beszédére, és tudja, mit mond az ajaka. De itt azért ne ítéljed azt, hogy az kívántassék tőled, hogy az könyörgésre igen nagy észre beszélj és az igéket szép renddel [27v:] rakogasd össze, hogy egymás után szépen folyjanak. Mert ezt az Isten nem kívánná. Sőt, még kedvesb Őfelségénél, ha az könyörgésnek fele siralommal telik el, és gyakorta való zokogásokkal félben marad. Mert Őfelsége nem az igéket, hanem az szívet és az gondolatokat nézi, csak hogy távol legyen az tunyaság, gondviseletlenség tőlünk, mikor imádkozunk. Ezt megértvén lássuk, az próféta micsoda okait adja az ő kívánságának. Első kérése az vala, hogy az kegyetleneket megrontsa, annak ilyen okát adja [Zsolt 10,13]: *Mire káromlja az hamis az Istent, ezt mondván?* Illik, hogy minden az ő tisztességét oltalmazza és őrizze. De az kegyetlenek az Istennek méltóságát és tisztességét gyalázzák vala. Tehát illendő, hogy az Úr őket megrontsa érette. Ez igékből pedig tanuljuk meg elsőben azt, miért kelljen másnak gonoszt kívánnunk, nem az mi hasznunkért vagy gyönyörűségünkért, hanem az Istennek tisztességének megmaradásáért. Mikor látjuk, hogy az ő szent neve káromlattatik, gyaláztatik, az inkább fájjon nekünk az mi magunk nyavalyánknál. És az Istenért inkább, hogynem mi magunkért kérjük az bosszúállást. Ezért mondja ugyanezen szent Dávid Psal. 113. [Zsolt 115,1]: *Nem nekünk, Uram, nem minekünk, hanem az te nevednek add az dicsíretet.* Másodsor, ez igékből tanuljuk meg, micsoda az isteni káromlás [Zsolt 10,13]: *Azt mondjá az ő szívében* etc. Ez igékben először azt vegyük eszünkben, mi legyen oka az kegyetlenek keménységeknek. Ennek gyökere és kútfeje az Isten gondjaviselése felől való kételkedés, hogy nem hiszik azt, hogy az Isten látja az embereknek cselekedeteket. Avagy ha látja is, nem gondol véle és arról soha számot sem veszen, és bosszút senkin nem áll. [28r:] Ez vélekedés nemcsak hamis, hanem az Úr tisztességének tékozlása és káromlásának hívatatik, az mint hallod. És ez ellen erősítsük mi magunkat az szenteknek sok tanúbizonyágtételivel és példákkal, kik nyilván megmutatják, hogy az Istennek gondjaviselése és vigyázása vagyon ide alá, és főképpen az emberekre, azért mondja itt az próféta [Zsolt 10,14]: *Te látod, mert*

1. adv.

Observatio elegans.

2.

az nyavalyát és az méltatlanságot megszemléled, hogy kezekben vedyed etc. Ez mondásnak igazságát igen könnyű volna énnekem nemcsak az Szentírásból, hanem az pogán bölcsek írásából megbizonyíttanom és mindenféle példákkal megerősítenem. De nem szükség napvilágnál gyertyát gyújtani. Holott még az hűtölenek sem tagadják, hogy ezzel rakva nem volna mind az pogán, s mind az Szentírás? Higgyünk azért mi ezeknek inkább, és az Istentől, az természettől belénk oltott okosságnak, hogynem mint egynéhány feje meghiült, hamis emberek vélekedésének. Másodsor, ezen igikből tanuljuk meg, hogy nemcsak az vétek, az ki az Istennek gondjaviselését beszéddel kétségben hozza, hanem ha ki szívében gondolja is. Mert így szól az próféta [Zsolt 10,13]: *Ezt mondja az ő szívében*. Azaz gondolja, elméjében forgatja. Harmadsor, itt vedd eszedben az káromlóknak szokásokat, hogy noha nyelvekkel nem mondják, mert talán vagy büntetéstől félnek, vagy az gyűlölséget kerülik, hogy gonosz hírek ne keljen, vagy hogy szinte az szívök sem viszi teljességgel reá őket, és szinte valóban minden voltaképpen el nem hihetik, de azért alattomban és szívökben ilyen vélekedést forgatnak, ezzel biztatják magokat, erre hajlandóbbak, hogy az Isten vagy nem látja dolgokat, gondolatjokat, vagy ha látja is, nem gondol véle, és arról nekik semmi számadások nem leszen. [28v:] De ez ellen azt mondja szent Dávid [Zsolt 10,14], hogy jól látja az Úr, és nemcsak látja, hanem kezében is veszi, azaz megítéli, és méltó jutalommal megfizeti nekik.

Az második kérése ez vala, hogy el ne feledkezzék az Úr az nyomorultakról. Ennek ilyen okát adja [Zsolt 10,14]: *Tereád maradt az szegény és az árva* etc. Miképpen méltó, hogy az Isten az kegyetleneket megverje, azonképpen illendő, hogy az nyomorultakat megsegélje, mert ezeknek nincs több és egyéb oltalmok Ófelségénél [Zsolt 10,14]: *Tereád* etc.

Az megnyomorultaknak segítség kell. Az Isten pedig Árváknak Atyjának és Tutorának hívatja magát. Tehát illik, hogy Ófelsége azoknak oltalma legyen. Honnat tanuljuk meg, hogy az özvegyeket, árvákat, gyámoltalankat senki meg ne bántsa, keserítse, nyomorgassa, mert igen nagy és erős patrónussok vagyon, ki pártjokat fogja és érettek bosszút áll. De mivelhogy az nyomorultaknak segítése főképpen az gonoszoknak megrontásától függ vala, esmét szólítja az Urat az próféta, és azoknak megbüntetésére szorgalmaztatja [Zsolt 10,15]: *Ronts meg az bűnösöknek és gonoszoknak karját* etc. Ez igékben először azt vedd eszedben, hogy nem azon könyörög az próféta, hogy az bűnöst és az gonoszt az Isten megrontsa, hanem azoknak karját, azaz erejüket, hatalmasságát gyalázza, és szegyenítse meg őket, törje le szarvukat. Mert ugyanis holott az ember akárminemű legyen, Istennek képerre teremtett állat, és okossággal megajándékozott, ennyiből méltó becsületre és oltalomra.

De ha az őreá bizott jókkal és méltósággal gonoszul él, illik kívánnunk, hogy az az indulat, az hatalom, az kevélység, maganagyzás megromoljon³ és

1. adv.

³ meg<ma>romoljon (tollhiba másoló által javítva)

2do. elvesszen. Ezért szokták mondani: *Gyűlöld nem az embert, hanem az vétket benne*. Másodsor, ez igékben azt vedd eszedben, mely könnyű legyen az Istennek megverni az gonoszokat, és mely semmik legyenek az világi hatalmasok, kegyetlenek őhözzája képest. [29r:] [Zsolt 10,15] *Keressed az ő bűnökét, s ingyen sem találhatnak*. Azaz mihelt, Uram, meg kezded őket látogatni és cselekedetéről kérdezni, vizsgálni, azt sem tudod, hova lesznek és sohult [:ingyen sem:] nem találhatatnak. Ezért mondá Psal. 1. [Zsolt 1,4–5]: *Az istentelenek olyanok, mint az por és polyva, kit az szél elhint, és meg nem állhatnak az istentelenek az ítéletben* etc. Psal. 30.[!] [Zsolt 37,35–36]: *Látám az istentelent, hogy felnevekedett, huzalkodott, mint az Libanusnak cédrussa, azután elmentem mellette, és nem találtam ott, kerestem, de hát csak az helye sincs*. Holott azért az Istennek hatalma is vagon az gonoszoknak és kegyetleneknek megbüntetésére, illik is az káromlókat megverni, és igen könnyű őket meggyőzni. Minden hű ember elhíheti, hogy általánfogva az gonoszok meglakolnak vétkekről, kit Dávid is elhive az ő könyörgése után, mert mint-ha szemével látná romlásokat.

Az második részében beszédének örömmel vigad és dicsíri az Urat az ő hatalmasságáért és igazságáért [Zsolt 10,16]: *Az Úr országol mindörökké* etc. Ez az meghallott igéknek második része, kiben megjelentik az hívek az ő tökéletes hűtöket, mellyel elragaszkodtak az Úrhoz, és bizonynyal remélik, hogy meg nem csalatkoznak, sőt, mintha immár megszabadultak volna, örvendnek.

1. obs. Honnat elsőben tanuld meg, minemű hűtinek kell lenni az keresztyén embernek, hogy erős legyen és ne tibolyogjon [a. m. kételkedjen, tévelygjen]. Ezért mondá szent Jakab cap. 1. [Jak 1,6]: *Minden úgy kérjen, hogy az hűtben kétséges ne legyen, mert az ki kételkedik, hasonló az tenger habjához, mely az szélől hányattatik és ingattatik*. Másodsor, ez igékből vegyük eszünkben, hogy az Isten ellenekben vettetik az kegyetlen uraknak és fejedelmeknek. Azt tudják az földi királyok, hogy övék az birodalom és országlás, nem gondolják meg, hogy főképpen az Mennyei Úré. [29v:] Az mint mondjuk az mindennapi imádságunkban is: *Tied az ország, az hatalom*. Osztán ez világi urak csak ideig uralkodnak, az mint mondja ezen Dávid Ps. 145. [Zsolt 146,3]: *Ne bízzatok az fejedelmeknek, se embereknek fiaiban* etc. De az Úr soha meg nem hal, azért az ő országlásának is soha vége nem leszen, az mint itt mondják az hívek [Zsolt 10,16]: *Az Úr országol* etc. Minemű legyen penig az Istennek országa, vagy mikor mondassék az Úr országlani, megmagyarázzák [Zsolt 10,16]: *Elvesznek az pogánok* etc. Pogánoknak nevez mindenféle gonosz[:tevő:] embert, akármicsoda nemzet legyen, mely az zsidó nép közt való kegyetlenek magamentségét rontja el. Mert ezek azzal dicsekednek vala, hogy ők Istennek népei, és az Úr őket szereti. De ez nevezettel megjelenti az próféta, hogy az hamis zsidót az Isten nem különbnek tartja, mint az pogánt, azért mondá Krisztus Urunk is [Mt 18,17]: *Hogyha meginted atyádfiát mind csak külön, s mind egyebek előtt vétkeiről, és ha az gyülekezetnek intését nem fogadja, tartsad mint egy pogánt*.

Ezért mondá az Isten Ezechielis 16. v. 3. [Ez 16,3] az ő nemzeteknek eldicsekedő izraelitáknak: *Az te eredeted, nemzetséged Kánaán földjéből való, az te atyád amorrheus, az te anyád cethea* [a. m. hettita], *azaz sült pogán vagy.* Az időben pedig pogánoknak mondatnak vala az kik minden fertelmességben és bálványimádásban élnek vala. Ezképpen Krisztus Urunk Joa. 8. [Jn 8] az zsidóknak azt mondá, hogy nem Ábrahámnak, hanem ördögnek fiai. Mi is azért úgy kérkedünk az keresztyén névvel, úgy bízunk ahhoz, hogy Isten népei vagyunk, hogy ha gonoszul élünk, nemkülömbeknek ítéltetünk Isten előtt, mint az vak pogánok. Sőt, az mi tudományunk és böcsülletes állapotunk sokkal inkább megnehezítte büntetésünket.

Második tulajdonsága az Isten országlásának, hogy az nyomorultakat [30r:] meghallgatja, és szívök kívánságát megadja és beteljesíti, azaz minden gyámoltalannak súhajtása és imádsága, kiáltása. Miképpen Krisztus Urunk amaz özvegyasszonnak példájában megmutatá, ki szüntelen az hamis bíróra fut és kiált vala, mert ha az hamis bíró nem hagyja heában az sok esedezést, hanem végre meghallgatá az ő szívének esedezését. Mindaddig zörgessünk azért, az míg megnyitvatik minékünk.

Végezetre, annak, hogy az Isten megveri, elbontja az kegyetleneket, egy igen szép gyümölcsét és hasznát mutatja meg. Mert mikor ezeket meglátják az emberek, meg kezdik magokat ismerni, hogy csak földek, porok, sárok, és hogy mindeneknek egyenlő sorsok vagyon, és egyik az másikat nem retenti, és nem kívánja, hogy az szegény az ártatlan előtt reszkessen, megemlékezvén arról, hogy ő is ugyan csak földi, csak földből való. Azért nem illik senkinek felfuvalkodni és magát nagyzeni, jó és szükséges főképpen az tisztviselőknek keménységben viselni magokat, hogy féljenek tőlle, de csak az gonoszok, nem az igazak, ártatlanok, szegények és az ő felei, atyjafiai. Mert tyrannushoz illik, hogy féljen, rettegjen tőlle, és Isten megrontja, az mint meghallád.

Ez az meghallott ígéknek magyarázatja, mellyekkel, avagy ehhez hasonlókkal élhetünk mi is, nemcsak akkor, mikor kiváltképpen valami istentelen kegyetlenektől háborgattatunk, hanem mikor közönséges ellenségünk támad is reánk, és magunkat, hazánkat akarja megrontani, akkor illik felkiáltanunk és sok könyörgésekkel az Urat úgymint felserkentenünk [Zsolt 10,12]: *Kelj fel, Uram!* Melyre ha valamikor szükségünk és alkalmatosságunk volt, bizony most vagyon. Mert halljuk és csaknem érezzük az mi hatalmas és kegyetlen ellenségünknek ügyekezeti és dühösségét, [30v:] ki ugyan elhitte mind azt, hogy az Úr az ő kegyelmességeiért őtet meglátogatta, mind azt, hogy mi erőtlenek vagyunk és neki ellene nem állhatunk. Holott azért mint az árvák elhagyattunk, és csak Ófelségére maradtunk, és csak ő az árváknak oltalma, illik tiszta és buzgó könyörgésünkkel Ófelségét megtalálnunk, hogy vegye fel ügyünket, viaskodjék érettünk. Rontsa meg az kegyetleneknek karját, hogy az nyomorultak kívánsága beteljesedvén más is tanuljon ezek példájából, és esmérje meg, hogy csak földi, tegnapi. Az Úr pedig az országot, az hatalom in aeternum. Ámen.

172. beszéd (K5)

Precandum esse [30v:] **Concio CLXXII. Lucae cap. XVIII. |:v. 1.:| [Lk 18,1]:**

Monda pedig egy példabeszédet is nekik arról, hogy szükség mindenkor könyörögni etc.

Az embereknek közönséges ítéletek ez, hogy az cselekedetnek nagyobb ereje legyen az beszédnél, és mivelhogy némelyek azt gondolják, hogy az imádság csak beszéd, haszontalan és erőtlen dolognak (ítélik) vélik |és tartják:| az könyörgést, sőt, vadnak, kik csak nevetik és csúfolják. |:És ha az tanító néha nem prédikáll, mikoron prédikállani kellene, hanem könyörgést teszen, azt mondják némelyek, hogy csak könyörgést tött az pap, ha ezt tudták volna, oda sem mennének méltán.:| De ezeknek bolond és kába vélekedéseket nemcsak minden üdöbéli és mindenféle bölcs embereknek ítéletek és sok szántalan példák hamisítják meg, hanem az olyan históriák is, kikben az cselekedet és munkálkodás láttatik legszükségesebbnek lenni. Mert ha még ott is, az hol az cselekedet regnál, hasznos az könyörgés, nyilván ugyan, hogy egyéb dolgokban és ügyekben¹ hatalmas ereje legyen. Mi lehet pedig, ahol inkább megkévántaték az cselekedet és munkával való forgolódás, mint |:az hadban,;| az harcon és vívásakor, ahol ha ki akarna is, nem henyélhet, hanem ha élni [akar]² vagy máson [31r:] győzedelmet |:akar:| venni, nem beszélteni, hanem cselekedni és fáradni kell. De hogy az harcon nemcsak hasznosb legyen az könyörgés, hanem sokkal hathatósabb és erősebb <legyen> az cselekedetnél, sok egyéb meglött dolgokból is, de főképpen amaz históriából megtetszik, kit megírt Mózes Exod. 17. |:v. 6. :| [2Móz 17,6–16]. Mert mikor az Izrael népe az pogán amálekíták ellen harcolna, azt olvassuk, hogy noha Józsué az több vitézekkel keményen vína és forgolódnék, de azért az hegyen álló és könyörgő Mózes beszéde erősebb vala az győzelemnek megnyerésére. Mert az még felemelve tartja vala kezét, mely az Úrhoz való könyörgésnek jele vala, addig az Izrael fiai megtolják és meggyőzik vala az ellenséget, de mihelyt lecsüggeszti vala kezét, azaz az könyörgéstől megszűnik vala, mindjárt az ellenség hatalmasb leszen vala. Honnat megtetszik, hogy erősebb az imádság az cselekedetnél.

*Ibidem Exo. 17. v. 14.
[2Móz 17,14]: Mondá
az Úr Mózesnek: Írd
meg ezt emlékezetre az
könybe [a. m. könyvbe],
és beszéld meg az Józsué
füleibe.*

¹ és <igikben> ügyekben (tollhiba másoló által javítva)

² [kimaradt mondatrészt] (tollhiba)

Ha azért szükséges az emberek közt az cselekedet, és az Isten mindennek nem henyéléért, hanem munkára ad minden jót, bizony az könyörgés enél is szükségesb. De mivelhogy az emberek szoktak az könyörgéstől idegennek lenni néha azért, hogy az Isten őket mindjárt az ő kívánságok szerint meg nem hallgatja, Krisztus Urunk az előszámlált igikben oktatja és bátorítja az híveket, hogy egy ideig való haladéért meg ne vonják és el ne hagyják az könyörgést, mert általánfogva, ha nem mindjárt is, de³ bizonyos üdőben hasznos és foganatos leszen. Mellyet mivelhogy az emberek nem könnyen hisznek el, igen szép példával megmutogat és bizonyít. Vagyon pedig az megmagyarázott igéknek három része. Mert elsőben az evangélista azt jelenti meg, mivégre és mi okáért hozott egy példabeszédet elő Krisztus Urunk. [31v:] Másodsor az példabeszéd és hasonlóság íratik meg. Harmadsor az példabeszéd alkalmaztatik az fő célra, melyre néze Krisztus Urunk, és az, mivégre hozá elő az hasonlatosságot.

Partes |:habet 3:|

- 1.
- 2.
- 3.

Az első része imez igikben vagyon [Lk 18,1]: *Monda pedig* etc. Holott mi elsőben azt vegyük eszünkben, hogy az imádkozásnak szükséges voltát jelenti az evangélista, mikor így szól [Lk 18,1]: *Kelljen könyörögni*. Hogy az imádság szükséges legyen, noha minden jámbor elhitte, és azokból is, az kiket most monda, nyilván vagyon, de ugyancsak az okosság is megmutatja. Mert micsoda egyéb az könyörgés, ha nem az erőtlembnek az erőstől alázasztos beszéddel való segítségkérése?

1. adverte.

Precatio quid?

Immár minden ember erőtelen és magától elégtelen mindenre. Az Isten pedig erős, és nemcsak magának, hanem egyebeknek is elég. Tehát méltó, hogy minden neki könyörögjön. Hogy pedig minden ember erőtelen és magának is elégtelen, nyilvánban vagyon, hogysen mint szükséges volna megbizonyíttanom. Hol láttál vagy hallottál valaha oly erős fejedelmet, férfiat, oly eszes és bölcs embert, az ki úgy rendelte volna dolgait, avagy végbenvihette volna szándékát, hogy mindenben mindenkor az ő tanácsa és kívánsága szerint tanácsot, akármely hatalmas erőt egy kis alkalmatlanság, egy marcona [a. m. jelentéktelen], |:kicsin:] akadály, egy óra, egy szempillantás nem fordít fel és semmié ne tenne? Vak és bolond az, az ki ezt nem látta, nem hallotta, eszébe nem vette. De az Istennek oly az ő hatalma, oly az ő bölcsessége, hogy mindeneket jól, egyenesen elrendel, és senki az ő tanácsát által nem érti és fel nem fordíthatja. Illik tehát nemcsak az tudatlannak és erőtlennek, hanem akármely eszesnek és hatalmasnak is az Istennek könyörögni.

Ephes. 1. v. 11. [Ef 1,11] Az ki, tudnia illik, az Isten mindeneket cselekeszik az ő akaratjának tanácsa és végezése szerint.

Másodsor, ez igikben azt vegyük eszünkben, hogy nemcsak [néha]⁴ szükség könyörögni, hanem mindenkor. [32r:] Oly állapotunk vagyon ez mostani életünkben, hogy soha főképpen az hívek háborúság, bántás és fogvatkozás nélkül nincsenek, rakva ez az élet nyavalyákkal. Ezeknek pedig orvossága az imádság. Tehát erre mindenkor szükségünk vagyon, hogy

2. adverte.

³ <ha nem mindjárt, de> |:ha nem mindjárt is, de:| (tollhiba másoló által javítva)

⁴ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

szüntelen könyörögjünk. És erre nemcsak Krisztus Urunk, hanem mind az apostolok, s mind az ótestamentumbeli szentek intnek, Eccles. 18. [Sir 18,15–29], 1. Thess. 5. [1Thessz 5,16–17].⁵ Ha pedig valaki azt mondaná, hogy ez lehetetlen dolog, tanulja meg, hogy az könyörgés nemcsak az, hogy az *Miatyánkat* elmondja, avagy hosszú beszéddel az Úr előtt esedezik, hanem csak egy gondolkodás is, egy fohászkodás, egy sóhajtás, egy szívbéli [a. m. szívbéli] óhajtás, Isten előtt könyörgés. Mert Ófelsége nemcsak az szótatot hallja, hanem az szíveket is látja, elég⁶ neki csak az belső gondolat is. Az gyakran való óhajtással és fohászkodással senki meg nem fárad. Más az, hogy ez az ige [Lk 18,1], *mindenkor, szüntelen*, s egyéb efféle annyit teszen, mint gyakorta, inkább mindenkor, mikor örülhetünk, |:hozzá érkezhettünk:| és minden alkalmatosságban. Azért senki avval magát ne mentse, hogy Isten tőlle lehetlent kíván.

3. Harmadszor, ez igikből azt vegyük eszünkben, hogy nemcsak imádkoznunk kell, nemcsak mindenkor imádkozzunk, hanem hogy azt meg ne unjuk és abban meg ne restüljünk.

1. adv. Honnat megtanulhadd |:elsőben:|, hogy azoknak imádságok, az kik csak szokásból berbitélnék [a. m. mormolva darálnak], szunnyadozva:|, ásítózva:| könyörögnek, és az kik csak úgy imádkoznak, mintha szakmányok [a. m. teljesítménybérben végzett munkájuk] volna, és csak alig várják, hogy elvégezhessek, megmenekedjenek tőlle, az mint az pápások költötték, mind |:penig:| az szerzetbe bevött és egyéb rendbeli emberek is,⁷ hogy mindennap ennyit s amannyit imádkozzanak, haszontalan Isten előtt, nem kedves, semmirekellő. Mert ezek megunva imádkoznak.

2do adverte. Másodsor, ugyanitt vedd eszedben, mi teszi az embert restté és idegenné az imádságoctól. [32v:] Az, hogy ha egyszer, kétszer valamiért imádkoznak, és az Isten kedvüket nem tölti mindjára, megunják és hátrahagyják az könyörgést. Mert az miképpen hogy szokták mondani, hasznos munkának nincs fáradtsága, azonképpen ha minek valaki hasznát nem érzi, hamar megunja. Hogy azért ez vélekedést az emberek szívéből Krisztus Urunk kivenné és hogy senki az gyakran való könyörgést meg ne unja, hoza elé egy példabeszédet, kiből megmutatja, hogy nem haszontalan az könyörgés, és ha szinte mindjára meg nem tetszik gyümölcse, de végre bőséges jutalma leszen. Ez az igiknek első része.

2da pars. Immár lássuk az példabeszédet [Lk 18,2]: *Vala*, úgymond, *egy városban egy bíró* etc. Itt elsőben valaki gondolkodhatnék ekképpen: Holott szent Pál azt írja [Róm 13,1–7], hogy minden fejedelemség, uralkodás Istennek rendeléséből vagon, mint vagon tehát, hogy ez az bíró ilyen istentelen volt?

⁵ Sorközi beszúrás (bizonytalan olvasat): [1Thessz 5,16–17] *Semmi attól meg ne tartóztasson, hogy mindenkoron ne imádkoznál, és semmi meg ne tiltson, hogy mindhalálig ne adjál hálát.[?]*

⁶ <ha> elég (tollhiba másoló által javítva)

⁷ emberek <is><re is> |:is:|, (tollhiba másoló által javítva)

*Est labor optatus,
quem premia multa
sequuntur. Est labor
ingratus, quem premia
nulla sequuntur.*

De vedd eszedben, hogy ez csak példabeszéd, és nem mindenkor kíván história szerént való igazságot. Mint olvassuk [2Kir 14,8–14; 2Krón 25,17–24], hogy az bogáncs kóró követséget küldött az Libanus cédrussához, és megíratik, mit izengettek egymásnak. Ismét [Bír 9,7–21], miképpen gyűltek össze az fák, és királt választottak köztök etc. Mellyekben nem az históriát, mintha teljességgel úgy lött volna, hanem csak az értelmét tekintsük. Azonképpen itt is, de azért holott efféle beszédnek fundamentoma az igaz história, és nemcsak lehetséges, hanem gyakran ugyan valóban megvayon, hogy az tisztviselők és méltóságban helyezettett személlyek istentelenek, és sem Istentől nem félnek, sem emberekkel nem gondolnak. És bátor úgy volna, hogy afféléket vagy ugyan sohase, vagy ugyan igen ritkán láthatnánk, hogy méltán kételkednék benne. [33r:] De vaj, ki sokszor és ugyan gyakor helyeken igaz ez, az mit Krisztus Urunk itt példában mond. Ennek penig mi legyen az oka, hogy az Isten efféle kegyetlen és gonosz előljárókat támaszt és ád az emberek közé, gyakran hallottad, tudniillik az embereknek vétkek és az Istennek bosszúálló haragja, hogy ezképpen, ezek által akarja megverni és megbüntetni az gonoszságban élő és őtől eltávozott, elpártolt népeket. Jóllehet, ennek imilyen oka is lehet, hogy ezzel az Isten meg akarja mutogatni az ő híveinek, hogy az tökéletes bódogság és az jámborságnak jutalma nem ez életben leszen, sem penig azok az jók, az mellyeken sokan így kapnak és azokban helyeztetik boldogságukat, úgymint az gazdagság, az uraság, az tisztviselés, méltóság, böcsüllet. Mert hogy nem ezek legyenek az igazaknak jutalmok, innét tetszik meg, hogy ezeket az Isten megengedi, és adja az istenteleneknek és latroknak is. Nem illendő penig, hogy az jámboroknak és az gonoszoknak egyenlő jutalmok és csak ugyanazon fizetések legyen. Tehát bizony nem ezekben áll az bódogság, mellyet az Úr az ötet félőknek és benne bízóknak megígírt.

Másodsor, ez igikből tanuljuk meg, hogy két dolog tartóztatja és zabolázza meg főképpen az embert az gonoszságtól. Első az Istennek félelme. Második ez világi böcsüllet és tisztesség. Mert vadnak oly emberek, kik az büntől megtartóznak, nem azért, hogy az emberekkel gondolnának, avagy tőlők tartanának, hanem hogy az Úrnak haragjától és bosszúállásától félnek. És illyenek az jámbor királyok, fejedelmek, kiknek minden gonoszságnak megcselekedésére szabadságok és hatalmok vayon, [33v:] de magokat és gonosz indulatjokat megfogják az Istentől való féltekben. Némellyek penig vadnak olyanok, kik noha nem vétkeznek és megzabolázzák magokat, de ezt csak azért mívellik, hogy az emberek között jó hírek, nevek, böcsülletek és tisztességek legyen. Illyenek voltak inkább mind az pogánok közt való bölcsek és filozófusok, Socrates, Xenocrates, Cato, Aristoteles etc., kik nem féltek az Istentől, mert az igaz Istent meg nem esmérték, sem az közönséges feltámadást és ítéletet nem hitték. És látták, hogy azok az Istenek, az kiket az pogánok tiszteltek, csak bálványok, fabulák és hazugságok, de hogy böcsülletesbek lennének, hírek, nevek mind éltekben, s mind holtok után dicsíretes legyen, megtartóztatták magokat a gonoszságtól. Ez két rendbeli

4. Reg. 14. v. 9. 10.
etc. et 2. Par. 25.
[.....]

Judicum. 9. Abimelek
<szőlő-> galagonya-
vagy gyümölcsfához
hasonlítatik.

2.
1.
2.

[olvashatatlan jegyzet]

N. B. *Initium sapientiae est timor Domini, Pro. 1. v. 7. [Péld 1,7]*

Lásd meg az lineát, mint az Babilonban lakó két tisztátalanok, akik abban munkálkodnak vala.

Exo. 22. v. 22. [2Móz 22,21]: Viduis et orphanis non nocetis. Deut. 10. v. 18. [5Móz 10,18]: Viduis et orphanis iudicium facit Deus.

1. *advertē.*

1. *Reg. 24. v. 23.*

2. *Reg. 1. v. 8. 9. 10. [... ...] 2. Reg. 1. c. v. 14. 15.*

1. *ad.*

emberek közt pedig sokkal böcsülletesbek és dicsíretesbek az első, kiket az Istennek félelme tartóztat meg az gonoszságtól. Mert egy az, hogy az Írás igen magasztalja és commendálna mindenütt az Istennek félelmét [és:] ez]t:] az bölcsességnek kezdetinek, eredetinek, gyökerének és forrásának mondja. Más az, hogy ki az Istentől való féltében kerüli az bűnt, avagy soha nem, avagy igen ritkán vétkezik. Mert holott tudja, hogy az Isten mindent tud és lát, semmi Öfelsége előtt nem rejtezhetik, soha nem mer vétkezni. De az, ki az Istenre nem néz, hanem csak az külső tisztességre, ha mikor alkalmatossága vagyon reá, és véli, hogy az ő latorsága ki nem tudatik, minden gonoszságot megcselekeszik alattomban. Azért az első rendbeliek, kiket az Úrnak félelme hordoz, legböcsülletesbek. Az másik rendbeliek szenvedhetők [a. m. elfogadhatók]. De minden szidalomra és büntetésre méltók azok, az kik sem Istentől nem félnék, sem tisztességeket és az embereknek felőlök való ítéleteket nem gondolják meg, hanem hanyott-homlok, nyakra-főre az ő gonosz kívánságoknak és indulatjoknak [34r:] betöltését keresik és úzik, az mineműnek mondja Krisztus Urunk ez hamis bírót.

Mond tovább az példabeszédben [Lk 18,3]: *Vala pedig egy özvegy is abban az városban.* Mivelhogy az özvegyek gyakrabban gyámoltalanok, és akárki is könnyebben tehet bosszút, cselekedhetik méltatlanságot, bosszúságot rajtok, az Isten hívhatja magát az özvegyek gondviselőjének, és paroncsolja az bíráknak, tisztviselő embereknek, hogy igazságot és ítéletet szolgáltatassanak az árváknak és az özvegyeknek. De vedd eszedben, hogy itt az özvegyeknek nevezete alatt kell érteni minden gyámoltalant és megnyomorodott személt. Ahol pedig hallod, hogy ez özvegy az bíróra fut és tölle kér segítséget, elsőben ott eszedben vehedd az tisztviselő és törvényszolgáltató személynek tisztit. Másodsor, hogy nem bűn, ha látod, hogy az bíró, az tisztviselő gonosz, istentelen, ha igazságodban hozzá folyamodol, reá kiáltasz, tölle szabadulást és törvént kívánsz. Mert noha gonosz, lator, de az Isten ültette elődben, és ő emelte fel, azért megböcsüljed, tiszteljed, és az mennybeli Istennek képét féljed és rettegjed. Példa erről Saul király, kit mikor az Isten elvetett volna, és hamisan, istentelenül kergetné Dávidot, és az Isten az barlangban kezében adta volna Dávidnak, hogy könnyen megölné, azt mondá [1Sám 24,7]: *Ójon az Isten engem attól, hogy én azt mívelném az én Uramnak és az Úr krisztussának, hogy húzzam fel kezemet ellene, mert az Úrnak krisztussa.* Sőt, az ki azután nagy örömmel megvívé neki hírrel, hogy ő ölte meg az ő halálos ellenségét, Sault, Dávid megfedd [2Sám 1,14]: *Hogy merted kezedet felemelni, hogy megölnéd az Úrnak krisztussát?* És mindjárt levágotá érette. Valaminemű azért, kit az Isten elődben rendelt, de megböcsüljed, az míg [34v:] az Úr az méltóságot és tiszteletet rajta hagyja. Ez is azért, az szegény özvegyasszony, noha tudja vala az bírónak hamisságát, mégis reá fut és kiált vala, tölle vár és kér vala szabadulást.

[Lk 18,4] *De amaz sok ideig nem akará (megszabadítani), de végre mondá magában: Noha etc.* Itt elsőben vedd eszedben, mely nagy hathatósága legyen az szorgalmasságnak, hogy soha oly kemény, oly nehéz és majd lehe-

tetlen dolog nem lehet, az kit meg nem győz. Mi lehet lágyabb az víznél? Mi lehet erősb az szikacs [a. m. kiszáradt] és márvány kőnél? De mégis az gyakorta való csepegés meglyukasztja. Ki reméllene, hogy az hamis igazságot, az kegyetlen irgalmasságot cselekedjék? De azért az szegény özvegy az ő gyakorta való könyörgésével az hamis bírótól igaz törvényt nyere, az kérelemmel irgalmasságot találja.

Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.[†]

Másodszor, ugyaninnét megtanulhadd az gonosz és hamis tisztviselőnek, uraknak tulajdonságokat, hogy noha az ő hivataljok szerint nekik csak az egy igazságra és az közönséges jóra kellene néznie, de ők mindenben csak az ő hasznokat és gyönyörűségeket keresik. Az mint ím, hallod, hogy ez hamis bíró nem azért tön igaz törvényt az özvegynek, hogy vagy az Isten parancsolatját gondolta volna meg, vagy jó híret, nevét, tisztességét, hanem csak hogy az asszonnak nyughatatlanságától menekedjék meg, és hogy álmát, régi és gyönyörűséges életét ne háborítsa, és őtet meg ne szomorítsa.

2do adver.

Harmadszor, ugyaninnét megtanulhadd, hogy noha gyakorta valami jót és igazságot oly ember cselekeszik, az ki istentelen, nem jámbor, és nem jó szívből [a. m. szívből] |:és szándékból:| cselekeszi,⁸ de azért az igaz és hű ember jó lelkiesmérettel azt az jót elveheti és élhet véle. Kiért nem azt az gonosz embert, hanem az Istent dicsírje [35r:] és magasztalja, ki még az gonoszok által is jól cselekeszik az híveivel. Ide való amaz pogán bölcs mondása: *Abs quouis homine beneficium, cum opus est, accipere gaudeas.**

3.

Akarmely embertől is, ha az szükség kívánja, örömmel vedd az jótétemént.

Végezetre, tudj|:ad:| azt is, hogy Krisztus Urunk másszor is ugyanehhez hasonló példabeszéddel intette az ő tanítványit az szorgalmatosságra és szüntelen való könyörgésre, mint ide feljebb cap. 11. [Lk 11,5–6] ilyen példabeszédet ad eleikben: *Kicsoda közületek az, kinek barátja vagyon, és éjjélkor hozzá megyen és mondá neki: Barátom, adj három kenyeret kölcsön etc.* Ennek is ugyan|:ezen:| értelme vagyon, hogy az szorgalmatosság mindent meggyőz.

Luc. 11. v. 5. 6. 7. 8. 9.

Következik az harmadik része ez igéknek [Lk 18,6]: *Mondá azért az Úr: Halljátok az hamis bíró |:mit etc.:|. Alkalmaztatja immár Krisztus Urunk az fő célra az példabeszédet. Mert ezt az végre mondá, hogy az könyörgésre indíttaná az ő tanítványit, és biztatná, hogy ha nem oly hamar is, az mint ők kívánnák, de azért végre az Úr Isten meghallgatja kéréseket.*

Tertia pars.

Vedd eszedben penig, hogy itt az Úr Isten nem hasonlítatik az hamis bíróhoz, ki nem illenek. Hanem annak személyéből és példájából megbizoníttatik, hogy inkább meghallgatja Isten az könyörgőknek imádságát, hogynem mint az földi emberek és hamis fejedelmek. Mert ha még az hamis bíró is az sok kérésre igazságot szolgáltatott, sokkal inkább az Isten, ki igaz,⁹ és kiben semmi homály és sötétség nincs, az mint szent János szól.

1. adverte.

És ha az hamis bíró az özvegyasszonyt, kihez neki semmi közü nem vala, meghallgatá, inkább meghallgatja az Isten az ő választottinak és híveinek

Lásd még az hamis sáfárnak cselekedetét, Luc. 16. v. 2. [Lk 16,1–12]

2.

* TER. Ad. 254. (*Abs quiuis homine, quom est opus, beneficium accipere gaudeas*)

⁸ csekekeszi (tollhiba)

⁹ <ki igaz> ki igaz (szókettőzés másoló által javítva)

kéréseket. [35v:] Mert Őfelsége azt mondja, hogy ha az anya az ő méhéből szült magzatit elfelejtené is, de ő az ő híveiről el nem feledkezik.

3. Harmadszor, ha az hamis bíró az asszonnak kérését meghallá, inkább meghallja az Isten az övéinek kiáltását. Mert ez igével él Krisztus Urunk végezetre, ha az hamis bíró az asszonnak gyakor kérésének helt adott, inkább ad az Úr az övéinek¹⁰ éjjel-nappal való esedezésinek.

- Ez igikből tanuljuk meg azt is, mi legyen tisztí és tulajdonsága az igaz könyörgőknek. Elsőben azért ez kívántatik tőlle, hogy abban bizonyos legyen, és tökéletesen elhiggye, hogy az Úr őtet meghallgatja. Mely megbizonyíttatik az példabeszédből. Mert ha még az hamis emberek is meghallgatják az sok könyörgést, bizony százszorta inkább az könyörülő természetű és irgalmasságra hajlandó Isten. Másodsor, az kívántatik, hogy az imádságban szorgalmatos, állhatatos legyen, és azt meg ne unja, hanem az mint itt szól Krisztus Urunk, Luc. 11. éjjel és nappal kiáltunk az Úrhoz, [Lk 11,10] *mert az ki zörget, megnyitvatik annak.* Harmadsor, tisztí az, hogy békességes, tűró és várakodó legyen, ha mindjártást kívánsága be nem teljesedik, és az Úr meg nem hallgatja, ne zúgolódjék, panaszkodjék. Mert az Isten, ígéré, tűró, szenvedő és késedelmes az büntetésre és bosszúállásra, azért az ő nyomorultiért is nem mindjártást áll bosszút az kegyetleneken, az mint itt szól Krisztus Urunk [Lk 18,7]: *Noha, úgymond, várakodik és múlat az bosszúállással,* etc. Melynek okait másszor meghallották az keresztyének,¹¹ de noha úgy tetszik néha nekik, hogy késik Őfelsége, de azért szinte alkalmatos időben érkezik, és az mint szól itt Krisztus Urunk [Lk 18,8], *hamar,* azaz hirtelen, mikor az emberek ingyen sem gondolnák, meglepi, mint az tör az madarat, az veszedelemnek napja őket. [36r:] Ezeket azért mi is előttünk forgatván és foglalván, ne unjuk meg az könyörgést, ne unjuk meg az imádságot. Mert noha megtekintjük az mi sok bűneinket, kikkell az mi Istenünket megbántjuk, és ha meggondoljuk az Úrnak reánk való haragját és isszonyú utolsó veszedelemmel való fenyegetését, majd kétségben eshetnénk, és azt ítélnénk, hogy késő immár zörgetnünk, betették az ajtót és elmúlt az könyörületességnek ideje. De másfelől, ha ez példát megtekintjük, vigasztalhatjuk és reménységgel biztathatjuk magunkat, hogy ha szüntelen, szorgalmatosan és buzgó szívből [a. m. szívből] imádkozunk, ha nem az mi jóvoltunkért, netalán az szorgalmatosságért, az Szent Isten könyörül rajtunk és az ő füleiben beveszi könyörgésünket, esedezésünket és még ez egyszer megment ellenségünktől, megtart ez nekünk tőlle adatott szegelet földön. Kit hogy Ő Szent Felségétől megnyerhessünk, ha valaha egyébkor, bizony most főképpen illik az Urat mind kiváltképpen házunkban, s mind közönséges helyen, az gyülekezetben könyörgésünkben megkeresnünk. Ámen.

Mint az öt bolond szüzekkel tette. Matt. 25. [Mt 25,1-13].

¹⁰ ö<hí>véinek (tollhiba másoló által javítva)

¹¹ Utalás a 169., 170. és 171. beszédekre.

173. beszéd (K5)

[36r:] **Concio CLXXIII. Lucae cap. 15. v. 11. [Lk 15,11]:**

*Deum esse
misericordem*

Mondá penig: Egy embernek vala két fia. És mondá az kisebbik közüllök az atyjának etc.

Az Istennek kegyes és könyörülő természeti noha sok dolgokból látszik meg, de főképpen az bűnös emberekkel való cselekedetiben bizonyíttatik meg. Mert noha mind az közönséges, s mind az Őfelsége igazsága azt kívánná, hogy az gonoszok megbüntessenek, de mindazonáltal az kik megtérnek, hozzá folyamnak és tölle bocsánatot kérnek, azokat jókedvében esmét részelteti, és előbbi gonoszságáról [36v:] elfeledkezvén szerelmessinek tartja. Kiről sok példáink, sok tanúbizonságtételink, sok szép tanúságink vadnak, és Krisztus Urunk is erről gyakorta prédikállott, az miképpen ez mostani meghallott példabeszédnek is ez summája és célja. Mellyet hogy mi jobban megérthessünk, osszuk három részre. Mert elsőben íratik meg az tékozló fiúnak atyjától való eltávozása és nyomorúsága. Másodsor annak penitenciatartása és megtérése. Harmadsor, miképpen fogadta őtet vissza az atyja, házához megtért fiát. Ez rendi és részei ez példabeszédnek.

Partes

- 1.
- 2.
- 3.

Az első része imez igikben vagyon [Lk 15,11(-17)]: *Egy embernek, usque ad versum 17.* Hogy innét mi tanúságot vehessünk, elsőben szükség tudni, hogy ez atyán példáztatik az mennynek, földnek és minden állatoknak teremője, az két fiakon penig ez egész világon való, avagy az Isten házában, az szent gyülekezetben (mellyet görög igivel Ecclesiának nevezünk) lakó emberek értnek, kiket az Úr Isten az ő személyére terempte, és ő fiainak neveze. Az miképpen olvassuk Luc. 3. [Lk 3,38], hogy Ádám Isten fiának hívattaték, és őbenne minden tölle származandó emberek közönségesképpen Istennek fiainak hívattathatnak. Mert mindnyájan ő ábrázatjára és képére teremptettünk, az mint mondá szent Pál is, Istennek nemei vagyunk, mert [ApCsel 17,26] *mind egy vérből teremté az Isten ez világon való embereket.* Malach cap. 2. [Mal 2,10]: *Unus pater omnium.* Hogy penig ez hasonlóságban mondatik, hogy ez atyának két fia volt, azzal jelentetik, hogy az Istennek eleitől fogva két rendbeli fiai voltak, jók és gonoszok, gorombák [a. m. oktalanok] és eszesek. Sőt, még az ő választott seregében is effélék találatnak. Mert miképpen az varsában mind jó [:halak,;] s mind hitván [:férgék vadnak,;] és az okolból az juhok nyája között nemcsak bárányok,

Act. 17. v.

hanem bakok is vadnak, [37r:] azonképpen az Istennek házában is elegyek az jók gonoszokkal. És noha ezek azon grádusban vadnak, de azért mind a két rendbeliek Isten fiainak neveztetnek és tartatnak.

Porcius Cato

Honnan tanuljuk meg, az Istennek mely böcsülletes teremptett állatja az ember, hogy ha gonosz is, mégis ő fiának mondathatik, kiért ugyan méltó böcsülletre és tisztességre, mert Istennek képe és ábrázatja. Azért ha szinte valaki az mennyiből gonosz és haszontalan, nem érdemi az jótéteményt, de az mennyiből ember, Istennek személyét viseli, annyiból illik megböcsülleni. Azért olvassuk, hogy egy római polgár, mikor az rabok megaggottanak vala, és dolgot nem tehettek, pénzen úgy, mint haszontalanokat eladta.* Szidalmaztatott |:érette:|, és méltán, mert ha nem dolgozott, de azért, hogy emberek voltak, megérdemlették volna eledeleket etc. Jobb ítéletek volt némely görögöknek, az kikenél egy közpéldabeszéd volt ez: δὸς ἄρτον τυχὸν καὶ κόνδυλον ὄψων ἐπ' αὐτῷ.**¹ De ezek pogánok voltak, mi pedig keresztyéneknek tartjuk magunkat. Szükség, hogy ezeknél jobb regulát kövessünk. Se el ne adjuk az megaggott, dolgot nem tehető rabot, mint az római Cato, se meg ne üssük az koldust, az mint az görög szentencia tartja, hanem azért, hogy ember, hogy Istennek személyét viseli, hogy Istennek fia, méltónak tartsuk, és ítéljük jótéteményre. Hogy pedig ezt míveljük, példa minekünk ez az atya, ki nemcsak az jámborbik fiúnak keresse, hanem az hitványbiknak is. Mert mikor kikéré az ő részért, nem mondá az atyja: Eredj, tarts dolgod, nem illet téged az én marhám. Hanem úgy, mintha az is olyan jámbor volna, mint az másik, az ő javaiból és marhájából igazán kiadá az részt neki.

1. *discendum.*

Honnan megtanulhatjuk az Istennek csuda nagy és közönséges jó akarjátát, szeretetét és jótéteményét minden emberekhez. [37v:] Kiről Krisztus Urunk szólla szent Máténál is, cap. 5. |:v. 45.:| [Mt 5,45]: *Legyetek az tü Atyátoknak fiai, ki az ő napját feltámasztja az jókra és gonoszokra, és mind igazaknak, s mind hamissaknak esőt ad.* Azaz az ő akarjátát és jótéteményét egyaránt mindenekre kiterjeszti. De itt mondhatnád: Ha az Isten az ő javait egyaránt mindenekre önti és osztja ki, mi tehát az oka, hogy nem egyarányúak az emberek, hanem ki gonosz, ki jámbor, ki tudós, ki tudatlan? Ennek okát megérthed ugyanezen igékből. Mert noha az Isten egyaránt osztja az ő javait mindeneknek, minthogy hihető, hogy ez az atya nem ada kevesebbet az kisebbik fiának, az mennyit megtarta az öregbik, de az emberek okai ez külömbségnek. Mert az ő atyjoktól vött jókkal nem egyaránt élnek, az mint ez példa megmutatja. Mert az egyik eltékozlá, fellaká, felsípolá [a. m. elmuzsikálta], az másik megtartá. És nem panaszkodhatik egyik is az atyjára, mert ő mindeneknek egyaránt igaz. Ha azért nem jól él valaki az elvött jókkal, nem Isten oka. Az miképpen mondá az Isten Oseae 13. [Hós 13,9]: *Izrael, az te veszedelmed temagadtól vagyon, de csak bennem vagyon megmaradásod.*

* CATO Agr. 2.7.

** EUST. II. ad 23, vs. 66o.

¹ A kéziratban az alábbi formában szerepel: „δοσ αρτον πτωνχω ηι ηονδυλον οφον επυτω”.

Ugyaninnét tanuld meg azt is, hogy az gonosz életnek és az nyomorúságnak oka az Istentől való eltávozás. Az miképpen ez fiú mihelyt elhagyja az atya házát, idegen országban kezde búdosni, mindjárt förtelmes életű, és végre nyomorult koldussá lőn, azonképpen valaki az Istentől és az ő szent parancsolataitól eltávozik, veszedelem és nyomorúság annak dolga. Azért veté az Isten az ő megnyomorodott népének szemére [Jer 2,13?]: *Elhagyál engemet, azért én is elhadlak tégedet* etc.

Továbbá, ugyanezen igik megjelentik minékünk az ifúságnak tulajdonságát. Mert azt mondja az példabeszéd, hogy ez atyának az kisebbik fia tékozlotta el javait. Mert ugyanis az eszeség igen ritkán vagy az ifjakban, sok hallás, látás, próbálás kell ahhoz, hogy valaki megeszesüljön. De az ifjak, minthogy keveset éltek, nem sokat láttak, hallottak, nem csuda tehát, ha tudatlanok. [38r:] Tanulják meg azért az ifjak, hogy felettébb ne bízzanak elméjekben. Mert noha gyors gondolatjok, serény cselekedetek, de azért gyakran megbotlanak, mert az következő dolgot nem mindenkor tudják, és miből mi szokott következni, minthogy nem próbálták, nem tudják. Azért jókedvvel vegyék, böcsüljék, és meg is fogadják az eszeseknek és vénekek oktatását, és (tanítását,) tanácsát.

Utolszor, ez első részből tanuljuk meg, az testi gyönyörűségnek és hajuhaja életnek micsoda vége szokott lenni, tudniillik szegénység, veszedelem és szegényvallás. Ihol az, az ki azelőtt másnak paroncsol vala, most egy paraszt ember szolgálja, az ki azelőtt fő és gazdag emberekkel lakozik vala, most az disznók közt éheznek. Az ki azelőtt bőven költ és tékozló vala, most csak az korpában s az moslékban; malátában; sem ehetik eleget. Így szokott minden tékozló járn. És még az pogán bölcsek is azért írják, hogy az gyönyörűségnek útja elsőben igen lágy, gyenge, kedves, de az vége darabos és meredek, ahonnan jó meredek [a. m. meredeken] esik alá az ember. Visszontag az jámborságnak az eleje darabos, de az vége gyönyörűséges, kedves, az kinek célján szép és drága korona adatik annak, az ki odaér. Ezért mondja egy bölcs poéta, Horatius: *Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas*.^{*†} Más bölcs meg azt mondja: Ha valami gonosztságot gyönyörűséggel cselekedel, elmúlik az gyönyörűség, de megmarad az ondokság és szegényvallás. Ha mit cselekeszel nagy munkával, fáradsággal, elmúlik az fáradság, de megmarad az haszon és tisztesség.

Következik ez példabeszédnek második része [Lk 15,17]: *Magában térvén penig mondá: Mennyi béresi az én atyámnak* etc. Ez igikben adatik előnkben az penitenciatartó és megtérő bűnösnek ábrázatja és tulajdonsága, honnan megtanulhatjuk, mi viszi az embert az megtérésre és megjámborodásra. Tudniillik elsőben az nyavalya, nyomorúság. Mert mikor [38v:] az ifjú még az disznók étkében sem ehetné eleget, és látná, hogy éhbel meg kellene halni, úgy tére magában. Tehát az nyomorúság, az csapás az Istennek ostora, nem oly gonosz és ártalmas, az mint az emberek ítélik. Mert

2do discendum.

Jób nem vala az fiaival, mikor az ördög az házát etc. Mózes az Izrael fiaival, mikor az arany bálványt etc.

Jer. 2. v. 13.

3tio discendum.

4to et ultimo discendum.

Vide divitem Lazari. Quidam sapiens cuidam iuveni prodig[o] dixit [.....]

Hora.

Melius [coenario in for.....] frus[...] poenis manducans. [?]

2da pars.

v. 17.

Discendum.

1.

* HOR. *Epist.* 1. 2. 55.

alkolmatosságot ád az megjámborodásra. Ezért mondá Jób cap. 5. v. 17. [Jób 5,17]: *Bódog ember az, kit az Isten megfedd.* Azért az Úrnak dorgálását ne utáljad.² Közpéldabeszéd: *Quae nocent, docent.*[†] Egy pogán poéta azt írja: Ἄ πενία, Διόφαντε, μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει.^{*3} Sok szép tudományokra tanítja az embert az szükség. Sőt, az mi majd lehetetlen volna is, az szegénység|:, szükség| megszerzi. Mint ki hinné, hogy az oktalan állat emberi módra szóljon? De erre megtanította az madarat az éhség, az mint mondja amaz: *Quis expedivit psittaco suum χαιρε.*^{**} *Venter, negatas artifex sequi voces.*^{***} Ismét: *Graculus esuriens, in coelum, dixeris, ibit.*^{****†} No, azért az penitenciatartásra is tudós doktor, tanítómester az éhség, az szükség.

2. Második dolog, az mi int az penitenciatartásra, az bővelkedőkhöz és az bőkezűekhez való bizodalom. Ihol ez ifjú azt mondja [Lk 15,17]: *Mennyi béresi vadnak* etc. Nincsen penig sohul senki és semmi, az ki annyi jóval bővölkednék, mint az Isten, sőt, valahol valami jó vagyon, mind övé. Psal. 49. |: v. 10.: [Zsolt 50,10] így szól az Úr: *Enyimek az erdőknek minden vadai, az hegyeken való barmok és ökrök enyimek* etc. Nincsen is nállánál senki bővebb kezű, mert Ófelsége legeltet mindeneket, megnyitja, az mint Dávid szól [Zsolt 145,16], az ő kezeit, és betölt minden állatokat áldásával. Tehát ez is indítson minket az Úrhoz való folyamodásra, és ha éhségben és⁴ szükségben, nyavalyákban élünk, őreá függesszük szemeinket. [39r:]

3. Harmadik tulajdonsága az penitenciatartásnak, hogy magát, gonoszságát megismerje, kárhoztassa, |:magát| megalázza, az miképpen ez ifjú cselekedik, bűnét megvallja és megismeri, mikor így szól [Lk 15,18]: *Atyám, vétkeztem az menny ellen és teellened.* Holott vedd eszedben, hogy az mennyen kell érteni az Istent, ki mennyben lakik, és ez nem szokatlan dolog az Írásban. Mint mikor mondá Krisztus Urunk az farizeusoknak [Mt 21,25; Mk 11,30; Lk 20,4]: *Az Baptista János keresztsége az mennytől volt-e, vagy embertől.* Azonképpen az mennyeknek országa annyit teszen, mint Istennek országa, az mint másutt megmutogattuk.⁵

1. *adverte.* Másodszer, ez igikben tanulják meg az fiak, leányok, hogy mikor szülejek ellen vétkeznek, nemcsak atyjokat, anyjokat, hanem Isteneket is megbántják. Kárhoztatja magát az ifjú, mikor azt mondja [Lk 15,19]: *Nem vagyok méltó, hogy te fiadnak mondassam.* Megalázza magát, mikor így szól [Lk 15,19]: *Tarts engemet csak úgy, mint egy béresedet.* Efféle alázatosság kedves az Isten előtt. Az mint mondá Dávid is [Zsolt 51,19]: *Az megszontyolodott [a. m. elszomorodott] és töredelmes szívet, Uram, meg nem utálod.* Isa. 66. |:v. 2.:| [Ézs 66,2]: *Kire tekintsek, ha nem az szegényre és lélekben megszontyolodottra, ki rettegi az én beszédemet?* Illyen vala amaz fukar, az ki az égre

* THEOC. Id. 21. 1.

** PERS. Prol. 8.

*** PERS. Prol. 11.

**** JUV. SAT. 3. 78. (*Graculus esuriens; in coelum jusseris ibit*)

² *ne utáljad* <ne utáljad> (szókettőzés másoló által javítva)

³ A kéziratban az alábbi formában szerepel: η πενία διοφαν σεμονα τας τελνας ενειρει.

⁴ *éhségben* <vagy> |:és:| (tollhiba másoló által javítva)

⁵ Utalás a 168. beszédre.

sem mer vala feltekinteni és nézni, hanem vervén az ő mellyét [a. m. mellkasát] mondá [Lk 18,13]: *Uram, légy kegyelmes énnekem, bűnösnek*. Ki felől azt mondá Krisztus Urunk, hogy megigazulva mene az ő házában. Ez azért az igaz penitenciatartásnak tisztí és tulajdonsága.

Lucae 18. v. 10.

Az harmadik részében immár ez példabeszédnek az íratik meg, mint fogadták haza az tékozló fiat. Tudniillik az atya kedvesen és örömmel, az bátyja pedig kedvetlenül és haraggal. Az atya felől azt olvassuk [v. 20:] [Lk 15,20]: *Mikor pedig még távol volna* etc. [39v:] Ez igikben íratik meg az atyának megmondhatatlan kegyes és irgalmas természeti és cselekedeti. Mely főképpen imez három dologból tetszik meg. Elsőben, hogy még ingyen sem várja, hogy az ő gonosz, de megtért fia szóljon és könyörögjön, hanem eleiben futa, megölelé, megcsókolgatá és megapolgatá. Másodsor, hogy könyörgését hallván nemcsak megbocsáttá bűnét és hozzája fogadá [a. m. befogadta], felékesítte, drága ruhákkal feltisztelvé [a. m. megtisztelte]. Harmadsor, hogy nemcsak őmaga vigada, örüle, hanem egyebeket is megvidámíta, és szeretetit, jókedvét sokakra kiterjeszté, kivel az ő uraságának nagy voltát jelenté. Ezek pedig példázzák az Istennek megtért bűnösökhöz való kegyelmességét és jókedvét. Mert Őfelsége oly kegyelmes Atya, hogy az őhozzája térőkhöz szinte ilyen irgalmát mutatja. Mert az mint megígerte még ennek előtte, valamire kérnök, meghallgatott. Ha segítségre híjuk, jelen vagyon, és ha kiáltjuk, azt mondja [Zsolt 40,8]: *Ihol vagyok*. Isa. 58. [Ézs 58] És ő az, |:a:|ki minékünk feje ruhát, drága öltözetet |:ád reánk, és:| meghirvadozhatatlan koronát ád fejünkben. És nagy örömet mindeneknek kijelenti, sőt, nemcsak őmaga örvend, hanem egyebeket is megvidámít érettünk és miattunk.

3. pars.

v. 20.

1.

2.

3.

Feljebb lásd meg. v.

4. 5. 6. 7. [Lk 15,4-7]

Kicsoda etc. v. 8. 9. 10.

[Lk 15,10-12] Avagy mely asszonyállatnak tíz drachmája vagyon.

Psal. 49. [!]

Isa. 58.

Az mi nézi azt, hogy ez atyának az nagyobbik fia megharagvék és panaszkodék az atyjára, innét elsőben megtetszik az Istennek nagy kegyesége, hogy oly kedvesen fogadja, annyi jókkal áldja meg az Isten az megtért bűnösöket, hogy az igazak ugyan irigykedhetnek reájok, az mint im hallod.

1. ad.

Másodsor, innét megtanulhad az emberi gyarlóságot, hogy bánja, mikor valaki őhöz egyenlő, és azon jókban ül, ha ő több munkával és fáradtsággal, és más könnyebben jut hozzá. Mely dolgot más példabeszédben is megjelent Krisztus Urunk, Matt. 20. [Mt 20], mikor amaz szőlőművesek, kik napestig dolgoztak vala, zúgolódnak [40r:] és morognak az gazdára, hogy az kik csak egy óráig kapáltak vala, azoknak is annyi bért és azon napszámot fizete, mint őnekiek. De hogy ez igen méltatlan panasz és vétek legyen, ott is megmutogatja az gazda, itt is eleiben adja az atya az öregbik fiának [Lk 15,31]: *Fiam, te mindenkor* etc. Ez igikben két dolgot cselekeszik az atya. Először megmutatja, hogy nem illik haragunni és bosszonkodni. Másodsor, hogy inkább örülni és vigadni kellene az atyával és az több örvendőzőkkel. Mond azért elsőben [Lk 15,31]: *Fiam* etc. Ennek summája és értelme ez: Az miben embernek semmi kára és fogyatkozása nincs, nem illik azon bánkódni és bosszonkodni. De abba, hogy az atya az megtért bűnös fiát

2.

1.

2.

jókedvvel visszafogadja, nincs kára és fogyatkozása az több fiaknak. Mert őket elegendő jókkal látja az atya, és egyenlőképpen részelteti minden marhájában. [Lk 15,31] *Fiam*, úgymond, *az enyém tied*, azaz nincsen semmi fogyatkozásod. Tehát nem illik búsulnod és haragunnod. Továbbá az ígéből az háromságosoknak egy erősségeket igen könnyű meghamisítani [a. m. megcáfolni]. Mert ők innét bizonyítják együnnét az Krisztusnak az Atya Istennel való egyenlőségét és azon állatját, hogy Joan. 16. [Jn 16,15] így szól Krisztus Urunk: *Mindenek, az mik az én Atyámé, enyimek*. Mely mondásból

Objectio.

ők imígyen okoskodnak: Az Atyaé az örökkévalóság, az Atyaé az mennynek, földnek teremtése. Tehát az Krisztus is örökkévaló és teremtő. Mert

Responsio.

azt mondja, hogy valamik az ő Atyjaé, azok övéi. De könnyű ezt megfejtteni. Mert ez mondás, *Minden, az mi enyim, tiéd*, egy közpéldabeszéd, és szóllásnak formája, mellyel szoktuk az egyességet és szeretetet megmutatni és marhánknak köz voltát, nemhogy teljességgel mind lelkünk és testünk egy volna, sőt, ez ugyan nem vetetik az természetért soha. [40v:] Miképpen ez megtetszik ez mondásból, mikor az atya így szól [:az:] fiának [Lk 15,31]: *Mindenek, az mik enyimek, fiam, tied*. De innét azért nem következik, hogy semmi nem volt az atyában, az mi nem volt volna az fiában. Mert az atya öregb volt, üdős volt az fiánál, oszton az atya csendes és kegyelmes, az fia haragosb, kegyetlemb. Az atyában nagyobb méltóság és böcsület [:voltage:], hogynem az fiában. Azonképpen azért nem következik, hogy az Krisztus azt mondta [Jn 16,15], *Az mi az én Atyámé, enyimek*, hogy valami az Atyában vagon, mindazok legyenek az Fiában. Mert ez szóllásnak neme csak az egyességnek és szerelemnek megmutatására és magyarázására való. Másodszor, azt mutogatja az fiának az atya, nemhogy bánkódnék, de vigadni kellene inkább. Az ugyan az természetnek regulája [Róm 12,15], hogy az vigadókkal vigadni kell. Más az, hogy mikor felebarátunknak valami jó szerencséje, állapotja vagon, vigadnunk kell rajta, mennyivel inkább, ha atyánkfiának esik jól dolga? Azt mondá pedig Krisztus Urunk az apostoloknak [Mt 23,8–9], hogy mindnyájan atyafiak, és [:egy:] Atyjok vagon mennyországban. Tehát bizony nem illik az keresztyén embernek irigykedni, bánkódni másnak előmenetelin, hanem inkább vigadni. Ez az példabeszéd, és annak rövideden való értelme és fő cikkelyi. De immár szükség, hogy ennek fő hasznáról és céljáról egy keveset szóljunk. Tudjad azért, hogy elsőben Krisztus Urunk példázta itt az zsidóknak és az pogánoknak állapotját. És az öregbik fiún kell érteni az Ábrahám is Izrael maradékát, kit az Isten legelsőben foga mellé és fogadá fiának. Hogy pedig ez legyen az első fia, megtetszik abból, mert első születettnek nevezi. És gyakorta az Szentírásban régi és örök üdőtől mondatik az Isten, az izraelitáknak Atyja és gondviselő Istene. [41r:] Az kisebbik fián pedig értetnek az pogánok, kiket az Úr Isten késebszer fogada fiainak az Úr Krisztusban való hűt által. Az miképpen pedig az kisebbik fia kivéve az ő részét az atyától, azzal vándorolni mene, és ott gonoszul mindenét eltékozlá, azonképpen az pogánok megalának ékesítette, mint szinte az zsidók, ékes ábrázattal, okos lélekkel, éles

2do.

Vide. Jákob meghalván adá fiának, Józsefnek az életét és fő állapotját, mondá [1Móz 45,28]: Sufficit mihi [si adhuc] Joseph filius meus vivit, ibo videre eum etc.

Intelligatur hic per filium maiorem filii Abraham vel Israel

elmével, de eltávoznak az ő Atyjoktól, azt elhagyják, és az mint mondja szent Pál apostol [1Kor 6], az ő gondolatjokban hiúságosokká, semmissé levének minden fertelmességben, és bálványimádásokban bemerülnek, és élének, de végre az apostolok prédikációira ezekben kezdék venni magokat, és megesmerék bolondságokat, tudatlanságokat és fertelmességeket. Akkor visszatérnek az ő Atyjokhoz, kitől eltávoztak vala, és megaláztatva magokat, az Úrnak kegyelmességét kérék. Az Úr pedig nagy kedvesen fogadá őket, mint szerelmes fiát, hozzá visszavevé, és az miképpen az zsidóknak és az szent apostoloknak, szinte azonképpen ezeknek is ada Szentlelket, az mint írva vagyon Act. 10. 11. [ApCsel 10, ApCsel 11]. [Lk 15,28] *Ezt megirigylé az nagyobbik fiú,* azaz az zsidó, az mint olvassuk azon megnevezett helyeken. Mert elsőben az kik Péterrel valának az Cornelius házána, elálmélkodának rajta, hogy az pogánoknak is adatott Szentlélek. Azután Pétert ugyan elővonák Jeruzsálemben az apostolok, és feddeni, morgani kezdeék reá, hogy mert az pogánok köziben menni. Sőt, annakutánna is nem volt semmiféle emberekkel nagyobb veszélye és harcolása szent Pálnak, mint az ilyen zsidókkal, aki kik bánják és irigylük vala, hogy ők eleitől fogva az törvének igáját vonták, [41v:] az pogánok pedig az ő fertelmes életekben gyönyörködtek, mégis az Isten őket vélek egyenlővé tőtte és hasonlővá. Sőt, azon jókat adta nekik csak az egy Kisztusban való hütért. Látod azért, mire néz az példabeszéd, és mely szépen illik közönségesképpen ez két népnek állapotjához.

*Cato[!]: Invidus
alterius rebus marcescit
opimis.*†*

*Invidiae maxima vis,
sed invidio magis nocet.*

Másodszor, ez példabeszédnek haszna kiterjed egyéb kiváltképpen való és egy akolból, gyülekezetből való emberekre is. Mert bátor egy pásztor alatt és azon vallásban⁶ való emberek legyenek is, de taláztatnak két renddel. Némellyek csendesek, és az ő hivataljok és állapotjok szerént eljárnak tisztékben és az Istennek parancsolatjában. Némellyek pedig gonoszok és feslett erkölcsűek, szófogadatlanok. Krisztus Urunk azt mutogatja ez példabeszédben, hogy ha ezek megtérnek, és gonoszságokat elhagyván magokat megaláztatják, az Úr Isten nekik az elébbi vétkeket megbocsátja, kedvében veszi, és szinte azon jókkal, bódogsággal megajándékozza, mintha soha nem vétkeztenek volna, akár mint bosszonkodjanak, morogjanak és irigykedjenek azok reájok, az kik igen szenteseknek és jámboroknak tudják és tartják magokat. Hogy pedig erre nézett Krisztus Urunk ez példabeszédben, megtetszik az alkalmatosságból, az kiből indultaték ez példamondásra. Mert azt írja az evangélista, hogy mikor az fukarok és bűnös emberek gyűlnének az Krisztushoz, morognak vala az farizeusok és írástudók, mondván [Lk 15,2]: *Ez az bűnösökkel barátokzik, és eszik vélek.* Mellyet mikor Krisztus Urunk megértett volna, több egyéb példákat is és ezt is mondá, kivel meg akará mutogatni, hogy az megtért bűnösök olyan [42r:] kedvesek Istennél, mint az kik soha nem vétkeztek. Azért méltatlan kárhoztatják őket az farizeusok, hogy azokkal barátokzik, eszik és iszik etc. Honnat mi is tanuljuk meg, hogy

* HOR. Epist. 1. 2. 57.

⁶ azon <egy> vallásban (tollhiba másoló által javítva)

noha az mi sok gonoszságinkkal az mi Istenünket megbántjuk, kiért reánk megharagutt, és utolsó veszedelemmel fenyeget, de ha megtérünk mind az mi elhagyott Atyánkhoz, s mind az útra, kiről eltévelyedtünk, és mint az tékozló fiú, magunkat megalázzuk, bűneinket megvalljuk és hátrahagyjuk, nem hűlt meg az mi Mennyei Atyánkban az szeretet, elfelejti, az tengernek mélységében veti az mi bűneinket, és minket kedvesen visszafogad. Az éhség helyett bőséget, az szakadozott köntös helyett drága ruházatot, az siralom helyett vigasságot és örömet ad. És azokat is, az kik reánk morognak, irigykednek, megengeszteli, azoknak is szívöket hozzánk lágyítja, hogy mivelünk egyetemben azok is örüljenek, és az mi Urunkat, Istenünket egyenlő szívvel, lélekkel dicsírjék és magasztalják. Ámen.

174. beszéd (K5)

[42r:] **Concio CLXXIII. Psal. CXXIII<I>. v. 1. |:In Vulgatis CXXIII.:| [Zsolt 125,1]:**

Soli Deo fidendum

Az kik az Úrban bíznak, miképpen az Sion|:nak:| hegye, meg nem mozdulnak soha etc.

Noha ez világnak szemei előtt az istenfélő emberek elvették és nyomorodtak, de azért ha ki igaz ítéletet tudna, avagy akarna felállók tenni, csak azoknak vagyon jól állapotjuk (sőt az mennyiből ez mostani [életet]¹ szenved), csak azok bódogok. Miképpen ezt az [próféta] gyakor helyen kiáltja, és szent Dávid ez meghallott igékben [mondja].

[42v:] Két része vagyon penig ez dicsíretnek. Mert elsőben az híveknek állapotjokat, avagy inkább bódogságokat írja meg. Azután penig az jámboroknak megmaradásokért és az gonoszoknak megromlásokért könyörög az Úr Istennek. Az mi nézi az elsőt, az hívek bódog állapotjokat helyeztetni az állhatatosságban, és az ellenségektől való bátorságban. Mert ugyanis az kiknek tökéletes állapotjuk vagyon, az ellenségtől sincs félelmek, jól is vagyon azoknak dolgok. De hogy mi ezeket jobban megérthessük, im ígyen gondolkodjunk és elmélkedjünk: Fő és legnagyobb oka, az miért ez jelen való világban és életben az ember bódog nem lehet, ez itt alatt és köztünk való dolgoknak változása, állhatatlansága, és mondjam azt, tökéletlensége. Mert itt semmi nincs megmaradandó, hanem mind elmúlendő, hol világosság, hol sötétség, hol hév, hol hideg, hol élet, hol halál, hol egészség, hol betegség, hol tiszta, hol fellegetes idő |:vayon:|. Mivelhogy penig az emberek ezek között forognak, ők is szüntelen változásban vadnak, nemcsak testekben, hanem elméjükben is.² Mert nemcsak testek hül, hevül, fárad és nyugszik, hanem elméjükben is hol vigadnak, örülnek, hol penig szomorkodnak, bánkódnak. Az bódogságnak penig állhatatosnak és mindenkor azon [a. m. azonos] színűnek kell lenni. Mert az mi megváltozik, avagy jobban, avagy gonoszban leszen. De az mi gonoszbá leszen, az nem bódogság.

1. *Cor. 4. v. 13. [1Kor 4,13] Ez világnak szemete és mosléki löttének etc.*

[...] *sunt partes.*

- 1.
- 2.

Az habarnica [a. m. tengeri polip] felől írják, hogy olyanná változtatja magát az mihez ér, akár kő, akár fa gyükere, akár egyéb <valami> legyen.

¹ Papírhíány. A kódex lapjának alsó sarka hiányzik, a sorzáró szavak az utolsó három sorban hiányoznak.

² *elméjek<et is>|:ben is:|* (tollhiba másoló által javítva)

Mert az bódogság legfeljebb való jót jegyez, [mely jegy]³ az állandóságban és tökéletességben álljon, az [boldogs]ág, innét is megtetszik, hogy az miket bódogoknak [hiszü]nk és böcsülletes állapotban hiszünk lenni, azok áll[hata]tosok, nem változók. [43r:] Mint az menny és az mennyekben való fényes csillagok. Az Isten beszéde felől azt mondjuk, hogy örökké megmarad. Krisztus Urunk azt mondá, hogy az gyülekezetit, eklézsiáját oly erős kősziklára éppíti, hogy még az pokolnak ajtai sem győzhetik meg. Ecclesi. 27. v. 12.[!] [Sir 27,11]: *Az szent ember megmarad az bölcsességben mint az nap, az bolond pedig mint az hold, minduntalan változik.* Ugyanezen dolog megbizonyítatik az régi bölcsenek is ítéletekből. Mert ők is ez világ bódogságát helyeztették az elmének csendességében és változás nélkül való tökéletességében. Úgy-hogy akár mint háborogjon, keveredjen, változzék ez világ, az üdő, de azért az ember mindenkor azon elmével, ítélettel, ábrázattal legyen, és ha mind ez világ felfordulna is, ő állhatatos legyen, és meg ne változzék. És azt hirdetik, hogy ilyen volt Socrates, ki mindenkor azon kedvű és ábrázatú volt, és valaminemű orcával ment ki házából, de soha külömb kedvvel és ábrázattal nem jött haza, hanem mindenkor azon színe és indulatja volt.*¹ Itt is azért azt mondja Dávid az hívek felől, hogy soha meg nem mozdulnak, hanem örökké megállanak, és ebben az tökéletességben helyezteti bódogságokat. Ezt pedig magyarázza meg hasonlatossággal [Zsolt 125,1]: *Megállnak, úgymond, miképpen az Sionnak hegye.* Noha itt az alsó világban mindenek változás alá vettetenek, de látjuk azért az többi között, hogy az föld és az földnek részei, főképpen az hegyek és kőszálak [a. m. kősziklák] sok ezer esztendeig azon helyen és állapotban megmaradnak, de egyéb, úgymint az folyó vizeknek és az tengernek helyei elváltoznak. Ezért mondja az bölcs, Eccles. 1. v. 4. [Préd 1,4]: *Egyik nemzetség elmúlik, és más támad helyében, az föld pedig örökké áll.* [43v:] Ezért gyakorta az Szentírásban az hegyek örökkévalóknak mondatnak, mert tudniillik megmozdulhatatlanok és sok esztendeig megmaradnak. Azért itt is az híveknek tökéletes és állhatatos megmaradások hasonlítatik az hegyekhez. Vedd eszedben pedig, hogy szent Dávid nem akármilyen közönséges hegyekhez, hanem az Sionhoz hasonlítja az hívek állapotját bizonyos okokért.

Tudjad azért, hogy az Sion egy halomnak, dombnak, hegyecske-neve vala Jeruzsálem városában, kinek egyik oldalán vala éppítve az Salamon Temploma. Ez azért az, hogy igen nevezetes és böcsülletes vala.

1. Elsőben, mert Jeruzsálemben vala, mely várost az Úr Isten az ő tiszteletéért és szolgálatajára választott és rendelt vala.⁴ Másodsor, mert ott vala éppítve az szent Templom, kiről ezt mondja ezen szent Dávid Psal. 131. |:v.

* SIMPL. *Comm. in Ench. Epict.*, 40. comm.

³ Papírhíány. A kódex lapjának alsó sarka hiányzik, a sorzáró szavak az utolsó négy sorban hiányoznak.

⁴ választott <vala> és rendelt vala (szókettőzés másoló által javítva)

Matt. 24. v. 35. Mar. 13. v. 31.

Matt. 16.

Ecclesi. 27. v. 12.

Eccles. 1. v. 4.

13. :| [Zsolt 132,13–14]: *Siont választotta magának az Úr lakóhelyül. Ez az én nyugodalmomnak helye örökkön-örökké, itt lakom, mert ezt választottam.* Sőt, ez az Sion nemcsak példázta, hanem ugyan jegyzi az Istennek gyülekezetit és ekléziáját, melyben lakik az Úr az ő fogadása szerént. És innét vagy on, hogy kétféle Sionról vagy on emlékezet az Írásban, egyik testi, ki Jeruzsálemben vagy on, másik lelki, ki az szentek gyülekezetit. Mind az kettőről szól az apostol Hebr. 12. v. 22. [Zsid 12,22]. Noha azért az Isten mind az egész világnak és minden hegyeknek gondviselője, de főképpen az Sion hegyére vigyáz, és azt oltalmazza, tudniillik az Ótestamentumban az testi Siont, az Újnak idején az lelkit. Ez az oka, hogy az hívek állapotját hasonlítja főképpen az próféta az Sionnak hegyéhez. Értjük azért immár, hogy az bódogság az lelki csendességben és tökéletes állapotban vagy on befoglalva. De mint és hogy juthat erre az ember? Mondám, hogy még az pogán bölcsek is eszekben vötték volt, hogy ez világi boldogság az tökéletességben és azon [44r:] egy állapotnak megmaradásában vagy on befoglalva. De ezt könnyebb megismerni, hogyanem mint az utat megtalálni és követni. Az miképpen az bölcsek példái megmutatják, kik látták ugyan távol az bódogságot, de mely úton kelljen odamenni, és -jutni, nem tudták. Némellyek azért azt mondták, hogy az ember arra szoktassa magát, hogy ez világi dolgokat semminek tartsa, mintha ingyen sem reá néznének, és ha ezt míveli, nem háborodik meg akármiféle eseten is. Mert az mit ember nem tart övének és hozzá tartozónak, az akármint járjon, nem gondol véle. Mintha mi leszen ma vagy holnap Júdeában, egy csepp bánatod, sem örömed nincsen rajta. Illyen vala amaz bölcs, kinek hazáját mikor az ellenség meggyújtotta volna, és ki-kimarháját hordaná, kapdosná ki házából, ő csak üresen kiindula az városból, és mikor intenek, hogy ő is hordana, kapna ki valamit az égő házból, azt felelé, hogy minden jószága, marhája nálla volna.*† De ez bölcsnek tanácsa noha nem kárhoztatandó, de igen nehéz, sőt lehetetlen, és nem illik minden nyavalyákhoz. Mert elsőben nem minden cselekedheti azt, hogy marháját és külső javait semminek tartsa, és az mitől gyakorta élete függ, annak elveszésén meg ne háborodjék és |:ne:| búsuljon. Más az, hogy néha ember semminek tartaná és megutálná az esetet, de gyakorta nem kívül rajta, hanem őmagában vagy on az nyavalya, beleragadt, és nem rázhatja le rólla, mint mikor betegségben és fájdalomban vagy on. Ez ellen azt gondolják az bölcsek, hogy valami okoskodással hitesse el az ember magával, hogy őneki imilyen vagy amollyannak tetszik őmagában, és valóban nem ollyan. Mint az kinek keze vagy lába fáj, [44v:] higgye el, hogy csak vélekedés, és valóban nem fáj, hanem csak tetszik, és így csendes elmével lehet, nem háborodik és változik meg. Ezek felől méltán mondhatjuk az szent Pál beszédét, hogy az ő bölcsességekben megkábultanak és bolondultanak, kik még az természet és az Isten ellen is feltámadtanak, és az valóban való dolgokat is szentelenül megtagadják. Mert akármint gondoljad te, mikor az köszvény

Sion duplex, corporalis et spiritualis. Corporalis mons in Jerusalem, spiritualis populus Dei.

Heb. 12. [Zsid 12,22]: Járultatok az Sion hegyéhez, és az élő Isten városához, az mennyei Jeruzsálemhez, és az sok ezer angyaloknak sokaságához.

Beatitudo quid.

Omnia mecum porto. Rajta lenne ruházatja, és az kit keziben hordoz, két övön kezében.

1.

2.

Stoici

* Cíc. *Par. Stoic.* 1.8–9.

bánt vagy egyéb fájdalom vagyon testedben, hogy az fájdalom csak valami vélekedés, de azért azzal meg nem vigaszol, [:meg nem gyógyulsz,:] és az fájdalom el nem múlik. Annakokáért olvassuk némelyek felől, hogy az még egészségben voltak, ilyen értelemben voltak, de mikor megbetegedtenek, tudományokat és elébbi vallásokat megtagadták. Ezeket azért hátrahagyván lássuk meg, az Istennek Könyve micsoda utat mutat nekik az bódogságra és tökéletes, állhatatos állapotra. Nyilván vagyon azért, hogy az mi őmagában gyenge, erőtelen, ingó-bingó, mozgó, ha azt akarja, hogy állhatatos és megmaradandó legyen, valami egyébhez, az ki őmagában erős és állandó, ragaszkodik és kapcsolja magát. Mint végy példát az hajósokról. Mikor az tengernek hajjai megindulnak, az hajónak nincs annyi ereje, hogy az víz mozgása ellen megállhasson, hanem ő is széllelhányattatik [a. m. széjjelhányattatik], mozog. Ha azért azt akarja az hajós, hogy megálljon, az kősziklához, az földhöz, az tenger fenekéhez (mellyek erősek és nem mozognak) köti vasmacsákkal az hajót, és így megáll és megmarad.

kormányos veti be

Philetas ex insula Cooriundus praeceptor Philadelphi.

Olvassuk egy régi, gyenge ember felől is,* ki igen⁵ ösztövére és könnyű vala, de ónból csináltatott cepelyüst [a. m. lábbelit], mert minthogy az nehez és nehezen mozdul, őtet is vastaggá tőtte. No, azért holott mi is látjuk, hogy ez alsó világ rakva zürzavarral és szüntelen változással, [45r:] háborúságban vagyunk, és semmi nyugalomban nem lehetünk, cselekedjük azt, hogy ragaszkodjunk, és kapcsoljuk magunkat valami állandó és erős [:dologhoz, avagy oszlophoz,:]⁶ ki minket állhatatossá és megmaradandóvá tehesen, mert nincs nekünk annyi erőnk, hogy ellene állhassunk. Sohult pedig ez széles világon semmi állandóbb, erősebb és megmaradandóbb nincs az egy Istennél, az mint Dávid is éneklei Psal. 101. [:v. 26. 27. 28.:] [Zsolt 102,26–28]: *Te, Uram, eleitől fogva fundáltad az földet* etc. [:És a te kezed alkotmányi az egek, azok elvesznek, viszont megmarad az Úr etc.:] Ha azért megmaradást és ez világi haboktól való nyugalomra kívánunk és keresünk, csak [:az Istenhez:] ragaszkodjunk, ki minden kősziklánál és minden magos hegyeknél vastagb és állandóbb. De mondanád: Jó tanács, bezzeg jó volna, ha Ófelségéhez ragaszkodhatnánk, de ő mennyben lakik, mi az földön élünk, ő lélek, láthatatlan, mi porok, testek vagyunk, azért nem ragaszkodhatunk hozzá, nem foghatjuk meg Ófelségét. Ve[dd eszed] ben,⁷ úgy vagyon az, hogy az Isten között és az emberek [között i]gen⁸ nagy külömbség vagyon. De látod azt is, hogy a[z]⁹ egymástól különböző és távol való dolgokat is össze szokták valami kötéllel és eszközökkel csatlani [a. m. csatolni]. Mint az hajó és az tenger feneké távol vagyon egymástól, de azért az kötelek és az vasmacsák által összekapcsoltatnak, és megállatja,

Ps. 101.

Objectio.

Nota: Matt. 24. v. 35. Mar. 13. v. 31. [Mt 24,35; Mk 13,31]: Caelum et terra.

* AELIAN. *Varia Historia* 9. 14.

⁵ <oly> [:igen:] (tollhiba másoló által javítva)

⁶ *erős oszlophoz, [:dologhoz, avagy oszlophoz,:]* (szóisméltés)

⁷ Papírhány.

⁸ Papírhány.

⁹ Papírhány.

veszteg állóvá teszi, és az eszközök által közli vélek az ő állhatatosságát. |:Az kövek soha egymáson meg nem állhatnának, ha mésszel egyben nem köttetnének. Az papi tógák széllelhullnának, ha az cérnával, fonállal egyben nem köttetnének. Az deszkák egymás mellett meg nem állhatnának, ha [..... ..] ¹⁰ etc.:| Így azért minékünk is vagyon kötelünk, az mely által az távol lévő Istenhez köthetjük magunkat, és vagyon kezünk, kivel Ófelségét megfoghatjuk, és hozzá ragaszkozhatunk. Ez penig az hüt, |:az szeretet,| az benne való bizodalom, és |:az közönséges, élő:| reménség, mellyek oly erős kötelek és kapcsok, úgy az Úrhoz csatolnak minket, hogy akár mint haragudjék ez világ, akár mennyi habok támadjanak, de azért mi állhatatosok és megmozdulhatatlanok legyünk. Erről szól, és ezt magyarázza meg szent Pál Rom. 8. v. 38. 39. [Róm 8,38–39]: [45v:] *Bizonyos vagyok¹¹ ebben, hogy sem az halál, sem az élet, sem az angyalok, sem hatalmasságok* etc. |:se az urak, se az jelenvalók, se az következendők, se erősség, se magosság, se mélység, se egyéb teremttett állat el nem választhat minket az Isten szeretetétől, mely az mi Urunk Jézus Krisztusban vagyon:|. No, azért innét immár érted, miért mondja itt szent Dávid, hogy az hívek oly megmozdulhatatlanok, mint az Sionnak hegye, mert az Úrban bíznak, és hűttel, reménséggel az megmozdulhatatlan Istenhez vadnak foglaltatva. Ez azért az egyik, az mi az híveket boldoggá teszi. Az másik az bátorságos élet és az külső ellenségtől való ótalom, kiről így szól az próféta [Zsolt 125,2]: *Miképpen Jeruzsálemnek környülle* etc. Ez igékben megmutatja az szent Dávid, mely bátorságos állapotok legyen az Istenben bízóknak, és ezt ilyen hasonlósággal írja meg: Miképpen az városnak erősséget adnak az körülle való [hegy]ek,¹² azonképpen az körülálló Isten megerőssíti, báto[rságoss]á¹³ teszi az őbenne bízókat. Hogy penig az városna[k erősség]ére¹⁴ legyenek az hegyek, nyilván vagyon. Nám, az olyan vára[kat],¹⁵ városokat tartjuk erősseknek, az kik hegyen vadnak. Krisztus Urunk is, mikor Jeruzsálemnek utolsó romlásáról szól vala [Mt 24,16], és az közönséges veszedelemről azt mondá, hogy az kik akkor Júdában lesznek, fussanak az hegyekre, azaz az erős és bátorságos helyekre. Hogy penig Jeruzsálemben mind kívül, s mind belől sok hegyek voltanak, az Szentírásból megtanulhatjuk. Mert az Sion, Akra, Mello, Mórija, Mina hegyeknek, halmoknak nevei, és ezek mind belől valának az városon. Azokon¹⁶ kívül is sokak valának, mint az Olajfa hegye, Tábor hegye, Hebron, Hermon. Azért az többi¹⁷ közt ez is erőssíti vala Jeruzsálemnek városát, hogy ennyi hegyek valának benne és körülle. Miképpen azért

Rom. 8.

Gen. 19. *Angelus dixit Lotho ut ornat[?] se in monte.*

Matt. 24. v. 16. [A hivatkozás után olvashatatlán jegyzet.]

Montes et colles intra et extra Jerusalem.

¹⁰ A marginális beszúrás vége olvashatatlanná kopott.

¹¹ *Bizonyos <dolog> vagyok* (tollhiba másoló által javítva)

¹² Papírhiány.

¹³ Papírhiány.

¹⁴ Papírhiány.

¹⁵ Papírhiány.

¹⁶ *Azonk.* (tollhiba)

¹⁷ *az <többi> többi* (tollhiba másoló által javítva)

az várost az hegyek megerősítik és bátorságossá teszik az ellenség ellen, [46r:] azonképpen az Istennek jelenvolta az híveket. Hogy pedig az Isten környülvessi és oltalmazza az híveket, sok példák és históriák megmutatják. Gyakorta hallották az keresztyének amaz Elizeus históriáját, 4. Reg. 6. [2Kir 6,15–16], mikor az szolgálja elijedt vala, hogy az ellenségnek serege rajtok vala. Ezért mondja vala Ezékiás király 2. Par. 37. v. 7. [2Krón 32,7–8]: *Ne féljete, többen vadnak mivelünk, hogynem Sénakhéribbel. Mert ővélle vagyon hús, testi kar etc. |:de mivelünk az mi Urunk, Istenünk:|*. Ezért mondja Dávid [Zsolt 91,11–12], hogy paroncsol az Úr az ő angyalinak, kik úgy megőrzik az híveket, hogy még az lábokat sem ütik¹⁸ meg az kőben. És az mint szól az Jób barátja |:Elifáz:| [Jób 5,23]: *Még az mezei kövekkel és bestiákkal is frigye vagyon az jámbor embernek*. Másutt meg azt mondja az Írás [Zsolt 34,8], hogy tábort jártat az Isten az ő angyalival az őbenne bízók körül. Azért nagy bátorságban vadnak és lesznek az hívek, mert az Úr nemkülömben vagyon körülök, mint az tüzes kőfal, az miképpen szól Zakariás cap. 2. v. 5.[!] [Zak 2,9]. De mondaná valaki: Ha az Isten oltalmazza, és így környülvötte az híveket az ő seregével, miért tehát, hogy az jámboroknak gyakorta sok és nagy nyavalyái vadnak, és az istentelenek uralkodnak, kegyetlenkednek rajtok? Erre megfelel az próféta az következő igékben [Zsolt 125,3]: *Nem engedi az Úr, hogy az gonoszoknak birodalmok maradjon az igazakon*. Mely igéknek értelme ez: Noha az Úr Isten bizonyos okokért megengedi néha, hogy az istentelenek megnyomorítsák az igazakat, [46v:] de soha nem engedi meg, hogy az ő birodalmok megerősödjék és vastagodjék, megnyugodjék rajtok. Hanem mikor megvesszőzi az fiakat az gonosz ellenség által, eltöri az vesszőt, és megszabadítja az övéit, az miképpen másutt is mondja [Zsolt 34] ezen próféta. Sok az híveknek nyavalyájok, de azokból mind megmenti az Úr, megszabadítja őket. Okát adja pedig itt az próféta, miért nem szenved az Isten, hogy az hamissak birodalma megnyugodjék az igazakon. Noha az nyavalya és az sanyarúság néha az embert megjobbítja, és miképpen az arany az tűz által megtisztul, azonképpen az ember az nyomorúságok után szilgyebb [a. m. szelídebb] és okosb leszen, de mindazonáltal ha az nyomorúság hosszabb leszen és az nyavalya sok ideig tart, az embert kétségben is ejti, sőt, gyakorta gonoszbá teszi. Mert elfárhodik[?] és nekibúsul, semmit senkivel nem gondol, mindenén által megyen. Ezért könyörög vala Salamon [Péld 30,7], hogy az Isten se gazdagságot, se szegénységet ne adjon öneki. Mert ha meggazdagul, elhiszi magát, és elfelejti az ő teremptőjét. Ha pedig igen megnyomorodik, arcul az Úrra támad, átkozódik, és az ő Atyjától elszakad. Azért senki ne panaszkodjék, az kinek Isten naponként annyit ad, hogy szükségét beéri vélle. Mert az ilyeneknek vagyon legjobban dolgok. Mind az gazdagság, s mind az kuldusság igen sík hely, az mellyen akárki hamar elcsiszamodhatik. Bódog az, ki mindenik állapattól jól és igyenesen járhat. No, azért ez az oka, az miért az Isten sokáig az késértetben

4. Reg. 6. v. 15. 16.

2. Par. 32. v. 7. 8.

Psal. 90. vel 91.

Zach. 2. 5[!]. *Én leszek neki tűz kerítése körös-körül.*

Psal. 33.

Psal. 118. 71. [Zsolt 118,71] *Bonum est mihi domine, quod [humilia] veris[?], me ut discerem statuta tua.*

Prov. 30. v. 7.

¹⁸ *sem <úgy> ütök* (tollhiba másoló által javítva)

nem hagyja az híveket, hogy kétségben ne essenek, és valamiképpen az hitetlenekhez ne pártoljanak.

Az második részében ez dicsíretnek könyörög az próféta az Úr Istennek az jóknak megmaradásáért, az gonoszoknak megrontásáért [47r:] [Zsolt 125,4] : *Uram, tégy jól az jókkal és az egyenes szívűekkel* etc. Az irgalmas-ság regulája azt kívánja, hogy az jóknak jól, az gonoszoknak gonoszul legyen dolgok. Az próféta azért azt kívánja, hogy az Úr Isten az ő igazságát mutassa ki, és mindenek előtt tündökeltesse. Az mi nézi könyörgésének első részét, abban az jóknak jót kíván. De mivelhogy két féle az jó ember, az egyik, az ki csak tetszik jónak, jámbornak, az másik féle, az kik ugyan valóban jók. Azt mondja az próféta, hogy ő nem azokért könyörög, az kik csak mutatják jónak magokat, és az ki felől azt ítélik, hogy igen jámbor. Mert az emberek az ő ítéletekben gyakorta megcsalatkoznak. És sokan vadnak, kik külső szemmel úgy mutatják magokat, hogy ők igen igazak, |szentesek| és jámborok, az másét nem veszik el magoknak, nem koporitják. De ha szemügyet vehetnek [a. m. tehetik], és egy kicsin szint és palástot kaphatnak, az kik alatt gondolják, hogy befedezhetik gonosz-ságokat, úgy kapdosnak, úgy tukácsolnak [a. m. kiabálnak], hogy semmi nyilvánvaló uzsorás, fősvény, tolvaj nem ér vélek. Hogy azért ezek-től megválasztaná az próféta azokat, az kikért ő könyörög, nem elégszik meg véle, hogy jókat említ, hanem ugyan megmagyarázza, kifejezi, kiket mond ő igazaknak [Zsolt 125,4]: *Az egyenes szívűekkel* etc. Azaz az kik nemcsak szívvel, hanem ugyan belső indulatból és szívből [a. m. szívből] igazak, és semmi horgasság [a. m. hajlás], álnakság|; csalárdság|; nincsen holnok alja [a. m. hónuk alja] alatt. Hogy pedig ezeket értse az jókon, megtetszik az könyörgésnek másik részéből, mikor így szól [Zsolt 125,5]: *Az kik pedig gonoszságra hajolnak el, vitesse az Úr az gonoszságnak cselekedőivel* etc. Azaz az kik pedig álnakok, és mutatják ugyan, hogy [47v:] igaz úton járnak, de azért kihajlanak, kiugranak az igaz lineán kívül, Azokat az Úr Isten szinte úgy bünteti és büntesse meg, mint az kik nyilván és valóban, szemlátomást vétkeznek. Mert ezeket nevezi gonoszságcselekedőnek. Méltó is pedig, hogy ezek egyaránt lakoljanak, mert egy cseppel sem jámborbak az nyilvánvaló bűnösöknél, és ugyan azok közé számláltatnak Krisztus Urunktól is, Matt. 7. [Mt 7,22], mert mikor így káltnak, *Uram, Uram, nám, az te nevedben prédikáltunk* etc., azaz külsőképpen emberek előtt te szolgálidnak, tanítványidnak hirdetjük magunkat, azt feleli nekik [Mt 7,23]: *Távozzatok el tőlem, kik hamisságot cselekedtetek*. De mivelhogy méltóbb, hogy az jók megtartassanak, hogynem az gonoszok elveszenek, az jókért való könyörgést esmét előhossa [Zsolt 125,5]: *Békesség legyen Izraelen*. Mikor az békességet említi, ez igével mindenféle jókat, az kik ez életben lehetnek, befoglal. Mert ugyanis semmi jó nincs annélkül, de ha ez jelen vagyon, minden jók megvadnak. Ezért az régi pogánok is az békességnek képét úgy szokták vala leírni, hogy |egy szűz leánnak| az egyik karján vala az cornucopiae, azaz egy szaru, ki mindenféle gyümölcsökkel

2da pars.

Ezech. 18. v. 20. [Ez 18,20] *Iustitia iusti super eum erit, et impietas impii super eum erit.*

Duplices sunt homines boni. Primi solum suppositione sunt boni. Secundi qui revera sunt boni.

Mint Sámuel próféta az Izáj nagyobbik fiaiban.

Job 1. Illyen vala Jób pátriárka, kit az Sátán képmutatónak mond vala. Refer.

Ezech. 18. v. 24. [Ez 18,24] *Az igaz ha elfordul az igazságtól.*

Ilyenek valának Hymenaeus, Alexander, Philetus, Cherdas[?], Júdás Galileus. Vide Ischariotes. Aphitofel. Summum bonum.

Matt. 7.

Elegans dictum: Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.†*

* VERG. *Aen.* 11,362

Effigies pacis. és gazdagsággal rakva vala. |És az szaru alá azt írták: *Ex pace ubertas.*:†
 Mikor az angyalok meg akarák jelenteni, hogy Krisztus Urunk születésekor arany üdö és bódog állapotjok leszen az embereknek, azt éneklék [Lk 2,14], *Ez földön békesség az embereknek*, kivel azt jelenték, hogy ők nagyobb jót az embereknek nem tudnak hirdetni, sem kívánni az békeségnél. Sőt, Krisztus Urunk így szokott vala köszönni: [...]¹⁹

¹⁹ Az 5. *Kolozsvári Kódex* beszéde itt megszakad.

175. beszéd (Sz, K5 [fragm.])

Sz II [363 (234):] Concio.¹ Esa. cap. XXII. [Ézs 22,1]:

Az látásnak völgyéről való terhes jövendölés. De mi lelt téged, hogy mindnyájan az ház héjára [a. m. tetejére] mentél fel, holott ennek előtte nagy zengéssel, csattogással teljes és irigy város voltál, [364:] az te megöletteid nem fegyverrel ölettettek meg, sem pedig nem harcon hullattak el? Hogy az te hadnagyod mindnyájan elszaladtanak az kézj előtt, megkötöztettek, és mindenek, valakik tebernéd találtattak, mind egyetembe megkötöztettek, azok is, az kik messzinnen futottak volt oda? Annakokáért, mondom, távozzatok el éntőllem, hadd sírjak keservesen! Ne kínszerítsetek engemet, hogy megvigasztaljatok az én népemnek leányának romlása felől! Mert öldöklésnek, megtapodásnak és sanyarúságnak, romlásnak napja ez, az Seregeknek Urától, Istenétől az látásnak völgyében, az kőfalnak romlásának és az hegyek között való kiáltásnak napja. Az elamiták felveszik az ő tegezeket, embereknek szekereivel és lovagokkal együtt, és az Kír előveszi az ő pajzsát. És az te drága völgyeid rakvák lesznek szekerekkel, és az lovagok az kapu eleiben szállnak táborban.

Szokása ez mindenkor az bűnben megátalkodott és vakmerült népnek, hogy akárki mint intse, rettentse, rémítse, ijessze az reá következendő rettenetes veszedelmekkel, de ugyan semmit rajta nem fog. Az mint szokták mondani egyféle állat felől, hogy akár mint perzseljék, de nem leszen szalonna belőlle. Sőt, azféle hütötlen vagy ugyan nyilván, avagy csak szívében neveti, káringja [a. m. káromolja], [365:] csúfolja az szentségre intő prófétákat és jámbor tanítókat. Méltó azért, hogy ezféle ember, avagy nép viszontag ő is az veszedelemnek, romlásnak, sanyarúságnak idején csúfoltassék, nevetessék, orcáztassék [a. m. korholtassék], és hütötlenége, gonoszsága, vakmerősége mint olyan hütötlennek szemére, orcájára vetessék.

¹ Mivel az 5. *Kolozsvári Kódex* beszédének csak utolsó sorai maradtak fenn, a főszöveg a 175. beszéd esetében a *Székelykeresztúri Kódex* szövegváltozata, melynek másolója két részre bontotta a beszédet.

Gyakorta az E. M. F. Úr Isten, látván az Júda országának és Jeruzsálemnek gonoszságát, az ő kedves szolgálai, prófétái által fenyegette vala utolsó, rettenetes romlással, és idegen, pogán nemzetséggel való elpusztulással. De az zsidók ezeket csak az fülek mellett bocsátják vala el, és az nagy testi bátorságban naponként előmennek vala.

Mikor azért az Nagy Úrnak rettenetes haragja megért volna, fellobbant, felgerjedt volna, és az próféták, jámbor tanítók által megjövendöltetett rettenetes romlások, veszedelmek jelen volnának, nyakokon esett volna, az próféták is viszontag pirongatják, orcázzák, oskolázzák és bosszontják vala az hűtötlén embereket, és vakmerőségeket, bolond istentelenségeket méltán szemekre terítik, szemekre hányják vala, az miképpen ezekben az felvött igékben is cselekszik az Istennek kedves embere, Ézsaiás az jeruzsálembeliekkel.

Hogy pedig, szerelmes atyámfia, keresztyén, igen jól eszedben vegyed, ez igéknek három része vagon. Mert elsőben pirongatja, és úgymint farkas nevetséggel csúfolja, neveti az jeruzsálembelieket. Másodszor siratja, kesergi és megírja szerelmes hazájának iszonyú, rettenetes romlását, veszedelmét és pusztulását. Harmadszor haszontalan bizodalmokat és reménységeket az nyavalyában [367:]² élő embereknek írja meg.

Az első tanúság vagon imez igékben [Ézs 22,1]: *Az látásnak völgyéről való terhes jövendölés. De mi lett téged, hogy mindnyájan az ház héjára mentél fel?* Vide caetera supra in textu. Érti azért az próféta Jeruzsálemnek várossát, kit völgynek nevez, mert amiképpen szent Dávid mondja Ps. 125. [Zsolt 125,2], *Jeruzsálem körül sok hegyek valának, kikhez képest az város úgymint völgyben fekszik vala, azért nevezi az próféta völgynek.* Mert noha az város dombon fekszik vala, úgymint az Sion és Akra hegye, ki jelentheti vala az ő méltóságát és böcsülletes voltát, de mivelhogy akkor megnyomorodott vala, és alászállott vala dolga, állapotja, ez okon nevezi az próféta nem hegynek, hanem völgynek. Az miképpen az felfuvalkodott városoknak romlásáról így szokott szólni az Írás. Mint Babilon felől így szól az Írás, Esa. 47. [Ézs 47,1]: *Szállj le, ülj le az porban, Babilonnak szűz leánya, ülj az földre, mert elkölt az káldeusoknak magas zeccel-székek [a. m. trónszékük].* Krisztus Urunk is Kapernaum felől így szól [Mt 11,23]: *Te Kapernaum, ki mind az mennyig felmagasztaltattál, mind az pokolig alányomattatol.* Noha azért Jeruzsálem is hegyen vala építve, de látod-e, itt az veszedelemért völgynek mondatik. Látás völgyének pedig híja az próféta azért, mert főképpen ebben az városban voltak eleitől fogván az próféták, kiket az Írás látóknak nevez. Ezért mondá Krisztus Urunk is [Lk 13,33]: *Nem lehet, hogy Jeruzsálem kövül halljon meg valami próféta.* Sőt, még ugyan az kik ott nem prófétáltak is,

² A 366. számú oldal kimaradt a számozásból. Laphiány nincs.

főképpen erről az városról jövendöltek, úgymint ki nemcsak Júdeának, hanem mind az egész Izrael országának feje és az isteni tisztetnek választott helye vala. És főképpen az egész zsidó nemzetnek megmaradása, avagy [368:] veszedelme innét függ vala. Mondám pedig, hogy először az várost Ézsaiás pirongatja. Mert azelőtt mind ő, s mind az őelőtte való próféták intették vala, hogy megtérjenek, jámborodjanak, de ők azt csak nevetséggel múltatták el. Mikor azért az ellenség szinte rajtok volna, viszontag az próféta is neveti és csúfolja őket [Ézs 22,1]: *Mi lelt bennetek, hogy mindnyájan a ház héjára mentetek fel?* Vide supra. Három dolgot vet pedig szemekre. Elsőben, hogy mind egyig a ház héjára hágtanak. Másodikat, hogy azelőtt nagy fennen és örömmel, nagy vigassággal lakoztanak. Harmadikat, hogy az ő hadnagy és fejedelmi nagy szégyenvallással mind az ellenség kezében akadtak. Hogy pedig az héjára való hágas az jelenvaló veszedelemnek jele legyen, csak amaz Krisztus Urunk mondásából is megtetszik. Mert ő is mikor az utolsó veszedelemnek nagy voltát előszámlálja, azt is megjelenti [Mt 24,17]: *Az ki, úgymond, akkor az ház héján vagyon, alá ne szálljon.* Az ház héjára való hágas pedig félelemnek igen nagy, bizonyos jele. Mert az mely város bírza magát, és ereje, bátorsága vagyon, vagy az hogy az a város az ellenség eleiben kiszáll, vagy az várfokon és kerítésen bátorságosan forgolódik, de valamely városnak népe az ház héjára hág, remételességét és nyilvánvaló félelmét azzal megjelenti, hogy ha lehet, akár csak ott maradhasson meg, avagy onnat szaladhasson el. Avagy hogy pedig ugyan szokása volt ennek az népnek, hogy az közönséges keserűséget az ház héján, az utcákon való jajgatásával jelentette meg, az mint olvassuk Jer. 48. [Jer 48,38], ahol így szól az próféta, Jeremiás: *Egész Móáb mind az ház héján vagyon, és minden utcákban jajgatás vagyon, mert megrontotta az Úr Móábot, mint egy törött, haszontalan fazakat. Dicit Dominus.* [369:] Mikor azért látná Ézsaiás, hogy a jeruzsálembeliek is az ház héjára futnak, mintha nem tudná okát, bosszontván őket mond [Ézs 22,1]: *De mi lelt téged, hogy úgy futtok a ház héjára?* Mintha azt mondaná: Nem ezelőtt, mikor mondom vala, hogy így jártok, csak csúfsággal, nevetséggel mulatjátok vala? Akkor zörgéssel, kiáltással, sok néppel, örömmel lakással rakva vala az város. Hol vadnak most az te jó vitézid, az jó legények, az fő-fő népek, az jó hadnagyok, kik azelőtt szóval imígy s amúgy vágják vala az ellenséget? Ne gondold, hogy tisztességekre karjokon holtak meg. Egyik sem esett el az harcon, nem fegyverrel vágták le, hanem megfogdosták, megkötözték őket, és mindazok, az kiket ott ért az ellenség, s mind pedig jó idején messze futottak kézben vadnak, és láncokkal cincérben fűzettenek. Innét, Szent Atya Isten Lelkétől vi-seltetett keresztyén, eszedben veheted, minemű természetek legyen azoknak, és mennyit kell azokhoz bízni, az kik nagy frissen, nagy ke-

vélyen gazdagságokban, sokaságokban, erejekben az ellenséget semminek vélik, megutálják és ilyenképpen szólnak: Istenre mondom, imígy s amígy vagyunk, mert imilyen fegyvertelenek, amolyan rosszak, ilyen s ilyen tudatlanok. Ezek ám azok, az kik mikor az dologra kelnek, vagy megszeppennek, megfélemlenek, az kik még elé sem mernek állani, hanem azt nézik, arra vigyáznak, arról gondolkodnak, mellyen és miképpen szakadhasanak el. De gyakrabban ezfélék megcsalatoznak remínségekben, és az mit nagy okossággal, mesterséggel akarnának elkerülni, szinte abban esnek.

Így jár minden bolond, az ki sem emberi eszes tanácsot nem követ, sem az igaz Istennek segítségében nem bízik. [370:] Ez, szerelmes atyámfia, keresztyén, az felvött igéknek első részének magyarázatja. Immár Istennek segítségéből szóljunk az felvött igéknek második részéről.

Az második részében noha látja vala az próféta, hogy Jeruzsálemnek várossa és Júda országa méltán szenvedné az nyomorúságot, de látod-e, mint kegyes atya és jábor polgár, az ő tanítványinak és fiainak és hazájának veszedelmét szánja és kesergi, az mellyet imez igék nyilván és világosan megmutatnak [Ézs 22,4]: *Annakokáért, mondom, távozzatok el tőllem, hadd sírjak keservesen.* Vide textum supra. Holott elsőben, Szent Atya Isten Lelkétől viseltetett ember, vedd eszedben, hogy az próféta az ő nagy keserűségét azzal jelenti meg, hogy nem akar megvigasztaltatni. Ezenképpen olvassuk Jákob páriárka felől, ki mikor elhitte volna az ő fiainak ravasz, álnok beszédeket, hogy Józsefet, az ő kisebbik és szerelmesbik fiát az vadak szaggatták el, és összegyűltek volna minden fiai, hogy az ő atyjuknak bánatját, keserűségét enyhítenék, kérlelnék, nem akara Jákob páriárka vigasztalást venni, hanem teljességgel az nagy kesergésnek adá önnönmagát. Gen. 37. [1Móz 37,33–35]. Azonképpen olvassuk Jer. 31. [Jer 31,15], hogy Ráhel siratta az ő fiainak halálát, és nem akart megvigasztaltatni. Mellyet szent Máté alkalmaztat [Mt 2,16–18] az Betlehembben levágotott ártatlan gyermekeknek szüleire.³ Sőt, ez ugyan tulajdonsága az felette igen nagy bánatnak, hogy nemhogy az vigasztalást venné azféle ember, de még az víg asztaloknak szavokat sem akarja hallani. Azért ugyan adják tanácsul az bölcsek, hogy az miképpen az új sebet nem jó kézzel tapogatni, azonképpen az új és felettebb való bánatos és keserves szívet nem illik okoskodásokkal engesztelni, hanem egy kevés üdőt kell várni, hogy az felháborodott indulat megcsendesedjék, meglohadjon. Hogy azért az próféta megjelentse az ő nagy keserűségét, megtiltja, hogy ötet senki ne vigasztalja.

[371:] Másodsor, ugyaninnét, szerelmes atyámfia, keresztyén, tanuljuk meg az kegyes és könyörülő természetű embernek tulaj-

³ Utalás a 178. beszédre.

donságát, az ki még azoknak nyavalyáján is kesereg, bánkódik és szánakodik, az kik méltán szenvedik az büntetést. Az Istennek kedves szolgája és prófétája, Ézsaiás gyakorta megprédikálta vala ezeknek, hogy így járnak. De ők nemhogy azt elhitték volna, hanem megcsúfolták és nevték őtet, sőt, szidalmaztattak érette, kiért ő is immár méltán örülhetett volna az őtet gyűlölőinek és csúfolóinak veszedelmén és romlásán. De nemhogy örvendett, vigadott volna azon, hanem inkább megvigasztalhatatlanul bánkódott, szomorkodott, kesergett és törődött rajtok. Hasonló példát olvasunk Jeremiás felől, mert őtet is nemcsak megcsúfolták, szidalmazták érette, hogy az ő nemzetsége felől veszedelmet hirdet, jövendöl vala, de ugyan meg is fogák, árulónak mondák, undok tömlőcre veték, halálra ítélik, úgyannyéra, hogy végre ugyan könyörge az Istennek, hogy őtet hazugságban ne hagyja, hanem hamarsággal reájok hozza el az veszedelmet, és az hűtötlenekeket büntesse meg. De minekutánna az Isten elhozá reájok az romlást, az szörnyű pusztulást, elfelejté az Istennek szolgája és prófétája az őrajta lött méltatlanságot és bosszúságot, és nemhogy gyönyörködött volna hazájának, nemzetének romlásán, veszedelmén, de soha egy édesanya is úgy nem sirathatja, keseregheti az ő egyetlenegy magzatjának szörnyű halálát, mint Jeremiás megsiratá Jeruzsálemet és Júda országát, miképpen olvassuk most is Jeremiásnak erről való siralmas könyvét. Példánk minékünk erről az mi Urunk, Jézus Krisztus. Mert noha őtet is szidalmazák, üldözik, kergeték az zsidók, és főképpen az jeruzsálembeliek, mégis szinte akkor is, mikor immár tudja vala, hogy az mézszárszékre megyen, és utolsó bemenetelekor [372:] érti vala, hogy őtet hamissan megfogják, megszentenciázzván szörnyű halállal megölik, mégis⁴ lélekben jól látná az Úr Jézus Krisztus az városra következő utolsó, rettenetes romlást, pusztulást, iszonyú veszedelmet, nem őmagát, hanem az várost siratá meg keservesen, mikor azt mondá [Mt 23,37]: *Ó, Jeruzsálem, Jeruzsálem, ki megöled az prófétákat, az kik tehozzád küldöttek, mennyiszor akarálak tégedet mint az fiastyúk, szárnyam alá bevonni, de te nem akarád. Vaj, ha megismörnéd, bátor csak ez mai nap, az te meglátogatásodnak napját, el nem vesznel.* Honnat megtanulhadd, Szent Atya Isten Lelkétől viseltetett keresztén, hogy nem kegyes, nem könyörülő ember az, az ki másnak veszedelmét száraz szemmel és nem megszorodott szívvel látja és hallja. Holott érted, hogy az próféták még azokat is megsiratták, az kiknek veszedelmeket lélekben eszekben vötték, minemű rettenetes romlás, veszedelem következnek jövendőben reájok, maga ezek csak lélekben, gondolatban arányzották még az népre az bűnért való következő veszedelmet. Továbbá, hogy senki azt ne gondolná, hogy

⁴ mégis mégis (szókegyesítés)

az prófétának nem volna elegendő oka az siralomra, az következendő igékben immár megírja iszonyú és rettenetes romlását és veszedelmét Júda országának, ahon így szól [Ézs 22,5–12]: *Mert öldöklésnek, megtapodásnak és siralomnak*. Vide textum supra. Itt azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, vedd eszedben, hogy ez az veszedelem azért leszen szörnyű, mert az Seregek [Ura]⁵ önnönmaga, az ki előtt az várost oltalmazta, és ahol sok szent próféták jövendöltek, az mely azelőtt mind Isten előtt kedves, s mind emberek előtt böcsülletes volt, mondom, ugyanezen Isten leszen rontója, pusztítója, ki oly iszonyúképpen leszen, az mint írja az próféta, hogy az kőfalnak leromlása, ledőlése, elesése miatt az közel való hegyek megrendülnek. [373:] Honnét, szerelmes atyámfiai, keresztyének, tanuljuk meg, hogy soha nem lehet Istennek oly szerelmes helye, népe, országa, várossa, az mellyet az gonoszságért és vétkekért el nem ront. Hol lehetett, kérélek, Ófelségének Jeruzsálemnél szentségesb helye, az mellyet az E. M. F. Úr Isten ugyan lakóhelyül választta magának, és azt mondá, hogy ott leszen neki nyugodalma, lakása és megmaradása. De ím, hallod, mit cselekedék vélle. Azért ne dicsekedjék, ne biztassa magát semmi ország, semmi város se szentségével, se ereklyéivel, templomával, se igaz tudománnak hirdetésével, akár Róma, akár Erdély, se Erdélyországban akármellyik város, mert bizony soha nincs ott az Istennek lakása, ahol sok gonoszságok esnek, sőt az Úr Isten az ollyatén helyen mindeneket összeront. Másodsor, ez veszedelemnek szörnyű voltát így írja meg az próféta [Ézs 22,6]: *Az elamiták tegzeket felveszik*. Vide textum supra.

Itt, szerelmes atyámfia, keresztyén, azt vedd elsőben eszedben, hogy mindenféle ellenség és fegyverek⁶ az Istentől vadnak rendeltetvén. Azért mondatik az Úr Seregeknek Istenének, mert mindenféle vitézek Ófelsége mellett harcolnak, és az ő parancsolatjára felkelnek, és az Ófelsége akaratját véghez viszik, beteljesítik.

Másodsor, ahol azt mondja [Ézs 22,7], hogy az Jeruzsálem kapuiban száll az ellenség, azzal azt jelenti, hogy úgy körülfogják az várost, hogy senki, csak egy lélek is ki nem szabadulhat, hanem mindnyájan ott kell megemészteniek.

Utolsor, mikor azt mondja [Ézs 22,8], hogy megnyitattik, feltöretik Júdának leple, avagy pajzsa, ezen értetik vagy éppen Jeruzsálemnek vára,⁷ kőfala, ki az egész Júda országának főebbik és erősebb várossa vala, és az egész tartománnak mintegy erős pajzsa, vagy penig az Salamon Templomának, kiben mind az egész Júda országának, s mind Jeruzsálemnek vala reminsége és bizodalma. Mert

⁵ [kihagyott mondatrész] (tollhiba)

⁶ *ellenség<től> és fegyverek<től>* (tollhiba másoló által javítva)

⁷ *<vár> vára* (tollhiba másoló által javítva)

mivelhogy Jeruzsálem szent város vala, ezeken Istennek várossának hívattatik vala, [374:] és ennek az szent városnak Temploma felől az Isten azt mondá vala, hogy ő lakóhelye és háza. Elhitték vala azért, hogy az Isten azt megótalmazza, amiképpen Őfelsége sokszor ugyan meg is cselekedte, az mint ám Ezékiás király idejében is megmondá [2Kir 19,34]: *Megótalmazom az várost az én szent nevemért, és az én szolgálómért, Dávidért.* De látod-e, ismét itt mit mond az próféta? Azt mondja, hogy az ellenségnek ezt is kezében adja az Isten, hogy osztán ugyan semmijek ne legyen, az kiben bízhasanak és megmaradást remélhessenek.

Immár az harmadik részében az felvött igéknek azt írja meg az próféta, és azt kellene meglátnunk, az veszedelemnek idején mit cselekedtenek az jeruzsálembeliek, és micsoda haszontalan dolgokban helyhez tették reminségeket. De arról való tanításomat halasztom az következő tanításomra, ahonnan megtanulhatjuk, ha az Úr megengedi érnünk arról való beszélgetésünket, hogy az mely népet az Isten meg akarja verni, ostorozni, büntetni, elsöben annak az eszét veszi el, hogy ne tudjon illendön orvosságot találni, keresni az nyavalya ellen. De az mint mondám, arról Istennek segítségéből halljunk, értsünk és tanuljunk az⁸ következő tanításunkban. Mostan peng az Úrnak gondviselése alá ajánlom az híveket.

Concio⁹

Ha emlékeznek reá az hívek, az elmúlt tanításunkban vöttem vala igéket fel tanúságunknak okáért az Ézsaiás próféta írásából, az 22. caputból. De hogy az Úrnak Lelkétől viseltetett hívek az elmúlt tanúságra is reá emlékezhessenek, az mostani tanításunkra is jobb alkolmatosságot vehessenek, mind azelőtt megmagyarázandó igéket bőtt szerint [375:] renddel elevészámlálom. Vigyázzanak reá figyelmetesen az Úrnak szent igéjében gyönyörködő igaz hívek. [Ézs 22,1]: *Az látásnak völgyéről való terhes jövendölés. De mi lelt téged, mindnyájan az ház héjára etc.* Vide materiam in concione praecedenti.

Ez igéket ha az híveknek vigyázása volt reá, három részre osztottuk vala. Mert elsöben pirongatá és úgymint farkas nevetséggel csúfolá az próféta az jeruzsálembelieket [Ézs 22,1]: *De mi lelt téged, hogy mindnyájan az házatoknak héjára futottatok fel? Akkor kiáltással, sok néppel, örömmel, lakással rakva vala az város.* Mintha azt mondotta volna az próféta: Nem ezelőtt, mikor mondom vala, hogy így jártok, ez leszen virágotok, csak nevetétek vala, és engemet csúfol-

⁸ az az (szóketőzés)

⁹ A Székelykeresztúri Kódexben itt kezdődik a 175. beszéd második része.

tok vala, hát most mi lelt, mit búdoklatok az ház héján? Másodsor, siratá és megírá hazájának romlását és veszedelmét, ahol azt mondá [Ézs 22,4–5]: *Annakokáért mondom, távozzatok el éntőllem! Ne kénszerítsetek engemet, hogy vigasztalást vegyek szívemnek az én népemnek leányának romlása felől! Mert öldöklésnek, megtapodásnak és sanyarúságnak, romlásnak napja ez az Seregeknek Urától, Istenétől az látásnak völgyében. Az kőfalnak romlásának és az hegyek között való kiáltásnak napja.* Ahonnan megtanulók, minemű legyen az kegyes és könyörületes szívű embernek tulajdonsága, hogy még azoknak nyavalyáján is szánakodik, az kik méltán szenvedik az büntetést. Ézsaiás gyakorta megprédikállotta vala ezeknek az Júda országabelieknek és jeruzsálembelieknek, mint járnak, az miképpen mi is cselekedtünk s mostan is cselekszünk, de azok, miképpen mi is, nemhogy elhitték volna, hanem még inkább csúfolták és nevelték ötet, sőt szidalmazták, kárhoztatták érette, miképpen nagy sokan mivelünk is cselekesznek, [376:] kiért immár méltán ő is örülhetett volna az ötet gyűlölőinek és csúfolóinak romlásán, veszedelmén. Ugyanezt mi is megcselekedhetnők az minket gyűlölőknek, csúfolóknak. De nemhogy azt mielte volna az próféta, hanem inkább megvigasztalhatatlanul bánkódott, kesergett, törődött és siránkozott rajtok, miképpen az bötű világosan megmutatja. Minden Istentől viseltetett, hű, igaz lelkipásztornak mostan is ilyennek kell lenni, hogy mikor valamiről megfeddi, megdorgálja, megorcázza, meginti, megoskolazza az őalatta való szófogadatlan népet, és annakutánna ha az Úr méltán szófogadatlanságokért romlást, veszedelmet bocsát rájok, ne örüljön, ne tapsoljon, ne vigadjon rajta, hanem megvigasztalhatatlanul bánkódjék, sírjon, keseregjen rajtok, az miképpen itt cselekeszik Ézsaiás, azt miképpen azt több szép példákkal is megmutogatók.

Mert Jeremiás próféta is ehhez teljességesen hasonlóképpen cselekedék. Mert őt is nemcsak megcsúfolták, szidogatták érette, hogy romlást, veszedelmet jövendől vala, de ugyan meg is fogák, árulónak mondák, undok tömlöcben veték, és végre ugyan halálra is ítélik. De minekutánna az ő beszéde szerint elhozá az Isten [az]¹⁰ iszonyú romlást, pusztulást, elfelejté az próféta az őrajta eltöltött méltatlanságot, bosszúságot, és nemhogy gyönyörködött volna hazájának, nemzetének iszonyú romlásán, veszedelmén, de soha egy édesanya is¹¹ inkább nem sirathatja az ő egyetlenegy magzatjának szörnyű halálát, mint Jeremiás megsiratá, jajgatá, kesergé Jeruzsálemet és Júda országát, miképpen erről való siralmas könyvet most is olvassuk az Bibliában. Hát az mi Urunk, Jézus Krisztus mit cselekedék, noha ötet is szidalmazták, üldözik, kergeték az zsidók, de főképpen az

¹⁰ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

¹¹ *soha egy édesanya is soha* (szóketőzés)

jeruzsálembeliek, de mégis kesergi és siratja őket, és azt mondja [Mt 23,37]: *Bátor csak ez mai nap esmérnéd meg is [377:] meglátogatásodnak napját, el nem vesznél.* Ahonnan megtanulók, hogy nem kegyes emberek azok, az kik¹² másnak veszedelmét száraz szemmel és meg nem zavarodott szível látják, avagy hallják, akár tanító rend legyen az s akármicsoda, hanem fellyül haladják az illetének még amaz kegyetlen sárkányokat, oroszlánokat, skorpiókat kegyetlenséggel, fényességgel, az kik nem volnának méltók, hogy ugyan még csak emberi nevet viseljenek is.

Immár azért mostan az felvött igéknek harmadik részében lásuk meg, miképpen írja meg az próféta, Ézsaiás, az veszedelemnek idején mit cselekedtenek az jeruzsálembeliek, és micsoda haszontalan dolgokban helyeztették reménségeket. Vigyázz reá, az megmagyarázandó bötüre, kiről mondottam vala, hogy ez mostani órában tanuljunk [Ézs 22,8–14]: *Akkor, úgymond, vetitek az szemeket az fegyverházra. És megtekintitek, hogy Dávid várossának falain sok repedések valának, és az alsó halastónak vizeit megszaportíjtátok. És az Jeruzsálemnek házait megszámlálván némely házakot elrontotok az kőfal megerősítésére. Annak felette árkot csináltok az két kőfal között az régi halastónak vizeinek. De nem tekintetek annak fundálójára, és annak formálójára nem néztek jó idején. Mert mikor az Seregeknek Ura és Istene hína tüöket, akkor, az üdőben sírásra, jajgatásra, magatoknak megkoppasztására és gyászruhában való öltözötre, ime, akkor öröm és vigasság vala, juhoknak megölése, húsétel, borital, kik ezt mondják vala: Együnk és igyunk, mert holnap meghalunk. És ez az Seregeknek Urának, Istenének füleiben ment. Bátor, ha nektek megbocsáttatik ez hamisság, még meghaltok. Azt mondja az Seregeknek Istene.*

Itt, szerelmes atyámfia, keresztyén, elsőben azt vegyük eszünkben, hogy az mely népet az E. M. F. Úr Isten meg akar verni, elsőben Ófelsége annak eszt elveszi, [378:] hogy ne tudjon illendő orvosságot találni és keresni az nyavalya ellen. Gyakorta megmondotta vala az E. M. F. Úr Isten mind Ézsaiás, s mind az több próféták által, hogy az gonoszságért, az fertelmes életért megrontja, megveri Jeruzsálemet és Júda országát. Oka tahát az veszedelemnek vala az bűn. Ez ellen viszontag tahát az megmaradásnak oka lehet vala az bűnnek, az istentelen életnek hátrahagyása. De ez az megvakult nép ezt nem látja és nem érti vala, hanem mintha az kőfal menthetné meg ökö, és mintha azért kellene elvesznie, hogy az bástyák meghasadoztanak, repedeztenek, az építgetik, foldozgatják, keménygetik, az mely dolog szinte csak annyit teszen, mintha kinek az feje fájna, és az lábát kötik be. Nem itt vala, bizony, nem itt vala az seb, hidd meg éntöllem bátor.

¹² ki (tollhiba)

Bizony, nem az kőfal vala erőtelen, hanem az emberek valának nem jámborok. Mely nem jámborság oly erőtlenné és oly fertelmessé, oly utálatossá teszi az embert, hogy ha kuracéban [a. m. páncélba] öltözik is, vas várakban rejtezik is, kősziklák közzé bújik is, meg nem maradhat. Az mint mondja az Seregeknek erős Istene Ámosznál is, cap. 9. [Ám 9,1–2]: *Ha kik elfutnak is, úgymond, egy sem maradhat meg közüllök. Ha szinte pokolban bűnnek is, ott is el nem rejtezhetnek.*

Nem használnak vala azért az jeruzsálembeliek is semmit azzal, hogy építik, keméngetik, erősgötik vala városokat, mert bizony más vala az bibi [a. m. a gyengéje], bizony nem abban áll vala megmaradások. Igen kopár helyen kereskednek vala, bizony más vala még az megostromolhatatlan, erős bástya.

Másodszor, ugyanitt vedd eszedben, szerelmes atyámfia, keresztyn, hogy ezféle vigyázás, készülés, építés őmagában nem kárhoztatandó, nem mondom én azt, sőt, jó és dicséretes dolog. Ezért mondja amaz minden királyoknál bölcsebb fejedelem, Salamon [?]: *Bódog, úgymond, az váras, az ki az békességnek idején az hadról gondolkodik, és arra készül.* És olvassuk az Úrnak szent könyvében, hogy az szent királyok ezt cselekedték, sőt ugyan [379:] ezt az fegyveres házat is, az kiről itt emlékezik Ézsaiás próféta [Ézs 22,8], ugyan Salamon építtette vala, az mint olvassuk 3. Reg. 4.[!] [1Kir 7,2; 1Kir 10,17]. És mikor amaz szent Ezékiás király hallotta volna, hogy Sénakhérib reá jú hadával, ezenképpen cselekedék, mint olvassuk 2. Paralip. 32. [2Kron 32,2–8]: *Mikor Ezékiás látta volna, hogy Sénakhérib minden hadával Jeruzsálem ellen jüve, az fejedelmekkel tanácskozáván és az erős férfiakkal egyetértéven elvégezték, hogy az bővizű kútforrásoknak fejeit megdugnák, megfognák, megrekesztenék, az mellyek Jeruzsálem kívül valának, és szántalan sokaságot egybegyűjtete Ezékiás, és megdugának minden bővizű forrásokat, folyamokat, ezt mondván: Eljövén az asszíriai király, ne találjanak víznek bőséget. És nagy serinséggel cselekedvén megépíttete minden kőfalakat, az mellyek megrepedeztenek, romladoztanak vala, és annak felette erős kőből rakott bástyákat, tornyokat állata, és még más egy erős kőfallal megerősíté, és mindenféle fegyvereket és pajzsokat csináltata, és jó hadnagyokat állata az seregek körül. És minden erős férfiakat az város kapuinak utcájára összehívata, és ezt mondá ez ő szíveknek: Vitéz módon cselekedjetek, és vegyetek bátorságot, erőssödjetek meg, ne féljetek, ne rettegetek az Asszíríanak királyától, és az sok néptől, az mely övélle vagyon. Mert sokkal is többen vadnak mivelünk, hogynem övélle. Mert övélle vagyon húsból álló kar. Mivelünk pedig vagyon az mi Urunk, Istenünk, az ki minekünk bajvívónk, és ő leszen az, ki miérettünk harcol övellene.*

Látod-e, nem kárhoztatandó azért, szerelmes atyámfia, keresztyn, efféle szorgalmatosság és készület, sőt, inkább ugyan szükséges, csak hogy az mi fővebb, az hátra ne hagyassék, és amiben főképp-

pen áll az megmaradás, tudniillik az hatalmas Istennek segítségre való hívása, és véle megbékélése, penitenciatartás, bűneinknek hátrahagyása, gonoszságinknak megsíratása, szent és jámbor életnek követése. Mely ha megleszen, szerelmes atyámfia, keresztyén, bizony általán [380:] az készület is hasznos, és az megszabadítás is megleszen. Látod-e, ekképpen cselekedék az Isten felől Ezékiás király, mert mikor mindenképpen elkészítette volna eszközeit, az egész városnak népét összegyűjté, és nagy felszóval így oktató őket [2Krón 32,7]: *Emberkedjete, vastagodjatok meg.* De mivelhogy az jeruzsáembeliek azt nem cselekedik vala, és ingyen sem tekintek az Úrra, eszokban sem jut vala az, ki csinálta és építette, megtartotta eleitől fogván mind az városnak kőfalát, s mind pedig az benne való népet, hanem minden reminségeket csak az külső eszközökben helyeztették vala, azt ítéli és mondja az próféta haszontalan és heábavaló dolgoknak.

Utolszor, vedd eszedben, Szent Atya Isten Lelkétől viseltetett keresztyén, hogy noha azok bizonyosan remélhetnek és várhatnak győzedelmet, az kik mind ilyen készülettel és hadakozó eszközökkel, s mind pedig Istenben való bizodalommal és az ő nagy nevének segítségre való hívásával indulnak ellenségekre vagy várják meg ellenségeket, és mind az kettő igen szükséges az győzedelemre, de mindazáltal az készületnek és az külső eszközöknek is erősségekben is ömagokban és magoktól semmi haszna és ereje nincs. Az Istennek segítése pedig és jókedve minden hadi szerszám nélkül is elegendő az győzedelemre, miképpen ezt szántalan sok példakkal könnyű volna megbizonyítani. Kiről ha meggondoljuk, úgy tetszik, hogy találám, akárki közüllünk elég bizonságot talál. Amaz bódog emlékezetű fejedelem, Bocskai István által, tudod-e, mely csudálatosképpen szabodíta meg az Úr ellenségükről? Immár ugyan teljességgel odavalánk, de nem lőn az Úrnak módja az megszabadításban. [381:] Azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, ha lehet, s módunk van benne, jó mind az kettőt összekapcsolni. De azért mégis, ha valamelyik nélkül el kell lennünk, és mind az kettőnek egyszermind szerét nem tehetjük, jobb az fegyvernek és az hadakozó szerszámoknak elmaradni, hogynem az isteni félelemnek és az Őfelségével való megbékélésnek, mert az isteni félelem és az Őfelségével való megbékélésünk minden külső eszközök nélkül is győzedelmessé tehet, de bizony ha az Úr nem leszen velünk, semmi-rekellő, haszontalan, ha semmi külső fegyverünk héával nem leszünk is. Úgy tetszik, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy ha valami kicsin elmével, okossággal szeretett az Úr, megértheted immár az próféta beszédét és az elészámlált igéknek rendit és summáját mind ennyi bő és világos magyarázatokkal, mellyeket igen jó és igen könnyű is, ha akarunk magunkra és az mi időnkre magyaráznunk, vonnunk és akkomodálnunk, alkalmaztatnunk. Magas helyre ültette és böcsületessé

[tette]¹³ az Úr Jeruzsálemet, Júda országát. Látókat és igaz prófétákat támasztott vala benne. De mint jára? Bizonyára úgy alászálla, hogy mind ez ideig is fel nem emelkedheték.

Vallyons nem így vala-e állapotja Erdélynek? Bizony, Erdélyben is támasztott vala az Úr igaz prófétákat, böcsülletessé tette vala Erdélyt, mint Júda országát. Látókat támasztott vala benne, de bizonyára immár annyéra alá kezdte szállani, hogy nem hegynek, nem magas helyen állónak, hanem völgynek, látásnak völgyének méltán neveztetetik Jeruzsálemmel együtt. Megizené az hatalmas Úr Isten mind jegyei, égbeli és földön való jegyei és sok csudatételi által, s mind jámbor szolgálai által, hogy megver, megbüntet az gonoszságért. De vallyons mint vennék az emberek? Csak csúfságnak és nevetségnek tarták, erőssen zörgenek, tegzelődnek, regzelődnek, sok heáavaló beszédek [382:] szólának az Úr ellen. De, úgymond, vaj, ki tömött népe vagyon Erdélynek? Kicsid ország Erdély, de nincs mássa széles ez világon, erős utai vadnak mindenfelől, nem külömb, mint egy erős kerített város. Annak felette oly erős havasok, kősziklák, sóbányák, vasbányák, erős helyek vadnak benne, hogy nincs az ég alatt, ami és oly erős nép, az ki minékünk árthatna, és azokból kivehetne, ha mi történjék is. De jövőn el csak az ellenség, meglátják, hogy nem búvunk el, nem megyünk a ház héjára, megmutatjuk fogunk fejét. Jöjjön el csak, Istenre mondom, imígy, s amint vagyunk, habsoljuk le [a. m. mohón nyeljük le] őket! Jer, igyunk, társ, lakjunk, ugyan ki bánthatna minket? De mint járánk, tudod-e, kérlek, mint járánk? Úgy, az mint az próféta mondja. Hol vadnak az mi jó vitézink, hadnagyink, uraink? Azt halljuk, hogy nem vesztek el, nem vágattak le fegyver mia? De miért nem vesztek el? Mert csak akkor voltak jó vitézek, mikor itthon lakoztak, öttek, ittak, ott, ahol víni kellett volna, megszeppentek, mert nem mertek előállani, lappangottak. Azért szégyenvallásokra nagy sokan benne megkötöztettek, hogy ha tisztességekre meg nem akartak halni, immár gyalázzattal, éhhel kell meghalniok. Mi penig fussunk bár, és hágjunk az ház héjára, hogy vagy elszaladhassunk, magunkat ótalmazhassuk, vagy keserűségünket kiálthassuk! Mert bizony eljűtt az öldöklésnek és letapodásnak és az siralomnak ideje. Az Seregeknek Ura mindenféle fegyvereseket, ellenségünket reánk hozta, rajtunk vadnak az tegzesek, íjasok, nyilasok, lovagok, gyalogok, kopjások, megkörníkeztenek mindenfelől, hogy sohuva ne szaladhassunk. Elkölt jó régen¹⁴ országunknak fele. Odavagyon Erdélynek pajzsa, kiben sokan vettük vala reminségünket, mellyet győzhetetlennek tartunk vala. Megmutatá az Felsőges Úr Isten, hogy az [383 (243):] Őfelsége gerjedt haragjá-

¹³ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

¹⁴ *rédén* (tollhiba)

nak ellene semmi erősség nem állhat. Mit használnak az erős kastélyok, kerített városok, az kiben¹⁵ be nem [ment]¹⁶ az ellenség, és meg nem látta, mit főztek? Mit¹⁷ használnak az erős helyek, hányások, kősziklák, sóbányák, vashányák, nem hajházának [a. m. kergettek], vadászának-e ki belőlle? Úgy tetszik, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy megismerhetjük, hogy semmi, heábanvaló, rossz, haszontalan minden készülletünk, építésünk, okoskodásunk, minden igyekezetünk, minden zsihogásunk [a. m. zajongásunk], tanácskozásunk füstben megyen, ha az Úr köztünk nem leszen.

Az a nagy csudám, hogy mégis, lám, soha nem tudjuk eszünkben venni magunkat. Mégis nem látjuk, avagy ugyan nem akarjuk látni, hogy vagy az mi nyavalyánknak, betegségünknek oka és eredeti. Nem nézünk, nem vigyázunk az igaz orvosra. Az undok, utálatos, gyennyedtséget, fekélt, az mely rágja nemcsak testünket, hanem főképpen lelkünket, nem töröljük le róllunk, nem nyomjuk ki. Nem rázzuk le róllunk az sok hamisságot, egy szóval mondva |:az mi:| számlálhatatlan és kimondhatatlan sok istentelenségünket, fajtalan erkölcsünket. Mert él az Úr, hogy ennyi sok kiáltásunknak, fáradságunknak én semmi hasznát, látatját nem ismerem, kegyetlenek, irgalmatlanok, könyörületlenek vagyunk. Azért minden kétség nélkül holott sem erősségünk, sem penig az Úrnak segedelme velünk nincsen, bizony mindnyájan el kell vesszünk, ha mégis Ófelségét tovább bosszontjuk és penitenciát nem tartunk.

[...] ¹⁸ [50r:] hamisságot, istentelen erkölcsöket. Azért minden kétség nélkül holott sem erősségünk, sem Istennek velünk nincs segedelme, el kell vesznünk, ha mégis Ófelségét tovább bosszontjuk, és penitenciát nem tartunk. || K5

Quae haec sequitur in Isaia explicata sunt concione 57. Vide in 2da triacade.¹⁹

Concio CLXXVI. et CLXXVII. <non sunt hic> |:jam hic sunt:|. ²⁰

¹⁵ *mellik az kiben* (tollhiba)

¹⁶ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

¹⁷ *Mi* (tollhiba)

¹⁸ Az 5. *Kolozsvári Kódexben* a beszéd szinte egésze hiányzik. A beszéd utolsó négy sora és egy magyarázat a 178. beszéd előtt szerepel.

¹⁹ Utalás az 57. beszédre.

²⁰ Utalás a beszédrészlet előtt található 176. és 177. számmal ellátott latin nyelvű jegyzetekre.

176. – *Observationes* (1)

[48r:] 176. *Observationes*¹ in 2. Reg. 1. v. 1. |:usque ad v.18.:|
[2Sám 1,1–18]

Benignitas Dei erga suos. |:Lõn penig, minekutánna meghala Saul
etc. :|

Primum observetur benignitas Dei in suos, qui pios, etiam in publica calamitate solatur, nec deserit. Concidit Saul cum toto exercitu; id eodem tempore victor est David, cum suis paucis contra Amalechitas.

Gen. [.] Secundo notentur signa et iudicia luctus; nempe vestis discissio, ut fecit Iacob Achab 3. Reg. 25. 27. [1Kir 25–27?], Mardocheus, Esth. 4. [Eszt 4]

Joel [.] Pontifex Maximus, Matt. 26.[!] [Mt 28,18–20?]. Sed tamen quia hoc etiam simulate fieri potest, et solet, iubet Deus scindi non tantum vestimenta, sed corda. [Jn 2,12]

Jon. 3. Solebant etiam non scindere, sed et abjicere vestes splendidas, exemplum regis Ninive. David post moerorem et jejunium induit vestes novas. Induebant autem saccum et cilicium, ut exempli utique [.....].

Alterum signum moeroris est caput pulvere conspersum, quod etiam frequenter occurrit in Scriptura. Cum enim terra sit vilissima et infima* rerum omnium ideo humiliantis et depressionis orat signum. Reprehenduntur hic, qui nec in privato, nec in publico luctu, vestem mutare, aut se humiliare sciunt, aut volunt. Hoc enim Deo esse ingratum testatur Esaias cap. 3. [Ézs 3,16–17]: *Et dixit Dominus pro eo quod elevatae sunt filiae Syon et ambulaverunt extento collo et nutibus oculorum etc. decalvabit etc.*

Esa. [3.] Imitemur erga hunc nuncium, qui atsi salvus evasisset ex praelio, et credebat se gratiam apud Davidem ini[...]ium, pro corona et armilla alluta tamen propter cladem communem se tristi et lugubri habitu offert Davidi, tanquam rem maestam potius quam laetam nunciaturus.

Tertio observa, quam ordinate et breviter, cladem publicam exponit. Primo inquit: fugit exercitus, qui primus est gradus mali 2. Interfecti sunt plurimi. 3. Dux cum filio occubuit, quod est complementum et summum calamitatis, nam duce coeso facile caeteri percussi metu dissipantur et

* CUSANUS *De docta ignorantia* II. 12.

¹ Az 5. *Kolozsvári Kódex* következő lapjain (48r–49v) szereplő latin nyelvű vázlatok lejegyzőjének írása eltér a kódex egészétől.

languescunt. Deinde verisimile est robur belli esse p[.]s principem, quo ruente inprimi ora cadunt prona. Ideoque etiam David hoc nuncio praecipue est percussus et quaerit de illorum morte et cuncta diligentius cognoscere coepit. In illa autem narratione 1. Caeserea quae hac de re scripta sunt, paulo ante in ultimo capite libri 1. [?] et 1. Paral. 20. [1Krón 20]. Secunda simili exempla Cassii et Bruti refer vide Plutar. Lib. 2. pag. 795.*

Deinde quaerendum est, an laudabiliter fecerit Saul quod se sponte occiderit? Dum [48v:] habemus aliud quoque exemplum de Razia 2. Macc. 14. [2Mak 14,37–46] R. Ad hoc breviter appendendum est in illo praecepto: Non occides, etiam hoc includi, ne nos ipsos nocemus. Quod enim aliis facere vetamur, nec nobis eligere debemus. Confirmatur hoc ratione quoque et autoritate philosophorum, ut legere est apud Platonem et Ciceronem: Cum enim non sponte nostra, nec autoritate propria venimus[?] in hanc vitam,** neque nos alligavimus animas corporibus: Non est etiam nostri arbitrii et autoritatis hinc discedere. Quemadmodum non licet militia stationem suam a duce assignatam, prius relinquere, quam id ei a duce <...> permittatur.

Ob[s.] 2.

Quod autem ad Saulis exemplum attinet, verisimile est, hanc ei mortem esse ommissam propter ipsius scelera, ut sic turpiter periret. Raziae autem exemplum recitatur potius, quam approbatur. Quinto, quia David dicit jejunasse, agat XL-e jejunio. Primo, quod duplex sit externum et internum. 2. quod externum jejunium sit nihil edere aut bibere. Ergo male illi jejunant, qui aliquid edunt, et delectum ciborum habent. Internum est declinare malum et sequi bonum.

Esa. 58.

3. Jejunium externum duplex est: A Deo injunctum et sponte susceptum. Sponte susceptum aut a magistratu indictum, aut privatim pro arbitrio ejus vis usurpatum. Publicum illud et a Deo injunctum ad nos Christianos non pertinet. Alterum a magistratu vel sponte susceptum omni pertinere debet: 1. Quia etiam Sancti N. testati jejunarunt et ipse Christus. 2. Quia Christus docet quomodo sit jejunandum Matt 6. et 19. [Mt 6; Mt 19] 3. Quia caussae jejunii numquam adsunt. 4. Praecipuae causae jejunii. Primo publicus luctus accepta, etiam privatim. Secundo ut impendens periculum virtus. Exempla: Achab, Mardochei et Ninivitarum. 5. Qui jejunant se humiliant, habitu lugubri utuntur, se prosternunt in terram, preces fundunt, vitia testantur, probam vitam pollicentur etc. 6. Tempus jejunii, ut minimum unus dies, sed extendi in plures solet et potest aliquando triduum, aliquando septima, aliquando etiam 40 dies, ut Moses, Elias, Christus. 7. Apud Judaeos extendi solebat jejunium ad annum usque undecimum minores natu non cogebantur ad jejunium etc. Postremo interficit David hunc nuncium, quia nuntiabatur et gloriabatur de cede, tanti regis cum sacra historia aliter rem gestam narrat. Secundo, quia hic erat Gentilis ne igitur extraneus quispiam, tam victoriosum Judaeorum principem, se interfecisse

* PLUT. *Vit. Brut.*

** LACTANT., *Div. inst.*, lib. 3, cap. 18.

iactaret, plexus est. 3tio, quia voluit significare David suam pietatem et observantiam in Saulem quamvis hostium ne quisquam ei objicere posset, quis hostis morte sit laetatus et [49r:] sed quaecumque sit causa illud omittamus nunc disquirere. autem, quod precipuum est, agamus: Jejunium esse rem Deo gratam et a piis usurpatam et nobis quoque commendatam esse debere. Causas habemus sufficienter indicendi illud. Primo, quia cladem accepimus insignem Agriam, fortissimum regni propugnaculum cum multis fortibus <...> militibus. Ergo lugere possumus. Luctus autem testimonium est jejunium. Altera causa imminens periculum. Impendet nobis tyrannus crudelissimus, qui nulli generi et sexui hominum parcat, quem ut nobis arceat, Deo supplicandum sedulo est. Ergo ego [exend..] amplissimi senatus, magistratus, quem observari et revereri Deus iubet, et ex autoritate divinibus ministris et prophetis concessa, cunctis hic praesentibus et absentibus jejunium tridui his conditionibus indico: Primo, nullus his tribus diebus opera servilia privatim, foris, domive exerceat, non in vineis, non in hortis, non in villa, non intra privatos parietes. Secundo, omnes quotquot et cujuscunque ordinis homines sunt et conditiones in templum conpluant, ibi Deo laudes vel canant, vel auscultent conciones, admonitiones ministrorum audiant, praeces publice et privatim fundant. Neve quo tempore in templo manendum est, foris otiose spatietur, sed aut in templo, aut domi se continerent. Tertio, nemo per totum diem ad vesperum usque et primam facem ullum cibum potumve gustet, exceptis aegris et puerulis. Vespere autem sumere aliquid ad refocillandum corpus, non ad explendam ingluviem potest. Qui hanc constitutionem a Deo, a magistratu, a prophetis et pastoribus animarum vestrarum profectam contemserit aut violaverit: Maledictus esto, excommunicatus et dicat omnis populus. Amen.

177. – *Observationes* (2)

[49r:] 177. Ex eodem capite 1. libri 2di Regn. [:v. 18, 19, 20, 21.:|
[2Sám 1,18–21].

Secunda pars capitis continet luctu. [:*Gondolkodjál Izrael,* |:azo-
kon,:| *az kik meghaltak sebben az te magos hegyeiden etc.:*]

Ante omnia adverte in Davide, prudentis principis officium: sciebat se regem designatum Izraelis, ergo regaliter se gerit. Primo laudando defunctos et honorando, quod pro patriae salute mortem oppetierant, ut sic accedantur ad similem virtutem et alii. Secundo vivos confirmat, neque desperare sinis. Mandat enim Judae, ut adolescentis[!] et juvenes in armis ad militiam exerceat. Quod quale fuerit, ait historicus, in libro iustorum plenius est explicatum.

Porro lamentationis partes sunt tres. [49v:] Prima pars communis calamitatis magnitudinem explicat 1. O terra antea desiderabilis et sublimis, quam depressa, et nam in montibus tuis fortissimi milites et heroes interfecti sunt. 2. Nolite hanc cladem indicare gentibus, ne illae nobis insultent, quod aggravabit nostrum malum. 3. Maledicit solo, ubi perierant Izraelitae. Sic saepe dies maledicitur et nefastus vocatur. Saepe locus ipse, ut Romae porta Capena dicta est scelerata, qua exierant ad pugnam Fabii 332.¹ Eo vicus sceleratus, ubi currum suum per patris cadaver agi iussit. Job maledicit diei, in qua natus est. Job. 3 v.1. [Jób 3,1].

Secunda pars lamentationis continet laudem regis et filii ejus. 1. Laudatur a peritia rei militaris. 2. Propter mutuam amorem. Non raro enim accidit, ut filius patri invideat regnum, et non expectata morte Patris illum invadat, regno spoliaret, aut eum occidat, exemplum in ipso Davide et Absolomo. Et vicissim evenit, ut pater metuat filium, et illum oderit, ac propterea interficiet in exilium mittat, aut quid simile perpatret, exemplis historiae sunt plene.

Vide Philippum Macedoniae regni Demoteum et obruncantem. Herodes fecit similiter. Nam verum est illud: *Omnisque potestas impatiens consortis erit* etc.* At nec Jonathas invidit patri imperium, nec Saul metuebat et oderat

* Luc. B. C. 1.92–93.

¹ A háromszázhat Fabius nem a Porta Capaneán, hanem az emiatt később elátkozott-nak tartott Porta Carmentalisson át vonult ki.

filium. Ideoque quemadmodum in vita fuerunt conjuncte, ita etiam in morte.
3. Laudatur Saul, quia suis subditis benefecerit, neque illos expoliavit, sed potius dicavit, ita et vestibus preciosis et aureis ornamentis abundarent. Hic officium boni principis notetur et sint antithesis improborum dominorum, et praesertim Transylvanorum nobilium, qui expilant, non ditant suos miseros colonos et subditos.

Tertia pars lamentationis continet peculiarem Jonathanis commendationem, in qua suum effectum David in illum ostendit. Ubi nota: Davidem fuisse familiariorem Jonathani partim propter aetatem parem, partim propter ejus beneficia. Saepe enim Davidem morte eripuerit. Hic amicitia utriusque commemoratur, quam improbavit Saul, et de eo corripuit filium. David vicissim in illum gratus fuit, et quia post mortem amoris illius meminit, et quia Miphibosetum filium ejus ad mensam suam nutrit. Ergo iure hi unum pars amicorum constituuntur etc. [?]

178. beszéd (K₅, Sz)

K₅ || [50r:] Concio CLXXVIII. Psal. LXXIX. |:v. 1.:| [Zsolt 80,2]:

Precandi forma

Qui regis Izrael intende etc.

[383 (243):] Concio ex Psal. LXXIX. [Zsolt 80,2]:

|| Sz

Oh, Izraelnek pásztora, úgymond, ki legelteted Izraelt, az te népedet, tetedjél, világoskodjál, fénljél Efraim, Benjámin és Manassé előtt, mutasd meg magadat, hatalmasságodat, jöjj el és szabadíts meg minket. Úr Isten, téríts hozzád minket, és mutasd meg az te orcádat, [384:] és megszabadulunk. Úr Isten, minden erősségeknek Istene, meddig haragszol az te szolgálódnak könyörgésén? Etetsz minket siralomnak kenyérével és itatsz minket siralomnak vizével. Ugyan szidalomra adtál minket az mi szomszédságinknak, és az mi ellenségink megcsúfoltanak minket. Erősségeknek Istene, téríts meg minket és fényesíts ki az te orcádat, és megszabadulunk.

Noha az békesség és csendes állapot mindenkor kívánatos és dicsíretes, de az emberektől nem mindenkor egyaránt böcsültetik. Mert gyakran szokott esni, főképpen az ifjaktól, tudatlanoktól, kik még ez világnak és ez világi dolgoknak változásit meg nem kóstolták, hogy az békességben meghívván felrúgnák, elhiszik magokat, és mindazt, az miben voltak (vadnak) vagy élnek, s mind az ki oltalma alatt vadnak, elfelejtik, avagy semminek és kicsinnek ítélik, nyughatatlankodnak, és jó reménségtől hordoztatván elorozkodnak, és úgymint ellopják magokat az gondviselő kéz alól, és vagy magoknak uralkodni akarnak, vagy más urat váltanak.

Noha az békesség és csendes állapot mindenkor kívánatos és dicsíretes, de az emberektől nem mindenkor egyaránt böcsültetik. Mert gyakrabban szokott esni, főképpen az ifjaktól, tudatlanoktól, kik még ez világi dolgoknak változásit meg nem kóstolták, kik az

békességben meghívván felelőnek és elhiszik magokat, és mindazt, az miben ülnek, s mind azt, az ki őtalma alatt vadnak, elfelejtik, és kicsinnek, avagy ugyan csak semminek ítélik, nyughatatlankodnak, és jó reménség viselvén őket, elorozkodnak, és úymint ellopják magokat az jó gondviselő kéz alól, és vagy magoknak uralkodni akarnak, vagy más urat váltnak.

De gyakorta szokott lenni, hogy effélék veszedelemre és nyomorult állapotra jutnak, és késén [a. m. későn] kezdik eszekben venni, honnat és minemű jókból estek ki, és akkor esmerik meg az békességnek édes és drága voltát. Példa erről az zsidó nemzetség, ki mikor az Istennek hadnagysága és gondviselése alatt volt, bódogul volt dolgok. De azt akkor meg nem tudták böcsülleni, hanem nyughatatlankodtak, és az ő gondviselő Atyjoktól elszakadtak és -pártoltak, magoknak uralkodni akartak, és egyéb földi hatalmasságokkal cimboráltak, és inkább akartak azoknak, hogynem Istennek szolgálni. [50v:] De az őnekik soha javokra nem volt, hanem mindenkor szégyent vallottak, és külső emberekből való reménség megcsalta, és mikor veszedelemre, nyomorúságra jutott dolgok, akkor vötték oszton eszekben magokat, akkor esmérték meg, mely jól volt azelőtt dolgok, akkor súhajtották, kívánták az békességet, és akkor lött böcsültesb nállok.

De nagy gyakorta szokott ez esni, hogy ezfélek veszedelemre és nyomorult állapotra jutnak, és azután késén [a. m. későn] kezdik eszekben venni, honnat és minemű jókból estek ki, és akkor ismerik meg az békességnek édes és drága voltát. Példánk minékünk erről az zsidó nemzetség, ki mikor az E. M. F. Úr Istennek hadnagysága és gondviselése alatt volt, bódogul volt dolgok. De ezt akkor ők meg nem tudták böcsülleni, hanem Istentől elszakadván megátatlankodtak[!], és az ő gondviselő, kegyes Atyjoktól elszakadtak és -pártoltak, és magoknak uralkodni akartak, és egyéb földi hatalmasságokkal cimboráltak, és inkább akartak azoknak, hogynem Istennek szolgálni. [385:] De ez őnekik soha javokra nem volt, hanem mindenkor szégyent vallottak, az külső emberekből való reménség örökké megcsalta őket, és veszedelemre, nyomorúságra jutott dolgok. Akkor vötték osztán eszekben magokat, akkor ismerték meg, mely jól volt azelőtt dolgok, akkor súhajtották, kívánták az szép békességet, és akkor lött böcsültesb nállok.

Melynek megnyerésére hogy nem volt egyéb utok, hanem az ő megvetett, megutált Isteneknek megengesztelése, úgy adták magokat az kö-

nyörgésre, úgy kérték bűnöknek bocsánatját, és az elébbi állapotban helyezettetni kívántak. Az miképpen erről tanúbizonságot teszen ez mostan meghallott psalmus, kiben az Izrael fiai az őreájok megharagutt Istentől kegyelmet, bocsánatot és nyomorúságból való megszabadulást kérnek. És elsőben, minthogy megharagutt Úrral vagyon ügyök, kegyességet és irgalmasságot kívánnak. Azután az ő sok nyavajájokról keservesen panaszkodnak. Harmadszor az ő régi, bódog állapotjokat az akkorbéli nyomorúsággal összevetik. Végezetre az Úrtól megszabadulásokat és segítséget kívánnak. Ez részei és rendi ez dicsiretnak. Így kezdik el azért könyörgéseket [Zsolt 80,2]: *Oh, Izraelnek pásztora* etc. Holott vedd eszedben, mely eszesen és okoson rendelték beszédket. Mert jól tudják vala, hogy megharagutt Úrral vagyon dolgok. Azért mindeneknek előtte azt kívánják, hogy hallgassa meg beszédeket.

1.
2.
3.
4.

Melynek megnyerésére mivelhogy nem volt egyéb utok, hanem az ő megvetett, megutált Isteneknek megengesztelése, úgy adták magokat az könyörgésre, úgy kérték bűnöknek bocsánatját, és az elébbi állapotban helyezettetni kívántak. Az miképpen erről tanúbizonságot teszen ez mostan meghallott psalmus, kiben az Izrael fiai az őreájok megharagutt Istentől kegyelmet, bocsánatot és nyomorúságokból megszabadulást kérnek. Azután az ő sok nyavajájokról keservesen panaszkodnak. Harmadszor az ő régi, bódog állapotjokat az akkorbéli nyomorúságokkal összevetik. Végezetre az Úrtól megszabadulásokat és segítséget kívánnak. Ezek részei és rendi ennek az meghallott dicsiretnak. Így kezdik el azért elsőben könyörgéseket [Zsolt 80,2]: *Oh, Izraelnek pásztora, ki legelteted az te népedet.* Vide supra caetera. Holott szerelmes atyámfia, Isten Lelkétől viseltetett keresztyén, vedd eszedben, mely eszesen és okoson rendelték beszédket. Mert igen jól értik, jól tudják vala, hogy valóban megharagutt Úrral vagyon dolgok. Azért, látod-e, mindeneknek előtte azt kívánják, hogy hallgassa meg beszédeket.

Tudjuk azt, hogy az ki valakire haragszik és bosszonkodik, ingyen csak szavát és könyörgését sem akarja meghallani, hanem vagy elmegyen előtte, vagy bedugja fülét, vagy másúvá beszél, vagy elűzi előlle az könyörgőt.

Tudjuk azt mindnyájan eléggé, hogy az ki valakire haragszik és bosszonkodik, ingyen még csak hallani sem akarja annak szavát és

könyörgését, hanem vagy az, hogy elmegyen előtte, vagy bedugja fülét, vagy másvá beszél, vagy elüzi előlle az könyörgőt.

*Supplicium veretur 2
de causis*

- Hogy azért az Isten is úgy ne cselekedjék, kéri elsöben, hogy hallgassa meg beszédeket. Két oka szokott penig lenni, az miért az könyörgő fél, hogy az Úr nem hallgatja meg beszédét. [51r:] Elsöben, mikor ő igen alávaló renden és nyomorult állapotban vagon, az kinek penig könyörög, az igen nagy méltóságban vagon. Mert az fenn való az alávalót meg szokta utálni. Másodsor, mikor tudja, hogy azt, az kinek könyörög, igen megsértette és -bántotta, mert akkor is méltán gyanakodhatik, hogy szavát meg nem hallgatják. Mind az két ok rettentí vala az izraelítákat. Mert micsoda az ember az Istenhez képest? Nem csuda volna azért, ha az Úr nem vigyázna az alávaló seregnek beszédére.

Hogy azért az E. M. nagy irgalmú Úr Isten is úgy ne cselekednék, kéri elsöben az Urat arra, hogy hallgassa meg kéréseket, beszédeket. Két oka szokott penig annak lenni, az miért az könyörgő félnek beszédét nem hallgatja meg az, az kinek könyörög. [386:] Elsöben, mikor ő igen alávaló renden és nyomorult állapotban vagon, az kinek penig könyörög, az ismét igen nagy méltóságban és becsületben vagon. Mert az fenn való az alávalót meg szokta utálni. Másodsor, mikor az könyörgő fél tudja, hogy azt, az kinek könyörög, igen megsértette és -bántotta, mert akkor is méltán vélekedhetik, gyanakodhatik, hogy szavát meg nem hallgatják. Mind az két ok rettentí vala ezeket az izraelítákat. Mert micsoda az ember[az Isten]hez¹ képest? Ezt az nagy Urat bántották vala meg az Izrael fiai. Nem csuda volna azért, ha ilyen Nagy Úr nem vigyázna az alávaló féregnek, az embernek beszédére.

2. Másodsor, igen megbántották vala az Urat, mert tölle elszakadtak és -pártoltak vala, azért méltán kívánják elsöben, hogy őket meghallgassa. Mellyet hogy inkább megnyerhessenek, nem valami közönséges titulosokat adnak az Istennek, hanem olyanokat, az kik Öfelségének irgalmasságát és az őhözájok való jókedvét úgymint eszében juttassák [Zsolt 80,2]: *Oh, Izrael pásztora*, úgymond, *ki legelteted*. Mintha azt mondanák: Uram, nem valami idegen és esméretlen nép szólít meg, hanem az könyörög, az kít te pásztorságod, gondviselésed alá foglaltál régen, és az kikkel azelőtt is jól töttél. Most is azért nem illik, hogy idegen légy töllünk. Sőt, Uram, nemcsak pásztorságod alá

¹ [kimaradt mondatrészt] (tollhiba)

fogtál, hanem ugyan közöttök,² véllünk laktál, az mint megígírted vala, hogy az Frigy Ládájában az cherubin angyalok közül nekünk megjelenél és ott lakol. Azért mi nemcsak juhaid, hanem családíd vagyunk, nem idegenek, nem ismeretlenek, hanem az te házadban lakunk, annakokáért hallgasd³ meg beszédünket.

Másodszor, ugyan felette igen meg is bántották vala ezt az ő nagyhatalmú Urokat, mert őtölle elszakadtak, elpártoltak vala, azért méltán kívánják elsőben, látod-e, hogy őket meghallgassa. Mellyet hogy inkább megnyerhessenek, nemcsak valami közönséges titulosokat adnak ennek az ő nagyhatalmú Isteneknek, hanem ugyan olyanokat, az kik Őfelségének irgalmasságát és hozzájuk való atyai jókedvét úgymint eszében juttassák [Zsolt 80,2]: *Oh, Izraelnek pásztora*, úgymond, *ki legelteted Izraelt* etc. Vide textum supra. Mintha azt mondanák: Uram, nem valami idegen és ismeretlen nép szólít meg, hanem az könyörög teneked, az kit⁴ te pásztorságod, gondviselésed alá foglaltál régen, és az kikkel ezelőtt is jól töttél. Most is azért nem illik, hogy idegen légy tőlünk. Sőt, Uram, nemcsak pásztorságod alá fogadtál, hanem volt az ideje, hogy ugyan közöttök laktál, az mint megígírted vala, hogy az Frigy Ládájában az cherubin angyalok között nekünk megjelenél és ott lakol. Azért ím, nemcsak juhaid vagyunk, Úr Isten, mi teneked, hanem az te házadban lakók. Annakokáért hallgasd meg beszédünket.

Ezekből tanuljuk meg elsőben, mely nagy bódogság legyen, az ki az Istennek népe, serege, gyülekezetiben, az ekléziában vagyon. Mert az ilyen nem [51v:] idegen, és minden szükségében vagyon kihez folyamni. Ezért mondá ezen Dávid, Psal. 145. [Zsolt 146,5]: *Bódog az, kinek az Jákob Istene segítsége, és az kinek reménsége vagyon az ő Urában, Istenében.*

1.

Ezekből, szerelmes atyámfiái, keresztyének, tanuljuk meg elsőben, mely nagy bódogság legyen az, az mely nemzetség az [387:] Istennek gyülekezetiben, seregében, ekléziájában vagyon. Mert az ilyen nem idegen, és ez ilyennek minden szükségében vagyon kihez folyamni. Ezért mondá ezen szent Dávid, Ps. 145. [Zsolt 146,5]: *Bódog az, kinek*

² közöttök (tollhiba)

³ hanem az te házadban lakunk, <hanem> |:annakokáért:| hallgasd (tollhiba másoló által javítva)

⁴ ki (tollhiba)

az Jákob Istene segítsége, és az kinek remínsége vagon az ő Urában, Istenében.

2. Másodszor innét megtanulhad, kicsoda legyen az igaz Isten, az ki Izrael és Jákob Istenének hívatatik az Írásban, kitől kell oltalmot és segítséget kérnünk és várnunk nyomorúságunkban.

Másodszor ugyaninnét, szerelmes atyámfia, keresztyén, tanuld meg, ki legyen az igaz Isten. Látod-e, az az igaz Isten, az ki Izrael és Jákob Istenének hívatatik az Szentírásban, és csak ettől kell segítséget és oltalmat kérnünk és várnunk minden nyomorúságunkban.

3. Harmadszor tanuld meg, hogy az Úrhoz való könyörgésben jó, illendő az Úrral szövetséget tennünk, avagy az Úrral való szövetségről emlékezetet tennünk, és az mi eleinkkel tött jótétemént megemlítenünk, az mint itt ezek cselekednek, mivelhogy Izraelnek és Józsefnek maradéki valának, azokkal tött frigyére emlékeztetik az Urat.

Harmadszor tanuld meg, hogy az E. M. F. Úrhoz való könyörgésben jó és illendő az Nagy Úrral való szövetségről emlékezetet tennünk, és az mi eleinkkel tött jótéteménit Őfelségének megemlítenünk, az mint ezek itt cselekednek, mivel ezek is az Izraelnek népe és Józsefnek maradéki valának, azokkal tött frigyére emlékeztetik az Urat.

Minekutánna beszédeknek hallgatására való kegyelmet kérenek és nyerének, immár megjelentik kívánságokat [Zsolt 80,2–3]: *Tetedjél fel, világoskodjál, fénljél Ephraim, Benjámín és Manassé előtt, mutasd meg hatalmasságodat, jövel, szabadíts meg* etc. Itt elsőben vedd eszedben, hogy mikor így szól [Zsolt 80,2], *tetedjél fel, mutasd meg magadat, fényeljél*, hasonlósággal élnek az Izrael fiai. Mert mivelhogy az Isten az fényes naphoz hasonlítottat, és anélkül is hozzájárulhatatlan fényességben lakik, néha úgy tetszik, mintha ugyan nem volna, és nem félnének az ő dicsősége, tudniillik mikor az istentelenek és kegyetlenek regnálnak és az igazakat nyomorgatják.

1.

Minekutánna beszédeknek meghallgatására való kegyelmet kérnek és nyernek az Úrtól, immár elvégre kívánságokat jelentik meg, mikor így szólnak [Zsolt 80,2–3]: *Tetedjél fel, világoskodjál, mutasd meg magad,*

fénljél Ephraim, Benjámin és Manassé előtt, mutasd meg hatalmasságodat, és szabadíts meg minket etc. Hasonlatossággal élnek az Izrael fiai, ha eszedben veszed, Fm ez könyörgésnek formájában. Mert mivelhogy az uralkodó, bölcs, hatalmas Úr Isten az fényes naphoz hasonlítottatik, és anélkül is hozzájárulhatatlan fényességben, dücsőségben lakik, néha ez az Nagy Úr mintha ugyan nem volna, úgy tetszik, és mintha az nagyságos úri dücsősége ugyan nem tetszenék, tudniillik akkor, mikor az istentelenek és az kegyetlenek regnálak, uralkodnak, [388:] és az igazakat, az istenfelőket, az jámborokat nyomorgatják.

De azért ugyan tudják az hívek, hogy az Isten jelen vagyon, mindenkor fénlík, de az emberek nem mindenkor látják az fényit, tudniillik mikor felleggel beborítottatik. [52r:] Azonképpen mikor az emberek és az Isten között felleg vagyon, azaz bűn, gonoszság, nem hat által rajta az Istennek fénye, az ő irgalmassága nem tetszik meg az embereken, noha őmagában azért igen fényes. Mikor azért itt kérik, hogy feltetedjék, azt akarják, hogy az ő irgalmasságát rajtok megmutassa, az fellegeket elűzze, azaz bűnöket megbocsássa, az tenger mélységében vesse, hogy az ő fénye ereje érje meg az embereket, és minden lássa az ő fényét, irgalmasságát.

De azért ugyan tudják az hívek, az Istennek serege, hogy az Isten mindenkor jelen vagyon, mindenkor fénlík, de az emberek nem mindenkor látják ennek az dücsőséges Úrnak fényét, tudniillik mikor sötét felhővel beborítottatik az ég. Azonképpen, szerelmes atyámfia, kereszttyén, mikor az emberek között [és]⁵ ez mindenható, dücsőséges Úr között felleg, sötít homály vagyon, azaz bűn, gonoszság, istentelenség, nem hat által rajta ennek az dücsőséges Úrnak fénye, azaz az ő irgalmassága, könyörületessége nem fénlík, nem mutatódik, nem tetszik ki az embereken, noha őmagában azért emberi elmével meggondolhatatlan, dücsőséges fényességben lakozék ez az Nagy Úr. Mikor azért itt azon kérik az könyörgő Izrael fiai, hogy feltetedjék, fénljék, világosodjék Ephraim, Benjámin és Manassé előtt, azt kívánják és várják, látod-e, hogy az ő irgalmasságát rajtok megmutassa, az fellegeket elűzze, azaz az ő elébbi bűnököt, gonoszságokat megbocsássa, az tenger mélységére vesse, hogy az ő fénye ereje az embereket megkönyörítse, és minden lássa fényességét, azaz irgalmas kegyelmességét.

Ugyanezent jelentik, mikor azt mondják, hogy mutassa meg hatalmasságát. Mert mikor az izraelitákat az ellenség rontaná, úgy tetszik

⁵ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

vala és úgy ítélnék vala az emberek felőle, hogy nincs elég ereje az ő Isteneknek, hogy őket megoltalmazza, és azért hatta veszni őket. De jól tudják vala az hívek, hogy elegendő hatalma vala az Úrnak, csakhogy megvonta segítségét. Azért könyörgenek, hogy azt kimutassa, és bizonyjal hiszik, hogy mindjárt megszabadulnak [Zsolt 80,4]: *Úr Isten, téríts meg minket! És fényesíts meg orcádat* etc.

Ugyanezent jelentik, mikor azt mondják, hogy mutassa meg hatalmaságát. Mikor az izraelitákat az ellenség rontaná, úgy tetszik vala és úgy ítélnék vala felőle, hogy nincs elég ereje az ő Isteneknek, hogy őket megoltalmazza, és azért hatta veszni őket. De igen jól értik és tudják⁶ vala az tökéletes hívek, hogy elegendő hatalma vagyon az Úrnak, csakhogy Őfelsége megvonta segítségét. Látod-e, könyörgenek azért, hogy azt megmutassa, [389:] és bizonyjal hiszik, hogy mindjárt megszabadulnak, mint látod-e, mit mondanak [Zsolt 80,4]: *Úr Isten, téríts meg minket! És fényesíts meg orcádat, és azonnal megszabadulunk.*

Ez igikkel kötik be az ő könyörgéseknek első részét, kiben megmutatják, honnat függjön és miben álljon az embereknek bódogsága. És mivelhogy igen hasznos ezt mindeneknek tudni és mindenkor elméjében hordozni, ez dicsíretben egynéhányszor eléhozzák ez igiket. Kettő azért, az mi nemzi az bódogságot. Első az Istenhez való megtérés, az penitenciatartás. Arról szól, mikor azt mondja [Zsolt 80,4], *Úr Isten, téríts meg minket*, azaz adj erőt, Szentleket, hogy térhessünk hozzád, és bűneinket megutálván tehozzád ragaszkodjunk. Másodszor áll az bódogság az Istennek kegyelmében, jókedvében és hozzánk való szeretetiben. Erről szól, mikor azt mondja [Zsolt 80,4], *Fényesítsd meg orcádat*. Hasonlóság és emberi mód szerént való szó-lás vagyon ez igikben. [52v:] Mert miképpen az ember mikor kedvetlen, megsugorítja orcáját, komor, mord, ugyan homályos még ábrázatja is. Mikor pedig vidám, akkor az orcája is ugyan kiterjed, és kedvesb színű, mikor az emberekre szeretettel és jókedvvel tekint. Ahol pedig ez két dolog megvagyon, tudniillik az embereknek Istenhez <való> megtérése, és viszonttag, az Istennek emberekhez jókedve, ott és akkor vagyon az bódogság, az mint ezek éneklük [Zsolt 80,4]: *És megtartatunk*. Ez az első része az psalmusnak.

Ez igikkel kötik be az ő könyörgéseknek első részét, kiben megmutatják, honnan függjön és miben álljon az embereknek bódogsága.

⁶ tudja (tollhiba)

Annakokáért mivelhogy igen hasznos ezt mindennek tudni és mindennek mindenkor elméjében hordozni, ez dicséretben egynéhányszor előhozzák ez igiket. Kettő azért, szerelmes atyámfia, Isten Lelkétől vilseltetett keresztyén, az mi nézi az bódogságot. Egyik az E. M. F. Úrhoz való megtérés, az penitenciatartás, az bűnnek megszanása-bánása, annak keserves könnyhullatással való megsiratása. Erről szólnak, mikor azt mondják [Zsolt 80,4], *Úr Isten, téríts meg minket*, azaz adj erőt, adj Szentlelket, újíts az mi belső vezérinket és szívünket, hogy térhessünk hozzád, és bűneinket megutálván tehozzád ragaszkodjunk. Másodszor áll az bódogság az E. M. F. Úr Istennek jókedvében és hozzánk való szeretetiben. Erről szólnak, mikor azt mondják [Zsolt 80,4], *Fényesítsd meg orcádat*. Hasonlóság, emberi mód szerint való szólás vagon ez igékben. Mert miképpen az ember mikor kedvetlen, megsugorítja orcáját, ábrázatját megváltoztatja, azonképpen az E. M. F. Isten orcáját megfényesíti, mikor az emberekkel szeretettel tenkint, jókedvét, áldását mutatja hozzájuk. Valahol pedig, szerelmes atyámfia, keresztyén, ez két dolog megvagon, tudniillik az embereknek Istenhez való megtérése, és viszontag, az Úr Istennek emberekhez való jókedve, atyai kedves indulatja, akkor vagon az bódogság, az mint ezek éneklük, mikor így szólnak [Zsolt 80,4]: *És megtartatunk*. Ez, szerelmes atyámfia, keresztyén, azért az felvött psalmusnak első része.

Az második részében panaszkodnak az ő keserves és nyomorult állapotokról [Zsolt 80,5]: *Seregeknek Ura, Istene, meddég* etc. Három rendbeli nyavalyákat jelentik ez igékben. Első, hogy az Isten reájok megharagutt. Ez pedig nem kicsin nyavalya. Mert mikor az atya az magzatjára megharagszik, avagy az úr az szolgára, bizony nem jól vagon akkor sem az fiúnak, sem az szolganak dolga, vagon min búsuljanak, bánkódjanak, és mitől féljenek. Hogy pedig az Úr megharagutt legyen, innét gondolják és ítélik, mert nem⁷ hallgatja vala meg könyörgéseket, hanem füstöl vala ellene. Itt is hasonlóság vagon. Mert tudod, hogy nemcsak az vadak, de még az emberek is, mikor haragusznak, az orrokon párát, füstöt fúnak ki gyakrabban, bővebben és erősbén, hogynem egyébkor. Innét támadt amaz közpéldabeszéd: *Fumantem ursi nasum ne tentaveris*.^{*†} Azaz megharagutt hatalmast meg ne bosszonts.

In 2da parte.

1.

Cum potente ne certes.

Az másodikban panaszkodnak az ő keserves, nyomorult állapotokról, [390:] mikor így szólnak [Zsolt 80,5]: *Seregeknek Ura,*

* A mondást Martialis egy sorából (MART. 6.64.28.) eredeztetik.

⁷ gondolják és ítélik, mert nem <gondolják> (tollhiba másoló által javítva)

Istene, meddig haragszol az te szolgáláidnak könyörgésén? Háromféle nyavalyájokat jelentik ez igékben. Elsőben azt, hogy az Isten reájok megharagutt. Ez penig, higgye meg minden, hogy nem kicsin nyavalya. Mert mikor az atya az ő magzatjára megharagszik, avagy az úr az szolgálára, bizony nem jól vagyon akkor sem az fiúnak, sem az szolgálának dolga, vagyon min búsuljanak, bánkódjanak, és mitől féljenek. Hogy penig az Úr reánk megharagutt legyen, innét gondolják és ítélik, mert nem hallgatja vala meg könyörgéseket, hanem füstöl, gőzöl vala ellenek. Itt is penig ez szólásnak módjában hasonlóság vagyon. Mert tudod, hogy nemcsak az vadak, de még az emberek is, mikor haragusznak, az orrokon párát, füstöt fúnak ki gyakrabban, penig bővebben és erősebben, hogysen mint egyébkor. Innét támadt amaz közpéldabeszéd: *Fumantem ursi nasum non tentaveris.**† Azaz az megharagutt hatalmast meg ne bosszontsad.

- Mondatik azért itt is az Úr füstölni, mikor haragszik, mert akkor úgy tetszik, mintha Őfelsége is fúna orrával, [53r:] mint az megharagutt ember, avagy vad. Ez vala azért első nyavalyájok az izraelitáknak,
2. hogy az ő Atyjok és Urok megharagutt vala reájok. Az másik, ki ebből származik, az veszedelemnek bősége, sokasága és nagysága [Zsolt 80,6]: *Etetsz minket siralomnak kenyerével* etc. Szokása ez az Szentírásnak, hogy efféle szállásnak nemével jelenti az szüntelen való nyomorúságokat. Mert miképpen az ember étel és ital nélkül nem lehet, és az míg él, mindaddig ezekkel kell magát táplálni, azonképpen az szüntelen való dolgot, az mely mind unos-untalan rajtunk forog, ételünknek és italunknak szoktuk mondani. Így szólunk gyakorta: De nekem mind etem, itam ez, azaz szüntelen vagyon nálla. Vadnak az Szentírásban sok egyéb helyek is, ahol vagy az nyomorult község jelenti veszedelmét, vagy az Isten fenyegeti az gonoszokat ezképpen, hogy ürmöt ad enniek, epét, mérget inniok, megitatja siralomnak nyavalyáinak pohariból, kiket most nem szükség előhordanom.

Bú az én eledelem etc.

Mondatik azért itt is az Úr füstölni, mikor haragszik, azért, mert akkor úgy tetszik, mintha Őfelsége is fúna orrával, mint az megbúsult, az megharagutt ember, avagy vad. Ez vala azért első nyavalyájok az izraelitáknak, hogy az ő Atyjok és Urok megharagutt vala reájok. Az másik nyavalyájok penig ez vala, ki ugyanebből az elsőből származik, az veszedelemnek bősége, nagysága és sokasága, az mellyet imez igék jelentnek meg [Zsolt 80,6]: *Etetsz minket siralomnak kenyerével és itatsz keserűségnek borával.* Szokása ez az Szentírásnak, hogy ezféle szólás-

* A mondást Martialis egy sorából (MART. 6.64.28.) eredeztetik.

nak nemével jelenti az szüntelen való nyomorúságokat. Mert mikoron az ember étel és ital nélkül nem lehet, és az még él, mindaddig kell ezekkel magát táplálni, [391:] szintén azonképpen az szüntelen való dolgot, az mely mind unos-untalan rajtunk és körülünk forog, ételünknek és italunknak szoktuk mondani. Mert így szoktunk gyakorta szóllani: De nekem mind etem, itam csak az sok nyomorúság. Vadnak az Szentírásban sok egyéb helyek is, ahol vagy az nyomorult község jelenti veszedelmét, vagy az Isten fenyegeti az gonoszokat ezképpen, hogy ürmöt ad enniek, epét, mérget inniok, megitatja siralomnak pohariból, kiket mostan nem szükség előszámálnom, hordanom.

Harmadik nyavalyájokat jelentik, mikor így szólnak [Zsolt 80,7]: *Ugyan visszavonásra adtál minket az mi szomszédinknak* etc. Azaz, Úr Isten, oly állapatra juttattál, hogy immár ugyan vának rajtunk az szomszéd nemzetségek, mellyiknek szolgáljunk és mellyiknek adjunk adót, imide is vonsznak, amoda is vonsznak, ugyan osztoznak felettünk, és immár ugyan példabeszédben, proverbiumban, fabulában költünk, mindenütt csak minket csúfolnak és nevetnek.

3.

Harmadik nyavalyájokat jelentik még, mikor így szólnak [Zsolt 80,7]: *Ugyan visszavonásra adtál minket az mi szomszédinknak* etc. Azaz, Úr Isten, oly állapatra juttattál, hogy immár ugyan vának rajtunk az szomszéd nemzetségek, mellyiknek szolgáljunk és mellyiknek adjunk adót, imide is húznak, amoda is vonsznak, ugyan osztoznak felettünk, és immár ugyan példabeszédben, proverbiumban, parabolában költünk, mindenütt csak minket csúfolnak és nevetnek.

[53v:] Mely keserves dolog legyen penig ez, mikor valamely híres-neves, böcsülletes országnak, nemzetségnek, vagy embernek arra jut dolga, hogy imide is, amoda is vonsszák, és megcsúfolják, nevetik, bosszontják,⁸ nem szükség sok szóval megmondanom, ki-ki mind csak magában szálljon és gondolkodjék rólla, megesméri, ha nem siralmas dolog. Holott penig ennyi sok nyomorúságban valának az szegény izraeliták, az elébbi fohászokodást és könyörgést esmét előveszik [Zsolt 80,8]: *Seregeknek Istene, téríts meg minket, fényesíts meg orcádat* etc. Lássuk meg immár, ha minékünk is nem ezen formán vagyunk dolgunk. Bizonyára nem mondhatjuk, hogy mi is nem vöttünk sok jókat az Úrtól, és hogy az mi eleinkkel együtt Ófelségé-

⁸ és megcsúfolják, nevetik, <csúfolják,> bosszontják, (szóketőzés másoló által javítva)

nek pásztorsága és hadnagysága alatt nem voltunk, mint az Izrael és József maradéki, de elrejtett és elbútt az ő kegyelmességének fénye.

Mely igen keserves dolog legyen penig ez, mikor valamely híres-neves, böcsülletes országnak, nemzetségnek, vagy embernek, ki nem szokta volt, arra jut dolga, hogy imide is húzzák, amoda is vonsszák, és megcsúfolják, nevetik, bosszontják, nem szükség sok szóval megmondanom, ki-ki csak magában szálljon és gondolkodjék rólla, megismeri, ha nem siralmas dolog. Holott azért ennyi sok nyavalyákban valának az szegény izraeliták, az elébbi fohászzkodást és könyörgést ismét előveszik, megkettőztetik [Zsolt 80,8]: *Seregeknek erős Istene, téríts meg minket, fényesíts meg orcádat*. Lássuk meg, ha minékünk is ezen formán nincsen dolgunk. Bizony nem mondhatjuk, hogy mi is nem vöttünk sok jókat az Úrtól, és hogy az mi életünkkel együtt Őfelségének pásztorsága alatt és hadnagysága alatt nem voltunk, mint az Izrael és József maradéki, de mielőllünk is elrejtett és elbútt⁹ az ő kegyessége és irgalmas fénye. Ámen.

⁹ *elrejtett és el<rejtett>bútt* (szókettőzés másoló által javítva)

179. beszéd (K5, Sz)

K5 || [53v:] **Concio CLXXIX. Ibidem. v. 9. [Zsolt 80,9]:**

*Comparatio felicitis et
miseri status*

Egy szőlőtőt hozál ki Egyiptomból etc.

[392:] **Concio. [Zsolt 80,9–20]:**

|| Sz

Egy szőlőtőt hozál ki Egyiptomból, kihányád az pogánokat és helyekben plántálád az te népedet. Az ő utokban hadnagyok voltál szemek láttára önékik, és elplántáltad az ő gyökereit. Betölté az földet, befedé az hegyeket az ő árnyéka, kiterjeszté az ő vesszeit mind az tengerig, és mind az folyóvízig az ő határit. Hát most mire, hogy levontad az ő közkertit, az ő gyepűjét, és tépik, szedik annak szőlejét, valakik azon járnak-kelenek? Úr Isten, Seregeknek Istene, térj meg hozzánk, tekints reánk az égből és láss hozzánk, és látogasd meg az te szőlődet! És te magad végezd el, Uram, az mellyet te plántáltál. Az te kezéd legyen, Uram, azon az férfiún, az mellyet megerősítettél az te jobb karoddal, és az embernek fián, az kit megerősítettél temagadnak. Uram, nem szakadunk el ezután tetőlled. Élemts meg minket, és az te nevedet segítségére hívjuk. Úr Isten, Seregeknek Istene, téríts hozzád minket és mutasd meg az te orcádat, és megszabadulunk.

Ez harmadik része az könyörgő dicsőretnek, az melyben összevetik az Izrael fiai az ő régi, bódog állapotjokat az akkorbéli nyomorúsággal és veszedelemmel. Mellyet nem igyenes és nyilvánvaló igikkal,¹ hanem hasonlósággal magyaráznak meg, ki vétetett az szőlőről. Gyakorta szokta penig az Írás hasonlítani az szenteknek seregét, [54r:] gyülekezetit az szőlőhöz. Mint megtetszik Isa. 5. |v. 5., 7.:| [Ézs 5,5–7], Jer. 2. |v. 21.:| [Jer 2,21], azonképpen Krisztus Urunk ezen hasonlósággal él, Matt. 21. |v. 33.:| [Mt 21,33], Joan. 15. |v. 1.:| [Jn 15,1], ahol azt mondja, hogy az ő Szent Atyja szőlőművelő és ő szőlőtő, az hívek penig szőlővesszők és levelek. Itt penig az szőlőtőn értetik az egész Iz-

¹ nyilvánvaló <va> igikkal (tollhiba másoló által javítva)

rael népe, Ábrahámnak maradéka, kik Egyiptomban megsokasodtak és szaporodtak vala, minekutánna Jákob minden (nemzetségével)² házanépével József Egyiptomba bement volna. [Gen. 46. v. 27. [1Móz 46,27]:| De mikor ott nagy ínségben volnának és bálványimádó nép közt lagnának, az Isten kiindította és kihozá onnat őket, és oly földre vezérlé és vivé, ahol békességben, bátorságban és kedvek szerint élhetnek, ahol nem más őrajtok, hanem ők uralkodnának másón. Hogy az Úr Egyiptomból kihozá az szőlőtőt, az következő igékben pedig micsoda szorgalmatossággal bánt az Úr ez szőlőtővel, megíratik [Zsolt 80,9]: *Kihányád az pogánokat* etc. Kánaán földét azelőtt, minekelőtte az zsidók megszállának, hét nemzetségek bírták, kiket sok helyen az Írás előszámál, Exod. 33. v. 2. [2Móz 33,2], Deut. 7. v. 1. [5Móz 7,1].

Vide Exo. 12. v. 37.
[2Móz 12,37]: *Hatszáz-ezer gyalog férfiak* etc.

*Amorrhéust, Ferezenust,
Heveust, Iteokot,
Georgeseust, Illusust,
Kananomust.*

Ez az harmadik része ennek az könyörgő dicsíretnek, az melyben összevetik az Izrael fiai az ő régi, bódog állapotjokat az akkori nyomorúságokkal és veszedelmekkel, melyet nem igyenes és nyilvánvaló igékkel, hanem hasonlatossággal magyaráznak meg, ki vétetett az szőlőről. Gyakorta szokta pedig az Írás hasonlítani az szenteknek seregét, az gyülekezetet az szőlőhöz, mint megtetszik Esa. 5. [Ézs 5,7], Jer. 2. [Jer 2,21], azonképpen Krisztus Urunk ezen hasonlatossággal él Matt. 21. [Mt 21,33], Jo. 15. [Jn 15,1], ahol azt mondja, hogy az ő Szent Atyja szőlőműves, ő szőlőtő, az hívek pedig szőlővesszők, levelek. Itt pedig az szőlőn értetik az egész Izrael népe, az Ábrahámnak maradéka, kik Egyiptomig sokasodtak, megsaporodtak vala, minekutánna Jákob [393:] minden házanépével Egyiptomba bement volna Józsefhez. De mikor ott nagy ínségben volnának, az bálványimádó nép között lagnának, az Isten kiindította és kihozá onnat őket, és oly földre vezérlé és vivé, ahol békességben, bátorságban és kedvek szerint élhetnének, ahol nem más uralkodnék őrajtok, hanem ők uralkodnának másón. Azért mondják itt, hogy az Úr Egyiptomból³ hozta ki az szőlőtőt. Az következő igékben pedig az íratik meg, minemű szorgalmatossággal bánt az Úr evvel az szőlőtővel. [Zsolt 80,9] *Kihányád*, úgymond, *az pogánokat*, vide supra in textu. Kánaán földét azelőtt, minekelőtte az zsidók odaszállának, hét nemzetségek lakták, kiket az Írás sok helyen előszámál, Exod. 37. v. 2.[!] [2Móz 23,23; 1Móz 33,2], Deut. 7. 1. [!] [5Móz 7,22].

Ezeket az Úr Isten kiirtá és elfogyatá az földről, és az mint szól az Írás, az föld őket kiokádá az ő gonoszságokért, helyekben pedig ülteté és

² (*nemzetségével*) (tollhiba)

³ *Egyiptombó* (tollhiba)

plántálá, letelepítte az izraelitákat, kiről sokszor az Úr ígéreteket tőn az zsidóknak az pusztában. Vide Exod. 23. |:v. 23.:| [2Móz 23,23], 33. |:v. 2.:| [2Móz 33,2], Deut. 7. |:v. 22.:| [5Móz 7,22]. Ezt pedig be is teljesítte Ófelsége, mint meg vagyon írva Jos. 24. v. 11. [Józs 24,11–15]. [54v:] Ez azért Izraelnek első és egyik bódogsága, hogy az Úr ötet kövér és drága földön letelepítette és érettek az egyéb nemzetségeket kigyomlálá. Az másik bódogságát így írja meg [Zsolt 80,10–11]: *Betölté az földet, befedé az hegyeket az ő árnyéka* etc. Ezen érti az zsidó népnek hatalmasságát, jó szerencsét, és minden jókban való bővülködését. Kit az Úr megígíre az zsidóknak. Exod. 25. [!] [2Móz 23,31]: *Az te határidat vetem az Veres-tengertől fogva az palesztinusok tengeréig*. Be is teljesítte, az mint Ps. 71. [Zsolt 72,3–9] olvassuk, ahol Salomonnak birodalma így íratik meg: *Támad az ő idejében* etc. Ez pedig főképpen az izraelitáknak birodalma lőn Saul, Dávid és Salamon király idejében. Illyen bódog állapotjuk volt azért régen az izraelitáknak.

Gen. 12. v. 7. 19. v. 14. 15.
v. 46. 26. v. 2.

1. *Beatitudo Izraelis.*

2. *Beatitudo.*

Ezeket az Úr Isten kiirtá és elfogyatá az földről, és az mint szól az Írás, az föld őket kiokádá az ő gonoszságokért, helyekben pedig ülteté és plántálá, letelepíté az izraelitákat, kiről az Úr ígéretet tőn az zsidóknak az pusztában. Vide Exod. 33. [2Móz 33,2], 23. [2Móz 23,23], Deut. 7. [5Móz 7,22]. Ezt pedig be is teljesíté Ófelsége, mint meg vagyon írva Josu 24. v. 11. [Józs 24,11–15] Hogy megértsed azért szent Atyánk, Istenünk, Urunk kegyelméből, ez Izraelnek első és egyik bódogsága, hogy az Úr ötet kevér és drága földön telepíté le, és érettek egyéb nemzetségeket kigyomlála. Az másik bódogságát így írja meg [Zsolt 80,10–11]: *Betölté az földet és befedé az hegyeket az ő árnyéka*. Ezen érti az Írás az zsidó népnek hatalmasságát és jószerencsét, és minden jókban való bővelködését, kit az Úr megígért vala az zsidóknak. Exod. 24. [!] [2Móz 23,31]: *Az te határidat vetem az Veres-tengertől fogva az palesztinusok tengerekig*. Be is teljesíté ezt az E. M. F. Úr Isten, az mint Psal. 71. olvassuk, ahol Salomonnak birodalma így íratik meg [Zsolt 72,3–9]: *Támad ő idejében drága, szép igazság, és szép békességnek bővelködése, és leszen az ő uralkodása egyik tengertől fogva az másik tengerig, és tisztelik ötet az földnek minden királyi, és minden [394:] pogánok szolgálnak őneki*. Ez pedig az izraelitáknak birodalma lőn Saul, Dávid és Salamon király idejében. Illyen bódog állapotjuk volt azért régen az izraelitáknak.

De ehhez képest, ez ellen akkor mely nyomorult állapotra jutottak volt, immár azt is megmutogatják [Zsolt 80,13]: *Mire, hogy levontad az ő gyepűjét* etc. Ugyanazon hasonásban marad meg, és úgy szól az izraeliták felől, mint az elveszett, pusztában hagyatott szőlőről. Mert

ezt régentén megprófétálta vala az Úr Mózes által nekik, hogy ha az ő parancsolatjáról és törvényéről elszakadnak, így leszen dolgok. Deut. 31. v. 16. [5Móz 31,16–18]: *És mondá az Úr Mózesnek. Ez azért beteljesedett vala akkor rajtok, mert az sövénynek és az gypűnek levonása nem egyéb, hanem az Isten gondviselésének és oltalmának töllök eltávozása, az mint Mózesnek mondá [5Móz 31,17]: Elhagyom őket, és elrejttem az én orcámat előllök.* Mely után szoktak következni minden nyomorúságok és sokféle ellenségnek kegyetlensége. Kiket ez hasonlóságban nevez útonjáróknak, erdei vadkanoknak és mezei vadaknak.

De ehhez képest és ez ellen akkor mely nyomorult állapotra jutottak volt, immár azt is megmutogatja, mikor így szól [Zsolt 80,13]: *Mire, hogy levontad az ő gypűjét, és tépik, szedik annak szőlejét, valakik azon járnak-kelnek?*

Ugyanazon hasonlatosságban marad meg, és úgy szól az izraeliták felől, mint az elveszett pusztában hagyott szőlőről. Mert ezt régenten megprófétáltatta vala az Úr Mózes által nekik, hogy ha az ő parancsolatitól és törvényitől elszakadnak, így leszen dolgok. Deut. 31. v. 15. [5Móz 31,14–21]: *És mondá az Úr Mózesnek: Íme, közel vadnak az te haláloznak napjai, szólítsad hozzád Józsuét, és állapotadjatok meg az bizonságnak sátorának előtte, hogy meghagyjam neki, mit cselekedjék. Elmenének azért Mózes és Józsué, és megállanak mind az ketten az bizonságnak sátorában, és megjelenék az Úr önekik mint egy köd-oszlop, az mely ködoszlop megállapodék az bizonság sátorának ajtaja előtt. És mondá az Úr Mózesnek: Íme, te elaluszol az teelőtted megholt fejedelmekkel, és ez az nép meghívván idegen istenek után paráználkodik abban az földben, az kiben bemegyén, hogy ott lakjék. Ott eláll énmellőlem, és heáavalóvá teszi az én övélek kötött frigyemet, és felterjed az én haragom öellenek azon a napon, és eltávozom ötölle, és elrejttem az én orcámat ötölle, és mindenféle nyavalyák találják ötet, és nyomorgotások elannyira, hogy ahhoz jutnak, hogy azt mondják azon a napon: Bizony azért vadnak mirajtunk ez nyavalyák, hogy nincsen velünk az Isten. Én pedig azon a napon elrejttem orcámat ötöllök mindazokért az gonoszságokért, az mellyeket cselekedett, mert idegen istenek után indult. Mostan annakokáért írjátok meg ezt az éneket, és tanítsátok meg az Izrael [395:] fiait, hogy kicsidtől fogván nagyig tudják és szájokkal énekeljék. És énnekem legyen ez az ének, énköztem és az Izrael fiai között örök bizonságul. Mert általánfogva beviszem őket az földre, az melyről megesküdtém az ő atyjoknak, tudniillik az tejjel-mézzel folyó földre. De mikor ők ott esznek és megelégesznek, keményképpen meg kezdnek hízni, elszakadnak éntöllem idegen istenekhez, és azoknak szolgálnak, és engemet, övéllé jól tött Istenét meg-*

gyaláz, megkároml, és heáavalóvá teszi az én övélek kötött frigyemet. De minekutánna ötet sok nyavalyák, nyomorúságok érik, eszekben juttatja nekik ez az ének, úgy, mint ki örök bizonságul leszen, mellyet soha semmi⁴ feledékenség az teutánnad való magodnak szájából el nem töröl, hanem örökké megemlékeznek rólla. Mert igen jól tudom az ő szívének gondolatit, miket cselekedendő legyen, minekelőtte az földre be nem vinném őket. Hogy azért igen jól megéertsed, szerelmes atyámfia, keresztyén, beteljesedett vala ez⁵ immár őrajtok akkor. Mert az sövénynek, az gypűnek levonása semmi nem egyéb, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy jól megéertsed, hanem az Istennek gondjaviselésének és ótalmának tőllök eltávozása, az mint Mózesnek és Józsuének mondá, az mint mostan előszámlálám [5Móz 31,17]: Elhagyom őket és elrejttem orcámat előllök. Az mely hagyása után az Úrnak szoktak következni minden nyomorúságok és sokféle ellenségeknék kegyetlenségi, kiket itt [Zsolt 80,14] hasonlatosságképpen mond az Írás útonjáróknak, erdei vadkanoknak és mezei vadaknak.

[55r:] Az miképpen azért az mikor ők bódog állapotban valának, az pogán népek vesznek és gyomláztatnak vala az földről ki az ő fegyverek miatt, azonképpen azután, mikor az gypű mellőlök levonatéék, őket gyomlálják vala ki, vesztik vala az pogán népek az ígíret földéről. Azelőtt ők uralkodnak vala egyebeken, de azután más tiparolja, szaggatja, vesztegeti vala őket. Azért az régi, bódog állapatról igen nyavalyás állapotra jutottak vala.

Az miképpen azért mikor ők bódog állapotban valának, az pogán népek vesznek és gyomláztatnak vala az földről ki az ő fegyverek miatt, azonképpen azután, mikor őmellőlök is az gypű levonatéék, azaz az Úr elállá mellőlök, viszontag őket gyomlálják vala ki, őket vesztik vala ki az erdei vadkanok, mezei vadak, útonjárók, azaz az pogán népek. Azért az régi, bódog állapatról igen nyavalyás állapotra jutottanak vala. Azelőtt ők uralkodnak vala egyebeken, de ezután más toparolja, szaggatja, vesztegeti vala őket.

Immár az utolsó részében az psalmusnak könyörögnek az Úr Istennek, hogy őket az veszedelemből megszabadítsa. Hogy penig azt az Úrtól megnyerhessék, ügyekeznek irgalmasságra indítani Őfelségét ilyen okokkal.

⁴ <hogy semm> mellyet soha semmi (tollhiba másoló által javítva)

⁵ <ez> vala ez (szókettőzés másoló által javítva)

[396:] Immár az régi és bódog állapotról igen nyavalyás állapotra jutottanak vala.

Immár az utolsó végébe ez psalmusnak könyörögnek, esedeznek, óhajtanak az Úr Istennek, hogy őket veszedelmekből megszabadítsa, hogy pedig ezt az Úrtól inkább megnyerhessék, igyekeznek irgalmasságra indítani Őfelségét ilyen okkal.

1. Elsőben, mert minden az ő nevét, az ő keze szennyét, az mi tőlle származott, táplálja, szereti, oltalmazza. De az izraelitákat ő teremttette, ő fogadta vala fiaivá, ő nevelé és kicsinből nagygyá tevé. Illik azért, hogy Őfelsége megsegítse őket, és az romlásból felépítse. Ezt pedig imez igikben jelentik [Zsolt 80,15]: *Seregeknek Istene, térj hozzánk, lásd meg mennyből* etc. Mellyekben azt is mutogatják, hogy miképpen az ő veszedelmek az Istennek haragjától vagyon, azonképpen az ő megmaradások az Ő megengesztelésében áll. És azért kéri, hogy Ő hozzájuk⁶ térjen meg, lássa és tekintse őket. Mert azelőtt elfordult vala, háttal áll vala hozzájuk.

Elsőben, mert minden az ő keze mívét, keze szennyét, az mi őtőlle származott, táplálja, szereti, óalmazza. De az izraelitákat ő teremttette, ő fogadta fiaivá, ő nevelé, ő tevé kicsinből nagygyá. Hát illik, hogy Őfelsége immár meg is segítse őket, és az romlásból felépítse. Ezt pedig imez igékkal jelentik meg [Zsolt 80,15]: *Seregeknek Istene, térj hozzánk, tekints reánk az égből és láss hozzánk, és látogasd meg az te szőlődet*. Mellyekben azt is mutogatják, hogy miképpen az ő veszedelmek az Istennek haragjából vagyon, azonképpen megmaradások is az Őfelsége megengesztelésében áll, és ezért kéri, hogy hozzájuk térjen, meglássa és megtekintse őket, mert ezelőtt elfordult vala, háttal vala hozzájuk.

2. Másodszor, az Urat engesztelni akarják hűségeknek ajánlásával [Zsolt 80,19]: *Uram, ne szakadjunk el ezután tőlled* etc. Eszekben vötték vala, hogy az ő nyomorúságoknak fő oka ez, hogy az Úrtól eltávoztak, -pártoltak volt, és idegen istenek után indultak volt. Azért fogadják, ígírik magokat, hogy ezután hívek lesznek.

Másodszor, az Urat engesztelni akarják hűségeknek ajánlásával [Zsolt 80,19]: *Uram, nem szakadunk ezután el tőlled, élemlés meg minket, az*

⁶ <hozzák> hozzájuk (tollhiba másoló által javítva)

te nevedet segítségre híjuk. Ezekben vötték vala, hogy az ő nyomorúságnak fő oka az, hogy az Úrtól eltávoztak és elpártoltak volt, és idegen istenek után indultanak volt. Azért fogadják, ígérik, látod-e, arra önnönmagokat, hogy csak jót tegyen vellek, azután hívek lesznek.

[55v:] Harmadik oka, az miért ítélik, hogy az Isten őket méltán megsegítheti, hogy ezután soha emberekben és külső eszközökben nem vetik reménségeket és bizodalmokat, hanem csak őket híják segítség-re, és tölle várnak minden oltalmot. Hogy pedig az Úr Isten ezekben őket inkább meghallgassa, amaz szokott könyörgő igéket ismét előszámlálják [Zsolt 80,15]: *Seregeknek Ura, Istene, téríts meg minket.* Kiknek értelméről ma szólánk.

3.

Harmadik oka, az miért ítélek, hogy az Isten őket méltán megsegítheti, hogy ezután soha emberekben és külső eszközökben nem vetik reménségeket és bizodalmokat, hanem csak őket [397:] híják segítség-re, és tölle várnak minden oltalmot és segítséget.

Hogy pedig őket az Úr Isten inkább meghallgassa ezekben, amaz szokott könyörgő igéket ismét előszámlálják [Zsolt 80,15]: *Seregeknek Ura, Istene, térj hozzánk* etc. Kiknek értelméről az elmúlt tanításunkban szólánk.⁷

Jer, immár ezt is lássuk, mint fér és illik mihozzánk. Meghallád, hogy az Izrael népe Istennek plántálása, és azt az Egyiptomból kihozá. Ez pedig mireánk kétképp illik. Először közönségesképpen. Mert noha mi test szerént nem Ábrahám és Izrael maradéki, hanem inkább pogán nemből vagyunk. De azért az Jézus Krisztusban való hűt által azon privilégiumunk vagyon, azon Istenünk, azon Atyánk vagyon, azért minekünk is bátyánk Ábrahám, Izsák, Jákob, és mi Ábrahám magvai vagyunk. Az mint mondá Krisztus Urunk [Mt 3,9], hogy az Isten támaszthat Ábrahámnak fiakat az kövekből is, azaz az pogánokból. Tehát mi is Istennek szolgálai, avagy szőlői és plántái vagyunk, minket is kihozott Egyiptomból. Sőt, nemhogy Istennek népei nem volnánk, de sőt azok, az kik most azzal dicsekednek, hogy ők Ábrahámnak maradéki, nem azok, hanem mi vagyunk helyettek. Az mint Krisztus Urunk megmondá, az országnak fiai kivettetnek, napkeletről és napnyugatról eljönnek, kik Ábrahámmal letelepednek az Isten országában. Az Isten megölé az hamis szőlőkapásokat, és másnak adá az ő szőlejét.

1.

⁷ Utalás a 178. beszédre.

Jer, immár ezt is lássuk meg, mint fér és mint illik mihozzánk. Meghallád, hogy az Izrael népe Istennek plántálása, és azt Egyiptomból az rabságból kihozta.

Ez pedig mireánk kétképpen illik. Először közönségesképpen, mert noha mi test szerint nem Ábrahám maradéki vagyunk, hanem inkább pogán nemből vagyunk, de azért az Úr Isten kegyelmében való hűt által azon privilégiumunk, azon szövetségünk vagyunk, azon atyáink vadnak. Azért minékünk is atyánk Ábrahám, Izsák, Jákob, és mi Ábrahám magvai vagyunk. Az mint mondá Krisztus Urunk az zsidóknak [Mt 3,9], hogy az Isten támaszthat Ábrahámnak fiaikat az kövekből is, azaz az pogánokból. Tahát érted, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy az E. M. F. Úr Istennek mi is szőlői, plántái vagyunk, minket is kihozott Egyiptomból. Sőt, nemhogy az E. M. F. Úr Istennek népei nem volnánk, de sőt azok, az kik most azzal dűcsekednek, hogy ők Ábrahámnak maradéki, nem azok, hanem mi vagyunk őhelyettek, az mint Krisztus Urunk mondá, hogy az országnak fiai kivettetnek, és napkeletről napnyugatra jűnek, kik Ábrahámmal letelepednek az Isten országában. Az Isten megölé az hamis szőlőkaspasakat, és másnak adá az szőlőjét.

Azt mondja szent Pál, hogy az olajfának természet szerént való ágai, azaz a zsidók letörettetnek, és az pogánok oltattatának [56r:] be az olajfába. Immár azért az olajfának ágai nem azok, az kik letörettettenek, megasztanak, az tűzre vettetenek, hanem mi, kik beoltattunk. De közönséges okon kívül is főképpen az magyar nemzet hasonló az zsidókhöz és az ő állapotjához. Mert nemkülömben Szkítiából kihozá őket Magyarországnban, Erdélyországnban, mint az zsidókat Egyiptomból. De miképpen az zsidóknak bódog állapotjában mi is részesek voltunk, bizony azonképpen az nyomorúságnban is. Elhagyók az mi Istenünket, ő is levoná az gyepűt, az sövényt mellőlünk, belénk kapának az útonjárók, reánk jövének az erdei vadkanok. Mit cselekedjünk azért? Azt, az mit ezek, kiáltsunk az Úrhoz, emlékeztessük az ő jó voltára, juttassuk eszében, hogy mi ő plántái, ő szőlői, ő örökségi vagyunk. Fogadjuk fel, de meg is álljuk, hogy többé Őfelségétől el nem szakadunk, sem idegen istenek, sem az mi gonosz kívánságnk után nem járunk. Ígírjük meg, hogy ezután emberi segítségben, haszontalan dolgokban reménségűnk nem vetjük, nem valami bővölés, bájlás után, néma istenekben, hanem csak Őfelségében bízunk, és csak őtet tiszteljük, híjuk segítségre. Ha ezt míveljük, netalám az Úr megkegyelmez, netalám megtekint, megtérít minket, az ő orcáját fényességben megmutatja, és megtartatunk. Ámen.

Azt mondja szent Pál, hogy az olajfának természet szerint való ágai, azaz az zsidók letörettenek, és az pogánok oltattak be helyettek az jó olajfában. Immár azért az olajfának ágai nem azok, az kik letörettenek, megasztanak, és az <földre> |:tűzre:| vettetenek, hanem mi, kik beoltattunk. De ugyan és közönséges okon kívül is főképpen az magyar nemzet hasonló az zsidókhoz. Miért? [398 (250):] Mert nemkülömben Szkítiából kihozá Magyarországon Erdélyben, mint szinte az zsidókat Egyiptomból. De amiképpen az zsidóknak⁸ bódog állapotjában mi is részesek voltunk, bizony szint azonképpen az nyomorúságban is. Elhagyánk⁹ az mi Istenünket, Őfelsége bizony elvoná az gyepűt, az sövint mellőllünk, belénk kapának az útonjárók, reánk jövének az erdei vadkanok. Mit cselekedjünk azért immár? Azt, az mit ezek. Kiáltunk az Úrhoz, emlékeztessük az ő jó voltára, juttassuk eszébe, hogy mi Őfelsége plántái, szölei és örökségi vagyunk.

Fogadjuk fel, de meg is álljuk, hogy többé Őfelségétől el nem szabadunk, sem idegen istenek, sem az mi gonosz kívánságunk után nem járunk.

Ígérjük meg, hogy ezután emberi segítségben, haszontalan dolgokban remínségünket nem vetjük, nem büvölés-bájolás után, nem fa istenekben, megholt emberekben, hanem csak Őfelségében bízunk, és csak őtet imádjuk, tiszteljük, híjuk segítségre. Ha ezt műveljük, netalám az Úr megkegyelmez, netalám megtekint, megtérít minket, az ő orcáját fényességben megmutatja és megtartatunk. Fiat voluntas eius. Ámen.

⁸ *zsidónak* (tollhiba)

⁹ *Elhagyák* (tollhiba)

180. beszéd (K5, Sz)

K5 || [56r:] Concio CLXXX. 4. Reg. cap. 12. v. 17. [2Kir 12,17]:

Potentiori cedend[um]

Akkor feljöve Hazáel, Szíriának királya, és vitatá Get városát, s meg is vevé etc.

|| Sz

[398:] Concio 4. Reg. Cap. 11.[!] v. 17. [2Kir 12,17]:

Akkor feljöve Hazáel, Szíriának királya, és vitatá Get városát, meg is vevé, és onnan igyekezék, hogy menne Jeruzsálem városára. Annakokáért ezt megértvén Jóás, az templomnak minden ékességét, valamelyiket Jozafát, Jórám és Akházia, az Júdának királyi és őmaga is valamit az Ūrnak házának tisztességére rendeltének vala, és valamennyi gazdagság az királynak palotájában vala, ada Hazáelnek, Szíriának királynak, és ekképen Hazáel elhagyá Jeruzsálemet.

1. [56v:] Noha az szabadság mindeneknél kedves, és természet szerint akárki is inkább akar uralkodni, parancsolni, hogynem mint szolgálni és mástól függeni, de azért nem kisebb dicsíret magát megismernie, az nállánál hatalmasb előtt magát megalázni és engedelmességet mutatni. Mert egy az, hogy ugyan lehetetlen dolog, hogy minden úr legyen, mert így senki nem volna szolga. Ahol pedig szolga nincs, ott sem úr, sem uraság nem lehet. Más az, hogy az üdő igen változó, és hirtelen az kicsinből nagy, és az erőtlentől hatalmas, és viszontag az hatalmasból és nagyból kicsin és erőtlen leszen. Az eszes embernek azért tisztí ez, nehogy az üdőnek állapotja ellen tusakodjék, avagy az ő kívánságára ügyekezze vonni, mert az lehetetlen dolog, és nem mi hatalmunkban vagyon, hanem hogy magát ki-ki szabja az üdőnek állapotjához. Mert azért adott az Ūr Isten nekünk okosságot és elmét, hogy ezáltal tudjuk magunkat forgatni és formálni egyebekhez.

[399:] Noha az szabadság mindeneknél kedves, és természet szerint akárki is inkább kíván uralkodni, parancsolni, hogynem mint szol-

gálni és mástól függeni, de azért nem kisebb dicsőret mindennek magát megismerni, és az nálánál hatalmasb előtt magát megaláznia, annak engedelmisséget, szilígységet mutatni. Mert egy az, hogy ugyan lehetetlen dolog, hogy minden úr legyen, mert így senki nem volna szolga. Ahol pedig szolga nincs, ott sem úr, sem uraság nem lehet, azt akárki is értheti. Más az, hogy az üdő változó, és hirtelen az kicsinyből nagy, az erőtelemből hatalmas, és viszontag, az hatalmasból és nagyból kicsiny és erőtelen leszen. Az eszes és okos embernek azért tiszte ez, nemhogy az időnek állapotja ellen tusakodjék, avagy az ő kívánságára igyekezze vonni, mert az lehetetlen dolog, és nem mi hatalmunkban vagyon, hanem hogy magát ki-ki szabja az időnek állapotjához. Mert ezért adott az Úr Isten az embernek okosságot és elmét, hogy ezáltal is módjával tudjuk magunkat forgatni és formálni egyebekhez.

Ez pedig az tanúság nemcsak az közrendben való népekhez, hanem az urakhoz és fejedelmekhez is illik. Mert öközöttök is vadnak grádusok és külömbségek, és egyik az másiknál hatalmasb és böcsülletesb. És az ilyen azt kívánja, hogy az többi ötölle függjön.

Ez pedig az tanúság nemcsak közrendben való népekhez, hanem ugyan az urakhoz és fejedelmekhez is illik. Miért? Mert öközöttök is vannak grádusok és külömbségek, és egyik az másiknál hatalmasb, avagy böcsülletesb. És ez ilyen azt kívánja, hogy az többi ötölle függjön és hallgasson.

Minden üdőbeli és mindenféle nemzetségnek históriái pedig megmutatják, hogy mikor valamely nép, ország, fejedelem az nálánál hatalmasbtól békével akart megmaradni, vagy erővel, fegyverrel oltalmazta magát, vagy hogy erejéhez nem bízott, kedvét kereste az hatalmasnak. [57r:] Mind az két mód szokott dolog, és jóvallható, és noha az első dicsőretesb, de az második is nem kárhoztatandó. Az miképpen mind az pogánoknak példái, s mind az szentírásbeli meglött dolgok világosan előnkben adják, és az többi között ez mostani előszámlált igik is bizonyítják. Mert ezekben íratik meg, miképpen az Júda királlya, Jóás mind magának, s mind fő városának veszedelmét kerülé, és pusztítását távoztatá el adófizetésével, és az szíriai Hazáel királnak kedve keresésével. Mellyet az Úr az utánvaló embereknek tanúságáért íratott meg. Lássuk azért mi is, ha innét ez mostani üdőnek állapotjához képest valami tanúságot vehetünk.

Minden üdőben és mindenféle nemzetségnek históriái pedig megmutatják, hogy mikor valamely nép, ország, fejedelem nállánál hatalmasbtól akart megmaradni békével és csendesen, vagy erővel, fegyverrel ótalmazta magát, vagy ha erejében nem bízott, kedvét kereste az hatalmasnak. Mind az két <dolog> mód pedig szokott dolog és jovallható.

És noha az első dicséretesb, de az második is nem kárhoztatandó, az miképpen mind az pogánoknak példái, s mind az szentírásbeli meglőtt dolgok világosan [400:] előnkben adják, és az többi közt ez mostani előszámlált igék is bizonyítják. Mert ezekben az íratik meg, miképpen az Júda királya, Jóás mind magának, s mind fő-fő városinak veszedelmét, elpusztulását kerülte és távoztatta el adófizetésével, és az asszíriai hatalmas királynak, Hazáel királynak kedve keresésével.

Mellyet az Úr az utánvaló embereknek tanúságért íratott meg. Lássuk meg azért mi is, ha innét ez mostani üdőnek állapotjához képest valami tanúságot vehetünk magunknak.

Azt mondja az Úr Isten, hogy az királyok, fejedelmek őalatta és miatta regnálnak. Az mikor azért valamely fejedelem megindul, felkészül, más nemzetségre <felindul,> támad, nem történetből, sem csak őmaga akaratjából mozdul és kel fel, hanem az Úr költi fel, viszi, hordozza, vezérli és igazgatja. Avagy hogy az bűnös országokat, népeket megverje, ostorozza, vagy hogy megpróbálja, rostálja az ő fiait, vagy hogy az igazak, tökéletesek kénszenvedések által az ő igazsága és az ő szent neve dicsírtessék és híresedjék. Mikor azért Júda országában Jóás király regnálna, megindította az Úr Isten amaz szíriai hatalmas királt, Hazáelt, és Júda országára támasztá, holott neki győzedelmet is ada, de azért teljességgel az országot éppen kezében nem bocsátta, hanem visszatérítte. [57v:] Noha pedig ezeket mind az Úr Isten cselekedé, de azért szükség meglátnunk, micsoda eszközök által és mi módon vivé az ő tanácsát végben, mert az Úr ezeket nem ok nélkül íratta meg.

Azt mondja az E. M. F. Úr Isten, hogy az királyok, fejedelmek őáltala és¹ őmiatta regnálnak. Az mikor azért valamely fejedelem megindul, felkészül, más nemzetségre támad, nem történetből, sem csak az őmaga akaratjából mozdul és kél fel, hanem az Úr kelti fel, ő viszi, hordozza, vezérli, és ő igazgatja. Avagy hogy az bűnös népeket, országokat megveri, ostorozza, vagy hogy megpróbálja, rostálja az ő

¹ és és (szókettőzés)

fiait, vagy hogy az igazaknak az ő tökéletességük, kinszenvedésük által az ő igazsága és az ő szent neve dicsértessék, híresedjék.

Mikor azért Júda országában Jóás király regnálna, megindítá az minden országokon királykodó, uralkodó Úr Isten amaz síriai hatalmas királyt, Hazáelt, és Júda országára támasztá, holott neki győzedelmet is ada. De azért teljességgel az országot éppen kezében nem bocsátá, hanem földében téríté.

Noha pedig azokat mind az Úr Isten cselekedé, de azért szükség meglátnunk, micsoda eszközök által és mi módon vivé Ófelsége az ő tanácsát végre, mert az Úr ezeket nem ok nélkül íratta meg.

Ez azért az Hazáel elsőben amaz hatalmas Benhadad királynak[, ki 32 királyoknak] parancsol vala,² 3. Reg. 30.[!] [1Kir 20,9], szolgája vala. [2Kir 8,7–15]: *És mikor Elizeus próféta Damaszkuszban ment volna, Benhadad halálos betegségben fekszik vala. Akkor, megértvén az Isten emberének jelen voltát, ez Benhadad küldé hozzája ez Hazáelt etc.* Recita historiam ex capite 8. supra. Ez vala azért az Hazáel, kinek példájában elsőben megláthatjuk ez világi uraságnak változását, ez szolgából királlyá lőn.

Ez azért az Hazáel, elsőben amaz hatalmas Benhadad királynak, ki 32 királyoknak parancsol vala, 3. Reg. 20. [1Kir 20,1], szolgája vala, az harminckét királyok közül egyik vala. [2Kir 8,7–15] *És mikor Elizeus [401:] próféta Damaszkusz városban ment volna, Benhadad hatalmas betegségben fekszik vala. Akkor megértvén az Isten emberének jelentvőt, ez Benhadad küldé hozzája ez Hazáelt nagy és drága ajándékokkal, és az király izenetit megmondá neki Hazáel, ezt mondván: Azt tudakoztatja tetőled az én uram, az hatalmas Benhadad, ha ez mostani betegségéből lehet-e gyógyulása, szabadulása, menekedése, avagy nem? Vala pedig az ajándék, az mellyet vitt vala az Hazáel az prófétának, megszámlálhatatlan sok és drága érő [a. m. sokat érő], úgymint valamit negyven teve elbírhatótt. Mondá az próféta Elizeus Hazáelnek: Eredj el, és mondd meg neki: Meggyógyulsz. Te azt mondjad neki éntöllem, megbiztassad. De énnekem megjelentette az Úr, mert halálnak halálával hal meg. És nagy sokáig állanak mind az ketten, és megháborodván az próféta az ő elméjében, síra keservesen az Úrnak embere Hazáel előtt, kinek mond az Hazáel: Miért sír az én uram? Elizeus pedig mondá: Ezért sírok, úgymond, mert jól tudom én azt, minemű keserves és iszonyú dolgokat töltesz te el az Izrael fiain. Az ő kerített városit tűzzel égeted, emészted meg, és az ő ifjait*

² [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

éles fegyverre hányatod, és az ő kisdedit kettémetszed, az nehézkeseket meg úgyan. Monda nékie Hazáel: Én te szolgád lévén hiszem, nem vagyok teljességgel ok, hogy olyan rettenetes iszonyú³ dolgot cselekedném. És monda Elizeus Hazáelnek: Énnekem az Úr megjelentette, hogy Benhadad után Szíriának te léssz királya. Ki elől mikor eltávozott volna az Istennek embere, Elizeus, elméne Hazáel is az urához, Benhadadhoz, és mondá őnéki Benhadad: Mit monda Elizeus felöllem teneked? Mondá Hazáel: Énnekem azt mondá: Jó egészségre fordulsz. És mikor az második nap elkövetkezett volna, az mint az próféta megmondta Hazáelnek, úgy lőn. Meghala, [402:] és⁴ utánna ez az Hazáel uralkodék, ez lőn ura az 32 királyoknak, és Szíriának királya ez lőn.

Látod-e, ez az Hazáel vala azért, akiről most beszélgetésünk leszen. Kinek példájában elsöben megláthatjuk ez világi uraságoknak megváltozását, az mint ez is, látod-e, szolgából királlyá, hatalmas fejedelemmé lőn.

2. Másodszor, ugyanitt megláthadd, hogy az Isten még az ő szerelmes népére és fiaira is az bünökért mely iszonyú veszedelmeket támaszt. Mert ez Hazáel pogány vala, és Júda országát elpusztította.

Másodszor, ugyanitt megláthad, hogy az E. M. F. Úr Isten még az ő szerelmes népére és fiaira is az bünökért, mely iszonyú veszedelmeket és kegyetlen fejedelmeket lázaszt, indít és támaszt. Mert ez Hazáel pogány vala, és Júda országát elpusztította.

3. Harmadszor, itt megláthadd az prófétának kegyességét és nemzetiségéhez való szerelmét, ki noha csak lelkében látá az jövődő veszedelmet, de tudja, hogy ő azt nem éri, hanem halála után leszen, de mégis megsíratá maradékát és az őalatta valókat. Minemü természetűek tehát azok, az kik még az jelenvaló, kegyetlen romlásokon nem szánkodnak, keseregnek? Ezekben nyilván nem az Elizeus lelke vagyon, hanem inkább amaz embergyűlölő Timoné, ki felől csak azt olvassuk, hogy egyebeket [58r:] mindeneget gyűlölt, csak az egy Alcibiadest szeretgette és apolgatta. És mikor egyszer kérdené tőlle, mi volna az oka, hogy csak ötet szereti, azt felelé: *Mert tudom, úgymond, hogy ha felnőhetsz, az athénásbelieknek nagy veszedelmekre léssz, és sok nyomorúságot szeresz.**

* PLUT. Vit. Alc. 16.6.

³ iszonyú rettenetes iszonyú (szóképzés)

⁴ és és (szóképzés)

Harmadszor, itt megláthatod az prófétának kegyességét is, és az ő nemzetségéhez való teljes szerelmét, mert látod-e, jól tudja vala, hogy ő azt nem éri, de mégis nagy keservesen, úgymond, siratá maradékit és az utána származandókat. Minemű természetűek tehát azok, kik még az jelenvaló és szemek előtt való romlásokon nem szánakodnak, sem keseregnek, az kik csak olyanok, az mint amaz igen okatlan állapotok, bizony ezekben is nem az Elizeus lelke vagyon, hanem inkább amaz embergyűlölő Timoné, ki felől azt olvassuk, hogy egyebeket széles ez világon mindeneket gyűlölt, csak szintén az egy Alcibiadest kedvelte és szerette, és azt apolgatta. És mikor egyszer kérdenék tőle, mi volna annak az oka, hogy csak őtet szeretné, azt felelé: *Mert tudom, úgymond, hogy⁵ ha felnőhetsz, az athénásbelieknek nagy veszedelmekre, romlásokra léssz, és sok nyomorúságot szeresz nekik.**

Ehhez majd hasonló históriát olvasunk Josephusnál Antiq. Lib. 15. caput 13.,* hogy egy Manahaeus nevű bölc esszeus zsidó mikor még Heródes gyermekkorában az scholában járna, nevetvén köszöne neki. Amaz, vélvén, hogy csak csúfolja, megmondá, hogy ő csak közrenden való ember fia, de az rabbi az farát gyengén megütögetvén mondá: Vaj, király léssz, és boldogul etc. Vide loco dicto. Az mi nézi pedig az Jóás királt, hogy ezt is tudjad, ki volt. És mikor az atyja, Akházia meghala, csak egyesztendő vala, csecsszopó gyermek vala, és mikor az Jób anyja, Athália az országot hozzákoporíttá, hogy csak ő regnálhasson, az királnak, az ő fiának minden gyermeket megöleté, de ezt az Jóást az Akházia húga ellopá mind dajkástól, és az Istennek templomában nevelék fel hat egész esztendeig, az meg nagy kegyetlenül regnála, Athália. Mikor immár Jóás hétesztendő volna, Jójáda, az főpap, ki jól tudja vala Jóásnak életét, és szánja vala az zsidó népet, kiket Athália kegyetlenül nyomorgat vala, tanácsot tarta az urakkal és vitézekkel, vide supra caput 11. [2Kir 11,1–4] et 2. Paral. 22. 23. 24. [2Krón 22–24].

Ezekhez hasonló históriát olvasunk Josephusnál lib.15. cap. 15.* Mert egy Monthomus nevű bölc, ki esszeus zsidó vala, mikor még gyermekkorában Heródes az skólába járna, zsidók királynának nevezvén ez az Montomus Heródest, köszöne neki. Amaz alítván [a. m. gondolván], hogy [403:] csak csúfolja, megmondá, hogy csak közrenden való ember gyermeke volna. De az rabbi az farát csak gyengén megütögetvén mondá: Vaj, király léssz, és boldogul is uralkodol. Vide loco producto.

* JOSEPH. AJ 15.13.

5 *tudom, <ho> úgymond, hogy* (tollhiba másoló által javítva)

Az mi nézi pedig Jóás királyt, hogy ezt is tudjad, ki volt, és mikor az atyja Akházia meghalt, csak egy esztendő csecsszopó gyermek vala. És mikor az anyja, Athália az országot hozzája kaparítá, hogy csak ő regnálhasson, az királynak, az ő fiának minden gyermekét megöleté. De ezt az Jóást az Akházia húga ellopá mind dajkástól, és az Istennek templomában nevelék fel hat egész esztendeig, az még nagy kegyetlenül regnálna Athália. Mikor immár hét esztendő volna, Jójáda, az főpap, ki jól tudja vala Joakháznak életét, és szánja vala az zsidó népet, kit Athália kegyetlenül nyomorgat vala, tanácsot tartá az urakkal és vitézekkel. Vide supra caput 11. et Paralip. 22. 23. 24. [2Krón 22–24]. [2Kir 11,12–20]: *És kivivék az király fiát, és királyi koronát tevének az fejében és megerősíték. És adák ő kezében az törvének megtartását és őtet királlyá tevék. És megkené őtet az Istennek papja, Jójáda királlyá, és az ő fiai, ilyen áldással: Éljen az király! Kit mikor hallott volna Athália, hogy áldának és futnának az királyhoz, beméne az templomba, és mikor látta volna az ő helyében emeltetett királt, az ő fiának gyermekét az Úr templomának ajtajának belől,⁶ és az iszonyú sokaságot körüllette, és hallaná az számtalanféle muzsika-, vigasságtévő szerszámoknak zengését, az sűrű népek örvendését, megszagatá Athália az ő öltözötít s mondá: Ó, csalárd csalárdságok! Kimenvén pedig az főpap Jójáda az százados hadnagyokhoz és az népek előttök járóihoz, mondá nekik: Vigyéték őtet az templomnak kerítésén kívül, és őt öljétek meg éles szablyákkal! Meghagyja pedig az Istennek papja, hogy az Úrnak templomában meg ne ölnék. És megölék őtet az király lovainak istállója előtt. És áldozatokat [404:] tőnek az Úrnak törvénye szerint nagy örömmel, és helyezteték az királt az dücsőséges királi székben. És az egész nép örvende és megnyugvék az város.*

Ezekből immár megérthed, mi volt az oka, hogy az Isten⁷ az Hazáel pogán fejedelemnek győzedelmet ada Júda országában, tudniillik az bálványimádásért, [58v:] az nem jámbor életért és az háládatlanságért. Mellyekért az Úr Isten mindenkor meg szokott verni minden népeket és országokat.

Ezekből immár megértheted, hogy az Athália igen gonosz, bálványozó, istentelen királné asszony vala, ki alatt az zsidó nép nagy ínségben vala, és azért ada győzedelmet ennek az Hazáelnek az Júda országán, az bálványozásért, az nem jámbor életért, az háládatlanságért, mellyekért az Úr Isten mindenkor meg szokta verni minden népeket és országokat.

⁶ az Úr ajtajának templomának belől (a szavak sorrendjének cseréje)

⁷ az oka, hogy az <oka> Isten (szókettőzés másoló által javítva)

Megnyomorította azért Hazáel Júdát, Get városát megvevé, és készüle Jeruzsálemre, kit mikor értett volna Jóás, az Isten templomában való kincset mind kihordatá. Itt elsőben azt vegyük eszünkben, hogy nem újság, hanem régi és szokott dolog, hogy az erőtlemb az erősebbtől békességet szerezzen fizetés által. Kire eleitől fogva nemcsak az Szentírásban, hanem az pogánok históriájában is sok példánk vадnak. Az kinek penig valami cselekedetiben példája vagon, annak mentsége és valami palástja vagon.

1.

Megnyomorítja azért Hazáel Júdát, Get városát megvevé, és készüle Jeruzsálemre, kit mikor értett volna Jóás, az Isten templomában való kincset mind kihordatá, az mint meghallók oda fel, és Hazáelnek, az pogán fejedelemnek evvel keresé kedvét.

Itt elsőben ezt vegyük eszünkben, hogy nem újság, hanem igen régi és szokott dolog, hogy az erőtlemb az erősebbtől békességet szerezzen fizetés által, kire eleitől fogva nemcsak az Szentírásban,⁸ hanem még az pogányok históriáiban is sok példánk vannak. Aki- nek penig valami cselekedetében példája vagon, annak mentsége és valami palástja vagon.

Másodszor, hogy az nem bolond cselekedet legyen, az okosság is megmutatja, mert jobb az kisebbben az nagyobbat megváltani. De az élet és az ember drágább és böcsülletesb az marhánál, miképpen az gyapjúnál az juh. Azért mikor ember marháján életét megváltja, eszesen cselekeszik. Ezért Krisztus Urunk is, Luc. 14. [Lk 14,31–32], eszes fejedelemnek mondja, az ki ha képzi [a. m. képzeli, sejtí], hogy ellenségével nem bír, még jó idején követséget küld eleiben, és megbékéllik velle.

2.

Másodszor vegyük eszünbe azt is, hogy ez nem bolond cselekedet legyen, kit az okosság⁹ is megmutat, mert mindenkor jól az kisebbben az nagyobbat megváltani. Az élet penig és az ember drágább és böcsülletesb akármicsoda sok és drága marhánál, miképpen az gyapjúnál az juh. Azért mikor ember marháján életét megváltja, eszesen cselekedik. Ezért Krisztus Urunk is eszes fejedelemnek mondja azt, Luc. 18. [Lk 18], aki ha képzi [a. m. képzeli, sejtí], hogy ellenségével nem bír, még jó idején követséget küld eleibe, és megbékéllik vala.

⁸ <az Szentírásban> nemcsak az Szentírásban, (szókettözés másoló által javítva)

⁹ okossa (tollhiba)

3. Harmadszor, kételkedhetnék valaki ez felől, hogy noha ez szokás régi, és noha eszesül cselekeszik ez ilyen fejedelem, de netalán az istenfélő és keresztyénhez nem illik, hogy az pogán fejedelemnek supplicáljon és adót adjon. Ha ez ellen hoznám elé az jelen való Jóás példáját, netalán azt mondaná valaki, hogy ez hütötlen és gonosz fejedelem volt. Azért ennek békét hagyok.

Harmadszor kételkedhetnék valaki afelől, hogy noha ez szokás, és noha eszesen cselekedik az ilyen fejedelem, de netalán az istenfélő [405:] és keresztyénhez nem illik, hogy az pogán fejedelemnek supplicáljon és adót adjon. Ha ez ellen hoznám¹⁰ elő ez jelen való Írás példáját, netalán azt mondaná valaki, hogy ez hitetlen és gonosz fejedelem volt, azért ennek békét hagyok.

[59r:] Senki nem tagadhatja, hogy Ezékiás jámbor és [isten]félő¹¹ nem lött volna, de ugyanezen könynek [a. m. könyvnek] cap. [18. azt] olvassuk [2Kir 18,13–16], hogy mikor Sénakhérib meg akará szállan[i az] Jeruzsálemet, követeket bocsátta hozzá, azt izené neki, [hogy] csak reája ne jöjjön, valamit parancsol, mind azt [cse] lekeszi, és megsaccola neki háromszáz talentumb[an] és 70 arany-talentumban.

Senki azt nem tagadhatja, hogy Ezékiás jámbor és istenfélő királ nem lett volna, ki felől ezen könnék [a. m. könyvnek] cap. 18. [2Kir 18,13] azt olvassuk, hogy mikor Sénakhérib meg akará szállani Jeruzsálemet, követeket bocsátá hozzá, azt izené neki, hogy csak reá ne jöjjön, valamit parancsol, mind azt cselekeddi. És megsaccola neki háromszáz ezüst talentumban és 30 arany talentumba.

Hasonló példát olvasunk Josephusnál [Lib 11. cap.] 8.,* hogy az jeruzsálembeli főpa[p,] Jójáda A[lexander eleiben kijöve,] és noha pogán fejedelem vala, de [neki su]pplicált és az városnak kegyelmet nyert. És hogy az pápá[so]k ebben ne akadálykodjanak, mert őnállok sem az Bibliában való példák, sem az Isten szent népének cselekedeti nem olly böcsülletes, mint az római papok dolga, nyilvánvaló, hogy

* JOSEPH. AJ 11.8.

¹⁰ hozná (tollhiba)

¹¹ A lap széle és közepe sérült, az oldalpáron a hiányzó szavak szögletes zárójelben szerepelnek. A kiegészítések a Székelykeresztúri Kódex szövegén alapulnak.

az római Leo pápa Attila eleiben jött, maga az is pogán vala, néki supplicált, és könyörgött, hogy Rómára ne menjen.[†]

Hasonló példát olvasunk Josephusnál Lib. 11. cap. 8.,* hogy az jeruzsálembeli főpap Jójáda Alexander eleiben kijött, és noha pogán fejedelem vala, de neki supplicált, könyörgött, és az városnak kegyelmet nyert, úgy, mint ki akkor világbíró fejedelem vala. És hogy az pápások ebben ne akadálykodjanak, mert önálluk sem az Bibliába való példák, sem az Isten szent népének cselekedeti nem oly böcsülletes, mint az római papok dolga, nyilván vagyon, hogy az római Leo pápa Attila eleiben jött, maga ez is pogán vala, neki supplicált, és könyörgött, hogy Rómára ne menjen.[†]

Végezetre Krisztus Urunk idejében az rómaiak pogánok valának, és az zsidók igen kedvetlen szolgálnak vala nekik, sőt, mindenképpen azon ügyekeznek vala, miképpen kezek alól kimenekedhessenek és nekik adót ne fizethessenek. Azért kérdik vala Krisztus Urunkat [Mt 22,21], ha adjanak-e adót az császárnak, avagy ne. De Krisztus Urunk nemhogy megtiltotta volna attól őket, de azt hagyá nekik, hogy adják meg az császárnak, az mi az császáré.¹² Nem hozom elé Jere[miás] prófétának tanácsát, ki [mind éltig] azt ki[áltá], hogy békéljenek meg, szolgál[ljanak adóval]

[59v:] In prima, 2da, 3tia, 4ta, 5ta triacade ita magnum errorem non commisi quemadmodum hoc loco.[†]

[60r:] az pogán Nabukodonozo[rnak az Júda királyi és népe,] s úgy maradhatnak [békességben, mert ezt az ke]resztyének gyakor-ta h[allották. Mindezekből azért] ez az tanúság, hogy aká[r pogán s akárki legyen az,] kinek az Isten az pálcát ke[zében adta, de minden] térdet, fejet hajtson, szolgál[jon neki, ha bé]kével akar maradni.

Végezetre Krisztus Urunk idejében az rómaiak pogánok valának, és az zsidók igen kedvetlen szolgálnak vala nekik, sőt mindenképpen azon igyekeznek vala, miképpen kezek alól kimenekedhessenek és neki adót ne fizessenek. Azért kérdik vala Krisztus Urunk [Mt 22,21], ha adjanak adót az császárnak, avagy ne. De Krisztus Urunk nemhogy megtiltotta volna őket attól, de inkább azt hagyá nekik, hogy adják meg az császárnak, ami az császáré. Nem hozom Jeremiás próféta tanácsát, ki mind éltig azt kiáltá, hogy békéljenek meg, adjanak adót az pogán Nabukodonozornak az Júda királyi és népe, és úgy

¹² <az mi az császárna[k]> az mi az császáré. (tollhiba másoló által javítva)

maradhatnak békességbe, mert ezt az keresztyének gyakorta hallották. [406:] Mindezekből azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, az az tanúság, hogy akár pogán s akárki legyen, akinek az E. M. F. Úr Isten az pálcát kezében adta, de minden térdet, fejet hajtson annak, szolgáljon neki, adót adjon, ha békével akar maradni.

Végeztr[e még egy kérdés] vagyon. Ha illik-e efféle közönséges [szükségkor az Isten tiszt]ességére rendeltetett és megsze[ntelt dolgokat előhoz]ni, és az pogánoknak adni, az mik[éppen Jóás cselekedék.]

Végezetre még itt egy kérdés vagyon, hogy ha illik-e afféle közönséges szükségkor az Isten tisztességére rendelt és megszentelt dolgokat az pogánoknak adni, az miképpen Jóás cselekedék.

Ez kérdésnek noha régen helye lött vol[na, de most semmi]re nem volna szükséges, ha az papá[sok babonája ez] világon nem regnálna. Rostáljuk m[eg azért mind] ez mostani, s mind az régi, s mind az papás[ok ideje] és ítéleti szerént. Mivelhogy az Úr Isten az [törvényi] ben az többi között helyeztette vala az ő tiszteletit külső dolgokban, és ceremóniákban is ugyan kiváltképpen megparancsolta vala, hogy az ő tiszteletire való, illendő, drága szerszámokat szerezzenek, mint ékes templomot, aranyból, ezüsből való edényeket, pohárokat, temjénezőket, kárpitokat, oltárokat, papöltözeteket, gyortyatartókat, azért efféle szolgálathoz való edények sokkal böcsülletesbek és drágábbak valának minden egyéb, akár polgároknak, akár főuraknak, akár királyoknak marháinál.

Ennek az kérdésnek noha régen helye lött volna, de most semmire nem szükséges volna, ha az papások babonája ez világon nem regnálna. Rostáljuk meg azért mind az régi, s mind az mostani, s mind az papások idején és ítéleti szerint. Mivelhogy az E. M. F. Úr Isten az ő törvényben az többi között helyeztette vala az ő tiszteletit az külső dolgokban és ceremóniákban is, ugyan kiváltképpen megparancsolta vala, hogy az ő tiszteletire való illendő, drága szerszámokat szerezzenek, úgymint ékes templomokat, aranyból, ezüsből álló edényeket, poharakat, temjénezőket, kárpitokat, oltárokat, papi öltözőket, arany, ezüst gyertyatartókat, azért efféle isteni szolgálathoz való edények sokkal böcsülletesbek és drágábbak valának minden egyéb, akár polgároknak, akár főuraknak, akár királyoknak marhájánál.

Ezért olvassuk, hogy az Úr Isten főképpen azért haragvék és ölé meg Boldizsár királt, az Nabukodonozor fiát, hogy az mely pohárokat az ő atyja az jeruzsálembeli templomból Babiló[niában [60v:] vitt vala, azokat egy jó]kedvében előhozatá [Boldizsár királ, és azokból nemcsak őmaga ivék,] hanem minden vendé[git és undok ágyasit belőlők itatá. Azért] az Ótörvének idején [múltán kérthették volna, ha] az közönséges békes[ségért szabad volna-e azfél]e megszentelt dolgokat [az pogánnak kezébe adni, avagy] nem. Mert ez felől az rabbi[nusoknak és farizeus]oknak ilyen ítéletek volt, miképpen az evan[géliumbeli históriákból] megtetszik, hogy ha az templomnak [valami szüksége vo]lt, és ha kinek szegény atyja-anyja [volt, az mondták, ho]gy inkább tartozik az templom szükség[égre adni az pénzt], hogynem szüleit segíteni. Mondom [azért, ak]kor helye volt az kérdésnek. De erre az [válas]z, hogy noha akkor az isteni tisztelet efféle külső [dolgok]ban is állott, de azért akkor is szabad volt az külső megmaradásért azokat elkölteni, mert akkor is kedvesb volt¹³ az embereknek élete, hogynem az aranyak és ezüstnek megmaradása.

Ezért olvassuk, hogy az E. M. F. Úr Isten főképpen azért haragvék és ölé meg amaz fertelmes Boldizsár királt, az Nabukodonozor fiát, hogy az mely szent pohárokat az ő atyja az jeruzsálembeli Babillóniában vitt vala, azokat egy jókedvében előhozatá Boldizsár király, és azokból nemcsak őmaga ivék, hanem minden vendégét és undok ágyasit belőlők itatá. Azért az Ótörvénynek idejében érted, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy múltán kérthették volna, ha az közönséges békességért szabad volna-e afféle megszentelt dolgokat [407:] az pogánnak kezében adni, avagy nem. Mert ez felől az rabbinusoknak és farizeusoknak ilyen ítéletek volt, miképpen ez az evangéliumbeli históriákból megtetszik, hogy az templomnak [:ha:] valami szüksége volt, és ha kinek szegény atyja, anyja volt, azt mondták, hogy inkább tartozik az templom szükségére adni az pénzt, hogynem avval az elesett szüleit segítené. Mondom azért, hogy volt helye akkor ez kérdésnek. Most pedig ez az válasz erre, hogy noha akkor az isteni tisztelet ezféle külső dolgokban is állott, de azért akkor is szabad volt az közönséges megmaradásért elkölteni. Mert akkor kedvesb vala az embernek élete, hogynem az arannak és ezüstnek megmaradása.

Azért az szükség idején nemcsak Jóás mívelte ezt, hanem amaz szent Ezékiás királ is, 4. Reg. 18. v. 15., 16. [2Kir 18,15–16]. És Krisztus Urunk is meghamissítá az farizeusok ítéletit, és megmutatá, hogy

¹³ *volt volt* (szókettőzés)

jobb az fiaknak szüleiket¹⁴ táplálni, hogynem kehelt csináltatni az templomban. Ez az felelet az kérdésre, az mi nézi az Ótestamentumot. De az Újtestamentumban, az melyben mi vagyunk, ez kérdésnek semmi helye nincs, mert elkölt immár az jeruzsálembeli templom, az áldozat, az temjénezés, az külső tisztelet, az mint mondá Krisztus Urunk, Joa. 4.[!] [Jn 2,21], Apoc. 21. [Jel 21,22], azt mondá, hogy az Isten |:városában ő:| templomot¹⁵ nem látott, mert az mindenható Úr Isten és az Bárány annak temploma.

Azért az szükség idején nemcsak Jóás mielte ezt, hanem amaz szent Ezékiás király is, 4. Reg. 18. v. 13. 16. [2Kir 18,13–16]. Dávid is [1Sám 21,1–6] megevé az szentelt kenyereket. És Krisztus Urunk is meghamisítja az farizeusoknak ilyen ítéleteket, és megmutatja, hogy jobb az fiaknak szülejeket táplálni, hogynem kehelyt csináltatni az templomban. Ez, szerelmes atyámfia, keresztyén, az felelet ez kérdésre, az mi nézett és most is néz az Ótestamentomra. De az Újtestamentomban, az melyben mi vagyunk, ez kérdésnek semmi helye nincs, mert elkölt immár az jeruzsálembeli templom is, az áldozat, az temjénezés és az külső tisztelet. Az Krisztus Urunk is mondá Joan. 4.[!] [Jn 2,21], szent János is, Apoc. 21. [Jel 21,22] azt mondá, hogy az Isten városában ő templomot nem látott, mert az mindenható Úr Isten és az Bárány annak temploma.

[61r:] Az Újtestamentumban azért nem kell oltár, sem kehely, sem csésze, sem egyéb encsembencs, hanem tiszta szű, szent élet, jámbor erkölcs, az az Isten temploma, ott lakik Ófelsége, az miképpen tanít szent Pál, 1. Cor. 6. [1Kor 6,19], 2. Cor. 6. [2Kor 6,16]. Ezek az Istennek örökségi, gazdagsági és neki szenteltetett edények.

Az Újtestamentomban azért nem kell oltár, sem kehely, sem csésze, sem egyéb encsembencs. Hanem tiszta szű, szent élet, jámbor erkölcs. Ez az Isten temploma mostan, ott lakik Ófelsége. 1. Cor. 6. [1Kor 6,19], 2. Cor. 6. [2Kor 6,16]. Ezek az Istennek örökségi, gazdagsági [408:] és az őnekie szenteltetett edények.

Azért az mint mondám, ez mostani üdőben ez az kérdés nem volna szükséges, de az pápások szükségessé tötték, mert őnekiek most is sok ékes templomok kellenek drága márványkövekből, arany-

¹⁴ *fiaknak <ítéleteiket> szüleiket* (tollhiba másoló által javítva)

¹⁵ *templom<á>ot<ban>* (tollhiba másoló által javítva)

nyal-ezüsttel megékesített oltárok kellene, szép síkos, aranyas falegények, drága, aranyas papi öltözetek, arany, ezüst, kövekkel megrakott pohárok, temjénezők, úrtartók, és nem tudom, micsodák egyebek. Ezt ők eklézsia kincsének és szent dolgoknak tartják. Azért azok felől támadhat kérdés, ha szabad-e azokat az közönséges megmaradásért elkölteni? Erre éntöllem az az felelet, és az válasz ilyen: Ha azokat, az kiket őmaga az Isten parancsolt vala, és igazán megszentelttenek vala, az szükség idején szabad volt elkölteni, az mint meghallád, bizony ezeket sokkal inkább, kiket soha Isten sem parancsolt, sem kívánt, hanem emberek találmányi és szerzeti, és kik az Úrnak nemhogy tisztességére, hanem bosszúságára valók. És hogy azért az pápások ne nehezteljenek és haragudjanak reám, im, ugyan az ő doktorok példájából és cselekedetiből megbizonyítottom. Azt írják az mediolanumbeli [a. m. milánói] püspök felől, hogy mikor az pogánság nagy dülást és romlást tött volna Olaszországban, ő az egész egyháznak minden [61v:] jövedelmét és templomnak ékességét, gazdagságát elkölté az rabok váltságára. Kíért mikor ötet némellyek kárhoztatták, magát megmenti, és mind okosságból, s mind Szentírásból megmutogatja, hogy ő méltán, igazán és jól cselekedett, kit az pápások nem tagadhatnak.[†]

Azért az mint mondám, ez az kérdés nem volt szükséges, de az pápások szükségessé tették, mert őnekiek most is sok ékes templomok kellene, drága márványkövekből, arannyal, ezüsttel megékesített oltárok kellene. Szép síkos falegények, drága aranyas, gyöngyös papöltözők, arany, ezüst, drágakövekből rakott pohárok, temjénezők, úrtartók, és nem tudom, micsoda mind egyéb. Ezt ők eklézsia kincsének és szent dolgoknak tartják. Azért méltán ezek felől támadhat kérdés, ha szabad-e azokat az közönséges megmaradásért elkölteni. Erre éntöllem az válasz ilyen: Ha azokat, az kiket az Felséges Úr Isten önnönmaga parancsolt vala, és igazán megszentelttenek vala, az közönséges szükség idején szabad volt elkölteni, az mint meghallád, bizony ezzel inkább, kiket az Úr Isten soha sem parancsolt, sem kívánt, hanem emberek találmányi és szerzési, és kik az Felséges Úrnak nemhogy tisztességére, hanem inkább Ófelségének csak bosszúságára valók. És hogy azért az pápások ne nehezteljenek és ne haragudjanak reánk, im ugyan az ő doktoroknak példájából és cselekedeteből megbizonyítom. Azt írják az mediolanumbeli [a. m. milánói] Ambrus püspök felől, hogy mikor az pogánság nagy dülást, rablást, égetést tett volna Olaszországból, ő az egész egyháznak minden jövedelmét, az templomnak minden ékességét, gazdagságát elkölté az rabok váltságára, kíért mikor ötet némellyek kárhoz-

tatnák, magát megmenté, és mind okosságból, s mind Szentírásból megmutogató, hogy ő méltán, igazán és jól cselekedett. †

Summája mindezeknek imez, hogy szokott dolog, nem újság, sőt dicsíretes, eszes cselekedet, mikor valamely erőtlen ország, nép, város az közönséges veszedelemnek eltávoztatásáért valamely erős, hatalmas fejedelemnek, ha szinte pogány volna is, adót, pénzt, ajándékot ad, kinek megszerzésére nemhogy valaki az őmaga javait szánná előadni, avagy elő nem adná, de ha az utolsó szükség kényszeríti, még az Istennek tisztességére rendelt dolgokat is elkölthetni. Mert az Istennek drágább teremtetett állatja az ember, hogynem az arany, ezüst etc. Ezeket az emberért, nem az embereket teremtetette azokért.

No, summája azért mindezeknek imez, hogy szokott dolog, nem újság, sőt dicsíretes és eszes cselekedet, mikor valamely erőtlen ország, nagy város az közönséges veszedelemnek eltávoztatásáért [409:] valamely erős, hatalmas fejedelemnek, ha szinte pogán volna is, adót, pénzt, ajándékot ad. Ennek megszerzésére nemhogy valaki az őmaga javait szánná elevadni, de ha az utolsó szükség kényszerít, még az Isten tisztességére rendelt dolgokat is elköltheti. Mert az Istennek drágább teremtetett állatja az ember, hogynem az arany, az ezüst, az smaragd, az zafír, az ametistus, hiacinitus, chrisolitus, az gyémánt, berillus és mind az többi. És ezeket az emberért, nem az embert teremtetette azokért.

Ezeket azért jó idején meghallanod és tanulnod, hogy ha az Isten erre juttatja dolgunkat, ne kedvetlen, ne átkozódással, hanem örömet az mi magunk és szerelmes atyánkfiainak megmaradásáért ez külső jókat, kivel Ófelsége meglátogatott, kiöntsük, osztogassuk és elköltsük. Az mely Isten teremtetett, és ez ideig eltartott,¹⁶ ezután is ad kenyeret és tisztességes állapotot, csak életünk maradjon meg, és édes hazánkban maradhassunk meg. Kit Ófelsége kegyelmességéből hogy megengedjen, illik szüntelen való könyörgésünk által és életünknek megjobbulásával kívánnunk, és tölle megnyernünk. Ámen.

Ezeket azért jó és hasznos jó idején hallanod és megtanulnod, hogy ha az Nagy Úr Isten arra juttatja dolgunkat, ne kedvetlenül, ne átkozódással, ne szomorúsággal, hanem örömet az mimagunk és

¹⁶ <megetartsuk> eltartott, (tollhiba másoló által javítva)

szerelmes atyánkfiainak, felebarátunknak megmaradásáért az külső jókat, kikkel Őfelsége meglátogatott, kiöntsük és elköltsük. Az mely Isten teremtett és ezideig eltartott, ezután is ad kenyeret és tisztességes állapotot, csak életünk maradjon meg és édes hazánkban maradjunk meg, kit hogy Őfelsége kegyelmességéből engedje meg, illik szünös-szüntelen való könyörgésünk által és életünknek megjobbításával kívánnunk és Őfelségétől megnyernünk. Ámen.

181. beszéd (K5, Sz)

K5 || [62r:] Concio CLXXXI. 2. Pet. cap. 3. v. 10. [2Pét 3,10]:

De renovatione mundi
Lásd még az Úr Krisztusnak eljöveteléről Apoc. 16 v. 15. [Jel 6,15]: Íme, eljövök, mint az lopó etc., azon az fogáson, ahol elől az vagyon, Psal. 9. v. 18. [Zsolt 9,18]: Pokolban térjenek az bűnösök etc., az második conciót.

Eljő pedig az Úrnak napja mint az lopó, mellyen az mennyek nagy zúgással elmúlnak, az <emberek hirtelenséggel meghalnak,> |:életető állatok pedig az hévség miatt megolvadnak, az föld pedig és az rajta való alkotmányok megégnek. Mivelhogy azért mindezek megolvadnak, mineműeknek kell nektek lennetek az tii szent életetekben és isteni tiszteletetekben, várokozván és sietvén az Úr napjának eljövetelére, mely által az egek megégvén elolvadnak.:|

|| Sz

[409 (256):] Concio. 2. Pet. cap. 3. v. 10. [2Pét 3,10]:

Eljű pedig az Úrnak napja mint az lopó, mellyen az mennyek nagy zúgással elmúlnak, az életető állatok pedig hévségnek miatta megolvadnak, az föld és az rajta való alkotmányok megégnek. Mivelhogy [410:] azért mindezek megolvadnak, mineműeknek kell lennetek nektek az tii szent életetekben és az isteni tiszteletnek dolgaiban, kik várjátok és siettetitek az Úr napjának eljövetelit, melyben az egek megégvén megolvadnak, és az életető állatok is hévség miatt megolvadnak. Új mennyeket és új földeket várunk az ígéret szerint, mellyekben lakozik az igazság. Annakokáért, szerelmesim, mivelhogy ezeket várjátok, igyekezzetek azon, hogy makula nélkül valóknak találtassatok őtölle békességben.

Jóllehet az Isten az ő megfoghatatlan bölcsességéből kétféle világot és életet rendelt és készített az embereknek, de azért mind az kettőben ugyancsak azon egy dolgot kíván, tudniillik az tiszta és szent, jámbor életet. Mert mind most, s mind ezután csak azok kedvesek az Úrnál, az kik az ő parancsolati szerént viselik magokat. Ezért mondá Pál apostol, hogy az kegyes és istenes erkölcsnek mind az jelenvaló világon, és mind az következő életben ígreti és jutalma vagyon. Tit 1. [Tit 1,2]. Sőt, az ki itt jól nem viseli magát, az másikban része nem leszen. Ugyanezent bizonyítja szent Péter is ez mostan meghallott igikben, mert megemlékezvén mind ez mostani, s mind az jövőendő

1. Tim 4 v. 8.

állapotjáról, inti az híveket az kegyes és szent életre. Szükség azért minekünk, kik itt ez életben vagyunk és az jövőre ügyekezünk, megértenünk és követnünk az apostolnak tanítását. Mellyet hogy jobban eszünkben vehessünk, osszuk ez igiket két részre. Mert elsőben szól ez mostani világnak elromlásáról, kiről való elmélkedésnek micsoda haszna legyen és mire indítson minket, lássuk meg. Másodsor szól az új világról és annak állapotjáról, és miképpen kell annak viselni magát, az [62v:] ki abban lakni és élni akar. Ez az apostolnak fő célja, de azért ez igikben több egyéb tanúságok is adatnak előnkben, kiről illik renddel szóllanunk.

2 habet partes

1.

Jóllehet az E. M. F. Úr Isten az ő megvizsgálhatatlan bölcsességéből kétféle életet és világot rendelt és készített az embereknek, de azért mind az kettőben ugyancsak azon egy dolgot kíván, tudniillik az tiszta, ártatlan és szent életet. Mert mind most, s mind ezután csak azok kedvesek az Úrnál, az kik az ő parancsolati szerént viselik magukat. Ezért mondá Pál apostol, hogy az kegyes és istenes erkölcsnek mind ez jelenvaló, s mind az következő életben ígéleti és jutalma vagyon. Sőt, valaki itt jól nem viseli magát, az másikban része soha nem leszen. Ugyanezent bizonyítja szent Péter ez mostan meghallott igikben, mert megemlékezvén mind ez mostani, s mind ez jövő világnak állapotjáról, inti az híveket az kegyes és szent életre. Szükség azért minekünk, hogy kik itt ez életben vagyunk és az jövőre ügyekezünk, megértenünk és követnünk az apostolnak tanácsát. Mellyet hogy jobban eszünkben vehessünk, osszuk ez igiket két részre. [411:] Mert elsőben szól ez mostani világnak elromlásáról, és kiről való elmélkedésnek micsoda haszna legyen és mire indítson minket, előnkben adja. Másodsor szól az új világról, annak állapotjáról, és miképpen kelljen annak viselni magát, az ki abban élni és lakni akar. Ez az apostolnak fő célja, de azért az igikben több sok szép tanúságok is adatnak előnkben, kiről illik renddel szóllanunk.

[2Pét 3,10] *Eljő penig az Úrnak napja mint egy lopó.* Nemcsak az Szentírásnak, hanem az régi pogán bölcseknek is értelmek ez, hogy ez látható világ nem mindenkor volt, hanem eredeti és kezdeti volt, és az Isten bizonyos üdőben teremtette és formálta. Az minek penig kezdeti vagyon, avagy volt, az okosság ítéleti szerént annak végének is kell lenni, honnat az következik, hogy az látható világnak [:végének:] kell lenni. Noha penig erről az pogán bölcsek közt visszavonás és vetélkedés vagyon, de az Szentírásnak világos tanúbizonyágtételiből az hívek közt semmi kétség nincs. Mert ennek mind bizonyos voltát,

mind idejét, s mind módját az Istennek könyve kimagyarázza, és az többi között ez szent Péter mondása erre nem utolsó bizonság.

Az első tanúság vagyon imez igékben [2Pét 3,10]: *Eljű penig az Úrnak napja mint egy lopó* etc. Nemcsak az Szentírásnak, hanem az régi pogán bölcseknek vallások és értelmek ez, hogy ez látható világ nem mindenkor volt, hanem eredeti és kezdeti volt, és hogy az Isten bizonyos üdőben teremtette és formálta. Az minek penig kezdeti volt, az okosság ítéleti szerint annak végének is kell lenni, honnat az következik, hogy ez nagy, látható világnak végének kell lenni. Noha penig [erről:] az pogán bölcsek közt visszavonás és vetélkedés vagyon, de az Szentírásnak világos tanúbizonságtételiből az hívek közt semmi kétség nincs. Mert ennek mind bizonyos voltát, mind idejét, s mind módját az Istennek szent könyve kimagyarázta, és az többi közt az szent Péter írása erre nem utolsó bizonság.

Szól azért elsőben ez világ végének, kit Úr napjának nevez, idejéről [2Pét 3,10]: *Eljű, miképpen az lopó*. Azt mondja Krisztus Urunk, Act. 1. [ApCsel 1,7], Marc. 13. [Mk 13,32], hogy ez üdőnek cikkelyit és alkalmatosságit helyeztette [az Atya:] csak az ő tulajdon hatalmában.

De die judicii.

Ez az oka, hogy az emberek noha okosságból valami jövendő dolgokhoz szólhatnak és arányozhatnak, de azért ez üdőnek igéjét és cikkelyit soha meg nem tudhatják. Főképpen penig az veszedelmek eljövetelel igen bizontalan és tudhatatlan, [63r:] miképpen ezt sok példák, mind mostaniak, s mind az régiek megmutatják. Példa erről az első világnak elveszése, kinek eljövetelel noha eléggé prédikálja vala Noé, de azért <vagy> nem hívek az emberek, és önekik oly véletlen esék, hogy szinte akkor is esznek, isznak, menyegzőket szereznek vala. Ezenképpen lőn Szodomának és Gomorának is elveszése, az mint mondja Krisztus Urunk [Lk 17,28–29]: *Építnek, lakoznak vala, azonban csak hirtelen ott lépé őket az kénkőves eső*. Így lőn Jeruzsálemnek utolsó romlása is, az miképpen Krisztus Urunk egynéhányszor nekiek megjövendölé [Lk 21,35]: *Miképpen az tör, úgymond, úgy érkezik el, és lepi be az veszedelem az Júda országában való embereket*. Sőt, Salamon ebből ugyan közönséges regulát csinál, Eccl. 9. [Préd 9,12]: *Nem tudja az ember az ő végét*.

Matt. 24. v. [Mt 24, 38]

Luc. 17.

Luc. 21. v. 35.

Eccles. 9.

Szól azért elsőben ez világ végének, kit Úr napjának nevez, idejéről [2Pét 3,10]: *Eljű penig az Úrnak napja, mint az lopó*. Azt mondja Krisztus Urunk [ApCsel 1,7], hogy az időnek cikkelyit és alkalmatosságit az Atya Isten helyeztette csak az ő tulajdon hatalmában. Ez

Act. 1.

az oka, hogy az emberek noha okosságból valami jövődő dolgokhoz szólhatnak és arányozhatnak, de azért ez időknék cikkelyit és ízeit soha meg nem tudhatják és meg nem mondhatják. Főképpen pedig az veszedelmek eljövetele igen bizontalan és tudhatatlan, miképpen ezt sok példák, mind régiek, s mind [412:] mostaniak megmutatják. Példánk minékünk erről az első világnak elveszése, kinek eljövetelét noha eléggé prédikálotta vala Noé, de azért ugyan nem hívék az emberek, és őneki oly igen véletlen esik, hogy szinte akkor is esznek, isznak, menyegzőt csinálnak vala. Ezenképpen lón Szodomának és Gomorának is elveszése, az mint mondja Krisztus Urunk [Lk 17,28–29]: *Építnek, lakoznak vala, azonban csak nagy véletlen, hirtelen, mikor ingyen sem gondolnák, ott lépé őket az kénköves, tüzes eső.* Így lón Jeruzsálemnek is rettenetes, utolsó romlása, veszedelme, az miképpen Krisztus Urunk nekik megjövendölé [Lk 21,35]: *Miképpen, úgymond, az tör elérkezik, és úgy lepi be az veszedelem az Júda országában való embereket.* Sőt, az bölcs Salamon ebből ugyan közönséges regulát csinála, mikor így szól [Préd 9,12]: *Nescit homo finem suum etc.*

Holott azért mindenféle veszedelem véletlen szokott esni, ez egész világnak romlása és veszedelme is úgy leszen, és ezért Krisztus Urunk után itt szent Péter [2Pét 3,10] hasonlítja azt az lopónak eljövetheteléhez. Mert miképpen az gazda nem veszi eszében, mikor eljő az orv, és mikor ássa meg házát, szinte azonképpen ez világnak is romlása csak hirtelen tapasztaltatja és véletlen találja az embereket. Sőt, ha valami bizontalan, mindeneknek felette ez bizontalamb és tudhatatlamb. Mert erről azt mondja Krisztus Urunk, Mar. 13. v. 32. [Mk 13,32], *hogy ezt az napot és órát senki nem tudja, sem az mennyben való szent angyalok, sem az Fiú, hanem csak őmaga az Atya.*

Holott azért mindenféle veszedelem véletlen szokott lenni, ez egész világnak romlása és veszedelme is úgy leszen, és ezért Krisztus Urunk után itt szent Péter [2Pét 3,10] hasonlítja azt az orvnak, az lopónak eljövéséhez. Mert miképpen az gazda nem veszi eszében, mikor eljő az orv, és mikor ássa meg az házát, szintén azonképpen ez világnak is romlása csak hirtelen tapasztalja és véletlen találja az embereket. Sőt, ha valami bizontalan, mindeneknek felette ez bizontalamb és tudhatatlamb. Mert erről azt mondja Krisztus Urunk, Marc. 13. [Mk 13,32], *hogy azt az napot és órát senki nem tudja, sem az mennyben való szent angyalok, sem az Fiú, hanem csak őmaga az Atya.*

Honnat elsőben tanuljuk meg mi azt, [63v:] mely esztelenül cselekeszik azok, és mely igen nem kell azoknak hinnünk, kik mind egyéb közönséges veszedelmeket, s mind ez világ végének idejét nagy bizonyoson meghatározzák, hogy tudniillik imez vagy amaz országnak, nemzetségnek el kell veszni minden kétség nélkül, és az ítélet napjának még ennyi s amannyi esztendeje vagyon. Nem adatott ennek tudása és értelme senkinek, még az Krisztusnak is, az mint őmaga (mondja) vallja. Azért nemcsak bolondság, hanem istentelenség is ezt valakinek magának tulajdonítani, nemhogy kárhoztatnám az jövendőről való tudakozást, és tagadnám, hogy sok jelekből az bölcs és eszes ember jövendőt eszében vehet. Mert ez dicsíretes dolog, és lehetséges, de hogy bizonyos esztendőt, napot, órát tartson valaki, ez bolondság és kárhoztatandó.

Honnan először tanuljuk meg mi azt, mely esztelenül cselekesznek azok, és mely igen nem kell azoknak hinnünk, kik minden egyéb közönséges veszedelmeknek, s mind ez világ végének idejét nagy bizonyoson meghatározzák, hogy tudniillik imez vagy amaz esztendőben imez vagy amaz országnak, nemzetségnek el kell veszni minden kétség [413:] nélkül, és az ítélet napjának még ennyi vagy amannyi esztendeje vagyon, mihelt az eljű, mentest [a. m. nyomban] megleszen. Nem adatott ennek tudása és értése senkinek, az mint őmaga vallja, még az Krisztusnak is. Azért bizony nemcsak bolondság, hanem ugyan igen nagy istentelenség is ezt valakinek magának tulajdonítani. Nem az, hogy kárhoztatnám az jövendőről való tudakozást, és tagadnám, hogy nagy sok jelekből az eszes ember jövendőt eszében vehet, mert szép, ékes, kedves, gyönyörűséges és dicsíretes dolog, és ugyan lehetséges is, de hogy bizonyos esztendőt, napot, órát határozzon valaki ennek, és az Úr Jézus Krisztusnál ebben magát bölcsőbbnek alítsa [a. m. gondolja], ez nagy bolondság és kárhoztatandó dolog.

Másodszor, ugyaninnét tanuljuk meg azt is, hogy holott ilyen bizontalan mind az közönséges és kiváltképpen való veszedelem, s mind az egész világnak elromlása, vigyázzunk, mindenkor készek legyünk, ne halogassuk egy napról másra, esztendőről esztendőre készületünket. Mert nem tudjuk, mikor mi talál, mikor szólítnak elő, mikor parancsol az hadnagy. Bizony, késő akkor készülni, mikor indulni kell, nem várnak, hanem az mint találhatnak, úgy visznek el, úgy kell elmenned. Hogy penig bizontalanságból ezt valaki ne gondolná, hogy talán ugyan nem leszen ez soha, az apostol az következő igékben megmondja, hogy megleszen általánfogva, és

módját is megírja [64r:] [2Pét 3,10]: *Mely napon az mennyek nagy zúgással* etc. Hogy ennek az külső, látható világnak, az melyben mi élünk, valaha vége leszen, az Írás sok helyen jelenti. Szent Dávid Psal. 101. [Zsolt 102,26–28]: *Te, Uram, kezdetben formáltad az földet, és te kezdednek mívei az mennyek, azok elvesznek, te megmaradsz. Azok mint az ruhák, elrohadnak* [a. m. elrohadnak], *és mint az öltözeteket, megváltoztatod, és megváltoznak, de te ugyanazon vagy.* Krisztus Urunk, Matt. 24. [Mt 24,35]: *Az menny és az föld elmúlik, de az én beszédim el nem múlnak.* Holott ugyan bőségesben is megírja ez utolsó romlást. Ugyanerről szól szent Pál is, Rom. 8. [Róm 8,20–21], 1. Cor. 15. [1Kor 15,53], szent János az látásról írt könyvnek vége felé [Jel 21,2–13]. Azért ebben soha senki az keresztyének és hívek közül nem kételkedhet, és nekünk is illik tökéletes hittel azt elhinnünk.

Psal. 101. v. 26.

Másodsor, ugyaninnét tanuljuk meg, hogy holott ilyen bizontalan mind az közönséges és az kiváltképpen való veszedelem, s mind ez világnak elromlása, vigyázzunk, en az tanács [a. m. íme a tanács], készek legyünk mind mindenkor, ne halogassuk máról holnapra, esztendőről esztendőre¹ készülötünket. Mert nem tudjuk, mikor mi talál, mikor szólítnak elő, mikor parancsol az hadnagy. Bizony, késő akkor készülni, mikor indulni kell, bizony nem várnak akkor, hanem bizony valamint találhatnak, úgy visznek el, úgy kell elmenned. Hogy pedig valaki ez bizontalanságból² azt ne gondolná, hogy talám ugyan nem leszen ez soha, csak az papok hirdetik, hogy rettenjen az ember, az apostol az következő igékben megmondja, hogy meg is leszen általánfogva, és módját is megírja, mi képpen leszen [2Pét 3,10]: *Mely napon, úgymond, az mennyek nagy zúgással elmúlnak.* Vide cetera supra. Hogy ennek az látható, külső, nagy, kerek világnak, az melyben mi élünk, valaha vége leszen, az Írás sok helyen jelenti. [414:] Szent Dávid Ps. 101. [Zsolt 102,26–28]: *Te, Uram, kezdetben formáltad az földet, és az te kezdednek mívei az mennyek, azok elvesznek ugyan, de te megmaradsz mindörökké. Azok mint az ruhák, elrohadnak* [a. m. elrohadnak], *és mint az öltözeteket, azokat megváltoztatod, és megváltoznak, de te ugyanazon vagy mindörökké.* Krisztus Urunk, Matt. 24. [Mt 24,35] így szól: *Az menny és az föld elmúlik, de az én beszédim el nem múlnak.* Holott ugyan bőségesben is megmondja az utolsó romlást. Ugyanerről szól szent Pál is, ad Rom. 8. [Róm 8,20–21], 1. Cor. 15. [1Kor 15,53], szent János az látásról írt könyvnek vége felé [Jel 21,6–13], a sexto[?] versu usque ad v. 13. Azért ebben soha senki az keresztyé-

¹ esztendőről (tollhiba)

² valaki ez bizontalanságból <valaki> (szókettőzés másoló által javítva)

nek és hívek közzül nem kételkedhet, és nekünk is illik tökéletes hittel ezt elhinnünk.

Továbbá, noha ez romlásnak és ez világ veszedelmének módjáról nem szükség igen tudakoznunk és sokat bölcselkednünk, mert ennek sem tudatlansága nekünk nem árt, sem tudása nem használ, sőt ugyan vétek, ha az mit az Úr tőlünk eltitkolt, azon felettébb tudakozunk,³ de mindazáltal az apostolnak beszédéből megérthetjük, hogy miképpen az első világ romlása víz miatt lőn, azonképpen az következő tűz miatt, avagy tűz által leszen, és hogy ez ugyan régi tudomány legyen, megtetszik csak azokból is, hogy az régi pogán poéták emlékeznek felőlle. Ovidius 1. Metamorph.

*Esse quoque in factis[!] reminiscitur, affore tempus,
quo mare, quo tellus, correptaque regia coeli
ardeat etc.**

[64v:] Luc., Lib. 1.

*Hos Caesar populos, si nunc non usserit ignis,
uret cum terris, uret cum gurgite ponti.
Communis mundo superest rogos ossibus astra,
mixturus etc.***

Sőt, egy szerzetbeli pogány bölcsek között, kiket sztoikusoknak (hínak), avagy hittak, ugyan egyik dogma és végezések volt ez, hogy ez világnak tűz miatt kell megégni. Vide Ciceronem Lib. 2. |:De natura Deorum et in Somnio Scipionis.***† Honnat mi elsőben tanuljuk meg:| hogy⁴ ebben ez világban semmi nincs megmaradandó, mert ha őmaga is üdövel éppen és teljességgel elveszendő, micsoda része állhatna meg, és mi volna benne az, mi megállhatna? Azért ne ragaszkodjunk és ne bízunk ez élethez és ez jelenvaló világhoz, hanem keressük az örökkévalókat, és az kinek soha vége nem leszen.

Obs. signum.

Továbbá, noha ez romlásnak és ez világ veszedelmének módjáról nem szükség igen tudakoznunk és sokat bölcselkednünk, mert ennek sem az nem tudatása minékünk nem árt, sem tudása nem használ, sőt inkább ugyan igen nagy vétek, ha az mit az E. M. Nagy Úr tőlünk eltitkolt, abban felettébb tudakozunk, bölcselkedünk. De mindazáltal az apostolnak beszédéből megérthetjük, hogy az mikép-

* Ov. Met. 1. 256–257.

** Luc. B. C. 7.812–815.

*** Cic. Nat. D. 2.118. Cicero ezt a sztoikus gondolatot más műveiben is felveti, így például a Catilina elleni beszédében (Cic. Cat. 1.3.) is.

³ tudakoz<n>unk (tollhiba másoló által javítva)

⁴ |:hogy:| hogy (szóismétlés)

pen az első világnak romlása víz miatt lőn, azonképpen az következő iszonyú, rettenetes romlása az világnak tűz miatt leszen, és hogy ez ugyan régi tudomány legyen, még az pogán bölcseknek írási is erről testálnak, tanúbizonságot tesznek, hogy ez világnak tűz miatt kell megégni. Vide Ciceronis lib. 2. *De natura Deorum* et *De Somnio Scipionis*.* Honnat elsőben tanuljuk meg, szerelmes atyámfi, kereszténynek, hogy ebben az világban semmi nincs megmaradandó, mert ha ez világ üdővel őmaga is éppen és teljességgel elveszendő, gondolkozzál rólla, micsoda része állhatna tehát meg, és mi volna benne az, mi megállhatna? [415:] Azért ne ragaszkodjunk és semmit ez élethez ne bizzunk és ez jelenvaló világhoz, hanem keressük az örökkévalókat, az kinek soha, örökkön-örökké vége nem leszen.

Másodszor, ugyaninnét vigasztalást vehetünk magunknak nyomorúságinkban és veszedelmünkben, mert az többi között ez is meg szokta embert nyavalyájában könnyebbíteni, mikor látja és meggondolja, hogy hasonló és néha nagyobb veszedelem is vagon másutt. Mert innét megesmérhetjük, hogy nemcsak mi nyomorgunk, hanem másnak is vagon fonatva⁵ szöszi [a. m. van (kenderből) fonni való ostora], és nemcsak mireánk haragutt az Úr, nemcsak minket ostoroz, és így ne essünk kétségben. Más az, hogy ugyan megszegyenljük magunkat, hogy más nagyobb nyavalyát is elszenved és szenvedhet, mi pedig csak panaszkodunk és törődünk. Ezképpen szokott az veszedelemnek látása és értése vigasztalásunkra lenni. Egy bölcs ember azt írja, hogy mikor szánakodnék és búsulna egy ember halálán, szinte akkor az tengeren evezvén kétfelé tekinté, és sok fő városoknak [65r:] csak az helyét és romlott kőfalait kezdé látni, és innét mindjárt nagy vigasztalást vőn magának: *Mi emberek, úgymond, kik csak férgék vagyunk, azon bánkódunk, hogy egy ember meghal, de ihol, mely szép, híres-neves városoknak csak az helye maradt.*** Kövessük mi ez bölcs ember ítéletit és cselekedetit, ha valamely kedves emberünk meghal, gondoljuk el, mennyi városok pusztultak el. Ha városnak pusztulásán törődünk, gondoljuk meg, mennyi országok és birodalmok romlottak el. Hol vagon Görögország? Hol az macedóniai impérium? Hol Kréta, kiben régen száz kerített város volt, most alig vagon kettő vagy három? Ha az országok és impériumok romlásán bánkódunk, gondoljuk meg, hogy ez egész világnak is el kell veszni, annak is vége és halála vagon. Meglátá és megmondá Dániel [Dán 7,13–14], hogy minden ez földi uraságoknak

2.

Cicero¹

* Cic. *Nat. D.* 2.118. Cicero ezt a sztoikus gondolatot más műveiben is felveti, így például a Catilina elleni beszédében (Cic. *Cat.* 1.3.) is.

** Cic. *Fam.* 4. 5. 4.

⁵ *fontana* (tollhiba)

¹ piros ceruzás bejegyzés

és országlásoknak, monarchiáknak el kell romlani, csak az Messiás országa marad meg mindörökké.

Másodsor, ugyaninnét vigasztalást vehetünk magunknak nyomorúságinkban és veszedelminkben, mert az többi közt ez is meg szokta embert nyavalyájában könnyebbíteni, mikor látja és meggondolja, hogy hasonló és néha nagyobb veszedelem is vagy on másutt. Mert innét megismerhetjük, hogy nemcsak [:mi:] nyomorgunk, hanem másnak is vagy on fonlani szösi [a. m. van (kenderből) fonni való ostora], és hogy nemcsak mireánk haragutt az Úr, nemcsak minket ostoroz, és így, látod-e, nem esünk kétségben. Más az, hogy ugyan megszegyenljük magunkat, hogy más nagyobb nyavalyát is elszenved és szenvedhet, mi pedig csak panaszkodunk, búsulunk és törődünk. Látod-e, ekképpen szokott azért az veszedelemnek látása és értése vigasztalásunkra lenni. Servius Sulpicius Ciceroni, egy bölcs ember azt írja, hogy mikor szánakodnék és búsulna egy ember halálán, szintén akkor az tengeren evezvén kétfelé tekint, és sok városoknak csak az helyét és romlott kőfalait kezdé látni, és innét mindjárt nagy vigasztalást vön magának, és így szóla: *Mi, nyavalyás emberek, úgymond, kik csak férgék vagyunk, azon szomorkodunk, azon bánkódunk, kesergünk, ha egy ember meghal közülünk, de ihol, mely szép, mely ékes és mely híres-neves városoknak csak az helye maradt.** Mi is bátor kövessük ennek az bölcs embernek ítéletit és cselekedetét, ha valamely kedves emberünk meghal, ez ellen gondoljuk meg, mennyi városok pusztultak el. Ha némely városnak pusztulásán, romlásán törődünk, gondoljuk meg, mennyi országok, impériumok, birodalmok romlottak el. Hol vagy on Görögország? Hol az macedóniai hatalmas impérium, birodalom? Hol vagy on Kréta, kibén régen száz kerített város volt, most alig vagy on kettő vagy három? Ha országoknak, impériumoknak elromlásán bánkódunk, gondoljuk [416:] meg, hogy üdővel egész világnak is el kell veszni, annak is vége és halála vagy on. Meglátá és megmondá Dániel [Dán 7,13–14], hogy minden ez földi városoknak, országlásoknak, monarchiáknak, birodalmoknak el kell romlani, csak az Messiás országa marad meg mindörökké.

De lássuk meg, az apostol ennek tudásából és ez felől való elmélkedésből mire oktat és tanít [2Pét 3,11]: *Holott annakokáért mindezek* etc. Azt jelenti, hogy az tudomány minket két dologra indítson: Elsően az szent életre. Másodsor az üdőnek várására és sietésére. Az

* C1C. Fam. 4. 5. 4.

első intésnek oka imez: Ez világ elváltozik, és az ő régi állapotja elmúlik. Tehát minékünk is illik az mi sok gonoszságinkból kifeslenünk, levetkeznünk s megváltoznunk. Más az, hogy az közönséges és egész világnak veszedelmekor is azoknak vagyon könnyebben és jobban dolgok, az kik szent és kegyes életet viselnek.

1.
2.

De lássuk meg, az apostol ennek tudásából és ez felől való elmélkedéséből mire oktat és mire tanít. Így szól annakokáért az apostol [2Pét 3,11]: *Holott annakokáért mindezek megolvadnak, mineműeknek kell lennetek nektek az tü szent életetekben és isteni tiszteleteteknek dolgaiban, kik várjátok és siettetitek az Úr napjának eljövetelét, melyben az egek megégyvén megolvadnak, és az éltető állatok is hévség miatt megolvadnak* etc. Ez ígékben azt jelenti az apostol, hogy az tudomány minket két dologra indítson: Elsőben az szent életre. Másodszor az időnek várására és sietésére. Az első intésnek oka imez: Ez világ elváltozik, az ő régi állapotja elmúlik. Tehát nekünk is illik az mi régi gonoszságunkból kifeslenünk, levetkeznünk s megváltoznunk. Más az, hogy ez közönséges és egész világnak veszedelmekor is azoknak vagyon könnyebben és jobban dolgok, az kik szent és kegyes életet viselnek.

[65v:] Másodszor, azt kívánja az apostol, hogy várjuk és sietessük az Úr napját. Illik várnunk, hogy hűtötleneknek ne találtsunk, és azok közé ne számláltassunk, az kiről ide fel emlékezzék, kik azt szokták mondani és gondolni: Hol az ő eljövetele felől való ígíret? Ahol penig azt mondja, hogy ezt az napot sietessük, ez felől vedd eszedben, hogy az mit az Úr Isten elvégezett, vagy jó vagy gonosz, de általánfogva megleszen. De hogy hamarább, avagy későbbben érkezzék el, az embereken is áll. Mert az Isten az jókért az gonoszt is el szokta egy ideig halasztani, avagy rövidíteni, és az jókat is előbb elhozni és meg is hosszabbítani. Viszontag az gonoszokért az nyavalyát is hamarább el szokta hozni, és meg is hosszabbítani. Kikre az Szentírásban sok példáink vadnak.

2.

Másodszor, azt kívánja az apostol, hogy várjuk és sietessük az Úr napját. Illik várnunk, hogy hűtötleneknek ne találtsunk azokkal együtt, az kikiről ide fel emlékezzék, kik azt szokták mondani és gondolni, és így szoktak káromkodni: Hol az ő eljövetele felől való ígíret? Ahol penig az apostol azt mondja, hogy sietessük ezt az napot, vedd eszedben azt, hogy az mit az E. M. F. Úr Isten elvégezett, vagy jó vagy gonosz, de az általánfogván minden bizonynal megleszen.

De hogy vagy hamarébb, vagy késébben érkezzék el, az embereken is áll. Mert az E. M. F. Úr Isten az jókért az gonoszt is el szokta egy ideig halasztani, avagy [417:] rövidíteni, és az jókat is elébb elhozni és meghosszabbítani. Kikre az Szentírásban sok példánk vadnak.

Elvégezte azért az Isten, hogy ennek ez világnak véget vessen, az idejét meg nem jelentette, az miképpen meghallád. De hogy az hamar elérkezzék, illik az híveknek kívánni. Mert mikor Krisztus Urunk ez veszedelmes üdőről szólana, azt mondá az apostoloknak [Lk 21,28]: *Mikor, úgymond, ezeket látandjátok, emeljétek fel az tü fejetekeket, mert közel vagy az a tü megváltástoknak napja.* Ezért hagyá, hogy az mindennapi könyörgésben ezt is mondjuk és kívánjuk [Mt 6,9–10]: *Mi Atyánk, jöjjön el az te országod.* Ezért olvassuk Apoc. 6. [Jel 6,10], hogy az oltár alatt való lelkek kiáltnak: *Uram, ki szent és igaz vagy, meddig nem téssz ítéletet, és bosszút nem állasz az mi vérünknek kiontásáért?* És mivelhogy az jókat az Isten hamarébb el szokta hozni az jámborok könyörgéseiert, azonképpen az jámborokért az nyomorúságot [66r:] meg szokta rövidíteni, az miképpen mondja Krisztus Urunk [Mt 24,22]: *Ha, úgymond, az választottakért azok az napok meg nem rövidítettének volna, egy ember sem üdvözülhetne.*

Luc. 21.
Matt. 6.
Apoc. 6.
Matt 24. v. 22.

És miképpen hogy az jókat az E. M. F. Úr Isten hamarébb el szokta hozni az istenfélő jámborok könyörgéseiert, azonképpen az jámborokért azok a napok ha meg nem rövidültenek volna, egy ember sem idvezülhetne az üdőnek haladásáért, mert az ember hovatovább istentelemb lenne, végre ugyan kétségben is esnék, hogy talám ugyan soha nem leszen az, hanem csak azért hirdetik, hogy az gonoszság valamennyében megrtartozódjék az emberek között ez földön. De hidd meg, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy nem késik immár sokat, hanem ugyan rövid üdőben megleszen, mert az prófétáktól és Krisztus Urunktól [418:] megmondatotott próféciák szerint vagy az mostan mindenképpen az állapot. Rakvák vagyunk gonosz szándékkal, látásunk, hallásunk, szívünknek gondolatja, minden cselekedtünk mind csak azon merő gonoszság, istentelenség, minden irigység, mordályosság [a. m. viszálykodás], rágalmazás, átok, szitok, haragtartás, hamis hüt, isteni káromlás, hütetlenség, nyomorúságunkban Isten ellen való békétlenség, zúgolódás uralkodik közöttünk. És noha gyakran halljuk⁶ az élő, mindenható, üdvességre hívó, drága szent igéjét, de vagy az valami haszna, érezzük-e valami gyümölcsét? Vagy az mibennünk az isteni szeretet? Szeretjük-e mi az mi Istenünket

⁶ <hall> gyakran halljuk (tollhiba másoló által javítva)

teljes szívünk-ből-lelkünk-ből, teljes erőnk-ből, teljes minden tehetségünk-ből, szeretjük-e úgy felebarátunkat, úgymint minnenmagunkat, annyi jót kívánunk-e nekik, mint minnenmagunknak? Mert ebben az két sarokban forog az idvesség. Bizony, ha teljes szü-ből, lélekből, erőnk-ből, tehetségünk-ből szeretnők az minenkünk gondviselő Urunkat, Istenünket, gyakrabban júnénk hetedszaka [a. m. a hét folyamán] az ő tiszteletinek helyére, az könyörgésre, az hetedik napon az ő idvességre hívó drága szent igéjének hallgatására, tanulására, bizony, ha volna az atyafiúi szeretet közöttünk, békét hadnánk az Isten országából kirekesztő átkozott sok visszavonásnak, gyűlölségnek, egymásra való törésnek, irigységnek, rágalmazásnak, rút, utálatos, undok, éktelen szeretetnek, kevélységnek, telhetetlenségnek. De bizony mindezek nyilvánvaló jelei, hogy az Úr Isten az ő kevés híveiért nem késik, hanem rövid időben előhossa, végbeviszi immár ezt az ő egyszer elrendelt, meghíthatatlan[?] tanácsát és akaratját az istenfélők és jámborok esedezéseiért, könyörgéseiért.

Tanuljuk meg tehát, hogy miképpen az jót siettetheti és az gonoszt megrövidítheti az jámborok könyörgése, azonképpen az veszedelmet siettetheti, hamarébb elhozhatja, és azt megnyújthatja, sokasíthatja az embereknek gonoszsága és esztelensége. El kell romlani minden országnak és birodalomnak, de némely országok veszedelme haladhatna, bódogsága tovább nyúlhatna, ha az istentelenség, az gonoszság, az tudatlanság nem vesztené, és az nyavalyát nem sietteté. Ps 80. v. |:14. 15.:| [Zsolt 81,14–15.]: *Si populus meus audisset me etc.*

Baruc[h] 3 v. 13. <2da pars.> Matt. 21. Luc. 19.

Tehát innét tanuljuk meg, szerelmes atyámfiai, keresztyének, az kik az Úrnak Szentlelkétől viseltetünk, hogy amiképpen az jót siettetheti és az gonoszt [419:] megrövidítheti az hívek, az jámborok könyörgése, azonképpen az veszedelmet siettetheti, hamarébb elhozhatja és azt megújíthatja, megsokasíthatja az bűnben megáltkodott, istentelen világnak gonoszsága és esztelensége. És némely országoknak veszedelme, romlása haladhatna és tovább nyúlhatna, ha az istentelenség, az gonoszság, az tudatlanság nem vesztené, és az nyavalyát nem sietteté, azonképpen ez világnak elveszése is nagygyal tovább lenne, ha ennyire el nem merültünk volna az fellyül megmondott iszonyú sok gonoszságban. De azt sem tudjuk, mely órában, az híveknek esedezéseiért megrövidülnek azok az napok.

Vigyázzunk azért, en az tanács [a. m. íme a tanács], hogy készületlenül ne találtassunk, mert az miben találtatunk, bizony abban ítéltetünk. Minden órában készen legyünk, mert nem tudjuk, mine-

mű halállal mülánk ki ez világból, ki tudja, talám csak hirtelen halállal leszen kimulásunk. Ha ártatlan életben találtatunk akkor, minden kétség nélkül az Úrnak dücsőséges országának örökösi leszünk. Ez ellen viszontag ha az fellyül megmondott istentelen, vakmerő bátorságban mülol ki ez világból, ne örülj bátor annak az Nagy Úr napjának eljövételnek, mert bizony nem leszen részed amaz megunás nélkül való végtelen, dücsőséges, örvendetes életben, hanem ez helyett leszen helyed amaz vég nélkül való, halálnál keservesebb halál, gyötrelem. Jaj, kinek kezdeti leszen, de végezeti soha nem, kitől ótalmazzon az igtalmas Úr Isten.

Immár az második részében az felvött igéknek kellene az apostollal együtt az jövendő világnak állapotjáról szolanunk. De arról való tanításomat halasztom az következő tanításomra, kiről való tanításunkat ha ki elvesztegli [a. m. elmulasztja], eltunyálja [a. m. ellustálkodja], elhiszem minden kétség nélkül, hogy nem kell annak az Isten igéje. [420:] Ha ki pedig szeretője az Úrnak üdvességre hívó drága, szent igéjének, innét megtudom azt is, hogy el nem meri tunyálni, vesztegleni, hanem inkább nagy lélekbeli gerjedezéssel kívánja és várja eleve azt az alkalmatos órát, az melyben erről tanulunk kell, az melyre adjon erőt, segítséget mindnyájunknak az mi kegyelmes Istenünk. Ámen.

Secunda pars concionis praecedentis.⁷

Ha az E. M. F. Úrnak országában vágyódó hívek emlékeznek reá, az elmúlt tanításomban lelki épületükre vöttem vala igéket fel az szent Péter apostol írásából, az ő második levelének 3. részéből [2Pét 3,10]. Az mely tanúságra hogy az Úrnak házanépe közzül való igaz hívek reáemlékezhesenek, az mely igékből tanulánk akkor, bötű szerint azokat is elevelészámlálom, az mely igéknek pedig magyarázatját ez jelen való órára halasztottuk volt, azokat is bötű szerint renddel elevelészámlálom. Adjanak az hívek az igéknek meghallására való csendes elmét és fület.

Ezek valának az igék [2Pét 3,10]: *Eljű pedig az Úrnak napja mint az lopó* etc. Vide textum supra concione praecedenti. Ha az hívek vigyázó elmével, szorgalmatosan reáhallgattanak, megemlékezhetnek reá, hogy az szent Péter apostol írását két kiváltképpen való részekre osztottuk vala. Az első részében hallánk és tanulánk ezek az mostani világnak, az kiben mostan élünk, elromlásáról, és arról való elmélkedésnek micsoda haszna legyen és mire indítson minket, előnkben adá, az kiről az Nagy Úrnak Szentlelkének igazgatásából [421:] és ve-

⁷ A Székelykeresztúri Kódexben itt kezdődik a 181. beszéd második része.

zérléséből bőségesen hallánk és tanulánk az elmúlt, eztenapi [a. m. egy héttel ezelőtti] prédikációnkban.

Az második részében az igiknek szól immár az apostol az jövendő világnak állapotjáról [2Pét 3,13]: *Új mennyeket* etc. Nem szükség nekünk azon bölcsekednünk, ha az Úr Isten ez mostani világnak elromlása után ugyan teljességgel semmiből terempte új világot, az miképpen ezt kezdetben teremté, vagy pedig csak megújítja az régít, és az tűz által csak megtisztítja és megváltoztatja. Mert ebben nem áll az mi üdvességünk, de mindazonáltal hihetőbb és jovalhatóbb azoknak értelme|:k|, az kik azt mondják, hogy csak megváltozik és újul ez világ. Mert azt mondja Mózes az teremtés után, hogy mikor az Úr mindeneket teremtetett volna, elvégezte,⁸ és [1Móz 1,31] íme, úgymond, *mindenek igen jók valának*. Azt mondja pedig az bölcs ember, sőt az okosság is, hogy az mi jól vagyon, nem kell azt elbontani.

Secunda pars sequitur.

Immár mostan az E. M. F. Mennyei Úrnak Szentlelkének vezérléséből szóljunk az második világról, annak állapotjáról, és annak, az ki abban élni és lakni akar, miképpen kelljen magát viselni, értsük meg. Hallják meg az Úrnak házában lévő hívek az mostani órára haladott megmagyarázandó igéket mégis [2Pét 3,13]: *Új mennyeket és új földet várunk az igéret szerint*. Recita textum ex superiori concione. Nem szükség nekünk, szerelmes atyámfiai, keresztyének, azon bölcsekednünk, azon okoskodnunk és azon törnünk az mi fejünket, ha az E. M. F. Úr Isten ez mostani világnak elromlása után ugyan teljességgel semmiből teremté ismét új világot, az miképpen ezt az mostani világot teremtette vala, vagy hogy pedig csak megnyitja az végét, és az tűz által csak megtisztítja, az miképpen az első világot vízzel csak megöblíté, megváltoztatá. Mert ebben nem áll az mi idvességünk. De mindazáltal hihetőbb, bevehetőbb és jovalhatóbb azoknak értelmek, az ki azt mondják, hogy csak megváltozik és újul ez világ. Az miképpen az első világnak állapotjához képest jó rendén ehhez hozzáarányíthatunk. Mert tudod-e, avagy hallottad-e, mit mond Mózes? Azt mondja, hogy az teremtés után, mikor az bölcs Úr Isten mindeneket bölcsen, jó renddel és jó módjával teremtett volna,⁹ megnézegeté, és [1Móz 1,31] íme, úgymond, *mindenek jók valának*. Azt mondja pedig egy bölcs ember, sőt ezt ugyan még csak az okosság is megmutatja,

Plato

⁸ <meg>|:el|végezte, (tollhiba másoló által javítva)

⁹ *mindeneket bölcsen, jó renddel és jó módjával mindeneket teremtett volna*, (szókettőzés)

hogy valami jól, ékesen, szép renddel és jó módjával legyen, nem kell azt elbontani.

[66v:] Azért mivelhogy az embernek gonoszsága miatt igen megrútula ez világnak ékes és bódog állapotja és rendi, hihető, hogy az Úr Isten csak azokat az fogyatkozásokat éppíti meg, és minden vétkeket belőlle kitisztít, és az régi jó állapotra hozza. Hogy pedig említte az apostol az Istennek ígretit, néz az Ézsaiás 43. [Ézs 43,19], 65. [Ézs 65,17] és 66. [Ézs 66,22] részére, az mely helyeken megígéri az Úr Isten, hogy új földet és mennyeket terem, és az régiek csak emlékezetben sem lesznek, hanem ezek megmaradnak őelőtte mindörökké.

Példa az első világnak

Azért mivelhogy az embernek gonoszsága miatt igen megrútula és -bomla ez világnak ékes és szép rendi, állapotja, hihető, hogy az bölcs Úr Isten csak azokat az fogyatkozásokat építi meg, és minden vétkeket, undokságokat belőlle kitisztít, és az régi jó állapotra [422:] hozza. Hogy pedig említi az apostol az Istennek ígretit, néz az Ézsaiás negyvenharmadik [Ézs 43,19], hatvanötödik [Ézs 65,17] és 66. [Ézs 66,22] részére, az mely helyeken megígéri az E. M. F. Úr Isten, hogy új földet és mennyeket teremt, és az régiek ingyen még csak emlékezetben sem lesznek, hanem ezek megmaradnak őelőtte mindörökké.

Apoc. 21. v. 5. Erről így szól szent János is Apoc. 21. [Jel 21,5]: És mondá, az ki ül vala az zeccel [királyi:] székből [a. m. díszes székből, trónon]: Íme, én mindeneket újjólag csinállok.

Erről így szól szent János is Apoc. 21. [Jel 21,5]: És mondá az, az ki ül vala az zeccel-székből [a. m. díszes székből, trónon]: Íme, én mindeneket újjólag teremtek. És mondá nekem: Írd meg, mert ez beszédek tökéletesek és igazak. Én vagyok az alfa és omega, kezdet és véget, én az szomjúhozóknak adok az élő víznek forrásából ingyen. Az ki diadalmas leszen mindenekkel, bírni fog, és leszek annak Istene, és ő énnekem fiam leszen. Az félelmeseknek pedig és hűtleneknek és az átkozottaknak, gyilkosoknak, paráznáknak, bűvös-bájosoknak, bálványimádóknak és minden hazugoknak az ő részek az tűzzel és kénkövel égő, lángoló tóban leszen, mely az második halál.

Noha pedig ez az új világ minemű leszen, bőségesen megírták az próféták, főképpen Ézsaiás és Jeremiás, Krisztus Urunk is eléggé megmagyarázta, és szent János az ő látásában előnkben adta, de itt is az apostol csak egy igécskével eléggé megjelenti, mikor azt mondja, hogy [2Pét 3,13] *abban az világban igazság lakozik.*

Noha pedig ez az új világ minemű leszen, bőségesen megírták az próféták, főképpen Ézsaiás és Jeremiás, Krisztus eléggé megmagyarázta, és szent János az ő látásában előnkben adta, de itt is az apostol csak egy igécskével eléggé megjelenti, mikor azt mondja, hogy [2Pét 3,13] *abban az világban igazság lakozik.*

Bizonyára ez mostani világban nem az igazság, hanem az hamisság regnál és uralkodik. Az miképpen szent János mondá [1Ján 5,19]: *Ez az világ az gonoszságban fekszik.* És ezért hívatik az Sátán ez világ fejedelmének és istenének. Mert látjuk, hogy ez életben az emberek nem az igaz Istennek, hanem az ördögnek kedvét töltik, és azoknak vagyon előmenetelek, az kik minden gonoszságban és hamisságban bemerültenek. Azért ugyan majd azt mondhatjuk, hogy az latroké ez az világ, de az másikat az Isten, az mint Ezsdrás mondja [4Ezsd 8,3], az jámborokért csinálta, teremptette. [67r:] *Nem megyen be oda, azt mondja szent János [Jel 21,8], semmi megferteztetett utálatosság- és hamisságcsелеkedő, hanem az hűtötleneknek, átkozottaknak, vérontóknak, paráznáknak, etetőknek, bálványimádóknak, hazugoknak leszen helyek az kénkövel és tűzzel lángoló tóban, mely az második halál.*

Bizonyára látjuk azt, hogy ebben az mostani világban nem az igazság lakozik, hanem inkább az igazság helyett az hamisság regnál és uralkodik. Az miképpen szent János mondá [1Ján 5,19]: *Ez az világ gonoszban fekszik.* És azért hívatik, látod-e, az Sátán is ez világ fejedelmének és istenének. Mert látjuk azt jól, hogy ez világon az emberek nem az egy, igaz, láthatatlan Istennek, hanem az ördögnek töltik kedvét, [423:] és azoknak vagyon ebben az mi mostani világunkban [előmenetelek],¹⁰ az kik minden gonoszságban és hamisságban, istentelenségben bemerültenek. És ha igazat akarunk szóllani, bizony inkább majd ugyan azt mondhatjuk, hogy az latroké, az istenteleneké, az hamissaké ez az világ. De az E. M. F. Úr Isten az másikat, az mint Ezsdrás próféta mondja [4Ezsd 8,3], az jámborokért, az istenfélőkért, az kik teljes szí-

1. Joan. 5. d. v. 19.: *Totus mundus in maligno est positus.*

4. Esdr. 8. a. v. 1., 3.: *Ez világot az Isten sokakért teremptette, az következendőt kevesekért. Sokan teremptetennek, de kevesen üdvezülnek. Apoc. 21. v. 8.*

1. Cor. 6. v. 9., 10.: *Sem az paráznák, sem az bálványok szolgálói, sem az házasságtörők, sem az puhák, sem az férfiakal közösülők, sem az lopók, sem az fősvények, sem az részegesek, sem az átkozódók, sem a ragadozók.*

¹⁰ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

4. Esdr. 8. a. v. 1., 3.: Ez világot az Isten sokakért teremtette, az következendőt kevesekért. Sokan teremptettek, de kevesen üdvezülnek.

Apoc. 21. v. 8.

vekből, lelkekből, erejeből, teljes minden tehetségekből az ő Urokat, Isteneket szeretik, azoknak csinálta. *Nem megyen oda be, azt mondja szent János [Jel 21,8], semmi megferteztetett utálatosság-, és egy hamiságcsелеkedő is, hanem az hütötleneknek és átkozottaknak, vérontóknak, paráznáknak, etetőknak, bűbájosoknak, bálványimádóknak, irigyeknek, kevélyeknek, rágalmazóknak, ártatlanul jámborokra törőknek, hazugoknak, atyjokat, anyjokat nem tisztelőknak, orvoknak, gyilkosoknak, uzsorával élőknek etc. leszen helyek az kénkővel, tűzzel lángoló tó, mely az második halál. Az mely halál oly, hogy soha nem születtetni, mert az vég nélkül vala, örökkön-örökké való halál, elkölt attól az onnat való kiszabadulásnak reminsége.*

Nem ok nélkül adja tehát az apostol itt tanácsul, és inti az híveket, hogy azon ügyekezzenek, hogy szentül éljenek, hogy mikor ez világnak megújulása leszen, és az Úr eljövend (másodsor), találtassanak makula nélkül és fogyatkozás nélkül békességben, azaz jó lelki csendes esméretben. Mert miképpen nem szokták az új bort ó tömlőkben tölteni, azonképpen az megújult és tiszta világban nem fogadnak be oly lakót, az ki tiszta és megújult nem leszen. Abban az világban az Isten lakozik, és az emberekkel nyájaskodik, az mint szent János[!] mondja [1Pét 1,16]: *Az Úr pedig azt parancsolja, szentek legyetek, mert én]; tü uratok, fejedelmetek;] szent vagyok.*

1. Pet. 1. v. 16.

Levit. 20., 19. a., 20. a. v. 7.

Nem ok nélkül adja tehát itt az apostol tanácsul, és nem ok nélkül inti arra az híveket, hogy azon ügyekezzenek, hogy mikor ennek ez világnak megújulása leszen, és az Úr Jézus Krisztus eljövend másodsor, az mint megígérte, találtathassanak makula nélkül és fogyatkozás nélkül békességben, azaz jó, csendes lelkiismeretben, ártatlan, szent, makula nélkül való életben. Mert miképpen nem szokták az új bort ó tömlőkben tölteni, azonképpen az tiszta és megújult világban nem fogadnak be oly lakót, az ki tiszta és megújult nem leszen. Ebben az világban lakozik az Isten, az mint szent János[!] mondja [1Pét 1,16], és az emberekkel nyájaskodik: *Az Úr pedig azt parancsolja, legyetek szentek, mert én szent vagyok.* [424:]

Végezetre, mivelhogy az jövendő, bódog ország felől ezért estek vala kétségben, hogy soká halad, és ha volta, hogy az szent próféták ígírik, de ugyan nem érkezik el, az utolsó igikben bátorítja az híveket, és okát adja az haladéknak és késedelemnek az apostol [2Pét 3,15]: *Az mi Urunknak hosszú tűrését pedig tü megmaradástoknak ítíljtéték és tartásatok, magyarázzátok.*

Végezetre, mivelhogy az jövendő, bódog ország felől ezért estek vala kétségben, hogy soká halad, és ha volta, hogy az szent próféták ígírik, de ugyan nem érkezett el, az utolsó ígékben immár az apostol bátorítja az híveket, és okát adja az haladéknak és az hosszú ideig való végtelen késedelemnek, mikor így szól [2Pét 3,15]: *Az mi Urunknak hosszú tűrését pengig tü megmaradástoknak ítéljtétek, tartsátok, magyarázzátok.*

Ide feljebb is, ahol efféle hütötlének ellen disputál, ezt mondá egyik okának, az miért még el nem jött az Úr. Mert igen nagy tűrhető, és az embernek üdvességét és megmaradását ugyan szomjúhozza, nem akarja, hogy egy is elveszen, hanem inkább hogy minden megtérjen és az igazságnak ismeretire jusson.

Ps. 29. v. 7.

Ide feljebb is, ahol ezféle hütötlének ellen disputál, ugyan ezt mondá egyik okának, az miért még eddig el nem jött az Úr. Mert csuda igen nagy tűrhető és az embernek üdvességét és megmaradását ugyan éhezi, szomjúhozza, nem akarja, hogy egy is elveszen, hanem inkább hogy megtérjen és az igazságnak ismeretire jusson, és azáltal örök élete legyen. Ne bánjuk, ne irigyeljük azért, ha az irgalmas Úr Isten tovább halasztja az ő bódog, dücsőséges, örvendetes országának elhozását, mert elhozza, bizony elhozza alkalmas üdőben, viseld jól csak életedet ez földön, nem leszen kétség üdvességében, múltjál csendes lelkiismeretben csak ki világból, nem leszen késő elvárnod az Úrnak eljövételit, mert csak olyan leszen osztán teneked az te feltámadásod és az ítélőbíró eleiben való állásod, mintha csak álmodból felserkenvén hínának és gyovatnának [a. m. csábítának, késztetnének] arra az megunás nélkül való örökösségini bódog örmre. De igen jól eszedben vegyed, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy annak az jövendőbeli örökös állapotnak itt ez világon való élettedben kell az ágyat megvetned. Mert bizony itt nyered meg is, itt veszted el is. Lássad azért, vigyázz, en az tanács [a. m. íme a tanács], ne adjad magad az tunyaságnak, mert bizony volna gondod, ha volna valami elevélátó elméd.

[67v:] Ne bánjuk, ne irigyeljük azért, ha az Úr tovább halasztja az ő bódog országának elhozását. Ha sok szenteknek kívánsága szerént cselekedett volna az Úr Isten, nekünk abban az boldogságban nem lőtt volna részünk. Azonképpen, ha az mi üdönkben elhozná, az mi maradékunk és utánnok valók nagy jótól fosztatnának meg. Azért hagyjuk Istenre, tudja Őfelsége, mikor kell mind az hitvány és go-

noszsággal bővülkedő világot elvégezni, s mind amaz örvendetes napot, feléppíteni. Csak az legyen az mi dolgunk, hogy azon forgódjunk és ügyekezzünk, hogy onnat ki ne rekesztessünk, hanem valamikorra érkezik el, valamikor leszen, mi is méltóknak ítéltsünk, hogy annak az bódog országnak polgári és lakói lehessünk.

Mondom azért, hogy ne bánjuk, ne nehezteljük, ha az Irgalmas Úr Isten [425:] tovább halasztja az ő bódog országának elhozását. Mert ha sok szenteknek, istenfélő embereknek kívánságok szerint cselekedett volna ebben az irgalmas és könyörülő Úr Isten, nekünk, kik most élünk, abban az kimagyarázhatatlan boldogságban soha semmi részünk nem lött volna. Azonképpen, ha az mi üdönkben elhozná azt az kívánatos napot az Felséges Úr Isten, gondold meg, az mi maradékink és utánnunk valók micsoda jóktól fosztatnának meg. No, hagyjuk az bölcs Úr Istenre azért, ki ennek tudását tulajdon csak az ő isteni bölcs hatalmában rejtette azt el, tudja Őfelsége, mikor kell mind az hitván, csalárd, gonoszsággal bővülkedő, visszafordult világnak romlásának és elveszésének lenni, s mind amaz örvendetes országot feléppíteni. Csak az legyen az mi dolgunk, és azon forgolódjunk, azon igyekezzünk, hogy abból az dücsőséges örömből ki ne rekesztessünk, hanem valamikorra érkezik el, valamikor leszen, mi is méltóknak ítéltsünk, hogy annak az bódog országnak polgári és lakói, örökös lehessünk.

Ezt penig micsoda úton nyerhessük meg, ím, megmondá az apostol [2Pét 3,14], ha tiszták, makula nélkül valók és fegyhetetlenek [a. m. feddhetetlenek] leszünk. Illyenek penig mindazok, az kik az ő erejek és tehetségek szerint az Úr parancsolatja szerint rendelik életüket, s mind penig az ő gonosz utokat hátrahagyják és igaz penitenciát tartnak, és az ő Istenekkel megbékélnek. Ezeknek mondja Krisztus

Matt. 11. Urunk, hogy [Mt 25,34]: *Jövétek el, én Atyámnak áldottai, bírvátok az országot, kik közé, hogy mi is számláltassunk, engedje meg az mi Szent Atyánk. Ámen.*

Ezt penig micsoda úton nyerhessük meg, ám megmondá az apostol [2Pét 3,14], ha tiszták, makula nélkül valók és fegyhetetlen [a. m. feddhetetlen] életűek leszünk. De mondanád: No, hát senki nincs még csak addig is, az ki abban az bódog örömben részes [lehetne:], mert nincs senki közülünk ártatlan, makula nélkül való. Sőt, vagyon. Mert azok mind illyenek, mind ártatlanoknak mondhatják azokat, az kik az ő erejeből, teljes minden tehetségekből az E. M. Úrnak pa-

rancsolatja szerint rendelik életeket, s mind peng az kik az ő gonosz utokat hátrahagyván igaz penitenciát tartnak, és az ővélek jól tevő Istenekkel megbékélnék. Ezeknek mondja Krisztus Urunk, amaz kegyes [Mt 25,34]: *Venite benedicti Patris mei possidete regnum paratum vobis a patre ab exordio mundi.* [426:] Kik közé hogy mi is számláltassunk, engedje meg az mi Szent Atyánk és Kegyelmes Istenünk. Ámen.

182. beszéd (K5, Sz)

K5 || [67v:] **Concio CLXXXII. 4. Reg. 7, 3 [2Kir 73]:**

14. *Panicus terror*
Pántól szeretetett félelem.
4to abhinc folio quere
explicationem veram <...>
Panicus terror.

Valának pedig négy bélpoklosok Samária kapuján kívül, kik mondának egymásnak etc.

[426 (235):] **Concio. 4. Reg. cap. 7. v. 3. [2Kir 73]:**

|| Sz

Valának pedig négy bélpoklosok Samária kapuján kívül, kik mondának egymásnak: Jer, menjünk az asszíriai fejedelmeknek táborokban. Mikor annakokáért elmentenek volna, bemenének egy sátorban és evének és ivának, és megrakodának arannyal, ezüsttel és drága öltözetekkel, és elmenének onnat, és az mit elvűnek [a. m. elvisznek], elrejték. És ismét visszatérének, más sátorban bemenének, és azonképpen onnat is sok aranyat, ezüstöt, drága öltözetet elhozván elrejték. És mondának egymás között: Nem cselekedünk igazságot, mert ez az nap jó hírnek napja. Ha mi ezt elvesztélgeljük, és az királynak reggelig tudására nem adjuk, tóllünk igen nagy gonoszság leszen. Mikor pedig elmentenek volna az városnak kapujához, megbeszélék nekik, ezt mondván: Elmenénk mi az siricusok táborában, és ott mi csak egy embert sem találánk, hanem csak megkötött lovakat és szamarakat és felvont sátorokat. Elmenének annakokáért az kapunállók, és megmondák az király palotájának ajtajába vigyázónak. Az király felkele éjszakában, s mondá az ő szolgálinak: Ezt mondom tünektek, hogy az siricusok csak azért tötték elmenteket, mivelhogy tudják, hogy éhség miatt szorongunk, és csak azért mozdultanak ki táborokból, hogy csalra vehessenek, ezt mondván: Ha kijönnek az városból, elevenen mind egyig megfogván őket annakutánna az városba menjünk be. Felele egy az király szolgálai közül: Nyergeljünk meg öt lovakat, az kik megmaradtanak, az kiket meg nem ettünk, és kémleljük meg. Előhozának azért két lovakat, [427:] és kibocsátá azokat az siricusoknak táborára ezt mondván, menjetek el s lássátok meg, az kik elmenének mind az Jordánig, és íme tehát, minden utak rakvák elhánt öltözetekkel, edényekkel, az melyeket elhántanak vala az siricusok. Visszatérének azokáért,

és megmondák az királynak, és ére az zsemlyének vékája egy statert és két véka rozs egy statert.

Az Felséges Úr Istennek mindenható volta és meggyőzhetetlen ereje nemcsak ez világnak teremtéséből tetszik (melyet semmiből csak beszédével, mondásával és csak feje intésével csinála avagy éppíte), hanem annak [68r:] mind közönséges, s mind részeinek igazgatásából is, és mindennapi cselekedetünkéből is megtapasztaltathatik könnyen. Mert ha ki kétfelé tekint és elmélkedik ez világi dolgoknak állapotjáról és változásiról, bizony eszében veheti, mely nagy dolgokat az Úr Isten csak igen könnyen és minden munka nélkül véghez viszen, mellyeken csak álmélkodhatik és csudálkozhatik, de okait meg nem foghatja és tudhatja. Kire noha csak az mi üdönk is elég példákat szolgáltatathat, de az régi meglőtt, megíratott dolgok is megtanítanak, az miképpen ez mostani meghallott história is megbizonyítja, melyben az adatik előnkben, egy hatalmas pogán fejedelemnek ügyekezeti, tanácsát, erősségét az Úr mely könnyen, marcona dologgal bontotta el, és semmivé tőtte.

Az Felséges Istennek mindenható volta és meggyőzhetetlen ereje nemcsak ez nagy látható világnak teremtéséből tetszik meg, az mellyet semmiből, csak beszédével, mondásával és csak feje hajtásával építe, hanem annak mind közönséges, s mind részeinek igazgatásából is könnyen megtapasztaltathatik. Mert ha ki jól kétfelé tekint, és valóban megelmélkedik ez világi dolgoknak állapotjáról és gyakorta való változásiról, bizony eszében veheti, mely nagy dolgokat az E. M. F. Úr Isten csak könnyen és minden munka nélkül véghez viszen, mellyeken csak álmélkodhatik és csudálkozhatik az ember, de okait annak soha senki meg nem foghatja. Kire noha csak az mi időnk is elég példát szolgáltatathat, de az régi meglőtt és megíratott dolgok is megtanítanak, az miképpen ez mostani meghallott história is igen szépen ezt megbizonyítja. Melyben, szerelmes atyámfia, keresztyén, az adatik előnkben, hogy |:ily:| hatalmas pogán fejedelemnek igyekezeti, tanácsát, erősségét az mindeneken uralkodó hatalmas Fejedelem és Úr mely könnyen, mely marcona dologgal bontatta el és semmivé tőtte.

Ez azért ez igíkből az fő tanúság, az cél ez, az emberre néz főképp ez história, hogy ez világi emberek akármely hatalmasok, bölcsek, erőssek legyenek, de az Úr Isten minden szándékokat, erejeket egy

szempillantásban, oly könnyű móddal és kicsin dologgal, úgymint csak egy kis szellő indításával is elrontja, semmivé teszi, hogy az okosok csudálkozhatnak rajta, némellyek pedig csak nevetetik, kiből mind az Istennek hatalmassága, s mind az embereknek gyarló és erőtlén voltak világosan megtetszik.

Ez azért ez igékből az fő tanúság, ez az cél, az melyre főképpen néz ez história, hogy ez világi emberek akármely hatalmasok, bölcsek, erőssek legyenek is, de az Felséges Úr Isten minden szándékokat, erejeket egy szempillantásig oly igen könnyű móddal és igen kicsin dologgal, úgymint csak egy szellő indításával is elrontja és semmivé teszi, úgyhogy az okosok nagy álmétkodással csudálkozhatnak rajta, némellyek pedig [428:] csak nevetetik, kiből mind az Istennek hatalma, s mind az embereknek gyarló, erőtlén voltak világosan megtetszik.

3 *habet partes.*

1. De hogy mind ez fő tanúságot, s mind pedig ez históriának rendit jobban eszünkben vehessük, magyarázzuk meg bővebben az szent históriának beszédét. Azoknak azért az igéknek, az kiket előolvasék, három része vagon. Mert elsőben íratik meg az bélpoklos embernek tanácskozása. Másodszor az szíriai királnak szégyenvallása, veszedelme. [68v:] Harmadszor az íratik meg, az Izrael népe miképpen értette meg az ellenségnek megfutamodását és önekik megszabadulásokat.
- 2.
- 3.

De hogy mind az fő tanúságot, s mind pedig az históriáknak rendit jobban eszünkben vehessük, magyarázzuk meg bővebben az szent historikusoknak beszédét. Azoknak azért az igéknek, az kiket olvasék, három része vagon. Mert elsőben íratik meg az bélpoklos embereknek tanácskozása. Másodszor az asszíriai király hadának rút szégyenvallása, veszedelme. Harmadszor az íratik meg, az Izrael népe miképpen értette meg ellenségének megfutamodását és önekik megszabadulásokat.

[2Kir 7,3] *Valának pedig* etc. Noha az szent história világosan meg nem mondja, kicsoda volt király Izraelben, mikor löttek ezek az dolgok, de azokból, az mik azelőtt és azután vadnak írva, és az Josephus írásából* megérthetjük, hogy akkor Izraelben Jórám vala király, ki

* JOSEPH. AJ 9,3-1.

Akhábnak fia vala, és Okhoziásnak, az bátyjának halála után regnála Izrael országában. Mikor azért ez uralkodnék, az szíriai hatalmas Benhadad király nagy erővel felkészüle és jöve Izrael országára, kiknek ellene Jórám nem mere támadni, hanem szorula be előtte Samáriában, ki az egész országnak fővárosa és királynak lakóhelye vala. Az várost Benedad megszállá, de mivelhogy erős vala, ostrommal meg nem próbálá (nem veheté), hanem ki akará az népet éheztetni belőlle. Mikor azért alatta ülne, szertelen nagy éhség támada Samáriában, úgyannyira, hogy az anyák az önnön magzatjokat megesszik vala, és egyebek az galambganét nagy drága pénzen veszik és megeszik vala.

Mond először az szent história [2Kir 7,3]: *Valának penig négy bélpoklosok Samária* etc. Noha az szent história világosan meg [nem]¹ mondja, kicsoda volt király ekkor Izraelben, mikor löttek ezek az dolgok, de azokból, az mik azelőtt és ezután vannak írva, és az Josephus írásából* megérthetjük, hogy ekkor Izraelben Jórám vala király, ki Akhábnak fia vala, és Okhoziásnak, az bátyjának halála után regnála Izrael országában. Mikor azért ez uralkodnék, az szíriai hatalmas Benhadad király nagy erővel felkészüle és jöve Izrael országára, kinek ellene Jórám nem mere támadni, hanem szorula be előtte Samáriában, ki az egész országnak fővárossa és az királynak fő lakóhelye vala. Az várost Benhadad megszállá, de mivelhogy erős vala, ostrommal meg nem próbálá, hanem ki akará az népet belőlle éheztetni. Mikor azért alatta fekünnék, szertelen nagy éhség támada Samáriában, úgyannyira, hogy az anyák az önnön magzatjokat megesszik vala, és egyebek az galambganét nagy drága pénzen megveszik vala és megeszik vala.

Akkor azért, mikor az szíriai király az várost környülfogta volna, és Samáriában ilyen nagy éhség volna, négy bélpoklosok az város kapuján kívül kezdének egymásnak beszélgetni. Itt elsőben kérddhetné valaki, miért voltak ezek az városon kívül? És netalán gondolhatná ezt, hogy ugyan közönséges szokás ez, hogy az szállott várból gyakorta az nagy éhség miatt az erőtlen és haszontalan embereket ki szokták küldeni. Azért mivelhogy ezek is betegesek és haszontalanok [69r:] voltak, azért rekesztettenek volt ki az városból. De ennek fő oka nem ez, hanem hogy az Úr Isten ugyan megparancsolta vala az Ötörvényben, Levit. 13. [3Móz 13], hogy valakik bélpoklosok volnán-

* JOSEPH. AJ 9,3-1.

¹ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

nak (mivelhogy az az nyavalya ragadó, elfolyó, és olyan az emberek közt, mint az métely az juhokban), az gyülekezetből kiküldessenek, és külön rekesztessenek mind az betegeknek, s mind az egészségeseknek javokért. Mert az betegeseknek is jobb kívül az széles és tágabb égen lakniok, hogy az szellő és új ég őket inkább tisztítsa és vastagítsa, és az egészségesek is nem vesznek és nem dögleltenek meg [a. m. nem fertőzötenek meg] tőllök. Mely törvént az Istennek népe szorgalmatosan megtarta. Ez vala azért az oka, hogy ezek is az belpoklosok az városon kívül valának.

Akkor azért, mikor az asszíriai király az várost környülvötte volna mindenfelől, és Samáriában ilyen szörnyű nagy éhség [429:] volna, négy belpoklosok az város kapuján kővül kezdenek egymásnak beszélgetni, hogy az assiricusoknak táborokban bemennének. Itt azért mindjára legelsőben is kérhetőné valaki, miért voltak ezek kővül az városon ilyen szörnyű félelemnek idején? És netalám gondolhatná azt valaki, hogy ugyan közönséges szokás ez, hogy azféle szállott várokból gyakorta az nagy szükség, éhség miatt az erőtlen és haszontalan embereket ki szokták küldeni. Azért mivelhogy ezek is betegesek, nyavalyások és haszontalanok voltak, azért rekeszteténék² volt ki az városból. De ennek fő oka imez, hogy az E. M. F. Úr Isten megparancsolta vala az Ótörvényben, Levit. 13. [3Móz 13], hogy valakik belpoklosok volnának, mivelhogy az a nyavalya ragadó és folyó, és olyan az emberek közt, mint az métely az juhokban, az gyülekezet közzül kiküldessenek és külön rekesztessenek mind az betegeknek, és mind az egészségeseknek javokért. Mert az betegeseknek is jobb kővül az széles és tágas égen lakniok, hogy az szellő, az új ég őket inkább megtisztítsa és vastagítsa, és az egészségesek is nem vesznek és nem dögleltenek meg [a. m. fertőzötenek meg] tőllök. Mely törvént az Istennek népe szorgalmatosan megtartá. Ez vala azért az oka, hogy igen jól megérted, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy ezek az belpoklosok is az városon kővül valának.

Immár halljuk meg, mit tanácskoznak [2Kir 7,3]: *Mit várjuk itt halálunkat? Ez az tanács noha belpoklostól lőn, de azért eszes és egészséges emberhez is illenék, honnan megtetszik, hogy noha testekben betegesek voltak, de azért elméjük helyén volt és az lelkek nem volt beteg. Ennek penig az végezésnek fundamentoma imez: Hólott ez minden eszes és bölcs embereknek ítéletek, hogy az bizonyos*

² reksztetének (tollhiba)

jót, ha kicsin is, mindenkor inkább kell választani, hogynem mint az bizontalant, akárminemű nagynak és soknak láttassék is, szintén azonképpen az bizontalan megmaradást, bátor igen kicsin reménség legyen felőlle is, mindenkor jobb választani, hogynem mint az bizonyos és nyilvánvaló veszedelmet. Minthogy azért ha vagy az városban mentek volna, vagy ugyan az elébbi helyekben maradtak volna, látják vala ezek az nyilvánvaló veszedelmét, [69v:] noha az ellenséghez is igen keveset bíznak vala, de mégis ezt választák inkább. Mely dolog nem kárhoztatandó, sőt ezt az okot és példát követni hasznos és dicsíretes, mert az kik külömben cselekszenek, azaz az kik az nyilvánvaló veszedelemre készebbek menni, hogynem mint az bizonytalan megmaradást [követni],³ bolondok, vakmerők, istenkésértők, kik gyakrabban az mely veszedelmet keresték, abban elvesztek, vel (-nek) [a. m. vagy elvesznek].

Halljuk meg immár és értsük meg, miképpen tanácskozána ezek az bélpoklosok megmaradások felől. Mondanák [2Kir 7, 3–4]: *Mit várjuk itt halálunkat? Ha szinte bemegeyünk az városban is, úgyis meghalunk éhségnek szörnyű halálával. Ha itt ez helyen maradunk is, halálnak vagyunk fiai. Jertek el azért, és menjünk által az siricusoknak táborában! Ha kedveznek minékünk, élünk, nem halunk meg, ha pedig meg akarnak is ölni, ugyan azon kívül is meg kell halnunk.* Ez a tanács noha bélpoklosoktól lőn, de azért eszes és egészséges [430:] emberekhez is illenék. Honnan megtetszik, hogy noha testekben⁴ betegesek voltak, de azért elméjükben valóban épek, egészséges és józanok voltak, és az lelkek nem volt beteg. Ennek pedig az végezésnek fundamentoma és célja imez: Holott ez minden eszes és bölcs embereknek ítéletek, hogy az bizonyos jót mindenkor inkább kell választani, hogynem mint az bizontalant, akárminemű nagynak és soknak lássék is az a bizontalan jó, szintén azonképpen az bizontalan megmaradást, bátor igen kicsid [a. m. kicsi] reménség legyen felőlle is, mindenkor jobb választani, hogynem mint az bizonyos és nyilvánvaló veszedelmet. Minthogy azért ha ezek vagy az városban mentek volna, vagy ugyan az elébbi helyekben maradtanak volna, látják vala <ezek> az nyilvánvaló veszedelmet. Noha az ellenséghez is igen keveset bíznak vala, de mégis azt választák inkább magoknak. Mely dolog, ha ki rólla meggondolkodik felőlle, nem kárhoztatandó, sőt, ezt ez okot és példát követni hasznos és dicsíretes. Miért? Azért, mert az kik külömben cselekszenek, azaz az kik nyilvánvaló veszedelemre készebbek menni, hogynem az bizontalan megmaradást követni,

³ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

⁴ *testekben testekben* (szókettőzés)

bolondok azok, vakmerők azok, istenkésértők az olyanok, kik gyakrabban az mely veszedelmet keresnek magoknak, elvesznek abban.

Példa lehet erről Sedékiás király, ki mikor látta volna, hogy Nabukodonozor Jeruzsálemet megszállotta, és semmiképpen meg nem szabadulhat, felhívá Jeremiás prófétát titkon, Jere. 38. v. 14. [Jer 38,14], és tanácsot kérde tőlle, meggyen [a. m. mit tegyen]. Megmondá az próféta, hogy az Isten azt végezte, hogy ha megadja magát, avagy ha csak őmaga Nabukodonozorhoz pártol és szakad, békességben megmarad, de ha azt nem míveli, minden okvetetlen [a. m. okvetés nélkül] el kell mind az városnak, s mind őmagának veszni. Itt egyfelől nyilván vala az veszedelem, mellyet az próféta az Isten szavával monda meg, és ebben kétség nem vala. De azért másfelől vala kétsége az királynak Nabukodonozorhoz, mert ki hihet bátron ellenségének? Más az, hogy sok zsidók valának, kik Sedékiást gyűlölik vala és immár Nabukodonozorhoz pártoltak vala, azért igen fél vala, az mint Jeremiásnak is megjelenti, hogy azok kezében adja őtet Nabukodonozor. Mit mívele azért? Nem cselekedék ez belpoklosok tanácsa szerént, mert inkább választá az nyilvánvaló veszedelmet, kit az Isten neki megjelente, megizene, hogynem mint az bizonytalan és kétséges megmaradást. Azért mint jára? Úgy, hogy országát, hazáját elveszté [7or:], szerelmessinek szörnyű halálát előtte nézé, magának szemeit kitolják és örök rabságra veték.

Példa lehet erről Sedékiás király, ki mikor látta volna, hogy Nabukodonozor Jeruzsálemet reászállotta, és semmiképpen meg nem szabadulhat, mit cselekedék? Felfelé hívá Jeremiás prófétát titkon, Jer. 38. v. 4. [Jer 38,14], és tanácsot kérde tőlle, meggyen [a. m. mit tegyen]. Megmondá az próféta, hogy az Isten azt végezte, hogy ha megadja magát, avagy ha csak őmaga Nabukodonozorhoz pártol és szakad, békességben megmarad, de ha azt nem míeli [a. m. műveli], minden okvetetlen [a. m. okvetés nélkül] el kell mind az városnak, s mind őmagának veszni. Látod-e, itt egyfelől nyilván vala az veszedelem, mellyet az próféta az Isten szavával monda meg, és ebben semmi kétség nem vala. De másfelől vala kétsége az királynak [431:] Nabukodonozorhoz, mert ugyanis ki hihet bátron ellenségének? Más az, hogy az zsidók Sedékiást gyűlölik vala, és Nabukodonozorhoz pártoltak vala. Azért igen fél vala Sedékiás, az mint Jeremiásnak is megjelenti, hogy azok kezében⁵ adják őtet Nabukodonozornak. Mit míele azért Sedékiás? Nem cselekvék az belpoklosok tanácsa szerint,

⁵ *kézben* (tollhiba)

mert inkább választá Sedékiás az nyilvánvaló veszedelmet, kit az Isten neki megizene, hogynem mint az bizontalan és kétséges megmaradást. Azért mint jára? Úgy, hogy az országát, hazáját elveszté, szerelmesinek szörnyű [:halálát:] előtte nézé, magának szemeit kitolják és örök rabságra veték.

Következik második része ez igéknek [2Kir 7,5]: És *mikor jutottak volna az szírusok táborának helyére*. Sok külömb-külobb módja vagon az Felséges Úr Istennek ez világnak vagy ez világi hatalmasoknak meggyalázásában és az övéinek megszabadításában. Mert néha keveset sokon győzedelmessé teszen, mint az makkabeusok példái megmutatják, néha mennyből mennyütő kövekkel vagy árvízzel veszi el őket, mint az első világot és szodomabelieket, néha jégesővel veri agyon, mint Józsué idejében, néha angyala által vágatja le, mint Sénakhérib táborát. Néha pedig csak megretenti és kábítja őket, hogy őmagok vesztik és szégyenítik magokat, mint az madianiták Gedeon idejében, kik az palackok zörgésén rémülének el, és az káldeusok, kik Holofernésszel valának, egy embernek halálán úgy megijedének, hogy mind elfutának és magokat levágák. Így jára az Benhadad is, mert az Úr Isten csak egy kis zúgást, szellőt indította az égben és szerze az fülökben, ki miatt úgy megrémülének, hogy mindnyájan szégyenekre elfutának.

Következik immár az felvött igéknek második része [2Kir 7,5–7]: *Felkelének annakokáért estve, hogy elmennének az siricusoknak táborában, és mikor jutottanak volna az tábornak szélire, senkit csak egyet nem találának. Az Úr pedig nagy szörnyű zengést adott vala⁶ hallaniok az siricusoknak az táborban, úgymint sok szekereknek és szántalan lovaknak és nagy roppant seregeknek zörgését és dobogását. És mondának egymás között az siricusok: Ihol, úgymond, fizetéssel támasztotta ellenünk az Izraelnek királya az hatteusoknak királit, és az egyiptusoknak királit, és mireánk jüttek. Felkelének azért és futamást vőnek, felvont sátorokat, lovakat, szamarokat az táborban hagyák, akarván életeket megmenteni*. Sok külömb-külobb módja vagon az E. M. F. Úr Istennek ez világi hatalmasoknak meggyalázásában, és viszontag az övéinek megszabadításában. Mert ez⁷ az szabadoson cselekedő Úr néha keveseket sokakon győzedelmessé teszen, mint az Gedeon, Ábrahám és makkabeusok példái megmutatják. Néha mennyből mennyütő kövekkel vagy árvízzel veszi el

⁶ val (tollhiba)

⁷ <ez> ez (szókettőzés másoló által javítva)

őket, mint az amorreusoknak hadát és mint az első világot és az szodomabelieket [432:]. Néha Őfelsége jégesővel veri agyon, mint Józsué idejében, néha angyala által vágatja le, mint az Sénakhérib táborát, néha penig csak megretenti, megrémíti és megkábítja őket, hogy őmagok vesztik és szégyenítik meg magokat, mint az madianiták Gedeon idejében, az kik csak palackoknak zörgésén rémülének el, és az káldeusok, az kik Holofernésszel valónak, ezek is az egy embernek halálán úgy megijedének, annyira elrémülének, hogy Betulia alól mind elfutának.

Szokta penig az Úr Isten ezt cselekedni először azért, hogy megmutassa, mely könnyű és csak semmi őneki az embereket meggyőzni. Mert mikor vagy angyalát bocsátja el vagy égi háborúkat szerez, azt gondolhatná valami istentelen: De az Isten is nem könnyen, hanem munkával [és fáradsággal:] verheti meg az erőseket. Ez káromló vélekedés ellen néha csak játékban, és hogy [70v:] így szóljak, csak tréfában is kis marcona dolog által, kit azután még őmagok is nevettenek, megrontani és csúfolni [szokta az emberi dolgokat]. Ovidius: *Ludit in humanis divina potentia rebus.**† Másik oka ennek ez, hogy vadnak oly kevély, felfuvalkodott fejedelmek és népek, kik ugyan elhitték, hogy sem Isten, sem ember ellenek nem állhat. Az Isten azért nem ítéli elégnak, hogy az ilyenek csak elveszenek, hanem fellyül reá szégyent és pírónságot valljanak, és azért rontja meg valami kicsin és marcona dolog által.

Szokta penig az E. M. F. Úr Isten ezt cselekedni először azért, hogy megmutassa, mely könnyű és hogy csak semmi Őfelségének az embereket meggyőzni. Mert mikor vagy angyalát bocsátja el vagy égi háborúkat szerez az E. M. Nagy Úr, azt gondolhatná valami istentelen, hamis, bolond, kába ember, hogy az Isten is nem könnyen, hanem nagy munkával és fáradsággal szerzi azt meg, hogy megverhesse az erőseket, hatalmasokat. Ez káromló suspicio, vélekedés ellen néha csak játékban, és hogy így szóljak, csak tréfában is kis marcona dolog által, kit azután az emberek még őmagok is nevetnek, szokta megcsúfolni az emberi dolgokat, kiről csak amaz pogán poéta, Ovidius is azt írja több versei között: *Ludit in humanis divina potentia rebus. Játszadozik, tréfal kodik az emberi hivalkodó dolgokban az mennyei erő.*** Hogy igen jól megértted, másik oka ennek ez, hogy vannak oly kevély s oly maganagyzó, oly felfuvalkodott fejedelmek, világi hatalmasok, kik ugyan elhitték,

* Ov. Pont. IV. 3. 49.

hogy sem Isten, sem ember ellenek nem állhat. Az Mindenható Felséges Úr Isten azért nem ítéli elégnek, hogy ezfélék csak valami imígy-amúgy pusztuljanak és vesszenek el, hanem hogy még azon fellyül rút szégyent és píróságot is valljanak, és nagy gyakorta, látod-e, ez az oka, hogy csak valami kicsin, marcona [433:] dolog által |:viszi véghez akaratját:|.

Az mi penig nézi az ok nélkül indult félelem miatt való hadnak veszedelmét és megrémülését, nem újság, sem szokatlan dolog, mert erről az pogánok és külső históriákban is sok példánk vadnak. Gyakorta történik ez, és főképpen az táborban és sokaság között, hogy hirtelen valami zendülés és félelem támad, kinek okát és eredetét akár mint kérdezzék és keressék is, soha meg nem tudhatják, ki miatt gyakran sok veszedelmek estek. Efféle rettenésnek, mivelhogy végére nem mehettek, az régiek azt tartották, hogy ezt szerzi egy paraszt isten, kit ők Pánnak neveztek, úgymint bálványimádó emberek, és efféle rémülést hitták *panicus terror*nak, úgymint Pántól szerzetett félelemnek, kiről gyakorta emlékezet és ugyan példabeszéd is költ köztök.

Az mi penig nézi az ok nélkül való indulat, félelem miatt való hadnak veszedelmét és megrémülését, nem újság, sem szokatlan dolog, mert erről az pogánok és külső históriákban is sok példánk vannak. És gyakorta megtörténik ez, főképpen az nagy, roppant táborokban és szörnyű sokaság közt, hogy csak nagy hirtelen, véletlen valami zendülés és szörnyű félelem támad, kinek okát és rendét akár mint kérdezzék, akár mint tudakozzák, mint s hogy esett, miképpen történt, semmiképpen meg nem tudhatják, végére nem mehetnek, ki miatt gyakran sok veszedelmek estek, esnek most is. Ezféle rettenésnek, mivelhogy végére nem mehettek az régiek, azt mondták és azt tartották, hogy ezfélének szerzője egy paraszt isten volt, az kit ők Pánnak neveztek, úgymint bálványimádó emberek, és ezféle rémülést *panicus terror*nak, azaz Pán istentől szerzetett félelemnek hitták, kiről gyakor emlékezet és ugyan példabeszéd is költ közöttök.

Gentium raciocinatio.

Ez az vélekedés noha így szinte hamis, de azért dicsíretes mégis, hogynem mint némely istenteleneknek gondolkodások. Mert ebből megtetszik, hogy az emberek noha az igaz Istennek ismérői nélkül voltak, de azért az minnek okát nem [71r:] tudhatták, azt valami mennyei és emberek felett való erőnek tulajdonították, és innét éle-

tek jobbítására és az megharagudott Istennek megengesztelésére indultanak. De most vannak olyanok, kik csak nevetik efféle rémülést, okairól pedig nem gondolkodnak, avagy valamilyen haszontalan és heábanvaló okokat számlálnak elő, hogy bölcsességeket mutogassák, és mind magokat, s mind egyebeket az vakmerő bátorságban erősítsék.

Ez az vélekedés noha csak így őmagában és így⁸ szinte hamis, de azért dicséretesb mégis, hogynem mint némely istenteleneknek gondolkodások. Mert ebből világosan megtetszik, hogy ezek az emberek noha Isten nélkül voltak, az igaz Istennek ismerete kővül voltak, nem tudták ők azt, kicsoda, de látod-e, mégis az minek okát nem tudhatták és az minek végére nem mehettek, azt ők valami mennyei és emberi erő⁹ felett való erőnek tulajdonították, és innét életeknek megjobbítására és az ő megharagudott isteneknek megengesztelésére indulhattanak. De ez mi mostani világunkban vannak olyanok, kik csak tréfának alítják [a. m. gondolják], és nevetik ezféle véletlen, hirtelen való rémülést, kiknek okairól meg nem gondolkodnak, avagy talmi, haszontalan [434:] és heábanvaló okokat számlálnak elő, hogy bölcsességeket, okosságokat mutogassák, és mind magokat, s mind egyebeket az vakmerő bátorságban erősítsenek, áltassanak.

Nem kell erre világosb és alkalmasb példa ez mostan rajtunk esett dolognál. Nyilván vagyon ez mindeneknek vallástételekből, hogy ez mostani hadban rémülés és nagy félelem volt mind az két ellenkező fél közt. És minthogy szeretjük magunkat, mondjuk azt bátor, hogy volt oka az török félelmének és megfutamodásának, mert az keresztények erőssen vágják őket, amazok rosszak, fegyvertelenek, tudatlanok, erőtlenekek voltak. Mi az oka tehát, hogy az mieink is, az keresztények futottak, ha azt mondják, hogy senki nem volt utánok, és még az táborban sem mertek megmaradni, hanem minden marhájakat odahagyták, és az mint itt mondja az história az szírusok felől, csak életek megtartására volt gondjuk. Ha az török inkább futott önálóknál, ha ők is az ő táborokat pusztán hatták, ha egész éjszaka az mi táborunk pusztán állott? Mert ha az mieink azért futottak, hogy az török rajtok volt, hamis tehát, hogy a mieink megtolták [a. m. (hadat rajtaütéssel) hátrább szorították], és megfutamodtak az törökök. Hamis, hogy ők még inkább futottak.† [71v:]

⁸ ő (tollhiba)

⁹ <erő> és emberi erő (szókettőzés másoló által javítva)

Nem kell erre világosb és alkalmasabb példa, mint az nemrégén mimagunkon esett iszonyú félelem. Nyilván vagyon ez mindeneknek, az kik arra az dologra emlékeznek vallástételekből, hogy amaz Egernél való, hadban való megrémülés és nagy félelem mind az két fél közt, azaz mind magyar és török közt volt.[†] De minthogy szeretjük magunkat, ámbár vegyük magunknak, és ámbátor mondjuk azt, hogy volt oka az török félelmének és megfutamodásának, mert az mint hirdetik az keresztyének, erőssen vágták őket, az törökök rosszak, fegyvertelenek, tudatlanok, erőtlenekek voltak, az magyarok erőssék, vitézek. Azt kérдем azért, mi az oka tehát annak, hogy az mieink is, az keresztyének futottanak? Ha azt mondjuk, hogy senki nem volt utánnok, mégsem mertek az táborban megmaradni, hanem minden marhájakat odahatták, az mint itt is mondja az szent historia az szíriabeliek felől, csak életeknek megtartására volt gondjok. Ha az török, az mint hirdetik, inkább futott önállóknál, ha ők is táborokat pusztán hatták, ha éjszaka az magyar tábor, az mi táborunk pusztán állott? Mert ha az mieink azért futottak, hogy az török rajtok volt, tehát hamis, az mint hirdetik vala, hogy az mieink megtolták [a. m. (hadat rajtaütéssel) hátrább szorították] volt az törököt és megfutottak volt őket, hamis, hogy ők még inkább futottak, mert érted, hogy mind az két fél futott.

Egyik félvén az
másiktól] elmenne [?]

Látod azért tennenmagad vallásodból, hogy az mi veszedelmünknek fő oka volt az a félelem, mely mindeneknek szívét minden ok nélkül befogta volt. Ezt hitták az régiek *panicus terrornak*. Ez nem egyéb, hanem az Istentől bocsáttatott megrémülés, mert akkor mindenek fülében oly zúgás volt, mintha utánna dobogna és szinte elkapná az ellenség. Ezt pedig az Úr Isten Mózes által (az mint mondja) őmagának tulajdonítja, hogy ő rettent meg és ő teszi félelmessé az vitézeknek és hadakozóknak szívöket. Tehát bizony az Istennek csapása és haragja volt rajtunk, illenek azért Öfelségét megengesztelnünk.

Látod azért, ugyanazoknak, az kik ott voltak, vallástételekből, hogy az mi veszedelmünknek fő oka volt az félelem, mely mindeneknek szívét minden bizonyos és elegendő ok nélkül befogta volt. Látod-e, ezt hitták, szerelmes atyámfia, keresztyén, az régiek *panicus terrornak*. [434:] Ez semmi nem egyéb, hanem az Felséges Istentől bocsáttatott megrémülés volt, mert akkor mindenek fülében oly iszonyú zúgás volt mind az két fél közt, mintha utánna dobogna mind az két félnek az ellenség. Ezt pedig az E. M. F. Úr Isten Mózes által őmagának tulajdonítja, hogy ő

*Ezenforma
volt az dolog, azmint
hallom, H[a]vasalföld-
ben is, mikor Szinán
basa futott.*

rettentí meg, ő teszi félelmessé az vitézeknek és hadakozóknak szíveket. Tahát bizony az Istennek csapása és haragja volt az mi hadunkon, nemcsak valami történet, szerencsétlenség, az mint szoktunk szólni. Bizony, illenek azért Őfelségét megengesztelnünk.

De vallyons kik vadnak, az kik az veszedelem okát esmérnék és annak orvosságát keresnék? Nyilván vagyón, hogy az félelem és megfutamodás oka romlásuknak, de hogy az Istennek csapását ne kelljen megvallaniok, más sok egyéb okokra kenik. Némellyek azt mondják: De csak az sáron által ne mentek volna! Némellyek azt: De csak az sátorok közé ne mentek volna! Némellyek azt: De csak az németek ne futamodtak volna meg! Illyeneket beszélnek, és nem akarják megesmérni, hogy az Isten bolondította meg, Őfelsége rémítette, futamította meg és tötte félelmessé őket. Ezt penig csak azért mívelik, hogy senki őket az igaz orvosra ne igazítsa, ne kelljen azt vallaniok, hogy az Isten rontotta meg, azért őtet kell megengesztelni igaz tisztelettel és életnek megjobbításával. Azt hiszem, hogy Benhadad vitézit is, ha otthon kérdették volna, miért [72r:] futottak el, valami egyéb okokat kerestek volna, kikkel magokat mentették volna és szégyenvallásokat fedezték volna. De azért efféle tétovázással az igazságot el |:nem:| téríthették, mert ím megíratta az Isten, hogy ő rémítette, ijesztette és csúfolta meg őket.

De vallyons vannak-e, az kik az veszedelemnek okát megismernék és annak orvosságát keresnék? Nyilván vagyón, hogy az félelem és az megfutamodás volt oka mind az ekkori, s mind az utánaló sok romlásnak. De hogy az Felséges Ūr Istennek csapását ne kelljen megvallaniok, sok egyéb okokra szokták kenni azfélét az emberek. Némellyek azt mondják: De, úgymond, csak az sáron által ne mentek volna, miénk lött volna az nyereség! Némellyek azt: De csak az sátorok közzé ne mentek volna! Némellyek: De csak az kapzsinak [a. m. prédának, zsákmánynak] ne estek volna! De csak az németek ne futamodtak volna meg! Látod-e, illyeneket beszélének az emberek, és soha nem akarják megesmérni, hogy az Felséges Ūr Isten bolondítja meg, Őfelsége rémíti, ő futamtatja meg, ő teszi félelmessé vagy bátorságossá az ellenséget vagy penig őmagát. Ezt penig csak azért szokták míelni az emberek, hogy senki őket az igaz orvosra ne igazítsa, ne kelljen azt vallaniok, hogy az Isten mutatta meg, hogy nincs több győzelemdó Őfelségénél, azért őtet kellene megengesztelni igaz tisztelettel és életünk megjobbításával. Hihető, hogy az Benhadad vitézi is, ha

otthon kérdezték volna, miért futottak el, örömet kenték volna valami egyéb okokra, kikkel magokat mentették volna, [436:] és szegyenvallásokat celáltak [a. m. eltitkolták] volna. De bizony csak heában, mert ezféle tétovázással az igazságot el nem fedezhetik, el nem temethetik. Mert látod-e ezt is, ím, az Felséges Úr Isten ugyan megíratta, hogy ő rémítette, ő futamtatta, ő ijesztette és ő csúfolta meg ökököt.

Az harmadik részében immár ez ígínek az íratik meg, miképpen nyilatkozott ki az szírusoknak megfutamodása [2Kir 75]: *Mikor annakokáért azok az bélpoklosok* etc. Ez ígínek semmi magyarázat nem kell, hanem az poklosok cselekedetinek rendiből eszünkben vehetjük az ember életének gráduisit és folyását. Mert ki-ki legelsőben az őmaga táplálására és életének megtartására visel gondot, kire őtet az természet és az szükség kényszeríti. Ezért halljuk, hogy az poklosok is, mikor az éhség miatt igen megkényszeredtek és vánszorodtak [a. m. megványadtak, megfonnyadtak] volna, semmihez nem nyúlának elébb, hanem az ételhez, italhoz [2Kir 7,8]: *Bemenvén*, úgymond, *egyik sátorban, evének és ivának* etc. Másodszor, mikor az ember az természetet megelégtíti, gyönyörűséget is kíván melléje, és annak megszerzésére ügyekezik. Mint ezek, mikor öttek, ittak volna, aranyat, ezüstöt, drága ruhákat raktak fel, és elrejték, hogy ők azután ne csak egyenek, hanem kedvekre és gyönyörűségesen lakhassanak. Harmadszor osztán, mikor mind szükségekre, s mind gyönyörűségekre gondot viseltenek, kiterjeszkednek, és egyebeket is részeltetnek az ő javaiból, az mint ezek immár úgy tanácskoznak, hogy városbelieknek is hírre (tegyék) adják, és őket is részeltessék az prédából. [72v:]

3tia pars.

1.

2.

3.

Immár az harmadik részében ez ígínek az íratik meg, miképpen nyilatkozott ki az siricusoknak megfutamodása [2Kir 7,5]: *Mikor annakokáért az bélpoklosok az tábornak szélire beléptenek volna, bemenének egy sátorba, evének, ivának*. Vide caetera supra. Ez ígínek semmi magyarázat nem kell, hanem az bélpoklosoknak cselekedeteknek rendiből eszünkben vehetjük az emberek életének gráduisit és folyását. Mert legelsőben az őmaga táplálására és életének megtartására visel gondot, az melyre a természet és szükség kényszeríti. Mert ím, halljuk, hogy az bélpoklosok is, amikor az éhség miatt igen megkényszeredtek és vánszorodtak [a. m. megványadtak, megfonnyadtak] volna, semmihez nem nyúlának elébb, hanem az ételhez, italhoz [2Kir 7,8]: *Bemenvén*, úgymond, *egyik sátorban, evének és ivának*. Másodszor, mikor az ember az termé-

szetet megelégti, éhségét, szomjúságát megnyíthi és megelégti, annakutána gyönyörűséget is kíván melléje, és annak megszerzésére igyekezik. Mint ezek, látod-e, mikor öttek, ittak, és megelégtettek volna, aranyat, ezüstöt, drága ruhákat rakának fel, és elrejtik, hogy ők azután ne csak egyenek, hanem kedvekre és gyönyörűségesen lakhassanak. Harmadszor osztán, [mikor]¹⁰ minden szükségekre és mind gyönyörűségekre gondot viseltenek, kiterjeszkedének, és egyebeket is participáltatnak, részeltetnek az ő javokból, az mint ezek. Mert ezek is, mikor immár mindennel megtöltöztek volna, úgy tanácskoznak osztán, hogy az városbelieknek is hírre adják, és őket is részeltessék az prédából.

Holott vedd eszedben, hogy noha ez gyakrabban így szokott lenni egymás után, és néha az üdő az állapathoz képest ugyan nem kárhoztatandó, de azért ebben sok véték eshetik és szokott is esni az emberek közt, főképpen az második és harmadik grádusban. Mert az sem jó néha, hogy ha mi szükségünket betöltjük, mindjárt az mi gyönyörűségünkre viselünk gondot, mert jobb és dicsíretesb másnak, az igazán szűkölködő szükségére, hogynem magunknak gyönyörűségére költenünk.

[437:] Holott, szerelmes atyámfia, keresztyén, vedd eszedben, hogy noha ez gyakrabban egymás után így szokott lenni, és néha az üdő és állapathoz képest ugyan nem kárhoztatandó, de azért ebben sok véték eshetik és szokott is esni az emberek közt, főképpen az második és harmadik grádusban. Mert az sem jó néha, hogy ha |:mikor:| az mi szükségünket betöltjük, mindjárt az mi gyönyörűségünkre viseljük gondot, mert jobb és dicséretesb másnak szükségére gondot viselnünk, hogynem magunk szükségére és gyönyörűségére költenünk. Ha oly dologra költenünk, az mely az Úrnak tisztességére, dücsőségére, és az mi lelkünknek üdvességére néz, mint exempli gratia. Ha ez világot s magunkat elannyira nem szeretnők, az mint szeretjük, jobb részét annak, az mit magunk gyönyörűségére költenünk, magunkat cicomázzuk, jobb volna ezerszerleg az Úrnak elpusztult tiszteletének helyére költenünk, avagy valami nyomorultakat avval táplálnunk. Ennek, én is mondom, hogy kedves illatja felhatna az Úr eleiben. De arra, az mire kellene gondot viselnünk, heába, elkölt mitöllünk, nincs az Istenhez való szeretet mibennünk.

¹⁰ [hiányzó monatrész] (tollhiba)

De főképpen itt azok kárhoztatandók, az kiknek ugyan nincs semmi egyéb céljok, hanem hogy kedvekre éljenek és gyönyörűségeket üzzék, az mineműek az tékozlók, tobzódók, cifrában, kevélységben telhetetlenek. Az harmadik grádus ellen pedig vétkeznek az sobrákok [a. m. zsugorik], fősvények, kiknek noha vagyon annyi, hogy nemcsak az természet szükségét érnék be vele, hanem gyönyörűséges életekre is jutna benne, sőt, ezek felett kiterjeszkedhetnének, és az ő forrásoknak folyamát egyebekre is kiáraszthatnák, de mégis úgy megvonsszák magokat, hogy nemhogy mással jól tennének, de még magoktól is megtagadják és vonsszák. Ez illyenek még az tékozlóknál is alábbvalóak, az miképpen Aristoteles írja,* mert az tékozló mégis jól teszen mással, és senkinek nem árt annyit, mint magának, mert végre megfogyatkozik, megszűkül, és az ő vétkének büntetését szenved. De az fősvény sem magának, sem másnak nem jó. Ezért szokták mondani, hogy az fősvény soha több jót nem teszen, hanem mikor meghal. (*Avarus nunquam recte facit nisi cum moritur.*)** [73r:] Mert akkor oszton az ő gyűjtött marhája eloszol és sokaknak táplálására kél. Ezekre voná beszédemet az poklosok cselekedetiről való gondolkodás.

De mindenek felett azok kárhozatra méltók, az kiknek ugyan soha semmi egyéb céljuk nincsen és semmi egyébre nem ügyekeznek, hanem csak hogy kedvekre éljenek és gyönyörűségeket üzzék. Az mineműek az tékozlók, az tobzódók, az cifrában, kevélységben telhetetlenek. Az harmadik grádus ellen pedig vétkeznek az sobrákok [a. m. zsugorik], fősvények, kinek noha vagyon annyi, hogy nemcsak az természet szükségét érnék be véllé, azaz nemcsak ehtnének, ihatnának belőlle, hanem gyönyörűséges életekre is jutna benne, sőt ezek felett még ugyan ki is terjeszkedhetnének, és az ő forrásoknak folyamát egyebekre is kiáraszthatnák, de mégis annyira megvonsszák magokat, hogy nemhogy mással, valamely nyomorulttal tennének jól, és nemhogy valami részecskéjét annak az Úrnak elpusztult tiszteletének helyére [438:] költené, az kinek mind ez világon, s mind az következendő életben jutalma lenne, de még magoktól is megtagadják, megvonsszák, sem enni, sem innia nem mernek belőlle, és sok gazdag nemkülömben jár, mint egy megkorcsult koldus. Ez illyenek még az tékozlóknál is kárhozatra méltóbbak, alábbvalóbbak. Miért? Azért, mert az tékozló mégis jól teszen mással, és senkinek nem árt annyit, mint magának, hogy tékozló, mert végre megfogyatkozik az illyen, megszűkölködik, és az ő vétkének nem más, hanem őmaga

* ARIST. *Eth. Nic.* II. 1107b.

** ERASM. *Adag.* 762.

szenvedi büntetésit. De az fősvény sem magának, sem másnak nem jó, ezért szokták mondani, hogy az fősvény soha többször jót nem teszen, hanem csak¹¹ egyszer, akkor tudniillik, mikor meghal.* Miért? Azért, mert akkor osztán az ő fősvényen gyűjtött gazdagsága eloszol, és sokaknak táplálására kél. Ezekre az beszélgetésekre voná elmémet az poklosoknak cselekedetiről való gondolkodásom.

De térjünk az fő tanúságra, mely ez históriában adatik előnkben, hogy valamely országos hadnak megverését ne tartsuk történetnek, és onnat ki ne rekesszük az Úrnak akaratát és tanácsát. Mert bizony kisebb dolog is nem leszen az emberek közt Őfelsége híre, akarata, vezérlése nélkül. Ismerjük meg az ő haragját, ne mulasszuk fülünk mellett az ő intését, érezzük meg sojtolását [a. m. verését], ne mondják mifelőlünk is azt, az mit Jeremiás Júda országa felől, cap. 5. [Jer 5,3]: *Uram, megvered őket, s nem fájlalák, ugyan megroncsolád őket, s mégsem tanulának, megkeményíték orcájokat inkább az kőnél, és nem akarának megtérni.* Ha az Úr Isten mostan az mi ellenségünket mind az harcon, s mind azután megrémítette, és zabolát vetvén szájokban visszaverte, az honnat jöttek volt, esmérjük és hálaadással magasztaljuk az mi Atyánknak kegyelmességét, ki még magot hagyott, és úgymint maradékát, nemzetségünknek meghagyta, hogy fottig el ne vesszünk. Ha minket megrémített, szívünket félelmissé tötte, ne csúfoljuk, ne ne vesszük az ő cselekedetit, és más okokra ne kenjük. Mert bizony az Isten dolga mindaz, mit mívelünk, s mindaz, mit ellenségünkkel cselekedett, és ha tudjuk venni, és az mire ezzel int, akarjuk követni, bizony mindezek jónkra vannak és lesznek. Megláthatók, úgy tetszik, micsoda az más nemzetségnek hűsége, [73v:] megpróbálók, mint használ az emberekben vetni reménységeket. Megtanulhatjuk az fegyver, az sokaság, az jó készüllet micsoda az Isten segítsége nélkül, az ő igaz tisztelete nélkül és az jámbor, istenes élet nélkül. Ha ezeken ennyi nyavalyánkkal nem tanulunk, és mégsem vesszük eszünkben magunkat, bizony hátra még az utolütő¹² pálca, az súlyosbik sulyok [a. m. lesújtó büntetés], és meg fogjuk kóstolni, hogy ezek az nyavalyáknak csak kezdeti és elei voltanak.

De térjünk az fő tanúságra, mely ez históriában adatik előnkben, mely imez, hogy valamely országos hadnak megnyerését, avagy megverését ne tartsuk történetnek, és soha onnat ki ne rekesszük az Úrnak akaratját és tanácsát. Miért? Azért, mert bizony kisebb dolog

* ARIST. *Eth. Nic.* II. 1107b.

¹¹ csak csak (szókettőzés)

¹² <hátul>:utol;ütő (tollhba másoló által javítva)

is soha nem leszen az emberek közt annak az Úrnak híre, akarhatja és vezérlése nélkül. Ismerjük meg az ő haragját, ne mulassuk fülünk mellett az Őfelsége intését, érezzük meg sújtolását [a. m. verését], ne mondják mifelőlünk is azt, az mit Jeremiás Júda országa felől, cap. 5. [Jer 5,3]: *Uram, megvered őket, s nem fájlalák, ugyan megroncsolod őket, s mégsem tanulának, megkeményíték orcájokat és nem akarának megtérni.* De bizony nemhogy mi így nem panaszkodhatnánk [ím:] Jeremiással együtt az mi sok prédikálásunknak, az Isten igjéből való sok szép intésünknek megvetéséért, sőt, ha ugyan sírással panaszkodásunkat megegyítjük is [439:], nem volna csuda, mert úgy megroncsola, úgy megvere minket az Úr Isten, hogy ugyan csak magnak valót hagyja meg bennünk. De tértünk-e meg? Tanultunk-e valamit az megroncsolás, az megverés után? Bizony, nem az kőnél, hanem az ércnél is erősebb, keményb az mi orcánk, az mi szívünk. Kiért bizony féltő, hogy ha mégis ebben megyünk elő, ennél is inkább meg ne rontson Őfelsége.

Vajha megtérnénk, és az mi Istenünk parancsolati szerént járnánk, nemcsak ezekből, hanem ezeknél nagyobb nyavalyáinkból is ki tudna minket szabadítani, miképpen ezt mind egyebek, s mind az mostan meghallott példa meg(mutatja)bizonyítja. Az kik galambganéval és szerelmes magzatjoknak húsával élnek vala az nagy éhség miatt, másodnap oly nagy bőségben, gazdagságban lőnek, kit soha nem remélhetnek, sem el nem hihetnek vala. Mint amaz fő ember, az ki azt mondja vala, hogy ha az Isten az mennynek csatornáját kinyitná, és mint az sebes eső, úgy esne az gabona is, nem lenne az a bőség, az kit az próféta mond vala. De meglőn, ő pedig az hűtötlenségért meghala. Ilyen reméttelen való bódogságot adhat most is az Úr az övéinek és adna minékünk is, ha tudnók kérni és venni.

De ha megtérnénk szüüből, és az mi Istenünknek parancsolati szerint járnánk, bizony nem kicsin dolgokon mennénk által, de amiképpen Őfelsége azokból csudálatos könnyű móddal meg tudna szabadítani, még azoknál is nagyobb nyavalyáinkból is ki tudna minket szabadítani, miképpen ezt mind egyebek, s mind az mostan meghallott példa megbizonyítja. Mert ezek az Samáriában lévőek immár annyira megszorultak vala, oly nagy éhségre jutottak vala, hogy galambganéval, szerelmes magzatjoknak húsával élnek vala az nagy éhség miatt, de az mint az próféta, Elizeus, ki akkor benn vala Samáriában, azelőtt való nap megmondá, oly nagy bőségben és gazdagságban lőnek, az kit sohasem remélhettek, sem várhattak volna, de az próféta szava szerint lőn, ki azt mondta vala [2Kir 7,1–2]: *Ezeket mondja az Úr:*

Meglátjátok, hogy az holnapi napon oly nagy bőség, olcsóság leszen, hogy az zsemlyének vékája egy statert fog érni Samáriának kapujában, és két véka árpa egy statert. Felevén pedig egy az hadnagyok között, mondá az Úrnak emberének: Ha az Isten az mennyeknek csatornáit ki nem nyitná, és mint az sebes eső, úgy esne az gabona is, nem lőn az a nagy bőség, az mellyet mondasz. Mondá Elizeus: Meglátod, hogy megleszen az tennen szemeiddel,¹³ de nem eszel benne. Meglőn azért, de ez a főember az ő hűtötlenségeiért meghala, nem lőn része az nagy bőségben, olcsóságban. Illyen remintelen való bódogságot most is, ha megérdemlenők, s tudnók kérni, adhatna az Felséges Úr Isten. De az mi gyönyörűségünknek keresése előtte jár az ő akaratjának, ezokáért Őfelsége megvonja tőlünk illyen jó akaratját.

¹³ *hogy megleszen az tennen szemeiddel, <hogy megleszen> (szókettőzés másoló által javítva)*

183. beszéd (K5, Sz)

K5 || [73v:] **Concio CLVXXXIII. Psal. LXXXI. [Zsolt 82,1]:**

15. *Judicum officium*

Az Isten áll az isteneknek gyülekezetiben és az istenek közt teszen törvént etc.

[440 (270):] **Concio ex Ps. LXXXI., 81. [Zsolt 82,1–8]:**

|| Sz

Az Isten áll az isteneknek gyülekezetiben és az istenek |:közt:] teszen törvént. Meddig ítélték hamisságot, és az istenteleneknek meddig kedveztek? Az szegínyeknek és az árváknak igaz törvént szolgáltatottok, az alázatost és az szegínt megigazítsátok! Szabadítsátok meg az szegínt és az szűkölködőt, az bűnösnek kezéből mentsétek! Nem tudták, nem értették, sötétségben járnak. Tudatlanok, nincs értelmek, az sötétségben járnak. Meglódulnak az földnek fundamentomi. Én mondtam ugyan, hogy istenek vadatok és az Magosságbelinek fiai. Tü peniglen mint akárminemű rendbeli emberek, meghaltok. És miképpen egy az hatalmasak között akárki, elestek. Kelj fel, Úr Isten, ítélj meg ez földet, mert mind ezek tied, és te örökséged mind az egész földnek minden nemzetsége.

[74r:] Semmiféle rendbeli embereknek nem szükségesb és nem hasznos¹ az intés, mint az tisztviselő és fejedelemségben helyeztetett személyeknek. Mert ha azok megbotlanak, nemcsak magoknak, hanem sokaknak kárt és veszedelmet szereznek. És mivelhogy böcsülletes állapotban vadnak, nem minden mer nekik szólni, hanem ha látja, hogy valamiben még vétkeznek is, elnyeli, eltűri és elhallgatja az alább való állapotban lévő (élő |:aut:] való) ember. Annakokáért az Úr Isten eleitől fogva szokta az hatalmasokat és fejedelmeket vagy őmaga megszólítani, oktatni, vagy bizonyos szolgálait, prófétáit hozzáküldeni, hogy azokat ő szavával tisztekre emlékeztessék és megintsték. Azért nem hallhatnak sohun igazat az főnépek, mint az igaz tanítóknak szájából, főképpen ha az szent könyben

¹ *hasznos* (tollhiba)

[a. m. könyvben] megíratott leckéket adják eleikben. Efféle hasznos tanítás vagy az ez mostani meghallott dicséretben, kinek nagy méltósága innét is megtetszik, hogy mikor Krisztus Urunk az zsidóktól méltatlan kárhóztatnék, innét vőn bizonságot és maga mentségére való okot.

Semmiféle rendbeli embereknek nem szükséges és nem hasznos az intés, mint az tisztviselő és az fejedelemségben helyheztesített személyeknek. Mert ha azok megbotlanak, nemcsak magoknak, hanem sokaknak kárt és veszedelmet szereznek. És mivelhogy böcsülletes állapotban vadnak, nem minden mer nekik szólni, hanem ha szinte látják is, hogy valamiben még vétkeznek is, elnyelik, eltűrik és elhallgatják az alább való állapotban élő emberek. Annakokáért az E. M. F. Úr Isten eleitől fogva szokta az hatalmasokat és fejedelmeket vagy őmaga megszólítani, vagy bizonyos szolgálait, prófétáit hozzájuk küldeni, hogy azokat ő szavával tisztekre emlékeztessék és meginsték. Azért nem hallhatnak sohul igazbat az főnépek, mint az igaz tanítóknak szájából, főképpen ha az szent könyvben [a. m. könyvben] beíratott [441:] leckét adják eleikben. Ezféle hasznos tanítás vagy az ez mostan meghallott dicséretben is, kinek nagy méltósága innét is megtetszik, hogy mikor Krisztus Urunk az zsidóktól méltatlan kárhóztatnék, innét vőn bizonságot és maga mentségére való okot.

3 *habet partes.* Három része vagy az penig ez psalmusnak. Mert az első és az utolsó versben szól az próféta, az mely ígik penig ezek között vadnak, önne magaz az Istennek beszédi.

Három része vagy az penig az psalmusnak. Mert az első és az utolsó versben őmaga szól az próféta, az mely ígik penig az utolsó és első versek között vadnak, önne magaz az Felséges Istennek beszédi.

Így szól azért elsőben az próféta [Zsolt 82,1]: *Az Isten áll.* Az uraságban főképpen az az vétek szokott lenni, hogy az embert felfújja és kevélyté teszi. Mert mikor látja, hogy minden őtet böcsüllí, és hogy az mit akar véghez vinni, véghez viheti, egyebeken hatalma vagy az, elhiszi magát, [74v:] és azt tudja, hogy senki nállánál nagyobb nincs, és ugyan istennek tartja magát. Ezért olvassuk egy poétánál, hogy egy kegyetlen fejedelem azt mondja: *Quod Jovi, hoc regi licet.* (Seneca in Herc. fur.)* Ezt mondja vala amaz istentelen Nikánor is, 2.

* SEN. H. Fur. 489.

Machab. 15. [2Mak 15,3–5]: *Hallod-e, ha Isten vagyon mennyben, lakjék, parancsoljon ott, de én is úr vagyok itt ez földön, azt akarom, hogy az mit én parancsolok, végbenmenjen.* Az bolond római Domitianus imperator is azt hagyá, hogy ötet istennek és úrnak híják, és így szokott vala íratni, parancsolni: *Az mi urunk, istenünk azt hagyá.** Voltak olyak, kik még az mennyei dörgést is magoknak tulajdonították, és ők is villamást és mennyütő köveket [a. m. villámokat] szerettek magoknak. Tudd-e, csak Pilátus is mit mívele, mint felhúzá magát, mely fennyen pöké [a. m. köpte] markát, mikor Krisztus Urunk nem akara neki szóllani? Mondá [Jn 19,10]: *Nekem nem szóllasz-e? Nem tudod-e, hogy hatalmam vagyon reá, hogy elbocsássalak vagy megölesselek?* Mintha azt mondaná: *Életed, haláloed kezemben vagyon. Én vagyok most neked istened, ha akarok, élsz, ha akarok, meghalsz.*

Suet. in Dom. Marcialis: edictum domini Dei nostri.

Így szól azért elsőben az próféta [Zsolt 82,1]: *Az Isten áll etc.* Az uraságban főképpen ez az vétek szokott lenni, hogy az embert felfújja és kevélyé teszi. Mert mikor látja az ember, hogy ötet minden böcsüllí, és hogy az mit akar, véghez viheti, egyebeken hatalma vagyon, elhízi magát, és azt véli, hogy senki nincs önállánál nagyobb, és többere ugyan istennek tartja magát. Ezért olvassuk egy régi poétánál, Seneca: *Quod Jovi, hoc et regi licet.*** Azaz az mi szabad Jupiter Istennek, szabad az királynak is. Ezt mondja vala amaz istentelen Nikánor is, 2. Mac. 15. [2Mak 15,3–5]: *Hallod-e, ha Isten vagyon mennyben, lakjék, parancsoljon ott, de én is úr vagyok itt ez földön, azt akarom, hogy az mit parancsolok, végbenmenjen.* Amaz római bolond Domitianus is azt hagyá, hogy ötet istennek és úrnak híják, és így szokott vala íratni, parancsolatjában: *Az tü uratok, istenetek, az Domitianus azt hagyja és parancsolja.** Sőt, még ugyan olyak is² voltak, kik még az mennydörgést is maguknak tulajdonították, és ők is villamást és mennyütő köveket [a. m. villámokat] szerettek magoknak. Tudd-e, csak Pilátus is mit mívele, mint felhúzá magát, mely fennigen pöké [a. m. köpte] markát, amikor Krisztus Urunk nem akara neki szólni? Tudd-e, mit monda? Azt monda [Jn 19,10]: [442:] *Nekem nem szóllasz-e? Nem tudod-e, hogy hatalmom vagyon nekem reá, vagy elbocsássalak vagy megölesselek?* Mintha azt mondaná: *Életed, haláloed kezemben vagyon. Én vagyok most neked istened, ha akarok, élsz, ha akarok, meghalsz.*

Suet. in Domit. Marcialis: edictum domini Dei que nostri.

* Suet. Dom. 13.2.; Mart. 5.8.1.

** Sen. H. Fur. 489.

² <olly> ugyan olyak is (tollhiba másoló által javítva)

Holott annakokáért tudja vala az próféta az fejedelmeknek felfuvalkodott természeteket, ez dicsíretnek kezdetin meginté őket, hogy abban az kevély cselekedésben hátrahagyjanak, mert vagyon még nálloknál erősb, hatalmasb, ki őrajtok úgy uralkodik, mint ők egyebeken [Zsolt 82,1]: *Az Isten áll az isteneknek gyülekezetiben* etc. Azaz, noha tü, fejedelmek nagy méltóságban vattok, és mintegy istenek vattok az község közt, [75r:] de azért nektek is vagyon Istenetek, az ki nagyobb nállatoknál, és minthogy tü uralkodtok és törvént tesztek az alattatok valókra, azonképpen vagyon, ki tütöket megítél és törvént teszen reátok. Így szól Mózes, Deut. 10. [5Móz 10,17] az Izrael fiainak: *Az tü Uratok, Istenetek isteneknek Istene és uraknak Ura, nagy, hatalmas, rettenetes Úr, ki nem néz az személyyekre, sem az ajándékokra.* Innét azért elsőben az tisztviselők és méltóságban helyeztetett személyyek tanulják meg, hogy az ő tisztekben és ítéletekben az kegyetlenségtől idegenek legyenek, ne ítélik és tartsák³ azt, hogy alattok való szolgák, és az község teremtettt állati, és csak őnekik vagyon hatalmok rajtok, hanem jusson eszekben, hogy mind azoknak, s mind őnekiek vagyon egy erős Urok, kinek szinte olyan hatalma vagyon őrajtok, mint nekik az köznépén.

1. *discant.*

Alieni sint a crudelitate.

Holott annakokáért tudja vala az próféta az fejedelmeknek ilyen felfuvalkodott szüveket és természeteket, ez dicsíretnek kezdetin meginté őket, hogy abban az kevély vélekedésben alább hagyjanak, mert vagyon még nálloknál nagyobb, hatalmasb, ki őrajtok úgy uralkodik, mint ők egyebeken. Mellyet az próféta imez igékben jelent meg [Zsolt 82,1]: *Az Isten áll az isteneknek gyülekezetiben.* Azaz, noha tü, fejedelmek nagy méltóságban vadtok, és mintegy egy istenek, olyanok vattok az község közt, de azért tünektek is vagyon Istenetek, az ki nagyobb tünállatoknál, és minthogy tü uralkodtok és törvint tesztek az alattatok valókra, azonképpen vagyon, az ki tütöket is megítél és törvint teszen reátok. Így szóla Mózes, Deut. 10. [5Móz 10,17] az Izrael fiainak: *Az tü Uratok, Istenetek isteneknek Istene és uraknak Ura, nagy, rettenetes, hatalmas Úr, ki nem néz az személyyre, sem az ajándékokra.* Innét azért elsőben az tisztviselők és méltóságban helyeztetett személyyek tanulják meg, hogy az ő tisztekben és ítéletekben az kegyetlenségtől idegenek legyenek, ne ítélik és ne tartsák azt, hogy az alattok való szolgák, és község ő teremtettt állati, és hogy csak őnekik vagyon hatalmak rajtok, hanem jusson eszekben, hogy mind azoknak, s mind őnekiek vagyon

³ *tartják* (tollhiba)

egy erős Urok, az kinek szinte olyan hatalma vagyon őrajtok, mint nekik az köznépén.

Másodszor, vegyék eszekben, hogy az tanácskozásban, az törvénytételben álnakságtól, kedvezéstől, hamisságtól óják magokat. Mert bizony nincs titokban, rejtekben cselekedetek, köztök vagyon, ott ül, ott hallgat az Isten, érti nemcsak beszélgetéseket, hanem általlátja még szívök gondolatját is, és ha ők az pereseknek törvént tesznek, bizony az Isten is őreájok. Ezért mondja vala Jozafát is az bíráknak, 2. Paral. 19. [2Krón 19,6–7]: *Meglássátok, mit cselekesztek, mert nem embereknek tesztek törvént, hanem az Úrnak, és valamit ítélték, de visszatér és fordul reátok. Legyen az Úrnak félelme veletek, mindenben szorgalmatosok legyetek, mert nincs az mi Urunk Istenünknél hamisság.* Minekutánna azért így készítte el [75v:] szívöket az fejedelmeknek, leüté szarvokat, és az alázatosságra, az szilígységre inte az próféta, immár az második részében ez dicsíretnek, az Úrnak szavával, ő képében szólítja és oktatja őket [Zsolt 82,2]: *Meddig ítélték hamisságot, és az istenteleneknek etc.* Ez az Istennek kemény, haragos feddése, intése és panaszolkodása az hamis és istentelen fejedelmekre, tisztviselő emberekre, törvénytevőkre.

2do discant.

2da pars.

Másodszor, ugyan innét vegyék eszekben azt is, hogy az tanácskozásban, az törvénytételben álnakságtól, kedvezéstől, hamisságtól óják magokat. Mert bizony nincs titokban és rejtekben cselekedetek, köztök vagyon, ott ül, ott hallgat az Isten, [443:] érti Ófelsége nemcsak beszélgetéseket, hanem általlátja még szívek gondolatját is, és ha ők az pereseknek törvint tesznek, bizony az Felséges Úr Isten is hasonlóképpen szentenciát mond őreájok. Ha jól ítélnék, vélek össze ítéel Ófelsége is. De ha hamissan ítélnék, igazán ítéel Ófelsége őellenek. Ezért mondja amaz istenfélő Jozafát király is az bíráknak, 2. Par. 19. [2Krón 19,6–7]: *Meglássátok, mit cselekesztek, mert nem embereknek tesztek törvént, hanem az Úrnak, és valamit ítélték, de visszatér és fordul reátok. Legyen az Úrnak félelme veletek, mindenben szorgalmatosok legyetek, mert nincs az mi Urunknál, Istenünknél hamisság.* Minekutánna azért így leüté szarvokat az próféta az fejedelmeknek, és az alázatosságra és szilígységre inté, immár az második részében ez dicsíretnek, az Úrnak szavával, ő képében szólítja és oktatja őket, mikor így szól [Zsolt 82,2]: *Meddig igazgattok merő hamissággal, és az latrokat meddig tartjátok holnotok alatt ily könnyű gráciával?* Ez az E. M. F. Istennek kemény, haragos feddése, intése és panaszolkodása az hamis és istentelen,

kegyetlen fejedelmekre, tisztviselő emberekre, törvénytevőkre rettentően visszatér, fejekre fordul.

1. Három dolgot mutogat pedig itt ez igékben. Elsőben feddi őket gonoszságról. Másodszor, mi volna tiszték, megmutatja. Harmadszor, az ő szófogatlaságoknak mi legyen haszna és jutalma, megmutatja. Az elsőt egy verssel, az másodikat kettővel, az harmadikat három verssel magyarázza meg.
2. 3.

Három dolgot mutogat pedig ez igékben az próféta. Elsőben feddi őket gonoszságokról. Másodszor, mi volna tiszték, megmutatja. Harmadszor, az ő szófogatlaságoknak mi legyen haszna és jutalma, megmutogatja. Az elsőt egy verssel, az másodikat kettővel, az harmadikat három verssel magyarázza meg.

1. Feddi őket gonoszságokról.

- Mond [Zsolt 82,2]: *Meddig ítélték hamissan.* Itt elsőben vedd eszedben, hogy az Úr azokat szólítja meg, azokra panaszkodik, az kik nem akkor kezdték vala az hamisságot, hanem ugyan elkanásztak vala rajta, és szokássá vötték vala. Mintha azt mondaná az Úr Isten: Úgy tetszik, hogy elég volna immár eddig, de az mint elindultatok, az mint látom, ugyan nem akartok ebben véget vetni. Vallyons meddig mentek el benne? Holott vedd eszedben, hogy az Úrnak haragja és bosszúállása nem azokra gerjed fel, az kik ritkán, egyszer–kétszer tudatlanságból vétkeznek, hanem az kik szánt szándékból minduntalan hamisságot cselekednek, ugyan megszokták és gyönyörködnek benne, és szándékokban, gondolatjokban sincs, hogy valaha elhagyják, és kitérjenek belőlle.
- 1.

S mond [Zsolt 82,2]: *Meddig ítélték hamissan.* Itt elsőben, szerelmes atyámfia, keresztyén, vedd eszedben, hogy az Nagy Úr azokat szólítja meg elsőben, azokra panaszkodik, az kik nem csak akkor kezdték vala először az hamisságot, hanem immár teljességgel elkanásztak vala rajta, és szokássá vötték vala. Mintha azt mondaná az Úr Isten: Úgy tetszik, hogy elég volna immár [443+1:]⁴ eddig, de az mint elindultatok, az mint látom, ugyan nem akartok ebben véget vetni. Vallyons meddig mentek el benne? Holott, szerelmes atyámfia, keresztyén, vedd eszedben, hogy az E. M. Úrnak haragja és bosszúállása nem azokra gerjed fel, az kik ritkán, egyszer–kétszer vét-

4 A számozásból kimaradt oldal.

keznek ex ignorantia, hanem az kik, spontén [a. m. önként], szánt szándékból minduntalan hamisságot patrálnak [a. m. követnek el], cselekesznek, ugyan megszokták, gyönyörködnek benne, és szándékokban, gondolatjukban sincs, hogy valaha elhagyják, és kitérjenek az ő megdöglött hamisságokból.

[76r:] Másodszor, innét azt is megtanulhatjuk, mely kegyelmes az Úr, ki még azokat is, az kik az fertelmességben elborultak, várja s inti, penitenciára híja, maga az ő elébbi gonoszságokért az büntetést igen megérdemlenék. Ugyanitt vedd eszedben azt is, hogy az fejedelmekben és bírákban nem lehet nagyobb véték az hamis ítélet- és törvénytételnél. Mert noha egyéb vétkek is lehetnek benne, úgymint az kevélység, kegyetlenség, szitkozódás, fősvénység etc., de az ő tisztivel és hivataljával egyik sem ellenkezik úgy, mint az hamis törvénytétel. Mert ebben áll az ő tiszti, azért választatik, hogy igazságot szolgál-tasson, mellyet ha elhagy, immár nem bíró, nem széki ülő. Ez az oka, hogy itt az Isten nem azt mondja: Meddig kevélykedtek? Meddig fősvénykedtek? Hanem [Zsolt 82,2]: *Meddig ítélték hamisságot*, vagy pedig hamissan? Honnat megtanulják az törvénytevők, hogy noha azon kell ügyekeznie, hogy egyéb vétkektől is üresek legyenek, de főképpen attól, az mi ellenkezik az ő hivataljoknak tulajdonságával, tudniillik a hamis ítélettel.

2do.

Másodszor, ugyan innét szerelmes atyámfiak, keresztyének, azt is megtanulhatjuk, mely kegyelmes az Úr, ki még azokat is, az kik az fertelmességben beborultak, várja, inti és híja penitenciára, maga az ő elébbi gonoszságokért az büntetést igen megérdemlenék. Ugyanitt, szerelmes atyámfia, keresztyén, azt is vedd eszedben, hogy az fejedelmekben és bírákban nem lehet soha nagyobb véték az hamis ítélettétel és az hamis törvénytételnél. Mert noha egyéb vétkek is lehetnek benne, úgymint az kevélység, kegyetlenség, irgalmatlanság, szitkozódás, fősvénység, de az ő tisztivel és hivataljával ennek egyik sem ellenkezik úgy, mint az hamis törvénytétel. Mert ebben áll az az ő tiszti, azért választatik erre, hogy igazságot szolgál-tasson, mellyet ha elhagy, immár nem bíró, nem székülő. És ez az oka, hogy az E. M. F. Úr Isten nem azt mondja: Meddig kevélykedtek? Meddig fősvénykedtek? Meddig kegyetlenkedtek, átkozódtok, szitkozódtok? Hanem azt mondja, látod-e [Zsolt 82,2]: *Meddig ítélték hamissan?* Honnan tanuld meg, szerelmes atyámfia, keresztyén, ha törvénytevővé, ha istenné tött az Isten, hogy noha azon is kell teneked ügyekezned, hogy egyéb vétkektől is immunis, mentes légy, de főképpen attól ódd magad,

az mi ellenkedik az te hivatalodnak tulajdonságával, tudniillik hogy ne légy hamis az ítéletben.

Meg is jelenti penig az hamis ítéletnek gyökerét és fővebbik s gyakrabban való okát [Zsolt 82,2]: *Meddig néztek*, úgymond, *az bűnösöknek személyére?* Igen nagy akadály az törvénytételben, és az hamisságra igen nagy alkalmasságot szolgáltat az személyválogatás, mikor az bíró azt tekinti, hogy imez atyámfia, öcsém, bátyám, sógorom, barátom, jól tött emberem, gazdag, hatalmas. Mert afféle dolgok még az igazakat is megtántorítják és az igazságról elvonsszák. [76v:] Ez az oka, hogy még az régi pogánok közt is volt ez szokás, mint Athénásban az Areopagusban, hogy az bírák éjjel, sötétben töttek törvént, hogy az perlőknek személyeket ne lássák, meg ne esmérnék, hanem csak szavokat hallanák. Némellyek penig az igaz törvénytevőknek ábrázatját úgy jelentették, hogy az szemek be vagyon kötve, és az kezek el vagyon vágva, csonkák és vakok, hogy tudniillik se személyválogatók, se ajándékvevők ne legyenek. Ez az oka, hogy szántalan sok helyen az Isten felől azt olvassuk az Írásban, hogy Ófelsége nem személyválogató, és minden fejedelmeket, bírákat is arra int.

Meg is jelenti [443+2:]⁵ az hamis ítéletnek fundamentumát és gyökerét és gyakrabban való okát, mikor így szól [Zsolt 82,2]: *Meddig néztek*, úgymond, *az bűnösnek személyére?* Igen nagy akadály az törvénytételben, és az hamisságra nagy alkalmasságot ad az személyválogatás, mikor az bíró azt tekinti, hogy imez atyámfia, öcsém, bátyám, sógorom, barátom, jól tött emberem, gazdag, hatalmas etc. Mert ezféle dolgok még az igazt is megtántorítják és az megismert igazságról elvonsszák. Ez az oka, hogy még az régi pogánok közt is volt ez szokás, mint Athénásban az Areopagusban is ezt mielték, hogy mikor az bírák törvint töttenek, éjjel, az sötétben töttek törvint, hogy az perlődőknek, törvénykedőknek személyeket ne látnák és meg ne ismernék, hanem csak szavokat hallanák. Némellyek penig az igaz törvénytevőknek ábrázatját úgy jelentették és mutatták meg, hogy az szemek be vagyon kötve, és az kezek el vagyon vágva, csonkák, vakok, kivel azt akarják jelenteni, hogy az törvénytevők személyválogatók ne legyenek. Ez az oka, hogy szántalan sok helyen az Isten felől azt olvassuk az Írásban, hogy Ófelsége nem személyválogató, és minden fejedelmeket, tisztviselőket, bírákat is arra int.

⁵ A számozásból kimaradt oldal.

Minekutánna megfeddé vétkekről az hamis bírákat, immár tiszteteket eleikben adja, oktatja és tanítja [Zsolt 82,3]: *Tegyetek törvént az szűkölködőknek és árváknak*. Noha az igaz törvény nemcsak abban áll, hogy az szegényeknek szolgáltatassék ki az ő igazsága, mert azt mondja az Úr, Levit. 19. [3Móz 19,15], *Hamis ítéletet ne tégy, ne tekintsed se az szegénnek személyét, se az hatalmasnak orcáját ne böcsüljed, hanem igaz ítéletet tégy az te felebarátodnak*, mindazonáltal itt emlékezik az Úr Isten csak az szegényekről, mert nem kell azon félni, hogyha az gazdagoknak igazsága vagyon, hogy igaz törvénye nem leszen, vagy hátramarad dolga. Holott hamis egyébben is, gyakrabban ő jár nyertesben. Erre azért nem szükség intés, mert szabad akaratjok szerént hajlandók az bírák az gazdagnak jó válaszadásra. De az szegény és gyámoltalan gyakorta elnyomatik az hamis gazdagtól, azért főképpen mindenütt az szegények causáját commendálja az Isten az bíráknak.

2. *Tiszteteket eleikben adja.*

Minekutánna megfeddé vétkekről az hamis bírákat, fejedelmeket, immár tiszteteket is eleikben adja, oktatja és tanítja, mikor így szól [Zsolt 82,3]: *Tegyetek törvint az szűkölködőknek és az árváknak*. Vide textum supra. Noha az igaz törvény nemcsak abban áll, hogy az szegényeknek szolgáltatassék az ő igazsága, mert azt mondja az Úr, Levit. 19. [3Móz 19,15], *Hamis ítéletet ne tégy, ne tekintsed se az nyomorultnak, gyámoltalannak személyét, se az hatalmasnak [444:] orcáját ne böcsüljed, hanem igaz ítéletet tégy az te felebarátodnak*. De mindazonáltal itt emlékezik az E. M. F. Úr Isten csak az szegényekről. Kérdénéd, mi ennek az oka? Megmondom én. Ez az oka annak, mert nem kell azon félni, hogyha az gazdagoknak igazsága vagyon, ennek igaz törvénye nem leszen, vagy hogy penig hátramarad dolga, mert látjuk, hogy még hamis ügyében is gyakrabban az hatalmas, az gazdag, az magabíró jár nyertesben. Érted hát, hogy erre nem annyira szükség az intés, mert szabad akaratjok szerint is tudnak ehhez az bírák, hajlandók az gazdagnak az jó válaszadásra. De az szegény és nyomorult, az gyámoltalan inkább mindenkor elnyomatik az istentelen, csalárd, hamis gazdagtól, azért főképpen mindenütt az szegények, gyámoltalanoknak, jövevényeknek causáját, ügyit commendálja, ajánlja az Felséges Úr Isten az bíráknak.

[77r:] Vedd eszedben penig az igaz ítéletnek részeit, folyását és processussát mely szépen megírja és előnkben adja az Úr Isten.

Vedd eszedben penig az igaz ítéletnek részeit, folyását és processusát, rendit mely igen szépen megírja és előnkben terjeszti az E. M. F. Úr Isten.

- I. Elsőben azt mondja [Zsolt 82,3]: *Tegyetek törvént.* Ez az első grádus, hogy az bíró elévegye dolgát, ne fárassza, ne halogassa sokáig. Mert *Gradus seu species caussae.* anélkül is gyámoltalan és sokáig nem várhat. Tudd-e, mivel kárhoz-
Luc. 18. tatja Krisztus Urunk amaz hamis bírót [Lk 18,1–8], hogy az szegény özvegyasszont nem hallgatja vala meg, nem veszi vala elő dolgát, hanem csak füle mellett bocsátja vala el kiáltását?

Elsőben azt mondja [Zsolt 82,3]: *Az szegínyeknek és az árváknak igaz törvint szolgáltatatok.* Ez az első grádus, hogy az bíró elévegye dolgát az szegínynek, az árvának, az gyámoltalannak, ne halogassa, ne epesz-
 sze, ne rontsa, ne fárassza sokáig, ne tegye kuldussá, mert anélkül is gyámoltalan és sokáig nem várhat. Tudd-e, szerelmes atyámfia, ke-
 resztyén, hallottad-e, mivel kárhoztatja Krisztus Urunk amaz hamis bírót [Lk 18,1–8], hogy az szegíny özvegyasszont nem hallgatja vala meg, nem veszi vala elő dolgát, hanem csak füle mellett elbocsátja kiáltását? [Lk 18,5] *Eluntam az asszonnak sok reám való járását, sok panaszolkodását, annakokáért előmbe veszem [445:] könyörgését, jó válasszal bocsátom.*

2. Második grádus [Zsolt 82,3]: *Az nyavalyást, szegént megigazítsátok.* Nem elég, hogy audientiát adj az szegénnek, az seriesben helt adj neki, hanem az igazságot megértvén az gazdagok és hatalmasokra nézvén el ne nyomd, hamisra ne fordítsad az ítéletedet, hanem meg-
 igazíts, igaznak és ártatlannak prononciáld.

Második grádus ez [Zsolt 82,3]: *Az nyavalyást, az szegínt, az gyámol-
 talant megigazítsátok.* Nem elég ám az tisztviselőknak, az bíráknak, hogy audientiát, az seriesben helt adjanak, dolgát csak elé vigyék, ha-
 nem kívántatik, hogy igazságát megértvén az gazdagok és hatalma-
 sokra nézve el ne nyomják, hamisra ne fordítsák az gyámoltalannak, jövevénynek, nyomorultnak, az árvának ítéletit, hanem megigazítsák, és az ő igazsága szerint ártatlannak prononciálják.

Harmadik grádus az executio [Zsolt 82,4]: *Szabadíts meg az szegént.* Nincs az törvének haszna, ha nincs erőssége, és ha mit az bíró

pronunciál, azt azután ki nem szolgáltatja, exequálja. Azt parancsolja azért az Isten, hogy minekutánna meghallgatod igazságát, megérted és igaz ítéletet téssz az szegénnek, azután ugyan cselekedettel is segítséggel légy neki, és az hatalmasoknak, kegyetleneknek kezekből kiszabadítsad, megmentsed. Ez azért tiszték⁶ az igaz bírának és fejedelmeknek.

Sicut campana sine pistillo, sic lex sine executione, mint az harang ütő nélkül, így az törvény az kiszolgáltatás nélkül.

Harmadik grádus az törvénytételben az executio, az elégtétel [Zsolt 82,4]: *Szabadíts meg az szegínt, az gyámoltalant, az nyomorultat, az árvát az bűnösnek kezéből megmentsed.* Nincs az törvénnenk semmi haszna, ha nincs erőssége, és ha mit az bíró pronunciál, azt azután ki nem szolgáltatja, nem exequálja, nem engedőt[!] az elégvételre nem bocsát. Azt parancsolja azért az E. M. F. Úr Isten, hogy minekutánna meghallgatá⁷ az bíró, az tiszt az nyomorultnak, az gyámoltalannak, az árvának igazságát, megérti az igaz ítéletet, és igaz törvént teszen az szegínnnek, az gyámoltalannak, az árvának, azután ugyan cselekedettel is segítséggel legyen neki, és az hatalmasoknak, az kegyetleneknek, az hamissaknak kezekből kiszabadítsák, megmentsék, mert enélkül minden törvénytételadások semmi, mert ezaránt is az hatalmasok, az gazdagok be szokták dugni az bírónak, az tisztviselőnek torkát, és így látod-e, az gyámoltalannak, az árvának⁸ causája vagy dolga elé nem mehet. Ez volna azért tiszték az Isten székében való igaz bírának, tisztéknek, fejedelmeknek, uraknak. Mert azért mondatnak, látod-e, isteneknek, az igaz ítéletű Istent követnék az ítéletnek rendiben, személyválogatók ne lennének.

Harmadszor immár panaszkodik vakmerőségekről, és szófogadatlanságoknak jutalmát megmutatja [Zsolt 82,5]: *Tudatlanok, nincs értelmek, az sötétségben járnak.* [77v:] Bizony, ha valami dologban szükséges az elme, az okosság, az értelem, az törvénytételben igen megkévántatik, nemcsak azért, hogy gyakorta az igazság homályos, elrejtett, hanem hogy az gonosz emberek inkább beborítják és család okoskodásokkal meghomályosítják, befedezik. Ezért Salamon, mikor az királyságra választaték, és az Isten szabadságot ada neki, hogy valamit akar, kérjen s elveszi, nem kére egyebet bölcsességnél, és annak ilyen okát adá [1Kir 3,7–9]: *Uram, ez az te néped sok, megszámlálhatatlan, én⁹ pedig kiseded, tudatlan gyermek vagyok. Hogy tudjak én ezeknek*

3.

⁶ *tetszik* (tollhiba)

⁷ *meghallgat* (tollhiba)

⁸ *az árvának, az gyámoltalannak, az árvának* (szókettőzés)

⁹ *és* (tollhiba)

*törvént tenni, hanem ha az te szolgálának értelmes szívet adsz? Szükség tehát az tudomány, az bölcsesség az törvénytevőknek, az bírának. De ez nyilván vagyon, hogy valaki az testi indulatok után jár, személyválogató, ajándékszerető, annak az elméje nem tiszta, és az igazságot meg nem látja. Tudd-e, mit mond Cato: *Impedit ira animum, ne possit cernere verum.*^{*†} Az Istennek könyve azt mondja [5Móz 16,19], hogy az ajándék még az bölcseknek is szeméit megvakítja, betölti. (*Multum animum donum, et mores coecat sapientum.*)*

[446:] Harmadszor immár panaszkodik vakmerőségekről, és szófogadatlanságnak jutalmát megmutatja, ahol így szól az Felséges Úr Isten [Zsolt 82,5]: *Tudatlanok, nincs értelmek, az sötétségben járnak.* Bizony, ha valami dologban szükséges az elme, az szép okosság, az értelem, valóban az törvénytételben igen megkívántatik, nemcsak azért pedig, hogy az igazság gyakorta homályos, sötétes, elrejtett, hanem ezért mondhatatlan szükséges az elme, az okosság, hogy az gonosz, hamis, csalárd, ravasz, álnok emberek inkább beborítják és csalárd okoskodásokkal meghomályosítják, befedezik az szép, igyenes okosságot. Ezért mondja amaz isteni elmével felékesített király, az bölcs Salamon, mikor az királyságra felválasztaték, és az Felséges Úr Isten szabadságot ada neki, hogy valamit akar, kérjen s elveszi, nem kére egyebet az bölcsességnél, kinek ilyen okát adá az bölcs király [1Kir 3,7–9]: *Uram, az te néped sok, megszámlálhatatlan, én pedig kiseded, tudatlan gyermek vagyok. Hogy tudjak én ezeknek törvént tenni, igazságot szolgáltatni, az jó és gonosz közt választ tenni, hanem ha, Uram, az te szolgálának értelmes szívet adsz? Érted tehát, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy szükség az tudomány, az bölcsesség, az szép értelem az törvénytevőknek, az bírának, tiszteknek, királybírának, uraknak, fejedelmeknek, ha avvégre élnének az okossággal, értelemmel, az mivégre az Úr Isten azt önekiek adta volna. De ez nyilván vagyon, hogy valaki az testi indulatok után jár, személyválogató, ajándékszerető, bosszúságűző, annak az elméje nem tiszta, és az igazságot soha az olyan meg nem látja. Látná, az mi azt nézi, de nem követi. Tudd-e, mit mond az bölcs Cato az ilyen haragos, haragtartó, bosszúságűző, törvénytevő bírák felől: *Impedit ira animum, ne possit cernere verum.*^{*†} [447:] Az E. M. Istennek szent könyve ez mellé azt mondja [5Móz 16,19], hogy az ajándék még az bölcseknek szemeket¹⁰ megvakítja, beköti, elméjeket megbolondítja.*

* DION. CATO *Distich.* 2.4.

¹⁰ *szíveket* (tollhiba)

Tehát méltán és igazán mondja itt az hamis bírák felől [Zsolt 82,5]: *Tudatlanok, erőtlenek, az sötétségben járnak.* Mert miképpen az kik az sötétségben járnak, mindenütt megakadnak, botlanak, azonképpen az hamis bírák mindenütt vétkeznek és nyilvánvaló veszedelmes dolgokban gázolnak.

Érted tehát, hogy méltán és igazán mondja itt az E. M. F. Úr Isten az hamis bírák felől [Zsolt 82,5]: *Tudatlanok, erőtlenek, az sötétségben járnak.* Mert amiképpen az kik sötétségben mindenütt megakadnak, botlanak, ütköznek, azonképpen az hamis bírák mindenütt vétkeznek és nyilvánvaló veszedelmes dolgokban gázolnak. Nem gondolják meg az benne lakó Szentléleknek ajándékát, az értelmes szívet mivégre adta az Úr belénk. De mi legyen ezeknek jutalmok és végek, megjelenti az Felséges Úr Isten az következő igékben, mikor így szól [Zsolt 82,5–8]: *Meglódulnak az földnek minden fundamentomi. Én mondtam ugyan, hogy istenek vadatok, és az Magosságbelinek fiai, tū peniglen mint akárminemű rendbeli emberek, meghaltok. És miképpen egy az hatalmasok közzül akárki, elestek. Kelj fel, Úr Isten, ítélj meg ez földet, mert mind ezek tieid, és te örökséged az egész földnek minden nemzetsége.* Mondám azért, hogy ez igékből azt kellene immár meglátnunk, azféle Isten ajándékával gonoszul élő embereknek, az kik látván az igazat mégis hamisra fordítják, mi legyen végek és jutalmok. De ez igék bő magyarázatot kívánnak, annakokáért ez igékről való tanításomat halasztom az következő tanításomra. Mostan pedig az hatalmas, gondviselő Mennyei Úrnak gondjaviselése [alá]¹¹ ajánlom az Úrnak szent igéjében gyönyörködő igaz híveket. Ámen.

Az¹² elmúlt tanításomban vöttem vala igéket elevé lelki épületünk okáért az Zsoltárból az nyolcvanegyedik Psalmusból [Zsolt 82,1–8]. De hogy az Úrnak Lelkétől viseltetett hívek az elmúlt tanúságra is reáemlékezhesse, az következő tanításra pedig jobb fundamentomot vethessenek, mind az akkor megmagyarázott, [448:] s mind az mostani órára halasztott megmagyarázandó igéket mostan is bötű szerint elevészámlálom. Az Úrnak jóra vezérlő Szentlelke ájtatossággal hallgattassa meg az hívekkel. Ezek az igék [Zsolt 82,1–8]: *Az¹³ Isten áll az isteneknek gyülekezetiben és az istenek közt teszen törvint usque és te örökséged az egész földnek minden nemzetsége.*

¹¹ [kimaradt mondatrészt] (tollhiba)

¹² A Székelykeresztúri Kódexben itt kezdődik a 183. beszéd második része.

¹³ <Meglódulnak> Az (tollhiba másoló által javítva)

Jelenttem vala, hogy immár azt kellene meglátnunk, azféle Isten szándékával gonoszul élő embereknek, az kik látják, tudják s értik az igazat, s mégis hamisra fordítják, mi legyen végek és jutalmok azoknak, az mellyet az Felséges imez igékben ad elénkben [Zsolt 82,5–8]: *Meglődulnak az földnek minden fundamentomi*. Vide textum in fine concionis precedentis.

[78r:] De ezeknek mi legyen jutalmok és végek, megjelenti imez igékben [Zsolt 82,5]: *Meglődulnak az földnek minden fundamentomi*. Mondám ennek előtte is, hogy az fejedelmeknek és tisztviselőknak vétkek nemcsak őmagoknak káros, hanem egyebekre is, és az közönséges gyülekezetre is kiterjed. Gyakrabban az fejedelmek, az előljárók vétkeznek, és az község, az gyülekezet vész el miatta. Ezt az kárt jelenti elsőben az Úr Isten, mikor így szól [Zsolt 82,5]: *Meglődulnak az földnek minden fundamentomi*. Mert miképpen az éppület az fundamentomon áll, és ha annak valami nyavalyája esik, az fellyül való éppítés is lebomol, szinte azonképpen mikor az fő-fő népek, az előljárók, az bírák, fejedelmek elesnek, vagy jól nem cselekesznek hivataljokban, el nem járnak igazán, meglődul, veszni indul az gyülekezet, az város, az ország, az tartomány, mert ezek az oszlopok az fundamentomok, az kiken áll az gyülekezet. Ez az oka, hogy az görögök az királt βασιλεύςnek nevezik, avagy híják, ki annyit teszen, ha megmagyarázod, mint az népnek fundamentoma, oszlopa. Ez azért az egyik jutalma az hamis ítéleteknek, mikor az főnépek nem az igazság utát nyomják, hogy vélek utánok vonsszák az egész gyülekezetet, és lerontják, ontják, fordítják, semmivé teszik.

Basileus

Mondtam vala ezelőtt való tanításomban is, hogy az fejedelmeknek és tisztviselő személyeknek vétkek nemcsak őmagoknak káros és veszedelmes, hanem egyebekre is kiterjed. Gyakrabban az fejedelmek, az tisztviselők, az előljárók vétkeznek, de az község és az gyülekezet vész el miattok. Ezt az kárt jelenti itt elsőben az E. M. F. Úr Isten, mikor így szól [Zsolt 82,5]: *Meglődulnak az földnek fundamentomi*. Mert miképpen az épület az fundamentomon áll, és ha az fundamentomnak, az erős talpna valami nyavalyája esik, az fellyül való építés is leomol, szinte azonképpen, szerelmes atyámfia, keresztyén, mikor az fő-fő népek, az előljárók, az bírák, az urak, az fejedelmek elesnek, avagy nem jól járnak, nem jól cselekesznek, hivataljokban el nem járnak, látod-e, szerelmes atyámfia, keresztyén, igazán meglődul ám, veszni indul az gyülekezet, az ország, az tartomány, az város, és még csak egy falucskában is ha valamely személyre egy egész falunak tekinteti volna, [449:] kezdjen csak az farkas nyakat vonni az faluval, el

kell miatta veszni annak az falunak. Miért? Azért, mert ezek volnának az oszlopok, ezek az fundamentumok, ezek az erős talpok, az kiken állana főképpen az gyülekezetnek megmaradása. Ez az oka, hogy az görögök az királt βασιλεύςnak híják, ki annyit teszen, ha megmagyarázod, mint az népnek fundamentoma, oszlopa. Érts meg azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy ez az egyik jutalma az hamis ítéleteknek, mikor az fő-fő népek nem az igazság utát nyomják, hogy vélek utánnok vonsszák az egész gyülekezetet, és lerántják, felfordítják, semmié teszik.

Az másik jutalma kiváltképpen való, és néz csak az uraknak, fejedelmeknek személyére, melyet így jelent meg az Isten [Zsolt 82,6]: *Én mondtam ugyan, hogy istenek vattok.* [78v:] Vagyon az kegyetlenek és hatalmasoknak ilyen vélekesédek és reménségek, hogy az közönséges veszedelmekben is ők megmaradhatnak és megmenekedhetnek. Mert jó lovok, gazdagságok, erős várok, sok szolgájok, könnyű kocsijok vagyon, azaz az mint itt szól az Isten, tudják, hogy ők istenek, azért ha mi történik is, vagyon módjok az megmaradásban. Ez haszontalan reménséget és heábaláló magokbiztatását kárhoztatja itt az Úr, és azt mondja, hogy az ő uraságok őket meg nem szabadítja, hanem ők is, mint szinte egy elvetett nyomorult emberek, elvesznek, meghalnak, megöletnek. De ez igikben tartasuk eszünkben azt, az mit Krisztus Urunk is igen megjegyzett volt és maga mentségére innét előhoza, hogy tudniillik az Írásban nemcsak az mennynek, földnek teremptője hívatik Istennek, hanem sok egyéb dolgok és az halandó emberek is. [Jn 10,32–34] Mikor azért Krisztus Urunk az zsidók előtt azt mondaná, hogy ő Isten fia, megbosszonkodnak az zsidók, és kövekkal agyon akarák verni. És, mikor kérdené, *hogy te ember lévén istennek teszed magadat?* Mondá akkor nekik: *Nám, meg vagyon írva az tü törvéntekben: Én mondtam etc.*

Az másik jutalma kiváltképpen való, és ez néz csak az uraknak, fejedelmeknek, fő tiszteknek személyekre, melyet így jelent meg az magosságban lakó Úr Isten [Zsolt 82,6]: *Én mondtam ugyan, hogy istenek vadatok.* Vagyon az kegyetleneknek és ezvilági hatalmasoknak ilyen vélekesédek is, és reménségek gyakorta, hogy az közönséges veszedelmekben is ők megmaradhatnak és megmenekedhetnek. Mert jó lovok, gazdagságok, erős várok, sok fegyveres katonájok, könnyű kocsijok vagyon, azaz az mint itt szól az E. M. F. Úr Isten, tudják, hogy ők istenek, erőssek, hatalmasok, azért annyiival biztatják magokat, hogy ha mi történik is, vagyon módjok az megmaradásban. Látod-e, ez haszontalan reménséget

és heábalavó magokbiztatását kárhozattja itt az Úr, és azt mondja, hogy az ő uraságok őket meg nem szabadítja, hanem ők is szinte mint egy elvetett, megnyomorodott emberek, elvesznek, meghalnak, és önállóknál hatalmasbaktól megölettetnek. De ez igékben, szerelmes atyámfiái, keresztyének, tartasuk eszünkben azt, az mit Krisztus Urunk is igen megjegyzett volt és maga mentségére inét előhoza, hogy tudniillik az Szentírásban nemcsak az mennynek, földnek teremője hívattatik Istennek, hanem nagy sok egyéb dolgok is, és még csak az halandó emberek is isteneknek mondatnak. [Jn 10,32–34] Mikor azért Krisztus Urunk az zsidók előtt azt mondá, [450:] hogy ő Isten fia, megboszonkodának az zsidók, és köveket ragadozának, hogy agyonverjék. És mikor feddené Krisztus Urunk, akarnák azt cselekedni, azt felelék, hogy *Te ember lévén istennek teszed magadat.*

Mely igékből eszedben vehedd, hogy valakikhez Istennek szava vagon, és az kiket ő megszentel, azok isteneknek mondatnak. Honnat tanuld meg, mely erőtlen támasszok ez az háromságosoknak, kik mikor meg akarják bizonyítani az Krisztus örök istenségét és az Atyával való egyenlőségét, így szoktak szólni [79r:]: Nám, az Írás az Krisztust Istennek mondja, de nem lehet több egy Istennél, tehát az Krisztus az egy igaz Isten etc. Erre te csak ilyen könnyen tégy választ. Nám, szent Dávid azt írja, Krisztus Urunk is Joan 10. [Jn 10,34] bizonyítja, hogy az fejedelmek és bírák is istenek. Ha azért az isten nevezet teszen valakit istenné etc. Tehát minden fejedelmek, minden bírák örök istenek.

Mely igékből, szerelmes atyámfia, keresztyén, eszedben vehedd, hogy valakikhez Istennek szava vagon, és valakiket Őfelsége megszentel, azok isteneknek mondatnak. Ahonnat, szerelmes atyámfia, keresztyén, tanuld meg, mely erőtlen támasszok ez az velünk ellenkező háromságos atyafiaknak, kik mikor meg akarják bizonyítani az Krisztus örök istenségét, így szoktak szólni: Nám, az Írás az Krisztust Istennek mondja, de nem lehet több egy Istennél, tehát az Krisztus az egy igaz Isten etc. Erre te, szerelmes atyámfia, keresztyén, csak ilyen könnyen tégy választ, kit ha ki meg nem tud tanulni, nem tudom én soha, micsoda ember az. Nám, szent Dávid azt írja, az Mennyei Doktor, az Úr Jézus Krisztus is Jo. 10. [Jn 10,34] bizonyítja, hogy az fejedelmek és bírák is istenek. Ha azért az isteni nevezet valakit örök istenné teszen, tehát így minden fejedelmek és bírák örök istenek. Megéred te evvel.

Sőt, nemhogy az emberek nem mondatnának az Írásban isteneknek, de az kövekről és fákról is olvassuk, az oltárról és Frigyládáról is. Ezeket is azért szenteljék örök istenekké! De kérek, vedd eszedben, nyisd fel az szemedet, láss, nemhogy az Krisztust örök Istenné ne tenné ez az nevezet, de ím, hallod, hogy még az istentelen, hamis bírákat, fejedelmeket is isteneknek mondja az Írás. Hiszem, hallád, hogy panaszkodék az Isten az hamis bírákról, és fenyegeté őket veszedelemmel, azt mondja [Zsolt 82,6]: *Omnnes, Mindnyájan*, senkit ki nem választ, *de azért mint egy közemberek, meghaltok*. Ha azért úgy kell okoskodni, mint az háromságosok szólnak, az Krisztus Isten azért mennynek, földnek teremttője. Illyen fundamentomi vadnak az háromságosok tudományának.

Sőt, nemhogy az emberek nem mondatnának az Írásban isteneknek, de még az kövekről, az fákról is olvassuk, az oltárákról azonképpen, az Frigyládáról is azonképpen. Hát ezeket is szenteljük örök istenekké! De kérek, szerelmes atyámfia, keresztyén, vigyázz, vedd eszedben, nyisd fel az szemedet és láss, nemhogy az Krisztust örök Istenné tenné az az nevezet, de ím, hallod itt, hogy még az istentelen, hamis bírákat is, istentelen, lator fejedelmeket, tisztetek is isteneknek mondja az Írás. Hiszem, eléggé hallád, hogy panaszkodék az E. M. F. Úr Isten az hamis bírákról, fenyegeté őket veszedelemmel, azt mondja azért nekik [Zsolt 82,6]: *Omnnes, Mindnyájan*, azaz mindnyájan istenek vadtok. De látod-e, mégis senkit ki nem választ, mégis noha isteneknek mondja, hanem azt mondja felöllök, hogy *mint egy közemberek*, úgymond, *mindnyájan meghaltok*. Ha azért úgy kell okoskodni, mint [451:] az szegíny háromságos atyafiak szólnak, az Krisztust az Írás¹⁴ Istennek mondja, azért mennynek, földnek teremttője, azonképpen ezt is mondhatnák: Az hamis bírót az Írás istennek mondja, azért az hamis bíró mennynek, földnek teremttője. Látod-e, szerelmes atyámfia, keresztyén, illyen fundamentomi vadnak azért az szegíny háromságos atyafiak tudományának.

Továbbá, ugyanezen igékből tanul meg azt is, hogy az fejedelmek, bírák ha szinte istentelenek is, ugyan istenek, ugyan méltók böcsületre, tartozol nekik [79v:] tisztességgel, félelemmel, engedelmességgel, mert ugyan Isten képei, és ugyan Ófelsége adta az birodalmat és pálcát kezekben.

Továbbá, szerelmes atyámfia, keresztyén, ugyanezen igékből tanul meg azt is, hogy az fejedelmek, bírák, tisztviselők ha szinte istentele-

¹⁴ *Írást* (tollhiba)

nek is, ugyan istenek, ugyan méltók böcsületre, ugyan tartozol nekik tisztességgel, félelemmel, engedelmisséggel. Miért? Mert ugyan Isten népei, és Őfelsége adta az birodalmot nekik és az pálcát kezekben.

De miképpen és meddig kelljen az istentelen fejedelmeknek, ha szinte pogán volna is, engednünk, ezelőtt való napokban az hívek bővebben meghallották,¹⁵ most nem szükség arról többet szólanom. Ahol pedig így szól az Úr Isten [Zsolt 82,7], *És miképpen amaz hatalmasok közül akárki, elestek*, vedd eszedben, hogy az Isten ezeket főképpen mondá és mondatá az ő népeinek, az zsidó nemzetségnek fejedelminek. Valának pedig akkor az pogánok között is sok hatalmas királyok, fejedelmek, kik kegyetlenül uralkodnak vala, kiket az Úr Isten gyakorta megszégyenít, megront és elveszt vala.

De miképpen és meddig kelljen az istentelen fejedelmeknek, uraknak, tisztviselőknek, ha szintén pogán volna is, engednünk, nincs kétségem, hogy az hívek gyermekségek oltá, fogva nem halloták, és meg nem tanulták volna, kiről csak én is bőségesen szóltam, kit most csak egy igével jelentek meg. Egyébben mindenben szükség és ugyan kételenek [a. m. kénytelenek] is vagyunk fejedelminknek, urainknak, bíráinknak, előttünk járó tiszteknek engednünk. De ha lelkiismeretünkben kezd fitogtatni, kinszergetni, háborgatni, ez mellett még életedet is letegyed inkább, hogysesem mint az megismert igazságot veled megtagadtassa, akár fejedelem, akár úr, vagy akár micsoda rendbeli tisztviselő ember legyen az. Példáink minékünk erre amaz három ifjak, kik az tüzes, égő kemencében vettetének az igazságért. Példáink amaz hét atyafiak, kiket Antiokhusz serpenyőben raka, főzete meg. Iszonyú halált szenvednek inkább, hogysesem mint vallásokat elárulják.¹⁶ Példánk Dániel, kit Nabukodonozor az éh oroszlánok közé bevitete. Efféle bizonságokat bőségesen igaz eleget találunk, de most nem szükség erről többet szólanom, erről az hívek előtttem való tudós tanítóktók bőségesen hallhattanak. Ahol pedig így szól az Isten [Zsolt 82,7], *Az miképpen amaz hatalmasok között akárki, elestek*, vedd eszedben, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy az E. M. F. Úr Isten ezeket főképpen mondá és mondatá az ő népeinek, az zsidó nemzetségnek fejedelminek. [452:] Valának pedig akkor az pogánok között is sok hatalmas királyok, fejedelmek, urak, tisztviselők, kegyetlen nyúzó-fosztók,

¹⁵ Utalás a 179., 180., 181. és 182. beszédekre.

¹⁶ *elárulják* (szótagkettőzés)

vérszipók, az kik istentelenül, kegyetlenül uralkodnak vala, kiket az E. M. F. Úr Isten gyakorta megszégyení vala, megront és elveszt vala.

Azt mondja azért itt az zsidó nemzetségben való fő bírának: *Látjátok-e, mit cselekeszem én az pogánok fejedelmével, mint megcsúfolom és hirtelen elvesztem őket, bizony tűnektek is azon leszen virágotok, ha hamissat ítélték, gonoszul cselekedtek, nemkülömben jártok, mint Nabukodonozor, Sénakhérib, Holofernész és az többi kegyetlenek. Szinte ti is akképpen veszte el. Holott tanuld meg, hogy senki azzal ne dicsekedjék, hogy ő keresztyén, Isten népe, nem pogán, azért az Úr övéllé kegyelmesben cselekeszik, ezzel magát [8or:] bátor ne hizlalja, ne hízelkedjék, mert az Isten előtt egyarányú az pogán és keresztyén vétkes ember, egyiket úgy gyűlöli, mint az másikat, és az miképpen egyiket, bizony az másikat is szinte úgy s azonképpen bünteti. Mint itt is megmondja és sok példákkal is megbizonyítja. Eddig vagy az Istennek paroncsolása, oktatása, tanítása és fenyegetése az hamis bírák és fejedelmek ellen.*

Azt mondja azért itt az zsidó nemzetségben való fő bírának az Felséges Úr Isten: *Látjátok-e, mit cselekszem én az pogánok fejedelmével, mint megcsúfolom és mely hirtelen elvesztem őket, bizony tűnektek is azon leszen virágotok, ha az szegínnek, az nyomorultnak, ügyit elé nem veszitek, vagy bátor ha eléveszitek, de ha hamis törvént prononciáltok ellenek, gonoszul, istentelenül cselekedtek véllek, személyre, nem az igazságra néztek, nem külömben jártok, mint Nabukodonozor, Sénakhérib, Holofernész és több ezféle kegyetlen, istentelen latrok, szintén tü is hasonlatosképpen veszte el. Holott szerelmes atyámfia, keresztyén, tanuld meg, hogy senki azzal ne dúcsekedjék, hogy ő jó keresztyén, Isten népe, nem pogán, azért az Úr övéllé kegyelmesben cselekedik, mondom, ezzel egy is közülünk magát ne hizlalja, magának ilyenképpen ne hízelkedjék! Miért? Azért, mert az E. M. F. Úr Isten előtt egyarányú mind az pogán vétkes ember, s mind az keresztyén vétkes ember, egyiket úgy gyűlöli az Úr, mint az másikat, szinte azonképpen bünteti Őfelsége mind az pogán vétkest s mond az keresztyén vétkest, az mint látod-e, itt is megmondja Őfelsége, melyet sok számtalan példákkal is megbizonyít Őfelsége. No, azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, eddig vagy az E. M. F. Úrnak panaszkodása, oktatása és fenyegetése az hamis bírák, urak, tisztviselők, fejedelmek ellen.*

Immár, miképpen hogy elsőben is az próféta szóllott vala, ez utolsó verseket is, mellyet harmadik résznek mondék, ő szólja [Zsolt 82,8]: *Kelj fel, Úr Isten* etc. Ez igékben felkiált az próféta az Felséges Úr Istenhez, és tőlle kér megszabadítást az kegyetlen, hamis fejedelmektől. Mintha azt mondaná: Ím, látom, Úr Isten, hogy teljességgel elfogytak az igaz ítéltszolgáltatók, mind hamissak, személyválogatók, az nyomorultaknak nem oltalmok, hanem rontójok. Nem gondolnak semmit intéseddel, nem félnek semmit fenyegetésedtől, sem magoknak, sem országoknak, sem az gyülekezetnek romlásával nem gondolnak. Kelj fel azért, Uram, temagad, te légy bíró, légy törvénytevő, te igazgassad ez földön levő minden embereket. Mert mindazok tieid, és te örökséged az egész földnek kerekége, ne hadd azért az kegyetlenek kezében, hanem temagad vedd kezedhez őket!

Immár, miképpen hogy elsőben is az próféta szóllott vala, ez utolsó versecskét is, mellyet ez mai tanításunknak harmadik résznek mondék, az próféta szólja. S mond [Zsolt 82,8]: [453:] *Kelj fel, Úr Isten* etc. Ez igékben felkiált az próféta az Felséges Úr Istenhez, és tőlle kér megszabadítást az kegyetlen, hamis fejedelmektől. Mintha azt mondaná: Ím, látom, Úr Isten, hogy teljességgel elfogytak az igaz ítéltszolgáltatók, mind hamissak, mind személyválogatók, az nyomorultaknak nem ótalmak, hanem rontójok. Nem gondolnak semmit intésiddel, nem félnek semmit fenyegetésedtől, sem magoknak, sem országoknak, sem faluknak, gyülekezeteknek romlásával nem gondolnak. Kelj fel azért, Uram, temagad légy bíró, temagad légy törvénytevő, te igazgassad ez földön való minden embereket. Mert mindazok tieid, és te örökséged az egész földnek kerekége. Ne hadd azért az kegyetlenek kezében, hanem temagad vedd kezedhez őket!

De itt netalán valaki imígyen gondolkodhatnék: Itt az próféta az Istenhez kiált fel, és azt kívánja, hogy az egész világot megítélje. [8ov:] De az Krisztus ítéli meg az világot, hát itt az próféta őtet nevezi Istennek. Most is mondám, hogy nem elég az örök istenségnek megbizonyítására, hogy valaki istennek mondattassék, mert ím, csak az igék előtt még az hamis bírák is isteneknek neveztetnek. Mondanád: No, itt oly istenről vagyon emlékezet, az ki az világot ítéli meg, és minden nemzetségeket örökségül bír, ki az Krisztus. De vedd eszedben, hogy az felől nagy kérdés lehetne, ha itt az próféta az utolsó ítletről szól-e vagy nem? Mert az Isten akkor is ítéli az népeket, mikor jámbor, istenfélő fejedelmeket támaszt és ad az nép közé. Mellyet itt kívánhatott és netalán kívánt az próféta. De hogy ezt elvégezzük, bátor úgy legyen, hogy itt szóljon az próféta az utolsó ítletről, és

kévánja amaz jövőendő, bódog Isten országának elérkezését, de nyilván vagon, hogy akkor is az Atya Isten leszen az főbíró, és ő ítéli meg ez világot, az mint nyilván mondja Pál apostol Act. 17. [ApCsel 17,31]: *Végezett az Isten egy napot etc. Rom. 2. [Róm 2,15–16]: Az mely napon megítéli az Isten az embereket vagy az embereknek titkait az Jézus Krisztus által.* Látod azért, hogy az Atya Isten ítéli meg ez világot.

De itt valaki netalám imígyen gondolkodhatnék: Itt az próféta az Istenhez kiált fel, és azt kívánja, hogy ez egész világot megítélje. De az Krisztus ítéli meg ez világot, hát itt az próféta¹⁷ az Krisztust nevezi Istennek. Mondám csak, nem régen is, ide feljebb, hogy nem elég az örök istenségnek megbizonyítására, hogy valaki istennek mondassék, az mint meghallád csak ez igék előtt is, hogy ám csak az hamis bírák is isteneknek neveztetnek. Mondanád: No, itt oly Istenről vagon emlékezet, az ki ez világot ítéli meg, és minden nemzetségeket örökségül bír, ki az Krisztus. Vedd eszedben, hogy az felől még kérdés lehetne, ha itt az próféta az utolsó ítéletről szól-e, avagy nem? Mert az E. M. F. Úr Isten ollyankor is ítéli az népeket, mikor jámbor, istenfélő főnépeket, igazságszerető urakat, tisztviselőket, bírákat, polgárokat támaszt és ad az nép közé. Mellyet itt kívánhatott és netalám ugyan azt és nem egyebet kívánt itt az próféta. De hogy ezt elhiessük, bátor úgy legyen, hogy itt szóljon az próféta az utolsó ítéletről, és kívánja amaz jövőendő, bódog Isten országának elérkezését, de nyilván vagon az Szentírásból, hogy még akkor is az Isten leszen az főbíró, [454:] és ő ítéli meg ez világot, az mint nyilván mondja Pál apostol Act. 17. ad Rom 2. [Róm 2,15–16], [ApCsel 17,31]: *Mert végezett az Isten egy napot, az mely napon megítéli az embereknek titkait az férfi által, kit arra rendelt.* Látod azért s érted, hogy ha más által leszen is, de ő leszen az fő eszköz az világnak megítélésében.

Sőt Krisztus Urunk is azt mondja, hogy az Atya adta neki az ítéltre való méltóságot, miképpen az minden nemzetségeken való bizodalmat és örökséget is. Mert így szóllította meg az Isten az Krisztust, Psal. 2. [Zsolt 2,8]: *Kérjed, és adom neked etc. Summa azért itt, az próféta nem az Krisztust szólítja meg, hanem az örökkévaló [81r:] Istenhez kiált fel, és tőlle kér megszabadulást.*

Sőt Krisztus Urunk azt mondja, hogy az Atya adta neki az ítéltre való méltóságot, miképpen az minden nemzetségeken való bizo-

¹⁷ prófétát (tollhiba)

dalmat és örökséget is. Mert így szólítja meg az Felség az Krisztust, az mint erről az 2. Psal. testál [Zsolt 2,8]: *Kérjed éntőllem, és az te birodalmod alá adom az pogánokat örökségül, és ez földnek minden határit.* Summa azért itt, az próféta nem az Krisztust szólítja meg, hanem az örökkévaló Atya Istenhez kiált fel, és tőlle kér megszabadulást.

Utószor ez igékből tanuljuk meg, mi legyen tiszték az híveknek, mikor hamis és kegyetlen uraknak, fejedelmeknek birodalma alatt nyomorgnak. Nem az, hogy feltámadjanak, pártot üssenek, bosszúállásra készüljenek, hanem az égre keservesen kiáltsanak, az Úrtól szabadulást kérjenek, Őfelségét szorgalmaztassák, és az ő bódog országának eljövételit kérjék és siettessék. Kiben minekünk is hogy részünk lehessen, engedje meg Szent Atyánk. Ámen.

Utószor, szerelmes atyámfia, keresztyén, ez igékből tanuljuk meg, mi legyen tiszték az híveknek, mikor es és kegyetlen uraknak, fejedelmeknek, tisztviselőknél birodalma alatt nyomorgnak, nyegnek. Nem az, hogy feltámadjanak, pártot üssenek, keresztes hadat támasszanak, bosszúállásra készüljenek. Hát mit cselekedjünk? Kiáltsanak fel keservesen az égre, az Úrtól kérjenek szüdből szabadulást, Őfelségét szorgalmaztassák, és az ő bódog országának eljövételit kérjék és siettessék. Úr Isten, jüjjön az te országod, ne halasszad mégis tovább, hogy ne nyomorogjanak mindvégig az te híveid. Kiben hogy minekünk is részünk lehessen, engedje meg az mi Szent Atyánk. Ámen.

184. beszéd (K5, Sz)

K5 || [81r:] **Concio CLXXXIII. 1. Pet. 2. v. 13. [1Pét 2,13]:**

17. *De subditorum officio*

Annakokáért legyetek alájavettette minden emberi rendeléseknek az Istenért etc.

[454 (278):] **Concio 1. Pet. 2. v. 13. [1Pét 2,13–19]:**

|| Sz

Annakokáért legyetek alájavettette minden emberi rendeléseknek az Úrért, akár királynak, úgymint felső méltóságban helyheztetettnek, akár tisztartóknak, úgymint kik attól bocsáttatnak mind az gonosztevőknek büntetésekre, mind az jóltevőnek dicsíretekre. Mert így vagyon az Istennek akarátja, hogy jól cselekedvén [455:] megzabolázzátok az balgatag embereknek tudatlanságokat, mint szabadasok, és nem mint ollyak, kik az szabadságnak fedele alatt gonoszságot cselekednek, hanem mint Istennek szolgái. Mindeneket tiszteljétek, az atyafiúságot szeressétek, az Istent féljétek, az királt tiszteljétek. Szolgák, az tü uratoknak engedelmesek legyetek minden félelemmel, nemcsak az jóknak és az alázatosoknak, hanem az keményeknek is. Mert ez az kedves dolog, ha valaki ok nélkül nyomorgattatván elszenvedi az nyomorúságokat,¹ tudván, hogy Istentől bocsáttattak azok reá.

Mely igen dicsíretes dolog legyen az engedelmesség, nemcsak onnat tetszik meg, hogy az Úr Isten azt felette igen megkívánja és mindenütt megparancsolja, hanem hogy igen nagy jutalma és bőséges megfizetése vagyon, az miképpen az mi fejünknek, az Úr Krisztusnak példája megmutatja, kit az Úr Isten az ő engedelmeségéért úgy felmagasztala, hogy minden nevek felett való nevet és uraságokon való uraságot ada neki, az mint szent Pál írja, Phil. 2. [Fil 2,9–11]. Ezért az apostolok is igen gyakorta commendálják ez jóságot az keresztyéneknek, és az engedelmességre intik őket. [81v:] Mert ugyanis mint az beteg, úgy gyógyulhat meg, és nemcsak az

¹ nyomorúsáakat (tollhiba)

orvosdoktor jár el tisztiben, hanem ha az beteg is szót fogad, szinte azonképpen az emberi társaság és gyülekezet is úgy maradhat meg, ha nemcsak az fejedelmek járnak el tisztokban, hanem az község is az ő rendit és hivatalját követi, és az előttök járókhoz engedelmisségét megmutatja. Ez előszámlált igikben azért szent Péter inti főképpen az közrenden valókat az szófogadásra és az tisztviselő fejedelemségben való személyekhez való hallgatásra és engedelmisségre.

Mely igen dicsíretes dolog legyen az engedelmisség, nemcsak onnat tetszik meg, hogy az E. M. F. Úr Isten azt felette igen megkérve és mindenütt parancsolja, hanem azért is, hogy igen nagy jutalma és bőséges megfizetése legyen, az miképpen az mi fejünknek, az Úr Jézus Krisztusnak példája megmutatja, kit az E. M. F. Úr Isten az ő engedelmisségéért úgy felmagasztala, hogy mindeneknek nevek felett való nevet és uraságokon való uraságot ada öneki, az mint szent Pál írja ad Phil. 2. [Fil 2,9–11]. Ezért az apostolok is igen gyakorta commendálják ez jószágot az keresztyéneknek, és az engedelmisségre intik őket. Mert ugyanis miképpen az beteg úgy gyógyulhat meg, ha nemcsak az orvos jár el tisztiben, hanem, az mint egy bölcs doktor írja, ha az beteg is szót fogad,* szintén azonképpen az emberi társaság és gyülekezet is úgy maradhat meg, hogyha nemcsak az fejedelmek járnak el tisztokban, hanem az község is az ő rendit és hivatalját követi, és az előttök járókhoz engedelmisségét megmutatja. Ez előszámlált igékben azért szent Péter inti főképpen az közrenden valókat az szófogadásra és az tisztviselésre fejedelemségben való személyekhez való hallgatásra és engedelmisségre.

Hipp. Aphor. 1.

- Noha pedig ez meghallott igiknek ugyan csak ez summája és célja, de nagyobb világosságnak okáért osszuk azokat három részre. Mert
1. elsőben mindeneket közönségesképpen int az uraságban valóknak
 2. megböcsületire, és az ő intésinek okait adja. Másodsor ugyan nevezetesképpen egynéhány rendbeli méltóságokról teszen emlékezetet, és azoknak mivel tartozzék ki-ki, megmondja. Harmadsor, mivelhogy az szolgálknak [:majd:] igen súlyos és nehéz regulát szabott vala [:leikben:], annak okát adja, és az szolgálakat vigasztalja, bátorítja.

* **HIPP. Aphor. 1.** (*Ars longa, vita brevis, occasio praeceps, experimentum periculosum, iudicium difficile. Nec vero solum seipsum praestare oportet oportuna facientem: sed et assistentes, et exteriora.*)

Noha penig ez meghallott igéknek ugyan csak ez az summája és célja, de nagyobb világosságnak okáért osszuk ez igéket három részre. Mert elsőben mindeneket közönségesképpen int az uraságban valóknak megböcsületire, mely ő intésének okait is adja. [456:] Másodsor ugyan nominatim, nevezetesképpen teszen emlékezetet, és azoknak ki-ki mivel tartozzék, megmondja. Harmadszor, mivelhogy az szolgálknak majd nehéz és súlyos regulát szabott vala, annak okát adja, és az szolgálakat vigasztalja, megbátorítja.

Mond azért [1Pét 2,13]: *Annakokáért legyetek alájavettelve* etc. Mely igen szép és szükséges dolog legyen az rendtartás, csak innét is megtetszik, hogy ez világi bölcsek azt mondták, hogy ez egész világnak lelke formája és valósága az rendelés, az miképpen hogy semmi nem maradhat, mihelt az ő formája elvész, azonképpen ez világ is addig áll meg, az még az ő rendi meg [82r:] nem bomol.

Mond azért [1Pét 2,13]: *Annakokáért legyetek alájavettelve* etc. Mely igen szükséges dolog legyen az szép rendtartás, csak innét is megtetszik, hogy ez világi bölcsek azt mondták, hogy ez világnak lelki formája és valósága az rendelés, és amiképpen hogy semmi meg nem maradhat, mihelt az ő formája elvész, azonképpen ez világ is addig áll meg, az még az ő rendi meg nem bomol.

Immár az embert az bölcsek kis világnak híják és mondják lenni, tehát az miképpen az nagy világnak megmaradása az rendtartásban áll, azonképpen az embernek és emberi társaságnak is ebben vagyon megmaradása. Az rend penig azt kívánja, hogy az mi hova helyeztetett, abban tökéletesen megmaradjon, mert ha helyét elváltoztatja, és az mi alatt vagyon, fellyül akar lenni, mindjárt az rend megbomol. Mihelt az rend megbomol, az dolog is mindjárt elvész. Szükség tehát, hogy ha kiket vagy az Isten, vagy az embereknek bölcs tanácsa vagy hatalmassága alább való helyre ültetett, ne fészkelődj|en:|ek, ne nyughatatlankodjanak, helyekből ki ne mászszanak, mert elbontják az rendet, és fognak úgy járni, mint Sámson [Bír 16,30], hogy az fellyül való épület az nyakokban borul, oda nyomja és öli őket.

Judi. 16. f.

Immár az embert az bölcsek kis világnak híják és mondják lenni, tehát amiképpen az nagy világnak megmaradása az rendtartásban áll, azonképpen az embernek és emberi társaságnak is ebben va-

gyon megmaradása. Az ordo penig, az rend azt kívánja, hogy valami valahova collocáltatott, helyeztetett, abban minden tökéletesen megmaradjon, mert ha helyét mutálja, elváltoztatja valami, és az mi alatt vagyon helyeztetve, fellyül akar lenni, mindjárt megbomol így az rend. Mihelt penig az rend megbomol, az dolog is mindjárt elvész. Szükség tahát, hogy ha kiket vagy az E. M. Bölcs Úr Isten, vagy az embereknek bölcs tanácsa vagy hatalmasságra, méltóságra, vagy alább való helyre ültetvén, helyeztetvén, ne fészkelődjenek, ne nyughatatlankodjanak, helyekből ki ne másszanak. Miért? Azért, mert elbontják az ordót, az rendet, és fognak úgy járni, mint Sámson [Bír 16,30], hogy az fellyül való épület az nyakokban borul, és odaöli őket.

Vedd eszedben penig az apostol beszédéből, az fejedelemségnek és méltóságnak micsoda gyükere, eredete és fundamentoma vagyon [1Pét 2,13]: *Emberi rendeléseknek engedjete az Istenért.* Hogy az uraságok Istentől legyenek, másutt is sok helyen bizonyítja az Írás. *Nincs*, úgymond Pál apostol, Rom. 13. [Róm 13,1], *méltóság, hanem csak az Istentől.* Hogy penig itt szent Péter emberi rendeléseknek mondja, érti az szóláson azt, hogy az embereknek hasznokért és javokért rendelték. Kettő azért az fundamentoma az méltóságnak. Egyik az Úr Isten, másik az embereknek java. Illik tehát az két dologért, de főképpen az Istenért ennek megmaradni és böcsületben tartani.

Vedd eszedben penig, szerelmes atyámfia, keresztyén, az apostolnak beszédéből, az fejedelemségeknek és méltóságoknak micsoda gyükere, fundamentoma és eredete vagyon [1Pét 2,13]: *Emberi rendeléseknek engedjete az Úrért.* Hogy az uraságok onnan fellyük, az E. M. F. Úrtól legyenek, nemcsak itt, hanem másutt is szántalan helyen bizonyítja az Istennek könye. *Nincs*, azt mondja Pál apostol ad Rom. 13. [Róm 13,1], *méltóság és uraság, hanem csak Istentől.* Mégis most uraságot vadász, az kinek nincs semmi [457:] módja is benne. Hogy penig itt szent Péter emberi rendelésnek mondja, érti ez szóláson azt, hogy az embereknek hasznokért és javokért rendelték. Hogy azért jól megértsed, szerelmes atyámfia, keresztyén, két fundamentoma vagyon. Egyik az Felséges Úr Isten, másik az embereknek java. Illik tahát ez két dologért, de főképpen az Istenért ennek megmaradni és minden emberektől böcsületben tartani.

[82v:] Nemcsak azt kívánja penig az apostol, hogy megböcsültessék az fejedelemség, hanem hogy minden válogatás nélkül, akármicsó-

daféle méltóságnak alája legyünk vettette [1Pét 2,13–14]: *Akár király, úgymond, akár vezérek legyenek.* Így szól az apostol, mert vadnak oly negédes emberek, kik félteken ugyan az hatalmas főnépeket megböcsüllik, de (negédeségekben) kevélységekben alább való tisztviselőket megutálnak. De az igaz keresztyének tudni kell, hogy azon Isten oka és szerzője mind az nagyobbik, s mind az kisebbik méltóságnak, és mindenik javára vagy az gyülekezetnek. Azért mindeniket az ő rendi szerént meg kell böcsülleni. Nem elég azért, hogy az fejedelmet megtiszteljed, bíraddal pedig ne gondolj, avagy bíradat megböcsüljed, de kapitánoddal,² tizedeseddel semmit ne gondolj, hanem mindeneknek engedelmességgel tartozol.

Nemcsak azt kívánja és parancsolja pedig itt az apostol, hogy megböcsültessék az fejedelemség, hanem hogy minden válogatás nélkül, akármicsoda rendbeli méltóságnak alája legyünk vettette [1Pét 2,13–14]: *Akár király legyen, úgymond, akár pedig egyébféle vezérek legyenek, akár prédikátor, akár királybírák, bátor pedig csak közrendbeli bírák, kire városnak, falunak gondja bízattatott.* Így pedig szól az apostol, azért, mert vadnak oly negédes emberek, kik félteken megböcsüllik ugyan az hatalmas főnépeket, de kevélységekben az alább való tisztviselőket megutálnak. De az igaz lelki keresztyének tudni kell, hogy azon egy igaz Isten oka mind az kétőnek, és megszerzője mind az nagyobb, s mind az kisebbik méltóságnak, és ha meggondolkozol felőlle, mindenek jóvára vagy az gyülekezetnek. Azért mindeniket annak folyása és rendelése szerint meg kell böcsülleni. Nem elég azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy az ország fejedelmét megböcsüljed, falusi bíraddal pedig semmit ne gondolj, az mit szeretsz, azt vessed orrára, mert mindeniknek engedelmességgel tartozol. Tudja az jó, eszes, gondviselő bíró, mint kell evvel élni. Mert addig fel nem veszi az gondból, az még az alatta való nép az igazságban engedelmességet nem ígér neki.

Immár az következőkben ígékben okait számlálja elő, az mellyekért szükség az fejedelemségnek engedni [1Pét 2,14]: *Úgy, mint kik tölle küldettenek az gonoszoknak.* Ez az első ok, az miért illik megmaradni az emberek közt az fejedelemségnek. Mert annélkül meg nem maradhat az emberi társaság, hogy tudniillik az gonoszok megbüntessenek, az jók megajándékoztassanak. Ez volna azért tiszték az tisztviselőknék és fejedelmeknek. Szoktunk az pogánok felől csak imígy-amígy emlékezni és ítélni, de bizony sok dolgokban azok az

1. causa.

² *capinanoddal* (tollhiba)

természetnek tulajdonságát követvén közel járnak nállunknál az Isten törvényéhez.

Immár az következendő igékben okait számlálja elő, az mely okokért szükség az fejedelemségnek engedni, mikor így szól [1Pét 2,14]: *Úgy, mint kik tölle vadnak küldettvén.* Ez, szerelmes atyámfia, keresztyén, az első ok, az miért illik megmaradni az emberek közt az fejedelemségnek. Mert annélkül soha, semmiképpen meg nem maradhat az emberi társaság, hogy tudniillik az gonoszok megbünteszenek, az jók megajándékoztassanak. [458:] Ez volna azért az jámbor, istenfélő, igazságszerető tisztviselő személyeknek, uraknak, fejedelmeknek, királyoknak tisztetek. De él az Úr, hogy semmiféle rendbeli tisztviselőknak nem jut eszekben, mint esketik meg, s mire, hogy mind szegínek, gyámoltalannak, hatalmasnak, erőtlennek személyválogatás nélkül igaz leszen, hanem bizony ahonnan látja az hasznot, oda fordítja az vitorlát. Csak imígy, amúgy szoktunk ám az pogánok felől szállani, emlékezni és ítéletit tenni, de él az Úr, hogy nagy sok dolgában azok csak az természetnek tulajdonságát imitálván, követvén ezerszer közelebb járnak nállunknál az igazsághoz, azaz Nagy Úrnak törvényéhez, csak arányozásból.

[83r:] Ím, hallod, mi legyen tisztetek az fejedelmeknek, tudniillik az gonoszokat megbüntessék, az jókat megajándékozzák. Ezt mívelik vala az régi pogánok, mert nemcsak az gonoszoknak büntetésére való törvényeket szabnak vala, hanem az jóknak is jutalmot, böcsülletet és hasznat adnak vala. De az mostani keresztyének közt vagyon ugyan az gonoszoknak büntetésére való törvény igaz elég, de hol láttad és hallottad, hogy az jámboroknak valami jutalmat ígérnének vagy adnának? Mind ez világ háládatlan, és nemhogy az jóknak jutalmuk volna, de még bosszúság, megutálás, szidalom jutalmak. Ha kik elő akarnak menni, és azt akarják, hogy böcsülletben legyenek, bátor nem az jámborságnak utát kövessék, hanem ha álnaksággal, valami mesterséggel vagy hízelkedéssel, vagy erőszaktéttel előrúghatják magokat, azoké az böcsüllet, az hasznos tiszt és jutalom. Az Isten pedig azt mondja, hogy azért kell elsőben az fejedelemséget megböcsültenünk, hogy az jóknak jót ad, az gonoszokat megbünteti. Ez volna azért az tisztetek.

Ím, hallod, szerelmes atyámfia, keresztyén, mi volna tisztetek az fejedelmeknek, uraknak, tisztviselőknak, hogy tudniillik az gonoszokat megbüntessék, az jókat igazságokban megszabadítsák, az felett

még meg is ajándékozzák. Ezt miélik vala az³ régi pogánok, mert az jóknak is jutalmot, böcsülletet és hasznot adnak vala. De ez mostani keresztyének közt nagyon ugyan az gonoszoknak megbüntetésére igaz törvény, dekrétom igaz elég, de kérlek, hol láttad, avagy hun hallottad, hogy az jámboroknak valami jutalmat ígérnének vagy adnának? Él az Úr, hogy mind ez világ háládatlan, és nemhogy az jóknak valami mercesek, jutalmuk volna, de még szegényeknek bosszúság, szidalom, megvetés, megutálás jutalmok. Oly üdőben fetrengünk, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy ha kik elő akarnak menni az igazságban, hogy az igazságért böcsülletben legyenek, bátor ne az igazságnak utát kövessék, hanem álnaksággal, valami mesterséggel vagy hízelkedéssel, vagy erőszaktéttel előrúghatják magokat, azoké, szerelmes atyámfia, keresztyén, az böcsüllet és az jutalom, az haszon, az ajándék, ha így nincs soha, bátor ne adj jussom az beszélhetésemért, de ha az elő így nagyon, megérdemlem. [459:] Az Élő, Mennyei Úr pedig azt mondja, hogy azért kell elsőben az fejedelemségben élő személyeket, urakat, tisztviselőket megböcsüllennünk, hogy az jóknak jót adjon, az gonoszokat megbüntesse. Ez volna azért az tiszték, ez mellől sem jobbra, se balra nem kellene kilépniük.

Második okát azt mondja az apostol [1Pét 2,15]: *Mert ez az Istennek akaratja*. Mivelhogy az ember akármely bölcs legyen, nincsen fogyasztás nélkül, ezért nem illik elméjéhez felettébb bízni, mert megcsalatozik. Azért nem jó mindenkor azt követni, az mi öneki tetszik és az mit akar. Sőt, azokat kegyetleneknek és tyrannusoknak hívjuk, az kik az ő cselekedeteknek okát az ő akaratjokban helyeztetik. És azt szokták mondani: [83v.] *Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.**[†] Ezt embernek cselekedni nagy vétek, hanem szükség, hogy az ő cselekedetinek oka ne csak az ő akaratja, hanem egyéb okosság és jóság legyen. De az Úr Isten felől sokkal különb ítéletben kell lennünk. Mert holott Őfelsége minden jóknak és bölcsességnek kútfeje, semmit ő nem akar, az mi jó és bölcsességből nem volna, azért |:az:| ő akaratja elegendő ok mindeneknek cselekedetire. Ha mit azért értünk, hogy Isten akaratja, nem kell azt kérdeznünk, mint az emberektől, miért akarja. Hanem elég minekünk, ha ő akarja. Mert mindjárt tudnunk kell, hogy jóból és bölcs tanácsból nagyon, azért kell neki engednünk.

2. causa.

Második okát az apostol, az miért meg kell böcsülleni az igazságki-szolgáltató fejedelmeket, urakat, tisztviselő személyeket, azt mondja

* Az elterjedt mondást Juvenalistól eredeztetik: *Juv. Sat. VI. 223.*

³ *am* (tollhiba)

az apostol, hogy ez [1Pét 2,15]: *Mert ez az Istennek akarátja, hogy jól cselekedvén megzabolázzátok az balgatat, goromba, ítélet nélkül való embereknek tudatlanságokat.* Mivelhogy az ember akármely bölcs, akármely nagy elméjű legyen, nincsen soha fogyatkozás nélkül, ezért nem illik penig embernek elméjéhez, okosságához felettébb⁴ bízni, mert megcsalathozhatik. Azért nem jó mindenkor azt követni, az mi őneki tetszik és az mit akar. Sőt, azokat tyrannusoknak, kegyetleneknek híjuk,⁵ az kik minden ő cselekedeteknek okát csak az ő akarátjokban helyheztetik. És ez illyenek szokták azt mondan: *Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.*^{*†} De mindjuk meg ezt magyarul is: Így akarom, így parancsolom, az szép, tiszta okosság mostan hátramaradván az akarát járjon elől. Így vagyon ám most is, szerlemes atyámfiái, keresztyének, az dolog, ügy, és embernek ezt cselekedni nagy vétek, hanem szükség, hogy cselekedetinek oka nemcsak az ő tetszésén, akarátján járna, hanem egyebeknek ítéletére is hadna az dologban. De az igaz ítéletű Magasságos Úr felől sokkal külömb ítéletben kell lennünk. Mert holott Ófelsége minden kedves jóknak kútfeje, semmit Ófelsége nem akar, az mi jó és igaz nem volna, ha azért az Ófelsége akarátja elegendő ok mindeneknek cselekedetire, véghezvitelére. Ha mit értünk, hogy Isten akarátja, nem kell azt [460:] kérdeznünk, mint az emberektől, miért cselekeszi vagy miért nem cselekeszi, hanem elég minékünk helyén hadnunk, és ezt mondanunk: Az Nagy Úr akarátja. Mert mindjárást tudnunk kell, hogy jó és bölcs tanácsból vagyon, azért félelemmel engednünk kell annak.

Ez azért az jó keresztyénnek tiszt, hogy mikor érti, hogy valami az Isten akarátja, még ha neki nemigen jónak tetszenék is, mindjárást minden tudakozás és késedelem nélkül megcselekedje. Mint Ábrahám, mikor neki az Isten azt parancsolá [1Móz 22,1–18], hogy Izsákot megölje. Noha gyanakodhatik és gondolkodhatik vala, miért kívánná ezt az Isten, de ezen ő nem eszeskedék, hanem kész lón véghez vinni az Úr parancsolatját. Azonképpen azt mondja itt az apostol, hogy azért engedjünk az fejedelemségeknek, mert úgy akarja az Isten. Mert csak te is ember lévén, mikor szolgálának valamit parancsolsz, ha az szolgál meg akarja tudni, miért és mivégre parancsolod, bosszankodol és haragszol reá. [84r:] Tehát az Isten hogy venné jó néven tölled, ha az ő parancsolatinak okát tudakoznád? Arra való az úr, hogy parancsoljon, az szolgál, hogy szót fogadjon.

* Az elterjedt mondást Juvenalistól eredeztetik: *Juv. Sat. VI. 223.*

4 *felettébb elméjéhez, okosságához felettébb* (szókettőzés)

5 *az kik* (tollhiba)

Ez annakokáért az igaz lelki keresztyénnek tisztí, hogy mikor érti, hogy valami az Isten akaratja, még ha neki nemigen jónak tetszenék is, mindjárt minden tudakozás és minden késedelem nélkül megcselekedje. Mint Ábrahám, mikor neki azt parancsolá [1Móz 22,1–18], hogy Izsákot megölje. Noha gyanakodhatik és gondolkodhatik vala felőlle, miért kíván őtölle az Úr Isten ilyen dolgot, de ezen semmit nem eszeskedék, jó-e, nem jó-e, hanem kész lón mindjárt véghez vinni azt az Úr parancsolatját. Azonképpen itt is, látod-e, azt mondja az apostol, hogy azért engedjünk az fejedelemségeknek, mert eleitől fogván úgy akarta az Úr Isten. Még csak te is ember lévén, mikor szolgálának valamit parancsolsz, ha az szolgál meg akarja tudni, miért és mivégre parancsolod imezt vagy amazt, ottan bosszonkodol és haragszol reá érette. Tahát az E. M. F. Nagy Úr felől mit gondolsz, hogy venné gyarló féreg lévén tetőlled jó néven, ha az ő akaratjának és parancsolatinak okát tölle tudakoznád? Nem illik semmiképpen ezt cselekednünk, gondolkozzál meg bátor felőlle józan ítélettel. Arra való az úr, hogy parancsoljon, az szolgál, hogy szót fogadjon.

Harmadik okát, az miért kell az keresztyéneknek megböcsülleni az fejedelemségeket, ez igékben jelenti meg az apostol [1Pét 2,15]: *Hogy jó cselekedetekkel bedugjátok. Azaz azért kell engednetek az tisztviselőknek, hogy az hűtöleneknek szidalmazásokat és átkokat elkerülhessétek. Hogy ezt az okot jobban megérthessük, szükség meggondolnunk az keresztyéneknek akkorbeli állapotjokat. Még Krisztus Urunk idejében támadott vala ez az perpatvar az Isten fiai felől, hogy nem volnának engedelmesek az fejedelmeknek. Ezért mondják vala az zsidók az Pilátusnak [Jn 19,12]: *Ha ezt elbocsátod, nem vagy barátja <úgy> az császárnak. Mert valaki királlyá teszi magát, ellenne mond az császárnak.* Mintha azt mondanák: *Ha ezt elbocsátod, sokan őtet királynak tartják, és nem hallgatnak az rómaiaktól, és adót nem adnak az császárnak.* Azonképpen Pált, mikor Jeruzsálemben megfogták volna az zsidók, Act. 21. [ApCsel 21,38], az római hadnagy azt tudá, hogy ő volna az egyiptus, ki 4000 emberrel támadott volna az rómaiak ellen. Azonképpen [ApCsel 17,5–7], mikor Thesszalonikában az hűtölen zsidók Pál és Barnabás⁶ ellen feltámasztották volna az várost, ezzel károztatták őket: *Ezek felfordítják ez világot, idejöttek, az császár végezése ellen cselekesznek, azt hirdetik, hogy más király vagyon.**

3. causa.

Harmadik okát, az miért kell az keresztyéneknek megböcsülleni az fejedelemségeket, ez igékben jelenti meg az apostol [1Pét 2,15]:

⁶ [Pállal Thesszalonikében Szilász volt, nem Barnabás] (tollhiba)

*Hogy jó cselekedetekkel bedugjátok az goromba ítéletű embereknek szájokat. Azaz azért is kell engednünk az tisztviselőknek, hogy az hűtötleneknek szidalmazásokat, káromlásokat és átkokat elkerülhessétek. Hogy penig, szerelmes atyámfiai, keresztyének, ezt az okot jobban megérthessük, szükség minekünk meggondolnunk az keresztyéneknek akkorbéli állapotjokat. Még Krisztus Urunk életében támadott vala ez az perpatvar az Istennek igaz fiai és hívei felől az akkorbéli hűtötlentektől, hogy nem [461:] volnának engedelmesek az fejedelmeknek. Látod-e, ezért mondják vala az zsidók Pilátusnak [Jn 19,12]: *Ha ezt elbocsátod, értsed, az Krisztust, nem vagy barátja az császárnak. Mert valaki magát királlyá teszi, ellenne mond az az császárnak.* Mintha azt mondanák: *Ha ezt elbocsátod, sokan ötet királynak mondják és tartják, és nem hallgatnak az rómaiaktól, és adót nem adnak az császárnak.* Azonképpen mikor Pált Jeruzsálemben megfogatták volna az zsidók, Act. 21. [ApCsel 21,38], az római hadnagy azt tudá, hogy ő volna az egyiptus, ki 4000, negyvenezer[!] emberrel támadott volna az rómaiak ellen. Azonképpen [ApCsel 17,5–7], mikor Thesszalonikában az hűtötlén zsidók Pál és Barnabás⁷ ellen feltámasztották volna az várost, ezzel kárhoztatták őket: *Ezek, úgymond, felfordítják ez világot, idejüttek, az császár végezése ellen cselekednek, azt hirdetik, hogy más király vagon, ki az Jézus.**

[84v:] Holott azért ilyen patvart költöttek volt mindenütt az keresztyének ellen, azt mondja az apostol, hogy csak azért is engedelmesek legyenek az tisztviselőknek, hogy afféle hazugoknak dugassák be (fülök) szájok. Most is vadnak afféle patvaros hazugok, kik azt költik az igaz vallású emberekre, hogy pártütésre, háborúságszerzésre indítják az népet, és hogy az fejedelmeknek engedetlené teszik az népet. Illik azért az híveknek megmutatni cselekedetekkel, hogy hamis vallások ezek, és efféle fondorlók szégyenüljenek meg.

Látod-e, holott azért ilyen patvart költöttek volt mindenütt az keresztyének ellen, azt mondja az apostol, hogy csak azért is engedelmesek legyenek az tisztviselőknek, hogy ezféle hazugoknak dugassák be az szájok. Most is vadnak ezféle patvaros, csélcsap, hazug, hízelkedő emberek, kik azt költik az igaz vallású emberekre, hogy pártütésre, háborúságszerzésre indítják az községet, és hogy az fejedelmeknek engedetlené teszik az népet. Illik azért az híveknek megmutatni cselekedetekkel, hogy hamis vádlások ezek, és ezféle fondorlók szégyenüljenek meg.

⁷ [Pállal Thesszalonikében Szilász volt, nem Barnabás] (tollhiba)

Negyedik okát az engedségnek így írja meg [1Pét 2,16]: *Szabadosok lévén ne tartsátok gonoszság fedelének.* Ez az ok főképpen nézi az képmutatókat. Inti azért az apostol az híveket, hogy engedelmesek legyenek az fejedelemségben valóknak az képmutatásnak eltávoztatásáért. Krisztus Urunk Joa. 8. [Jn 8,32–36] sokat disputál az szabadság felől, és azt mondja, hogy azok igaz szabadosok, az kiket az Fiú megszabadít. És noha ott Krisztus Urunk főképpen az lelki, belső és az büntől való megszabadulás felől szól, de azért ugyan sok egyéb nyűgtől való megszabadulást is hozott az Krisztus az ő híveinek, az kikkel meg valának kötöttetve az Ótestamentomban, miképpen ez egyebünnet is, de ex Act. 15. [ApCsel 15] megtetszik. Valának azért némellyek, kik az keresztyéni tudománt nem azért szeretik vala, hogy abban gyönyörködnének, hanem hogy az szabadságnak színe alatt az ő gonosz kívánságokat követhetnék és űzhetnék. És az többi között az fejedelmeknek birodalma alól is kivóhatnák magokat.

4. causa.

Negyedik okát innét utószor az tisztviselő személyekhez való engedelmességnek így írja meg az apostol [1Pét 2,16]: *Szabadosok lévén ne tartsátok gonoszság fedelének, mint az ollyankok, kik az szabadságnak fedele alatt gonoszságot cselekednek, hanem úgy, mint Istennek szolgálói.* Inti azért az apostol az híveket, hogy engedelmesek legyenek az fejedelemségben valóknak az képmutatásnak eltávoztatásáért. Krisztus Urunk [Jn 8,32–36] sokat disputál az szabadság felől,⁸ és azt mondja, hogy azok az igaz szabadosok, az kiket az Fiú megszabadít. És noha ott Krisztus Urunk főképpen az lelki, belső és az büntől való megszabadulásról szól, de azért ugyan sok egyéb nyűgtől való megszabadulást [462:] is hozott⁹ az Krisztus az ő híveinek, az kikkel meg valának kötöttetve az Ótestamentomban, miképpen ez egyebünnet is, de főképpen ex Act. 15. [ApCsel 15] megtetszik. Valának azért némellyek, kik az Krisztus tudományát nem azért kedvelik, szeretik vala, hogy abban gyönyörködnének, hanem hogy az szabadságnak színe alatt az ő gonoszságokat követethetnék és űzhetnék. És többi közt az fejedelmeknek birodalma alól is kivóhatnák magokat.

[85r:] Azt mondja azért az apostol, hogy az keresztyének ne legyenek ilyenek, és az Krisztusban való szabadságot ne tartsák gonosz fedélnek, hanem mutassák meg, hogy az igaz tudománt nem azért követik, hogy az jó rendtartást akarnák felbontani, hanem abban

⁸ az szabadság felől sokat disputál az szabadság felől (szókettőzés)

⁹ is <zol> hozott (tolhiba másoló által javítva)

szakadnak

az szabadságban is Istennek szerzésinek szolgálatjától nem futnak. Mert az igaz szabadság, mikor valaki Istennek szolgál. Az ki pedig az Isten szerzésinek enged, Istennek szolgál. Vagyon helye mostan is ez intésnek, mert az pápai vallás rész szerént az sok encsembencs babonákért hasonlatos az ótörvénybeli ceremóniákhoz. Az pápától elszakadtaknak vallások, kiket evangélikusoknak hívunk, hasonló az Krisztus tudományához. Vadnak azért némellyek, kik az pápások tudományoktól elszakadnak, nemhogy az igaz vallást szeretnék, hanem hogy szabadosan élhessenek, és az ő gonoszságoknak palástot kereshessenek. De ez ilyenek képmutatók, és ez ilyeneknek semmit nem használ az hamis vallásnak hátrahagyása, hanem ha igaz keresztyének akarnak lenni, az Isten rendelését meg ne utálják, hanem azokban tökéletesen és jó lelkiismeretben megmaradjanak, az miképpen itt tanít az apostol.

Látod-e, azt mondja azért itt is az apostol, hogy az keresztyének ne legyenek ilyenek, és az Krisztus Jézusban való szabadságot ne tartásák gonoszság fedelének, hogy az alatt még gonoszabk legyenek, hanem mutassák meg, hogy az igaz tudománt nem azért követik, hogy az jó rendtartást akarnák felbontani, hanem abban az szabadságban is Istennek és az ő szerzésének szolgálatjától nem futnak. Mert az az igaz szabadság, mikor valaki Istennek szüüből, nem színből szolgál. Bizony, mostan is vagyon helye ez intésnek, ha tudánk felölle gondolkodni, mert az pápai vallás rész szerint az sok encsembencs babonákért hasonlatos az ótestamentombeli ceremóniákhoz. Az pápától elszakadtaknak vallások, kiket evangélikusoknak hívunk, hasonló az Krisztus tudományához. Vadnak azért némellyek, kik az pápásoknak tudományoktól elszakadnak, nem azért, hogy az igaz vallást szeretnék, hanem hogy szabadosan élhessenek, és hogy az ő gonoszságoknak palástot kereshessenek. De ez ilyenek képmutatók, hazugok, istentelenek, hamissak, és ez ilyeneknek semmit nem használ az képmutatásnak hátrahagyása. Azért mi, szerelmes atyámfiai, Istenben, Láthatatlan Urunkban hívek, ha igaz keresztyének akarunk lenni, az E. M. F. Úrnak szép és bölcs rendelését meg ne utáljuk, hanem azokban tökéletesen és jó lelkiismeretben megmaradjunk, az miképpen itt tanít az apostol.

2da pars.

Minekutánna így közönségesképpen inte mindeneket az engedelmességre, immár az második részében ugyan megnevezget egynéhány rendbeli uraságokat, és azoknak mivel tartozzunk, megmagyarázza [1Pét 2,17–19]: *Mindeneket böcsüljetez, az atyafiúságot szeressétek.* Az emberi társaságnak sokféle grádusi vadnak.

Ha méltatlan cselekesznek rajtunk, úgy is nincs semmi panaszkodásunk, ugyan mégis hálaadással tartozunk [463:] nekik. Ha méltatlan cselekesznek, úgy is békével tűrjük, szenvedjük, és fel ne rúgjunk, mert nagyon, bizony nagyon, ki azokat is megnyaggassa, és minket is az mi szabadságunkért felmagasztaljon. Kit engedjen meg az Úr az ő nagy nevéért. Ámen.

Az¹⁰ elmúlt tanításunkban vöttünk vala tanúságra való ígéret eleve az szent Péter apostol 1. levelének 2. részéből [1Pét 2,13–19], az mely ígéknek egy részének magyarázatja haladott volt ez jelenvaló órára. De hogy az Úrnak Szentlelkétől viseltetett igaz hívek, mind az múlt tanításunkra reáemlékezessenek, mind az megmagyarázott ígéret, kiket az elmúlt tanításunkban megmagyarázánk, s mind ez jelenvaló órára haladott ígéret renddel, bötű szerint elevészámlálom, az Úrnak Szentlelke lélekbeli indulattal hallgattassa meg az hívekkel [1Pét 2,13–19]: *Annakokáért legyetek alájavetettve minden emberi rendeléseknek az Istenért.* Vide textum supra, concione antecedenti.

Maradtanak vala penig hátra imez ígék, vigyázzanak reá szorgalmatosan mégis az Isten ígéjének hallgatásában gyönyörködő igaz hívek [1Pét 2,17–19]: *Mindeneket böcsüljétek, az atyafiúságot szeresétek! Az Istent féljétek! Az királt tiszteljétek! Szolgák, az tii uratoknak engedelmesek legyetek minden félelemmel, nemcsak az jóknak és alázatosoknak, hanem az keményeknek is! Mert ez az kedves dolog, ha valaki ok nélkül nyomorgattatván elszenvedi az nyomorúságokat, tudván, hogy Istentől bocsáták azok reája.* Az emberi társaságnak sokféle grádusi vadnak.

Első és legközönségesb az, hogy mindnyájan emberek vagyunk, [85v:] mindnyájan elmével, okossággal bírunk, mindnyájan Isten ábrázatjára teremtetttünk. Azért ez az első tisztünk, hogy senkit meg ne utáljunk, kinek-kinek az ő tisztességét megadjuk. Szokták mondani, hogy jó beszédnek nem szegik meg a szárnya. Senkinek nem vész azzal el tisztessége, ha másnak emberséggel szól vagy nagyon. Ezt hagyja azért elsőben az apostol, hogy mindennél inkább szere|tte|ssük, hogynem mint gyűlültessük magunkat. De úgy azért, az mennyiből az mi tisztünk, személyünk és hivatalunk engedni és szenvedni.

1. gradus.

Első és legközönségesb az, hogy mindnyájan emberek vagyunk, mindnyájan elmével, okossággal bírunk, mindnyájan Isten ábrázat-

¹⁰ A Székelykeresztúri Kódexben itt kezdődik a 184. beszéd második része.

jára vagyunk teremtetvén. Azért valakik istennek tartjuk magunkat, első tisztünk ez, hogy senkit meg ne utáljunk, kinek-kinek az ő tisztességét megadjuk. Szokták mondani, hogy jó beszédnek nem szegetik meg szárnya. Senkinek nem vész [464:] avval el tisztessége, ha másnak tisztességgel szól. Hogy magunkat mindennel szeretessük inkább, hogynem mint gyűlöltsük. De azért úgy, az mennyiből az mi tisztünk, személyünk és hivatalunk engedi és szenved.

2dus gradus. Második grádus [1Pét 2,17]: *Az atyafiúságot szeressétek.* Ez immár közelb való és szorosb szövetség. Mert noha mindennek tartozunk szeretettel, de többel atyánkfiainak, értsed, igazságban, mert ennélkül soha semmi nem jó. Az atyafiakon pedig ne csak azokat érts, az kik vér szerént egyben vadnak szerkesztetve, hanem az kik veled egy Istent vallnak és tisztelnek, és az mint szól Pál apostol, az kik az hütnek családi. Mert azt mondá Krisztus Urunk az apostoloknak [Mt 23,8]: *Tü mindnyájan atyafiak vadtok.*

Az második grádus ismét az emberi társaságban ez [1Pét 2,17]: *Az atyafiúságot szeressétek.* Ez immár közelb való és szorosabban való kötelesség, szövetség. Mert noha mindennek tartozunk szeretettel, de többel tartozunk atyánkfiainak, értsed, igazságban, mert az igazság nélkül soha semmi nem jó. Az atyafiakon pedig nemcsak azt érts, az kik vér szerint egyben vadnak szerkesztetve, hanem azokat is, az kik veled egy Istent vallnak és tisztelnek, és az mint szól Pál apostol, az kik az hütnek családi. Mert azt mondá Krisztus Urunk az apostoloknak [Mt 23,8]: *Tü mindnyájan atyafiak vadtok.*

3. Harmadszor azt mondja [1Pét 2,17]: *Az Istent féljétek* etc. Erről azért emlékezik az apostol, hogy minden ez világi szövetségek közt mindenkor nézzünk az Úr Istenre, és minden cselekedetünket az ő félelme szerént hordozzuk. Mert minden kötélnek meg kell szakadni, mikor az Isten tisztességére jutunk, és inkább kell ötöt félnünk, hogynem ez világi szövetségek vagy az mi indulatink után járjunk.

Harmadszor azt mondja [1Pét 2,17]: *Az Istent féljétek* etc. Erről azért emlékezik az apostol, hogy minden ez világi szövetségek között mindenkor nézzünk az Felséges Úr Istenre, és minden cselekedetünket az ő félelme szerint hordozzuk. Mert ottan minden kötélnék meg kell szakadozni, mihelt az Úr tisztességére jutunk, és inkább kell ötöt

félnünk, hogynem mint ez világi szövetségek vagy az mi indulatunk után járjunk.

Negyedszer [1Pét 2,17]: *Az királt tiszteljétek.* Az tiszteletnek jele az engedelmisség. Mert az tisztelet szófogadás nélkül nem tisztelet, hanem képmutatás vagy csúfolás, mint mikor amaz vitézek térdet-fejet hajtnak vala Krisztus Urunk előtt, de azért nemhogy neki engedtek volna, de akarhatja ellen faggaták, kénzák és megöleték. [86r:] Az tiszteletnek jele és bizonsága az engedelmisség. Mikor azért parancsolá az apostol, hogy az királt tiszteljük, azt¹¹ kívánja, hogy parancsolatinak engedelmesek legyünk. De mondanád: Akkor az zsidóknak és az országbelieknek nem vala királyok, az mint őmagok felkiáltván mondanak, Joan. 15.[!] [Jn 19,15]: *Nincsen királyunk, hanem császárunk, hát hogy mondja az apostol, hogy az királt tiszteljék?* Vedd eszedben, hogy az római imperátorok noha az király nevezettől irtóztanak, mert az királyok kiűzetések után az község közt igen gyűlölséges vala ez az nevezet, sőt ugyan megesküdtek vala rajta, hogy Rómában nem szenvednek soha királt uralkodni, de azért az királyi méltóság ugyan megvala az császárok állapotjában.

4.

Negyedszer [1Pét 2,17]: *Az királt tiszteljétek.* Hogy megértsed, szerelmes atyámfia, keresztyén, az tiszteletnek [:módja:] az engedelmisség. Mert az tisztelet szófogadás nélkül nem tisztelet, hanem képmutatás és csúfolás, mint mikor amaz vitézek térdet-fejet hajtnak vala Krisztus Urunk előtt, de azért nemhogy neki engedtek volna, de akarhatja ellen faggaták, kénzák és megölik. Vaj, ki sok vagyon ám ilyen tisztelet, szerelmes atyámfia, keresztyén, hidd meg bátor éntöllem, avagy ha éntöllem nem hiszed, csak tennenmagaddal beszélj, ennek igen könnyen végére mehetsz. Az tiszteletnek azért jele és bizonsága az engedelmisség. Mikor ezért parancsolja az apostol, hogy az királt tiszteljük, azt kívánja, hogy parancsolatinak engedelmesek legyünk. De mondanád: Nám, akkor az zsidóknak és az országbelieknek [465:] nem vala királyok, az mint őmagok felkiáltván azt mondják vala [Jn 19,15]: *Nincsen királyunk, hanem császárunk.* Vedd eszedben, hogy az római imperátorok noha az király nevezettől irtóztanak, mert az királyoknak kiűzetése után az község előtt igen gyűlölséges vala ez az nevezet, sőt ugyan megesküdtek vala rajta, hogy Rómában nem szenvednek soha királt uralkodni, de az királyi méltóság ugyan megvala, felette igenis megvala az császároknak állapotjában.

Jo. 19.

¹¹ az (tollhiba)

Azért, noha az rómaiak az ő imperátorokat nem híják vala királnak, de azért egyéb nemzetségek és sokszor a görögök is ugyan királnak nevezik¹² vala őket. Szent Péter penig ez levelet görög |nyelven:| írta, azért méltán értheti az királnak nevéen az római császárt és imperátort. És parancsolja, hogy megböcsüljék, neki engedelmességgel legyenek.

Azért, noha az rómaiak az ő imperátorokat nem híják vala királynak, de azért az több nemzetségek és sokszor még az görögök is ugyan királynak nevezik vala őket. Szent Péter penig ezt az levelet görög nyelven írta, azért méltán érthetik az királynak nevéen az római császárt és imperátort. És parancsolja, hogy megböcsüljék, neki engedelmességgel legyenek.

510 Utószor az szolgálknak is regulát szab [1Pét 2,18–19]: *Szolgák, minden félelemmel uratok, gazdátok alá legyetek vettelve, ne csak az jóknak és szilígyeknek. Az szolgálktól főképpen kíván itt az apostol félelmet, mely együtt jár az böcsüllettel. Mert ahol az félelem nincs, nincs ott az böcsüllet is. És azért tisztetek az szolgálknak, hogy urokat társokká ne vegyék, véle ne játszódjanak, hanem tóllök rettegjenek, féljenek. Mert az kik elfelejtvén sorsokat, állapotjokat, uroktól nem kezdnek tartani, egy ideig ugyan néha előmehetnek dolgokban, de nyilván sokáig meg nem állhatnak, mert valami üdőre felsezken az gazda, eszében veszi magát, hogy ő volna az úr, úgy bánik az felfuvalkodott [86v:] szolgálával, hogy megérzi az ő rendinek állapotját. Az ki azért szolgál, ugyan szolgál módra, azaz félelemben viselje magát ura előtt minden üdőben.*

Immár utószor az szolgálknak is regulát szab eleikben s mond [1Pét 2,18–19]: *Szolgák, minden félelemmel uratok, gazdátok alá legyetek vettelve, nemcsak az jóknak és szilígyeknek penig, hanem az keményeknek is. Mert ez az kedves dolog. Ha valaki ok nélkül nyomorgatattván elszenvedi az nyomorúságokat, tudván, hogy Istentől bocsátattak azok reá. Az szolgálktól főképpen itt kíván az apostol félelmet, az mely együtt jár az böcsüllettel. Mert valahol félelem nincs, nincs ott az böcsüllet is. És azért tisztetek az jó, engedelmes, jámbor szolgálknak, hogy ha ugyan megcselekedhetnék is, urokat társokká ne vegyék, véle ne játszódjanak, hanem tólle rettegjenek, féljenek. Mert az mely szolgálk elfelejtvén az ő sorsokat, hivataljokat, állapotjokat, urokat farba rúgják, tólle nem kezdnek tartani, egy ideig néha ugyan előmehetnek dolgokban, de nyilván sokáig meg nem állhatnak, mert*

¹² <ogy> nevezik (tollhiba másoló által javítva)

valami üdőre felébred, felszerken az gazda, eszében veszi [466:] magát, hogy ő volna az úr, és úgy bánik az felfuvalkodott szolgálával, hogy megérzi az ő alávaló rendinek mivoltát. Aki azért szolgál, tehát ugyan szolgálai módra, félelemben viselje magát ura előtt, nemcsak egyszer, sem kétszer, nemcsak emberek előtt, hanem minden üdőben.

De az szolgálknak tisztiról egyéb helyeken is igen szépen tanítanak az apostolok. Ephes. 6. [Ef 6,5–8], Col. 3. [Kol 3,22–24], Tit. 2. [Tit 2,9]. Recita locos illos.

De az szolgálknak tisztokról egyéb helyeken is csuda szépen tanítanak az apostolok. Szent Pál, Ephes. 6. [Ef 6,5–8], ekképpen inti az igaz szolgálakat: *Tü szolgál, engedelmesek legyetek azoknak, kik nektek uratok test szerint, félelemmel és rettegéssel, szíveteknek együgyűségével, mint az Krisztusnak. Nem szem előtt szolgáljatok, mint az kik embernek akarnak kedveskedni, hanem mint Krisztus szolgálai, szívetek szerint cselekedvén az tü Uratoknak akaratját, tudván azt, hogy mindenek az mi jót cselekedtenek az igaz szolgál, annak jutalmát veszik nem az ő testi uroktól annyira, mint az Mennyei Úrtól.*

Ugyanezen szent Pál ad Col. 3. [Kol 3,22–24] azonképpen így szól: *Tü szolgál, engedelmesek legyetek mindenkben azoknak, az kik nektek uraitok test szerint, úgy, mintha nem embereknek igyekeznétek kedveskedni, hanem az Mennyei Úrnak.*

Ugyan mégis ezen szent Pál ilyen intő levelet ír Titus püspöknek írt levelének 2. részében [Tit 2,9], noha ír többet is nagy sokat az megnevezett helyen, de az többi között az szolgál felől ezt írja: *Az szolgálakat intsed, hogy az ő Uroknak engedelmesek levének, hogy mindenkben azoknak kedvesek legyenek, ne legyenek beszéddel ellenkezők (visszamorgók, mint ez mostani szolgál), semmiben meg nem csalván az ő urokat, hanem minden jó hűséget mutatván, hogy az mi megtartó Istenünknek tudományát ékesítsék. Mert megjelent az Istennek amaz üdvezítő kegyelme minden embereknek. Ezeket szóljad, és intsed és fedjed minden méltósággal, de senki tégedet érette meg ne utáljon.*

Ahol pedig azt mondja [1Pét 2,18], hogy ne csak az jóknak, hanem az gonoszoknak is engedelmességgel legyenek, itt elsőben azt vedd eszedben, hogy tartozik az szolgál urának szavát fogadni oly dolgokban, az kik az közönséges igazsággal és az Isten törvényével nem ellenkeznek. De ha azt parancsolná, hogy az ártatlan¹³ megölje, vá-

¹³ ártatlan|:t|<okat> (tollhiba másoló által javítva)

rosát felgyújtsa, Istenét megtagadja etc., ezekben nem illik szavát fogadni. Értsed azért itt az gonosz gazdákon, urakon az kegyetleneket, az kik számtalan sok rabotás [a. m. robotos] dolgokkal fárasztják az szolgálakat, kiknek soha senki kedvét nem találja, az fősvényeket, kik sem ételeket, sem italokat az szolgálknak úgy meg nem adják, az mint illenék. Ezeknek is ugyan híven és igazán szolgáljon az szolgál, és ne tekintse amazoknak háládatlanságokat, méltatlan voltokat, hanem az Istent, az ki őtet azoknak kezében és birtokokban adta. Ő igazán és híven járjon el azért dolgában, mintha az ura igen jámbor volna. Oka pedig ennek ez, mert az úr, az gazda nem jól viseli magát az szolgálhoz, vagyon neki más ura, az ki megbünteti idővel érette. De az szolgálának nincs hatalmában, hogy ő bosszút álljon, az ő dolga az, hogy szolgáljon és engedelmes legyen, amaz Úr bosszút áll érette, és az ő jutalmát megfizeti.

[467:] Ahol pedig azt mondja [1Pét 2,18], hogy ne csak az jóknak, hanem az gonoszoknak is engedelmességgel legyenek, itt szerelmes atyámfia, keresztyén, azt vedd eszedben, hogy tartozik az szolgál urának szavát fogadni oly dolgokban, az kik az közönséges igazsággal és az Isten törvényével nem ellenkeznek. De ha azt kezdi parancsolni, hogy valamely ártatlant megöljön, valakinek az ő rajta tölt bosszúját kitöltse az szolgál, házát felgyújtsa, vagy valami kárt tegyen neki, vagy arra kezdi faggatni, hogy az ő megismert utát, Istenét megtagadja, bezzeg ám ezekben nem illik szavát fogadni. Itt azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, értsed az gonosz gazdákon, urakon az kegyetlen gazdákat urakat, az kik számtalan sok rabotás [a. m. robotos] dolgokkal fárasztják, csigázzák, sajtolják az szolgálakat, amaz átkozódókat, kiknek soha senki kedvet nem találja, amaz ocsmány fősvényeket, kik sem jutalmokat az szokgáknak úgy meg nem adják, az mint illenék, sem semmi igazságában mellette nem törekednek, az kik nem kevélyöbbek, az ki felverik az ártatlan méhet, de nincs semmi gondjuk azoknak kaptárára, véllék való bánásra. Azt mondja azért itt az apostol, hogy ezeknek is ugyan híven és igazán, jókedvvel szolgáljon az szolgál, és ne tekintse amazoknak háládatlanságokat, méltatlan voltokat, embertelenségeket, hanem az Istent tekintse. De ő híven és igazán járjon el az ő dolgában, szolgáljon jókedvvel, szinte úgy, mintha az úr, az gazda igen jámbor volna. Hogy pedig ennek így kell lenni, oka imez, mert az úr, az gazda ugyan úr, ugyan gazda, az szolgál akárhova is, ugyan csak szolgál. Ha az úr, az gazda nem jól viseli magát az szolgálhoz, vagyon az szolgálának is más ura is, az ki az ő hamis gazdáját, urát üdövel érette megbünteti. De az szolgálának nincs hatalmában, hogy ő urán, gazdáján bosszút álljon, az ő dolga az, hogy szolgáljon és engedelmes legyen az apostolnak hagyása sze-

rint. Amaz Nagy Úr bosszút áll érte az ő hamis uráján[!], gazdáján, és az jámbor szolgának jutalma az Úr előtt el nem vész.

De mivelhogy az majd súlyos dolognak tetszik, az harmadik részében beszédének erőssíti és vigasztalja az [87r:] szolgálkat az apostol [1Pét 2,19]: *Mert ez az dicsíret, ha ki az istenes lelki* etc. Oktatja és vigasztalja azokat, az kik méltatlan vereségeket, nyomorúságokat szenvednek. Mikor azért az szolga sanyargattatik, vagy hogy bűnén találta, és így senkire ne vessen, ne panaszkodjék, mert jutalmát vötte az ő cselekedetinek, vagy az, hogy méltatlan nyomorgattatik, és ezt illik békességgel szenvedni. Mert ezzel dicsíretet, és üdövel békességet, hasznot talál.

3tia pars.

[468:] De mivelhogy ez majd súlyos dolognak tetszik az szolgálknak, az harmadik részében beszédének erőssíti és vigasztalja az szolgálkat az apostol, mikor így szól [1Pét 2,19]: *Mert ez az dicséretes dolog, ha valaki ok nélkül nyomorgottatván elszenvedi az nyomorúságokat, tudván, hogy Istentől bocsáttattak azok reá.* Oktatja és vigasztalja azokat¹⁴ az szolgálkat, az kik méltatlan urakat, gazdákat szolgálknak és méltatlan nyomorúságokat, vereségeket, szidalmalmokat szenvednek. Mikor azért az szolga, szolgáló sanyargattatik az ő istentelen, kegyetlen, hamis gazdájától méltatlan, soha az Úr kemény büntetés nélkül meg nem szenvedi, hanem nagy kárvallás által vagy valami aránt meglakoltatja az Felséges Úr Isten ez felett. Ha pedig bűnén találja az szolga az szidalmot, az vereséget, az sanyargatást, így senkire ne vessen, ne panaszkodjék, mert az ő cselekedetinek vötte jutalmát. Ha pedig méltatlan nyomorgattatik, illik, hogy azt is békességgel szenvedje, mert ez illyenek szokták azt mondani: elég rútságot [a. m. szidalmat] vön fel nyavalyás mind urától, asszonyától, de mégis mind addég-addég, hogy elvoná szegíny az hosszú esztendő. Mert tisztesség adassék az istenfélő, jámbor gazdának, gazdaasszonyoknak, de vadnak illyenek is nagy sokan, hogy egy ideig, az még az dolognak súllya rajta vagyon, kedvez addég szolgáljának, szolgálójának, de minekutánna az dolognak derekát véghez viszik, elkezdik az sok rútt, éktelen szidalmat, vereséget [a. m. verést] szolgáljokon, szolgálójokon, mind addig rúttolják [a. m. szidalmazták], szidalmazták, hogy elébb adnak rajta, kit csak azért miennek, hogy szegínek sanyarú szolgálatjának jutalma hozzájuk vesszen. De valamely úr, gazda így cselekedik, ihol, vedd eszedben, hogy duplául megfizeti azféle hamissan magának koporított hasznot.

¹⁴ azokat azokat (szókettőzés)

Honnat tanuld meg, mely csekély ítélettel bírnak, és fundamentom nélkül szólnak azok, kiket mikor valami méltatlan nyavalya talál, azon búsulnak, és azt kiáltják: Ha bűnöm volna reá, könnyebben szenvedném, de az nehéz, hogy nem érdemlettem. De nagy eszes, azt kellene inkább bánnod, ha érdemed szerint szenvednél. Mert úgy nyilván bűnös volnál, az bűnön pedig kell bánkódni, de ha büntelen szenveded, inkább örülj rajta. Az miképpen olvassuk az apostolok felől, hogy mikor méltatlan verettek vala meg vesszőkkel, örömmel mentek vala el az perengér [a. m. pellengér] alól. Sőt, ezt még az pogánok is eszekben vötték, kik azt írják, hogy az jó lelkiismeret, mikor valaki bűnét nem tudja, igen nagy vigasztalás az nyomorúságban. Socrates felől azt olvassuk, hogy mikor ötet az athénásbeliek kárhoztatták volna halálra, és az tanácsházból az fogházban vinnék, az felesége nagy jajszóval utánna kiáltván az többi között azt mondja vala, hogy csak az őneki igen nehéz, hogy ilyen ártatlan és bűn nélkül kárhoztatták volna. [87v:] Visszafordula az férfi s mondá: Tehát, atyámfia, azt akarnád-e, hogy méltán és igazán kárhoztattak volna?*

*Quod pateris merito,
patienter ferre
memento.**

Honnan tanuld meg, istenfélő, keresztyén ember, minemű vékony ítélettel bírnak és fundamentom nélkül szólnak azok, akár szolgák s akármicsoda rendbeliek legyenek, kiket mikor [469:] valami méltatlan nyavalya talál, azon búsulnak, és azt kiáltják: Ha bűnöm volna reá, könnyebben szenvedhetném, de mivelhogy okot nem szolgálattam reá, semmiképpen nem szenvedhetem. Szép magakesergés bátor, eszes panaszolkodás. Hiszem, azt kellene inkább bánnod, ha érdemed szerint szenvednél. Mert így nyilvánvaló bűnös volnál, az bűnön kell pedig bánkódni, de ha büntelen szenveded, azon inkább örülnöd kell.¹⁵ Az miképpen olvassuk az apostolok felől, kiket mikor méltatlan szidalmaznának, sőt ugyan megvesszőznének az Krisztus nevéért, mikor elbocsátják vala, örömmel mennek vala el az perengér [a. m. pellengér] alól. Sőt, ezt még az pogánok is eszekben vötték, kik azt írják, hogy az jó lelkiismeret, mikor valaki valamire, az mivel vádolják, vétkét nem ismeri, bűnét nem tudja, abban része nincsen, és mégis azért nyomorgatják, igen nagy vigasztalás. Bölcs Socrates felől

* DION. CATO
Distich. 3.17.

* DIOG. LAERT. *De vit. et dogm. philosoph.* 2. 35.; XEN. *Ap.* 28.
¹⁵ <kell> inkább örülnöd kell (szókettőzés másoló által javítva)

azt olvassuk, hogy mikor ötet nagy méltatlan az athénásbeliek halálra kárhoztatták volna, és az tanácsházból az fogházban vinnék, az felesége nagy jajszóval utánna kiáltván az többi közt azt mondja vala, hogy csak az őneki nehéz, hogy ilyen ártatlan és büntelenül kárhoztatták volna.* No azért ha az pogánok is ilyen ítéletben voltak, hogy jobb méltatlan szenvedni, hogynem mint méltán, tehát minékünk hogy illenék ebben kételkednünk? Holott az szentírásbeli példák és tanúságok is erre oktatnak. Volna ugyan netalám oka bánatunknak, ha az mi méltatlan szenvedésünk teljességgel hibába veszne és füstbe múlték el, de nincs, bizony nincs jutalom nélkül.

Mert első az dicsíret és jó hírnév, hogy békével szenvedtük az méltatlan nyomorúságot. Másodszor vagyon más úr, más gazda, az ki megfizet igazán mindennek. Hallod-e, ez földi gazda betudja bédredet? Éheztet-e méltatlan? Szidalmaz-e, rongál-e? Vagyon egy nagyobb (kardag)¹⁶ gazda, ki ha látja, hogy ezeket békével szenveded, meggazdagít, megelégit, megvigasztal, és örökké megnyugot [a. m. megpihentet].

Mert első jutalma ennek az dicsíret és az jó hírnév, hogy békességgel szenvedtük az méltatlan nyomorúságot. Másodszor vagyon más úr, más gazda, az ki megfizet mindennek. Hallod-e, szerelmes, atyámfia, keresztyén, az ki az hatalmason, az istentelenen bosszút nem állhatsz, ez földi gazdád eltarthatja-e szolgálatodat? Éheztet-e méltatlan? Szidalmaz-e, rongál-e? Vagyon egy nagyobb [470 (286):] gazda, az ki megfizet igazán mindennek, ki ha látja, hogy ezeket tűröd, meggazdagít, megelégit, megvigasztal és örökké megnyugot [a. m. megpihentet].

Summa ez, hogy az még itt ez földön élünk, addig minden rendbeli uraságok és méltóságok alá legyünk vettette. Kik ha parancsolnak, rajtunk uralkodnak, szolgáltatnak [a. m. szolgálatot végeztetnek], mindenben engedelmesek legyünk. Ha méltán cselekesznek rajtunk, nincs semmi panaszunk, még hálaadással tartozunk nekik, ha méltatlan cselekesznek, úgyis békével szenvedjük, és fel ne rúgjunk. Mert vagyon, ki azokat is megnyaggassa, és minket is az mi alázatosságunkért felmagasztaljon.

* DIOG. LAERT. *De vit. et dogm. philosoph.* 2. 35.; XEN. *Ap.* 28.

¹⁶ *kardag* (lehetséges tollhiba, utalhat a török eredetű, a jogi nyelvben használt, 'tenni, csinálni' igéből eredő szóra, mely gyakorló, rendelt úrra, vagyis Istenre vonatkoztatható)

Summája ez ez mi beszélgetésünknek, hogy az még itt ez földön élünk, addég minden rendbeli uraságok és méltóságok alá legyünk vettelve. Kik ha parancsolnak, rajtunk uralkodnak, szolgáltatnak [a. m. szolgálatot végeztetnek], mindenben engedelmesek legyünk. Ha méltatlan cselekesznek rajtunk, nincs semmi panaszunk, még hálaadással tartozunk nekik, valamint s valahogy cselekesznek azért velünk, elszenvedjük, és fel ne rúgjunk. Mert vagyon, ki azokat is megnyaggassa, és minket is az mi alázatosságunkért felmagasztaljon. Ámen.

185. beszéd (K5, Sz, CV)

K5 ||| [87v:] **Concio CLXXXV. Matthaei cap. 11. v. 2. [Mt 11,2]:**

17. De Joanne Baptista

Lőn penig mikor hallotta volna az tömlöcben János az Krisztus cselekedetit etc. |:Usque ad versum decimum.:|

Tractavi in Czokf[alva]
1675.

[470:] **Concio Matt. cap. XI. v. 2. [Mt 11,2]:**

||Sz

János penig mikor hallotta volna az tömlöcben az Krisztusnak cselekedetit, elküldvén kettőt az ő tanítványi közül, megkérde azok által: Te vagy-e, az ki eljövendő vala, vagy mást várjunk? És felelvén Jézus mondá nekik: Menjetek el és mondjátok meg Jánosnak, az mellyeket hallotok és láttok. Az vakok látást vesznek, az sánták járnak, az poklosok megtisztulnak, az süketek hallanak, az halottak feltámadnak, az szegényeknek az evangélium prédikáltatik, és bódog az, ki énbennem meg nem botránkozik.

[3r (13):] **Matt cap XI. v. 2. [Mt 11,2]:¹**

||CV

János pedig mikoron hallotta volna az Krisztus² cselekedetit az tömlöcben, elküldött kettőt az ő tanítványi közül, és ezt mondá őneki: Te vagy-e az, az ki jövendő vagy, avagy mást várjunk? Felelé Jézus és mondá [3v (14):] nekik: Menjetek el és mondjátok meg Jánosnak ezeket, mellyeket hallottatok és láttatok, az vakok látnak, az sánták járnak, az poklosok megtisztulnak, az süketek hallanak, az halottak feltámadnak, és az szegényeknek prédikáltatik az evangéliom, és boldog az, az ki³ énbennem meg nem botránkozik.

¹ A beszédet tartalmazó kódexlapokon a margón hosszanti és keresztirányban írt, az elhalványult barnás tinta miatt nehezen olvasható, latin és magyar nyelven írt jegyzetek kísérik a szöveget. A jegyzeteket az átírás nem tartalmazza.

² <az Krisztus> az Krisztus (tollhiba másoló által javítva)

³ <kik> |:az ki:| (tollhiba másoló által javítva)

[88r:] Akármicsoda féle tudományban is az mesternek, tanítónak erkölcsse, személyye igen nagyot nyom, sőt az emberek inkább szoktak tekinteni és ítéletet tenni az tudomány felől az mesternek személyéből, hogynem az mesterségnek mivoltából. Ez az oka, hogy mikor az mester, az tanító böcsülletes és dicsíretes, még az haszontalan és hamis tudománnak is foganatja vagyon. Mikor pedig az tanító alávaló és szidalmas, még az dicsíretes és hasznos tudomány is utálatos. Mert az mint igazán mondták az görögök Τρόπος ἐστὶ ὁ πειθῶν τοῦ λέγοντος, οὐ λόγος.⁴ Ezért kívánja Krisztus Urunk is, hogy az Istennek törvényének hirdetője ő maga is ahhoz tartsa magát, az mire mást int, hogy az igaz tudomány őmiatta meg ne utáltassék és káromlattassék. *Aki azért felfejti az törvényt, s mást pedig arra tanít, legkisebbnek, alábbvalónak tartatik az mennyeknek országában. Az ki pedig etc.* Matt. 5. v. 19. [Mt 5,19]. Annakokáért tudván az Istennek Lelke az embereknek ilyen természeteket, nemcsak azt az tudománt íratta meg, az kire ez földön való embereket oktatni akarta, hanem azoknak is az személyeknek, az kik által hirdettette, erkölcsöket és életeket, mivoltokat megmagyaráztatja. Ez pedig mindennél nyilván vagyon, hogy az Újtestamentumnak fő doktori voltak Baptista János és az Jézus Krisztus, kiknek életeket az Úr Isten megíratta, hogy az emberek megláthatnák, kicsodák és mineműek voltak ez eszközök, az kik által az evangéliumot ez világra kiterjesztette, és abból ítéletet tehessenek az tudomány felől is. Ez meghallott igékben is azért vagyon szó ez két fő vezér felől, és azoknak erkölcsök, személyyek és tisztek íratik meg, kit minékünk is szükség és hasznos értenünk, hogy innét mind az mi vallásunknak mesterit, s mind pedig tudományoknak igazságát megtudhassuk, és abban végig tökéletesen megmaradhassunk.

Vide [Mt 5,19]: megcselekedti és tanítja, az nagynak hívataték mennyeknek országában.

Nemcsak az példaadásért, hanem az tudománnak böcsülletiért íratnak meg az fő embereknek személyek és életek. Mert akárki is nagyobbak tartja és igazbnak hiszi azt, az mi méltóságos, dicséretes embertől származik. [471:] Mondám az elmúlt tanításban is azért, hogy az evangéliumban es az lön.⁵

Akármicsoda tudományban is az mesternek és az tanítónak erkölcsse és személyye igen nagyot nyom, sőt az emberek inkább szokták tekinteni és ítéletet tenni valamely tudomány felől a mesternek személyéből, hogynem az tudománnak mivoltából. Ez az oka, hogy mikor az mester, az tanító böcsülletes és dicséretes, még az haszontalan és hamis tudománnak is foganatja vagyon. Mikor pedig az tanító

4 A kéziratban az alábbi formában szerepel: Τοποῦται ὁ πειθῶν τοῦ λεγοντος οἴλονος.

5 Utalás a 184. beszédre.

alávaló⁶ és szidalmas, még az dicséretes, hasznos tudomány is megvetett és utálatos.

Ezért kívánja Krisztus Urunk, hogy az E. M. F. Úrnak törvényének hirdetője ő maga is ahhoz tartsa magát, az mire más tanít, hogy az igaz tudomány őmiatta meg ne utáltassék és meg ne káromlattassék. *Az ki azért felfejti a törvényt, s mászt pedig arra tanít, legkisebbnek, alábbvalónak tartatik az mennyeknek országában.* Matt. 5. v. 19. [Mt 5,19]. Annakokáért tudván az Istennek Lelke ilyen természeteket az embereknek, hogy az[t] néznék inkább, az ki hirdeti, hogynem mint az mit hirdet, nemcsak azt az tudományt íratta meg, az kire Ófelsége ez földön való embereket oktatni akarta, hanem azoknak az személyeknek is, az kik által hirdetteté, erkölcsöket és életeket és mivoltokat megmagyaráztatta.

Ez pedig mindeneknél nyilván vagon, hogy ezek az Újtestamentomnak fő doktori voltak, Baptista János és az Jézus Krisztus, kiknek életeket az Felséges Úr Isten megíratta, hogy az embereknek megláthatnák, kicsodák, és mineműek voltak az eszközök, az kik által [az evangéliumot]⁷ ez világnak kiterjesztette, hogy abból ítéletet tehessenek az tudomány felől. És azoknak személyek, erkölcsök íratik meg azért ez meghallott igékben is, kit minekünk is szükség és hasznos értenünk és tudnunk, hogy innét mind az mi vallásunknak mesterit, mind pedig tudományoknak igazságát megtudhassák, és abban tökéletesen vegyék, megmaradhassanak.

Akármicsodaféle tudományban is az mesternek és tanítottanak erkölcsé, személye igen nagyot nyom, sőt az emberek inkább szoktanak tekinteni és ítéletet tenni, hogynem az mesterségnek mivoltából. Ez az oka, hogy mikor az tanított böcsülletes és dicséretes, még az haszontalan és hamis tudománnak is fogantja vagon, mikor pedig az tanított alávaló és szidalmas, még az dicséretes és hasznos tudomány is utálatos. Ezért kívánja Krisztus Urunk, hogy az Isten törvényinek hirdetője ő maga is ahhoz tartsa magát, az mire mászt int, hogy az igaz tudomány őmiatta meg ne utáltassék és ne káromoltassék. [Mt 5,19] *Az ki azért felfejti az törvényt, mászt pedig arra tanít, legküsebbnek tartatik az mennyeknek országában.* Annakokáért tudván az Istennek Lelke az embereknek ilyen természeteket, hogy arra néznek inkább, ki hirdeti, hogynem mint mit hirdet, nemcsak azt az tudománt íratta meg, az kire az embereket oktatni akarta, hanem azoknak az személyeknek, az kik által hirdetteteti, erkölcsöket, életeket és müvoltageket megmagyaráztatja. Ez pedig

⁶ *alávaló alávaló* (szókéttözés)

⁷ [kihagyott mondatrészt] (tollhiba)

mindeneknek nyilván vagyon, hogy ez Újtestamentumnak fő doktori voltak Baptista János és az Jézus Krisztus, kiknek életeket az Isten megíratta, hogy az emberek megláthatnák, kicsoda és müneműek voltak, az kik által az evangéliumot ez világra kiterjesztette, és abból ítélet tehessenek ez tudomány felől is. Ez meghallott igékben is azért vagyon szó <ez> két fő vezér felől, és azoknak személyek, erkölcsök és tiszték íratik meg.

[88v:] Két része vagyon azért ez mai evangéliumnak. Az elsőben íratik meg szent Jánosnak Krisztus Urunkhoz való követsége, holott megmagyaráztatik, ki volt az Messiás. Az másodikban prédikál Krisztus Urunk szent János felől, ahol megíratik, kicsoda és minemű volt szent János.

[472:] Két része vagyon azért ez mai evangéliumnak. Az elsőben íratik meg szent Jánosnak Krisztus Urunkhoz való követsége, holott megmagyaráztatik, ki volt az Messiás. Az másodikban prédikál Krisztus Urunk szent János felől, ahol megíratik, kicsoda és minemű személy volt szent János.

Két része vagyon ez evangéliumnak. Az elsőben íratik meg szent Jánosnak Krisztus Urunkhoz való követsége, holott megmagyaráztatik, ki volt az Messiás. Az másodikban prédikál Krisztus Urunk szent János felől, az hol megíratik, kicsoda és münemű vala szent János.

[Mt 11,2] *János penig* etc. Ez históriának elein eszünkben vehetjük, minemű állapotok legyen az igaz tanítóknak. Azt hiszem, gyakorta hallották az keresztyének, mi volt az Baptista János fogságának és halálának oka, tudniillik az igazmondás és az ő tisztiben igazán és híven való eljárás. Mert mikor Heródes mind a külső tisztességnek, az szokott törvényeknek és az Istennek parancsolatja ellen az ő atyjafiának, kivel atyjával egy vala, noha anyjok külömb vala, feleségével paráznául és fertelmesül élne, erről szent János tiszti szerint megfeddé. Mert tudja vala, hogy Ezékiel által megparancsolta az Isten az prófétáknak és tanítóknak [Ez 3,7–8; Ez 33,7–8]: *Embernek fia, őrállóvá töttelek én tégedet Izraelben, ha látod az gonosznak az ő bűnét, és rólla meg nem inted és fedded, és az gonosz elvesz az ő bűnében, az te markodból várom ki, tölled veszek számot az ő véréről, elveszéséről.* Erre azért nézven szent János, megfeddé Heródest, de az igazmondásért (az mint szokott lenni) betörék az feje, tömlöcre vetteték, és végre ugyan ott megöleték.

*De Herode et Joanne
Baptista.*

Ezech. 3. v 17. et 33. v 7.

[Mt 11,2] *János pedig mikor hallotta volna.* Vide superio. Ez históriának elein eszünkben vehetjük, minemű állapotjok legyen az igaz tanítóknak. Hiszem, hogy gyakorta hallották az hívek, mi volt az Baptista János fogságának és halálának oka. Tudniillik az igazmondás és az ő tisztiben való igazán eljárás. Mert mikor Heródes mind az külső tisztességnek, az szokott törvényeknek és az Isten parancsolatja ellen az ő atyafiának, kivel atyjával egy vala, noha külön anyjok vala, feleségével paráznául és fertelmesül éle, erről tisztí szerint szent János megfeddé. Mert igen jól tudja vala, hogy Ezékiel által megparancsolta vala az E. M. F. Úr Isten az prófétáknak és tanítóknak [Ez 3,7–8; Ez 33,7–8]: *Te, embernek fia, őrállóvá töttelek én téged Izraelben, ha látod az gonosznak az ő bűnét, és rólla meg nem inted, és az gonosz elvész az ő bűnében, az te markodból várom ki, tetőlled veszek számat az ő vérről, elveszéséről.* Erre azért nézvén szent János, megfeddé Heródest, de az igazmondásért, az mint szokott lenni, betörék az feje, tömlecre vetették, és végre ugyan ott megöleték.

Ezek. 33. v 7.

[4r (15):] De Primo⁸

[Mt 11,2] *János pedig mikoron hallotta volna* etc. Ez históriának elein eszünkben vegyük, minemű állapotjok legyen az igaz tanítóknak. Azt hiszem, gyakorta hallották az keresztyének, mi volt az Baptista János fogságának és halálának oka, tudniillik az igazmondás és az ő tisztiben igazán eljárás. Mert mikor Heródes mind az külső tisztességnek, az szokott törvényeknek és az Isten poroncsolatja ellen az ő atyafiának, kivel atyjával egy vala, noha külön anyjok vala, feleségével paráznául és fertelmesen élvén, erről tisztí szerint megfeddé szent János Heródest, de az igazmondásért tömlőcbe veték, és végre ugyanott megöleték.

Nemkülömben vagy azért az tanítóknak dolgok, mint az kik azt mondják, előttem víz, utánam tűz. Ha hallgatnak, előttök az Istennek kemény parancsolatja, haragja és büntetése. Ha szólnak, ez világi hatalmasoknak fogságokban és üldözésekben esnek. Nemcsak szent Jánosnak volt pedig így dolga, hanem inkább minden jámbor tanítóknak, prófétáknak mind előtte, s mind őutánna ez volt virága, ilyen jutalma és fizetése ez háládatlan világtól. [89r:] Ezképpen jára Mikeás, mikor igazat prófétála

⁸ A beszédet tartalmazó kódexlapokon a margón hosszanti és keresztiányban írt, az elhalványult barnás tinta miatt nehezen olvasható, latin és magyar nyelvű jegyzetek kísérik a szöveget. Ezeket a jegyzeteket az átírás nem tartalmazza.

Akhábnak, megnyaggaták és kemény tömlőre veték. Zakariás, az Jójáda pap fia kövel agyonvereték, Ézsaiás fűrésszel metszeték ketté. Jeremiás az ondok halálos tömlőbe rekeszteték, Uriás próféta, Jer. 26. [Jer 26,20–24], levágták. Krisztus felfeszítették. Szent István megkövezteték, szent Jakabnak feje veteték, szent Péter megfogták, sőt ugyan majd nem volt egy igaz próféta és apostol is, az ki szörnyű és kegyetlen halállal nem múlt volna ki ez világból. Úgyhogy Jeruzsálemnek városa ugyan eláradt vala az sok ártatlan vérnek kiontásával, az mint Krisztus Urunk szemek-re veti [Mt 23,37]: *Vaj, Jeruzsálem, Jeruzsálem* etc. Item [Lk 13,33]: *Nem lehet, hogy Jeruzsálemen kívül ölessék meg valamely próféta.* Item [Mt 23,27]: *Jaj nektek, farizeusok, írástudók, képmutatók, kik építetek* etc. Apoc. 6. [Jel 6,9]: *Látám az oltár alatt azoknak lelkeket, kik megölettenek az Isten igéjéért* etc.

Apoc. 6.

Nemkülömben vagy azért az igaz, hív tanítóknak dolgok, mint az kik azt mondják, előttem víz, utánnom tűz. Ha hallgatnak, előttek az Istennek kemény parancsolatja, haragja és büntetése. Ha pedig szólnak, ez világi hatalmasaknak fogságában, kergetésében és üldözésében esnek. Nemcsak szent Jánosnak volt pedig így dolga, hanem inkább minden jámbor tanítóknak, prófétáknak mind öelőtte, s mind őutánna ez volt virága, ilyen jutalma és fizetése volt [473:] ez háládatlan világtól. Ekképpen jára Mikeás, mikor igazat prófétála Akhábnak, megnyaggaták, megpofázták és örök tömlőre veték. Zakariás, az Jójáda pap fia kövel agyonvereték, Ézsaiás fűrésszel metszeték ketté. Uriás próféta levágták, Jer. 26. [Jer 26,20–24]. Az dücsőségnek ura, az Úr Jézus Krisztus felfeszítették. Szent István is kövel vereték agyon, szent Jakabnak feje veteték, Act. 12. [ApCsel 12,1–5], sőt, ugyan nem volt egy igaz próféta és apostol is, az ki szörnyű és kegyetlen halállal nem múlt volna ki ez világból. Úgyhogy Jeruzsálemnek városa ugyan eláradt vala az sok igaz vérnek kiontásáért, az mint Krisztus Urunk szemekre vetett [Mt 23,37]: *Vaj, Jeruzsálem, Jeruzsálem, ki megölöd az prófétákat.* Másutt ismét azt mondja [Lk 13,33]: *Nem lehet, hogy Jeruzsálemen kívül próféta halljon meg.* Másutt megint azt mondja [Mt 23,27]: *Jaj nektek, írástudók, farizeusok, képmutatók, kik építgetitek az prófétáknak koporsójokat.* Ezenképpen szent István is Act. 7. [ApCsel 7,51–53] azt mondá nekik: *Tű, keménynyakúak és környülmetéletlen szívűek, tü mindenkoron az Szentléleknek ellene igyekeztetek, mint az tü atyáitok, tü azonképpen. Az próféták közzül mellyeket nem üldöztetek, kergettetek, az tü atyáitok megölték azokat, az kik hirdették amaz Igaznak eljövételit, kinek tü most árulói és gyilkosi voltatok.*

1. Reg. 22.¹
2. Par. 24. 21.²

¹ [1Kir 22]

² [2Krón 24,21]

Nemkülömben vagyon azért az tanítóknak dolgok, mit az kik mondják: Előttem víz és utánam⁹ tűz. Ha hallgatnak, előttök az Istennek kemény parancsolatja, haragja és büntetése, ha szólnak, ez világi hatalmasoknak fogságokban és üldözésekben esnek. Nemcsak szent Jánosnak volt pengig így dolga, hanem inkább minden jámbor tanítóknak, prófétáknak mind utánna, s mind előtte ez volt virága, ilyen jutalma és fizetése ez háládatlan világtól. Ezképpen jára Mikeás, mikor igazat prófétálna Akhábnak, megnyagaták és kemény tömlöcben veték. Zakariás, az Jójada pap fia kóvel agyonvereték, Ézsaiás fűrésszel kettémetszeték, szent István megkövezteték, szent Jakabnak,¹⁰ szent Pálnak fejét vetteték, szent Péter megfogaték s felfeszítették, sőt ugyan nem volt igazabb próféta és apostol is, az ki szörnyű és kegyetlen halállal nem múlt volna ki ez világból. Úgyhogy Jeruzsálemnek vára ugyan eláradt vala az sok vérnek kiontásáért, az mint Krisztus Urunk szemekre veti Matt. 23. v. 37. [Mt 23,37]: *Vaj, Jeruzsálem, Jeruzsálem.*

Itt pengig két tanúság vagyon. Egyik néz az tanítókra, hogy tudniillik noha mindenfelől veszély rajtok, de inkább akarjanak az embereknek, hogynem az Istennek haragjában esni, és vigasztalják magokat az sok régi, előttök való szentek és próféták példájával. Illyen háládatlan volt mindenkor ez világ, így fizetett az ő jámbor lelkipásztorinak. De azt mondja Krisztus Urunk, hogy nem azoktól kell félnünk, az kik az testet megölik, azután nem tudnak mit tenni, hanem attól, az ki mind testestől-lelkestől az gyehennának tüzére vethet. Második tanúság néz az hallgatókra, hogy az tudománt ne ítéljék az nyomorult tanítóknak állapotjáról és szidalmas, gyalázatos haláláról.¹¹ [89v:] Mert látjuk, hogy mentől jámborb és igazb volt valaki, valamely tanító, annál utálatosb és szörnyűbb nyomorúságra jutott, múlt ki ez világból. Mint ez elészámlált példák megmutatják. Sőt, az volna csuda, ha ez világ az jámborokat szeretné és böcsüllené. Az igazságnak mindenkor több ellenségi vadnak, hogynem patrónussi voltak volna. Sőt, ez világ előtt való kedves tudományhoz mindenkor gyanakodjál, mert az gyakrabban hamis.

1.

Matt. 10. v 28.

2. doc.

Itt pengig két tanúság vagyon. Egyik néz az tanítókra, hogy tudniillik noha mindenfelől veszély, halál rajtok, de inkább akarjanak az embe-

⁹ *utánna* (tollhiba)¹⁰ *Ahabnak* (tollhiba)¹¹ Alsó margón ceruzás bejegyzés: Dávid F. +

reknek, hogynem az Mennyei, Hatalmas Úrnak haragjában esni, és vigasztalják magokat az sok régi, elöttök való szentek és próféták példájával. Ilyen háládatlan volt mindenkor ez a világ, így fizetett mindenkor az ő lelkipásztorinak. Mindenkor csúfolás, szidalom, megutálás, gyalázás, fogság, szörnyű halál volt jutalmok. De azt mondja az Úr Jézus Krisztus, hogy nem azoktól kell félnünk, az kik az testet megölik, de azután nem tudnak mit tenni, hanem attól, az ki mind testestől-lelkestől az gyehennának megolthatatlan tüzére vehet.

Az második tanúság néz az hallgatókra, hogy az tudománt ne ítéljék az tanítónak nyomorult állapotjáról és szidalmas, gyalázatos haláláról. Mert látjuk, hogy [474:] mentől jámborb és igazb volt valamely tanító, annyival utálatosb és szörnyűbb nyomorúságra jutott és múlt ki ez világból. Mint ezt az előszámlált példák megmutatják.

Sőt, az volna az csuda, ha ez világ az jámborokat szeretné és böcsüllené. Az igazságnak mindenkor több ellenségi vadnak és voltak, hogysesem mint patrónusi. Sőt, ez világ előtt való kedves tudományhoz mindenkor gyanakodjál bátor, szerelmes atyámfia, keresztyén, mert jegyezd meg bátor, hogy valamely tudomány kedves ez világ előtt, de bizony az gyakrabban hamis.

Mikor azért az igaz tudományért és mondásért szent János az tömlöcben tartatnék Heródestől, és hallotta volna Krisztus Urunknak sok csudatételinek híret, küldé hozzája két tanítványit, és azt kérdeté tőlle, ha ő-e az, ki eljövendő, azaz Messiás. Itt elsőben vegyük azt eszünkben, hogy az Messiás eljövetele felől való hüt és reménség igen közönséges vallás vala az zsidók közt. Mint megtetszik a samaritánának is beszédéből, Joa. 4. [Jn 4,25]: *Tudom, hogy az Messiás eljő, ki Krisztusnak mondatik, és mikor eljő, mindeneket megjelent minekünk.*

1. *advert.*

Mikor azért az igaz tudományért és igazmondásért szent János az tömlöcben tartatnék Heródestől, és hallotta volna ott az tömlöcben Krisztus Urunknak sok csudatételinek híret, küldé hozzája szent János két tanítvánt, és azt kérdeté tőlle, ha ő-e az, az ki eljövendő, azaz ha ő-e az Messiás.

Itt elsőben, szerelmes atyámfia, keresztyén, vegyük azt eszünkben, hogy az Messiás eljövetele felől való hüt és remínség igen közönséges vallás vala az zsidók közt. Mint ez megtetszik amaz samaritánának Krisztus Urunkkal való beszédéből is, Jo. 4. [Jn 4,25]: *Tudom, hogy az Messiás eljű, és mindeneket megjelent minekünk.*

Mikor ezért az igaz tudományért és mondásért szent János az tömlöcben tartatnék Heródestől, és hallotta volna Krisztus Urunk sok csudatételnek hírért, küldé hozzája két tanítvánt, és azt kérdezte tőlle, ha ő-e, aki eljövendő, azaz az Messiás. Itt elsőben vegyük azt eszünkben, hogy az Messiás eljövele felől való hitel és reménség igen közönséges vallás vala az zsidók közt, mint megtetszik ama samaritána asszonnak beszédéből, Joh. 4. [Jn 4,25]: *Tudom, hogy az Messiás eljő, [4v (16):] ki Krisztusnak mondatik, és mikor eljő, mindeneket megjelent műnekünk.*

Azonképpen, mikor Heródes kérdé az írástudókat, hol születtenék az Krisztus, mindjárt megmondák, |:hogy Júda Betlehemben:|. Az apostolok is azt mondák Krisztus Urunknak, hogy az írástudók azt mondják, hogy Krisztus előtt eljő az Illyés próféta. Simeon felől is azt olvassuk, hogy várja vala Izraelnek megvigasztalását. Noha pedig azelőtt is várták az zsidók az Messiásnak eljövését, de főképpen az Jézus idejében, miképpen megtetszik abból, hogy mikor támadott vala Baptista János, ki az Jézussal csaknem egy üdős vala, sokan azt hiszik vala, hogy ő volna a Messiás. Sőt, ugyan követséget is küldenek hozzája, Joa. 1. [Jn 1,19–34]. Jézust is megkörnyékezék az Salamon templomának porticusában [a. m. bejárata előtti (oszlopokkal övezett) csarnokában], [9or:] és ugyan kényszerítették, hogy mondja meg igazán, ha ő az Krisztus. Sőt, Fülöp [:apostol:] nagy örömmel mondá Náthánaélnak [Jn 1,45]: *Az kiről, úgymond, Mózes és az próféták szóltak, megtaláltuk.* Márta is azt mondá, Joan. 11. [Jn 11,27]: *Te vagy az Krisztus, Istennek fia, ki ez világra jövendő valál.* Oka pedig ennek, hogy kiváltképpen akkor várják vala, mert veszik vala eszükben, hogy mind az Jákob pátriárkától, s mind Dánieltől megprófétáltatott üdő az Messiás eljövele felől eltölt volna. Mert immár Júda nemzetségéből elfogyott vala az király, az hadnagy, az idumeabeli Heródes és az rómaiak regnálak vala. És az Dániel 70 hetei elmúltak vala, azért mindnyájan felserkent füllel hallgatják és várják vala, ha valamiképpen feltámadna, megjelenék az Messiás. Szent János is azért hallván az Jézus csudatételit, úgy küldé hozzá és tudakoztatja tőlle, ha ő volna az Messiás. Innét pedig tanuljuk meg, hogy eleitől fogva az Istennek háza és gyülekezeti reménségben, várokozásban és jó hitben volt az Istennek ígéreti felől, nem estek kétségben, és az próféták beszédit, ígéretit nem tartották szélnek. Azért bizony most is az az Istennek gyülekezeti, ahol az jövendő, megígirt és Istentől megjelentetett dolognak hitele, várása, és reménsége vagon. Nem ahol az Istennek beszédét kétségben hozták, és az jövendő dolgokat, az Krisztusnak második eljövetelét, az utolsó ítéletet, az következen-

Simeon

Joa. 1. [Jn 1,19]: *Küldenek az zsidók Jánoshoz Jeruzsálemből papokat és levitákat etc.*

2.

dő bódog országot és világot nevetik, és papoktól költött dolognak mondják.

Azonképpen mikor Heródes kérdé az írástudókat, hol születnék az Krisztus, mindjárt megmondák, Mat. 2. 5. [Mt 2,5]. Az apostolok is azt mondák Krisztus Urunknak, hogy az írástudók azt mondják, hogy Krisztus előtt eljű Illyés próféta. Simeon felől is azt olvassuk, hogy várja vala Izraelnek megvigasztalását. Noha pedig azelőtt is várták az zsidók az Messiásnak eljövését, de főképpen szintén akkor várják mindennél ájtatosban, mikor immár jelen vala. Mint megtet- szik abból, hogy mikor támadott volna Baptista János, ki az Jézussal csaknem egy üdős vala, sokan azt hiszk vala, hogy ugyan ő valna az Messiás. [475:] Sőt, ám ugyan követséget is küldenek hozzája, s azt kérdék tőlle, ha ő-e az Messiás, avagy mást várjanak, Joh. 1. [Jn 1,19–34]. Azonképpen az Jézust is megkönyékezek az Salamon temp- lomának porticussában [Jn 10,22–30], és ugyan kényszeríték, hogy megmondja igazán, ha ő az Krisztus. Sőt, Fülöp nagy örömet azt mondá Náthánaélnek [Jn 1,45]: *Az kiről, úgymond, Mózes és az pró- féták szóltak, megtaláltuk.* Jo. 1. 46.[!] Márta is azt mondá [Jn 11,27]: *Te vagy az Krisztus, az Istennek fia, ki ez világra jövendő valál.* Oka pedig ennek, hogy mindennél inkább legájtatosban akkor várják vala ezt,¹² mert veszik vala eszekben, hogy mind az Jákob pátriárkától, s mind az Dánieltől megprófétáltatott¹³ üdő az Messiás eljövetele felől eltölt volna. Mert immár az Júda nemzetéből elfogyott vala az király, hadnagy, az idumeabeli Heródes és az rómaiak regnálnak vala. És az Dániel 70 heti is elmúltanak vala, azért mindnyájan felserkent füllel hallgatják és várják vala, ha valamiképpen feltámadna, megjelennék az Messiás.

Jo. 11. 27.

Szent János is azért hallván az Úr Jézusnak csudatételit, úgy küldé hozzá és tudakoztatja tőlle, ha ő valna az Messiás. Innét pedig tanul- juk meg, hogy eleitől fogván mindenkor az Istennek háza és gyüle- kezeti reménségben és váradásban, jó hitben volt az E. M. Úrnak ígéreti felől, nem estek kétségben, és az Istennek szent szolgálóinak, prófétáinak beszédit, ígéretit nem tartották szélnek, az miképpen mostan is ez jelen [időben] [?] némellyek.

Azért bizony most is az E. M. Istennek gyülekezeti, ahol az jö- vendő, megígért és az Úrtól megjelentetett dolgoknak hitele, várá- sa, és reminsége vagon. Nem ahol az Istennek beszédét az ő szent könyvében az prófétáknak megjelentetett dolgokat nem hiszik Isten szavának lenni. Az Krisztus Jézus második eljövetelit, az utolsó ítéle-

¹² ezt ez (tollhiba)

¹³ megprófétáltatott (tollhiba)

tet, az következő bódog országot és világot nevetik, és papoktól költött dolognak mondják, mert ilyenek igen sokan vadnak minden helyeken. De jaj, bizony, jaj ezeknek.

Azonképpen Matt 2. |:4.:| [!] [Mt 2,5], mikor Heródes kérdé az írástudókat, hol születtenék az Krisztus, mindjárás megmondják. |:Betlehemnek városában.:| Az apostolok is azt mondák Krisztus Urunknak, Matt. 17. v. 20. [Mt 17,20], hogy az írástudók azt mondják, hogy Krisztus előtt eljő az Illés próféta. Simeon felől is azt olvassuk Luc. 2. |:25.:|, hogy várja vala Izraelnek megvigasztalását. Noha penig azelőtt is várták az zsidók az Messiásnak eljövését, de főképpen Jézus idejében, miképpen megtetszik abból, hogy mikor <támadott volna Baptista János> |:Keresztelő Szent János azon tisztiben járna, és keresztelne és prédikállana:|, ki az Jézussal csaknem egyidős vala, sokan azt hiszik vala, hogy ő volna az Messiás, Lucae 3. v. 15. [Lk 3,15], sőt, ugyan követséget is küldenek hozzája, Joh. 1. |:v. 20.:| [Jn 1,20], azonképpen Jézust is megkönyékezők az salamoni királyi templomnak <portiuusában> |:tornácában:|, és ugyan kénszerítették, hogy mondja meg igazán, ha ő az Krisztus. Jo. 10. [Jn 10,22–30]. Sőt, Fülöp apostol nagy örömmel mondá Náthánaélnak, Joh. 1. |:46.:|[!] [Jn 1,45]: *Az kiről, úgymond, Mózes és az próféták szóltak, megtanáltuk*:, megleltük az Jézust, Józsefnek fiát.:| Márta¹⁴ is azt mondja [Jn 11,27]: *Te vagy-e az Krisztus, az Istennek fia, ki ez világra jövendő valál?* Oka penig ennek, hogy kiváltképpen akkor várják vala <azt> |:leginkább:|, mert veszik vala eszekben, hogy mind az Jákob pátriárkától, s mind Dánieltől megprófétáltatott üdő az Messiás eljövetele felől eltölt volna, mert immár Júda nemzetiből elfogyott vala az király, az hadnagy, az idumabeli Heródes és rómaiak regnálak vala, és az Dániel 70 heti is elmúlt vala. Azért mindnyájan felserkent füllel hallgatják és várják vala, ha valamiképpen megjelenék az Messiás. Szent János is azért hallván az Jézus cselekedetét, úgy küldé hozzá és tudakoztatja tőlle, ha ő volna az Messiás.

Harmadszor, ugyanitt tanuljuk meg az istenes és szent életű embernek tulajdonságát. Noha látja az ő nyomorúságos állapotját szent János, és hihető, hogy ugyan tudta is, hogy ő onnat az fogságból ki nem szabadul, de mindazonáltal nem ezvilági életről, vagy az külső jókról

3.

¹⁴ *Máté* (tollhiba)

[...]mini ad Mati.

szorgalmas, nem szabadulása felől tanácskozik, hanem az lelkieket forgatja [90v:] elméjében, és az közönséges jók felől tudakozik. Az miképpen olvassuk egy vitéz és erős hadnagy felől, hogy mikor az harcon hazája mellett igen emberkedett és forgódott volna, azonban mellybe [a. m. mellbe] lövék nyíllal, és halálos sebben esék, az körülle való szolgák kapák, és mikor az táborban vitték volna, s venné eszében, hogy mihelt az nyilat kivonsszák mellyéből, meg kell halnia, addig nem hagyá [:az nyilat:] kivonni, míg meg nem tudakozá, ha az ellenség hátat adott volna. És mikor azt [:meg:]értette volna, mondá: *Immár örömet meghalok, mert hazámat győzedelmesül hagyom.*¹⁵ Azonképpen szent János is, noha látná, hogy meg kell neki halni, de mégis halála előtt örvendetes hírt akara hallani, hogy vígan múlhasék ki ez világból, megértvén, hogy az ő nemzetségének, hazájának megszabadítóját hadná utánna. Hasonló példát olvasunk amaz vén Simeon felől is, ki mikor az született Messiást meglátta volna, nagy örömmel ajánlja lelkét az Úr Istennek, és vigassággal múlték ki ez világból [Lk 2,29–32]: *Mostan bocsátod el, Uram, a te szolgádat* etc.

[476:] Harmadszor, ugyaninnét tanuljuk meg az istenes és szent életű embernek tulajdonságát. Noha érzi vala nyomorult állapotját szent János, és hihető, hogy ugyan tudta is, hogy ő onnat az fogságból meg nem szabadul, de mindazáltal, látod-e, nem ezvilági életről, avagy külső jókról szorgalmatos, nem szabadulása felől tanácskozik, hanem az lelkieket forgatja elméjében, és az közönséges jók felől tudakozik. Az miképpen olvassuk egy erős hadnagy felől, hogy mikor az harcon hazája mellett igen emberkedett és forgolódott volna, azonban melyben [a. m. mellbe] lövék nyíllal, és halálos sebben esék, és az körülle való szolgák kapák, és mikor az táborban vitték volna, s bevén eszében, hogy mihelt az nyilat kivonsszák az mellyéből, meg kell halni, addig nem hagyá kivonni onnat, még meg nem tudakozák, ha az ellenség hátat adott volna. És mikor azt megértette volna, mondá: *Immár örömet meghalok, mert hazámat győzedelmesül hagyom.*

Azonképpen szent János is, noha látná, hogy meg kell neki halni, az akkori fogságából ki nem szabadul, de mégis, látod-e, halála előtt örvendetes hírt akara hallani, hogy vígan múlhasék ki ez világból, megértvén az fogságban, hogy az ő nemzetségének, hazájának megszabadítóját hadná utánna.

¹⁵ Jelölt, de végül kihúzott hosszú lapszéli jegyzet, csak részlegesen olvasható: [:Az hadnagy:] <ezt sem úgy cselekedte, mint az <az> az [...] egy haragossával egy hajóban ülván, ő az hajónak hátuljában, ellensége az eleiben, kérdé az [.....]től [.....].....>

Hasonló példát olvasunk amaz vén Simeon felől is, ki mikor az született Messiást meglátta volna, azután nagy örömmel az Úr Istennek ajánlja lelkét, és vigassággal múlék ki ez világból.

Harmadszor, ugyaninnét tanoljuk meg az istenes, szent életű embereknek tulajdonságát. Noha érzi vala nyomorúságos állapotját szent János, és hihető, hogy tudta is, hogy onnan ki nem szabadulna, de mindazonáltal nem ezvilági életéről, avagy külső jókról szorgalmatos, nem szabadulása felől tanácskozik, hanem az lelkieket [5r (17):] forgatja elméjében, és az közönséges jók felől tudakozik. Az miképpen olvassuk egy erős és vitéz hadnagy felől, hogy mikor az harcon hazája mellett igen forgolódott volna, azonban mellybe lövék nyíllal, és halálos sebbe esék, és <körülle valók> |:mellette forgolódnak:|, úgymint |:az:| szolgák, kapák¹⁶ ötöt, és mikoron az táborban vitték volna, s venné eszében, hogy mihelt az nyilat kivennék mellyéből, meg kellene halni, addig nem hagyja kivenni, míg meg nem tudakozák, ha az ellenség hátat adott volna. És mikoron azt értette volna, mondá: *Immár örömet meghalok, mert hazámat győzedelmesül hagyom.* Ezenképpen szent János is noha látná, hogy meg kell neki is hallani[!], de mégis halála előtt¹⁷ örvendetes hírt akara hallani, hogy <ugyan> |:úgy:| múlhassék ki ez világból, megértvén, az ő nemzetségének, hazájának megszabadítóját hadná utánna. Hasonló példát olvasunk amaz vén Simeon felől is, ki mikor az született Messiást meglátta volna, nagy örömmel ajánlá lelkét az Úr Istennek, és vigassággal múlik ki ez világból Lucae. 2. v. 29. [Lk 2,29–32]: *Mostan <meg> bocsátod el, Uram, az te szolgádot.*

De itt egy kérdés támad. Mint vagy az, hogy szent János azt kérdezi, ha ez az Jézus volna-e az Krisztus? Mert azt szoktuk kérdeni, és annak akarunk végére menni, az mit nem tudunk. De szent János nemhogy nem tudta volna, ki legyen az Krisztus, de egyebeknek is ő mutatta meg. Ezt közönségesképpen mindnyájan így szokták megfejtani, hogy általánfogva jól tudta szent János, ki legyen az Krisztus. Azért nem őmagáért küldötte vala az követeket hozzája. Hogy pedig jól esmérte legyen szent János az Krisztust, ezekből tetszik meg: Elsőben azt olvassuk Luc. 1. [Lk 1,39–45], hogy még anyjának méhében volna szent János, és Mária, az Jézus anyja ment volna Erzsébet asszonhoz,

Objectio.

1.

¹⁶ *szolgák <és pap> |:kapák:|* (tollhiba másoló által javítva)

¹⁷ *de mégis halála előtt <de mégis halála előtt>* (tollhiba másoló által javítva)

2. mihelt köszöne Mária, [91r:] az anyja méhében János örvendetesen ugyan |:megrepesne:| [a. m. örvendezne], mintha jól esmerné Máriát és az ő méhében fogadott magot. Osztón Mária és Erzsébet atyafiasok valának, az gyermekek is majd együdősök, hihető azért, hogy együtt nevelkedvén felesmérték egymást. Ennek felette, mikor János
3. mosogatna, és az többi közt odament volna hozzá |:Jézus:|, ugyan ujjal mutatá, és azt mondá [Jn 1,29]: *Ihol az Istennek báránya, ki elveszi*
4. *ez világnak bűneit.* Végezetre, mikor azt mondanák Jánosnak az ő tanítványi, irigykedvén az Jézusra [Jn 3,26]: *Mester, amaz, az ki hozzád jött vala, ő is mosogat, és mind hozzá sietnek.* Felelé |:János:| [Jn 3,30]: *Nám, megmondtam, hogy neki nevekedni kell, nekem pedig apadnom.* Ezekből azért és hasonló mondásokból kitetszik, hogy szent János jól ismerte a Krisztust, abban nem kételkedett. Hogy pedig mostan hozzá küldé az tanítványokat, és kérdezteté, mintha nem tudná, vagy kételkednék benne, ha ő az Krisztus, mielte ezt nem őmagáért, hanem
- Responsio.* az ő tanítványiért. Mert tudván azt, hogy őneki nem sok üdő múlva meg kell halni, hogy az ő tanítványi árvául ne maradnának, hanem tudnának az ő holta után kihez folyamni, még élteben meg akará vellek esmértetni az Krisztust, hogy szavát hallanák, csudatételit látnák,¹⁸ hogy tudnának osztán kit követni. Ez közönséges értelme és megfejtése ez akadálynak és ellenetésnek, ki netalán ugyan igaz, és ez helyett nem kell mást keresni. De mit árt az Istennek igéjéből effelől mégis tudakoznunk?
- Responsiones aliae.*

De itt egy kérdés támad, mert kérhetőné valaki: Mint vagyon az, hogy szent János azt kérdezi, ha ez az Jézus volna az Krisztus? Mert azt szoktuk kérdeni, és annak végére menni, az mit nem tudunk. De szent János nemhogy nem tudta volna, ki legyen az Krisztus, de még egyebeknek is ujjával mutatta meg. Ezt közönségesképpen mindnyájan így szokták megfejtteni, hogy általánfogva jól tudta szent János, [477:] ki legyen az Krisztus. Azért nem őmagáért küldötte vala hozzája az követeket. Hogy pedig jól ismerte legyen szent János az Krisztust, ezekből tetszik meg: Elsőben innét. Azt olvassuk Luc. 1. [Lk 1,39–45], hogy még mikor anyjának méhében volna szent János, és Mária, az Jézus anyja ment volna Erzsébet asszonhoz, mihelt köszöne Mária, az anyja méhében János örvendetesen ugyan repese [a.m. örvendeze], mintha jól ismerné Máriát és az ő méhében fogadott magot.

Osztón Mária és Erzsébet atyafiasok valának, az gyermekek is majd együdősök valának, hihető azért, hogy együtt nevelkedvén felismérték egymást. Ennek felette, mikor János mosogatna, és az töb-

¹⁸ lát<na>nák (tollhiba másoló által javítva)

bi közt Krisztus Urunk ugyan oda hozzája ment volna, ugyan ujjal mutatá, és azt mondá [Jn 1,29]: *Ihol az Istennek báránya, ki elveszi ez világnak bűneit.*

Végezetre, mikor azt mondanák Jánosnak az ő tanítványi, irigykedvén az Jézusra [Jn 3,26]: *Mester, amaz, az ki tehozzád jött vala, ő is mosogat, és mind hozzá sietnek.* Felelé [Jn 3,30]: *Nám, megmondtam, hogy őneki nevekedni kell, nekem pedig apadnom.* Látod-e, megdetszik azért ezekből és ezekhez hasonló mondásokból, hogy szent János jól ismerte az Krisztust, abban nem kételkedett. Hogy pedig mostan hozzá küldé az tanítványokat, és kérdezteté, mintha nem tudná, vagy kételkednék benne, ha ő volna az Krisztus, mivelte ezt szent János nem őmagáért, hanem az ő tanítványiért. Mert tudván azt, hogy őneki nem sok üdő múltán meg kell halni, hogy az ő tanítványi árvául ne maradnának, hanem tudnának az ő holta után kihez folyamni, még élteben meg akará vélek ismertetni az Krisztust, hogy szavát hallanák, csudatételit látnák, hogy tudnának osztán kit követni.

Ez azért közönséges értelme és megfejtése ez akadálnak és ellenvetésnek, ki netalám ugyan igaz, és ez helyett nem kell [478:] mást keresni. De mit árt az Istennek ígéből mégis ezfélől tudakoznunk?

Én azért erről elsőben azt mondom, hogy szent János Krisztus Urunkat mind egész 30 esztendő koráig sem esmérte, és talán szemével sem látta. Mert az mi nézi azt az üdőt, mikor az anyja méhébe szökött, azt hiszem, hogy senki nincs, ki azt higgye és mondja, hogy az anyja méhében [91v:] való gyermek más anya méhében való magzatot láthasson és megemérsen, holott még akkor egyik sem látott, sem okossággal nem bírt. De ez csak egy csuda és jegy volt. Más az, hogy noha Mária és Erzsébet atyafiak voltak, de igen távol laktak egymástól, egyik Júdeában, másik Galileában. Osztón jól tudjuk, mihelt Krisztus Urunk születék, még mikor pólabeli gyermek volna, idegen országban, Egyiptomban búdosék szüleivel Heródes előtt, és mikor onnét visszajött volna is, nem mere Júdeában lakni, hanem Galileában lakának. János pedig Júdeában lőtt és nevedett fel is. De mi szükség erre sok szó, és maga szent János azt mondja Joa. 1. [Jn 1,31–34], hogy mikor ő immár mosogatott is, és odament Jézus hozzá, nem ismerte, hanem abból esmérte meg, hogy az Szentlélek galamb képében szállott fejére, és rajta maradt. (Postea deprehendi de hoc loco disputationem Erasmi, quam vide.)* Nyilván vagy on azért, hogy 30 esztendő koráig János Krisztus Urunkat nem ismerte. Azt olvassuk pedig [Jn 1,31–34], hogy mikor János megmosogatta volna

1.

2.

3.

* ERASM. *Paraphr. in Evang. Ioan.*

Jézust, midjářást ugyanazon Szentlélek, az ki akkor az fejére szállott vala, elragadá, elvivé őtet az pusztában, és ott 40 napig késérteték. És még azután kezde prédikállani, ingyen sem Júdeában penig, hanem Galileában. Mert még annakutánna is gyakrabban forgott Jézus Galileában, hogynem Júdeában. Mert inkább csak akkor járt Júdeában, mikor az Istennek törvénye szerént fel kellett menni Jeruzsálemben. Egyébkor otthon lakott Galileában, Názáretben. Szent János penig ugyancsak Júdeában tanított, prédikállott, mosogatott az Jordán vizében. Azért igen ritkán látták egymást, vagy talán ingyen sem látták. Azért az egyszeri látásból oly igen nagy esmértsége nem lehetett Jánosnak a Krisztussal, hogy minden kételkedését kivethette volna szívéből.

Én azért erről magam személyében elsőben azt mondom, hogy szent János Krisztus Urunkat mind egész 30 esztendő koráig sem ismerte, és talám szemével sem látta. Mert az mi nézi azt az üdőt, mikor az anyja méhében való gyermek más anya méhében való gyermeket megismerhessen, avagy láthasson, holott még egyik is akkor nem látott, sem okossággal nem bírt, nem hiszem, hogy még csak egy is közülünk azt elhihetné. De ez, inkább mondjuk azt, hogy csak egy csuda, avagy jegy volt.

Más az, hogy noha Mária és Erzsébet atyafiak voltak, de igen távol laktak egymástól, egyik Júdeában, másik Galileában. Osztón jól tudjuk, mihelt Krisztus Urunk születék, még mikor kicsin, pólabeli gyermek volna, idegen országban, Egyiptomba búdosék szüleivel amaz ördöggel tölt Heródes előtt, és mikor onnat visszajött volna is, nem mere Júdeában lakni, hanem Galileában lakának. János penig Júdeában lött és nevedett fel is. De mi szükség ehhez mégis több szó? Ám ő maga szent János is azt mondja [Jn 1,31–34], hogy mikor ő immár mosogatott is, és odament Jézus hozzá, nem ismerte, hanem abból ismerte meg, hogy az Szentlélek galamb képében szállott az fejére, és rajta maradt.

Nyilván |:vagyon:| azért mind ennyi világos magyarázatból, hogy 30 esztendő koráig szent János Krisztus Urunkat nem ismerte. Azt olvassuk penig, hogy mikor János megmosogatta Krisztus Urunkat, midjářást ugyanazon Szentlélek, az ki az fejére szállott vala, elragadá, és elvivé őtet az pusztában, és ott 40 napig késérteték, és még azután kezde prédikállani. Ingyen sem Júdeában penig, hanem Galileában. Mert még annakutánna is gyakrabban forgott Jézus Galileában, [479:] hogynem Júdeában. Mert inkább csak akkor járt Júdeában, mikor az fő-fő innepnapokra az Isten törvénye szerint fel kellett menni Jeruzsálemben. Egyébkor otthon lakott Galileában, Názáretben. Szent János penig ugyancsak Júdeában tanított, prédikállott,

mosogatott az Jordán vizében. Azért nemigen láthatták egymást, vagy talám ingyen sem látták. Azért az akkor való egyszeri látásból oly igen nagy ismeretsége nem lehetett Jánosnak Krisztus Urunkkal, hogy teljességgel minden kételkedését kivethette volna szívéből.

[92r:] Sőt, az mi ezeknél nagyobb, ide fel azt írja az evangélista, cap. 4. [Mt 4,12–13], hogy mihelt az pusztából, az késértésből megmenekedett Krisztus Urunk, csakhamar mindjárt esett ez János fogságba. És Krisztus Urunk Júdeából másuva ment. Mellyekből megtetszik, hogy szent Jánosnak igen kevés ismeretsége és szövetsége volt az Krisztussal, és nem csuda, hogy gyanakodott benne, ha ő az Krisztus vagy nem. Mert az mi azt nézi, hogy ő mint egy hopmestere [a. m. előhírnöke] volt az Krisztusnak, oly böcsülletesen emlékezett és prédikállott felőle. És ugyan meg lehetett az ismeretség nélkül is. Mert ő azt tudta az Isten Lelkének indításából, hogy őutánna nem késik az Messiás, sőt, hogy el is jött, jelen vagyon, az mint mondá az zsidóknak [Jn 1,26]: *Köztetek vagyon*. De azért affelől ugyan meglehetett, hogy személy szerént nem ismerte, és nem tudta, mellik legyen, mint ezt akárki¹⁹ is magától megértheti. Ahol penig az közönséges értelem szerént azt mondják, hogy az tanítványokért küldte az követséget szent János, hogy azok tudjanak kihez folyamni az ő halála után, ez sem igen bizonyos. Mert ha ez lött volna szent Jánosnak tanácsa és akarata, nyilván az ő halála után az Jánosnak minden tanítványi az Krisztushoz mentek volna. De ez nem lón, mert noha talán voltak olyak, kik Krisztus tanítványi löttek, de sokan voltak, kik szent János halála után is nem löttek Krisztus tanítványi és hallgatói, hanem külön magoknak (szakadtak) voltak.²⁰ Mint az szent história megmutatja, hogy ugyan irigység is volt ez kétféle tanítványok közt. Panaszolkodtak az szent János tanítványi, hogy ők böjtölnek, az Krisztusé nem. Sőt, nemhogy Krisztus Urunk életében, de még mennyben felmenetele után is külön éltek és szakadtak vala az János tanítványi az Krisztusétól, és azok Szentlelket sem vöttek vala Pünkösöd napján, mint olvassuk Act. 19. & 18. [ApCsel 19, 1–7]. [92v:] Honnat megtetszik, hogy nem volt szent Jánosnak akkor oly tanácsa, mikor elküldé tanítványit, hogy az ő holtá után odamenjenek, mert hihető, hogy ez tanácsát és mesterek testamentumát megfogadták volna.

4.

Sőt, az mi mindezeknél nagyobb, ide fel azt írja az evangélista cap. 4. [Mt 4,12–13], hogy mihelt az pusztában az késértettől megmenekedék

¹⁹ akár<csak>ki (tollhiba másoló által javítva)

²⁰ <löttek>voltak (tollhiba másoló által javítva)

Joh. 1. 26.

Krisztus Urunk, ottan csakhamar mindjárt esett szent János fogásba. És Krisztus Urunk Júdeából másuva ment. Mellyekből világosan megtetszik, hogy szent Jánosnak igen kevés ismeretsége és szövetsége volt Krisztus Urunkkal, és ettől hogy nem csuda, hogy gyanakodott benne, ha ő-e az Krisztus, avagy nem. Mert vedd eszedben, hogy ami nézi azt, hogy ő mint egy hopmestere [a. m. előhírnöke] volt az Krisztusnak, oly böcsületben emlékezett és prédikállott szent János Krisztus Urunk felől, hogy méltán hopmesterének neveztetetik, és ez ugyan ismeretség nélkül is meglehetett, mert ő tudta azt az Istennek Szentlelkének indításából, hogy őutánna nem késik az Messiás. Sőt, hogy el is jött, jelen vagyon, az mint mondá az zsidóknak [Jn 1,26]: *Köztetek vagyon*. De azért azfelől ugyan meglehetett, hogy személy szerint nem ismerte, és nem tudta, mellik legyen, mint azt akárki is csak magától is megértheti. Sőt penig az közönséges értelem szerint [:ha:] azt mondják, hogy az tanítványi kedvéért küldött követséget hozzája szent János, hogy osztán az ő halála után tudjanak kihez folyamni, ez sem igen bizonyos. Mert ha ez lött volna szent Jánosnak tanácsa és akaratja, nyilván Jánosnak halála után az [48o:] ő n tanítványi az Krisztushoz mentek volna, de ez nem lön. Mert noha talám voltak olyyak, kik Krisztus tanítványi löttek, de sokan voltak, kik szent Jánosnak halála után is nem löttek Krisztus tanítványi és hallgatói, hanem külön magoknak voltak, mint az szent história megmutatja, hogy még ugyan irigység is volt ez kétféle tanítványok között. Mert Tudom, töllem is, kúvüllem is sok rendbeli jámbor tanítóktól hallhattad, hogy panaszkodtak az szent János tanítványi, hogy ők böjtölnek, s az Krisztusé nem. Sőt, nemcsak Krisztus Urunk életében, de még mennyben felmenetele után is külön éltek és különszakadtak vala az János tanítványi az Krisztustól, és azok Szentlelket sem vöttek vala Pünkösöd napján, az miképpen olvassuk Act. 19. et 18. [ApCsel 19, 1–7]. Honnat megtetszik világosan, hogy nem volt akkor szent Jánosnak oly tanácsa, mikor elküldé tanítványit, hogy az ő holta után oda, az Krisztushoz menjenek. Mert hihető, hogy ez tanácsát és mestereknek ilyen testamentumát megfogadták volna.

Más az, hogy Krisztus Urunk nem oly világosan jelenté meg magát, hogy azt az János tanítványi megérthették volna, mert azelőtt is halották és látták vala az János tanítványi Krisztus Urunk csudatételit, de ugyan nem hitték vala el felőlle, hogy ő volna az Messiás, hanem az ő doktorokat tartják vala nagyobbbnak. De ez az jegy, az mellyet mutata Krisztus az [:János:] tanítványinak, elég vala szent Jánosnak, kivel minden kétséget kivethetett szívéből. (Palaeologus ait Baptistam scivisse, quod Jesus esset Messias Judaeorum, sed percontatur de novo Regno, et titulo, an scilicet esset etiam Rex praeputiatorum et gentium,

hoc enim significabatur per eum, qui venturus dicebatur.*) Mondánád: Mi haszna ennek, hogy erőssen törődöl rajta, hogy magáért vagy másért küldte volt ezt az követséget szent János? Vedd eszedben, nem kicsin dolog az igazságnak megtudása, akármely kicsinben is, főképpen mikor az közönséges ítélet másra megyen. Oszton ha ez mi magyarázatunk igaz, innét megtetszik, hogy szent János nem képmutató volt. Mert ha tudta, hogy az Jézus Krisztus, mit tudakozott rajta? Mert ez képmutatóhoz illik. Ha penig kételkedett, és abban akart bizonyos lenni, az mit tökéletesen nem²¹ tudott, jól cselekedett, hogy tudakozott rajta. Oszton ez az magyarázat sokféle fabuláknak levágja az inát, az mineműeket sokakat gondoltak és beszélnek az barátok, pápások, mint barátokztak Mária és Erzsébet asszony, és gyermekkorukban Jézus és János, kiknek semmi fundamentumuk nincs. [93r:] Sőt, innét az is megtetszik, mely hamissan magyarázzák az háromságosok az szent Lukács egy mondásából, cap. 1. [Lk 1,76–77], hogy az Krisztus volt az Izrael Istene. Mert ott az vagyon írva, hogy szent János az Izrael Istenének készített népet. De ők azt mondják, hogy az Krisztusnak készített, őneki szerzett népet, és mindeneket csak az Krisztushoz mint örök Istenhez igazított. Holott innét megértsed, hogy még az János tanítványi is nem mindnyájan löttek Krisztus tanítványi, még az ő mesterek halála után is. Végezetre innét azt is megtanulhadd, miért mondja szent János, cap. 1. [Jn 1,1], hogy az ige kezdetben csak Istennél volt, Messiás, az szent János őmaga prédikálásának idején csak Isten előtt, de emberek előtt nem volt, mert őtet annak nem esmérték, sem az ő hopmestere, szent János, sem az atyja, anyja, kik mikor Jézus az Istent mondta Atyjának, nem értették, mit mond. Luc. 2. [Lk 2,48–50]. És mikor prédikált is, beküldtek hozzá, hogy kijöjjön, mert valami beszédek volna véle. Sem penig az ő atyjafiai Messiásnak nem tartották sem esmérték, hanem még azt mondták, hogy megfüvesült, s meg akarták kötözni. Az názáretbeliek azt mondták [Mk 6,2–3]: *Hol vötte ez ács ez tudománt, kinek mi atyját, anyját etc. esmértük?* Noha azért kezdetben ilyen esméretlen volt az Jézus, és senki Krisztusnak nem tartotta, de azért ugyan az volt Isten előtt, Istennél, az mit szent János szól. No, ez szent János követségéről legyen elég.

1. *documentum.*

2.

3.

4.

5.

6.

Más az ismét, hogy Krisztus Urunk nem oly világosan jelenté meg magát az ő kérdésekre, hogy azt az János tanítványi megérthették volna. Mert ők azt azelőtt is hallották vala, minemű jeleket, csudákat Krisztus Urunk tenne, de azért ugyan nem hitték vala el felölle, hogy

* Utalás feltehetően Jacobus Palaeologus 1572-ben Krakkóban írt *De Tribus Gentibus* című művére. A mű másolata a Thoroczkai-kódex 824–844. oldalain maradt fenn. (Kolozsvár, Academia III. Jelzet: MsU 1669.)

²¹ <me> | :nem: | (tollhiba másoló által javítva)

ő volna az Messiás, hanem ők az doktorokat tartják vala nagyobbak. De ez az jegy, az melyet mutata Krisztus az János tanítványinak, elég vala az szent Jánosnak, kivel minden kétséget kivethet vala szívéből, hogy általánfogva az legyen az Messiás. Mondanád: Mi haszna ennek, hogy ily erőssen törődöl rajta, ha magáért vagy másért [481:] küldte volt ezeket az követeket szent János? Responsio. Bizony, meghittem, hogy nem kérdenéd, mikor tudnád, mi ennek az oka. Vedd eszedben, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy bizony nem kicsin dolog az igazságnak megtudása, akárminemű kicsid dologban is, főképpen mikor az közönséges ítélet másra megyen. Oszton ha ez mi magyarázatunk igaz, innét megtetszik, hogy szent János <nem> képmutató volt. Mert ha tudta, hogy²² az Jézus legyen az Krisztus, mit tudakozott rajta? Mert ezféle tudakozás képmutatóhoz illik. Ha pedig kételkedett, és abban akart bizonyos lenni, az mit tökéletesen nem tudott, jól cselekedett, hogy tudakozott rajta. Oszton ez az magyarázat sokféle fabulának, hazugságnak levájja inát, az mineműeket sokakat gondoltak az barátok és pópások. Mint barátokztak Mária és Erzsébet asszony, és gyermekkorukban az Jézus és szent János, kiknek érted, hogy semmi fundamentuma nincs.²³ Sőt, innét az is megtetszik, mely hamissan, avagy tudatlanul magyarázzák az háromságos atyafiak az szent Lukács egy mondásából, cap. 1. [Lk 1,76–77], hogy az Krisztus volt az Izrael Istene. Mert ott az vagyon írván, hogy szent János az Izrael Istenének készített népet. De ők azt mondják, hogy az Krisztusnak készített, őneki szerzett népet, és mindeneket csak az Krisztushoz, úgymint örök Istenhez igazított. Holott innét, szerelmes atyámfia, keresztyén, megértheted, hogy még az János tanítványi is nem mindnyájan löttének Krisztus tanítványi az ő mesterek halála után is. Végezetre, szerelmes atyámfia, keresztyén, innét azt is megtanulhadd, miért mondja szent János, cap. 1. [Jn 1,1], hogy az ige kezdetben az Istennél vala, azaz az Jézus volt Messiás az szent János és az őmaga prédikállásának idején csak Isten előtt, de emberek előtt nem volt, mert őtet az ő prédikállásának előtte az emberek nem ismerték, sem az ő hopmestere, szent János, sem az ő atyja, anyja, az kik mikor Jézus az Istent mondta Atyjának, nem értették, mit mond. Lásd még Luc. 2. [Lk 2,48–50]. Ám mikor prédikállott is egy házban, beküldtek hozzája, hogy kijöjjon. [482:] Mintha őket ingyen sem ismerte volna, azt mondá [Mk 3,33]: *Kicsodák az én atyám, anyám, néném, húgom, atyámfiai?* Hol pedig az ő atyjafiai Messiásnak nem tartották sem ismerték, hanem még inkább azt mondták, hogy megfűvesült, és ugyan meg akarták kötözni. Az hazájabeliek is, az názáretbeliek azt mondták [Mk 6,2–3]: *Hol vötte ezt az tudománt, kinek mi atyját, anyját ismerjük?* Látod, szerelmes atyámfia, keresz-

²² <hogy> hogy (tollhiba a másoló által javítva)

²³ Inma[.....] [?]

tyén, noha azért ilyen ismeretlen volt az Jézus ez világ előtt, és senki Krisztusnak nem tartotta az ő prédikálásának kezdetiben, de ugyan az volt azért Isten előtt, avagy az mint szent János szól [Jn 1,1]: *Az Ige Istentől vala*. No, legyen elég azért eddig az szent János követségéről.

Immár halljuk meg, mint felelt meg Krisztus Urunk [Mt 11,4–6]: *És felelvén Jézus, mondá nekik* etc. Itt vegyük eszünkben, hogy elsőben Krisztus Urunk nem szóval teszen választ, hanem cselekedettel az János tanítványinak. Amazok azt kérdik vala tőlle, ha ő volna-e az jövendő Messiás. Erre Krisztus Urunk nem tőn egyéb választ, hanem szinte akkor, az mint írja szent Lukács ezen históriában, valának sok rendbeli nyomorult emberek előtte, és mindazokat meggyógyítá. [93v:] Ezt azért az cselekedetet elegendő feleletnek ítlé, mondá [Mt 11,4]: *Menjetek el* etc. Annakokáért kétképpen tehet ember választ valaki kérdésére, beszéddel és cselekedettel. Cselekedettel²⁴ szokott ember választ tenni főképpen |:imez:| két okért: Elsőben, mikor homályoson akar megfelelni, és az követhet nem bízhatik. Mint olvassuk amaz római Tarquinius felől, kihez mikor az fia követet küldött volna, és arról kérdene tanácsot, miképpen juthatna annak az városnak, az kiben lakik vala, uraságához és birodalmához, az atyja nem szólla semmit az követnek, hanem egy kertben vivé, és ott egy falka mák közé vivé, és egy kis pálcikával, lekonyogató [a. m. lehajlított], csapkodá, az kik az mákok közt nagyobbak valának. És ilyen válaszzal bocsátá el az követeket.*

Immár halljuk meg, mint felelt meg Krisztus Urunk [Mt 11,4–6]: *És felelvén Jézus, mondá nekik* etc. Itt vegyük eszünkben, hogy elsőben Krisztus Urunk nem szóval teszen választ, hanem cselekedettel az szent János tanítványinak. Mert amazok azt kérdik tőlle, ha ő volna-e az jövendő Messiás. Erre Krisztus Urunk nem tőn egyéb választ, hanem szinte akkor, mikor az vala, az mint szent Lukács írja ezen históriában, sok rendbeli nyomorult emberek valának előtte, és mindazokat meggyógyítá. Ezt azért az cselekedetet elegendő izenetnek ítlé. Mond azért [Mt 11,4]: *Menjetek el, s mondjátok meg Jánosnak*. Annakokáért kétképpen tehet ember választ valakinek kérdésére, beszéddel és cselekedettel. Cselekedettel szokott ember választ tenni főképpen imez két okért: Elsőben, mikor homályoson akar megfelelni, és az követhet nem bízhatik. Az miképpen olvassuk amaz ró-

In Triac. 4ta. Vide Con. 108. fol. 3. ferie[?]
1.¹ *Factis dupliciter responderem.*

1.

* TIT. LIV. *Ab Urbe cond.* 1.54.7–8.

²⁴ <És> Cselekedettel (tollhiba másoló által javítva)

¹ Utalás a 108. beszédre.

mai Tarquinius felől, kihez mikor az fia követeket bocsátott volna, és arról kérdene tanácsot, miképpen juthatna annak az városnak, az kiben lakik vala, tökéletesen uraságához és birodalmához, az atyja nem szóla semmit az követeknek, hanem bevívé egy szép kertben, és ott egy falka mák közé vivé, és egy kis pálcácskával, lekonyogató [a. m. lehajlító], [483:] csapdosá, az kik az mákok közt magasabbak valának. És csak evvel az válasszal bocsátá el az követeket.*

Immár halljuk meg, mint felelt meg Krisztus Urunk [Mt 11,4–6]: *És felelvén Jézus, mondá nekik* etc. Itt vegyük eszünkben, hogy elsőben Krisztus Urunk nem szóval teszen vallást, hanem cselekedettel az János tanítványinak. Amazok azt kérdik vala tőlle, ha ő volna-e az jövendő Messiás. Erre Krisztus Urunk egyéb vallást nem tőn, hanem szinte akkor, amint írja szent Lukács ezen históriában, valának sok rendbeli nyomorult emberek előtte, és mindazokat meggyógyítja. Ezt azért az cselekedetet elegendő feleletnek ítélé, mondá [Mt 11,4]: *Menjetek el, s mondjátok meg Jánosnak, az mellyeket hallottatok és láttatok: Az vakok látnak, az sánták járnak,²⁵ az bélpoklosok tisztulnak, az süketek hallanak, az halottak feltámadnak, az szegényeknek az evangéliumot hirdetik, és boldog az, ki énbennem meg nem botránkozik.* Annakokáért az ember kétféleképpen tehet vallást valaki kérdésére, beszéddel és cselekedettel. Cselekedettel szokott ember vallást tenni főképpen imez két okért: Elsőben, mikor homályoson akar megfélelni, és az követhet nem bízhatik. Mint olvassuk amaz római Tarquinius király felől, kihez mikoron az fia követet küldött volna, és arról kérdene tanácsot, miképpen juthatna annak az városnak, az kiben lakik vala, uraságához és birodalmához, az atyja nem szóla semmit az követnek, hanem egy kertben egy falka mák közé vivé, és egy pálcikával lecsapkodá, az kik az mák közül magosabbak valának, és ilyen válasszal bocsátá el az követet.*

- 1.
2. Másodszor szokott az cselekedettel való választétel lenni, mikor az cselekedet világosb és bizonyosb az beszédnél. Mint mikor Krisztus Urunkat firtatnák [a. m. faggatnák], |:kénszerítenék:| az zsidók, hogy mondja meg, ha ő az Messiás, nemcsak egyszer, az mint írja szent János cap. 5. et 10., ilyen választ tőn nekik [Jn 5,36]: *Az cselekedetek, az mellyeket az én Atyám hagyott nekem, hogy véghez vigyem,*

* TIT. LIV. *Ab Urbe cond.* 1.54.7–8.

²⁵ *az sánták <látnak> |:járnak:|* (tollhiba másoló által javítva)

azok az én cselekedetím, tanúbizonságot tesznek énróllam, hogy ő küldött engemet. Cap. 10. [Jn 10,25]: *Az mely cselekedeteket én teszek az én Atyám nevében, azok tesznek énróllam tanúbizonságot.* Itt is azért nagyobb világosságnak okaiért ugyan azon cselekedeteket adja feleletül az János tanítványinak, kikből mind ők, s mind egyebek megismerhetik vala könnyen, hogy ő legyen az jövődő megígírt Messiás. Másodszor, ez cselekedettel lött feleletben vedd eszedben, hogy nézett Krisztus Urunk az Ézsaiás próféta írására [Ézs 9; Ézs 12; Ézs 55 etc.], ahol efféle csudák felől vagyon emlékezet. Nemhogy ugyan valóban onnat hozna bizonságot vagy Krisztus Urunk, vagy az evangélista arra, hogy [94r:] az mit ott mondott az próféta, akkor teljesedett volna be. Mert egy az, hogy ingyen emlékezet sincs az próféta felől. Más az, hogy az próféta beszéde sem azon renddel, sem azon igikkal sincs, mint ez. Harmadszor, az próféta írásában is vadnak olyak, kikről itt nincs emlékezet, itt is vadnak, kik az prófétánál nincsenek, ut leprosum mundatio, mortuorum resurrectio etc., hanem ezzel csak azt akarta az evangélista és |:Krisztus Urunk:| jelteni, hogy az Úr Isten hasonló kegyességét és jó voltát jelentette az Krisztusban az emberekhez, az minemű ígíretet tött volt régen Ézsaiásnak. Azért nem eszesen cselekesznek, az kik ez helt [a. m. helyet] és az próféta mondását teljességgel egyre magyarázzák, és azt merik mondani, hogy mind az két helyen ugyanazon dologról vagyon emlékezet.

2.

3.

Másodszor szokott az cselekedettel való²⁶ választétel lenni, mikor az cselekedet világosb és bizonyosb az beszédnél. Mint mikor Krisztus Urunkat firtatják [a. m. faggatják] az zsidók, hogy mondja meg, ha ő az Messiás. Nemcsak egyszer tön ilyen vallást, az mint írja szent János cap. 5. et 10. [Jn 5,36]: *Az cselekedetek, az mellyeket az én Atyám hagyott, hogy véghez vigyem, azok az én cselekedetím, tanúbizonságot tesznek énróllam, hogy ő küldött engemet.* Így azért nagyobb világosságnak okáért ugyan azon cselekedeteket adja feleletül itt is az János tanítványinak, kikből mind ők, s mind egyebek megismerhetik vala könnyen, hogy ő legyen az jövődő megígírt, igaz Messiás.

Másodszor, az cselekedettel tött feleletben vedd eszedben, hogy nézett Krisztus Urunk az Ézsaiás próféta írására [Ézs 9; Ézs 12; Ézs 55 etc.], ahol ezféle csudák felől vagyon emlékezet. Nem az, hogy ugyan valóban onnat hozna bizonságot vagy Krisztus Urunk, vagy az evangélista arra, hogy az mit ott mondott az próféta, akkor teljesedett volna be. Mert egy az, hogy ingyen emlékezet sincs az próféta felől, sem azon igikkal nincs, mint ez.

²⁶ való való (szóismétlés)

Harmadszor, az próféta írásában is vadnak olyak, kikről nincs itt emlékezet. És viszontag, itt is vadnak olyak, az mellyek az prófétánál nincsenek. Ut leprosum mundatio, mortuorum resurrectio. Hanem ezzel csak azt akarta az evangélista és Krisztus Urunk jelenteni, hogy az kegyelmes Úr Isten hasonló kegyességét és jó voltát jelenté az Krisztusban az emberekhez, az minemű ígéretet tőn régen Ézsaiásnak. Azért nem eszesen cselekednek, az kik ez helt [a. m. helyet] és az próféta mondását teljességgel egyre magyarázzák, és azt merik mondani, hogy mind az két helyen ugyanazon dologról vagyon emlékezet.²⁷

2. Másodszor szokott az cselekedettel való választétel lenni, mikor az cselekedet világosb és bizonyosb az beszédnél. Mint mikor Krisztus urunkat firtatnák az zsidók, hogy mondja meg, ha ő az Messiás, nemcsak egyszer, az mint írja szent János, cap. 5. |:36.:| [Jn 5,36] et 10., ilyen választ tőn nekik [Jn 5,36]: *Az cselekedeteket, mellyeket az én Atyám hagyott énnekem, hogy [6r (19):] véghez vigyem, azok²⁸ az én cselekedeteim, tanúbizonságot tesznek énróllam, hogy ő küldött engemet.* Cap. 10. |:25.:| [Jn 10,25]: *Az mely cselekedeteket én teszek az én Atyám nevében, azok tesznek énróllam vallást, avagy tanúbizonságot.* Itt is nagyobb világosságnak okáért ugyanazon cselekedeteket adja feleletül az János tanítvánnak, kikből mind ők, s mind egyebek megüsmérhetik vala könnyen, hogy ő legyen az jövendő megígért Messiás.
3. Harmadszor, ugyaninnét tanuljuk meg azt is, mely erőtlen támaszhoz bíznak, és az Krisztus értelme ellen tévelyegnek azok, kik az Krisztus csudátételéből őt örök Istennek bizonyítják. Valamennyi csudákat cselekedett Krisztus Urunk, mindazok be vadnak summa szerént foglaltatva ez igikben [Mt 11,5]: *Az vakok látnak* etc. De mindezeket Krisztus Urunk csak az Messiás bélyegének és jegyének mondja lenni. Mint megtetszik az históriának rendiből és az János tanítványi kérdéséből. Nem azt kérdezik vala az Krisztustól: Te vagy-e az örök Isten? Hanem [Mt 11,3]: *Te vagy-e az jövendő Messiás?* Mit felel erre Jézus? Ezt [Mt 11,4–5]: *Ím, látjátok, hogy az vakokat megvilágosítom* etc. Azaz innét megesmérhetitek, hogy én vagyok az Messiás. Tehát az Krisztus csudátétele nem örök Istenné, hanem Messiássá tötte csak őtet. És ez csudátételnek nem volt nagyobb és több ereje. Mert kérlek, micsoda felelet

²⁷ (hogy mind az két helyen ugyanazon dologról az kik ez kik és az próféta mondását) hogy mind az két helyen ugyanazon dologról vagyon emlékezet. (tollhiba)

²⁸ azok <azok> (tollhiba a másoló által javítva)

lött volna ez, ha mikor amazok kérdik: *Te vagy-e az Messiás?* És azt felelte volna: [94v:] Én vagyok az örök Isten. Bizony, nem az kérdésre felelt volna, és szinte olyan lett volna, mintha téged kérdenének: *Te vagy-e az bíró?* S te azt felelnéd: Én vagyok az király.

Harmadszor, ugyaninnét tanuljuk meg azt is, mely erőtlen támaszhoz bíznak, és mely igen tévelyegnek azok, kik az Krisztus csodatételéből [484:] ötöt örök Istennek lenni bizonyítják. Valamennyi csudákat cselekedett Krisztus Urunk, mindazok be vadnak summa szerint foglaltva imez igékben [Mt 11,5–6]: *Az vakok látnak, az sánták járnak, az poklosok megtisztulnak, az süketek hallanak, az halottak feltámadnak, az szegényeknek az evangélium prédikáltatik, és bódog, az ki énbennem meg nem botránkozik.* De mindezeket Krisztus Urunk csak az Messiás bélyegének mondja lenni, mint megtetszik ez históriának rendiből és az János tanítványi kérdéséből. Mert látod-e, nem azt kérdezik vala az Krisztustól: *Te vagy-e az örök Isten, az mennynek és földnek teremtője?* Hanem csak azt kérdik [Mt 11,3]: *Te vagy-e az jövendő Messiás?* Mit felel erre Jézus? Ezt [Mt 11,4–5]: *Ím, látjátok, hogy az vakokat megvilágosítom* etc. Azaz innét megismerhetitek, hogy én vagyok az Messiás. Tehát érted, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy az Krisztus csodatétele nem örök Istenné, hanem Messiássá tette csak ötöt. És az csodatételnek nem volt ennél nagyobb és több ereje. Mert kérlek, szerelmes atyámfia, keresztyén, ugyan kérlek, micsoda felelet lött volna, ha mikor az János tanítványi azt kérdették, *Te vagy-e az Messiás?*, Krisztus Urunk azt felelte volna: Én vagyok az örök Isten. Bizony, így nem az kérdésre felelt volna Krisztus Urunk. És az szinte olyan volna, mintha téged arra kérdenének: *Te vagy-e az bíró?* S te azt felelnéd: Én vagyok az király.

Ugyaninnét tanulhatjuk meg azt is, mely erőtlen támaszhoz bíznak, és a Krisztus értelme ellen tévelyegnek azok, kik a Krisztus csodatételéből ötöt örök Istennek bizonyítják. Valamennyi csudákat cselekedett Krisztus Urunk, mindazok be vadnak summa szerint foglaltatva ez igékben [Mt 11,4]: *Az vakok* etc. De mindezeket Krisztus Urunk csak az Messiás bélyegének és jegyének mondja lenni. Mint megtetszik az históriának rendiből és az János tanítványi]:nak:] kérdéséből. Nem azt kérdezik vala a Krisztustól: *Te vagy-e az örök Isten?* Hanem azt: *Te vagy-e az jövendő<mondó> Messiás?* Mit felel erre Jézus? Ezt [Mt 11,4–5]: *Ím, látjátok, hogy az vakokat megvilágosítom* etc. Azt innen megismerhetitek, hogy én vagyok az Messiás. Tehát az Krisztus csodatételi nem örök Istenné, hanem Messiássá tette ötöt.

Utolszor, immár nemcsak cselekedettel, hanem szóval is izen Baptistának [Mt 11,6]: *Bódog az, ki énbennem* etc. Ezt az intést azért ragasztá Krisztus Urunk az felelet mellé, mert az Messiás felől sokkal különb ítélet és reménség vala akkor, hogynem mint az Jézus megjelenék. Mert azt tudják vala, hogy nagy fényességgel, hatalommal, pompával jelenik meg, mindjárt az zsidókat az külső pogánok birtokából megszabadítja etc. De mivelhogy az Jézus alávaló nemből és minden hadiszerszám nélkül, király méltóság nélkül vala, noha látják vala csudatételét, de ugyan nem hihetik vala el, hogy ő volna az Messiás. Azt mondja azért: *Ím, látjátok cselekedetimből, hogy én vagyok az Messiás. De meg ne botránkozzatok bennem, hogy illy alázas és szegény állapotban vagyok. Mert az ki tökéletesen elhiszi felüllem, hogy engem választott és küldött az Atya megszabadítóul, az üdvezül és bódog leszen. Mi is azért ha ebben az bódogságban részesek akarunk lenni, ne ez világi pompára, dicsőségre vessük szemünket, ne keressük az Krisztust ez világi hatalmasságok, uraságok, cifrák közt, hanem az együgyű, alázas, töredelmes szívűeknek serege és gyülekezeti közt, az erőtlen és megromlott edényekben. Mert azokban szokta az Úr mind az ő hatalmasságát, s mind az ő elrejtett titkos tanácsát és bölcsességét kijelenteni. Az miképpen mondja Krisztus Urunk [Mt 11,25]: *Atyám, mennynek és földnek Ura, hálákat adok neked, hogy ezeket elrejtetted az eszesektől és bölcspektől, megjelentetted pedig az kisdedeknek. Így vagyok, Atyám, mert így tetszett és kedves teelötted.**

Matt. 6.[!]

Utolszor, immár nemcsak cselekedettel, hanem szóval is izen Baptistának [Mt 11,6]: *Bódog az, ki énbennem meg nem botránkozik.* Ezt az rövid intést azért ragasztá Krisztus Urunk ez felelet mellé, mert az Messiás felől sokkal különb ítélet és reménség vala akkor, hogynem az mint az Jézus megjelenék. Mert akkor azt várják vala, hogy nagy fényességgel, nagy hatalommal, nagy pompával, nagy [485 (293):] dücsőséggel jelenik meg, és őket mindjárt az külső pogánok birtoka alól megszabadítja. De mivelhogy az Jézus alávaló nemből és minden hadiszerszám nélkül, király méltóság nélkül vala, noha látják vala csudatételit, de ugyan nem hihetik vala el, hogy ő volna az Messiás. Látod-e, azt mondja azért: *Ím, látjátok cselekedetimből, hogy én vagyok az Messiás. De meg ne botránkozzatok bennem, hogy ily alázas és szegény állapotban vagyok. Mert az ki tökéletesen elhiszi felüllem, hogy engem választott és küldött az Atya megszabadítóul, az idvezül, az bódog leszen. Mi is azért, szerelmes atyámfia, kereszttyén, ha ebben az bódogságban részesek akarunk lenni, ne ez világi pompára, dücsőségre vessük szemeinket, ne keressük az Krisztust ez világi hatalmasságok, uraságok, cifraságok közt, hanem az együgyű, alázas, töredelmes szívűeknek seregi és gyülekezeti között,*

az erőtlen és megromladozott edényekben. Mert azokban szokta az Úr mind az ő nagy hatalmasságát, mind az ő elrejtett titkos tanácsát és bölcsességét kijelenteni. Az miképpen mondja Krisztus Urunk [Mt 11,25]: *Atyám, mennynek, földnek Ura, hálákat adok neked, hogy ezeket elrejtetted az bölcséktől, megjelentetted pedig az kisdedeknek. Így vagyok, Atyám, mert így tetszett kedvesnek teelőttd.* Ámen.

Utolszor, immár nemcsak cselekedettel, hanem szóval is izen 3.
Baptistának [Mt 11,6]: *Bódog az, ki énbennem meg nem botránkozik.* Ezt az intést azért ragasztá Krisztus Urunk az felelet mellé, mert az Messiás felől sokkal külömb ítélet²⁹ és reménség vala akkor, hogynem mint az Jézus megjelenék. Mert azt tudják vala, hogy nagy fényességgel, hatalommal, pompával jelenik meg, mindjára az zsidókat az külső pogánok birtokából megszabadítja. De mivelhogy az Jézus minden hadiszerszámok nélkül, királ méltóságok nélkül vala, noha látják vala csudatételit, de ugyan nem hihetik vala el, hogy ő volna az Messiás. Azt mondja azért: *Ím, látjátok cselekedeteimből, hogy én vagyok a Messiás, de meg ne botránkozzatok bennem, hogy ily alázatos és szegény állapotban vagyok.* Mert az ki tökéletesen elhiszi felöllem, hogy engem választott és küldött az Atya, megszabadul és³⁰ üdvözül és boldog leszen. Mi is azért ha ebben az boldogságban részesek akarunk lenni, ne ezvilági dücsőségre nézzünk és vessük szemünket, ne keressük az Krisztust ezvilági hatalmasságok, uraságok között, hanem az együgyű, alázatos, töredelmes szívűeknek serege és gyülekezeti között, az erőtlen és megromlott edényekben. Mert azokban szokta az Úr mind az ő nagy hatalmasságát, s mind az ő elrejtett titkos tanácsát és boldogságát kijelenteni. Az miképpen mondja Krisztus Urunk [Mt 11,25]: *Atyám, mennynek, földnek Ura, hálákat adok neked, hogy ezeket elrejtetted az eszesektől [6v (20):] és bölcséktől, megjelentetted pedig az kisdedeknek. Így vagyok Atyám, mert így tetszik és kedves teelőttd.* Ámen.

²⁹ *ítélet<et>* (tollhiba másoló áltla javítva)

³⁰ *<az>|:és|* (tollhiba másoló által javítva)

186. beszéd (K5, Sz)

K5 || [95r:] **Concio CLXXXVI. Ibidem v 7. [Mt 11,7]:**

18. *Officium docentium*

Mikor penig azok elmentek volna etc.

[485 (293r):] **Concio ibidem v. 7. [Mt 11,7–11]:**

|| Sz

Mikor penig azok elmentek volna, kezde Jézus az sokaságnak keresztelő János felől szóllani. Micsoda látni mentetek volt ki az pusztában? Ingadozó nád látni-e, mellyet az szél hajtogat? De mi látni mentetek volt ki? Hogy gyenge ruhában öltözött embert lássatok-e? Íme, az kik gyenge ruhákat viselnek, az királyok palotájában vadnak. De mi látni [486 (293v):] mentetek volt ki? Hogy profétát lássatok-e? Nagyobbat láttatok profétánál. Mert ez az, az kőről meg vagyon írva: Íme, én elbocsátom az én követemet teelőtted, ki megtisztítja teelőtted az te utadat. Bizony, mondom nektek, hogy nem született, |:támadott:| nagyobb Keresztelő Jánosnál asszonyállatok-születtettek közzül, de az ki legkisebb az mennyeknek országában, nagyobb önállánál.

Poeta

Nemcsak az példaadásért, hanem a tudománynak böcsületiért is íratnak meg az fő embereknek személyek és életek, mert akárki is nagyobbnak tartja és igazabbnak hiszi azt, az mi méltóságos és dicsíretes embertől származik. Mondám azért esztennap [a. m. egy héttel ezelőtt] is,¹ hogy az evangéliumban, az Újtestamentumnak két fő vezérinek böcsületes személyek íratik meg. Az egyikről, tudniillik az Úr Jézusról hallánk és tanulánk. Most következik, hogy az másikról szóljunk.

*Gratior est pulchro
veniens e corpore vir-
tus.* † Aristotelesnek
tanítványi néha mit
akartak bizonyítani,
ha az discipulusnak
vagy másnak azt
mondotta, Praeceptor
noster Aristoteles dixit,
ráhaada.*

Nemcsak az példaadásért, hanem az tudománnak böcsületiért íratnak meg az fő embereknek személyek és életek. Mert akárki is

* VERG. *Aen.* 5.344.

¹ Utalás a 185. beszédre.

nagyobbnak tartja és igazbnak hiszi azt, az mely méltóságos, dicséretes embertől származik. Mondám ez elmúlt prédikációmban is,² hogy az evangéliumban es az Újtestamentumnak két fővezérinek böcsületes személyek íratik meg. Az egyikről, tudniillik az Úr Jézusról, hallánk és tanulánk az elmúlt tanításomban. Immár most szólljunk az Úrnak engedelmeéből az másikról is, tudniillik Keresztelő Jánosról.

Az meghallott ígikben azért magyarázza meg Krisztus Urunk Baptista Jánosnak személyét. Melyet főképpen emez három dologból mutogat meg. Elsőben szól tudományáról. Másodszor külső magaviseleséről. Harmadszor az ő tisztiról való méltóságos állapotjáról. Meg akarván azért Krisztus Urunk magyarázni, micsoda ember volt Baptista János, elsőben szól azokról, az mellyek mindeneknél nyilván vadnak vagy valának, azután az őmaga ítéletit is felőlle megmondja. Megszólítá azért elsőben az hallgatókat, úgymint reájok támasztja, hogy igaz, és mindnyájan vallhatják, az mit akar Baptista felől mondani [Mt 11,7]: *Tudjátok, úgymond, hogy nagy se reggel mentek volt az pusztában Jánost látni és hallgatni, mondjátok meg tii magatok, micsoda embert találtatok ott? Minemü ítélete|:te|:k vagyon felőlle?* Mert vedd eszedben, hogy imez szóllásnak formája [Mt 11,7], *Mi látni mentetek ki az pusztában?*, annyit teszen, hogy mikor az pusztában kimentetek vala, mit láttatok, vagy minemü embert találtatok ott. Hogy |:ez:| legyen értelme ez ígiknek, megtetszik az következő igikből és az Krisztusnak értelméből. Nem azon tudakozik, miért mentek volt a pusztában. Mert az nyilván vala, hogy [95v:] Baptista látni és hallani mentek volt, hanem azt akarja tudni tőllök, mikor kimentenek, mit láttanak ott, és Baptista felől micsoda ítéletek legyen.

Partes.

1. 2.

3.

1.

Az meghallott ígékben azt magyarázza meg Krisztus Urunk, szent János micsoda személy volt. Melyet főképpen imez három dologban mutogat meg. Elsőben szól tudományáról, másodszor külső magaviseleséről, harmadszor az ő tisztiben való méltóságos állapotjáról.

Meg akarván azért Krisztus Urunk magyarázni, micsoda ember volt Baptista János, elsőben szól azokról, az mellyek mindeneknél nyilván valának. Azután az őmaga ítéletit is felőlle megmondja. Megszólítja azért elsőben az hallgatókat, és úgymint reájok támasztja, hogy igaz, az mit akar Baptista János felől mondani

² Utalás a 185. beszédre.

[Mt 11,7]: *Tudjátok, úgymond, hogy nagy sereggel mentek vala az pusztában János látni és beszédet hallgatni. [487:] Mondjátok meg tümagatok, micsoda embert találtatok ott, minemű ítéletek vagyon felőlle? Mert vedd eszedben, hogy imez szólásnak formája [Mt 11,7], *Mi látni mentetek ki az pusztában?*, annyit teszen, mint-ha azt mondaná: Mikor az pusztában kimentetek vala, mit láttatok, avagy minemű embert találtatok ott? Hogy ez legyen értelme ez igéknek, igen szépen megtetszik az következő igékből és az Krisztusnak értelméből. Mert látod-e, nem azon tudakozik, miért mentek volt ki az pusztában, mert az nyilván vagyon, hogy Baptista János látni mentek vala, hanem azt akarja tudni tőlök, mikor kimentek, mit láttak ott, és Baptista felől micsoda ítéletek legyen.*

2. Másodszor ugyanitt vedd eszedben, hogy mikor mind itt, s mind egyebütt az Írás azt mondja, hogy János az pusztában prédikállott és mosogatott, az pusztán ne érts valami kietlen, lakhatatlan helt [a. m. helyet], vadon erdőket, mezőket, ahol emberek nem laktak volna és épületek nem voltak volna. Mert az Úr Isten Baptistát nem az vadak, madarak közé küldé prédikállani, hanem az egész Júda országabeliek közé. És mivelhogy az Messiásnak kell vala utat irtani, helt készíteni, nyilván nem az erdőben, sem az vadak közt kell vala forgani, hanem ezt az ígét kell magyarázni az szent Lukács írásából, ki mikor megírja az Erzsébet asszonnak, az János Baptista anyjának lakóhelyét, így szól cap. 1. v. 38. [Lk 1,39]: *Felkelvén Mária az napokban, mene sietséggel a hegyek közé, Júdának városában* etc. Honnat megtetszik, hogy az Baptista hazája volt hegyes-völgyes és valami erdős helyen. Azért tisztit és prédikállását ugyan ott, hazájában, és ugyan ott, hazájához közel való helyeken kezdé el.

Luc. 1. v. 38.

Másodszor, szerelmes atyámfia, keresztyén, ugyanitt vedd eszedben, hogy mikor mind itt, s mind egyebütt az Írás azt mondja, hogy János az pusztában prédikállott, ne érts valami kietlen, lakhatatlan helt, vadon erdőket, mezőket, ahol emberek nem laktanak volna, és épületek nem löttek volna. Mert az E. M. F. Úr Isten Baptistát nem az vadak, madarak közzé küldé prédikállani, hanem az egész Júda országabeli zsidók közzé. És mivelhogy az Messiásnak kell vala öneki utat irtani, helt készíteni, nyilván nem az erdőben, sem az vadak közt kell vala forgani, hanem ezt az ígét kell vala megmagyarázni az szent Lukács írásából, ki mikor megírja az Erzsébet asszonnak, az János anyjának lakóhelyét, így szól, cap. 1. v. 36. [Lk 1,36–37]: *És íme, az te rokonságod is, az Erzsébet asszony, ő is az ő vénségében fogadott fiat,*

és immár hatod holnapi viselő, az ki mondatik vala meddőnek lenni. Mert az Istennél nincsen semmi lehetetlen dolog. [Lk 1,39–41]: Felkelvén Mária az napokban, mene sietséggel az hegyek közzé, Júdának városában, és bemene Zakariásnak házában, és köszönté az Erzsébet asszont. És minekutánna hallotta volna Erzsébet asszony az Máriának köszönetit, az magzat repese az ő méhében, és betelék Szentlélekkel az Erzsébet asszony. [488:] Honnat megtetszik, hogy az Baptista hazája hegyes-völgyes hely volt, és valami erdős helyen volt. Azért [ott:] tisztit, utát és prédikállását is ugyanott, hazájában és hazájához közel való helyen kezdi el.

Minthogy penig az az hely hegyes-völgyes vala, és az puszták olyanok, sőt gyakorta afféle földek puszták, innét vagon, hogy pusztának nevezetik, jóllehet, azt a helt [a. m. helyet] elegen lakták. De azt azért jó megérteni, hogy megtanuljad az remete barátok mely erőtlen támasszal bizonyítják az ő szerzeteket, mikor azt mondják, hogy szent János is remete volt, mert pusztában lakott. Mikor azért prédikálni kezdett volna János ott az hegyes és erdős helyen, egész Júda országából, Jeruzsálemből és Jordán vize mellett való tartományokból mind hozzá sietnek és futnak vala a népek, az miképpen az evangélisták írják.

Minthogy penig az a hely hegyes-völgyes vala, és az puszták olyanok, sőt gyakorta azféle hegyes-völgyes földek puszták, innét vagon, hogy pusztának nevezetik. Jóllehet, azt az helyet igaz elegen lakták. Ezt azért jó megérteni, hogy megtanulják az remete barátok, mely erőtlen támasszal bizonyítják meg az ő szerzeteket, mikor azt mondják, hogy szent János is remete volt, mert pusztában lakott. Mikor azért prédikállani kezdett volna János ott az helyes-völgyes, erdős helyen, egész Júda országából, Jeruzsálemből és az Jordán vize mellett való tartományokból mind hozzá sietnek és futnak vala az népek, az miképen az evangélisták írják.

Azt kérdi azért itt Krisztus Urunk az ő hallgatóitól, mikor kimentek vala [96r:] az pusztába csudálni [Mt 11,7]: *De mit láttatok? Nádszálát-e, ki az széltől ingattatik?* Mintha azt mondaná: Bizony hiszem, hogy tū sem meritek mondani azt, hogy nádszálát láttatok. Ez igikben jelenti meg Krisztus Urunk szent Jánosnak egyik és első tulajdonságát, mely néz az ő tudományára.³ De ezt nem igyenes és vilá-

*Prima proprietatis
describitur Joannis
Baptista[e].*

³ az ő < tulajdonságára > tudományára (tollhiba másoló által javítva)

gos igékkel [teszi],⁴ hanem homályosan szól, mert hasonlósággal él. Az igék távolb valók, mert az mit mond, avval ellenkező dolgot akar jelenteni (a contrarii remotione κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου).[†] Kit hogy megérts, ím, ezt vedd eszedben. Az nádszálon érti az embert vagy pedig a tudománt. Mivelhogy pedig az nádnak olyan tulajdonsága vagyon, hogy mikor főképpen le nem aratták, hanem egyenesen fenn áll a föld színén, ha az szél fújja, ingadoz és meg nem áll, meg akarván mutatni Krisztus Urunk, hogy szent János kemény ember, vagy hogy az ő tudományában tökéletes és állhatatos volt, azt mondja, hogy nem volt ingadozó nádszál. Mintha te mikor azt akarnád jelenteni, hogy valaki barátod, azt mondanád: Nem ellenségem. Ez azért az ő első tulajdonsága, kivel kommandálja és magasztalja őt Krisztus Urunk. Honnan megtanulhatjuk mily dicsíretes dolog legyen az tökéletesség. Mert ím, hallod, hogy Krisztus Urunk ez nagy szent embert meg akarván dicsírni, elsőben is az kommandálja benne. A tökéletesség pedig noha minden egyéb dolgokban is dicsíretes, és főképpen az tudományban és vallásban. A tudományban való tökéletesség pedig nézi mind az tanítókat, s mind az hallgatókat. Vadnak azért az tanítókbán is nádszálak, azaz tökéletlenek, és kik végig az igazságnak vallásában meg nem maradnak. Aminemű vala Júdás, Simon Mágus, Hymenaeus, Alexander, Demas, Philetus etc., kikről szent Pál emlékezik in Epistolis ad Timoth. És majd ezek után indult volt szent Péter is, az mint írja szent Pál ad Gal. 2. v. 11. [Gal 2,11]: *Mikor, úgymond, Péter Antiókhiaiban jutott volna, szemtől szembe el-lene állék, mert megfeddhető vala.* [96v:] Ezek azért szidalmasok, és az ő jutalmokat el is veszik, amint mondja Krisztus Urunk Apoc. 3. [Jel 3,14]: *Mivelhogy sem hideg, sem hév nem vagy, hanem csak meleg, kiokádlak tégedet szájamból.*

*Ha azt mondanád,
hogy ellenséged vala,
így szólnál: Nekem nem
barátom. <Mintha azt
akarnád mondani, hogy
vak[?], gonosz, lator
az kapitánod, nem [...
...] hogy bódog[?] vagy
[...].>*

Tanítókbán is.

*Júdás, Matt. 26. Simon
Mágus, Act. 8., Hym.
Alex. 1. Tim. 1. v. utolsó,
Philetus, 2. Tim. 2. v. 17,
Demas, 2. Tim. [...]*

*Apoc. 3. v. 14. 15. Angelo
Laoditiensi.*

Látod-e, érted azért, miért kérdi itt Krisztus Urunk az ő tanítványitól, avagy hallgatóitól, mikor kimentek vala hozzája oda az pusztában csudálkozni. [Mt 11,7]: *De mit láttatok, úgymond, nádszálat-e, ki az széltől ingattatik?* Mintha azt mondaná Krisztus Urunk: Bizony, azt hiszem, hogy tū sem meritek azt mondani, hogy nádszálat láttatok. Mely igékben jelenti meg Krisztus Urunk szent Jánosnak egyik és első tulajdonságát, mely néz az ő tudományára. De azt nem igyenes és világos kifejezett igékkel, hanem homályos és távolb való beszéddel jelenti meg, homályosan szól, mert hasonlatossággal él. Mivelhogy pedig az nádnak ilyen tulajdonsága vagyon, hogy mikor főképen még le nem aratták, hanem egyenesen fenn áll, [489:] meg akarván mutatni Krisztus Urunk, hogy szent János kemény, állhatatos ember, vagy hogy az

⁴ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

ő tudományában tökéletes volt, azt mondja, hogy nem volt ingadozó nádszál. Mint te, mikor azt akarnád jelenteni, az ki teneked meghitt jóbarátod, ezt mondanád felőlle: Nem ellenségem nekem az az ember. Látod-e azért, első tulajdonsága, kivel kommandálja és magasztalja szent Jánost Krisztus Urunk. Ahonnan megtanulhatjuk, mely dicséretes dolog legyen az tökéletesség. Mert ím, hallod, hogy Krisztus Urunk ez nagy szent embert meg akarván dicsérni, elsőben is az tökéletességét kommandálja benne. Az <tisztesség> |:tökéletesség:| pedig noha minden egyéb dolgokban is dicséretes, de főképen az tudományban és az religióban, az vallásban. Az tudományban való tökéletesség pedig nézi mind az tanítókat, s mind az hallgatókat és tanítványokat. Vadnak pedig az tanítókbán⁵ is nádszálak, azaz tökéletlenek, és kik végig az igazságnak vallásában meg nem maradnak, az minemű vala Júdás, Simon Mágus, Hymenaeus, Alexander, Demas, Philetus, az kikről szent Pál emlékezik Epistolis ad Timoteum. És mindezek után indult volt szent Péter is, az mint írja Pál apostol ad Gal. 2. [Gal 2,11]: *Mikor, úgymond, Péter Antiókhában jött volna, szemtől szembe ellene állottam, mivelhogy méltó volna az megfeddésre.* [Gal 2,14]: *És mikoron látnám, hogy nem egyenesen járnak, mint az evangélium igazságához méltó és illendő volna, mondék Péternek mindenek előtt: Ha te zsidó lévén pogánok módjára élsz és nem zsidó módra, miért kénszerítéd tehát az pogánokat zsidók módjára élni?* Ezfélék azért szidalmazták az igaz tudománt, és az ő jutalmakat el is veszik, az mint mondja Krisztus Urunk Apoc. 3. [Jel 3,16]: *Mivelhogy [490:] sem hideg, sem hév nem vagy, hanem csak meleg, kiokádlak tégedet szájamból.*

Illyenek, kik közül való a Hymenaeus és a Philetus, 2. Tim. 2. v. 17. [2Tim 2,17]: És az ő beszédek elébb-elébb megyen. Közülük való a Hymenaeus és Philetus.

Vadnak más rendbeli tanítók, az kik nem nádszálak, mint szent János, kik közé számlálja magát Pál apostol 2. Tim. 4. [2Tim 4,14]: *Jól harcoltam, az futást elvégeztem, az hűtöt megtartottam.* Ezekről szól Krisztus Urunk Apoc. 3. v. 8. [Jel 3,8]: *Tudom cselekedetedet, hogy noha erőtlen vagy, de megtartottad az én beszédemet, és az én nevedet meg nem tagadtad.* Vadnak nádszál hallgatók is, kik felől az Úr Isten egyéb helyeken is panaszolkodik, de Illyés próféta által 3. Reg. 18. [1Kir 18,21]: *Meddig sántáltok kétfelé, ha az Jehova az Isten, kövessétek őtet, ha pedig az Baál, menjetek őutánna (sequimini eum).* Mert elhiggyék⁶ efféle képmutatók, hogy csak azok üdvezülnek, az kik mindvégig tökéletesen az megesmért igazságban megmaradnak. Ez közönséges magyarázatja és értelme Krisztus Urunknak szent János felől való mondásának, hogy tudniillik magasztalja szent Jánosnak tökéletességét és állhatatosságát.

2. Tim. 4.

Apoc. 3. v. 8. Angelo Philadelphiensis.

Auditores.

Ecclesiasticus ita [?] scribit.

Apoc. 2. v. 10. [Jel 2,10]: Légy hű mindhalálig, és neked adom az életnek koronáját.

⁵ *tanít<vány>ókban* (tollhiba másoló által javítva)

⁶ *elhiggyé|k:| <ezt>* (tollhiba másoló által javítva)

Vadnak más rendbeli tanítók, az kik nem nádszálak, mint szent János, kik közzé számlálja magát Pál apostol 2. Tim. 4. [2Tim 4,7], mikor ilyenképpen dicsekedik magában: *Jó viaskodást vívtam, az futást elvégeztem, az hűtben mindvégig megmaradtam* etc. Ezekről szól Krisztus Urunk Apoc. 3. [Jel 3,8; 10–11]: *Tudom az te dolgaidat, mert noha erőtlen vagy, de vagyon valami jóság benned, mert megtartottad az én beszédemet, meg sem tagadtad az én nevemet. Mivelhogy megtartottad az én békességre intő beszédemet, azért én is megszabadítlak téged az késértetnek idejéből, mely mind ez egész világra következendő, hogy az földnek lakosi megkésértessenek. Íme, eljönnek hamar, tarts meg azt, az mi nállad vagyon, hogy senki el ne vegye az te koronádat.*

Vadnak nádszál hallgatók is, kik felől az Úr Isten egyéb helyeken is panaszolkodik, de Illyés próféta által is, 4. Reg. 18. [1Kir 18,21]: *Meddig sántáltak kétfelé, ha az Jehova az Isten, kövessétek őtet, ha pedig az Baál, menjetez őtánna.* Mert elhiggyék ezféle képmutatók, hogy csak azok üdvezülnek, az kik mindvégig tökéletesen az megismert igazságban megmaradnak. Hogy igen jól megértsed azért Szent Atya Isten Lelkének végtelen kegyelméből, ez közönséges értelme és magyarázatja Krisztus Urunknak szent János felől való mondásának, hogy tudniillik magasztalja szent Jánosnak tökéletességét és igazságát.

De mindazonáltal gondolkodhatunk affelől is, hogy itt nézett Krisztus Urunk az szent János tanításának módjára, és itt annak mivoltát akarta megmutogatni. Mert mikor azt mondja, hogy nem volt nádszál, az ő tanításának darabos [a. m. durva] és kemény voltát akarja jelenteni. Ha megolvassuk az evangélistáknál az ő prédikációit, nyilván megtapasztalhatjuk, hogy ő nem gyenge szókkal, nem édes intésekkel, nem szerelmes és kedves igéekkel élt tanításában, hanem nagy haraggal, feddással, dorgálással prédikállott.

Matt. 3. [Mt 3,7] Vaj, mérgekégýóknak fajzati, úgymond, ki mutatta meg tinektek etc.

De mindazonáltal gondolkodhatunk az felől is, hogy itt nézett Krisztus Urunk az szent Jánosnak tanításának módjára, [491:] és itt annak mivoltát akarja megjelenteni. Ha megolvassuk az evangélistáknak az ő prédikációit, nyilván megtapasztaljuk, hogy ő nem valami gyenge szókkal, nem valami édes intésekkel élt tanításában, hanem nagy haraggal, feddással, dorgálással. [Mt 3,7] *Vaj, mérgek kígýók fajzati, úgymond, ki mutatta meg tünektek, hogy eltávoztatnátok az reátok jövendő haragnak büntetését?*

Azonképpen írja szent Lukács, hogy minden [:rendbeli:] embereknek nagy dérrrel-dúrral felelt és szóllott, senkit nem édesgetett, [97r:] senkit nem kenegetett, hanem mindenkor ugyan csak azon egy nagy keménységben tartotta magát. Mondja azért Krisztus Urunk, hogy nem volt nádszál, nem hajlandó, nem engedelmes, hanem mint egy erős kőszikla, mint egy durus Demea.* Hogy pedig ez magyarázat igaz legyen, megtetszik Krisztus Urunknak ezután való beszédéből is. Mert hasonlítja szent Jánost az siralmas nótafúvó síposokhoz, kiknek sípolásokra mindennek sírni és jajgatni illik. Mely magyarázatot ha követünk, itt Krisztus Urunk nem szól főképpen Baptistának tökéletességéről, hanem tanításában való szokásáról és módjáról. Mert ugyanis noha az Úr Isten támaszt oly prófétákat, tanítókat, kik ugyan csak feddődnék, haragoznak, az bűnös népeket rettentik és kárhoztatják, az minemű volt régen Jónás és Ámosz próféta, kik nem gyenge intésekkel, hanem haragos beszédekkel tanították és feddték a népet, ilyen vala Baptista János is.

Azonképpen nagy dérrrel-dúrral felelt meg és szólt mindennek, senkit nem édesgetett, nem hízelkedett, mint némelyek ez mostani tanítók közül cselekednek, hogy csak annál viszi helyére minden dolgát, és annak vagy az ez mostani világban nagyobb böcsületi, az ki mindennek kezén tud csapni, ha kellek, urak, fejedelmek, kapitánok, királybírák eleiben is el mer menni, tud is előttök törekedni imez vagy amaz külső dolgokban, imez vagy amaz jobbagynak kiserzésében, avagy kézben iktatásában. Maga bizony nem ez volna tiszt az igaz, hű és jámbor lelki vezérnek, mert bizony az tanító, ha meg tudna rólla gondolkodni, csak amaz igécske (lekipásztor)⁷ mennyit teszen s mit foglal magában, nyilván soha semmi külső dologban nem elegyítené magát, mert bizony volna annak gondja azon kívül is, az kire sok lelkeknek pásztorsága bízattatott, nincs ám ennél, szerelmes atyámfia, keresztyén, elhiggye minden, nagyobb tiszt, az kinek nagyobb számadása volna.

Illyen vala, szerelmes atyámfia, keresztyén, ez az szent János, nem hízelkedett soha senkinek, se úrnak, se fejedelemnek, hanem mindenkor csak azon nyomban, azon keménységben, azon egy állapotban viselte magát. Látod-e, azért mondja Krisztus Urunk, hogy nem volt nádszál, nem volt [492:] hajlandó, nem volt engedelmes, hanem ollyan volt, mind egy megmozdulhatatlan kőszál.

Hogy pedig ez az magyarázat igaz legyen, megtetszik Krisztus Urunknak ezután való beszédéből is, mert hasonlítja szent Jánost az siralmas nótafúvó síposokhoz, kiknek siralmas sípolásokra mindennek sírni és jajgatni illik.

* TER. Ad. (Utalás Terentius vígjátékának egy karakterére.)

⁷ <lekipa> (lekipásztor) (tollhiba másoló által javítva)

Mely magyarázatot, ha követünk, szól Krisztus Urunk itt főképpen tanításában való szokásáról és módjáról. Mert ugyanis néha támaszt az E. M. F. Úr Isten oly prófétákat, tanítókat, az kik ugyan csak feddődek, csak haragusznak, az bűnös népeket rettentik és kárhoztatják, csakhogy őket valami jóra hozhatnák. Az minemű volt régen János és Ámosz próféta, kik nem gyenge intésekkel, hanem kőmény, haragos beszédekkel tanították és feddették az népet. Illyen vala Baptista János is.

És noha afféle tanítók szükségesek is, de vadnak azért olyanok is, az kik nemcsak haraggal feddik az népet, hanem szép szókkal, kedves ígéretekkel és édes beszédekkel is oktatják. Az minemű vala szent Pál, ki azt írja maga felől [1Kor 9,19–22], hogy ő mindeneknek mindenekké lött, az zsidókkal zsidó volt, az pogánokkal pogán, hogy mindeneket az igazságnak értelmére hozhatna. Azért ő majd olyan volt, mint egy nádszál, hogy imide is, amoda is hajlott, de úgy, hogy mindeneket az⁸ igazságra vóhasson [a. m. vonhasson].

1. Cor. 19. v. 22. [!]

És noha ezféle tanítók valóban szükségesek, hasznosak és dicsíretesek, de vadnak azért olyanok, az kik nemcsak haraggal feddik az népet, hanem szép szókkal, ígéretekkel, szép beszédekkel is oktatják. Az minemű vala szent Pál, ki azt írja maga felől [1Kor 9,19–22], hogy az zsidóknak zsidó volt, az pogánoknál pogán volt, hogy mindeneket az igazságnak értelmére vóhatná és hozhatná. Azért ő olyan volt, majd mint egy nádszál, hogy imide is hajlott, amoda is hajlott. De őbenne ez is nem volt kárhoztatandó, mert ő azt avvégre cselekedte, hogy mindeneket az igazságra vóhasson.

Krisztus Urunk is nem vala olyan kemény és darabos, mint szent János, mert őmagát hasonlítja a táncnóta-fúvó sípokhoz, és ő mind bűnösökkel, s mind egyéb rendbeli emberekkel conversálkodott, hogy mindeneket taníthatna és üdvezíthetne. De szent János, minthogy életében és egyéb magaviselésében is kemény és magánakvaló vala, azonképpen tanításában is ugyan mindenkor és mindenekhez darabos és kemény beszédű volt, és ezért mondja felőlle Krisztus Urunk, hogy nem volt nádszál, azaz senkihez magát nem zabta, senkihez nem hajlott, hanem egyarányú, kemény szavú, [97v:] darabos, feddő, haragos beszédű.

⁸ *hogy <az> mindeneket az* (tollhiba másoló által javítva)

Meg az mi Urunk, Jézus Krisztusunk nem vala olyan kemény és darabos, mint szent János. Mert Krisztus Urunk őmagát hasonlítja az táncnóta-fúvó síposokhoz, és Krisztus Urunk mind az bűnösökkel, s mind egyéb rendbeli emberekkel conversáلكodott, hogy mindene- ket taníthatna és idvezíthetne. De szent János, minthogy életében és egyéb magaviselésében is kemény és magánakvaló [493:] vala, azon- képpen tanításában is mindenkor és mindenekhez kemény, darabos és haragos beszédű volt. És látod-e, ezért mondja Krisztus Urunk felőlle, hogy nem volt nádszál, azaz senkihez magát nem szabta, senkihez nem hajlott, senkinek nem hízelkedett, hanem egyarányú, keményszavú, darabos, feddő, haragos beszédű volt, úgymint kinek még tekintete is megmutatta, mit akart mondani.

Másodszor írja meg Krisztus Urunk szent Jánosnak külső magaviselését [Mt 11,8]: *De mi látni etc.*, azaz az mint odafel is meg- magyarázó, ⁹ *micsoda és minemű embert látátok, hogy kimentetek? Lágý ruhába öltöztettet-e?* Miképpen annakelőtte, mikor azt kérdé tőlök, ha nádszálat láttak-e, azt akará jelenteni, hogy nem olyant láttak, azonképpen mikor azt kérði, ha lágý ruhabeli embert láttak, azt akarja jelenteni, hogy nem olyant láttak. Mert Baptista, az mint cap. 3. [Mt 3,4] |:feljebb:| olvassuk, teveszörböl csinált köntösben jár vala, és szíj övvel övedzik vala, és eledelésben is egyéb emberektől különböz vala. Mely igékből először azt vegyük eszünkben, hogy miképpen itt Krisztus Urunk Baptista Jánosnak csak az ő saját öltö- zetit, nem közönségesképpen minden tanítónak és prófétának öltö- zetit írja meg, azonképpen az felső igékben is szóllott csak az ő tulaj- don tanításának módjáról. És hogy miképpen erre¹⁰ nem mindenek kötelesek, hogy tudniillik teveszörböl csinált köntösben járjanak és szíjjal övedzenek, azonképpen amarra sem kényszerítetik minden, hogy az tanításban az ő módját kövesse mindenkor, hanem az mint az üdő hozza, a szükség kívánja, az Istennek Lelke az mint vezérli az tanításban, hol keményen, haraggal, hol szép szóval, kegyes beszéd- del tanítsa hallgatóit.

2da pars.

1. adverte.

Inverte haec et eo protasibus fac apodoses et contra.

Tempori, necessitati et occasione rem accomodemus.

Másodszor immár írja meg Krisztus Urunk szent Jánosnak külső magaviselését, mikor így szól [Mt 11,8]: *De ugyan mi látni mente- tek vala ki?* Azaz, hogy kimentetek vala, micsoda és minemű embert láttatok? *Lágý ruhában öltözöttet-e?* Miképpen annakelőtte, mikor azt kérdé tőlök [Mt 11,7], *Ha nádszálat láttatok-e?*, azt akará jelen-

⁹ Utalás a 186. beszéd elejére.

¹⁰ *miképpen <ezek> erre* (tollhiba másoló által javítva)

teni, hogy nem nádszálat láttak, azonképpen mikor azt kérdi [Mt 11,8], *ha lágy ruhabeli embert láttak*, azt akarja jelenteni, hogy nem olyant láttak. Mert Baptista János, az mint cap. 3. [Mt 3,4] olvassuk, teveszőrből csinált köntösben jár vala, és szíj övvel övedzik vala, és eledelében is egyéb emberektől különböz vala. Mely igékből először azt vegyük eszünkben, hogy miképpen itt az Úr Jézus Krisztus Baptista Jánosnak csak az ő saját öltözetit írja meg, azonképpen az felső igékben is szólott csak az ő tulajdon tanításának módjáról. És az miképpen hogy erre nem mindenek kötelesek, hogy tudniillik teveszőrből csinált köntösben járjanak és szíjjal övedzenek, azonképpen amarra sem kinszerítették az tanító, hogy az tanításban az ő módját kövesse mindenkor. Hanem az mint az üdő, az alkalmatosság hozza és az szükség kívánja, és az Úrnak Szentlelke az mint vezérli az tanításban, hol keményen, haraggal, hol szép, intő szókkal és kegyes beszédekkel tanítsa hallgatóit.

2. *advert.* Másodsor, értsük meg az okát, miért járt szent János ilyen alázatos és hitván köntösben. Ezt könnyű megértenünk, ha az ő tanításának módját, és végét megtekintjük. Azt olvassuk azért felőlle, hogy ő penitenciát hirdetett, az bűnből való megtérésre intette hallgatóit. Az penitenciatartáskor penig szokott vala az zsidó nemzet gyászban öltözni, szűrt, zsákot venni reá, az porban, hamuban ülni, az fejekre is földet hintnek vala, miképpen erről sok példánk vadnak, [98r:] és mi is másszor, mikor az bøjtről szólottunk, bővebben megmagyaráztuk.¹¹ Mivelhogy azért Baptista az penitenciának doktora, hirdetője vala, öltözetivel és magaviselésével is meg akará mutatni, mint kellene az több embereknek is cselekedni, hogy tudniillik gyászban öltözzenek és sirassák bűnüket, az Úr Istentől bocsánatot kérjenek.

Másodsor, értsük meg az okát, miért járt ezféle alázatos és hitván [49a:] köntösben. Ezt könnyű megértenünk, ha az ő tanításának végét és módját megtekintjük. Azt olvassuk azért felőlle, hogy ő penitenciát hirdetett, az bűnből való megtérésre intette az ő hallgatóit. Az penitencia tartáskor penig az zsidó nemzet gyászban szokott vala öltözni, szűrt, zsákot szokott vala reá venni, az porba, hamuban szokott vala ülni, és az fejekre is földet hintnek vala. Miképen erről sok példánk vadnak, kiről én is másszor, mikor az bøjtről szólottam, bővebben megmagyaráztam.¹² Mivelhogy azért Baptista az penitenciának doktora, hirdetője vala, öltözetével és az ő magaviselésével

¹¹ Utalás talán a 81. (15.) beszédre.

¹² Utalás talán a 81. (15.) beszédre

meg akará mutatni, mint kelljen az több embereknek is cselekedni, hogy tudniillik gyászban öltözzenek, és sirassák, keseregjék, megszánják-bánják bűnököt, az Felséges Úr Istentől bocsánatot kérjenek.

Ugyan régi szokások volt penig ez az prófétáknak, hogy öltözetekkel, magokviselésekkel mutassák meg mind az ő hivataljokat, s mind tanításoknak summáját. Így olvassuk Ézsaiás felől, hogy mezítláb jára, és azt kiáltá az Úr Isten [Ézs 20,3–4]: *Miképpen az én szolgám, Ézsaiás mezítláb jára, úgy viszik ezt az népet rabságra, és úgy mennek mezítláb idegen országokra.* Azonképpen [Jer 27] Jeremiás jármot vőn az nyaka körül, mint egy farsangos, úgy jára az utcákon, azt kiáltá, hogy az Isten az Nabukodonozor jármát úgy vetette az Júda országabeli népnek az nyakára. No, azért itt is Baptista szűrben jára, mert jelenti vala, hogy egyebeknek is azt kellene cselekedni, és gyászban penitenciát tartani.

Esa. 20. 2.

Jer. 27. et in sequentibus.

Ugyan régi szokások volt penig ez az prófétáknak, hogy öltözetekkel, magokviselésekkel mutassák meg mind az ő hivataljokat, s mind tanításoknak summáját. Azt olvassuk Ézsaiás felől, hogy mezítláb jára az utcákon, azt kiáltván az Úr Isten rólla [Ézs 20,3–4]: *Miképpen ezen szolgám, Ézsaiás mezítláb jára, úgy viszik ezt a népet rabságra, és úgy mennek mezítláb idegen országokra.* Azonképpen [Jer 27] Jeremiás jármot vona az nyaka körül, és mint egy farsangos, sírással, kesergéssel utcánként úgy jára, azt kiáltván, hogy az Felséges Úr Isten az Nabukodonozor jármát úgy vetette az Júda országabeli népnek nyakára. Érted azért immár, szerelmes atyámfia, keresztyén, Baptista János is miért járt szűrben, tudniillik hogy megmutassa, hogy egyebeknek is azt kellene cselekedni, és gyászban járván penitenciát kellene tartani.

Harmadszor, ezekből eszedben vehedd, hogy csak babona az emberek közt amaz szöres szűrben járó barátoknak szerzeti. Mert mivel-hogy hallották és olvasták, hogy szent János szűrben járt, ők is szűr kápában járnak teljes életekben. De nem gondolják meg, hogy ezt szent János csak egy ideig mivelé, tudniillik az míg prédikállá, mivel-hogy az üdő akkor azt kívánja vala, de sem Krisztus Urunk, ki Baptistának ugyan nyomában mindjárt prédikállá, sem az apostolok nem jártak szűrben, és hihető, hogy ha szent János sokat élt volna, és az pogánoknak megtérését érte volna, ő is az gyászruhát elvetette volna. Azért noha az cifraság és az felettébb való friss öltözet mindekben és mindenkoron kárhoztatandó, de azért sem az tanítóktól,

3tio adv.

sem az hallgatóktól nem kívántatik az, hogy mindenkor¹³ [98v:] és minden üdőben gyászban, szűrben és alázatos ruhában járjanak.

Harmadszor, szerelmes atyámfia, keresztyén, ezekből eszedben vehedd, hogy csak babona az emberek között amaz cseri és szűrben járó barátoknak [494+1:]¹⁴ szerzése. Mert mivelhogy hallották és olvasták, hogy szent János szűrben járt, ők is szűr kápában járnak teljes életekben. De nem gondolják meg, hogy ezt szent János csak egy ideig mielé, tudniillik az még prédikálla, mivelhogy az idő akkor azt kívánja vala. De sem az mi Urunk, Jézus Krisztus, ki Baptistának ugyan mindjárt nyomában prédikálla, sem az apostolok nem jártak szűrben. És hihető, hogyha szent János sokat élt volna, és az pogánoknak megtérését érte volna, ő is az gyászruhát megváltoztatta volna. Azért noha az cifraság és felettébb való friss öltözöt minden emberekben és mindenkor kárhoztatandó, de azért sem az tanítóktól, sem az hallgatóktól nem kívántatik az, hogy mindenkor és minden üdőben gyászban, szűrben és alázatos ruhában járjanak.

Minekutánna Krisztus Urunk azokat beszéllé Baptista felől, az miket egyebek is láttak és tudnak vala, hogy tudniillik kemény és tökéletes tanító volt és gyászruhában járt, immár harmadszor az őmaga ítéletit is megjelenti felőlle [Mt 11,9]: *Ugyanis mondom nektek, hogy prófétánál is nagyobb etc.*

3. Minekutánna Krisztus Urunk mindazokat megbeszéllé Baptista János felől, az miket egyebek is benne látnak és tudnak vala, hogy tudniillik kemény és tökéletes tanító volt és gyászruhában járt, immár harmadszor az őmaga ítéletit is felőlle megjelenti, mikor így szól [Mt 11,9–11]: *Bizony, mondom nektek, hogy nagyobbat láttok prófétánál, mert ez az, kiről meg vagyon írva: Íme, én elbocsátom az én követemet teelőtted, ki megtisztítja teelőtted az te utadat. Bizony, mondom nektek, hogy nem támadott nagyobb Keresztelő Jánosnál, az ki asszonyállattól született volna. De az ki legkisebb az mennyeknek országában, nagyobb őnálánál.* De miért, hogy ez igék majd homályosoknak, fontosaknak láttatnak, erről való tanításomat más időre halasztom.¹⁵ Mostan az Úrnak gondviselése alá ajánlom az híveket. Legyen elég ez mostani órában.

¹³ <[:hogy:] tudniillik kemény> [:hogy mindenkor:] (tollhiba másoló által javítva)

¹⁴ A számozásból kimaradt oldalak: 494+1, 494+2.

¹⁵ Utalás a 186. beszéd második felére.

Concio¹⁶

Ha az Úrnak Lelkétől viseltetett hívek reá emlékeznek, az elmúlt néhány időkből¹⁷ volt beszélgetésünk szent Jánosnak Krisztus Urunkhoz [494+2:] való követsége felől, kinek az első részéből megértők, ki volt az Messiás. Az második részében lőn beszélgetésünk szent János felől, ahonnan jó renden megértők, kicsoda és minemű volt szent János, micsoda tanító, micsoda prédikátor volt, hogy nem olyan volt, mint az hajladozó, ingadozó nádszál, ki valamely felé az szél fú, oda szokott hajlani. Hanem tökéletes, kemény, állhatatos tanító volt. Sem úrral, sem fejedelemmel nem gondolt, hanem kedvezés nélkül minden rendet, az ki mint érdemlette, egy lében főzött, akár király volt, akármi volt, ha nem érdemlette, gyorsan ujjal is kimutatta, nevén nevezte, hogy te így élsz, te ilyen vagy, s te amolyan vagy. Továbbá másodsor ugyan az második részéből megértők azt is, hogy szent János nem valami gyöngé, lágy öltözetben járt, hanem teveszörből csinált köntöse és szíj öve volt. Ennek is penig oka mi legyen, meghallók azt is. Tudniillik, mivelhogy az szent János penitenciára intő tanító, doktor vala, öltözetivel is megmutatja vala az penitenciához, az bűnből való megtéréshez mi kívántassék, tudniillik gyász, alázatos öltözet. Minekutánna azért Krisztus Urunk mindezeket megbeszélé, jelentetem vala az elmúlt tanításomnak az végében, hogy harmadszor immár az Úr Jézus Krisztus az önnönmaga ítéletit is szent János felől megjelenti, ahun így szól [Mt 11,9]: *Bizony, mondom nektek, hogy nagyobbat láttok prófétánál.* Vide textum in fine concionis precedentis.

Böcsülletes és méltóságos állapotját s tisztit jelenti itt Krisztus Urunk Baptistának. Elsőben mikor azt mondja, hogy nagyobb prófétánál. Noha gyakrabban az köznép közt, főképpen a próféták és tanítók böcsületlenek voltak, de azért valóban az eszes és jámbor előtt, kiknek ítéletek jobb és igazb sok gazénál, mindenkor nagy böcsületben voltak, és az Isten előtt is mindenkor nagyobbak és kedvesbek voltak, nemcsak az közrendek felett, hanem az királyok felett is. Ha ki azért még az prófétánál is nagyobb, bizony az ugyan böcsülletes. Mondatik penig Baptista nagyobbnak prófétánál. Elsőben azért, hogy miképpen az jövendő Messiás felől, azonképpen őfelőlle is jövendőtek az próféták, mint Ézsaiás |:cap. 40. v. 3.:| [Ézs 40,3]: *Kiáltó szózat az pusztában* etc. Mely mondást az evangélisták Baptistára magyaráznak. Azonképpen Malakiás őfelőlle prófétált [Mal 3,1], az miképpen ugyanitt bizonyítja Krisztus Urunk.

1.

Quare dicatur Jo. Bap. maior prophetes?

1.

¹⁶ A Székelykeresztúri Kódexben itt kezdődik a 186. beszéd második része.

¹⁷ Utalás a 185. beszédre, és a 186. beszéd első felére.

Böcsülletes és méltóságos állapotját s tisztit jelenti itt meg Krisztus Urunk szent Jánosnak. Elsőben, mikor azt mondja, hogy nagyobb prófétánál. Noha gyakrabban az köznép közt főképpen az próféták és [495:] tanítók böcsülletlenek voltak, de azért valóban az eszes és jámborok előtt, kiknek ítéletek jobb és igazabb volt sok gazénál, mindenkor nagy böcsülletben voltak, és az Isten előtt is mindenkor kedvesek és nagyobbak voltak, nemcsak az közrendek felett, hanem az királyok előtt is. Ha ki azért még prófétáknál is nagyobb, bizony az ugyan igen böcsülletes. Mondatik pedig Baptista János nagyobbnak prófétánál azért. Elsőben azért, hogy miképpen az jövendő Messiás felől jövendöltek az próféták, azonképpen őfelölle is jövendöltek. Mint Ézsaiás [Ézs 40,3], kiáltó szózatnak mondja az pusztában. Mely mondást az evangélisták Baptistára magyaráznak. Azonképpen Malakiás próféta is őfelölle prófétált [Mal 3,1], az miképpen ugyanitt bizonyítja Krisztus Urunk.

Azért megtetszik innét, hogy nagyobb volt az prófétáknál, mint tudjuk azt, hogy az ki közelebb jár az fejedelemhez és királyhoz, böcsülletesb az többinél. De az egyéb próféták jövendöltek ugyan az Messiás felől, de azok messze és távol voltak az Krisztus idejétől. Baptista pedig szinte mellette és orcája és színe előtt járt, az miképpen Malakiás prófétánál, kit Krisztus Urunk előhoz, bizonyítja [Mt 11,10]: *Ez, úgymond, az ki felől* etc. Vide Malach. 3. v. 1. [99r:] [Mal 3,1]: *Ecce ego mitto* etc. Ez próféciaiban először vedd azt eszedben, hogy az Ótestamentumban, ahonnan ez mondás előhozatik, nem szintén ezen igikkal vagon megírva, mert ott így olvassuk [Mal 3,1]: *Íme, én elküldöm az én angyalomat, és elkészíti az én orcám előtt utamat.* Úgyhogy ott az Isten őmaga felől mondja, hogy az követ elkészíti az ő utát [a. m. újtát], itt pedig Krisztus Urunk úgy hozza elő, mintha az Isten nem őmaga, hanem az Messiás uta elkészítésére bocsáttaná el az követét. Honnan megtetszik, hogy az ótestamentumbeli mondások nem mindenkor azon igikkal alkalmaztatnak az újtestamentumbeli dolgokra, és igen megcsalatoznak azok, az kik azt ítélik, hogy mindenkor mind az két helyen azon dologról vagon szó és emlékezet. Hogy pedig itt néha angyalt, néha követet nevezek, senki meg ne botránkozzék benne, mert az görögök mind az kettőt egy igivel nevezik. Némellyek azért az görög ígít hagyták helyén az magyarázatban, némellyek pedig diák igivel magyarázták meg. Osztan nem csuda, hogy az ember az Írásban angyalnak mondassék. Mert Dávid 2. Reg. 14. [2Sám 14,17], Artaxerxes Esther 15. [Esz 15,16]. Sőt, nemcsak az ember, de még az szél és az köösső is, Psal. 103. 3–4. [Zsolt 104,3–4]. No, azért hogy térjünk az dologra, nagyobb volt Baptista

Malach. 3. v. 1.
1. adverte.

2. Reg. 14. Est. 15. v. 16.
Psal. 103.

prófétánál, mert ő hopmester, angyala, előtte járó követe és úgymint szállásszerzője volt az Messiásnak.

Azért megtetszik, minthogy nagyobb volt az prófétáknál, mert őrölla szóllottak. Másodsor, nagyobb volt prófétánál ezért, mert tudjuk azt, hogy az ki közel jár az fejedelemhez és királyhoz, becülletesb az az többinél. De az egyéb próféták jövendöltek ugyan az Messiás felől, de azok messze és távul voltak az Jézus idejétől. Baptista penig szintén mellette és orcája és szeme előtt járt, az miképen az Malakiás próféta is, kit Krisztus Urunk előhoz, megbizonyítja. [Mt 11,10]: *Ez, úgymond, az, ki felől etc.* [Mal 3,1]: *Íme, én elbocsátom az én követemet teelőtted, ki megtisztítja teelőtted az te utaidat.* Ez prófeciában először azt vedd eszedben, hogy az Ótestamentomba, az honnan ez az mondás éléhozatik, nem teljességgel ezen igékkel vagon megírva. Mert ott így olvassuk [Mal 3,1]: *Íme, én elküldöm az én angyalomat, és elkészíti az én orcám előtt az én utamat.* Mert látod-e, ott úgy vagon, hogy az Isten őmaga felől mondja, hogy az ő követe elkészíti az ő útját. Itt penig Krisztus Urunk így hozza elő, mintha az Isten nem az őmaga útja elkészítésére bocsátaná el az ő követét, hanem az Messiás útjának elkészítésére. Ahonnan megtetszik, hogy az ótestamentombeli mondások nem mindenkor az igékből alkalmaztatnak az újtestamentombeli dolgokra. És igen megcsatlakoznak [496:] azok, kik azt ítélik, hogy mindenkor mind az két helyen azon dolgokról vagon szó és emlékezet. Hogy penig itt néha angyalt, néha követet nevezek, senki meg ne botránkozzék benne, mert az görögök mind az kettőt egy igével nevezik. Némellyek azért az görög igét helyén hatták az magyarázatban. Némellyek penig deák igével magyarázták meg. Oszton nem csuda, hogy az ember az Írásban angyalnak mondassék, mint Dávid is annak mondatik. Lásd meg 2. Reg. 14. [2Sám 14,17]. Sőt, nemcsak az ember, hanem még az szél és köeső is. Lásd meg Ps. 105. [!] [Zsolt 104,3-4]. No azért, hogy az dologra térjünk, nagyobb volt Baptista János prófétánál, mert ő hopmestere, angyala, előtte járó követe, és úgymint szállásszerzője volt az Messiásnak.

Harmadsor, nagyobb volt prófétánál, mert az több próféták távol nézték, lélekben látták, és csak kívánták látni, de Baptista testi szemével látta és ujjával mutatta [Jn 1,29]: *Ihol vagon az Istennek [99v:] Báránya.* Az mint mondá Krisztus Urunk [Lk 10,23]: *Boldogok az szemek etc.* Ez azért egyik titulusa Baptistának, hogy prófétánál nagyobb volt.

3.

Luc. 10.

Harmadszor, nagyobb volt prófétánál szent János, mert az próféták távul, csak léleekben néztek és látták, és csak kívánták látni Krisztus Urunkat, de Baptista testi szemével látta és ujjával ugyan megmutatta [Jn 1,29]: *Ihol, úgymond, az Istennek báránya* etc. Az mint mondá Krisztus Urunk [Mt 13,16–17]: *Bódogok azok az szemek, az kik azokat látják, az kiket tü láttok*, szól az apostoloknak, *mert sok urak, fejedelmek, sok próféták¹⁸ akarták és kívánták látni de nem láthatták.* Ez azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, az egyik titulusa Baptista Jánosnak, hogy prófétánál nagyobb volt.

2. Másodikról így szól Krisztus Urunk [Mt 11,11]: *Bizony, mondom tiúnektek, nem támadott* etc. Ez ígékben először azt vegyük eszünkben, hogy noha úgy tetszene az szent Máté írásából, hogy ez az mondás igen közönséges, és hogy innét ezt hozhatnák ki, hogy soha ez világra nem született nagyobb ember Baptistánál, mert minden ember asszonyállattól született és születik, de azért ezt az mondást sokképpen meg kell limitálni és határozni. Elsőben ugyanezen mondást szent Lukács cap. 7. így írta meg [Lk 7,28]: *Mondom tineknek, hogy az (asszonyállattól) vagy asszonyállatoktól születettek közül nagyobb prófeta nincs János Baptistánál.* Honnat megtetszik, hogy ez mondást nem közönségesképpen mindenekről, hanem csak az prófétákról kell érteni.

Az második titulusáról, mivoltáról, bélyegéről így szól Krisztus Urunk [Mt 11,11]: *Bizony, mondom tiúnektek, hogy nem támadott nagyobb Keresztelő Jánosnál asszonyállatoktól születettek közzül. De az, ki legkisebb az mennyeknek országában, nagyobb önállánál.* Ez ígékben először azt vegyük eszünkben, hogy noha úgy tetszenék az szent Máté írásából, hogy ez az mondás igen közönséges, és hogy innét azt hozhatnák ki, hogy soha ez világra nem született nagyobb ember Baptista Jánosnál, mert minden ember asszonyállattól született és születetik, de azért ez mondást sokképen meg kell limitálni és határozni. Veszed-eszedben, miért? Elsőben azért, mert ugyanezen mondást szent Lukács cap. 7. így írta meg [Lk 7,28]: *Mondom tiúnektek, hogy asszonyállatoktól [497:] születettek közül nagyobb prófeta nincs János Baptistánál.* Honnét megtetszik, hogy ez mondást nem közönségesképpen mindenekről, hanem csak az prófétákról kell értenünk és az pátriárkákról.

2. Másodsor, ugyanezen mondást kell érteni az ótestamentumbeli próféták felől. Mert az újtestamentumbeliek felől azt mondja mind-

¹⁸ sok urak, próféták, fejedelmek, sok próféták (szóismétlés)

járást Krisztus Urunk, hogy csak az legkisebbik is nagyobb János Baptistánál.

Másodsor, ugyanezen mondást kell érteni az ótestamentombeli próféták felől. Kik felől látod-e, mit mond Krisztus Urunk? Azt mondja mindjárt ugyanitt, hogy csak az legkisebb is nagyobb János Baptistánál.

Harmadszor, ugyanezen mondást nem kell érteni Mózes felől, noha ő is az ótestamentumbeli volt. Mert Mózes az ő méltóságáért az több próféták közé nem számláltatik, az miképpen megtetszik Num. 12. [4 Móz 12,6–7], mikor így szól az Isten: *Ha tiköztetek az Úr prófétája leend, jelenésben megjelentem neki vagy álmában szólok véle, de nem olyan az én szolgám, Mózes* etc. Ihol világosan megválasztja az prófétáktól Mózeset. Azonképpen sok helyen az Szentírásban külön nevezetik az több prófétáktól Mózes. Joan. 1. [Jn 1,45] de quo locutus |:est:| *Moses in lege et prophetae*. Luc. 16. [Lk 16,29]: *Habent Mosen et prophetas* etc. Azért mikor itt János Baptista az ótestamentumbeli prófétáknál nem mondatik kisebbnek, [100r:] ezt érted Mózesből megválva, mert azok felett, az miket most előhozék, ezt olvassuk Deut. 34. |:v. 10.:| [5Móz 34,10]: *Nem támada soha azután oly próféta Izraelben, mint Mózes*.

3.

Deut. 34. v. 10.

Harmadszor, ugyanezen mondást nem kell érteni Mózes felől, noha ő is az ótestamentumbeli próféta volt, mert Mózes az ő méltóságáért az próféták közzé nem számláltatik. Az miképen megtetszik Num. 12. [4Móz 12,6–7], mikor így szól az E. M. F. Úr Isten: *Ha tüköztetek Úr prófétája leend, jelenésbe megjelentem neki, vagy álmában szólok ővéle. De nem olyan az én szolgám, Mózes*. Ihol látod-e, itt világosan [megválasztja] az több prófétáktól Mózeset, azonképpen sok helyen az Szentírásban külön nevezetik az apostoloktól Mózes. Mert tudod-e, az Úr Jézus Krisztus mit mond Luc. 16. |:29.:| [LK 16,29]: *Habent Mosen et prophetas audiant illos*.

Negyedszer, vedd azt is eszedben, hogy mikor így szól Krisztus Urunk [Mt 11,11], *Nem támadott nagyobb*, nem mondja azt, hogy senki nem volt volna olyan, mint ő, hanem csak hogy nem volt nagyobb nállánál (mi nem olyan), de lehetett hozzá hasonló. Mint mikor azt mondod: *Nem vagy te nagyobb nállamnál!* Minem [a. m. bizony], mindjárt azt jegyzed, hogy te nagyobb volnál vagy egyenlő

4.

vagy véle, azonképpen mikor azt mondja [Mt 11,11], *Nem volt nagyobb, értsed, hanem ha még olyan.*

Negyedszer, vedd azt is eszedben, hogy mikor így szól Krisztus Urunk [Mt 11,11], *Nem támadott nagyobb János Baptistánál, látod-e, nem mondja azt, hogy senki nem volt volna olyan, az minemű ő volt. Hanem csak azt mondja, hogy nem volt nagyobb nállánál, de lehetett hasonló. Mint mikor azt mondod: Nem vagy nagyobb nálamnál, nem mindjárt teszed evvel az mondással másnál nagyobbnak magadat, hanem inkább azt akarod jelenteni, hogy egyenlő vagy véle. Azonképpen, mikor azt mondja Krisztus Urunk [Mt 11,11], hogy *nem volt nagyobb János Baptistánál asszonyállattól születtek közül, ezt értsed alatta, hanem ha még olyan.**

De tanuld meg, miért nem volt az Ótörvényben nagyobb próféta Baptista Jánosnál. Mind az Izrael bölcseinek ítéleti ez, s mind pedig az história megmutatja és megbizonyítja, hogy Mózes után nagyobb próféta nem volt senki Illyésnél. Mert hogy ennek sok csudatételiről most ne szóljunk, ő meg sem hala, hanem elevenen, tüzes szekérben ragdataték el, és mikor Krisztus Urunk színét elváltoztatá az Tábor-hegyen, és az ő orcája fényes lón, mint a nap, az ruhája feje, mint az hó, Mózes és Illyés je|:le:|nének meg néki, és beszélnek egymással. Sőt, az Úr Isten megígérte, hogy az Messiás eljövele előtt elküldi Illyést, az mint az írástudók vallásából megtetszik, Matt. 17. |:v. 10.:| [Mt 17,10]. Sőt, amaz utolsó nap előtt is megjelenik, Malach. 4. |:v. 5.:| [Mal 4,5]: *Íme, én elküldöm Illyés prófétát tünektek, minekelőtte eljöne az Úrnak amaz nagy és rettenetes napja.* Ezek így állván Krisztus Urunk mind itt, s mind egyebütt azt mondja, hogy Baptista János volt az Illyés, kit világosan megmagyaráz Gábiel, Luc. 1. v. 17. [Lk 1,17]: *Baptista János az Úr előtt megyen Illyésnek lelkével és hatalmas erejével.* [10ov:] Ha azért Illyés prófétánál nincs nagyobb az próféták közt, és Baptista János, az mint Krisztus Urunk és Gábiel mondja, Illyés volt, tehát Baptista Jánosnál nem volt nagyobb próféta.

De halljuk meg, értsük meg és tanuljuk meg, miért nem volt az Ótörvényben nagyobb próféta Baptista Jánosnál. Mind az egész Izrael bölcseinek értelmek ez, s mind pedig ez história megbizonyítja, hogy Mózes után senki Illyésnél nagyobb próféta nem volt. [498:] Merthogy ennek sok csudatételiről most ne szóljunk, tudod-e, hallottad-e, ő meg sem hala, hanem tüzes szekérben ragdataték el. És mikor az mi Urunk, Jézus Krisztus [Lk 9,28–30] színét elváltoztatá

az Tábor-hegyen, és az ő orcája fényes lőn, mint az nap, az ő ruhája fehér, mint az hó, értetted-e, Mózes és Illyés jelenének meg neki, és hárman beszélnek egymással. Sőt az E. M. F. Nagy Úr Isten megígérte, hogy az Messiás eljövetele előtt elküldi Illyést, mint ez az írástudóknak vallásokból megtetszik, Matt. 17. [Mt 17,10]. *Mert ugyan akkor, mikor megkérdezték volna őtet az ő tanítványi, mondván: Mit mondanak tehát az írástudók, hogy szükség először eljünni Illyésnek? Azt mondá a Jézus nekik: Az Illyés bizony eljű először, és mindeneket helyére állat.* Akkor megérték az ő tanítványi, hogy az Keresztelő János felől mondotta volna ezeket önekiek. Sőt, amaz utolsó nap előtt is megjelenik, az miképpen Malakiás próféta által megprófétáltatta az Felséges Úr Isten [Mal 4,5]: *Íme, elküldöm tünetek Illyés prófétát, minekelőtte eljűne az Úrnak amaz nagy, rettenetes napja.* Ezek így állván Krisztus Urunk itt, s mind egyebütt azt mondja, hogy Baptista János volt az Illyés, kit még ennél is világosban megmagyaráz Gábrriel angyal, Luc. 1. [Lk 1,17], mikor így szól: *Baptista János az Úr előtt megyen Illyésnek lelkével és hatalmas erejével.* Ha azért Illyés prófétánál nincs nagyobb az próféták közt, és Baptista János, az mint Krisztus Urunk és Gábrriel angyal mondja, Illyés volt, tehát Baptista Jánosnál nem volt nagyobb próféta.

Mal. 4.

Utószor, immár azt mondja Baptista felől Krisztus Urunk [Mt 11,11]: *De az ki legkisebb az mennyeknek országában* etc. Ez ígéből immár magasztalja Krisztus Urunk azt az arany üdőt, az melyet ő elkezdendő vala. Mert noha úgy felmagasztalá Baptistát, de azt mondja, hogy az ő dicsősége az következő országnak bódog állapotjához képest csak semmi. Mert miképpen az hajnalcsillag, az még éj vagyon, minden csillagok fényét fellyül haladja, de mihelt az nap feljő, ottan elvész minden fényessége az nap világánál, azonképpen Baptista is az ótestamentumbeli próféták közt fénlett, mint az hajnalcsillag, de mihelt az Krisztus országa eljövend, az ő fényessége elhírvad és elhal. Továbbá vadnak némellyek, kik azt ítélik, hogy mikor azt mondja Krisztus Urunk [Mt 11,11], hogy az ki legkisebb az mennyeknek országában, nagyobb szent Jánosnál, ez legkisebben értik ömagát az Krisztust, mintha ömagát mondta volna Baptistánál nagyobbnek. Erre penig indultattak abból, hogy Krisztus Urunk igen alázatosan viselte magát.

Ultimo

Georgius Maior in sua postilla et alii, qui volunt, legant.

1.

Utószor immár Baptista felől értsük meg, mit mond Krisztus Urunk. Azt mondja [Mt 11,11], hogy *az, ki legkisebb az mennyeknek országában, nagyobb önállánál.* Ez ígékben immár magasztalja Krisztus Urunk azt az arany üdőt, az kit ő elkezdendő vala. Mert

noha úgy felmagasztalá [499:] Baptistát, de azt mondja, hogy az az ő |:ezvilági:| dicsősége az következő országnak boldogságához képest csak semmi. Mert miképpen az hajnalcsillag az még éjjeli sötétség vagy, minden drága, szép csillagoknak tündöklő fényességét fellyül haladja, de mielőtt az nap feljő, osztán elvész, semmié lesz minden fényessége az nap fényének ereje miatt, azonképpen Baptista is az ótestamentumbeli próféták közt féltett és féltik. De mielőtt az Krisztus országa eljövend, az ő dicsősége elhírad, elhol, elmúlik. Továbbá vadnak némellyek, kik azt ítélik, hogy mikor azt mondja Krisztus Urunk [Mt 11,11], hogy az ki legkisebb az mennyeknek országában, nagyobb szent Jánosnál, ez mondásban (*legkisebb*) értik ömagát az Úr Jézus Krisztust, mintha¹⁹ ömagát mondta volna, hogy jövendőben az mennyeknek országában szent Jánosnál nagyobb lesz. Erre pedig indultattak abból, hogy Krisztus Urunk igen alázatosan viselte magát, mintha mindennél alább való és elvetettebb lőtt volna.

2. Másodszor, mivelhogy ilyen igen felmagasztalá Baptistát Krisztus Urunk, azt ítélték, hogy nem illendő, hogy az újtestamentumbeli akármely kicsin tanítvánt nagyobbnak mondjunk és tartsunk ilyen nagy szentnél. Azért ezt az mondást magyarázták csak az Krisztusra. De ez az magyarázat meg nem állhat, mert az Krisztus noha ezvilági emberek között elvetett volt, de azért az Istennek országában soha kisebbnek nem mondatik, hanem inkább nagyobbak és főnek. [101r:] Más az, hogy az Újtestamentum böcsültesb az Ónál, azért ennek prófétái is nagyobbak azoknál. Baptistának pedig noha volt valami kis része az Újtestamentumban, de azért nem volt, mint akármely az kisebb apostoloknak is. Azt mondá Baptista [Mt 3,11; Mk 1,8; Lk 3,16; Jn 1,26], hogy ő csak vízzel keresztel etc. Ebben áll vala azért az Újtestamentumnak egyik méltósága, hogy Szentlelket ad vala az embereknek. De az Szentléleknek adását nemcsak Krisztus Urunk felől olvassuk, hanem az apostolok felől is, Act. 8. v. 19. [ApCsel 8,19]. Kit Baptista János nem mívelhetett, az mint ömaga is vallja, és az ő tanítványinak is példája megmutatja, Act. 19. [ApCsel 19,2–7]. Omnes Apostoli fuerunt ministri spiritus, non litterae sicut Moses et alii. Vide 2. Cor. 3. [2Kor 3]. Azért az Krisztus legkisebb tanítványa is nagyobb volt Baptista Jánosnál (per minimum intellige non quomvis ex plebe, sed Doctorem, prophetam de illis enim est sermo). Honnat megtetszik az Újtestamentumnak méltósága és böcsültes volta.

¹⁹ *mintha ha* (szókettőzés)

Másodszer, mivelhogy ilyen igen felmagasztalá Baptistát Krisztus Urunk, azt ítélték, hogy nem illendő, hogy az újtestamentombeli akármely kicsin tanítvánt nagyobbnak mondjunk és tartsunk ilyen nagy szentnél. Azért ezt az mondást magyarázták csak az Krisztusra. De ez a magyarázat meg nem állhat. Miért? Azért, mert Krisztus Urunk, noha ezvilági emberek között elvetett volt, de azért az Istennek országában soha kisebbnek nem mondatik, hanem mindenütt nagyoknak és főnek. Más az, hogy az Újtestamentomban böcsülletesb az Ónál. Azért minthogy böcsülletesb, azonképpen az prófétái is nagyobbak az Ótestamentomnak prófétáinál. Baptista, avagy Mosagató Jánosnak noha volt valami kis része az Újtestamentomba, de azért nem volt olyan, mint az legkisebb apostol is. Azt mondá Baptista [Mt 3,11; Mk 1,8; Lk 3,16; Jn 1,26], hogy ő csak vízzel keresztel. De az, ki őutánna etc. [500:] Ebben áll vala azért, hogy jól megértse, az Újtestamentomnak egyik méltósága, hogy Szentlelket ad vala az embereknek. De az Szentléleknek adását nemcsak Krisztus Urunk felől olvassuk, hanem az apostolok felől is, Act. 8. et. 9. [!] [ApCsel 1,8]. Kit Baptista János nem mívelhetett, az mint őmaga is vallja, és az ő tanítványinak is példája megmutatja, Act. 19. [ApCsel 19, 2–7]. Omnes Apostoli fuerunt ministri spiritus, non litere, sicut Moses et alii. Mind az apostolok nem az bűtűnek, hanem az Szentléleknek szolgáltatói. Vide 2. Cor. 3. [2Kor 3], quid hac de re dicat Apostolus. Honnat megtetszik az Újtestamentomnak méltósága és böcsülletes volta.

Valaki annakokáért azzal dicsekedni akar, hogy ő Krisztus tanítványa és az Újtestamentumnak fia, meggondolja, mely drága dologgal kérkedik. Mert ez az bódog ország és város nem szenved fertelmes polgárt, az miképpen mondja Pál apostol, Ephes. 1. [Ef 1,4]: *Választott az Isten minket az Krisztusban még ez világ teremtmése előtt, hogy szentek és makula nélkül valók lennénk öelőtte szeretetben.* Mert az mi nézi az Szentléleknek vételét és adását, tudjuk, hogy az Anyaszentegyházban az Istennek csak ideig való ajándéka volt. Most azért az tőllünk nem kívántatik, hanem csak az tiszta és szent élet, Ephes. 5. [Ef 5,5]: *Hoc scitote* etc. Mellyet ha követünk, az Újtestamentumnak fiai leszünk. De ha feslett életben és fertelmes erkölcsben foglaljuk magunkat, nemhogy szent Jánosnál lennénk nagyobbak, [101v:] de sokkal rettenetesb büntetésünk leszen, hogynem az ótörvénybeli vétkeseknek. Az miképpen biztat az apostol a zsidókhoz írt levelének cap. 2. [Zsid 2,2].

Valaki annakokáért azzal dűcsekedni akar, hogy ő Krisztus tanítványa és az Újtestamentomnak fia, igen meggondolkozzék rólla, mely

drága dologgal kérkedik. Mert ez az bódog ország, ez az város, nem szenved ám, szerelmes atyámfia, fertelmes polgárt, beszédében, cselekedetében, sőt még csak gondolatjában is szentnek, tisztának kell annak lenni, szerelmes atyámfia, keresztyén. Éntöllem hidd meg bátor, az miképen mondja Pál apostol ad Eph. 1. [Ef 1,3–4]: *Szerelmes atyámfia, efezusbeli keresztyének. Választott az Isten minket az Krisztusban még ez világ teremtése előtt, hogy szentek és makula nélkül valók lennénk őelőtte.*

Mert az mi nézi az Szentléleknek vételét és adását, tudjuk, hogy az anyaszentegyházban ez az E. M. F. Istennek csak ideig való ajándéka volt. Mostan azért az tőllünk nem kívántatik, hanem csak az tiszta és szent élet. Mellyet ha követünk, az Újtestamentomnak fiai leszünk. De ha feslett erkölcsben és fertelmes életben foglaljuk magunkat, bizony nemhogy szent Jánosnál lennénk nagyobbak, de még sokkal rettenetesb büntetésünk leszen, hogynem mint az ótestamentombeli vétkeseknek, az miképpen bizonítja az apostol az zsidókhó írt levélének 2. részében [Zsid 2,2]. Ámen.

187. beszéd (K5)

[101v:] **Concio CLXXXVII. Micheae cap. 5. v. 2. [Mik 5,2]:**

19. *De Christi nativitate*

Te, Betlehem Efrata, kiseded vagy az Júdának ezeri közt, tebelölled jő ki énnekem etc.

Szent Pál ad Rom. 1. v. 2. [Róm 1,1–2] azt írja, hogy az Isten az ő Fia felől való evangéliumot régen az próféták által megígérte volt. És Fülöp apostol is, Joan. 1. |:v. 45.:| [Jn 1,45] azt mondja, hogy Mózes és az próféták szólottak az Messiás felől. Illik tehát minékünk az igaz Messiásnak, Krisztusnak személye, eredeti és tisztí felől az régi prófétáknak írásból tudakoznunk. Mert általánfogva az mineműt ígért régen meg, olyant adott meg is az Úr Isten az utolsó üdőben. És az próféták írása igyenes az apostolok tudományokkal és értelmekkel. Megíratá azért még az Ótestamentumnak idején az Úr az Messiásnak minden tisztit és személyét, mind peng születésének idejét, helyét és módját, hogy az emberek, mikor megjelentenek, könnyebben és igazban megismerhetnék és követhetnék. Azokról való írásokról peng nem utolsó ez, az mellyet mostan az keresztyének előtt elolvasék. Mert itt az próféta által őmaga az Úr Isten az jövendő Messiás születésének helyét és eredetinek módját megjelenti. Mivelhogy azért az keresztyének ez mai nap szoktak főképpen az Krisztus születéséről emlékezni, hallani és tanulni, mi is azért ugyanezen dologról az próféta írása szerént szóljunk ez mostani órában.

[102r:] Jelentem, hogy két dolgot mutat főképpen ez ígikben az Úr Isten az Messiás születése felől. Elsőben szól az helyéről. Másodszor eredetinek módjáról. Azért mi is főképpen tanúságunknak rendiben ez két dologról tanuljunk és értekezzünk. [Mik 5,2]: *Te, Betlehem Efrata. Ez az prófécia íratott és hirdettetett az Izrael fiainak még az babilóniai fogságnak előtte, az mint megtetszik azoknak az királyoknak idejéből, az kiknek életekben prófétált Mikeás, az mint ez könynek [a. m. könyvnek] elein meg vagon írva. Szokása peng ez az Úr Istennek, hogy mikor az ő népének valami következendő veszedelmét meghirdettette, gyakrabban vigasztalást is kötött melléje, és megszabadulásokról is ígéretet tött, azonképpen itt is, minekutánna Mikeás itt feljebb az következendő Júda országának romlását, elpusztulását és az babilóniai rabságnak szörnyű voltát az Úrnak indításából megprófétálta volna, végre meg is vigasztalá azon nemzetséget, az Istennek irgalmassá-*

1. 2.

gát ajánlá, és megszabadítót, fejedelmet, Messiást ígére nekik, kiben hogy inkább kétségesek ne lennének, ez mostani előszámlált igékben annak az jövődő Messiásnak hazáját és¹ születésének helyét megjelenté. Azt azért nevezi Betlehemnek. Az pedig mellik és minemű város legyen, az következő igékben világosan megmagyarázza, mikor azt Efratának is nevezi, és az Júda ezeri közt kisdednek mondja, avagy híja.

Vedd eszedben azért, hogy Izrael országában az Kánaán földén két város vala azon néven, mindeniket Betlehemnek hitták. De az egyik vala Zabulon földén, az másik Júda földén. [102v:] Ennek pedig az Júdeában való Betlehemnek régen más neve volt, mert Efratának hitták, az mint olvassuk Gen. 35. |:19.:| [1Móz 35,19] et 48. |:7:| [1Móz 48,7]. Hogy pedig némellyek azt mondják, hogy Betlehem Efratának nevezetett az Kaleb feleségéről, az kinek Efrata volt neve, meg nem állhat (Rob. Steph. in Indice Hebr. et Tremell. in Mich. cap. 5.).* Mert az mint olvassuk az megjegyzett helyeken, Jákob pátriárka nevezi Betlehemet Efratának, és megjelentí, hogy elsőbben neve volt Efrata, hogynem Betlehem. De Jákob pátriárka idejében sem Kalebnek, sem feleségének még az jobbatyja [a. m. nagyatyja] sem született volt. Ha pedig azt mondaná, hogy azt az históriát Mózes írta, és az ő idejebeli névvel nevezte az várost, nemhogy Jákobnak idejében is az lőtt volna neve, hanem hogy inkább megértsék az Mózes idejebeli emberek, micsoda városról szól, azért nevezte Efratának. Bátor ugyan ezt megengednők is, de mégis nyilván vagyon, hogy az Kaleb felesége Mózes után éle, mert Mózes még az Kánaán földre sem mehetett be, hogy nevezte volna tehát az Kánaán földén való várost Kaleb feleségéről? Más az, hogy nem volt Mózesnél oly böcsületben Kaleb felesége, hogy annak nevéből várost nevezett volna. Ergo. De akárhonnét nevezetett így, de elég, hogy megválasztásának okáért ragasztatott ez ige az másikhoz, mint egyéb városoknak emlékezetiben is (Ephrata est dicta, quia haec vox idem fere significat quod Bethlehem): Cana Galilaeae, Caesarea Philippi, Antiochia Pisidiae etc. Volt azért az Messiás születésének Istentől elvégezett helye Betlehem, ki elébb Efratának hívatott, ki volt az Júda nemzetségnek földje, ahol Jákob pátriárka temeté el Ráheld, az ő szerelmesbik feleségét, és ahonnan való Dávid etc. [103r:] Másodszer azt mondja [Mik 5,2], hogy az Júdának ezeri között kisded volt, mely mondasban Betlehemnek alávaló, böcsületlen és erőtlen voltát jelenti, mert annak az nemzetségnek és országnak szokása szerént úgy rendelték vala az városoknak szertartását, hogy ahonnan ezer ember kelhet fel, azt egy hadnagy-aljának [a. m. zászlóaljnyinak] hitták, és mint-hogy tizedesek, századosok voltak, azonképpen ezredesek.

Caleb uxor Ephrata.

Per appositionem.

* Utalás Robertus Stephanus (Robert Estienne) két kiadásban is (1539–43, 1544–46) megjelent héber Bibliájára, mely jegyzeteit a kispóféták könyveihez, így Mikeáshoz is, az Enyedi által többször hivatkozott David Kimchi készítette, valamint a Junius-Tremellius-féle Biblia feltételezhetően 1585-ös kiadására, melyben a jegyzetek és margináliák jó részét, így a Mikeás könyvéhez fűzött jegyzeteket is Immanuel Tremellius írta.

¹ *hazájá*:t|<ról is| :és:| (tollhiba másoló által javítva)

Értelme azért ez igíknék az, hogy Betlehem oly erőtlén volt, hogy minden vidékivel is alig tehetett szert ezer emberre, és az Júda tartományában annál kisebb és erőtlemb vármegye nem volt. És ezért Joa. 7. v. 42. [Jn 7,42] falucskának mondatik. Noha azért ez az város ilyen erőtlén, de mindazonáltal [Mik 5,2] *innét jó ki énnekem, ki Izraelen uralkodjék, hadnagyom.* Azaz innét támasztok én nektek, oh, Izrael fiai, megszabadítót, és itt születik az Messiás. Innét pedig 1. tanulság nekünk az, hogy az Úr Isten alkalmazatos és illendő példákkal szokta az embereket megerősíteni és vigasztalni. Mikor az zsidók az babilóniai fogságban vitetnek, úgy tetszik, mintha minden reménségek oda lőtt volna, mert sem országok, sem városok, sem tanácsbeli főnépek nem vala, és ugyan azt vélhették volna, hogy teljességgel oda vadnak, vége vagyon mind birodalmoknak és szabadságoknak. De az Úr Isten meg akarván őket vigasztalni, illendő példát hoz elő: Látjátok, úgymond, micsoda város Betlehem? Ki hinné, hogy onnat valami fő ember támadhat? De ott születetik oly hadnagy, ki egész Izraelben uralkodik. Annakokáért ti se esetek kétségben, mert noha igen elfogytatok és megnyomorodtatok, és az több világi nemzetségek közt [103v:] olyanok vattok, mint Betlehem az Júda városi között, de azért feltámasztom az tü csillagtokat. Másodsor innét tanuljuk meg az Istennek bölcs szokását és rendtartását az ő csudálatos cselekedetiben, ki mindenkor az ő hatalmaságát az erőtlénekben és erőtlének által szokta megmutatni, az miképpen szól szent Pál apostol 1. Cor. 1. [1Kor 1,27]: *Az mik ez világ előtt bolondságok, azokat választotta az Isten, hogy megszégyenítse az bölcseket, és ez világnak erőtlénit választotta az Isten, hogy megszégyenítse az erőseket.* Ezért éneklé amaz bódog aszszonyállat, Mária [Lk 1,52]: *Leveté az hatalmasokat székekből, és felmagasztalá az alázatosakat.* Az másik szent asszony 1. Reg. 2. [1Sám 2,1–10]: *Felveszi az szűkölködőt az porból* etc. Ugyanezt bizonyítják az szentírásbeli sok példák. Mózes juhász vala, Saul lovász, Dávid pásztor, de az Úr hatalmas fejedelmekké tevé. Az apostolok halászkod, de oly bölcsek lőnek, hogy semmi bölcs írástudók és farizeusok nem érének vélek, azonképpen az Úr Krisztus nyomorult ember, ácsnak házanépe közül támada, az erőtlén Betlehemben születék, és hitván faluban, Názáretben nevelteté, ki minden királyoknak királyává, uraknak urává lőn. Ezt penig az Úr Isten szokta cselekedni mind azért, hogy az nyomorultak kétségben ne essenek, és az Úr előtt elvetetteknek és elfeledetteknek magokat ne ítélik, hogy az ő hatalmasága inkább kitessék, és magának az ő csudálatos cselekedetit ne tulajdonítsa, hanem őtet megismerje, és mind csak őbenne dicsekedjék. Ez az meghallott igéknék első része.

De minekelőtte az második részéről szóllanánk, szükség egy akadályról emlékeznünk és azt megfejtenünk. Azt olvassuk, hogy mikor Jézus Urunk, kit mi igaz Messiásnak esmérünk és hiszünk lenni, született volt, és Heródes valami bölcsek beszédéből [104r:] megértette volna, hogy az zsidóknak királyok született, megkérde az írástudó bölc doktorokat, hol lenne születése az Messiásnak. Amazok azt felelék, hogy Betlehemben, és

Vel ut ibi est castellum.

1.

2.

*Gedeon cséplő,
szent Máté vámos etc.*

annak bizonságára hozák elő az próféta mondását, az mint meg vagy on írva Matt. cap. 2. [Mt 2,5–6]. De az miképpen ott előhozatik és mondatik, majd nem mindenben látszik ez próféta beszédével egyezni. Mert ott így olvassuk [Mt 2,6]: *Te, Betlehem* etc. Mely igikben noha több egyéb aprólék külömb dolgok is láttatnak lenni, de főképpen imez két dologban, hogy itt az prófétánál így vagy on [Mik 5,2]: *Betlehem Efrata*. Szent Máténál pedig [Mt 2,6]: *Betlehem, Júdának földje*. Másik, hogy itt [Mik 5,2] Betlehem felől az mondatik, hogy kised Júda ezeri közt. Szent Máténál pedig ez ellen az vagy on írva, hogy nem kisebb az |több:| Júdának fő városinál. De az mi nézi az első akadált, csak semmi. Mert nyilván vagy on, hogy mikor az Újtestamentumban az Ótestamentumnak mondási előhozatnak, nem mindenkor azon igikkel élnek az szentek, hanem főképpen néznek az értelmére, és ha más igikkel szólnak is, de az értelem nem külömböz. Megmondám azért oda fel, hogy az prófétánál az Betlehem Efratának is mondatik az megválasztásnak okáért. Mert Zabulon földén is vala egy Betlehem. Ez pedig, az ki Efratának is hívattatik, Júda földén vala. Ahelyett azért, az mint az próféta mondott, Betlehem Efrata, az evangélista azt mondja, Betlehem, Júda földe, mely mind egy. Mint szinte akár azt mondjad, hogy Gyulafejérvár, akár azt mondjad, hogy Erdély földében való Fejérvár, majd egy, mert Erdélyben több város olyan nincs, noha vagy on másutt. [104v:] De az második akadály bajosb, mert úgy tetszik, hogy teljességgel ellenkedik az próféta beszéde az evangélistával. Az próféta azt mondja, hogy kisebb, az evangélistánál úgy olvassuk, hogy nem kisebb. Erre az bölcs emberek sokképpen felelnek.

1. *sensus*. Némellyek azt mondják, hogy szent Máté úgy írja meg, az mint feleltek az farizeusok Heródesnek, és hogy nem igazán hozták elő az próféta mondását, kivel megmutatták tudatlanságokat, hogy oly szunnyadozva olvasták az Írást, hogy még csak az mondást sem tudták igazán előhozni. De ez az felelet nemigen elegendő, mert az Krisztus Urunk idejebeli írástudók nem oly tudatlanok voltak az Írás értelmében, mint sok helyekből megtetszik. Mikor Krisztus Urunk az Ótörvényből valamit kérdett tőlök, igazán elő tudták hozni. És ezért mondá az apostoloknak is, hogy valamit nekik mondanak az farizeusok és írástudók az Mózes székiből, megfogadják. Némellyek azért azt mondják, hogy noha jól tudták az farizeusok, mint vagy on írva az prófétánál, de mivelhogy gondolják vala, hogy Heródes netalám őket megcsúfolja, és az ő Messiásokat megneveti, ha azt mondják, hogy alávaló város Betlehem, ahonnét születik az ő Krisztussok, hazáját magasztalni |akar-ták, s:| azt mondták felölle, hogy nem utolsó, nem kisebb, nem alábbvaló az több Júda városinál Betlehem. Némellyek az evangélista feledékenységének tulajdonítják ezt az fogatkozást, némellyek az könyvírók és nyomtatók vétkének. De mindezeket hátrahagyván, az legigazb megegyeztetése az próféta és az Evangélista írásának, hogy szent Máté mikor azt írta, hogy Betlehem nem kisebb [105r:] város Júdeában, nézett az ő idejére, mikor immár ott született vala az Krisztus. Mert noha jól tudja vala, hogy az prófétánál úgy vagy on írva, hogy kisebb, de mivelhogy immár az hatalmas fejedelem,

Vide de Bethlehem Gen.
35. v. 19.

*Varius sensus vocum
parvulus et non minor.*

1. *sensus*.

*Luc. 10. c. [Lk 10,26–27]:
Dicit Jesus legisperito:
In lege quid scriptum
est? Quomodo legis? Ille
eodem dixit: Diliges
Dominum Deum.*

2. *sensus*.

*Mond Náthánaél Fülöpnek Joan. 1. [Jn 1,46]:
De Názáretből jöhetne-e
valami jó?*

3. *sensus*.

4. *tus*.

*Consensus vocis a
propheta Micheae et a
Matthaeus evangelista
[...].lates(?)*

ki mind ez egész világon uralkodandó vala, abban az kis városban született vala, azt mondja, hogy azért nem mondathatik legkisebbnek, hanem inkább nagyoknak, úgymint ilyen hatalmas fejedelemnek hazája.

Immár szóljunk ez igéknek második részéről [Mik 5,2]: *És az ő kijövele kezdettől, örök napoktól fogva*. Az kik az Krisztusnak két természetet tulajdonítanak, és azt vallják, hogy az Krisztus örök Isten is és halandó ember is volt, ezt az mondást igen vitatják, és az örök istenséget innét bizonyítják. Mert azt mondják, hogy az fellyül való igékben, kikről immár szóltunk, írta meg az próféta az Krisztusnak test és embersége szerént való születését. Ez igékben penig az ő istensége szerént való születését [Mik 5,2], *És az ő kijövele etc.* Mert, úgymond, hogy itt is az ő születése felől legyen szó, megtetszik innét, hogy az próféta itt is ugyanazon igével él, az mellyel ide fel [Mik 5,2]: *tebelölled jó ki etc.*, azaz tebenned születtetik, az mint megtetszik az írástudók beszédéből. Itt is azt mondja az próféta [Mik 5,2], *És az ő kijövele*, tehát itt is az kijövetelnek igéjén születést kell érteni, de ez születés felől azt mondja, hogy *kezdetől fogva és örök napoktól fogva volt*, mely semmiképpen az külső születéshez nem illik, tehát kell érteni az Atya állatjából való születésre. De erre mi elsőben azt feleljük, hogy honnat vötték és honnat tudják, hogy ezeket az igéket az Betlehemben született Messiásra, az kiről szól szent Máté, kell magyarázni? Mert szent Máténál ez igéket mi nem olvassuk, és ezeket az Jézusra sohul az Újtestamentum nem alkalmaztatta. Tehát hogy tudják ők, hogy oda kell vonni és magyarázni?

[105v:] Ha azt mondják, hogy megtetszik az próféta írásából, hogy ezek együvé valók, mert az kiről mondatik az szentenciának egyik része, az másik is arról mondatik, erre én azt felelem, hogy gyakorta vagon ez az Szentírásban, hogy az ótestamentumbeli mondásnak egyik része az Krisztusra magyaráztatik, de az másik része semmiképpen hozzá nem illik. Mint 2. Reg. 7. [2Sám 7,14]: *Én leszek őneki Atyja, ő énnekem fiam leszen, és ha hamissan valamit cselekeszik, megvesszőzöm és megütogetem őtet, mint az emberek szokták*. Ez mondásnak első részét az apostol Hebr. 1. [Zsid 1,5] az Krisztusra magyarázza, de az másika semmiképpen hozzája nem illik, mert ő soha hamisságot nem cselekedett. Azonképpen Oseae. 11. [Hós 11,1–2]: *Egyiptomból hívtam az én fiamat. Hívtam őket, de ők másfelé tértek, az Baáloknak és fa képeknek áldoztak*. Ennek az első részét szent Máté [Mt 2,6] Krisztus Urunkra magyarázza, az másik rész semmiképpen őreá nem illik; mert az Krisztus soha báránt[!], isten-képeket nem imádozt[!]. Psal. 8. [Zsolt 8,7–8]: *Mindeneket az ő talpa alá vetettél, az juhokat, az ökröket, az mezei barmokat*. Az első részét az apostol Heb. 2. [Zsid 2,7–8] az Krisztusra magyarázza, de az második részét, a juhokat, az ökröket etc. elhagyja. Mert az Krisztus nem az barmoknak, ökröknek, hanem az embereknek tettetett királyává, fejedelmekké. Mi igen vagon nagy gondja Istennek az ökrökre, barmokra, azt mondja szent Pál 1. Cor. 9. [1Kor 9,9–10]. Honnat megtetszik, hogy az Ótestamentumnak alkalmaztatásiban igen vigyázóknak kell lennünk, és nem kell tovább mennünk benne, az meddig az Úr Istennek szent emberi mentenek. Mikor azért szent Máté az próféta mondását előhoz-

2da pars.

1. responsio.

Responsio

1.

Heb. 1.

2.

Oseae 11.

Matthei cap. 2.

3.

Psa. 8.

Heb. 2.

1. Cor. 15.

za, nem mene tovább ennél, és az kövekezendő igiket nem alkalmaztatá az (Krisztusra) Messiásra. Tehát mi is ne menjünk tovább. Ezzel betapaszthatjuk és dughatjuk szájokat az mivelünk ellenkező atyafiaknak, akár mint kiáltanak is. [106r:] De hogy azt ne ítéljék és ne mondják, hogy nem tudunk megfelelni az ő ellenvetésekre, és azért mondják ezt, Jer, szálljunk szembe bátor!, másodszer azért mondom, hogy bátor úgy legyen, hogy az utolsó igikben is az kijövetelnek igije, születéséért vetessék. De ez mellé az mondom, hogy az próféta nem szól más születésről, hanem ugyanazonról, az ki felől azelőtt szóllott vala. Mert annak az születésnek elsőben csak helyét mondá meg, immár pedig az módját és eredetét írja meg. Kiből azt hozom ki, hogy miképpen az első igikben szóllott az próféta az külső születésnek helyéről, azonképpen itt is szól az születésnek módjáról. De az külső születés nem örökkévaló, sem az Atya állatjából való származás. Azért itt az utolsó igikben nincs arról szó. Merthogy ez ellen ők azt mondják, hogy ez utolsó felől azt olvassuk, hogy [Mik 5,2] *kezdetől fogva, örök napoktól fogva* vagon. Azért megtetszik, hogy arról az születésről szól, az ki örök üdöktől fogva az Atyának állatjából lött. Erre könnyű választ tenni, mert az minek kezdeti vagon, nem örökkévaló az, tehát holott itt az vagon írva, hogy kezdetől fogva volt, megtetszik, hogy kezdeti volt. Az minek kezdeti vagon, az nem örökkévaló.

2. *responsio.**Lege pro kijövetele,
kijövetelei*

Ahol pedig az vagon írva [Mik 5,2], örök napoktól fogva, jól tudják, az kik Írást olvastak, hogy ez az ige, *aeternum*, örökkévaló, gyakorta bizonyos és meghatározott üdőről vetetik, hogy pedig itt is azon értelemben vetessék, megtetszik az másik igéből, az ki mellette vagon, *napoktól fogva*. Mert az napoknak mind elei, s mind végi vadnak. Tehát az megmutatja, mint kelljen érteni az aeternumot, az örökkévalóságot. De ez kezdetről és örökkévaló napokról majd többet szólok, csak azt akarom itt megmutatni, hogy ezekből az igikből az örökkévalóságot ki nem hozhatni, az mint ők gondolják.

3. *responsio.*

[106v:] De mely erőtlen dolog legyen az ő magyarázatjok, csak az őmagok visszavonásokból is megtetszik. Mert nem állhatnak meg ez igék magyarázatján. *Variae opiniones ad v. 1. haec destruit secundam.* Némelyek mindezeket az igéket az örökkévaló születésre vonsszák, mintha azelőtt csak az embersége szerént való születésről szóllott volna az próféta, ez igikben pedig csak az istenség szerént való születésről, az mint ide fel megmondá. Némelyek pedig azt mondják, hogy itt ez utolsó igikben is nem egy, hanem mind az két születésről szól az próféta, és ezt bizonyítják abból, hogy az mely ige itt vagon, *kijöveteli*, nem egyet jegyez, hanem sokaságot. Azért nemcsak az istenség szerént való születésről vagon itt szó. *Tertia haec destruit quartam.* De itt esmét meghasonlanak, mert némelyek imez igét, *az ő kijöveteli kezdetől fogva*, magyarázzák az embersége szerént való születésre. Mert úgy mondnánk, ennek kezdeti volt. Amaz másik cikkelt pedig, örök napoktól fogva, magyarázzák az ő istensége szerént való (üdőre) születésre. Ezek ellen némelyek azt mondják, hogy amaz első cikkel, *kezdetől fogva*, jegyzi az istenség szerént való születést, amaz mondás szerént [Jn 1,1]: *Kezdetben vala az ige.* Imez másik pedig, *örök napoktól fogva*, jegyzi az embersége szerént való

2. *haec destruit primam.**Pagmin.*4. *haec destruit tertiam.*

születést, mert az napok bizonyos üdőt jegyeznek. Így húzzák-vonják az Szent Istennek beszédét az ő hamis vélekedésekre. (Fundamentum posteriorum operum falsum.) De az, mi nézi azt, hogy itt az kijövetelnek igéje sokaságot jegyez, ómagok az háromságosok vallják, és ha nem vallanák is, nyilván nagyon, hogy ez az zsidó nyelvnek szokása és tulajdonsága, hogy mikor csak egy dolgot akar jelenteni is, sokaságnak igéjével él. Mint Esa. 1.[!] [Ézs 56,2]: *Bódogsági vadnak az embernek. Azaz: Bódog az az ember* etc. Kire ugyan nem szükség bizonság, holott ők is vallják. [107r:] Itt is azért noha úgy nagyon, az ő *kijöveteli*, de azért ugyan egy kijöveteliről szól. Jóllehet ugyan, ha azt az ígét sokakról kell érteni is, az mi igaz magyarázatuknak nincs ellene.

Harmadszor, ha megengedjük, hogy így sok kijövelekről szól az próféta, honnét bizonyítják ők meg, hogy ezt itt csak két kijövetelről kell érteni? Mert minem [a. m. bizony, nem] csak az kettő sok, hanem az három, tíz, száz etc. Azért ha ők ez igikből két születést akarnak kihozni, más² tízet, húszat hozhat. (Si dicant egressiones, de duarum tantum nativitatem intelligi debere, quia Christus bis est genitus. Respondeo, proprie Christus semel est genitus. Metaphorice saepius. Nam primo cum baptizatus est, dici potest natus esse, quia tunc audivit [Mt 17,5]: *Hic est filius meus dilectus*. Secundo, quia ut est Joan. 3. [Jn 3,5]: *Ex aqua et Spiritu homo nascitur*. Tertio, quia Joan. 10. [Jn 10,36]: *Ideo dicit se esse filium Dei, qui sanctificatus et missus est in mundum, qui factus est post baptismum*. Quarto, legimus Luc. 4. [Lk 4,18]: *Spiritus Domini super me, cui si coniungas illud Joa. 1. [Jn 1,13]: qui ex voluntate viri, sed Deo nati sunt*, videbis Christum esse tempore baptismi natum. Quinto, natus est Christus cum resurrexit. Tunc enim dicitur: *Hodie genui te*, Act. 13. [ApCsel 13,33].) Ahol pedig azt mondják, hogy amaz két cikkelek közül, *kezdetől fogva, örök napoktól fogva*, az egyik jegyzi az Krisztus embersége szerént való születését, a másik Istensége [:szerént:] való [:születését:], azt mondjuk nekik, hogy elsőben alkudjanak meg rajta, mellik jegyzi az emberségét, mellik Istenségét, mert ebben, az mint megmondám, ellenkeznek. Osztán mi is választ teszünk nekik.

De ez sok gazt hátrahagyván, mert ugyanis nem szükség az tövisseken szőlőt keresni, avagy az bojtorjánon figét, mondjuk meg igaz értelmét és magyarázatját ez igiknek. Tanuld meg azért, hogy ez az ige, *kezdetől fogva*, avagy amint némelyek az zsidóból fordítják, *régi üdőtől fogva*, az Szentírásban gyakorta, sőt inkább mindenkor vétetik az régi pátriárkáknak idejéről, kire ím csak egynéhány bizonságot hozok. Psal. 76. [Zsolt 77,12] így szól Dávid: [107v:] *Megemlékezem az te kezdetől fogván való csudatételidről*. Item Psal. 74. [Zsolt 74,2]: *Emlékezzél meg, Uram, az te gyülekezetedről, melyet örökségül bírtál kezdetől fogva*. Jeremiás in sua precatone [JSir 5,21]: *Újíts meg, Uram, az mi napjainkat, mint kezdetől fogva*. Azt pedig fordítják ez igikben *régi üdőknek*, ennek is ugyanazon értelme nagyon. Mint Deut. 32. [5Móz 32,7]: *Emlékezzél meg az régi üdökről, gondolkodjál min-*

1.
2.
3.
4.
5.
1.

Sensus.

1. Esd. 4. v. 19. *Jerusalem in diebus seculi dicitur fuisse rebellis.*

² <más> [:két:] születést akarnak kihozni, más (tollhiba másoló által javítva)

den nemzetségekről, kérdezd meg az te atyáidat, és megmondják teneked a te eleidet és megbeszéllek. Jer. 1. Threni. 1. [JSir 1,7]: *Megemlékezzék Jeruzsálem minden gyönyörűségéről, kikben élt vala régi üdöktől fogva.* Et Cap. 2. [JSir 2,17]: *Megcselekedte az Úr, amiket gondolt volt, betöltötte beszédét, az melyet mondott vala az régi üdő:k:|ben.* Az mely itt és számtalan sok |:egyéb:| helyeken, az *kezdetől fogva* és *régi üdő* nem jegyez örökkévalóságot, hanem jegyzi az régi pátriárkák idejét. Immár ugyanezen értelmé vagy az örökkévaló napoknak is. Vedd eszedben penig, hogy mást nem, azt akarom megbizonyítani, hogy az örökkévaló idő gyakorta meghatározott üdőt jegyez, noha ez nyilván nagyon. Mint mikor Dávidnak, Salamonnak az Isten örökkévaló királyságot ígér. És az hegyeket az Írás örökkévalóknak mondja. Mert noha ez igaz, de azt bizonyítom egy, avagy két bizonyossággal meg, hogy az régi, elmúlt időket jegyzi. Mert Esa. 63. [Ézs 63,11]: *Megemlékezek az örökkévaló napokról, Mózesről, és az ő népéről.* Ahol ugyan megmagyarázza, micsoda az örökkévaló napok, az Mózes és egyiptombeli népnek ideje. Mal. 3. [Mal 3,4]: *Kedves leszen az Úrnál Júda és Jeruzsálemnek áldozatja, mint az örökkévaló napokban és régi esztendőknben.* Sőt, mikor mind a két cikkel egybenkapcsoltatik is, gyakorta egyebet nem jegyez, mint mikor így szól Dávid Psal. 76. |:v. 6.:| [Zsolt 77,6]: *Elmélkedtem az régi napokról, és az örökkévaló esztendők elmémben forgottanak.* [108r:] No, azért holott egyebütt is számtalan helyen az *kezdetől fogva, örökkévaló napoknak* igéi jegyzik az régi pátriárkáknak és királyoknak idejét, itt is méltán és igazán azon értelemben vetethetnek. Kétképpen magyarázhatjuk azért, de az Írás szerént ez igéket [Mik 5,2], *kijő Betlehemből,* azaz születetik az Messiás, és annak az kijövele születése úgy és olyan leszen, mint volt régen az eleitől fogva való üdőkben. Azaz miképpen az Úr Isten régi üdöktől fogván támasztott hadnagyokat és megszabadítókat az ő népének, azonképpen támasztja ezt is Betlehemből, ki tütöket kiment az babilóniai rabságból. Néz penig itt az próféta arra, hogy régen is támadtak Betlehemből fő királyok és hadnagyok. Mint Dávid király, kinek mivelhogy az hazája Betlehem volt, azután valamennyi királyok az ő maradéki közül regnáltak, mind Betlehemből mondattathatnak születetteknek és származtaknak. És vélnéd azért, ez miképpen kezdettől, régi, örök üdöktől fogva támadtak Betlehemből Izraelnek hadnagyi, akképpen támad ez is. Ez az első magyarázat. De másodsor azt mondhatjuk, hogy itt az Úr Isten nézett az régi fogadásira és ígéreire, úgymint ki megígérte vala Ábrahámnak és őutánna való maradékoknak, pátriárkáknak, hogy megadná nekik ezt az magot, kibn megáldatnának minden nemzetségek. És mivelhogy ezt az ígérését az Úr Isten gyakorta újította, itt sokaságnak igéjével él, az *ő kijövelei,* azaz születése felől való ígérési, *kezdetől és örök napoktól fogva,* azaz még az pátriárkák idejében lött.

De utósor, ha szinte megengednők azt az háromságosoknak is, hogy itt az kezdetnek és örök napoknak igéit kell érteni ez világ kezdeti előtt, kezdet nélkül való üdöket, ugyan mégis innét az Krisztus örök istenségét ki nem hozhatnák. [108v:] Mert ezt érthetnők és ezt kellene magyaráznunk az

Esa. 63. v. 11.

Mal. 3. v. 4.

Explicatio vera duplex.

1ma explicatio.

2da explicatio.

Istennek tanácsáról és végezéséről. Az mint igen szépen írja szent Péter 1. Cap. 1. [1Pét 1,2]: *Megváltattatok az makula nélkül való báránnak, az Krisztusnak vérével, kit az Isten elrendelt (végezett) volt ez világnak teremptése előtt, de megjelentetett ez utolsó napokban tüérettetek.* Így azért örök üdöktől fogva volt az Messiásnak kijöveteli, születése. De az Istennek tanácsában és végezésében, mely magyarázatot még az háromságos doktorok is javallnak és helyén hadnak. De innét nem következik, hogy az Krisztus örök Isten volt. Mert ekképpen minden hívek is örökkévalók volnának, kik felől Pál apostol Ephes 1. [Ef 1,4] azt mondja, hogy őket is az Isten elválasztotta világ teremtésének előtte. Ezekből immár érted, ki legyen az igaz Messiás, hogy tudniillik az Betlehemben születetett, az próféták jövendölése szerint, és miképpen hogy az Úr Isten soha oly Messiást nem ígirt, az kit az ő állatjából [a. m. lényegéből] szült volna, kit innét csak heában akarnak kisajtolni az igazság és Írás ellen, azonképpen te se keress más Messiást, hanem elégedjél meg ezzel, az ki Betlehemben az Szűz Máriától születeték. Mert bizony nincs ég alatt több, az ki által az Isten ez világot üdvezítette és sohasem leszen, hanem ez az, aki mind ma, s mind tegnap, s mind örökké Krisztus és megszabadító, az mint az apostol szól ad Heb. 13. [Zsid 13,8].

De praedestinatione.

Calvin

Eph. 1.: Elegit Deus suos ante constitutionem mundi.

188. beszéd (K5, CV)

K5 || [108v:] **Concio CLXXXVIII. Matt. cap. 2. v. 16. 17. 18. [Mt 2,16–18]:**

20. *Crudelitas Herodis et Tyrannorum*

*Quae, haec praecedent, explicantur Tria. 4. Concione 123.*¹

Vide numero 50, ibi erit prima pars. Tertia pars vero vide numero 111, et illic erit.

Akkor látván Heródes, hogy megcsúfoltatott volna az mágusoktól, igen megharagvék etc.

[34v (76):] **Contio 2. Matti. 2. v. 16. [Mt 2,16–18]:**

|| CV

Akkoron látván Heródes, hogy megcsúfoltatott volna az mágusoktól, ezen felgerjede, és elküldvén minden gyermekeket Betlehemben megölete, és minden ő határiban, kik két esztendősek és kisebbek valának az üdő szerint, melyről szorgalmatosan az mágusoktól megértekezett róla, akkor teljesedik be az, mi Jeremiás prófétának általa meg vagyon mondván, ki ezt mondja: Szózat hallaték magosságba, keserves siralom és jajgatás, Ráhel siratván az ő fiait, nem akara vigasztalta[t]ni, mivelhogy nincsenek.

Mely nagy ellensége legyen ez az világ az igazságnak és az [109r:] igaz tudomány hirdetőinek, noha sok egyéb példából is nyilván vagyon, de főképpen az mi fejünknek, az Úr Jézusnak példája megmutatja, ki nemcsak tanításakor és tisztiben való eljárásakor, hanem megszületése és gyermekségekor is ez világi kegyetlenektől háborgattatott és üldöztetett.

Mely nagy ellensége legyen ez az világ az igazságnak és az igaz tudomány hirdetőinek, noha sok egyéb példából is nyilván van, de főképpen az mi fejünknek, az Úr Jézus életinek históriája megmutatja, ki nemcsak tanításakor és tisztiben való eljárásakor, hanem megszületése és gyermekségekor is ez világi kegyetlenektől háborgattatott és üldöztetett.

Nem csuda tehát, ha mostan is az kik az ő életének szentségét követik, és tudományát hirdetik, ez világ előtt utálatosok, és sok nyavalyákban forognak. Sőt, innét nagy vigasztalást vehetnek magoknak,

¹ Utalás a 123. beszédre.

mikor meggondolják, hogy nem őrajtok kezdetett ez nyomorúság. És hogy akár mint dühösködjenek, mesterkedjenek az igazaknak gyűlölői, de azért az Úr mindenek ellen meg tudja az övéit oltalmazni, és hogy az sok nyavalyák után dicsőséggel és tisztességgel meg szokta koronázni. De mivelhogy senki meg nem koronáztatik, hanem ha az mint Pál apostol mondja [2Tim 2,5], *jó módjával harcol*, szükség minden keresztyénnek harcolni az ő gonosz kívánsági, az ördög és ez világi hatalmasok ellen. Mert ezek az híveknek mindenkor ellenségi, az miképpen az mi fejünk példája megmutatja. Mert ez mostan megmagyarázott igikben megírja szent Máté, még gyermekkorában miképpen akarta az istentelen Heródes Krisztus Urunkat elveszteni.

2. Tim. 2. 5.

Nem csuda tehát, ha most is az kik az ő életinek szövetségét követik, és tudományát hirdetik,¹ ez világ előtt utálatosok, és sok nyavalyákban forognak. De mivelhogy senki meg nem koronáztatik, ha nem [túr:] az mint Pál apostol mondja 2. Tim. 2. [2Tim 2,5], *jó módjával harcol*, szükség minden keresztyénnek harcolni és az ő gonosz kívánsági, az ördög és ez világi hatalmasok ellen. Mert ezek az [35r (77):] híveknek mindenkoron mentségi [a. m. oltalmi], az miképpen az mi fejünk példája megmutatja, mert az mostan megmagyarázott igikben írja meg szent Máté, még gyermekkorában miképpen akarta az istentelen Heródes Krisztus Urunkat elveszteni.

Vagyon pedig ez igiknek 3 részük. Mert elsőben íratik meg Heródesnek kevélysége, másodsor szörnyű kegyetlensége, harmadsor régi prófécianak megmagyarázása, beteljesítése, és az akkor lött dologhoz alkalmaztatása.

3 habet partes 1.
2. 3.

Vagyon pedig ez igiknek három részei. Mert elsőben íratik meg Heródesnek kevélysége. Másodsor szörnyű kegyetlensége. Harmadsor egy régi prófécianak megmagyarázása, beteljesedése, és az két dologhoz alkalmaztatása.

1.
2.
3.

[Mt 2,16] *Akkor látván Heródes, hogy megcsúfoltatott volna* etc. Gyakorta hallották az keresztyének, miképpen az napkeleti bölcsek, kiket az Írás mágusoknak nevez, avagy mond, és az pápa minden fundamentum nélkül elhitette, hogy királyok voltak, látván az zsi-

¹ szövetségét követik, és tudományát <követik> hirdetik, (szóismétlés a másoló által javítva)

dók királlya születésének csillagát, Jeruzsálemben jöttek volt, és az született királyról tudakoztanak. [109v:] És Heródes megértekezvén az jeruzsálembeli írástudó doktorokkal]; papokkal:] az Messiás születésének helyéről, mint bocsátá el őket, és kérte, hogy mikor visszajőnének, neki mondanák meg, hol találták, és kicsoda legyen az az született Messiás, de az mágusok az Istentől megintetvén más úton menének hazájokban, és Heródesnek az ő kívánsága szerént vissza nem térének.

[Mt 2,16] *Akkoron látván Heródes, hogy megcsúfoltatott* etc. Gyakorta hallották az keresztyének, miképpen az napkeleti bölcsek, kiket az Írás mágusoknak mond, látván az zsidók királlya születésének csillagát, Jeruzsálemben jöttek volt, és az született királyról tudakoztak. És Heródes, megértekezvén az jeruzsálembeli írástudó doktoroktól az Messiás születésének helyéről, mint bocsátá el őket, és kérte, hogy mikor visszajőnek, neki megmondanák, hol találták, és kicsoda legyen az született Messiás. De az mágusok az Istentől megintetvén más úton mennének hazájokban. És Heródeshez az ő kívánsága szerint nem menének, térének.

Azt mondja immár az evangélista, hogy mikor Heródes eszében vötte volna, hogy így megjátszottatták és -csúfolták őtet az mágusok, felette igen megharagvék. Az kevély emberekben sok erkölcsösség is vagyon, de az többi között ez, hogy ha őtet valaki megutálja, és az ő kívánságok szerént meg nem böcsüllí, felette igen megharaguszna és búsulna rajta, és sok méltatlan dolgoknak cselekedetire indulna. Példa legyen erről [Esz 5–6] amaz kevély Hámán, ki úgy megbosszonkodék Mardokheusra, hogy előtte fel nem kele, és tétet, fejet nem hajt vala, hogy nemcsak őtet akará elveszteni, hanem az egész zsidó nemzetséget érette fottig ügyekezze levágni, és az egész népnek magvát szakasztani.

Esther 5. c.

Azt mondja immár az evangélista, hogy mikor Heródes eszében vette volna, hogy így megjátszottatták és |:meg:|csúfolták őtet az mágusok, felette igen megharaguvék. Az kevély és akaratos emberekben sok egyéb erkölcsesség vagyon, de az többi között ez, hogy az, ki őtet megutálja, és az ő kívánságok szerint meg nem becsüllik, felette igen megharaguszna és búsulna rajta, és sok méltatlan dolognak megcselekedetire indítatna.

Példa legyen erről amaz kevély Hámán,² ki úgy megbosszonkodik Mardokheusra, hogy előtte fel nem kelt, és térdet, fejet nem hajtott,³ hogy nemcsak őtöt akarja |:vala:| elveszteni, hanem az egész zsidó nemzetséget |:is:| <érette> fottig <akará, ügyekeze levágnani> |:le akará vágatni:|, az egész népnek magvát szakasztani.

Hasonló példát olvasunk amaz római Julius császár felől is,* ki mikor az római birodalmat magának koporította [a. m. kaparintotta] volna, és nagy beggyel egyszer az Capitoliumban menne, s egy fő polgár, |:Pontius Aquila:| előtte fel nem költ volna, úgy meggerjede és bosszonkodék, hogy nagy felszóval kiálta: *No, te, vedd vissza töllem az birodalmat!* És sok ideig mikor valakinek valamit ígirt, mindenkor hozzátette ezt: *Ha mindazáltal Pontius Aquila megengedi.* Mert ez vala annak az polgárnak neve.

Sueto. in Julium cap. 78.

Hasonló példát olvasunk amaz római Julius császár felől,* ki mikor az római birodalmat magának koporította [a. m. kaparintotta] volna, és nagy kevélyen egyszer⁴ az Capitoliumban menne, [35v (78):] egy fő polgár előtte fel nem költ volna, úgy felgerjede, s⁵ megbosszonkodék, hogy nagy felszóval kiálta: *Nosza, te vedd vissza töllem az birodalmat* etc. És mikoron valakinek valamit ígirt, sok ideig mindenkor hozzátette ezt: *Ha mindazáltal Pontius Aquila megengedi.* Mert ez vala az polgárnak neve.

Honnan megtetszik, mely igaz legyen amaz bölcs embernek mondása, hogy az nagyelméjű emberekben gyakorta vagyon tisztességnek, birodalomnak, hatalmasságnak, dicsőségnek kívánsága.** [110r:] Mert mivelhogy ezek az dicsőséget kívánják, ha eszekben veszik, hogy őket valakik megutálják, azt ítélik, hogy nekik minden ügyekezetek csak heábanvaló. Azért az olyanokra felette igen bosszonkodnak, és magokban is fortyognak. Ez az oka, hogy Heródes, ki az tisztességet és birodalmat felette igen kívánja vala, eszében vevé, hogy az mágusok megjátszottatták, igen megharagvék és bosszankodék. Azt mondja penig Jakab apostol Cap. 1. [Jak 1,20], hogy *az harag nem cselekszik az Istennek igazsága szerént.* Mint ez példa megmutatja, mert

Cicero in Offic.

Jacobi. 1. [Jak 1,20]
Ira viri non operatur
iustitiam Dei.

* Suet. Iul. 78.2.

** Cic. Off. 1.8.26.

² <Aman> |:Hámán:| (másolói javítás)

³ hajt|:ott:| <vala> (másolói javítás)

⁴ nagy <kegyet> |:kevélyen:| <az> egyszer (tollhibák a másoló által javítva)

⁵ <meg> |:felgerjede, s:| (tollhiba másoló által javítva)

Hor. Mert az játék háborodást, öldöklést, harcot és haragot nemzett. Az harag öldökléseket, gyűlölségeket és csúfólódásokat.

az haragból öldöklés és vérontás következik, és itt beteljesedék amaz bölcs mondása:

*Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
Ira truces inimicitias, et funebre bellum.*†*

Honnat megtetszik, mely igen igaz legyen amaz bölcs embernek mondása, hogy az nagy elméjű emberekben gyakorta vagyon tisztességnek, birodalomnak, hatalmasságnak és dühösségnek kívánsága. Ez az oka, hogy Heródes is, ki az tisztességet, birodalmot felette igen kívánja vala, eszében vevén az mágusok megjátszottatását,⁶ igen megharagvék, és |:meg:|bosszonkodék rajta. Azt mondja pedig Jakab apostol Cap. 1. [Jak 1,20], hogy *az harag nem cselekeszik az Istennek igazsága szerint*, mint ez példa is megmutatja, mert az haragból öldöklés és vérontás következik.

[Mt 2,16] *Megharagvék azért Heródes, és elküldvén szolgálait* etc. Itt immár íratik meg másodszor Heródesnek szörnyű és isszonyú kegyetlensége. De mivelhogy némellyek az szentírásbeli históriák felől kételkednek, mintha igazbat írtak volna az pogánok az profétáknál, evangélistáknál és apostoloknál, vagy azok hihetőbb dolgokat írtak volna ezeknél, és Heródes cselekedetinek igazságát mutassák meg elsőben. Mert noha az együgyű és jó erkölcsű embereknél majd hihetetlen dolognak látszik, de azért nem illik ebben senkinek kételkedni. Elsőben, mert az szent história is írja.

1. Másodszor, hogy az pogánoknak írása is⁷ azont bizonyítja, és még ennél is rettenetesben beszél, az mint szent Máté írja [Mt 2,16–18].
1. Mert azt olvassuk Macrobiusnál Satur. lib. 2. cap. 4.,** hogy mikor Augustus császár hallotta volna, hogy Szíriában (Szíriának tartománya vala pedig Júdea, ahol mondja szent Máté, hogy ez esett) Heródes két esztendő alatt való gyermekek közt az őmaga fiait is megölette volna, így szól: *Jobb, hogy valaki Heródesnek disznaja, hogynem fia legyen.* [110v:] Mely mondásban nézett Augustus az zsidók törvényére, hogy ők az disznót meg nem ölik, minthogy utálatos állatnak tartják és meg nem eszik. Mely históriából megtetszik, hogy igaz és való ez, az mit itt ír szent Máté Heródes felől. Más az, hogy igen könnyű ezt Heródes felől elhinni, mert az mint Josephus írja,** három fiát, Alexandert, Aristobulust és Antipatert öleté meg, hogy féltette tőlök az birodalmat és királyságot. Hogy

Macrobius Satur.
lib. 2. cap. 4.

Herodis hii filii interfecti sunt: Heródes felől írják, hogy minekutána az maga fiait s az betlehembeli ártatlan gyermekeket megölette volna, <De> az férgektől rágattatván <önnön magát megölte> |:sok nyavalyák után holt meg:|.

* HOR. Epist. 1. 19. 48–49.

** MACROB. Sat. 2.4.11.

*** JOSEPH. AJ 16.11.7–8; Joseph. AJ 17.7.

⁶ *megjátszotta<tták>|:ttatását:|*, (tollhiba másoló által javítva)

⁷ *írásai is* (tollhiba)

elé ne számláljuk, mennyi atyjafiait, sok fő-fő embereket és az önnen szerelmesbik feleségét, Mariamnét megölette. Azért ha ez vérszipó, ki az ő tagainak [a. m. közösségének] vérében fertezett és ugyan hevert, az ő szerelmessinek vérét nem szánta kiontani, bizony hihető, hogy az idegeneket inkább nem szánta. Azért az históriának igazsága felől senki méltán nem kételkedhetik.

[Mt 2,16] *Megharagvék azért Heródes, és elküldvén szolgálait.* Itt immár íratik meg másodszor Heródesnek szörnyű és iszonyú kegyetlensége. De mivel <némellyek> hogy az szentírásbeli históriák felől kételkednek, mintha igazabbat írtak volna az pogánok az próféták evangéliumánál és az apostolok <úgy azok hihető dolgot írtak volna ezeknél> |tanúbizonyásgtételénél|, elsőben az Heródes cselekedetét s igazságát mutassuk meg. Mert noha az együgyű embereknek majd hihetetlennek látszik, de azért nem illik senkinek ebben kételkedni. Elsőben mert szent, historicus ember írja. Másodszor, hogy az pogánok írása is azont bizonyítja, sőt, ennél is rettenetesebb beszéli, az mint szent Máté írja. Mert azt olvassuk Macrobiusnál Satur. lib. 2. cap. 20 [!],* hogy mikor Augustus császár hallotta volna, hogy Heródes két esztendő alatt való gyermek közt az őmaga fiát is megölette volna, így szóla: Jobb Heródesnek, hogy valaki disznaja, hogynem mint fia legyen. <mely mondásban Augustus nézett az zsidók törvényére, hogy ők az disznót meg sem ölik, mert hogy utálatos állatnak tartják, meg nem eszik. Mely históriából megtetszik, hogy igaz és való ez az mit itt ír Szent> Máté <Heródes felől.> Más az, hogy igen könnyű ezt Heródes felől elhinni, mert az mint Josephus írja,** három fiát, Alexandert, Aristobulust, [36r (79):] Antipatert ölette meg, hogy <feltöltötte> felvette tőlük az birodalmat és az királyságot. Hogy elő ne számláljuk, mennyi atyjafiát, sok fő-fő embereket és az önnön szerelmesbik feleségét, Mariamnét megölette. Ha azért ez az vérszívó, ki az ő tagjainak vérében feredeztetett és vígan hevert, az ő szerelmesinek vérit ugyan nem szánta kiontani, bizony, hihető, hogy idegeneknek inkább nem szánta.

Másodszor, ahol azt írja az evangélista [Mt 2,16], hogy *két esztendőnek alatta akik voltak, azaz kisebbek voltak két esztendősnél, mind levágatta Heródes*, vegyük eszünkben, hogy ez az öldöklés lött Krisztus Urunk születése után két esztendővel. Mert holott Heródes ilyen

2do.

* MACROB. Sat. 2.4.11.

** JOSEPH. AJ 16.11.7-8; Joseph. AJ 17.7.

Varius sensus de occisis
pueris.

tanácsból öletette meg az gyermekeket, hogy köztök az Krisztust is megöljék, ha mindjárást születése után lött volna ez öldöklés, ilyen öreg, |:annyi idős:| gyermekeket le nem vágatott volna, kik közt az Krisztus nem lehetett volna.

Másodszor, az hol azt írja az evangélista [Mt 2,16], hogy *két esztendőnek alatta az kik voltak*, azaz kisebbek voltak két esztendőnél, mind levágatá Heródes, vegyük eszünkbe, hogy ez az öldöklés lett Krisztus Urunk születése után két esztendővel, mert holott Heródes ilyen tanácsból ölette meg az gyermekeket, hogy köztük az Krisztust is megölnék, ha mindjárást születése után lett volna⁸ az öldöklés, ilyen öreg gyermekeket le nem vágott volna, kik között az Krisztus nem lehetett volna.

- Honnat ez következik, hogy avagy az mágusok késén [a. m. későn] jöttek volt Krisztus születése után Jeruzsálemben, avagy Heródes nem mindjárást érkezett az gyermekek megöletéséhez, hanem jó hosszú idő múlt el az mágusok eljövetele és öldöklés köztben. Némellyek az első vélekedést javallják, azért, mert az mágusok messze laktak, Perzsiában,
1. napkelet felé, és későn érkeztek Judeában, úgyhogy majd két esztendő forgott el addig. [111r:] Némellyek pedig az utolsó értelmet javallják, hogy tudniillik mikor az mágusok elmentek volna Heródestől,
 2. azonközben Heródesnek Rómában kellett menni, mert az császár hivattatta volt, hogy magát megtisztítsa és megmentse az miről ott vádolták volt. Azonközben az még odajárt és visszajött, addig elforgott az két esztendő, és mikor osztán Rómából megjött, úgy vágatta le az gyermekeket. De valamint esett, de ez bizonyos az evangélista beszédéből, hogy nem hamar lött Krisztus |:Urunk:| születése után. Ahol penig az írja szent Máté [Mt 2,16], *Két esztendőszakot és ez alatt az üdő szerént, mellyet megtudakozott vala az mágusoktól*, ez ígiket így értem, hogy teljességgel nem mind levágatta azokat, az kik kisebbek voltak két esztendőnél, hanem hogy nagyobbakat meg nem öletett két esztendőszaknál, de az két esztendőszakot mind meg|ölette:, és az kik azoknál kisebbek voltak is, ahhoz az üdőhöz képest, az mellyet az mágusok jelentettek vala, azaz akik atájbeliek voltak, és közel voltak ahhoz az üdőhöz, az kit az mágusok mondtak vala, azaz közel két esztendőszak voltak, úgyhogy egy, avagy fél esztendőszak voltak, azokat⁹ nem bántották, de ha szinte csak amazok ölettettenek meg is, elég isszonyú nagy, keserves vérontás és hóhérság volt.

⁸ <lett volna> lett volna (szóismétlés másoló által javítva)

⁹ voltak <azokat>, úgyhogy egy, avagy fél esztendőszak voltak, azokat (tollhiba másoló által javítva)

Honnan az következik, hogy avagy az mágusok későn jöttek volt Krisztus Urunk születése után Jeruzsálembe Perzsiából, vagy Heródes nem mindjárt érkezett az gyermekek megöletéséhez, hanem jó hosszú idő múlt el az mágusok elmenetele és az öldöklés közt. De ezért ez bizonyos az evangélista beszédéből, hogy nem hamar lett Krisztus Urunk születése után. Ahol pedig azt írja szent Máté [Mt 2,16], *Két esztendőök és az <által> alatt az idő szerint, melyet megtudakozott vala az mágusoktól*, ez igéket így értsd, hogy nem vágatta le mindazokat teljességgel, az kik kisebbek voltak két esztendőnél, hanem két esztendősknél is nagyobbakat meg nem ölettek, de az két esztendősket mind, meg az kik kisebbek voltak is két esztendőknél, ahhoz az időhöz képest, az mely időt az mágusok jelentettek vala, azaz közel két esztendőök, úgyhogy az kik egy, avagy fél esztendőök voltak, azokat nem bántották. De szintén ha csak amazok ölettettek meg is, egy iszonyú nagy és keserves vérontás és háborúság volt.

Ezekből mi elsőben tanuljuk meg, az harag mely sok gonoszságra és méltatlan kegyetlenségre viszi az embert, hogy néha másra haragszik meg és másra tölti ki bosszúját. Mint ez Heródes az mágusokra haragvék meg, és az bethlehembeli ártatlan gyermekecskéken tölté ki bosszúját, azokra önté ki haragját. Nemkülömben, mint az gyevere |: (új eb):| mikor az emberre ugat, arra haragszik, ha valami kővel vagy fával megütik oldalát, azt rágja, harapja, marja, mintha [111v:] az volna bűnös. Azért ójuk magunkat az haragtól, nem jó tanácsadó, és olyra viszen, az mi nem méltó. Ezért olvassuk amaz bölcs ember (Archytas) felől, hogy mikor szolgájára felette igen megharagutt volna, |:mondá neki:|: *Gonosz ember, mely rútul szerzenélek, |:bánnám veled,| ha meg nem haragudtam volna*. Más meg mikor azonképpen megharagudott volna, egy barátjának mondá: *Verd meg az hitvány embert, mert én megharagudtam*.^{*} Tudták ezek, hogy nem jó vezér és tanácsló az harag, azért bosszúságból és haragból semmit nem akartak cselekedni.

1.

*Irati**Hámán Mardokheusra haragszik meg, és az egész zsidóságot akarja elveszteni.**Archytas Tarentinus**Plato, Xenocrates
<Plato>**Vide Plutharchum in libro De Educatione Liberatorum.*

Ezekből mi először megtanuljuk,¹⁰ az harag mely sok gonoszságokra és méltatlan kegyetlenségre viszi az embert, hogy másra haragszik meg és másra [36v (80):] tölti ki bosszúját. Mint ez Heródes az mágusokra haraguvék meg és az betlehembeli kis, ártatlan gyermekecskéken tölti ki bosszúját. Azért óvjuk meg magunkat az haragtól, nem

* PLUT. *Mor. (Lib. Ed.)* 14. 10d.

¹⁰ megtanuljuk <meg> (szóismétlés a másoló által javítva)

jó tanácsadó |:az harag és vita:|, <és olyra viszen> az ki <nem igaz és nem méltó> |:hívatik mindeneknek elvesztőjének:|.

[.....]sus megölé az atyját. Henricus is megölé az atyját. Abimelek, Jud. 9. [Bír 9,1-6], megölé 70 atyjafiait. Athália királyné az király nemből valókat. Cambyses az öccsét, Smerdist, s az hugát, az kivel egy vala, kit feleségül el is vött vala, megöleté.

Iulii Caesaris dictum.

2. Másodszor ezen példából megtanulhatjuk, az uraságnak és birodalomnak kívánsága és szereteti mely nagy gonoszságra es istentelenségre viszi az embert. Mivelhogy Heródes fejedelme vala Júdeának, igen félti vala az uraságot, azért mikor hallotta volna, hogy az zsidóknak királya, Messiása született volna, gondolá, hogy őtölle elveszi az birodalmat, és ettől való féltében ilyen nagy isszonyú kegyetlenséget és hóhérságot cselekedék. Efféle példákat olvasunk, hallunk és látunk, kik nemcsak az idegeneket, hanem az ő atyjukfiat is, szerelmesit is megettették, levágatták, sőt az édesatyjuk magzatit. Viszontag az fiak atyjukat, szüleiüket az birodalomért, és uralkodásért megölték. |:Vide in margine.:| Innét költ majd ugyan proverbiumban amaz Istentelen mondás: *Ha az hitet meg kell szegni az birodalomért (királyságért), szegd meg, egyéb dolgokban szent és igaz hűtű lehetsz.* Kinek példáját ugyan csak az mi üdönkben is hallottuk és értettük. Mint amaz navarrai király dolga immár mindennél nyilván vagon.† Illik tehát minden keresztyénnek őrizni magát, hogy az uraságnak és tisztességnek kívánsága fészket ne verjen szívében. Mert ha az beleóhatik, minden istentelenségre és gonoszságra vezérli, sőt vonssza, és kénszeríti |:az embert:|.

Másodszor ezen példából megtanulhatjuk, az uraságoknak és birodalomnak kívánsága és szeretete mely nagy gonoszságra és istentelenségre űzi az embert. Mivelhogy Heródes fejedelme vala Jeruzsálemnek, igen félté az uraságot, azért mikor hallotta volna, hogy az zsidóknak királya, Messiása született, gondolá, hogy őtőle elveszi az birodalmat, és ettől való félelmében ilyen nagy, iszonyú kegyetlenséget és hóhérságot cselekedék.

3. Harmadszor ezen példából megtanulhatjuk, efféle kegyetlenek mely messze távoztanak [112r:] az igazságnak amaz közönséges regulájától. Melyben az hatalmasoknak és községigazgató embereknek az parancsolatik és íratik eleikben, hogy jobb egy bűnöst elszabadítani, hogynem valami ártatlanokat elveszteni. De ezek azt az regulát teljességgel visszafordítják és -fordították, mert készebbek sok ártatlanokat elveszteni, hogynem mint egy ellennek valót elszalasztani. Mint ez az Heródes az egy Krisztusra haragszik, és hogy az valamiképpen el ne szaladjon és meg ne menekedjék, noha tudja vala, hogy miatta és mellette sok szántalan ártatlan vész el, de mégis ezeket úgy nem szánja,

mint az ő bosszúságának végben nem menését és be nem teljesedését. Nem így cselekszik az Úr Isten, kinek természetit hagyá Krisztus Urunk, hogy kövessük, hanem kevés jókért kész sok latrokat is megtartani, mint az Szodoma elveszésekor megjelenté.

Negyedszer, ez példából megtanulhatjuk, mely félelmes szívűek efféle kegyetlenek, hogy akkor is és azoktól is félnek, az mikor és kitől nem illenék. Ez az Heródes immár király vala, hallá, hogy egy gyermek született Betlehemben, mindjára megreme, elijede, mintha immár teljességgel mind ő maga, s mind birodalma oda volna.

Harmadszor ez példából megtanulhatjuk, mely félelmes szívűek efféle kegyetlenek, hogy akkor is, azoktól is félnek, az kiktől nem illenék. És az Heródes immár király vala, hallá, hogy egy gyermek született Betlehemben, mindjára megreme, elijede, mintha immár teljességgel mind ő maga, s mind birodalma oda volna.

Mit mivelhetett volna az pólabeli gyermek? Más az, hogy tudhatta, hogy Betlehem egy gyarló, erőtlén város, és hogy ott semmi fő és hatalmas ember nem lakik. Oszon ha szinte az gyermek megmaradna is, mikor érne meg emberkort, és hogy addig ő szabadon meghalhatna, vagy az birodalmával megelégedhetnék. Azért, hogy ne ilyen hallhatatlan kegyetlenséggel és hamissággal híresítse magát, és gyűlölséget szerezzen, jobb ez hóhérkodástól magát megfogni. De ő azt nem gondolá, hanem mintha mind tűzzel, fegyverrel rajta volnának, mindjára elküldé fegyveres vitézit, hogy az mezítelen gyermekcékkel és erőtlén asszonyállatokkal [112v:] harcoljanak. Bezzeg jeles vitézek voltak ezek, jeles győzedelmet nyertek, mikor az uroknak véres fegyvereket mutogatták, és megbeszéllették, mint vötték véreket az ártatlan bárányoknak. De ugyan ilyen szívők vagygon efféle kegyetleneknek, mind éjjel-nappal rettegnék, és csak árnyékoktól is, és csak az fa levelének zördülésétől is megijednek, senkihez nem bíznak. Az mint ezt igen szép példával megmutatja amaz siracusiabeli |;vel siracusai:| Dienes király,[†] mert mikor egyik udvara hazugja|; azaz Damocles:| azt mondaná, hogy nagy boldogságban és gyönyörűségben él, kérdé, ha meg akarná kóstolni azt az bódogságot, és mikor amaz igenis kívánja, egykor friss konyhát üttete az királyt etc.

Ugyanezen király mikor egyszer eszében vette volna, hogy az borbély, ki borotvával forgódik vala körülle, őtet könnyen megölhetné, nem meré azután fejét az borbély kezében bízni, hanem az ő maga hajadon leányival borotváltatja vala magát. De mikor azok felöregbedtek és -eszessedtek volna, azokra sem bízta magát, hanem

Luc. 6. <...> v. 36. [.....]
v. 26. Gen. 18. v. [24]: Si fuerunt 50, si 45, si 40, si 30, [.....] si 10, non perdi.

4.

Massinissa canibus potius, quam vel filii custodiendum credit.

Dionysius ne tonsoribus quidem fidit, sed candente carbone capillum sibi ipsi adussit. Jusenus vide facie alia de Dionysio Siracusano.

Dionysius Syracusanus <avagy Siracusanus[?]>

Damocles

Eusebius lib. 3. cap. 20.

mikor haja, szakálla megnőtt, eleven szénnel perzseltette. Hasonló vala azért ehhez az Heródes, ki csak az pólabeli gyermekektől is fél vala. Eszesben cselekedék ennél ennek utána amaz Domitianus római császár, kinek mikor megmondták volna, hogy az zsidók királt remellenének az Dávid maradéki közül, megkeresteté, ha az Dávid nemzetségéből valaki élne, és vivének eleiben két embert, kik még az Dávid maradékiból valának, de mikor előhozatta volna, kérdezkedék tőlök, micsoda állapotbeli és rendbeli emberek volnának, és mikor végére ment volna, hogy valami szegény paraszt emberek, és annak nagyobb bizonságára még az tenyereket is megmutatták volna, hogy ugyan megkeményedett és feltörődött volna a sok munkában, nem öleté meg őket, mint Heródes, hanem semminek ítélé, megutálá és békével bocsátá.* Ha azért Heródes is megtudakozta volna, micsoda nyomorult és szegény állapotbeli ember gyermeke legyen az Jézus, [113r:] és valami dicsíretes elme és erkölcs lött volna benne, nemhogy sok ártatlanokat öletett volna meg miatta, de őmagát is nem bántotta volna, az mint Domitianus cselekedék.

3tia pars.

Jer. 31. v. 15.

1. adv.

1.

Az harmadik részében beszédének magyaráz és alkalmaztat az evangélista egy régi prófécíát az históriához [Mt 2,17–18]: *Akkor teljesedék be az, mi megmondatott* etc. Ez prófécia felől elsőben azt vedd eszedben, hogy ezt mondá és írá Jeremiás [Jer 31,15] arról az pusztaságról és veszedelemről, mely lón Nabukodonozor Júda országában, Sedékiás király idejében, mikor az egész ország elpusztították, és az népnek egy része fegyverre hányaték, és az többi rabságra Babilóniában viteték: *Akkor mondá az próféta által az Isten: Szózat hallaték Rómában magosságban* etc. Azért elsőben akkor teljesedék be. Hogy penig itt azt mondja az evangélista, hogy akkor teljesedett be, mikor Heródes az apró gyermekeket levágatá, ezt érted csak az hasonlóságért, mert miképpen mikor az babilóniai rabság lón, sok sírás, jajgatás és óhajtás lón Bethlehem táján, azonképpen akkor is, mikor ez az öldöklés esék.

Itt Ráhelen értetnek minden zsidó anyák, az kiknek gyermekük megöletteték vala Krisztus Urunk születésekor.

Az harmadik részében ez igéknek magyaráz és alkalmaztat az evangélista egy-egy prófécíát ez históriához [Mt 2,17–18]: *Akkor teljesedik ki az, mi mondatott*. Ez prófécia felől elsőben azt vedd eszedbe, hogy azt írja és mondja Jeremiás arról¹¹ az pusztaságról és veszedelemről, mely lett Nabukodonzortól Júdea országában Sedékiás király idejében, mikor az egész ország elpusztított és az népnek egy része fegyverre hányatik, és az többi rabságra Babilóniába viteték, akkor mondá az Isten az próféta által [Jer 31,15]: *Szózat hallaték Rómában,*

* EUSEB. *Hist. eccl.* 3.20.

¹¹ arról <arról> (szóismétlés a másoló által javítva)

magosságban. És azért elsőben akkor teljesegett be, mikor Heródes az apró gyermekeket levágatta. Ezt csak értsed az hasonlóságért, mert miképpen mikor az babilóniai országban sok sírás, jajgatás és óhajítás [37r (81):] lött, Betlehem tájatt azonképpen akkor, mikor az öldöklés esék.

Ne úgy érts azért ezt, mintha soha annakelőtte ez meg nem lött volna, hanem hogy akkor is meglött egyszer, noha azelőtt is betölt volt. Mert ugyan szólásnak mondja, mellyel szoktunk élni. Mint régi mondás, hogy az ki másnak vermet ás, az őmaga nyaka szakad belé, és ez gyakorta beteljesedett azelőtt is. De azért ha ma vagy holnap látnál valakit, az ki abban esnék, az kiben mást akart ejteni, méltán mondhatnád, hogy beteljesedik: Az, ki másnak etc. Nemhogy ezelőtt is meg nem lött volna, de hogy most is. Honnat tanuljuk meg, miképpen szokták az evangélisták és apostolok az ótestamentumbeli próféciákat előhozni. Tudniillik, néha csak az igíeknek hasonlóságáért, néha pedig az dolognak hasonló voltáért, nemhogy mind az két helyen azon dologról volna szó. [113v:] Mellyet ha eszedben tartasz, amaz háromszemélyű Isten vallóinak sok ellenvetésit könnyen megfejtthed és megesmérheted, mely erőtlen támasszal erősítik az ő vallásokat.

Exemplum Hamam et Mardochei.

Mert majd nem hallasz gyakrabban bizonságot önáluk ennél: *Ez, úgymond, az mondás az Ótestamentumban az Izrael Istenéről mondatik. De ez az Újtestamentumban az Krisztusra magyaráztatik. Azért az Krisztus az Izrael Istene.* De ha az ilyen okoskodásnak helye és ereje volna, szinte azonképpen bizonyíthatná akárki is, Jeremiás az babilóniai rabság felől írta ezt [Jer 31,15]: *Szózat hallaték Rómában.* De ez alkalmaztatik az Újtestamentumban az Betlehembben megöletett gyermekekre, azért az Betlehembben megöletett gyermekek az babilóniai rabságkor éltenek. Szinte ilyen, és egy cseppel sem erősebb az ő okoskodások, mellyekkel ellenünk vának. De mindezekből tanuljuk meg, hogy kezdettől fogva az Istennek serege és gyülekezeti kereszt alá volt vettette, dühüsködtenek ellenne, és gyakorta az ő gonosz kívánságokat véghez is vitték.

Ne úgy értsd azért, mintha soha annakelőtte <ez meg> nem lött volna, hanem hogy akkor is meglött ezért, noha azelőtt is betelt volt. Mert ez ugyan szólásnak mondja, mellyel szoktunk élni, mint régi mondás, az, ki másnak vermet ás, az ő maga nyaka szakad bele, és gyakorta beteljesedett, és előtte is. De azért ha ma, vagy holnap látnál valakit, az kik ebben esnek, az kiben mást akart ejteni, méltán mondhatnám, most beteljesedik: Az, ki másnak etc. Nemhogy ezelőtt is meg nem

lött volna, hanem most is. Azonképpen értsed azt az próféta mondását is, mikor így szól [Mt 2,17]: *Akkor beteljesedik* etc. De mindezekből tanuljuk meg, hogy kezdettől fogva az Istennek serege és gyülekezete kereszt alá volt vettétvén. Mindenkor ez világi kegyetlenek dühösködtek ellenük, és gyakorta az ő gonosz kívánságukat véghez vitték.

Azért ha mostan is ezekhez hasonló példákat látunk, ne tartsuk csudának, és ezért az igaz tudománnak vallásában meg ne csökkönjünk, és innét az igazságnak igaz hitiben kétségben ne essünk, és ne gyanakodjunk, hogy azért nem volna igaz, mivelhogy ez világi fejedelmeknél nem kedves, hanem inkább eloltani és elveszteni akarják. Hadd dühösködjenek, hanem egyebütt megmarad az igaz vallás és annak doktori, Egyiptomban is egy kevés ideig, az míg meghalnak, kik az gyermek életét keresik.

Ha azért most is ehhez hasonló példát látunk, ne tartsuk csudának, és ezért az igaz tudománnak vallásában meg ne csökkenjünk, és innét az igaz hitnek igazságában kétségben ne essünk, és ne gyanakodjunk, hogy azért nem volna igaz, mivelhogy ez világi fejedelmeknél nem kedves, hanem inkább elveszteni akarják, hadd dühösködjenek, hanem együtt [a. m. egyéb helyen] megmarad az igaz vallás és annak doktori Egyiptomban is egy kevés ideig, az míg meghalnak, az kik az gyermek életét keresik. Ámen.

189. beszéd (K5)

[113v:] **Concio CLXXXIX. Ad Gal. cap. 6.v.15. [Gal 6,15]:**

21. *De salute data in Christo*

Mert az Jézus Krisztusban sem az környülmételkedés nem használ, sem az környülmétéletlenség nem használ.

[114r:] Miképpen ha ki valahova akar menni, szükség, hogy elsőben megkeresse és megtudakozza az utat, az mely őtet az elszánt helyre igyenesen, könnyebben és bátorságosan vigye és vezérelje, azonképpen szükség, hogy az ki üdvezülni akar, mindeneknek előtte annak utát és módját megértekezze és tanulja. Mely felől az Izraelnek népe között régen semmi kételkedés és visszavonás nem vala. Mert az miképpen Mich. 4. [Mik 4,5] olvassuk, így szólnak vala az zsidók: *Noha mindenféle nemzetségek, ki-ki jár az ő istenének nevében, de mi járunk az mi Urunknak, Istenünknek nevében mindörökkön örökké.* Mert minekutánna az Úr Isten Ábrahámot és az ő magvát választá magának saját népévé, bizonyos parancsolatokat és törvényeket szaba és ada eleikben, mellyeket, ha követnének és megtartának, (bizonyos) mindenféle áldását ígér nekik. Tudják vala azért az zsidók azt, hogy az üdvességnek nincs több s egyéb uta ennél, az mellyet az Úr őnekik rendelt vala, és elhitték vala, hogy senki egyéb úton az Istennek áldását el nem vehetné. De ez felől az apostolok idejében igen nagy vetélkedés és disputáció támadta. Mert főképpen az pogán népek üdvességeknek módját úgy tetszik, hogy megválasztották, és különböz az elébbi szokástól és rendtartástól. Mert Krisztus Urunk életének előtte, ha ő üdvességet keresett, különben meg nem találta, hanem ha zsidóvá lőtt, azaz az mely törvényeket és rendtartásokat az Isten az Ábrahám maradékinak adott volt, ő is felvötte és megtartotta. De Krisztus Urunknak mennybe meneteli után az Isten oly kegyelmességét mutatá az pogán népekhez, hogy az zsidóknak adott törvényeknek megtartása nélkül Szentleket ada nekik, és szerelmes népeinek esméré.

[114v:] Itt immár támadta az apostolok közt nagy vetekedés és visszavonás, ha az pogánokat, kik üdvezülni akarnának, kellene-e arra kénszeríteni, mint régen, hogy az zsidók törvényét megtartsák, vagy pedig szabadságot kellene nekik engedni, hogy az külső rendtartásokra ne lennének kötelesek. Némelleyek azt mondják, hogy igenis meg kell az pogánoknak tartani az Mózes által kiadatott törvént, ha üdvezülni akarnának. Némelleyek azt mondják vala, hogy nem szükség. És mikor ezen meg nem alhatnak,

összegyülnének Jeruzsálemben az apostolok és több tanítványok, és különképpen elvégezték, hogy nem szükség az pogánokat az külső ceremóniák megtartására kényszeríteni. Mint olvassuk Act. 15. [ApCsel 15]. Noha pedig az egyszer elvégeztetett vala, de azért sokan ugyan nem engednek vala az decretumnak, hanem alattomban azt hirdetik vala az pogánok közt, hogy általánfogva elkárhoznak, ha az törvént épen meg nem tartják. És mivelhogy szent Pál Barnabással arra választatott vala, hogy ők legyenek az pogánoknak apostoli, és ők hirdessék, tanítsák az Evangéliumot, az üdvességnek utát az pogánok közt, ezek az jeruzsálembeli conciliumoknak végezése szerint szabadosoknak mondják vala lenni az pogánokat az külső ceremóniáktól. És azért mindenütt harcolnak és tusakodnak vala amaz zsidó doktorokkal, kik ez ellen kényszergetik, és arra tanítják vala az pogánokat, hogy az törvént mindenben megtartsák. Ezek ellen disputál főképpen szent Pál ez levélben, és az ő szentenciáját rövidesen ez mostani meghallott igékben beköti, és ezzel végezi és boronálja be beszédét.

[115r:] Annakokáért itt íratik meg, micsoda legyen az üdvességnek uta, és miképpen nyerhessék meg az pogánok az Istennek áldását. Erről pedig, ha valaha egyszer, bizony most szükség hallanunk és tanulnunk. Mert most is vadnak olyanok, kik azt hirdetik, és nemcsak suttogják, hanem ugyan nyilván valják és hintik, hogy ha mi, kik az pogánok közül valók vagyunk, üdvezülni akarunk, szükség, hogy az Mózes törvényének minden részeit megtartsuk és kövessük.

Lássuk meg azért, erről mit szól és mit tanít szent Pál apostol ez igékben. Elsőben megjelenti, micsoda üdvességről szól. Másodsor, annak az üdvességnek micsoda legyen az veleje, megmagyarázza. Harmadsor, az ki ezt az val:llá:|st szereti, és ez tudománt követi, annak fejére áldást mond vagy ígír. Így szól azért [Gal 6,15]: *Mert az Jézus Krisztusban* etc. Ez igékben azt jelenti meg, micsoda üdvességről szólt. Vedd eszedben azért, hogy itt az Jézus Krisztus nem valami egyéb embert jegyez, hanem egész gyülekezetet, közönséges vallást, avagy inkább azt az kegyelmességet, mellyet az Úr Isten az Krisztusban mutata és ígirt vala ez világnak. Mely értelemben másutt gyakorta vétetik ez ige, mint 1. Thess. 2. [1Thessz 2,14]: *Tü, atyám-fiai, követői voltatok az Isten gyülekezetinek, kik vadnak Júdeában az Jézus Krisztusban.* Mely igékben hallod, hogy Pál azt mondja, hogy az gyülekezet az Jézus Krisztusban vagon, azaz, az Jézus Krisztus tudományában, vallásában, és az Istennek áldásában, mellyet ígirt és adott az emberekből az ő szent fiában. Így Róm. 8. v. 1. [Róm 8,1]: *az Jézus Krisztusban vadnak, azaz akik az szent gyülekezetben az Krisztus vallásában, tudományában élnek és vadnak.* Oka pedig, az miért az Jézus Krisztus vétetik néha az szent gyülekezetért és igaz tudományért, mert az ecclesia, az anyaszentegyház mondatik az Krisztus testének. Azért, ha ki az anyaszentegyházban vagon, az Krisztusban vagon, miképpen az tag az testben.

[115v:] Azért az Jézus Krisztusnak igíje néha individuum, azaz egy embert jegyez, azaz Mária szülöttét. Néha collectium, azaz sokaságot, gyülekezetet és közönséges vallást jegyez. Itt is azért, mikor azt mondja az apostol, hogy

*Ecclesia accipitur
aliquando pro corpore
Christi.*

[Gal 6,15]: *az Jézus Krisztusban nincs haszna az körülmetélkedésnek*, ne érts az Jézus Krisztuson azt az embert, az kit üdvözítettöknek hívunk, mint-ha őbenne is haszontalan lőtt volna az körülmetélkedés, hanem értsed az gyülekezetet, és azokat, az kik az Krisztusban adatott kegyelmet vötték és böcsüllik vala. Mintha azt mondaná: hogyha egyebekben és egyébkor használt is valamit az körülmetélkedés, de azoknak, az kik Krisztusban adatott kegyelemhez tartják magokat, haszontalan és heábavaló. Honnat megtanulhadd, hogy itt Pál apostol nem közönségesképpen kárhoztatja és mondja haszontalannak az körülmetélkedést, hanem csak azoknak, az kik az Jézus Krisztusban vadnak, azaz az kik az ő hadnagysága alatt akarnak lenni ő tanítványi, és az őáltala adatott Istennek kegyelmével élni akarnak. Innét immár értjük, micsoda üdvességnek utáról szól az apostol. Arról tudniillik, az kit az Krisztus hozott az pogánoknak, és az kit az Atya Isten jókedvéből és kegyelmességéből engedte az Krisztusban való hütért. Immár, ha ki ennél több, avagy más utat tud, avagy akar magának követni, ám lássa, ott talán használ az körülmetélkedés, de itt nem.

*Ad Ro. 2. [Róm 2,25]
Circumcisio prodest, si
legem servas.*

Másodszor azért lássuk meg, miben áll tehát ez az üdvesség, az mely az Krisztusban vagyon, az kit Pál apostol hirdet, és az kit az Isten engedett az pogánoknak. Azt mondja az apostol, hogy [Gal 6,15]: *abban nincs haszna sem az körülmetélkedésnek, sem az körülmetéletlenségnek*. Vide initium sequentis concionis. Holott elsőben azt vegyük eszünkben, hogy az körülmetélkedésnek igije nemcsak azért vétetik az cselekedetért, az mellyel 8-ad napas férfi [116r:] gyermekeket meg szokták jegyezni, hanem mindazokért az törvényekért is, az kik az körülmetélkedés mellé valának ragasztván. Tudniillik az Mózes törvényének minden külső ceremóniái. És ez az oka, hogy szent Pál gyakorta az zsidókat, kik az törvénynek minden cikkeli alá valának vettetvén, körülmetélkedésnek és körülmetélkedésből valóknak nevezi, Rom. 3. [Róm 3,30]: *Az Isten megigazítja, úgymond, az körülmetélést (azaz a pogánokat) hüt által*. Gal. 2. [Gal 2,12]: *Félvén azoktól, az kik az körülmetélkedésből valának, azaz a zsidóktól*. Azért az körülmetélkedésnek igije jegyzi gyakorta az egyik judaizmust. Mely azokból is megtetszik, hogy mikor az az kérdés támadott volna, ha az pogánoknak meg kellene-e tartaniok az Mózes törvényét épen, ezt illyen igikkel írja meg szent Lukács Act. 15. [ApCsel 15,5], hogy támadtak volt oly atyafiak, kik azt mondták, hogy körülmetélkedni kell az pogánoknak.

De hogy ezen nemcsak az körülmetélkedést, hanem az egész Mózes törvényét értették, megtetszik abból, hogy az apostolok nemcsak az testnek körülmetélkedésétől, hanem az Mózes törvényének egyéb külső ceremóniáitól is megszabadították az pogánokat. Honnat megtetszik, hogy a körülmetélésnek igije alatt az egész törvény értetik. Oka pedig az, miért ez iginek illyen közönséges értelme és ereje vagyon ez: mert az körülmetélkedés ajtaja vala az zsidók közé való elegyedésnek, és ez vala úgymint bizonyosága, hogy az ki ezt felveszi vala, arra köti és ígéri vala magát, hogy az zsidóknak minden egyéb törvényét is kész felvenni és megtartani. Ezekért mondá ugyan-

itt cap. 5. [Gal 5,3] Pál apostol, hogy ha ki környülmétkedik, tartozik véle, megadóítja magát, mintha ugyan kézírast és pecsétet adna róla, hogy az egész törvény betöltse. Mikor azért itt azt mondja az apostol, hogy [Gal 6,15]: *az Jézus Krisztusban nincsen haszna az környülmétkedésnek, az annyit teszen, mintha azt mondaná, hogy nemcsak az testi és külső környülmétkedés haszontalan, és nem szükséges az Jézus Krisztusban, hanem az Mózes törvényének külső ceremóniai heában valók. Hogy pedig ezt ilyen bátron meri szent Pál mondani, néz az apostoloknak végezésére, kik az jeruzsálembeli conciliumban megszabadították [116v:] az pogánokat az környülmétkedéstől, és az ahhoz ragasztatott ceremóniáktól.*

Sensus verborum.

Quaestio. Ha pedig kérdenéd, mi az oka, hogy az apostolok megszabadították ezektől az pogánokat, holott annak előtte az mely pogán az Isten népe akart lenni, szükség volt, hogy mind az környülmétkedést, s mind az több Mózes törvényét felvegye, ennek az okát megmondja szent Péter Act. 15. [ApCsel 15,8–9] az conciliumban, mert látta vala ő, hogy az Isten az környülmétkéletlen pogánoknak¹ is, kik nem az Mózes törvénye szerint élnek vala, szinte úgy és olyan formán, olyan bőven adott volna Szentleket, mint az apostaloknak, kik zsidók valának, és az Mózes törvényében nevedektek vala fel. Innét itilé, hogy az Istennél szinte olyan kedves az pogán, az környülmétkéletlen, mint az környülmétkedett zsidó, az Krisztusban való hütért. Azért így szól Act.15. [ApCsel 15,8–9]: *Az Isten,² az ki az szíveket tudja, tanúbizonyságot tött (az pogánok felől), adván önekik Szentleket, mint szinte minékünk, és semmi külömbséget nem tött miköztünk és ököztök, hüt által megtisztítván az ő szívöket.* Holott annakokáért az Isten drága ajándékával szinte úgy meglátogató az pogánokat az környülmétkedés nélkül is, az Mózes törvényének megörizése nélkül is, innét itilé mind szent Péter, s mind az több apostolok, hogy ezután is nem kell azt az nyügöt az pogánok nyakára vetni.

Responsio.

Quaestio. Ha ki pedig itt azt kérdené, miért cselekedte azt az Isten, hogy nem tött külömbséget az zsidók és az pogánok közt, erre azt mondhatjuk, hogy az úr szabados Isten, senki ötölle számot nem vehet, és az ő titkos tanácsinak okait nem értheti. De mindazonáltal az apostolok némely mondásiból ennek ilyen okát adhatjuk, hogy ezt mívelte az Úr Isten az ő szent fiának méltóságáért, és hogy ekképpen az zsidók valaha eszekben vévén magokat megtérjenek, és az mely Messiást egyszer eltaszították, azt böcsüllettel fogadják ezután. Mert mikor az Jézust nemcsak nem akarták volna Messiásnak esmérni, hanem [117r:] még szörnyű halállal is megölék, az Isten felette igen megharaguvék az gyilkosokra, és nemcsak megveré őket, hanem úgymint bosszúságokra, azt mívelé az Úr, hogy az fertelmes bálványimádó pogánokat is, noha környülmétkéletlenek valának, és az Mózes törvényét meg nem tartották vala, de olyan szerelmes fiaivá fogadá, olyan bő Szentlélekkel ajándékozta meg, mint az Ábrahám magvait, az kik elhivék, hogy az mely Jézust az zsidók

Quaestio.
Responsio.

¹ *pogánokat* (tollhiba)

² *<Isten> Isten* (szókettőzés másoló által javítva)

megvetének és ölének, igaz és Isten Messiása volt. Honnat ezt látván az zsidók, vennék eszekben magokat, esmérnék meg vétkeket, és az Jézust tartanák igaz Messiásnak. Erről igen mélyen és bölcsen disputál szent Pál Rom. 11. [Róm 11,11–12]: *Az zsidóknak vétké miatt, úgymond, az pogánoknak üdvesség adatott, hogy amazok ezekre bosszankodván, és úgymint irigykedvén, kövessék ezeket, hogyha az ő vétkek ez világnak (azaz az pogánoknak) gazdagságot szerzett. És az ő kárvallások az pogánoknak bővölködése, mennyivel inkább az ő beteljesedések, az megtérések.* *Lege totum illud caput ad finem.* De erről való mélyebb disputációt hátrahagyván ezekből megérthedd, miért mondja itt szent Pál, hogy nincsen haszna az Jézus Krisztusban való üdvességnek módjában az környülmétkedésnek és az őhöz tartozó ceremóniáknak. Mert azok nélkül is az Isten áldást és üdvességet adott az embereknek. Ha ki azért az Krisztus által való hűtben akar üdvezülni, nem kell annak az környülmétkedés, mert anélkül is üdvezülhet. De ha ki az Krisztust megveti, és az mely kegyelmességet az Isten őbenne az embereknek nyújtja, nem akarja venni, az ám körülmetélekedik, és az Mózes törvényének minden részeit tartsa meg. (*Hoc opus, hic labor est.**) És úgy is üdvezülhet, csak hogy tartsa épen és minden fogyatkozás nélkül az törvényt. Mert meg vagyon írva, az ki azt betölti, életet nyer általa. [117v:] És innét megértsed, micsoda értelme legyen amaz mondásnak [Gal 5,2]: *Íme, én, Pál, mondom tünektek, ha környülmétkedtek, nektek az Krisztus semmit sem használ.* Mely mondást ne úgy érts, hogy ha ki környülmétkedik, mindjárt pokolba megyen, hanem így, hogy az olyan kiesik, és hátrahagyja az Krisztus által szerzett üdvességnek dolgát, és elpártol az Krisztustól, más utat veszen eleiben, és így az Krisztus neki semmit nem használ. Azért ha elvész is, nem azért vész, hogy más úton indult, hanem hogy azon az úton nem mehetett elő. Mert az ilyen ember az törvénynek utát veszi elő, kibe ha elé mehet, jó nyertesén jár, de ha el nem viselheti, és mindeneket be nem tölthet, az átok az fejen marad, és elvész. Ám lássa azért az, ki bízza magát, induljon bátor az törvény után el, vegye fel az környülmétkedést (és úgy használ az törvény, juxta illud Pauli circumcisio prodest. Rom. 2. v. 25. [Róm 2,25]), tartsa meg az ceremóniákat, de ha nem elég ember leszen reá, ha mi rajta esik, másra ne vessen. Én pedig azt tartom és egyebeknek is azt adom tanácsul, hogy az Istennek kegyelmességét, az kit nyújt, senki meg ne vesse, és az mely szabadságot jókedvéből engedett, el ne taszítsa. Az mit könnyebben ér, ne hajítsa. Az mit egyenesb és hamarabb úton talál, azt köves, darabos úton ne keresse. Igaz az szent Péter beszéde Act. 4. [ApCsel 4,12]: *Nem adatott más név ég alatt az embereknek, kiben nekik kelljen üdvezülnünk* etc. Ezekből immár megtanulhadd, eszedben vehedd, hova indultak az mostani zsidózó atyafiai, és ha illik-e utánok menned, vagy nem? Mert bizony ezek egy cseppet sem különböznek azoktól, az kik ellen disputál itt szent Pál. Ha ki azért az szent Pál tudományát akarja követni, bizony szükség, hogy ezeket hátrahagyja. Mert noha ők azt tetetik és

Dignum notatum.

* VERG. *Aen.* 6.129.

színlelik, hogy az apostolok tudományával nem ellenkeznek, [118r:] de bizony csak képmutatás és szemfényvesztések, avagy hogy tudatlanságokból nem veszik eszekben, hol járnak. Mivelhogy hallják és olvassák, hogy az Újtestamentumban nem kényszerítetnek az pogának az körülmetélkedésre, világosan azt sem merik mondani, hogy azt is fel kell venni. De másfelől ugyanazt értik, avagy ha nem akarnák is, ugyanaz következik tanításokból.

Mert megmutogatám ide fel, hogy az körülmetélkedésnek igje minden külső ceremóniákat befoglal. Ha ki azért az körülmetélkedéstől szabados, bizony az több hozzátartozóitól is. És viszontag, ha valaki az többit, és az körülmetélkedés alatt való ceremóniákat megcselekeszi, tartozik vélle, hogy amazt is felvegye, mert az ezeknek anyja, atyája, és ezek is anélkül haszontalanok. És hogy ezt csak egy példával, és ollyal bizonyítsam meg, az kiben sokan megakadtak, az körülmetélkedés alatt való ceremóniák közt egyik az inneplés és szombatnak megillése. Megbizonyítottam azért, hogy az szombatnak megillésénél nagyobb az körülmetélkedés, és inkább vétkezik az, ki az körülmetélkedést hátrahagyja, hogynem mint az, ki az szombatot meg nem illi. Ezt pedig megmutatom az históriából és Krisztus Urunk bizonyosságtételéből. Azt mondja azért, szent János cap. 7. [Jn 7,22–24], Krisztus Urunk, hogy noha az szombatnak megillése Isten törvénye, és Mózes által parancsolta az Úr, de hogynem mint az körülmetélkedés elmaradjon, meg szokták szegni, és megszegik az zsidók az szombatnak illését, mert akkor az külső szolgálai munkát cselekesznek, körülmeteszik az gyermeket is. Honnat megdetszik, hogy nagyobb dolog az körülmetélkedés az szombatillésnél, mert ezt amaz elmúlítja. Honnat megérthedd az körülmetélkedésnek méltóságát, hogy őtölle függjenek az több ceremóniák is. Ez azért így állván innét azt hozom ki, az körülmetélkedés nem szükség az keresztyéneknek. Ez nyilván vagyon, és ezt az mi zsidó atyánkfiai sem tagadhatják, és nem is merik tagadni, hanem ha az Újtestamentum doktori írásnak helt nem adnak. Tehát az szombatnak megillésére is nem kötelesek. Mert mikor valaki az nagyobbtól megszabadul, az küsebbtől inkább megmenekedett.

[118v:] Megbizonyítottam pedig odafel, hogy nagyobb az szombatnak illésénél az körülmetélkedés, tehát mint amarra, azonképen erre sem vagyunk kötelesek. De az szombatról más alkalmasságban, ha szükség leszen, bővebben szóllok,³ most csak például akarám behozni, hogy megértsed, hogy mikor itt szent Pál azt mondja, hogy az Jézus Krisztusban haszontalan az körülmetélkedés, ebben be vagyon foglalva az inneplés is, az szombatnak zsidó szokása szerént való megillése is. És ha amattól szabados vagy, ettől is megmenekedtél.

Am lássad azért, hogy ha mely nyúgból egyszer az Isten kivött, esmét reád akarod venni, és ha az ő kegyelmességét, irgalmasságát megutálod, és nem böcsüllöd, nem ez az, mit az Úr Isten kíván tőled, ha ő népe akarsz lenni, hanem az léleknek megújulását, az miképpen ezután mondja az apostol. De mivehogy az üdö elmúlt, arról szóljunk másszor az Isten segítségéből. Ámen.

³ Utalás a 201. beszédre.

190. beszéd (K5)

[118v:] **Concio CXC. Ex iisdem verbis [Gal 6,15].**

22. De salutis
Christianorum ratione

Mikor valamely dolgot meg akarunk magyarázni, gyakorta emlék[ezet] jük¹ azokat, az mik attól idegenek és illetlenek. Mint Pál apostol meg akarván magyarázni, mi legyen az Istennek országa, így szól ad Rom. 14. [Róm 14,17]: *Az Istennek országa sem az étel, sem az ital.* Azonképpen itt is meg akarván magyarázni, miben álljon az üdvesség, mellyet az Úr Krisztusban adott és ígirt az keresztyéneknek az Úr Isten, elsőben azokról emlékezik, az mellyek hozzája nem illenek [Gal 6,15]: *Nem áll, úgymond, az körülmetélkedésben, sem az körülmetéletlenségben* etc. Mit kelljen értenünk a körülmetélkedésen, és miképpen s mi okon ne illjék az Jézus Krisztusban való üdvességhez és megigazulásnak módjához, eddig mutogatók és megmagyarázók.² Következik immár, hogy szóljunk az másodikról is, az kit hasonlóképpen haszontalannak és idegennek mond lenni az üdvesség utában. [119r:] Az pedig a körülmetéletlenség. Tudjad annakokáért, hogy minekutánna az Úr Isten Ábrahámnak az körülmetélkedést parancsolá, főképpen az zsidók közt az körülmetéletlenség igen szidalmas és ondok dolognak tartatott. Úgyhogy majd szitok gyanánt esett, az kit körülmetéletlennek mondtak. Mint megtetszik csak abból is, hogy mikor Góliát bajt kérne, és csúfolná az zsidókat, és azt Dávid meghallotta volna, így szólla 1. Reg. 17. 28. [1Sám 17,28]: *Kicsoda az körülmetéletlen filiszteus, ki káromolja az Istennek seregét?* Azonképpen Saul, mikor halálos sebben esett volna, és az ő inassát kéré, hogy őtet megölje, így szólla [1Krón 10,4]: *Vond ki fegyveredet, vágj le, hogy valamiképpen az körülmetéletlenek reám rohanván ők öljenek és csúfoljanak meg.*³ Sőt, még Krisztus Urunk mennybemenése után is, mikor szent Péter az angyaltól intetvén és az látás után Corneliushoz ment volna, azután előfogák az apostolok Jeruzsálemben, és nagyon kezdék vallatni [ApCsel 11,3]: *Hogy mertél, hány fejed volt, úgymond, hogy az körülmetéletleneknek házukban bementél, és öttél véllek?* Mellyek és hasonló mondásokból megtetszik, mely fertelmes dolgoknak tartották az zsidók az körülmetéletlenséget és a körülmetéletleneket.

¹ Lapsérülés miatt részben olvashatatlan szó.

² Utalás a 189. beszédre.

³ <meg> ők öljenek és csúfoljanak meg (tollhiba másoló által javítva)

De minekutánna az Isten az pogánokat az környülmételés nélkül megáldá, Szentlelkét vélek közlé, szerelmes fiaivá fogadá, ezt az zsidók meglátván,⁴ hogy tudniillik mely könnyen jutnának az pogánok az üdvességhez, hogy sem környül nem metélkednek, sem az többi külső ceremóniákat és törvényeket meg nem tartanak, ugyan bankódni kezdenek rajta, hogy ők zsidók, és környülmételkedésből volnának, és hogy annyi sok nyűg és iga volna nyakokon, [119v:] holott az pogánoknak sokkal könnyebb volna dolgok. Kévánják vala azért azoknak állapotjokat, úgannyéra, hogy az miképpen nyilván megtetszik 1. Cor. 7. v. 18. [1Kor 7,18], azon is mesterkedtek sokan, hogy valamiképpen az ő testen az metszés meg ne tessék, és őket senki zsidóknak lenni meg ne ismerje.

Ezeknek felette az pogánok is, látván az Istennek hozzájuk való kegyelmes-ségét és áldását, ugyan elhitték vala magokat, és az zsidókat s az ő állapotjokat hozzájuk képest megutálják vala, az miképpen megtetszik ad Rom. 11. [Róm 11,11]. Pál apostol annakokáért, miképpen az első cikkelyben az zsidóknak kevélységeket hátraveté, és megmondá, hogy az környülmételkedésnek nincs semmi haszna az Krisztusban adatott üdvességnek formájában, azonképpen itt [Gal 6,15] azt vallja, hogy nincs az környülmétéletlenségnek is semmi haszna. Ezt pedig azért míveli, hogy se az zsidók, kik környülmételkedve valának, ne kívánják az pogánok állapotját, se az pogánok el ne higgyék magokat, ne dicsekedjenek, és magokhoz képest az zsidókat meg ne utálják, mintha nekik jobban volna dolgok. Mert az környülmétéletlenség is, mint az környülmételkedés, nem hozna semmit az konyhára, és senkit nem üdvözítene.

1. adv.

Ezekből azért mi elsőben azt megtanulhatjuk, hogy kinek-kinek az ő határában illik tartani magát, és egyéb |:vagy más:| állapotára ne vágódják. Az miképpen ezen apostol írja 1. Cor. 7. v. 20. [1Kor 7,20–22]: *Minden úgy járjon, az minemű rendben hitta az Úr ötet, ha környülmételkedésben hitta, maradjon abban, ha környülmétéletlenségben hitta, ne környülmétélkezzék, ha ki szolgálai állapotban hívatott az Istentől, ne gondoljon véle, sőt, ha szabadossá lehetne is, inkább szolgáljon, mert az ki szolgálul hívatott etc., szabadossa az Úrnak.* [120r:] *Hasonlatosképpen, az ki szabadosnak hívatott, szolgálja az Krisztusnak.*

2.

Másodszor, ugyaninnét azt is megtanulhatjuk, hogy az Isten előtt az anyaszentegyházban az üdvességnek dolgában semmi különbség nincs, hanem mindnyájan atyafiak és egyarányúak [a. m. egyenlők] vagyunk. Az miképpen ide feljebb mondja az apostol, Cap. 3. [Gal 3,28]: *Nincs zsidó, nincs görög* etc. Minekutánna megmutogató az apostol, micsoda dolgok idegenek az Krisztusban adatott üdvözülésnek formájától, hogy tudniillik semmi haszna nincs abban sem az környülmételkedésnek, sem az környülmétéletlenségnek, immár miben álljon az üdvesség, mi legyen az veleje, megmondja, mikor így szól [Gal 6,15]: *Hanem értsed, |:hogy:| haszna vagon az Jézus Krisztustól hozatott üdvességben az új teremésnek.* Ez azért, az mi üdvözíti az embert az Jézus Krisztusban, tudniillik az új teremés.

⁴ meglát<ák>:|:ván:|, (tollhiba másoló által javítva)

Holott azért mi azt tartjuk, hogy mi az Jézus Krisztusban adatott kegyelemben vagyunk, és Krisztus tanítványinak mondjuk magunkat, és az ő tudománnya szerént várjuk és reméljük üdvösségünket, szükség megtanulnunk micsoda legyen az új teremtés, hogy az mi nevünket igazán viselhessük, és remenségünkben meg ne csalatkozzunk. Ez mondásnak értelmét pedig sehonnat jobban és igazban meg nem tudhatjuk, mint ezen apostol írásából. Először, ahol ehhez hasonló szentenciákat mond, mint ide feljebb, cap. 5. [Gal 5,6], így szól: *Az Jézus Krisztusban sem az környülmetélkedésnek, sem az környülmetéletlenségnek nincs haszna, hanem az hűtnek, az mely szeretet által cselekeszik.* Mely igék, az mint hallod, mindenképpen azonok ezekkel, csakhogy itt az mit új teremtésnek nevez, azt ott szeretet [120v:] által cselekedő hűtnek mondja. Ismét, 1. Cor. 7. [1Kor 7,19]: *Az környülmetélkedés is semmi, az környülmetéletlenség is semmi, de nem semmi az Isten parancsolatának megőrizése.* Holott hallod, hogy az mit itt új teremtésnek és szeretet által való hűtnek mondott, ott az Isten parancsolatának őrizésének híja. Azért ezekből megtanuld, hogy ez az három mondás, új teremtés, *szeretet által cselekedő hűt és az Isten parancsolatának megőrizése* az apostol írásában mind egyet teszen. Tehát az ki az Jézus Krisztusban üdvezülni akar, az Isten parancsolatit őrizze meg, mert ez az új teremtés, az miképpen őmaga szent Pál megmagyarázza.

De itt két ellenvetés támadhat. Elsőben, hogy itt szent Pál semmi újságot nem mond, mert az apostolok életének előtte is ugyancsak ez volt az regula, hogy az ki az Úr parancsolatját megőrzi, üdvezül, és az zsidó doktorok is ennél egyebet nem tudnak vala, hanem csak ezt kívánják vala, hogy az pogánok, ha üdvezülni akarnának, az Istennek parancsolatit őriznék meg. Tehát csak heában tusakodik és vetélkedik ellenek Pál apostol. Második ellenvetés az, hogy ha az üdvezülendő embernek meg kell az Istennek parancsolatit tartani, az mint itt szent Pál mondja, az környülmetélkedés is és az több külső ceremóniák is Isten parancsolati. Tehát tartoznak véle az pogánságból lött keresztyének, hogy ezeket is megőrizzék és megtartsák. Hogy ez ellenvetéseket megfejtessük, szükség eszünkben vennünk, hogy az Isten parancsolati, mellyeket az zsidóknak Mózes által adott vala, nem mind egy karban állanak, hanem főképpen három rendbeliek. Mert némellyek néznek az külső isteni szolgálatnak rendtartására, úgymint az mosdások, az [121r:] inneplések, az áldozatok és ehhez hasonlók. Némellyek pedig az községnek igazgatására valók, úgymint az bűnösök büntetése, az törvének kiszolgáltatása, pereknek eligazíttása. Némellyek pedig tanítanak és oktatnak az jó erkölcsre és jámbor, dicsíretes életre. Ezek közt pedig legböcsültesbek és szükségesbek az utolsó rendbeliek, kiket az Úr Isten minden határozás nélkül mindenektől megkéván, és kik nélkül az többi mind haszontalanok és Isten előtt sem kedvesek. Innét vagyon, hogy gyakorta az Szentírásban az Isten parancsolatin csak ezek értetnek, tudniillik az mellyek az belső szentségre, tiszta és jámbor életre, erkölcsre oktatják és igazgatják az embereket. Minthogy ezek fővebbek és legszükségesbek.

Annakokáért, mikor Pál [:apostol:] azt mondja, hogy az Jézus Krisztusban való üdvességnek utában szükség az Isten parancsolatának megőrizése,

2 objectiones.

1.

2.

Responsio.

1.

2.

3.

az Istennek parancsolatin érti csak az belső tisztaságról való parancsolatokat, ki ebből nyilván megtetszik, hogy az Isten parancsolatival ellenben veti az környülméletkedést, és ezt haszontalannak, amazokat hasznosoknak mondja lenni.

De ha az Istennek parancsolatit közönséges értelemben venné, soha az környülméletkedést arcul nem állathatná szembe az Isten parancsolatival, mert az környülméletkedés is Isten parancsolatja, ha az parancsolatnak igéjét <bizonyos> |közönséges:| értelmében vesszük.

De hogy itt az Isten parancsolatin és az új teremtetésen az belső tisztaságot értse az apostol, megtetszik egyéb hasonló beszédekből is. Mert valahol az új teremtetésről, megújulásról vagyon emlékezet, mindenütt csak az lelki tisztaságot magyarázza rajta. Mint ad Eph. 4. [Ef 4,23–24]: *Vessétek le az tii szokástok szerént való ó emberteket, mely [121v:] megposhad az ő tévelygő kívánságival együtt, újuljatok meg az tii elmétekben* etc. Ad Coloss. 3. [Kol 3,9]: *Ne hazudjatok egymásnak* etc. Ez azért az új teremtetés, az mely üdvezítii és Isten előtt kedvessé teszi az Újtestamentumnak fiait. Mert az mi nézi az Istennek az Ótestamentumnak idején külső tisztaságról⁵ való parancsolatit, azok helyett az Újtestamentumban adá az Úr Isten az hütöt, az ki megtisztítá, az miképpen Péter apostol mondá [1Pét 1,22], az ő szíveket, és szálla az környülméletkedés és sokféle mosdások és fürödések helyében. És ez az oka, hogy ide feljebb is az apostol az szeretettel való cselekedetekhez kapcsolja és ragasztja az hütöt [Gal 5,6(?): *Vayon, úgymond, haszna az hütnek, mely szeretetből cselekszik*. Tehát az Úr Isten az Újtestamentumnak népeitől csak az két dolgot kívánja, az igaz hütöt és az szeretettel való cselekedetet, vagy az ő parancsolatjának megőrzését. Mellyet itt az apostol új teremtetésnek, másutt⁶ az Írás új születésének, új embernek, új életnek nevez.

Ezekből immár jól értjük, miben helyhezveti szent Pál az üdveséget, és mire tanította, oktatta az ő hallgatóit. Mellyet ha ki vall és követ, halld meg immár, annak fejére az ő beszédinek harmadik részében minemű áldomást mond [Gal 6,16]: *Valakik ezt az regulát követik, békesség azoknak*. Mely nagy ereje és foganatja legyen az szent emberektől mondatott áldásoknak, sok példák megmutatják. Tudjuk [1Móz 9,20–27], hogy Noé az mely fiait megáldá, és az mellyet megátkozó, azon sorsban és állapotban élének mind magok, s mind maradékjok, az miképpen az atyjok mondá és kíváná. [122r:] Ennek erejét esmervén Jákob [1Móz 27,1–33] nagy mesterséggel ellopá Ézsautól az Izsáknak áldását. És azután [1Móz 32,22–33], mikor egy egész étszaka egy emberrel;|;| angyalal:| küzdött volna, addég el nem bocsátá, míg meg nem áldá. Ő is viszontag [1Móz 48,1–22] az József két fiait megáldá, és utolsó testamentum-tételében az őmaga gyermekinek minden állapotjokat, úgymint áldás-, vagy feddésnéppen megmondá, kik mind beteljesedének. Krisztus Urunkhoz is az apró gyermekskéket hordják vala, hogy őket megáldja. Hihető azért, hogy az

Kámat megátkozta, Sémét és Jáfetet megáldá.

⁵ *tisztaságáról* (tollhiba)

⁶ <másutt> *másutt* (szóismétlés másoló által javítva)

szent Pál apostol áldása is foganatos volt, és most is foganatos azokon, az kik az ő tudományát és tanítását követik.

Innét azért vigasztalják magokat azok, az kik az apostol tanítványi, hadd csúfoljanak, hadd kárhoztassanak, szidalmazzanak, az kiknek az mi vallásunk nem tetszik, nagyobb és hathatóbb az egy szent jámbornak áldomása, hogynem egynéhány ezer felfuvalkodott, tudatlan embereknek átka és káromlása. Sőt, efféle átok még áldomást hoz és nemz nekünk az Krisztus Urunk mondása szerint, Matt. 5. [Mt 5,11]: *Bódogok lesztok, mikor átkoznak és üldöznek tötöket* etc. Meglássák azért az jámborok, hogy mikor más átkoznak, magok fejekre⁷ ne mondjanak átkot. Mert ha azokon vagyon az békesség és irgalmasság, az kik az apostol tudományát követik, bizony az kik ezt megutálják és csúfolják, harag, háborúság és kárhozat fejeken.

Végezetre, ahol azt mondja az apostol [Gal 6,16], hogy *békesség és irgalmasság legyen az Istennek Izraelén*, néz amaz zsidó doktorokra és zsidó népekre, az kik az körülmetélkedéssel és azzal dicsekednek vala, hogy ők [122v:] az Izrael nemzetségéből valók, azért az Istennek ígreti és áldomási óreájok néznek. De itt megjelenti az apostol, hogy kétféle izraeliták vadnak. Némellyek, kik csak néven <nevezik,> viselik ezt az titulust. Némellyek pedig Istennek izraelitái. Ezt mondja vala Baptista János is az felfuvalkodott zsidóknak [Lk 3,8]: *Ne dicsekedjete avval, hogy Ábrahám fiai vattok, mert az Isten tötöket mind egyig elveszthet, és Ábrahámnak az kövekből is fiaikat csinálhat*. Krisztus Urunk is azt mondá azoknak, az kik azt hányják vala, hogy ők Ábrahám fiai, Joan. 8. [Jn 8,44]: *Tü nem Ábrahámnak, hanem az ördögnek vattok fiai*. Másutt [Mt 8,11]: *Mondom tüneknek, hogy sokan jönnek napkeletről* etc. Pál apostol is mind egyebütt, s mind ebben az levélben az írja, hogy Ábrahámnak két rendbeli fiai voltak, egyik test szerint valók, másik lelki és ígret szerint valók, és azt mondja, hogy azok az pogánok, kik az evangéliumnak bevétele után az Istennek népe közzé számláltattanak, Ábrahámnak fiai, maradéki, és az lelki és ígret szerint való fiak közzé számláltattanak. De az Istennek ígreti és áldási néznek az Ábrahámnak lélek szerint való fiaira. Azért így ír az pogánokból lött keresztyének felől ide feljebb, cap. 3. [Gal 3,28–29]: *Tü mindnyájan az Jézus Krisztusban egyek vattok. Ha pedig az Krisztusé vattok, Ábrahám magvai vattok, és az ígret szerint örökösök*. Item cap. 4. [Gal 4,28]: *Mi pedig, atyámfiai, Izsák szerint az ígretnek fiai vagyunk*. Tehát Ábrahámnak kétféle fiai vadnak, és kétféle Izrael vagyon, kétféle zsidó, némely lelki és némely testi, és az lelki inkább megérdemli az Ábrahámnak magvának és az zsidónak, az izraelitának nevezetít, az mint tanítja Pál Rom. 2. [Róm 2,28–29]: *Nem a zsidó, az ki külsőképpen nyilván zsidó, [123r:] és nem az körülmetélkedés, az ki nyilván és külsőképpen vagyon, hanem az az igaz zsidó, az ki rejtekben zsidó, és az szünek körülmetélkedése lélekben, nem bötü szerint, kinek dícsíreti nem emberektől, hanem az Istentől vagyon*. Miképpen azért az test szerint

*Duplices sunt Izraelitae:
Alii solum nomine, alii
vero Dei Izraelitae.*

⁷ magok magok fejekre (szóismétlés)

való zsidóknak környülméletkedések vala, azonképpen az lélek szerént való zsidóknak lelki környülméletkedések vagyon, mint másutt is írja az apostol, ad Ephes. 3.[!] [Fil 3,3]: *Mi vagyunk, atyámfiai* (szól pedig ott az pogánokból lött keresztyénekről), *az környülméletkedés, kik lélekben szolgáljuk az Istent, és dicsekedünk az Jézus Krisztusban, és nem az testben vetjük bizodal munkat* etc. Et Col. 2. v. 11. [Kol 2,11]. Ez penig az lelki és az szűnek környülméletkedése semmi nem egyéb, hanem az mit ide fel új teremtésnek monda, azaz a belső tisztaság és az Isten parancsolatinak megőrizése. Itt azért mikor azt mondja [Gal 6,16], hogy *békesség legyen az Istennek Izraelén*, érti ezeken mindazokat, az kik az Jézus Krisztusban adatott Istennek kegyelmében valának, és az fellyül megíratott tudománt követik vala, és az szerént remélik vala üdvességeket. Kik noha test szerént nem Ábrahám magvai és nem Izrael fiai valának, de azért lélek szerént ő maradéki valának, és ezért híja őket Isten izraelinek, azaz ha embereknél és emberi mód, szokás szerént nem Izrael fiai is, de Istennél és az Istennek ítéleti szerént Izrael fiai, azért őreájok néz az Istennek ígíreti és áldomássá.

Honnat mi is megtanulhatjuk, hogy senki az ő eleinek és test szerént való nemzetinek jó hírével, nevével, nemességével, jámborságával ne dicsekedjék, abban ne bízzék, és ne gondolja, hogy azért Istennél kedves leszen és üdvezül, [123v:] ha az ő eleinek nyomdokait nem követi is. Mert az Úr Isten nem néz az külső genealógiára, és nem tartja valaki maradékinak, az ki test szerént tudja nemzetét valamely fő és böcsülletes truncusra [a. m. törzsre] vinni, hanem nézi azt, az ki lélekben hasonló az jámborhoz, az kik lelki jóságukkal járnak közel az szentekhez, ezeket tartja azok maradékinak és amazoknak posteritássinak [a. m. utódjainak]. És az mi jókat, áldomássokat ígírt amazoknak, ezekre szállítja. Ha azért mi is Ábrahámnak magvai akarunk lenni és igaz izraeliták lenni, és a régi pátriárkáknak ígírtetett örökségét el akarjuk venni, azok örökösivé lenni, kövessük az ő szent életeket, újuljunk meg lelkünkben, hogy új teremtéseknek mondattatassunk, és ki-sepervén belőlünk az régi kovászt, legyünk új tészta. Ámen.

191. beszéd (K5, Sz, CV)

K5 ||| [123v:] Concio CXCI. Joan. cap 2. v. 1. [Jn 2,1]:

23. De nuptiis in Cana
Galilaea celebratis

Harmadnap menyegző lőn galileabeli Kánában, és az Jézusnak anyja ott vala.

[501:] Concio Joannis cap. II. [Jn 2,1–11]:

||Sz

És harmadnapon menyegző lőn Kána Galileában, és ott vala az Jézusnak anyja is. Elhívaték pedig Jézus is az ő tanítványival az menyegzőben. És mikor elfogyott volna az bor, mondá az anyja az Jézusnak: Nincsen borok. Mondá neki a Jézus: Mi közöm vagyon énnekem teveled, asszonyállat? Nem jött még el az én óráim. Mondá az anyja az szolgálónak: Valamit parancsol nektek, megcselekedjétek. Valának pedig ott hat kövedrek, az zsidóknak tisztulásokra helyezetttek, mellyekben mindegyikben két-két vagy három veder fér vala. Mondá nekik Jézus: Töltsétek meg az vedreket vízzel. Megtölték azért azokat, szintén csordultig. És mondá nekik: Merítsetek immár, és vigyétek az násznagynak. Elvivék azért neki. És mikor megkóstolta volna az násznagy az vizet, az mely borrá változott vala, nem tudja pedig, honnét volna az, de az szolgál tudják vala, az kik az vizet merítették vala. Szólítja az vőlegint az násznagy, és mondá nekik: Minden emberek először jó bort szoktanak az vendégnek adni, és minekutánna megborosodnak, akkor adnak alábbvalót. Te pedig az jó bort ekkor tartottad. Ez csudát tevé először Jézus Kána Galileában, és megmutatá az ő dücsőségit és hívének őbenne az ő tanítványi.

[6v (20):] Joannis Cap 2do. [Jn 2,1]:

||CV

És harmadnapon menyegző lőn Galileának Kána nevű városában, és Jézusnak anyja ott vala.¹ Hivattaték pedig Jézus is és ő tanítványi az menyegzőben, és mikoron az bor elfogyott volna, mondá Jézusnak anyja őneki: Nincsen borunk. Mondá Jézus neki: Mi közöm vele, asszony-

¹ övele (tollhiba)

állat? Még nem jött el a én óráim. Mondá az ő anyja az szolgálknak: Valámit nektek mond, megmíveljétek. Vala penig ott hat kövider letéve az zsidóknak megtisztulások szerint, melybe mindenikbe két-két, avagy három metreta fér vala. Mondá nekik Jézus: Töltsétek meg az vidreket vízzel. Megtöltvén azért ököket tetézve, és mondá nekik: Merjétek immár és vigyétek az násznagynak. Neki vivék azokáért. Midőn penig megkóstolta volna az násznagy azt az vizet, mely borrá változott vala, nem tudja vala penig, honnan vala, hanem az szolgálak tudják vala, kik az vizet merítették vala, hívá az völegént az násznagy és mondá neki: Minden ember legelőször jó bort ad az asztralra, és minekutánna szomjúságok elmúlt volna, akkoron azt, az mely alábbvaló. Te megtartottad az jó bort mindeddig. Az első csudát tevő Jézus Galileának Kána nevű városában, hogy megjelentené az ő dücsőségét, és hívének az ő tanítványi őbenne.

Mikor az Isten az ő nagyságos dolgainak véghezvitelére valami erőtelen és alávaló rendből választ embereket, csudatételek által szokta azoknak az ő hivataljokat megbizonyítani, hogy se őmagok, se egyebek affelől ne kételkedjenek. Mivelhogy annakokáért az király méltóságra az Úr Isten választá igen alávaló rendből és nyomorult állapotból az Jézust, csudatételekre való hatalmat ada neki, hogy az emberek az ő méltósága és dicsősége felől meg bizonyosodnának, és elhinnék, hogy ő az igaz Messiás. [124r:] Azokat penig az csudákat, kikkel hivatalját és méltóságát megbizonyítá, hogy az evangélisták nem mind írták meg, de azért nagyobb részét és fejét-fejét írván hatták. Az kik közül egyik, sőt, az mint olvassuk, legelső va-

Partes

1. gyon megírva ez mostani előszámlált igikben. Melynek megírásában az evangélista ilyen rendet követ: Elsőben szól egy menyegzői
2. lakodalom felől. Másodsor ott az menyegzőben Krisztus Urunktól
3. tött csudának minden rendit és módját megírja. Harmadsor ez csudatételnek okát és hasznát megmutatja, avagy jelenti, mely rendet mi is kövessünk tanításunkban. Az menyegző felől három dolgot ír
1. 2. az evangélista: Elsőben megjelenti annak idejét. Másodsor helyét.
3. Harmadsor az vendégeknak egyik részét elészámlálja.

Mikor az E. M. F. Úr Isten az ő nagyságos dolgainak véghezvitelére valami erőtelen és alávaló rendből választ embereket, csudatételek által szokta azoknak az ő hivataljokat [502:] megbizonyítani, hogy se őmagok, se egyebek felőle ne kételkedhessenek.

Mivelhogy annakokáért az király méltóságra igen alávaló rendből és nyomorult állapotból választá² a Jézust, csudatételekre való hatalmat ad neki,³ hogy az emberek az ő méltósága és dücsősége fölől megbizonyosodnának, és elhinnék, hogy ő legyen az igaz Messiás. Azokat pedig az csudákat, kikkel hivatalját és méltóságát megbizonyítja, noha az evangélisták nem mind írták meg, de azért nagyobb részét és fejét-fejét írva hadták, az kik közzül egyik, sőt, az mint itt olvassuk, legelől vagon megírva ez mostani előszámlált igékben. Melynek megírásában az evangélista ilyen rendet követ: Elsőben szól az menyegzői lakodalom fölől. Másodsor ott, az menyegzőben Krisztus Urunktól lött csudának minden rendit és módját megírja. Harmadsor az csudatételnek okát és hasznát megjelenti. Mely módot és rendet mi is kövessünk tanításunkban.

Az menyegző fölől három dolgot ír az evangélista. Elsőben annak idejét jelenti meg. Másodsor helyét. Harmadsor az vendégeknek egyik részét előszámlálja.

Mikor az Úr Isten az ő nagyságos dolgainak véghezvitelére valami erőtelen és alávaló rendből választ embereket, csudatételek által szokta azoknak az ő hivataljokat megbizonyítani, hogy se őmagok, se egyebek affelől ne kételkedjenek. Mivelhogy annakokáért az király méltóságra az Úr Isten választá igen nyomorult állapotból az Jézust,⁴ csudatételekre való hatalmat ada neki, hogy az emberek az ő méltósága és dücsősége fölől megbizonyosodjanak, és elhinnék, hogy ő az igaz Messiás. Azokkal pedig az csudatételekkel, kikkel hivatalját és méltóságát megbizonyítja, noha az evangélisták nem írták meg, de azért nagyobb részét és fejét írva hatták. Az kik közül egyik, sőt, az mint itt olvassuk, legelső vagon megírva az mostani elészámlált igékben. Melynek megírásában az [7r (21):] evangélista ilyen rendet kíván: Elsőben szól az menyegzői lakodalomról. Másodsor ott az menyegzőben Krisztus Urunktól tött csudáknak minden rendit és módját megírja. Harmadsor ez csudatételnek okát és hasznát megjelenti. Mi is kövessük tanításunkban.

Az menyegző fölől három dolgot ír az evangélista. Elsőben megjelenti annak idejét. Másodsor helyét. Harmadsor az vendégeknek egyik részét elészámlálja.

² választá igen alávaló rendből és nyomorult állapotból (szórend cseréje)

³ neki-<k> (tollhiba másoló által javítva)

⁴ Jézus (tollhiba)

1. Honnat mi legelsőben tanuljuk meg, hogy noha voltak olyféle nemzetségek, az mint az pogánok írásiban olvassuk, kik az házasságban semmi jó és dicséretes rendtartást nem követtek, és még az filozófusok közül is voltak, kik az közönséges és oktalan állatok módja szerint való társalkodást jóvallották, kikhez majd hasonló tudománt akartak ez elmúlt nemsok esztendőkből némely anabaptisták az keresztyénségbe hozni, de mindazonáltal az régi szenteknek példái és históriái megmutatják, hogy az Istennek ez tisztességes rendelését mindenkor az hívek megböcsüllötték, és abban jó módot, szép és illendő rendtartást követtek. Miképpen ez csak abból is megtetszik, hogy itt az evangélista az tisztességes társalkodásnak, az menyegzőnek módját szorgalmasan megírta. Honnat megtanuljuk mi is, hogy az házasságban tisztességes rendit kövessük, és mint Istennek drága szerzését, megböcsüljük. De erről nem szükség most többet szölganünk, holott naponként erről bőségesen hallanak az keresztyének.

*Mosis [...]succi Exo.
Xenophon lib 5. Cyr. [...] min Plato.*

Ahonnán mi legelsőben tanuljuk meg, hogy noha voltak olyféle nemzetségek, az mint az pogánok írásában olvassuk, kik az házasságban semmi jó és dicséretes rendtartást nem követtek, és még az filozófusok közzül is, kik az közönséges és az oktalan állatoknak módja szerint való társalkodást jóvallottanak, kikhez majd hasonló tudománt akartak az elmúlt esztendőkből nem sokkal ezelőtt némely anabaptisták az keresztyénségben behozni, de mindazáltal az régi szenteknek példái és históriái megmutatják, hogy az Istennek [ez:] tisztességes rendelését mindenkor [503:] az hívek megböcsüllötték, és abban jó módot, szép és illendő rendtartást követtek. Miképpen ez csak abból is megtetszik, hogy itt az evangélista ez tisztességes társalkodásnak és menyegzőnek módját szorgalmason megírta. Honnan, szerelmes atyámfia, keresztyén, tanuljuk meg mi is, hogy az házasságban tisztességes rendit kövessük, és mint az E. M. Úrnak bölcs reneletét, megböcsüljük. De erről nem szükség most többet szölganünk, holott minduntalan erről bőségesen igaz eleget hallanak az keresztyének.

*Kit még az Úr Jézus
Krisztus is jelenlétével
illusztrált, megékesített.*

Honnat mi legelőször tanuljuk meg, hogy noha voltak olyféle nemzetségek, az mint az pogánok írásiból olvassuk, kik az házasságban semmi jó és dicséretes rendtartást⁵ nem követtek, és még az filozófusok közül is voltak, kik az közönséges és oktalan állatok módja szerint való társalkodást jóvallották,

⁵ *rendtartás (tollhiba)*

kikhez majd hasonló tudománt követnek némely anabaptisták az keresztyénség között, de mindazáltal az régi szenteknek példái és históriái megmutatják, hogy az Istennek tisztességes rendelését mindenkor az hívek megböcsüllötték, és abban jó módot,⁶ szép és illendő rendtartást követtenek. Miképpen ez csak abból is megtetszik, hogy itt az evangélista ez tisztességes társalkodásnak, az menyegzőnek módját szorgalmason megírta. Honnat megtanoljuk mi is, hogy az házasságnak tisztességes rendit kövessük, és mint Istennek drága szerzését, megböcsüljük. De erről nem szükség többet szölnünk.

[124v:] Mondám azért, hogy itt az evangélista három dologról emlékezik. Elsőben az üdőről, mikor így szól [Jn 2,1]: *És harmadnapon.* Ezt kell érteni és megmagyarázni az fellyül megírt históriából. Olvassuk azért ide feljebb, hogy Baptista János, látván az pusztában (ahol ő mosogat vala) Jézus Urunkat, mondá [Jn 1,29]: *Ihol az Istennek báránnya.* És azután azt írja az evangélista, hogy másodnap Galileában indult Jézus, és úgy találta Fülöpöt, és beszéllett Náthánaéllal. Ezek után írja [Jn 2,1], *És harmadnapon,* értsd, az Baptista János |:utolsó:| tanúbizonságtétele után, mikor innen Júdeából Galileában jutott volna.

Tempus.

Mondám azért, hogy itt az evangélista három dologról emlékszik. Elsőben szól az üdőről, mondván [Jn 2,1]: *És harmadnapon* etc. Ezt kell megérteni és megmagyarázni az fellyül megírt históriából. Olvassuk azért ide feljebb, hogy Baptista János, látván az pusztában, ahol mosogat vala, Jézus Urunkat, mondá [Jn 1,29]: *Ihol az Istennek báránya.* Azután azt írja az evangélista, hogy másodnap Galileában indul Jézus. És úgy találta Fülöpöt, és beszéllett Nathánaéllal. Ezek után írja [Jn 2,1], *És harmadnapon,* tudniillik az Baptista János tanúbizonságtétele után, mikor immár Júdeából Galileában jutott volna.

Mondám azért, hogy itt az evangélista három dologról emlékezik. Elsőben az üdőről, mikor így szól [Jn 2,1]: *És harmadnap* etc. Ezt kell érteni és megmagyarázni az fellyül megírt históriából. Olvassuk azért ide feljebb, hogy Baptista János, látván az pusztában, az hol ő mosogatja vala Jézus

⁶ és abban jó módot, és abban jó módot, (szókettőzés)

1. Urunkat, mondá, Joh. 1. [Jn 1,29]: *Ihol az Istennek b^ár^ánnya*. Azután azt írja az evangélista, hogy másodnap Galileában indult Jézus, és úgy találta Fülöpöt, és beszéllett Nathánaéllel. Ezek után írja [Jn 2,1], *És harmad napon*, értsed,⁷ az Baptista János⁸ utolsó tanúbizonságtétele után, mikor ím Júdeából Galileában jutott volna.

Locus
Kána annyit teszen,
mint nád, mely példázza az eklézsiát,
mely gyenge, erőtlen ömagában, és semmi támassza világ szerint
nincs. Esa. 42. v. 3.
[Ézs 42,3] Qui [... ...
.....]

Másodszor megírja helyét is az menyegzőnek [Jn 2,1]: *Galileának Kána nevű városában*. Szól pedig így az evangélista megválasztásnak okáért. Mert két város vala ott az országban, kinek mindeniknek Kána vala neve. Az egyik az Efraim nemzetének tartományában, ki hívatik vala nagyobbik Kánának. Az másik vala az Áser nemzetiségének tartományában, ki hívatik vala kisebbik Kánának. Ez az menyegző azért volt az kisebbik Kánában. Ezeket pedig írta meg az evangélista azért, hogy ez história felől senki ne kételkedjék, mintha igaz nem volna. Megmondja az idejét, az helyét, hogy ha ki nem hinné, végére mehessen, és megtudakozhassa, hogy ez nem fabula, nem valami költött dolog, hanem meglött história.

Másodszor megírja az helyét is az menyegzőnek, mikor így szól [Jn 2,1]: *Galileának Kána nevű városában*. Szól pedig így az evangélista megválasztásnak okáért, mert két város vala ott az országban, kinek mindeniknek Kána vala neve. Az egyik az Efraim nemzetének tartományában vala, ki hívatatik vala nagyobbik Kánának. Az másik vala az Áser nemzetiségének tartományában, mely kisebb Kánának hívatatik vala. Ez az menyegző azért volt az kisebbik Kánában. Ezeket pedig írta meg az evangélista azért ilyen szorgalmatosan, hogy ez história felől senki ne kételkedjék, mintha igaz nem volna. [504:] Megmondja |:mind:| az idejét, |:mind:| az helyét, hogy |:ha:| ki nem hinné, végére mehessen, és megtudakozhassa, hogy az nem fabula, nem költött beszéd, hanem ugyan valóban meglött história.

2. Másodszor megírja az helyet is az menyegzőn [Jn 2,1]: *Galileának Kána nevű városában*. Szól pedig így az evangélista megválasztásnak okáért, mert két város vala ott az országban, kinek mindeniknek Kána vala neve, az egyik az Efraim nemzetiségének tartományában, ki hívatatik vala nagyobbik Kánának. Az másik vala az Áser nemzetiségének tartományában,

⁷ *ereszed* (tollhiba)

⁸ *Jánost* (tollhiba)

mely küsebb Kánának.[!]⁹ Ezeket pedig írta meg az evangélista azért, hogy ez história felől senki ne kételkedjék, mintha igaz nem volna.

Harmadszor szól az vendégek felől [Jn 2,1–2]: *És az Jézusnak anyja ott vala. Elhívák pedig Jézust is és az ő tanítványit.* Itt elsőben azt vegyük eszünkben, hogy ebben az lakodalomban sok egyéb vendégek is voltak, az miképpen az ide alább való igékből világosan megtetszik. [125r:] De az evangélista csak azokról emlékezik, az kiknek jelenvoltát az Krisztus Urunk csudatétele főképpen kívánja vala. Tehát nem új és mostani szokás, hogy az menyegzőben sok vendégeket hívnak. Mert elejétől fogva mint az Istennek népe közt, s mind az pogányok közt ez megtartatott, miképpen az históriák világosan megmutatják.

3.
1. adverte.

[Többsoros, elmosódott, olvashatatlan jegyzet.]

Harmadszor szól az vendégek felől [Jn 2,1]: *És az Jézusnak anyja ott vala. Hívák pedig Jézust is és az¹⁰ ő tanítványit.* Itt elsőben azt vegyük eszünkben, hogy ebben az lakodalomban sok egyéb vendégek is voltak, az miképpen az ide alá való igékből világosan megtetszik. De az evangélista csak arról emlékezik, az kiknek jelenvoltát az Krisztus Urunk csudatétele főképpen kívánja vala. Érted tehát immár, hogy nem új és nem mostani szokás, hogy az menyegzőben sok vendégeket híjanak. Mert eleitől fogva mind az Istennek népe között, s mind az pogánok között ez megtartatott, miképpen az históriák világosan megmutatják.

Harmadszor szól az vendégek felől [Jn 2,1]: *És az Jézusnak anyja ott vala. Elhívák [7v (22):] Jézust is és az ő tanítványit.* Itt elsőben azt vegyük eszünkben, hogy ebben az lakodalomban sok egyéb vendégek is voltak, az miképpen az ide alábbvaló leckékből világosan¹¹ megtetszik, de az evangélista csak azokról emlékezik, az kiknek jelen voltát az Krisztus Urunk csudatétele főképpen kívánja vala. Tehát nem új és nem mostani szokás, hogy az menyegzőben sok vendégeket híjanak, mert elejétől fogva mind az Isten népe között, s mind az pogánok között ez megtartatott.

⁹ (Tollhiba: sorkihagyás. A mondat kiegészítve: „Az másik vala az Aser nemzetségének tartományában, ki hívatik vala küsebb Kánának. Ez az menyegző azért volt az küsebb Kánában.”)

¹⁰ <az> |;és az:| (tollhiba másoló által javítva)

¹¹ világosom (tollhiba)

- Plutar. Simpos. Lib. 4. qu aest. 3.* Sőt egy bölcs ugyan vizsgálja az okát, miért szoktak az emberek akkor több vendéget híni, hogynem egyébféle lakodalomban.* Az egyik okát ennek gondolja lenni, hogy holott ilyen tisztességes társaság az házasság, kívánjuk, hogy ez dicséretes cselekedetnek több bizonsági, hallói és látói legyenek. Másikat imezt, hogy az egyébféle lakodalom meglehet titkon, alattomba is, hogynem sok ember veszi eszében, de minthogy az menyegzői lakodalom titkon nem lehet, hanem mindennek tudtára vagyon, szégyenljük, hogy valahol valami barátink, esmérőink vadnak, hogy el ne híjuk, mert félünk is panaszolkodástól és idegen ítéletektől. Harmadszor, ugyan nem lehet, hogy az menyegzőben sok vendég ne legyen. Mert akkor kétféle és távol való személyek társalkodnak össze, és mindenkinek vadnak esmérői, baráti, atyjafiai, és szükség, hogy mindenik nemcsak az övéit, hanem az ő jegyessének is barátit és atyjafiait híja, és azokhoz jóakarátját megmutassa. Emlékezik az az bölcs ember más okról is, mellyet az ki akar, az ő írásában megoldvashat.
- 1. causa.*
- Heb. 13. [Zsid 13,4]: Tisztességes.*
- 2. causa.*
- 3. causa.*

Sőt, egy bölcs ember ugyan vizsgálja az okát, Plutarchus, miért szoktak az emberek akkor több vendéget híni, hogynem egyébféle lakodalomba.* És egyik |:okát:| gondolja lenni ezt, hogy holott ilyen tisztességes társaság az házasság, kívánjuk, hogy ilyen dicséretes dolognak több bizonsági, látói és hallói legyenek. Másik okát ismét imezt mondja lenni, hogy az egyébféle lakodalom meglehet titkon, alattomban is, hogynem igen sok ember veszi eszében. De mivel-hogy ez lakodalom titkon nem lehet, hanem mindeneknek tudtára kell lenni, ha tisztességet akar vallani. Szégyelljük, hogy valahol valami barátink, ismerőink, jóakaróink vadnak, hogy el ne híjuk, mert félünk panaszolkodástól és idegen ítélettől, és ugyan esnek is ezféle beszédek, kit tudsz temagad is, vagy mondom én, vagy nem. Az tisztesség s az fősvenség nem fér együvé. Az fősvénnek kevés barátja vagyon, több ezféle zokot vetnék ezféle dologhoz, ha barátit, atyafiait, jó ismerőit nem híja. [505:] Harmadszor, ugyan nem lehet, hogy az menyegzőben sok vendég ne legyen, mert akkor kétféle és távol való személyek társalkodnak össze, és mindenkinek vadnak ismerői, baráti, atyafiai, és szükség, hogy mindenek nemcsak az övéit, az ő jegyessének barátit, atyafiait híja, és azokhoz jóakarátját megmutassa, hanem még az idegeneket és távol valókat is.

1. Ezeket penig azért hozám elő, hogy megtessék elsőben, hogy régi szokás mindenféle nemzetségek között, hogy sokakat híjanak az me-

* PLUT. *Sept. sap. conv.* 4. 3. 1.

nyezzői lakodalomban. Másodsor, hogy ugyan nem lehet ebben egyéb, hanem így kell végbenmenni. [125v:] Miképpen azért ha ki ilyen okokból kényszerítettén hív sok vendéget az menyegzői lakodalomban, méltán nem szidalmaztathatik, azonképpen |:ha:| az ki ezen kívül cselekeszik, méltó kárhoytatásra. Mert az mostani emberek néha sok vendégeket hínak és gyűjtnék is be csak szinte kevélységért és magokmutogatásáért. Kik méltók szidalomra, mert ha gazdagok, azt az költséget sokkal¹² jobb és hasznosb dologra költhetnék, szegényeknek és szűkölködőknek táplálására, avagy valami közönséges hasznos dolgokra, avagy éppületekre. Ha pedig szegények, vagy félhúsúak [a. m. félig hízottak, nem gazdagok], akkor annyi sok adósságban fűződöznek, hogy azután mind éltig sem tudnak kifesleni belölle.

2.

Mindezeket pedig azért hozom elő, hogy megtessék elsőben, hogy ez régi szokás mindenféle nemzetségek közt |:megvolt:|, hogy sokakat híjanak az menyegzői lakodalomban. Másodsor, hogy ugyan semmiképpen nem lehet ebben egyéb, hanem így kell végbenmenni. Miképpen azért ha ki ilyen okokból kényszerítettén hív sok vendégeket az menyegzői lakodalomban, senkitől méltán nem szidalmaztathatik. Azonban¹³ valaki ez okokon kövül cselekedik, és valaki ez meghallott mód szerint ezféle lakodalomnak megszerzésében nem cselekeszik, méltó kárhoytatásra. Mert ez mostani emberek noha sok vendégeket hínak és gyűjtenek, ugyan némellyek |:mielik:|, de csak szinte kevélységekért és magokmutogatásáért, kik méltók szidalomra. Mert ha gazdagok, azt az költséget sokkal jobb és hasznosb dolgokra költhetnék, úgymint szegényeknek és szűkölködőknek táplálásokra, avagy valami hasznos közönséges szolgálakra, avagy épületekre, úgymint az Úr tiszteletinek helyének épületire, avagy abban munkálkodó igaz lelkipásztoroknak táplálásokra. De nemhogy az szokott béren kövül valaki valamivel azt megjobbítaná, de ha szerét tehetik, oly móddal intézik és rendelik annak beszoigáltatását is |:nagy sokak:|, hogy ne sirassák meg. Némelynek ha jó gabonája [506:] vagyon, szánja abból megadni az bért. Hanem vagy kölcsönkér mástól papnak valót, vagy hogy ollyankor kövés búzája vagyon, nem adhat kalongyában [a. m. gabonakeresztbe rakott kicsépeletlen] búzát, hanem egyébaránt rendeli az fizetést, vagy ha kétféle búzája vagyon, jó szegíny, valamint s valahogy lehet, de bizony abból ügyekezik fizetni lelkipásztornak. Nem szólok mindenre, de bizony nagyobb része az embereknek ilyen lélektől viseltetik. De ez hadd járjon. Ha pedig szegények vagy félhúsúnak [a. m. félig hí-

¹² <sok> azt az költséget sokkal (tollhiba másoló által javítva)

¹³ Azon (tollhiba)

zottak, nem gazdagok] szereznek ezféle lakodalmat, akkor annyi sok adósságban fűződeznek ezek is magokmutogatásából, hogy azután mind éltig sem tudnak kifeselni belőlle.

Némellyek pedig csak azért hínak sok vendéget, nemhogy kívánnák jelenléteket, vagy jóakarajjokat akarnák megmutatni, hanem hogy több ajándékot vehessenek. Mely szokást főképpen az nemes renden tapasztalhatasz meg. De ha ki efféle okokra nem néz, hanem az szükségét (és tisztességet) tekinti, és az ő értéke szerént viseli magát, nem szidalmas, ha több vendégeket hí akkor, hogynem mint másszor. Jóllehet, illenék ebben is sok bölcs és eszes törvénytevő embereknek és városoknak szokását követni, kik bizonyos regulát szabtanak az menyegzőszerzésben, hogy sem az gazdagok példát ne adjanak az kisebb rendbelieknek, se az szegények tovább ne nyújtózzanak az lepelnél, hanem volna bizonyos és szabott rend, kit se az gazdag ne háгна meg, |:által:|, se pedig az szegént ne nyomná és terhelné meg.

és fennvaló rend között

Némellyek pedig csak azért hínak sok vendéget, nemhogy kívánnák jelenléteket sokaknak, vagy jóakarajjokat akarnák megmutatni, hanem azért mielik, hogy több ajándékot adjanak nekik. Mely szokást főképpen az nemes rend között tapasztalhatasz meg. De ha ki ezféle okokra nem néz, hanem az szükségét tekinti, és az értéke szerint viseli magát, nem szidalmas, sőt tisztességes, böcsülletes dolog, ha több vendégeket hív akkor, hogynem mint másszor. Jóllehet, illenék ebben is sok bölcs és eszes törvénnyel élő városoknak, faluknak, tartományoknak szokását kívánni, kik bizonyos módot és regulát szabtak az menyegzőszerzésben, hogy se az gazdagok gonosz példát ne adjanak az kisebb rendbelieknek, se az szegények tovább ne nyújtózzanak az lepelnél, hanem volna bizonyos és szokott mód és út, kit se az gazdag ne háгна által, se pedig az szegént ne nyomná és terhelné meg.

Az mód felett [va]ló
költés

Papistae nuga[.] 4
ram[.] refettui[.] vide
u[...]

Ilyen tanúságunk lehet az menyegzői vendégek felől, és így írja meg az evangélista az kánabeli menyegzőnek rendit és formáját. [126r:] De az pászások ezzel nem elégszenek meg, hanem több egyéb dolgokat is írnak ez menyegző felől, hogy az hallgatókat valami fabulákkal gyönyörködtessék, avagy hogy bölcsességeket mutogassák, hogy ők még azt is tudják, az mit az evangélista meg nem írt. Mert noha az evangélista mind idejét, s mind helyét, s mind vendégit megírja az menyegzőnek, de ők azon is tudakoznak, ki menyegzője volt ez, ki volt az vőlegénynek és menyasszonynak neve. És azt

mondják, hogy az vőlegény volt szent János apostol, az ki az evangéliumot megírta, és az menyasszony volt Mária Magdaléna. És ha csak addig mentenek volna el benne, mégis talám tűrhető volna, de azt is mondják, hogy ott az menyegzőben inti arra Krisztus Urunk szent Jánost, hogy ne házasuljon meg, hagyja bele [:félben:] az menyegzőt, és legyen ő tanítványa, és teljes életében szűzen maradjon, kit szent János meg is fogadott.

*Vide Sermone[s]
Tesda[...] novi de
Tempore et Baptista[m]
Mantuan[um] Fast. in
D[e]cemb.¹*

Illyen tanúságunk lehet azért az menyegzői vendégek felől, és így írja meg az evangélista az kánabeli [507:] menyegzőnek rendit és formáját. De az pápások ezzel meg nem elégedvén több egyéb dolgokat is írnak ez¹⁴ menyegző felől, hogy az hallgatókat valami fabulákkal, hazugságokkal gyönyörködtessék, avagy bölcsességeket mutogassák, hogy ők még azt is tudják, amit az evangélista meg nem írt. Mert noha az evangélista mind idejét, mind helyét, s mind az vendégeket megírta az menyegzőnek, de ők azon is tudakoznak, ki menyegzője volt ez, ki volt az vőlegénynek és az menyasszonynak neve. És azt mondják, hogy ez az vőlegény volt szent János apostol, ki az evangéliumot írta, és az menyasszony volt Mária Magdaléna. És ha csak eddig mentek volna el benne, mégis talám tűrhető volna. De még azt is mondják, hogy ott az menyegzőben Krisztus Urunk intette arra szent Jánost, hogy ne házasuljon meg, hagyja bele az menyegzőt, és legyen ő tanítványa, és teljes életében [:özvegyen is:] maradjon, kit szent János meg is fogadott.

Az első őmagában haszontalan dolog. Mert ha szinte ez úgy volna is, holott szent János azt nem ítélte szükségesnek, hogy megírja, metszünk vele [a. m. mit teszünk vele], mert nem az itt az evangélistának fő célja, az mi végre ezeket megírja.

Ratio 1.

Ez elsőben őmagában semmirekellő, haszontalan dolog. Miért? Azért, mert ha szintén ez úgy volna is, holott szent János azt nem ítélte szükségesnek, hogy ő arról valamit írjon, metszünk [a. m. mit teszünk] véle? Mert nem az itt az evangélistának fő célja, az mi végre ezeket megírta.

¹ A hivatkozott művek talán a következők: Peter Paludanus, Sermones Thesauri Novi de Tempore, Nuremberg, Anthonium Koberger, 1496; Baptista Mantuanus, Fastorum libri duodecim, Strasbourg, Schurer, 1518.

Más az, hogy ez nyilvánvaló hazugság. Mert elsőben semmi Szentírással meg nem bizonyíthatják, és ha így lött volna, ily nagy dolgot

¹⁴ ez ez (szókértőzés)

- nyilván el nem hagyott volna az evangélista, holott ennél kisebbeket,
2. az kik ott lötenek, megírt. Másodszor, nyilván vagy on ex capite 4. Matt. [Mt 4,21], hogy szent Jánost az apostolságra a Krisztus nem az menyegzőből, hanem az halászásból hitta, mikor az víz mellett az atyjával, Zebedeussal az hálót foldozgatná.

Más az, hogy ez nyilvánvaló szófia-beszéd [a. m. tréfabeszéd, mendemonda], magyarul mondva hazugság. Elsőben azért, mert semmi Szentírásból meg nem bizonyíthatják, ki ha úgy lött volna, ily nagy dolgot nyilván el nem hagyott volna az evangélista.

Másodszor, nyilván vagy on szent Máténál cap. 4. [Mt 4,21], hogy szent Jánost az apostolságra az Úr Jézus Krisztus nem az menyegzőből, hanem az halászásból hitta, mikor az víz mellett az atyjával, Zebedeussal [508:] hálót foldozgatna.

3. Harmadszor, őmagok harcolnak magokkal, és egyik beszédek az másikkal arcul verik. Mert innét ez históriából szokták mind ők, s mind mi az házasságnak szentségét megmutatni, hogy Krisztus [126v:] Urunk is az ő jelenvoltával megékesítette az menyegzői lakodalmat. De ha az ő fabulájok igaz volna, Krisztus Urunk kárhoztatta volna az házasságot, úgymint ki megtiltotta volna szent Jánost az házasságtól.

*úgymint Istennek kedves
és szentes rendelését*

Harmadszor, önnönmagok harcolnak magokkal, és egyik beszédek az másikkal arcul verik. Miért? Azért, mert innét, ez históriából szokták mind ők, s mind mi az házasságnak szentségét megmutatni, hogy Krisztus Urunk is az jelenvoltával megékesítte az menyegzői lakodalmot. De ha ez ő fabulájok igaz volna, Krisztus Urunk kárhoztatta volna az házasságot, úgymint ki megtiltotta volna szent Jánost az házasságtól.

Végezetre, ki hina olyan vendéget az menyegzőben, ki szenvedne az lakodalomban, ki az házasságot kárhoztatná, az vőlegént az menyasszony társaságától elvonná, és az szent szövetséget felfejtené? Minem [a. m. hát nem] azért hívják az vendéget az menyegzőben, hogy ezt veszesse, azt kárhoztassa, hanem hogy javallja, erősítse és jelenvoltával megtisztelje. Azért efféle fabulákat hagyjunk az barátoknak, kik költötték. De innét inkább tanuljuk meg, hogy az házasság szent és dicsüretes dolog, és az kik avval akarják szentségeket mutogatni, hogy ők az menyegzői lakodalomban nem mennek, csak

képmutatók, mert ők sem jobbak, sem jámborbak Máriánál, Krisztus Urunknál és az apostoloknál, kik az menyegzői lakodalomban jelen voltak és az vigadókkal együtt vigadtanak.

Heb. 13. [Zsid 13,4]:
Tiszteletes az házasság
etc.

Végezetre, ki volna az, ki olyan vendéget hína az menyegzőre, vagy ki szenvedne az lakodalomba, az ki az igazságot kárhozná, az vőlegint az menyasszony¹⁵ társaságától elvonná, elválasztaná, és az szent szövetséget felbontaná, felfejtené? Minem [a. m. bizony, nem] azért híják az vendéget az menyegzőben, hogy ott ezt veszessen, azt kárhozná, hanem hogy inkább jóvállja, confirmálja, erősítse és kedves jelenlétével illusztrálja, megékesítse, megtisztelje. Azért ezféle fabulákat hagyjuk az barátoknak, az kik költötték, legyen övék tudományok. Mi inkább, Szent Atya Isten Lelkétől viseltetett hívek, tanuljuk meg innét, hogy az szent házasság szent és dicséretes dolog, és az Nagy Úrnak előtte kedves. És az kik azzal akarják szentségeket mutogatni, hogy ők menyegzői lakodalomban nem mennek, csak szemfényvesztők, képmutatók, mert ők is nem jobbak, sem jámborbak Máriánál, Krisztus Urunknál, az szent apostoloknál, kik az tiszteletes vigadókkal együtt vigadtanak és örvendettek.

Ez legyen elég az históriának első részéről.

Ez legyen elég azért eddig az históriának első részéről. Következik az második. Kiről, ha az Mennyei Úr megengedi, az következő tanításomban akarok az hívek előtt beszélgetnem. Mostan az Nagy Úrnak szent gondviselése alá ajánlom az [509:] híveket. Intem is az Jézus Krisztus Urunkban igaz híveket, hogy mikor az harangszót hallják, jusson eszükben, miről volt ez elmúlt tanításunkban beszélgetésünk, s mi maradott volt hátra. Mert noha tudom, hogy ennekelőtte is gyakorlatossággal hallották az hívek az evangéliomnak magyarázatját, de netalám külömb magyarázattal, hogysem mint töllem meghallhatják. Most ebbe hagyom tanításomat. Legyen elég.

Következik az második [Jn 2,3]: *És mikor az bor elfogyott volna, mondá az Jézus anyja neki: Nincs borok etc.* Immár írja meg az evangélista Krisztus Urunknak az menyegzőben tett csudatételit. És elsőben szól annak alkalmatosságáról, honnat tudniillik indíttatván cselekedti azt Krisztus Urunk. Erre lőn két alkalmatossága. Egyik az

2da pars.

1.

1.

¹⁵ menyasszonyt (tollhiba)

2. bornak elfogyása. Másik Máriának esztekéllése (kérése). Az elsőről így szól szent János [Jn 2,3]: *Mikor az bor etc.*

Secunda pars concionis. De nuptiis.

Ha az Úrnak házában levő hívek reá emlékeznek, vöttem vala tanúságra való igéket elevé az elmúlt tanításomkor az szent János evangélista írásából, az ő evangéliomi könyvének második részéből. De hogy az hívek az elmúlt tanításunkra is reá emlékezhessenek, és az mostan következő tanításra is sok alkalmatosságot vehessenek, mind az elmúlt tanításomnak bötűit, s mind az mostani megmagyarázandó igéknek bötűit renddel elevészámlálom, hallgassák meg az hívek szorgalmatossággal [Jn 2,1]: *Harmadnap menyegző lón Kána Galileában, és ott vala az Jézusnak anyja is.* Vide textum supra.

Maradtanak vala penig hátra imez igék, mégis az hívek szorgalmatossággal vegyék eszekben: [Jn 2,3]: *És mikor az bor elfogyott volna, mondá az Jézusnak anyja neki: Nincs borok.* Repete textum. Itt immár írta meg az evangélista az evangéliumnak második részében Krisztus Urunknak az menyegzőben tött csudatételét. És elsőben szól annak alkalmatosságáról, tudniillik honnat [510:] indíttatván cselekedé azt Krisztus Urunk. Erre két alkalmatossága lón Krisztus Urunknak. Egyik az bornak elfogyása. Másik az Mária esztekéllése. Az elsőről így ír szent János [Jn 2,3]: *És mikor az bor elfogyott volna, mondá az anyja az Jézusnak: Nincs borok.*

Következik az második része [Jn 2,3]: *És mikor az bor elfogyott volna, mondá az Jézusnak anyja neki: Nincs borunk.* Immár írja meg az evangélista Krisztus Urunknak az menyegzőben tött csudacselekedetét, és elsőben szól annak alkalmatosságáról, tudniillik, honnat indíttatván cselekedé az Krisztus Urunk. Erre lón két alkalmatossága, egyik az bornak elfogyása, másik az Máriának szorgalmaztatása. Az elsőről így szól szent János [Jn 2,3]: *És mikor az bor elfogyott volna.*

1.

Innét elsőben azt tanulhatjuk meg, hogy ez az menyegző nem valami fő és gazdag emberek lakodalma volt, mert az borok is elfogyott volt, és szegény embereket is, ácsokat, halászokat hittak volt az menyegzőben. [127r:] Honnat vigasztalást vehetnek az szegény renden való emberek, hogy ha az Istennek szerzésében és parancsolatiban

1. adv.

járnak, akármely nyomorultak legyenek is, nincs¹⁶ az ő házasságok Isten áldomása nélkül. Ihol Krisztus Urunk nem az gazdag dúsök lakodalmába, hanem az szegényeknek megyegzejében (vagyon) mene, és mutatá meg magát s az ő dicsőségét, és azoknak lőn szükségekben segítséggel. Azért ne essenek kétségben az szegények, csak híven járjanak tisztekben, az Isten onnat és olykor segíti meg őket, mikor ingyen sem gondolnák.

Innét elsőben azt tanulhatjuk meg, hogy ez az menyegző nem valami fő és gazdag embernek lakodalma volt, mert az borok is elfogyott volt, és szegény embereket is sokakat, halászokat hittanak volt az menyegzőben. Honnan vigasztalást vehetnek az szegény renden való emberek, hogy ha az Istennek szerzésében és parancsolatjában járnak, akármely nyomorultak legyenek is, nincs az ő házasságok Isten áldomása nélkül. És hogy Urunk, Jézus Krisztus nem az gazdag dúsök lakodalmában, hanem az szegények menyegzőjében mutatá meg az ő dicsőségét, és azoknak szükségeknek idején lőtt segítséggel. Azért ne essenek kétségben az nyomorultak, az szegények, csak járjanak el tisztekben híven, az Isten olykor segíti meg őket, mikor ingyen sem gondolnák.

Innét elsőben azt tanulhatjuk meg, hogy ez az menyegző nem valami fő és gazdag emberek lakodalma volt, és szegény embereket is hittak volt az menyegzőbe. Honnat vigasztalást vehetnek az szegény renden való emberek, hogy az Istennek szerzésében és parancsolatjában járnak, akármely nyomorultak legyenek is, nincs az ő házasságuk Isten áldása nélkül. Ihol Krisztus Urunk nem az gazdag lakodalmába, hanem az szegények megyegzőjében mutatta meg az üdvösséget, és azoknak szükségekben lőn segítségül, azért ne essenek kétségben az szegények, csak híven járjanak tisztekben, az Isten olykor segíti meg őket, mikor ingyen sem gondolnák.

Másodszor, itt szükség, hogy valami trágár emberek beszédéről szóljak, kik így szoktak néha csúfolkodni és az Istennek szent beszédével játszadozni, és az ő gonoszságoknak palástot keresni: Megtetszik, úgymond, hogy az menyegzőben szabad jól innia, és megrészegedni, mert abban az |:kána-galileabeli:| lakodalomban úgy ittak, hogy még borok is elfogyott. Ez illyeneknek először az

2.

¹⁶ <nincsen> nincs (tollhiba)

kell mondani, hogy ha az Szentírást oly igen böcsüllik, hogy onnét akarnak regulát [:rossz:] életekre venni, hogy nem jut eszekben, mennyi helyen, és mely sok példákkal kárhóztatja az Írás az tobzódást és részegséget? Bizony, tízannyi mondást és parancsolatot talál az Szentírásban az tobzódás ellen, hogynem ahol út nyitatték az boritalra. De ezek szinte olyanok, mint az legyek, nem olyanok, mint az méhek.

Másodszor, itt szükség, hogy némely Isten ellen termett, trágár emberek beszédéről szóljak, kik így szoktak néha csúfolkodni és az Istennek szent beszédével játszadozni, és az ő gonoszságoknak palástot, színt keresni: Látod-e, megtetszik, úgymond, hogy az menyegzőben szabad jól innia és megrészegedni, mert abban az lakodalomban úgy megitták, hogy még borok is elfogyott. Ez ilyeneknek először azt kell mondani, hogy ha az Szentírást igen böcsüllik, hogy onnat akarnak regulát, rendet életekre venni, hogy nem jut eszekben ezeknek, mennyi helyen és mely sok példákkal kárhóztatja az Írás az tobzódást és az részegséget? Bizony, tízannyi mondást és parancsolatot találsz az Szentírásban az tobzódás ellen, [511:] hogynem ahol út nyitatték az boritalra. De ezek szintén olyanok, mint az legyek, nem olyanok, mint az méhek.

2. Másodszor szükség, hogy itt valami trágár ember beszédéről szóljak, kik így szoktak néha csúfolkodni és az Istennek szent beszédével játszani: Megtetszik, úgymond, hogy az menyegzőben szabad jól innia és megrészegedni, mert abban az lakodalomban úgy ittak, hogy még borok is elfogyott.

Az méhnek ilyen természeti vagyon, hogy mikor mérges fűre száll is, édes mézet szí ki belőlle. De az légy olyan, hogy még az ép testet is megsebesíti, és ahol valami kis vakarást talál, addig szíja, marta, hogy túrt [a. m. fekélyes, gennyes] sebet csinál belőlle. Ezek is az szentírásbeli jó példákat is gonoszra magyarázzák, és ha valahol valami kis alkalmatosságot kaphatnak az ő gonoszságok fedelére, [:fedezésére:], azt addig piszkálják, vitatják, hogy ondok sebet csinálnak. De itt bizony semmi palástjok nincs. Mert úgy vagyon, hogy az [127v:] tisztességes tudomány mikor helyén és jó módjával vagyon, nem kárhóztatandó, de az felettébb való tobzódás mindenütt tilalmas.

Az méhnek ilyen természeti vagyon, hogy mikor mérges fűre száll is, édes mézet szív és vonson ki belőlle. De az légy olyan, hogy még az ép testet is megsebesíti, és ahol valami kis vakarítást talál, addig szíja, marja, míg túros [a. m. fekélyes, gennyes] sebet csinál belőlle. Ezféle tobzódók is olyanok, hogy az szentírásbeli jó példákat is gonoszra magyarázzák, és abból valami kis alkolmatosságot kaphatnak az ő gonoszságoknak elfedezésére, azt mindaddig piszkálják, hogy undok sebet csinálnak belőlle. De itt bizony ezféléknek semmi palástjok nincs, mert úgy vagyon, hogy az tisztességes vigasság mikor helyén¹⁷ és módjával vagyon, nem kárhoztatandó, de az felettébb való tobzódás mindenütt tilalmas.

Hogy penig az lakodalomban elfogyott volt az bor, nem az volt az oka, hogy igen ittak, hanem szegény volt az gazda, és az Isten akarta, hogy így Krisztus Urunknak adassék alkolmatosság az csudatételre. És |:hogy penig Mária szólítja és úgymint szorgalmaztatja Jézust az csudatételre,| Krisztus Urunk nagy keményen felel meg neki. Erről némellyek így szólnak, hogy Mária jól tudta, hogy az ő fia oly hatalmas, hogy az szegényeket meggazdagíthatja, azért szánakodván és megkeserülvén [a. m. megszárván] az szegény menyegzőszerzőket, kérte az fiát, hogy megsegélje őket. Honnat az barátok Máriát hívják Mater Misericordiának. Némellyek penig azt mondják, hogy Mária ezt cselekedte valami negédességből [a. m. fennhéjásból], hogy ő is akart dicsekedni ő fiával, hogy neki is oly fia vagyon, hogy csudákat tud cselekedni. És ez tisztességekívánásért felelt oly keményen neki az fia. De az miképpen megtetszik az több evangélisták írásából, Mária, főképpen Krisztus Urunk prédikálásának elein, az mikor az csuda lón, igen keveset tudott Krisztus Urunknak mennyei hatalmáról és tisztiról. Hanem inkább hihető az, miképpen ezután való igékből és az Krisztus feleletiből megtetszik, hogy minekelőtte az menyegzőben mentenek volna, jelenté Krisztus Urunk Máriának, hogy ő ott egy csudát teszen, mihelyt az bor elfogy. Erre azért igen vigyáz vala Mária, és ugyan lesi vala, hogy az bor elfogyjon, hogy lássa, mit cselekedik az fia.

Obs. signum.

Hogy penig ez lakodalomba elfogyott az bor, nem ez volt az oka, hogy igen ittak, hanem hogy szegény volt a gazda. És az Istennek akarata volt, hogy ekképpen Krisztus Urunknak alkolmatosság adassék az csudatételre. Hogy penig Mária szólítja, és úgymint szorgalmaztatja Jézust az csudatételre, és Krisztus Urunk nagy keményen felel neki, erről némellyek így szólnak, hogy Mária jól tudta, hogy az ő fia oly hatalmas, hogy az szegényeket meggazda-

¹⁷ *jelen* (tollhiba)

gíthatja. Azért szánkodván és megkeserülvén [a. m. megszárván] az szegíny menyegzőszerzőket, kérte az fiát, hogy megsegélje őket. Ahonnat az barátok Máriának ilyen titulust, ilyen nevet adtanak, és így híják: *Mater Misericordiae*. Azaz könyörületeségnek anyja. Némellyek pedig azt mondják, hogy Mária cselekedte azt valami negédségből [a. m. fennhéjázásból], hogy ő is akart dúcsekedni fiával, hogy neki oly fia vagyon, hogy csudákat tud cselekedni, és az tisztességekévánásért felelt őneki is az fia olyan keményen. De amiképpen megtetszik az több evangélistának írásából, Mária főképpen Krisztus Urunk prédikállásának az elein, és mikor az csudatétel lón, igen keveset tudott Krisztus Urunknak mennyei hatalmáról és tisztiról, hanem inkább hihető, miképpen az utánvaló igékből és az Krisztus [512:] feleletiből megtetszik, hogy minekelőtte az menyegzőben mentenek volna, jelentette volt Krisztus Urunk Máriának, hogy ő ott egy csudát teszen, mihelt az bor elfogy. Erre azért, hogy jól megértsed, igen vigyáz vala Mária, és ugyan lesi vala, hogy az bor elfogyon, hogy lássa, mit cselekeszik az fia.

Hogy pedig ebben az lakodalomban elfogyott volt az bor, nem az volt az oka, hogy igen ittak, hanem hogy szegény volt az gazda, és az Isten akarátja, hogy így Krisztus Urunknak adassék alkalmatosság az csudatételre. Hogy pedig Mária szólítja, és úgymint szorgalmaztatja Jézust ez csudatételre, és Krisztus Urunk nagy keményen felel meg neki, erről némellyek így szólnak, hogy Mária jól tudta,¹⁸ hogy oly hatalmas az¹⁹ ő fia, hogy az szegényeket meggazdagíthatja, azért szánkodván és megkeserülvén az szegény [8r (23):] menyegzőszerzőket, kérdé az fiát, hogy megsegélje őket, honnat az barátok Máriát hívják *Mater Misericordiának*. Némellyek pedig azt mondják, hogy Mária ezt cselekedte valami negédségből, hogy ő is akart dicsekedni fiával, hogy őnekie oly fia vagyon, hogy csudákat tud cselekedni. És ez tisztességekévánásért felelt oly keményen neki az fia. De az miképpen megtetszik az több evangélisták írásából, Mária főképpen Krisztus Urunk prédikállásának idein, az mikor az csuda lón, igen keveset tudott Krisztus Urunknak mennyei hatalmáról és tisztiról. Hanem inkább hihető az, miképpen ezután való igékből megtetszik, hogy minekelőtte²⁰ az menyegzőbe mentenek volna, jelentette volt Krisztus Urunk

¹⁸ *hogy Mária jól tudta, hogy Mária jól tudta, (szókettőzés)*

¹⁹ *<hogy> az (tollhiba másoló által javítva)*

²⁰ *minek<utánna>előtte (tollhiba másoló által javítva)*

Máriának, hogy ő ott egy csudát teszen, mihelyt az bor elfogy. Erre azért így vigyáz vala Mária, hogy az bor elfogyjon, hogy lássa, mit cselekszik az fia.

Mikor azért elfogyott volna az bor, Mária az Jézusnak (mintha ő nem tudná, vagy nem vigyázott volna reá) megsűgá, hogy elfogyott az bor. Mintha azt mondaná: [128r:] No, lássad immár, eljött az üdő, hogy csudát cselekedjél, az mint mondtad vala. Erre Krisztus Urunk keménnyen felelé [Jn 2,4]: *Mi közöm veled* etc. Mintha azt mondaná: Azt tudod-e, hogy nekem nincs gondom reá, hogy elfeledkeztem rólla, az mint mondtam, nem szükség, hogy engem arra ints és emlékeztess, tudom én, mikor csudát kell tenni, légy vesztegségben. [Jn 2,4] *Nem jött még el az én órám*, [:azaz az csudatételre még az én Atyámtól nem adatott alkalmatosság:] Ezt penig netalán azért mondá, hogy még az vendégek nem vöttek vala eszokban, hogy elfogyott az bor, hogy azért az ő csudatétele mindennél nyilvánban lenne, azért akara egy keveset várakozni.

Observatio.

Mikor azért elfogyott volna az bor, megsugolja, hogy elfogyott az bor, Mária a Jézusnak, mintha ő nem tudná vagy nem vigyázott volna reá. Mintha azt mondaná azért Máriának Jézus:²¹ Azt tudod-e, hogy nincs gondom reá énnekem, vagy hogy elfeledkeztem volna rólla, az mit mondtam? Nem szükség, hogy engemet arra ints és emlékeztess, tudom én, mikor kell csudát tennem, légy vesztegségben, hadd énéám. [Jn 2,4] *Minem jüött még el az én órám*. Ezt penig netalám azért mondá, hogy még talám az vendégek nem vöttek vala eszokban, hogy elfogyott az bor, hogy annakutánna minden eszében vehetné jobban Krisztus Urunknak csudatételét. Hogy annakokáért az ő csudatétele mindeneknél nyilván lenne, azért akara az Úr Jézus egy kevésé várakozni.

Mikor azért az bor elfogyott volna, Mária az Jézusnak, mintha ő nem tudná, úgy megmondá, hogy elfogyott az bor. Erre Krisztus Urunk keménnyen felel [Jn 2,4]: *Mi közöm veled?* Mintha azt mondaná: Azt tudod-e, hogy énnekem nincs gondom arra, nem szükség, hogy engemet arra ints, légy vesztegségben. [Jn 2,4]: *Nem jött még el az én órám*.

²¹ *Jézus<nak>* (tollhiba másoló által javítva)

- Innét pedig ilyen tanúság adatik előnkben, hogy mikor az Isten tisztességére való dolgokban vagyunk foglalatossok, akkor minden emberi, külső, testi indulatokat hátrahagyjunk, se atyánk, se anyánk, se feleségünk, gyermekünk, és egyéb természet szerént való szövetségre és kötelességre ne nézzünk. Mert az Isten mindenek felett való (szövetséget) szeretetet kíván mitőllünk őhöz. És azért mondá Krisztus Urunk, hogy ha ki szereti atyját, anyját, fiát etc. |:inkább:| önállánál, nem lehet ő tanítványa, és az ő maga példájával is ezt mutatja mind
2. itt, s mind egyebütt. Másodszor is, mikor egyszer kihívatná az anyja (Matt 12. |:v. 49. 50.:| [Mt 12,48–50]) mikor prédikállana, hogy valami beszéde volna vele, nemhogy elment volna, hanem anyjának sem akarta esmérni: *Kicsoda, úgymond, az én anyám* etc. *Ezek, az kik hallgatják és cselekszik az én Mennyei Atyámnak akaratját.*

Innét pedig, szerelmes atyámfiak, Jézus Krisztus Urunkban hívek, ilyen tanúság adatik minékünk előnkben, hogy mikor az Isten tisztességére néző dolgokban vagyunk foglalatossok, akkor minden emberi, testi, külső indulatokat hátrahagyjuk, se atyánk, se anyánk, se feleségünk, se gyermekünknek és egyéb természet szerint való szövetségre ne nézzünk, mert az Felséges Úr Isten mindenek felett való szeretetet kíván mitőllünk, az miképpen Matt. 10. [Mt 10,37], Luc. 14. [Lk 14,26] mondja Krisztus Urunk, ha valaki inkább szereti atyját, anyját, feleségét, fiát, gyermekét etc. önállánál, nem lehet ő tanítványa.

És az Úr Jézus ezt önnönmaga példájával is megmutatta mind itt, s mind egyebütt. Matt. 12. [Mt 12,48–50], másszor is, mikor egyszer kihívatná az anyja egy házból az atyjafiával együtt, mikor prédikállana, tanítana, hogy |:véllé:| valami beszédek [513:] volna, de még ugyan anyjának sem akará ismerni, és azt mondá: *Kicsoda, úgymond, az én anyám, és kicsodák az én atyámfiak? Ezek az én atyámfiak, az kik hallgatják az én beszédemet, és megőrizik azt, mert én Mennyei Atyámnak akaratját beszéllem.*

Itt pedig ez az tanúság adatik előnkben, hogy mikor az Isten tisztességére való dologban vagyunk foglalatossok, akkoron minden emberi, külső testi indulatot hátrahagyunk, se atyánk, se anyánk, se feleségünk, gyermekünk, és egyéb természet szerint való szövetségre és kötelességre ne nézzünk. Mert az Isten mindenek felett való szeretetet²² kíván mütőllünk, és azért mondja Krisztus Urunk Matt. 10. v. 37. [Mt 10,37], Luc.

²² szeretet (tollhiba)

14. 26. [Lk 14,26], hogy ha ki inkább szereti atyját, anyját, fiát etc. önállánál, nem lehet ő tanítványa. És az őmaga példájával is megmutatja mind itt, mind egyebütt. Matt. 12. [12,48–50], másszor is, mikor kihivatná az anyja, mikor prédikállana, hogy valami beszéde volna vele, [nem]hogy elment volna, hanem anyjának sem akará ismerni: *Kicsoda úgymond az én anyám. Ezek, az kik hallgatják és cselekedik az én Mennyei Szent Atyámnak akarátját.*

Immár megértvén ez csudatételnek eredetit és alkalmasságát, írja meg az evangélista az csudatételnek módját és rendit, |:v. 6. 7. 8. 9. 10.:| [Jn 2,6]: *Valának penig ott* etc. Három dolgot ír az evangélista az csudatétel felől. [128v:] Elsőben megjelenti, mennyi bort teremtett. Másodszor, miből teremtette. Harmadszor, mineműt. Az első felől azt írja, hogy 6 veder bor volt. De azt az vedret ne úgy értsed, az minemű nálunk az vider. Mert hárommannyi is fért egyikben, mint az mennyit mi vedernek hívunk. Mert azt írja, hogy egyik vederben két-két vagy három metreta fért. Az mint penig az tudós emberek ezféle mérték felől írnak, azt jelentik, hogy egy metretában volt közel 30 eitel bor. Azért ha egyik vederben csak két metreta fért volna is, elég ez felől azt tudni, hogy nem kevés volt, mert akármely könnyen (tartsunk) vessünk számot is reá, de tett egy hordó bort. Az mint penig némelyek írják, sokkal többet is. Hogy penig azt írja szent János, hogy az vedrek voltak tisztulásnak okáért renddel rakva, erre nem kell világosb magyarázat az szent Márk beszédénél, cap. 7. |:v. 3. etc.:| [Mk 7,3]. Vide et lege.

Így azért immár megértvén az csudatételnek eredetit és alkalmasságát, írja meg immár az evangélista az csudatételnek módját is és rendit. És azt írja, hogy hat veder bor volt, kit ilyen renddel ír meg az evangélista [Jn 2,6]: *Valának penig ott hat kövedrek letétetvén az zsidóknak tisztulásokra, mellyekben mindenikben két-két, avagy három veder fér vala.* Vide caetera superius.

Három dolgot ír itt az evangélista ez dolog felől, ez csudatétel felől. Elsőben megjelenti, mennyi bort teremtett. Másodszor, miből teremtette. Harmadszor, mineműt. Az első felől azt írja, hogy hat veder bor volt. De azt az vedret ne úgy érts, az mennyi minállunk az veder. Mert hárommannyi is fért egyikben, mint az mennyit mi vedernek hívunk. Mert azt írja, hogy egyik vederben két-két, avagy három-három metreta fért, az mint penig az tudós emberek írnek efféle mérték felől, azt jelentik, hogy egy metretában volt közel harminc eitel bor. De erről nem szükség disputálnunk, elég ez felől azt tudni,

Ordo et modus.

- 1.
2. 3.

Ha két-két metreta egy veder bor, volt 360 eitel. Ur 45. Ha 3–3 metreta, volt 540. Ur 69. [...] Egyik vederben volt 60 eitel. De erről nem szükség sokat disputálnunk. [...] Magnitudine muneris suam magnificentiam declaravit, et si enim pro fabro haberetur, tamen hoc xenio ostendit se magnum.

hogy nem kevés volt. Mert akármely könnyen vessünk számot is, de tött egy hordó bort. Az mint penig némellyek írják, sokkal többet is. Hogy penig azt írja szent János, hogy ez vedrek voltak tisztulásnak okáért renddel rakva, erre nem kell világosb magyarázat az szent Márk beszédénél, cap. 7. [Mk 7,3]. Vide et lege, si vis.

Immár megértvén ez csudatételnek eredetét és alkalmasságát, írja meg az evangélista az csudatételnek módját és rendit [Jn 2,6]: *Valának pedig ott hat kővedrek*. Három dolgot ír az evangélista az csuda felől. Elsőben megírja, hogy mennyi bort teremtetett. Másodsor, miből teremtetete. Harmadsor, mineműt.

1. 2. 3.

1. [8v (24):] Az első felől azt írja, hogy hat vider bor volt, de azt az vidret ne úgy értsd, az minemű nálunk az vider. Mert hárommennyi is fér egyikben, mint az mennyit mi egy vidernek tartunk, avagy mondunk. Mert azt írja, hogy egyikben két-két, avagy három metreta fért. Az mint penig az tudós emberek efféle mérték felől írják, azt jelentik, hogy egy metretában volt közel 30 eitel bor. De erről nem szükség sokat disputálnunk, elég effelől azt tudni, hogy nem kevés²³ volt, mert akármely könnyen vessünk is számot reá, egy hordó bort.

Ezekben akará penig az edényekben változtatni az vizet borrá Krisztus Urunk, hogy valaki azt ne költené, hogy talán az mely edényekben hordatta Krisztus Urunk az vizet, valami bor állott volna, és annak sepreje miatt ződült volna, avagy savanyodott volna meg az víz, és minthogy zajosok voltak az vendégek, azt tudták és úgy tetszett nekik, mintha bor lött volna, és az tanítványi aztán hirdették, hogy bor volt. De holott minden tudta, hogy afféle vedrekben víz szokott (lenni) állani, senki nem ítlhette, hogy ebben csalárdság esett.

Ezekben akará penig az edényekben változtatni az vizet borrá Krisztus Urunk, hogy valaki azt ne költené, hogy talán az mely edényben hordozta [514:] Krisztus Urunk az vizet, valami bor állott volna benne, és annak sepreje miatt ződült, savanyodott meg az víz. És minthogy zajosok voltak az vendégek, azt tudták és úgy tetszett nekik, mintha bor volna, és az tanítványi hirdették oszton, hogy bor volt. Azért holott minden tudta, hogy ezféle vedrekben víz szokott állani, senki nem ítlhette, hogy ebben valami csalárdság esett.

²³ *kedves* (tollhiba)

Másodszor azt jelenti az evangélista, hogy vízből csinálta az bort Krisztus Urunk. Mely noha nagy csuda, de ha az emberek az Istennek hatalmasságát és cselekedetét úgy, az mint illik, böcsültenek és eszokban vennék, minden esztendőben az Úr Isten ezt az csudát megcselekeszi. Mert kérlek, mondd meg, miből leszen a bor? Nem vízből-e? Az bor nem az szőlőgerezdek leve-e? De miből leszen [129r:] az szőlő nedvessége? Bizony, szíja azt az szőlőtőnek vesszejéből, az szőlővessző az gyükérből, az gyükér az vízzel, esővel megnedvesítettett földből. Azért az vízből leszen az bor, sőt, ha az szőlő fáját megmetszed, semmi nem egyéb, hanem víz csepeg ki belőlle, ki az gerezdben száll, és onnat kifacsartatván borrá válik. Teszen azért most is az Isten ilyen csudákat, csak az szemünket nyitnók fel, és az ő jó voltát és hatalmasságát tudnók megismerni |és megbecsülneni|.

2da particula.

Másodszor azt jelenti az evangélista, hogy vízből csinálta az bort Krisztus Urunk. Mely noha nagy csuda, de ha az emberek az Istennek hatalmasságát, cselekedetét úgy, az mint illik, becsültenek és eszokban vennék, minden esztendőben az hatalmas Úr Isten ezt az csudát megcselekeszi. Az bor nem az szőlőgerezdek leve-e? De miből leszen az szőlő nedvessége? Bizony, veszi és szíja azt az szőlőtövek vesszejéből, az szőlővesszők az gyükérből, az gyükér az vízzel, az esővel megnedvesítettett földből, azért érted hát, hogy az vízből leszen az bor. Sőt, ha az szőlő fáját megmetszed, semmi nem egyéb, hanem víz csepeg ki belőlle, ki az gerezdben száll, és onnan kifacsartatván borrá válik. Látod-e, teszen azért az bölcs Úr Isten most is ilyen csudákat, csak nyitnók fel valaha az szemünket, és az ő felséges jó voltát és hatalmasságát tudnók megismerni egyszer.

Másodszor azt jelenti meg az evangélista, hogy vízből csinálta az bort Krisztus Urunk, mely noha nagy csuda, de az emberek az Istennek hatalmasságát és cselekedetét úgy, az mint illik, böcsültenek, ő eszokban vennék, minden esztendőben az Úr Isten ezt az csudát megcselekedé. Mert miből leszen az bor? Nem vízből-e? Az bor az szőlőgerezdek az leve. De miből leszen ez az szőlőnek nedvessége? Bizony, osztja azt az szőlőtőnek vesszejéből, az gyükérből, az gyükér az vízzel és esővel megnedvesítettett földből. Azért az vízből leszen az bor, sőt, ha az szőlő fáját megmetszed, semmi nem egyéb, hanem víz csepeg ki belőlle, ki az gerezdben száll, és onnat kifacsartatván borrá válik. Teszen azért az Isten most is ilyen csudát, csak az szemünket nyitnók fel, és az ő jó voltát és hatalmasságát tudnók megismerni.

3. *particula.* Harmadszor azt írja az evangélista meg, minemű volt az az bor. Azt mondja, hogy igen jó volt. Mert mikor az násznagynak <vőfélnek> vittek volna, és megkóstolta volna, így szólla az vőlegénnek [Lk 2,10]: *Egyebek elsőben adnak* etc. Ez igékben némellyek azt mondják, hogy adatik mielőnkben ezvilági és az mennyei jóknak külömbsege és egymással való ellenkedése. Mert az emberek úgy szoktak |:cselekedni:, az mint ez az násznagy mondja, hogy elsőben jókat és gyönyörúséges dolgokat mutatnak az embereknek, de végre rosszat hoznak elé, azaz az előbbi édesség keserúségre fordul és epévé változik. (Postquam gaudebis, vere[!] post gaudia flebis. Postquam tu flebis, post luctus ecce ridebis.)²⁴ Mert az ki ez világ után indul, nyilván így leszen dolga. Elsőben jónak és gyönyörúségesnek tetszik, de az vége igen keserű és siralmas.

Harmadszor azt írja az evangélista meg, minemű volt ez az bor. Az mondja felőlle, hogy igen jó volt. Mert mikor az násznagynak, vőfélnek vitték volna, és megkóstolta volna, így szóla az vőlegénnek [Jn 2,10]: *Egyebek elsőben adnak az vendégek eleiben jó bort, és minekutánna megborosodnak, akkor adnak alábbvalót. Te penig az jó bort ekkorra tartottad.* Ez igékben némellyek azt mondják, hogy adatik mielőnkben az világi és mennyei jóknak külömbsege és egymással való ellenkedése, mert az emberek olyanformán szoktak cselekedni, amiképpen ez az [515:] násznagy mondja, hogy elsőben jókot és gyönyörúséges dolgokat mutatnak az embereknek, de végre rosszat hoznak elő, azaz az előbbi édesség keserúségre fordul és epévé változik. Mert az ki ez világ után indul, nyilván így leszen dolga, elsőben csudálatos jónak és gyönyörúségesnek tetszik, de a vége igen keserves, siralmas és véghetetlen óhajtás leszen.

3. Harmadszor azt írja az evangélista meg, minemű volt ez az bor. Azt mondja, hogy jó volt, mert mikor az násznagynak, vőfélynak vittek volna, és megkóstolta volna, így szólla az vőlegénynek [Jn 2,10]: *Egyebek elősször adnak jó bort* etc. Ez igékben némellyik ez világi és az mennyei jóknak külömbsege és egymással való ellenkedése, mert az emberek úgy szoktak,²⁵ az mint ez az násznagy mondta, hogy elsőben jókot és

²⁴ Sorok közötti jegyzet: Minekutánna örülsz, bizonyára az öröm után sírsz, minekutánna te sírsz, szöntén örülsz sírás után [...].

²⁵ (Tollhiba: sorkihagyás. A mondat kiegészítve: „Ez igékben némelyek azt mondják, hogy adatik mi előnkbe ez világi és az mennyei jóknak külömbsege, és egymással való ellenkedése. Mert az emberek úgy szoktak cselekedni, ...”)

gyönyörűséges dolgokat mutatnak az embereknek, de végre rosszat hoznak elé, azaz az előbbi édesség keserűre fordul²⁶ és epévé változik, mert az ki ez világ után indul, nyilván így leszen dolga. Elsőben jónak és gyönyörűségnek tetszik, |:de:| az vége igen keserű és siralmas.

Az Istennek penig és az mennyei jóknak ilyen tulajdonságok vagyón, az miképpen itt Krisztus Urunk cselekedék, hogy elsőben darabos, nehéz, keserű, de az vége és kimenetele jó, dicsíretes és gyönyörűséges. És ez |:az:| oka, hogy Krisztus Urunk az hitván bor után jobbat ada az vendégeknak. Mintha azt jelentené, hogy az ki őutánna indul, elsőben savanyú, nyomorult élete leszen, de végre gyönyörűséges italt ad nekünk az ő Atyjának országában, mikor az ő asztalánál őket megvendégeli, mely után soha nem szomjúhozna, az mint mondja Joannis 4. [Jn 4,13–14]. [129v:] De hihető, hogy Krisztus Urunk jobb bort csinála az elsőnél, azért, hogy megmutassa, hogy az Isten valamit jókedvűből és áldásából és véletlenül adott az embereknek, az sokkal jobb és kedvesb, hogynem mint az mihez fáradsága és munkája után jut. És hogy innét megtelessék, hogy az Isten ura, és feljebbvaló az természetnél. Úgy mint ki jobbat teremthet,²⁷ hogynem mint az természet nemzhet. Az első bort az természet nemzette volt, az másikat Isteni hatalom. Némellyeknek szokások penig ez: ha az jobb az,²⁸ mit itt mond az násznagy, hogy elsőben jó bort adjanak az vendégnek, és azután hozzanak alább valót, avagy hogy elsőben alább valót adjanak, és azután jobbat? Ennek megítélése nem ide való, hagyjuk az borcsiszárookra [a. m. borkereskedőkre] és az tobzódókra, kiknek bölcsebb az inyek és kóstolások, ízlésük, hogynem az lelkek és fejek.

1.

<hol jobb, hol> rosszabb, és kérdés támadhat felőle, hogy

Az Istennek penig és az mennyei jóknak ilyen tulajdonságok vagyón, az miképpen itt Krisztus Urunk cselekedik, hogy elsőben darabos, nehéz, keserű, de az vége és kimenetele jó, dicsíretes és gyönyörűséges.

Ez az oka, hogy Krisztus Urunk az hitván, megzagyvált bor után jobbat és gyönyörűségesbet ada az vendégeknak. Mintha azt jelentené, hogy az ki őutánna indul, elsőben sanyarú, kereszt alá vettetett, nyomorult élete leszen, de végre gyönyörűséges italt ad nekik az ő Atyjának országában, mikor az ő asztalánál őket megvendégeli, mely után soha senki meg nem szomjúhozik.

Szép magyarázat ez is.

²⁶ for<dul>dul (tollhiba másoló által javítva)

²⁷ Úgy mint ki jobbat teremthet <úgy mint> (szókettőzés másoló által javítva)

²⁸ penig <jobb> |:ez:| ha az |:jobb:| az, (tollhiba másoló által javítva)

De hihető, hogy Krisztus Urunk azért csinálja jobb bort az elsőnél, hogy megmutassa azzal, hogy az Felséges Úr Isten valamit ingyen, jókedvéből és áldásából és véletlenül ad az embereknek, az sokkal jobb és kedvesb, hogynem mint az, kihez fáradsággal és sok munka után jutnál. És hogy innét megtessék, hogy az Felséges Úr Isten az természetnek ura legyen, és hogy annál feljebb való legyen, úgymint ki jobbat teremthet, hogynem mint őmagában minemű az természet. Az miképpen itt, látod-e, az első bort, az mellyel itt az vendégek élének, lakozának, mulatának, először az természet nemzette volt. Az másikat csak hertelenséggel az isteni erő, az isteni hatalom. Mellyik szokás pedig jobb, ha azé, az mit itt mond az násznagy, hogy elsőben jobb bort adjanak az vendégnek, és azután hozzanak alábbvalót, avagy hogy elsőben alábbvalót adjanak, és azután jobbat, ennek megítélése nem ide való, az borcsiszárookra [a. m. borkereskedőkre] és az tobzódókra hagyjuk ennek ítéletit, kiknek bölcsebb az ínyek [516:] és kóstolások, ízlések, hogynem az elméjek és az fejek.

Remorare[?]

Az Istennek pedig és az mennyei jóknak ilyen²⁹ tulajdonságok vagyón, az miképpen itt³⁰ Krisztus Urunk cselekedett, hogy elsőben darabos, nehéz, keserű, de az vége és kimenetele jó, dicsíretes és gyönyörűség. És ez oka, hogy Krisztus Urunk az hitván bor után jobbat ada az vendégeknek, mintha azt jelentené, hogy az ki őutánna indul, elsőben sonyorú, nyomorult élete leszen, de végére gyönyörűség italt ad nekik az ő Atyjoknak országában, [9r (25):] mikor az ő asztalánál őket megvendégeli, mely után soha nem szomjúhoznak, az mint mondja Joh. 4. [Jn 4,13–14]. De hihető, hogy Krisztus Urunk jobb bort csinálja az elsőnél azért, hogy megmutassa, hogy az Isten valamit jókedvéből és áldásából és véletlenül ad az embereknek, az sokkal jobb és kedvesebb, hogynem mint az, kihez fáradsága és munkája után jut. És hogy ismét megtessék, hogy az Isten ura, és feljebbvaló az természetnél, úgymint ki jobbat teremthet, hogynem mint az természet teremtett. Az első bort az természet nemzette volt, az másikat isteni hatalom. Hinc Joh. 3. 2. [Jn 3,2] et 2. Cor. 5. 19. [2Kor 5,19].

3tia pars. Utószor halljuk meg az csudatétel felől, micsoda ítéletet teszen az evangélista [Jn 2,11]: *Ez első jegyet cselekedé Jézus galileabeli Kánában* etc. Három dolgot mond ez csudatétel felől. Elsőben, hogy ez volt első

²⁹ *ilyen ilyen* (szókettőzés)

³⁰ <itt> itt (szókettőzés másoló által javítva)

csudatétele a Krisztusnak. Honnat meghamisíthatni azokat és azoknak írásokat, kik azt írják, hogy Krisztus Urunk még gyermekkorában is sok csudákat tött, az minemű fabulákat sokakat beszélnek most is az barátok. Sőt, ugyan könyveket is írtak rólla, és ugyan jó rendbeli emberek írják, minemű csudákat tött Egyiptomban, mikor gyermekkorában oda futottak volt az szülejek vélle, kik mind csak költött dolgok. Mert ha ez volt első csudatétele, immár akkor 30 esztendősnél nagyobb vala, tehát gyermekkorában semmi csudákat nem cselekedett.

Utószor halljuk meg, az csudatétel felől micsoda ítéletet teszen az evangélista, kiről így szól [Jn 2,11]: *Ez első csudát tevő Jézus*. Vide textum supra.

Három dolgot mond ez csudatétel felől. Elsőben azt mondja, hogy ez volt első csudatétele Krisztus Urunknak. Honnan meghamisíthatni azokat és azoknak írásokat, kik azt írják, hogy Krisztus Urunk még gyermekkorában is sok csudát tött, az minemű fabulákat sokakat beszélnek most is az barátok, sőt még ugyan könyvet is írnak rólla, és ugyan jó rendbeli emberek írják, minemű csudákat tött Egyiptomban, mikor kicsin gyermekkorában odafutottak volt az szülei vélle, kik mind csak költött dolgok. Mert ha ez volt első csudatétele, immár ekkorban 30 esztendősnél nagyobb vala, tehát érted az evangélista beszédéből, hogy semmi csudát³¹ gyermekkorában nem cselekedett.

Utószor halljuk meg ez csudatétel felől, micsoda ítéletet teszen az evangélista [Jn 2,11]: *Az első jegyet cselekedé Jézus galileabeli Kánában*. Három dolgot [ír]³² ez csuda dolog felől, avagy csudatétel felől. Elsőben, hogy ez volt első az csudatétele az Krisztusnak. Honnat meghamisíthatni azokat és azoknak írásokat, kik azt írják, hogy Krisztus Urunk még gyermekkorában is sok csudákat tett, az minemű fabulákat sokakat beszélnek most is az barátok, sőt ugyan könyveket is írtak rólla, minemű csudákat tett Egyiptomban, mikor gyermekkorában oda futottak volt az ő szülőjék vélle.³³ Kik mind csak költött dolgok, mert ha ez volt csudának első tétele, immár akkor 30 esztendősnél nagyobb vala, tehát gyermekkorában semmi csudát nem cselekedett.

Másodszor, okát megmondja az csudatételnek [Jn 2,11]: *Megjelenté az ő dicsőségét*. Ez hát az Krisztus csudatételének mind vége és oka,

³¹ <30> csudát (tollhiba másoló által javítva)

³² [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

³³ mellé (tollhiba)

[Olvashatatlan jegyzet.]

et cap. 17. in [...]
monte Tabor.

hogy az ő méltósága és dicsősége kijelentessék. [13or:] Ez pedig az dicsőség nem az örök istenség, a mint az pápások veszik, hanem hogy ő Istennek fia és az igaz Messiás. Az mint megmagyarázza szent Péter 1. Ep. 1. v. 21. [1Pét 1,21]. Vőn az Atyjától dicsőséget és tisztességet, mikor a nagy dicsőségből ilyen szózat hallaték felőlle [:Matt. 3.:] [Mt 3,17]: *Ez az én szerelmes fiam* etc. Ihol megmondja szent Péter, micsoda legyen az Krisztus dicsősége. Nem az, hogy örök Isten, hanem hogy az örök Istennek fia.

Másodszor, okát mondja az csudatételnek, mikor így szól [Jn 2,11]: *Megjelenté az ő dücsőségét*. Látod-e, érted hát, micsoda minden csudatételének vége és oka, hogy az ő méltósága és dücsősége kijelentessék. Ez pedig az dücsőség, nem az örök istenség, az mint az pápások viszik, hanem az, hogy ő Istennek fia legyen és igaz messiás legyen, az mint megmagyarázza szent Péter 2. Ep. 1. v. 17. [2Pét 1,17], ahun így szól: *Vőn az atyától tisztességet és dücsőséget, mikor az nagyságos dücsőségből ilyen szózat hallaték: Hic est filius meus dilectus* etc. Ihol, látod-e, mely szépen megmondja szent Péter, micsoda legyen az Krisztus dücsősége. Nem az ugyan, hogy ő örök Isten. Hanem hogy az örök Istennek fia.

2. Másodszor, okát megmondja az csudatételnek [Jn 2,11]: *Megjeleni az ő dücsőségét*. Ez hát az Krisztusnak minden csudatételének vége és oka, hogy az ő méltósága és dücsősége kijelentessék. Ez pedig az dücsőség nem az örök istenség, az mint az pápások veszik, hanem hogy az Istennek fia és az igaz Messiás, az mint megmagyarázza szent Péter 2. Eph. 1. v. 13.[!] [1Pét 1,21]. Vőn az Atyjától tisztességet és dücsőséget, mikor az nagy jószágos[?] ³⁴ dicsőségből ilyen szózat hallaték öfelőlle [Mt 3,17]: *Ez az én szerelmes fiam, kiben nekem kedvem től, őtöt hallgassátok*. Ihon megmondja szent Péter, micsoda legyen az Krisztus dücsősége, nem az, hogy örök Isten, hanem hogy az örök Istennek fia.

Harmadszor, honnat mutatja meg az evangélista ez csudatételnek hasznát [Lk 2,11]: *És hívének őbenne* etc. Azaz tökéletesen elhitték, vagy elhivék, hogy ő az igaz Messiás, és az ő tanítása és tudománya igaz, és hogy őáltala találtathatik meg az üdvesség. Mert hogy itt is kavillázkodnak [a. m. köntőrfalaznak] az háromságimádók így szól-

³⁴ óságos (tollhiba)

ván: Az kiben hinnünk kell, örök Isten az. De az Krisztusban hinnünk kell. Azért az Krisztus örök Isten. Erre az válasz leszen, hogy az első mondás nem áll meg, hanem jó módjával. Mert olvassuk, hogy az emberekben is hittek az Istennek népei. Exod. 14. |v. 31.:| [2Móz 14,31]: *És hűn az nép az Úrban* (az Istenben), és az ő szolgájában, Mózesben. 2. Par. 20. [2Krón 20,20]: |:Azt mondja az Júda férfainak és az ártatlan lakóinak: | *Higgyetek az ti Uratokban, Istenetekben, és békességben maradtok, higgyetek az ő prófétájában, és minden dolgok jól esik.* De mi legyen valakiben hinni, és hogy ez szólásnak módja senkit örök Istené nem tehet, avagy nem teszen, másszor is megmutogattuk.³⁵

*Argumentum adversus.
Responsio.*

*Luc. 16.[Lk 16,29]:
Ábrahám az gazdag embernek: Vannak [Mó]-
zessek és próféták,
hallgassák, higgyenek
őbennek, vagy őnekik.*

[517:] Harmadszor, hasznát mutatja meg az evangélista ez csudatételnek, mikor így szól [Jn 2,11]: *És hívének őbenne* etc. Azaz tökéletesen elhivék, hogy ő az igaz messiás, és hogy az ő tudománya és tanítása igaz, és hogy őáltala találtathatik meg az üdvesség. Merthogy itt így kábálkodnak az háromságimádók: Az kiben hinnünk kell, örök Isten az, de az Krisztusban hinnünk kell, azért az Krisztus örök Isten. Erre az válasz ez, hogy az első mondás nem áll meg soha jó módjával. Mert olvassuk, hogy az emberekben is hittek az Istennek népei, Exod. 14. [2Móz 14,31] ilyen írást olvasunk Mózes felől: *És híve az nép az Úrban, és az ő szolgájában, Mózesben.* 2. Paralip. 20. [2Krón 20,20]: *Higgyetek az tü Uratokban, Istenetekben, és békességben maradtok. Higgyetek az ő prófétáiban, és minden dolgok jól esik.* De mi legyen valakiben hinni, és hogy ez szólásnak módja örök Istené nem teszen, másszor is megmutogattuk.³⁶

Harmadszor hasznát mutatja meg az apostol ez csudatételnek [Jn 2,11]: *És hívének őbenne.* Azaz³⁷ tökéletesen elhivék, hogy ő az igaz Messiás, és az tudománya és tanítása igaz, és hogy őáltala találtathatik meg az üdvesség. Merthogy itt is így szólnak az hazugságimádók: Az kiben hinnünk kell, örök Isten az, de az Krisztusban [9v (26):] hinnünk kell, azért az Krisztus örök Isten. Erre ez az válasz, hogy az első mondat nem áll meg, hanem jó módjával, mert olvassuk, hogy az emberekben is hittek az Istennek népei. Exod. 14. [2Móz 14,31]: *És híve az nép az Úrban és az ő szolgálában, Mózesben.* 2. Para. 20. [2Krón 20,20]: *Higgyetek az tü Uratokban, Istene-*

3.

³⁵ Utalás a 185. beszédre.

³⁶ Utalás a 185. beszédre.

³⁷ Az (tollhiba)

tekben, és békességben maradtok. Higgyetek az ő prófétájában, és minden dolgotok jól esik. De mi legyen valakiben hinni, erről másszor szólottunk, con. 155. et 3.³⁸

Itt azért az Krisztusban hinni nem egyéb, hanem azt elhinni, hogy ő volt az igaz Messiás, az mint szól az Szentírás, de képmutatásból szállanak ama farizeusok, Matt. 22. [Mt 22,16]: *Tudjuk, hogy igazmondó vagy, és az Istennek útjára egyenesen igazgatsz, nem gondolsz senkivel, és nem nézel az embereknek személyére.* És az mit Nikodémus monda, Joan 3. [Jn 3,2]: *Tudjuk, hogy Istentől jött mester, tanító vagy* etc. Valaki ezt vallja és hiszi az Krisztus felől, és az ő tanítását, nyomdokit követi, ez hiszen az Krisztusban, és annak leszen örök élete. Ámen.

Itt azért az Krisztusban hinni semmi nem egyéb, hanem azt elhinni, hogy ő volt az igaz Messiás. És az mint jól, de képmutatásból szólnak amaz farizeusok, Mat. 22. [Mt 22,16]: *Tudjuk, hogy igazmondó vagy, és az Istennek utána egyenesen igazgatsz. Nem gondolsz senkivel, és nem nézsz az embereknek személyére.* És az mit Nikodémus monda, Joann. 3. [Jn 3,2]: *Tudjuk, hogy Istentől jött tanítómester vagy, mert senki nem teheti az jeleket, az mellyeket te téssz, hanem ha Isten leend azzal.* Látod-e, valaki azért ezt vallja és hiszi az Krisztus felől, és az ő tanításit, nyomdokit követi, ez hiszen az Krisztusban, és ennek vagyon örök élete. De valaki így benne nem hiszen, akármit higgyen különben, nem ismeri az az igaz Krisztust.

Sőt, ezt azért az Krisztusban hinni nem egyéb, hanem azt kell hinni, hogy ő volt az igaz Messiás, és az mint jól szólnak az farizeusok, Matt. 22. [Mt 22,16] (noha képmutatásból): *Tudjuk, hogy igazmondó vagy, és az Istennek utára egyenesen igazgatsz. Nem gondolsz senkivel, és nem néssz [a. m. nézel] az embereknek személyire.* És az mint Nikodémus Joh. 3. [Jn 3,2]: *Tudjuk, hogy Istentől jött mester, tanító vagy.* Valaki ezt vallja és hiszi az Krisztus felől, és az ő tanításit, nyomdokit követi, és leszen az Krisztusban, és ennek vagyon örök élete. Ámen.

³⁸ Utalás a 3. és 155. beszédre. Az utalás feltételezhetően Enyedi beszédeinek számára vonatkozik. A jelzett beszédek szövege ma nem ismert.

192. beszéd (K5, Sz)

K5 || [130v:] Concio CXCII. Psal. 2. v. 1. [Zsolt 2,1]:

[Fr]ustra [f]remunt
contra Deum homines

Mit tegzelődnek az pogánok, és az nemzetségek elmélkednek haszontalan dolgok felől? Etc.

[518:] Psalmus secundus. [Zsolt 2,1]

|| Sz

Mit regzelődnek az pogánok, és az nemzetségek elmélkednek haszontalan dolgok felől? Feltámadtak az földnek királyi, és az földnek fejedelmi egybegyűltenek az Úr ellen és az krisztussa ellen, ezt mondván: Szaggassuk el az ő köteleket és rázzuk le nyakunkról az ő jármokat! Az ki mennyekben lakik, megneveti őket. És az Úr megcsúfolja őket. Akkor megszólítja őket haragjában, és búsultában megháborítja őket. Engemet pedig ő tölt királlyá az ő szent hegyén, az Sionon, prédikálván az ő parancsolatát mondá az Úr énnekem: Én fiam vagy te, én ma szültelek tégedet. Kérjed éntőllem, és örökségül adom tenedek az pogánokat, és az te birodalmod alá vetem az földnek határit. Vaspálcával bírod őket, és miképpen az cserépedént, öszverontod őket. És mostan, tü királyok, értsétek meg, tanuljátok meg tü, kik ítélitek az földet. Szolgáljatok az Úrnak félelemmel, és örvendjeteek őneki rettegéssel! Apolgassátok az ő tudományát, hogy valamikor meg ne haragudjék az Úr, és elnézzetek az igaz Úrról, mikor hirtelen felgerjed az ő haragja. Bódogok mindnyájan, valakik őbenne bíznak.

Mely haszontalan és veszedelmes dolog legyen az Isten ellen és az ő végezése ellen tuszkodni, sok számtalan példák és az szenteknek tanúbizonságtételi is világosan megmutatják. Mert ugyanis nem lehet ez világon annyi és oly erős nemzetség, oly hatalmas fejedelemség, annyi tanács, eszesség, bölcsesség, az ki az mindenható Úrhoz képest semmi nem volna, az mint Salamon is mondja Pro. 21. [Péld 21,30]: *Nincs bölcsesség, nincs eszesség, nincs tanács az Úr ellen.* Ugyanezt bizonyítja és vallja szent Dávid is ez mostan megmagyarázott dicsőretben, és megmutogatja, hogy az kik az Úr végezése

ellen rugoldoznak, nemhogy az ő szándékokat vihethék végben, de őmaguknak szégyenvallást és veszedelmet szereznek.

Mely haszontalan és veszedelmes dolog legyen az Isten ellen és az ő végezése ellen tusakodni, sok számtalan példák és az szenteknek tanúbizonyágtételek világosan megmutatják. [519:] Mert ugyanis nem lehet ez világon annyi és oly erős nemzetség, oly hatalmas fejedelemség, annyi tanács, annyi eszesség, annyi bölcsesség, az ki mindenható Úrhoz képest olyan nem volna, mint egy semmi, az mint az bölcs Salamon is mondja Pro. 21. [Péld 21,30]: *Nincs bölcsesség, nincs tanács, nincs eszesség az Úr ellen.* Ugyanezent bizonyítja és vallja Dávid is ez mostan meghallott dicséretben, és megmutogatja, hogy az kik az Úr végezése ellen rugoldoznak, nemhogy az ő szándékokat vihethék véghez, de őmaguknak szégyenvallást és veszedelmet szereznek.

- Partes.* Vagyon pedig ez éneknek 3 fő része. Mert elsőben azt írja meg az
1. próféta, ezvilági hatalmasok mint támadtak az Úrra, és viszontag,
 2. az Úr mint bánik velük. Másodsor, azt jelenti meg, minemű méltóságra és böcsületre emeli fel az Úr azokat, az kiket az ő oltalma alá fog. Az harmadik részében inti az próféta ezvilági hatalmasokat és fejedelmeket, hogy az Úrnak minden engedelmisséggel és félelemmel szolgáljanak. De hogy mi ezeket jobban megérthessük, és innét hasznos tanúságokat vehessünk, szükség mindenek előtte meglátunk, ez az dicsíret kiről íratott és szól. Mert vadnak, kik ezt egyenesen csak az Krisztusra magyarázzák, némellyek pedig Dávidra, némellyek mind az kettőre, tudniillik bötű szerént Dávidra, lelki értelem szerént az Jézus Krisztusra.

Vagyon pedig ez meghallott dicséretnek három része. Mert elsőben azt írja meg az próféta, ezvilági hatalmasok mint támadtak az Úrra, és viszontag, az Úr mint bánik velük. Másodsor, azt jelenti meg, minemű méltóságra és böcsületre emeli fel az Úr azokat, az kiket az ő szárnya, oltalma alá fog. Az harmadik részében inti az próféta ezvilági hatalmasokat és urakat, fejedelmeket, hogy az Úrnak nagy engedelmisséggel, szilígyiséggel legyenek. De hogy mi ezeket jobban megérthessük, és hogy innét magunknak hasznos tanúságokat vehessünk, szükség mindeneknek előtte meglátunk, ez az dicsíret kiről íratott és kiről szól. Mert vadnak, ollyatének, az kik egyenesen, teljességesen csak az Krisztusra magyarázzák, némellyek pedig egyenesen Dávidra, némellyek pedig mind az kettőre, tudniillik bötű szerint Dávidra, lelki értelem szerint az Jézus Krisztusra.

Ez vélekedések közül pedig az utolsó, mely az harmadik, legigazb, mert az első semmiképp meg nem állhat, azoknak, tudniillik, értelmek, kik azt mondják, hogy mind bötű szerént, [131r:] s mind história szerént, s mint lelki értelem szerént vagy on írva ez dicsíret az Jézus Krisztusról. Mellyet bizonyos okokból bizonyíthatni meg: Először, mert nemcsak az zsidó bölcsek, hanem az keresztyén tudós, magyarázó doktorok is vallják, hogy ez dicsíret Dávidhoz is illik, és őrólla is igazán magyaráztathatik.

Con[tra] inte[n]tum. Buce[rus], Calvinus, Mu[n]sterus, Tremellius.

1.

Ez vélekedések közzül pedig az utolsó, mely az harmadik, legigazb, mert az első semmiképp meg nem állhat, azoknak, tudniillik, értelmek, kik azt mondják, hogy mind bötű, s mind história szerint, s mint lelki értelem [520:] szerint vagy on írva ez dicsíret az Jézus Krisztusról. Mellyet ilyen conditióval, ilyen okkal bizonyíthatni meg: Először, mert nemcsak az zsidó bölcsek, az bölc s írástudó keresztyén doktorok is vallják, hogy ez dicsíret Dávidhoz is illik, és őrólla igazán magyaráztathatik.

1.

Másodsor, mert mikor ez dicsíret iraték, még akkor Krisztus Urunk ingyen sem született vala. Itt pedig oly dologról szól az próféta, az ki immár még előtte annak¹ jelen vala, mikor pedig az Ótörvényben az jövendő dolgokról, és Messiásról vagy on beszéd. Ugyan megmondja az próféta, hogy még azok jelen nincsenek, hanem ezután lesznek meg, de itt az Írás nem úgy szól.

2.

Harmadsor, innét is megtetszik, hogy bötű, história szerint nem az Jézusról vagy on ez dicsíret írva, mert az ő idejéhez és személyéhez nem illenek mindezek, ahol azt írja az próféta, hogy az pogánok és királyok feltámadtak az Úrnak Krisztussa ellen. De ezfélet nem olvasunk az Újtestamentumnak históriájában. Mert Pilátus, az kiről vagy on emlékezet Act. 4. [ApCsel 4,27], király nem vala.²

2.

Harmadsor, innét is megtetszik, hogy bötű és história szerint nem az Jézusról vagy on ez dicsíret írva, mert az ő idejéhez és személyéhez nem illenek mindezek. Azt írja itt az próféta, hogy az pogánok és királyok feltámadtak az Istennek Krisztusa ellen. De ezfélet nem olvasunk az Újtestamentumnak históriájában. Mert Pilátus, az kiről

3.

¹ <avagy> |:annak:| (tollhiba másoló által javítva)

² A Székelykeresztúri Kódex másolója a második és harmadik magyarázat bekezdéseit összecserélte.

vagyon emlékezet Act. 4. [ApCsel 4,27], király nem vala, és főképpen nem az pogánok, hanem csak az zsidók támadának fel az Jézus ellen. Mint az história megmutatja, és főképpen Pilátusnak nyelve vallása, Jo. 18. [Jn 18,35]: *Az te nemzeted és az papi fejedelmek adtak téged én kezemben.* Más az, hogy itt az pogánok azon tanácskoznak, miképpen szaggathassák el az Krisztusnak az ő köteleit, és igáját vethessék el nyakokról. De ez az Jézus sem az rómaiakon, sem az több pogánokon külsőképpen nem uralkodott, és senki az ő igájából nem kívánta nyakát kivonni.

3. Másodszer, mert mikor ez dicséret iraték, még akkor Krisztus Urunk ingyen sem született vala. Itt pedig az Ótörvényben az jövendő dolgról és Messiásról vagyon beszéd. Ugyan megmondja az próféta, hogy még azok jelen nincsenek. És főképpen nem az pogánok, hanem csak az zsidók támadának fel az Jézus ellen. Mint az szent história világosan megmutatja, és főképpen Pilátusnak az önnönmaga nyelve vallása bizonyítja ezt meg, mikor így szól, Jo. 18. [Jn 18,35]: *Saját az te nemzeted és az papi fejedelmek adtak tégedet az én kezemben.* Más az, hogy itt az pogánok azon tanácskoznak, miképpen szaggassák el az Krisztusnak kötelét, és igáit miképpen vethessék el nyakokról. De tudod, hogy az Jézus sem az rómaiakon, sem az több pogánokon külsőképpen nem uralkodott, és senki az Krisztus igájából nem kívánta nyakát kivonni.
4. Negyedszer, innét is megtetszik, mert bötű szerént ez dicsíret nem szól az Jézusról, hogy az mi itt meg vagyon írva, egy személyről és üdőről szól, az mint ez igéknek rendi és folyása megmutatja. [131v:] De az Újtestamentumnak doktori, mikor ez psalmusnak mondásit az Jézusra alkalmaztatják, nem mind egy üdőre néznek. Mert az eleit [Zsolt 2,1], *Quare fremuerunt* etc., arra az üdőre magyarázzák Act. 4. [ApCsel 4,25], mikor Krisztus Urunk mennybenmeneteli után az papi fejedelmek az apostolokat tiltanak az prédikállástól. Amaz mondást [Zsolt 2,7], *Én fiam vagy te* etc., szent Pál magyarázza Act. 13. [ApCsel 13,33] az Krisztus feltámadásáról. Amazt pedig [Zsolt 2,9], *Bírod ezeket vasvesszővel*, Apoc. 2. [Jel 2,27] az Jézus országlására magyarázza, ki még jövendő, és ezideig még nem lött. Melyből nyilván megtetszik, hogy bötű szerént ez dicsíret nem íratott Krisztus Urunk felől.

Negyedszer, innét is megtetszik, mert bötű szerint ez dicséret nem szól az Krisztusról, hogy az mi itt meg vagyon írva, egy személyről

és egy időről szól, az mint ez igéknek rendi és [521:] folyása megmutatja. De az Újtestamentumnak doktori, mikor az psalmusnak mondásit az Jézusra alkalmaztatják, nem mind egy üdőre néznek. Mert ez psalmusnak az eleit [Zsolt 2,1], tudniillik mikor így szólt az próféta, *Miért regzelődnek az pogánok, és az nemzetségek elmélkednek haszontalan dolgok felől*, mondom, ez igéket az Újtestamentomnak doktori arra az üdőre magyarázzák [ApCsel 4,25], mikor Krisztus Urunk mennybemeneteli után az papi fejedelmek az apostolokat tiltanák az prédikállástól. Amaz mondást viszontag [Zsolt 2,7], *Én fiam vagy te, én ma szültelek tégedet, szent Pál magyarázza [ApCsel 13,33] az Krisztus feltámadásáról. Amazt pedig [Zsolt 2,9], *Bírod ezeket vas-pálcával*, Krisztus Urunk Apoc. 2. [Jel 2,27] az Jézus országlására magyarázza, ki még jövőendő, és még ezideig meg nem lött. Mellyekből nyilván és világosan megtetszik, hogy bötű szerint ez dicséret nem íratott Krisztus Urunk felől.*

Act. 4.

Act. 13.

De azért azoknak is ítéletek hamis, az kik azt mondják, hogy ez az írás teljességgel csak Dávidról vagyon írva. Mert még az zsidó doktorokban is vadnak, kik azt lelki értelem szerént az Messiásra magyarázzák, és az Újtestamentumnak doktori világosan sok mondásokat ez dicsíretből az Jézus Krisztusra alkalmaztatnak. Azért nyugodjunk meg [azon:], hogy ez dicsíret bötű és história szerint vagyon írva Dávidról, de lelki értelem szerint az Messiásról és az ő tanítványiról, és ez utat követvén kezdjük ez igéknek magyarázatjához.

De azért azoknak is ítéletek hamis, az kik azt mondják, hogy ez az írás totaliter szent Dávidról vagyon írva. Mert még az zsidó doktorokban is vadnak, kik ezt spiritualiter, lelki értelem szerint az Krisztusra magyarázzák, és az Újtestamentomnak doktori világosan sok mondásokat ez psalmusból az Jézus Krisztusra alkalmaztatnak. Azért nyugodjunk ebben meg, hogy ez dicséret bötű és história szerint vagyon írva Dávidról, de lelki értelem szerint az Messiásról és az ő tanítványiról, az apostolokról, és ez utat követvén kezdjük ez igéknek magyarázatjához.

Mondám, hogy legelsőben az íratik meg, ez világi fejedelmek miképpen támadtak fel az Úr és az ő Krisztussa ellen, kiről így szól ál-mélkoldva az próféta [Zsolt 2,1]: *De mit tegzelődnek, mit kászolódnak [a. m. készülődnek] az pogánok?* Gyakorta hallották az keresztyének, miképpen az Úr Isten Saul királt megver|:t|e, és helyette elsőben Sámuel próféta által Izrael királyává választá az felkent Dávidot, az-

után Saul halála után az Júda nemzetsége, és végre az egész Izrael választá magának királyul. [132r:] Kit mikor az filiszteusok, kik Sault megölik és népét levágák, és az több környül való pogány népek, ammoniták, moábiták és egyebek megértették volna, azt ítélik, hogy könnyen Dávidot, az még új volna az birodalomban, elveszthetnék, mivelhogy csak akkor ölék meg Sault, ki azelőtt őrajtok uralkodott vala, és hogy Dávid még csak új vala az királyságban. Annakokáért tanácsot tartának egymással, frigyét kötének, erőssen készülni kezdenek, hogy teljességgel az zsidók birodalmát nyakokról levetnék, és az ő uralkodásoknak véget vetnének. Mellyet mikor látott és megértett volna Dávid, úgy írta és éneklé ez dicséretet [Zsolt 2,1]: *De mi lelte, úgymond, az pogánokat, mit tegzelődnék* etc.

Mondám, hogy legelsőben az íratik meg, ez világi fejedelmek miképpen insurgáltak [a. m. keltek fel], támadtak fel az Úr és az ő Krisztussa ellen, kiről így szól álmélkodva az próféta [Zsolt 2,1]: *De mit regzelődnék, mit kászolődnak* [a. m. készülődnék] *az pogánok?* Gyakorta hallották az keresztyének, miképpen az Úr Saul királt megveré, és helyette elsőben Sámuel próféta által [522:] Izrael királyává választá éz felkente Dávidot, azután Saul halála után az Júda nemzetsége, és elvégre egész Izrael választá magának királyul. Kit mikor az filiszteusok, kik Sault megölik és népét levágák, és az több környül való pogán népek, úgymint ammoniták, moábiták és egyebek megértették volna, azt ítélik, hogy az még Dávid új volna az birodalomba, az királyságban, csak igen könnyen elveszthetnék, mivelhogy csak akkor ölték vala meg Sault, ki azelőtt őrajtok uralkodott vala, és hogy Dávid még csak új, tudatlan vala az királyságban. Annakokáért tanácsot tartának egymással az pogán fejedelmek, frigyét kötének egymással, megegyezének, erőssen kezdenek készülni, regzelődni, hogy teljességgel az zsidók birodalmát nyakokról levetnék, és az ő uralkodásoknak véget vetnének. Mellyet mikor látott és megértett volna Dávid, úgy írta, látod-e, és éneklé ezt az dicséretet [Zsolt 2,1]: *De mi lelte, úgymond, az pogánokat, mit regzelődnék* etc. Vide textum.

1. *advert.* Innét elsőben tanuljuk meg azt, hogy valaki az Istentől rendeltetett személyek ellen támad és tusakodik, de az Isten ellen támad az. Mert noha az filiszteusok, moábiták, ammoniták Dávid ellen tanácskoznak vala, de azért azt mondja az próféta, hogy Isten ellen támadtak. Azt írja szent Pál Ro. 13. [Róm 13,1], hogy minden fejedelemség Istentől vagyon. Valaki azért az fejedelmek ellen támad, Isten rendelese ellen támad. Azért mondja az Úr Isten mind Mózesnek [2Móz

16,8], s mind Sámuelnek, mikor az község ellenek felzendüle [1Sám 8,7]: *Nem tüellenetek támadtak, nem tütöket vetettek meg, hanem engemet.* Holott azért Dávid is tudja vala, hogy őt az Isten választotta és kente királlyá, azt mondja, hogy az kik őellene támadtanak, Isten ellen támadtanak. És innét minden igaz keresztyén és hű ember vigasztalást és bátorságot vehet magának. Ha tudja, hogy nem álnaksággal és mesterséggel jutott valamely tisztviseléshez és méltósághoz, elhiggye, [132v:] hogy valakik ellene támadnak, az Úr ellen támadnak, és vagyon jó erős patrónussa és megoltalmazója, ki ellen senki nem állhat, hanem egyszer akit szárnya alá vött, mindenek ellen megoltalmazza.

Innét elsőben tanuljuk meg azt, hogy valaki az Felséges, Mennyei Úrtól rendeltetett személyek ellen támad és tusakodik, de az Isten ellen támad az. Mert noha az filiszteusok, moábiták, ammoniták Dávid ellen tanácskoznak vala, de azért, látod-e, azt mondja az próféta, hogy Isten ellen támadtak. Azt írja szent Pál ad Rom. 13. [Róm 13,1], hogy minden fejedelemség Istentől vagyon. Valaki azért az fejedelmek ellen támad, Isten rendelése ellen támad. Ezért mondja önnönmaga is, az magosságban lakó Mennyei Úr mind Mózesnek, s mind Sámuelnek, mikor az község ellenek felzendült [1Sám 8,7]: *Nem tüellenetek támadtak, hanem énreám. Nem tütöket vetettek meg, hanem engemet.* Holott tudja vala azért Dávid is, hogy az Isten választotta és kente királlyá [523:] őtet is, azt mondja, hogy az kik őellene támadtanak, Isten ellen támadtanak. És innét minden istenfélő, jámbor, igaz keresztyén vigasztalást és bátorságot vehet magának. Ha tudja, hogy nem álnoksággal és csalárd mesterséggel jutott valamely tisztviseléshez, urasághoz és méltósághoz, elhiggye minden, hogy valakik ezek ellen támadnak, az Úr ellen támadnak. Noha ez mostani világ főképpen az igaz tanítók, prédikátorok ellen ugyan nem tartja embernek magát, ha vagy titkon, vagy szemtől szembe, gyalázzal, szitokkal, rágalmozással nem illetheti. De elhiggyék ezfélék, hogy vagyon jó és erős patrónusok, óltalmazójok ezeknek, kinek soha senki ellene nem állhat, hanem az kit egyszer szárnya alá vött, mindenek ellen mególtalmazza azt.

Hogy penig itt az Istennek krisztussán Dávidot értem és magyarázom, ezen senki ne csudálkozzék, mert immár gyakorta mondtunk, hogy ez az ige, krisztus, messiás, az Szentírásban, főképpen az Újtestamentumban, igen közönséges nevezet, és minden királyok, fejedelmek, főpapok, próféták, és még az pogányok között uralkodók is ez névvel neveztettenek. Sauld egynéhány helyen az Írás Isten krisztusának híja, és Cyrus is annak mondatik, Isa. 45. [Ézs 45,1].

Hogy pedig itt az Istennek krisztussán Dávidot értem és magyarázom, senki ezen ne csudálkozzék, mert immár nemcsak egyszer, kétszer hallották tőlem az hívek, hogy ez az ige, krisztus, messiás, az Szentírásban, de főképpen az Ótestamentumban, igen közönséges nevezet, és minden királyok, fejedelmek, főpapok, próféták, és még az pogánok között uralkodók is ez névvel neveztettenek. Saul néhány helyen az Írás Isten krisztussának híja, és amaz pogán Cyrus fejedelem is annak mondatik. Lásd meg Esa. 45. [Ézs 45,1].

Dávid pedig igen gyakorta, mint igen világosan megtetszik csak az 17. psalmusból is [Zsolt 18,51]: *Irgalmasságot cselekedik az Úr az ő krisztusával, Dáviddal, és az ő magvával mindörökké.* Noha azért az Újtestamentumban csak az egy Jézusnak tulajdonítatik az krisztusnak nevezeti, de az Ótestamentumban, az melynek <az> írását most magyarázzuk, ez igen közönséges nevezet. Azért senki ne csudálja, ha itt az krisztuson Dávidot értjük.

Dávid pedig ugyan igen gyakorta mondatik Isten krisztussának, az miképpen ez igen világosan megtetszik csak az 17. psalmusból is, ahol így szól az Úr [Zsolt 18,51]: *Irgalmasságot cselekeszem az én krisztusommal, Dáviddal, és az ő magvával mindörökké.* Noha azért az Újtestamentumban csak az egy Jézusnak tulajdonítatik az krisztusnak nevezeti, de az Ótestamentumban, az mint csak nem régen is mondtam és megmagyarázám, ez igen-igen közönséges nevezet. Azért senki ne csudálja, hogy itt az krisztuson Dávidot értjük.

2do adverte. Másodszor, ez igékben tanuljuk meg az istentelen és hű emberek tulajdonságokat. Mert vadnak oly vakmerő, gonosz emberek, kik noha látják, hogy az közönséges igazság és az Isten akaratja és végezése ellen tusakodnak, de mégis nem gondolnak velle, hanem hanyatt-homlok ellene akarnak (támadni) állani. Az miképpen ezek az pogán fejedelmek látják vala, hogy az Isten Dávidot segíti, minden dolgában eléviszi, minden ellenségítől megoltalmazza, de mégis ellene támadnak, tanácskoznak. Az hívek pedig, mikor látják ez vakmerőséget, csak elálmélkodnak rajta és csúfolják. [133r:] Honnat vagyon ennyi merészségek? Mint itt szent Dávid azt mondja, mikor látná, mint készülnek ellene az pogán fejedelmek [Zsolt 2,1]: *De miért tegzelődnek* etc. Mintha azt mondaná: Én elálmélkodom bolondságokon, és csak csudálom, hogy ezt mielik. De amazok nemcsak tanácskoznak, tegzelődnek, hanem nagy kevélyen és felfuvalkodva így szólnak [Zsolt 2,3]: *Szaggassuk el az ő köte-*

leket, és rázzuk le nyakunkról az ő igájukat. Néznek itt arra, hogy az míg Saul éle és az Istennek kedvében lőn, addig az Izrael fiai uralkodának az környül való pogánokon. De mikor Sault megölték volna, elhivék magokat, és így szóllának [Zsolt 2,3]: *Jer, rázzuk le immár őket nyakunkról.* És noha hallják vala, hogy Dávidot az Isten oltalma alá vötte, de mégis elhitték vala, hogy övék lenne az győzedelem, nemkülömben, mint amaz istentelen Capaneus, ki mikor immár úgy megostromlotta volna Thébás városát, hogy az törésen őmaga is behágna az városban, azt kiáltja vala, hogy vagy akarja Isten, vagy nem, de megveszi az várost. Azonban úgy üté egy mennykő agyon, hogy őmaga is ott hala meg, és az ő népe is hátravereték és levágték az városbeliektől.^{3*}

Görög Capane[us].

Másodszor, ez igékben tanuljuk meg az istentelen és hűtetlen embereknek [524:] [tulajdonságokat]. Mert vadnak oly vakmerő, gonosz emberek, kik noha látják, hogy az közönséges igazság és E. M. F. Úr akaratja ellen és végezése ellen tusakodnak, de mégis nem gondolnak véle, hanem hanyatt-homlok ellene akarnak állani. Az miképpen ezek az pogán fejedelmek látják vala, hogy az Isten Dávidot segíti, minden dolgában előviszi, minden ellenségítől megóttalmazza, de mégis ellene támadnak, tanácskoznak. Az hívek pedig, mikor látják ez vakmerőséget, csak elálmélkodnak rajta, és csudálják, honnan vagyon annyi merészségek? Mert itt szent Dávid azt mondja, mikor látná, mint készülnék, mint regzelődnek [Zsolt 2,1]. Mintha azt mondaná: Én csak álmélkodom bolondságokon, és csak csudálom, hogy ezt mielik. De amazok nemcsak tanácskoznak, regzelődnek, hanem még nagy kevélyen és felfuvalkodván⁴ így szólnak [Zsolt 2,3]: *Szaggassuk el az ő köteleket, és rázzuk le nyakunkról az ő igájokat* etc. Néznek itt arra ezek, hogy az még Saul éle és az Istennek kedvében lőn, addig az Izrael fiai uralkodának az környül való pogánokon. De mikor Sault megölték volna, elhivék magokat, mert látod-e, mint szólnak [Zsolt 2,3]: *Jer, rázzuk le immár őket nyakunkról.* És noha hallják vala, hogy Dávidot az Isten oltalma alá vötte, de mégis elhitték vala, hogy övék lenne az győzedelem. Nemkülömben, mint amaz istentelen Capaneus, ki mikor immár annyéra megostromlotta volna Thébás várossát, hogy az törésen őmaga is behágna az városban, torika szakadtában nagy kevélyen azt kiáltja vala, hogy vagy akarja Isten, vagy nem, de megveszi Thébás várossát. Azonban úgy üté egy mennykő agyon, hogy őmaga is ott hala meg, és népe is hátravereték és levágték az városbeliektől.*

* EUR. *Phoen.* 1172–1186; STAT. *Theb.* 10.904–6; AESCH. *Sept.* 423. etc.

3 A példát vö. 75. (9.) beszédben lévő párjával.

4 *felfuvalkod<nak>|:ván:* (tollhiba másoló által javítva)

Nemkülömben járanak az Dávid ellenségi is, mint ide alább meghalljuk. De minekelőtte arról szóllanánk, szükség ugyan ezen igék felől elmélkednünk.

Nemkülömben járanak az Dávid ellenségi is, mint ide alá meghalljuk. De minekelőtte arról szólnánk, [525:] szükség ezen igék felől elmélkednünk.

Immár megérted, miképpen ez igék bötű és história szerint Dávidról szólnak és felőlle íráttatanak. De ezt az apostolok az Jézusra és az újtestamentumbeli állapotra magyarázzák, ilyenképpen: [133v:] Miképpen az filiszteusok, mikor Saul királyt megölek, azt gondolák, hogy immár az zsidók birodalmának vége vagon, és mikor hallották volna, hogy Dávidot az Isten krisztussá, királlyá kente volna, összegyülének, megzendülének, és elvégezek, hogy teljességgel véget vessenek az zsidók uralkodásának, azonképpen az Úr Jézus idejében addig nem nyugvának az zsidók, az papi fejedelmek, míglen az Jézust megölek, kit mikor feszítetnek volna, azt hívék, hogy immár mind tudománya, s mind ómaga oda vagon. De mikor hallották volna, hogy feltamadott <volna>, az Isten halottaiból felköltötte, és az ő nevében az ő tanítványi sok csudákat cselekednének, nem gondolák, hogy ez Isten dolga, hanem összefutának, tanácskozni kezdenek, az apostolokat előhozaták, és keményen nekik megparoncsolák, hogy az Jézus nevében ne tanítanak. Kit mikor hallottak volna az tanítványok, felemelék szavokat az Úrhoz, és mondanák, Act. 4. [Ap-Csel 4,24]: *Úr Isten, teremptetted* etc. Mely igékben hasonlítatik az Jézus Dávidhoz. Mert miképpen ezt, azonképpen amazt is az Isten kicsinből nagygyá tevé, királlyá választá, imezt olajjal, amazt Szentlélekkel⁵ Messiássá felkené.

Ím, megérted, miképpen az igék bötű és história szerint Dávidról szólnak és felőlle íráttatanak. De ezt az apostolok az Jézusra és az újtestamentombeli állapotra magyarázzák, ilyenképpen, s hallgass reá: Miképpen az filiszteusok, mikor Saul királyt megölek, azt gondolák, hogy immár az zsidók birodalmának vége vagon, és mikor hallották volna, hogy Dávidot az E. M. F. Úr krisztussá, királlyá kente volna, összegyülének, megzendülének, és elvégezek, hogy véget vessenek az zsidók uralkodásának, azonképpen az Úr Jézus idejében addég nem nyugvának az zsidók, az papi fejedelmek, valamég az Jézust, az Isten-

⁵ A szó felett szövegvariáns beszúrva: [:Szentlékével:].

nek felkent Krisztussát, királyát meg nem ölék, kit mikor crucifigáltak, felfeszítettek volna, azt tudák és azt hívék, hogy immár mind tudománya, s mind őmaga oda vagon. De mikor hallották volna, hogy az E. M. F. Úr Isten feltámasztotta, halottaiból felköltötte, és az ő nevében az ő tanítványi sok és nagy csudákat cselekednének, nem gondolák meg egy cseppnyire is, hogy az Isten dolga volna, hanem összefutának, tanácskozni kezdenek, az apostolokat előhozaták, és keményen nekik megparoncsolák, hogy az Jézus nevében ne tanítanának. Kit mikor hallottak volna az tanítványok, felemelék szavokat az Úrhoz, és mondanak, Act. 4. [ApCsel 4,24–31]: *Uram, te vagy az Isten, ki teremtetted az mennyet, az földet, az tengert, mind azokban való állatokat, ki az Dávidnak, az te szolgálódnak általa ezt mondottad: Miért zúgolódnak az pogánok, és az népek miért gondolnak heábanvalókat? Felállottak az földnek királi, és az fejedelmek egybegyűltenek az Úr ellen és az ő krisztussa ellen. Mert bizony egybegyűltenek az te Szent Fiad ellen, az Jézus ellen, az kit megkentél (az Heródes, Pontius Pilatus az pogánokkal és Izraelnek népével), hogy azokat véghez vigyék, az melyeket az [526:] te kezed és az te tanácsod elvégezett volt, hogy kellene cselekedni. Mostan azért tekints az ő fenyegetésekre, és adjad az te szolgálódnak, hogy nagy bátorsággal szólják az te beszédedet. Az te kezeidet kinyitván, hogy gyógyulások, jelek és csudák levének az te szent Fiadnak, az Jézusnak neve által. És minekutánna könyörögtének volna, megmozdula a hely, ahol egybegyűltenek vala, és beteléne mindnyájan Szentlélekkel, és az Isten beszédét nagy bátorsággal szólják vala. Mely igékben, látod-e, hasonlítatik az Jézus Dávidhoz. Mert miképpen ezt, tudniillik Dávidot, azonképpen amazt is, tudniillik a Jézust az Isten kicsinből nagygyá tevé, királlyá választá, imezt, tudniillik Dávidot, olajjal, amazt Szentlélekkel Messiássá felkené.*

De miképpen Dávid ellen az filiszteusok, ammoniták, moábiták, azonképpen Jézus ellen Heródes, Pilátus és az papi fejedelmek felrezenének és támadának.

De amiképpen Dávid ellen az ammoniták, az filiszteusok, az moábiták felrezenének, támadtanak, azonképpen az Jézus ellen Heródes, Pontius Pilatus és az papi fejedelmek ellene felrezenének és támadának.

Honnat mi tanuljuk meg elsőben, mint szoktak az Újtestamentumnak doktori az ótestamentumbeli mondásokkal élni. Nem mint az pópások mondják, kik azt hirdetik, hogy mind az két helyen ugyan-

1. *advertere.*

azon dologról vagyon szó, és egyiket ugyanazon formán és nyomon kell érteni, mint az másikat, mert az mint hallod, inkább mindenkor csak az hasonlóságra néznek.

Honnat, Szent Atya Isten Lelkétől viseltetett keresztyének, tanuljuk meg elsőben, mint szoktak az Újtestamentumnak doktori az ótestamentumbeli mondásokkal élni. Nem úgy, mint az pópások mondják, kik azt hirdetik, hogy mind az két helyen ugyanazon dologról vagyon szó, és egyiket ugyan szinte azon formán és nyomon kell érteni, mint az másikat, mert az mint hallod, inkább mindenkor csak az hasonlatosságra néznek.

2. *adv.* [134r:] Másodsor, tanuljuk meg mi is, mint éljünk az Szentírásnak mondásával és példáival. Tudtak az apostolok élni véle, magokra alkalmaztatni, tanuljunk mi is etc. Voltak-e Dávid idejében, kik az ő királyságát ostromlották, bánták? Voltak Jézus Urunk idejében is, kik az ő méltóságát irigylették, és nem akarták, hogy őrajtok uralkodjék, az mint meg is izenék neki, mint az példabeszédben Luc. 19. [Lk 19,14] megjelenti: *Nem akarjuk, hogy ez uralkodjék mirajtunk.* Vallyons most is nincs-e Dávid? Nincs-e Jézus? Azaz, kiket az Isten választott, szárnya alá fogott? Vaj, bizony vagyon. Mert az mint Krisztus Urunk mondja [Mt 10,40], az kik az ő tanítványit befogadják, őtet fogadják be. Tehát most is jelen vagyon az Krisztus az ő tanítványiban. Vadnak azért most is filiszteusok, midiániták, vadnak Heródések, Pilátusok, kik bánják az Krisztus méltóságát, az ő tudományának előmenetelit. Kik most is összefutnak, tanácskoznak, készülnek. De az Istennek hívei ezen csak csudálkozhatnak, és bolygatagságokon álmélkodhatnak, és Dáviddal s az apostolokkal azt mondhatják [Zsolt 2,1]: *De mit tegzelődnek az pogánok* etc. Mely haszontalan és heábanvaló legyen ezeknek tanácskozások és igyekezetek, az következő igékben megtetszik [Zsolt 2,4]: *Az ki az mennyekben ül* etc.

Másodsor, ugyaninnét tanuljuk meg, minekünk is mint kelljen élnünk az Szentírásnak mondásával és példáival. Tudtak az apostolok élni véle, magokra alkalmaztatni, tanuljuk meg mi is, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy bizony ha voltak Dávid idejében, kik az ő királyságát ostromlották, irigylették, bánták, azonképpen Krisztus Urunk idejében is, kik az ő méltóságát irigylették, és nem akarták, hogy őrajtok uralkodjék, az mint megizenék neki, mint őmaga ama példabeszédben [527:] jelenté [Lk 19,14]: *Nem akarjuk, hogy ez uralkodjék mirajtunk.* De vallyons nincs-e most is Dávid? Nincs-e

Jézus? Nincsenek-e apostolok, az kiket az Úr Isten választott, szárnya alá fogadott? Úgy bizony, vadnak, s igenis vadnak, mind Dávid, mind Krisztus, s mind tanítványok. Mert amint Krisztus Urunk mondja [Mt 10,40], az kik az ő tanítványit befogadják, őmagát fogadják be. Érted tehát, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy most is jelen vagyon az Krisztus az ő tanítványiban. Vadnak azért most is filiszteusok, vadnak midiániták, vadnak Heródesek, vadnak Pilátusok, Kajafások, kik bánják, irigylik az Krisztusnak méltóságát, az ő tudományának előmenetelit. Kik most is összefutnak, tanácskoznak, készülnek, regzelődnek, üldözik az Krisztust az ő híveiben. Kin az Istennek [hívei]⁶ csak álmélkodhatnak, csudálkozhatnak. Dáviddal és az apostolokkal azt mondhatják [Zsolt 2,1]: *De mit regzelődnek az istencsúfolók, káromlók, és az népek elmélkednek haszontalan dolgok felől?* De ez mely haszontalan és heáavaló dolog legyen, ezféleknek tanácskozások és ügyekezetek, az következők igiből megtetszik, ahon így szól az próféta [Zsolt 2,4]: *Az ki mennyekben ül, megneveti őket, és az Úr megcsúfolja őket. Akkor megcsúfolja őket, haragjában és búsultában megháborítja őket. Engemet pedig ő tött királlyá, az ő szent hegyén, az Sionon, prédikálván az ő parancsolatit.* Mely igék noha még ez mostani tanításunkhoz valók volnának, de mivelhogy vöttem eszembe, hogy némelyek nehezlik, ha valamennyire nyúl az tantás, azokéért ez igékről való beszélgetésemet halasztom az következő tanításomra, mostan pedig az mennybeli, hatalmas, gondviselő Úrnak szent gondviselése alá ajánlom az híveket. Ámen.

Concio⁷

Az elmúlt tanításunkban, ha az Úrnak Lelkétől viseltetett hívek emlékeznek reá, vettünk volt tanúságunkra való igéket fel az szent Dávid zsoltárának második részéből, az mely igéket [528:] három részre osztottuk vala. Meghallók és megtanulók az első részéből az Újtestamentumnak doktori mint szoktak az őtestamentumbeli mondásokkal élni, s minékünk is ahhoz képest mint kelljen élnünk azokkal, az apostoloknak példájából megértők. Megtanulók azt is, hogy ha Dávid idejében voltak, kik az ő királyságát osromlották, irigylették, bánták, azonképpen Krisztus Urunk idejében is voltak, kik az ő méltóságát irigylették, és nem akarták, hogy őrajtok uralkodjék, az miképpen utánna ugyan meg is izenék, mint amaz példabeszédben megjelenté [Lk 19,14]: *Nem akarjuk, hogy uralkodjék mirajtunk.* Ahonnét megtanulók azt is, hogy most is vadnak filiszteusok, vadnak midiániták, ammoniták, vadnak Krisztus után ólalkodó, leselkedő[!] Heródesek,

⁶ [kihagyott mondatrész] (tollhiba)

⁷ A Székelykeresztúri Kódexben itt kezdődik a 192. beszéd második része.

Pilátusok, az kik bánják az Krisztusnak méltóságát és tudományának előmenetelit, az kik most is összefutnak, tanácskoznak, készülnek, regzelődnek, kin az Istennek hívei Dáviddal és az apostolokkal együtt ezféle dolgon csak álmélkodhatnak, csudálkozhatnak, és így szólhatnak [Zsolt 2,1]: *De mit regzelődnek, mit munkálkodnak az nemzetségek, elmélkedván haszontalan dolgok felől?* Jelentem vala azért az elmúlt tanításomnak az végében, hogy az következő igékből immár azt kellene meglátnunk, ezféléknek mely haszontalan és heáavaló legyen minden tanácskozások és ügyekezetek. De hogy az hívek az elmúlt tanításunkra is reá emlékezzenek, az következő tanításra is jobb fundamentumot vethessenek, mind az megmagyarázott igéket, s mind penig az mostan magmagyarázandó igéket bötű szerint elészámlálom, az hívek adjanak elmét, fület annak meghallgatására [Zsolt 2,1]: *Mit regzelődnek az pogánok.* Vide textum in concione superiori.

[529:] Maradtanak vala penig ez mostani órára ezek az igék, az hívek vegyék eszekben [Zsolt 2,4]: *Az ki mennyekben ül, megneveti őket.* Vide in superiori contione textum.

1. *adv.* Ez igékben először eszünkben vehetjük az mindeneken uralkodó Istennek és ezvilági fejedelmeknek külömségeket. Ezek felől azt írja az próféta, hogy sokan vadnak, *tegzelődnék*, úgymond, *az pogányok, az népek, az királyok, az urak.* De az Isten csak egyes-egyedül vagon. Ezek földiek, de az Isten mennyben vagon. Ezek felköltek,
2. talpokra állottak, az Isten veszteg ül, nyugszik. [134v:] Negyedszer,
3. 4. *tegzelődnék*, búsulnak, az Isten csak nevet, mosolyog. Ötödször,
5. ezek tanácsot tartnak, frigyet kötnek, az Isten csúfolja őket. Hatodszor, ezek el akarják szaggatni az köteleket és igákat. De az Isten nyakokra ülteti az ő felkent királyát. Melyekből megtetszik, hogy az Isten mindenben különböz az emberektől, és őhöz képest ezvilági hatalmasság, tanács, erő csak semmi.

Ez igékben először eszünkben vehetjük az mindeneken uralkodó, Felséges Istennek és ezvilági fejedelmeknek attól az nagy felségtől való külömségeket. Ezek felől az pogánok felől azt írja az próféta, hogy sokan vadnak, *regzelődnek*, úgymond, *az pogán népek, az királyok, urak.* De az Isten csak egy és egyedül vagon. Másodszor, ezek földiek, de az Isten mennyben vagon. Harmadszor, ezek felköltek, talpokra állottak, az Isten veszteg nyugszik. Negyedszer, ezek regzelődnek, búsulnak, az Isten csak nevet és mosolyog. Ötödször, ezek tanácsot tartnak, frigyet kötnek, az Isten csúfolja őket. Hatodszor, ezek el akarják szaggatni az köteleket, az igákat, de az Isten

nyakokra ülteti az ő felkent királyát, Dávidot. Mellyekből megtetszik, látod-e, hogy az Isten mindenben differál, különböz az emberektől, és Őfelségéhez képest ezvilági hatalmasság, tanács, regzelődés, kiszalódás, suttogás heáभावáló, haszontalan és csak semmi, gyermekjáték, és nem különb, mint csak valami csúfság.

Három rendbeli dologgal szokta penig az Úr az őellene rugoldozókat megrontani. Elsőben nevetséggel. Másodszor eszek vesztésével. Harmadszor az ő hatalmasságának kimutatásával.

1. 2.
3.

Három rendbeli dolgokból szokta penig az Mennyei, Felséges Úr az őellene rugodozókat megrontani. Elsőben nevetséggel. Másodszor eszek vesztésével. Harmadszor az ő hatalmasságának kimutatásával.

Az elsőről így szól az próféta [Zsolt 2,4]: *Neveti őket*. Ez nevétséget érted emberi mód szerént. Mert miképpen az erős és hatalmas emberek ha látják, hogy valami gyenge férgek azon mesterkednek és forgolódnak, miképpen veszhessék el az nálóknál hatalmasbakat, csak mosolyoják, nevetik, azonképpen az Isten, mikor látja, hogy az ő tanácsa ellen rugoldoznak, semminek ítéli. Az miképpen Pálnak is mondá az mennyei szózat [ApCsel 26,14]: *Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Igen nehéz neked az eszten* [a. m. ösztön] *ellen rugoldoznod*. Ahol penig azt mondja [Zsolt 2,4], és csúfolja őket, néz arra, hogy az embereknek szándékok, tanácskozások végbe nem megyen az Úr akarattja ellen, hanem csak játék és csúfság telik belőlle. Ez nem leszen különb, hanem az mint szókták közpéldabeszédben mondani: *Parturient montes* etc.*†

1.

Az elsőről így szól az próféta [Zsolt 2,4]: *Neveti őket*. Ez nevétséget érted emberi mód szerint. Mert miképpen az erős és hatalmas emberek, ha látják, hogy valami gyenge férgek azon mesterkednek és forgódnak, miképpen vethessék el az vállokról az hatalmasokat, csak mosolyognak, nevetséggel mulatják, azonképpen az Felséges Isten, mikor látja, hogy az emberek az ő tanácsa ellen [530:] rugódoznak, csak semminek ítéli. Az miképpen ám szent Pálnak is mondá az mennyei szózat [ApCsel 26,14]: *Pál, Pál, igen nehéz neked az én esztenem* [a. m. ösztönöm] *ellen rugódoznod*. Ahol penig azt mondja [Zsolt 2,4], *(és csúfolja őket)*, néz itt arra, hogy az embereknek az ő

* HOR. Ars P. 139.

szándékok és tanácskozások végben nem megyen az Úr akarata ellen, hanem csak játék és csúfság telik belőlle. És nem leszen külömb, hanem az mint szokták közpéldabeszédben mondani: *Parturient montes*.^{*†} Akkor leszen, az mikor az hegyek szaporodnak.

2. Második módját, az miképpen szokott ezekkel bánni az Úr, jelenti az próféta ez igékben [Zsolt 2,5]: *Akkor megszólítja őket haragjában és búsultában* etc. Noha az emberek beszédének igen nagy ereje nincs, de azért csak az kemény [135r:] és haragos szózat is némely erőtleneke megrémít. Tehát mennyivel inkább az Istennek beszéde? Ki mikor csak kedvesen beszél is, hasonlított az mennydörgéshez, mint megtetszik ex capite 12. Joan. [Jn 12, 28–29]. Sőt, mikor az Izrael fiai hallották volna az Sína hegyén az törvény kiadásakor az Úr szavát, az földre borulának, és azt mondják vala [2Móz 20,19]: *Ne szóljon mivelünk az Úr, mert meg kell halnunk*. Holott azért az Úr szava ily rettenetes és oly hatalmas, hogy az mit mond, mindjárt vagyon [Zsolt 2,5]: *Ő szólla, úgymond, és mindjárt lőn*. Mikor itt azt mondja az próféta, hogy megszólítja őket haragjában, azt érti rajta, hogy haragjának erejét és az büntetést fejekre szállítani akarja. Mikor pedig azt mondja [Zsolt 2,5], *az ő búsultában* etc., azt jelenti, hogy az ő sok rendeléseket, bölcs tanácsokat, végezéseket mind elforgatja, ezeket [a. m. eszüket] veszti, megbolondítja, mert Őfelsége így szokott azokkal cselekedni, az kiket el akar veszteni. Isa 19. [Ézs 19,11–13]: *Bolondok az Laís* etc.

Második módját, az miképpen szokott ezekkel bánni az Úr, jelenti az próféta imez igékben [Zsolt 2,5]: *(Akkor megszólítja őket az ő haragjában és búsultában.)* Noha az emberek beszédének igen nagy ereje nincs, de azért csak az kemény és haraggal való szózat is némely gyarló és erőtlen embereket megrémít, megrettent. Tahát mennyivel inkább, szerelmes atyámfia, keresztyén, az hatalmas, mennybéli Úrnak beszéde? Az mely mennybéli, hatalmas Isten csak mikor csak kedvesen, atyáiképpen beszél is, hasonlított az mennydörgéshez, mint ez megtetszik az szent János evangélista írásából, 12. részéből, mert mikor⁸ Krisztus Urunk az áldozatra készülne, és immár érzene, hogy közel volna az óra, az melyben meg kellene az halált kóstolni, megrettenvén felkiált az ő Mennyei Szent Atyjához, ezt mondván [Jn 12, 28–29]: *Atyám, dücsőíts meg az te nevedet*. <Akkor mindjárt sz.> *Tarts meg engem ez órában, avagy ez órától fogván*. *Akkor mindjárt szózat jöve alá az Istentől*

* HOR. Ars P. 139.

⁸ <ki mikor> mert mikor (tollhiba másoló által javítva)

az égből, ezt mondván: *Megdücsöítettelek, és ismét megdücsöítlek. Az mely szózatot az mely <akkor> sokaság akkor ott áll vala, azt mondják vala, hogy mennydörgés lőn. Némellyek ismét azt mondják vala, angyal szóla nékie.* Sőt, az Izrael fiai is, mikor hallották volna az Sína hegyén az törvény kiadásakor az Úr szavát, az földre borula az számtalan sokaság, s azt mondák Mózesnek [2Móz 20,19]: *Ne szóljon mivelünk az Úr, mert meg kell halnunk.* Holott azért az Úr szava ily rettenetes és oly hatalmas, [531:] hogy az mit mond, mindjárást vagy [Zsolt 2,5]: *Ő szólla, úgymond, mindjárást lőn.* Mikor itt azt mondja az próféta, hogy megszólítja őket haragjában, azt érti rajta, hogy haragjának erejét és az büntetést fejekre szállítja. Mikor pedig azt mondja [Zsolt 2,5], *az ő búsultában,* azt jelenti, hogy az ő sok rendeléseket, bölcs tanácsokat mind felforgatja, ezeket [a. m. eszüket] vesztí, megbolondítja, mert Őfelsége így szokott azokkal cselekedni, az kiket el akar vesztíni. Az mint szól Ézsaiásnál is 19. részében [Ézs 19,11–13]: *Bolondok az Lais városnak fejedelmi.*

Harmadszor, mikor ekképpen megcsúfolja és bolondítja az Isten az ő ellenségeit, akaratjok ellen az nyakokra ülteti az ő felnevelt és választott fiát [Zsolt 2,6]: *Én szerettem, töttem királlyá az én szent hegyemen az én felkentemet* etc. Mondja ő királlyának, az kit csak őmaga egyedül rendelt vala, kivel az ő hatalmasságát jelenti, hogy ő csak egyedül is királlyá teszi, az kit akar. Hogy pedig Siont az ő szent hegyének mondja, azzal ezt jelenti, hogy ez világon, földön való erős várak és országok övéi, azért szabad véllé, kiknek adja, mert sajátja, ő öröksége és diszpenzálhat [a. m. oszthat] belőlle.

3.

Harmadszor, mikor ekképpen megcsúfolja és bolondítja az Isten Dávidnak ellenségét, annakutánna akaratjok ellen az nyakokra ülteti az ő felnevelt és választott fiát, kit önnönmaga az Felséges Úr imez igékben jelent meg [Zsolt 2,6]: *Én szerettem, töttem királlyá az én felkentemet az én szent hegyemen* etc. Mondja ő királlyának az Felséges Úr, az kit csak egyedül önnönmaga rendelt vala, kivel az ő hatalmasságát jelenti, hogy Őfelsége csak egyedül is, ha mind ez világ ellene volna is, királlyá, fejedelemmé teszi, az kit akar. Hogy pedig Siont ő szent hegyének mondja, azzal azt jelenti, hogy ez világon, földön való erős várak és országok övéi, azért szabad véllé Őfelsége, kiknek adja, mert sajátja, ő öröksége és úgy diszpenzálhat [a. m. oszthat], sáfárkodhatik belőlle, valamint akar.

[135v:] Annakokáért, noha az palesztinusok és egyéb szomszéd királyok Dávidnak ellene támadának, de az Úr őket megneveté, csúfolá, őket megrontá, ezeket elvivé. Dávidot pedig, kit Sámuel által felkenetett vala Sionban, Jeruzsálemben hatalmas királlyá tevé. Hasonlóképpen cselekedék az Úr az Jézussal is. Mert noha ez ellen is felzendülének az papi fejedelmek, írástudók, farizeusok, és azon ügyekeznek vala, hogy ő messiások és királyok ne legyen, az mint felkiáltának [Lk 19,14]: *Nem mi királyunk, nem akarjuk, hogy uralkodjék rajtunk*, noha az apostolokat is üldözik, kergeték, fenyegeték, vesszőzik, hogy az Jézus nevében ne szóljanak, de az Úr megmóvoté [a. m. megneveté] és csúfolá őket, mert az mennyivel inkább el akarák nyomni és takarni az Krisztus tudományát, annyival inkább kiterjede. Az Úr őket haragjában megszólítá, mert az rómaiakat reájok hozá, és őket elveszté. Az Jézust pedig úrrá, Krisztussá, Messiássá tevé, az mint szent Péter mondja, nemcsak az zsidókon pedig, hanem az pogánokon is. Mert az Sion hegye nemcsak az testi és az jeruzsálembeli dombot jegyzi, hanem az lelki szent hegyet, azaz az eklézsiát, az szentek gyülekezetit és társaságát, az miképpen megmagyarázza az apostol Heb. 12. [Zsid 12,18–20]: *Nem járultatok tü az külső és tapasztalható hegyhez etc.*

Annakokáért, noha az palesztinusok és egyéb szomszéd királyok Dávidnak ellene támadnak, de az Úr őket megneveti, megcsúfolja, őket megrontja, ezeket elveszi. Dávidot pedig, kit Sámuel által felkenetett vala Sionban, Jeruzsálemben hatalmas fejedelemmé tevé. Hasonlóképpen cselekedék az Felséges Úr az Jézussal is. Mert noha ez ellen is felzendülének az papi fejedelmek, írástudók, farizeusok, és azon ügyekeznek vala, hogy ő messiások, királyok ne legyen, az mint felkiáltának [Lk 19,14]: *Nem mi királyunk, nem akarjuk, hogy mirajtunk uralkodjék*, noha az apostolokat is üldözik, kergeték, fenyegeték, [532:] vesszőzik, tömlecezik, hogy az Jézus nevében ne szóljanak, de az Úr megneveté és csúfolá őket, mert az mennél inkább el akarák nyomni és takarni az Krisztus tudományát, annyival inkább kiterjede. De az Úr őket haragjában megszólítá, mert az rómaiakat reájok hozá, és őket elveszté. Az Jézust pedig úrrá, Krisztussá és Messiássá tevé, az mint szent Péter mondja, nemcsak az zsidókon pedig, hanem az pogánokon is. Mert az Sion hegye <is> nemcsak az testi és jeruzsálembeli dombot jegyzi, hanem az lelki szent hegyet, azaz az eklézsiát, az szentek gyülekezetit és társaságát, az miképpen megmagyarázza az apostol cap. 12. ad Heb. [Zsid 12,18–20]: *Nem járultatok tü az külső és tapasztalható hegyhez, az felgerjedett tűzhöz, az forgószelelhez, az sötétséghez és az szélvészhez, az trombitának zengéséhez és az Isten beszédének szavához, mellyet az kik hallottak, kérték,*

*Mons Sion dupliciter
capitur: corporalis et
spiritualis.*

hogy többé nekiek ne szóllana. Mert nem szenvedhetik vala ezt, az mit az Isten parancsol vala, hogy ha oktalan állat illetendi is az hegyet, megköveztessek, avagy nyilakkal meglövöldöztessék.

Ezekből pedig az többi között ezt is eszedben vehedd, hogy csak ez példa is megmutatja, hogy az Jézus nem magától való úr, hanem valami ereje, hatalma, méltósága vagon, de azt az Istentől vötte, az miképpen itt szól az Úr Isten Ófelsége [Zsolt 2,6]: *Én töttem kiráallyá*, amint szent Péter is [ApCsel 13,22] vallja. Sőt, őmaga is, Jézus Urunk, Heb. 5. [Zsid 5,5]: *Non semet ipsum clarificavi*[!]. De erről leszen ezután is több szónk.

Ezekből pedig az többi között, szerelmes atyámfia, keresztyén, ezt is eszedben vehedd, hogy csak ez példa is megmutatja, hogy az Jézus nem magától való úr, hanem valami ereje, hatalma, méltósága vagon, de azt az Istentől vötte, az miképpen itt szól az Felséges Úr Isten [Zsolt 2,6]: *Én töttem kiráallyá az én felkentemet*, az mint szent Péter is [ApCsel 13,22] vallja. Sőt, őmaga is, Krisztus Urunk, ad Heb. 5. [Zsid 5,5]: *Christus non semet ipsum clarificavit*. De erről ezután több szónk is leszen.

[136r:] Mostan azért ez fő tanúságunk, hogy ez Dávid példájából, mellyel mint kelljen élnünk, az apostolok írása⁹ megmutatja, azt tartasuk eszünkben, hogy az mit az Isten véghez akar vinni, megleszen, és azok ellen, az kik az ő szent akarátján járnak, és az ő igazságát hirdetik, akár mint dühösködjék ez világ, akár mint kössön, csináljon frigyet, Szent Ligában kösse magát, tanácskozzék, akár mit forraljon, de az Úr, az ki oda fel, mennyekben lakik, csak neveti, megcsúfolja.[†] Azután haragjában megszólítja, rettentí, elrontja őket. Végre az övéit és az ő szent igazságát ugyan győzedelmessé teszi, és mindeneknek ellene felmagasztalja. Mondanád: Biztasd te azzal magadat, de addig, az még az leszen, sok meghal benetek, mert az kinek az fegyver kezében, hatalmas, sokakat megnyomoríthat. Hallod-e? Bezzeg, úgy jár az, úgy szokott lenni, mint Krisztus Urunk idejében, mind őmagát megölék, s mind az apostolokat üldözik, sőt, egynéhányat szörnyű halállal megölelének, mert ugyan anélkül is meg kellett volna halniok. De azért az vérszipó és -ontó hóhéroknak nem telék kedvek, az Krisztus tudománya in-

⁹ példájából, mellyel mint kelljen élnünk, az apostolok <példájából> írása (szókettozés másoló által javítva)

kább kiterjede, és gyarapodék naponként, és sokakat az Isten az kegyetleneknek kezeiből csudaképpen kiszabadíta.

De mostan innét csak ez fő tanúságunk, az Dávid példájából mint kelljen élnünk, az apostolok írása megmutatja. Azt tartjuk eszünkben, hogy az mit Felséges Úr Isten véghez akar vinni, megleszen. És azok ellen, az kik az ő szent akaratján járnak, és az ő igazságát hirdetik, akár mint dühösködjenek ez világnak istentelen [533:] farkasi, kegyetleni, akár mint csináljon frigyét ez világ, akár mint tanácskozzék, akár mint forraljon követ, akár mint regzelődjék, kászolódjék, de az Úr, az ki oda fel, mennyekben lakik, csak neveti és csúfolja. Azután haragjában megszólítja, megrettentí, elrontja őket. Végre az övéit és az ő szent igazságát ugyan győzedelmessé teszi, és mindeneknek ellene felmagasztalja. Mondanád: Biztathad azzal magadat, de az meddig leszen, sok hal meg addig bennetek, mert az kinek az fegyver kezében, hatalmas, sokakat megnyomoríthat. Hallod-e, édes atyámfia? Bezzeg, úgy jár az, úgy szokott lenni, mint Krisztus Urunk idejében, mind őmagát megöleék, s mind az apostolokat üldözik, sőt, egynéhányat szörnyű halállal megöleének, kiknek ugyan anélkül is meg kellett volna halniok. De azért az vérszipó és kegyetlen vérontó hóhéroknak nem telék kedvek. Miért? Mert az Krisztus tudománya inkább terjed és gyarapodik naponként, és sokakat az irgalmas Úr Isten az istenteleneknek, kegyetleneknek, megdühött farkasoknak kezeiből csudálatosképpen kiszabadíta.

Azonképpen, ha most is ez világi királyok dühösködnek, tanácskoznak, és az ő gonosz szándékoknak véghezvitelében némely ártatlankat megnyomorítanak, nem rekesztik ezzel meg az igazságnak utát, és az Úrnak tanácsát félbe nem szakasztják. Soha nem járt az jól, soha végben nem vihette ügyekezeti, valaki az Úr ellen támadott, az mint Gamáliel az bölcs farizeusoknak gyülekezetiben mondá [ApCsel 5,38–39]: *Ha az Istentől vagy az ez dolog, el nem ronthatjátok.* Mely mondásban [136v:] két nyavalyájokat jelenté az Isten ellen tusakodó embereknek. Elsőt, hogy csak heában veszekednek, mert az Úr ellen nincs tanács, sem hatalom. Más az, hogy az vakmerőségért az Isten őket megrontja. Mellyet az Úr bizonyítson és mutasson meg most is azokon, az kik az ő igazsága ellen tusakodnak, és az ő Krisztussa ellen feltámadtanak. Etc.

Szintén azonképpen, ha most is ez világi királyok, urak, fejedelmek dühösködnek, tanácskoznak, követ forralnak és az ő gonosz szán-

dékoknak véghezvitelében némely ártatlanokat megnyomorítanak, de hidd meg, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy nem rekesztik ezzel meg az igazságnak utát, és ezzel az Nagy Úrnak dekrétomát, elvégezett tanácsát félben nem szakasztják. Hánd meg, vesd meg elmédben, hogy soha nem járt az jól, soha az olyan végben nem vihette igyekezetit, valaki az mennybeli hatalmas Úr ellen támadott, az miképpen Gamáiel az bölcs farizeusoknak gyülekezetiben mondá, mikor az Krisztus tudományát az apostolokban el akarják vala nyomni [ApCsel 5,38–39]: *Ha az Istentől nagyon ez dolog, el nem ronthatjátok. Sőt, akképpen az Isten ellen is [534:] támadtok.* Mely mondásban két nyavalyájokat jelenté Gamáiel az Isten ellen tusakodó¹⁰ embereknek. Egyiket azt, hogy csak heába veszekednek, mert az Úr ellen nincs tanács, sem hatalom. Másik az, hogy az vakmerőségért az Isten [őket]¹¹ megrontja. Mellyet az uralkodó Úr Isten bizonyítson meg és mutasson meg most is azokon, kik az Őfelsége igazsága ellen¹² tusakodnak, és az őtölle felmagasztaltatott Krisztussa ellen feltámadtanak. Ámen.

¹⁰ <tus> ellen tusakodó (tollhiba másoló által javítva)

¹¹ [kihagyott mondatrészt] (tollhiba)

¹² <ellen> igazsága ellen (tollhiba másoló által javítva)

193. beszéd (K5, Sz)

K5 || [136v:] **Concio CXCIII. Ibidem v. 7. [Zsolt 2,7]:**

25. *Quomodo*
Christus filius Dei

*Hirdetem az Úrnak végzését, ki azt mondta énnekem: Én
fiam vagy te, én ma szültelek tégedet etc.*

[534:] **Concio ibidem v. 7. [Zsolt 2,7]:**

|| Sz

*Hirdetem az Úrnak végzését, ki ezt mondta énnekem: Én
fiam vagy te, én ma szültelek tégedet. Vide textum supra.*

Minekutánna megmutogató az próféta, miképpen bánik az Úr Isten ez világi fejedelmekkel és hatalmasokkal, az kik az ő végezése és tanácsa ellen tusakodnak és felfegyverkednek, immár az dicsőretnek második részébe azt adja előnkben, miképpen szokta azokat, az kiket gondviselése alá vött, megdicsőíteni és felmagasztalni.

Minekutánna megmutogató az próféta, miképpen bánik az E. M. F. Úr ez világi fejedelmekkel és hatalmasokkal, istentelekkel, kegyetlenekkel, az kik az ő végezése és elrendelt tanácsa ellen reluktálnak [a. m. ellenszegülnek], tusakodnak és felfegyverkednek, immár ez psalmusnak, dicsőretnek második részében azt adja előnkben, miképpen szokta azokat, az kiket Őfelsége gondjaviselése alá vont, megdicsőíteni és felmagasztalni.

Ezt pedig az őmaga személyében mutatja meg az próféta. Mert noha őneki sok ellenségi vadnak, és mindfelől az pogánok ellene készültenek vala, de mivelhogy az Úr fogta vala pártját, nemcsak az ő ellenségi szégyenülének meg, hanem ő |:mely:| nagy méltóságra és tisztességre emelték fel, mellyet ez következő igékben ír meg [Zsolt 2,7]: *Hirdetem, úgymond, az Úrnak felöllem való végzését.*

Ezt pedig az próféta az ő maga személyében mutatja meg, mert noha őneki sok ellenségi valának, és mindenfelől az pogánok elle- ne készültenek vala, de mivelhogy az Mennyei Hatalmas Úr fogta vala pártját, nemcsak az ő ellenségi szégyenülének meg, hanem még annak felette nagy méltóságra, tisztességre, királi dücsőségre felemelték, mellyeket immár az következő igékben ír meg az próféta, mikor így szól [Zsolt 2,7]: *Hirdetem, úgymond, az Úrnak énfelöllem való végezését etc.*

Okát adja az próféta, miért legyen az ő ellenségeinek minden ügyekezeti heábanvaló, és miért vagyon ő nagy bátorsággal [Zsolt 2,7]: *Mert, úgymond, értettem és tudom az Úrnak felöllem való végezését és tanácsát, mellyet senki fel nem bonthat.* Az pedig a tanács minemű legyen, ím megjelentem. Honnat megtanulhatjuk az igaz és halandó fejedelmeknek tulajdonságokat és tiszteket, hogy tudniillik az ő uraságokat az Úrnak köszönjék, ő adományának esmérjék, és azt ne csak magokban higgyék és értsék. [137r:] Az miképpen itt Dávid azt mondja, hogy ő kikiáltja, prédikálja az Úrnak véle való jótéteményét.

Okát adja az próféta, miért legyen az ő ellenségeinek [535:] minden ügyekezetek heábanvaló, és miért vagyon ő nagy bátorsággal [Zsolt 2,7]: *Mert, úgymond, értettem és tudom az Úrnak felöllem való tanácsát és végezését, mellyet soha senki fel nem bonthat.* Az pedig az tanács minemű legyen, ím megjelentem. Honnat megtanulhatjuk az igaz és hálaadó fejedelmeknek tulajdonságokat és tiszteket, hogy tudniillik az ő uraságokat az Úrnak köszönjék, ő adományának ismerjék, és azt ne csak magokban higgyék és értsék, hanem minde- nek előtt megvallják és hirdessék, az miképpen itt azt mondja Dávid, hogy kikiáltja, kipredikálja és hirdeti az Úrnak vele való jótétemé- nyét.

Ezt kövessék azért az méltóságban helyezettett személyek, nem amaz kevés istenteleneket, amineműek valának Nabukodnozor, Sénakhérib, kik az ő birodalmokat magok erejének tulajdonítják vala, ezt mondván: Mi az mi kezeinknek erősségével cselekedtük ezeket, a mi bölcsességünkkel, eszünkkel vittük véghez, és bontot- tuk a nemzetségeknél határit etc. De ez illyen háládatlanoknak meg szokta mutatni az Úr Isten, hogy övé az birodalom, övé az ország, az dicsőség, és annak adja, az kinek akarja, és az ki magának tulajdo- nítja, attól elveszi.

Ezt kövessék azért az méltóságban helyezettett személyek, nem amaz kevélyeket, istenteleneket, az mineműek valának Nabukodonozor, Sénakhérib, Holofernész, Rabsaké, Antiochus, kik az ő birodalmokat magoknak, az ő eszeknek, erejeknek tulajdonítják vala ezt mondván: Mi az mi kezeinknek erősségével cselekedtük ezeket, az mi bölcsességünkkel, eszünkkel vittük véghez, elbontottuk az nemzetségeknek határit. De ez illyen háládatlanoknak meg szokta az Isten mutatni, hogy övé az birodalom, övé az hatalom, övé az ország, az dücsőség, és annak adja, az kinek akarja, és az ki magának tulajdonítja, elveszti.

Nemcsak az fejedelmeknek vagyon penig itt tanúságok, hanem minden egyéb rendbeli embereknek is. Mert valahol valami vagyon, mind az Úré [Zsolt 21,29; Zsolt 24,1–2], övé az föld és annak teljes volta. [Psal. 88. v. 12. [Zsolt 89,12];] Azért ha mivel bírunk, tudjuk, hogy az Úr adta. *Mid vagyon*, azt mondja az apostol, *az mit nem vöttél? Ha mástól vötted, mit dicsekedel vélle*]; *mintha nem vötted volna?* I. Cor. 4. v. 7. [1Kor 4,7];] Tudván azért ezt Dávid, hogy mindenek az Úrtól vadnak, az ő uraságát is neki tulajdonítja, és arról mindenek előtt hálaadóképpen vallást teszen, és hirdeti.

Psal. 21. v. 29. [Zsolt 21,29]: Domini est regnum etc.

Partes 3

Nemcsak az fejedelmeknek vagyon itt tanúságok, hanem minden egyéb rendbeli embereknek is. Mert valahol valami vagyon, de az mind az Úré, az mint ugyanezen szent Dávid mondja [Zsolt 21,29, Zsolt 24,1–2]: *Az Úré az föld és annak teljes volta*. Azért ha mivel bírunk, az Úr adományának tartjuk lenni. [1Kor 4,7] *Mid vagyon*, azt mondja az apostol, *az mit mástól nem vöttél? Ha mástól vötted, mit dicsekedel vélle?* Tudván azért ezt szent Dávid, hogy mindenek az Úrtól vadnak, az ő uraságát is neki tulajdonítja, és arról hálaadóképpen mindenek előtt vallást teszen, és hirdeti.

1. Három dologban helyezetteti penig az ő dicsőségét, mellyel az Úr őtet felmagasztalta vala. Elsőben az Úrnak jókedvében és szeretetiben. Mellyet azzal magyaráz meg, hogy őtet az Isten fiának nevezte és ő szülöttének mondta. Másodsor az ő birodalmának nagy és széles voltában [Zsolt 2,8]: *Kérjed*, úgymond, *éntöllem* etc. Harmadszor az ő győzhetetlen erejében és hatalmasságában [Zsolt 2,9]: *Bírod őket vasvesszővel, és mint* etc. Így szokta azért az Úr Isten az övéit megáldani, és minden ez földi hatalmasok ellen felmagasztalni.

Három dologban helyezteti peng az dücsöséget, az mellyel az [536:] Úr ötet felmagasztalta vala. Elsőben az Úrnak jókedvében és szeretetében, mellyet azzal magyaráz meg, hogy ötet az Isten fiának nevezte, és ő szülöttének mondta. Másodsor az ő birodalmának nagy és széles voltában [Zsolt 2,8]: *Kérjed, úgymond, éntőllem, és én teneked adom az pogánokat örökségül.* Harmadsor az ő győzhetetlen erejében és hatalmasságában [Zsolt 2,9]: *Bírjad őket vasvesszővel.* Látod-e, szerelmes atyámfia, keresztyén, így szokta az Isten az övét megáldani, és mind ez földi hatalmasok ellen felmagasztalni.

De szükség nekünk ez három grádusban való böcsülletről egyenként bővebben szólnunk. Az Istennek azért első végzése, és Dávid méltóságának első grádussa ez, hogy ötet az Isten [137v:] szerelmes fiának nevezte, mikor így szólította [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te, én ma szültelek tégedet.* Itt legelsőben illik arról gondolkodunk, mint vagyon az, hogy holott az Isten mennyben uralkodó lélek, Dávid peng ez földön élő ember, Isten fiának mondassék? Főképpen mert az Írásban azt olvassuk [1Sám 16,1], hogy Dávidnak az atyja Izáj volt, és Betlehemben lakott. De ha ki az Írásnak tulajdonságát, szokását és az Istennek az emberekhez való szeretetét meggondolja, ezen semmit nem csodálkozik. Nem fárasztom azzal az híveknek fülöket, és az üdőt nem töltöm, hogy sok bizonyságokkal megmutogassam, mely helyeken ez világi halandó emberek Istennek fiainak mondassanak, mert ezt immár még az gyermek is tudja, érti és hallotta.

1. adverte.

De szükség minekünk az három grádusban való becsülletről egyenként szóllanunk. Az Istennek azért első végezése és az Dávid méltóságának első grádussa ez, hogy ötet az Isten szerelmes fiának nevezte, mikor így szólította meg [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te, én ma szültelek tégedet.* Itt legelsőben illik arról gondolkodnunk, mint vagyon az, hogy holott az Isten mennyben uralkodó lélek, Dávid peng ez földön élő ember, és mégis Isten fiának mondassék? Főképpen, mert az Írásban az olvassuk [1Sám 16,1], hogy Dávidnak az atyja Izáj volt, és Betlehemben lakott. De ha ki az Írásnak tulajdonságát, szokását és az Istennek az emberekhez való szerelmét meggondolja, ezen semmit nem csodálkozik. Nem fárasztom azzal az híveknek fülöket, és az üdőt nem töltöm, hogy sok bizonyságokkal megmutogassam, mennyi helyeken ez világi halandó emberek Isten fiainak mondassanak, mert ezt nemhogy az öreg, megélemedett, állapotott ember nem tudná,¹ avagy tudhatná, de még az gyermek is tudja, érti és hallotta, hanem

¹ <tudh> tudná (tollhiba másoló által javítva)

ha ugyan teljességgel minden emberi okosságtól ment [a. m. mentes],² az ki ezt nem tudja.

Homines filii Dei. Ádámot az Írás Istennek fiának mondja, Luc. 3. [Lk 3,38], és következőképpen minden őtőlle származtakat, mert mindnyájan Istennek képét és ábrázatját viselik. Az Izrael népét elsőszülöttének híja, mely oly közönséges nevezet, hogy Isa. 1. v. |:2:| [Ézs 1,2] még az istentelen zsidók is Isten fiainak hivattnak: *Fiakat nevelek*, úgymond, etc., |:és felmagasztalám, ők pedig megutáltak engemet.:| Salamon felől azt mondá az Isten [1Krón 22,10]: *Én neki Atyja leszek, és ő én fiam leszen.* Psal. 81. [Zsolt 82,6]: *Én mondtam, istenek vattok, és az magosságbelinek fiai mindnyájan etc.*

Homines filii Dei. Ádámot az Írás Isten fiának mondja, Luc. 3. [Lk 3,38], és következőképpen minden őtőlle származandókat, mert mindnyájan Istennek képét és ábrázatját viselik. Az Izrael népét elsőszülöttének híja, mely oly közönséges nevezet, hogy Esa. 1. [Ézs 1,2] még az istentelen zsidók is Isten fiainak hívatnak: [537:] *Fiakat nevelek*, úgymond, és azokat nagy méltóságra emelem, ők pedig éntőllem elszakadának. Salamon felől azt mondá az Isten [2Sám 7,14]: *Én őneki Atyja leszek, és ő énnekem fiam leszen.* Az 82. psalmusban [Zsolt 82,6] is ez vagon megírván: *Én mondtam, istenek vagytok és az magosságbelinek fiai mindnyájan.*

Quare David filius Dei. 1. Tehát nem csuda, ha itt is Dávid Isten fiának mondatik. Elsőben, mert ember vala. Másodszor, mert izraelita vala. Harmadszor, mert király vala. Ha ki penig ebben mégis kételkednék, és így gondolkodnék, hogy itt nemcsak az vagon írva, hogy Istennek fia az, az kiról szó vagon, hanem az is hozzátéteik [Zsolt 2,7]: *Én szültelek tégedet.* Honnat megtetszik, hogy itt kiváltképpen való születésről vagon szó, és nem illik ez Dávidra, ebben semmi akadály nincs. [138r:] Mert nyilván vagon, hogy másutt is az Írásban ez szóllásnak formája ugyancsak az pusztá emberekről értetik. Mint Deut. 32. [5Móz 32,15] az izraeliták felől így szól Mózes: *Az Istent, ki tégedet szült, elhattad etc.* Sőt, az mi ezeknél nagyobb, az Isten az Írásban nemcsak Atyjának mondja magát az embereknek, hanem anyjának is.

Deus gigni[t] homines.
Deus pater et mater
hominum.

Tahát nem csuda, ha itt is szent Dávid Isten fiának mondatik. Elsőben azért, mert ember vala. Másodszor azért, mert izraelita vala.

² meg (tollhiba)

Harmadszor azért, mert király vala. Ha ki penig ebben mégis kételkednék, és így gondolkodnék, hogy itt nem az áll, és nem az vagyon írva, hogy az kiről itt az szó vagyon, Isten fia volna, hanem az is hozzatéttetik [Zsolt 2,7], *én szültelek tégedet* etc., honnét megtetszenék, hogy itt kiváltképpen születésről vagyon szó, és az Dávidra nem illik, ebben semmi akadály nincs, mert nyilván vagyon másutt is az Írásban ez szólásnak formája, és ugyancsak az pusztá emberekről érte-
tik. Mint Deut. 32. [5Móz 32,18] az izraeliták felől így szól Mózes: *Az Istent, ki tégedet szült, elhagyta*. Sőt, az mi mindezeknél nagyobb, az Isten az Írásban mindenütt csak Atyjának mondja magát az embereknél, sőt nemcsak Atyjának, hanem anyjának is.

Mert így szól az izraelitákról Isa. 46. v. 3. [Ézs 46,3]: *Hallgassatok engem, Jákob háza* etc., |:*és az Izrael házának minden maradéki*:|, *kik hordoztattok az én hasamban és viseltettek az én méhemben* etc. Honnat elsőben tanuld meg, hogy noha az Isten az embereknek Atyjának, anyjának, szüleinek, dajkájának mondatik, de azért efféle mondasokat nem kell természet szerint érteni, azaz hogy oly születésről kellene magyarázni, az minemű vagyon az élő állatok közt, mellyel valaki magához egyenlő természetű fiat nemz, hanem hogy efféle szóllásnak formájával az Úr Isten jelenti az ő jókedvét, szeretetét, gondiselését, jótéteményét az emberekhez. Miképpen az Atya természet szerint szereti, javát akarja és méltóságra viszi, emeli az ő fiát.

1. adv.

Quomodo Deus parens hominum.

Mert így szól az izraelitákról, Esa. 46. [Ézs 46,3]: *Hallgassatok engem, Jákobnak háza, kik hordoztattatok az én húsomba és viseltettetek az én méhembe*. Honnan, szerelmes atyámfia, keresztyén, tanuld meg, hogy noha az Isten az emberek Atyjának, anyjának, szülőjének mondatik, és dajkájának is mondatik, de azért ezféle mondasokat nem kell természet szerint értenünk, azaz, hogy oly születésről kellene magyarázni, az minemű vagyon az élő állatok között, az mely születéssel valaki magához egyenlő fiat nemz, hanem hogy ezféle szóllásnak formájával az irgalmas Úr Isten jelenti az ő jókedvét, szeretetét, gondjaviselését, jótéteményét az emberekhez. Miképpen az igaz Atya természet szerint javát akarja, és méltóságra [538:] úgyekezik vinni, emelni az ő fiát.

Másodszor, ugyaninnét azt is megtanulhadd, hogy az emberek között nincs³ az természet szerint való születésnek kimagyarázásában

2do.

³ <nincs> |:nincs:| (tollhiba másoló által javítva)

oly ige, mely az Írásban az Istennek nem tulajdoníthatnák. Noha az ő szülése nem természet szerint való, mert kérlek, mivel magyarázhatnád meg inkább azt, hogy valaki te fiad, mintha azt mondanád [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy, én szültelek téged*, [Ézs 46,3] *én hasamban hordoztalak, az én méhemből jöttél ki?* És noha ez mondásokat mind megtaláljuk az Írásban az Isten felől, de azért ugyan nem természet szerint való nemzést, hanem hasonlóságból valót jegyez az Istenben, és csak szeretetet, gondviselést és jótéteményt jegyez az Írásban.

Másodszor, szerelmes atyámfia, keresztyén, ugyaninnét azt is megtanulhadd, hogy az emberek között mind az természet szerint való szülésnek kimagyarázásában oly ige nincs, az mely az Írásban az Istennek nem tulajdonítatik, noha az ő szülése nem természet szerint való. Mert, kérlek, mivel magyarázhatnád meg inkább azt, hogy valaki te fiad, mintha azt mondanád [Zsolt 2,7], *Én fiam vagy te, én szültelek téged*, [Ézs 46,3] *én hasamban hordoztalak, az én méhemből jöttél ki?* De az ilyen mondásokat mind megtaláljuk az Írásban az Isten felől. De azért ugyan nem természet szerint való nemzést, hanem csak hasonlatosságból valót jegyeznek ez mondatok az Felséges Istenben, és csak szeretetet,⁴ gondviselést és jótéteményt jegyez az Írásban.

[138v:] Honnat nyilván vagyon, hogy az kik azon⁵ vesződnek, és abból akarják megbizonyítani, hogy Krisztus Urunk az Atya Istennel egy természetű, mivelhogy olvassuk, hogy Istennek fia, ő szülte etc., igen erőtlen támasszal és erősséggel élnek. Másodszor, abban is igen tévelyegnek, hogy ahol az Isten szüléséről való mondást találnak az Írásban, azt erővel vonsszák az Jézus Krisztusra, holott nyilván vagyon, hogy az szülésnek igije sem természet szerint való nemzést nem jegyez, sem penig, ahol az Isten szüléséről szól az Írás, nem Krisztusról, hanem egyéb közemberekről értetik, és minden kétség nélkül magyaráztatik.

Honnat nyilván vagyon, hogy az kik azon vesződnek, és abból akarják megbizonyítani, hogy Krisztus Urunk az Atya Istennel egy természetű, mivelhogy olvassuk, hogy Istennek fia, és ő szülte etc., igen erőtlen támasszal és erősséggel élnek. Másodszor, abban is felette igen tévelyegnek szegények, hogy ahol az Isten szüléséről való mondást találnak az Írásban, azt mindhalálíg az Krisztusra vonsszák.

⁴ <szer> csak szeretetet, (tollhiba másoló által javítva)

⁵ <úgy> |:azon:| (tollhiba másoló által javítva)

Maga nyilván vagyon, hogy az szülésnek igéje sem természet szerint való nemzést nem jegyez, sem pedig ahol az Felséges Isten szülésről szól,⁶ az Írás nem az Krisztusról, hanem egyéb közemberekről érteik, és minden kétség nélkül azokról magyaráztatik.

Ezeket immár így megértvén tudhadd, hogy itt az Írás [Zsolt 2,7], *Én fiam vagy te* etc., méltán és igazán Dávidra az írás folyása szerint illik és alkalmaztatik. Ahol pedig így szól [Zsolt 2,7], *Én ma szültelek tégedet*, ezt imígyen értsed, hogy itt nem szól az próféta Dávidnak természet szerint való születéséről. Mert test szerint Izájnak fia vala, hanem arról az üdőről, az mikor az Isten Dávidhoz kiváltképpen való jókedvét, szeretetét és jótéteményét megjelenté. Mely főképpen imez három időben lőn: Elsőben, mikor Sámuel által az királyságra felkenetett. Másodsor, mikor Saul halála után⁷ egész Izraelnek királyává választaték. Harmadsor, mikor az Absolon reátamadása után esmét székiben ültetették, kiről így szól önnemaga, 2. Reg. 19. v. 22.[!] [2Sám 19,23]: *Vallyons nem tudom-e én, ha ma tetettem Izraelnek királyává?* Emez ige azért, *ma*, kétségkívül értetik az három üdőnek egyikéről. És mivelhogy az Írás meg nem jelenti, mellyikről kell érteni, minden vétek nélkül akárki, akármeltyik üdőre magyarázhatja, [139r:] ebben nagy bünt nem vall, ha szinte nem az igazbikról érti is.

1.
2.
3.

Mindezeket immár, szerelmes atyámfia, keresztyén, így megértve tudhatod, hogy ez mondás [Zsolt 2,7], *Én fiam vagy te*, méltán és igazán Dávidra illik, az Írásnak igaz folyása szerint ez őreá alkalmaztathatik. Ahol pedig így szól [Zsolt 2,7], *Én szültelek tégedet*, ezt szerelmes atyámfia, keresztyén, imígyen értsed, hogy nem szól az próféta Dávidnak természet szerint való születéséről, mert ez születésnek rendje és módja szerint Izájnak fia vala, hanem szól arról az üdőről, az mikor az [539:] Felséges Úr Isten Dávidhoz kiváltképpen való jókedvét, szeretetét és jótéteményét megjelenté. Mely főképpen imez három üdőben lőn: Elsőben akkor, mikor Sámuel által az királyságra felkenetett. Másodsor akkor, mikor Saul halála után egész Izraelnek királyává választaték. Harmadsor akkor, mikor fia, Absolon reátamadása után esmét székiben ültetették, kiről önnemaga Dávid így szól 2. Reg. 19. v. 22.[!] [2Sám 19,23] *Vallyons nem tudom-e én, hogy ma tetettem Izraelnek királyává?* Imez ige azért, *ma*, kétség nélkül ez három üdőnek egyikéről, és mivelhogy az Írás meg nem je-

⁶ <nemze> szülésről szól, (tollhiba másoló által javítva)

⁷ <által> halála után (tollhiba másoló által javítva)

lenti, mellyikről kell érteni, minden vétek nélkül akárki akármeltyik üdőre bízvást magyarázhatja, ebben nagy bünt nem vall, ha szinte az igazbikról nem érti is.

- De azért hihető, hogy az középső üdőkorra kell magyarázni, mikor Saul után az egész Izrael népe Dávidot királlyá választá. Mert akkor újólag születék Dávid, és az Istennek kegyelmességét és szeretetit ak-
1. kor tapasztalá meg. Ez azért Dávidnak első dicsősége, hogy az Isten
 2. atyai kegyelmességét megmutatá hozzá. Második, hogy őneki nagy és széles birodalmot ada, kiről így szól [Zsolt 2,8]: *Kérjed éntöllem, és adom etc.*

De azért hihető, hogy az középső üdőkorra kell magyarázni, arra tudniillik, mikor Saul után az egész Izrael népe Dávidot királlyá választá, mert akkor újólag született Dávid, és az Istennek kegyelmességét és szeretetét akkor tapasztalá meg elsőben önnömagán. Látod-e, ez azért Dávidnak első dücsősége, hogy az Isten az ő atyai kegyelmességét megmutatta hozzája. Második ez, hogy őneki nagy és széles birodalmot ada, kiről így szól [Zsolt 2,8]: *Kérjed éntöllem, és adom etc.*

- Minemű győzelmet és uraságot engedett az Isten Dávidnak az pogán népeken, az idumeusokon, moábitákon, ammonitákon, szírusokon, filiszteusokon, amálekítákon, bőségesen meg vagyon írva az |:királyokról írt:| második könyvnek 8. [2Sám 8,12], 10. [2Sám 10,19] és 12. [2Sám 12,30–31] részében, 1. Par. 19. [1Krón 19,18–19] et 28. [1Krón 28,1]. Mely históriákból megtetszik az jelenvaló igiknek igazsága és
3. beteljesedése. Harmadszor mutogatja Dávid az ő dicsőségét és Istennek hozzá való kegyelmességét imez igikben [Zsolt 2,9]: *Bírod őket vasvesszővel etc.* Melyben az ő győzhetetlen erejét jelenti, hogy őhozzája képest az egyéb nemzetségeknek minden erősségek csak olyan, mint az fazakas cserepének az vasvesszőhöz, hogy miképpen az ki meg csapja az vasvesszővel az fazakat, mind izenként elromol, azonképpen ha Dávid az ő ellenségivel megví, olyan könnyen és szörnyen elvesztheti, semmivé teheti a pogánoknak minden seregét. Ha pedig akarja |:valaki:| tudni, miképpen és hogy teljesedtek be ezek, olvassa meg az fellyül megjegyzett helyeken Dávid királynak hadait, és megtapasztalhatja ennek igazságát. Ez az psalmusnak második része.

Minemű győzedelmet és uraságot engedett penig az Úr Isten Dávidnak az pogán népeken, mind az idumeosokon, mind az moábitákon, mind az ammonitákon, mind az szírusokon, filiszteusokon és amálekítákon, bőségesen meg vagyon írva az második királyokról írt könyvnek 8. [2Sám 8,12], 10. [2Sám 10,19] és 12. [2Sám 12,30–31] részében, ahonnan megtetszik ez jelenvaló igének igazsága és beteljesedése. Harmadszor mutogatja Dávid az ő dücsőségét és Istennek az őhosszája való kegyességét imez igékben [Zsolt 2,9]: *Bírod őket vasvesszővel* etc. Melyben az ő győzhetetlen erejét jelenti, hogy őhosszá képest az egyéb nemzetségeknek minden erősségek csak olyan, mint az fazakas cserepének mivolta az vasvesszőhöz képest. Hogy amiképpen ha megcsapja az vasvesszővel az fazakat, mind ízenként elromol, [539+1:]⁸ azonképpen Dávid, ha az ő ellenségével megív, olyan könnyen és szörnyen elvesztheti, semmivé teheti az pogánoknak minden seregét. Ha ki penig akarja tudni, miképpen és hogy teljesedtek be ezek, olvassa, avagy olvastassa meg az fellyül megjegyzett helyeken Dávid királynak hadait, és megtapasztalhatja ennek igazságát. Ez ennek az psalmusnak második része.

*Haec secunda pars
spiritualiter refertur ad
Christum.*

De mivelhogy ez dicsíret bötű és história szerént íratott Dávidról, de lélek szerént az Jézus Krisztusról, szükség, hogy ezeket immár lelki értelem szerént is megmagyarázzuk, főképpen holott az [139v:] apostolok is ez igéknek egy részét az Újtestamentumban [ApCsel 13,33; Zsid 1,5; Zsid 5,5] az Jézus Krisztusnak személyére magyarázzák. Legelsőben, azért hogy imez igék [Zsolt 2,7], *Én fiam vagy te*, az Jézus Krisztusra nézzenek, nyilván vagyon, és egy keresztyén is ezt nem tagadhatja, nem is tagadja. De ez értelem felől mi nem alkudhatunk meg az pápásokkal és háromságosokkal. Mert ők azt mondják, hogy ez mondást kell érteni az Istennek természet szerént való születéséről, és hogy innét megbizonyíthatik az Krisztusnak örök Istensége. Mert az ki az Istennek fia, Isten az, de itt az Krisztus Istennek fiának mondatik, azért Isten, és egy természetű az Atya Istennel. Ha mi ez ellen azt mondjuk, hogy az Izrael fiai, az királyok etc. Isten fiai, de azért nem következik, hogy ezek Istenek, erre azt felelik, hogy az Jézus Krisztus különben Isten fia, mert természet szerént való. Mi az ellen mikor azt mondjuk, hogy őmaga mondta magát embernek fiának, és az história megírja, hogy Máriától született természet szerént. Erre azt felelik, hogy az Krisztusnak két születése vagyon, egyik az Atyjának állatjából örök üdöktől fogva, az másik üdő szerint való embertől, Máriá-

*Interna et spiritualis
explicatio huius psalmi
secundi.*

Objectio.

Responsio.

1.
2.

⁸ A számozásból kimaradt oldal.

tól etc. Mi ez ellen azt mondjuk, hogy nem olvasunk mi semmit az Krisztusnak örökkévaló születése felől, és hogy az Isten valaha állatjából⁹ természet szerint szült volna, avagy szülné fiát. Ők azt mondják, hogy megmutatják és bizonyítják az Szentírásból. És az többi közt ez Dávid mondását hozzák elő, és azt mondják, hogy itt az próféta szól az örökkévaló születésről, mikor azt mondja [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te* etc. Mi pedig ezt feleljük, hogy soha, az még ez az Biblia, kivel mi, és ők is, élünk, megmarad, azt az örökkévaló születést belőlle meg nem [14or:] bizonyíthatják.

De mivelhogy mondám, hogy ez dicséret bötű és história szerint íratott Dávidról, de lélek szerint az Krisztusról, szükség, hogy ezeket immár lelki értelem szerint is megmagyarázzuk, főképpen holott az apostolok is ez igéknek egy részét az Újtestamentomban az Úr Jézus Krisztusra magyarázzák. Legelsőben azért imez igék [Zsolt 2,7], *Én fiam vagy te* etc., az Jézus Krisztusra *nevezik*. Nyilván nagyon az, és egy keresztyén is nem tagadhatja, nem is tagadja, de az értelme felől nem alkudhatunk meg az pópásokkal, mert ők azt mondják, hogy ez mondást kell érteni az Istennek természet szerint való születéséről, és hogy innét megbizonyíttatik az Krisztusnak örök istensége, mert az ki Istennek fia, Isten az, de itt az Krisztus Istennek fiának mondatik, azért Isten és egy természetű az Atyával. Ha mi ez ellen azt mondjuk, hogy az Izrael fiai, az királyok, bírák Isten fiai, de azért nem következik, hogy ezek istenek, erre azt felelik, hogy az Jézus Krisztus különben Isten fia, mert természet szerint való. Mi ez ellen viszontag azt mondjuk, hanem ő maga mondta magát embernek fiának Krisztus Urunk, és az história nyilván megírja, hogy Máriától született természet szerint. Erre megint azt felelik, hogy az Krisztusnak két születése nagyon, egyik az Atyának állatjából, örök időktől fogván, az második üdő szerint való, embertől, Máriától. Mi ez ellen azt mondjuk, hogy nem olvasunk mi semmit az örökkévaló Krisztusnak születése felől, és hogy az Isten valaha állatjából, természet szerint szülte volna, avagy szülné fiát. Ők azt mondják, hogy megmutatják és megbizonyítják az Szentírásból, [539+2:]¹⁰ és az többi között ez Dávid mondását hozzák elő, és azt mondják, hogy itt az próféta szól az örökkévaló születésről, mikor azt mondja [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te, én ma szültelek tégedet*. Mi pedig ezt feleljük erre önekiek, hogy soha, valamég ez az kezünknel való Biblia megmarad, és valamég mi és ők élünk, azt az örökkévaló születést belőlle meg nem bizonyítják.

⁹ *valaha állatjából* <valaha> (szókettőzés másoló által javítva)

¹⁰ A számozásból kimaradt oldal.

És mikor szükség leszen, az több helyekre megfelelünk, most pedig minthogy csak e helyről vagy szólnak, én megbizonyítom, hogy ez mondás az Jézus Krisztus örökkévaló születéséről nem szól. Először azért az háromságosok azt mondják, hogy az Fiúisten, kit az Atya az ő állapotjából örökké szült, sem nagyobb, sem kisebb, sem erőtlemb az Atyánál, hanem mindenben egyenlő. De az kiről itt Dávid szól, kisebb az Atya Istennél, azért bizony nem szól az Írás valami Fiúistenről, az ki egyenlő volna az Atyával. Hogy pedig ez, az kiről itt szól az próféta, kisebb legyen az Atya Istennél, megtetszik mind ezelőtt való igikből, s mind az következőkből. Mert ez igik előtt azt olvassuk [Zsolt 2,6]: *Én töttem királynak az én szent hegyemen, Sionon*. És ugyanezen Sionon tétetett király mondja, hogy az Isten így szólította meg [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te* etc. Tehát ez az fiú bizony kisebb az Atyánál, mert őtölle tétetett királynak. Ez igik után esmét ezt olvassuk [Zsolt 2,8]: *Kérjed éntőllem, és neked adom* etc. De az ki kér és mástól veszen valamit, bizony kisebb annál, az kitől kér és az kitől veszen valamit.

1.

Joa. 14. v. 28. [Jn 14,28]:
Pater major me est.

Psal. 2. v. 6.

És mikor szükség leszen, az több helyekre megfelelünk, azokra is megfelelünk. Most pedig minthogy csak ez helyről vagy szólnak, ím megbizonyítom, hogy ez mondás az Jézus Krisztus örökkévaló születéséről nem szól. Először, az háromságos atyafiak azt mondják, hogy az a Fiúisten, kit az Atya az ő állapotjából örökké szült, sem nagyobb, sem kisebb, sem éretlenebb az Atyánál, hanem mindenben egyenlő. De az kiről itt Dávid szól, kisebb az Atya Istennél. Hát bizony nem szól itt az Írás valami Fiúistenről, az ki egyenlő volna az Istennel, az Atyával. Hogy pedig ez, az kiről szól az próféta, kisebb legyen az Atya Istennél, megtetszik mind ezelőtt való igékből, s mind az következőkből. Mert ez igék előtt azt olvassuk [Zsolt 2,6]: *Én tettem királynak az én szent hegyemen, Sionon*. És ugyanezen Sionon tétetett király mondja, hogy az Isten így szólította meg őtet [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te*. Érted tehát, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy ez az fiú bizony kisebb az Atyánál, mert őtölle tétetett királynak. Meg ismét ugyanezen igék után azt olvassuk [Zsolt 2,8]: *Kérjed éntőllem, és neked adom* etc. De az ki kér és mástól valamit veszen, bizony kisebb annál, az kitől kér és az kitől veszen valamit.

Tehát itt Dávid oly Istenfiáról szól, az ki kisebb az Atyánál, azért ez igiket semmiképpen az örökkévaló fiúra nem vonhatják, mert az egyenlőnek mondják az Atyával lenni. Másodszor, ott az fiú felől azt mondja az Isten, hogy ő azt *ma* szülte. A *ma* pedig mindenkor és mindenütt bizonyos és meghatározott üdőt jegyez. De az háromságosok

2.

Fiúistene születésének soha eleje sem volt, mert örökké születtetik, [140v:] sem vége nem leszen, mert az írják, hogy most is, és mindörökké, vég nélkül születtetik. Itt pedig azt mondja Dávid, hogy immár szülte, sőt bizonyos időben szülte, azaz *ma*, az Isten ezt az fiat, kiről ő szól. Tehát bizony ez az Fiúistennek születésére nem illik. Hogy pedig itt azt merik szemtelenül mondani, hogy az *ma* vétetik örök üdőkért, ezt ugyan nem méltó, hogy megcsúfoljuk, mert őmagában is merő hamisság, és soha egy mondást sem hozhatnak elő az Szentírásból, ahol az *ma* bizonyos és meghatározott időt nem jegyezne. De harmadszor, ez kába magyarázatot meghamisíthatjuk az apostolok írásából is, hiszen nem oly szemtelenek, hogy az szent apostoloknál magokat bölcsebbeknek és igazbáknak mondják. Ez Dávid mondását azért az apostolok három helyen hozzák elő és alkalmaztatják az Jézusra, Act. 13. [ApCsel 13,33], Heb. 1. et 5. [Zsid 1,5; Zsid 5,5]. De mind az három helyen szólnak az apostolok arról az Jézusról, az ki megholt, feltámadott, mennyben ment. Az ő Fiúistenek pedig soha meg sem holt, fel sem támadott, mennyben sem ment, mert ha örök Isten, mindenkor mennyben vagyon és volt, és mindeneket betölt. Tehát bizony ez az mondás nem az Fiúistenről vagyon.

3tio

Act. 13., Heb. 1. et 5.

Tahát bizony itt Dávid oly Istenfiáról szól, az ki kisebb az Atyánál. Azért bizony soha semiképpen ez igéket az örökkévaló fiúra nem vonhatják, mert azt egyenlőnek mondják az Atyával lenni, de nem egyenlő, az mint megérted. Másodszer, itt ez fiú felől azt mondja az Isten, hogy ő azt *ma* szülte. Ez az¹¹ ige pedig, *ma*, mindenkor és mindenütt bizonyos és határozott időt jegyez. De az háromságos atyafiak Fiúistene születésének soha sem elei nem vala, sem vége nem leszen, mert ők azt írják, hogy örökké született, [540:] és hogy most is, és mindörökké vég nélkül születik. Itt pedig azt mondja Dávid, hogy immár szülte, és hogy bizonyos időben szülte, mert azt mondja, hogy *ma* szülte. Ha az Isten azt az Fiút szülte, az kiről itt szól, tehát bizony ez az örökké[való]¹² Fiúistennek születésére nem <szól> illik. Hogy pedig itt azt merik szemtelenül mondani, hogy ez az ige, *ma*, örök üdőkért vétetik, ezt ugyan nem méltó, hogy megcáfoljuk, és azon ügyekezünk, hogy meghamisítsuk, mert őmagában is ki nem venné eszében, hogy ez merő hazugság. És soha egy mondást sem hozhatnak elő az Szentírásból, ahol az *ma* bizonyos és határozott időt nem jegyezne. De harmadszor ez kába magyarázatot meghamisíthatjuk az apostolok írásából is. Hiszen immár nem oly szemtelenek, hogy az szent apostoloknál magokat bölcsebbeknek és igazbáknak mondják.

¹¹ ez (tollhiba)¹² [kihagyott mondatrészt] (tollhiba)

Ez Dávid mondását azért az apostolok három helyen hozzák elé, és alkalmaztatják az Jézusra. Egyik helyen Act. 13. [ApCsel 13,33], második helyen ad Haebr. 4.[!] [Zsid 1,5], az harmadik helyen is ugyan ad Haebr. 5. [Zsid 5,5]. De mind az három helyen szólnak az apostolok arról az Jézusról, az ki megholt, feltámadott és mennybe ment. Mert az örök Isten soha mennybe nem ment, mert Őfelsége mindenkor mennybe volt, és mindeneket betölt, tehát bizony ez az mondás nem az örökkévaló Fiúistenről vagyon.

Hogy pedig az mit én mondok, igaz legyen, lássák és olvassák meg az keresztyének az megjegyzett helyeket! Szent Pál, Act. 13. [ApCsel 13,30], Antiókhában így szóla a zsidóknak: *Az Isten feltámasztotta az Jézust, az mint meg vagyon írva az második psalmusban: Én fiam vagy te, én ma szültelek téged.* Ihol azt mondja az apostol, hogy arról szól Dávid ez igékben, [141r:] *az ki megholt és feltámasztatott.* Ez pedig nem örökkévaló Fiúisten. Heb. 1. [Zsid 1,2] azt mondja az apostol, hogy az utolsó üdőkben szöllott az Isten az ő fia által, kit örökkössé tött mindeneken, és az kiről azt mondta: *Én fiam vagy te* etc. De az utolsó üdőkben az Isten szólott az Máriától született fiú által, és azt tötte örökkössé mindeneken. Mert az háromságosok Fiúistene senkitől semmit nem vött. Tehát bizony ez az mondás nem az Fiúistenről vagyon. Harmadszor, Heb. 5. [Zsid 5,4], így szól az apostol: *Senki magának tisztességét nem veszen, hanem az ki hívattatik az Istentől, mint Áron.* Azonképpen az Krisztus is magát nem dicsőítette, hogy ő főpap lenne, hanem az, ki őneki mondta [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te, én ma szültelek téged.* Itt az apostol szól oly fiúról, kit az Isten dicsőített meg, és ki az papi méltóságot az Istentől vötte, és arra magyarázza az Dávid mondását. De az háromságosok Fiúistene soha meg nem dicsőítettet, és az Istentől papi fejedelemséget sem vött. Tehát bizony ez az mondás nem örölla vagyon.

Act. 13.

Heb. 1.

3.

Hogy pedig, szerelmes atyámfia, keresztyén, az mit én most mondok, igaz legyen, lássák meg és olvassák meg az keresztyének az megjegyzett helyeken. Szent Pál Act. 13. [ApCsel 13,33] így szóla Antiókhában az zsidóknak: *Az Isten feltámasztá az Jézust, az mint meg vagyon írva az második psalmusban: Én fiam vagy te, én ma szültelek téged.* Ihol bizony érted immár, hogy azt mondja az apostol, hogy arról szóla Dávid ez igékben, az ki megholt és feltámasztatott.¹³ Ez pedig nem örökkévaló, nem örök üdöktől fogva való Fiúisten. Hebr. 1. [Zsid 1,5] azt mondja az apostol, hogy az utolsó üdőben [541:] szöllott az Isten

¹³ feltáma<dott>ztatott (tollhiba másoló által javítva)

az ő fia által, kit örökkössé tölt mindenen, és az kiről mondta [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te* etc. De az utolsó időkben az Isten szóllott az Máriától született fiú által, és azt tevő örökkössé mindenen, mert az háromságos atyafiak Fiúistene senkitől semmit nem [vett],¹⁴ tehát ez az mondás bizony nem az Fiúistenről vagyon. Harmadszor, ad Heb. 5. [Zsid 5,4] így szól az apostol: *Senki magának tisztességet nem veszen, hanem az ki hívattatik az Istentől, mint Áron.* Azonképpen az Krisztus magát nem dücsóíté, hogy főpap lenne, hanem az ki őneki mondta [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te, én ma szültelek tégedet.* Itt az apostol oly fiúról szól, kit az Isten dücsóított meg, és az ki az papi méltóságot az Istentől felvötte, és arra magyarázza ez Dávid mondását. De bizony soha, az háromságos atyafiak Fiúistene soha meg sem dücsóított, és az Istentől papi fejedelemséget sem vött, tehát bizony ez az mondás nem őrólla vagyon.

Végezetre, hogy ebben inkább ne kételkedjél, és az mi magyarázatunkon inkább megnyugodjál, tudjad, hogy még az háromságmagyarázó doktorok is vallják, hogy ez az mondás az Máriától született Jézusra magyaráztathatik igazban, noha az emberektől félvén, vagy az hamis értelemtől szemek beborítottván amaz bolond magyarázatot is nem merik kárhozatni. Kiről olvasd meg Bucer et Musculi Commentarios in Psalmos.* Holott annakokáért ezekből nyilván vagyon, hogy ez mondás lelki értelem szerént nem az örökkévaló Fiúistenre, hanem az Jézus Krisztusra, az Máriának¹⁵ születtére néz.

Végezetre, mégis hogy ebben ne kételkedjél, és az mi magyarázatunkon inkább megnyugodjál, tudjad, hogy még az háromságos magyarázó doktorok is vallják, hogy ez mondás [Zsolt 2,7], *Én fiam* etc., az Máriától született Jézusról magyaráztathatik igazabban, hogynem az örök üdőkben Istennek állatjából született Fiúistenről, noha az emberektől félvén vagy az hamis értelemtől szemek beborítottván és megkeményedvén nem akarják hirdetni. Kiért ugyan hiszem, hogy meghallják az Úr Jézustól amaz kemény szentenciát [Lk 13,27]: *Távozzatok éntőllem mindnyájan, az kik hamisságnak voltatok cselekedői, mert nem ismerlek.* Holott annakokáért mindezekből nyilván vagyon, hogy ez mondás lelki értelem szerint nem az örökkévaló Fiúistenre, hanem az Úr Jézus Krisztusra, az Mária születtére néz.

* Utalás Martin Bucer és Wolfgang Musculus zsolttármagyarázati munkáira.

¹⁴ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

¹⁵ *Mária<tól >:nak:* (tollhiba másoló által javítva)

Lássuk meg, mint illik őreá. Mondám azért odafel is, hogy Dávid ez igékben bötű szerént való fiúnak nem mondathatik, [141v:] mert úgy Izáj fia vala, hanem csak azért, hogy az Isten őneki kegyelmességét mutatá, mint az atya az fiúnak. Azonképpen tudjad, hogy az Jézus nem mondatik sozul az Írásban az Istennek természet szerént való fiának, az mint az háromságosok értik, mert erre való képest mindenütt őmagát embernek fiának mondja, és az Írás Máriától születettnek, asszonyállat magvának. Hanem mondatik Istennek fiának azért, hogy az Úr Isten sokképpen hozzája külömb-külobb üdőben jó akarját megmutatta.

Lássuk meg, mint néz ő reá. Mondám azért oda fel is, hogy Dávid ez igékben bötű szerint nem mondatik az Istennek természet szerént való fiának, mert így Izáj fia vala, hanem csak azért mondatik Isten fiának Dávid, hogy [542:] az Isten őneki kegyelmességét mutatá, mint az atya az fiúnak. Azonképpen tudjad, hogy az Jézus nem mondatik sozul az Írásban az Istennek természet szerént való fiának, az miképpen erre való képest mindenütt őmagát az Úr Jézus embernek fiának mondja, hanem mondatik Isten fiának azért, hogy az Úr Isten sokképpen hozzája külömb-külobb üdőben akarját megmutatta.

Mondám penig, hogy Dávidhoz az Isten az ő jókedvét kiváltképpen három üdőben mutatta meg. Elsőben Sámuel által. Azután Izrael által. Harmadszor Absolonnak halála után, mely üdőben az Isten Dávidot szülé. Azonképpen az Jézus is főképpen három üdőben bizonyítotték Isten fiának lenni. Elsőben, mikor az keresztségkor az Szentlélek fejére szálla, és mennyből ez szózat adaték [Mt 3,17]: *Ez az én szerelmes fiam* etc. Másodsor, mikor halottaiból feltámasztaték. Harmadsor, mikor mennyben felviteték, az Atya Isten jobbjára üle, mindeneken Úrrá téteték.

1.
2.
3.

Mondám penig, hogy Dávidhoz az Isten az ő jókedvét kiváltképpen három üdőben mutatta meg: Elsőben Sámuel által, másodsor Izrael által, harmadsor Absolonnak halála után, mely üdőkben az Isten Dávidot szülé. Azonképpen az Jézus is főképpen három üdőben bizonyítotték Isten fiának. Elsőben, mikor az keresztségkor az Szentlélek az fejére szálla, és mennyből ez szózat adatik [Mt 3,17]: *Hic est filius meus*. Másodsor, mikor halottaiból feltámasztaték. Harmadsor, mikor mennyben felvitették.

Immár akármelyik üdőre magyarázzad ez Dávid mondását, nem vétkezel. Mert mikor valaki vízzel és Szentlélekkel megkereszteltetik, az újonnan születik, Krisztus Urunk mondása szerént. De mikor Baptista Krisztus Urunkat megmosá vízzel, és Szentlélekkel megkereszteltették, azért akkor újonnan születették, de Istentől. És méltán arra az üdőre magyarázhatjuk ez mondást [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te* etc. Az második üdőre, mikor halottaiból feltámasztaték az Krisztus, magyarázza [e]z mondást szent

Act. 13. Pál apostol, Act. 13. [ApCsel 13,33], mint oda fel előhozám, és ugyanezent Róm 1. bizonyítja etiam Ro. 1. [Róm 1,4], mikor azt írja, hogy onnat bizonyította meg, hogy az Jézus Istennek fia, [142r:] hogy őtet az Isten halottaiból feltámasztotta. Sőt, őmaga is Krisztus Urunk ezt magyarázza az ő feltámadásának idejére, mikor azt mondá az apostoloknak felkölte után [Mt 28,18]: *Adatott énnekem minden hatalom mennyen és földön* etc. Harmadszor, magyaráztatik ez prófécia az Jézusra, mikor mennyben felmene, és üle az Atya Isten jobbára, az mint magyarázza az apostol ad Heb. mind az két helyen [Zsid 1,5; Zsid 5,5]. Mert akkor vettetének őneki mindenek talpa alá, akkor lőn mindeneken örökös, akkor lőn főpap, mikor innét az földről az mennyben felvitették, és üle az Atyának jobbára.

Immár ez három üdő közzül akármelyikre magyarázzad ez Dávid mondását, egyikben sem vétkezel, mert mikor valaki vízzel és Szentlélekkel megkereszteltetik, az az Úr Jézus Krisztusnak mondása szerint születni mondatik. De mikor Baptista János Krisztus Urunkot megmosá, vízzel és Szentlélekkel megkereszteltetett, egyszer akkor születették. És méltán amaz üdőre magyarázhatjuk ez mondást [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te* etc. Az másik üdő, mikor halottaiból feltámasztaték az Krisztus. Ez mondást Pál apostol Act. 13. [ApCsel 13,33], Rom. 1. [Róm 1,4], mikor azt írja, hogy onnat bizonyított meg, hogy az Jézus Istennek fia, hogy őtet az Isten halottaiból feltámasztotta. Sőt, őmaga is, Krisztus Urunk azt mondja az ő feltámadásának idején, mikor azt mondá az apostoloknak felkölte után [Mt 28,18]: *Data est mihi omnis potestas tam in coelo, quam in terra.* [543:] Harmadszor magyarázthatatik ez prófécia az Jézusra, mikor mennyben felmenne¹⁶ és [üle]¹⁷ az Atyaistennek jobbára, az mint magyarázza az apostol mind az két helyen, mert akkor vettetének őneki mindenek talpa alá, akkor lőn mindeneken örökös, akkor lőn főpap, mikor innét az földről az mennyben felvitették, és üle az Atyának jobbára.

Holott annakokáért mind az históriának folyása, s mind az hasonlóságok illendő volta, mind az apostolok tanúbizonsága ez Dávidnak

¹⁶ *felmenvén* (tollhiba)

¹⁷ [kihagyott mondatrész] (tollhiba)

proféciáját csak az ember Jézus Krisztusra magyarázza, és bizonyos az, hogy az mely Messiásról az próféták szóltak, annál több nincs, elégedjünk meg mi is, atyámfiai, evvel az Jézussal, az ki Máriától született, és az kiről az Isten azt mondta [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te* etc. Ne keressünk mást, ki soha, soha sem volt, sem lesz, kiről sem Dávid, sem az többi próféták sohasem szóltak, sem írtak semmit. Mert bizony csak ez az, az kiben megbékélt az Isten ez világgal, és az kit az apostolok által hirdettetett mindeneknek bűnök bocsánatjára, az ki eljövendő ítélni holtakat és eleveneket, és az híveket amaz vég nélkül való országban beviszi. Ámen.

Holott annakokáért mind az históriának folyása, s mind az hasonlóságoknak illendő volta, s mind az apostolok tanúbizomsága ez Dávidnak proféciáját csak az ember Jézus Krisztusra magyarázzák. És bizonyos az, hogy az mely Messiásról az próféták szóltak, annál több nincs. Elégedjünk, szerelmes atyámfia, keresztyén, ezzel az Jézussal, az ki Máriától született, és az kiről az Isten azt mondá [Zsolt 2,7]: *Én fiam vagy te* etc. Ne keressünk mást, az ki soha sem volt, sem soha nem lesz, kiről sem Dávid, sem soha csak egy próféta sem írt semmit, mert bizony csak ez az, az kiben megbékélt az nagy irgalmú Úr Isten ez világgal, és bizony ez, s nem más az, kit az apostolok által hirdettetett mindeneknek bűnöknek bocsánatjára. És ő az, az kire bírta az Felséges Úr Isten mind holtaknak, eleveneknek megítélését amaz nagy rettenetes napon. Bizony nem jű el ő maga személye szerint akkor is, az örökkévaló Úr Isten, az mennynek, földnek teremtője, hanem ezt rendelte arra Őfelsége, és ez viszi be az híveket amaz vég nélkül való, bódog országban. Kiben, hogy részünk lehessen nekünk is, kérjünk az Úrtól Szentlelket, [hogy]¹⁸ ügyekezhessünk az jóra, ki által azt megnyerhessük.

¹⁸ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

194. beszéd (K5, Sz)

K5 || [142r:] **Concio CXCIIII. Ibidem v. 8. [Zsolt 2,8]:**

*Et Concio 167 supra*¹
26. De regno Christi

Kérjed éntőllem, és adom te neked az pogánokat etc.

[543:] Concio ibidem v. 8. [Zsolt 2,8]:

|| Sz

Kérjed éntőllem, és adom teneked az pogánokat etc.

Kezdtük vala megmutogatni, ez psalmusnak második része miképpen illjék és alkalmaztassék lelki értelem szerint az Jézus Krisztusra, és megértők emez mondás [Zsolt 2,7], *Én fiam vagy te etc.*, mikor teljesedett be az Máriától született Messiáson.¹ Következnek immár emez igék [Zsolt 2,8]: *Kérjed éntőllem etc.*

Kezdtük vala megmutogatni, ez psalmusnak második része miképpen illjék és alkalmaztassék lelki értelem szerint az Jézus Krisztusra. És megértők mi ez mondást [Zsolt 2,7], *Én fiam vagy te etc.*, mind bötű szerint Dávid, s mind lelki értelem szerint az [544:] Messiáson mikor teljesedett be. Következnek immár imez igék [Zsolt 2,8]: *Kérjed éntőllem. Vide textum supra.*

Noha nyilván vagyon ez, hogy az Úr Jézus főképpen az Izrael népének adaték Messiásul, [142v:] minthogy nekik ígértetett volt is, kőről mind őmaga az Úr Jézus, s mind az evangélisták és apostolok tanúbizonyosságot tesznek, de azért hogy az pogán népek is az Messiás birodalma és népe közé valók legyenek, mind az próféták, s mind az apostolok írásai világosan megmutatják. Mert mikor az próféták az Messiás eljövételiről és országáról jövendölnek, nyilván írják, hogy az pogánok őhozzája gyűlnek és őbenne bíznak, Rom. 15. v. 9. [Róm 15,9], vide. Erre néz vala Jézus Urunk is, mikor azt mondá, hogy sokan jőnek napkelet, nyugat felől, kik letelepednek az Isten

¹ Utalás a 167. beszédre.

¹ Utalás a 192. és 193. beszédre.

országában az pátriárkákkal. (Esa. 41. v. 25. [Ézs 41,25], Malach. 1. v. 15. [Mal 1,15], Matt 8. v. 11. [Mt 8,11]) Erről mondá Joa. 10. [Jn 10,16]: *Vannak más juhaim is, kik nem ez akolból valók, szükséges azokat is idehoznom, hogy egy akol legyen, és egy pásztor* etc. De miképpen az Atya Isten veté az Úr Jézust zsidóknak királyává, Messiásokká, azonképpen ugyanazon Isten veté az pogánokat is birodalma alá, és ezt jelenté, mikor így szól [Zsolt 2,8]: *Kérjed éntőllem* etc.

Noha nyilván vagy on ez, hogy az Úr Jézus Krisztus főképpen az Izrael népének adaték Messiásul, minthogy az Felséges Úr Isten ugyan nekik is ígérte volt, kiről mind ő maga az Úr Isten, mind az evangélisták és apostolok tanúbizonyoságot tesznek, de azért hogy az pogán népek is ez Messiás birodalma <alá> és népe közé valók legyenek, mind az próféták, s mind az apostolok írási megmutatják. Mert mikor az próféták az Messiás eljövételiről és országáról is jövendölnek, nyilván írják, hogy az pogánok hozzá gyűlnek és őbenne bíznak. Erre néz vala Jézus Urunk is, mikor azt mondá, hogy sokan jönnek napkelet és napnyugat felől, kik letelepednek az Isten országában az pátriárkákkal. Erről mondá szent Jánossal is 10. részében [Jn 10,16]: *Vannak énnekem más juhaim is, kik nem ebből az akolból valók. Azokat is ide kell énnekem hoznom, hogy egy akol legyen és egy pásztor.* De amiképpen hogy az Atya Isten veté az Úr Jézust az zsidóknak királyává, Messiásokká, azonképpen ugyanazon Isten veté az pogánokat is birodalma alá, és ezt jelenti, mikor így szól [Zsolt 2,8]: *Kérjed éntőllem, és én adom* etc.

Holott tanuld meg, hogy az Úr Isten, noha igen bőkezű, és ingyen jóltevő, de azért megkévánja, hogy kérjük és könyörgés által nyerjük tőlle |:meg:| az ő áldomásait. Kiben tekint elsőben az ő tisztességének megmaradására és böcsületire, hogy minden magát önállánál kisebbnek ismerje, és neki, mint nagyobbknak könyörögjön, szupplikáljon. Azután ezzel jelenti, hogy hálaadók legyünk, ismerjük meg, kitől vannak az jók, amelyekben ülünk és nyugszunk. Azért ha mi is az Úrtól jókat akarunk venni, kérjünk és könyörögjünk Ő Szent Felségének, mert ha az ő szerelmes fiától is megvárja, hogy kérjen és könyörögjön, nyilván mitőlünk inkább megkévánja. Ezért mondá Krisztus Urunk [Mt 7,7; Lk 11,9; Jn 15,7; Jn 16,24]: *Kérjetek és elveszítetek* etc. De mikor kérte az Úr Jézus az pogánokat az Istentől örökségül? Responsio. Joa. 17. [Jn 17,1] így könyörög Jézus Urunk az ő Atyjának [143r:]: *Jézus felemelvén az mennyre az ő szeméit, mondá: Atyám, eljött az óra, dicsőíts meg az te fiadat.* Ez pedig micsoda dicsőítés legyen, mellyet itt kér az Jézus az ő Atyjától, megmagyaráztatik Joan.

12. [Jn 12,20–24]: *Valának penig valami pogánok, kik imádkozni mentenek fel vala Jeruzsálembé az ünnepnapra. Ezek Fülöphöz, ki Galileának városából, Bethsaidából vala, járulván kérék ötet, mondván: Eljött az óra, hogy megdicsőíttessék az embernek fia. Bizony, bizony mondom tinektek, ha etc.*

Holott tanuljuk meg, hogy az Felséges Úr Isten igen bőkezű és igen jóltevő, de azért Őfelsége megkévánja, hogy kérjük, és könyörgés által nyerjük tőlle meg az áldomásit. Kiben Őfelsége tekint elsőbe az ő tisztességének megmaradására és becsületire, hogy minden magát önállánál kisebbnek ismerje, és neki, mint nagyobbak, könyörögjön, szupplikáljon. Azután ezzel jelenti az Felséges Úr, hogy hálaadó legyünk, ismerjük, kitől vadnak az jók, az mellyekben élünk és nyugszunk. Azért ha mi is az Úrtól jókat akarunk venni, kérjük, és könyörögjünk Ő Szent Felségének. Mert bizony ha még az ő szerelmes fiától is megvárja, hogy kérjen és könyörögjön, nyilván mitőlünk Őfelsége inkább megkévánja. [545:] Ezért mondá Krisztus Urunk is [Jn 6,24]: *Kérjétek és elveszítetek.* De mikor kérte az Úr Jézus az pogánokat örökségül az Istentől? Jo. 17. [Jn 17,1–4] így könyörög Krisztus Urunk az ő Atyjának: *Jézus felemelvén az mennyre az ő kezeit mondá: Atyám, eljűtt az óra, dűcsőítsd meg az te fiadat. Én megdűcsőítettelek tégedet ez földön, elvégeztem az dolgot, mellyet énreám bízta, hogy elvégezzem. Mostan annakokáért, Atyám, dűcsőíts meg engemet temagadnál avval az dűcsőséggel, mely dűcsőségem volt nállad, minekelőtte ez világ lenne.* Ez penig micsoda dűcsőítés legyen, mellyet itt kér az Jézus Krisztus az ő Atyjától, megmagyaráztatik Jo. 12. [Jn 12,20–24]: *Valának penig valami pogánok, kik imádkozni mentenek vala fel Jeruzsálemben az innepnapra. Ezek annakokáért menének az Fülöphöz, ki Bethsaidából való vala Galileának városából, és kérék ötet, mondván: Uram, az Jézust kévännók látni. Elmene Fülöp és megmondá Andrásnak. András és Fülöp elmenének és megmondák az Jézusnak. Az Jézus penig felele nekiek: Bizony, bizony, mondom tunektek, eljött az óra, hogy megdűcsőíttessék az embernek Fia. Bizony, mondom nektek, hogy ha az földben esett gabonamag meg nem rothad, csak őmaga marad, ha penig megrothad, sok gyümölcsöt terem.*

Hallád, hogy cap. 17. [Jn 17,1] azt kéré az Jézus az ő Atyjától: *Eljött az óra, dicsőíts meg az te fiadat* etc. Itt mikor hallja, hogy az pogánok őt látni akarják, azt mondja, hogy eljött az óra, hogy ő megdicsőíttessék, sőt megprófétálja, hogy az ő halála után az ő birodalma és országának népe megsokasodik és szaporodik az pogánoknak alája való

gyűlésével. Érted azért, mint és mikor kérte az Jézus az Atyjától az pogánokon való birodalmat. Ez ő kérése pedig nem volt haszontalan, hanem be is teljesedett, mert itt megígéri az Isten [Zsolt 2,8]: *És neked adom az pogánokat örökségül.* Ha kérte azért, minthogy kérte is az Jézus az pogánokat, meg is adatott neki. Mert azt mondja ő maga, Joan. 11. [Jn 11,41–42], mikor Lázárt fel akará támasztani halottaiból: *Atyám, hálákat adok neked, hogy meghallgattál engemet, mert én tudom, hogy mindenkor meghallgatsz engemet.* Tehát ebben is nem volt heában kérése.

Megérted, hogy cap. 17. [Jn 17, 1–4] azt kéré az Jézus az ő Mennyei Szent Atyjától, hogy eljött az óra, hogy megdicsőíttessék, sőt megprófétálja, hogy az ő halála után az ő birodalma, az országnak népe megsokasodik és megszaporodik az pogánoknak az ő urasága alá való gyülekezésekkel. Mert az gabonamag elrothad, azaz ő meghal, az gabona az ő elrothadása után bő gyümölcsöt terem, azaz az Krisztusnak halála és feltámadása után az pogánok az Krisztus zászlója alá állanak. Érted azért, mint és mikor kérte az Úr Jézus az ő Mennyei Szent Atyjától az pogánokon való birodalmot. Ez ő kérése pedig nem [546:] volt haszontalan, hanem be is teljesedett, mert itt megígéri az Isten [Zsolt 2,8]: *És neked adom az pogánokat örökségül.* Ha kérte, azért minthogy kérte is az Jézus az pogánokat, meg is adatott neki. Mert azt mondja ő maga Jo. 11. [Jn 11,41–42], mikor Lázárt fel akará támasztani halottaiból: *Atyám, hálákat adok neked, hogy meghallgattál, mert én tudom, hogy mindenkor meghallgattál engemet, tehát ebben is nem volt heába kérésem.*

De itt immár az volna a kérdés, hogy holott bizonyos mindaz, hogy a Jézus kérte az ő Atyjától a pogánokon való birodalmat, s mind az, hogy neki megadatott, miképpen bírja ezt az örökséget? Mert itt mindjárt azt olvassuk utánna [Zsolt 2,8]: *És bírod, gubernáloed őket.* Itt széles mezőnk és alkalmasságunk adatnék [143v:] az Jézus Krisztus országaról és országglásáról való disputálásra. De nem minden helyhez és minden üdőhöz illik minden. Azért csak röviden, amennyiben ez mostani üdő és ez ígiknek megmagyarázása kívánja és szenved, emlékezzünk felőlle.

De itt immár az volna az questio, az kérdés: Holott bizonyos mind az, hogy az Jézus kérte az ő Mennyei Atyjától az pogánokon való birodalmot, s mind az, hogy ő neki megadatott, immár hogy megadatott, miképpen bírja ezt az örökséget? Mert itt mindjárt azt ol-

vassuk utánna [Zsolt 2,8]: *És bírod, gubernálod őket.* Ha bírja azért és gubernálja, mint s hogy gubernálja? Itt igen nagy alkalmatosságunk adatnék az Jézus országáról és országlásáról való disputálásra, de nem minden helyhez és nem minden üdökhöz illik minden. Azért csak rövideden, az mennyiből ez mostani üdő és ez igéknek megmagyarázása kívánja és szenved, annyira emlékezzünk felőlle.

Nyilván vagy az minden keresztyéneknek, hogy mikor az Úr Jézus az Istentől az király méltóságra Szentlélek által felkenetteték és választaték az Baptista János keresztsége után, akkor nem kiáltata mindjárt zsoldot, sem katonákat nem fogada, sem szekereket, lovakat nem készíté, hanem prédikállani kezdé, és arra inté az zsidókat, hogy megjámorodjanak. Ugyanezt cselekedé Baptista János is, ki az Krisztus előtt azért küldetett vala el, hogy népet készítsen. Ennek pedig az oka ez, mert az miképpen ő maga mondja Krisztus Urunk Matt. 13. [Mt 13,41–42], az ő országában semmi hamisságcselekedő |:ember:| nem lakhatik, hanem kiszedegettetnek, kitisztítatnak minden gáncsok, minden akadályok az ő országából, és az kik hamisságot cselekedtek, égő kemencébe vettetnek. Azt mondja Baptista János Matt. 3. [Mt 3,12], hogy abban az országban nem leszen pelyva, hanem csak tiszta búza. Az ocsmány férgek kihányattanak az Isten országának varsáiból, csak az tiszta halak hagyatnak meg. Azt mondja szent János, Apoc. 21. [Jel 21,27]: *Nem megyen oda be semmi megfertőztetett és utálatosságcselkedő, hazugságbeszélő etc.* Mikor azért így akarnák az embereket Baptista János és Jézus Urunk megtisztítani, és az bódog országra készíteni, nemhogy szót fogadtak volna ez világi emberek, de mind az kettőt szörnyű halállal az ő hivataljokban megöleék. De az Isten, merthogy megígérte vala Jézusnak az országot és birodalmat, nem hagyá az ő testét megposhadni, hanem harmadnap halottaiból feltámasztá. Kiből Jézus Urunk [144r:] megbizonyosodék, hogy az mit neki az Atya Isten ígért, és az mit ő kért, meg is tökéltette [a. m. meg is tartotta]. Ezért mondá feltámadása után az apostoloknak [Mt 28,18]: *Adatott énnekem hatalom mennyen és földön.*

Nyilván vagy az minden keresztyéknél, hogy mikor az Úr Jézus az Isten előtt az királyi méltóságra Szentlelkének általa felkenettetik, lovakat nem készíté. Hát mit csinála? Az prédikálláshoz foga, és arra inté az zsidókat, hogy megjámorodjanak. Ugyanezt cselekedé Baptista János is, ki azért küldetett vala el az Úr Jézus [előtt],² az mint

² [kihagyott mondatrész] (tollhiba)

erről hallottunk,³ hogy őneki népet készítsen. Ennek pedig az oka ez, mert amiképpen ő maga mondja Krisztus Urunk Mt. 13. [Mt 13,49–50], az ő országában semmi hamisságcselekedő ember nem lakhatik, hanem kiszedegettetnek, kitisztíttatnak az gonoszok, minden akadályok az ő országából, és az kik hamisságot cselekedtenek, égő kemencében vettetnek és megégettetnek. Azt mondja Baptista János, hogy abban az országban nem leszen pelyva, hanem csak mindazon szép, tiszta búza. Az ocsmány, utálatos férgek kihányattatnak az Isten országának varsáiból,⁴ csak az tiszta halak hagyattatnak meg. Azt mondja szent János Apoc. 21. [Jel 21,8]: *Nem megyen oda be semmi megferteztetett és utalatoságcselekedő, hazugságbeszélő* etc. [547:] Mikor azért Krisztus Urunk és Baptista János az embereket meg akarnák tisztítani és az Istennek boldog országára készíteni, nemhogy szót fogadtak volna ez világi emberek, de mind az kettőt iszonyú, rettenetes, szörnyű halállal az ő hivataljokban megöleék. De az Felséges Úr Isten miérthogy megígérte vala az országot Jézusnak és birodalmot, nem hagyá az ő testét megposhadni, hanem harmadnap feltámasztá halottaiból, kiből Jézus Urunk megbizonyosodik, hogy az mit neki az ő Mennyei Szent Atyja ígért, és az mit ő kért, meg is tökéllente [a. m. meg is tartotta]. Ezért mondá feltámadása után az apostoloknak [Mt 28,18]: *Adattatott énnekem minden hatalom mennyen és földön.*

De itt vagyon immár egy nagy akadály és vetélkedés. Az Úr Jézus feltámadása után és mostan is mint uralkodik? Mert vadnak, kik azt mondják, hogy az ő urasága és országlása elhaladott, és efféle mondasokat [Mt 28,18], *Adattott énnekem minden hatalom*, így magyarázzák, hogy eképpen szól az Írás: az birodalomnak bizonyos voltáért, hogy általánfogva megleszen mindaz, ami immár meglett, de azért valóban ezután leszen meg. Némellyek ez ellen azt mondják, hogy az Úr Jézusnak ugyan nem ígértetett és nem adatott, sem nem adatik egyéb birodalom, hanem az melyben most vagyon, és az mint eddig regnált és most is regnál etc. Mind az két fél Szentírásból akarja az ő értelmét bizonyítani. Nem illik, nem is szükség most erről nekem mélyebben és bővebben szóllanom. De röviden csak azt mondom, hogy ez két vélekedés közt ha az középutat követjük, nem tévelygünk. Úgyhogy az Jézusnak sem az mostani, sem az jövődő uralkodását ne tagadjuk, hanem jó értelemmel és módjával mindeniket megengedjük és valljuk. Azt mondom azért, hogy az Jézus országolásának két része vagy ideje vagyon, avagy ha ki így akar inkább

Regnum Christi.

³ Utalás a 185. és 186. beszédre.

⁴ *var<asiból>sáiból*, (tollhiba másoló által javítva)

szólni, kezdeti és megtökéllése, zsengeje és beteljesedése vagyon. Az első része, ideje kezdeti és zsengeje volt mindjárast, mikor megkereszteltetett, és tart mind az második eljöveteleg. A megtökéllése és megteljesedése még jövendő, és ezután leszen. Az első része vagyon az ő tudományában és igéjében. [144v:] Az második leszen erővel és hatalommal. Ezeket Szentírásból megerősítem és bizonyítom.

De itt vagyon immár egy igen nagy akadály és vetélkedés Krisztus Urunknak feltámadása után való uralkodása és országlása felől és mostani uralkodása felől. Mert vannak olyak sokan, kik azt mondják, hogy az ő urasága, országlása és királysága elhaladott. És ezféle mondásokat [Mt 28,18], *Adatott énnekem minden hatalom mennyen és földön*, így magyarázzák, hogy ekképpen szól az Írás az birodalomnak bizonyos voltáért, hogy általánfogván megleszen, mint az, az mi immár meglött, de azért valóban ezután leszen meg. Némellyek contra, ez ellen azt mondják, hogy az Jézusnak ugyan nem ígértetett és nem adatott, sem nem adatik egyéb birodalom, hanem az melyben most vagyon, és az mint eddig regnál és most is regnál, abban kell megmaradni. Mind az két fél pedig az Szentírásból akarja az ő értelmét megbizonyítani. Nem illik s nem is szükség most erről énnekem mélyebben és bővebben szóllanom. De rövideden ehhez csak ezt mondom, hogy ez két suspicio [a. m. sejtelem], vélekedés között ha az középutat követjük, nem tévelygünk. Mely imez, hogy az Jézusnak sem ez mostani, sem az jövendő uralkodását nem tagadjuk, hanem jó értelemmel és módjával mindeniket megengedjük és valljuk, hogy úgy illik és kell lenni. Azt mondom azért, hogy az Jézus országlásának két része vagyon, két ideje vagyon, avagy ha ki [548:] csak így akar szóllani, két, kezdeti és megtökéllése vagyon, zsengeje és beteljesedése vagyon. Az első része, ideje, kezdeti és zsengeje volt mindjárast akkor, mikor megkeresztelkedett, és tart mind az második eljöveteleg. Az megtökéllése és beteljesedése még jövendő, ezután lehet. Az első része vagyon az ő tudományában és igéjében. Az másik erővel és hatalommal leszen. Ezeket ha kívánod, Szentírásból megbizonyítom és megerősítem, hogy az Úr Jézus uralkodott, uralkodik most is, uralkodik ezután is. Hallgass ide, mert tudom, hogy nem gyakran hallottad, az mit ma hallasz.

És hogy az Jézus uralkodott, és most is uralkodik és országlol, elsőben innen bizonyítám meg, hogy az emberek közt való forgásakor Krisztusnak és királynak hívatott. Az miképpen ő maga egynehány helyen megvallá, mint mikor azt mondá Pilátusnak [Jn 18,37]: *Te mondád, mert király vagyok én, és azért születtettem*. És annakelőtte

is egynéhányszor megmondta, hogy ő az Krisztus, azaz az felkent király. Ha azért Krisztus Urunk király volt, nem lehetett ország nélkül és uraság nélkül. De micsoda urasága volt neki akkor? Bizony nem egyéb, hanem hogy bölcsességével mindeneket fellyülhaladott, egyebeket tanított, oktatott, gubernált, és senki az bölcs doktorok közül oly nehéz kérdést elébe nem vethetett, az mellyet könnyen, igazán és bölcsen meg nem fejtett, úgyannyéra, hogy végre senki vele disputálni nem mert. Feltámadása után is ugyanezen országglását és uralkodását ismeré, mert mikor azt mondta volna, [Mt 28,18], *Adatott énnekem minden hatalom mennyen és földön*, nem azt mondá utána az ő szolgálinak és apostolinak, nosza, immár hű szolgálaim, menjetek el, emez vagy amaz országot foglaljátok el, te emez, te amaz király ellen hadakozzál, te emitt, te amott légy tisztartó, hanem azt mondá [Mt 28,19]: *Menjete el azért (mivelhogy hatalmam vagyon mennyen és földön), tanítsatok minden népeket*. Vagy amint írja szent Márk [Mk 16,15]: *Menjete el ez széles világra, hirdessétek az evangéliumot minden teremtett állatnak*. Azonképpen mikor mennybe mene, azt mondá az apostoloknak Act. 1. [ApCsel 1,8]: [145r:] *Lesztek énnekem tanúbizonyágim (nem tisztartóim, barátim, királyim) egész Júdeában, Samáriában, mind az földnek utolsó határáig etc.*

Salamon maximus.

Elsőben innét bizonyítom meg, hogy még emberek előtt való forgasakor is az Úr Jézus Krisztusnak és királynak hívattatott, az miképpen egynéhány helyen önnönmaga megvallja. Mint mikor azt mondá Pilátusnak, mikor kérdezkednék, ha ő az zsidóknak királlya, azt mondá [Jn 18,37]: *Te mondod, mert király vagyok én, és azért születtetem*. És annakelőtte is egynéhányszor megmondta, hogy ő az Krisztus, azaz az felkent király. Ha annakokáért Krisztus volt, felkent király volt, nem lehetett ország nélkül. De micsoda urasága volt neki akkor? Bizony nem egyéb, hanem hogy bölcsességével mindeneket fellyülhaladott, egyebeket tanított, oktatott, gubernált, és senki az nagy bölcs doktorok közzül oly nehéz kérdést eleiben nem vöthetett, az mellyet csudálatos könnyen, de nagy bölcsen meg nem fejthetett, úgyannyira, hogy végre senki, akárminemű bölcs rabbi is, vele disputálni nem mert. Feltámadása után is ugyanezen országglását és uralkodását megesméré az Úr Jézus. Mert mikor azt mondta volna [Mt 28,18], *Adatott énnekem minden hatalom mennyen és földön etc.*, nem mondá azt akkor is az ő szolgálinak és apostolinak: Nosza, immár hű szolgálaim, menjetek el, imez vagy amaz országot foglaljátok el, te imez, te amaz [549:] király ellen hadakozzál, te imitt, te amott légy tisztartó. Hanem azt mondá [Mt 28,19–20]: *Menjete el, és mivelhogy hatalmom vagyon mennyen és földön, ezt parancsolom, hogy tanítsatok minden népeket etc.* Vagy az mint írja szent Márk

[Mk 16,15]: *Menjetek el ez széles világra, hirdessétek az evangéliumot minden teremtett állatoknak.* Azonképpen mikor mennybe mene, azt mondá az apostoloknak Act. 1. [ApCsel 1,8]: *Lesztek énnekem tanúbizonyágim.* Nem azt mondá, hogy tisztartóim, királyim, kapitányim, hanem *lesztek énnekem tanúbizonyágim egész Samáriában, Júdeában, mind az egész földnek utolsó határáig.*

Ugyanezent bizonyítják az apostolok is, kik Krisztus Urunk mennybemenetele után az Messiás országáról való próféciaát az evangéliumnak hirdetésére magyarázzák. Mint Act. 13. [ApCsel 13,46–47] így szól szent Pál: *Ím, az pogánokhoz fordulunk, mert ezt parancsolta minékünk az Úr: Tettelek téged az pogánoknak világosságául, hogy énnekem üdvözítőm, (megtartóm) légy a földnek utolsó határáig.* És ad. Ro. 10. [Róm 10,18] *Vallyons nem hallották-e az Isten igéjét? Nám, meg vagon írva, kihatott az ő zengések minden földre, és ez egész világnak határára az ő beszédek.*

Ugyanezent bizonyítják az apostolok is, kik Krisztus Urunk mennybemenetele után is az Messiás országáról való próféciaát az evangéliumnak hirdetésére magyarázzák. Mint Act. 13. [ApCsel 13,46–47] így szól szent Pál: *Ím, az pogánokhoz fordulunk, mert azt parancsolta nekünk az mi üdvözítőnk, megtartónk, hogy mind az egész földnek utolsó határáig őneki tanúbizonyági legyünk.* Rómában írott levelének 10. részében is azt mondja [Róm 10,18]: *Vallyons nem halottátok-e az Isten igéjét, nem meg vagon-e írva: Kihatott az ő zengések minden földekre, és az egész világnak határára az ő beszédek.*

Melleykből megérthed, miképpen teljesedett be az Krisztusnak tett ígéret az Atyától, mikor itt azt mondja [Zsolt 2,8]: *Adom neked az pogán népeket örökségül, és az földnek határit birodalmul.* Ahol pedig azt mondja [Zsolt 2,9], *És bírod őket vasvesszővel etc.,* ezt úgy értesed, hogy miként az Jézus azokat az népeket, kik az evangéliumnak tudományát vötték, kegyesen igazgatta, és tanítása, tudománya által gubernálta, azonképpen akik ellene állottak és tusakodtanak, megszegyenítette és rontotta. Miképpen mondá ő maga amaz példabeszédben, Matt. 21. [Mt 21,44]: *Valaki ez szegletköre esik* (érti vala pedig ezen őmagát és tudományát), *megromol, és valakire esik, eltörik.* És olvassuk felölle, hogy az szadduceusoknak szájokat bedugta, senki tudománya ellen nem állhat vala, és végre ingyen disputálni sem mernek vala véle. Ezenképpen ígír az apostoloknak is [Lk 21,15]: *Adok én, úgymond, nektek száját és bölcsességet, ki ellen soha semmi királyok és bölcsek nem állhatnak.*

Mellyekből minden Isten Lelkétől viseltetett keresztyén megértheti, miképpen teljesedett be az Krisztusnak tött ígérete az Atyának, mikor azt mondja [Zsolt 2,8]: <[Mt 28,18] *Adatott énnekem minden hatalom*> *Adom neked az pogán népeket örökségül, és az földnek határit birodalmul* etc. Ahol pedig azt mondja [Zsolt 2,9], *És bírod őket virga ferrae* [a. m. vasvesszővel], ezt megérték, hogy miképpen az Jézus azokat az népeket, kik az evangélium tudományát vették, kegyesen igazgatta, és tanítása, tudománya által gubernálá, azonképpen, az kik ellene állattanak és tusakodtanak, megszegyenítette és rontotta, az miképpen mondá amaz példabeszédben Matt. 21. [Mt 21,44]: *Valaki ez szegeletköre esik* (érti vala pedig ezen ömagát és tudományát), *megromol, és [550:] valakire esik, eltörik*. Ezt olvassuk pedig felölle, hogy az szadduceusoknak szájukat bedugá, senki tudományával ellene nem állhata, és végre ingyen disputálni sem mernek vala véle. Ezenképpen ígéré az apostoloknak is [Lk 21,15]: *Adok, úgymond, én tűnektek száját és bölcsességet, ki ellen soha semmi királyok és bölcsék nem állhatnak*.

Miképpen ez ugyan valóban is megteljesedék, mert sem az papi [145v:] fejedelmek, sem ezvilági hatalmasok az apostolok tudománya ellen nem állhatának, sőt, az kik ellene akarának állani, szégyent vallának és megromlának. Mint például Saulus, azaz Pál (apostol), az míg üldözé az keresztyéneket. Példa amaz Barjézus, Act. 13. [ApCsel 13,11], ki mihelt Pál apostol megátkoza, ottan megvakula. Amint mondta vala Krisztus Urunk, hogy az pokolnak ajtaji nem állhatnak ellene, erőt, győzelmet nem vehetnek az apostolok gyülekezetin. Ezért mondá 1. Cor. 1. [1Kor 1,27]: *Az Isten ez világnak bolondit választá, hogy megszegyenítse az bölcséket, és ez világnak erőtlent, hogy az erőseket megromtsa*. Hogy pedig az próféta nézett az Krisztusnak efféle győzelmére, megtetszik az szent János írásából, ki Apoc. 19. v. 15. [Jel 19,15] ez mondást magyarázza ez értelem szerént, mikor így szól, ahol az Jézus Krisztus személylét írja meg: *És az ő szájából jó vala ki kétélű tör, mellyel az pogánokat vagdalja, és ő bírja vasvesszővel*. Ihol azt mondja, hogy az Jézus Krisztus avval az törrel bírja és vágja le az pogánokat, az mely jó ki az ő szájából. De micsoda tör az, az mely az szájából kijő? Bizony, nem egyéb, hanem az ige, az tudomány, az bölcsesség. És azért mondja szent Pál is, 2. Thes. 2. [2Thessz 2,8], hogy az Úr Jézus megöli az Antikrisztust az ő szájának lehelletivel (ad Ephes. 6. [Ef 6,17]: *Gladium Spiritus, quod est verbum Dei.*)

Miképpen ez ugyan valóban is megteljesedék, mert sem az papi fejedelmek, sem az világi hatalmasok az apostolok tudománya el-

len nem állhatának, sőt, az kik ellene akarának állani is, szégyent vallának és megromlanak. Mint példa Saulus erre, azaz Pál, mert az míg üldözte az keresztyéneket, ki nem hallotta, mint jára utában Damaszkuszban mentében? Példa viszontag erre amaz Barjézus Act. 13. [ApCsel 13,6–12], kit mihelt Pál apostol megátkoza, ottan megvakula, az mint megmondta vala Krisztus Urunk, hogy az pokolnak ajtai nem állhatnak erőt, győzedelmet nem vehetnek az apostolok gyülekezetén. Ezért mondá Pál apostol 1. Cor. 1. [1Kor 1,27]: *Az Isten ez világnak bolondit választotta, hogy megszegyenítse az bölcseket, és ez világnak erősit megrontsa.* Hogy pedig ez prófécia nézett az Krisztusnak ezféle győzedelmére, megtetszik az szent Jánosnak írásából, ki Apoc. 19. [Jel 19,15] ez mondást magyarázza az értelem szerint, mikor így szól, ahol az Jézus Krisztus személyét írja meg: *És az ő szájából, úgymond, jó vala ki kétélű tör, mellyel az pogánokat vagdalja, és bírja azokat vasvesszővel.* Ihol azt mondja, hogy az Jézus azzal az törrel bírja és vágja le az pogánokat, az mely jú ki az ő szájából. De micsoda éles tör az, az ki az Úr Jézus szájából jú ki? Bizony nem egyéb, hanem az ige, az tudomány, az bölcsesség. És azért szent Pál is 2. Thes. 2. [2Thessz 2,8], hogy az Úr Jézus megöli az Antikrisztust az ő szájának leheletével. Ad Eph. 6. [Ef 6,17]: *Gladium Spiritus, quod est verbum Dei.*

No, azért ezekből megérthed, ez psalmusnak második része miképpen nézzen és alkalmaztassék az Úr Jézusnak ez mostani országlására, és hogy ez az vélekedés és magyarázat az Szentírással semmit nem ellenkezik. De mondánk odafel, hogy az Krisztusnak más országlása is vagyon, avagy ez elkezdett országlásának második része és megtökéllése hátravagyon. Mert tagadhatatlan dolog az, hogy az Írás Krisztusnak más országlásáról is szól. Melyről most sokat nem szólok, emlékezem csak egynéhány [146r:] mondásokról. Azt mondja az Úr Jézus az ő apostolinak, hogy az ő uralkodásának idején ők is 12 székből ülnek, és ők is ítílik Izraelnek 12 nemzetségét, Matt. 19. [Mt 19,28], Marc. 10. [Mk 10,32], Luc. 18. [Lk 18,32]. Azt mondja, hogy asztalához ülteti őket, esznek, isznak, lakoznak övéllé egyetemben. Hogy pedig efféle és ezekhez hasonló mondásokat nem magyarázhatjuk csak szinte az ige és tudomány által való uraságra, sok több mondásokról megtetszik. Mert azt mondja szent Pál ad Rom. 8. [Róm 8,23], hogy várjuk azt, hogy az Isten fiai kijelentessenek, várjuk az megszabadulást és az mi testünknek megváltását, és azt mondja, hogy az Léleknek csak zsenégjét vettük. Azonképpen 1. Cor. 13. [1Kor 13,12] azt mondja, hogy most csak mint egy tükrörben és homályban látjuk azt az dicsőséget, az melyben lesznek ezután az hívek. Ibidem cap. 15. [1Kor 15,26] azt mondja, hogy az Krisztus orszá-

gában utószor győzzetetik meg az halál. De látjuk, hogy még az halál meg nem győzzetett, hanem uralkodik rajtunk. Tehát az Krisztus országa még teljességgel jelen nincs. Azonképpen Heb. 2. [Zsid 2,8] azt mondja az apostol, hogy a Jézusnak alája kell mindeneknek vettetni, és ugyanott mindjárt |:azt:| mondja, hogy látjuk pedig, hogy még nincsenek mindenek talpa alá vettve. Tehát mindezek még jövendők, és még lesznek.

No, megértők azért ezekből, ez psalmusnak második része miképpen nézzen és alkalmaztassék az Úr Jézusnak [551:] ez mostani országlására, és hogy ez az vélekedés és magyarázat az Szentírással semmiképpen nem ellenkezik. De mondám oda fel, hogy még az Úr Jézusnak más országlása is vagy, avagy ez elkezdett országlásnak második része és megtökéllése még hátravagyon. Mert tagadhatatlan dolog, hogy az Írás az Úr Jézusnak más országlásáról is ne szóljon, melyről most sokat nem szólok, emlékezem csak egynéhány mondásokról. Azt mondja az Úr Jézus az ő apostolinak is, hogy az uralkodásának idején ők is 12 székből ülnek, és ítélik Izraelnek 12 nemzetségét. Látod-e, azt mondja, hogy asztalhoz ülteti őket, esznek és isznak az ő országában, és lakoznak ővéle egyetemben. Hogy pedig ezféle és ezekhez hasonló mondásokat nem magyarázhatunk csak szinte az ige és tudomány által való okosságra, sok több mondásokról megtetszik. Mert azt mondja szent Pál ad Rom. 8. [Róm 8,19–23], hogy várjuk ezt, hogy az Isten fiai kijelentessenek, várjuk az megszabadulást és az mi testünknek megváltozását, és azt mondja, hogy az Léleknek csak az zsenyéjét vöttük. Azonképpen 1. Cor. 13. [1Kor, 13,12] azt mondja, az miképpen erről másszor is szólottunk, hogy most csak mintegy tükörben és homályban, úgy látjuk azt az dücsőséget, az melyben lesznek ezután az hívek. Ugyanis azt is mondja, hogy az Krisztus országában utószor győzzetetik meg az halál. De látjuk, hogy még most az halál meg nem győzzetett, hanem uralkodik rajtunk. Érted tehát, hogy még az Krisztus országa teljességgel jelen nincsen, ide hátra még annak az dereka. Azonképpen ad Heb. 2. [Zsid 2,8] azt mondja az apostol, hogy az Jézusnak talpa alá kell mindeneknek vettetni. Mindezek pedig még jövendők, és ezután lesznek meg.

Erre is azért, az Krisztusnak második országlására is néz ez psalmusnak próféciája, és akkor is beteljesedik és világosabban megtetszik ennek igazsága, hogy az Atya Isten adja az pogánokat az Jézus Krisztusnak örökségül, és némelyeken uralkodik mint fejedelem, némelyeket elront és elveszt mint hatalmas úr. Akkor osztogat az ő

híveinek birodalmakat valóban, kikben ugyan ezen prófécia beteljesedik, mint ő maga megmagyarázza Krisztus Urunk Apoc. 2. [Jel 2,26–27]: *Az ki, úgymond, győzedelmes leszen, és az én parancsolatimat végig megőrzi, adok annak hatalmat az pogánokon, és bírja őket vasvesszővel, és miképpen [146v:] az fazakas cserepét, összetöri őket, miképpen én is vettem az én Atyámtól.* Mikor és miképpen legyen pedig ez, nem szükség nekünk arról felettebb szorgalmatoskodnunk, hanem inkább azon ügyekezünk, hogy valamikor és valamint leszen, abban az bódog országban részünk lehessen. Melyet úgy nyerhetünk meg, ha ez mostani országlásának, azaz tudományának részei leszünk. Mert bizony senkinek az Krisztus bódog országának teljes voltában része nem leszen, ha ki ez zsengeje közé nem számláltatik. Az zsengeje pedig az országnak az ő tudománya és vallása. Tehát ha most az Krisztusnak tanítványi nem leszünk, ezután amaz bódog országban sem tisztartói, sem polgári nem lehetünk. Itt keressük tehát azt az Jézust, azt az privilégiumot, azaz nobilitását, az kinél oszton amaz bódog világon élhessünk. Az második részéről ez psalmusnak ez legyen eddig elég.

Erre az második országlására is néz azért ennek az psalmusnak [552:] prófeciája, és akkor is beteljesedik, és világosabban megtetszik ennek igazsága, hol az Atya Isten adja az pogánokat az Jézusnak örökségül, kiken uralkodik mint fejedelem, mellyeket megront és elveszt mint hatalmas. Akkor osztogat az ő híveinek valóban birodalmokat, akkor teszen kit öt, kit⁵ három, kit két városokon tisztartóvá, és akkor ugyanezen prófécia beteljesedik, az mint önnönmaga megmagyarázza Krisztus Urunk, Apoc. 2. [Jel 2,26–28]: *Az ki, úgymond, győzedelmes leszen, és az én parancsolatimat mindvégig megőrzi, adok annak hatalmat az pogánokon, és bírja őket vasvesszővel, amiképpen az fazakas az ő cserepét összetöri, rontja, azonképpen bánom azokkal, az miképpen ezt vöttem az én Atyámtól.* Mikor és miképpen lön pedig ez, nem szükség minekünk arról szorgalmatosan tudakoznunk, hanem inkább azon ügyekezünk, hogy valamikor és valamint leszen, abban az bódog országban részünk lehessen, mellyet úgy nyerhetünk meg, ha ez mostani országlásának, azaz ő tudományának vallói és annak megcselekedői leszünk, mert ez az ő mostani uralkodása, az ő Mennyei Szent Atyjától vött hagyománynak követése. És bizony soha senkinek az Krisztus országának teljes voltában része nem leszen, valaki az ő zsengeje közé nem számláltatik. Az ő zsengeje pedig az ő ez mostani országlásának tudománya és vallása, tudniillik az evangélium. Tahát bizony valaki most az Krisztusnak tanítványa

⁵ *kit kit* (szóképzés)

nem leszen, soha ezután amaz halhatatlan, dücsőséges, boldog országban sem tisztartói, sem polgári nem lehetünk. Hát, szerelmes atyámfia, keresztyén, itt is kövessük azt a Jézust, azt a privilégiumot, azt az nobilitást, kivel osztán amaz bódog világban élhessünk és gyönyörködhesünk. [553:] Az második részéről ez psalmusnak ez legyen eddig elég.

Szóljunk immár az harmadikról [Zsolt 2,10]: *Mostan azért, királyok, eszeteiken legyetek* etc. Ez az intés az fellyül való igékből igen szépen folyik. Mert minekutánna megjelenté az próféta, hogy ez földi hatalmasoknak minden szándékok és ügyekezetek az Úr végezése ellen haszontalan, mert akiket ő fel akar magasztalni, mindenek ellen felneveli, nagyvá teszi, immár inti őket, hogy ezután legyenek eszükön, ne bolondoskodjanak, az Úr ellen ne tusakodjanak, hanem inkább neki szolgáljanak, ha el nem akarnak veszni, hanem bódogok lenni. Elsőben azért inti őket [Zsolt 2,10]: *Mostan annakokáért, királyok* etc. Szükség az fejedelmeknek efféle intés és oktatás, mert vadnak sokan, az kik azt ítélik, hogy ebben áll az uraság és királyság, hogy pompasággal legyenek, katonákat, sok fő lovakat tartsanak, lakozzanak, igyanak, parancsoljanak. [147r:] *Arra penig, úgy[mond], hogy az Istennek igazságát értsék, országokat, alattvalókat bölcsen és szépen igazgassák, tudósok, okosok legyenek, igen kevés, avagy semmi gondjok nincsen.* Maga ez volna fő tiszték, az mint itt mondja az próféta [Zsolt 2,10]: *Eszesek legyetek, tanuljatok.* Ezért mondja vala az Úr Isten is az Izrael fiainak Deut. 17. [5Móz 17,16–19]: *Mikor, úgymond, az tii királyotok székiben ülend, ne sokasítsa meg lovait, szekerét, hanem írja meg az én törvényemnek könyvét, nála tartsa, és teljes életében azt olvassa, hogy tudja félni az ő Urát, Istenét, és megőrizni az ő parancsolatit, mellyek az törvényben meg vadnak írva.*

3tia pars.

Szóljunk Istennek segítségével immár az harmadikról [Zsolt 2,10]: *Mostan azért, királyok, eszeteiken legyetek.* Vide supra textum. Ez az intés az fellyül való igékből igen szépen foly, mert minekutánna megjelenté az próféta, hogy az földi hatalmasoknak minden szándékok⁶ és igyekezetek az Őfelsége végezése ellen haszontalan, heábváló, semmirekellő, mert az kiket Őfelsége fel akar magasztalni mindenek ellen, azokat felneveli, nagyvá teszi Őfelsége, immár inti őket, hogy ezután legyenek eszeken, ne bolondoskodjanak, hanem inkább neki szolgáljanak, ha bódogok akarnak [lenni],⁷ és örökké el nem akarnak

⁶ minden szándékok minden szándékok (szókettőzés)

⁷ [kihagyott mondatrész] (tollhiba)

veszni. Elsőben annakokáért inti őket, hogy eszeken legyenek, mikor így szól [Zsolt 2,10]: *Mostan annakokáért tū, királyok, legyetek esze- teken.* Vide supra textum. Szükség, valóba szükség az fejedelmeknek ezféle intés és oktatás, mert vannak igen sokan, kik azt ítélik, hogy ebben áll az uraság és királyság, hogy hivalkodásban, tunyaságban, pompaságban legyenek, katonákat, fő lovakat, szép aranyas szerszá- mokat, hintókat szerezzenek, egyenek, igyanak, lakozzanak, paráz- nálkodjanak. Arra penig, hogy az E. M. F. Istennek igazságát értsék, országokat, az alattok valókat bölcsen és szépen igazgassák, tudósok, okosok legyenek, igen kevés, avagy ugyan semmi, csak egy csepp gondjok sincsen is. Maga bizony ez volna fő és legnagyobb tiszték, az mint itt mondja az próféta [Zsolt 2,10]: *Eszesek legyetek, tanuljatok* etc. Ezért mondja vala az E. M. F. Úr Isten az Izrael fiainak Deut. 17. [5Móz 17,18–19]: *Mikor, úgymond, az tū királytok székében ülend, ne sokasítsa meg lovagit, szekerit, hanem írja meg az én törvényemnek könyvét, nála tartsa, és életének napjaiban azt olvassa, hogy tanulja félni az ő Urát, Istenét, és megőrizni az ő parancsolatját, mellyek az törvényben meg vannak írva.* De ó, Felséges Úr Isten, vagyon-e arra gondja ez mostani fejedelmeknek? Bizony, láb alá tétetett dolog ez.

Itt is ugyanazon intést hozza elő az próféta, mert az királyok bölcsessé- gét és tanúságát helyezteti az Úrnak félelmébe [Zsolt 2,11]: *Szolgáljatok az Úrnak félelemmel.* Minden bölcsességnek és tudománnak gyökere és eredete az Úrnak félelme. Azt mondja az bölcs [Zsolt 110,10; Péld 9,10]: *Initium sapientiae timor Domini.* De mivelhogy kétféle az féle- lem: Egyik szolgálai, mely támad az büntetéstől való rettegéstől, és an- nak gyökere az gyűlölség. Mert sokan csak azért szolgálnak és félnek mástól, hogy rettegnek az hatalmasságtól, és az illyeneknek nem szánt szándékból, hanem kényszerítésből szolgálnak. Vagyon másféle féle- lem is, kit fiúinak hív az Írás, mely támad szeretetből. Mikor valaki azért fél valakitől, hogy banná, ha valamiben tőlle megbántatnék és szorgalmatosan vigyáz reá, hogy mindenképpen kedve szerént csele- kedjék. Ez az félelem dicsíretes, és ezt kívánja az Úr Isten az emberek- től. Azért mondja itt az próféta [Zsolt 2,11]: *És örüljetez neki reszketés- sel.* Azaz ez az félelem elegy legyen vígassággal, ne szomorú kedvvel, hanem örömmel szolgáljatok az Úrnak. Inti penig az szolgálatra az királyokat,⁸ mert ők azt tudják, hogy csak [147v:] paroncsolni valók és uraságra termettenek, de igen szemek előtt kellett volna viselniük, hogy nekik is vagyon urok, kinek tartoznak szolgálni. Mert ez az igaz ura- ság, mikor Istennek szolgálnak. Mond ismét [Zsolt 2,12]: *Apolgassátok, csókolgassátok az fiat.*

Timor duplex.

1. I. Egyik szolgálai, mely támad az büntetéstől való rettegéstől, és an- nak gyökere az gyűlölség. Mert sokan csak azért szolgálnak és félnek mástól, hogy rettegnek az hatalmasságtól, és az illyeneknek nem szánt szándékból, hanem kényszerítésből szolgálnak. Vagyon másféle féle- lem is, kit fiúinak hív az Írás, mely támad szeretetből. Mikor valaki azért fél valakitől, hogy banná, ha valamiben tőlle megbántatnék és szorgalmatosan vigyáz reá, hogy mindenképpen kedve szerént csele- kedjék. Ez az félelem dicsíretes, és ezt kívánja az Úr Isten az emberek- től. Azért mondja itt az próféta [Zsolt 2,11]: *És örüljetez neki reszketés- sel.* Azaz ez az félelem elegy legyen vígassággal, ne szomorú kedvvel, hanem örömmel szolgáljatok az Úrnak. Inti penig az szolgálatra az királyokat,⁸ mert ők azt tudják, hogy csak [147v:] paroncsolni valók és uraságra termettenek, de igen szemek előtt kellett volna viselniük, hogy nekik is vagyon urok, kinek tartoznak szolgálni. Mert ez az igaz ura- ság, mikor Istennek szolgálnak. Mond ismét [Zsolt 2,12]: *Apolgassátok, csókolgassátok az fiat.*

⁸ <fiokat> |királyokat:| (tollhiba másoló által javítva)

Itt is ugyanazon intést [554:] hozza elé az próféta, mert az királyoknak bölcsességét és tanúságát helyezteté az Úrnak félelmében, mikor így szól [Zsolt 2,11]: *Szolgáljatok az Úrnak félelemmel és rettegéssel. Minden bölcsességnek és tudománynak gyökere és eredete az Úrnak félelme*, azt mondja az bölcs, Ecclesiastes [Péld 9,10]. De minthogy kétféle az félelem, egyik szolgálai, mely támad az büntetéstől való rettegésből, és annak gyökere az gyűlölség, mert sokan csak azért szolgálnak, hogy félnek másától, és kényszerítésből szolgálnak. Vagyon másféle félelem is, kit fiúi félelemnek hív az Írás, az mely félelem támad szeretetből. Mikor valaki azért fél valakitől, hogy valamiben tölle megbüntetnék, és szorgalmatosan vigyázna, hogy mindenképpen kedve szerint cselekedjék, ez az félelem dücsötítés, és azt kívánja az Isten is az emberektől, azért mondja, látod-e, itt az próféta [Zsolt 2,11]: *És örüljetez neki reszketéssel*. Azaz az félelem elegy legyen vigassággal, ne szomorú kedvvel, hanem örömmel szolgáljatok az Úrnak. Inti pedig az szolgálatra az királyokat, mert ők azt tudják, hogy csak parancsolni valók, és csak az uraságra termettek. De igen szemek előtt kellene viselniük, hogy önekik is vagyon urok, kinek tartoznak szolgálni, mert ez az igaz uraság, mikor Istennek szolgálunk. Mond is még az próféta [Zsolt 2,12]: *Apolgassátok, csókolgassátok az fiat*.

Meghallók ide fel, hogy az Isten az Krisztusát fiának mondá. Ezek pedig az királyok, az kiket itt oktat az próféta, feltámadtak vala az Isten ellen és az ő Krisztusa ellen. Inté őket, hogy az Istennek szolgáljanak, mostan arra inti, hogy az fiát is, azaz az Krisztust megböcsüljék és szeressék, mert az napkelet felé való nemzetségek közt az csókolás tisztességnek és böcsületnek jele és bizonyysága vala. Miképpen csak amaz szent Jóh példájából is megtetszik [Jób 31,26–28], mikor meg akarná jelenteni, hogy ő az bálványimádástól idegen volt, azt mondja, hogy mikor látja a napot, holdat és csillagokat, meg nem csókolja az kezét. Azonképpen Júdás Krisztus Urunkhoz meg akarván mutatni böcsületit, hozzá járula az kertben, és mondá neki [Mt 26,49], *Édes mesterem!*, és megcsókolá őtet. Itt is azért mikor azt mondja az próféta, hogy *csókolgassák az fiát*, azt akarja jelenteni, hogy tiszteljék, és nemhogy ellene hadakoznának, hanem inkább szeressék. Mert ez az igaz szeretetnek jele, hogy azt, az mit az mi szerelmes emberink szerettek, mi is szeressük. Ha azért az Isten szereti az Krisztust úgy, hogy fiának nevezte, nevezi, illik, hogy mi is szeressük, az kik azzal dicsekedünk, hogy az Istent szeretjük.

Osculum quid significat.

Meghallád ide fel, hogy az Isten az ő Krisztusát fiának mondá, ezek pedig az királyok, az kiket itt oktat az próféta, feltámadtak vala az Isten ellen és az ő Krisztusa ellen. Inti őket azért, hogy az Istennek szolgáljanak. Mostan arra inti, hogy az fiát is, azaz az Krisztust megböcsülljék és szeressék, mert az napkelet felé való nemzetségek közt az csókolás az tisztességnek és becsületnek jele és bizonyosága vala. Miképpen amaz szent Jób mondásából is megtetszik [Jób 31,26–28], mikor meg akarja jelenteni, hogy ő az bálványimádástól idegen volt [555:], azt mondja, hogy *mikor láttam az napot, holdot, csillagokat, meg nem csókoltam az kezet.* Azonképpen Júdás Krisztus Urunknak meg akarván mutatni böcsületit, hozzá járula az kertben,⁹ és mondá neki [Mt 26,49], *Édes mesterem!*, és megcsókolá őtet. Itt is azt [:azért:] mondja az próféta, hogy *csókolgassátok az fiát*, azt akará jelenteni, hogy tiszteljék, és nemhogy ellene hadakoznának, hanem inkább szeressék, mert ez az igaz szeretetnek jele, hogy azt, az mit az mi szerelmes emberünk szeret, mi is szeressük. Ha azért az Felséges Úr Isten szereti az Krisztust úgy, hogy fiának nevezi, illik, hogy mi is szeressük, kik azzal dicsekedünk, hogy az Istent szeretjük.

*Hic ni fallor, deest
aliquid.*

Okát adja pedig az próféta, miért kelljen az fejedelmeknek szolgálni, az Úr Isten csak neveti ez földi királyoknak ügyekezeteiket, és apolgatni az fiát [Zsolt 2,12], *hogy meg ne haragudjék az Úr* etc. Azt mondá ide fel, hogy az Úr Isten csak neveti ez földi királyoknak ügyekezeteiket, inti azért őket, hogy meg ne bosszonsák, [148r:] haragra fel ne gerjesszék. Mert ha csak kevésbé haragszik is meg, mindjárt el kell veszniek. Akárcsak azért az szolgálai félelem rettentse meg őket, és az büntetésre való nézvéen szolgáljanak és reszkessenek előtte.

Okát adja pedig az próféta, miért kelljen az fejedelmeknek szolgálni az Úr Istent, és az ő fiát apolgatni [Zsolt 2,12], *hogy, úgymond, meg ne haragudjék az Úr.* Azt mondja ide fel, hogy az Isten csak neveti az földi királyoknak ügyekezeteiket. Inti azért őket, hogy meg ne bántásák, haragra ne gerjesszék, mert ha csak kevésbé haragszik is meg, mindjárt el kell vesznünk. Akkor csak azért ha az szeretetből való nem, az szolgálai félelem rettentse meg őket, és az büntetésre való nézvéen szolgáljanak és reszkessenek előtte.

⁹ *kerben* (tollhiba)

De hogy senki azt ne ítélje, hogy az Isten csak megbüntető, haragos és elvesztő, hanem tudná minden, hogy megajándékozta is,¹⁰ kegyelmes és megtartó is. Nemcsak Úr, hanem Atya is. Mond felőlle [Zsolt 2,12]: *Bódogok mindnyájan, valakik őbenne bíznak*, azaz miképpen hogy az őellene rugoldozókat elveszti, azonképpen az őbenne bízókat megáldja. Vagyon tehát itt minden rendbeli embereknek tanúságok. Az gonoszok féljenek, mert bizony megrontja, eltöri, agyonveri az Úr őket. Az hívek, az jámborok bízzanak, jó reménységben legyenek, mert őket megáldja és boldogítja. Mi is azért, atyámfiak, azon ügyekezünk, hogy az Istennek ne ellenségi, hanem fiai közé számláltassunk, hogy ne az átkot, veszedelmet, hanem az áldást vehessük el Ő Szent Felségétől. Ámen.

De hogy senki azt ne ítélné, hogy az Isten csak megbüntető, haragos és elvesztő, hanem tudná, hogy megajándékozó is, kegyelmes is, megtartó is, nemcsak hatalmas, megbüntető Úr, hanem kegyes, könyörülő Atya is, mond felőle az próféta [Zsolt 2,12]: *Bódogok mindnyájan, valakik őbenne bíznak*. Azaz miképpen hogy az őellene rugódzókat elveszti, azonképpen az őbenne bízókat megáldja. Vagyon tehát itt minden rendbeli embereknek tanúságok. Az gonoszok féljenek, mert bizony megrontja, eltöri, agyonveri az Úr őket. Az hívek, az jámborok, az tökéletesek bízzanak, jó reménységben legyenek, mert őket megtartja és megbódogítja. Mi is, szerelmes atyámfiak, keresztyén, az Istennek Lelkétől hisszük, hogy viseltetünk, azon fáradjunk, azon ügyekezünk, hogy az irgalmas Istennek ne [556:] ellenségi, hanem inkább kedves fiai, szerelmes népe közé számláltassunk, hogy ne az átkot, az veszedelmet, hanem az áldást vehessük el Őfelségétől. Ámen.

¹⁰ <is> ajándékozta is (szókettőzés a másoló által javítva)

195. beszéd (K5 [fragm.])

*Christus quomodo
aequalis Deo*

[148r:] **Concio CXCIV. Ad Philip. cap. 2. v. 5. [Fil 2,5]:**

*[:Azon indulat legyen bennetek, az mely volt az Jézus Krisztusban,]:
ki mikor az Istennek (formájában) ábrázatjában vala etc.*

Régi és igaz mondás, hogy az emberek könnyebben tanulnak példából, hogynem intésből, mert a cselekedetnek nagyobb ereje vagon az felindításra, hogynem az beszédnek. És az mit értünk, hogy más is megcselekedett, hisszük, hogy mi is megmíelhethjük. Annakokáért minden üdőben és [minden]¹ rendbeli tanítók és doktorok gyakorta példákkal serkegetik [a. m. serkentgetik] és oktatják az ő hallgatójokat, az tanítványokat, miképpen ezt az Szentírásban is látjuk. Szent Jakab apostol az nyavalyáknak békességgel való [148v:] tőrésre akarván az híveket inteni, az szent Jób példáját hozza elő [Jak 5,11], Illyés próféta példáját [Jak 5,17], azonképpen szent Péter [Jak 5,11]: *Hallottátok*, úgymond, *Jákobnak tőrését*?² Ugyanott [1Pét 3,6] az könyörgésre akarván az embereket indítani, hozza elé az asszonyállatoknak oktatására Sára asszont, az Ábrahám feleségét hozza például. De noha eleitől fogva sok szentek és dicséretes személyek voltak, kiknek példáiból az emberek eleget tanulhatnak, kiknek jó szerét az Sirák fia az ő könyvének végében [Sir 44–49] elészámlálja, de sohasem volt, sem leszen tökéletesb tükör, és minden dicsíretes, böcsülletes jószágoknak kifejezett ábrázatja, mint az Úr Jézus Krisztus, kiben az élő Istennek minden bölcsességének, tudományának és gazdag értelmének titkai el voltak rejtve. Azért gyakorta mind őmaga, s mind az apostolok intik, oktatják az keresztyéneket annak követésére, és az ő példájával minden jókra serkegetik. Ezért mondá őmaga [Mt 11,29]: *Tanuljatok éntőllem, [:mert:] szilígy, kegyes és alázatos szívű vagyok*. Másutt azt mondá [Jn 13,15]: *Ím, példát adtam tünetek, hogy az mint én cselekedtem, tü is egymással azt cselekedjétek*. Szent Pál azt mondá [1Kor 11,1]: *Kövessetek engemet, miképpen én is követtem az Krisztust*. 1. Pet. 2. [1Pét 2,21]: *Az Krisztus szenvedett éret-*

[...] 5. [...] 11. [eo]dem
v. 17.

¹ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

² Másolási hiba: Az idézett helyen szent Jakab apostol kérdezi, hogy a hívek hallottak-e szent Jób tőréséről. Feltételezhetően kimaradt egy rész a másolás közben, melyben Péter első leveléből idéz Enyedi.

tünk, példát hagyván tünektek, hogy tii is kövessétek az ő nyomdokait. Mikor annakokáért Pál apostol ez mostan elészámlált igik előtt intette volna Filippi városban (lakó) lévő keresztyéneket az egyességre, az atyafiúi szeretetre és az alázatosságra, [149r:] immár ez igikben veti elénkben az Úr Jézus Krisztus példáját, [hogy]³ azzal is onszolja őket ez jóságos cselekedetekre. Hogy pedig ez foganatosb legyen és inkább hasson az tanítványok szívében, bő és ékes beszédekkel megírja az Jézus magamegalázását és engedelmességét, annak jutalmát. Vagyon pedig ez igiknek három része. Mert elsőben íratik meg az Jézus Krisztusnak dicsőséges és méltóságos állapota. Másodsor az ő alázatos és nyomorult mivolta. Harmadsor az ő alázatosságának és engedelmességének haszna és jutalma. Az elsőről azt mondja az apostol, hogy Istennek ábrázatjában és Istennel egyenlő volt. Az másodikról, hogy szolgálai ábrázatban, emberi hasonlóságában alázatos, engedelmes volt mindhaláláig. Az harmadikról, hogy az Isten őtet azért sokkal nagyobb méltóságra emelte, hogynem elsőben volt. Ez rendi és summája ez igiknek. Mivelhogy pedig az mivelünk ellenkező atyafiaknak ez egy fő erősségek és bátyájok, mellyel akarják bizonyítani és az emberekkel elhíttetni, hogy az Jézus Krisztus örökkévaló Isten az Atyjával, állatjában egy, két természetű, szükség hogy ez igiket szorgalmatosan megvizsgáljuk és megrázogassuk, és igaz értelmét eszünkben vegyük.

Mondám, hogy itt az apostol az Úr Krisztusnak három üdöbéli és rendbéli állapotját írja meg. Elsőben, minemű böcsülletes és méltóságos személy volt, imez igikben [Fil 2,6]: *Ki mikor Istennek ábrázatjában volna, nem alíttá ragadmánynak az ő Istennel |:való:| egyenlőségét.* Mert itt azt mondja az apostol, hogy az Jézus Krisztus Istennek ábrázatjában és Istennel egyenlő volt, mellyek igen böcsülletes titulusok, és az ő méltóságát kimagyarazzák. Hogy ez igiket me[gérthe]ssük, szükség minekünk megtudnunk az Krisztusnak állapotja micsoda üdöre néz. [149v:] Másodsor, ezek a titulusok mit jegyeznek, és az Krisztusnak minemű méltóságát jelentik, mert mind az kettőben különbözünk mi az Háromságisten-imádóktól. Ők azért azt mondják, hogy ez szent Pál,⁴ az Krisztusnak első állapotját kell érteni és magyarázni az Jézus ez világra Máriától születése előtt való üdöre. Azaz hogy még mikor nem született volna az anyjától az Krisztus, azelőtt volt egyenlő az Istennel. De ez vélekedés és magyarázat semmiképpen meg nem állhat, kit ilyen erősségekkel mutogatok meg. Ha szinte megengednénk is, kit soha nem engedünk, hogy az anyjának előtte voltaképpen az Messiás volt, de bizony itt Pál apostol arról nem szól, mert azt mondja, hogy ő szól az Jézus Krisztusról [Fil 2,5]: *Azon indulat* etc. De mind az Jézusnak, s mind az Krisztusnak igye [a. m. ügye] nem illik, sem nem alkalmaztathatik, hanem az Máriától született emberre. Mert az Jézus igen közönséges név vala az zsidók közt, és ekképpen sem az Istent, sem az angyalokat, sem az lel-

1.

2. 3.

Sum[mae] partes. 1.

2.

3.

1.

2.

[1.] *confir[ma]tio quod [non idem][?] necessario competit Deo [quo]d Christo.*

1. *Vulgare nomen Jesus.*

³ A beszédben papírhiány miatt a szöveg több helyen sérült.

⁴ A mondat szerkezet sérült a másolás során, feltételezhetően egy mondatrész kimaradt.

keket nem szokták nevezni, hanem csak az embereket. De az a Messiás, az ki felől szólnak az háromságosok, az Máriától való születés előtt nem ember, hanem Lélek, Isten és Fiúisten volt, az mint ők hiszik. Tehát bizony az Jézusnak neve reá nem illik, és soha úgy nem hívattatott, sem nem hívathatott. Más az, hogy ezt a nevet az angyal adá az Máriától született gyermekre legelsőben. Azt mondja az anyjának [Mt 1,21; Lk 1,31]: *Szűlsz fiat, és hívd az ő nevét Jézusnak.* Ím hallod, hogy az asszonyállattól születetett gyermeknek legelsőben az angyal adá ezt az nevet, tehát bizony nem illik arra, az kit asszonyállat nem szült. Az mi nézi az másik neve[ze]tet, Krisztus, ez is emberhez illendő név, mert annyit teszen, mint felkenetett [150r:] király, fejedelem. De az lélek, az örökkévaló Fiúisten nem kenetik, sem nem kenetethetik fel. Tehát bizony ez az név nem illik reá, hanem ez is embernek való, és az születetett gyermekhez illik. Ha azért szent Pál itt szól az Jézus Krisztusról, és azt mondja, hogy Istennek formájában Istennel egyenlő volt, szól az ember Jézusról, az ki Máriától született, és ezt nem vóhatni és magyarázhatni valami lélek Fiúistenről, ki az anyja előtt volt. Ez az első bizonság.

2. *Quia ab angelo inditum est.*

2. *confirmatio quia non esse idoneum exemplum.*

Másodszor, ez vélekedésnek hamis volta megtetszik innét is, hogy mikor valami példát hozunk elé, kivel mást akarunk oktatni, olyat kell előhozunk, az mely illendő legyen, és az, az kit intünk, követhesse, és magát méltán ne menthesse. Mintha valakit az gyorsaságra akarnál inteni példával, ha azt mondanád: Légy gyors, mert hiszem, látod az madarak mely gyorsan repülnek. Ez az példa nem illendő volna, és az, az kit intenél, megmenthetné magát, és azt mondaná, hogy ő nem madár, szárnya sincs, azért ő nem gyorsalkodhatik. Szinte ilyen volna ez Pál apostol intése, ha az háromságosok értelme igaz volna. Inti itt az apostol az filippibelieket, hogy alázatosok legyenek, mint az Krisztus, ki elsőben örök Isten volt, s azután megtestesült. Erre azt mondhatták volna az keresztyének: Nem vagyunk mi örök Istenek, sem nem testesülhettünk meg, azért az ő példáját nem követhettük, és így az apostol intése hasz-talan, sőt bolond lött volna.

3. [...]

Harmadszor, az apostol az Krisztus felől azt mondja itt, hogy Istennek formájában Istennel egyenlő volt, ugyanazon alázta meg magát, meghalt, feltámasztatott, [150v:] és sokkal nagyobb uraságra emeltetett. De ez az Fiúisten, az ki az Mária előtt volt, sem meg nem holt, sem fel nem támadott, sem úrrá nem tétetett. Azért bizony itt nem arról szól szent Pál.

4. *quia cum homo fuit se humiliavit.*

Negyedszer, azt mondja az apostol, hogy az Jézus akkor alázta meg magát, mikor az Istennek ábrázatjában volt. Azaz egy üdőben és egyszerűsmind az Istennek formájában és az alázatos állapotban. Mert nem így szól az apostol: Ki mikor Istennek formájában lött volna, vagy volt volna azelőtt, hanem így [Fil 2,6], *mikor volna*, in praesenti. De az Krisztus akkor alázta meg magát, mikor ember volt, mint őmagok is vallják az háromságosok.

* ERASM. Annot.

Tehát ugyanakkor volt Istennek formájában is, azért ezt semmiképpen nem vóhatják az születés után lött való üdőre.

Végezetre, még az pópásoknak doktori is vötték ennek igazságát ezekben. Mert az mediolánumbeli Ambrus püspök azt írja, hogy akkor volt az Krisztus Isten formájában, mikor süketeket, vakokat, poklosokat meggyógyított, halottakat támasztott. Vide Annot. Eras.* De ezeket mívelte az Jézus Krisztus az Máriától való születése után, tehát bizony ez az írás nem egyébről szól, hanem az ember Jézusról. És erről mondja az apostol, hogy Istennek formájában volt.

De micsoda legyen az Istennek formája, ábrázatja, és az Krisztusnak micsoda dicsősége magyaráztassék meg ez szóllásnak formájával, azon sem alkhathunk meg [a. m. egyezhetünk meg]. Mondám azért, hogy másodsor arról szóljunk. Azt mondják azért az háromságosok, hogy itt az Istennek formája nem egyéb, hanem az isteni természet, az örök Istenség. [151r:] És mikor azt mondja az apostol, hogy az Krisztus Istennek formájában volt, azt jelenti, hogy örök Isten volt, isteni természetben állott, de ez az magyarázat nem igaz.

Először, mert nem azt mondja az apostol, hogy az Jézus Isten volt, avagy isteni természetű volt, hanem hogy Istennek formájában és ábrázatjában volt. Az forma pedig és az ábrázat mindenkor külömb attól, az minek formája és ábrázatja, azért ha az Krisztus Istennek ábrázatjában volt, külömb volt az Istentől. Hogy pedig ez forma és ábrázat nem természetet, hanem külső bélyeget és hasonlatosságot jegyezzen, az Írás megmutatja. Él itt Pál apostol oly igével, ki az Szentírásban mindenkor külső ábrázatot, nem belső természetet jegyez. Az az ige görögül μορφή, kit az deákok formának neveznek, magyarázatát nem kell Aristotelestől megtanulnunk, sem filozófusoktól, hanem az Istennek könyvéből, és megtudnunk, az Újtestamentumnak doktori micsoda értelemben vötték azt az igét.† Azt mondom azért, hogy sohul az Írásban sem ez az ige, sem az őtölle származott igék nem jegyeznek természetet, hanem csak külső ábrázatot. Mint Mar. 16. [Mk 16,12] azt mondja az evangélista, hogy Krisztus Urunk feltámadása után jelent meg két tanítványoknak más formában. Ahol az forma nem egyebet jegyez, hanem külső szint és ábrázatot. Itt is azért az Istennek formája nem belső természetet, hanem külső jelenséget jegyez.

Másodsor, tudják azt mindenek, hogy soha senki az természetét el nem hagyhatja, azt az ember le nem [vet]heti, az mint szokták is monda[ni,] [151v:] *Naturam expellas furca* etc.** De az Úr Krisztus ezt az Istennek formáját, az kiről itt szól az apostol, letötte, hátrahatta. Mert azt mondja ide alább az kövekezendő igékben [Fil 2,7], hogy magát megüresítette, szolgai formát vött magára, és így elébbi formájából kiöltözött, azt levetkezte, letötte. Tehát az az Istennek formája nem természet volt, hanem csak külső

5. *Catholici quoque animadverterunt.*

Quid forma Dei.

Non natura.

1.

[.....]um esset eam vo[...] [.....]te ni cathegoria qualitatit in 4ta specie* σχήμα και μορφή [...]

2. [...] mani[.....]

* HOR. *Epist.* 1. 10. 24.

dolog, kit az diákok accidensnek neveznek. Mert ha az Istennek formája örök istenség lőtt volna, soha azt le nem tehette volna, minthogy az Isten az istenségéből ki nem öltözhetett.

3tio monet apostolus
ad humilitatem, non
debemus n[aturam]
exuere.

Harmadszor, ez értelemnek hamissága megtetszik az apostoloknak tanításokból, mert akarja inteni a keresztyéneket az alázatosságra. Az alázatosság pedig nem azt kívánja, hogy természetünket, hanem hogy erkölcsünket változtassuk meg, és erre int az Krisztusnak példájával, ki az Istennek formáját letölte, és az szolgálai formát vötte fel. De ha az isteni forma és az szolgálai forma természetét jegyzené, azt kívánja az apostol, hogy természetünkől öltözzünk ki, és emberekből istenökké legyünk, mely lehetetlen dolog. Azért ezekből nyilván nagyon, hogy sem az isteni, sem az szolgálai forma itt ez helyen természetet nem jegyez, hanem csak külső állapotot, erőt, méltóságot etc. Eddég csak azt mutogattam meg, hogy az ellenkező félnek magyarázata meg nem állhat, de mi legyen az mondásnak igaz értelme, még meg nem jelenthettem. Meg sem jelentem addég, még az másik cikkelyről is nem szólok, mely imez [Fil 2,6]: *Nem alíttá ragadománnak az ő Istennel való egyenlőségét.* [152r:] Ez igiket némellyek ekképpen magyarázzák: Noha Jézus Krisztus Istennek formájában vala, de azért azt maga nem ragadá, nem tulajdoníttá, hogy ő Istennel egyen[lő] volna, hanem magát megalázá. Mely magyarázat [no]ha őmagában jó, de azért hogy azzal ne kárhoztassanak az ellenkező felek, hogy csak csavargatni akarunk, bátor megengedjük |:nekik:|, hogy itt az Krisztus az Istennel egyenlőnek mondatik, mivelhogy ehhez hasonló mondást olvasunk szent Jánosnál is, cap. 5. [Jn 5,18]: *Annakokáért akarják vala az Jézust megölni az zsidók, nemcsak hogy felfejti vala az szombatot, hanem hogy az Istent Atyjának mondja vala, egyenlővé téve magát az Istennel.* Joa. 5. v. 1.[!] [Jn 5,18], Joa. 10. v. 33. [Jn 10,33]. Ha azért ezt szinte megengednők is, hogy az Krisztus mondatik az Istennel egyenlőnek, innét ugyan nem következik az, az mit innét ők ki akarnak hozni, hogy tudniillik egy állatú és természetű az ő Atyjával. Mert elsőben, az egyenlőség soha nem lehet csak egyben,⁵ hanem sokak közt, és legkevesb számok, kettő közt. Ha azért az Krisztus egyenlő az ő Atyjával, nyilván szükség, hogy ketten és egymástól különbek legyenek, mert az egyenlőség soha nem szokott lenni, mondatni, és ugyan nem is lehet az természetben, hanem csak valami külső dologban. Mint példa Matt. 20. [Mt 20,1–16], azt mondják amaz irigy kapások az gazdának [Mt 20,12]: *Minket, kik az napnak hévségét és terhét viseltük, eg[yen]lökké töttél ezekkel, kik csak egy óráig munkálkodtak.* [Itt is] azt mondják, hogy ők egyenlők az [többi] [152v:] [ka]pásokkal. De kérlek, miben mondják magokat egyenlőknek? [Bi]zony nem az természetben, hanem az fizetésben, hogy azoknak is egy-egy dénárt adata az gazda, mint szinte nekik.

1. inter duos.

2. In rebus extra[neis]

Vide Aris[t...] Cathe[...]
quod [...]

* ARIST.
Cat. 8. 10a12–13.

⁵ egyben csak (szócsere)

Azonképpen azt mondja Krisztus Urunk, hogy az hívek az feltámadás után egyenlők lesznek az angyalokkal. Kérdem én, mint lesznek egyenlők? Bizony, nem az természetben, mert az embereknek akkor is testek leszen, de az angyalok lelkek lesznek. És sem az angyalok testekké, sem az emberek lelkekké nem változnak. Tehát mint lesznek egyenlökké? Az állapotban, az külső bódogságban, kikből megtetszik, hogy ez az ige, *egyenlő*, senkit más-
[Ae]qua[li]s
sal egy természetűvé nem teszen. És ha szinte itt Krisztus Urunk az Istennel egyenlőnek mondatik is, ebből ez nem következik, hogy az Krisztus az Aty-
jával egy természetű.

Megmutogatám eddég, hogy velünk ellenkező atyaf[iak]nak magyarázat-
jok és értelmek ez igik felől se[m]mi úton és semmi résziben meg nem állhat. Immár szükség megjelentenünk az apostol beszédének igaz magyarázatját. Tudjad azért, hogy itt Pál apostol i[n]ti az híveket az alázatosságra, nem va-
lami Fiúistennek, hanem az Máriától született embernek, az názáretbeli Jézus Krisztusnak példájával, kinek az ő alázatosságát hogy jobban megmu-
tathassa, szól először arról, minemű böcsülletes és méltóságos állapotban volt, és azt mondja felőlle, hogy Istennek formájában Istennel egyenlő volt. Noha pedig mind az két mondatnak egy értelme vagyon, de tanúságnak és nagy[obb] világosságnak okáért egyiket a másiktól megválaszt[hatju]k. Első-
ben szólok az Istennek formájáról. Tudjad az[ért], hogyha szinte az apostol nem

Unde Aristoteles [s] imilia similem sibi generant.

Responsio. Valet naturaliter [quod] Deus metaphisice generat.

[153r:]⁶ így szólott volna is, hogy az Krisztus[.....]
mégis ez szóllásnak módja ugyan[.....]
csak méltóságot és böcsületet, ad[.....]
immár egynéhányszor hallottad, h[.....]
természetet, hanem méltóságo[t.....]
királyságba helyeztetett. Sz[.....]
mondatnak. Mint az [.....]
meg ma[gyar]ázásáb[.....]
viselő [.....]
N[.....]
[153v:] [.....] azt akarjuk jelenteni, hogy vala
[.....]en átralmas dolgokban hatalmas, azt szor
[.....] De ez ugyan ördöggel hati[...]
[.....] látunk, hogy szentül viseli ma[gát]
[.....] jól cselekeszik, azt szoktuk mon[dani]
[.....] hasonló. Mely szóllásnak
[.....] az zsidó és görög nyelv[...]
[.....]nt[.]ért szükség
[.....] Mikor

⁶ A kódex utolsó lapjának csak a kötés felőli felső csücske maradt meg. Mindkét oldal [153r-v] csak töredékesen olvasható.

[?r:] bond[.....]⁷
fiát, Jé[.....]
dani, hogy [.....]
formája egy[.....]
ben, inkább meg[.....]
volna sok pelo[.....]
azért itt mondja az apostol [.....]
az Krisztus néz az ő sok csud[a.....]
megvilágosította, [a]z süketek[nek.....]
némáknak szóllást, az sántáknak [.....]
az ördögösöknek parancsolt, és a[z.....]
masztotta, és egyéb efféle sok [.....]
Az miképpen ezt az mediolanumbeli Am[.....]
zán megmagyarázta, és eszében vötte vol[.....]
oda fel megemlítém. Noha azért az [.....]
ilyen nagy méltóságban, Istennek formájában vo[.....]
Istennel egyenlő volt, azaz oly csud[á]kat cseleked[.....]
kik az ő isteni és Istentől vött hatalmát megmutatták. [Fil 2,6] *De ezt nem tartotta ragadmánnak.* Ezt az mondást az mivelünk ellenkező atyfiak ilyenképpen magyarázzák: Az Krisztus [az ő] Istennel való egyenlőségét nem tartá ragadománnak, azaz nem erőszakkal vötte, hanem természet szerint volt egyenlő az Istennel, honnét megtetszik, hogy örök Isten, mert, úgymond, ha nem ragadta, természet szerint öv[é] volt az Istennel való egyenlőség. De ez az magyaráz[at] merő tudatlanságból vagon.
[?v:] [Mert] [...] ét, [...]
[...]éltóságban [...]
[.....]rásban Istennek
[.....] 81dik psalmus
[.....]ele bírák, tiszt-
[.....]ak mondatnak.
[.....] a becsületes állapotért.
[.....] ez hogy az Úr Jézus Krisztus, mikor
[.....]hében sem fogantatott volna is
[.....]ak mondatik. Ez, úgymond, nagy
[.....]gbelinek fiának mondatik,
[.....] Úr Isten az ő atyjának, Dávidnak ki-
[.....]t. Nátánáel azt mondá neki [Jn 1,49]: *Te*
[.....] *Izrael királya.* A mágusok is azt

⁷ A kódexben ezen a helyen található egy félig kiszakadt, erősen hiányos lap. Bár a kézírás megegyezik a kötettel, az oldalon lapszámozás nincs. A szöveg tartalmából ítélve a lap a beszédhez tartozhatott.

[.....] vala, hol van az született zsidóknak királya, [.....] hát a Jézus király, fejedelem volt, ha Isten volt, (sőt, Krisztus, Joan. 10. [Jn 10,24–25]), [mint] Dávid mondja, ne csudáld tehát, ha itt az apostol azt mondja, hogy az Máriától született Jézus Istennek formájában volt. Mert ha Istennek mondta volna is, nem vétkezett volna benne. Hogy pedig másodszer azt mondja, hogy Istennel egyenlő, elsőben néz az Jézus Krisztusnak hatalmára, erejére, sok csodatételére, kikben hasonlatosnak tetszik az Istenhez. Mert [...] az mint oda fel megmondám, az egyenlőség nem a ter[m]észetnek egy voltát, hanem [a]z külső magaviselésének és cselekedetinek hasonlóságát jegyzi.

200. beszéd (K₁, Sz)

K5 || [2r (1):] Concio CC. Rom. cap. XIII. [Róm 14,1]:

Azt, aki erőtlen a hitben, vegyétek mellétek, de vetélkedésekkel ne fárasszátok.

[556:] Ad Romanos cap. XIII. [Róm 14,1–23]:

|| Sz

Azt, az ki erőtlen az hitben, vegyétek mellétek, de vetélkedésekkel ne fárasszátok. Mert némely azt hiszi, hogy mindent jó megenni, némely pedig, az ki erőtlen, parét eszik. Az ki mindent megeszik, meg ne utálja azt, az ki nem eszik meg mindent. És az ki nem eszik meg mindent, ne kárhoztassa azt, az ki mindent megeszik, mert az Isten azt felvötte. Te kicsoda vagy, hogy másnak szolgáját kárhoztatod? Az ő urának áll vagy esik. Megerősítettik pedig, mert az Isten megerősítheti azt. Némely egy napot másnál becsülletesbnek tart, némely minden napot egyaránt tart. Minden ember az ő értelme felől bizonyos legyen. Az ki egy napot másnál becsülletesbnek alít [a. m. gondol], az Úrért cselekeszi, mert az Úrnak hálákat ad. Az ki pedig nem feljebb becsül egyet másnál, az is az Úrért eszik, mert az Úrnak hálákat ad. Az ki nem eszik, az Úrért nem eszik, és hálákat ad az Istennek. Mert egyikünk sem él ömagának, és senki meg sem hal magának. Mert ha élünk is, az Úrnak élünk. Ha meghalunk is, az Úrnak halunk. Akár éljünk azért, s akár haljunk, az Úr vagyunk. Mert azért holt meg és azért támadott és elevenedett meg az Krisztus, hogy mind az holtakon, [557:] s mind az élőkön uralkodjék. Te pedig miért kárhoztatod az te felebarátodat? Avagy te is miért alítod semminek az te felebarátodat? Mert mindnyájan eléállattatunk az Krisztus ítélőszéki eleiben. Mert meg vagyon írván: Élek én, azt mondja az Úr, mert nekem hajol meg minden térd, és minden nyelv Istennek teszen vallást. Azért mindeneknek ömaga ad számot ömagáról Istennek. Annakokáért többé egymás felől ítéletet ne tegyünk, hanem ebben legyen inkább ítéletetek, hogy az tü Atyátok fiát meg ne botránkoztassátok. Tudom és elhittem az Úr Jézusnak általa, hogy ömagában semmi nincs tisztátalan, hanem annak

tisztátalan az, az ki alítja azt tisztátalannak lenni. De ha az te felebarátod az te ételed miatt megszorodik, immár nem szeretet szerint cselekedsz. Ne vedd el azért az te ételleddel, az kiért megholt az Krisztus, ne káromlattassék azért az tő jótok. Mert az Istennek országa nem ételben, nem italban áll, hanem igazságban, békességben, Szentlélek által való örömben. Azért kövessük az békességre való dolgokat, egymásnak épületünkre való jókat. Az ételért ne ronts el az Úrnak munkáját. Mindenek, jóllehet, tiszták az tisztáknak, de gonosz annak az embernek, az ki botránkozással eszik. Jó húst nem enni, bort nem inni, vagy valamit egyebet, az melyben az te felebarátod megütközik, megbotránkozik, vagy erőtelen. Teneked ha hűtöd vagyon, temagadban tartsad! Isten előtt bódog ember, az ki magát nem kárhoztatja abban, amit jóváhagy. Az ki pedig kételkedéssel eszik, lelkiismeretiben kárt tesz, mert nem hűtből eszik. Valami pedig hűtből nincsen, bűn az.

Ezekből leszen tanúságunk, kezdjünk hozzá azért az Úr engedelméből, és tanuljunk ez igékből, az mennyire az Úrnak Szentlelke igazgat bennünket.

Mivelhogy az emberekben közönségesképpen vagyon a gyarlóság, soha semmi gyülekezet itt ez mostani életben nincsen hiba és fogyatkozás nélkül. Sőt, noha az Isten házában, az ekléziájában minden makula nélkül kellene lenni, de abban is nem mindnyájan tökéletesek. Igyekezniünk kell azon, hogy olyak között legyünk, akik jámborok és tökéletesek, avagy hogy ahol vagyunk, ott mindnyájan jók legyünk. De ezt kívánhatjuk inkább ez mostani világban, hogynem megnyerhetjük, amiképpen mondá Pál apostol, hogy ha a hívek csak szinte a jámborok között akarnak élni, ki kell menniük ez világból.

[558:] Mivelhogy az emberekben közönségesképpen vagyon az gyarlóság, soha semmi gyülekezet itt ez mostani életben nincsen hiba és sok fogyatkozás nélkül. Sőt, az Isten házában,¹ az ekléziájában makula nélkül kellene lenni, de abban is nem minden jár tökéletesen el. Igyekezniünk kell azon, hogy olyak között legyünk, az kik jámborok és tökéletesek, avagy hogy ahol vagyunk, ott mindnyájan jók legyünk. De ezt kívánhatjuk inkább ez mostani világban, hogy itt azt meg nem nyerhetjük, az miképpen mondá az apostol, hanem ha az hívek csak szinte jámborok között akarnak élni, először ez világból ki kell költöznünk.

¹ <há> az Isten házában (tollhiba másoló által javítva)

Holott annakokáért látjuk, mely igen kiterjedett a gyarlóság,² nemhogy ezért vonnók meg magunkat az embereknek társaságától, és azoktól elkelene idegenednünk, hanem meg akiket gyengéknek,³ éretleneknek esmérünk, azokat csendes szívvel elszenvedjük, és tűrjük nekik. Amiképpen ez mostan előszámlált igékben inti és tanítja arra szent Pál a keresztyéneket.

Holott annakokáért, szerelmes atyámfia, keresztyén, látjuk, mely igen kiterjedt ez mostani világban az gyarlóság, azért vonjuk meg magunkat ennek ez világi embereknek társaságától, és azoktól szakadjunk el, az kik teljességgel az ördegnek dedikálták magokat. Hanem meg az kiket gyengéknek ismerünk lenni, és valami jóra való hajlandóságot ismerünk benne lenni, azokat csendes szívvel elszenvedjük, és tűrjük nekik, netalám az Úrnak meghozhatjuk.

De hogy az apostol beszédét jobban megérthessük, szükség megtudnunk, micsoda okból indították ezeknek írására.⁴ Nyilván |:vagyon:| azért, hogy Krisztus Urunk eljövetele előtt a pogánoknak és zsidóknak külömb szokások volt mind az eledeleekben, s mind az inneplésekben. Mert az zsidók sokféle állatok húsát nem ötték meg, mellyeket a pogánok megöttek. És a napokban is sokakat megillettek, kiket a pogánok nem tiszteltek.

De hogy az apostol beszédét jobban megérthessük, micsoda okból indították az levélnek írására, nyilván vagyon azért, hogy Krisztus Urunk eljövetele előtt a pogánoknak és zsidóknak külömb szokások volt mind az eledeleekben, s mind az inneplésekben. Mert az zsidók sokféle állatok húsait nem öttenek meg, mellyeket az pogánok megöttek, és az napokban is sokakat megillettek, az kiket az pogánok nem tiszteltek.

Mikor azért Krisztus Urunk mennybemenetele után a pogánok is bevetetének az Istennek népei közé, ők az ő előbbi szokásokat követik vala mind az ételben, s mind a napok felől való ítéletekben. Kin a zsidó keresztyének megháborodának, és azt kezdék kívánni, hogy a pogánok is mind az étel, s mind az inneplés dolgában övélek egyetértsenek, és az szerint viseljék magokat. [2v (2):] Mely dolog

² <...>|:gyarló:|ság (tollhiba másoló által javítva)

³ gyergénknek (tollhiba)

⁴ írására (a tollhiba másoló által való javításának megerősítésére a szó a margón megismétlődik)

felől conciliumot gyűjtenek az apostolok, és azt végezzék, hogy szabadosok a pogánok afféle külső tiszteletektől, és arra őket nem kell kényszeríteni. És noha ezt közönségesképpen végezzék az apostolok, de azért azután is lőnek mind a tanítók közt, s mind a hallgatók közt, kik ezt nem igazlák.

Mikor azért Krisztus Urunk mennybemenetele után az pogánok bevétetnek az Isten népei közzé, az pogánok ugyan az ő elébbi szokásokat követik vala mind az ételben, s mind az napok felől való ítéletekben, [559:] kin az zsidó keresztyének megháborodának, és azt kezdék kívánni, hogy az pogánok is mind az étel, s mind az inneplés dolgában övélek egyetértsenek, és az szerint viseljék magokat. Mely dolog felől conciliumot gyűjtenek az apostolok, és azt végezzék, hogy szabadosok az pogánok ezféle külső tiszteletektől, és arra őket nem szükség volna kényszeríteni. És noha ezt közönségesképpen végezzék az apostolok, de azért azután is lőnek mind az tanítók közt, s mind az hallgatók közt, kik ezt nem igazlák.

Azért valának oly tanítottok, kik mindenütt azt hirdetik vala a pogánoknak, hogy ha a Mózes törvényének minden cikkelit meg nem tartanák, semmiképpen nem üdvezülhetnének. A hallgatók közt is valának, kik megtekintvén azt, hogy az Isten tiltott meg némely eledeleket, és parancsolt innepeket, megütköznek vala lelkiismeretekben, és gyanakodnak, háborognak vala elméjekben.

Pál apostol azért amaz hamis doktorok ellen mindenütt disputál, őket kárhoztatja, átkozza, és tudományokat rontja, a hallgatókkal pedig gyengébben bánik.

Azért valának oly tanítók, kik mindenütt az végezés ellen azt hirdetik vala az pogánoknak, hogy ha az Mózes törvényének minden cikkelyét meg nem tartják, semmiképpen nem üdvezülhetnének. Az hallgatók közt is valának olyak, kik megtekintvén azt, hogy az Isten tiltott meg némely eledeleket, és parancsolt némely innepeket, megütköznek vala lelkiismeretekben, és gyanakodnak, háborognak vala elméjekben.

Az apostol azért amaz hamis doktor⁵ ellen mindenütt disputál, őket kárhoztatja, átkozza és rontja vala, az hallgatókkal pedig gyengébben bánik.

⁵ doktor (tollhiba)

A dolog pedig immár annyira jutott vala, hogy a pogánokból lött keresztyének az apostolok végezése, és főképpen Pálnak és Barnabásnak taníttása által úgy megerősödtek és bátorodtak vala a hűtben és a vallásban, hogy a zsidókat, és azokat, kik az étekben válogattak vala, innepeket tartnak vala, megutálják, csúfolják vala, és tudatlannoknak, babonásoknak ítélik vala. Viszontag a zsidók a pogánokat fertelmeseknek, tobzódóknak mondják vala, és kárhoztatják vala, és így az ekléziában nagy zűrzavar, villongás és gyarlóság vala.

Viszontag az zsidók az pogánokat fertelmeseknek, tobzódóknak, utálatosoknak mondják vala, és ezek is mindenképpen kárhoztatják vala, az mint mostan is cselekesznek az féle ételben válogatók. És így az ekléziában nagy zűrzavar, villongás, kiáltás, tanítók ellen való kába gyarlóság vala.

Pál apostol azért ez háborúságot le akarván csendesíteni, itt mind a két félt meginti, és regulát szab eleikbe, mihez tartsák magokat, hogy az egyesség és az szeretet a gyülekezetben megmaradhasson. És mivelhogy a római ekléziában, akiknek írta az apostol a levelét, többen valának a pogánokból lött hívek, hogynem az zsidó nemből valók, és hihető, hogy hatalmasbak is voltak, főképpen azokat inti, és hogy békességes tűrők legyenek, <meg>hagyja. Mond azért nekik [Róm 14,1]: *Azt, aki erőtlen a hűtben, vegyétek mellétek* etc. Kiket mondjon erőtleneknek a hűtben, megmagyarázza ide alább, tudniillik akik paréval [a. m. spenóttal] laknak vala, és a napokban válogatást tesznek vala.

[560:] Pál apostol azért az háborúságot le akarván csendesíteni, itt mind az két félt meginti, és regulát szab eleikben, mihez tartsák magokat, hogy az egyesség és az szeretet az gyülekezet megmaradhasson.

És mivelhogy az római ekléziában, az kiknek írta az apostol ez levelét, többen valának az pogánokból lött hívek, hogynem az zsidó nemből valók, és hihető, hogy hatalmasbak is voltak, főképpen azokat inti. És hogy békességes tűrők lennének, kéri és hagyja. Kiket mondjon pedig erőtleneknek az hűtben, megmagyarázza ide alább. Tudniillik az kik paréval laknak vala, és az napokban válogatást tesznek vala.

Holott 1. tanold meg azt, hogy noha azok, akik az eledelben válogatnak, sok innepeket tartnak, amineműek a pápások és az zsidók, és akik ezek után indultak, magokat igen erőseknek, vastagoknak

tartják, [3r (3):] kérkednek tökéletességekkel, dicsekednek állhatóságokkal, készek mindennel öszvekapni, hányják-vetik magokat, de azért szent Pál ezeket erőtlén és gyenge híveknek mondja. Mert ha ki kézzel nyúl hozzájok, és derekoston szembeszáll véllek, könnyű őket földre ejteni.

Holott elsőben, szerelmes atyámfia, keresztyén, tanul meg azt, hogy néha azok, az kik az eledelekben válogatnak, sok innepeket tartnak, az mineműek mostan az pápások és az zsidók, és az kik ezek után indultak, magokat igen erősseknek, vastagaknak, álhatatosoknak tartják, kérkedékenyek, tökéletlenségekkel dücsekednek, az kik készek mindennel öszvekapni, hányják-vetik magokat. De azért ezeket szent Pál erőtlén és gyenge hütűeknek mondja, mert ezekhez is ha ki hozzájok nyúl, könnyebb az földre leejteni.

2. Ugyanitt azt vedd eszedbe, hogy Pál apostol nem szól itt közönségesképpen mindenekről, akik az apostolok végezése ellen tusakodnak vala, és nem mindeneket commendál a római keresztyéneknek. Mert valának sokan ezek között, kik vakmerők, engedetlenek valának, és kik egyebeknek doktorinak és tanítójóknak tartják vala magokat, mindenben rontják és káromlják vala a keresztyéneknek szabadságokat. Ezekkel az apostol külömben bánik, mert őket hamis doktoroknak, hazugoknak, hütötléneknek híja, és hagyja, hogy a keresztyének óják magokat tőlök, és véllek ne társolkodjanak.

Másodszor ugyanitt, szerelmes atyámfia, keresztyén hallgató, azt vedd eszedben, hogy Pál apostol [:nem:] szól itt közönségesképpen mindenekről, az kik az apostolok végezése ellen tusakodnak vala. És nem mindeneket kommandál az római keresztyéneknek. Azért ezek között sokan valának, kik vakmerővek, engedetlenek, és az kik egyebeknek doktorinak és tanítójóknak tartják vala magokat, mindenben rontják, káromlják, szidalmazták, gyalázzák vala az Krisztus zászlója alá állott sereget és azoknak szabadságokat.

Ezekkel az apostol külömben bánik, mert ezeket hamis doktoroknak, hazugoknak, csalárdoknak, hütötléneknek híja, és hagyja, hogy az Krisztus zászlója alá állott sereg ója magát tőlök, és véllek ne társolkodjanak.

Nem azokról szól azért, hanem a hallgatókról, akik örömet vennék az igaz tudománt, de lelkiesméretekben nem csendesedhetnek meg,

vagyon akadályok, gyanakodások, kétségek szívökben. De azért nem vakmerők, nem megálgalkodottak, hanem készek a hallgatásra és a tanolásra. Ezeket híja itt az apostol erőtleneknek a hűtben, és hagyja, hogy az erősbek ezeket elszenvedjék köztök.

[561:] Nem azokról szól azért, hanem az hallgatókról, az kik örömet vennék az igaz tudománt, de lelkiismeretekben nem csendesedhetnek meg, vagyon akadályok, gyanakodások, szívökben kétségek, de azért nem vakmerők, nem megálgalkodtak, hanem készek az hallgatásra, az tanulásra. Érts meg azért, szerelmes atyámfia, kereszttyén, hogy ezeket írja itt az apostol gyengéknek, erőtleneknek az hűtben, és azt hagyja, hogy az erősebbek elszenvedjék ezeket köztök.

Kétképpen mondja pedig, hogy bánjanak vélek: 1. Hogy melléjek⁶ vegyék, azaz társaságokba fogadják, ne gyűlöljék, szeretetet, jóakaratot mutassanak hozzájuk, atyjokfiainak esmérjék. 2. Hogy kemény disputációkkal, versenyos vetélkedésekkel (meggondolván az ő erőtlenségeket) ne bántsák, se fárasszák, mert akképpen megszorítják őket, és az igazságnak tanolásától és tudakozásától elidegenítik, és sokkal több gyanóságokat és kételkedéseket szereznek és olnak szívökbe. Ugyanezt adja tanácsul Timóteusnak is, 2. Epist. 2. [2Tim 2,16]: *A bolond⁷ és tudatlan vetélkedéseket eltávoztasd, mert csak visszavonást szereznek etc.* Így kell azért bánni az erőtlenekkel.

Kétképpen mondja penig, hogy bánjanak vélek. Elsőben azt mondja, hogy melléjek vegyék, azaz társaságokban fogadják, ne gyűlöljék, szeretetet, jóakaratot mutassanak hozzájuk, atyjokfioknak ismerjék.

Másodszor azon kéri, hogy kemény disputációkkal, versenyos vetélkedésekkel, meggondolván az ő gyengeségeket, erőtlenségeket, ne bántsák, se fárasszák, mert ekképpen megszorítják őtet, és az igazságnak tanolásától és tudakozásától elkedvetlenítik, -idegenítik, és sokkal több gonoszságokat és kételkedéseket szereznek és olnak szívökben.

Ugyanezt adá tanácsul Timóteusnak is 2. cap. 2. [2Tim 2,23]: *Az bolond és tudatlan vetélkedéseket elkerüld, mert csak visszavonást szereznek és olnak az embereknek szívökben.* Így kell azért tenni az erőtleneknek.

⁶ *mellyeiek* (tollhiba javítva)

⁷ *bolod* (tollhiba)

De hogy inkább megérthető, kicsodák legyenek azok az erőtlenekek, és kicsodák az erősek, és kik tartoznak az erőtlenekekhez hozzájok fogadni, megmagyarázza a következő igékben [Róm 14,2]: *Az, ki hiszen, mindent, azaz akármit megeszik, aki erőtlen, paréval lakik.* [3v (4):] Ez igékben erősítették meg először a keresztyéneknek szabadságok. Tudják azt, hogy a pogánok az Isten népe közzé számláltattanak és bevétettek a hűt által, és ez törlé el nekik minden fertelmességeket. Azért a hívőknek nevezeti alatt értetnek minden pogánok, kik a Jézus Krisztusnak nevébe hívének. Ezek felől pedig azt mondja itt [Róm 14,2] az apostol, hogy azok mindent, azaz akármit megöttek és megehettenek. Azért valakik az ételben válogatnak, azok a hívők közzül kivonsszák és -jegyzik magokat, mert nem élnek a nekik engedett privilégiummal. Azért vagy az, hogy ugyan pogánok és az Isten háza kívül maradnak, vagy hogy nem élvén az ő privilégiumokkal, sem künn, sem benn nem vadnak. Ezt tanold meg amaz igékből [Róm 14,2]: *Aki hiszen, mindent megeszik.*

De hogy mégis inkább megtudhassák, kik lennének azok az erőtlenekek, és kicsodák az erősek, kik tartozzanak az gyengéket, az erőtlenekekhez hozzájok fogadni, megmagyarázza az következő igékben [Róm 14,2]: *Az ki hiszen, mindent, azaz akármit megeszik. Az ki erőtlen, parét eszik.*

Vedd eszedben, hogy ez igékben erősítették meg először az keresztyéneknek az szabadságok. Tudjuk azt, hogy az pogánok az Isten népe közzé számláltatnak és bevétetnek az hűt által, és az törlé el nekik minden fertelmességeket. [562:] Azért az híveknek nevezeti alatt értetnek, mikor valakik az Isten Krisztusának nevében kérnek. Ezekről pedig azt mondja itt az apostol, hogy azok mindent, azaz akármit megöttek és megehettenek. Azon tanold meg ma, hogy valakik az ételben válogatnak, azok az hívek közzül kivonsszák és -jegyzik magokat, mert nem akarnak élni az nekik engedtetett privilégiummal.

Azért vagy[on] az, hogy ugyan pogánok, és az Isten háza kívül maradnak. És mivelhogy nem élnek az privilégiumokkal, sem künn, sem benn nem vadnak. Ezt tanold meg, szerelmes atyámfia, keresztyén, amaz igékből [Róm 14,2]: *Az ki hiszen, mindent megeszik.*

2. Ugyanezen igékből azt is megtanolhadd, hogy az ilyenek erősek, vastagok, és ezek az Istennek házában fővek, mert ezeknek hagyja az apostol, hogy az erőtlenekek elszenvedjék. Az pedig a nagyobb és feljebb való, aki mást szenved, azaz háborgathatná, ha akarná, de magát megtartóztatja.

Másodszer, ugyanezen igékből azt is megtanulhadd, hogy az ilyenek erőssek, vastagok, és ezek az Istennek házában jönnek, mert látod-e, ezeknek hagyja az apostol, hogy az erőtlenekeket elszenvedjék. Az pedig az nagyobb és feljebb való, az ki mást elszenved, azaz háborghathatná, ha akarná, de magát megtartóztatja.

Ahol pedig azt mondja az apostol [Róm 14,2], hogy *aki erőtlen*, azaz a hűtben, *az parét eszik*, itt méltán kérdehetné valaki: Mi volt az oka, hogy az zsidó keresztyének parét öttek, mert hiszem, húst is ehettek volna, mert nem volt tőllök megtiltva minden hús, hanem csak bizonyos állatoknak húsa, azért nem kellett volna csak paréval böjtölniük? De vedd eszedbe, hogy az apostol írta ezt ez levelet főképpen a pogánokból lött keresztyéneknek, akik között elegy laknak vala az zsidók. A pogánoknak pedig olyan szokások vala, hogy amely barmokat a bálványoknak megáldoznak vala, minekutánna abból megadták a papoknak és bálványoknak részeket, és azt megégették a tűzben, az áldozatnak a több húsából vagy lakodalmat [a. m. lakomát] szereznek vala, és begyűjtik vala atyjokfiat, barátit, szomszédását, vagy a mészárszékekbe vitetik vala, és eladatják vala.

Ahol pedig azt mondja az apostol [Róm 14,2], hogy *az ki erőtlen* (értsed) a hűtben, *az parét eszik*, itt méltán kérdezné valaki: Mi vala az oka, hogy az zsidó keresztyének parét öttek, hiszen húst is ehettek volna, mert nem volt tőllök megtiltva mindenféle hús, hanem csak bizonyos állatoknak húsa, azért nem kellett volna csak paréval böjtölniük?

De vedd eszedben, hogy az apostol írta ezt az levelet főképpen az pogánokból lött keresztyéneknek, az kik között elegy laknak vala az zsidók.

Az pogánoknak pedig olyan szokások vala, hogy az mely barmokat az bálványoknak megáldoznak vala, minekutánna abból megadták az papoknak részeit és az bálványoknak részeit, az áldozatra való állatnak az több húsából nagy lakodalmat szereznek vala, és begyűjték [563:] vala az apjokfiat, barátit, szomszédását, vagy az mészárszékekben vitették vala, és eladatják vala.

Az zsidók azért, kik efféle pogánoknak városában laknak vala, mivel-hogy tudják vala, hogy az Isten az ő törvényében megtiltotta, hogy a bálványoknak áldoztatott húst meg ne egyék, hogy valamiképpen ez Isten parancsolatját meg ne szegnék, ők sem a lakodalmokban nem esznek vala húst, sem a mészárszékekben [4r (5):] nem vesznek vala

húst, hogy valamiképpen olyat ne találjanak enni vagy venni, akit a bálványoknak áldoztak, és ekképpen az Isten parancsolatja ellen vétkezzenek. Hasonló példát olvasunk ehhez Dániel próféta felől, az ő társai és Judit asszony felől. Mert amazok is azt kívánják a Nabukodonozor komornyikjától, hogy őket csak paréval és földi gyümölcsökkel tartsa. És imez is Holofernésznek étkeiből nem akara enni, hanem amit ő maga hozott vala. Ezekből immár érted, kik legyenek erőssek és kik erőtlenek a hűtben.

Az zsidók azért, kik ezféle pogánoknak városiban laknak vala, mivelhogy tudják vala, hogy az Isten az ő törvényiben megtiltotta, hogy az bálványoknak áldoztatott húst meg ne egyék, hogy valamiképpen ez Isten parancsolatját meg ne szegjék, ők sem az lakodalmokban nem esznek vala húst, sem az mészárszékben nem vesznek vala húst, hogy valamiképpen olyat ne találjanak venni és enni, az kit az bálványoknak áldoztanak volna, és ekképpen az Isten parancsolati ellen vétkezzenek.

Hasonló példát olvasunk ehhez Dániel prófétánál az ő társai felől is és Judit asszony felől is. Mert Dániel is az ő társaival együtt azt kívánják az Nabukodonozor komornyikjától, hogy őket csak paréval és földi gyümölcsökkel tartsa. Judit is azonképpen Holofernésznek étkeiből nem akara enni, hanem az mit ő maga hozott vala Betuliából. Ha mindezekből immár, szerelmes atyámfia, keresztyén, érted, kik legyenek erőssek, és kik legyenek viszontag erőtlenek az hűtben.

A következő igékben mind a két félnek regulát szab eleikbe [Róm 14,3]: *Aki eszik* (érted, mindent), azaz aki erős a hűtben, a pogánból lőtt keresztyén, *az nem evőt*, azaz a zsidót vagy zsidótörvény-tartót *meg ne vesse*. *Aki pedig nem eszik*, azaz a zsidó törvényű, *azt, aki eszik* (érted, mindent), azaz a pogánból lőtt keresztyént, *ne kárhoztassa*.

Az következő igékben immár mind az két félnek regulát szab eleikben [Róm 14,3]: *Az ki eszik*, azaz mindent megeszik, ezeken érted azt, az ki erős a hűtben, tudniillik az pogánból lőtt keresztyént. *Az ki nem ött meg mindent*, érted az zsidót, avagy az zsidótörvény-tartó pogánt, hogy egyik is az másikat meg ne csúfolja, meg ne nevesse.

Itt vedd eszedbe, mely eszesen és illendőképpen ád az apostol parancsolatot mind a két félnek. A pogánból lőtt keresztyénnek azt mondja, hogy meg ne utálja az zsidót. Az zsidónak azt hagyja, hogy

*A vitii in que viri
[.....] pendebant eos
dehortatur.*

ne kárhoztassa a pogánt. Igen eszesen és méltán. Mert a megutálás szokott lenni a hatalmastól, avagy a kevélytől. Az⁸ szokott mást megutálni, aki bízik erejében, és elhitte, hogy másnál erősebb, és csak hejába tusakodik őellene, mert ha ő akar, csakhamar leültetheti és meggyalázhatja.

Itt, szerelmes atyámfia, keresztyén, vedd eszedben, mely eszesen és állandóképpen ad az apostol parancsolatot mind az két félnek.

Az pogánból lött keresztyénnek azt mondja, hogy meg ne utálja az zsidót. Az zsidónak azt hagyja, hogy az pogánt ne kárhoztassa. Igen eszesen és méltán cselekeszik [564:] ekképpen az apostol, mert az míg utálás szokott lenni az hatalmastól, az nagyra ment embertől, az kevélytől, ezféle szokott mást megutálni, az ki bízik erejében, és elhitte, hogy másnál ő erősebb, és csak hiába tusakodik valaki őellene, mert ha akárcsak hamar leültetheti is, meggyalázhatja, az kit akar.

Illyenek valának akkor a pogánok, mert a zsidók igen nyomorult állapotban valának, a pogánok parancsolnak vala nekik. És az apostol is őket erősebbeknek mondá. 2. Szokott mást megutálni a kevély ember, aki magát, ha szinte nincs ereje is hozzá, fenn tartja, és gőgös. Ez is hozzá illik vala a pogánból⁹ lött keresztyénekhez, mert ők tudósok valának, értik vala a Krisztusban nekik adatott szabadságot. *A tudomány pedig*, amint másutt mondja ezen apostol, 1. Cor. 8. [1Kor 8,1] *felfújja, kevélyé, gőgössé teszi az embert*. Azért inti az apostol a pogánokat, hogy erejekben,¹⁰ se tudományokban való¹¹ biztokban meg ne utálják az erőtlen zsidókat.

Illyenek valának akkor az pogánok, mert az zsidók igen nyomorult állapotban valának, az pogánok parancsolnak vala nekik, és az apostol is erősebbnek mondja őket. Másodszer szokott mást megutálni az kevély ember, az ki magát, ha szinte nincs ereje is hozzá, sem tartja, és gőgös.

Ez is hozzájuk illik vala a pogánból lött keresztyénekhez, mert ők tudósok valának, értik vala az Krisztus Jézusban nekik adatott prvilégiumot, szabadságot. *Az tudomány penig, az mint mondja ezen*

⁸ A (tollhiba)

⁹ a pogánból <a pogánból> (szóismétlés másoló által javítva)

¹⁰ <és> |:hogy:| erejekben, (tollhiba másoló által javítva)

¹¹ való <való> (szóismétlés másoló által javítva)

apostol 1. Cor. 8. [1Kor 8,1], *felfújja, kevélyé, gőgössé teszi az embert.* Azért inti az apostol az pogánokat, hogy se erejekben, se tudományokban való biztokban meg ne utálják az erőtlenségek.

Viszontag ez, az erőtlenségekben szokott lenni az erkölcs, hogy ha az őellenek valóknak nem árthatnak különben, szidalmaznak, kárhozzatják, átkozzák, ördögfiainak, istenteleneknek mondják, mint akkor az zsidók a pogánokat azzal kárhozzatják, hogy az Isten tilalma ellen mindent megennének, azért általánvéggel el kellene kárhozzatniok. [4v (6):] Erről inti azért az apostol a zsidókat, hogy viszontag ők is a pogánokat, kik mindent megesznek, ne kárhozzatassák és szidalmazzák.

Viszontag ez az természet az erőtlenségekben szokott lenni, hogy az őellenek valóknak, ha különben nem árthatnak, tehát szidalmaznak, kárhozzatják, átkozzák, ördögfiainak, istenteleneknek mondják, mint akkor az zsidók az pogánokat azzal kárhozzatják, hogy szidalmaznak, átkozzák, hogy az Isten tilalma ellen mindent megennének. Azért általánfogva el kellene kárhozzatniok. Látod-e, ezekről inti azért az zsidókat az apostol, hogy viszontag ők is az pogánokat, kik mindent megesznek, ne kárhozzatassák és ne szidalmazzák.

Továbbá, mivelhogy nagyobb véték más kárhozzatni, hogynem megutálni, okát adja az apostol [Róm 14,3], miért nem kelljen az zsidóknak a pogánból lőtt keresztyéneket, kik mindent megesznek, kárhozzatniok, mert (úgymond) *az Isten őtet*, azaz az pogánt, *felvötte*, azaz népévé szentelte, fogadta, és szolgáljává tette, azelőtti utálatos állapotból kivötte.

Továbbá, mivelhogy nagyobb véték más kárhozzatni, hogynem megutálni, okát adja immár az apostol [Róm 14,3], miért nem kellene az zsidóknak az pogánokból lőtt keresztyéneket, kik mindent megesznek, kárhozzatniok, szidalmazniok. [565:] Mert, úgymond, *az Isten őtet*, azaz az pogánt *felvötte*, azaz népévé fogadta, népévé szentelte, fiaivá fogadta és szolgáljává tette, az előbbi, utálatos állapotból kivötte.

Ezzel dicsekednek, hogy a zsidók, és ehhez képest kárhozzatnak, hogy egyéb nemzetségeket, hogy az Isten őket saját népévé és örökségé-

vé választotta mind a több népek közzül. Azért csak ők az ígretnek fiai, csak nekik ad az Isten minden áldást, a több nemzetségek csak semmik, és kárhoznak fiai. Ez ellen azt mondja itt az apostol, hogy eljött az üdő, amelyben nemcsak a zsidók Istennek fiai, hanem a pogánoknak is megnyitott az üdvességnek kapuja, ők is az Istennek népe közzé számláltattanak, azért nem illik, hogy az zsidók őket kárhoztassák, hanem inkább mint atyjokfiat, úgy tartsák, szeressék.

Látod-e, ezzel dicsekednek vala azért az zsidók, és ehhez képest kárhoznak vala egyéb nemzetségeket, hogy az Isten őket saját népévé és örökségévé választotta mind az több népek közzül, azért csak ők az ígretnek fiai, csak nekik ad az Isten minden áldást, az több nemzetségek csak semmik és kárhoznak fiai, mint ezt most is megmondják mifelőlünk is némely szentes emberek.

Ez ellen azt mondja az apostol itt, hogy eljött az üdő, az melyben nemcsak az zsidók Istennek fiai, népei, hanem az pogánoknak is megnyitott az idvességnek kapuja, ők is az Isten népe közzé számláltattanak. Azért nem illik, hogy az zsidók őket kárhoztassák, átkozzák, szidalmazák. Hanem inkább mint atyjokfiat, úgy szeressék és tartsák.

És minthogy tudja vala az zsidóknak kemény nyakokat és természeteket, ugyan kemény, dorgáló beszédekkel szólítja meg őket [Róm 14,4]: *Te ki vagy, hogy kárhoztassad*. Haec de Judaeis esse dicta, patet inde, quia ηρησιν [=αἰρεσις] Paulus in hac disputatione semper tribuit Judaeis, ut patet ex versibus 3. [Róm 14,3] et 20. [Róm 14,20]. Exutherisin [helyesen: ἐξουθενησιν] autem Gentibus. Haec annoto contra Palaeologum.*

Nagy szemtelenség az, aki azt ítéli, kárhoztatja, akin hatalmas nincs, és nem ő birtoka alatt vagyon. Holott azért az Isten őmagának szolgálóul fogadta vala a pogán népet, nem illendő, hogy a zsidók kárhoztassák és szidalmazzák.

És minthogy tudja vala az zsidóknak kemény nyakokat és természeteket, ugyan kemény, dorgáló beszédekkel szólítja meg őket, mikor így szól [Róm 14,4]: *Te kicsoda vagy, hogy másnak szolgálját kárhoztatod? Az ő urának áll vagy esik. Megerősítetik pedig, mert az Isten megerősítheti azt*.

* Utalás feltehetően Jacobus Palaeologus 1571-ben Krakkóban írt *Isagoge in epistolas Pauli Apostoli* (másolata a Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára gyűjteményében maradt fenn, jelzet: K 76.), vagy 1572-ben szintén Krakkóban írt *De Tribus Gentibus* című művére (másolata a Thoroczkai-kódex 824–844. oldalain maradt fenn, Kolozsvár, Academia III., jelzet: MsU 1669.).

Bizonyára szemtelenség felett való nagy szemtelenség, orcátlanság az, mikor valaki azt ítéli, azt kárhoztatja, az kin hatalma nincs, és nem ő birtoka és keze alatt vagyon. Holott azért az Felséges Úr Isten ömagának szolgálóiul fogadta vala az pogán népet, nem illendő vala, s most sem illendő, hogy az zsidók kárhoztassák és szidalmazzák, átkozzák, ítéljék.

Vedd eszedbe pedig, hogy itt nem a bírának és fejedelmeknek ítéletiről és kárhoztatásáról (kiknek a hatalmat és botot az Isten kezekbe adta) szól szent Pál, hanem az egyes emberekről, kikhez nem illik, hogy kárhoztassanak [Róm 14,4]: *Az ő Urának áll vagy esik el.* Itt megfelel azoknak az apostol, kik azzal szokták palástolni az ő rágalmazásokat és egyebeknek kárhoztatását, hogy szánják másnak veszedelmét. Mert ezek szokták mondani: Nem szólnék, de nem tűrhetem, mert szánom veszedelmét, bánom, hogy elkárhozik, azért meg kell korpáznom [a. m. meg kell szidnom], kezébe igazítottam a Bibliát etc. Ezeknek azt mondja az apostol [Róm 14,4]: *Hagyj békét neki, ha elesik, nem te vallasz kárt benne, vagyon ura, vagyon gondviselője, vagyon annak annyi ereje és bölcsessége, hogy mellette lehet és tud lenni.* Ha azt mondod vagy gondolod, hogy |el:|esik, nem áll meg, azt felelé az apostol [Róm 14,4]: [5r (7):] *Vaj, megáll, mert az Úr Isten megerősítheti, fenntarthatja.*

Igen jól eszedben vedd penig, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy itt nem az bírának és fejedelmeknek ítéletiről és kárhoztatásáról szól szent Pál, kiknek az hatalmat és botot az Isten adta kezekben, hanem szól [566:] az egyéb emberekről, kikhez nem illik, hogy kárhoztassák. [Róm 14,4]: *Az ő urának áll, az ő urának esik el is.* Mely igében megfelel itt az apostol azoknak, kik avval szokták palástolni az ő rágalmazásokat és egyebeknek kárhoztatását, hogy szánják másnak veszedelmét, mert ezfélék szokták ezt mondani: Nem szólnék, úgymond, de nem tűrhetem, mert szánom veszedelmét, bánom, hogy elkárhozik, azért meg kell korpáznom [a. m. meg kell szidnom], kezében igazítom az Bibliát. Látod-e, ezeknek mondja azért az apostol [Róm 14,4]: *Hagyj békét neki, ha elesik, nem te vallasz kárt benne. Vagyon ura, vagyon gondjaviselője, vagyon annak annyi ereje, vagyon, annyi bölcsessége, hogy mellette legyen és tud lenni.* Ha te ez ellen azt mondod vagy gondolod, hogy elesik, nem áll meg, veszed-e eszedben, mit felel erre az apostol? Azt mondja [Róm 14,4]: *Vaj, megáll, úgymond, mert az mindenre elégséges Isten megerősítheti, fenntarthatja, hogy el nem esik.*

Ezt írja az apostol az zsidóknak imilyen gondolkodások ellen: Nem csuda, hogy most a pogánok az Isten beszédét megfogadják, mert

minden bűnökét megbocsátotta, de ezután még az ő gonoszságokra térnek. Erre ezt feleli az apostol, hogy amely Isten őket felválasztotta, népévé tette, felállatta, azon Isten őket megerősítheti, és azon állhatatosságban megtarthatja. Azért hagyjanak békét nekik, ne kárhoztassák.

Írja pedig ezt az apostol az zsidóknak imilyen gondolkodások ellen: Nem csuda, hogy most az pogánok az Isten beszédét megfogadják, mert szinte most minden bűnökét megbocsátotta, de ezután ismét ugyan az ő elébbi gonoszságokra térnek. De látod-e, mit felel erre az apostol? Azt mondja, hogy az mely Isten eddig őket feltartotta, népévé tette, felállatta, ugyanazon Isten őket megerősítheti, és azon állhatatosságban megtarthatja.

Ezeket immár így megértvén, jer, alkalmazzassuk ezt mimagunkra és ez mostani üdőre, mert úgy tetszik, hogy hasonló állapotban vagyunk. Mert miképpen akkor némelyek mindent megesznek vala, némelyek pedig az ételben válogatnak vala, azonképpen most is vadnak, kik akármit is megesznek mindenkor, némelyek pedig megválasztják az eledeleket. És így az eklézsia, a keresztyénség visszavonásban és háborúságban vagon. Kövessük azért az apostol tanácsát, és aki mindent megeszik, ne utálja meg az ételválogatót, és aki ételválogató, ne kárhoztassa az mindent megevőt. Honnat az következnek, hogy mi nem jól műveljük, hogy a pápásokat azért utáljuk, babonásoknak mondjuk, hogy most és némely üdőkben az ételben válogatnak. Mert azt mondja az apostol, hogy a mindenmegevő ne utálja, ne vesse meg az ételválogatót.

Ho[1] mindezeket azért így megértvén, jer, lássuk meg, ha ezt mimagunkra tudjuk akkomodálni, alkalmaztatni, és ez mi mostani üdönkre tudjuk vonni, mert úgy tetszik, hogy bizony mi is mostan hasonló állapotban vagyunk. Mert az miképpen akkor némelyek mindent megesznek vala, némelyek pedig az ételben válogatnak vala, azonképpen most is vadnak, kik akármit is [567:] megesznek mindenkor, némelyek pedig megválasztják az eledeleket, és így az eklézsia, az keresztyénség, visszavonásban és háborúságban vagon.

Kövessük azért az apostol tanácsát, és az ki mindent megeszik, ne utálja meg az ételválogatót. Az ki viszontag ételválogató, ne kárhoztassa az mindent megevőt. Honnan ilyen dolgok következnek, hogy mi nem jól műveljük, hogy az pápásokat, avagy szombatosokat azért utáljuk, bolondoknak mondjuk, hogy ők némely üdőkben az ételben

válogatnak, mert látod-e, mit mond az apostol, azt mondja, hogy az mindenmegevő ne utálja, ne vesse meg az ételben válogatót.

De erre elsőbe ezt feleljük, hogy miért, hogy ők is nem tartják meg az apostol tanácsát és végezését? Mert nemcsak azt mondja, hogy a mindenmegevő ne utálja az ételválogatót, hanem azt is hagyja, hogy az ételválogató ne kárhoztassa a mindenmegevőt. Ők pedig minket kárhoztatnak, pokolra vetnek, szidalmaznak.

De erre elsőben azt feleljük, hogy miért, hogy ők is nem tartják meg az apostol tanácsát és végezését? Mert, látod-e, nemcsak azt mondja, hogy az mindenmegevő ne utálja meg az étekválogatót, hanem azt is hagyja, hogy az étekválogató se kárhoztassa az mindenmegevőt. Ők pedig minket kárhoztatnak pokolra, az gyehennának tűzére vetnek, szidalmaznak, átkoznak, tűzre-vízre, minden gyalázatos halálra méltónak kiáltnak.

Megérted pedig oda fel, hogy sokkal nagyobbat vétkeznek azok, akik kárhoztatnak, hogynem akik mást megutálnak. Mi őket babonásoknak mondjuk, s őket megutáljuk. De ők minket eretnekeznek, ördög fiainak, elkárhoztaknak tartnak. Mellyik másik? Mi vétkezünk-e többet vagy ők? Mellyik vét közüllünk inkább az apostol tanácsa ellen? Vessék ki azért a gerendát elébb az szemekből, és úgy piszkálják az szálkát a máséban. Ez első választételünk.

Megérted pedig oda fel, hogy sokkal nagyubbat vétkeznek azok, az kik kárhoztatnak, hogynem az kik mást megutálnak. Mi őket babonásoknak mondjuk, őket megutáljuk. De ők minket eretnekeznek, ördög tagjainak és régen elkárhoztaknak tartnak. Azt kérdem, mellyik másik, mi vétkezünk-e többet, avagy ők? Melyik vét közüllünk inkább az apostolnak tanítása ellen?

Vessék ki azért az jámborok, ezfélék előzőt az magok szeméből az gerendát, és úgy piszkálják az szálkát az máséban. Ez első választételünk mindeneknek ezféle jámboroknak kárhoztatása ellen.

De ez nem elég, mert ha ők nem jól cselekesznek, nem szükség, hogy mi őket kövessük. És ha szinte ők nagyobbat vétkeznek is, a mű kicsein vétkünet azzal nem illik fedeznünk. Ugyanis nem arra mondtam ezt, hanem csak azért, hogy megmutassam, hogy önekik nem

illik ezt nekünk szemünkre vetnie, mert ők nagyobb gonoszságban hevernek.

[568:] De ez nem elég, mert ha ők jól nem cselekesznek, nem szükség, hogy mi őket kövessük. És ha szinte ők nagyobbat vétkeznének is, az mi kicsin vétünköt azzal minekünk nem illik colálnunk [a. m. művelnünk], fedeznünk. Ugyanis nem arra mondom ezt, hogy evvel azt akarnám elfedezni, hanem csak azért, hogy megmutassam, hogy nekik nem illik minekünk ezt szemünkre vetnie, hogy mi mindent megeszünk, ha szinte véték volna is, holott nem véték, mert ők sokkal is nagyobb gonoszságban úsznak, másznak, hevernek.

Másodszor, azért imígyen feleljünk nekik: Megmondám ide fel, hogy az apostol nem minden hamis tudományú emberek felől szól, hanem csak a hűtben erőtlenekekről, [5v (8):] kik nem vakmerőek, nem megáltalkodottak, nem tanítók, hanem együgyűek, örömet tanulók, hallgatók. És ez ilyeneket kell elszenvednünk közöttünk. De ezek a pópások nem ilyenek, hanem vakmerőek, engedetlenek, átkozódók, egyebeket akarnak tanítani, ők semmit nem akarnak tanulni. Nem szeretettel, nem édes beszéddel, hanem haraggal, tűzzel, vízzel tusakodnak, hadakoznak ellenünk. Sem az igazságnak, sem az Isten könyvének beszédének helyt nem adnak, hanem azt akarják erőszakkal, hogy az övék legyen jobb. Azért nem tartozunk véle, hogy ezeket elszenvedjük, hogy ezeket meg ne utáljuk. Sőt, azt mondja az apostol, hogy efféléket csak egy óráig se engedjünk, és hátra előttök ne álljunk.

Másodszor azért így felellünk nekik: Megmondom ide fel, hogy az apostol nem minden hamis tudományú emberek felől szól, hanem csak az hitben erőtlenekekről, az kik nem vakmerőek, nem általkodtak, nem megtanultak, hanem az kik együgyűek,¹² örömet hallgatók, örömet tanulók, az kik szívek szerint ügyekeznek tudakozni az igazságot, az ilyeneket kell elszenvednünk közöttünk. (De az kinek sem egy nem kell, sem más, kár, hogy még csak az földet is nyomják ezfélek. Nem is tart az föld nagyobb terhet ezfélekélnél, az mineműeket szintén itt, falunkban is egynéhányat tudok.)

De ezféle ételbe válogatók, akár pópások, s akármicsodák, az kikkel elegységben vagyunk, nem olyanok, hanem vakmerők, engedetlenek, megáltalkodtak, átkozódók, egyebeket akarnak tanítani, ők pedig semmit nem akarnak tanulni, nem szeretettel, nem édes

¹² egyűek (tollhiba)

beszéddel, nem az szép igazsággal, hanem haraggal, túzzal, vassal, fegyverrel tusakodnak, hadakoznak ellenünk. Sem az igazságnak, sem az Isten könyvének, beszédének helt nem adnak, hanem azt akarják erőszak szerint, hogy az övék legyen jobb.

Érted hát, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy nem tartozunk véлле, hogy ezeket elszenvedjük, hogy ezeket [569:] meg ne utáljuk. Sőt, azt mondja ezen apostol, hogy ezféléknek mégcsak egy óráig se engedjünk, és hátra előttük ne álljunk.

Ha volna, és ha vagyon valaki közüllök, ki az ő istentelenségeket, bálványozásokat, babonaságokat megismervén tóllök elszakad, és a mi vallásunkban megkétkelkedik, és némely cikkekben akadoz, nem teljességgel mindenben áll helyén, szüve |:még:| meg nem csendesedhetett, de azért örömet hall, tanol, tudakozik, ez illyent bezzeg nem kell megutálnunk, hanem mellénk vennünk, hozzánk fogadnunk, véлле nyájaskodnunk, és nem sok disputációkkal, hanem szép oktatásokkal tanítanunk, és a világosságra hoznunk. Ez illyenekhez szükség, hogy úgy viseljük magunkat, mint az apostol hagyja.

Ha volna, és ha vagyon valaki közüllök, kik az ő istentelenségeket, bálványozásokat, babonásságokat megismervén,¹³ tóllök elszakadna, és az mi vallásunkban kétkelkednék, valamely cikkekben akadozna, titulálna, nem teljességgel mindenben állana helyén, szüve meg nem csendesedhetnék, de azért örömet akarna hallani, tanulni, értekezni, tudakozni, ez illyent bezzeg, én is mondom, hogy nem kellene megutálnunk, hanem hozzánk kellene fogadnunk, és véлле szeretettel kellene nyájaskodnunk. És nem sok disputációkkal, nem kemény vetélkedésekkel, hanem szép oktatásokkal kellene tanítanunk és világosságra hoznunk. Ez illyenekhez szükség, hogy úgy viseljük magunkat, mint az apostol hagyja.

De harmadszor, hogy inkább eszedbe vehesd, hogy ez apostol intése nem néz a pápásokra, és hogy ez ő intése ellen nem vétkezünk, mikor a pápások ellen disputálunk, és őket kárhoztatjuk, vedd eszedbe, hogy a hűtben való erőtlenség két dologból eshetik: 1. Mikor valaki összeveti az embereket, az emberi végezéseket az Istennek beszédével, parancsolatjával, és látja, hogy ellenkeznek. 2. Mikor az Isten|:nek:| egyik beszédét a másikkal veti össze, és neki úgy tesz, hogy egyik a másikkal ellenkezik, és innét kétségbe esik. Mint

¹³ megismernék (tollhiba)

végypéldát: Az Isten azt parancsolta, hogy faragott képet ne csinálj. Másfelől látod, hogy ez világnak fejedelmi és hatalmas nemzetségi, kik mind bölcsességgel, s mind kazdagsággal egyebeket fellyül haladnak, sok képeket faragnak és imádnak. Itt megütközöl jól, és elgondolokodol. Hogy lehetséges volna, hogy az Isten ezeket ennyi jóval megáldotta volna, ha az ő parancsolatja ellen cselekednének? És hogy lehetséges, hogy annyi bölcsék nem látnák az igazat? Itt immár a te hütödben erőtlen vagy. [6r (9):] Hasonló ehhez amaz: Látják vala a farizeusok, hogy a Krisztus tanítványi mosdatlan kézzel esznek, és a vének végezését felfejtik [a. m. érvénytelenítik]. Másfelől látják vala a Krisztus csudatételit, mellyek isteni erővel lesznek vala. Itt ők is kételkedni kezdenek, és erőtlen hütűekké lőnek. Másképpen, gyanakodhatik és erőtlen hütűvé leszen az ember, mikor az Istennek egyik dolgát, beszédét látja, hogy az ő ítéleti szerint ellenkezik egymással. Mint mikor szent Péter tudná a Krisztus beszédét, hogy a pogánoknak nem kell hirdetni az evangéliumot, és másfelől hallá, hogy neki Corneliushoz kell menni, ki pogán vala, gyanakodék és erőtlen hütűvé lőn. Hasonló vala ehhez, hogy az Isten megparancsolta vala a törvényben, hogy némely étkektől az ő népe megtartóztassa magát. De látják vala, hogy a pogánok, kiket az Úr Isten immár fiaivá fogadott vala, és Szentlélek ajándékával felöltöztetett vala, mindent megesznek, azokat is, amellyeket az Isten meg, tiltott. Itt kételkedni kezdenek, és erőtlének lőnek hütökben.

De harmadszor inkább eszedben vehedd, hogy az apostol intése nem néz az pápásokra, és hogy az ő intése ellen nem vétkezünk, mikor az pápások ellen disputálunk és őket kárhoztatjuk. Mert igen jól eszedben vedd, hogy az hütben való erőtlenség két dologból eshetik. Elsőben, mikor valaki összeveti az embereket, az emberi végezéseket az felséges Istennek beszédével és parancsolatival, és látja, hogy ellenkeznek. Másodsor, mikor az Felséges Isten egyik beszédét az másikkal veti össze, és neki úgy tetszik, hogy egyik az másikkal ellenkezik, és innét kételkedésbe is esik. Mint végypéldát: Az Isten erős tilalom alatt azt parancsolta, hogy faragott képet ne csinálj. Másfelől látod, ez világnak fejedelmi és hatalmas nemzetségi, kik mind bölcsességgel, s mind gazdagsággal egyebeket fellyül haladnak, sok képeket faragnak és imádnak.

Zaránt megütközöl, és gondolkozol, hogy lehetséges volna, hogy az Felséges Úr Isten ezeket annyi sok jókkal megáldotta volna, ha az parancsolat ellen cselekednének? [570:] És hogy lehetséges, hogy annyi bölcsék nem látnák az igazat Látod-e, itt immár gyenge, erőtlen vagy az te hütödben.

Hasonló ehhez amaz példa. Látják vala az farizeusok, hogy az Krisztus tanítványi mosdatlan kézzel esznek, és az vének végezését

felfejtik [a. m. érvénytelenítik]. Másfelől látják vala az Krisztus csudatételit, mellyek isteni erővel lesznek vala. De látod-e, ezaránt ők is kételkedni kezdenek, és erőtelen hűtűekké lőnek.

Másképpen, gyanakodhatik és erőtelen hűtűvé leszen az ember akkor, mikor az Istennek egyik dolgát, beszédét látja, hogy az ő ítélete szerint ellenkezik egymással, mint mikor szent Péter tudná, hogy az Krisztus beszédét az pogánoknak nem kell hirdetni, és másfelől megérté, megtudá, hogy az mely Corneliushoz őneki kellene menni, pogán volna, gyanakodék, és erőtelen hűtűvé lőn.

Mondok még ehhez hasonló példát. Mikor az Isten megparancsolta vala az ő törvényiben, hogy némely eledelektől az ő népe megtartóztassa magát, de látják vala, hogy az pogánok, az kiket immár az Úr Isten fiaivá fogadott vala, és Szentlélek ajándékával felöltöztette vala, mindent megesznek, még azokat is, az kiket Isten megtiltott, itt, látod-e, kételkedni kezdenek, és erőtlének lőnek hűtűkben.

Ezeket azért így megértvén, [tudjad:], hogy a hűtnek erőtlensége két okból lehet. Tudjad, hogy itt az apostol szól azokról az erőtlen hűtűekről, akiknek hűtit erőtlenné és kétségessé tőtte nem az emberi szerzéseknak az Isten beszédéhez való öszvevetése, hanem az Isten beszédének egymással ellenkező ábrázatja. Mikor azt véli valaki, hogy az Istennek parancsolati egymással ellenkeznek. És azt mondja az apostol, hogy ezeket szenvedjük el és fogadjuk hozzánk, nem amazokat. Sőt, amaz elsőket nemhogy hozzánk fogadnók, de ellenek álljunk, és őket meghamisítsuk. Mint példa erről minékünk az Úr Krisztus. Mivelhogy a farizeusok a vének végezéséből, azaz az emberi találmányokból akarták kétségessé tenni az ő tudományát, nem hallgatá el, nem tűré el beszédeket, hanem arcul rájok fordula, megpirongatá és meghamisíttá őket. De akikről itt szól az apostol, ezeknek az ő kétségeknek fundamentoma az Írás vala. Mert az Isten az ő törvényében megtiltotta vala, hogy imezt vagy amazt meg ne egyék, azért nem érdemlik vala ezek, hogy mindjára kárhoztattassanak, hanem csak gyengén kell vala vélek bánni, amíg az igazságot megesmérhetnék.

No, azért mindezeket így megértvén, hogy az hűtnek erőtlensége két okból lehet, tudjad, hogy itt az apostol szól azokról az erőtlen hűtűekről, az kiknek hűtöket erőtlenné és kétségessé tőtte nem az emberi szerzésnek az Isten beszédével való öszvevetése, hanem az Isten beszédének egymással ellenkező ábrázatja. Mikor azt véli valaki, hogy az igazmondó Úrnak parancsolati egymással ellenkeznek, és ezt mondja az apostol, hogy ezeknek erőtlenségeket szenvedjük el és fogadjuk hozzánk, [571:] nem azokat. Sőt, amaz elsőket nemhogy

hozzánk fogadnók, de ellenek álljunk, és őket meghamisítsuk, az mi-
képpen példánk minékünk erről az Úr Jézus Krisztus.

És mivelhogy az farizeusok az vének végezéséből, azaz az emberi
találmányokból akarák kétségessé tenni az ő mennyei, drága,
szép tudományát, nem hallgatá el, nem tűré el beszédekét, hanem
arccal reájok fordula, megpirongatá és meghamisítá őket minden
keresztfogásokban. De az kikről itt szól az apostol, ezeknek az ő
kétségeknek fundamentoma az Írás vala. Mert az Felséges Úr Isten
az ő törvényiben megtiltotta vala, hogy imezt vagy amazt meg ne
egyék, azért érted, hogy ezek nem érdemlik vala, hogy mindjárt
kárhoztassák őket, hanem csak gyengén kell vala vélek bánni, az
még az igazságban valamennyire vastagodhatnak.

Immár lássuk meg, mellyik rendbeliekhez hasonlók a pópások. Bi-
zony, a farizeusokhoz, nem az Írásból vött kételkedésekhez. Mert
nem azt mondják ők, hogy ihol az Isten, a próféták, az apostolok, a
Krisztus azt mondja, de tü ez ellen szóltok és cselekedtek, [6v (10):]
hanem azt mondják, az eklézsia így végezte, a conciliumokban ren-
delték, a páterek azt írják, hogy most 40 napig nem kell húst enni,
hanem csak halat, borsót, kását, lencsét etc. Tü azt meg nem tartjá-
tok, azért hamis tanítók vattok. Ezeknek mit feleljünk? Bizony, nem
kell elhallgatnunk, eltúrnünk, nem kell vélek társolkodnunk, mert
nem olyanok, aminemüekről szól itt az apostol, hanem olyanok,
mint a farizeusok. Tehát bánjunk úgy vélek, mint ezekkel a Krisz-
tus. Pirongassuk, hamisítsuk, kárhoztassuk, és mindenek előtt az ő
tudatlanságokat, álnokságokat¹⁴ kiterjesszük, kihirdessük.

De immár, jer, lássuk meg <innét>, mellyik rendbeliekhez hasonlók
az pópásokkal együtt némely ételben és napokban válogatók. Bizony,
ezek is hasonlók az képmutató farizeusokhoz, mert ezek is nem azt
mondják, hogy imitt vagy amott az Isten, az próféták, az apostol, az
Krisztus imezt vagy amazt mondja, de tü ez ellen szóltok és cseleked-
tek, hanem az farizeusokkal együtt ezek is imígy szólnak: Az eklézsia
így végezte, az conciliumokban így rendelték, az páterek imezt vagy
amazt írják, hogy most negyven napig nem kell húst enni, hanem
csak halat, borsót, kását, lencsét, cibret etc., tü azt meg nem tart-
játok, azért hamis doktorok, csalárd tanítók vadtok. De mi, szerel-
mes atyámfia, keresztyén, mit feleljünk ezeknek az farizeusoknak?
Bizony, nem kell elhallgatnunk, eltúrnünk, nem kell vélek társal-
kodnunk, mert nem olyanok, az minemüekről szól az apostol, nem

¹⁴ álnokságokat <álnokságokat> (szóismétlés a másoló által javítva)

gyengék, nem erőtlenek, [572:] hanem olyanok, mint az képmutató farizeusok. Tahát bánjunk úgy vélek, mint ezekkel az Krisztus. Pi-rongassuk, hamisítsuk, kárhoztassuk, és mindenek előtt az ő tudat-lanságokat, álnokságokat kiterjesszük s hirdessük.

Végezetre, vedd itt ezt is eszedbe, hogy noha azokat, kik az ő kételkedéseknek fundamentomát az Írásból veszik, el kell szenvednünk, de azért ezt is csak ideig kell mívelnünk, nehogy mindörökké a kételkedésben hagyjuk. Mert vadnak oly álnok és képmutató emberek, kik valami haszonért, és valamire tekintve azt tettetik, hogy ők eremest tudakoznának, tanolnának, értekeznének, de azért csak szóval tartják a híveket. És ha oktatják őket, vagy nevetik, vagy oly keményen szólnak, tusakodnak ellenek, hogy ugyan megmutatják fogok fejérit. Ez ilyeneket nem kell végig elszenvedni, barátságunkban tartanunk, mert ezek, akikről mondja az apostol [2Tim 3,7]: *Semper discentes et nunquam ad cognitionem veritatis pervenientes*. Azért efféle képmutatókról nem szól az apostol.

Végezetre, szerelmes atyámfia, keresztyén, vedd azt is eszedben, hogy noha azok az ő kételkedéseknek fundamentomát az Írásból veszik, el kell szenvednünk, de annak is határa vagyon, azt is csak ideig kell mívelnünk. Nemhogy mindörökké az kételkedésben hagyjuk. Mert vadnak oly álnok és képmutató emberek, az kik valami haszonért és valami oly dologra tekintve azt tettetik, hogy örömet tanulnának, értekeznének, de azért csak szóval tartják az híveket, és ha oktatják az hívek őket, vagy nevetik, vagy oly keményen szólnak, tusakodnak ellenek, hogy ugyan megmutatják ám fogok fejérit. Az ilyeneket nem kell mindvégig elszenvedni, barátságunkban tartani, mert ezek ám azok, kikről azt mondja az apostol [2Tim 3,7]: *Semper discens [!] et nunquam ad veritatis cognitionem pervenientes*, azaz *mindenkor értekezővén, tudakozván, tanulván, és soha az igazságnak ismeretire nem jutván*, azért ezféle képmutatókról nem szól az apostol, hanem szól az olyanokról, az kik minden erejek, teljességek szerint, teljes szivekből-lelkekből az igazságnak értelmét szomjúhozzák és kívánják, kinek értelmére adjon erőt, segítséget mindnyájunknak az Felséges Úr Isten. Ámen.

201. beszéd (K1)

[6v (10):] **Concio CCI. Matth. 12. cap. [Mt 12,1]:**

Egykor megyen vala Jézus a vetés közt szombaton, az ő tanítványi pedig éhezvén etc.

Miképpen egyéb dolgokban, azonképpen az isteni szolgálatban is az emberek örömesben fognak a könnyebbik feléhez. Mert holott az Úr Isten, főképpen az ő törvéneinek idején, mind külső, s mind belső tiszteletet kívánt az emberektől, mivelhogy a belső és lelki tisztaság nehezebb az külsőnél, ők a belsőt hátrahagyván csak a külsőhöz nyúltanak, és azt vélték, hogy elég szentek és istenesek, ha külső szolgálattal tisztelik az ő teremtetőiket. Kiről mind régen a próféták által megfeddette az Isten az ő népét, s mind pedig az Újtestamentumnak idején gyakorta Krisztus Urunk ez hamis vélekedést megcsúfolta, és azokat, kik ilyen módon akartak az Istennek szolgálni, megfeddette. [7r (11):] Miképpen ez mostani meghallott históriáiban is megmutatja, mert mikor a farizeusok a külső rendtartásoknak megszegését igen nagy vétéknek tartanák, megmutatá nekik, hogy nem abban állana, hanem a belső jámborságban az isteni tisztelet. Vagyon pedig ez igéknek két része. Mert 1. a farizeusoknak panaszkodása és vádlása a Krisztus tanítványi ellen íratik meg, 2. Krisztus Urunk választétele ez kárhoztatásra.

Ami nézi az 1. részét, az evangélista elsőbe megírja a farizeusok vádlásának alkolmatosságát, honnat és micsoda okból indultanak ez kárhoztatásra [Mt 12,1]: *Egy szombatnap* (úgymond) *megyen vala*. Innét mi két tanóságot vegyünk. 1. Hogy a Krisztus tanítványi éheztenek, sőt nemcsak a tanítványok, hanem őmaga a mesterek is sokszor éhezett, amint olvassuk Matt. 4. [Mt 4,2], Jo. 4. [Jn 4,7], és szomjúhozott is. Ez pedig elég nyavalyás dolog, és nyomorult állapotnak jele és bizonyysága.

Tehát innét tanoljuk meg, hogy ha az Istennek szerelmes szenti itt, ebben ez világban ilyen nyomorúság alá voltak vettetve, nem csuda, ha itt a híveknek sok nyavalyájok vagyon, és rakva ez az élet sok külömb-külömbféle veszedelmekkel. Sőt, ugyan szemtelen ember az, aki itt mindenben kívánsága szerint akar élni. Azt mondja szent János in Apocalipsi [Jel 7,16], hogy ama jövőendő bódog országban, a mennyei Jeruzsálemben leszen az, hogy a hívek sem éheznek, sem szomjúhoznak. Ha ott leszen tehát, itt azt ne keresd, mert ha keresed is azt, meg nem talárod. Mert akik azt vélik, hogy megta-

lálták, és mind éjjel-nappal azon vadnak, hogy se éhezzenek, se szomjúhozzanak, hanem minden szükség meglegyen, csak megcsalják magokat, mert akármennyit []:egyenek:] és igyanak is, ugyan esmét megéheznek és -szomjúhozna, és olyan, mintha sem öttek, sem ittak volna. Azért csak vesződnek, és minden munkájok, fáradságok héábavaló. Micsoda balgatag ember tehát, aki a nyavalyák közt bódogságot, és a sok zürzavar közt nyugodalmat keres és reméll.

Másodszor, innét azt tanolhatjuk meg, mely szorgalmatosok voltak Krisztus Urunk és a tanítványok az ő hivataljokban, és az Isten igjének hirdetésében, tanolásában és hallgatásában, úgyannyéra, hogy ételekről is elfeledkeztek, és arra mintha ugyan semmi gondjuk nem volt. Amiképpen olvassuk másutt is, hogy mikor útra indultak volt, elfelejtették, hogy kenyeret vigyene, mert ugyanis előttök viselték az ő mestereknek intését [Mt 6,25–26]: [7v (12):] *Ne szorgalmatoskodjatok (úgymond), mit egyetek és mit igyatok, mert ha az égi madarakat etc.* Nem a testi ételre kell azért embernek fő gondjának lenni, hanem ama lelkire, amint mondá Krisztus Urunk Jo. 6. [Jn 6,27] amaz sokaságnak: *Munkálkodjatok ne azért az eledelért, aki elvész, hanem aki megmarad az örök életre.* Az Sátánnak is azt mondá [Mt 4,4]: *Nemcsak kenyérrrel él az ember etc.* Sőt, mikor egyszer igen megéhezett volna, Jo. 4. [Jn 4,32], és a tanítványi ételt hoznának eleibe, és kénálnák, mondá: *Vagyon énnekem étkem, kit tū nem tudtok, egyetek tū, én nem eszem.* Azonképpen, mikor Márta a konyha körül forgolódna és testi eledelt készíttene, Mária pedig a Krisztus tanítását, az Isten igjét hallgatná, mondá [Lk 10,42]: *Mária a jobb részt választotta magának, ki el nem vetetik őtölle.*

Illik tehát Krisztus Urunknak amaz ő reguláját előttünk viselnünk [Mt 6,33]: *Keressétek először az Isten országát etc.* Ezért mondá Mat. 5. [Mt 5,6]: *Bódogok, kik éheznek és szomjúhozna az igazságot, mert ők etc.* Mária is, Luc. 1. [Lk 1,56]: *Éhezőket betölté jókkal, de a kazdagokat etc.* Némellyek azért élnek, hogy ehessenek, tobzódhassanak, hasokat tölthessék, de akik Istennek népei és hívei, arra vagyon kevesebb gondjuk, és azért esznek,¹ hogy élhessenek és az ő tisztékben eljuthassanak, Istennek és felebarátjoknak szolgálhassanak.

Innét eszedbe vehedd, ha a Krisztus tanítványi-e azok, kik nemhogy éheznének, de minden gyönyörűséges lakásokban királyoknál és fejedelmeknél nagyobb kazdagságban ülnek, kik nemhogy elfelejtenék az ételre való gondot a tanítás és tanolás miatt, de semmi egyébért nem kapnak az egyházi állapaton, hanem csak hogy tobzódhassanak, veszteg heverhessenek, egyebeken uralkodhassanak, parancsolhassanak, és minden földön való fejedelmeket minden lágységben, testi gyönyörűségben fellyülhaladhassanak. Recitetur historia ex lib. 17. Ammiani Marcellini, ubi describitur paparum crudelitas et summa luxuria.*

* AMM. MARC. 17.9.

¹ <élh>esznek, (tollhiba másoló által javítva)

Minekutánna a vádlásra való alkalmatosságot megírá az evangélista, immár a vádlást is megjelenti [Mt 12,2]: *A farizeusok pedig ezt látván mondanák neki* etc. Ez igékből is két dolgot tarts eszedbe. 1. Hogy ezek a farizeusok noha a Krisztus után járnak vala, és gyakorta taníttását a több sokaság közt hallják vala, de azért ők azt nem tanóságnak okáért cselekeszik vala, hanem hogy kaphassanak valamit tőlle, amivel kárhoztathatnák, szidalmazhatnák a község előtt. Mely ő szándékokat néhol az Írás ugyan megjelenti. [8r (13):] Néhol pedig, ha meg nem jelenti is, könnyű eszünkbe vennünk, mint ez história is megmutatja. Honnat eszedbe vehedd, hogy akik valakinek taníttására járnak, minem mind tanítványok, nem mind tanolni akarnak azok. Mert amint szokták mondani: Az ördög is elmegyén a prédikációra. Sok csak azért jó ide, hogy valamit kaphasson, amellyel osztán rájga, hordozza, a prédikátort árulhassa be, veszedelmet és nyomorúságot szerezhesen neki: Ám imezt mondá, s imígy szóla etc.

De ez nem csoda, ezek a farizeusoktól tanoltak, azon lélek vagyón benne, hadd fussanak, hadd árulkodjanak, ugyan győzedelmes leszen végre az igazság. Minem mindenkor a tolvajok közt forog a Krisztus. Nem mindenkor a koporsóban fekszik, hanem feltámad az igazság.

2. Másodsor, vedd eszedbe, mivel vádolják és miben kárhoztatják az apostolokat a farizeusok. Nem azért, hogy a más ember búzáját szagatják vala. Mert ez szabad vala, amint olvassuk Deut. 23. [5Móz 23,25–26]: *Ha bemégy felebarátodnak szőlejebe, egyél a gerezdekbe, amennyi kell, de el ne hozd onnat. És ha bemégy felebarátodnak gabonájába, szagathatsz búzafejeket, megtörzsölhetsz* etc.

Tudván ezért ezt a farizeusok, ezért nem kárhoztatták a tanítványokat, sem azért nem kárhoztatták, hogy szombaton esznek vala, mert nem bűn innepnap [:is:] enni. Sőt, ezt ugyan megtartották a zsidók, hogy szombaton jobban laktak,² hogynem egyéb nap. És ők soha szombaton, avagy egyéb innepen nem böjtöltek.

Tehát miért kárhoztatták? Az szagatásért és az markokban való törzsölésért, mert azt cselekedék, amint megírja szent Lukács [Lk 6,2]: *Meg vala tiltva, hogy szombaton semmi dolgot ne cselekedjenek.* A búzafő-leszagatás és -megtörzsölés pedig munkával leszen. És innét magyarázzák vala a farizeusok, hogy a szombatot megszegnék.

Itt vedd eszedbe, eleitől fogva az zsidók mely szorgalmatosok voltak az Istennek külső tiszteletinek megtartásában, mert micsoda munka a búzafőből a szemet a markokban kitorzsolni? De ezt ők a szombat megszegésének magyarázzák. De még inkább megcsudálkoznál rajta, ha hallanád, mely aprólék és csak semmi dolgokban is helyheztették a szombatnak megszegését, kiknek egy részét előszámlálja a zsidók könyvéből Munsterus in Annot. Exod. 20.,* ahol a többi közt azt is írja, hogy egy almát a tűzhöz nem szabad volt tenni, egy hagyma fejét meghámozni, a tormára ecetet tölteni, egy

* MÜNSTER, *Hebraica Biblia latina: Exod. 20. Annot.*

² a zsidók, *hogy szombaton jobban laktak <a zsidók>*, (szókettőzés másoló által javítva)

bolhát megölni, fára nem szabad volt hágni, sem a füveken járni, hogy valamely füvet megronts saruddal etc. Ezeket azért igen tartják vala, de amint Krisztus Urunk szemekre veti, ami a törvényben nagyobb és szükségeseb vala, azt csak ujjal sem illetik vala.

[8v (14):] Halljuk meg azért, itt is mint felel Krisztus Urunk a vádlásra [Mt 12,3]: *Ő pedig mondá nekik: Nem olvastátok-e, mit etc. |:mit cselekedett vala Dávid, mikor megéhezett?:* | Ez história vagyon megírva 1. Reg. 21. [1Sám 21,1–7], recitetur breviter, tum quae scribuntur de panibus propositiones, Exod. 29. [2Móz 29,1–37], Lev. 2. [3Móz 2].

De secundo.

Innét veszen a Krisztus fundamentumot az ő első feleletire, kinek summája ez: Az éhség igen nagy nyavalya és szükség, mely az embert néha oly dolgokra viszi és kényszeríti, amellyet nem kellene cselekedni. De azért, ha ez miatt valaki vétkezik is, méltó bocsánatra. Mint Dávid, mikor éheznék, oly kenyereket övék meg, amellyeket Isten őtölle megtiltott vala, de azért senki őtet nem kárhoztatá érette. Azonképpen az én tanítványimat is az szükség és éhség kényszeríteté arra, hogy szombaton búzát törzsöljenek. Azért ha mit vétkeztek is, nem kell őket kárhoztatni érte.

Innét tanoljuk meg elsőbe, mely nagy szükség legyen az éhség, és sok dolgokra vigye az embert. Ézsau felől azt olvassuk [1Móz 25,29–34; Zsid 12,16], hogy mikor éheznék, az ő elsőszületésének méltóságát és hasznát egy tál lencsén adá el. Jákob [1Móz 43,1–14], hogynem éhhel meghalna, szerelmes fiát, Benjámint idegen földre az ő bátyjával nagy szerencsére elbocsáttá, maga tudja vala mind az ő bátyjainak gonosz természeteket, s mind hallja vala, hogy Egyiptomban egyiket megfogták. Azonképpen Tóbiás [Tób 4–5] az ő egyetlenegy fiát felesége zúgolódása ellen a szükség miatt messze földre küldi. Dávid a szent kenyereket megevé, az apostolok szombaton dolgozának. Honnat tanoljunk azokhoz engedelmesek lenni, kik az éhség miatt esnek valami vétékbe. Mert ugyanis, amint mondja Salamon Pro. 6. [Péld 6,30]: *Nem felette büntetendő az, aki lop, hogy az ő éhező lelkét töltsé be.*

Sőt, másodsor ugyaninnét közönséges regulát szabhatunk, hogy aki kikényszerítésből vétkezik, illendőbb annak kedvezni, hogynem mint aki szánt-szándékból (és hogy gyönyörűségét, gonosz kívánságát betöltse) fertezik és hever a gonosszágban. Azt mondja azért Krisztus Urunk, hogy ha Dávid nem vétkezett, mikor élhessége miatt megötte a szent kenyereket, azonképpen az ő tanítványi sem vétkeztek, hogy az élhség miatt búzát törzsöltek. És ha Dávidot senki nem kárhoztatja, tehát ezeket is etc.

De mivelhogy az első felelet ellen szólhattak volna valamit a farizeusok, másképpen is megfelel nekik, mert amazok azt mondhatták volna: Ha szinte vétkezett is Dávid, de nem oly nagyot vétett, mint a te tanítványid, mert Dávid nem szegte meg a szombatot, kit az Úr Isten erős b feníték alatt tilta meg, de a te tanítványid azt szegték meg. Azért a Dávid vétkével ezt meg nem mentheted, mert külömb egyik a másiknál, és a kis bűnnel a nagyobbbat nem fedezhetni be.

Mivelhogy ezt vethetik vala, immár másképpen is megfelel nekik [Mt 12,5]: *Nem olvastátok-e a törvényben etc., |:hogy szombatokon az papok az templumban az szombatot megszegették, és vétek nélkül vannak?:|* [9r (15):] Ez ígikben Krisztus Urunk azt akarja megmutogatni az zsidóknak, hogy az szombatnak illése minem [a. m. bizony, nem] olyan nagy, és nem abban áll, amiben ők helyheztesik vala. Ám meghallád oda fel, minemű sok babonájok volt nekik ebben. De Krisztus Urunk mindenütt bontja ezt, és megmutogatja nekik, hogy azt az Isten tilalmát nem oly szorossan kell érteni, mint ők vélik. Ezért néha azt mondja nekik [Lk 14,5]: *Ha szombatnap valami barom a kútba esik, hiszem, ugyanazon nap kivonsszátok onnat.* Mely nem kicsin munkával leszen. Látjátok ezért, hogy nem minden munka tiltott meg szombatnap. 2. [Lk 13,15] *Szombaton a barmokat elődjátok a jászolról, megitatjátok s esmét megkötitek, ez sem lehet munka nélkül, és ezt bűnnek nem tartjátok.* 3. [Jn 7,22] *Szombaton a gyermekeskéket környülmetélték, ez sem leszen munka nélkül.* 4. [Mt 12,5] *A papok az áldozatra való állatokkat megölik, megnyúzzák, felmészárolják, fát hasogatnak, tüzet gyújtnak etc.* Ez mind munkával leszen. Azért Krisztus Urunk is szombaton betegeket jógýított, sárt csinált, a betegekkel ágyat hordoztatott a hátokon, az ő tanítványit megmentette, hogy búzát törzsöltenek etc. Melyből megtetszik, hogy babonások ezek, akik szombatnap minden munkát megtiltnak, és oly szorossan tartják, mint az zsidók régen. Sőt, mely veszedelmes legyen a szombatnak efféle babonás megillése, megmutatja a história 1. Macchab. 2. [1Mak 2,31–41], mert akik szombatnap nem akarának harcolni az ő ellenségek ellen, hogy az Isten parancsolatját meg ne seznék, avagy inkább hogy az ő babonásságoknak engednének, mind egyig levágattatának. De akik ezeknek példáján tanolván eszesb tanácsot követének, szombatnap is harcolának, győzedelmesek lőnek, és az Istentől megsegítettének. Sőt, némely historicusok azt írják, hogy soha a rómaiak, sem Pompeius, sem Titus Jeruzsálemet meg nem vehette volna, ha szombatnap nem ostromlották volna, amikor a zsidók nem mertek fegyvert fogni és harcolni. Mellyekből megtetszik, a babonáság mely veszedelmes.

Azt mondja azért Krisztus Urunk is itt a farizeusoknak, hogy noha az Isten megtiltotta, hogy szombatnapon ne dolgozzunk, de ezt nem kell minden aprólék dolgról érteni, mint a búzafőtörzsölés és egyéb kicsin dolog. [Mt 12,5] *Lám, úgymond, a papok ennél nagyobb munkát cselekednek, s mégis senki őket érette meg nem kárhoztatja,³ és nem mondja, hogy az szombatot megszegették.*

De itt esmét a farizeusok Krisztus Urunkat elől találhatták volna, és ez ellen imezt mondhatták volna: Ami a papok dolgát nézi, külömb az, hogynem mint a te tanítványid cselekedeti, mert a papok amit a templomban cselekednek, szent helyen cselekedik. Más az, hogy az isteni szolgálatban és az Úr tisztességére cselekszik. [9v (16):] De a te tanítványid sem a templomban, hanem a mezőn, sem az Istennek szolgálatjára, hanem a magok hasznokra

³ *kárhoz<etc.>hoztatja* (tollhiba)

dolgoznak, azért a papok példája őket meg nem mentheti. Ez ellenvetésre megfelel Krisztus Urunk, mikor így szól [Mt 12,6]: *Mondom pedig tiúnektek, hogy nagyobb vagyon etc. [itt az templumnál:]*.

Két dologból mutathatják vala meg a farizeusok, hogy ez Krisztus Urunktól hozatott példa nem illendő az apostolokhoz. 1. Hogy a papok a templomban munkálkodnak. 2. Hogy az Isten tisztességére munkálkodnak. De Krisztus Urunk megmutatja, hogy ennek egyike sem áll a Krisztus felelete ellen, hanem inkább megbizonyítja és erőssíti. Mert ami a küsebb dologban szabad, a nagyobb dologban inkább szabad. De a papok dolga, akár a helyt, s akár a cselekedetet nézzük, küsebb az apostolokénál. Azért ha annakokáért nem vétkeztenek, imezek inkább nem.

Megmagyarázza mind a kettőt Krisztus Urunk. 1. Vala a hely. Azt mondják vala a farizeusok: A papok a templomban dolgoznak. Erre azt feleli Krisztus Urunk [Mt 12,6]: *Itt nagyobb vagyon a templomnál*. Azért ha az templomban szabad dolgozni, itt inkább.

Mit mondjon itt Krisztus Urunk nagyobbnek a templomnál, szükség megvizsgálunk, mert először gondolkodhatnánk, hogy őmagát mondja nagyobbnek a templomnál. Mintha azt mondaná: Ha a papokat megmenti a templom, az én tanítványimat megmentheti az én jelenvoltom, személyem, mert én nagyobb vagyok a templomnál.

Ez a magyarázat innét konfirmáltathatik meg, hogy Krisztus Urunk másutt is prédikállotta az ő személyének méltóságát, mint mikor azt mondá [Mt 12,38–45], hogy ő nagyobb Salamonnál és Jónás prófétánál. In hoc eodem capite. Itt is azért nem csoda, ha magát a templomnál nagyobbnek mondja. De minthogy az zsidók a Krisztus felől igen keveset tartnak vala, mondhatta ő, hogy nagyobb ő a templomnál, de azt amazok ugyan nem hitték volna. Itt pedig úgy kellett felelni Krisztus Urunknak, hogy ugyan meggyőzöttessenek a farizeusok és megnémuljanak. Azért hihető, hogy Krisztus a templomnál nagyobbnek mondta az apostolokat és az ő hivataljokat és életeknek megtartását. Mintha azt mondaná: A templom csak egy érzékenség nélkül való épület, fa és kő. De itt az én tanítványim eleven, élő állatok, Isten képére teremtett emberek, és ez világot az üdvesség utára igazgatják. De ha nem esznek, megfogyatkoznak, tisztekenben nem járhatnak el. Ez azért nagyobb kár volna, és Isten előtt ezeknek életek és cselekedetek kedvesb, hogynem a templombeli épület. Azért itt nagyobb vagyon az templomnál. Annakokáért, ha szabad a templomban dolgozni, itt inkább szabad. Ez magyarázat a következő igikkal inkább megkonfirmáltatik. [10r (17):] Mert mondom, hogy másodsor ezt vethetik vala a farizeusok, hogy a papok Isten tisztességére dolgoznak, de az apostolok az őmagok hasznokért. Erre így felel Krisztus Urunk [Mt 12,7]: *Ha értenétek, mit teszen ama mondás, kegyességet akarok inkább, hogynem etc.* Ez igiknek értelme imez: Hallom, hogy azt mondjátok és gondolhatjátok, hogy a pap, ha szinte dolgozik is, az Isten tisztességére dolgozik, mert áldozik. Úgy vagyon, megengedtem, de azt kellene eszetekbe vennem, hogy

az Istennek szolgálatjában grádusok vadnak, és némellyeket inkább kíván némellyeknél. És a többi közt azt mondja Mich. 6. [Mik 6,8], hogy inkább kíván ő az emberektől kegyességet, irgalmasságot, jótéményt, hogynem áldozatot. Azért, ha az áldozattétellel nem szegetik meg a szombat, bizony az irgalmassággal és jótéménnyel inkább. Mintha azt mondaná: Jó atyám-fiai, látjátok, hogy az én tanítványim éheznek, szűkölködnek irgalmasság nélkül, jótémény nélkül, s nemhogy azért kellene őket kárhóztatnotok, hogy búzát törzsölnek, hanem tûmagatok is törzsölnétek és adnátok nekik enniek. Mert ha a templomba mennél, oda egy báránt vinnél, hogy a pap az Istennek megáldozza, a pap mindjárt feltûrödne, nem gondolna véle, hogy szombat vagyon, és senki nem mondaná, hogy a szombatot annak felmészárlásával megszegte. Azt mondja pedig az Isten, hogy kedvesb önálló az irgalmasság, a kegyes cselekedet az áldozatnál. Tehát bizony, ha az áldozattal nem ítéli az Isten, hogy a szombat felbomol, vagy az ő tilalma efféle cselekedettel inkább nem bomlana meg, ezt senki igazán szombattörésnek nem mondhatja.

Ez a Krisztus beszédének igaz értelme és megmagyarázatja, honnat mi vegyünk ilyen tanóságokat. 1. Tanoljuk meg, hogy az Istennek parancsolati nem mind egyarányúak és egy rendre valók, hanem egyik a másikkal nagyobb és szükségesb, és a kisebbiket szabad a nagyobbikért⁴ megszegni. Mint az Isten parancsolja, hogy ne ölj. Ugyanazon Isten parancsolja, hogy bálványt ne imádj. De egyik nagyobb a másikkal, és hogy|:nem:| mint a nagyobbikat megszegd, a már kisebbik ellen véts. Példa 1. Macchab. 2. [1Mak 2,19–25], Matatiás pap, mikor látná, hogy a pogán Antiochus szolgálja kénszergeti mind a zsidókat, s mind ötet a bálványimádásra, hogynem mint arra menne és egyebeket is arra kénszeríteni hadna, kész lón gyilkosságot cselekedni, és megölé a király emberét. Hasonló ez a Krisztus cselekedeti is, inkább akarának a szombat szokása ellen cselekedni, hogynem éhhel meghalni.

Második tanóságunk innét ez, hogy az Istennél a külső tisztelet csak akkor kedves, mikor a belső tisztaság meg vagyon mellette, és enélkül csak haszontalan minden külső isteni tisztelet, szolgálat. Akármint válogass az ételben, akármint böjtölj, akármint innepezz, környûlmetélkedjél, áldozál, mosódjál, akármint keresztelkedjél, coenázz etc., [10v (18):] ha jámbor nem vagy, s ha az Isten parancsolatja szerint erkölcsödöt, életedet nem viseled, minden szentséged hejábavaló. Mert az Isten nem a cifrában, barmok vérében, húsában, hanem a tiszta szûben és szent életben gyönyörködik.

Harmadszor, tanold meg, hogy az Istennél még az ôtölle rendeltetett és parancsoltatott külső tiszteletek sem kedvesek a jámborság nélkül, kegyes, irgalmas szû nélkül. Tehát hol maradhatnak meg az emberektől gondoltott tiszteletek és találmányok, mellyek mellett sem az Istennek parancsolatja, sem a jámborság nincsen?

⁴ <nagyobb> szabad a nagyobbikért (tollhiba a másoló által javítva)

Ez világ pedig és ez világnak papjai csak efféle encsenbensben helyeztették az üdvességet, és nagyobb véteknek tartják, ha az ő agyokból találtott szerzést szegi meg valaki, hogynem mintha az Úr parancsolatja ellen cselekedik. Ha ki nyilvánvaló orvgyilkos, azt nemhogy büntetnék, de inkább pártját fogják. Ha ki nyilván fertelmes parázna, önállók tiszta. De ha ki pénteken húst ennék, azt mindjárt készek megégetni. Etc.

Negyedszer, vedd ezt is eszedbe, hogy noha az szombatnak megillése Istennek parancsolatja, de nem a legnagyobbak és -fővebbek közzül való, hanem oly, aki a belső tisztaság és jámbor erkölcs felől való parancsolatok alá vagon vettette. És hogynem mint ezek ellen vess, jobb és illendőbb, hogy azt felfejtsed [a. m. érvénytelenítsd], miképpen az oda fel való példából megtanolhadd. Megszegetik a szombat az Isten tisztességéért, mint az áldozatkor. Megszegetik felebarátunkért, hogy vélek szombaton is jól tegyünk, ha munkával leszen is. Sőt, nemhogy az emberért, de még csak az oktalan állatért is, amint a Krisztus Urunktól előhozott példából oda fel meghallád.

Nem olyan fő parancsolat azért az szombatnak illése, amint némellyek veszik. Halld meg, mit mond itt Krisztus Urunk [Mk 2,28]: *Mert az embernek fia az szombatnak |:is:| ura.* Hogy pedig ez a mondás nemcsak Krisztus Urunkra nézzen, hanem közönségesképpen minden emberekre, megtetszik a szent Márk írásából ugyanezen históriában, ahol ő közönségesképpen magyarázza, és okát is adja, miért ura az ember a szombatnak, mert, úgymond [Mk 2,27], *az emberért teremtett a szombat, és nem az ember a szombatért.* Aki pedig valaminek ura, bizony azzal úgy élhet, amint akarja. Az Isten mindeneket az emberért teremtett, az embert ömagáért. A szombat teremtett állat, tehát az emberért vagon, és azon az embernek hatalma és urasága vagon. Tehát az ő hasznára és megmaradására élhet véle. És csak egyébaránt az Isten parancsolatja szerint jámbor erkölcsben viselje és tartsa életét, az Úrnál kedves leszen.

Ezekből pedig senki azt ne magyarázza, mintha mü ezzel az inneplést és a hetedik napnak (kit mi vasárnapnak hívunk) megillését kárhoztatnók, és hogy a külső dolgokra szabadságot adnánk, [11r (19):] mert méltó és illendő, sőt szükséges akárcsak ez egy napot az Isten tisztességére költenünk. Hanem azt akarom, hogy a babona távol legyen, és tudjad, hogy az szeretet törvényénél alábbvaló az innep. És ha az szükség vagy temagadat, vagy felebarátodat kénszeríti, az nagyobbik jótól ne fogjon és tartóztasson meg a babona. Ámen.

202. beszéd (K1)

[11r (19):] Concio CCII. Ex capite XXI. Matthaei [Mt 21,1]:

Mikor közelítettek volna Jeruzsálemhez, és jutottak volna Bétfagéba, az Olajfának hegyére etc.

Az tudatlanságnak igen nagy és egyik fő oka a hűtlenség. És ezért mondja a próféta is [Ézs 7,9]: *Ha nem hisztek, úgymond, nem érthetitek meg.* Sőt, még a pogány bölcs is azt mondja, hogy aki tanolni, tudni akar, szükség, hogy higgyen. Tehát aki nem hiszen, nem tanolhat, és aki nem tanol, semmit nem tud. Ugyanezen lón az oka, hogy a zsidóság az igaz Messiást meg nem esméré, és az ő cselekedetét, tanítását meg nem érté. Mert noha mindazok, amik meg valának prófétáltatva a Messiás felől, beteljesednek a Jézusban, de mivelhogy nem hiszik vala az zsidók, hogy ez a Jézus volna a Messiás, az őbenne és rajta betölt próféciaikat is nem érthették, nem tudhatták meg. Mellyek noha elég világosan mutatják vala magokat, de a hűtlenségnek homálya úgy befogta vala szűvöket, hogy látván nem látnak és hallván nem értnek vala.

Ez ő vakságoknak és tudatlanságoknak pedig egyik bizonyosága lehet ez mostani meghallott história. Mert jóllehet, gyakorta olvasták és hallották vala, hogy a Messiásnak számárháton kell bemenni Jeruzsálembe, és látják vala, hogy a Jézus szinte aszerint, királyi pompával menne be, de mivelhogy az ő előbbi sok tanításából és csudatételiből nem hihették vala el, hogy ő volna a Messiás, ezt a jegyet és bizonyoságot is nem értheték meg, reá nem vigyáznak, és a próféta beszéde akkor, mikor szemekkel látnák az jövőmondásnak beteljesedését, nem juta eszükbe. És innét megtetszik, hogy az ő tudatlanságoknak fő oka volt <a tudatlanság[?]> és hűtlenség. De azért hogy a zsidók tudatlanok és hűtötlenek valának, nem illik vala, amint az apostol mondja Rom. 3. [Róm 3], hogy az ő hűtötlenségek az Istennek ígértit és hűségét, igazmondását felbontsa, és elmúlattassa. Mert jobb, hogy ez világ és minden ember hazugságban maradjon, az Isten pedig igazmondónak találtassék.

Azért amiképpen régen megígírte és az ő szent prófétája által megmondotta vala, hogy a Messiást számárháton küldi be Jeruzsálembe, [11v (20):] ezt meg is teljesítette, amint itt írja az evangélista, noha ezt a zsidók vagy nem hívék, vagy csak eszükbe sem vennék. Mikor és miképpen

lött és mint legyen végbe pedig ez az ígíret és prófécia, mind a 4 evangélista megírta, és a többi közt szorgalmatosan és bővebben szent Máté ez igékben. Kikből hogy mi tanóságokat vehessünk, szükség a históriának cikkelit renddel elővonnunk és megmagyaráznunk.

Két kiváltképpen való része vagy on az igéknek: Mert 1. íratik meg a Jézusnak a városba való bemenetelihez készületi. 2. Bemenetelinek rendi és módja.

De primo.

Legelsőbe azért szól az evangélista a készületnek helyéről [Mt 21,1]: *Mikor, úgymond, közelítettének volna Jeruzsálemhez* etc. Ezt hogy megérted, tudnod kell, hogy Krisztus Urunk, amint másszor is hallottad, nem Júdeában (ahol vala Jeruzsálem) lakik vala, hanem Galileában, és ott forogódik, tanít és csudákat teszen vala gyakrabban. De mivelhogy az Isten megparancsolta vala a Törvényben, hogy minden ember főképpen a három fő innepnapokra, a Phaséra, az új gabonának felmutatásakor (kit műpünköstnek hívunk) és a Sátoros Innepre Jeruzsálembe, a szent Templomhoz felmenjen, és magát az Úr előtt megmutassa. Krisztus Urunk is az Istennek törvénye szerint és az ő szokása szerint elindula onnat hazul [a. m. hazulról] az ő tizenkét tanítványival, mert a Phase innepe közel vala, és Jeruzsálemben akara lenni az innepen. Mikor azért menne (azt mondja az evangélista), hogy immár közel jutott vala a városhoz, és hogy világosan megmagyarázhatná, micsoda helyen volt, azt írja, hogy Bétfagéban voltak, az Olajfák hegyénél.

Ez a Bétfagé egy kis falucskának vagy valami majorságnak neve vala, csak közel Jeruzsálemhez, amiképpen megtetszik abból, hogy említi az evangélista az Olajfának hegyét is. Ez a hely pedig igen közel vala a városhoz, és amint írja szent Lukács, egy szombatnapj járóföld vala Jeruzsálemhez. A szombatnapj járóföld pedig teszen 2000 lépést.

Innét pedig mi tanoljuk meg, hogy holott értjük, Krisztus Urunk mennyi földről nem restellte és nem szánta fáradságát, hogy gyalog az Isten tisztességére és szolgálatjára választott helyhez juthasson, ne legyünk mi is tunyák, és ne restelljünk oda menni, ahol az Úrnak beszédét, törvényét hallgathatjuk, tanolhatjuk, mert az az Istennek egyik tiszteleti és szolgálatja, hogy az ő beszédét tudakozzuk, értekezzük, és éjjel-nappal elménkbe forgassuk. Ez a bódogságnak uta, és ezáltal nyerhetjük meg üdvességünket. Ha ki az Urat nem tudja, nem tud elmenni, hanem szükség, hogy elébb megtanolja. Ott tanolhatja pedig meg, ahol hirdetik. Hirdetik pedig bizonyos helyeken a közönséges gyülekezetben, tehát ne restelljük az odame-nést. És ha ugyan nagy munka és fáradság után juthatnánk hozzá is, mégis meg kellene cselekednünk.

[12r (21):] De nemhogy ez Krisztus példája serkentene fel minket ez fáradsággal való munkára, de csak a munka nélkül es sétálást is restelljük. Nem kellene, úgy tetszik, igen messze fáradsunk, csaknem házunk tövében vagy on az Istennek háza, de mégis inkább akarjuk vagy a házfalok

I.

Matt. 9. 1. Capernaum civitas Christi. Ibi multa miracula fecit hinc Christus. Mat. 11. v. 23. vide.

alatt lábunkat lógatni, vagy veszteg heverni, vagy a konyha körül forgódni, hogynem egy órácskát az Isten igijének hallgatásába tölteni.

2. Mínekutánna azért Krisztus Urunk a megnevezett helyre jutott volna, azt írja az evangélista, hogy ott megtartozék, és nem akara úgy bemenni (amint addig jött vala) a városba, hanem [Mt 21,1] *elküldé két tanítványát.*

Ez igikben Krisztus Urunk megtanítja az apostolokat, hova menjenek s mit cselekedjenek, és ha mi akadályok találkozik, mint vegyék eleit. Azt mondja azért [Mt 21,2]: *Eredjetez ama falucskába, mely ellenbe vagon.* Micsoda falucska volt ez, az Írás meg nem nevezi. Azért csak heába tudakoznak az emberek rajta. Mert akik azt mondják, hogy Jeruzsálemet nevezi Krisztus Urunk falucskának, nemhogy akkor falucska volt volna, hanem hogy látja vala léleekben következendő romlását, ezeknek értelme meg nem állhat. Mert Jeruzsálem soha falucskának nem mondatik. És mikor elpusztula is, nem falucska lón belőlle, hanem teljességgel elvesze. Írja azt Josephus, hogy Jeruzsálem kívül sok falucskák, utcák, hósdatok [a. m. elővárosok] voltak, azért hihető, hogy ezek közül egyikbe küldte Krisztus Urunk a tanítványokat.

- II. Másodszor, megmondja, mit míveljenek ott [Mt 21,2]: *Mindjárt találtok egy megkötött számárt.* Szinte Márk és Lukács azt írják, hogy a számárnak vehemén, akire osztán Krisztus üle, azelőtt soha senki nem volt. És szent Márk azt is írja [Mk 11,4], hogy ez a számár volt kötve kívül, az ajtó előtt, ahol az út kétfelé ágazott. Mellyek ez históriának bizonyosb voltát jelentik és erőssítik, hogy ez nem valami költött fabula.

*Iustinus Martyr satis
ridicule putat asinum
istum ad vitem fuisse
alligatum.*

Itt pedig megtanolhatjuk, az Istennek Lelke mely bővön, sőt mérték nélkül adatott volt az Úr Krisztusnak, úgymint ki nemcsak a jelenvaló, hanem a távol való dolgokat is tudta és látta, kiről több egyéb bizonságink is vadnak. Mint mikor azt mondá Péternek [Mt 17,27]: *Eridj halászni, és mihelt a horgot beveted a vízbe, egy hal akad bele, akinek a szájában egy statert találsz, azt add az adószedőknek énérttem és érétted.* Azonképpen mikor a húsvéti báránnak elkészítésére küldé tanítványit, azt mondá [Mk 14,13–14; Lk 22,10–11]: *Találtok egy embert, ki egy korsó vizet viszen, azután menjetek el, és ahovalo bemegyén, mondjátok meg ott a gazdának, hogy adjon helt nektek.* És úgy lón. Akképpen mikor [Jn 1,48] Náthánaél kérdené: *Honnat esmérsz engem? Mondá: Még mikor Fülöp ingyen sem szólt vala veled, és a fügefa alatt valál, láttalak téged etc.* [12v (22):] Mely példák megmutatják, minemű bölcsességgel volt az Úr Krisztus felöltve.

Mar. 14. Luc. 22.

- III. Harmadszor, immár arra is megtanítja az apostolokat, ha valami akadályok leszen, annak mint vegyék eleit [Mt 21,3]: *Ha ki pedig valamit mond tü.* Itt két dolgot végy eszedbe.

1. Hogy noha Krisztus Urunkkal akkor sok nép vala, nemcsak a 12 apostolok, amint az ide alább való beszédéből megtetszik, kik készek valának érette és mellette mindent mívelni, de mégis nem akará elhozatni erőszakkal a

más ember marháját.¹ Nem mondá azt: Ha ide nem akarják adni, hozzátok el erővel is, és ha rajtatok erőszakot akarnak cselekedni, csak megjelentsétek, én magam is az szolgákkal és a néppel odamegyek segítségre, imígy s amúgy járnak etc. Hanem azt mondá, hogy a szamaroknak a gazdáját megkövessék, emberséggel szóljanak neki, és engedelmeből hozzák el. Mellyel példát ada a fejedelmeknek és uraknak, hogy az őalattok valókon ne hatalmason, ne kegyetlenül uralkodjanak. Királlya vala ő egész Zsidóországnak, mint a következő igékből megtetszik, de azért az őalatta való községre semmi erőszakot nem cselekedék. De ez mostani fejedelmek még Akhábnál is istentelenebbek. Kit noha az Írás erőssen kárhoztat, de mégis az ő jobbágyának szőlejét el nem meré venni, foglalni hatalmasul, hanem az árával megkénálá, és dirincsbe [a. m. cseréléssel] is kész vala a szőlőt elváltani, hogy egyiket sem akará a jobbágya, nem meré elvenni. Vesd ezekhez, kérlek, a mi nemes emberinket és fejedelminket, ha mi marháját az ura kívánja szolgájának, jobbágyának, nemhogy pénzére venné meg, de torkon verve elveszi tőlle ingyen, vagy ha nem akarja ajándékon neki adni, még megbünteteti érette. Azért bizony ezek az Akháb kegyetlenségét meghaladták. Ha az Írás azt a fejedelmet gonosznak mondja és átkozza, hol maradhatnak meg a mi nemesink és nyomorgatóink?

2. Ez igékben jegyezd meg ama mondást [Mt 21,4]: *És mindjárást elbocsátja*. Mert ezeknek két értelme lehet. 1. Hogy Krisztus Urunk azt mondja a tanítványoknak, hogy mihelt a szamarok gazdáinak megmondják, miért viszik el a szamarokat, mindjárást a gazda el hagyja vinni etc. 2. Értelme ez igéknek lehet ez: Hogy Krisztus Urunk ezekben is tanítja az apostolokat, mint feleljenek az szamarok gazdáinak [Mt 21,3]: *Mondjátok meg (úgymond) neki, hogy kell az Úrnak*. És hogy örömesben elbocsássa, biztassátok ezzel is, hogy mindjárást visszaküldöm esmét őket, mihelt dolgomat rajtok elvégezém. Ez a magyarázat inkább megerősítettik a szent Márk írásából, mert ott így olvassuk [Mk 11,3]: *Mindjárást ide bocsátja² őket*. Azaz még ezen helyre küldé őket.

Ezeket immár így megértvén, mivelhogy aki ezeket hallja és olvassa, gondolkodhatott volna felőlle, mi legyen az oka, [13r (23):] hogy holott Krisztus Urunk az egész úton gyaloglott, és immár a városhoz olyan közel volt, miért akart számárra ülni. Hiszem, ha a nagyobb részét, sőt majd az egész utát gyalog eljöhette, hiszem, egynéhány lépést könnyebben megcselekedhetett volna, holott ingyen sem mondja az Írás, hogy igen megfáradott volna. Ennek okát adja az evangélista [Mt 21,4]: *Ez pedig lón, hogy beteljesedjenek*. Honnat megérthetjük, hogy sem a fáradtság nem kénszerítette, sem a negédség [a. m. fennhéjázás] nem vitte erre Krisztus Urunkat, hogy számárháton menjen be a városba, hanem az Istennek Lelke indította erre,

¹ *elhozatni erőszakkal a más ember marháját <elhozatni>* (szóismétlés másoló által javítva)

² *bocsá<ssuk>[:tja:]* (tollhiba másoló által javítva)

Zaka. 9. [Zak 9,9] Igen vigadj Sionnak leánya, örvendezz Jeruzsálemnek leánya. Íme, a te királyod eljövendő leend, igaz és üdvözítő. Ő szegény, és a nőstény számaron ülő és az csikón, az számarónak vemhén.

hogy miképpen a több próféciák, melyek a Messiás felől valának, őbenne beteljesedtek vala, azonképpen ez se maradna hátra.

Ez Zakariás próféciájában pedig 1. azt vedd eszedbe, hogy csak ebből is megismerhették volna az zsidók, hogy a megígirt Messiás nem valami nagy pompával és dicsőséggel küldetnék el az Úr Istentől, amint ők remélik, várják és elhitték vala. Azért nem kellett volna a Jézust azért megvetni és Messiásnak nem tartaniok, hogy szegény és nyomorú állapotból való volt. Mert ládde, mit mondott volt régen Zakariás a Messiás felől [Zak 9,9]: *Jő (úgymond) számarháton.*

De a számar noha abban az országban közönséges marha volt, de azért a fő emberek ugyan nem számarháton ültenek, hanem lovakon. Amint megtetszik, hogy mikor Salamonnak és egyéb királyoknak böcsülletes állapotjokat írják meg a próféták és históriák, nem azt mondják, hogy |:sok:| szamarok volt, vagy számarháton jártak, hanem hogy sok lovok volt. 2. Azt mondja Zakariás, hogy a Messiás szilígy [a. m. szelíd] leszen, és amint a prófétánál olvassuk, szegény, nyomorú, nem valami maganagyzó [a. m. gőgös], negéd etc. Azért nem illett volna a Jézust az alázatosságért és szegénységért megvetni, és Messiásnak nem esmérni, hanem inkább ez volt a Messiásnak egyik bélyege és jegye.

2. Ez próféciából tanoljuk meg, az Istennek jövendőmondási mely csudaképpen teljesednek néha be, hogy ember ingyen sem gondolná, és gyakorta igen kevés, avagy senki sem veszi eszébe. Mint ezt megmondotta vala az Isten, hogy az ő Messiása számarháton megyen be Jeruzsálembe. Ez mint teljesedék be? Akkor, mikor Jeruzsálembe nagy sok nép mindenünnét az egész országból gyűl vala a városba. Ez is hihető, hogy nemcsak Krisztus Urunk, hanem sok emberek is mentenek be Jeruzsálembe számarháton, azért igen kevés ember tudott arra vigyázni, hogy a számarháton való be-menő embert tartsa Messiásnak.

Hasonló példa: Megprófétáltatta vala az Úr Isten, hogy Akhábnak vérét az ebek nyalják fel. De azt mondja a história, hogy mikor a hadban állalótték volna, hazavinnék és tisztességgel eltemetnék testét Samáriában. [13v (24):] Honnat valaki azt ítélhetné, hogy nem teljesedett be az Istennek beszéde. De meg vagyon írva, hogy az Akháb vére mikor megsebesített vala, az szekerének kerekére, ruhájára és fegyverére folyt vala, melyeket a tóban mosnak meg, honnat innának az ebek, és így az Akháb vérét felnyalák, és az Isten szava beteljesedék.

Ezeket azért jó megtanolnod, hogy az Isten prófétáinak beszéde felől káromlást ne szőlj, vakmerő ítéletet ne tégy. Ne gondold, se mondd azt: Imezt vagy amazt prófétáltatta az Isten, de ugyan nem tölt be. Mert ha te eszedbe nem vötte, nem volt vigyázásod reá, ugyan meglehetett és végbemehetett azért, kit más eszébe vött és megjegyzett.

Secundus locus.

Következik immár ez históriának második része [Mt 21,6]: *Elmenvén azért a tanítványok úgy cselekednek.* Itt immár íratik meg, micsoda pompával ment be Krisztus Urunk Jeruzsálembe, holott minékünk három rend-

beli embereknek cselekedeteikről illik szövegeink: Az apostolokról, az sokaságnak tiszteletéről, és az éneklőknek dicsőreteikről.

Az apostolokban megtapasztalhatjuk az engedelmséget és hűséget. Az engedelmséget, mikor mindjárt készek lőnek az ő mestereknek parancsolatjának véghezvitelére. Nem gondolának, sem nem mondanak imezt vagy amazt, sem semmivel nem menthetik magokat ellene, mint a mostani szolgák, hanem mindjárt készek lőnek elmenni.

Hűséget ezzel mutaták meg, hogy noha Krisztus Urunk azt nekik nem hagyta vala, de mikor elhozták volna a szamarokat, látván, hogy nincs töltött nyereg rajta, mégis hogy az ő mesterek könnyebben ülhetne, levették ruhájokat, és a szamar hátára terítették alája, és azokra ültették.

Hogy pedig itt arról sok disputációjuk vagyon némely írásmagyarázóknak, mint lehetett az, hogy Krisztus Urunk mind a két szamárnak a hátán ült, mert azt mondja szent Máté, hogy azokra a szamarokra terítették az apostolok ruhájokat. Nem lehet pedig, hogy ember egyszersmind két szamaron üljön. Holott a több szent evangélisták is azt írják, hogy csak a vehmén ült, nem az anyján, kit itt szent Máté terezhordozónak [a. m. terezhordozónak] mond. És hogy ez akadályt megfejtessék, azt mondták némelyek, hogy egy kevés az öregbik szamaron volt, de szinte a város kapuja előtt ült oszton az vehmére, és azon ment be. És így megállhat, hogy az evangélista azt írja, hogy mind a két szamaron volt etc.

Mondok, efféle vetélkedés csak hejábavaló. Mert bizonyos dolog, hogy Krisztus Urunk csak a szamar vehmére ült, amint a több evangélisták írják. De hogy szent Máté így szól, mint ha mind a kettőn ült volna. Ez minap is mondtam, hogy ugyan szokása ez ennek az evangélistának, hogy az egyről való dolgot is közönséges igével írja meg, vide conc. 198.³

Más az, hogy a vehem után az anya is elment, amint ezt látjuk, hogy a csitkó [a. m. csikó] együtt jár az anyjával. Azért szólásnak formája ez: [14r (25):] Négy lovon jött, azaz 4 ló vonta kocsiját. Ezt azért így kell érteni.

Hogy pedig némelyek így magyarázzák, hogy a megaggott szamaron, ki tereh viselőjének mondatik, kell érteni az zsidókat, kik a törvének igája alá voltak vettette, a vehmen pedig értessenek a pogánok, kik a Krisztus eljövetele előtt szabadon jargáltak [a. m. nyargáltak] minden gonoszságban, de efféle magyarázatoknak nincs fundamentuma, csak elmének élesítésére és fül gyönyörködtetésére való. Azért az Isten beszédének megmagyarázásába efféléknek békét kell hagynunk, és nem jó azzal játszanunk.

Mondám, hogy 2. szóljunk azokról, kik a Krisztust megtisztelték [Mt 21,8]: *Az seregből pedig sokan terítették alá köntösöket az útba* etc. Itt érts meg, micsoda sokaság volt ez. Ezek valának, akik Jeruzsálemben, a Jézussal együtt az innepnapon felmennek vala. És minthogy mindenünnét felmennek vala, szokások vala, hogy seregenként mennek vala be a városba. Hogy pedig effélék voltak ezek, nyilván írja szent János cap. 12. [Jn 12,12].

³ Utalás a 198. számú beszédre. A hatodik triacas beszéde ma nem ismert.

2. Ez sokaság közzül valának olyanok is, kik a Krisztusnak csudatételit látván késérik vala, mert ebben az utában sok csudákat tón, amint megírják az evangélisták. És ugyan szent Máté a felső caputban írja [Mt 20,29–34], hogy ezen utában, mikor Jerikóból kiindult volna, két vakot jógyíta [a. m. gyógyított] meg. Azért látván az ő csudatételit, mindenünnét hozzá gyűlnek vala, és véle együtt akarnak vala menni a városba. Ezek közzül azért sokan látván, hogy Krisztus Urunk számárra ült, hogy az ő szereteteket és böcsülleteket hozzája megmutatná, ruhájokat teregetik vala a számár lába alá az útba.

[Mt 21,8] *Némellyek pedig ágakat vagdálnak.* Erről szent János azt írja [Jn 12,13], hogy nemcsak az útba hántak ágakat, hanem a kezekben pálmaágakat viseltek. És ugyan Jeruzsálemből is eleibe kijött a sokaság, mivelhogy hallották vala, hogy az, aki Lázárt halottaiból feltámasztotta, jöve, kifutának eleibe, [Jn 12,13] *viselvén kezekbe Ramos Palmarum.* Honnat a pápások ez mai napot Dominica Palmarumnak vagy Ramis Palmarumnak nevezik, azaz Pálmafaágak Innepének. Továbbá ez a szokás, hogy fő innepnapokban a zsidók zöld ágakat viseltek kezekben, az Istennek törvényéből [3Móz 23,40] vetetett vala, amiképpen másszor bővebben megmagyaráztuk.⁴ Mert az Úr Isten Mózes által ugyan megparancsolta vala, hogy a Sátoros Innepet, ki szüretkor esik vala, úgy illjék meg [a. m. ünnepeljék meg], hogy kezekben zöld fáknak ágait viseljenek, és úgy örüljenek, vigadjanak. Ezt a szokást a Sátoros Innepéről a Tavaszi Innepre is, azaz Húsvétre, ki tavasszal esik vala, alkalmaztatták és hozták vala.

Ez azért az oka, hogy mikor Krisztus Urunk a Phase innepére mene, a sokaság zöld ágakkal mene eleibe, és úgy késéré be a városba. [14v (26):] Ezt pedig a szokást mód nélkül és haszontalanul, sőt az evangélistáknak ellene kövessék a pápások ez mai nap, másszor bővebben megmutogattuk.⁵ Most mindent egyszersmind nem mondhatunk meg.

Harmadszor, immár szóljunk az éneklésről is [Mt 21,9]: *Az sokaság pedig, ki elől és utól megyen vala.* Az evangélistáknak nem szokások, hogy mindent mindenkor pontról pontra megírjanak, hanem csak rövideden jelentik meg a dolgot, kiből az olvasó és hallgató többet értsen. Amiképpen itt is cselekednek, mert ezt az éneklést ki több, s ki kevesebb beszéddel írja meg. Tudjad azért, hogy volt a zsidóknak (miképpen minékünk is mostan) bizonyos és válogatott énekek, mellyeket a fő-fő innepeken szoktak volt énekelni. És a többi között erre való volt a Dávid Psalmusa 117. ver. 24. [Zsolt 118,24–26]: *Ez a nap, kit az Úr rendelt, örüljünk és vigadjunk.* Ánná Jahve, Hósián-ná. Ánná Jahve Hálezlián-ná. *Áldott, aki jó az Úrnak nevébe.*[†]

Minden kétség nélkül azért Krisztus Urunk előtt is ezt az éneket mondotta a sokaság, amint az evangélista beszédéből megtetszik. És ez a dolog ököztök s azon az innepnapon nem szokatlan dolog volt.

Továbbá ez ige felől, *Hosan-na*, két dolgot végy eszedbe.

⁴ Utalás a 84. (18.) beszédre.

⁵ Utalás a 84. (18.) beszédre.

Lev. 21,[1]40

[3Móz 23,40]

Óh, Uram, szabadíts
meg engem, Óh, Uram,
adj jó előmenetelt.
Áldott etc. [Zsolt
118,25–26.]

1. Hogy ez az ige annyit teszen, mint *tarts, kérlek*. Tarts, kérlek, szerencsésítsed, áldjad etc. Mely igével szokták vala az zsidók az ő királyokat áldani, mikor közönséges helyen látják vala, azaz kéri vala az Istent, hogy megtartsa, éltesse az ő fejedelmeket. Mint az egyéb nemzetségek közt is, és netalán [a. m. meglehet], régen minállunk is a község felkiáltott, mikor látták fejedelmeket, mondván: Éljen a király, az Isten tartsa meg, szerencsésítse! Ennyit teszen a *Hosan-na*.

2. Ezen ige felől tanold meg azt is, hogy inkább minden versnek a végében szokták vala ezt repetálni, elérözni: *Hosan-na*. Mint nekünk is vadnak olyan énekeink, akiknek minden versében elérözünk vagy mondunk valamely igéket. Mint: Irgalmazz nekünk. Kirie Eleison. Allelujah etc. Innét lött vala, hogy még azokat a zöld ágakat is, akiket kezekben viselnek vala afféle énekmondók, *Hosan-nának* nevezik vala.

Ezeket azért így megértvén immár az evangélista beszédét is tudhad [a. m. tudhatod], mit teszen. Mert az első értelme szerint mikor azt éneklik [Mt 21,9], *Hosan-na a Dávid fiának*, annyit teszen, mint: Segélj, Úr Isten, a Dávid fiának, tarts meg, éltesd a Dávid fiát, azaz a Messiást, mely ez názáretbeli Jézus, kit mi igaz Messiásnak is esmérünk.⁶ Avagy a másik magyarázat szerint ez *Hosan-nák*, azaz pálma- és egyéb fáknak zöld ágait visszük [15r (27):] és hordozzuk kezünkben a Dávid fiának, azaz a Messiásnak, a Jézusnak tisztességére. Hogy penig azt mondják [Mt 21,9], Áldott, aki jó az Úrnak nevében, annyit teszen: Dicsérendő, magasztalendő a Messiás, kit az Úr bocsátott nekünk. Mert az Úr nevében jönni nem egyéb, hanem az Úrtól küldetni. Miképpen Krisztus gyakorta őmaga szent Jánosnál megmagyarázza.

Amaz pedig [Mt 21,9], *Hosan-na a Magasságban*, annyit teszen, mint: Kérlek, tarts meg, éltesd a Messiást, ó, te, ki vagy a magasságban. Honnat végezetre tanoljuk meg, hogy ez sokaság megesméré, nem mint a farizeusok, a Messiást. De azért megtartást, áldomást és életet kére neki a magasságban lakó Istentől. Amelyből eszedbe vehedd, hogy közönségesképpen az egész Izraelben ilyen hüt és vallás volt a Messiás felől, hogy az Istennek megtartása nélkül szűkölködik, és a magasságbeli Istennél küsebb leszen. Tehát bizony ők sohasem vártak, és a proféták írásából, az Istennek ígíretiből olyan Messiást nem magyaráztak, aki mennynek, földnek teremője, s mindenható, örök Isten lött volna, amineműt a pápás conciliumok formáltak, és az Írás kívül az Isten igije ellen gondoltak. Legyen elég most.

⁶ |:is:| <esméteünk[?]> |:esmérünk:|. (tollhiba a másoló által javítva)

203. beszéd (K1)

*Ad diem ascensionis J.
Christi conveniens est
haec lectio.*

Pünkösd 1. nap.¹

[15r (27):] **Concio CCIII. Ad Coloss. cap. III. v. 1. [Kol 3,1]:**

Annakokáért ha a Krisztussal együtt feltámadtatok, az odafenn való dolgokat keressétek.

Noha az Úr Krisztus élete folyásának, halálának és feltámadásának külső és história szerint való értelme is hasznos tanóságokat adhat az embereknek eleibe, de ha ki ugyanazonokról belső és lelki értelem szerint gondolkodik, sokkal bővebb és drágább gyümölcsét érezheti. Ezért mondá az apostol 2. Cor. 5. v. 16. [2Kor 5,16], hogy az igaz keresztyének a Krisztust immár test szerint nem esmérik. Őmaga is azt mondá Jo. 6. [Jn 6,63]: *A lélek az, aki megelevenít, a test semmit nem használ.*

Annakokáért a Krisztus halálát és feltámadását jó história szerint is, amint az evangélisták megírták, megérteni, de sokkal szükségesb azokról lelki mód szerint elmélkedni, tudniillik, miképpen kell azokat magunkra alkalmaztatnunk, és azok micsodákat példáztanak és jegyzetnek. [15v (28):] Hogy ekképpen mi is tudjuk magunkat és életünket a mi Mesterünknek életéhez és rajta vagy tőle lött dolgokhoz szabnunk. Erre pedig igen szép utat mutat nekünk az apostol mind egyebütt való írásiban, s mind ez mostani megmagyarázott igékben, holott megjelenti a Krisztus életének és halálának lelki értelmét és hasznos velejét. Hogy tuniillik azokban példázattik a híveknek életek, mellyet illik követnie azoknak, kik üdvezülni [akarnak,]¹ és az örök boldogságban részesek akarnak lenni.

Documenta.

Vagyon pedig ez igéknek két része. Az 1. vagyon egy hasznos tanóság. A 2. vigasztalás és biztatás. Mert elsőben, mint kelljen élni az igaz keresztyéneknek, a Krisztus halálából és feltámadásából megmagyarázza. Azután, mivelhogy ez netalán némellyiknek igen sovánnak tetszenék, annak böcsülletes voltát és jövődicsőségét megjelenti. Ez leszen azért két fő célunk ez mostani tanításunkban.

De primo. Mond az apostol [Kol 3,1]: *Annakokáért ha a Krisztussal együtt feltámadtatok.*

Itt legelsőbe azt vedd eszedbe, hogy az apostol Krisztus Urunkról nem mint testi és egységes[?] emberről, sem az ő külső és koporsóból való fel-

¹ piros ceruzás bejegyzés

¹ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

támadásáról szól. Mellyet íme, innét vehetsz eszedbe, hogy ezen apostol 1. Cor. 15. v. 24[!]. [1Kor 15,44] azt írja, hogy a feltámadás után az embereknek lelke testek leszen. Ezeket pedig írta Krisztus Urunkról az apostol, úgymint feltámadotról, és feltámadása után.

Osztán azt mondja, hogy a hívek a Krisztussal együtt megholtak és fel is támadtak. Azért nyilván vagyon, hogy ezeket lelki értelem szerint írja, és úgy kell nekünk is vennünk.

Mellyet hogy jobban megérthess, ezt vedd eszedbe, hogy az Istennek ez világon lakó emberek között vagyon egy gyülekezeti, mellyet immár közönségesképpen görög igével ecclesiának hívunk, melyben a hívek és igaz istenfélő emberek befoglaltanak. Ez pedig a gyülekezet az Írásban sok dolgokhoz hasonlítottatik, és külömb-külobmbféle nevekkal neveztetik. Néha háznak, néha szőlőnek, néha menyasszonynak, néha egy egész és eleven embernek mondatik. De mind efféle hasonlatosságból vött nevezetek között is a Krisztusnak mindenkor nagyobb tisztesség és főség adatik. Mert mikor az ecclesia háznak neveztetik, abban a Krisztus szegeletkőnek és fundamentumnak mondatik. Mikor az gyülekezet szőlő, akkor a Krisztus vincellér és fizető. [16r (29):] Mikor menyasszony, akkor a Krisztus vőlegény. Mikor a szent gyülekezet egész emberhez hasonlítottatik, akkor a Krisztus főnek neveztetik. És így mindenkor neki a fővebbik hely és tiszt tulajdonítottatik.

Immár innét vagyon, hogy miképpen semmi nem lehet az ő fővebbik része nélkül, hanem ahhoz vagyon ragasztva és attól függ, és aminemű állapotja vagyon a főnek, olyannak kell lenni, és abban részeknek kell lenni a több tagoknak is, következik, hogy miképpen Krisztus felől halljuk és hisszük, hogy megholt és feltámadott, azonképpen kell ezt értenünk és alkalmaztatnunk a több hívekre is, kik őneki tagjai és részei. Mert ha ez a hívekről igazán nem volna, tehát a tagoktól a fő elszakadt volna, és semmiképpen az ecclesia meg nem maradhatna és ép nem volna. Érted azért immár, miért mondja az apostol [Kol 3,1], hogy a hívek a Krisztussal együtt feltámadtak.

De itt valaki azt gondolhatná és mondhatná, hogy ez nem illendő. Mert Krisztus Urunk a koporsóból és testi halálból támadott fel és elevenedett meg, a hívek pedig, kikről itt szól az apostol, még testi halállal meg nem holtak vala, azért fel sem támadhattanak a Krisztussal. Hogy ez akadált megfejtésd, tudnod kell, hogy a Krisztusnak halála és feltámadása az Írásban főképpen két értelembé vétetik. És hogy 1. csak a feltámadásról szóljunk, néha a Krisztusnak feltámadása jegyzi az ő megelevenedését, mikor a koporsóból kijőne, mely értelem ez igéknek fővebbik és világos jegyzése. Néha pedig ugyanezen ige vetetik a dicsőségről, boldogságos állapotról, kire jutott az Úr Krisztus az ő feltámadása után. Mint ad Rom. 6. v. 5. [Róm 6,5]: *Ha a Krisztusnak halálába oltattunk, az ő feltámadásába is beleoltattunk.* Holott a feltámadáson értetik a bódogság és az örök élet. És ezért mondja Krisztus Urunk Luc. 20. v. 36. [Lk 20,36], hogy a hívek a jövődő világban a feltámadásnak fiaik lesznek, azaz részesek lesznek az örök életben.

*Christus proprie,
pii metaphoricè
resurrexerunt.*

És mivelhogy az örök életet a szent és jámbor élet által nyerhetjük meg, innét vagy on, hogy gyakorta a jámborság, a tiszta élet, az erkölcsnek gonoszból jóra fordulása és megújulása feltámadásnak mondatik. Mint ad Eph. 5. [Ef 5,14]: *Kelj fel, aki aluszol, és támadj fel halottaidból, és megvilágosít téged a Krisztus.* Sőt, 1. Cor. 15. egynéhányszor az apostol a feltámadásnak igyén semmit nem ért egyebet, hanem az életnek megújulását. [1Kor 15,13–18] *Ha (úgymond) a holtak² fel nem támadtak, a Krisztus sem támadott fel. Ha a Krisztus fel nem támadott, haszontalan a mi prédikállásunk, hejábavaló a tü hütötök, és még most is a tü bűneitekbe heverték.* Sőt, némellyek ennél a feltámadásnál egyebet ugyan nem hittének. 2 ad Tim. 2. v. 18. [2Tim 2,18].

Ezeket azért így megértvén tudjad, hogy mikor a Krisztussal mondatnak a hívek feltámadtnak lenni, noha jó értelemmel mind a két feltámadásra vehetik, de azért főképpen az utolsó értelemben kell venni. [16v (30):] Kit hogy megérthess, vedd eszedbe, im, világosan megmagyarázom.

Mondám, hogy 1. a Krisztus feltámadása jegyzi az ő halálból való megelevenedését. Azt mondom azért, hogy ez értelem szerint is igazán mondat|:hat|nak a hívek a Krisztussal feltámadtaknak lenni, ha szinte test szerint még meg nem holtak is. Mert a Szentírásban, ami bizonyos, ha szinte még jövőendő és még nem lett is, de meg|:lött| dolognak mondatik az ő bizonyos voltáért. Annakokáért mivelhogy a Krisztusnak test szerint való feltámadása a mi test szerint való feltámadásunknak nemcsak példája, hanem bizonyosága és záloga, innét vagy on, hogy mivelhogy abban bizonyosok vagyunk, hogy a Krisztus, a mi fejünk és atyánkfia feltámadott, mü is minden kétség nélkül feltámadunk. És noha még szinte meg nem lött, de úgy tartsuk és úgy szólhatunk felölle, mintha immár meglött volna. Ezt bizonyítják ama mondások ad Rom. 8. v. 13[!]. [Róm 8,11]: *Hogyha annak Lelke, aki feltámasztotta a Krisztust etc.* 1. Cor. 6. [1Kor 6,14]: *Az Isten a mi Urunkat is feltámasztotta, és minket is feltámaszt az ő hatalma által.* 1. Tess. 4. [1Thessz 4,14]: *Ha hisszük, hogy a Jézus megholt és feltámadott, azonképpen az Isten azokat is, akik elaludtak, a Jézus által, velle öszve előhossa.* Azért ez értelem szerint is igaz, hogy a hívek a Krisztussal együtt feltámadtak. De amint mondam, illendőbb, hogy itt a feltámadásnak igyét [a. m. ügyét] vegyük a második értelemben, tudniillik az életnek megújulásáért. Mert miképpen az Úr Krisztus az ő feltámadása után megújula, halhatatlan és dicsőséges testtel kele fel és mene mennyekbe, azonképpen akik a gonosz, fertelmes és tudatlan életből jámbor, szent életre és igaz isteni esméretre jutottak, feltámadtaknak mondatnak és tartatnak.³

És mivelhogy ez a bódog megújulás mind a zsidókban, s mind, főképpen a pogánságban a Krisztus által és az ő feltámadása után lön, ezért mondja az apostol, hogy a Krisztussal együtt a hívek feltámadtanak.

² <Krisztus> |:holtak:| (tollhiba másoló által javítva)

³ A margón más kézzel írt vertikális bejegyzés: *Quid mortalis homo? Nil nisi bulla levis.*

Hasonlóképpen ír ehhez az apostol ad Eph. 2. [Ef 2,4–6]: *Az Isten, ki kazdag [a. m. gazdag] az irgalmassággal, az ő nagy szeretetiből, kivel szeretett minket, mikor a mi bűneinkben megholtunk volna, együtt megelevenített minket a Krisztussal, kinek kedvével üdvözültetek, együtt feltámasztott minket véle, és együtt mennyekbe ültetett a Jézus Krisztussal.* Honnat immár tudod, mint kell értened, mikor itt is azt mondja az apostol, hogy a hívek feltámadtak a Krisztussal. Mely mondásból értsük meg, micsoda tanóságot és intést hoz ki [Kol 3,1]: *Tehát az oda fel valókat keressétek.*

És hogy ne gyanakodjál felölle, micsoda fel valók azok, megmagyarázza [Kol 3,1]: *Ahol a Krisztus vagyon, ülve az Istennek jobbján.* Azaz, keressétek a mennyei jókat, mert az Úr Krisztus mennyben vagyon.

Ez intések fundamentoma pedig ez: Mert ahol vagyon a fő, szükség, hogy a több tagok is ott legyenek. De a Krisztus a fő, ki mennyben vagyon, tehát a <hű> tagoknak is, kik a hívek, mennyben kell lenniük. Ezért mondá Krisztus Urunk az apostoloknak Jo. 14. [Jn 14,3]: *Elmegyek, hogy nektek helyet szerezzek, visszatérek esmét hozzátok, [17r (31):] és mellém veszlek, hogy ahol én vagyok, tū is ott legyetek.* Et Jo. 17. [Jn 17,24]: *Atyám, azt akarom, hogy azok, akiket énnekem adtál, ott legyenek, ahol én vagyok.* Azért kívánkozik vala az apostol ez világból kimúlni [Fil 1,23]: *Akarnám, hogy elbomlanám (megválnék egyik részem a másiktól), hogy a Krisztussal lehetnék.* Krisztus Urunk is azt mondja Apoc. 3. [Jel 3,21]: *Aki győzedelmes leszen, azt adom neki, hogy üljön az én székembe, miképpen én is győzedelmes voltam, és ültem az én Atyámmal az ő székibe.*

Holott azért ilyen erősségink és ígretink vadnak a mi böcsülletes állapotunkról, illik a felső jókra sóvárkodnunk, kívánkoznunk, azokra törekednünk, nem ez földön valókra, mellyek elveszendők és múlandók. Efféle intésekkel rakva az Szentírás. Ezért mondja vala Krisztus Urunk Matt. 6. [Mt 6,19]: *Ne gyűjtsetek magatoknak kincset ez földön, ahol etc.* Továbbá ez ilyen és ehhez⁴ hasonló mondásokat és intéseket nem úgy kell érteni, hogy az Írás teljességgel minden életünkre való gondviselést és ez világi, ez földi javainknak keresését megtiltaná és kárhoztatná, mert ugyan az Úr hatta [a. m. hagyta], hogy orcánknak verejtekével, munkával együk kenyereinket.

Hanem tilt az Úr az hűtlenségből való gondviseléstől, szorgalmatoságtól, és attól, hogy ne helyeztessük efféle jókban boldogságunkat, ne legyen a mi életünkben ez fő célunk, hogy minden gondolkodásinkat csak arra igazgassuk, hanem ez világi jókat csak eszköznek és amaz oda fel való jóknak szolgálainak és szerszámainak tartsuk. Mert miképpen kész nevetőség volna, ha ki valamely műnek szép és sok szerszámban gyönyörködne, és mindenkor csak azon volna szorgalmatos, miképpen többíthesse meg azokat, de azokkal soha nem élne, hozzájuk sem nyúlna avégre, hogy míveljen [a. m. dolgozzon, kézműves munkát végezzen] véllek, szinte

⁴ *ilyen és ehhez <és ehhez> (szóismétlés kihúzva)*

azonképpen akik ez világi jóknak gyűjtésében csak foglalatosok, csak abban gyönyörködnek, mint azokat megtöbbszörösköztetik, és azokkal nem élnek a mennyei jóknak megnyerésére, nem tudják, sem veszik semmi hasznát az ő keresményeknek, és az eszesektől és az istenesektől csak nevettenek és csúfoltatnak. Ne keressük azért úgy ez földieket, hogy elfelejtsük a mennyeket.⁵

Miképpen azért mikor a mester azt mondja a tanítványoknak, *Szeressed a bölcsességet, ne csak a könyveket*, nem tiltja a tanítványt attól, hogy könyveket ne szerezzen, hanem hogy legfővebb gondja legyen a bölcsességre. Azonképpen, mikor itt azt mondja az apostol, [Kol 3,1] *Keressétek az oda fenn valókat, ne ez földieket*, nem tilt ez földieknek keresésétől, csak hogy főképpen a fenn valókra ügyekezünk, és |:az:| itt alatt valókat amazok alá vessük és oda igazgassuk.

Ezekből pedig tanoljuk meg, hogy miképpen az apostol méltán és igazán hozza ki ebből, hogy ha a keresztyének a Krisztussal feltámadtak, tehát szükség a fenn való jókat keresniük, [17v (32):], azonképpen mi is méltán és igazán mondhatjuk, hogy akik ez világiakat és földieket keresik, kiknek minden eszek, kedvek ez világi kazdagságra vagyon, bizony azok fel nem támadtak a Krisztussal, és azoknak nem támadott fel a Krisztus, hanem ők is megholtak, és őnekiek is megholt és még a koporsóba fekszik a Krisztus. Azért ezek akár mint mondják, hogy hiszik a Krisztus feltámadását, akár mint kiáltsák, hogy Krisztus feltámadta, de ez csak semmi, haszontalan, és hejábavaló hűt és vallás. Ha azért igazán akarjuk a Krisztus feltámadását vallani, ha hasznoson akarjuk az ő feltámadásának emlékezetit megilleni, tehát feltámadjunk mű is ővéle, és az sok fertelmes bűnökből felszerkenvén újuljunk meg. Mert ez az igaz feltámadás.

De mondanád: Hogy támadjunk fel, ha |:még:| meg sem holtunk? Hiszem, aki feltámad, szükség, hogy azelőtt megholt legyen.

Igaz ez, és azért mondja az apostol a következő igékben [Kol 3,3], hogy akik feltámadtak, meg is holtak a Krisztussal együtt, és azoknak életek elrejtetett a Krisztussal az Istenben. Hogy pedig ez igéket megértésed, vedd eszedbe, hogy a Szentírásban egynéhány rendbeli halálról vagyon emlékezet. Mert néha ez ige vetetik a léleknek a testből való elválásáért, kit mindennek egyszer meg kell kóstolni. Néha pedig vetetik az örök kárhozatért, mely második halálnak is mondatik. Harmadszor, halálnak mondatik a tudatlanságban, bűnben, bálványimádásban és fertelmességben való heverés. Illyen értelemben mondá az apostol az efezusbeliek felől cap. 2. [Ef 2,1]: *Tü is megholtatok vala a tü bűneitekben és vétkeitekben*. Ezekről mondja az Írás Matth. 4. [Mt 4,16], Luc. 1. [Lk 1,79], hogy a sötétségben és a halálnak árnyékában ülnek. Ez illyenekről mondá Krisztus Urunk [Mt 8,22]: *A holtak hadd temessék el az ő halottjokat*. Ezek pedig ez halálnak nemei mind keservesek. De ne-

⁵ A margón elmosódott bejegyzés: locus [...] mun[...]

gyedszer a Szentírásban a halál jó és dicsőretek értelembe vetetik, tudni-illik ez világi gonoszságoknak, testi indulatoknak és fertelmességeknek megfojtásáért, eltemetéséért és hátrahagyásáért. Ez az Írásban bűnnek meghalni, és ez megfeszülni, ez földi tagainkat megölni, a Krisztussal meghalni és eltemettetni.

Ez igen dicsőretek halál, és így hálnak meg a hívek, sőt, valaki így meg nem hal, nem élhet az, hanem egyik halálból a másodikba esik. Hogy azért ekképpen meghalunk, gyakorta int az apostol, és őmaga példájával is onszol. Azt mondja [Gal 6,14]: Én megfeszítettetem ez világnak, és viszon-tag, ez világ is énnekem.

Noha pedig ez némellyiteknek netalán csudának tetszenék, hogy az élő embert megholtnak mondjuk, és hogy a halált dicsőretek, jónak ítéljük, de azért ez igen szokott dolog, nemcsak a Szentírásban, hanem a pogány bölcsenek közt is. Mert még ők is azt mondták, hogy a bölcs embernek élete halál, és a bölcsesség, a filozófia halálnak elmélkedése. [18r (33):] Ezt pedig meg is magyarázták, mit teszen. Mert ők is eszekben vötték, hogy akik a külső érzékenységek és testi indulatok után járnak, azok semmi jó és dicsőretek dolgokban nem foglalhatják magokat, hanem akik fő és mély dolgokról akarnak elmélkedni, azoknak mind a testi gyönyörűségétől, s mind a külső életre való szorgalmatosságtól meg kell magokat fogniok, és még az embe-rekkel való nyájasságokat is hátra kell hadniok, és úgy nem kell külső dolgokra gondolniok és vigyázniok, minthogy a holtaknak ezekre nincs semmi gondjok.

Így azért még ezek is a bölcs ember életét nemcsak hasonlították a halál-hoz, hanem ugyan halálnak mondták, és ez világi fő jót abban helyhez-tették.⁶ Mondatnak pedig ez illyen emberek megholtaknak, főképpen imez két okért: 1. Mert miképpen akik megholtak, nem mozognak, és semmi bűnt nem cselekednek, azonképpen ez illyen jámbor emberek ezvilági dologban és bűnökben nem mozognak, nem forgódnak, és ollyan távol vadnak tőlök, mint a holtak. 2. Oka ez nevezetnek imez: Mert ezvilági emberek azt tartják életnek, mikor ehetnek, ihatnak, testi gyönyörűségben lehetnek. Azért ha kit látunk, hogy sem a jó lakásban nem gyönyörködik, sem friss ruházatra nem vágy, sem kedves és drága ételekre, italokra, illatokra nincsen vágyó-dása, és azokkal semmit nem gondol, azt mondjuk felölle: De mire való ez? Mi állat? Ez ugyan nem ember. Én nem kívánnám életemet, ha illyen természetem volna. És ez mellett mikor látjuk, hogy ő azon nem ügyekezik, hogy vagy híre, neve, tisztessége legyen, hanem megóssza [a. m. megóv-ja] magát az esmértségtől, megvonja magát az emberektől, ez illyent ez világ ollyannak tartja, mintha ingyen sem volna, avagy ha megholt volna.

Philosophia meditatio mortis.

* A Platónnak tulajdonított formula (*Vera philosophia est meditatio mortis*) Alexandriai Szent Kelemennél (CL. OF A. *Stromateis* 5.11.) és Cicerónál (Cic. *Tusc.* I.30.74.) is szerepel. Később közkeletű idézet lesz, Szent Jeromosra hivatkozva és őt követve Szent Ambrustól és Sevillai Izodórtól kezdve Hugo de Sancto Victorén át Girolamo Savonaroláig mindenki idézi.

⁶ hely- / helyhez-tették (szótagisméltés)

Illyenek pedig az igaz szentek, és akik magokat teljességgel a tudománynak adták. Azért nem csuda, ha holtaknak mondatnak.⁷

Itt pedig vedd eszedbe, mely igen különböz az Istennek⁸ ítélete az emberekéétől. Mert akiket ez világ megholtaknak tart és hív, azok az Istennel és őelőtte élnek, amint itt mondja az apostol [Kol 3,3], hogy ezeknek életek el vagy on rejtve az Istenben. Akiket pedig ez világ élőknak, eleveneknek, sőt, boldogoknak tart, azokat az Isten megholtaknak tartja és mondja. Apoc. 3. [Jel 3,1–2]: *Tudom a te cselekedetidet, a neved az, hogy élsz, de megholtál. Vigyázz, és erősíts meg a te halálra készült tagaidat* [a. m. közösség]. 1. Tim. 5. [1Tim 5,6]: *Amely asszonyállat testi gyönyörűségben él, az még életében megholt* etc.

Noha azért a hívek ez világnak megholtak, de azért [Kol 3,3] elrejtett az ő életek a Krisztussal az Istenben, azaz valóba és igazán élnek az Istennel és őelőtte. Azt hisszük és valljuk, hogy a Krisztus megholt és feltámadott és él, és soha többé meg nem hal. De ha ki kérdené, hol vagy on, és kívánná, hogy megmutassuk, azt mondjuk, hogy ott fenn az Istennel vagy on, és őelőtte él, noha a mi testi szemeink elől el vagy on rejtve, amint itt az apostol mondja. [18v (34):] A pápások pedig nemcsak látják és tapogatják, hanem ők azt mondják, hogy ugyan megrakják és megeszik, azonképpen a hívek is, noha ez világ előtt elvették, semminek ítéltetnek, mintha ingyen sem volnának, a megholtak közé számláltattak, de bizony élnek az Istennel, az Istenben. És ezért mondja az apostol, hogy a híveknek nyájasságok nem itt, hanem ott fenn, mennyben, az Úr Krisztussal és a szent angyalokkal vagy on.

Inné azért nagy vigasztalások és lelki gyönyörűségek vagy on és lehet a híveknek, hogy ha szinte itt elvették is, ha a megholtak közé számláltattak is, de bizony tudják és hiszik, hogy élnek, és az ő lelkek, életek igen jó pásztor és hatalmas úr kezében vagy on, honnat soha senki azt el nem veheti és ragadhatja, mert amint Krisztus Urunk mondja, mindeneknél hatalmasb és nagyobb. Ez a meghallott ígíeknek első része, kiből megtanulók, mineműnek kell lenni a keresztyén ember életének ez földön, a Krisztus feltámadásából és halálából. Immár következik a második része.

De secundo. [Kol 3,4] *Mikor a Krisztus megjelenik, a tii életek.* Mondám, hogy ez ígíekben vigasztalás vagy on, mert az apostol a megholt, de a Krisztussal feltámadott híveket biztatja. Kit hogy jobban megérts, így gondolkodjál felölle: Ez ide feljebb való ígíekben [Kol 3,3] azt mondá a hívek felöl az apostol, hogy megholtak, elvették, nyomorultak, és ez világ előtt olyanok, mint semmi. De azért az ő életek Istenben el vagy on rejtve. És mivelhogy netalán ezen a hívek megszomorkodhattak volna, hogy önekiek egyéb emberek és ez világ előtt semmi dicsőségek nincs, mert noha Istenben és Isten előtt vagy on, de ha az emberek elől az el vagy on rejtve, szinte olyan, mintha ingyen sem volna, vigasztalja és biztatja az apostol a híveket ez ígíekben, hogy az ő életek és dicsőségek nem mindörökké leszen elrejtve, és nemcsak az Istennel

⁷ A margón részben elmosódott, olvashatatlan jegyzetek.

⁸ <embereknek> |Istennek:| (tollhiba másoló által javítva)

leszen, hanem eljő az üdő, amikor az emberek előtt és ez egész világ előtt is dicsőségesek lesznek. Így szól azért [Kol 3,4]: *Mikor a Krisztus megjelenik.* Nyilván nagyon ez a Szentírásból, és ugyan hütünk ágai között is valljuk, hogy a Jézus Krisztus lejő még egyszer onnat, ahol most nagyon, a mennyből ide ez földre, amint mind ő maga megígéré az apostoloknak, s mind az angyalok megmondák a Krisztus mennybe felvitelekor. És számtalan sok helyen erről az apostolok tanúbizonyságot tesznek. Ez Krisztus második eljövételét pedig gyakorta az Írás megjelenésnek hívja, miképpen itt is.

Ahol pedig így szól az apostol [Kol 3,4], *Mikor a Krisztus megjelenik, a tü életetek*, ez igiket kétképpen magyarázhatjuk. 1. Így, hogy az megjelenés ne csak a Krisztusnak tulajdoníttassék, hanem a hívek életének is. [19r (35):] Mintha azt mondaná: *Mikor a Krisztus és⁹ a tü életetek megjelenik.* Ez a magyarázat innét erősített meg, mert ezelőtt való igikben azt mondá az apostol, hogy a hívek élete el nagyon rejtve az Istenben a Krisztussal együtt, értsed, nagyon elrejtve az Istenben úgy, hogy nemcsak a hívek élete, hanem a Krisztus is el nagyon rejtve az Istenben. Azért miképpen a Krisztus, azonképpen a hívek élete is megjelenik, mert mind a kettő el nagyon rejtve. És ha itt csak a Krisztus megjelenéséről szöllana, tehát úgy a hívek élete nem jelennék meg. 2. Ez igiket így is érthetjük, hogy az apostol mondja a Krisztust a hívek életének. Amely magyarázat is jó, és a Szentírás szerint nagyon. Mert ő maga azt mondá Krisztus Urunk Joh. 11. [Jn 11,25], 14. [Jn 14,6], hogy ő az út, a feltámadás, az igazság és az élet. Azonképpen Pál is, Gal. 2. [Gal 2,20]: *Élek immár nem én, hanem él énbennem a Krisztus.* Mert ugyanis annak az életnek, amellyről ez helyeken szól az Írás, oka a Krisztus. És mondatik a hívek életének nemcsak azért, hogy őket tanította és oktatta az örök életnek utára, hanem hogy ő az életnek vezére, hadnagyja, amint szól szent Péter Act. 3. [ApCsel 3,15], mert úgy nagyon görögül: archigos tis zois.¹⁰ Jóllehet, élet authorának méltán mondathatik. Holott azért ő a szólótó, amint ő maga mondja Jo. 15. [Jn 15,1]. A szent Pál azt írja ad Rom. 6. [Róm 6,1–11], hogy a hívek őbele oltattanak, méltán mondathatik a hívek életének, miképpen a szőlővesszőknek és az oltmányoknak élete nagyon a törzsökben, és a törzsök élete a csemetéknek élete. No azért [Kol 3,4], *mikor a Krisztus, ki a híveknek élete, megjelenik, azaz másodszer ez világra eljő, tü is, azaz a hívek, megjelentek övéllé a dicsőségben.*

Hogy pedig a Krisztusnak 2. eljövele dicsőséges legyen, miképpen az első alázatosságban, szegénységben és számárháton való járásban volt, nyilván nagyon az Írásból, Matt. 25. [Mt 25,31]: *Mikor eljövend az embernek fia* etc. Matth. 26. [Mt 26,64]: *Meglátjátok az embernek fiát* etc. Hogy pedig akkor nemcsak ő maga a Krisztus, hanem mind az ő hívei is dicsőségesek lesznek, az Írás bizonyítja. Az apostolok felől így szól Krisztus Urunk Matt. 19. [Mt 19,28]: *Cum sederit filius hominis in solio[!] maiestatis suae* etc.

⁹ *Krisztus <elje> |:és:* (másolói hiba a másoló által javítva)

¹⁰ [ApCsel 3,15] ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς (*az élet fejedelme*)

De közönségesképpen minden hívek felől szól szent Pál 1. Cor. 15. [1Kor 15,53], hogy mindnyájan rothadatlan és megdicsőült testtel lesznek a hívek. Et Philip. 3. [Fil 3,21] azt mondja, hogy a Krisztus a mi alázatos testünket hasonlóná teszi az ő megdicsőült testéhez. Másutt [Lk 20,36] azt mondja Krisztus Urunk, hogy a hívek egyenlők lesznek a feltámadáskor az angyalokhoz. Ezzel azért és ekképpen vigasztalja szent Pál is itt a híveket, hogy noha itt ez világnak és az emberek előtt megholtak és gyalázatosok, de az Úr Krisztusnak megjelenésekor nemcsak Istennel, hanem mind ez világ előtt dicsőségesek lesznek. [19v (36):] Mely kimagyarázhatatlan és vég nélkül való bódog állapotban ha mi is részesek akarunk lenni, ne csak nyelvünkkel mondjuk, hogy a Krisztus feltámadott, se valami komédiajátszással mutogassuk az ő feltámadását, hanem mi is övéle egyetembe feltámadjunk, és a régi, ó embert minden ő cselekedetivel róllunk levessük, és az új embert, ki igazságban és szentségben teremtett az Istentől, felöltözzük. Mi támadjunk fel, ne mi támasszuk fel a Krisztust, mint a pápások, ne csak valami darab tőke bálvány hordozásában mutogassuk, hogy feltámadott a Krisztus, mint az Antikrisztus. Mert bizony ha meg nem újulunk életünkben, soha nekünk sem a Krisztus, sem az ő feltámadása nem használ. Valljuk meg tehát ez világot, vonjuk ki magukat a hűtötlenek közzül, gondolkodjunk és kívánczunk a mennyei és odafenn való dolgokról, hogy a Krisztusnak igaz tagai lévén az utolsó napon is öröme és vég nélkül való bódogságra támadhassunk fel. Ámen.

204. beszéd (K1)

[19v (36):] Concio CCIIII. Ex capite X. Actorum ver. 34. [Ap-Csel 10,34]:

Megnyitván Péter az ő száját, mondá: Én valóba és nyilvánással megtapasztaltam, hogy nem etc.

Pünkösd 2. nap¹

Miképpen a folyamnak vize attól tisztább, mentől közelebb vagyon az ő forrásához, azonképpen az üdvességnek tudománya attól igazb, mentől közelebb az ő eredetiségéhez. Tudjuk pedig azt, hogy az Úr Isten az ő emberi nemzethez való szeretetét soha bővebben és közönségesképpen ki nem öntötte és jelentette, mint a Krisztus Jézus és az ő apostoli által. Sohonnat azért igazban és világosban az üdvesség Urát meg nem¹ tanolhatjuk, mint ezeknek prédikálásiból és írásiból. És mivelhogy mi Ábrahámnak és Izraelnek nem természet szerint való fiai vagyunk, hanem külső születésünk szerint a pogánoktól származtunk, és ezt mondja szent Péter Act. 15. [Ap-Csel 15,7], hogy az Isten őtet választotta volt arra, hogy az ő szájából értsék meg a pogánok az evangéliumot. Illik főképpen az ő tanítását megértenünk és megtanolnunk, micsoda evangéliomot hirdetett a pogánoknak. [20r (37):] Legelső prédikációja pedig, mely volt a pogánokhoz, íratik meg szent Lukácstól ez mostani megmagyarázott igikben, mert noha azelőtt is eleget prédikált, de csak a zsidóknak. Ez pedig lón |:az ő:| prédikációja a pogánok közt.² Melyben az üdvességhezó tudománnak és az evangéliomnak rövid summáját befoglalja, és igaz értelmét megmagyarázza.

Ha azért mi is azon az egyenes úton akarunk járni, amellyet Péter apostol a pogánságból felvött népnek eleibe |:ád:| (mely kétség nélkül igaz és jó), szükség ez igiket ugyan szorgalmasan megvizsgálnunk, figyelmesen meghallgatnunk, és valóba megtanolnunk. Mert hogy ez nem valami játék és haszontalan dolog felől való beszélgetés, hanem örök emlékezetre és életünknek megmaradására való tudomány (kit nem szunnyadozva, hanem eleven lélekkel illik fogadnunk és hallanunk), még őmaga az evangélista is megjelenti beszédének kezdetében, mikor így szól [ApCsel 10,34]: *Megnyitván Péter az ő száját.* Mely beszédekkel felsekerenti az hallgatókat

Attentio.

¹ <ne> |:meg nem:| (tollhiba másoló által javítva)

² Ez pedig lón |:az ő:| prédikációja a pogánok közt (szócsere)

¹ Az eltérő kézírású jegyzet piros ceruzával aláhúzva.

és olvasókat, hogy felnyissák mind szemeket, s mind elméjüket. Mert hogy eszedbe vegyed ez szólásnak formájával [ApCsel 10,34], *Megnyitá száját*, él az Írás mikor valami fő és nagy dolgoknak megbeszélését akarja megjeleníteni. Mint Matt. 5. [Mt 5,2] az Isten parancsolatinak igaz értelmét meg akarja magyarázni Krisztus Urunk az apostoloknak, és sokféle drága intéseket tőn, azt írja az evangélista: És megnyitván az ő száját, tanítja vala. Azonképpen Dávid Psal. 77. [Zsolt 78,2]: *Megnyitván az én szájamat példabeszédekben, és régi, kezdetől fogván való dolgokat fejtegetek meg.* Idem alibi [Zsolt 78,4?]: *Uram, megnyitod az én ajakimat, és az én szám szólja a te dicsőséged.*³

Itt is azért mikor azt mondja [ApCsel 10,34] az evangélista, hogy Péter megnyitotta száját, ne úgy érts, hogy csak akkor kezdett volna szólni Corneliusnak és az ő házába gyűlt hallgatóknak. Mert amint ide feljebb meg vagyon írva [ApCsel 10,25]: *Mikor Péter odajuta, elsőbe megszólíttá Cornelium, ki előtte leborult vala.* Azután meg menté magát, hogy ő zsidó lévén a pogánok közé jött. Azután megkérde, miért hívták. Azért, igaz eleget szóllott vala azelőtt is, mégis azt mondja [ApCsel 10,34], *Megnyitá száját*, azaz külömb és fővebb dolgokról kezde szóllani, és ugyan másképpen kezde, más készüllettel foga a beszélgetéshez. Ez az, amit írnak a pogán bölcsek az ékesen szóló ember felől:

Ovid. 13. *Metamorph.*
Verg. 2. *Aen.*

*Expectatoque resoluti ora sono.**

*Inde thoro pater Aeneas sic orsus ab alto.**†*

No, azért mi is ez apostol prédikációját ne szunnyadozva, hanem figyelmes és eleven lélekkel hallgassuk, mert bizony itt nem álomról, nem valami fabuláról, hanem minden böcsületre méltó dolgokról vagyon szó [ApCsel 10,34]: *Bizonyal vagy valóba megtapasztaltam, hogy nem* etc. [20v (38):] Ez szent Péter prédikációjának két fő része vagyon. Mert 1. az Istennek közönséges kegyelmét, jókedvét és irgalmasságát az egész emberi nemzethez magasztalja. 2. Prédikál az Úr Jézus Krisztus felől, és megtanít, mit kelljen öfelölle hinnünk és vallanunk, hogy az örök életet elvehessük. De primo. [ApCsel 10,34–35] |:*Felnyitván Péter száját, mondá: Bizonyal megesmértem, hogy nem személyválogató az Isten, hanem minden nemzetségben, aki féli őtet, és igazságot cselekezik, kellemetes neki.*:]

Prima continetur his versibus 34 et 35. Kinek értelme ez: Immár nemcsak hiszem, hanem szemeimmel látom, hogy az Istennek irgalmassága mind ez széles világra, és minden nemzetségekre kiterjedett. Immár most értem, mit teszen a mi Mesterünknek amaz parancsolatja [Mk 16,15]: *Menjetek el mind ez széles világra, hirdessétek az evangéliumot minden* etc.

Ami pedig nézi ez igéket, vedd eszedbe, hogy itt az apostol felkiált, és ez szókat nem sűgva, nem lassan, hanem hangosan mondja. Ennek pedig oka elsőbe az öröm, másod a csudálkozás, harmad Istennek dicsíreti.⁴ Mert mikor vagy örömmünket, vagy csudálkozásunkat, vagy dicsírésünket akarjuk

* *Ov. Met. 13.126–127.*

** *VERG. Aen. 2.2.*

3 *a|:ja:|kimat* (tollhiba másoló által javítva)

4 *dicsíreti <csudálkozása>* (tollhiba másoló által javítva)

jelenteni, azt nem lágy és lassú beszéddel, hanem fenn és hangosan szoktuk mondani, cselekedni.

Örül pedig itt az apostol két dolgon. 1. Hogy amit azelőtt nem tudtunk, immár azt tudja és érti. 2. Örül az Isten országának kiterjedésén. Csudálkozik pedig azon, hogy immár a pogánoknak is szabad hirdetni az evangéliumot és az üdvösségnek tudományát. Dicsíri végezetre az Úr Istent, ki minden személyválogatás nélkül minden népeket szerez, és mindenképp kedvét mutatja.

De szálljunk közelebb ez igékhez [ApCsel 10,34]: *Valóba megtapasztaltam*. Mintha azt mondaná: Ezelőtt csak hallottam, csak olvastam és hittem, hogy az Isten nem személyválogató, amiképpen a próféták erről sok tanóbizonságot tesznek, de immár ugyan én magam is látom és megtapasztaltam. Vedd eszedbe pedig, hogy nem egyet teszen valamit elhinni és megismérni.⁵ Mert ez sokkal kedvesb és bizonyosb amannál. Mintha teneked egy hű barátod legyen, hiszed felőlle, hogy szükségednek idején melletted legyen. De mikor osztán a nyavalyába estél, és látod barátodnak hűségét, körülled való forgódását, akkor nemcsak hiszed, hanem megisméred és ugyan megtapasztalod. Akképpen itt is szent Péter etc. 2. Itt érts meg, micsoda a személyválogatás. Ez nem egyéb, hanem mikor valaki imhez nagyobb szeretettel vagy több jóval legyen külső tekintetért és haszonért, hogynem mint amahhoz. Igen jól megjegyezd pedig itt ezt, amit mondok: Külső tekintetért és külső haszonért. [21r (39):] Mert ha ki valakit a belső jókért, úgymint jámborságért, tudományért vagy vér szerint való atyafiúságért⁶ inkább szeret másnál, ez nem személyválogatás. De ha valaki azért teszen jobb törvényt ennek, hogy kazdagb, fővebb nemzet, és reméli, hogy ezért neki vagy haszna vagy böcsületi legyen, ez bezzeg személyválogatás. És ez mind az Istennél utálatban legyen, s mind az emberektől, főképpen a törvénytevőktől szükség távol lenni, amint gyakorta az Úr Isten és Jozafát parancsolja.

Harmadszor, érts meg, honnat esméri szent Péter, hogy az Isten nem személyválogató. Ezt immár gyakorta hallottad, hogy a Krisztus eljövetele előtt csak az zsidók valának Isten népei. És ezért Krisztus Urunk életében ugyan megtiltá az apostolokat, hogy a pogánok közzé ne menjenek, ott ne prédikáljanak. Sőt, mikor mennybe ment volna is, és az apostolokra a Szentlelket kiöntötte volna, még akkor sem mernek vala a pogánok közt prédikállani, amint ezen szent Lukács Act. 11. v. 19. [ApCsel 11,19] írja, hogy csak a zsidóknak hirdették az evangéliumot.

De mikor szent Péter Joppe városába volna, megmutatá az Isten neki látásban, hogy immár a pogánokat is kegyelmébe fogadta, és őtet küldé Corneliushoz, ki pogán vala, hogy prédikállaná neki az evangéliumot. Azért mondja ennekokáért, hogy ő ebből megismérte, hogy az Isten nem

⁵ A kéziratban egy szó tintafolt miatt olvashatatlan.

⁶ *atyafiúságért* (szótagismétlés)

személyválogató, hanem minden embereket, mind zsidót, s mind pogánt egyaránt szeret, kit ezzel mutat meg, hogy mindeneknek, mind pogánnak, s mind zsidónak egyaránt hirdetteti az evangéliumot, és ajánlja az ő kegyelmességét és az örök életet. Noha pedig ebben semmi választás nincs, és a tanító mind zsidónak, pogánnak, magyarnak, töröknek, cigánnak etc. egyaránt szabadon prédikálhatja az evangéliumot, és mindenféle nemzetből [:való:] hallgathatja, értheti és tanulhatja az üdvességnek tudományát, de azért nem minden mindjárt részes leszen az Istennek jókedvében, hanem aki az elvött és megértett tudománt követi, és ahhoz szabja életét. Mellyet szent Péter imez igékkel magyaráz meg [ApCsel 10,35]: *Minden nemzetségben aki féli őtet, és igazságot cselekedik, kedves őnálá.* Mely igikben vedd eszedbe, hogy szent Péter az Isten előtt való kedvességet nem helyezteti az uraságban, kazdagságban, szépségben, fő és nagy nemből valóságban, sem a tudományban, bölcsességben, ékesen szólásban etc., hanem az Istennek félelmében és az igazságnak cselekedetiben. [21V (40):] Tehát aki Isten előtt kedves akar lenni, ezekben gyakorolja magát.

Másodsor, ugyanitt azt vedd eszedbe, mely igen röviden és igen bölcsen szent Péter ez két dologban foglalja be az Isten fiainak és hű keresztyén embernek tisztit: 1. Hogy az Istent félje. 2. Hogy igazságot cselekedjék. Mert ugyanis nem kívántatik több ez kettőnél az üdvességre. Az Istennek félelme az ő igaz esméretit és szeretetit, azaz az 1. táblát, az 1. táblán való 4 parancsolatot [:foglalja be:]. Ez pedig a fő és legnagyobb. Erre kell mindennek fővebb gondjának lenni. Ezért mondatik az Úrnak félelme a bölcsességnek eredetinek. 2. Kívántatik az Isten kedvében lenni akaró embertől, hogy igazságot cselekedjék. Mely mondással minden jó és dicsíretes dolgok befoglaltatnak. Mert még a pogán bölcsek ítéleti szerint is az igazság minden jóságokat (virtust) befoglal.* Azért ezen értetik a 2. tábla, azaz a hat utolsó parancsolatok, kit másutt Krisztus Urunk ezzel foglal be [Mk 12,31]: *Szeressed felebarátodat, mint tennenmagadat.* Valaki azért ez két parancsolatot megtartja, életében követi, azt mondja itt szent Péter, hogy az akármicsodaféle nemzetből való legyen, akár oláh, akár tót, s akár lengyel etc., de kedves etc.

Ez a szent Péter prédikációjának 1. része, melyben, amint meghallád, imez két fő tanóságunk vagon. 1. Hogy a zsidóknak privilégiuma elromlott, és az ő kérkedségek régen elmaradt, amellyel azelőtt dicsekednek vala, és most is kérkednek, hogy csak ők az Istennek népei, és a több nemzetségek mind pogánok, fertelmesek etc. Mert ím, hallod, mit mond az apostol, hogy az Úrnál nincs semmi személyválogatás, hanem közönségesképpen minden nemzetségekre kinyújtotta az ő kegyelmességét, és az evangéliomnak, az üdvességhezó tudománnak hirdetését. Kiről Ő Szent Felségének illik hálaát adnunk, és az apostollal együtt ezen örülnünk, és az ő kazdag kegyességét és irgalmasságát csudálnunk és böcsülnünk.

Iusticia omnes virtutes comprehendit. Hinc versus: Iusticia in sese virtutes continet omnes.*

* HIER.

2. fő tanóságunk innét ez: Hogy az üdvességhez nem elég, hogy hallgassuk az evangéliumot, tartsuk az üdvesség utát, bölcsek legyünk, jó hütünk és vallásunk legyen, hanem hogy isteni félelem és igazságcselekedés legyen bennünk, mert így lehetünk Istenünknel kedvességben.

De secundo.

[22r (41):] [ApCsel 10,36]: *Amely igít küldött az Isten az Izrael fiainak* etc. Mondá, hogy ez igikben szól és tanít szent Péter arról, mit kelljen az Úr Jézus Krisztus felől hinnünk és vallanunk. De minekelőtte ez igiknek magyarázatjára szállanánk, szükség itt egy kérdést megfejtünk. Mert Krisztus Urunk Jo. 17. [Jn 17,3] azt mondja, hogy az örök élet ebben áll, hogy megismerjük az ő Atyját csak egyedül egy igaz Istennek lenni, és a Jézust, kit elküldött, Krisztusnak lenni. Holott nyilván mondja, hogy az örök életre nemcsak a Krisztusnak, hanem az Istennek esmérati is szükséges. Mi dollog tehát, hogy Péter apostol meg akarván Corneliust és az ő házanépét az üdvesség utára tanítani, csak a Krisztusról szól? Az egy Istenről való tudomány felől pedig csak egy emlékezetet sem teszen?

Hogy ennek okát megérthessed, vedd eszedbe: Igaz az és megáll, hogy az örök életnek megismerésére mind a két dolog szükséges a Krisztus mondása szerint, mind az Atya Istennek, s mind a Krisztusnak esmérati, és annál kül senki nem üdvezülhet. De itt azt vedd eszedbe, hogy a tanítottak szükség eszesnek lenni, és abban főképpen fáradni és munkálkodni, ami homályosb. Ami világos, és nyilván vagyon, arról nem illik sokat szólni.

Mondom azért, hogy az apostolok, ahol és akik közt szükség volt, mind az egy igaz Istennek, s mind a Krisztusnak igaz esmératiról szólottak és tanítottak, de ahol ez kettőnek csak az egyike volt homályos, ott csak arról szóltak. Mint a pusztá, sütt [a. m. igazi] pogánok között sem az egy Istennek, sem a Krisztusnak nem vala esmérate, amint mondja szent Pál ad. Eph. 2. [Ef 2,12]. Azért mikor legelsőbe az apostolok efféle pogánok közt prédikáltak, mind a kettő felől szólottak. De mivelhogy az egy Istennek esmérati előljáró, és ez a fő fundamentum az üdvesség dolgában, addig egyet sem szóltak a Krisztus felől, mígnem az egy Istennek esmératire őket megtanították. Példa Act. 14. [ApCsel 14], mikor Pál és Barnabás Lisztra városban egy sánta embert megjógyítottak volna, és ezért a népek nekik áldozni akarnának, Pált Mercuriusnak, Barnabást Jupiternek neveztek volna, prédikállanak az apostolok előttök, és legelsőbe őket az egy, mennynek, földnek teremtőjére igazíták, és arra oktaták őket. A Krisztus felől akkor ingyen sem emlékezének, mert amaz vala a fő és előljáró.⁷

[22v (42):] Hasonlóképpen Pál, mikor Athénásban prédikállá, mely város rakva vala bálványimádással, legelsőbe az egy Isten felől informálá őket, Act. 17. [ApCsel 17,23], akit úgy mond: *Tudatlanul tiszteltek, azt hirdetem*. És mikor az Isten felől megtanította volna őket, osztán prédikállásának a vé-

Et 1. Jo. 5. Luc. 2do., ver. ult. [1Ján 5,1; Lk 2,11; Lk 24,26] credere Jesum esse Christum

⁷ Utalás a 211. beszédre.

gében csak homályosan szólla a Krisztus felől is [ApCsel 17,30–31]: *Minden megtérjen, úgymond, mert egy napot végezett, melyen megítéli* etc.

Így cselekesznek vala azért az apostolok a sütt pogánok közt. De mikor a zsidóknak prédikállottak, és azoknak, akik az egy igaz Istennek esméretiben részesek voltak, akkor nem szóltanak az Isten felől, hanem főképpen tanítottak csak a Krisztus felől. Mellyet könnyű annak, aki az Újtestamentumot ítélettel olvassa, eszébe venni. Mert 1. Krisztus Urunk is az ő prédikállásában nem disputált az első tábla felől a zsidókkal, és azzal őket nem kárhoztatta, hogy bálványimádók volnának, nem egy Istent vallanának, hanem sokat, mert ebben elég tudósok valának a zsidók. Sőt, az Isten törvényéből ha mire kérlette őket, igazán megfelelték. Hanem csak ez két dologban volt fő vetélkedése velük: 1. Hogy nem jámborok valának, az Isten parancsolatit nem cselekeszik vala, azért inti őket penitenciára, és kárhoztatá erkölcsöket. 2. Hogy őtet nem esmérik vala Messiásnak lenni. Ez volt minden vetélkedésnek és prédikállásának vége és summája.

*Ide való, amaz is:
Quicquid dixerint
in cathedra sedentes
pharisei etc.*

Azonképpen |az apostolok is:⁸ Krisztus Urunk mennybemenetele után valamikor a zsidóknak prédikállottak, de főképpen csak a Krisztusról prédikállottak, annak esméretire és vallására intették őket, az egy igaz Isten esméreti felől pedig velük nem disputáltak, mert az Istent megtanolták és esmérik vala Mózes és a próféták írásából. Ez hogy igaz legyen, lásd meg az apostoloknak minden concióit a Szentlélek eljövele után a zsidókhoz, mellyeket ez könyben [a. m. könyvben] megírt szent Lukács. Külömben nem találod. Mert ugyanis a zsidók a Krisztus felől való esméretben voltak vakok és tudatlanok.

Ezeket immár így megértvén tudjad, hogy noha Cornelius nemzetsége szerint pogán vala, de azért nem vala oly sütt paraszt pogán, mint a többi, hanem a zsidóktól az egy igaz Istennek esméretit megtanolta vala, miképpen ez megtetszik a szent Lukács írásából ide feljebb, mert azt mondá ezen caputnak elein [ApCsel 10,2], hogy ez a Cornelius szent és istenfélő vala minden háza népével. És hogy ezt a zsidóktól tanolta volt, megtetszik az ő szolgálai beszédekből, kik így szólnak Péternek [ApCsel 10,22]: [23r (43):] *A Cornelius százados igaz és istenfélő ember (kiről bizonyosság lehet az egész zsidó nép) küldött minket tehozzád.* Tehát ez a Cornelius esméri vala az igaz Istent, és ez mellett jámbor is vala, azért semmi héjával nem vala, hanem csak hogy Krisztust nem esméri vala. Tudván azért szent Péter, hogy ez Cornelius mind az Istent esméri, s mind jámbor életű, azokról nem ítéli, hogy szükséges volna szóllani, hanem ami nélkül |:szűkölködik:| vala, és ami hátra vala az ő üdvességére (tudniillik a Krisztusnak igaz esméreti), csak arról szólla, és afelől taníttá őtet.

Phil. Ez azért az oka, hogy ez prédikációban csak a Krisztus személyéről szól és prédikál az apostol. Adde exemplum Aethiopsis, quem similiter docuit. Honnat mi megtanolhatjuk, ez eszes prédikátornak micsoda rendet és mó-

⁸ A sorközi beszúrás megismételve a margón is.

dot kell tartani a tanításban, hogy ami legszükségesebb, és amiben tudatlanb a hallgató, arról szóljon gyakrabban és szorgalmasabban. És ugyaninnét azt is megérthed, hogy az igaz religiónak kezdete és fő fundamentuma az egy igaz Istennek esmérési, és akik ezt nem értik, legelsőbe arról kell őket informálni. Azért ha ki most a pápásokat akarná tanítani, mivelhogy ők minden kétség nélkül bálványimádók, sokisten-tisztelők, legelsőbe arra kellene őket tanítani, ki legyen az egy igaz Isten. Mellyet mikor megtanolnának, úgy kellene osztán a Krisztus felől vélek szólni. Mert valameddig az egy Istent igazán meg nem esméri, és el nem hiszik, hogy az igaz Isten csak a Krisztusnak Szent Atyja, csak hejába és haszontalanul tanítják őket a Krisztusunkra. Valameddig fát, követ imádnak, mint a régi pogánok, valameddig sokszemélyű és nem tudom, micsoda csigabiga [a. m. szedett-vedett] Istent vallanak, soha addig, ki legyen a Krisztus, meg nem esmérhetik. Sőt, ugyan nem méltók, hogy addig nekik a Krisztus és az evangéliom hirdettessék. Tanolják meg előbb, ki legyen az egy igaz Isten, és azután érthetik meg a hűtnek ágait.

Ezekből immár érthed, miért tanítja szent Péter Corneliust csak a Krisztus felől, mert azelőtt megtanolta volt, ki legyen az igaz Isten. Mond azért [ApCsel 10,36]: *Amely igít küldé az Isten az Izrael etc.*

Hogy ez következő igiket megérthesd, vedd eszedbe, hogy az apostol két dolgot ír és prédikál itt a Krisztus felől. 1. Beszélé meg az ő életének históriáját és folyását. 2. Böcsülletes és méltóságos állapotját. És mivelhogy a Jézus Krisztus életének mind elei, s mind közepi, s mind vége volt, mint egyéb dolgoknak is, mindenik cikkelyéről szól rövideden.

[23v (44):] A Jézus életének eleiről így szól [ApCsel 10,36–38]: *Amely igít etc. usque ad verba unxit eum Deus Spiritu Sancto et virtute.* Mely igikben vedd eszedbe, hogy az apostol a Krisztus életének eleit magyarázza meg így, hogy az Isten küldte az izraelitákhoz békesség hirdetni, és kezdte ezt hirdetni Galileában, a János keresztsége után, amikor őtet az Isten Szentlélekkel felkente. Mely igikben noha sok egyéb szép dolgokról is emlékezhetünk és tanulhatunk, de főképpen arról illik szölnanunk, mi az oka, hogy a Krisztus életének eleit mondja lenni az apostol azt az üdőt, mikor Baptista János megkeresztelte, holott akkor immár 30 esztendő volt, és azután csak 3 vagy negyedfél esztendőt élt. Ennek az oka ez, hogy noha nem árt, sőt kedves az embereknél az Úr Krisztus fogontatásának, születésének és gyermekségének állapotjának értése, de ez a mi üdvességünkre nemigen szükséges. És ez az oka, hogy a Szentírásban sok fő embereknek és Istennek kedves szolgálóinak születése és gyermekége felől semmit nem írtak, mint Ábrahámnak, Dávidnak, Melkizedeknek etc., hanem csak mikor Isten őket elővötte, és általok sok nagy és fő dolgokat véghez vitt, akkor osztán és azokban nagyon emlékezet felőlők.

És innét nagyon, hogy Krisztus Urunk fogontatását és születését is nem mindenik evangélista írta meg, mert arról sem szent Márk, sem szent János nem írt semmit. Mert noha az Isten megfogontatásakor, vagy amint szent Péter szól, ez világnak kezdete előtt rendelte volt a Jézust arra, hogy Messias

[ApCsel 10,36–38] Küldött az Isten az Izrael fiainak békességet, hirdetvén a Jézus Krisztus által, ez mindeneknek ura. Tü tudjátok, hogy igaz lön egész Júdeában, mert elkezdvén Galileától fogva a keresztség után, mellyet János prédikállott, a názáreti Jézust, miképpen kente meg őtet az Isten Szentlélekkel és erővel.

legyen, de azért valóba akkor tevő azzá, mikor a keresztség után a Szentlelket galamb képébe reá bocsátotta. És mivelhogy azután forgolódik az üdvesség utának megmutogatásában, ezért az evangélisták és apostolok innét kezdik a Krisztus életét megírni, mintha az előbbi élete nem nézne mireánk.

Nyilván szent Márk azt írja, hogy az Jézus Krisztus evangéliomának kezdete az, mikor a próféták mondása szerint szent János a pusztában kiáltani és taníttani kezd. Azonképpen szent János is azon kezdé el az ő evangéliomát. Sőt, az első levelében is így szól, hogy ő azt hirdeti, ami kezdettől fogva volt. És mindjárt megmondja, megmagyarázza, micsoda kezdet az [1Ján 1,1]: *Amit, úgymond, hallottunk, láttunk és kezeinkkel megtapogattunk, az életnek igéjét.* De bizonyára szent János nem tapogatta a Krisztust elébb, hanem mikor a halászatról őtet elhívá, és tanítványává tevő. Ez pedig lón Krisztus Urunknak keresztsége után. Mégis azt mondja, hogy azt hirdeti, amit kezdettől fogva megtapogatott. [24r (45):] Azonképpen Krisztus Urunk is azt mondja az apostoloknak [Jn 15,27]: *Tü, úgymond, kezdettől fogva énvelem vadatok.* Micsoda kezdet az? Bizony, az ő prédikálásának eleji. Azonképpen, mikor Júdás helyébe mást akarnak választani, azt mondá szent Péter [ApCsel 1,21–22], hogy *szükség egynek velünk lenni, ki jelen volt az üdőtől fogva, amitől fogva ki- s bejárta köztünk a Jézus, elkezdvén Baptista Jánosnak keresztségétől fogva.* És ezen könyvek [a. m. könyvnek] elein [ApCsel 1,1] azt írja szent Lukács, hogy ő megírta, amiket kezdett cselekedni és taníttani a Jézus etc.

Kezdet

Mely és efféle több sok mondásokból megtetszik, hogy az Írásban gyakorlata a kezdetnek igije mikor a Krisztusról mondatik, vetetik az ő taníttásának eleiről, mikor 30 esztendő korába prédikálni kezd. Honnat út nyitattik minekünk a szent János amaz mondásának igazán való értésére, kiben a háromságosok minden ő tudományokat fundálják [Jn 1,1]: *Kezdetben vala az ige.* Mert szinte itt is szent Péter azonformán szól: Említi az igit, a λόγος,⁹ említi a kezdetet is, és azt mondja, hogy azt a λόγος küldte az Isten az Izrael fiainak, aki kezdetett Galileában a János keresztsége után.

De a szent János írásáról szóljunk más üdőben Isten segítségéből.¹⁰ Itt most csak azt tanold meg, hogy aki a Krisztus életének históriáját hasznoson akarja érteni, elég, ha ott kezdé el, mikor megkeresztelkedett és Szentlélekkel felkenetett. Amiképpen itt is szent Péter azt mondja a Krisztus élete eleinek.

2. Ugyanitt eszedbe vehedd, mely igen megválasztja az apostol a Krisztust az Istentől. Azt mondja, hogy az Isten küldte az Izrael fiainak. Azt mondja, hogy az Isten kente fel Szentlélekkel és hatalommal. Ugyanezent bizonyítja az apostol Haeb. 1. [Zsid 1,9], mikor ama Dávidnál való próféciát

⁹ A kéziratban szereplő alak: λογος.

¹⁰ Bár nem ismerünk olyan további Enyedi-beszédet, melyben a Jn 1,1-et magyarázná, az *Explicationes*ben hosszan tárgyalja a bibliai verset. Ld. *Explicationes*, 1598, 137–142; *Explicationes*, 1619, 258–264.

a Krisztusra magyarázza: *Annakokáért felkent téged az Isten, a te Istened vigasságnak olajával* etc. Bizony, aki küldetik, aki felkenetik, akinek hatalom adatik, akinek Istene vagyon, nem egy és nem azon [a. m. azonos] Isten azzal, akitől ezeket vötte, nincs az Istennek Istene, és akinek Istene vagyon, bizony kisebb az ő Istenénél. De erről másszor.

Harmadszor, ahol így szól [ApCsel 10,36], *Küldte az Isten az Izrael fiainak az ígít*, az ígín akár értsük Krisztust, s akár az evangéliumot, megáll az apostol beszéde. Mert nyilván vagyon, hogy elsőbe és főképpen az Isten a Messiást küldte a zsidóknak. Azért mondá szent János [Jn 1,11]: *Az övéi közé jöve*. [24v (46):] Zakariás [Zak 2,14]: *Örülj, Sionnak leánya, mert neked, vagy tehozzád jó a király* etc. És ezen szent Péter az ő legelső prédikációjában Jeruzsálemben a zsidóknak mondá [ApCsel 2,39]: *Nektek és a tü fiaitoknak tetetett ez ígíret*. Szent Pál is Antiókhiaiban Act. 13. [ApCsel 13,26]: *Atyámfiak, Ábrahámnak magvai, és kik féltetek az Istent, nektek, hozzátok küldetett ez üdvességnek ígje* etc. De mivelhogy nem akarák az övéi venni, és amiképpen Pál apostol szól [ApCsel 13,46]: *Nektek kell vala elősszer az Isten ígijét hirdetni, de megvetétek, és méltatlanoknak ítéletek magatokat az örök életre*. És mivelhogy Ábrahámnak nemcsak testi fiai, hanem lelkiek is vadnak, ez Istennek ígje (mellyen akár a Krisztust, s akár az evangéliomot érts) adatott és küldetett nekünk is, kik a pogánságból Isten népeivé lettünk.

Hogy pedig így szól az apostol [ApCsel 10,36], *Hirdetvén békességet a Jézus Krisztus által*, itt megjelenti, mi volt fő célja a Krisztus tanításának, hogy tudniillik az embereket az Istennél megbékéltesse.

Ezért éneklük vala az angyalok a Krisztus születésekor [Lk 2,14]: *Ez földön békesség az embereknek*. Mert akkor mind ez világ elszakadt vala az Istentől, és az Isten minden emberekre haragszik vala. Mert a pogánok bálványimádók valának, sem az igaz Istent, sem az parancsolatit nem esmérük vala, Isten nélkül valók és Istennek ellenségi valának. A zsidók pedig feslett erkölcsűek, hamissak, fertelmes életűek valának, és ezért az Istennél utálatosok. De az Úr Krisztus által a pogánoknak világosságot gyújta, a vakokat megvilágosította, az zsidókat penitenciára inté, és mind a két rendbelieknek az ő előbbi gonoszságokat és bűnöket megengedé, és így mind ez világgal a Krisztusban megbékéllék, amint igen szépen írja szent Pál 2. Cor. 5. [2Kor 5,19–20]: *Az Isten vala a Krisztusban, megbékéltetvén őmagával ez világot, fel nem tudván a bűnöket, és ez megbékéltetésnek ígijét belénk helyhezette. Azért a Krisztus képében mi vagyunk követek, és az Isten miáltalunk int tőtöket. Esedezünk a Krisztusért, békéljete meg az Istennel*.

Fogjon mirajtunk is ez apostol intése vagy könyörgése, vegyük jókedvvel az Úr Krisztusnak és az ő szolgálainak követségét, békéljünk meg az Istennel. Úgy leszen, hogy az Úr Krisztus minékünk használjon. Mert bizony ha meg nem jámborodunk, akár mint higgyünk a Krisztusban, akár mint biztassuk magunkat, hogy a Krisztus által üdvességet nyerhetünk, bizony, minden remenségünk és bizodalunk hejábavaló.

Sequentia explicare propter morbum supervenientem non licuit, sed eorum dispositio haec est.

[25r (47):] Sequentia explicare non licuit propter morbum supervenientem, sed eorum dispositio haec est.

*Math. 4. Jo. 3. v. 2. 2.
Cor. 5.[?] v. 19. Jo. 4. v.
12. et 16. v. 72. Jo. 5. v.
19. et 7. v. 16. et 12. v.
44. et 14. v. 10. 24. 31. et
9. v. 24.*

Media pars vitae Christi describitur illis verbis [ApCsel 10,38–39]: *Qui pertransi[v]it[!] benefaciendo et sanando omnes oppressos a Diabolo, quoniam Deus erat cum illo, et nos testes sumus omnium quae fecit in regione Judeorum et Jerusalem.*

In his tria sunt consideranda et tractanda: 1. Opera Christi. 2. Operum Autor, nimirum Deus Pater. Ubi adducantur testimonia, quibus et ipse Christus, et sacri scriptores testantur Christum omnia patris virtute fecisse. 3. Haec non esse dubia aut falsa, quia apostoli de his tanquam oculati testes testari possunt. Sed non ab homine accipit Christus testimonium. 1. Jo. 1. [1Ján 1].

Tertia et ultima pars vitae Christi significatur illis verbis [ApCsel 10,39]: *Quem occiderunt suspendentes in ligno.* Porro hanc vitae Christi historiam potuerat Cornelius et eius domestici, etiam communi rumore audivisse et cognovisse, unde apostolus dicit eos haec scire. At illa, quae nesciebant et de quibus informandi erant, in secunda parte Concionis suae enarrat, nimirum quae consecuta sunt mortem Christi et in quantam dignitatem evector sit, quam excellens et nobilis sit haec persona.

Incipit autem haec pars ab illis verbis [ApCsel 10,40]: *Hunc Deus suscitavit tertia die.* Et durat usque ad finem Concionis. Tria autem praecipue Christi Epitheta, in quibus eius dignitas, excellentia et gloria continetur, explicat. Primum, quod non computruerit cum reliquis hominibus in sepulchro, sed tertia die resurrexerit. Ubi duo praecipue notanda. 1. Christum non sua vi, sed a Deo Patre esse excitatum, ubi commemorantur hac de re testimonia Apostolorum. Et explicentur illa dicta Jo. 2.[!] [Ám 9,11–12; ApCsel 15,16?]: *Ego reaedificabo* etc. Et Joh. 10. [Jn 10,18]: *Potestatem habeo deponendi animam.* Et quod Christus resurrexisse dicatur. Quod videretur significare sua vi illum resurrexisse. Sed falsum hoc esse patet, non etiam de hominibus aliis ita loquitur scriptura. Quere Matth. 27. v. 52. [Mt 27,52], 1. Cor. 8. [1Kor 8] etc.

*Vide contionem 86.
super cap. ad Rom. 8. in
3. triacas.¹*

*Vide contionem 145
super cap. 1. Rom. in 5.
Triacas.²*

2. Notetur hac resurrectione Christi excellentiam significari, nam per eam declaratus est esse filius Dei. Rom. 1. [Róm 1].

3. Explicetur, cur Christus non omnibus hominibus, sed solis Apostolis redivivus apparuerit. #

*# Responsio: 1. Quia Judei
increduli ad[?] Christi
manifestationem +.*

Secunda Christi dignitas, quod constitutus sit Judex vivorum et mortuorum, unde eius inaequalitas cum patre, patet. Haec eadem Christus ipse fatetur, Joh. 5. v. 22. [Jn 5,22], Paulus Act. 17. [ApCsel 17]. Explicetur etc.

+ Intelligere non erant digni, cum ipsum tam plagitiose necavissent et Dei consilium evertissent. 2. Nec gentibus apparuit, quia adhuc cum illis nihil habebat commune, sed ad solos Judeos erat missus. [25v (48):]

¹ Utalás a 3. triacas 86. beszédére.

² Utalás az 5. triacas elvezett 145. beszédére

Explicetur etiam, qui sint vivi et mortui iudicandi. 1. Tess. 4. v. 25. [1Thessz 4,25], Eph. 2. [Ef 2].

Tertia Christi dignitas, quae remissio peccatorum detur credentibus in nomen eius. Quod, quod sit, excutiatur. Et simul illud adducatur [Jn 12,44]: *Luc. 24. v. 47.* *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* Huc usque.

*Quia ad prophetas provocat Petrus, et si haberet donum Spiritus Sancti, nec errabat in his que dicebat. Docemur ut et nos nostra ex sacris confirmemus, errare enim possumus, et errant saepe maximi doctores: Ideoque ad scripturam omnia sunt revocanda. Qui mos si in Ecclesia fuisset servatus, non tantus esset traditionum cumulus, et nugarum, quae omnia lucem scripturae ferre non possunt. Hinc est factum quoque ut Biblia passim sint ad tenebras et blattas relegata, recitata sit populo solum legenda sanctorum, et ceremoniae hominum, ne scripturae sacrae perspicuitas cognita, has nugae redargueret, quod jam fit Dei beneficio restitutis fontibus sacris. B. Aretius**

* ARETIUS Commentarii, 55. (Commentarii in Acta Apostolorum Caput X.)

205. beszéd (K1)

[26r (49):] Concio CCV. Joannis capite XIII. ver. 23. [Jn 14,23]:

*In die Pentecost[es] vel
secunda vel tertia die.*

Felele Jézus és mondá: Ha ki szeret engemet, az én beszédemet megtartja, az én Atyám is etc.

Miképpen az atyák és jó gondviselők egyébkor is, de főképpen haláloknak előtte szokták inteni és tanítani az ő magzatjokat és alattok valókat, mint Jákob pátriárkának, Mózesnek és Tóbiásnak példái mutatják, azonképpen Krisztus Urunk is noha mindenkor az ő tanítványit oktatta, de főképpen halálának előtte, tudván azt, hogy tőlök nem sok üdő múltván elválnék, sok rendbeli és hosszú intésekkel taníttá és vigasztalá, kiket főképpen szent János írt meg, és ez mostan előszámlált igik is azok közzül valók. Mellyekben őket az ő halála és mennybemenetele után való magokviselésére tanítja, és reájok következő állapotot megjelenti.

Loci.

Vagyon pedig ez meghallott igiknek három fő része.

1. Mert az ő egyik tanítványának tudakozására és kérdésére teszen választ.
2. Az apostoloknak ígíretet teszen, melyben az ő jövődő állapotjokat megmagyarázza.
3. Az ő halála és tőlök való távozása felől őket vigasztalja.

De primo loco.

Mond azért az evangélista [Jn 14,23]: *Felele Jézus és mondá neki etc.* Hogy ezeket jobban megérthessük, szükség ezelőtt való igikre tekintenünk, ahol azt írja szent János, hogy mikor Krisztus Urunk azt mondta volna az apostoloknak, hogy őtet ez világ nem látja, de ők meglátják, és hogy megjelenti magát nekik, erre mondá egyik tanítványa, Júdás nevű, nem az áru-ló Iskáriótes, hanem a másik, ki Jakabnak atyjafia vala, és akinek írása is vagyon [Jn 14,22]: *Uram, mi dolog, hogy minekünk jelented meg magadat, és nem ez viágnak?* Mintha ezt mondaná: Mi immár téged jól esmérünk, tudjuk és hisszük, hogy te vagy az igaz Messiás, mi szükség azért nekünk magadat megjelentened? Inkább mutatád ez világnak magad, ki téged nem esmér.

Hasonlóképpen szólának Jézusnak az ő atyjafiai is, Joh. 7. [Jn 7,3–4], mikor Galileában azt mondák neki: *Eriggy innét Júdeába, hogy lássák a te tanítványid* [26v (50):] *cselekedetidet, mert senki nem cselekedik alattomba, aki meg akar híresedni. Ha ilyen dolgokat cselekszel, mutasd meg magad ez világnak!* Krisztus Urunk azért ezekre választ tőn ugyanott [Jn 7,6–8] az ő

atyjafainak. Itt pedig felel a Júdás kérdésére. Mondá azért neki [Jn 14,23]: *Ha ki engemet szeret* etc.¹ Mintha azt mondaná: Júda, azon tudakozol-e, miért akarom magamat tünektek, nem ez világnak megmutatni? Ennek oka ez, mert én azokkal akarom magamat megesmértetni, azoknak jeleném meg, akik engemet szeretnek. De ez világ nem szeret engem. Hogy pedig nem szeret, innét tetszik meg, mert az én beszédemet² meg nem tartja. Aki pedig engemet szeret, megtartja az az én beszédemet. Azért nem akarom ez világnak magamat megjelenteni. Ez rövid summája és értelme Krisztus Urunk feleletinek, és a meghallott ígéeknek ez első része. Honnat lássuk meg, micsoda tanóságokat vehetünk.

1. Annakokáért innét megtanolhatjuk, minemű legyen az igaz szeretet, és honnat esmérhetni azt meg. Bizony, nem áll az a nagy, szép[?] szóban és nyelvvel való maga-ajánlásban, hanem a cselekedetben. Hallád, mit mond Krisztus Urunk [Jn 14,23]: *Aki engemet szeret, az az én beszédemet, parancsolatomat, hagyásomat, intésemet megtartja, megőrizi, cselekedettel beteljesíti.* Ezért mondá szent János is 1. Epist. 3. [1Ján 3,18]: *Szerelmesim, ne szeressük egymást beszéddel, se nyelvvel, hanem cselekedettel és igazsággal.* Et cap. 2. [1Ján 2,4–5]: *Aki azt mondja, hogy az Istent esméri, de az ő parancsolatit meg nem tartja, hazug az, és nincs igazság abban. Aki pedig az ő beszédét megtartja, ebben tökéletes az Istennel szereteti.* Ezért panaszkodik az Úr Isten a hipokriták felől [Ézs 29,13; Mt 15,8]: *Ez a nép csak szájjal tisztel engemet, és ajakkal közelget hozzám, de az ő szívök távol vagyton töllem.* Azonképpen Krisztus Urunk is, Luc. 6. [Lk 6,46]: *Mire mondotok engemet uratoknak? Azt mondjátok, Uram, Uram, az én parancsolatimat pedig meg nem cselekeditek.* És az Isten is Mal. 1. [Mal 1,6]: *Ha Atya vagyok én, hol az én tisztességem? Ha Úr vagyok, hol az éntöllem való félelem?* Annakokáért nem elég nyelvvel vallanunk, hogy szeretjük az Istent, a Krisztust, hanem cselekedettel mutassuk és bizonyítsuk meg, amit mondunk. Ezért mondja Jakab apostol is [Jak 2,18]: *Mutasd meg a te hütödöt cselekedet nélkül, én is megmutatom neked cselekedetemmel az én hütömet.* Ez tehát az igaz szeretetnek bélyege és bizonyysága.

2. Ezen ígéből megtanolhatjuk, minemű hasznai és jutalmi legyenek az igaz isteni szeretetnek. Mond [Jn 14,23]: *Az én Atyám is szereti őtet, ahhoz megyünk, és nálla maradunk.* Két gyümölcsét jelenti Krisztus Urunk itt az igaz isteni szeretetnek: [27r (51):] 1. Hogy az Isten is viszontag szereti azt, aki őtet szereti. Az Úr nem negédes [a. m. öntelt], nem személyválogató, mint ez világi emberek. Mert gyakorta vagyton, hogy valaki szeret mást, de amaz kevély, finnyás, és nem szereti viszont imezt, hanem megutálja. Nem ilyen az Isten, hanem valaki őhöz á folyamik, de mindent befogad és szeret. Oh, mi lehet pedig drágább kincs és kedvesb dolog, mint akit Isten sze-

¹ *Ha ki engemet szeret* <engemet> (szóismétlés a másoló által javítva)

² *mert az én beszédemet* <mert az én beszédemet> (szóismétlés másoló által javítva)

ret? Azt mondá Dávid Psal. 117. [Zsolt 118,6]: *Az Úr az én segedelmem, nem gondolok véle, mit cselekszik énvelem a halandó ember.* Szent Pál mondá [Róm 8,31]: *Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk etc.* Második jutalmát az Istennek szeretetinek jelenti, mikor így szól [Jn 14,23]: *Őhozzája megyünk, és nálla lakunk.* Nemcsak szereti az Isten az ötet szeretőket, hanem ugyan lakóhelye és szállása |:vagyon:| azokban. Ez pedig az ő kibeszélhetetlen kegyessége, hogy nemcsak szeretni hagyja magát, hanem mennyek, föld Ura lévén, ki mindeneket betölt, az halandó embert templomává teszi, amint szent Pál szól 2. Cor. 6. [2Kor 6,16]: *Tü az élő Istennek templomi vagytok.* És még ő maga megyen hozzája, odaköltözik, ott lakik, amint itt szól Krisztus Urunk. Ő, bezzeg boldog az, akinek ilyen vendége, ilyen lakója, ilyen szállója vagy.

A régi szent pátriárkák felől azt olvassuk, hogy nagy tisztességnek tartották, ha valami úton járó fő személyek nállok megszállottak, és hajlékokba bementek. Minemű dicsősége és öröme lehet tehát annak, akihez nemcsak betér, hanem ugyan nálla lakik a mindeneknek Teremtője, és hatalmas Ura, Istene?

3. Immár ugyanitt tanoljuk meg, mint lakik az Isten és a Krisztus az embereken. Megtetszik ez ezen igékből. Ide feljebb azt mondá Krisztus Urunk, hogy ő megmutatja és megesmérteti magát az apostolokkal, itt most miképpen legyen az, megmagyarázza [Jn 14,23]: *Ahhoz megyünk, úgymond, az én Atyámmal, aki engemet szeret, és nálla lakunk.* Azért az Istennek és a Krisztusnak az emberhez való menetele és nálla való lakása nem egyéb, hanem az ő igaz esmérési, az őhozzá való igaz szeretet, és az ő parancsolatinak megtartása. Így lakik és vagy az Isten az embereken, nem hogy az ő teljes mivolta és természeti szerint befoglaltatnék és bekörnyékeztetnék az emberi testtől és elmétől.

Honnan utolszor eszedbe vehedd, mely gyarló okoskodással élnek a háromságosok, mikor a Krisztusnak az Atyával való egyenlő természetit és állatját amaz mondásokból akarják támasztani [Jn 14,11]: *Én az Atyában vagyok, és az Atya énbennem.* Mert ha innét az következének, hogy egy állatú és természetű a Krisztus az Atyával, tehát a jámbor és istenfélő emberek is az Istennel egy állatúak volnának. Mert, ím, hallod, hogy Krisztus mondja, hogy valaki őtet szereti, [27v (52):] mind ő, s mind az Atya Isten abban lakik, abban vagy. Szent Pál Gal. 2. [Gal 2,20]: *Élek immár nem én, hanem él énbennem a Krisztus.* Következének innét, hogy a Krisztus és szent Pál egyállatú és egy természetű. Szent János 1. Ep. 4. [1Ján 4,15] azt írja, hogy valakiben szeretet vagy, valaki a Jézust Istennek fiának vallja, abban lakik az Isten, és viszontag, az az Istenben. De azért senki innét azt nem magyarázhatja, hogy az emberek és az Isten egy természetűek. Ugyanitt ide feljebb ver. 20. [Jn 14,20] azt mondá Krisztus az apostoloknak: *Azon a napon megesmérítek, hogy én az én Atyámban vagyok, és tü énbennem vagytok, és viszontag, én tübennetek.*

Kérdlek, mint voltak az apostolok a Krisztusban, és viszontag, a Krisztus az apostolokban? Bizony, nem természeti szerint, hanem az ő erejével, szeretetivel és igaz esméterivel.

Tanold meg tehát a Szentírásnak szokott folyását, és szólásnak formáját, ha az Istennek igaz esméletire akarsz jutni. Továbbá, minekutánna Krisztus Urunk megmutatá, minemű legyen az igaz szeretet, és annak micso-da hasznai legyenek, immár harmadszor okát adja annak is, mire hogy aki az Krisztust szereti, és az ő beszédét megtartja, nemcsak a Krisztus szereti azt, és megyen hozzá, [hanem az Isten is:]. Ennek okát adja ez igékben [Jn 14,24]: *Mert amely beszédet éntőllem hallottatok, nem enyim, hanem az én Atyámé* etc. Ez igékből tanolhatjuk meg elsőben, hogy amit az Úr Istennek követi és szerelmes emberi cselekesznek vagy szólnak, az szinte annyi, mintha az Isten őmaga cselekedné vagy szóllaná. Lá, mit mond Krisztus Urunk: Az Atyám küldött el engemet, azért, amit én szóllottam, amely beszédeket tőllem hallottatok, olyá tartsátok, mintha az Atyám mondta volna, sőt, ugyan ő beszéde, nem enyim. Ekképpen szóla az Isten Mózesnek és Áronnak, mikor az Izrael fiai ellenek feltámadtak volna [4Móz 17,20?]: *Nem tüellenetek morgottanak, hanem énellenem*. Ezenképpen szóla Sámuelnek is [1Sám 8,7]: *Nem tégedet vetettek el, hanem engemet*. Ezen értelembé mondá Krisztus Urunk [Mt 10,40]: *Aki tütöket befogad, engem fogad. Aki engemet fogad be, az én Atyámat fogadja*. Sic. Matth. 25. [Mt 25,35] etc.

2. Ugyanezen igékből tanoljuk meg, az Úr Krisztus az ő Szent Atyjának mely igen megadja mindenben az ő tisztességét, és mindenütt magát küsebbnek mondja, vallja és esméri nállánál. Úgyannyéra, hogy soha semmi őbenne nincs, kit az Atyától nem vallana, hogy vött, neki tulajdonítja mind létét, mind tudományát, mind beszédét, s mind cselekedetét, in summa, mindenét. Jo. 5. [Jn 5,26]: *Miképpen az Atyának vagyon élete őmagában, azonképpen a fiúnak is adta, hogy élete lenne őmagában*. Ihol azt mondja, hogy az ő életét, azaz mivoltát, lételét, és hogy vagyon, él, az Atya ajándéka.³ [28r (53):] Ugyanott kétszer is mondja, ver. 19. et 30. [Jn 5,19; Jn 5,30]: *A fiú, én, semmit énmagamtól nem cselekedhetem*. Cap. 7. [Jn 7]: *Az én tudományom nem én tudományom, hanem azé, aki engemet elküldött*. Ibidem cap. 12. ver. 49. [Jn 12,49]: *Ezt én magamtól nem szóllottam, hanem az Atya, ki engemet elküldött, ő parancsolta meg nekem, mit szóljak*. Cap. 14. [Jn 14,10]: *Az Atyám, aki énbennem lakik, ő cselekedí a cse... etc.*

Mely mondásokat azért számlálék elő, hogy Krisztus Urunknak őmaga vallásából tanold meg választani ötet az ő Szent Atyjától. Ha pedig előszámlálnám az apostoloknak is mondásokat, mellyekben vallják, hogy az Isten cselekedett a Krisztus által mindeneket, hosszú dolog volna. De akiknek ez nem elég, semmi nem elég azoknak. Ez a meghallott igéknek 1. része.

De secundo.

Mondám, hogy a második részében beszédének Krisztus Urunk ígíretet teszen az ő tanítványinak. Ígír pedig nekik két dolgot, mellyek az ő elmenetele után adatnak meg, tudniillik Szentlelket, és az ő békességét [Jn 14,25–27]: *Ezeket szóllottam*. Ezzel pedig mutatja Krisztus Urunk az ő ta-

³ Feltehetően egy mondatrész kimaradt vagy torzult a másolás során.

nítványihoz való szeretetét és gondviselését, hogy nemcsak jelenvoltában tanítja őket, hanem elmenetele után is doktort, tanítottot szerez nekik, és békességekre s megmaradásokra gondot visel, főképpen mivelhogy látja vala, hogy az ő beszédét, tanítását meg nemigen értik, és nem figyelmeznak úgy reá, amint illenék [Jn 14,26]: *De, úgymond, a vigasztaló.*

Itt pedig legelsőbe azt vedd eszedbe, hogy Krisztus Urunk a Szentlelket paracletusnak⁴ nevezi, mely görög igének két értelme vagyon. Mert ha néha annyit teszen, mint vigasztaló, szomorúságnak, bánatnak enyhítettje, néha pedig annyit, mint gondviselő, prókátor, aki valakinek baját, causáját forgatja. Illyen értelemben vetetik az ige 1. Jo. 2. [1Ján 2,1], ahol az Úr Krisztus paracletusnak nevezetik: *Vagyon, úgymond, az Atyánál paracletusunk, ki az igaz Jézus Krisztus.*

Továbbá, mind a két magyarázat hozzá illik a Szentlélekhez. Mert az vigasztalója és bátorítottója is lón az apostoloknak, kik a Krisztus haláláért és tőlök eltávozásáért bánatba és keserűségben valának. Gondviselőjük és igazgatójuk is lón. Mint megmondá Krisztus Mar. 13. v. 11. [Mk 13,11], Matt. 10. v. 19. [Mt 10,19–20]. És ezért mondá ugyanitt ide feljebb [JN 14,16]: *Kérem, úgymond, az Atyát, és más paracletust ad tünektek.* Mintha azt mondaná: Én voltam eddig gondviselőtök, de immár az Atya mást küld énhezlyettem.

Innét azért tanold meg, a Szentlelket minek mondja az Írás. Nem Istennek, nem személynek, hanem paracletusnak, vigasztalónak, gondviselőnek, Istennek erejének és hatalmasságának. De nekik ada mennyei erőt, amint őmaga mondja Krisztus Urunk Luc. ult. [Lk 24,49]: *Tehát azt ígérte volt.* És innét nyilván vagyon, hogy a Szentlélek Istennek ereje [28v (54):] és hatalmassága, mellyel pünköszt napján az apostolok felöltöztének.

Ezzel te elégedjél meg, hidd el, valld azt a Szentlélek felől, ami az Írásban vagyon, és aminek Krisztus Urunk mondotta lenni, s ne amit emberek végeztenek conciliomokban. Másodszor, Krisztus Urunk a Szentléleknek urát, kútfejét és adóját megjelenti [Jn 14,26]: *Kit az Atya küld el.*

Itt is Krisztus Urunk követi az ő szokását, hogy mindenütt a böcsületet és minden jóknak eredetét, megadását az ő Szent Atyjának tulajdonítja. Sőt, nemcsak megadását, hanem ígretit is a Szentléleknek övének mondja, Luc. ult. [Lk 24,49]: *Elküldöm, úgymond, én tünektek az én Atyám ígretit.* És Act. 1. [ApCsel 1,4] meghagyá az apostoloknak, hogy megvárják az Atyának ígretit, *mellyet, úgymond, hallottatok az én szájamból.*

Annakokáért noha az Írás a Krisztusnak is tulajdonítja a Szentléleknek megadását és elküldését, de ezt miképpen kelljen érteni, igen szépen magyarázza szent Péter, Act. 2. [ApCsel 2,33], a pünköszt napján tött prédikációjában: *Az Istennek azért jobb karja által felmagasztaltatván a Jézus, elvevé az Atyától a megígért Szentlelket, és kiönté ez ajándékot, mellyet ti láttok és hallotok.* A Krisztus öntötte azért a Szentlelket az apostolokra, de

⁴ Görögül: παρακλητος; latinul: paracletus.

először vette az ő Atyjától, kitől minden jók származnak és adatnak, a szent Jakab mondása szerint [Jak 1,17].

3. Immár Krisztus Urunk szól a Szentléleknek tisztiról is [Jn 14,26]: *Az én nevembe őt küldi el az Atya, s az megtanít tütöket* etc. Itt 1. szükség azt megértenünk, micsoda az, hogy az Atya Isten a Krisztus nevébe küldte el a Szentlelket. Tudjad azért, hogy ez igékben a Szentléleknek egyik tisztí adatik előnkbe. Mert amiképen ő maga Krisztus Urunk ide alább cap. 16. ver. 13. [Jn 16,13–15] megjelenti, a Szentléleknek egyik tisztí ez volt, amiért az Atya őtet elküldte, hogy az Úr Krisztust megdicsőítse, és az emberek között böcsületessé tegye. És ez az oka, hogy Krisztus Urunk is azt mondá az apostoloknak, Act. 1. [ApCsel 1,8], hogy a Szentléleknek elvétele után őneki bizonyági és tanói [a. m. tanúi] lesznek Jeruzsálemben, egész Júdeában, Samáriában, mind a földnek utolsó határáig. Micsoda dologban és dolog felől voltak az apostolok a Krisztus tanói, megmagyarázza szent Péter mind akkor, mikor Júdás helyett más apostolt választanak, mikor így szóla [ApCsel 1,21], *Szükség, hogy akik kezdettől fogva velünk voltak, amíg az Úr Jézus közöttünk volt, azok közül egy legyen velünk, ki bizonyága legyen az ő feltámadásának*, azonképpen Cornelius házában is megmagyarázá, Act. 10. [ApCsel 10,42], *Megparancsolá minékünk, hogy hirdessük a népnek, és tanóbizonyágot tegyünk felőlle, hogy az Isten őtet holtaknak és eleveneknek ítélő bírójává tötte.*

Annakokáért a Szentlelket a Krisztus nevébe elküldeni nem egyéb, hanem a Szentlélek által az apostolok[nak] és minden hívek[nek] [29r (55):] az Úr Krisztusnak halottaiból való feltámadását, böcsületit, méltóságát, az ő uraságát, királyságát, hogy ő volt az élő Istennek szent fia, és a megígértett Messiás, hirdetni, vallani és megesmérni.

Második tisztit a Szentléleknek megjelenti Krisztus Urunk, mikor így szól [Jn 14,26]: *Ő megtanít tütöket mindenekre, és eszetekbe juttat* etc. Az Szentlélek<ról> tisztiról másutt is, cap. 16. [Jn 16,13] így szól Krisztus Urunk: *Mikor pedig eljő amaz igazságnak Lelke, megtanít tütöket minden igazságra, mert nem szól őmagától, hanem amiket hall, azokat szólja* etc.

Vedd eszedbe pedig, hogy Krisztus Urunknak két rendbeli beszéde és taníttási voltanak, némellyek homályosok, kiket az apostolok nem érthetnek meg, amint hogy ő maga is pirongatja őket [Mt 15,16]: *Tü is, úgymond, értelem nélkül valók vagytok-e?* És sok homályos mondást nekik megmagyaráza. Ugyanezen beszélgetésekor is, mikor ezt mondta volna [Jn 16,16], *Egy kevéség láttok, és egy kevéség nem láttok engemet*, azt mondák az apostolok [Jn 16,18], *Nem értjük mit mond.* Azt mondja azért itt Krisztus Urunk [Jn 14,26], hogy *mikor eljő az a Szentlélek, megmagyarázza nektek az én beszédemet*, és amiket most nem értetek, amik homályosnak látszanak, azokat világossan eleikbe adja. Némely beszédi pedig Krisztus Urunknak olyak voltak, mellyek ugyan soha csak eszékbe sem jutottak volna az apostoloknak, ha az Istennek Szentlelke eszékbe nem juttatta volna. Mint azt írja ezen szent János cap. 2. [Jn 2,19–23], hogy mikor azt mondta volna Krisztus

Urunk, hogy a Templomot harmadnap felépíti, azt mondja, hogy a Krisztus feltámadása után emlékezének meg erről az apostolok. Azért mondja itt [Jn 14,26], hogy *ha miről elfeledkeztetek is, eszetekbe juttatja a Szentlélek*.

+ Ezeket így megértvén szükség itt emlékeznünk az emberi találmányoknak és conciliomok végezésének patrónusiról, kik ez mondásból akarják az emberek szerzését oltalmazni. Ládde, úgy mondják, azt mondja Krisztus Urunk, hogy a Szentlélek mikor az ő mennybemenetele után eljő, megtanítja az apostolokat mindenekre. Mellyet nemcsak |:az:| apostolok felől, hanem a több páterek, papok és conciliomba gyűlt doktorok felől is kell érteni, azért valamit azok végeztek, a Szentléleknek indításából végezték. Azért azoknak helyt kell adni, és nemkülömben böcsülni, mint a Szentírást.

Mely ő okoskodásokra 1. ígyen felelünk, hogy amiképpen Krisztus Urunk mondja, az Szentlélek igazságnak doktora. Az igazság pedig egyenes és őmagával |:nem:| ellenkezik, hogy amit egyszer mondott és javallt, azt másszor meghamisítsa, és azzal ellenkezőt szóljon etc. Ez pedig nyilván vagon, hogy ami az Istennek könyvében, a Bibliában be vagon írva, Istennel Lelkétől íratott, amint szent Péter mondja 2. Pet. 1. [2Pét 1,21]. Tehát ami ezzel [ellen]kezik, nem |:a:| Szentlélektől vagon. [29v (56):] De az emberi találmányoknak ótalmazói oly végezéseket ótalmaznak, kik az Istennek megírott törvényével és beszédével teljesen szembe állanak, ellenkeznek. Tudom, hogy ők ezt tagadják, de nem tagadhatják. Megtiltotta szent Pál 1. Cor. 14. [1Kor 14,1–25], hogy senki a gyülekezetben idegen nyelven, mellyet a hallgatók nem értnek, ne szóljon. Ezek pedig akár énekeljenek, akár misét mondjanak, akár halottat temessenek, idegen nyelven szóllanak, kiben a község semmit nem ért. Még deákul pedig, mintha az volna jobb nyelv a többinél, maga az Ótestamentumot zsidóul írták, az Újat pedig görögül, és sem a próféták, sem Krisztus Urunk, sem az apostolok deákul |:soha:| nem szóllottanak.

Az apostol ad Haebr. 13. [Zsid 13,4] azt mondja, hogy *a házasság mindennek közt, s minden rendekben tisztességes, és makula nélkül való ágy*. Ezek azt mondják, hogy fertelmesség és paráznaság az egyházi emberek között. Szent Dávid azt énekli Psal. 145. [Zsolt 146,3–4]: *Ne bízzatok az embereknek fiaiban, kiknek lelkek kimúlik, s földdé lesznek, és azon órában minden gondolkodások elvész*. Ezek pedig a megholt embereknek könyörögnek, és azoktól kérnek, várnak segítséget. Azt parancsolja az Isten Mózes által, hogy faragott képet ne csinálj az Isten ábrázatjára, semmi hasonlatosságot ne formálj. Ők pedig a mennynek, földnek Teremtőjének képét halandó embereknek, madaraknak, négy lábú állatoknak, csúszómászó férgeknek hasonlatosságára formálják, írják, metszik, faragják etc.

De ki győzné mind előszámlálni, amiket az Istennek megírott törvénye ellen cselekesznek? Tehát bizony ezeknek nem a Szentlélek tanácsolója, nem annak oktatásából löttek, hanem megmondja szent Pál, honnat származtak 1. ad. Tim. 4. [1Tim 4,1–2].

2. Kérem én ezektől, mikor gondolják, hogy szent János és a több evangélisták és az apostolok írták ezeket, amellyeket most olvasnak, és Újtestamentumnak hívunk? Bizony írattnak mindezek a Krisztus mennybemenetele után, minekutánna az apostolok a Szentlelket elvötték volna. Tehát ezek az írások a Szentléleknek tanításából és megemlékeztetéséből írattnak. És amiket Krisztus ígért vala, immár beteljesedtek, és mindazok meg vadnak immár íratatván. Ne keressük tehát másutt, és nem szükség egyebet várunk és reménlenünk ezeknél. Mert az Úr az ő ígíretit immár ez írásokban⁵ beteljesítette.

Harmadszor, nem azt mondja Krisztus urunk, hogy a Szentlélek valami új tudománt hoz, melyet a Krisztustól az apostolok nem hallottak volna, hanem ugyanazont, amikre ő tanította vala őket. Csakhogy ami abban homályos volt, azokat megmagyarázza, amiket elfelejtettek, eszekbe juttatja. De azért a tudomány őmagában ugyancsak egy és azon leszen.

Vide.

[3or (57):] Valamely tudomány azért ez megírott Isten törvényével ellenkezik, valamelynek itt gyökere és fundamentoma nincs, de nem a Szentlélektől való az. Elegendő pedig a megírott tudomány az embernek üdvösségére, amint szent Pál vallja 2. ad Tim. 2. [2Tim 3,16–17]: *Minden Istennek ihletéséből való írás (érti a Bibliát) hasznos a tanításra, a megdorgálásra, a megcáfolásra és az igazságban való oktatásra, hogy tökéletes legyen az Istennek embere, minden jó cselekedetre felkészítve.* Elég tehát az üdvösségre a megírott tudomány, nem kell azt toldozni, foldozni, tradíciókkal, szerzésekkel támogatni. Tökéletessé és minden jóra felkészültté teszi az Istennek emberét az Írás. Azért mű is ezzel elégedjünk meg, ez mellett maradjunk meg. Akinek ez nem elég, járjon az emberi gondolatok, álmok és végezések után. Ami lábainknak szövéténeke és lámpása legyen, az Istennek ígéje, ne a sok emberi találmány.⁶ Amint tanít és int szent Dávid és szent Péter.

⁵ <ígíreteken> [:írásookban:] (tollhiba másoló által javítva)

⁶ Utalás a Zsolt 119,105-re. Vö. 77. (11.) beszéd, K2, 55v (106).

206. beszéd (K1)

2 vel 3 die Pasch[ae] [3or (57):] Concio CCVI. Ibidem Johannis 14. ver. 27. [Jn 14,27]:

Békességet hagyok tünektek, az én békességemet etc.

Mondottuk vala, hogy Krisztus Urunk ez ő tanításának második részében ígéretet teszen az ő tanítványinak, és ígír nekik két dolgot, tudniillik Szentlelket és békességet. Az elsőről szólánk. Következik a második. [Jn 14,27] *Békességet hagyok, úgymond, tünektek etc.*

A békességnek ígéje gyakorta a Szentírásban mindenféle áldásokat befoglal, valami ez világon való életnek bódogságához való. Mert ugyanis mi-képpen semmi nyavalya nincsen, ami a háborúságban és hadban meg nem találthatik, azonképpen a békesség minden jóknak adója és megszerzője. Ez az oka, hogy a zsidóknál ez ugyan szokás vala, hogy mikor valaki vagy köszönt, vagy valamely barátját kedvesen fogadta, és ha elbúcsúzott, békeséget kívántanak egymásnak.

Azért Krisztus Urunk is úgy, mint elbúcsúzáván az ő tanítványitól, békeséget kíván, sőt ígír nekik. Ennélkül pedig főképpen igen szűkölködnek vala az apostolok Krisztus Urunknak tóllök eltávozása után, mert amint meg is mondta vala nekik, és ugyan valóba be is teljesedék, sok háborúságok és üldözések lőn az apostoloknak. Mellyek ellen illendő orvosságot ígír ez ígíkben nekik Krisztus Urunk [Jn 14,27]: *Békességet hagyok*. De mivel-hogy a békesség nem egyféle, megmagyarázza [3ov (58):] Krisztus Urunk, minemű békességet ígírjen [Jn 14,27]: *Nem mint ez világ*. Háromképpen magyarázza meg Krisztus Urunk ezt a békességet, amellyet ígír, hogy és ad az apostoloknak.

Amiképpen másutt mondja Krisztus Urunk, [Jn 15,20] nem nagyobb a szolgálata uránál, [Lk 6,40] sem a tanítvány az ő mesterénél. Azért a tanítvány nem illik, hogy többet és nagyobbat kívánjon magának az ő ura és mestere állapotjánál. És az úr s a mester is nem tartozik több jóval szolgálóinak, tanítványinak, mint amennyibe őmaga vagon. Elég, ha ki másnak annyi jót akar és annyéval vagon, mint magának kíván és akar. Azért itt Krisztus Urunk azt mondja az ő tanítványinak, hogy aminemű békessége őneki volt s vagon, ugyanollyant és azont adja nekik. Melyben az őhosszajok való szeretetit is megmutatja, hogy azon jót kíván nekik, amelyben őmaga vagon. És annakokáért panaszkodásának is eleit veszi, mert nem illik, hogy

senki másnak több jót kívánjon annál, amiben vagyon és amineműt adhat. [Jn 14,27] *Az én békességemet adom.* Mintha azt mondaná: Ami nekem vagyon, és amineművel én bírok, azt és olyant adok és adhatok.

2. Megmagyarázza a békességet ez igékkel [Jn 14,27]: *Nem mint ez világ ád, én adok.* Mivelhogy a szent János mondása szerint ez világ a gonoszságban fekszik, azért Krisztus urunk mindenkor ez világ ellen tusakodott és harcolt, és az övéit is attól idegenítette. Sőt, mind ömagát s tanítványit ez világból kitagadta [Jn 8,23?]: *Nem vagyok én, úgymond, ez világból, s tő sem vagytok.* Ezért mondá szent Pál is [Gal 6,14]: *Én, úgymond, megfeszültem ez világnak, ez világ is megfeszítettett énnekem.*

Itt is annakokáért hogy megmutatná Krisztus Urunk az ő ez világgal való ellenkedését, azt mondja, hogy nem úgy ád ő az ő apostolinak békességet, amint ez világ ád. Mely igéknek két értelme lehet.

1. Hogy ő nem oly értelemben veszi a békességnek igéjét, mint ez világ, és nem azt híja békességnek, mikor embernek mástól bántása és háborgatása nincsen. Azaz sem magát nem üldözik, kergetik, sem marhájától meg nem fosztják, sem perpatvarral, külső beszéddel vagy cselekedettel való harcolódással nem fárasztják és bolygatják [a. m. piszkálgatják, zaklatják, zavarják]. De Krisztus Urunk itt a békességnek igéjét nem ily értelemben veszi. Azért mondja [Jn 14,27]: *Nem mint ez világ ád.*

2. Értelme ez igéknek imez: Én békességet adok nektek, de nem ád ez világ, mert az tőket kerget, háborgat, nyomorgat. De ami énreám néz, énmiattam és énbennem békességben lesztek. De ez világ felől nem felelek. Sőt, azt mondom, hogy amit én ígerek, és amit én nektek adok, azt ez világtól ne várjátok, hanem inkább ezzel ellenkező dolgot.

[31r (59):] Hasonlóképpen szóla és ugyan világosan megmagyarázza ezt ide alatt is, cap. 16. v. 33. [Jn 16,33]: *Énbennem (vagy énmiattam) békességtek leszén.* Amiképpen azért engem ez világ üldözött, tő se várjatok jobb állapotot, aminemű békességet nekem adott, nektek is még olyant ád. Mondanád: No, ez nem békesség, hanem nyomorúság. Hol marad tehát meg a Krisztus ígérete, hogy békességet ad az ő tanítványinak?

Harmadszor, immár azért világosan kifejezi ezt a békességet, miben álljon, akit ő ad [Jn 14,27]: *Ne háborodjék meg a tő szűvetek és ne rettegjen.* Ez a Krisztus békessége, mellyel mint ő maga bírt és élt, s mind elmenetele után szerzé és adá az ő tanítványinak. Ez nem külső, nem testi s nem ezvilági békesség, hanem a szűnek és elmének s a léleknek belső csendessége. Nagy jósnak tartjuk, mikor valaki külső békességben ül és nyugszik, senkitől semmi bántása, háborgatása nincsen. De bizony nincs nagyobb vigasság és öröm, nincs itt ez világon nagyobb bódogság, mint akinek lelke és szűve nyugszik, aki sem haragtól, sem irigységtől, sem gonosz kívánságtól, sem bosszúságtól nem bántatik, semmi keserűség nem bántja, rágja és emészti etc.

Sőt, még a pogán bölcsek közzül is sokan az embernek utolsó végét és bódogságát ebben helyeztették. Seneca:

Foelix [:rex est:] qui posuit metus,

Quem non ambitio impotens

*Vulgi praecipitis movet etc.**

Verg. 2. Georg.** *Foelix, qui rerum[!]*

atque metus omnis et inexorabile fatum

subiecit pedibus strepitumque etc.†

Et dira[!] mala pectoris

Et nunque stabilis favor

Ezt azért és ilyen békességet ígér Krisztus Urunk az ő tanítványinak, mondván [Jn 14,27]: *Ne háborodjék meg a tü szűvetek.* Az embernek elméje szokott gyakrabban felháborodni az jelen való nyavalyákon, rettegni pedig a jövődőkön. De az Istennek belső ajándéka és Szentlelke mind a jelenvalót kirekeszti, s mind a következőt megnyhíti, és így az embert minden üdőben csendességbe tartja. Ezekben azért minékünk két fő tanóságunk legyen. Első, hogy eleitől fogva az Isten híveinek sorsa és állapata ez világ előtt mindenkor nyomorult volt, üldöztek, kergettettek, külső csendességek és békességek volt, mert ez világ az övéit szereti etc. Második tanóságunk, hogy noha ez világ szerint a hívek háborgattatnak, de azért az Úr Isten belső békességet, vigasztalást és csendességet szerzett és adott nekik, mellyel minden testi késérteteket és veszedelmeket meggyőzhetnek, és bódogul élhetnek. Most is annakokáért ha mi is háborgattatunk és szidalmaztatunk ez világ fiaitól, [31v (60):] azon ügyekezünk, hogy belső csendességünk lehessen, és az Úrtól nyerhessük meg a lelki békességet. Csak minket a mi lelkiismeretünk ne vádoljon, csak belől ne égjen házunk, a külső nyavalyákat elviselhetjük, felbírhathatjuk [a. m. felemelhetjük] mert ezek csak ideig tartanak, és az elmének keménységétől meggyőzethetnek.

Következik immár ez igéknek harmadik része [Jn 14,28]: *Hallottátok* etc. Mivelhogy Krisztus Urunk érti és érzi vala, hogy az ő megfogadtatásának és halálának órája elközelgetett, immár vigasztalja és biztatja őket. A vigasztalás imez [Jn 14,28]: *Hallottátok* etc. Tudjuk azt, hogy az egymás szeretők mindenkor együtt akarnak lenni, és nehéz egymástól való eltávolítások. De mindazáltal könnyebben szenvedik, mikor reménségek vagyon, hogy hamar esmét egymással együtt lesznek. Mikor azért Krisztus Urunk venné eszébe, hogy az apostolok az őtőlők eltávolításán szomorkodnak, ezzel vigasztalja őket, hogy esmét rövid nap őket meglátogatja és esmét vélek leszen.

Érti pedig az ő visszatérésén az ő halottaiból való feltámadását és a 40. napig vélek való nyájaskodását, amikor mennybemenetele előtt őt és ijutt [a. m. evett és ivott] az apostolokkal, amint szent Péter Act. 10. [ApCsel 10,48] mondja. De mivelhogy ez Krisztus Urunk nyájaskodása nem sok ideig tart, másodszer ezt magyarázhatjuk a Szentléleknek jelen voltáról, mellyet az Úr Krisztus az ő Atyjától megnyervén, pünkösöd napján az apostolokra kiönte, mely Lélek által a Krisztus jelen volt az ő tanítványival, és őket igazgatta.

* SEN. Thy. 348–352.

** VERG. G. II. 490–492.

Harmadszor, az ő eljövetelét és megtérését magyarázhatjuk amaz utolsó napon való megjelenésére, mikor eljő ez világot megítélni, és mindeneknek az ő érdemek szerint megfizetni. Amikor az ő híveit melléje vövé, a jóknak elkészített országába és bódogságba beviszi és iktatja, és ott vélek uralkodik örökkön-örökké.

Ezzel azért a reménséggel tartzuk, biztassuk magunkat, és a mi Urunknak tölünk való távollétét, és hozzája való kívánczóságunkat enyhítsük és csendesen tőrjük.

2. Vigasztalja őket az ő bódog állapotjával, kire jött az ő elmenése által [Jn 14,28]: *Ha szeretnek engemet* etc. Az igaz és szübeli szeretetnek ilyen tulajdonsága után a többi között, hogy ha valami bódogsága, java történik szeretőjének, nemhogy bánna vagy irigyelné, de inkább örül rajta. Azt mondja azért Krisztus Urunk, hogy innét mutathatják az apostolok az őhozája való szereteteket, ha az ő elmenetelin nem bánkódnak, mert (úgymond) *az én elmenetelem nekem nagy tisztességemre, hasznomra s bódogságomra leszen.*

Ezt pedig magyarázza meg imez igékben [Jn 14,28]: *Az én Atyámhoz való menetelemen örülnétek, mert az Atyám nagyobb* etc., [32r (61):] azaz én amiolta itt ez földön élek, és köztetek forgok, csak nyomorgok, sohol semmi bizonyos megmaradásom nem volt, ahova csak fejemet lehajthattam volna is, alá s fel búdotam, fáradtam, prédikállottam. Ez azért nemhogy valami jutalmom lött volna, de inkább mindenütt kárhoztattanak, szidalmaztanak, kergettek és halálra kerestek. Immár eljött az óra, hogy ez hitván világból ki kell költöznöm az én Atyámhoz, ki mennyben lakik, megyek, és ott megnyugszom, és örömben, vigasságban, bódogságban leszek. Mert az én Atyám nagyobb, azaz bódogb, böcsülletesb énnálamnál, és ha hozzája mehetek, énnekem is részem leszen az ő bódog állapotjában. Ne bánjátok azért az én elmeneteletemet, és hogy a dücsőséges állapotra megyek, hanem inkább örüljete rajta, mert az igaz szeretőkhöz etc.

Ez a Krisztus beszédének értelme. Honnat mü elsőben tanoljuk meg azt, hogy ha mikor vagy valami szerelmes emberink, avagy mimagunk ez hitván, nyughatatlan világból kihívattatunk, ezen ne veszekedjünk, ne szomorkodjunk, hanem inkább örvendjünk. Mert ha valami szerelmesünk előbb elmegyén, jusson eszünkbe, hogy az immár az ő sok gondjaitól és fáradtságától megmenekedvén nyugszik. És nem ő jó mihozzánk vissza, hanem mi megyünk őhozája, amint Dávid mondja vala. Ha pedig minket az Isten szólít és hozzá hív, örömmel és vigassággal menjünk el, és nemhogy ¹mi szomorkodnánk, de még egyebeket is mi vigasztaljunk. Amiképpen itt Krisztus Urunk cselekedék. Sőt, amiképpen mind a régi szentek, s mind a külső bölcsek példából is ezt megtanolhatjuk etc.

2. Ugyaninnét tanoljuk meg, hogy ha az Úr Krisztusnak itt ez világon nyugolma és bódog állapotja nem lehet, mindaddig is, mígnem a halál által innét az ő Szent Atyjához mene, mü is ne keressünk, se ne reméljünk itt éle-

¹ *nehogy* (tollhiba)

tünkben tökéletes és csendes nyugodalmat, hanem higgyük, hogy a halál által és halálunk után juthatunk a mi hazánkban, és örökké megmaradó² hajlékunkba.

3. Ugyanezen igékből azt is eszedbe vehedd, kiről ezelőtt is szólánk, hogy a Krisztus az ő Szent Atyját mint megböcsüllí, és magánál méltóságosnak, bódogabbnak esméri. [Jn 14,28] *Az Atya*, úgymond, *nagyobb énnálamnál*. Higgyük el hát a Krisztus beszédét, ne facsargassuk, ne tekerjessük másfelé, holott egyenes, világos és igaz az ő beszéde, és az ő szájában családtság nem vala etc.

Mond osztán [Jn 14,29]: *Ezeket megmondtam tőnektek, minelőtte*. Ez igében megjelenti Krisztus Urunk az ő beszédinek és jövendőmondásinak hasznát, [32v (62):] hogy tudniillik a híveket az ő hütökben megerősítik, és mind az Istennek, s mind az ő ígretinek bizonyos voltát megmutatja. Mert mikor látja a keresztyén ember, hogy amiket a Krisztus mondott, beteljesednek, mindjárt megerősödik, hogy nyilván az ő több mondásinak is be kell teljesedni. Osztan mikor látják a hívek, hogy a jámborok ez világról háborgattatnak, ezen nem akadnak meg, kétségbe nem esnek, sem az Isten gondviselésében nem kételkednek, mert tudják, hogy ezek régen meg vadnak mondatva és prófétálva, és mikor látják, hogy be kezdenek teljesedni, nem újságnak, sem szokatlan dolognak látszik, így felettébb rajta sem törődnek, sem fel nem háborodnak.

Végezetre, mikor és mint leszen az ő Atyjához menetele, megjelenti, mikor így szól [Jn 14,30]: *Immár nem sokat* etc. q. d. Nem haladhat tovább az én halálom, azért úgy hallgassátok ezeket, mint utolsó beszédemet, és szorgalmason elmétekbe fogjátok és tartsátok.

De mondhatták, avagy gondolhatták volna az apostolok: Hogy vagy ez, hogy nem szólat velünk sokat? Nem sem beteg, sem senki nem bántja. Mert [ez:] igéket Krisztus Urunk mondá a végvacsora után, az ebéllő [a. m. ebédlő] tornácban, ahol csak az apostolok valának, és nagy szép csendességgel lakoztak vala. De noha ott csak őmagok valának, de azért jól tudja vala Krisztus Urunk, hova ment Júdás, ki felkölt vala az asztaltól, és ő immár lélekben látja vala, hogy felfegyverkezve jönnek a papi fejedelmek és a Pilátus szolgálói, és immár utokba vadnak, hogy őket megfogják. Azért mondja [Jn 14,30]: *Ihol jó ez világnak fejedelme*.

Itt 1. szükség megértenünk, kicsoda legyen ez világnak fejedelme. És senki nem egyéb, hanem az Sátán, az ördög, kit gyakorta ez világ fejedelmének, sőt Istennek is mond az Írás. Mert ez világon való emberek közt Krisztus Urunk idejében, sőt az ő eljövételének előtte is úgy eláradt vala a sok gonoszság és istentelenség, hogy ez földön nem az Isten akarátja, hanem az ördögé leszen vala, és az uralkodik vala az emberi nemzeten. Ez vala amaz erős felfegyverezett vitéz, ki az ő házát őrizi vala. Ezt nevezi azért itt is Krisztus Urunk ez világ fejedelmének.

De mint vagy az, hogy azt mondja Krisztus Urunk, hogy őreá a Sátán, ez világ fejedelme jó, ha Júdás és a papi fejedelmeknek szolgálói jönnek vala? Vedd eszedbe, hogy miképpen aki szent és jámbor életet visel, az Istennek

² meg megmaradó (szókettőzés)

parancsolatit megőrizi, abban lakozni és azzal lenni mondatik az Isten, [33r (63):] azonképpen aki gonosz, feslett erkölcsű, hamisságot és gonoszságot cselekedik, abban az ördög, az Sátán mondatik lenni vagy lakni. Mivelhogy azért Júdás az ő mesterét elárulá, és a több véle való népek az ártatlannak megfogására és halálára ügyekeztek vala, mondatik övélek s őbennek az Sátán jőni. Mint ide feljebb ugyan világosan írja szent János cap. 13. [Jn 13,26–27], hogy mikor a falat kenyeret a Jézus Júdásnak nyújtotta volna, az Sátán mindjárt belebűvék. Ez azért, amit itt mond Krisztus Urunk, hogy [Jn 14,30] *Ihol jő ez világnak fejedelme*. De itt mondhatta volna valaki: Hadd jöjjön, mit félsz tőlle, lám, ezelőtt is meggyőzted, mikor az pusztában megkésértett, hiszem, Istennek fia vagy, erősebb, hatalmasb vagy nállánál!

Ezt igaznak mondja lenni Krisztus Urunk, mikor így szól [Jn 14,30]: *Énrajtam semmi hatalma nincs*. Miért nem vala, ha ez világnak fejedelme vala? Mert a Sátánnak csak azon vagyon hatalma, aki bűnben hever, gonosz életű. De a Krisztus bűn nélkül vala, csalárdság őbenne nem találta. Tehát nem vala az Sátánnak őrajta hatalma. Mondanád: Hogy vagyon tehát, hogy az Krisztus azért mondja, hogy őneki az Atyjához kell menni, és hogy nem szólhat sokáig a tanítványokkal (azaz meg kell halni), hogy az Sátán őreá jő? Ha nincs hatalma rajta, ha a Krisztus erősebb a Sátánnál, tehát hogy leszen, hogy őtet megfogattassa, megölesse és az Atyához bocsássa?

Ennek okát megjelenti Krisztus Urunk, mikor így szól [Jn 14,31]: *De hogy megesmérje ez világ, hogy szeretem az én Atyámat*. Ez igiknek értelme ez: Noha énnekem hatalmam volna, és annyéra elegendő erő, hogy ha az Sátánnal szembezállnék, bajt vinnék is, őtet könnyen meggyőzhetném, de mivelhogy az én Atyám nekem meghadta, hogy az én juhaimért életemet letegyem, <és látván a farkast, el ne fussak, mint a béres,> azért kész vagyok az én Atyám parancsolatja szerint, hogy ez én hűségemet és az én Atyámhoz, juhaimhoz való szeretetemet megmutassam, és mind ez világgal megesmértessem, halált szenvedni. [Jn 14,31] *Azért keljete fel, menjünk el innét*. Azaz, jertek a kertbe, ahova szoktunk menni imádkozni, és ott adjuk kézbe magunkat Júdásnak és az ő társainak.

Itt pedig ezt vedd eszedbe, hogy Krisztus Urunk mikor ezeket beszéllé, benn a városban, Jeruzsálemben vala, a vendégfogadó háznál, ahova (azt hiszem) Júdás nem mert volna fegyveres kézzel menni. De tudja vala, hogy Krisztusnak olyan szokása vagyon, hogy vacsora után ki szokott menni az Olajfák hegyére, egy kertben, [33v (64):] azért oda a kertbe vivé a drabantokat. Krisztus Urunk azért ezt tudván, hogy a kertbe indultak, itt úgy mondja az apostoloknak, keljünk fel innét, menjünk a kertbe, mert oda jönnek engem megfogni. Menjünk azért ugyan eleikben, hogy hejába ne járjanak.

Honnat 1. megtanulhatjuk az Úr Krisztusnak bátor szívét, és a halálra való készségét, hogy nemhogy rettegett volna, hanem ugyan eleibe mene a halálnak. 2. Mikor azt mondja a tanítványoknak, hogy felkeljenek és utána menjenek, azzal azt akarja jelenteni, hogy az ő példáját és cselekedetét az ő hívei is kövessék, hogy ők is a haláltól ne rettegjenek, főképpen mikor az Istenhez való szereteteket kell megmutatniok és az ő hűséget. Amiképpen

Jo. 13. v. 36.

mondja itt, hogy ő azért kész meghalni. Erre néz szent Péter is 1. Epist. 2. [1Pét 2,21]: *A Krisztus szenvedett miérettünk, tünektek példát hagyván, hogy kövessétek az ő nyomdokait, azaz hogy tii is szenvedjete egymásért.* Ugyanezért mondá Péternek is Krisztus Urunk, mikor azt kérdené Péter [Jn 13,36]: *Uram, hova mégy? Felelé Krisztus: Ahova én megyek, most te énutánnam oda nem jöhetsz, de ezután eljössz.* Ezt pedig világosan megmagyarázza neki feltámadása után [Jn 21,18]: *Mikor, úgymond, iffjú valál, felövedzél³ vala, és ahova akartál, oda mégy vala, de mikor megvénhedel etc.*

Quaestio: De itt kérhetőné végtére valaki: Krisztus Urunk az ő halálával miképpen mutatta meg az ő Atyjához való szeretetét, és miképpen cselekedte az ő parancsolatját? Vedd eszedbe pedig, hogy nem az a kérdés, miképpen tetszik meg a Krisztusnak az ő híveihez való szereteti az ő halálából. Mert ez elég világos, amint mondá Joh. 15. [Jn 15,13]: *Nagyobb szeretetét senki máshoz meg nem mutathatja, mint ha életét leteszi érte etc.* De itt azt mondja Krisztus Urunk, hogy az ő halálából megesmérhette ez világ az ő Atyjához való szeretetét. Ezt kell azért megmagyaráznunk.

Az zsidók, és főképpen a farizeusok azt mondják vala a Jézus felől, hogy hitető, nem Istentől való, sőt, ördöggel teljes. És mikor Krisztus Urunk azt mondja vala, hogy ő Istentől jött és az ő Atyjának akaratját cselekeszi, azt mondják vala felőlle, hogy hazud. Mert ha Istentől volna, a szombatot meg nem szegné. De csak valami hamis próféta. És azt mondák Jo. 9. [Jn 9,24]: *Mi bizonynyal tudjuk, hogy ez az ember bűnös és gonosz ember etc.*

Krisztus Urunk azért, hogy megbizonyíttaná azt, hogy ő nem hitető, és hogy Istentől küldött személy, és annak az ő parancsolatja és hagyása szerint cselekeszik, kész lón az ő hivatalja mellett meghalni, és hogynem mint azt meg nem művelné, amit őneki az ő [34r (65):] Szent Atyja parancsolt vala, reá bízott vala, hogy véghez vigye, kész lón halált inkább szenvedni. Kivel megbizonyíttá, hogy az Istent böcsüllí, az ő Szent Atyját szereti, úgy-hogy az ő parancsolatja mellett kész lón vérét is kiontani. Mert ha valami hamis és hitető tanító lött volna, nyilván az őtölle gondolt és dücsőségnek keresésére rendelt tudománya mellett meg nem holt volna. Mert mit teszen valaki a dicsóséggel, ha érte elveszti életét? Azért hogy Krisztus az ő tudománya és hivatala mellett megholt, azzal megmutatá, hogy az ő tudománya és tisztí Istentől volt, kihez való szeretetiből és hűségének megmutatásiból kész volt fejét halálra vetni.

No, mindezekből azért a tanóság ez, hogy ha kinek Istentől mi hivatala vagyon, abban tökéletesen megálljon, és hogynem mint attól elszakadjon, az ő igazságát és hűségét kész legyen vérével is megpecsételni.

³ *be<ö>övedzél (tollhiba)*

207. beszéd (K1)

[34r (65):] **Concio CCVII. Ezechielis capite XIX. [Ez 19,1]:**

Te, embernek fia, kezdj siralmat az Izrael fejedelmiről, mondván: Mi vala a te anyád etc.

Nemcsak megékesíti, hanem meg is világosítja a beszédet a hasonlatosság. Annakokáért az Úr Isten és az ő prófétái sok fő és nagy dolgoknak megmagyarázásában példabeszédekkel élnek. Mint ez mindeneknél nyilvánvalóan vagon. Mikor azért Júda országának elpusztulása és a babilóniai rabságnak ideje elközelgetne, az Szent Isten mind igyenes és nyilvánvaló igikkal, s mind homályos példákkal annak a veszedelemnek okait, rendit, isszonyú voltát és végét az ő szolgái által, főképpen Jeremiással és Ezékiellel meghirdettette és kimagyaráztatá.

Ez meghallott igékbe is az orozslánokról vött hasonlatossággal íratja és keservesen énekelteti Ő Szent Felsége a prófétával mind az országnak, s mind a Júda két királyának siralmas romlását és veszedelmét. mellyekből főképpen az mutatatik meg, micsoda cselekedetekkel adnak alkalmatosságot¹ és okot a fejedelmek arra, hogy az ő birodalmokból és uraságokból kiessenek.

Mínthogy pedig két királynak állapotja és esete ábrázoltatik ez igikben, azonképpen két része vagon a hasonlatosságnak.

[34v (66):] Loci.

Mert 1. az íratik meg, mint jára Joakház, a Júda királya. 2. Mint dolga Joákimnak, ki azon országnak fejedelme lón.

De primo. Mivelhogy pedig mind a kettő hasonló okokból vesze ki országából, és mindeniknek vége egy arányú lón, ugyanazon egy példával íratik meg mindeniknek szerencséje és élete.

De hogy ezeket jobb módjával megérthessük, tudnunk kell, hogy noha a Júda országának pusztulása és az egész zsidóságnak Babilóniába való viatele teljesedik be Sedékiás király idejében, de azért a romlás kezdeték még annak előtte, mindjárast a Jósias király halála után. Mert ennek a jámbor királynak három fia vala: Joakház, Sedékiás és Joákim, kik bírák a királyságot az atyjok halála után. Legelsőben Joakház, de kevés ideig. Azután

¹ *alkolmatosság<gal>|:ot:|* (tollhiba másoló által javítva)

Joákim 11 esztendeig, kinek a fia ugyan Joákim nevű, csak három holnapig uralkodhatik. Végre juta a királyság Jósiásnak a harmadik fiára, Sedékiásra, ki utolsó királlyá lón Júdeának, ez elviteték mind országostól örök rabságra Babilóniába.

Itt azért Ezékiel szól ez példabeszédben csak a Joakház és öregbik Joákim királyról, kik atyafiak s ugyanazon Jósiás királynak fiai valának, és egymás után bírák az országot. De mint viselték magokat és micsoda végek lött, megírja itt szépen a hasonlatosságban.

Legelőször azért megjelenti Ezékiel, kicsoda indíttásából és akaratjából írta ő ezeket és beszéltette ez példát, tudniillik az Istenéből. [Ez 19,1] *Embernek fia* (úgymond), *kezdj siralmat az Izrael királyiról*. Azaz, jelents meg, írd meg a Júda királynak siralmas és keserves állapotjokat, hadd értsék mind ömagok, s mind a község, mint járnak és micsoda okokért vesznek el, és ezután valók is tanóságot vehetnek róllok.

Vedd eszedbe pedig, hogy noha az Salamonnak halála után, mikor a zsidó birodalom kétfelé szakada, az Izraelnek nemzetin értetik gyakrabban a 10 nemzetség, de azért néha a Júda országa is ugyan névvel hívatatik, mert mind a 12 nemzetség ugyanazon egy Izraelből, azaz Jákobból származott.

Itt is azért, mikor azt mondja a prófétának az Isten [Ez 19,1], *kezdj siralmat az Izrael királyiról*, értsed az Izrael királyin a Júda országa királyit, mert immár a 10 nemzetnek, aki azelőtt Izrael királyságának mondatik vala, régen vége vala, és Asszíriában, Médiában, Perzsiában rabságban vala. [35r (67):] Csak a Júda országa, ahol Jeruzsálem vala, áll vala még fenn, és csak itt uralának az Izrael királyi.

2. Itt tanoljuk meg, hogy noha a Júda királyi, akikről a hasonlatosságban szól a próféta, gonoszok, istentelenek valának, amint meghalljuk, de mégis azt hagyá az Úr Isten, hogy sirassa azokat a próféta, és költson keserves énekel róllok. Mellyel arra int az Úr Isten minket, hogy könyörülő és kegyes természet legyen bennünk, úgynnyéra, hogy ha kiket látunk, hogy méltán büntetnek is, mégis ne örüljünk, ne tapsoljunk veszedelmeken, hanem inkább szánjuk. Nem semmi, mikor valakit látunk, hogy nagy uraságból, nagy méltóságból kiesvén nyomorúságra jut dolga. 2. Illik a gonosz fejedelmeknek jövődő veszedelmeket szánnunk, mert az nem leszen közönséges romlás nélkül. Mint mikor a nagy fa levágatik, nemcsak őmaga dől le, hanem a környülle való alacsomb fákat és felhuzalkodott fiatalokat is lerontja. Illik azért a fejedelmeknek veszedelmén sírni.

Halljuk immár a siralmat [Ez 19,2]: *Mi volt a te anyád? Nőstyén oroszlán* etc. Szóltja itt meg ez hasonlatosságban a próféta Joakház királyt, és azt kérdé tőlle, ki volt az anyja. És mindjárt őmaga megfelel ez kérdésre [Ez 19,2]: *A te anyád*, úgymond, *egy nőstyén oroszlán, ki feküdt az oroszlánok közt, és azok között nevelte fel kölkeit*. Vedd eszedbe, hogy ez példabeszédben a nőstyén oroszlán jegyzi Júda országát, Jeruzsálem városát, ahol vala a királyoknak lakóhelye. Az oroszlánok pedig, akik között feküdt ez nőstyén oroszlán, a környül való pogánok, fejedelmek, királyok. Az egyiptombeli,

az szíriai és babilóniai királyok, és Júda országa körül lakó pogán nemzetiségek. Az oroszlánkölykek pedig jegyzik Júda királyit, kik kölkekhez hasonlíttatnak az ő erőtlenségeikért a több pogán fejedelmekhez képest. Mert minekutánna a zsidók birodalma két részre szakada, és minekutánna a tíz nemzetség elvesze, pusztula, és csak a két nemzetség, Júda és Benjámin marada, igen gyarló lón az zsidók birodalma, és inkább mindenkor adót fizete a pogán fejedelmeknek, hol az egyiptombeli, hol a szíriai, hol a babilóniai királynak, amint a szent história megmutatja, és ugyan csak más szárnya és ótalma alatt nyugszik vala. Azért mondja a próféta a hasonlóságban, hogy a nőstén oroszlán veszteg feküve nyugutt, és nevelte az ő kölykeit a több oroszlánok között.

Itt pedig 1. vegyük azt eszünkbe, miért hasonlíttatnak a fejedelmek és királyok az oroszlánokhoz? [35v (68):] Mert nemcsak a Szentírásban, hanem a pogány bölcsek írásiban is gyakorta a népnek elei oroszlánoknak mondatnak és azokhoz hasonlíttatnak.

Ennek pedig főképpen két oka vagyon. 1. Mert az oroszlán erős, hatalmas, úgyanýéra, hogy a vadaknak királyának mondatik az ő vastagságáért. Mert az ő csontjai felől azt írják, hogy ha ki azokat öszveüti, nemkülömben szikrát vet az ő keménysége miatt, mint mikor a kovát az acéllal ütik. Annakokáért mivelhogy az emberek között is erősbek, hatalmasbak a királyok és fejedelmek, méltán hasonlíttatnak az [fő:] oroszlánokhoz. 2. A többi között az oroszlánnak ilyen szokása és természeti vagyon, hogy mikor ő valamiféle állattal harcol és viaskodik, mihelt a földre ejtheti, osztán nem bántja tovább, hanem elmegyen mellőlle.

Juxta illud poete:

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:

*Pugna, suum finem, cum iacet hostis, habet.**

Item:

*Parcere prostratis scit nobilis ira leonis.***

Holott azért ilyen nemes természetű állat az oroszlán, meg akarván jelenteni a bölcsek, hogy az igaz fejedelemnek is ilyennek kell lenni, hasonlították őket az oroszlánokhoz. Mert hogy ez az virtus a királyoknak szükséges legyen, nyilván vagyon, és amaz bölcs poéta is írja, mint regulául, a rómaiaknak: *Parcere subiectis et debellare superbos.***†*

Ez azért az oka, hogy az oroszlánokhoz hasonlíttatnak a fejedelmek. Továbbá noha egyebeknek is, de főképpen illik ez a titulus a Júda királyihoz a Jákob pátriárka próféciája szerint, Gen. 49. v. 9. [1Móz 49,9]: *Oroszlánkölyök ő, Júda, a préda fellyül költél fel, édes fiam. Mikor ez lefekszik mint az oroszlán, vallyons ki merné őtet felkölteni?* Ezért olvassuk a mi Urunk, Krisztusunk felől, Apoc. 5. [Jel 5,5]: *Íme, győzedelmet vött a Júda nemzetségéből való oroszlán.*

* Ov. Tr. 3.5.33–34.

** PLIN. Nat. 8.19. (48.)

*** VERG. Aen. 6.853.

Vedd eszedbe pedig ezt is, hogy noha a hatalmas és dicsőretek fejedelmek is hasonlítatnak az oroszlánokhoz, mint Júdás és Jézus Krisztus, de gyakrabban a gonoszok, istentelenek, és szegénységnyúzó, -fosztó fejedelmek mondatnak azoknak. Miképpen amaz emberi nemzetnek fő ellensége is, az Sátán, kit szent Péter hasonlít az oroszlánhoz [1Pét 5,8]: *Az ördög, úgymond, mint az sívó-rívó oroszlán kering környülletek, keresvén etc.*

Azonképpen a kegyetlen urak felől Soph. 3.[!] [Sir 28,23]: *Az ő fejedelmi köztök olyanok, mint a sívó oroszlánok, és az ő bírái mint az estve [36r (69):] megéhezett farkasok, kik semmit reggelre nem hadnak.* Ezech. 22. [Ez 22,25]: *Öszveesküdték az én népem közt a próféták, hasonlók az sívó oroszlánhoz, kik prédálnak és a lelkeket elnyelik.* Itt is annakokáért mind a Júda országa körül való fejedelmek, s mind a Júda királyi hasonlítatnak az oroszlánokhoz az ő kegyetlenségeért és a szegénységen való keménységért, amiképpen a következő igék világosan megmagyarázzák [Ez 19,3]: *Felnevele (úgymond) egyet (a nőstyén oroszlán) az ő kölykeiben etc.* Ebben példáztatik a Joakház, Júda királya. Mert mikor Nékó, az egyiptombeli király megölte volna Mageddóban Jósiás királyt, és Jeruzsálemben eltemettetett volna, a föld népe ennek fiát, Joakházt (ki 23 esztendő vala) tevő királlyá. Mint viselte pedig ez magát a királyságban, megjelenti, mikor így szól a próféta [Ez 19,3]: *Megtanolá a prédálást, és enni tanolá az embereket.* Ez igéssel jelenti az próféta, hogy az Joakház dülő, fosztó, kegyetlen fejedelem vala, nemkülömben, mint a megéhezött oroszlán, mindeneket meg szokott szagatni. Ez felől így olvassuk 4. Reg. 23. [2Kir 23,32]: *Gonoszul cselekedék az Úr előtt, miképpen az ő elei annak előtte.* De ez ő istentelenségéért² minemű jutalmát vötte, megjelenti a próféta [Ez 19,4]: *Meghallák ezt az pogánok, megfogák vermekbe, és megláncolván.* Ezt a szent história megmagyarázza, mert ugyan az egyiptombeli Nékó király, aki ez Joákimnak³ az atyját, Jósiást megöle, minekutánna egész Szíriát birodalma alá hajtotta volna, Jeruzsálembé mene, és ez Joakházt megkötözteté, fogva vivé Egyiptomba, és ugyan ott lön halála.

Ez a meghallott igéknek és ez példabeszédnek 1. része, melyben íratik meg az egyik Júda királynak állapotja. A másíknak is históriája ehhez hasonló, sőt egyenlő, kiről ekképpen szól a próféta [Ez 19,5]: *Ki mikor látta volna (értsed, a nőstyén oroszlán, a kölyöknek az anyja), hogy sokáig várakozott volna, és minden reménysége etc.* Azaz Júda országa, a jeruzsálembeli nép mikor várta volna azt, hogy netalán az egyiptumbeli király vagy elbocsátja, vagy pénzen, saccon [a. m. váltságdíjon] megadja, és országát esmét kezébe ereszté Joakháznak, és venné eszébe, hogy ez ő reménységében megcsalatkozott. Mert amiképpen Jeremiás megprófétálta vala, úgy lön, amint olvassuk cap. 22. [Jer 22,11]: *Ezt mondja az Írás Sallum felől, a Jósiás fia, Júda királya felől: Ki az ő atyja helyett uralkodék, és a ki innét kimene, nem jó ide vissza többé etc.* [36v (70):] Mikor azért annak visszajövele felől kétségsé esett volna,

² istentelenségér (tollhiba)

³ <Jóseásnak> Joákimnak (tollhiba másoló által javítva)

avagy halálát értette volna az országbeli nép [Ez 19,5]: *Elévona más kölyket és felnevelé, ki az oroszlánok közt* etc. Ez a második oroszlánkölyök jegyzi Jósias királynak második fiát, ki annak előtte Eliákimnak hívatatik vala, de az egyiptombeli Nékó király, aki Joakház helyett hagyá ezt az országban, nevezé őtet Joákimnak, kinek az ő birodalma 11 esztendeig tartá, és ezért mondatik a hasonlatosságban, hogy felnevekedett és erős oroszlánná lött.

Ez pedig a Joákim király 8 esztendeig fizete adót az egyiptombeli királynak, esztendőnként száz ezüst talentumot, és egy-egy arany talentumot. De mikor a babilóniai Nabukodonozor a egyiptombeli Nékó királyt meggyőzte volna, Júda országát is elfoglalá, Joákim királyt adófizetővé tevé, és ennek is három esztendeig ada adót, és így a 8 és 3 esztendeig, amíg adót fizete, békével lakék országában. De noha a külső ellenség az üdőben nemigen háborgatá Júda országát, de azért ez istentelen király miatt elég nagy ínségbe vala, amint ez példabeszéd jelenti [Ez 19,6–7]: *Megtanolá a prédálást, és az embereket enni, és azoknak özvegyeit megszeplősítte, városokat elpusztítá* etc.

Három fő vétkét számlálja itt az Írás elő az Joákim királynak. 1. Hogy kegyetlen és vérontó volt: *Megtanolá a prédálást* etc. A fejedelmek az Írásban atyáknak és pásztoroknak neveztetnek: De sem az atyák az ő fiokon, sem a pásztorok az ő nyájokon nem kegyetlenkednek, hanem inkább azokat ótalmazzák és táplálják. Illyeneknek kellene azért lenniék az igaz fejedelmeknek. Mikor amaz jámbor Tiberius császárnak egyik tisztartója nagy saccot [a. m. pénzádot] és ostoradót [a. m. háborús pénzbüntetést, rendkívüli adót] venne az alatta való népeken, azt írá neki a császár, hogy a jó pásztor csak megnyírja a juhok, meg nem⁴ nyúzza. Más kegyetlen tyrannus mikor nagy sok országbeli embereket vágatott volna le, mondá neki egy tanácsa: *Uram, kikkel és kiken uralkodol, ha ebben mégy elő?* Azt jelenti azért a próféta, hogy ez a Joákim illyen vérszipó, nyúzó, fosztó és vérontó volt elsőbe, és nemcsak a külső rendbeli népeken, hanem az Istennek prófétáin is efféle kegyetlenséget mutata meg. Mert egy igazmondó prófétát, Uriást, ki előtte Egyiptomba futott vala, hazahozata és fegyverrel levágata, Jer. 26. [Jer 26,20–24]. [37r (71):] Azonképpen Jeremiást és Báruch prófétát is halálra keresteté, de előtte elbocsátáttá vala őket. Jer. 36. [Jer 36].

2. vétke ez Joákimnak volt, hogy azoknak özvegyit, akiket levágat, megölé vala, megrontja vala, és igen fertelmes, parázna életű vala.

3. vétke, hogy pusztító vala, úgy, hogy az egész országnak minden ékeségit megemészte, semmivé tevé, mert városit, várait őmaga elveszte és elvesztegeté. [Ez 19,7] *Elpusztula* (úgymond) *a föld és annak teljessége az ordíttásának szava miatt*. Néz itt a próféta az oroszlánnak természetire, ki felől a többi közt azt írják, hogy az ő ordíttássa oly rettenetes, hogy sokféle vadak mikor azt hallják, ugyan elájulnak, és úgy megrémülnek, hogy előtte nem tudnak elfutni, az oroszlán azért rájuk rohanván csak szabadon szagatja és eszi őket.

⁴ meg <meg> |:nem:| (tollhiba másoló által javítva)

Jegyzi pedig ez ordított ez hasonlatosságban a kegyetlen királynak haragját, dühösségét, mely mikor a bosszúállásra felgerjed, nem tud ki hova menni előtte. Illyen vala ez második oroszlánkönyök. Halljuk meg immár, mint jára ez is, bizony nem különben, mint az első [Ez 19,8]: *Öszvegyülének azért ellene a környül való tartományokból a pogán népek* etc. Micsoda népek voltak, akik ez Joákim király ellen öszvegyültek, elészámoltatnak 4. Reg. 24. [2Kir 24,2]: *Káldeusok, szírusok, ammoniták, moábiták*. Ez első vadászása és megfogattatása pedig Joákim királynak⁵ lőn királyságának nyolcadik esztendejében, mikor Nabukodonozor az egyiptombeli királyt meggyőzé. És akkor lőn Joákim király⁶ az babilóniai királynak adófizetőjévé. De mikor három esztendeig küldötte volna be az adót, hallá, hogy az egyiptombeli király tegzelődnék és Nabukodonozor ellen készülne. Megbízta azért magát, minthogy azelőtt is ő Egyiptomhoz hajlott vala, és oda fizetett vala adót, és elszakada a babilóniai királytól. Kit mikor Nabukodonozor megértett volna, felkészüle először Júda országa ellen, megszállá, Jeruzsálemet megvevé, és Joákim királyt megkötözve Babilóniába vivé, az mint olvassuk 2. Par. 36. [2Krón 36,6]. Ezt jelenti a próféta imez igikben [Ez 19,9]: *Veték ötet egy ketrebe, láncokkal meg* etc.

Továbbá ennek a királynak halála felől, avagy inkább halálának helye felől külömb-külobm értelmek vadnak. Mert némellyek ezt mondják, hogy a babilóniai tömlöcben holt meg, amint ítlhetjük 2. Paral. 36. [2Krón 36,6], némellyek azt mondják, hogy az útban holt meg, és az útfélen vetette el testét Nabukodonozor, [37v (72):] némellyek pedig, mint Josephus,* azt mondják, hogy ugyan Jeruzsálemben ölette meg sok fő-fő emberekkel együtt, és testeket a szemétre hanyatta és vonatta. Itt csak azt írja Ezékiel, hogy a babilóniai király eleibe vitetett fogva, láncokkal kötöztetvén.

De valahol holt meg, de nyilván az ő teste az szeméten hevert, ott poshadott meg, el nem temették, amint megprófétálta vala Jeremiás felölle, cap. 22. [Jer 22,18]: *Azt mondja az Úr Joákim felől, a Júda királya felől, ki Jósias fia vala: Nem siratják ötet ily szóval: Jaj, bátyám, jaj, kegyelmes uram* etc. Illyen fizetése és jutalma⁷ lőn azért az ő kegyetlenségének, fertelmes életének és országpusztításának.

Ez azért a Júda két királyának ez példabeszédben megíratott históriája. Mely noha kettő, de egymáshoz igen hasonlók, sőt, ugyanezen egy céljok. Mind a kettő oroszlánkölyökhöz hasonlítatik. Mind a kettő prédáló ember, öldöklő vala. Mind a kettő megfogaték, mind a kettő rabságra viteték, egyik Egyiptomba, másik Babilóniába, és ott nyomorult végek és halálok lőn.

Mindezekből pedig első tanóság ez lehet, micsoda okokból veszthetik el a fejedelmek, királyok mind országokat, birodalmokat, s mind pedig magokat. 1. Ha oroszlánok lesznek, azaz kegyetlenek, vérontók, nem pásztó-

* JOSEPH. AJ 10.6.3.

⁵ <király> Joákim királynak (tollhiba másoló által javítva)

⁶ király<nak> (tollhiba másoló által javítva)

⁷ és <kegyetlen> jutalma (tollhiba másoló által javítva)

rok, hanem farkasok, nem atyák, hanem urak. Ha azt akarják, hogy féljenek inkább tőlök az alattok valók, hogynem szeressék. 2. Tisztátalan életűek.⁸ 3. Ha pusztítottok, nem örökösök, ha országok ékességét és erősségét⁹ rontják inkább, hogy öregbítsenek. Ezekkel a vétkekkel felrezzentik és reájok támasztják a külső, körülle való szomszéd nemzetségeket, kik vermet ásnak neki, hálót vonnak eleibe, a likra hajtják,¹⁰ a hálóba kerítik.

Második fő tanóságunk immár ez, hogy a kegyetlen uraknak, fejedelmeknek kegyetlen végek és iszonyú halálok szokott lenni. És hogy ugyan majd lehetetlen dolog, hogy elkerüljék a szörnyű és véres halált. Forgasd fel mind a históriákat mind a Szentírásban, s mind a pogán bölcseket, külömben nem talárod. Megáll az Istennek mondása, Esaie 33. [Ézs 33,1]: *Jaj neked, ki prédálsz*¹¹ etc.

Igen eszesen amaz görögországbeli hét nemzeti bölcsek közül egyik, mikor sok földeket, országokat eljárt volna, és végre hazájába került volna, mikor az ő hazájában lakott tyrannus kérdené, mit látott jártában-költében ez egész világon csudálatosb és ritkébb dolgot, felelé, [38r (73):] megaggott, megvénhedett tyrannust, annál ő nem látott semmit régiebb dolgot. Ezért írja ama poéta is, Iuvenalis:

Ad generum Cereris, sine caede et sanguine pauci

Descendunt reges, et morte sicca tyranni.†*

[:veres agy nélkül:]

De ha szinte itt ez világon efféle kegyetlenek a szörnyű halált elkerülhetnék is, bizony amaz következők életben el nem mennek véle, vagyon még gátjok, akiben bizony megakadnak.

Harmadik fő tanóság ez igékből ez, hogy ha hol efféle siralmas dolgot hallunk vagy veszünk eszünkbe, ha valamely országnak ilyen meghanyatlását, és elromlásra, pusztulásra való indulását látjuk, azon ne örüljünk, ne tapsoljunk, hanem még jó idején a siralomra, a kesergésre készítsük magunkat, amiképpen itt hagyja az Úr Isten a prófétának, hogy még mikor a Júda királyinak nem vala semmi gondjok, és kedvek szerint uralkodnának, lakoznának, akkor mondja, hogy írjon és költsön siralmas éneket és példabeszédet róllok. Mely ugyan örök emlékezetre megmaradjon a veszedelem után is közöttök, amiképpen ez caputnak végéből megtetszik. A mi könyörülő, hatalmas Istenünk oltalmazza országunkat, fejedelmünket efféle siralmas példabeszédétől, hogy a miutánunk valóknak ne legyünk ilyen dologban példái és tüköri, miképpen ez Júda országának királyi, kikről itt ír a próféta, mind ez egész világnak tanóságára megíratattanak, és a keresztények gyülekezetekben hirdettetnek. Ámen.

* IUVEN. Sat. 10.112–113.

⁸ életűnek (tollhiba)

⁹ erőssített (tollhiba)

¹⁰ hatják (tollhiba)

¹¹ prédikálsz (tollhiba)

208. beszéd (K1, Sz)

K5 || [38r (73):] Concio CCVIII. Ezechielis Capite VII. ver. 25. [Ez 7,25]:

A veszedelemnek jelenlétekor keresik a békességet, de nem leszen. Egyik nyavalya után más jó etc.

[572:] Concio

|| Sz

Ezechiel cap. VII. v. 25. [Ez 7,25–27]: *Az veszedelemnek jelenlétekor keresik az békességet, de nem leszen, egyik nyavalya után más jó, és [573:] egy hír után más támad. És látást keresnek az prófétától, és az törvény elvész a paptól, és a tanács az vénektől. Az király kesereg, szomorkodik. Az főember, az fejedelem gyászban öltözik, és az föld népének kezei ellankadnak. Az ő útjok szerint cselekedem övelek, és az ő ítéletek szerint ítélem meg őket, hogy megtudják, hogy én vagyok az Úr.*

Közönségesb és megmaradandóbb vigasztalás nincsen a reménységnél. Mert nem lehet oly nagy és hosszú nyavalya, kinek ember megcsendesülését és végét nem reméllé. Az ki pedig ettől is megfosztatott, annak legsúlyosb és megjógyulhatatlan nyavalyája.

A Úr Isten azért az ő vétkes és veszedelemre indult népét a többi közt ezzel is rettentí, fenyegeti, [38v (74):] hogy a nyomorúságoknak egy és utolsó orvosságát is, azaz a reménységet szívökből kitorlí, hogy a veszedelemnek idején sohol semmi gyámolok és vigasztalójok ne legyen. Miképpen ezt egyebütt is és ez meghallott igékben is a próféta által hirdette.

Közönségesb és megmaradandóbb vigasztalás nincs az könnyűség-nél. Mert noha nem lehet oly hosszú nyavalya, kinek ember megcsendesülését és végét nem remélli, az ki pedig ettől is megfosztatott, annak legsúlyosb és megvizsgálhatatlan az ő nyavalyája. Az Úr Isten azért az ő vétkes és veszedelemre indult népét az többi közt ezzel is rettentí, fenyegeti, hogy az nyomorúságoknak egy és utolsó orvosságát is, azaz az reménységet szívéből kitorlí, hogy az veszedelemnek

idején soha semmi gyámolok és vigasztalások ne legyen. Miképpen ezt egyebütt is és ez mostani meghallott igékben is az próféta által hirdeti.

Ezeket pedig nem azért csekekeszi, hogy a bűnösöknek veszedelmeken örülne, hanem hogy inkább felserkentse, és a magok megjobbulására felindítsa. Ha valamiképpen a reájok következő nyomorúságoknak isszonyú és rettenetes voltát megértvén, amíg az szentencia ki nem prédikáltatik, és amíg idejek vagyon a megtérésre, ezekbe vennék magokat, és bűnöket hátrahagyván az ő megharagutt Isteneknek kedvét keresnék.

Ezeket pedig nem azért cselekeszi, hogy az bűnösöknek veszedelmeken örülne, hanem inkább hogy őket felébressze, felserkentse, és az magok megjobbulására felindítsa. Ha valamiképpen az őreájok következő nyomorúságoknak isszonyú és rettenetes voltát megértvén, az még az szentencia ki nem pronuciáltatik, és az még idejek vagyon az megtérésre, ezekben vennék magokat, és bűnöket hátrahagyván az ő megbúsuló Uroknak kedvét keressék.

Loci.

Vagyon pedig ez megmagyarázott igéknek két része. Mert 1. jelenti az Úr az veszedelemre jutott embereknek késő és haszontalan sápolódásokat [a. m. panaszkodásukat], búsulásokat. 2. Az ő büntetéseknek és a veszedelemre jutott embereknek veszedelmének ábrázatját és képét ugyan kiírja, és mint egy tükörben, megmutatja.

Vagyon pedig ez meghallott igéknek két része. Mert elsőben jelenti az Úr az veszedelemre jutott embereknek késő és haszontalan sápolódásokat [a. m. panaszkodásukat], búsulásokat. Másodsor, az ő büntetésének és az vakmerő gonosz emberek veszedelmének ábrázatját és képét ugyan kiírja, és mint egy tükörbe, megmutatja.

De primo. Így szól [Ez 7,25]: *A veszedelemnek jelenlétekor.* Szokások ez a gonoszságban megáltalkodott és felfuvalkodott elméjű embereknek, hogy magokat jó reménységgel hízlalják és biztatják, hogy ha szinte valami veszedelem jó is, módot találnak ők annak elkerülésében és magok ótalmában.

Az elsőről így szól [Ez 7,25]: [574:] *Az veszedelemnek jelenlétekor.* Vide caetera supra. Szokások ez az gonoszságban megvakmerőült, megáltkodott és felfuvalkodott embereknek, hogy magokat mindhalálíg jó reménsséggel hizlalják és biztatják, vagy vagyon módjok benne, vagy nincs, hogyha szintén valami veszedelem jó is, módot és utot találnak ők annak elkerülésében és magoknak ótalmazásában.

De mely haszontalan és hejábavaló legyen efféle embereknek gondolkodások és bizodalnok, megmutogatja itt elsőbe az Úr Isten. Mert a közönséges veszedelemnek eltávoztatására főképpen imez három utat ítélik efféle emberek hasznosnak lenni: 1. Abban bíznak, hogy könnyű frigyét csinálni, s megbékélleni az ellenséggel. 2. Hogy az Isten könyörülő, és az ő népének prófétáinak kéréseket meghallgatja, és módot mutat a megszabadulásban. 3. Bíznak ezekhez, bölcs tanácsokhoz, vagy sok kécsekhez. Tudják az urak, mit kell mívelni, elvégezik a nagysüvegű emberek etc. De mind ez három dologhoz való bizodalom mely haszontalan legyen az Úrnak sebes és bosszúállásra felgerjedett haragja ellen, renddel megmutatja ez igíkben.

De mely haszontalan, és mely igen heábanvaló legyen ezféle embereknek az ő gondolkodások és bizodalnok, megmutogatja itt elsőben az Úr Isten. Mert az közönséges veszedelemnek eltávoztatására főképpen imez három utat ítélik ezféle emberek hasznosnak lenni. Elsőben abban bíznak, hogy könnyű frigyét csinálni, megbékélleni az ellenséggel. Másodsor, ismét ahhoz bíznak, hogy az Isten könyörülő, és az ő népének prófétáinak kéréseket meghallgatja, és módot mutat az megszabadításban. Harmadsor, bíznak ezekhez, bölcs tanácsokhoz, és így szólnak: Tudják az urak, mit kell míelni, elvégezik, jó végre viszik az nagy süvegű jámborok. De mind ez három dologhoz való bizodalom, mely haszontalan, heábanvaló és semmirekellő legyen az Úrnak sebes és az bosszúállásra felgerjedett rettenetes haragja ellen, megmutatja ez igíkben.

Elsőbe szól a békességhez való bizodalom felől [Ez 7,25]: *A veszedelemnek jelenlétekor keresik a békességet* etc. Az jelen való jó gyakrabban avagy megutáltatik, avagy nem oly böcsületben tartatik, amint illenék, de mikor elkel, és helyébe ellenkező dolog száll, akkor sóhajtják és kívánják.

[39r (75):] Mert amint szokták mondani: Nem tudja az az édest megböcsülni, aki keserút nem kóstolt. Nem tudja az, mely nagy jóság legyen az egészség, aki soha beteg nem volt. Azonképpen azt

mondja itt az Isten, hogy a veszedelemkor kezdik az emberek keresni és kívánni a békességet, kit azelőtt nem tudtak megböcsülneni.

Mely dicséretes és drága dolog legyen a békességet keresni, szeretni és követni, megjelenti Krisztus Urunk, mikor azt mondja Matt. 5. [Mt 5,9]: *Bódogok a békességesek, mert ők Isten fiainak hívattatnak.* Dávid is azt mondja Psal. 33. [Zsolt 34,13]: *Kicsoda az ember, ki szereti a|:z| életet¹ és jó napokat etc.* [Zsolt 34,15] *Keresse a békességet és kövesse azt etc.* Itt azért a békességet keresné, de a Salamon mondása szerint [Préd 3,1] *mindennek ideje vagyon*, mellyet ha ki elmúlat, csak hejába osztán a munka, és haszontalan minden fáradság. Kell azért keresni addig, amíg |:meg|találhatni, és amikor üdő és alkalmatosság vagyon reá. Mert olykor kereshetik, amikor meg nem találhatják, amiképpen itt mondja az Úr Isten.

Elsőben szól az békességhez való bizodalom felől, mondván [Ez 7,25]: *Az veszedelemnek jelenlétekor keresik az emberek az békességet etc.* Az jelenvaló jó gyakrabban, avagy ugyan teljességgel megutáltatik, avagy nem oly böcsületben tartatik, az mint illenék. De mikor elkél az a jó, és helyében ellenkező dolog száll, akkor osztán súhajtatik és kívántatik. Mert az mint igen igazan szokták mondani, nem tudja az az édest megböcsülneni, az ki keserűt nem kóstolt, és nem tudja az, mely igen nagy jószág az egészség, az ki soha beteg nem volt. Azonképpen azt mondja [575:] az Felséges Úr Isten, hogy az veszedelemkor kezdik az emberek keresni az békességet, kit azelőtt nem tudtak megböcsülneni. Mely dicséretes és drága dolog legyen az békességet keresni, szeretni és követni, megjelenti az Úr Jézus Krisztus, mikor azt mondja Matt. 5. [Mt 5,9]: *Bódogok az békességesek, mert ők Istennek fiainak hívattatnak.* Dávid is azt mondja 33. zsoltárában [Zsolt 34,12–13]: *Kicsoda az az ember, az ki szereti az ő életét, és jó napokat akar látni? Keressed az békességet, és igyekezzél annak megnyerésére etc.* Jó azért az békességet keresni, de amaz bölcs Salamonnak imez mondása szerint [Préd 3,1] *mindennek ideje vagyon*, mellyet, ha ki elmúlat osztán csak heában az munka, és haszontalan, heábalavó minden fáradság. Kell azért megkeresni addég, az még találhatni, és az mikor alkalmasság vagyon reá. Mert olykor kereshetik, az mikor meg nem találhatják, az miképpen itt mondja az Felséges Úr Isten.

Mikor kelljen pedig a békességet keresni, megjelenti Krisztus Urunk, Luc. 14. [Lk 14,31] ama királyról való példabeszédben: *Mikor (úgy-mond) valamely király más király ellen hadakozni akar, elsőbe leül, s gondolkodik felőlle etc.* Nem akkor kell tehát az eszes fejedelemnek a

¹ <békesség> életet (tollhiba másoló által javítva)

békességről gondolkodni, mikor immár a körmére égett a dolog, hanem még mikor távol vagy az ellenség. Mert ha ezt nem míveli, és későn kezdi keresni a békességet, ím, hallod, mint jár [Ez 7,25]: *És nem leszen*. Tehát mi leszen? [Ez 7,26] *Egyik nyavalya a másik után jó* etc.

Szokták a deákok mondani, *nulla calamitas sola*,[†] hanem ugyan bokrosra szokott jönni, és nemkülömben, mint mikor a láncnak egyik szemét megrántod, a többi is utána zúdul, azonképpen egy veszély után sok rohan. Azt mondja azért az Úr: Ha egyik nyavalyából kifeszülhettek [a. m. kivergődhettek], kimászhattok is, de bátor ingyen se gondoljátok, hogy azzal ment emberek leszték, mert mindjárt más talál, és annyi sok akadály fog körül, úgy megkörnyékez, hogy soha belőlle ki nem gázolhattok [Ez 7,26]: *Egyik hír a másikat ott éri*.

Mikor kelljen penig az békességet keresni, megjelenti az Úr Jézus Krisztus, az mint meg vagy írva szent Lukácsnál 14. részében v. 3. [Lk 14,31] amaz királyokról való példabeszédben: *Mikor, úgymond, valamely király más király ellen hadakozni akar, elsőben leül s gondolkodik, ha ellene állhat-e 10 ezer magával annak, az ki őreá jű 1000 ezer magával*. Látod-e, nem akkor kell tehát az eszes fejedelemnek az békességről gondolkodni, mikor immár az körmére égett az gyertya, előtte az ellenség szemével reá néz, hanem még mikor távol vagy az ellenség. Mert ha azt nem míeli, és későn kezd rólla gondolkodni, későn [a. m. későn] kezdi keresni az békességet. Ím, hallod, mint jár [Ez 7,25]: *Keresi az békességet és nem leszen*. Tehát az békesség helyett mi leszen? *Nulla calamitas sola*.[†] Nyavalya, veszedelem, vérontás, ki nemcsak egyszer-kétszer [576:] leszen, hanem ugyan bokrosra szokott jönni, és nemkülömben, mint mikor az láncnak egyik szemét megrántod, ottan az többi is utána zúdul. Szintén azonképpen egy nyavalya, egy veszély után sok rohan. Látod-e, azt mondja azért itt az Felséges Úr, ha egyik nyavalyából valamiképpen kifeszülhettek [a. m. kivergődhettek], kiúszhattok, mászhattok is, de bátor ingyen se gondoljátok, hogy azzal ment emberek leszték, mert mindjárt más talál, és ami számtalan sok nyavalya, akadály fog környül, hogy soha belőlle ki nem gázolhattok [Ez 7,26]: *Egyik hír az másikat ott éri*.

A következő veszedelemnek egyik jele a gonosz hír, amiképpen Krisztus Urunk mondja Matt. 24. [Mt 24,6], mikor a Jeruzsálem pusztulásáról prófétál: *Hallotok, úgymond, harcokat, és hadaknak híreit*.² Azt mondja azért az Úr, hogy a sok gonosz hír megepeszti az embereket. Elsőbe azt halljátok: Am Nabukodonozor király igen

² Vö.: 62. beszéd, K4, 101r, K3*, Sz, 390 (290).

készül. (Mert ezeket hirdettette az Úr a babilóniai rabságnak előtte.) Azután halljátok: Ám, elindult. Immár emitt vagyon. Ekkor imez vagy ama várost vötte meg. [39v (76):] Itt ilyen kegyetlenséget cselekedett, és efféle hasonló dolgokat hallotok. A békességhez azért bátor ne bízzatok, mert azt ezután meg nem találjátok, hanem inkább ahe-lyett sok sűrű nyavalyát, és naponként pokol híreket.

Az következendő veszedelemnek penig egyik jele az gonosz hír, az miképpen az Úr Jézus Krisztus mondja szent Máténál, 14.[!] részében [Mt 24,6], mikor az Jeruzsálem pusztulásáról prófétál: *Hallotok, úgymond, hadakat, és harcolásoknak híreit.* Azt mondja azért itt is az Úr, hogy az sok gonosz hír megepeszti, megfonnyasztja az embereket. Elsőben azt halljátok: Te zsidó nemzetség, ám Nabugodonozor király igen készül. (Mert értse meg, hogy ezeket hirdettette az Úr az ő népének az babillóniai rabságnak előtte.) Azután hamar azt halljátok: Ám immár elindult, igen jó. Harmadszor: Ám immár imez várost is megvödde, amazt is megvödde, itt ilyen iszonyú kegyetlenséget cselekedett, és ezféle hasonló dolgokat hallotok. Az békességhez azért bátor ne bízzatok, mert ezután meg nem találjátok, hanem inkább ez helyen azt halljátok, hogy sok sűrű nyavalyát és pokol híreket naponként ereszték reátok.

Második reménségek az utolsó veszedelemre jutott embereknek szokott lenni az Istennek kegyelmességében, és az ő szolgálóinak könyör-gésében és Isten előtt való kedvességekben. Erről így szól az Úr [Ez 7,26]: *Keresnek látást a prófétáktól* etc. Nemcsak az Istennek népe, hanem a pogánság is szokott az utolsó szükségnek és veszedelem-nek idején a mennyei segítséghez folyamni, és az Istentől segítséget várni és kérni, amiképpen ez a históriákból nyilván vagyon. Kiből megtetszik, hogy a religio, a pietas, az isteni tisztelet az emberben ugyan természet szerint vagyon, és a teremő ezt ugyan beleoltotta az emberi nemzetbe. Mert akik sem Írást, sem az ő szent törvényét nem tudják, sem hallották is, mégis az Istentől várnak és reméllenek segítséget.

Második reménségek az utolsó veszedelemre jutott embereknek szo-kott lenni az Istennek kegyelmességében, és az ő szolgálóinak könyör-gésében és Isten előtt kedvességében. Erről így szólt [Ez 7,26]: [577:] *Keresnek látást az prófétáktól* etc. Nemcsak az Istennek népe, hanem az pogánság is szokott az utolsó szükségnek és veszedelemnek idején az mennyei segítséghez folyamni, és az Istentől segítséget várni és

kérni, az miképpen az históriákból nyilván vagyon. Ebből megtetszik, hogy az religio, az pietas, az isteni tisztelet az jámbor emberben ugyan természet szerint vagyon, és az teremtő Isten ezt ugyan beleoltotta az emberi nemzetben. Mert az kik sem az Írást, sem az ő szent törvényét nem tudják, sem hallották is, mégis az Istentől várnak és reméllenek segíséget.

Olvassuk ezt a Szentírásban, hogy a régi királyok semmi dologhoz nem kezdtek addig, míglen az Urat a próféták által meg nem kérdették, mint Dávid és Jozafát példái megmutatják. Azonképpen ha valami nagy veszedelem volt előttök, effelől is tölle értekeztek. Mint 4. Reg. 3. [2Kir 3], mikor az³ Izrael, Júda és Idumea királlya nagy szükségben estek volna, Elizeus próféta által tudakoznak vala az Istennek akaratja és őfelőlök való végezése felől. Ezenképpen Ezékiás király [2 Kir 18,17–37], mikor Sénakhérib Jeruzsálemet megszállotta volna, Ézsaiás prófétához küldte. Sőt, az Isten ugyan megkévánta azt az ő népétől, hogy nyavalyájoknak idején ne egyebektől, hanem őtölle értekezzenek. És akik külömben cselekedtek, megbüntette őket. Mint olvassuk Akházia király felől 4. Reg. 1. [2Kir 1,16], ki mikor a Belzebub bálványhoz küldött volna követeket, hogy megértsék tölle, ha megjógyul-e a betegségből vagy meghal, azt izené az Úr neki Illés prófétától: *Nincs-e Isten Izraelben, hogy Ekronba a Belzebubhoz⁴ mentek kérdeni?* Annakokáért ezt mondja az Úr: *Amely ágyba felhág-tál, onnat le nem szállasz, hanem halállal kell meghalnod.*

Olvassuk ezt az Szentírásban, hogy az régi szent királyok semmi dologhoz nem kezdettek addig, valamég az Urat az próféták által meg nem találták, és meg nem kérdették, mint ezt az Dávid és Jozafát király példái megmutatják. Azonképpen, ha valami nagy romlás, veszedelem volt, az felől is töllok tudakoztak, értekeztek, mint az⁵ Királyokról írt könyvnek 3. részében [2Kir 3] meg vagyon írva, mikor az három király, Izrael, Júda és Idumea királlya nagy szükségben estek volna, Elizeus próféta által tudakoznak vala az Istennek akaratja és őfelőlök való végezése felől. Azonképpen Ezékiás király, mikor Sénakhérib Jeruzsálemet megszállotta volna, Ézsaiás prófétához küldte 2. R.19. 2. [2Kir 19,2]. Sőt, az E. M. F. Úr Isten ugyan megkévánta azt az ő népétől, hogy nyavalyáknak idején ne egyébtől, hanem őtölle értekezzenek, és valakik külömben cselekedtek, megbüntette, megsanyargatta, meglakoltatta

³ <király> |:az:| (tollhiba másoló által javítva)

⁴ *Belzebulhoz* (tollhiba)

⁵ *mint <Dávid és Jo> az* (tollhiba másoló által javítva)

őket, mint olvassuk Akházia király felől 4. Reg. 1. 16. [2Kir 1,16], ki mikor az Belzebub bálványihoz küldött volna követeket, hogy megértsék tőlle, ha meggyógyul-e az betegségből vagy meghal, azt izené neki az Úr Illés próféta által: *Akházia, nincsen-e Izraelben Isten, hogy Ekronban az Belzebubhoz mentek kérdeni?* Annakokáért azt mondja az Úr: *Az mely ágyban [578:] felháltál, onnat le nem szállasz, hanem halálával kell meghalnod.*

Holott azért az embereket az őmagok természeti is arra viszi, hogy szükségekben az Istentől kérjének tanácsot, és az Isten is azt kívánja, hogy csak őtőlle, nem a bálványoktól tudakozzanak. És ha mikor Ő Szent Felségétől tudakoznak, és meg nem felel és tanácsot nem ad, az az ő haragjának nagy és bizonyos jele s bizonyos jele.

Holott azért az embereket az őmagok természetek is arra viszi, hogy szükségekben az Istentől kérjének tanácsot. És ugyan az Úr Isten is azt kívánja, hogy csak őtőlle, ne az bálványoktól tudakozzanak. Ha mikor Őfelségétől értekeznek, és meg nem felel, tanácsot nem ad, az Őfelsége haragjának nagy és bizonyos jele, bizonsága.

[4or (77):] Amiképpen Saulnak példájából megtetszik, mert őtet minekutánna bűneiért az Isten megveré, Sámuel próféta halála után, mikor a sok ellenség, a filiszteusok reá támadnak, értekezik az Istentől, de az Úr meg nem felele neki, 1. Reg. 28. [1Sám 28,6–20], sem álom által, sem papok, sem próféták által, hanem osztán egy ördögös aszszonyhoz mene, aki feltámasztaná őneki Sámuel prófétát. Ezen prófétánál ide alább, cap. 20. [Ez 20,3] azt olvassuk, hogy mikor az Izraelnek fő-fő és vén népei mentek volna Ezékielhez, hogy őáltala az Úrnak tanácsa felől tudakozzanak, így szóla az Isten a prófétának: *Embernek fia, szólj így az Izrael véneinek: Ezt mondja az Úr Isten: Azért jöttetek-e, hogy kérdezkedjetek éntőllem? Élek én, hogy nem felelek meg tünetek, ezt mondja az Úr Isten.* No, azért itt is azzal fenyegeti őket, hogy ha azt várják, hogy a veszedelem szinte elérkezzék, bátor ezzel se biztassák, se vigasztalják magokat, hogy az Úr utat mutat nekik az ő prófétái által a megszabadulásra. Csak hejába tudakoznak a prófétáktól és papoktól, mert elkel tőllok minden bölcsesség, semmit nem tudnak felelni.

Az mikhéppen az Saulnak példájából igen világosan megtetszik [1Sám 28,3–12]. Mert őtet, minekutánna az Felséges Úr Isten bűneiért megveré Sámuel próféta halála után, mikor az sok ellenség, az filiszteusok reá

1. Reg. 28. v. 25.

támadának, értekezék az Úr Istentől, de az Úr meg nem felele neki, sem álom által, sem papok által, sem próféták által. Hanem oszton mene egy ördögös asszonyhoz, Pitanissához, az ki feltámasztaná neki Sámuel prófétát. Ezen prófétánál, Ezékielnél ide alább az 20. részben [Ez 20,3] azt olvassuk, hogy mikor az Izraelnek fő-fő és vén népei mentek volna Ezékielhez, hogy őáltala az Úrnak tanácsa felől értekezzenek és tudakoznának, így szóla az Isten az prófétának: *Embernek fia, szólj így az Izraelnek véneinek: Ezt mondja az Úr, az Isten: Élek én, hogy nem felelek meg⁶ tünettek.* No, azért itt is azzal fenyegeti őket, hogy ha azt várják, hogy az veszedelem szinte elérkezzék, bátor ezzel se biztassák, se vigasztalják magokat, hogy az Úr utat mutat nekik az ő prófétái által az megszabadításra, és azt mondja, hogy csak heába tudakoznak az prófétáktól és az papoktól, mert elkel tőlők minden bölcsesség, [579:] semmit nem tudnak felelni.

Továbbá, ugyanezen ígéket érthetjük és magyarázhatjuk a hamis prófétákra is, kiknek akkor több tisztességek és böcsülletek vala, és mind a községnak, s mind a királynak minden jó szerencsét és bódog állapot ígérnek vala, amiképpen mind Ezékiel, s mind Jeremiás írásából megtetszik. Azt mondja azért itt az Úr Isten [Ez 7,26], hogy a tü prófétáitok, kik most igen nyelvesek, biztatnak, minden jókat ígérnek, igen nyesik és viszik, mint s hogy leszen, bizony akkor megnémulnak, ha kérded, mit kell mívelni, csak hallgatnak. Nem fog semmit sem a szentelt kard, sem a mise, sem a zsolozsma, amiképpen másutt is csúfolja az Isten efféle bálványimádó fejedelmeket [Ézs 47,12–13]: *Nosza, úgymond, álljanak elé a te istenid, akiket tiszteltél, mondják meg, mint leszen dolgotok, mint jártok! Keljenek fel, segíljenek meg, szabadítsanak meg, ha oly hatalmasok!*⁷ In summa: Azt akarja az Úr Isten jelenteni, hogy ha jó idején meg nem térnek, hanem nyakokra várják a veszedelmet, bizony akkor osztán semmi szentességek, semmi religiók, semmi szentekhez való bizodalnok meg nem menti.

Továbbá, ugyanezen ígéket érthetjük és magyarázhatjuk az hamis prófétákra is, kiknek akkor több böcsülletek és tisztességek vala, az miképpen vagon az állapot az mostani üdőben is. És mind az községnak, s mind a királynak minden jó szerencsét és bódog állapot ígérnek vala, az miképpen mind Ezékiel, s mind Jeremiás írásából megtetszik. Azt mondja azért itt az Felséges Úr Isten, hogy az tü pró-

⁶ *felelek meg <felelek>* (szókettőzés másoló által javítva)

⁷ Az idézetben Enyedi feltételezhetően több bibliai verset olvasztott egybe: Ézs 47,12–13, Jer 2,28, valamint Bír 10,14.

fétáitok, kik most igen nyelvesek, biztatnak és minden jót ígérnek, igen nyesik és viszik, mint s hogy leszen, bizony akkor megnémulnak, bedugódik az szájok, ha kérdezik: Osztán akkor mit kell miélni? Csak hallgatnak, nem fog akkor semmit sem az szentelt kard, sem az mise, sem az zsolozsma. Az miképpen másutt is csúfolja az Felső-
 ges Úr Isten ezféle bálványimádó fejedelmeket [?]: *Nosza, úgymond, álljanak elé az te isteneid, az kiket tiszteltél és magasztaltál, mondják meg, mint leszen dolgotok, mint jártok! Keljenek fel, segíljenek meg, szabadítsanak meg, ha oly hatalmasok!* In Summa. Azt akarja az E. M. F. Úr Isten jelenteni, hogy ha jó idején meg nem térnek, hanem nyakokra várják az romlást, az veszedelmet, bizony akkor osztán semmi szükségek, semmi religiójok, hütök, vallások, semmi szentekhez való bizodalmok meg nem menti, szabadítja, ótalmazza.

Harmadszor, szokták az emberek veszedelmeknek idején reménségeket vetni vagy az őmagok eszekben, vagy tanácsadóknak bölcsességekben. Bizony dolog az, hogy miképpen egyéb dolgokban, azonképpen a hadakozásban is igen szükséges és gyakran hasznos az eszes tanács. Miképpen ama hatalmas Agamemnon király ítéletből is megtetszik, [40v (78):] ki mikor minden hadával Trója alatt 10 esztendeig feküdt volna, noha sok erős vitézi valának, de azt mondta, hogy ha 10 Nestora volna (ez a Nestor penig egy igen megvénhült vén ember vala, de igen eszes, ékesen szóló és bölcs tanácsú vala), régen eddig is megvehette volna, vagy csak gyorsan megvenné Tróját.*⁸

Harmadszor, szokták az emberek az veszedelemnek idején reménységeket vetni, helyheztetni vagy az őmagok eszekben, vagy tanácsadóknak bölcsességében. Bizonyára igaz dolog az, hogy amiképpen egyes dolgokban szükséges, és [580:] azonképpen az hadakozásban igen szükséges és felette hasznos⁹ az eszes tanács. Miképpen ez amaz hatalmas Agamemnon király ítéletéből is igen szépen megtetszik, ki mikor minden hadával Trója alatt tíz esztendeig feküdt volna, noha számtalan sok erős vitézi, lovagi és gyalogi valának, de azt monda, hogy ha tíz Nestora volna csak, igen hamar megvenné Tróját. Ez penig az Nestor egy igen megvénhült, erőtlén ember, de csuda eszes, ékesen szóló és bölcs tanácsa vala, azt monda azért ez felől, hogy ha tíz volna olyan, régen addig is megvehette volna, vagy csak gyorsan megvenné Tróját.*

* HOM. II. 2.370–374.

⁸ Vö.: 104. beszéd, S, 2/48.

⁹ *hasznos hasznos* (szókettőzés)

Azért bízhatik ember a bölcs tanácsadókhöz, kik sok nyavalyának eleit vehetik, avagy veszedelemből is kimenthetnek, de azt mondja itt az Úr, hogy az ő haragjának napján megbolondítja, bölcsességeket elveszi az eszes tanácsoknak is. Amiképpen Dávid is könyörög vala, mikor az ő fő tanácsadója Absolonhoz hajla [2Sám 15,31]: *Úr Isten, bolondíts meg Akhitófelnek tanácsát!* És az Úr ez ő könyörgését meghallgatá, mert amint Salamon írja Pro. 21. [Péld 21,30], *Nincs bölcsesség, nincs tanács az Úr ellen* etc. Másutt ő maga így szól az Úr Isten [Ézs 29,14]: *Elveszem a bölcsenek bölcsességeket, és az eszeseknek eszeket semmivé, haszontalanná teszem* etc.

Azért bízhatik az ember az jó tanácsadókhöz is, kik nagy sok nyavalyának eleit vehetik, avagy még az jelenvaló veszedelmekből is kimenthetik. De ez ellen azt mondja itt az mennyei bölcs tanács, az Felséges Úr Isten, hogy az ő fellobbant haragjának, búsulásának napja megbolondítja, bölcsességeket elveszi az eszes tanácsoknak is. Az miképpen Dávid is könyörög vala, mikoron az ő fő tanácsadója Absolonhoz hajla [2Sám 15,31]: *Úr Isten, úgymond, bolondíts meg Akhitófelnek tanácsát.* És az Úr ezbeli könyörgését meghallgatá. Mert az mint Salamon írja [Péld 21,30]: *Nincs bölcsesség az Úr ellen.* Másutt ő maga így szól az Felséges Úr [Ézs 29,14]: *Elvesztem az bölcsenek eszességét, és bölcsességét semmivé, haszontalanná teszem.*

Prov. 20.[!]

Vedd eszedbe pedig, mit szól a próféta [Ez 7,26]: *Elvész a vénektől a tanács.* Mert természet szerint szoktak eszesbek lenni, és eszesbeknek kell lenniük a véneknél az ifjakkal. Ezért mondá a bölcs Eccli. 25. [Sir 25,2], hogy gyűlöli ő a bolond és goromba vén embert. És ugyanott azt írja [Sir 25,4–6]: *Mely nagy ékessége az ősz hajnak az ítület, és az idésnek [a. m. idősnek] a tanács. Mely díszes a vén a bölcsességgel* etc. *Koronája a vénnek a tudomány, és az ő dicsőségek az Úrnak félelme.*

Ha mikor azért a vénektől eltávozik a bölcsesség, hol és micsoda rendbeli emberekben maradhat meg? Azt mondja pedig az Úr, hogy az ő bosszúállásának napján elveszi a vének tanácsát. Tehát bizony az ifjakban inkább nem leszen. Ahol pedig nincsen tanács, mit várhatsz egyebet, hanem zűrzavart és végső veszedelmet?

No, ez azért a meghallott ígéknek első része, amelyben fenyegeti az Úr a Júda országát ezzel, hogy oly veszedelembé ejti, hogy még csak jó reménségek sem lehet, és mindenek, valamikben bízhatnának, semmivé lesznek.

Vedd eszedben penig, mint szól az próféta, Ezékiel [Ez 7,26]: *Elvész az vénektől az tanács.* Mert természet szerint eszesbek szoktak lenni és eszesbeknek kell lenniük az véneknek az ifjagnál. [581:] Ezért mondá az bölcs Eccl. könyvének 25. részében [Sir 25,2], hogy gyűlöli az bolond és goromba vénembert. És ugyanott azt írja [Sir 25,4–6], hogy *az ősz hajnak csuda, mely igen ékessége az eszes ítélet, és az véneknek az tanács. Mely díszes az vén az bölcsességgel és dücsöséges az okossággal. Koronája az vénnek az tudomány, és az ő dücsöségek az Úrnak félelme.* Ha mikor azért az vénektől eltávozik az bölcsesség, hol és micsoda rendbeli emberekben maradhat meg? Azt mondja penig az Úr, hogy az ő bosszúállásának napján elveszi az véneknek tanácsát. Tahát bizony az ifjakban inkább nem leszen. Ahol penig nincs a tanács, mit várhatsz egyebet, hanem csak rettenetes zűrzavart és szörnyű végső veszedelmet? No azért, szerelmes atyámfia, keresztényen, ez az meghallott igéknek első része, az melyben fenyegeti az E. M. F. Úr az Júda országát azzal, hogy oly veszedelemben ejti, hogy még csak jó remínségek sem lehet. És mindenek, valamiben bízhatnának, semmivé lesznek.

De secundo.

A második részében immár írja meg a veszedelemnek ábrázatját [Ez 7,27]: *A király kesereg, a fő ember gyászba öltözik* etc. Mikor a király, aki hatalmasb, és sokképpen minden veszedelmek ellen meg vagyon erősítve, nyomorúságra jut, ki kerülheti el a veszedelmet? És ha akinek kellene egyebeket is vigasztalni és bátorítani, megszonytyolodik, ki lehet jó remínséggel? [41r (79):] A főnépek felől is, kik kazdagságokban és eszekben bízhatnának, azt mondja, hogy megámulnak, és mintha valami nagy, kietlen pusztá helyen volnának, nem tudnak mit tenni. Végezetre a köznép|:n|ek, a vitézek|:nek|, a hadakozó emberek|:nek| is karjok lecsügged, megerőtlenül, és a nagy félelemnek miatta eszek elvész.

De secundo.

Az második részében írja meg immár az veszedelemnek ábrázatját, mellyet imez igékben ad előnkben az próféta [Ez 7,27]: *Az király kesereg, az fő ember pusztaságban, gyászban öltözik.* Vide textum supra. Mikor az király, az ki hatalmasb és sokképpen minden veszedelmek ellen meg vagyok erősítettve, nyomorúságra jut, ki kerülheti el az veszedelmet? És az kinek kellene egyebeket is vigasztalni és bátorítani, megszonytyorodik, olyankor vallyons ki lehet jó remínségben? Az főnépek felől is, kik gazdagságban és eszekben bízhatnának, azt mondja, hogy megnémulnak. [582:] És mintha valami pusztá, avagy kietlen helyen volnának, nem tudnak mit tenni. Végezetre, az köznép-

pek is, az vitézeknek, az hadakozó embereknek is karjok lecsügged, megerőtlenül, és az nagy félelemnek miatta eszekben is megfogyatkoznak, avagy ugyan teljességgel elvész.

De hogy ez büntetésnek és veszedelemnek rettenetes voltát inkább megmagyarázza, mond mégis [Ez 7,27]: *Az ő utok szerint cselekedem vélek. És az ő ítéletek szerint ítélem meg őket.* Azaz aminemüképpen ők cselekedtek mással, aminemű kegyetlenségeket cselekedtek egyebeken, és amint megondokították az én tiszteletemet, az én szent nevemet, szinte aszerint bánom én is vélek, viszontag én is kegyetlen leszek hozzájuk, és minden ő tiszteleteket megondokítottam és -ferteztettem, hogy amint ők megcsúfolták az én szent törvényemet, én is azonképpen megcsúfoltatom az ő emberi találmányokat, relígiójokat. Mert itt ez helyen, miképpen egyebütt is sokszor, az Úrnak ígéje (*az ő utok szerint*) jegyzi az ember életének folyását, amint mi dolgokban foglalja ki-ki magát és viseli életét. Minthogy pedig ezek mind az első, s mind a második tábla ellen vétkeznek vala az ő életekben, aszerint az Isten is őket mind a kettőért megbünteti hasonló és illendő büntetéssel. Ha kegyetlenek voltak, kegyetlenek kezébe adja, ha hamissak, hamissak kezébe, ha fertelmesek, fertelmesek kezébe etc. Ha bálványimádók és Isten tisztessége tékozlók, bálványozók kezébe, amint megmondotta vala nekik az Úr régen Mózes által, Deut. 28. [5Móz 28,64]: *Ha, úgymond, elhagyandod az Úrnak törvényét, széjjelhint [a. m. széjjelhint] téged az Úr ez földnek minden határira, ott idegen isteneknek szolgálsz, kiket sem te nem esmértél, sem a te atyáid etc.*

Ezekkel pedig jelenti meg az E. M. F. Úr Isten az közönséges rettenetes romlást, pusztulást, hogy semmiféle rend azt el nem kerülheti. Mert minden gyülekezet ez három rendbeli karból áll: fejedelmekből tudniillik, fő-fő népekből és községből. Ahol azért mind ez három karbeli és rendbeli emberek és népek megbolondulnak, veszedelemre jut ott állapot. Semmi ott meg nem marad épen, hanem minden teljességgel felfordul, tővel-heggyel áll össze, elvész.

De hogy ez iszonyú büntetésnek rettenetes voltát inkább kimagyarázza, mond mégis [Ez 7,27]: *Az ő utok szerint cselekedem övélek, és az ő ítéletek szerint ítélem meg őket.* Azaz valaminemüképpen ők egymással cselekedtek, az minemű kegyetlenséget töltöttek ők el egyebeken, és az mint megondokították az én tiszteletemet, az én szent nevemet és valaminemüképpen engemet, gondviselő Urokat, Isteneket megvettenek, megutáltanak, és mintha nem volnék, csak olyanná tartnak, viszontag én is kegyetlen, könyörületlen, irgalmatlan leszek hozzájuk, és

minden ő tiszteleteket megondokítom és fertzettem, hogy az mint ők csúfolták az én szent nevemet, én is szinte azonképpen megcsúfoltatom az ő emberi találmányokat, religiójukat és vallásokat. Mert itt ez helyen, miképpen egyebütt is sokszor, az útnak ígéje (*az ő utok szerint*) jegyzi az ember életének folyását, ki az minemű dolgokban foglalja magát és viseli életét. [583:] Minthogy pedig ezek mind az első, mind az második tábla ellen vétkeztek vala az ő életekben, az szerint az Isten is őket mind az kettőért megbüntette hasonló és illendő büntetéssel. Ha kegyetlenek voltak, kegyetlenek kezében adta, ha hamissak voltak, hamissak kezében adta, ha fertelmesek, fertelmesek kezében adta etc. Ha bálványimádók és Isten tisztessége-tékozlók, bálványozók kezében adta, az mint megmondotta volna nekik régen Mózes által, Deut. 28. [5Móz 28,36]: *Ha, úgymond, elhagyandod az én törvényemet, széllelhint [a. m. széjjelhint] téged az Úr ez földnek minden határira, ott idegen isteneknek szolgálsz, kiket sem te nem ismersz, sem az te atyáid, az fáknak és az köveknek szolgálsz.*

Hogy pedig azt mondja [Ez 7,27], *Az ő ítéletek szerint ítélem* etc., ezzel is a büntetésnek szörnyűségét jelenti. Mert az ítéletben azt szokták nézni és azon ügyekeznek, hogy a büntetés illendő legyen, és egyenlő a vétkekkel. Jaj pedig minekünk, ha az Isten a mi érdemünk szerint kezd minekünk fizetni. Ezért mondja vala Dávid [Zsolt 143,2]: *Uram, ne szálj a te szolgálóddal ítéletbe.* Et Ps. 130. [Zsolt 130,3]: *Ha a gonoszságokat eszedbe tartod, Uram, Uram, ki állhat meg* etc. Itt azért mikor azt mondja, hogy ítéletek szerint cselekedik a gonosz néppel, nyilván súlyos büntetéssel fenyegeti őket, kit ők meg sem állhatnak, el sem szenvedhetnek.

Hogy pedig azt mondja [Ez 7,27], *Az ő ítéletek szerint ítélem meg őket* etc., ezzel is az büntetésnek szörnyűségét¹⁰ jelenti. Mert az ítéletben azt szokták nevezni, és azon ügyekeznek, hogy az büntetés illendő legyen, és egyenlő legyen az vétkekkel. Jaj pedig minekünk, ha az Isten érdemünk szerint kezd minekünk fizetni. Ezért mondja szent Dávid: *Ha az gonoszságokat eszedben tartod, Uram, ki állhat meg?* Ps. 130. 3. [Zsolt 130,3]. Itt azért mikor azt mondja, hogy ítélet szerint cselekedik az gonosz néppel, nyilván súlyos büntetéssel fenyegeti őket, kit ők meg nem állhatnak, el sem szenvedhetnek.

[41v (80):] Utolszor immár megjelenti az Úr, mivégre cselekedé ő mindezeket [Ez 7,27]: *Hogy megtudják, úgymond, hogy én vagyok az*

¹⁰ szörnyűsé (tollhiba)

Úr. Mindeneket az Úr őmagáért cselekedett és cselekedik. Ez világot és ez világon valókat az emberekért, az embert pedig őmagáért teremté. És amint a bölcs mondja, még az istentelent is az őmaga dicsőségéért, hogy azokon mutassa meg az ő hatalmasságát, amint mondá fáraó felől is. Oka pedig ennek ez, mert ami végre valami leszen, mindenkör böcsülletesb azoknál, amik őérette lesznek. De sohul semmi nincs böcsülletesb, drágább az Istennél. Tehát szükség, hogy mindenek őérette legyenek. És ezért mondatik az Isten mindeneknek végének. És őmaga is azt mondja maga felől [Ézs 44,6; Ézs 48,12; Jel 1,17; Jel 22,13]: *Én vagyok az első és az utolsó.*

Utószor immár megjelenti az Úr, mivégre cselekeszi ő mindezeket [Ez 7,27]: *Hogy megtudják,* úgymond, *hogy én vagyok az Úr.* Mindeneket az E. M. F. Nagy Úr őmagért cselekedett és teremtett, az világot pedig és az világban valókat az emberekért, az embert őmagért teremté. És az mint az bölcs mondja, még az istentelent is az őmaga dicsőségéért ereszti elő, hogy azokon mutassa meg az ő isteni mivoltát, erejét és hatalmasságát, [584:] ám az mint fáraó felől is mondá. Oka pedig ennek ez, mert ami végre valami leszen, mindenkör böcsülletesb azoknál, az mik őérette lesznek. Sohul semmi nincs böcsülletesb, drágább az Istennél. Tahát szükség, hogy mindenek őérette legyenek. És ezért mondatik az Isten mindeneknek végének. És önnönmaga is azt mondja maga felől [Jel 1,8;17]: *Én vagyok az első és az utolsó.*

Annakokáért mikor az istentelen, gonosz életű zsidók is hallanák, hogy a próféták feddenék vala őket büntetéssel, semmit nem gondolnak vala véle, és azt gondolják vala: De a gondja Istennek, hogy mireánk vigyázzon, csak a papok ijesztnek. Avagy azt reméllik vala, hogy ha valahonnan valami háborújok támad is, eleit veheték vagy erősséggel, vagy harccal, vagy bölcsességgel, vagy megbékéléssel. És így az Úrnak fenyegető beszédét csak szélnek tartják vala. Ezért azt mondja az Úr: Megesmértetem magamat véle, bizony, megtanolvák, ki vagyok, hogy tudom, mit cselekesznek, nem szenvedem el a bűnt büntetlen, és semmi mesterségekkel az én bosszúállásomnak eleit nem vehetik.

Annakokáért mikor az istentelen, gonosz életű zsidók is hallanák, hogy őket is feddenék az Istennek prófétái, hogy az Úrnak törvényét elhették, és fenyegetik vala őket büntetéssel, semmit nem gondolnak vala véle. És avagy azt gondolják vala: De, úgymond, az az Istennek

gondja, hogy mireánk vigyázzon, csak az papok ijesztnek, de nincs abba semmi, azfelől cselekedd meg, az mit megcselekedhetsz. Avagy hogy azt reméllik vala, hogy ha valahunna valami háborújok támad is, eleit vehetik vagy erősséggel, vagy harccal, vagy bölcsességgel, vagy megbékéléssel. És ekképpen, látod-e, az Felséges Mennyei Úr-nak fenyegető beszédét csak szélnek, költött beszédnek, papok ijesztésének tartják vala.

Ezért azt mondja az mennyei Felséges Úr: Megismertetem magamat vélek, bizony megtanulják, ki vagyok, és eszekben veszik, hogy tudom, mit cselekesznek, mikor látják, hogy el nem szenvedem az bünt büntetetlen, és hogy semmi mesterségekkel, okoskodásokkal az én bosszúállásomnak eleit nem vehetik.

Ezeket megíratta a Szent Isten minekünk, hogy innét tanoljunk. Fenyeget¹¹ most minket az ő szolgálai által utolsó veszedelemmel. Bizony, méltán és érdemünk szerint fenyeget. Nyissuk fel azért szemünket, fülünket. Ne bízzunk a sok hamis beszédben, a hamis ígretben. Nem hízlaljuk hejábavaló reménséggel magunkat.

Békességet várunk-e? Talán későn keressük, és nem találjuk meg, hanem a helyét, nyavalyát nyavalyára, gonosz hírt gonosz hírre kell érzenünk. Bízunk-e szentességünkben, hogy sok oltárokat rakunk, processziót járunk, miséket mondunk? Nem fog a törökön és tatáron az átok. Amiképpen megmondta vala az Isten régen a zsidóknak: Oly kigyókat hozok reátok, kiken nem fog semmit az ígret, akár mint keresztet, temjénezd, de ugyan nem fut el, hanem megmar, halálos sebbel pedig. Bízunk-e eszünkhöz, bölcs tanácsunkhoz? Hallod-e, mivel fenyeget itt az Úr Isten? Eltávozik, nem leszen még a véneken is a tanács, nemhogy az ifjakban.

Ezeket megíratta az Szent Isten miérettünk, hogy innét tanuljunk mi is. Fenyeget-e most minket az szolgálai által utolsó veszedelemmel? Fenyeget, s méltán is fenyeget, és bizony érdemünk szerint. Ez az tanács azért, hogy nyissuk fel füleinket, szemeinket, ne biztassuk heábavaló reménységgel magunkat. Várunk-e békességet? Félő, hogy késén ne keressük, [585:] és nem találjuk meg, hanem <csak> az helyett nyavalyát, nyavalyára, gonosz hírre kell érzenünk. Bízunk-e szentességünkben, hogy sok oltárokat rakunk, processziókat, zárándokságokat járunk, sok miséket mondunk? Nem fog az ellenségen, törökön, tatáron az átok. Amiképpen megmondta vala régentén az Isten az zsidóknak: Oly kigyókat hozok reátok, kiken nem fog sem-

¹¹ Fenyege (tollhiba)

mit az igézet, akár mint keresztezd, szenteld, temjénezd, de ugyan nem fut el, hanem megmar, halálos sebbel pedig. Bízunk-e eszünk-höz, bölcs tanácsinkhoz? Hallod-e, ez ellen mivel fenyeget itt az Felséges Úr Isten? Eltávozik, nem leszen még az vénekben is az tanács, nem hogy az ifjakban.

[42r (81):] Micsoda reménységünk vagyon tehát? Miben bízhatunk? Bizony, semmiben nem egyébben, hanem csak az Úrnak kegyelmességében és könyörülő természetiben. Ha ez elhagy, nincs hova lennünk, nincs megmaradásunk. De valahova leszünk, valamit cselekeszik velünk, legyenek és essenek mindenek az ő szent nevének tisztességére, és az ő igaz megismerésire, hogy tudják meg ez földi emberek, kicsoda ő, és hogy csak ő az Úr, nem más. Ámen.

Micsoda reménységünk lehet tehát, szerelmes atyámfia, keresztyén, mihez bízhatunk? Bizony semmiben nem egyébben, hanem csak az könyörülő Úrnak kegyelmességében és irgalmas természetiben. Ha ez elhagy, nincs hova fognunk, nincs hova lennünk, nincs megmaradásunk. De valahova leszünk, valamit cselekeszünk, legyenek és essenek mindenek az ő szent nevének tisztességére, és az ő igaz megismeretire, hogy tudják ez földi emberek, királyok, fejedelmek, urak, kicsoda ő, és hogy csak ő az Úr, nem más, kinek legyen tisztesség és dicsőség mindenektől, mitőlünk is most és mindörökkön örökké. Ámen.

209. beszéd (K1, Sz)

K5 || [42r (81):] Concio CCIX. Ad Romanos capite 1. ver. 18. [Róm 1,18]:

Megjelenik az Istennek haragja mennyből az embereknek mindenféle istentelenségek etc.

[585:] Concio ad romanos Cap. 1. v. 18. [Róm 1,18–25]:

|| Sz

Megjelenik az Istennek haragja mennyből az embereknek minden istentelenségek és hamisságok ellen, kik az igazságot hamisságban fogva tartják. Mert az mi az Istenben tudható, benne vagyon, mert az Isten megjelentette nekik. Mert az mi az Istenben láthatatlan, tudniillik az ő mindenható volta, ez világ teremtésétől fogván az ő cselekedetiről való elmélkedés [586:] által megláttatik, avégre, hogy ők legyenek magokmenthetetlenek. Mert mikor az Istent megismerték volna, nem dicsőítették úgy, mint Istent kellett volna dicsőíteni, sem pedig neki hálákat nem adtanak. Hanem az ő okoskodásokban heábecsélőknek lóttanak, az ő balgatag szívek megsötítetted. És mikor magokat bölcseneknek alítanak [a. m. gondolnák], kábákká, esztelenekké, bolondokká lóttanak. Mert az halhatatlan Istennek dicsőséget elváltoztatták halandó embereknek, madaraknak, négylábú állatoknak és csúszómászó állatoknak kifaragott ábrázatjára. Annak-okaért az Isten is eltaszította őket az ő szíveknek gonosz kívánságiban. Mert az Istennek igazságát hazugságra változtatták, és szolgáltnak inkább az teremtett állatnak, hogynem mint az teremtőnek, ki mindörökké áldandó. Amen.

Ha ki a veszedelmet el akarja kerülni, szükség, hogy először annak okát távoztassa el. Mert miképpen ha ki az tűzbe nyúl, nem óhatja magát az égéstől, azonképpen ha a veszedelemhezó, -nemző dolgokban forog, nem menekedik meg a nyavalyától. Azt tudja pedig az ember elkerülni, amit esmér. Szükség tehát

megesmérnünk és -tanolnunk, micsoda és minemű legyen a veszedelemnek oka. Ezt pedig két úton tanulhatjuk főképpen meg, tudniillik példákból és intésekből. Mert 1., ha kit látunk vagy értünk, hogy nyavalyába esett, illik megtekintenünk és értenünk, mint viselte az magát, és mi miatt esett a veszedelembe. És így megismerhetjük, mi hozza a veszedelmet. 2. Ezt megtanulhatjuk az intésekből is, ha tudniillik meghalljuk és értjük, az Isten (ki igazmondó) micsoda vétkekért fenyegeti az embereket veszedelemmel és romlással.

Ha ki az veszedelmet akarja elkerülni, szükség, hogy annak okát távoztassa el. Mert miképpen ha ki az tűzben nyúl, nem óhatja magát az égéstől, azonképpen ha ki az veszedelemhez, -nemző dolgokban forog, nem menekedik az nyavalyától. Azt tudja pedig ember elkerülni, az mit ismer. Szükség tehát megismernünk és tanolnunk, micsoda és minemű legyen az veszedelemnek oka. Ezt pedig két úton tanulhatjuk meg főképpen, példákból és intésekből. Mert elsőben, ha kit látunk vagy értünk, hogy nyavalyában esett, az veszedelembe, így megismerhetjük mi hozza az veszedelmet. Másodszor azt tanulhatjuk meg az intésekből, ha tudniillik, meghalljuk és értjük, hogy az Felséges Úr Isten, ki igazmondó, micsoda vétkekért fenyegeti az embereket veszedelemmel és romlással.

Ez megmagyarázott igékben is azért Pál apostol mind azt megjelenti, micsoda büntetéseket és veszedelmeket szokott az Isten az emberekre bocsátani, s mind pedig azoknak okait megmutogatja. Hogy azért az Istennek büntetését elkerülhessük, szükség annak nemző okait megismernünk és eltávoztatnunk.

Ez megmagyarázott igékben is azért szent Pál mind azt megjelenti, [587:] micsoda büntetéseket és veszedelmeket szokott az emberekre bocsátani, s mind pedig azoknak okait megmutogatja. Hogy pedig az Istennek büntetését elkerülhessük, szükség annak nemző okait megismernünk és eltávoztatnunk.

Ugyancsak ez két dologba forog azért ez igéknek sarka, és ez két célra néz: 1. Hogy az emberek megbüntettetnek. 2. Mi legyen a büntetésnek oka. Ezeket pedig sokképpen és egynehányszor mondja és fejtegeti meg az apostol. Először csak közönségesképpen és homályosan, azután kifejezőképpen és világosan.

Ugyancsak ez két dologban forog azért ez igéknek sarka és ez két célra néz: Hogy az emberek megbüntettetnek. Másodsor mi legyen az büntetésnek oka. Ezeket sokképen egynehányszor mondja és fejtegeti meg az apostol. Elsőben csak közönségesképen és homályosan, aztán kifejezőképen és világosan.

De primo.

[42v (82):] Mond azért elsőben [Róm 1,18]: *Megjelenik az Istennek haragja mennyből.* Ihol a büntetés. Következik a büntetésnek oka [Róm 1,18]: *Az embereknek mindenféle istentelenségek és hamisságok ellen, kik az igazságot hamisságban fogva tartják.* Ezért szokott az Istennek haragja megjelenni mennyből. Mikor pedig azt mondja [Róm 1,18], *megjelenik*, ne csak úgy érts, hogy megmutatja az Isten haragját és csak fenyeget, hanem hogy ugyan megteljesedik, megbizonyosodik, és mindennek szeme előtt nyilván leszen. Az Istennek haragja pedig nemcsak az ő búsulását jegyzi, hanem a büntetést és veszedelmet, melyet szokott a megharagutt Isten az ő búsulásában bocsáttani az emberekre. Az miképpen sokszor az Írásban ez az ige ilyen értelemben vétetik. Mikor az Úr Krisztus Jeruzsálemnek utolsó veszedelmét akarja jelenteni, így szól, Luc. 21. [Lk 21,23]: *Leszen nagy harag ez népen,* azaz haragból való büntetés. [Mik 7,9] *Az Úrnak haragját viselem, mert vétkeztem neki,* azaz az ő haragjából reám bocsáttatott kemény büntetését. Itt is azért mikor azt mondja az apostol, hogy megjelenik az Istennek haragja, a haragon érts mindenféle csapást, büntetést, mellyekkel az Úr szokta verni a bűnösöket, akár pusztulás, akár éhség, akár döghalál, betegség, keserűség etc.

Mond azért elsőben [Róm 1,18]: *Megjelenik az Istennek haragja mennyből.* Ihol ez az büntetés. Az büntetésnek okát pedig imígy mondja meg [Róm 1,18]: *Az embereknek mindenféle istentelenségek és hamisságok ellen, kik az igazságot hamisságban fogva tartják.* Láthatod-e, Szent Atya kegyelméből, ezért szokott ám az Istennek haragja mennyből megjelenni. Mikor azt mondja azért az apostol [Róm 1,18], *megjelenik*, ne csak úgy érts, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy csak mutatja az Istennek haragját, és hogy Ófelsége csak fenyeget, hanem hogy ugyan megteljesedik, megbizonyosodik, és mindennek szeme előtt nyilván leszen. Az Istennek haragja pedig nemcsak az ő búsulását és kedvetlenségét jelenti, hanem valóban az büntetést és veszedelmet, melyet szokott az megharagudt Isten az ő búsulásában bocsáttani az emberekre, az miképpen sokszor az Írásban ez ige ilyen értelemben vétetik. Mikor az Úr Jézus Krisztus |Jeruzsálem városának:| Istennek utolsó veszedelmét akarja jelenteni, így szól

szent Lukácsnál, 21. részében [Lk 21,23]: *Leszen nagy harag ez népen*, azaz haragból való büntetés. Mikeás prófétánál, 7. részében illyent olvasunk [Mik 7,9]: *Az Úrnak haragját viselem, mert vétkeztem neki*, azaz az ő haragjából reám bocsátott kemény ostorát, büntetését. Itt is azért, mikor azt mondja az apostol, hogy megjelenik az Istennek haragja, az haragon érts mindenféle csapást, büntetést, az kikkel [588:] szokta az Úr verni az bűnösöket, akár pusztulás, akár éhség, akár döghalál, betegség, keserűség legyen.

Hogy pedig azt mondja, hogy a mennyből jelenik meg ez a harag, azzal jelenti, hogy a büntetés oly nyilvánvaló és rettenetes, hogy senki nem tagadhatja meg, hogy Istentől nem volna bocsátva, és hogy a megharagutt Istennek bosszúállása nem volna. Mert szokták némely emberek a veszedelmet egyéb okokra kenni, vagy tulajdonítják a gorombaságnak [a. m. tudatlanságnak], vagy történetnek, vagy ezvilági és itt alatt való eszközöknek. De itt azt mondja az apostol, hogy ez a büntetés oly nyilvánvaló, hogy senki meg nem tagadhatja, hogy Istentől nem volna.

Az hogy pedig azt mondja, hogy az mennyből jelenik meg az a harag, azzal azt jelenti, hogy az a büntetés oly nyilvánvaló és rettenetes, hogy senki nem tagadhatja meg, hogy Istentől nem volna bocsátván, és hogy az megharagudt Istennek rettenetes bosszúállása nem volna. Mert szokták némely emberek az veszedelmet egyéb okokra kenni, vagy tulajdonítják az gorombaságnak, vagy valami történetnek, vagy ezvilági és itt alatt való eszközöknek. De itt, látod-e, mint mond az apostol? Azt mondja, hogy ez az büntetés oly nyilvánvaló, hogy senki meg nem tagadhatja, hogy Istentől nem volna.

Mű is azért immár tanoljuk meg, hogy a büntetés Istentől vagyon, ő bocsátja mennyből a csapásokat, ő küldheti el és ő foghatja meg és veheti el. Az miképpen mondá Ámosz prófétának is [Ám 3,6], *hogy nincs oly nyavalya a városban, kit az Isten nem szerzett*. Okát pedig ez Úr cselekedetinek megjelenti az apostol, mikor így szól [Róm 1,18]: *Az embereknek mindféle istentelenségek, hamisságok ellen*. Tehát az Isten haragjának oka és a veszedelemhozó, -szerző eszköze az embereknek istentelenségek és hamisságok. Azért, aki el akarja kerülni az Istennek haragját és veszedelmét, kerülje és ója magát az istentelenségtől és hamisságtól. (Továbbá, noha ez két ige gyakran a Szentírásban ugyancsak azon egy értelemben vétetik, de azért néha meg is választatnak egymástól. [43r (83):] Mert az *impietas*, az istentelenség

jegyzi az első tábla ellen való vétkeket, azaz az isteni tiszteletnek és szolgálatnak hátrahagyását és megondokíttását. Az *iniusticia*, a hamisság pedig jelenti a második tábla ellen való vétkeket, azaz felebarátunknak megsértését és a külső cselekedetekben való fogatkozásokat, mint a gyilkosság, paráznaság, hamis tanúmondás, orzás, szitkozódás etc.

Azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, mi is tanuljunk meg innét, hogy az büntetés Istentől vagyon bocsátván, ő bocsátja mennyből az csapásokat, ő küldheti el és ő foghatja meg és veheti is el. Az miképen mondtam, hogy szól Ámosz próféta is [Ám 3,6], *nincs oly nyavalya az városban, kit az Isten nem szerzene*. Okát pedig az úr cselekedetinek megjelenti az apostol, mikor így szól [Róm 1,18]: *Az embereknek mindenféle istentelenségek és hamisságok ellen*. Értsed tehát, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy az Istennek haragjának oka és az veszedelmek hozó, szerző, indító eszköze az embereknek istentelenségek és hamisságok. Azért, az ki el akarod kerülni az Istennek haragját és veszedelmét, elkerüld és megójad magadat az istentelenségtől és hamisságtól. Továbbá ez két ige, istentelenség, hamisság, gyakran az Szentírásban ugyan csak azon egy értelemben vétetik, de azért néha mégis választatnak egymástól. Mert az *impietas*, az istentelenség jegyzi az Isten parancsolatjában az első táblán való dolgokat és vétkeket, azaz az isteni [589:] tiszteletnek és szolgálatnak hátrahagyását és megondokíttását. Az *iniusticia* pedig, az hamisság jelenti az másik tábla ellen való vétkeket, azaz felebarátunknak megsértését és az külső cselekedetekben való fogatkozásokat, úgymint az gyilkosságot, paráznaságot, hamis tanúmondást.

Mind a két rendbeli bűnökért szokott azért mennyből az Istennek haragja az emberekre szállani, mert ez ilyen emberek az igazságot hamisságban, vagy hamissan fogva tartják, amint szól az apostol. Azaz tudnák és értenék, mi volna a jó és dicsíretes dolog, de lelkiismeretük ellen is különben cselekesznek és viselik magokat. Mert az igazság ki vagyon írva és metszve az ő szűvükbe, kinek ki kellene virágozni és ágazni onnat, hogy innét kívől látván az emberek a gyümölcsét, tudhatnák és hihetnék bizonynal, hogy odabe vagyon a gyökere. De az istentelenek és a hamissak azt az ott benn való igazságot megfojtják és megkötözik, nem engedik, hogy kiüthessen és megmutathassa magát, és így, mint egy foglyot, ott fenn, kötözve tartják. A kötelek pedig, kikkel kötözve tartják az igazságot efféle emberek, a testi gonosz indulatok és kívánságok, kik nem engedék, hogy szabadsága legyen a külső cselekedeteknek igazgatására.

Mind ez két rendbeli bűnökért szokott azért mennyből az Istennek haragja az emberekre szállani. Mert az ilyen emberek az igazságot hamisságban, vagy hamissan fogva tartják, az mint szól az apostol. Fogva tartják, azaz tudnák és értenék, mi volna az jó és az dicséretes dolog, de lelkiismeretek ellen is különben cselekesznek és viselik magokat. Mert az igazság be vagyon írva és metszve az ő szívekben, kinek ki kellene virágozni és ágazni onnát, tudniillik az szüüből, hogy innét kővül látván az emberek az gyümölcsét, tudhatnák és hihetnék kétség nélkül, minden bizonnyal, hogy oda be vagyon az gyükere. De az istentelenek és az hamissak azt az ott benn való igazságot megfojtják és megkötözik, azaz fogva és kötve tartják, nem engedik, hogy kivethesse és megmutathassa magát. És így, látod-e, mint egy foglyot ott bekötözve tartják az igazságot. Az kötelek penig, az kikkel kötözve tartják az igazságot ezféle emberek, semmi nem egyéb, hanem gonosz testi indulatok és kívánságok, kik nem engedik, hogy szabadsága legyen az külső cselekedeteknek igazgatására.

Eféle emberek pedig főképpen két renden szoktak lenni. 1. Az irigyek, kiknek ha az Isten igaz értelmet és drága talentumot adott, azt ki nem jelentik, hanem elássák, magoknak tartják. És mikor egyebeket jó útra igazgathatnának, jótanács-adással segítséggel lehetnének, nem cselekeszik, hanem megrontják magokat. Illyenek valának amaz farizeusok, kik felől Krisztus Urunk Matt. 23. [Mt 23,13]: *Jaj nektek, képmutató farizeusok és írástudók, kik bezároljátok az emberek előtt a mennyeknek országát, tii sem mentek be, s mást sem bocsáttotok.* Ezek hasonlítatnak a szénán fekvő kuvaszokhoz, kik magok sem eszik meg a szénát, s a baromnak sem hagyják megenni. Ezek azért elsőben akik az igazságot¹ hamissan fogva tartják.

Ezféle emberek penig főképen két renden szoktak lenni. Elsőben cselekednek így az irigyek, kiknek ha az Isten értelmet adott és drága talentumot adott, azt ki nem jelentik, hanem elássák, magoknak tartják. És mikor egyebeket jó útra igazgathatnának, jótanács-adással, segítséggel lehetnének, nem cselekeszik, [590:] hanem megvonják magokat. Illyenek valának amaz farizeusok, kik felől szól Krisztus Urunk szent Máténál, 23. részében [Mt 23,13]: *Jaj nektek, tii képmutató farizeusok és írástudók, kik bezárjátok az mennyeknek országát az emberek előtt, tii sem mentek be, s mást sem bocsáttok.* Ezfélék hasonlítatnak az szénán heverő kuhaszhoz [a. m. kuvaszhoz], az mely kuhaszok nem eszik meg az szénát, az barmoknak sem hagyják me-

¹ <hamisságot> |:igazságot:| (tollhiba másoló által javítva)

genni, hanem elmarják, elugatják rólla. Ezek azért, az kik elsőben az igazságot hamissan fogva tartják.

Másodszor, akik tudják ugyan és megtanolták az igazságot, az Istennek parancsolatját, mi volna a jó, mellyik az igaz út, de avagy barátságért, vagy haszonért, vagy a gyönyörűségért nem aszerint élnek, hanem megfojtván, és ugyan csak el nem oltván és kitörölvén lelkiismeretekből a megtanolt és megértett igazságot, úgy viselik magokat, mintha soha sem hallották, sem értették volna a jámborságnak és szentségnek utát és módját. [43v (84):] In summa: Amit elméjekkel megfогtak vagy nyelvekkel is vallnak, az ellen élnek és cselekednek. Ezek tartják fogva az igazságot, ezekre száll az Istennek haragja mennyből, amint itt tanít az apostol. Ezek az istentelenségnek és hamisságnak cselekedői. De mivelhogy az istentelenségnek és hamisságnak sok nemei vadnak, és ágai, amiképpen az apostol is megjelenti, mikor így szól [Róm 1,18], *megjelenik etc. mindenféle istentelenségek és hamisságok etc.*, immár másodszor világosan ki kezdi fejezni, micsoda és mellyik legyen az az istentelenség, hamisság, aki főképpen hozza az emberekre az Istennek haragját [Róm 1,19]: *Mert, úgymond, ami az Istenben tudható, nyilván nagyon benne.* Ez ígьben azt mutogatja az apostol, hogy az Istennek haragját főképpen hozzák az emberekre az első tábla ellen való vétkek, azaz az Isten tisztességének tékozlása, mikor őtet nem úgy tisztelik és szolgálják az emberek, amint ő hatta és eleikbe adta, amint magát megesmértette és amiképpen elméjébe magát beírta.

Másodszor ismét azok tartják fogva, kötözve az igazságot, az kik tudják s értik ugyan, megtanulták volna az igazságot, de avagy barátságért, avagy haszonért, vagy az gyönyörűségért, valami fejedelmeknél, uraknál való kedvességért nem asszerint élnek, hanem megfojtván, avagy ugyan teljességgel csak el nem oltván és kitörölvén lelkiismeretekből az megtanult és értett igazságot. Mintha ugyan soha sem hallották, sem értették volna a jámborságnak és szentségnek utát, módját, rendit és annak igaz reguláit. In Summa: Az mit elméikkel megfогtak, vagy még ugyan nyelvekkel is vallnak, az ellen élnek és cselekesznek. Látod-e, ezek tartják ám, szerelmes atyámfia, keresztyén, fogván, hogy jól megértted, fogva az igazságot, és ezekre száll, ezeken jelenik meg az Istennek haragja mennyből, az mint itt tanít az apostol. És ezek az istentelenségek és hamisságok cselekedői. De mivelhogy az istentelenségnek vagy hamisságnak sok nemei és ágai vannak, az miképpen az apostol is megjelenti, mikor így szól [591:] [Róm 1,18]: *Megjelenik az Istennek haragja mennyből az embereknek mindenféle istentelenségek és hamisságok ellen, kik az igazságot hamisságban fogva tartják etc.*

Immár másodszor világosban ki kezdi fejezni, micsoda és mellyik legyen az az istentelenség, az a hamisság, az ki főképen hozza az emberekre az E. M. F. Mennyei Úrnak haragját [Róm 1,19]: *Mert, úgy mond, az mi Istenbe tudható, nyilván vagyon benne, mert az Isten megjelentette nekik.* Ez igékben azt mutogatja meg az apostol, hogy az Mennyei Úrnak haragját főképen hozzák az emberekre az Istennek parancsolatinak első tábláján való parancsolati ellen való vétkek. Azaz az Isten tisztességének tékozlása, mikor őtet nem úgy tisztelik és szolgálják az emberek, az mint Őfelsége hatta és kívánja és eleikben adta, az mint magát vélek megismertette, és az mineműképen elméikben, lelkiismeretekben magát beírta és metszette.

Hogy pedig az emberek azzal magokat ne menthetnék, hogy ők nem tudták és nem értették, mint kell az Istent szolgálni, megmutatja az apostol, hogy ez igen haszontalan, sőt hamis fogás, magamentség. Mert az Úr Isten eleitől fogva magát megjelentette és az emberekkel megismertette. Úgyhogy ha akarták volna, őtet igazán szolgálhatták volna, mert az Isten eléggé megmutatta magát. Azért magokmenthetetlenek, mert csak őrajtok múlt el az igaz isteni szolgálat és tisztelet. Ez az igéknek summája.

Hogy pedig az emberek azzal magokat ne menthetnék, hogy ők nem tudták és nem értették, vagy nem hallották, mint kell Istent szolgálni, megmutatja az apostol, hogy ez igen haszontalan, sőt hamis fogás, hamis magamentség. Mert az E. M. F. Úr Isten eleitől fogva magát megjelentette és az emberekkel megismertette, úgyhogy ha akarták volna, őtet igazán szolgálhatták volna. Mert az Isten eléggé megmutatta magát, azért teljességgel magokmenthetetlenek, és csak rajtok múlt el az igaz istentisztelet. Azért minthogy értették volna, de nem cselekedték, kétszer inkább méltók a büntetésre, Krisztus Urunknak mondása szerint. Ez az igéknek darék summája.

*Nyilván vagyon
őbennek.*

Immár lássuk az igéket és vizsgáljuk meg [Róm 1,19]: *Mert ami az Istenben tudható* etc. Nemhogy az Istennek, ki lélek és láthatatlan, de még csak a külső, testi szemünk előtt forgó és kezünkben járó dolgoknak is természetit és tulajdonságait valóban és tőkéltesen meg nem érthetjük, miképpen ez nyilván vagyon mind a mindennapi próbálásból, mind ez világi bölcseknek vallástételekből. De mindazáltal adott a Szent Isten az embereknek oly eszközöt és okosságot, hogy nemcsak a testi dolgoknak, hanem még a lelki és mennyeinek is tudására juthat, amennyére őneki szükség és illendő.

[592:] Immár lássuk az Mennyei Úrnak segítségével az igéket és vizsgáljuk meg! Így szól az apostol [Róm 1,19]: *Mert az mi Istenben tudható, benneket vagy, mert az Isten megjelentette nekik.* Nemhogy az Istennek, az mely Isten lélek és láthatatlan, mondom, nemhogy ennek az Istennek tanácsát és akaróját érthetnők tökéletesen, de még csak az külső, testi szemünk előtt való, kezünkben forgó dolgoknak is természetit és tulajdonságát valóban és tökéletesen meg nem tudhatjuk és meg nem érthetjük. Miképen ez nyilván vagy mind az mindennapi próbálásból, mind ez világi bölcseknek vallástételekből. De mindazonáltal az Szent Isten adott az embereknek oly eszközt és okosságot, hogy nemcsak az testi dolgokban, hanem még az lelkieknek és mennyeieknek is tudására juthat az ember, az mennyére őneki szükség és illendő.

Noha azért az Isten láthatatlan, de azért tudhat az ember Ő Szent Felsége felől is valamit, azt tudniillik, amit ő megjelentett és mutatott. Merthogy Ő Szent Felségét tökéletesképpen és valóba tudjuk és értsük itt ez testben és mostani életben, csak még fenn kell gondolni. Ezért mondá szent Pál 1. Cor. 13. [1Kor 13,12], hogy most csak mint egy tükörben, úgy látjuk, és homályban Ő Szent Felségét. Más üdő, más világ, más élet kell ahhoz, hogy az Istent lássuk és valóban megismerjük. [44r (85):] De mindazáltal itt ez életben is nem akarta, hogy teljességgel a sötétségben és tudatlanságban maradjunk, hanem amennyére illett, és ami üdvességünkre szükség, magát megmutatta és jelentette, amint itt az apostol mondja. Így szól azért [Róm 1,19]: *Ami az Istenben tudható.* Azaz amennyére az emberi elme megfoghatja a dicsőséges Istennek esméretit, amennyébe illett és szükség volt. Mert nemhogy az ő látását és teljes esméretit az emberi elme megfoghatná, de mind ez egész világ sem alkalmas arra, és még csak szavát sem hallhatja, sem szenvedheti el, mint a törvény kiadásának históriája megmutatja s bizonyítja. Amennyére azért elméjük szenvedte az embereknek, az Istennek esméreti benneket vagy, azaz köztök tudva vagy [Róm 1,19]: *Mert az Isten jelentette meg nekik.* Honnat tanoljuk meg, hogy az isteni esméretnek oka és auctora őmaga az Isten. És ha őmaga magát meg nem jelentette volna, senki őtet nem esmérné. Tehát úgy és ott kell megismerni Istent, amint Ő Szent Felsége magát megjelentette és mutatta.

*Deus enim eis
manifestum fecit.*

Noha azért az Mennyei Úr az, ki láthatatlan, de mindazáltal tudhat az ember Őfelsége felől is valamit, azt tudniillik, az mit Őfelsége megjelentett és megmutatott. Merthogy Őfelségét tökéletesképen tudjuk és értsük itt ez halandó és rothadandó testben, és ez mostani életben, csak meg sem kell gondolni. 1. Cor. 13. [1Kor 13,12] ezért

mondá szent Pál, hogy *most csak, mint egy tükörben és homályban, úgy látjuk Őfelségét*. Más üdő, más élet, más világ kell ahhoz, hogy az Felséges Úr Istent lássuk és valóban megismerjük. De mindazáltal itt ez életben is nem akarta, hogy teljességgel az setítségben és tudatlanságban maradjunk. Hanem az mennyére illet, az mi idvességünkre szükség volt, magát megmutatta és jelentette, az miképen itt az apostol mondja és bizonyítja, mikor így szól [Róm 1,19]: *Az mi az Istenben tudható, benne vagyon, mert az Isten megjelentette nekik.* [593:] Azaz az mennyére az emberi elme megfoghatja az dücsőséget, Istennek ismeretit, az mennyében illet és szükség volt. Mert nemhogy minden voltaképen teljességgel az Őfelsége dücsőséges színélátását és teljes ismeretit az emberi csekély elme foghatná meg, de éppen mind ez egész világ sem alkalmas arra, és még csak szavát sem hallhatja és szenvedheti el, miképen ezt az törvény kiadásának históriája igen szépen és világosan megmutatja és megbizonyítja. Az mennyére azért elméik szenvedheti az embereknek, az Istennek ismereti benne vagyon. Azaz köztök tudva vagyon, mert az mint az apostol szól [Róm 1,29]: *Az Isten megjelentette nekik.* Ahonnét, szerelmes atyámfia, keresztyén, tanoljunk meg, hogy az igaz isteni ismeretnek oka és authora, első megszerzője önnönmaga, az irgalmas és könyörülő Úr Isten. És ha őmaga magát meg nem jelentette volna, senki, még csak egy lélek is Őfelségét nem ismerné. Tahát, szerelmes atyámfia, keresztyén, tehát úgy és ott kell megismerni az Istent, az mint Őfelsége magát megjelentette és megmutatta.

Jelentette pedig meg főképpen magát az ő igjében és szent törvényében. Ott keressük tehát az ő igaz esméretit, onnat találjuk meg az ő tiszteletit, és az szerint szolgáljunk neki. De mivelhogy valaki azt mondhatta volna: Az Isten hogy mutathatta meg magát, ha láthatatlan? Erre megfelel az apostol a következő igikben [Róm 1,20]: *Mert ami őbenne láthatatlan, ez világ etc.*

Ez világ teremtett állatjától.

Jelentette pedig főképpen meg magát Őfelsége az ő igjében és szent törvényiben. Ott keressük tehát, szerelmes atyámfia, keresztyén, az Őfelsége igaz ismeretit, mert ott találjuk meg az ő igaz tiszteletit és az szerint szolgáljunk őnek. De mivelhogy valaki azt mondhatta volna, hogy hogy mutathatta az Isten meg őmaga magát, holott ő láthatatlan? Megfelel erre az apostol igen szépen, mikor így szól [Róm 1,20]: *Mert az mi őbenne láthatatlan, tudniillik az ő mindenható volta, ez világ teremtésétől fogván az ő cselekedetiről való elmélkedés által megláttatik, avvégre, hogy ők legyenek magokmenthetetlenek.*

Ez ígéknek értelme ez, hogy noha az Isten őmagában és az ő természetiben láthatatlan, és semmi külső érzékenség alá nincs vettetve, de azért az ő mivolta az ő sok és csudálatos cselekedetiből kitetszik, és az emberek őtet abból megesmérhetik. Mert ugyanis a tudomány és értelem nemcsak abból leszen, mikor valamit meglátunk és tapasztalunk, hanem ha szinte őmagát nem látjuk is, csak míveit, dolgait és cselekedetét lássuk, ugyan tudjuk és esmérjük. Mint ki látta az szelet? Bizony, Krisztus Urunk azt mondja, hogy nem látjuk, mindazáltal hisszük, hogy vagyon, és hogy nem kicsin erő. Honnat hisszük és tudjuk? Az ő cselekedetiből, mert látjuk, hogy a fáknak leveleit, ágait, a port, a vizet megmozdítja, ingatja, széllel [a. m. széjjel] hányja, sőt sok épületeket és magas fákat leront, eldőjt. És ez ő cselekedetiből mind azt tudjuk, hogy vagyon, s mind azt, hogy erős marha [a. m. jószág].

Ez ígéknek értelme ez, mintha azt mondaná az apostol, noha az Isten őmagában az ő természetiben láthatatlan és semmi külső érzékenség alá [594:] nincsen vettetvén, de azért az ő mivolta az ő sok és csudálatos cselekedetiből kitetszik, és az emberek őtet azokból megismerhetik, mert ugyanis az tudomány és értelem nemcsak abból leszen, mikor valamit meglátunk és tapasztalunk, hanem ha szinte őmagát nem látjuk is, csak műveit, dolgait és cselekedetét láthassuk, az felől ugyan tudjuk és ismerjük.

Mutassuk meg bevehető okoskodással. Ki lássa az szelet, mondom, láthatja valaha valaki? Bizony, Krisztus Urunk azt mondja, hogy nem látjuk, de mindazáltal hisszük, hogy vagyon, és hogy nem kicsin erő. Mert azt írják az szél felől az természettudó bölcsek, kivel sok volna az szó, ki csak rövideden beszélgetek most felölle, mondom, azt írják az szél felől, hogy az földben széjjel az temérdek földben megszámlálhatatlan sok, nagy és szeles, mély gödrök, hasadások, lyukak vadnak. Ahol mindeneken egymásban megütközvén és rettenetes szörnyűképen az föld alatt való lyukok, hasadások egymásban szolgálván oly szörnyűképen ütköznek meg egymásban, az mely szelek holott az föld alatt sem be, sem tova nem mehetnek, hanem egymásban megtojulnak [a. m. feltorlódnak], az nehéz föld miatta megindul, megrendül, megmozdul úgyannyéra, hogy sok helyeken vagy erős kővel kerített városok azféle miatt gyakorta leomolnak, nagy, erős, megmozdulhatatlan kősziklák megrepedeznek és még ugyan sokszor le is szakadnak. És inkább hihetnénk, hogy ez az oka az földindulásnak, nem az, mint az parasztok beszélnek, hogy ez széles földnek négy szegletin az föld alatt négy igen nagy hal fekszik, és mikor az egyik oldala megunja az földet tartani, és az más oldalára fordul, abban mozdul meg az föld. Csak heábalavól gondolkodás,

szerelmes atyámfia, keresztyén, hanem hihetőbb, hogy úgy leszen, az mint meghallád. [595:] Honnan akárki is noha az szelet nem látja, de eliheti minden kétség nélkül, hogy vagyon és igen erős erő, mert látjuk szemünkkel, hogy az fáknak leveleit, az port, az vizet megmozdítja, megingatja, széllel [a. m. széjjel] hányja. Sőt, az mint mondám, sok épületeket, magas fákat leront, eldőjt, és még az nagy éktelen földet is megrendíti, mely cselekedetiből mind azt tudjuk, hogy vagyon, s mind azt, hogy csudálatos erős marha [a. m. jószág].

Azonképpen, noha az Isten láthatatlan őmagában, de láthatók az ő cselekedeti, dolgai, művei, kiket mind mimagunk látunk, s mind a régi históriákból halljuk s olvassuk. Mellyekből megtanulhatjuk mind az ő örökkévaló erejét, hatalmasságát, s mind pedig istenségét úgy, hogy lelkiesméretiben ki-ki meggyőztetik, és vallani kell, hogy vagyon Isten, és örök hatalmú. [44v (86):] Ez az apostol beszédének minden kétség nélkül célja és summája, de az igik magyarázásában lehet különbözőség. Mert sokan, sőt inkább mindnyájan közönségesképpen ez igiket így magyarázzák, hogy itt szól az apostol az egész emberi nemzetség felől, és azt jelenti, hogy az Isten ez látható világnak teremtéséből, ékes rendeléséből, gondjaviseléséből úgy kimutatta magát, hogy soha semmi nemzetség oly ostoba nem lehet, aki ezeknek megtekéntéséből és azokról való elmélkedéséből meg nem esmérhetné az Istent, az ő hatalmasságát és örökkévaló voltát.

Szintén azonképpen, szerelmes atyámfia, keresztyén, noha az Felséges Isten láthatatlan őmagában, de láthatók az ő cselekedeti és munkái, kiket mind mimagunk látunk, s mind az régi históriákból hallunk, tanulunk és olvasunk. Kikből megtanulhatjuk mind az ő örökkévaló erejét, hatalmasságát, s mind pedig istenségét, úgyhogy nincs senki még amaz ἄθεοος [a. m. istentelenek] között is, az kik még az Istent is tagadják, hogy vagyon, hogy még ezek is lelkek ismeretiben meg nem győztetnének, és hogy teljességgel azt mernék vallani, hogy nincsen Isten, az mely Isten örök hatalmú nem volna. Ez, szerelmes atyámfia, keresztyén, az apostol beszédének minden kétség nélkül célja és summája.

De ez igéknek magyarázatjában lehet különbözőség. Mert nagy sokan, sőt inkább minnyájan közönségesképpen így magyarázzák, hogy itt szól az apostol az igaz emberi nemzetség felől, és azt jelenti, hogy az Isten ez látható világnak teremtéséből, ékes rendeléséből, gondjaviseléséből úgy kimutatta magát, hogy soha semmi nemzetség oly vak, oly ostoba, érts, homlokán nem lehet, az ki ezeknek megtekéntéséből és azokról való elmélkedéséből meg nem ismerhetné az Istent, az ő hatalmasságát és örökkévaló voltát.

Némellyek pedig azt mondják, hogy az apostol szól csak az zsidó nemzetségről, kinek az Úr Isten mind az őmaga esméretit, s mind az ő csudálatos dolgait és cselekedetit eleitől fogva megjelentette és hirdette. És ezek így fordítják az apostol írását [Róm 1,20]: *Az Istenben ami láthatatlan, ez világ teremtésétől fogva az ő cselekedetiről való elmélkedés által megláttatik.* Invisibilia Dei a creatione mundi ex operum contemplatione conspiciuntur.

Némellyek pedig azt mondják, hogy az apostol itt szól csak az egy zsidó nemzetségről, kinek az Úr Isten mind az őmaga ismeretit, s mind az ő csudálatos dolgait és cselekedetit eleitől fogván megjelentette és hirdette. És ezek így fordítják az apostol írását.[Róm 1,20]: *Az mi, úgymond az Istenben [596:] láthatatlan, az világ teremtésétől fogván az ő cselekedetiről való elmélkedés által megláttatik, azaz az az, az mi Istenben láthatatlan, ez világnak teremtéséből és az ő munkáinak cselekedetiből megismertetik.*

De ez magyarázatok közzül mellyik járjon az igéknek tulajdonságához közelebb, nem szükség itt vizsgálnunk. Ez inkább illik a deákokhoz, skólai dolog. Akármellyik legyen igazb, az apostol célja megmarad. Mert ő csak azt akarja megmutatni, hogy az emberek az Istenre nem vethetnek, mert Ő Szent Felsége eléggé kimutatta magát mind ez világ teremtésében, s mind egyéb eleitől fogva és teremtéstől fogva való cselekedetiben, úgyhogy senki az ő erejében és istenségében nem kételkedhetik.

De az magyarázatok közzül mellyik járjon az igéknek tulajdonságához közelben? Nem szükség itt most azt vizsgálnunk, és inkább az deákokhoz illik, skólai dolog az. Akármellyik legyen azért igazb, de az apostol célja ugyan fennáll, megmarad. Mert ő csak azt akarja megmutatni, hogy az emberek az Istenre nem vethetnek, mert Őfelsége eléggé kimutatta magát mind ez világ teremtésében, s mind egyéb eleitől fogván való és teremtéstől fogván való cselekedetiből, úgyhogy az ő erejében és istenségében, az kiben istenes lélek lakozik, nem kételkedhetik.

Honnat ez bizonyíttatik meg, hogy az igazság benn volt az emberek szívében és lelkek esméretiben. De hogy immár azt igazságot benn rekesztették, fogva tartották, és nem az szerint éltek, azt mutatja meg a következő igékben, mikor így szól [Róm 1,21]: *Holott azért meg-*

esmérték az Istent, nem dicsőítették úgy, mint Istent, sem <etc.> |:neki hálákat nem adtak:|.

Honnan ez bizonyíttatik meg, hogy az igazság benn volt az emberek szívében és lelkiismeretiben. De hogy immár azt az igazságot bennrekesztették, fogva tartották, és nem az szerint éltenek és viselték magokat, azt mutatja meg az következő igékben, mikor így szól [Róm 1,21–25]: *Mert mikor az Istent megismerték volna, nem dicsőítették úgy, mint az Istent kellett volna dicsőíteni, sem pedig öneki hálákat nem adtanak, hanem az ő okoskodásokban heábabelőkká löttének, az ő balgatag szívek megsötítedett. Mert az halhatatlan Istennek dicsőséget elváltottatták halandó embereknek, madaraknak, négy lábú állatoknak és csúszómászó állatoknak ábrázatjára, annakokáért az Isten is eltaszította őket az ő szíveknek gonosz kívánságában. Mert az Istennek igazságát hazugságra változtatták [597:], és szolgáltnak inkább az teremtett állatnak, hogynem mint az teremtőnek, ki mindörökké áldandó. Mondám azért, hogy immár ez igékből azt kellene megmagyaráznunk, miképen rekesztötték benn az igazságot, és fogva miképen tartották, és miképen nem éltenek és nem viselték magokat az megismert igazság szerint. De ez igéknek magyarázatját, miérthogy bő magyarázatot kívánnak, halasztom az következő tanításomra, mostan pedig az Úrnak gondjaviselése alá ajánlom az híveket.²*

Itt megjelenti az apostol, mi volna tisztí az igazságot megismért embernek, hogy tudniillik az Istent dicsőíttene, magasztalna és neki hálákat adna. Dicsőíttene az ő nagy hatalmasságáért és örökkévaló erejéért, ki ez világot semmiből teremté, bölcsen elrendelé és megékesíté, eszesen gubernálá, és mind ez óráig igazgatja. Neki pedig hálákat adna az ő sok jótéteményeiért és kegyelmességéért, jó voltáért, ki minket, ilyen haszontalan férgeket ennyi jókkal meglátogatott, megékesített. Ez volna vége, ez volna tisztí a halandó embernek ez világon.

Concio

Az mely igéket tanúságnak okáért az elmúlt vasárnap felvöttünk volt, ugyanazon felvött igéknek ez mostani órára halasztott részéről tanuljunk ez mostani órában is. De hogy az hívek az akkori tanúságra is reáemlékezhessenek, és az jövendő tanításomra is jobb fundamentomok lehessen, bötű szerint, renddel mind az megmagyarázott, s mind az megmagyarázandó igéket elevészámlálom.

² A Székelykeresztúri Kódexben itt kezdődik a 209. beszéd második része.

Az hívek adjanak fület s elmét az igéknek meghallására. Így szól vala az apostol [Róm 1,18]: *Megjelenik az Istennek haragja mennyből az embereknek mindenféle istentelenségek és hamisságok ellen, usque hogynem az teremtőnek. Jelenttem vala az elmúlt tanítasomnak végében, hogy mint az felvött igéknek rendi szerint azt kellene megmagyaráznunk, miképpen, kicsodák és miképpen rekesztik benn az igazságot, és miképpen nem éltenek és viselik magokat az megismert igazság szerint. Az igék pedig, az mellyekből ezt meg kell tanulnunk, imezek valának [Róm 1,21]: *Mert mikor az Istent megismerték volna etc. usque, hogynem mint az teremtőnek.* [598:] Itt megjelenti az apostol, mi volna tisztí és hivatala az igazságot megismert embereknek, hogy tudniillik az E. M. F. Úr Istent dicsőíténé, magasztalná, áldaná, és Őfelségének méltó hálákat adna. Dicsőíténé az ő nagy hatalmasságáért és örökkévaló erejéért, ki ez nagy alkotmány világot semmiből teremtette, kibeszélhetetlen bölcsen elrendelé, megékesíté, gubernálja eszessen, és mind ez óráig igazgatja. Mondom, ennek az hatalmas gondviselő Úrnak hálákat adna az ő sok jótéteményért, kegyelmességéért, jóvoltáért, szeretetiért, ki minket, haszontalan férgeket ennyi jókkal meglátogatott, megékesített. Ez volna vége, ez volna tisztí, hivatala az lelki és igaz halandó embernek ez világon.*

De amiképpen egyebütt is, azonképpen itt is panaszkodik az Írás, hogy az emberek az ő tiszteket elfelejtvén más útra indultanak [Róm 1,21]: *Megkábulnak az ő okoskodásokban etc.* [45r (87):] Ez immár az igazságot kötélben és fogságban tartani, tudniillik nem aszerint járni, amint igazgatná az igaz Istennek esmérati, hanem a mi okoskodásink és gondolatink után indulni, mellyeket noha az ember szeret és böcsül, jóknak és tisztességeseknek tart és ítél, de semmi nem egyéb, hanem kábaság, hiúság, sötétség és bolondság. Holott tanoljuk meg, mely veszedelmes legyen az Istentől bekerített célból kihágni és a mi elménk okossága után menni, főképpen az isteni tiszteletben és szolgálatban. Mikor az Isten szerzésében kezdünk pizskálni, és azt mondani, hogy imígy vagy amúgy jobb tisztelni³ az Istent, imezt kelene hozzáragasztani vagy elvenni, noha imezt megtiltotta, de ugyan megcselekedjük jó módjával.

De az miképen egyebütt is, azonképen itt is panaszkodik az Írás, hogy az emberek az ő tiszteket elfelejtvén más útra indulnak, megkábulnak az ő okoskodásokban, heábaavalókká lesznek. Látod-e, ez

³ <tisztelni> tisztelni (szókettőzés másoló által javítva)

azért, szerelmes atyámfia, keresztyén, hogy igen jól megérted, az igazságot kötélben és fogságban tartani, tudniillik nem az szerint járni, az mint igazgatná az Istennek igaz ismereti, hanem az mi okoskodásunk és gondolataink után indulni. Mellyeket, noha az ember szeret és jóknak böcsül, tisztességeseknek tart és ítél, de bizony semmi nem egyéb, hanem kábaság, hiság, sötítség és merő bolondság.

Ahonnat, szerelmes atyámfia, keresztyén, tanuljuk meg, mely megmondhatatlan veszedelmes dolog leszen az mi elménk, okoskodásunk után menni, indulni, főképen az isteni tiszteletben és szolgálásban, mikor az E. M. bölcs Istennek rendelésében kezdünk piszkálni, praktikálni, hogy imígy, avagy amúgy jobb volna, imezt vagy amazt hozzá kellene magyarázni, vagy el kellene venni. [599:] Noha ezt megtiltotta, de azért ugyan megcselekedhetjük jó módjával.

Mikor az ember effélét kezd forgatni elméjében, és ezután járni, ottan eltévelyedik az igaz útról. És noha ő azt tartja, hogy jól cselekedik és eszesen, de bizony sötétségbe és kábaságba esik. Amiképpen ez következő igékben világosan megmagyarázza az apostol [Róm 1,23]: *Elváltoztatták*, úgymond, *a rothadatlan Istennek* etc. Itt immár világosan kifejezi, micsoda legyen az az istentelenség, azaz igazság-nak fogságban való tartása, kiért száll az Istenek haragja mennyből,⁴ tudniillik a bálványozás.

Látod-e, mikor azért az ember ezfélét kezd forgatni elméjében, és az őmaga gondolatja után kezd járni, ottan eltévelyedik az igaz útról. És noha ő azt tudja, hogy igen eszesen, okoson és bölcsen cselekedik, de bizony sötétségben és kábaságban esik. Az miképpen ezt az következő igékben nyilvánban és világosan megmagyarázza az apostol, mikor így szól [Róm 1,23]: *Változtatták*, úgymond, *az meghalhatatlan és rothadatlan Istennek dücsöségét elváltoztatták, halandó embereknek, madaraknak, négy lábú állatoknak és csúszómászó állatoknak ábrázatjára*. Itt immár világosan kifejezi, micsoda legyen [ez:] az istentelenség, azaz az Istennek igazságát fogságban tartani, kiért mennyből az Istennek haragja az embereken meg szokott jelenni, tudniillik az bálványozás. Ezüstnek, aranynak, fának, kőnek, oktalan állatoknak tiszteleti.

Mi szükség nekem most sok szóval abban fáradnom vagy a hüvek füleit terhelnem, mely rettenetes, isszonyú bűn legyen a

⁴ száll mennyből az Istenek haragja mennyből (szókettőzés)

bálványozás, az Szent Istennek mely nagy ellene, utálatos és gyűlöletes legyen, és mely nagy romlásokat és közönséges veszedelmeket hozzon? Mert nincs az Ótestamentumban oly írás, oly história, kiben erről számtalan sok tanóbizonságok és példák nem volnának.

Nem szükség most nekem abban sok szóval fáradnom, vagy az igaz híveknek füleket terhelnem, nehezítenem, mely rettenetes, iszonyú bűn legyen az bálványozás, az Szent Istennek mely nagy ellene legyen, mely utálatos és mely igen gyűlölséges legyen, és minemű nagy romlásokat és közönséges veszedelmeket, pusztulásokat hozzon. Mert nincs az Ótestamentomban oly írás, oly história és oly prófécia, kiben⁵ erről számtalan sok bizonságok és példák nem volnának.

Tudjuk, hogy az első tábla böcsülletesb és nagyobb a másodiknál, de ennek a feje az [5Móz 5,8–9], hogy idegen Istent ne imádjunk, faragott képet ne csináljunk, hanem csak egy Istent lélekben és igazságban tiszteljük. Sőt, Krisztus Urunk azt mondá, hogy az első táblának célja, veleje⁶ és a mindenek felett való parancsolat ez: *Halld meg, Izrael, a te Urad, Istened egy Isten.* Mar. 12. [Mk 12,29]. Noha pedig minden vétkek az Úr Istent megbántják, de mindeneknek felette sérti meg az ő tiszteletit a bálvány, és ez az ő szemének fényét szúrja meg. Úgy utálja pedig azt, hogy a prófétáknál gyakrabban ganének nevezi. És mikor ganét említ, érti rajta a faragott képet. Úgy gyűlöli pedig, hogy soha semmi vétékért gyakrabban és szörnyűbben minden országokat és embereket el nem veszt, mint ezért. Olvasd meg Jeremiás és Ezékiel próféta írásit, megtalálod, hogy Júda országának elpusztulásának okát mindenütt mondják és kiáltják a bálványozást. Nem csuda tehát, hogy itt is az apostol az Isten haragjának fő okát mondja a bálványozást.

Tudjuk azt, hogy az Istennek az első táblán való parancsolati böcsülletesbek és nagyobbak az második táblán való parancsolati-nál. De az első táblán való parancsolatoknak ez az feje [5Móz 5,8–9], hogy idegen istent ne imádjunk, [600:] faragott képet ne csináljunk. Hanem csak az egy, láthatatlan igaz Istent imádjuk, lélekben és igazságban tiszteljük. Sőt, az Mennyei Doktor, az Úr Jézus Krisztus azt mondja, hogy az első táblán való parancsolatoknak summája és ve-

⁵ *kiről* (tollhiba)

⁶ *táblának <táblája> |:célja,| veleje* (tollhiba másoló által javítva)

leje, és minden parancsolatok felett való parancsolat ez: *Halld meg, Izrael, az te Urad, Istened egy Isten.* Vide Marc. 12. v. 29. [Mk 12,29]. Noha pedig minden vétkek az Úr Istent megbántják, de mindeneknek felette sérti meg az Őfelsége méltóságát és tiszteletit az rút bálvány, és ez az ő szemének fényét szűrja meg. Annyéra utálja pedig azt, hogy az prófétáknál gyakrabban ganének nevezi az bálvánt. És mikor ganét említ, érti rajta az faragott képet, az undok bálvánt. Ugyan elannyéra gyűlöli pedig, hogy soha semmi vétkekért hamarébb és szörnyőbben minden országokat és embereket el nem veszt, mint ezért. Olvasd meg Jeremiás és Ezékiel próféta írásit, megtalálad, hogy Júda országának elpusztulásának okát mindenütt mondják és kiáltják az bálványozást. Nem csuda tehát, hogy itt is az apostol az Isten haragjának fő okának mondja lenni az bálványozást.

De lássuk meg azt, miképpen és micsoda igikkal írja meg [Róm 1,23]: *Változtatták az rothadhatatlan, halhatatlan Istennek dicsőségét etc. |: ez halandó embernek és a madaraknak és a négy lábú állatoknak és a csúszómászó állatoknak képére, hasonlatosságára.:|* [45v (88):] Az Istennek dicsősége nem egyéb, hanem az ő mindenható volta, halhatatlansága, örökkévalósága, győzhetetlen ereje, hatalma, bölcsessége, mindenféle szolgálat, böcsület, amely a teremtőhöz illik. Végezetre, az ő mivelta, természeti, azaz őmaga. Azért elváltoztatni az Istennek dicsőségét nem egyéb, hanem azt a méltóságot, tiszteletet, vallástételt, kivel csak az Istennek tartoznak, másnak adni, és őtet teremtött állatnak formájában tisztelni, imádni.

De nagyobb igazságnak okáért lássuk meg, miképpen és micsoda igikkal írja meg az apostol, mely igen bánja ezt az Felséges Úr Isten. [Róm 1,23]: *Változtattatták az rothadhatatlan etc.* Vide superie. In altera facie istic folio. Az Istennek dicsősége, hogy megértted, szerelmes atyámfia, keresztyén, nem egyéb, hanem az ő mindenható volta, halhatatlansága, örökkévalósága, győzhetetlen ereje, hatalma, böcsületi, és mindenféle szolgálat, az mely az teremtőhöz illik. Végezetre az ő mivelta és természeti, azaz őmaga [601:] elváltoztathatalan. Azért elváltoztatni az Istennek dicsőségét nem egyéb, hanem azt az méltóságot, tiszteletet, vallástételt, kivel csak az egy őmagától való láthatatlan Istennek tartozunk, másnak adni, és őtet teremtett állatnak formájában tisztelni és imádni.

Ezt pedig mívelték régen a pogánok, azaz az Izrael népe kívül való minden nemzetségek, amiképpen mind az Ótestamentumnak,

s mind a külső bölcseknek írásiból oly nyilván vagyon, hogy erre semmi szó és bizonság nem szükség. Emberi ábrázatban tisztelték az ő Jupiter, Mars és Apollo isteneket. Négy lábú állatoknak képében is azonképpen, mert Egyiptomban borjúökör[!] képben, az ammoniták közt kos vagy juh ábrázatjában, kiknek négy lábok vagyon. Azonképpen az egyiptombeliek az Ibis nevű madarat isteni tisztelettel tisztelték. Aesculapiust kígyó és sárkány ábrázatában, ki csúszómászó féreg etc. Azért ezek változtatták volt az Istennek dicsőségét halandó emberek, barmok, madarak és kígyók képére, és bálványimádók voltak.

Ezt miélték penig régen az pogánok, azaz az Izrael népe kővül minden nemzetségek. Amiképen mind az Ótestamentomnak, s mind az külső bölcseknek írásiból ez oly nyilván vagyon, hogy erre semmi szó és bizonság nem szükség. Mert az pogánok emberi ábrázatban tisztelik az ő Jupiter nevű isteneket, az Mars istent és Apollo istent. Négy lábú állatoknak képében is ugyan ezen isteneket tisztelték. Mert Egyiptomban borjú és ökör képében tisztelték. Az ammoniták ökör vagy juh ábrázatban tisztelték, az mely állatoknak négy lábok vagyon. Azonképen az egyiptombeliek az Ibis nevű madarat isteni tisztelettel tisztelték. Aesculapiust kígyó és sárkány ábrázatban tisztelték, ki csúszómászó féreg. Azért érted, hogy ezek az egy láthatatlan igaz Istennek dicsőségét halandó emberek, barmok, madarak és csúszómászó állatok képére változtatták, és bálványimádók valának.

De efféle istentelenség volt még a zsidók közt is. Mert ők is borjú képében tisztelik mind a pusztában, s mind Izrael országában, a tíz nemzetség az Istent. Amaz érc kígyót is imádnak Júdeában. Sőt, végre a pogánoknak minden fertelmes bálványimádásokat felvevék, és aszerint élének. Mint megtetszik a próféták írásiból, kiváltképpen Jeremiásnál és Ezékielnél, kinél a többi közt olvassuk Cap. 8. [Ez 8,10], hogy mikor bement volna a templomba a próféta, látá, hogy minden csúszómászó férgeknek s egyébféle állatoknak képei, utálatossági, és Izrael házának minden bálványi fel valának a templomnak falain írva körös-körül.

De ezféle istentelenség még az zsidók közt is volt, mert ők is borjú képében tisztelik mind az pusztában, s mind Izrael országában, az 10 nemzetség az Istent. Amaz érc kígyót is imádnak Júdeában, sőt osztán végre, midőn még ingának, megpihenének, elragadá az ló

Cap. 8.

őket, elhivék magokat, felhágának, és az övélek jól tött Isteneket elfelejtve az pogánoknak minden fertelmes bálványimadásokat felvennék, és az szerint élének, mint megtetszik az próféták [602:] írásból, kiváltképen Jeremiásból és Ezékiel írásából. Az mely Ezékielnél az többi közt olvassuk [Ez 8,10], hogy mikor bement volna az templomba, látá, hogy minden csúszómászó férgenek és egyébféle állatoknak képei, utálatossági és Izrael házának minden bálványi felválnak az templomnak falain írva környös-körül.

De vallyon azok, kik magokat keresztyéneknek híják (sőt azt mondják, hogy csak önálló vagyok az igazság, ők csak Istennek népei, a többi mind pogánok és kárhozatnak fiai), üressék-e ettől a vétéktől, ez Isten-bosszantó és haragra indító bálványimadástól? Lássuk meg!

De vallyon azok, kik magok keresztyéneknek híják, sőt azt mondják, hogy csak önálló vagyok az igazság, csak ők Istennek népei, az többi mind pogánok és kárhozatnak fiai, üressék-e ez vétéktől, és Isten-bosszontó és haragra indító bálványimadásból?

Legelsőbe azt vedd eszedbe, hogy mikor a bálványimadásról szólnunk, ez disputációnak két része lehet. Első ez: Ha a teremtett állatoknak és megholt embereknek, szenteknek szabad-e képét kiírni, faragni, tisztelni? Második része: Ha az Istennek, azaz a mennynek, földnek teremtőjének képét kiábrázolhatni-e, avagy kell-e kiábrázolni, és abban és azáltal tisztelni, avagy nem?

Hogy most mind a kettőről szóljunk, nem engedi az üdő, de röviden az elsőről ezt tudhadd: Hogyha szinte megengednők is, [46r (89):] hogy a teremtett állatok képét szabad kiírni, ábrázolni, de azokat tisztelni nem szabad, sőt nyilvánvaló bálványimadás. De erről másszor többet.⁷ Most csak a másikat lássuk meg, ha szabad-e az Istennek képet csinálni, és őtet azáltal tisztelni?

Legelsőben itt, szerelmes atyámfia, keresztyén, azt vedd eszedben, hogy mikor az bálványimadásról szólnunk, ez disputációnak két része lehet. Egyik ez: Ha az igaz Istennek, azaz, az mennynek, földnek teremtőjének képét kiábrázolhatni-e, kiírhatni-e, kifaraghatni-e avagy kell-e az mennynek, földnek teremtőjének [:képét:] kiábrázol-

⁷ Enyedinek nem ismert további, ezzel a témával foglalkozó beszéde. Feltételezhetően az a halála miatt sosem készült el.

ni és abban és az által tisztelni avagy nem? Az második ez: Ha szabad-e képét kiírni, faragni és ha szabad-e tisztelni? Hogy most mind ez kettőről szóljunk, nem engedi az üdő. De rövideden az üdőről azt tudhadd, hogy ha szinte megengednők is, hogy az teremtett állatok képét is szabad kiírni, kiábrázolni, de azokat tisztelni nem szabad, sőt nyilvánvaló bálványimádás. De erről más üdőben többet szóllunk. Most penig csak az másikat lássuk meg, ha szabad-e az láthatatlan Istennek képet csinálni, és Őfelségét az által tisztelni?

Responsio. Ha vagon az Istentől az emberekbe oltatott igaz ítéletnek (kit Pál apostol ez igék előtt magasztala), vagy az Isten könyvének olyan böcsülleti volna, amineműnek kellene lenni, bizony ehhez nem sok szó kellene. Mert még az eszes pogánokat is megtanította erre az okosság, és az Istennek könyve is világosan megmutatja, hogy soha semmi ábrázatba az Isten ki nem ábrázoltathatik, formáltathatik, sőt, ha ki azon ügyekezik, bálványozó, és halálos bünt cselekeszik. Nyilván vagon ez az okosságból is és Krisztus Urunk vallástételéből is, hogy az Isten lélek, és soha senki őtet nem látta, sem is láthatja élő ember.

Ha vagy az Felséges Istentől az emberekben oltatott igaz ítéletnek, kit Pál apostol ez igék előtt magasztala, vagy az Istennek drága szent könyvének olyan böcsülleti volna, az mineműnek kellene lenni, bizony ehhez nem sok szó kellene, [603:] mert még az eszes pogánokat is megtanította erre csak az okossága is. És az Istennek szent könyve is világosan megmutatja, hogy soha semmi ábrázatban az Láthatatlan, Felséges, Mennyei Isten ki nem ábrázoltathatik, sőt, ha ki azon ügyekezik, bálványozó az, és halálos bünt cselekeszik. Nyilván vagon ez csak az okosságból is és Krisztus Urunk tiszteletéből is, hogy az mennynek, földnek teremtő Istene lélek, és soha senki Ő Szent Felségét nem látta, s nem is láthatja soha élő ember.

Ez is pedig nyilván vagon, hogy |:a:| képmás, a hasonlatosság, az ábrázat nem egyéb, hanem a látható dolgoknak kijegyzése és formálása. És amit soha senki nem látott, sem nem láthat, azt soha senki ki nem tudja írni, formálni. Ha ki penig itt azt mondaná, hogy lám, soha senki nem látott szárnyas lovat, sem oly állatot, akinek fele ember, fele ló vagy hal volna, de mégis a képíró ezt meg tudja írni, erre a felelet ez, hogy ha nem látott szárnyas lovat, látott szárnyat, látott lovat, azért ez kettőből formálhat valamit. Mert a képnek fundamentuma ugyan a látás. Mert ha soha sem az embert, sem halat nem látott volna, bizony soha felemás embert nem tudna írni. És a több hasonló ellenvetésekre is ez a válasz.

Ez is pedig nyilván nagyon, hogy az képírás, az hasonlatosság, az ábrázolat semmi nem egyéb, hanem az meglátható dolgoknak kijegyzése és formálása. És az mit soha senki nem láthat, avagy nem látott, azt soha senki ki nem tudja írni, kiformálni, kiábrázolni. Ha valaki pedig azt mondaná, hogy lám, soha senki nem látott szárnyos lovat, sem oly állatot az kinek fele ember, fele ló, avagy hal volna, de lám, mégis képíró mindezeket meg tudja írni. Hallgass reám, s megfelelek erre is. Ha szárnyos lovat nem látott, látott szárnyat, látott lovat, azért az köttöből formálhatott valamit. Érted azért, hogy az képírásnak fundamentoma ugyan az látás, mert ha soha sem szárnyas állatot, sem lovat, sem halat, sem embert nem látott volna, bizony soha felemás embert, avagy felemás lovat nem tudna írni. És az több hasonló vétkekre is ez az válasz.

*Clemens Alex. in Στρώμ.
Lib. 1.*

De az Istent soha senki sem épen, sem valami részeit sem látta, sem láthatja, mert lélek. Tehát lehetetlen, hogy valaki az Isten képét kiírhasa. És valaki azon ügyekezék, hazug, csalárd, bálványozó. Ez az oka, hogy még a pogánok közzül is sokan, sőt sok nemzetségek megtiltották, hogy az Istent valami formába ki ne ábrázolják. Ezt olvassuk Numa Pompilius felől, a második római király felől, és hogy Rómában egész 170 esztendeig a templomokban semmi kép és istennek ábrázatja nem volt.* Sőt, több nemzetségek felől is olvassuk ezt. Lássá meg, aki akarja Gyraldus írásában,** ki ugyanott azt mondja, hogy a régi keresztyének templomában is soha kép nem volt, kit könnyű volna több históriákból is megbizonyítani. No, azért mondom, hogy elsőbe ezt a kérdést könnyű megfejteni az igaz okosságból és írásból is, hogy az Istennek ábrázatja, képe nem lehet.

Lib: Gyr. Syntag. 1.

Az Istent pedig soha senki sem épen, sem valami részeit nem látta, sem láthatja is, mert lélek. Tehát bizony lehetetlen, hogy valaki a megláthatatlan Istennek képét kiírhasa, és valaki azon praktikál, hazug az, csalárd az, bálványozó, hamis az az ember.

Ezt olvassuk, hogy még az pogánok közzül is sokan, sőt sok nemzetségek megtiltották, hogy az Istent formában ki ne ábrázolják. [604:] Numa Pompeus[!] felől, az második római király felől ezt olvassuk, hogy Rómában százhetven esztendeig az templomokban semmi kép és istennek ábrázatja nem volt.* Sőt, több nemzetségek felől is olvassuk ezt. Lássá meg ezt az, ki akarja, Gyraldus írásában,** ki azt írja, hogy az régi keresztyének templomában is soha kép nem volt, kit könnyű volna több históriából is megbizonyítani. No, azért

*Clemens Alexander
in lib. 3. Lib. Giral.
Syntag. 1.*

* CLEM. AL. *Strom.* 1.15.

** LILIUS GYRALDUS *Syntag.* 1.

mondám, hogy ez kérdést könnyű megfejteni az igaz okosságból és írásból is, hogy az igaz Istennek képe, ábrázatja nincs, sem lehet.

De másodsor, ha szinte meglehetne is, és ha az Isten látható volna is, ugyan mégsem volna szabad kiábrázolni, mert az Úr Isten ezt kemény parancsolat alatt az ő népe közt megtiltotta. Ha valamit te megcselekedhetnél, de a fejedelem megtiltaná fejed, jószágod vesztese alatt, illenék-e vagy szabad volna-e megcselekedned? [46v (90):] Tehát ha az Isten megtiltotta, hogy őtet soha semmi teremtet állatnak formájába ki ne ábrázolják, micsoda merészség és isszonyú szemtelenség, istentelenség azt megcselekedni? Azt mondá az Isten a második parancsolatban [5Móz 5,8–9]: *Ne csinálj faragott képet, se semmi hasonlatosságot, se azoknak képére, kik oda fel a mennyben vadnak, se amik itt alatt a földön, se a föld alatt, a vízben. Azt ne tiszteld, ne imádd etc.* Itt nem elég világosan megtiltja-e, hogy annak az Istennek, ki Izraelt Egyiptomból kihozá, és ki csak egyedül az Úr, semminemű teremtet állatnak képére, ábrázatjára ki ne formáltassék etc.? Azonképpen, Deut. 4. [5Móz 4,15]: *Szorgalmatosan megőriztétek a tü lelketeget etc.* Ahol ugyanazokat és fundamentumát is megmondja, miért nem lehet és nem illik, hogy az Istennek ábrázatja legyen.

De harmadsor, ha szinte meg lehetne is, és ha az Isten látható volna is, ugyan mégsem volna szabad kiábrázolni, mert az E. M. F. Úr Isten kemény parancsolat alatt az ő népétől megtiltotta. Mint pro exemplo, ha valamit te megcselekedhetnél, de ha az fejedelem megtiltaná fejed, jószágod vesztese alatt, illenék-e avagy vajon szabad volna-e megcselekedned? Nem volna. Tahát ha az Isten megtiltotta, hogy őtet semmi teremtet állatnak formájában ki ne ábrázolják, micsoda merészség ez, micsoda isszonyú, rút szemtelenség azt megcselekednie? Azt mondja az Isten az második parancsolatban [5Móz 5,8–9]: *Ne csinálj magadnak faragott képet, se semminemű hasonlatosságot, se azoknak képére, kik oda fel az mennyben vadnak, se az mik itt alatt az földön vadnak. Ne tiszteld, ne imádd, mert én vagyok az te Urad, Istened, erős, bosszúálló Isten, ki meg nem szenvedném az atyáknak ezbéli vétkeket, hanem még fiakban is megbüntetem, bosszút állok.* Itt nem elég világosan megtiltja-e, hogy annak az Istennek, ki Izraelt Egyiptomból kihozá, és az ki csak egyedül az Úr, [605r:] semminemű teremtet állatnak képére, ábrázatjára ki ne formáltassék? Azonképpen Deut. 4. [5Móz 4,15] az Mózes ötödik könyvének 4. részében azt mondja: *Szorgalmatosan megőriztétek az tü lelketeget.* Ahol ugyan az okát és fundamentumát is megmondja, miért nem lehet, és miért nem illik, hogy az Istennek ábrázatja legyen.

Ezek immár így állván, hogy az Istennek képét ki nem írhatják, sőt, ha ki írhatná is, nem szabad, mert az Isten megtiltotta, vallyons azok, akik a keresztyén névvel dicsekednek (és magokat katolikusoknak, rómásoknak híják), engednek-e az Isten parancsolatjának? Úgy tetszik, hogy |:ha:| azelőtt nem hitted volna is, immár naponként⁸ reá nézhetsz, hogy fából egy ember képét faragták ki. Ha kérded: Kicsoda képe az? Azt mondják, hogy a Jézus Krisztusé. Ha kérded: Kicsoda a Jézus Krisztus? Azt felelik, hogy az örökkévaló Isten, mennynek, földnek teremtője. Tehát ők a mennynek, földnek teremtő Istenének dicsőségét halandó és rothadandó embernek képére változtatták. Sőt, annyival inkább, hogy egy vén, fejér, hosszú, megeresztett szakállú embert formálnak, s azt mondják, hogy az Atya Isten képe. Az Atya Isten pedig mennynek, földnek teremtője. Tehát a halhatatlan Istennek dicsőségét a halandó ember képére változtatták. Mert noha minden ember halandó, de a vén közelebb a halálhoz. Ők pedig vénemberhez hasonlítják az Istent.

Ezek immár így állván, hogy az Istennek képét ki nem írhatják, sőt, ha kiírhatná is, nem szabad, mert az Isten megtiltotta.

Immár azt kérdem, vallyons azok, az kik az keresztyén névvel dicsékednek, és magokat katolikusoknak, románusoknak híják, engednek-e az Istennek ezbéli parancsolatjának? Úgy tetszik, hogyha azelőtt nem hitted volna is, most, ha szinte itt köztünk olyant nem láthatsz is, menj el Csíkban, s ott megláthadd, az még az Isten Kolozsvárból őket ki nem tisztítá, ott is megláthattad volna, egy emberképet faragtak ki. Ha azt kérded: Kicsoda képe az? Azt mondják, hogy Jézus Krisztusé. Ha kérded: Kicsoda az Jézus Krisztus? Azt felelik, hogy az örökkévaló Isten, az mennynek, földnek teremtője. Érted tehát, hogy ők az mennynek, földnek teremtő Istenének dicsőségét halandó és megrothadandó embernek képére változtatták. Sőt, még annál inkább, hogy egy vén, fejér, megeresztett szakállú embert formáltak, és azt mondják, hogy az az Atya Isten képe. Tudod pedig, hogy az Atya Isten az mennynek, földnek teremtője, tehát így az halhatatlan Istennek dicsőségét az halandó ember képére változtatták. Mert noha minden ember halandó ugyan, de bizony az vénember mindenkor közel az halálhoz, ők pedig vénemberhez hasonlítják az menny, föld teremtő Urát, Istenét.

Esmét gyakran látsz egy koronás asszony feje felett írva egy madarat. Ha kérded: Az ki képe? Azt felelik, hogy a Szentléleké. Ha kérded: Kicsoda a Szentlélek? Azt mondják, hogy örökkévaló Isten, mennynek, földnek teremtője. Tehát etc. És hogy megérted, hogy aminemű bál-

⁸ *naponként* (tollhiba)

ványozást itt Pál apostol megír, abban semmi hátra ezek között nem maradt,⁹ azt mondja az apostol, hogy nemcsak embereknek, madaraknak, hanem négy lábú állatoknak és kígyóknak képére is formálták az Istent. Hiszen a báránnak¹⁰ négy lába vagyon, barom pedig. De sok helyeken látod, hogy egy bárány képét írták, faragták, s egy zászló a lábában. Ha kérded: Kicsoda képe? Azt mondják, a Jézus Krisztusé. Ha kérded: Kicsoda a Jézus Krisztus? Azt mondják, a teremtő Isten. Tehát a teremtő Istent formálták négy lábú baromnak ábrázatjába. Végezetre, láthatsz olyan képeket is, hogy egy keresztfára egy ondok kígyót kerekítettek, és még meg azt írják alája: Salus vitae. [47r (91):] Mely titulus az életnek kútfejéhez, az egy igaz Istenhez illik, tehát ők az Istent csúszómászó féregnek hasonlatosságára változtatták. És ez a szent Pál mondása pontról pontra őbennek és az ő tudományokban beteljesedett. Tehát bizony bálványozók. Avagy hogy akiket ők teremtő Isteneknek mondanak, nem azok. Mert az igaz Istennek ábrázatja nincs, és nem lehet. Avagy az, hogy ők sült és merő pogánok.

Ismét gyakran látnál ugyanazon kiábrázolt vénembernek feje felett egy koronát, kiírva [606:] egy madarat. Ha kérded: Az ki képe? Azt felelik, hogy az Szentléleké. Ha kérded: Kicsoda az Szentlélek? Azt mondják, hogy az örökkévaló teremtő Isten, az mennynek, földnek teremtője. És így látod-e, hogy jól megértse, az minemű bálványozást itt ez helyen Pál apostol ír az pogánok felől, ezek közt semmi hátra nem maradt? Továbbá azt is mondja az apostol, hogy nemcsak embereknek, madaraknak, hanem még négy lábú állatoknak és csúszómászó kégyók képére is formálták az Istent. Mert hiszem, az báránnak négy lába vagyon, de sok helyeken nem sok idővel ezelőtt még láttad volna, s most is megláthatnád, ahol ennek helye vagyon, hogy egy bárányképet írnak, faragnak, és egy zászló az lábán. Ha kérded: Micsoda, avagy kicsoda képe az? Azt mondják, hogy az Jézus Krisztusé. Ha kérded: Kicsoda az Jézus Krisztus? Azt mondják, az teremtő Isten. Tahát az teremtő Istent négy lábú ábrázatjában formálták. Végezetre láthatsz olyan képeket is, hogy egy keresztfára egy utálatos, undok kígyót írtanak, avagy kukorítottanak, és még alája imillyen kedves ígéket írtanak: Salus vitae. Mely annyit teszen, mint életnek kútfeje. Mely mondás és titulus senkihez nem máshoz, hanem csak az egy Istenhez illik. Érted tahát, hogy ők az Istent csúszómászó féregnek hasonlatosságára ábrázolták, és érted, hogy ez az szent Pál mondása pontról pontra? Az pópásokban és az ő tudományokban beteljesedett. Tahát érted, hogy bizony merő bálványozók,

⁹ <mod> maradott (tollhiba másoló által javítva)

¹⁰ bá<lvány>:rán:|nak (tollhiba másoló által javítva)

avagy az, hogy az kiket ők teremtő Istennek vallnak, mondnak, nem teremtő istenek. Mert igaz Istennek ábrázatja nincs, és nem lehet. Avagy az, hogy ők merő sült bálványimádók.

Nem fog penig semmit amaz ő cavillumok [a. m. fortélyuk, csavarásuk], hogy ők nem imádják, nem tisztelik a fát, a követ, hanem azt, akinek képe, ábrázatja. Mert első, ugyan nincs az Istennek képe, sem nem lehet, mert az igaz Isten láthatatlan lélek. Más, hogy ugyan megtiltotta az Isten, hogyha szinte tudnának is csinálni, ne csináljanak neki képet. Harmadik, hogy aki előtt süveget vetnek, térdet hajtnak, aki előtt és akire néznek, imádkoznak, bizony |isteni:| tisztelet adatik annak. És ha ez nem tisztelet, nem imádás, soha ez világon sem ember, sem angyal nem tudja, micsoda az imádás és tisztelet. Az ő tebb magok mentségekre is könnyű választ tenni. De most egy órában nem lehet minden meg. Elég most ez, hogy soha semmi mesterséggel ez Pál apostol szentenciája és átka alól magokat ki nem vóhatják.

Nem fog penig itt semmit itt amaz ő cavillumuk [a. m. fortélyuk, csavarásuk], tétovázások, hogy ők nem imádják, [607:] nem tisztelik az fát, az követ, hanem azt, az kinek az képe, ábrázatja. Mert elsőbe ugyan nincs az Istennek képe, sem nem lehet. Mert Őfelsége láthatatlan, lélek. Más az, hogy ugyan megtiltotta az Isten, hogy ha tudnának is csinálni, ne csináljanak neki képet. Harmadik, hogy az ki előtt süveget vetnek, térdet hajtnak, az ki előtt és az kire néznek, annak imádkoznak, bizony tisztelet adatik annak, csak heába cavillálnak. És ha ez nem tisztelet, nem imádás, soha ez világon sem ember, sem angyal nem tudja, micsoda az imádás és tisztelet. Az ő több sok magokmentségekre is könnyű választ tenni. De most egy órában nem lehet mindenre megfelelnünk. Elég most az, hogy soha semmi mesterséggel ez Pál apostol szentenciája és átka alól ki nem vóhatják.

Megírja azért utolszor, mint fizet az Isten is meg nekik efféle bálványozásért [Róm 1,24]: *Annakokáért az Isten is taszította őket az ő szűvöknek* etc. Ez ígkbe jegyzi a fertelmes, ondok, parázna életet, amiképpen ez ide alább való beszédéből az apostolnak megtetszik nyilvánban. Mely a bálványimádásnak jutalma és zsoldja, amint újabban esmét megjeleníti [Róm 1,25]: *Mert az Istennek igazságát hazugságban változtatták*. Hazugságnak mondja a bálványt, mert az Istennek ábrázatjára formáltatott. De az Isten nem olyan, hát hazug

ábrázat. [Róm 1,25] *És szolgáltanak inkább a teremtett állatnak* etc. Ez is mely igen a fejeken vagyon a pópásoknak, minden eszébe veheti, s én is megbizonyíthatnám világosan, hogy nem ez mostani napnak fényessége, de most az üdő nem szenved, hogy mind erről, s mind a több tanúságról, kik ez apostol utolsó beszédében vadnak befoglalva, szólhassunk.

*Sophon 2. v. 18.[!]
Maria est creatura,
quam magis volunt ipso
Deo.*

Megírja azért utószor az apostol, az Isten is mint fizet nekik azféle bálványozásért, mikor így szól, Soph. 2. ver. 18.[!] [Róm 1,24]: *Annakokáért az Isten is eltaszította őket az ő szíveknek gonosz kívánságiban.* Ez igékben jegyzi az fertelmes és undok, parázna életet, az miképen az ide alább való beszédéből az apostolnak nyilvánban megtetszik, mely jutalma és zsoldja az bálványimádásnak. Az mint újabban ismét megjelent, mikor így szól [Róm 1,25]: *Mert az Istennek igazságát hazugságban változtatták.* Látod-e, hazugságnak mondja az bálványt? Mert az istennek ábrázatjára formáltatott, de az Isten nem olyan, minemű az a bálvány, hát bizony hazug ábrázat. Mond mégis az apostol [Róm 1,25]: *És szolgáltanak az teremtett állatnak.* Ez is mely igen fejeken vagyon az pópásoknak, minden eszébe veheti. [608:] Én is megbizonyíthatnám világosan, hogy nem ez mostani napnak fényessége, de most az üdő nem szenvedni, hogy mindenről, mind az több tanúságról, kik az apostol utolsó beszédében vadnak foglalván, szólhassunk.

Hanem fő tanúságunk csak ez, hogy ha azt akarjuk, hogy az Istennek haragja mennyből reánk ne szálljon, mind a bálványoknak, s mind teremtett állatoknak imádását, tiszteletit hátrahagyván csak az egy, élő, teremtő Istenünket és Atyánkat lélekben és igazságban tiszteljük és szolgáljuk. Mert őtet illeti minden dicsőség, hatalom és tisztesség, mindörökkön örökké. Ámen.

Hanem fő tanúságunk ez, hogyha azt akarjuk, hogy az Istennek haragja mennyből rajtunk meg ne jelenjék, reánk ne szálljon, mind az bálványoknak, s mind az teremtett állatoknak imádását, tiszteletit hátrahagyván, az mi egy élő teremtő Istenünket, Atyánkat lélekben és igazságban szolgáljuk. Mert övé egyedül minden dicsőség, hatalom és tisztesség mindörökkön örökké. Ámen.

210. beszéd (K1)

[47v (92):] Ad Haebr. capite XIII. ver. 1. [Zsid 13,1]:

Az atyafiúi szeretet maradjon meg. A szállásadásról el ne feledkezzetek etc.

Miképpen ha ki az sötétben gyertyát gyújtana, de annak világánál semmit nem cselekednék, haszontalan volna a környülle való fényesség, azonképpen ha ki jó értelemben, igaz vallásban és bölcs tudományban vagyon, de aszerint életét, erkölcsét nem viseli, ez illyennek minden bölcsessége és igaz értelme csak hejábavaló. Annakokáért mind a próféták és Krisztus Urunk, s mind az apostolok nemcsak az igaz tudománt szokták magyarázni és hirdetni, hanem ez mellett a jámbor erkölcsre s szent életre intik és tanítják a híveket. Mert amaz ennélkül csak hejábavaló és haszontalan.

Minekutánna azért ez levélben is az apostol ide feljebb az Úr Krisztusnak bölcsülletes személyéről és tisztiról, az ő tudományának igazságáról és méltóságáról bőségesen a keresztyéneket megtanította volna, utolsó részében írásának inti őket a jóságos cselekedetekere és tiszta életre, hogy ezzel az ő tudományoknak igaz voltát ékesítsék, bizonyítsák és mutassák meg.

A többi közt penig ez mostani meghallott igikben inti őket három fő jóságos és dicsíretes dolgoknak követésére: az atyafiúi szeretetre, szállásadásra és az irgalmasságra. Az elsőről így szól [Zsid 13,1]: *Az atyafiúi szeretet. Az szeretet, az egyezés, az egymás közt való jó akarat, mely igen szükséges legyen az emberi társaságban, az Úr Isten mely igen megkívánja az ő népétől, és mely sok dicsíreti, magasztalási legyenek az Írásban, nem illik most renddel előszámlálnunk. Mert egy az, hogy ehhez ugyan hosszú üdő és sok beszéd kellene, más az, hogy a hívek gyakran hallották és naponként hallják. Ki ne hallotta amaz szent János mondását [1Ján 4,16]: *Az Isten szeretet, és aki az szeretetben vagyon, az Istenben vagyon.* Mi lehet nagyobb, bölcsülletesb és drágalátosb az Istennél? Az Isten szeretet. Ki lehet bódogb és gyönyörűségb állapotban, mint aki az Istenben és az Istennel vagyon? [1Ján 4,16] *Akiben szeretet vagyon, Istenben lakozik,* azt mondja szent János.*

Soha senki annyi és oly nagy drága dolgokat, jóságokat nemhogy tudna, de csak meg sem gondolhatna, amineműeket előszámlál szent Pál 1. Cor. 13. [1Kor 13], de azt mondja, hogy mindazok ha egy emberben volnának is, de a szeretet nélkül semmik és haszontalanok.

No, azért nem akarok most a szeretetnek dicsíretiről és kommandációjáról hosszú beszédet nyújtani, mert az tenger volna, hanem csak az apostolnak igjít látogassuk [a. m. vizsgálgassuk] és magyarázzuk meg.

[48r (93):] Legelsőbe ez igikből szükség megértenünk, micsoda anyafiúi szeretetről szól. Tudjuk azt, hogy a közönséges nyelvnek és szólásnak folyása szerint azok mondatnak atyafiaknak, akik vér szerint és nemzetség szerint születések és eredetek által öszve vadnak kapcsolva. Ez ilyen személyek között való egység igen dicsíretes, és Isten előtt is kedves, amiképpen írja bölcs Eccli. 25. [Sir 25,1]: *Három dologban nyugutt meg az én lelkem, mellyek dicsíretesek mind Isten, s mind emberek előtt: az atyafiaknak egységek, a rokonságoknak szeretetek, és a házasok között való egyenlő akarat.*

Jézus Sirák fia

De itt az apostol az atyafiúságnak igjét küllyebb terjeszti, és közönségesb, tágasb értelembbe veszi. Mert itt az atyafiakon érti a Krisztus tanítványit, a keresztyéneket, azoknak gyülekezetit, akik tudniillik azon egy Atyát vallják vala Isteneknek, és azon egy Krisztust esmérnek vala uroknak. Amiképpen olvassuk Matt. 23., holott így szóla az apostoloknak Krisztus Urunk [Mt 23,9]: *Senkit ne híjatok atyátoknak, mert egy az Atya, ki mennyben vagyon.* [Mt 23,8] *Tü ne hívatassatok rabbinak, mesternek, mert egy a tü mesteretek, tü pedig mindnyájan atyafiak vadtok.* Ez az oka, hogy az Újtestamentumnak históriájában inkább mindenütt az atyafiaknak nevezetint értetnek a keresztyéneket.

Itt azért az atyafiúi szeretet jegyzi azt az egymáshoz való jó akaratot, amellyel tartoznak egymásnak a keresztyéneket, és amelynek szükségességképpen meg kell találatni öbennek. Mert noha egyéb rendbeli emberekben dicsíretes a szeretet, de kiváltképpen meg kell lenni a keresztyéneketben, a Krisztus tanítványiban. Mert azt mondá Krisztus Urunk, hogy ez a bélyeg, amelyről megeméretnek a hívek. Joh. 13. [Jn 13,34–35]: *Új parancsolatot adok tüneknek, hogy egymást szeressétek, miképpen én is szerettelek tütöket. Mert erről esmérnek meg, hogy én tanítványim vadtok, hogy egymást etc.* Tehát csak az az igaz keresztyén és Krisztus tanítványa, aki szereti azt, aki övéle egy hütben, azon egy vallásban és egy gyülekezetben vagyon.

2. Ez apostol beszédében jegyezd meg imez igicskét [Zsid 13,1]: *Maradjon meg köztetek etc.* Melyből két tanóságot vehetünk. 1. Hogy immár ezekben meg vala az atyafiúi szeretet. Mert nem azt mondja, hogy legyen és szálljon közikbe az szeretet, hanem hogy megmaradjon. Az maradhat penig meg, ami immár jelen vagyon, és azelőtt is ott volt. Melyből megtetszik, hogy senki akkor a keresztyéni gyülekezetbe nem számláltathatott, akiben ez a jóság meg nem találatott. Ez volt ennek a céhnek [a. m. céhnek] és társaságnak igazsága és bélyege. Ez volt a mesterremek, kivel beállhatott az ekléziába. Az apostolok és tanítók pedig arra valók voltak, hogy intették őket, hogy az elkezdett jóba erőssek és álhatatosok legyenek. Ezen kellene tehát nekünk is ügyekezünk, hogy volnánk olyanok, hogy a tanító [48v (94):] ne kénszerítettnek belénk oltani és plántálni az szeretetet, és az Isten fiaihoz illendő jóságokat, hanem inkább csak serkegetve biztatna, intene, hogy

amely jókkal beteljesedtünk, amit jól kezdtünk, abban végig és állhatatosan megmaradjunk. Ama bölcs poétának mondása szerint:

Qui monet ut facias, iam quod facis, ille monendo

Laudat, et hortatu comprobata acta suo.^{*†}

De bizonyára ha megtekintjük ez mostani embereknek állapotját, magok-viselését, nem mondhatjuk azt, amit az apostol [Zsid 13,1], *Maradjon meg*, hanem keressétek, szeressétek meg, vegyétek be szüvetekbe a szeretetet, mert azt soha sem láttátok, sem nem tudjátok, mi szőrű [a. m. milyen], nem volt semmi részetek benne, s mégis azt kiáltjátok, azzal dicsekedtek, hogy keresztyének, Krisztus tanítványi vattok.

2. Ugyanezen igéből [Zsid 13,1], *Maradjon meg*, tanold meg, hogy az atyafiúi szeretetnek nem kell csak egy ideiglen valónak lenni, sem csak imígyamúgy a szájunkban és a nyelvünkben, hanem szükség annak állandónak, tökéletesnek, és oda be a szüben meggyökerezettnek lenni, mert az olyan maradhat meg. Tudod azt,¹ hogy aminek fundamentuma és gyökere nincsen, nem marad az meg sokáig. Azt kívánja azért az apostol a hívektől, hogy az atyafiúi szeretet maradjon meg, azaz örökös és fundamentumos legyen. No, ez az első jóság, kit itt az apostol kíván a keresztyén emberektől.

Második [Zsid 13,2]: *Az szállásadásról el ne feledkezzetek* etc. Itt is 1. azt veheted eszedbe, hogy nem azt mondja ezeknek az apostol, hogy megtanulják az szállásadást, hanem hogy arról el ne feledkezzenek, azaz amiképpen cselekedtek, ezután se unják meg, és arról el ne feledkezzenek. Tehát ezek imár részeseek voltak ebben a jócselekedetben.

Ami nézi pedig a szállásadást, ez nem egyéb, hanem az úton járóknak, búdosóknak, jövevényeknek, idegeneknek hajlékunkba szeretettel való befogadása, megnyugotása, és tehetségünk szerint nekik gazdálkodása [a. m. megvendégelése].

Voltak eleitől fogva minden népek között, kik avagy kegyetlen ellenség miatt, vagy jámborságok miatt, vagy igaz vallásokért, vagy életeknek kereséséért, vagy tanolásnak okáért hazájokat elhagyván, idegen földön, helyeken, országokban és nemzetségek közt búdostanak, bolgottanak [a. m. bolyongtak], kikre az Úr Istennek a többi között nagy gondja volt, és az ő népének ugyan megparancsolta, hogy ezeket szeretettel lássák, házokba fogadják és táplálják.

Szükség annakokáért a keresztyének közt ez jóságnak is meglenni és maradni. 1. Ezért, mert az Isten parancsolta. Azt mondja az Úr Isten az Izrael fiainak [2Móz 23,9]: *Ne utáld meg a jövevényt és az idegent, mert te is jövevény voltál Egyiptomnak földében.* Szent Pál ad Rom. 12. [Róm 12,13]: *Az szállásadást üzzétek* [a. m. gyakoroljátok]. 1. Pet. 4. [1Pét 4,9]: *Minden morgolódás nélkül egymásnak szállást adjatok.* [49r (95):] Főképpen pedig ez illik és megkívántatik az egyházi emberektől. 1. Tim. 3. [1Tim 3], Tit 3. [Tit 3,1] <Az szállásadást üzzétek.> Valamit pedig az Úr nekünk az ő szolgálai

* Ov. Tr. 5.14.45-46.

¹ <hogy> azt, (tollhiba másoló által javítva)

által parancsol, azoknak megcselekedésére kötelesek vagyunk, és azt jónak kell ítélnünk.

2. Erre indítson minket ez, hogy a mi életünk itt ezen ez világon csak búdosás, és mindnyájan búdosók és útonjárók vagyunk. Mikor kérde fáraó Jákob pátriárkát, hány esztendő volt, Gen. 47. [1Móz 47,9], így felele: *Az én életemnek búdosása 130 esztendőök.* Sőt, még a pogány bölcsek is jól tudták és vallották ezt. Ezért írja Cicero: *Commorandi nobis natura² hospitium, non habitandi dedit.**† Egy bölcs embert kérdenek vala egyszer, honnat való volna, s azt felelé, hogy ez egész világi, azaz akármiféle földnek polgára.** Azzal azt akará jelenteni, hogy együl [a. m. egy helyen] szinte olyan jövevény az ember, mint szinte másutt.† Ha azért mindnyájan jövevények vagyunk, ha nincs saját hazánk, miért nem fogadnók be hozzánk, akik búdosók?

Socrates

Harmadszor, az szállásadásra indítson azoknak kárhóztató példájok, akik szállást az úton járóknak nem adtanak. Mert hogy ama levitáról ne szóljak, ki egész Gabna városában szállást nem találta, Judit[!] 19. [Bír 19,11–21], azt olvassuk Luc. 9. [Lk 9,51–56], hogy mikor Krisztus Urunk Jeruzsálembe indult volna, és az samaritánusoknak egyik városában szállást neki nem adtak volna, azt írja az evangélista, hogy az apostolok azon kéri vala Krisztus Urunkat, hogy mennyből tüzet szállítsanak rájuk, mely őket megeméssze. Illyen nagy véteknek tarták az embertelenséget és szállás nem adást.

Negyedszer. Erre indíthat minket azoknak dicsírete és jutalma, akik örömet szállást adtak. Szent Lukács Act. 28. [ApCsel 28,7–10] dicsíri azokat, kik szent Pálnak és a véle valóknak a tengeren való veszedelem után gazdálkodának [a. m. vendégséget adtak és ellátták őket]. Sőt, amaz utolsó napon, mikor Krisztus Urunk előszámlálja a jócselekedeteket, amelyekért örökkévaló bódogságot ad nekik, erről is megemlékezik. Matth. 25. [Mt 25,35]: *Úton járó valék,* úgymond, s etc. Ugyanide való ez az ok is, akiről itt emlékezik az apostol [Zsid 13,2]: *Ezáltal,* úgymond, *némellyek tudatlanul* etc. [49v (96):] Mintha azt mondaná: Az szállásadásnak oly haszna vagyon, hogy még az ember olyat fogad be házába, aki őneki nagy hasznára és böcsületire vagyon. Mint példa lehet a régi pátriárkák cselekedeti, kik tudatlanul és ingyen sem gondolván, hogy angyaloknak adnának szállást, az angyaloknak gazdálkodtak, ki őnekik hasznokra és bölcshütelükre volt.

Néz pedig itt az apostol az Ábrahám és Lót pátriárkának históriájára, mellyet olvasunk Gen. 18. 19. [1Móz 18, 1Móz 19].³ Ahol azt írja Mózes, hogy mikor Ábrahám Mambrénak völgyében az ő sátora előtt üle, láta három férfiakat, kik őfeléje jönnek vala.

* CIC. Sen. 23. (*Commorandi enim natura diversorum nobis, non habitandi dedit.*)

** CIC. Tusc. 5.108.

² *natura <natura>* (szóismétlés a másoló által javítva)

³ A prédikációnak az *Explicationes* szövegével párhuzamos része, az 1Móz 18. magyarázata itt kezdődik.

Itt illendő, sőt, ugyan szükséges, hogy ez históriának igaz értelméről az apostolnak magyarázatja szerint szóljak. Mert a Háromságisten-imádók inét akarják együnnét az Istennek három személyét és a Krisztusnak anyja előtt való létét megbizonyítani. És imígyen okoskodnak:

Ábrahámnak akkor az Isten jelene meg ez három úton járókban, azért következik, hogy miképpen ezek hárman voltak, azonképpen az Istenségbe is három személyn gyagon.

Osztán, ezek noha hárman voltak, de Ábrahám egyet imádott, és egynek szóla, mikor azt mondá [1Móz 18,3]: *Uram, ha kedvet találtam nálad, ne kerüld el a te szolgádat.* Melyből azt akarják kihozni, hogy Ábrahám az egyik imádásával azt jelentette, hogy noha az Isten három személyében, de azért egy állatjában. És hogy egyiket szólította meg, mondván, *Uram*, nem Uraim. Azt mondják, hogy ez a Fiúisten volt. De Ábrahám Mária előtt néhány száz esztendővel volt. Tehát mikor Mária ingyen sem született volt is, a Krisztus immár volt. Azért örökkévaló.

Ezek[re:] mi önekiek ilyen választ tegyünk: Hogy 1., bátor [a. m. noha] megengedjük nekik, hogy az Isten jelent meg Ábrahámnak ez úton járókban, de ez mellett azt mondjuk, hogy az Istent soha senki az ő személyében és mivoltában sem nem látta, sem nem láthatja. Mint ezt mind a próféták, s mind az apostolok, s mind Krisztus Urunk nyilván vallják és bizonyítják. [50r (97):] Mindazáltal megjelentette magát sokképpen, hol angyalok által, hol tűzben, hol szózatban, hogy egyébképpen, nem hogy ő vagy angyal, vagy tűz, vagy szózat volna, hanem hogy ezek által akarta magát megmutatni. Azt mondjuk azért, hogy ezek az úton járók is angyalok voltak, és ezt megbizonyítjuk mind a Mózes írásából és az apostol mondasából, ki őket világosan angyaloknak híja. De az Isten nem angyal. Azért ez három angyal nem volt az Istennek három személye.

Ha pedig itt azt vetnék előnkbe: Miért tehát, hogy hárman voltak az angyalok, hogy nem volt csak egy? Erre ez a válasz, hogy mi az Űr Istennek regulát eleibe nem szabhatunk, szabad Ő Szent Felsége véllé, hány és mennyi szolgáló angyalát akarja bocsáttani valamely dolognak elvégezésére. Bizonyos dolog az, hogy Ő Szent Felsége mindent igen jól és bölcsen cselekedik.

Itt is azt olvassuk, hogy ez három angyalnak a ketteji elment Szodoma elvesztésére és Lótót megszabadítani, az egyik Ábrahámmal maradt, és ővéllé beszélgetett. Azért szükség volt, hogy többen legyenek egynél.

Továbbá tudjuk azt, hogy az Isten az őmaga, vagy akarhatja megjelentésében nem tartott bizonyos regulát, hány és mennyi számú állatok által mutassa meg magát.

Azt olvassuk Exod. 3. [2Móz 3,2], hogy Mózesnek az Isten megjelenék egy tűznek lángjában, melyet szent István [ApCsel 7,30] egy angyalnak magyaráz, nem kettőnek, sem háromnak. Azért néha egy angyalát bocsátja el, néha kettőt, mint Krisztus Urunk mennybemenetelekor, néha hármat, mint itt olvassuk, néha ugyan sokat, mint Jákobhoz, Gen. 32. [1Móz 32,2], és Elizeus mellé, 4. Reg. 6. [2Kir 6,16–17]. Azért ebben semmi misztérium nincsen.

De másodszer, hogy lehettek volna ezek isteni személyek, ha öttek, itak, tapogatható testek volt, lábokat megmosták? Mert ez bizony nem valami szemfényvesztés volt. Az Isten pedig lélek, és soha senki őtet nem látta, sem láthatja, nemhogy tapogatná. [50v (98):] Osztán, azt mondják a háromságosok, hogy az a három személy a háromságban egymástól elválaszthatatlan, ahol egyik vagy, a többinek is ott kell lenni. Mert ha az Isten megoszolható, bizony, romlandó és veszendő. De ez három angyalok felől azt olvassuk, hogy megoszlottak, elváltak egymástól, mert ketteji Szodomába ment, egyik Ábrahámmal maradt. Tehát bizony nem Istenek, hanem, amint itt mondja az apostol, angyalok voltak.

Végezetre, ha ez az ő vélekedések igaz volna, tehát ez következik, hogy nemcsak a második személy (akit Fiúistennek mondnak) testesült meg, hanem mind az egész háromság, azaz az Atya, a Fiú és a Szentlélek, kit még ömagok a háromságosok is nem engednek meg.

Hogy pedig azt mondják, hogy Ábrahám egyet imádott, kiből megjelentette, hogy noha az Isten három személyében, de egy állatjában, erre 1. azt mondjuk, hogy Mózesnél nincs az megírva, hogy Ábrahám egyet imádott volna, hanem csak az, hogy imádott, azaz meghajlott, és tisztességet tölt nekik. Ez pedig az imádás nem isteni tisztelet volt, hanem annak a földnek szokása a tisztességtételben, mint minálunk a süvegvetés, miképpen ezt számtalan sok példából megbizonyíthatnók a Szentírásból, ha szükség volna. Ábrahám is azért köszönt és tisztességet tölt ezeknek.

Más az, hogy Ábrahám nemhogy tudta volna, hogy ez három útonjárók Istennek személyi, avagy Háromság-Isten legyenek, de még azt sem tudta, hogy angyalok, hanem ő ugyan csak úton járó embereknek ítélte, mely megtetszik ez apostol mondásából [Zsid 13,2], hogy *tudatlanul*, azaz ingyen sem gondolta, hogy angyalok legyenek.

2. [1Móz 18,4–8] Kénálja őket étellel, itallal, nyuguvással, lábok megmosásával etc. De vallyons ha tudta volna, hogy ezek isteni személyek, és bár hogy csak angyalok is, olyan goromba lött volna, hogy őket étellel, itallal etc.? Hogy merik tehát mondani, hogy Ábrahám megesmérte a Szentháromságot, és imádta őtet egy személyben?

[51r (99):] Utolszor, ahol azt mondják, hogy mikor az egyiknek így szóllott [1Móz 18,3], *Uram, ha kedvet* etc., ez volt a Fiúisten, azaz a Jézus Krisztus, kész kábaság és bolondság. Mert itt nyilván mondja az apostol, hogy ezek angyalok voltak mindnyájan. De a Jézus Krisztus nem mondatik angyalnak, amiképpen ezen apostol cap. 1. bizonyítja [Zsid 1,5]: *Kinek mondta valaha, úgymond, az Isten az angyalok közzül: Én fiam vagy te, én ma szültelek tégedet?* Mely mondásban világosan bizonyítja az apostol, hogy az Istennek szent Fia nem volt angyal. De akit Ábrahám befogadott, angyal volt. Ergo etc.

Osztán: Azt olvassuk Mózesnél, hogy azok az angyalok, kik Ábrahámhoz betértenek, véle és Lót pátriárkával beszéllettek. De ezen apostol cap. 1. azt mondja, hogy az Istennek Fia nem szóllott az embereknek, hanem csak

az utolsó üdőben,⁴ azaz az Újtestamentumnak idejében. De Ábrahám az Ótestamentumban élt. Tehát sem ővéle, sem az ő idejében senkinek nem szóllott a Jézus Krisztus.⁵

De térjünk az apostol beszédére.

Második intése azért ez, hogy szállásadók legyünk, mert a régi pátriárkák mikor ezt cselekedték, tudatlanul még az angyaloknak gazdálkodtak, mint Ábrahám és Lót pátriárkának példája megmutatják.

Harmadszor jut az irgalmasságra és kegyességre [Zsid 13,3]: *Emlékezzetek meg a foglyokról, mintha tū is* etc. Efféle jó cselekedetnek neméről is megemlékezik Krisztus Urunk az utolsó napon [Mt 25,36]: *Fogoly valék, úgymond, és meglátogattatok* etc. Nyilván vagy on a históriákból, hogy az evangéliom hirdetésének idején sokak, akik a Krisztust és az ő tudományát vallották és vötték, tömlöcre és fogságra vitetnek. Miképpen a szent Pál életének históriája is megmutatja, és bőséggel a szent Lukács is in Actis [ApCsel 26,10] megírja. Szól azért főképpen azokról itt az apostol, hogy azokat segítsék, ne hagyják.

Ez cselekedetben pedig minemű szűvel és indulattal kelljen lenniük, megmutatja, mikor így szól [Zsid 13,3]: [51v (100):] *Mintha tū is véllek együtt foglyok volnátok* etc. Minthogy az Úr Isten azt kívánja, hogy felebarátunknak annyi jóval legyünk, s annyi jót kívánjunk, mint mimagunknak, szükség, hogy mikor másnak nyavalyáját látjuk, szálljunk magunkba, és gondolkodjunk felölle, hogy ha mi abban az állapotban volnánk, mit kívánnánk mástól. És mű is szinte azonképpen cselekedjünk a mi nyomorult atyánkfiaival.

De hogy a jó cselekedetnek és irgalmasságnak megmutogatását bizonyos kicsin célba és határba ne rekesztené, közönségesképpen mond [Zsid 13,3], *Megemlékezzetek*, úgymond, *mindenféle nyomorultakról*, nemcsak kik fogságban tartatnak, hanem akárminemű nyavalyákban és egyébféle keserűségekben forognak. Ennek pedig okát is adja [Zsid 13,3]: *Úgy, mint kik tū is testben vagytok*. Azaz, hasonló nyavalyák alá vetett életben. Mert ez a világ senkit nem választ ki, senkinek nem ígír tökéletes és bátorságos bódogságot, hanem amint szokták mondani, mindenben megeshetik az, ami valakin megesett. Ha ma énrajtam, holnap terajta lehet. Azért se ne epéskedjünk[?],⁶ se másnak nyavalyáján ne örüljünk, se a nyomorultat meg ne utáljuk, és segítségünket tölle meg ne vonjuk, mert mi is testben vagyunk, azaz romlandó és veszendő állapotban.

Ennek azért szüntelen elménkben való forgatása minket könyürületes szűvűekké tegyen, hogy a mi Urunk, Krisztusunk intése szerént a mi Menyyei Szent Atyánknak példáját kövessük, hogy miképpen ő irgalmas, mi is irgalmasok legyünk, így a tökéletességnek célját elérhessük.

⁴ az <utolsó üdőben> embereknek, hanem csak az utolsó üdőben (szóismétlés másoló által javítva)

⁵ A prédikációnak az *Explicationes* szövegével párhuzamos része, az 1Móz 18. magyarázata itt ér véget.

⁶ Papírhiba miatt a szó eleje olvashatatlan.

211. beszéd (K1 [fragm.])

[51v (100):] Contio CCXI. Act. 14. [ApCsel 14,11]:

Az sokaság pedig mikor látta volna, amit cselekedett Pál, felemelvén szavokat etc.

[52r (101):] Az Izrael házanépén kívül való pogán nemzetségek minemű vakságban, tudatlanságban és bálványimádásban voltak, és abból mikor s miképpen feslettek ki, és az igaz Istennek esméretire és tiszteletire miképpen jutottak, noha sok egyéb írásokból is nyilván vagyon, de főképpen ez meghallott igikben rövideden megírta szent Lukács. Mert mikor az apostolok vötték volna eszekbe, hogy az Isten a pogánoknak is akarja az ő igaz esméretit és tudományát hirdettetni, szélleloszlanak [a. m. széjjeloszlanak], és az evangéliomot mindenütt kezdék hirdetni.

Azt írja azért szent Lukács, hogy Pál és Barnabás is Ázsiának városiban széllal [a. m. széjjel] kezdenek taníttani, és végre menének Lisztrá városába, holott mikor prédikállanának, Pál egy sánta embert megjógyította, mely csodatétel alkolmatosságot ada mind a városbeli népnek az ő bálványozásoknak megmutatására, s mind az apostoloknak az igaz Istennek hirdetésére s prédikálására.

Ezekből azért ez igikből megtetszik, mind a pogánság minemű bálványozásban és az igaz isteni tisztelet felől minemű hamis értelemben volt, s mind az, ki legyen az egy igaz Isten, akit az apostolok hirdetnek és esmértenek.

Hogy azért mű is mind a bálványozástól és hamis isteni tiszteletektől megóhassuk magunkat, s mind pedig az igaz Istent, ki legyen, megesmérhessük, szükség és hasznos minekünk ez históriát megtanolnunk.

Vaygon pedig az előszámlált igiknek két része. Mert 1. íratik meg a Lisztrá városbeli pogánoknak ítéletek az apostolok felől, honnat az ő bálványozások kitetszik. 2. Az apostoloknak cselekedetek és prédikállások, melyben ki legyen az igaz Isten, megmagyaráztatik.

De primo loco.

Az első része ez igikben foglaltatik be [ApCsel 14,11]: *Az sokaság*. Noha itt szent Lukács szól nevezetesképpen a lisztrabeliekről, de ez ő példájokból megérthetjük, a több pogánoknak is közönségesképpen micsoda ő ítéletek volt az Isten felől. Mert ez közönségesképpen bevött tudomány vala.

[52v (102):] Elsőbe azért a pogánok, amint a Lisztra városbeliek példája megmutatja, azt hitték, hogy aki csudát cselekedik, az nem ember, hanem Isten. 2. Hogy a pogánoknak sok istenek volt, és azoknak külömb-külömb nevek volt. 3. Hogy ők az ő isteneket barmoknak áldozatjával tisztelték és szolgálták.

Az csudatétel felől való ítéletek ez igíkből tetszik meg [ApCsel 14,11]: *Az sokaság pedig* etc. Megjelentem, micsoda volt ez a szent Pál cselekedeti, kin a sokaság megindult, tudniillik hogy egy sánta embert csak beszédével megjógyított vala.

Honnat 1. tanoljuk meg, hogy a csudatételnek sokkal nagyobb ereje legyen a község előtt valamely tudománnak elhitése, hogynem akármely bölcs és ékes szóval való tudománnak és tanításnak. Mert azt írja ide feljebb az evangélista, hogy immár az apostolok eleget prédikáltak |:vala:| a városban. Bizonyos dolog pedig, hogy az apostolok tanítása főképpen akkor az üdőben igen hatható és ékes volt. De azért a prédikálásakor őket a község ugyan csak pusztá embereknek tartá, de mikor csudát tőnek, felkiáltnak, és őket isteneknek ítélik lenni.

Sőt, ez nemcsak a pogánok közt, de még az Isten népe¹ között is megtetszik. Krisztus Urunk oly ékesen és bölcsen prédikál vala, hogy még az ellenség is, kik azért mentek reá, hogy megfogják, elfajultak bele [a. m. elromlottak miatta], és nem bántották, senki ellene nem tudott szólni, de mégis azt mondják vala neki [Jn 6,30–31]: *Micsoda csudát téssz, hogy higgyünk? Adj jelt a mennyből.* De noha az embereknél ilyen nagy ereje legyen a csudatételeknek, és azt tartják az igaz tudománnak fő ügyének és támaszának, de az Írás sokkal külömben tanít. Mert tudván az Isten, mely hatható az embereknél a csudatétel, ugyan megparancsolta, hogy az igaz [53r (103):] tudománt nem ebből próbálják meg, se ne higgyenek mindjárt annak tanításának, aki csudát teszen, Deut. 13. [5Móz 13,2–4]: *Ha támad teközötted próféta és álomlátó, és jövendöl.* Az Antikrisztus felől is írja szent János, Apoc. 13. [Jel 13], mely nagy csudákat cselekedett. Krisztus Urunk is azt mondja Matt. 24. [Mt 24,24]: *Támadnak sok hamis próféták és hamis krisztusok, kik nagy jegyeket és csudákat tesznek* etc. A fáraó ördögösi is csaknem mind megcselekedék azokat a csudákat, amelyeket Mózes. Sőt, a hamis tanítók is, akik örök kárhozatra vettetnek, azt kiáltják amaz utolsó napon [Mt 7,22]: *Uram, Uram, nám, a te nevedbe ördögöket üztünk, és a te neved által sok csudákat töttünk* etc.

Nem bizonyos és nem elegendő bizonyosság tehát valamely tudománnak megerősítésére a csudatétel, mert az ördög is és az ő tagjai is, a hamis próféták és tanítók is cselekednek csudákat. Hanem az igaz próbakő a jámbor erkölcs, és az Istennek megírott törvénye és igéje. Ha kinek tudománya azal nem egyez, ha szinte oly csudákat tenne is, hogy a mennyből a holdot, napot, csillagokat alávonná, ugyan hamis hitető, és megvetendő.

¹ *Isten népe népe* (szóismétlés)

Azért a lisztrabeliek is jobban cselekedtek volna, ha az apostolok tudománya felől tettek volna inkább ítéletet, az ő beszédekből és prédikálásokból, hogynem a csodatételből. Mert amaz őket meg nem csalta volna, de ez őket hamis ítéletbe ejté, holott őket Isteneknek nevezék, maga [a. m. noha] emberek valának.

Honnat te is tanold meg, hogy mostan is akik csak azzal akarják tudományokat ótalmazni, azzal akarják az emberek szemét bedugni [a. m. eltakar- ni], hogy imilyen s amolyan csudákat tött és teszen imez vagy amaz szent, azt megnyerhetik ugyan, hogy több hallgatójuk és tanítványok leszen, mert a goromba [a. m. tudatlan] község ugyan mindenkor olyan volt, hogy azon kapott inkább, hogynem az igaz tudományon, [53v (104):] de azért ha az Istennek intésit hallgatjuk, és igaz ítéletet akarunk tenni, ezeknek igen vékony és erőtlen támaszok vagyon, kihez nem kell senkinek erőssen ragaszkodni.

Vedd eszedbe pedig, mit szóllok. Nem azt mondom, hogy a csodatétel haszontalan, és mindenkor hamis tudománnak jele, mert az Isten az igaz tudomány mellé is szokott csodatételeket adni, hanem azt mondom, hogy ez csak őmagában erőtlen és elégtelen támasz, hanem az fő jegye és bélyege az igaz tudománnak az jó erkölcs és az Istennek megírott törvénye, igije. És ha meg akarod tudni, mellyik az igaz tudomány, ne fogja be a szemed vilá- gát a csodatételnek sok volta és nagy volta, hanem az igaz próba köré vond, az Istennek könyvéhez, examináld meg, és ha azzal együtt jár, azt inkább higgyed, ha szinte csak egy csodatétel sem [:leszen:] mellette is, hogynem mint ha a templom rakva volna sok táblákkal, kikben valamely szentnek sok csodatételi írtattak meg, mint a pápa országában látod, ha a tudomány nem egyez az Istennek kiírott törvényével.

Végezetre ugyaninnét azt is megtanold, hogy a Lisztra városbeli vak, pogán, bálványimádó emberektől nem különböznek, akik valakit a csuda- tételért imádnak és tisztelnek. Bizony, ez apostolok csodatétele isteni erőből vala, és az igaz tudománt erőssíti vala. De mégis, mivelhogy ezért Pált és Barnabást azok az emberek isteni tisztelettel akarák tisztelni, bálványozók- nak mondatnak érette. De kérlek, nem azt cselekeszik-e a pápások? Ha va- lami jámbor, istenfélő ember vagy életében cselekeszik valami csudálatos dolgot Istennek engedelmeiből, vagy pedig halála után az ő temetése helyén az Isten valamit cselekeszik, mely azért ha történik is, igen ritkán esik (mert a kereskedő barátok eleget költnek effélét), mindjárt felkiáltnak, s azt mondják, hogy kanonizálni kell, templomot, oltárt kell neki rakni, misét, imádságot előtte és képe előtt mondani. [54r (105):] És így a csodatételért istenné teszik, isteni tisztelettel illetik, nemkülömben, mint a lisztrabeliek cselekedének az apostolokkal. Azért ezekkel egyetembe bizony méltán s igazán bálványimádóknak mondathatnak.

Mondám, hogy másodsor íratik meg a pogánoknak bálványozásokból, hogy sok istenek volt, és külömb-külobb nevezeten valók. [ApCsel 14,11] *Az istenek, úgymond, embereknek hasonlatosságokban szállottak.* Nem szükség énnekem a pogánok bálványinak sem számokról, sem nevezetük-

ről most sokat szóllanom, holott azt minden ember tudja és gyakorta hallotta, mennyi szántalan sok isteneket tiszteltek az igaz Isten esmérői kívül való népek és nemzetségek. Úgyannyéra, hogy némelyek azt írják, hogy voltak harmincezeren, akiket imádtak a pogánok. Nem szólok azért sem Jupiterről, sem Mercuriusról, kiket itt [ApCsel 14,12] említ szent Lukács, elég hazugságot írnak felőlök a poéták. Csak azt vedd eszedbe, hogy a pogánok fővebb istennek tartották Jupitert Mercuriusnál, mint vagyon tehát, hogy holott Pál tevé a csodát, nem Barnabás, mégis Barnabást nevezik Jupiternek,² Pált pedig Mercuriusnak?

Ezt megfejté az evangélista [ApCsel 14,12]: *Mert, úgymond, Pál vala a beszédnek vezére.* Holott vedd eszedbe, hogy a pogánok Mercuriust a beszédnek és ékesen szóllásnak istenének hitták, és ugyan a szólásról vagyon görögül neve, Ἐρμῆς. Mivelhogy azért a csudatételnek előtte is Pál prédikállott vala, amint írja a historicus, és ő szólíttá meg, s beszédével jógyíttá meg a sántát,³ látván, hogy az ő szava oly ékes és hatható, azt tudák, hogy a szónak és beszédnek istene, kit ők Mercuriusnak neveznek vala.

Továbbá, vedd ezt is eszedbe, hogy a pogánok az ő isteneknek külömbkülömb tiszteket osztottak. Mert azt gondolták, hogy egy isten nem volna elég minden dolgoknak véghezvitelére, és nem érkeznék mindenüvé, és ez volt az ő istenek sokaságának oka. Azért ki beszédnek, ki bölcsességnek, ki orvosságnak volt istene.

[54v (106):] Mint a pápa országában is, ki fogjógyíttó a szentek közzül, ki pestis ellen ótalmaz, ki hideglelést űz, ki tengeren, s ki földön őrzi az alá s fel járókat. Honnat is megtetszik ezeknek efféle bálványozó pogánokhoz való hasonlatosságok, sőt egyenlő voltak. Mert ha megszámlálnók, mint-hogy némely bölcs emberek ugyan könyveket is írtak rólla, nyilván nem kevesebb szenteket találánák a pápa országában, kiket ők isteni tisztelettel szolgálnak, mint régen a pogánok mennyi bálványt imádtak.

Harmadszor írja meg szent Lukács a lisztrabelieknek religiójokat a tiszteletnek formájából [ApCsel 14,13]: *A város előtt való Jupiternek papja is koszorús ökröket hozván* etc. Itt is alkolmatosságunk volna az áldozat felől a bőséességben⁴ való szólásra, és minemű rendet és módot tartottanak a pogánok az ő áldozatjokban. De minthogy ennek értése a keresztyéneknek nem nagy hasznot hoz, és ugyan nem is illendő ez mostani helyhez és órához, arról sem szólok. Tudjuk azt, hogy az Úr Isten is az ő törvényében megkévánta és parancsolta volt az ő népének, hogy ötet a többi között áldozatokkal is tiszteljék. Innét vött az Sátán is alkolmatosságot, hogy ő is az ő híveitől és szolgáitól, a pogánoktól és bálványimádóktól ehhez hasonló tiszteletet kévánt. És így a zsidóktól származott a pogánokra az áldozatnak formája.

Cornelius Agrippa de
occulta philosophia libri
3., cap. 59.

² <Istennek> Jupiternek (tollhiba másoló által javítva)

³ sánta (tollhiba)

⁴ bőséesség<es>|:ben:| (tollhiba másoló által javítva)

Ebben is részesek a pópások, mert ők a misét, kit mindennap egynéhány szántalan helyeken szolgáltatnak, áldozatnak híják. Mert azt mondják, hogy a Krisztust feláldozzák, megölik, feszítik, és a testét megeszik, és vérét is megisszák. Ez az szentséges misének misztériuma a megholtaknak és eleve- neknek bűnének bocsánatjára.

Ezekből azért immár érted, miben állott a liztrabelieknek bálványimá- dások, és vélek egyetembe az egész pogánság minemű sötétségben és vak- ságban volt az isteni dolgoknak értelmében az evangéliomnak hirdetése előtt. Megérted azt is, hogy ez kábaságtól a mostani emberek is, kik mago- kat jó⁵ keresztyéneknek tartják, nem üressék.

[55r (107):] Immár ez igiknek második részéből értsük meg, mint akar- ták a szent apostolok a pogánokat ez bolondságból kimenteni, és micsoda tudománt hirdettek nekik, és az igaz Istent mint mutogatták⁶ meg nekik. Honnat azok, kiknek a bálványimádásban részek vagyon, megtanolhatják, mint térhetnek meg ők is, és micsoda Istent kellene tisztelniük és imádniük, ha látni akarnának. Mond [ApCsel 14,14]: *Mellyet mikor hallottanak volna az apostolok* etc. Minekelőtte az evangélista azt az apostolok prédikációját megírná, amellyel a bálványimádásból el akarák vonni a pogánokat, elsőbe azt jelenti meg, mit cselekedtek az apostolok. [ApCsel 14,14]: *Megszaggat- ták, úgymond, ruhájokat, és az* etc. A ruhának megszaggatása noha ez mos- tani üdőben és minállunk szokatlan dolog, és ha ki most azt mívelné, bo- londnak ítélnék az emberek, de meg kell gondolnunk, hogy régentén a nap- kelet felé való nemzetségek között igen nagy búsulásnak és keserűségnek jele és bizonyága vala, miképpen ezt a Szentírásnak históriái megmutatják és előnkbe adják. Mint minállunk aki megbúsul, az süvegét a földhöz üti. Így olvassuk Gen. 47.[!] [1Móz 37,29, 1Móz 37,34], hogy Ruben és Jákob pát- riárka Józsefen való keserűségekben ruhájokat megszaggaták. Azonképpen Dávid és az ő szolgálai [2Sám 1,1–11], mikor Saulnak és Jonatánnak halálát hallák etc. Azonképpen mikor Isten ellen való káromlást hallottak vagy lát- tak. Mint Ezékiás [2Kir 19,1], mikor elolvasá az Sénakhérib káromló levelét Isten ellen, megszaggatá ruháját. Azonképpen [Mk 14,63] a papi fejedelem, ki a Krisztusnak vallástételét káromlásnak [tartotta].⁷

Itt is azért az apostolok, hallván, hogy nekik a liztrabeliek áldozni akar- nak az ő szokások szerint, hogy megmutatnák az ő búsulásokat, és hogy ezt ők káromlásnak, Isten ellen való dolognak ítélik, megszaggaták ruhájokat, és nagy sietséggel futamodnak a sokaság közzé nagy kiáltással.

Honnat elsőbe tanoljuk meg, minemű buzgó indulattal és felpesz- dült lélekkel kell minekünk lennünk [55v (108):] az Isten tisztességének óalmazásában. Tudde, mit cselekedett Krisztus Urunk, mikor látta volna, hogy vásárt, komplárságot indítottak [a. m. üzérkedtek] az Isten templomá-

⁵ <is> jó (tollhiba másoló által javítva)

⁶ <mutog> mutogatták (tollhiba másoló által javítva)

⁷ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

ban, ostort ragada, s kiveré, pellengérezé onnat a kufárokat, és asztalokat, székeket felforgata, és pénzeket is széllahagyigálá [a. m. széjjelhajigálta], és mondá [Jn 2,17]: *Uram, a te házadnak zelusa, azaz buzgó szerelme, és rajta lött gyalázásért bosszúállásnak indulatja megött* [a. m. megevett], *megémésztett engemet*. Azonképpen itt az apostolok nem hallgatnak alatta, sem nem lassúsággal cselekednek vagy szólnak, hanem ugyan valóba megmutatják, hogy fáj nekik az Isten tisztességének tékozlása. Illyennek kell azért lenni minden igaz és tökéletes, hű embernek.

Másodszor, tanoljunk az apostolok példájából alázatosságot. Ne legyünk tisztességkévánók, dicsíretkeresők, sőt inkább fussunk tőlle, ha más reánk ragasztaná is. Példa erről elsőbe a mi Urunk, Jézus Krisztus, ki azt mondá, hogy nem keresi ő az ő dicsőségét. És mikor királlyá akarnák tenni, elmene előtte. A farizeusokat azzal kárhoztatá, hogy egymástól vesznek és várnak dicsőséget. Az ő tanítványit arra inté, hogy ha mi jót cselekednek is, annak jutalmát ne várják, és ne keressék itt ez világon, ne vegyék itt el a jutalmat, hanem hagyják más üdőre. Ihol, itt az apostolokat ezek tisztelni akarják, de nemhogy ebben gyönyörködtek volna, sőt, inkább megtilták az embereket rólla, és eltaszították tőlök.

Immár lássad, ha a Krisztustól tanolták és az apostolok példáját követték azok, kik itt ez világon minden pompaságban, gyönyörűségben, uraságban élnek, kik nemhogy a tisztességet tőlök eltaszították, de ugyan parancsral megkérlik, és még a koronás királyokat is csak a lábokhoz akarják, hogy bekéljenek, és azt csókolják.

Harmadszor ugyaninnét tanoljuk meg, hogy noha minden tisztességkévánástól illik az igaz keresztyén embernek idegennek lenni, de főképpen azoktól a böcsülletektől, amely Istent illeti, [56r (109):] hogy ekképpen istenségét kívánni ne ítélessünk.

Azt olvassuk a régi históriákban, hogy sokan voltak oly tisztességkévánók, mind a fejedelmek, s mind a filozófusok közzül, kik vagy hatalommal, vagy álnaksággal arra vegyék az embereket, hogy őket vagy éltekben, vagy holtok után Isten gyanánt imádják és tiszteljék. És hogy a fejedelmekről, királyokról és császárokról ne szóljak, mert ki nem hallotta a Nagy Sándornak ilyen kevély kívánságát? Vagy Domitianus császárnak ügyekezitit, ki ugyan megparancsolta vala, hogy minden öfelölle mikor vagy szól, vagy ír, azt mondja: *A mi urunk, istenünk ezt s ezt parancsolja* etc. Augustusnak pedig még életébe is templomokat és oltárokat építettek, és isten gyanánt imádták. Hogy mondok, efféléket elő ne hozzák. Azt olvassuk Empedocles felől, hogy csak ő halála után Istennek tartassék, nem akarta, hogy senki az ő halálát tudja vagy lássa, hanem az Etna hegyének tetejére ment, és ott ugrott be az sebes lángba, de mivelhogy az ő cepelyüssének [a. m. lábbelijének], akit viselt, réz talpa volt, őmaga odaveszett, de a tűz azután kivetette a réz talpat, és onnat tudatott meg, hogy oda ugrott. Más, Psaphon nevű felől meg azt olvassuk, hogy ez égen sokféle madarakat fogatott, olyakat, |:kiket:| az szóllásra taníthatnak, úgymint szajkókat, publikánokat [a. m. papagájokat], szarkákat, var-

jakat, csókákat, hollókat, és ezeket arra tanította, hogy ezt mondják: *Psaphon magnus deus*. És mikor ezt megtanolták volna, egy erdőbe vitte őket, és osztán elbocsátotta őket. Azok elrepülvén mindenütt a megtanolt igéket énekeltek, és így az embereket arra vitték, hogy ez Psaphont azután isten gyanánt imádták. Illyen kívánságok regnáltak azért régen ezvilági fejedelmekben és bölcsekben. De akik az Istennek oskolájában tanoltak, akik igaz hívek voltak, soha semmitől úgy nem irtóztak, mint efféle tisztességtől. [56v (110):] A pogánok készek voltak meghalni, csak holtok után isteneknek tartassanak. Ezek econtra készek voltak inkább meghalni, hogynem mint isteni tisztelettel hadták volna magokat tisztelni. Honnat megtetszik, hogy igazak voltak, és nem magok hasznokat, sem dicsőségeket keresték. Legyen erről bátor 1. az Úr Jézus Krisztus, ki minden jóknak tüköre, mikor egy ember azt mondta volna neki [Mt 19,16–17], *Jó Mester, mit cselekedjem etc., Felelé neki: Miért mondasz engemet jónak? Csak egy a jó, tudniillik az Isten*. Ládde, a Krisztus nem ragadá magának az Istennek tisztességét. Mikor Cornelius szent Pétert imáda, noha tudja vala Cornelius, hogy Péter csak ember volna, és mint böcsülletes embert, az ő szokások szerint akarná tisztelni, de felkölté és mondá [ApCsel 10,26]: *Kelj fel, én is csak ember vagyok*. Azonképpen amaz angyal is, kit szent János imádni akara, mondá [Jel 22,9]: *Meglásd, hogy azt ne míveld, én teneked csak szolgatársod vagyok. Imádd az Istent*. Itt is az apostolok, mert hogy tudják vala, hogy az áldozattétel isteni tisztelet, semmiképpen nem akarák, nem engedék, hogy az önekik adassék. Hát az kicsoda, aki parancsolja, álltassa, hogy amikor az utcán lecticában [a. m. hordszékben] viszik, mindenféle előtt arccal kiboruljon, vagy térdre essék? Ha ki nem míveli, vagy ugyan ott pálcákkal megverik, vagy halálos tömlöcbe és nagy kénokra vetik. S[...]leg⁸ is azt mondja, hogy ő [.....]ticariuss is és nem szent Péter successora. Ítélje meg az Isten, [...] igazság-e, ha nem hazud.

Act. 10.

De te ez ellen innét tanold, hogy valaki vagy az élő[t] szereté, vagy a megholtakat efféle isteni tisztelettel akarja szolgálni és böcsülleni, soha nagyobb bosszúságot az szenteken (ha igaz szentek és a Krisztus tanítványi) nem tehet, mintha azt a böcsülletet adja nekik, mellyet ők sohasem kívántak, sem parancsoltak. És nemhogy ezzel kedvet találna a szenteknél, Istent bosszontja és haragra indítja, és ezek lesznek elsők, kik őellenek szentenciát mondnak.⁹

⁸ Az oldal sérülései és a lapon lévő foltok miatt a szöveg egy része nehezen olvasható.

⁹ A beszéd itt megszakad.

Betűhív mutatvány

A betűhív mutatványban a kötetben szereplő forrásokból egy-egy részlet látható teljes oldalas fényképpel együtt.

5. *Kolozsvári* Kódex

[101v:] de sokkal rettenetesb büntetesünk leszen, hogj nem az O törvénybelj vetkeseknek Az mikep. biztat az Apostol az Sidokhoz irt levelenek cap. 2.

19. *De Christj Natiuitate*

Concio CLXXXVII. Micheæ cap. 5. v. 2.

Te Bethlehem Ephrata kis ded vagj az Judanak ezerj közt, te belölled iö ki ennekem etc. Szent Pal ad Rom 1 v 2 azt irtya, hogj az Isten az ö fia felöl valo Euangeliumot regen az próphetak által megh ighirte volt. Es Philep Apostolis Joan. 1. |:v. 45:| azt mondgya, hogj Moses, es az própheták ßollottak az Messias felöl. Illik tehát minekünk az igaz Messiasnak, Christusnak ßemellye, eredetj, es tizti felöl az reghi próphetaknak irasibol tudakoznunk. Mert általanfogva az minemut igert regen megh illyant adot megis az Ur Isten az utolso üdöben. Es az prophetak irasa igyenes az, Apostolok tudományokkalm es ertelmekkel. Megh iratá azert még az O Testamentumnak idejen az Ur, az Messiasnak minden tiztit ßemellyet, mind penigh ßületesenek idejet, helyet, es mondgyát, hogj az az embereknek mikor megh ielentetnek, könyebben, és igazban megh esmerhetnek es követhetnek. Azokrol valo irasokrol penigh *nem* utolso ez, az mellyet mostan az kereztyenek elöt el olvasek. Mert itt az propheta által, ö maga az Ur Isten az iövendő Messias ßületesenek helyet es eredetjnek modgját megh ielentj. Miuel hogj azert az kereztyenek ez may nap ßoktak főkeppen az C. ßületeseröl emlekezni, hallani, es tanulni, Mijs azert ugyan ezen dolghrol az propheta irasa ßerent ßollyunk ez mostani oraban

1. *Kolozsvári* Kódex

[26r (49):] CONCIO CCV.

Joannis Capite XIII. ver: 23.

Felele Jesus es mo[n]da: Ha ki βeret engemet az en befedemet meg tartya, Az en Atyamis etc.

Mikeppen az Atyak es io gonviseleok, egyebkoris, de feokeppen halalok*nak* eleotte βoktak inteni, es tanittani, az eo magzattyokat es alattok valokat, mint Jacoob Patriarchanak, Mosesnek, es Thobiasnak peldai mitattyak: Azonkeppen *Christus Urunkis* noha mindenkor az eo tanituanyit oktatta, de feokeppen halalának eleotte, tuduan azt hogy teolleok *nem* sok wdeo mulvan el valnek, sok rendbeli es hoββu in-tesekkel tanitta, es vigaβtala, kiket feokeppen βent Janus irt meg, es ez mostan eleo βamlalt igikis azok keozzwl valok. mellyekben eeket az eo halala es Menybe menetele vtan valo magok viselesere tanittya, es a' reiaiok keouetkezendeo allapatott meg ielenti.

Vagyon pedig ez meg hallott igiknek harom feo reβe. LOCI.

1. Mert az eő egyyk Tanituanyanak tudakozasara es kerdesere teβen valaβt.
2. Az *Apostoloknak* igiretet teβen, melyben az ep iovendeo allapatyokat meg magyarazza.
3. Az eo halala es teolleok valo tauozasa feleol eeket vigaβtallya, De primo loco:

Mond azert az *Euangelista*: Felele Jesus es monda neki etc.

Hogy ezeket iobban meg erthesswk, βwkseg ez eleott valo igikre tekin-tenwnk, a' hol azt iria β: Janos, hogy mikor *Christus Urunk* azt monda volna az *Apostoloknak*, hogy eotet ez vilag *nem* lattya, de eok meg lattyak, es hogy meg ielenti magat nekik. Erre monda egyyk <monda> tanituanya Judas neuw, *nem* az arulo Ischariotes, hanem a' masik, ki Jakabnak atyafia vala, es a1 kinek irasais vagyon: Uram mi dolog hogy minekwk ielented meg magad, es *nem* ez vilagnak? Mint ha ezt mondana: Mi imar teged iol esmerwnk, tudgyuk es hiββwk hogy te vagy az igaz Messias. Mi βwkseg azert nekwnk magadat megjelentened? Jakab mutatad ez vilagnak magad, ki teged *nem* esmer.

Hasonlokeppen βolanak Jesusnak az ep Attyafiaijs Joh: 7. Mikor Galileaban azt mondak neki: Eregy innet Judeaba hogy lassak a' te Tanituanyid

Székelykeresztúri Kódex

[24 (36):] vr eleot. Minden niaualianikbol meg' zabadit. Es az mi ellenseginknek Nevetsieget, kaczagasat keser ues siralomra forditia. hogi mijs vizontagh az eo vezedelmeken eorwlhesswnk, Es az mi Istenwnknek Atyaÿ gonduisseleseról, vigasaggal eo felsegenek hala kat adhassunk. kit az ep veghetetlen kegielmessege beol Engedgÿen meg' ernwnk kyert az ep aldót. neuet mind az Egig' mijs fel magaztalhassuk. Amen. CONCIO JOANNIS 12. V. 42.

Mindazaltal az feo emberekkeozzwlis sokan hiuenek eo benne De az Phariseusoktól valo feltekben meg' nem valliak vala hogi az giwlekezetbeol ki ne vettetnenek. Mert inkab zeretek az emberek Dwczieoseget, hogy nem az Istennek Dwcziöseget.

Az mentöl dragab dolog' valami, Attól töb akadaly vagion mellette, Es nehezebben Iuthat az ember hozzaia. Azert miuelhogi az Igassag' eli draga es beoczwlletes dolog' hogi meg' az pogan beolcziekis, minden kedies emberek -nel fellieb beocziwllettek, mert igi zol amaz beolczi Aristoteles. Baratom ugimondn Socrates: Baratom plato, de megis na giob es keduesb baratom az Igassag' Nem cziuda hat hogi igen nehez meg' talalni, Az mint mondia Democritus hogy az, Mely kutban vagion be merwlve, Mely Igassa got, ha valaki meg' találhatis, es megismerhetis, sok

Conciones vetustissimae

es bolczektől, meghielentetted pedig az kusdediknek Igy vagion Attiam, mert igh teczik es kedues te elotted. Amen.

Joannis Cap. 2do.

Es harmad napon, meniegző leon Galileanak Cana neuű Varosaban, es Jesusnak annja eo vele: hivattatek penig Jesus is, es az eo tanitvani az menyegzőben, és mikoron az bor elfogiot volna monda Jesusnak annya eoneki Ninczen boruk, Monda Jesus neki, mi kozom veled aßony allat. megh el nem jot az en oram, monda az eo annya az ßolgaknak, valamint nektek mond megh mivellietek, vala penigh ott, hat keo uider le teue az sidoknak megh tiztulasok ßerint, melibe minde nikbe ket ket, auuag' három metreta fer vala, monda nekik Jesus. teolczetek megh az uidreket, uizzel, megh teoltven azert eokot te tezue, es monda nekik, merietek immar es uigietek az Naßnaginak, neki uivek azokaert, midon penigh megh kostolta volna az naßnag' azt az uizet mli borra valtozot vala, nem tudgia vala penigh hon nan vo[lna], hanem az ßolgak tudgiak vala, kik az uizet merittettek vala, hiua az veolegent az Naßnagi es monda neki, minden ember legielőßzor io bort ad az aßtalra, es minek utanna ßomiusagok elmult volna, akkoron azt az melj alab valo, te megh tartottad az io bort mind eddigh, az első czudat teue Jesus Galileanak Cana neuű varosaban, hoga megh ielentene az eo guczoseget, es hivenek az eo ta nitvani eo benne.

Mikor az Ur Isten az eo nagjczagos dolgainak veghez uitelire ualami erötelen es ala valo rendből valaszt embereket, cziuda tetelek altal ßok-
ta azoknak hivatalliokot megh bizonittani, hoga se eo magok, se egiebek affelöl ne ketelkedjenek. Miuel hogj annakokaert az kirali meltosagra, az Ur Isten valaßta igen nyomorult allapatbol az Jesus. Csudatetelekre valo hatalmad aza neki, hoga az emberek az eo meltosaga es duczeosege felöl megh bizoniosodnanak. es el hinnek hogj eo az igaz Messias. Azokkal pedigh az czudatetelekkel, kikkal hiuatalliat, es meltosagat megh bizonittia, noha az Euangelistak nem irtak megh, de azert nagjod reßet es feiet irua hattak. Az kik keozul edgik seot az mint itt oluassuk, legh első, vagion megh irua az mostani ele ßamlalt igikben. Meljnek megh irasaban az

es bolygókat, megjelölték pedig a huszötödikét Jézus vezén
 ittan, mert így kezd es kezdés is lett. Honon:

I oamnis Cap. 22o.

Es hómád napon, onnez ró ton. Galibanak Cana xeni Varga-
 fan, es deponak amnia eveti; hivattaké jépus Jépus is, es d v
 ramiem ad gremegében, es mikoron ad bor a jépus vebra monda
 deponak amnia coneti. A vebra borank, monda Jépus neki; mi késon
 vbra affon allat, meg a vebra ad in oram, monda ad v amnia ad
 jépus, valamit nekik mond megz mivellétek, valagynit ott, hat
 deo mider be rene ar sádtete megz id gulyok borint, mit a mivellé
 mibi het het, amag hómád meoreta for vbra monda nekik Jépus.
 redj. tek megz ad midreket, meg Jépus, meg vebra adert vbra be
 rene, es monda nekik, merretek minar es vizitek ad xas rajnak,
 neki mivellé adokare andon gremig megz borotva vbra ad napny
 ad ad megz mit borra valogot vbra, nem tudja valagynit hon
 nan vbra, hanem ad polak tudják vbra, kik ad megz onatbeteke
 vbra, hme ad vbra grem ad xasraj es monda neki; mivellé ember.
 Jépus ad bor ad ad ad ad, es mivellé utama pamiyog de
 A mivellé vbra akhoron ad ad mivellé alab vbra, es megz vbra ad ad
 bor mivellé idj, ad Jépus ad vbra de Jépus Galibanak Cana ne
 mi vbra jaban, hog megz vbra mivellé ad vbra dugogot, es hómád ad vbra
 mivellé co hómád.

Mikor ad vbra ad vbra negy éjagos dolynaké vbra mivellé
 valamit eveten, vbra vbra rendbol vbra emberket ad vbra vbra alab jé-
 ta, ad vbra hómád hómád megz hómád, hogz se co magak, se agibol
 ad vbra ne hómád hómád. Minel hogz ammakokare ad vbra
 melozaga, az vbra vbra vbra ion nyomovult allapabol ad Jépus.
 Quid a vbra vbra vbra hómád ad a neki, hogz ad emberket ad vbra melozaga
 es ad vbra vbra felol megz hómád ad vbra. es vbra hómád hogz vbra
 ad vbra Jépus. A vbra vbra ad vbra vbra vbra, vbra
 vbra megz, de adert vbra vbra es ferit vbra hómád. Ad vbra
 hómád ad vbra ad vbra vbra, megz vbra, vbra vbra megz vbra
 ad vbra vbra vbra vbra. Mivellé megz vbra ad vbra

Quangly

Conciones vetustissimae, Kolozsvár, Academia III. (jelzet: MsU 262.), 6v (20).

Jegyzetek

167. beszéd (K5 [fragm.])

D1: 1596

A: talán a húsvéti ünnepkör végéhez tartozó beszéd

30. old.

„Másson szent Máté azt írja, hogy az gazda adott az ő szolgálóinak talentumokat, s Lukács pedig azt mondja, hogy minákat adott etc.” – A héber pénzegységek közül a mina (570 g) 50 sekelt, míg a talentum (34,2 kg) 60 minát ért.

168. beszéd (K5)

D1: 1596

A: talán a húsvéti ünnepkör végéhez tartozó beszéd

169. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596

D2: 1629 (*Székykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú beszéd a kérkedékeny uralkodókról és fejedelmekről

49. old.

„Egy pogán poéta is azt írja:

Vis consilii expers mole ruit sua, etc.

Vim temperatam Dii quoque provehunt

In maius, id[em] odere vires

Omne nefas animo moventis

Testis mearum centimanus Giges,

sententiarum etc.” – A Horatius Ódáiból való sorok (**HOR. Carm. 3. 4. 65–70.**) magyarul:

A nyers erő önsúlya alatt lerogy.

A bölcs erőt lám, védik az istenek,

mellette állnak, gyűlölettel

sújtva a vak dühöt, álnok ármányt.

Igaz szavamnak Gíges, a száz-karú

tanúja...

(Bede Anna fordítása)

170. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596

D2: 1629 (*Székykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú beszéd, a hamis tanítókról, az igaz próféciáról, az igaz tanítók és jámbor próféták hivataláról

Ny: *Székykeresztúri Kódex*

EGYVM, 196–207. (Csak a beszéd második fele.)

171. beszéd (K5)

D1: 1596

A: politikai témájú beszéd, a kegyetlenek megbüntetéséről és a nyomorultak, ártatlanok megmentéséről

172. beszéd (K5)

D1: 1596

A: a könyörgésről és Isten büntetéséről

93. old.

„*Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.*” – A latin nyelvű szó-lás jelentése: *A csepp kivájja a követ, de nem erővel, hanem gyakori eséssel.*

173. beszéd (K5)

D1: 1596

A: politikai témájú beszéd

96. old.

„Jobb ítéletek volt némely görögöknek, az ikknél egy közpéldabeszéd volt ez: *δὸς ἄρτον τυχὸν καὶ κόνδυλον ὄψων ἐπ' αὐτῷ.*” – Paulus Manutius 1575-ben megjelent *Adagia*-gyűjteményében szerepel ez a mondás (Enyedi vélhetőleg ezt a kiadást használta) és "Da panem et pugnum"-ként fordítja. Ld.: Paulus MANUTIUS, *Adagia quaecumque ad hanc diem exierunt*, Firenze, Giunti, 1575, 1304-1305. Jelentése: „Adj kenyeret, ha tudsz, és főtt ételnek öklöt rá.” Tehát ha egy koldus nem elégszik meg a kenyérral, és utána főtt ételt kér, akkor azt el kell taszítani. Forrása: EUST. II. ad 23, vs. 660.

Ld. pl.: EUSTATHIUS, *Commentarii ad Homeri Iliadem*, ed. J. G. STALLBAUM, Lipsiae, Weigel, 1829, vol. 4., 314. (ad 23, vs. 660.)

97. old.

„*Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.*” – A Horatiustól származó (HOR. *Epist.* 1. 2. 55.) latin mondás, mely a Lolliushoz írt epistulában szerepel, magyarul: *Vesd meg az élvezetet, nincs haszna, ha bánat az ára.* (Bede Anna fordítása)

98. old.

„*Quae nocent, docent.*” – A latin mondás jelentése: *Ami árt, tanít.*

98. old.

„Egy pogán poéta azt írja: Ἄ πενία, Διόφαντε, μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει. Sok szép tudományokra tanítja az embert az szükség. Sőt, az mi majd lehetetlen volna is, az szegénység[;], szükség[;] megszerzi.” – A mondásra, mely Theokritosztól származik (THEOC. *Id.* 21. 1.), Erasmus a *Paupertas sapientia sortita est* (I, 5, 22) adagiumban hivatkozik (az 1526-os kiadástól kezdve). Ld. pl.: ERASMUS, *Adagiorum Chilias prima*, ed. M. L. VAN POLL-VAN DE LISDONK, M. Mann PHILLIPS, Chr. ROBINSON, Amsterdam, Elsevier, 1993, 494.

98. old.

„De erre megtanította az madarat az éhség, az mint mondja amaz: *Quis expedit psittaco suum χαιρε.* Venter negatas artifex sequi voces.*** Ismét: *Gracculus esuriens, in coelum, dixeris, ibit.*” – Az Aulus Persius Flaccustól (PERS. *Prolog.* 8.; PERS. *Prolog.* 11.) és Juvenalistól (JUV. *Sat.* 3. 78.) származó idézetek magyarul így hangzanak:

„Istenhozottra a papagájt ki készítette” (PERS. *Prolog.* 8.); „A művészet-teremtő, lángeszű bőven adó has, mely sosem bírt szóra is ráveszt” (PERS. *Prolog.* 11.); „Éhes görögünk! Kivánd, s felröppen az égbe!” (JUV. *Sat.* 3. 78.). (Muraközy Gyula fordítása)

101. old.

„*Invidus alterius rebus marcescit opimis.*”

A margón szereplő, Horatius Lolliushoz epistulájában szereplő sor (HOR. *Epist.* 1. 2. 57.) magyarul:

Csonttá fogy, ki irigy, ha a szomszéd hája növekszik. (Bede Anna fordítása)

174. beszéd (K5)

D1: 1596

A: politikai témájú, könyörgő beszéd

104. old.

„Úgyhogy akár mint háborogjon, keveredjen, változzék ez világ, az üdő, de azért az ember mindenkor azon elmével, ítélettel, ábrázattal legyen, és ha mind ez világ felfordulna is, ő állhatatos legyen, és meg ne változzék. És azt hirdetik, hogy ilyen volt Socrates, ki mindenkor azon kedvű és ábrázatú volt, és valaminemű orcával ment ki házából, de soha külömb kedvvel és ábrázattal nem jött haza, hanem mindenkor azon színe és indulatja volt.” – Az említett történet feltételezhetően Szimplikiosz Epiktétosz Kézikönyvecskéjéhez írt kommentárjából való (SIMPL. *Comm. in Ench. Epict.*, 40. *comm.*), és magyarul a következőképpen hangzik: „Gondolom, ez azt jelenti, hogy mindig a saját egyetlen életformánk szerint élünk, és ne zúduljon

életünk menete a változékony külső események hatására hol erre, hol arra, ahogy az Euriposz vize áramlik. Szókratésről is azt beszélük, hogy viselkedését állandóan ugyanolyannak lehetett látni, és nem változott meg sem az élvezetesnek, sem a szomorúnak vélt események hatására, mivel mindig egy és ugyanazon életforma szerint élt: a saját életét élte.” (Steiger Kornél fordítása)

105. old.

„Illyen vala amaz bölcs, kinek hazáját mikor az ellenség meggyújtotta volna, és ki-ki marháját hordaná, kapdosná ki házából, ő csak üresen kiindula az városból, és mikor intenek, hogy ő is hordana, kapna ki valamit az égő házból, azt felelé, hogy minden jószága, marhája nálla volna.” (M: *Omnia mecum porto*. Rajta lenne ruházatja, és az kit keziben hordoz, két övön kezében.) – Eredetileg görögül elhangzó, latin nyelven fennmaradt mondás. Jelentése: Mindenemet magammal hordom. A mondás Biastól, a hét görög bölcs egyikétől (ca. Kr. e. 570), származik, és a hagyomány szerint akkor hangzott el, mikor az ellenséges csapatok Priénét ostromolták, és menekülő szomszédai közül az egyik megkérdezte, miért nem menti ő is értékeit.

109. old.

„Ezért az régi pogánok is az békességnek képét úgy szokták vala leírni, hogy |:egy szűz leánnak:| az egyik karján vala az cornucopiae, azaz egy szaru, ki mindenféle gyümölcsökkel és gazdagsággal rakva vala. |:És az szaru alá azt írták: *Ex pace ubertas.*:|” – Az ábrázolás leírását Enyedi több beszédében is megtaláljuk. (Vö.: 65. beszéd.) Ehhez hasonló címlapmetszet látható a G. C. mester által készített címlapon is, mely az 1598-as *Explicationes* kötetét díszíti. A metszet lehetséges forrásairól és a prédikációkban található részleteket bővebben ld.: LOVAS Borbála, *Ex bello pax, ex pace ubertas: G. C. mester egyik metszetének lehetséges forrásáról*, MKSz 131 (2015), 322–325.

109. old.

„Elegans dictum: *Nulla salus bello pacem te poscimus omnes.*” A Vergilius *Aeneis*éből (VERG. *Aen.* 11.362) való idézet magyarul: *Harcban nincs soha üdv: mind békét kötni könyörgünk.* (Lakatos István fordítása)

175. beszéd (Sz, K5 [fragm.])

D1: 1596

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú beszéd a veszedelemről, romlásról és menekülésről

176. – observationes (1) (K5)

177. – observationes (2) (K5)

178. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596

D2: 1629 (*Székykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú könyörgő beszéd

137. old.

„Innét támadt amaz közpéldabeszéd: *Fumantem ursi nasum ne tentaveris.* Azaz megharagutt hatalmast meg ne bosszonts.” – A Martialistól eredeztetett mondás (**MART. 6.64.28.**) magyarul: *A fújtató, dülő-fülő medve orrát ne piszkáld.*

179. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596

D2: 1629 (*Székykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú könyörgő beszéd

180. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596 szeptember-október

D2: 1629 (*Székykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú beszéd, a 15 éves háború hadi eseményeire utalva (talán Eger eleste)

159. old.

„[59v:] In prima, 2da, 3tia, 4ta, 5ta triacade ita magnum errorem non commisi quemadmodum hoc loco.” – A másoló a másolás során véletlenül kihagyott egy lapot, melyet először összefirkált, majd egy rövid jegyzetben jelezte, hogy az első öt lemásolót triacasban ilyen hibát nem vétett. Ebből tudjuk, hogy a másoló kéz Enyedi egész gyűjteményét lemásolta. A másolatok közül ma csak az 5. *Kolozsvári Kódexet* ismerjük.

159. old.

„az római Leo pápa Attila eleiben jött, maga az is pogán vala, néki supplicált, és könyörgött, hogy Rómára ne menjen” – I. Leó pápa, más néven Nagy Szent Leó, mikor Attila és a hun csapatai 452-ben betörték Itália területére, és Róma felé vonultak, III. Valentinianus császárral ellentétben nem menekült el, hanem Mantova alatt, a mai Roncoferraro területéhez tartozó Governolóban találkozott a hun vezérrel, ahol lábai elő vetette magát, és szónoklatával sikerült elérnie, hogy Attila megkímélte Rómát és békét kötött a pápával. Leó a hagyomány szerint egy finoman megmunkált hunk karperecet vizsgálgatva jutott arra az elhatározásra, hogy akik ilyen kivételesen szép dolgokat tudnak készíteni, érteni és értékelni fogja Leó kérését, és megérti a keresztény tanítást is. Bár feltehetően a békekötés fő oka a hun táborokban a katonákat tizedelő járvány volt, a legenda szerint azonban Attila egy látomás hatására kímélte meg az örök várost.

163. old.

„Azt írják az mediolanumbeli [a. m. milánói] püspök felől, hogy mikor az pogánság nagy dúlást és romlást tött volna Olaszországban, ő az egész egyháznak minden [61v:] jövedelmét és templomnak ékességét, gazdagságát elkölté az rabok váltságára. Kiért mikor őtet némellyek kárhoztatták, magát megmenti, és mind okosságból, s mind Szentírásból megmutogatja, hogy ő méltán, igazán és jól cselekedett, kit az pápások nem tagadhatnak.” – Az Enyedi által említett milánói püspök Szent Ambrus (Aurelius Ambrosius) volt. Amikor a gót csapatok a hadrianopoliszi csatában 378-ban rengeteg római foglyot ejtettek, a püspök beolvasztatta az egyházi tálakat és kelyheket, hogy kiváltsa a foglyokat.

181. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596. október

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)

A: a világ pusztulásáról, elromlásától, és az új világról, és arról, kik kerülhetnek oda

172. old.

„de mindazáltal az apostolnak beszédéből megérthetjük, hogy miképpen az első világ romlása víz miatt lőn, azonképpen az következő tűz miatt, avagy tűz által leszen, és hogy ez ugyan régi tudomány legyen, megtetszik csak azokból is, hogy az régi pogán poéták emlékeznek felőlle. Ovidius 1. Metamorph.

*Esse quoque in factis[!] reminiscitur, affore tempus,
quo mare, quo tellus, correptaque regia coeli
ardeat etc.*

[64v:] Luc., Lib. 1.

*Hos Caesar populos, si nunc non usserit ignis,
uret cum terris, uret cum gurgite ponti.*

*Communis mundo superest rogos ossibus astra,
mixturus etc.*

Sőt, egy szerzetbeli pogány bölcsek között, kiket sztoikusoknak (hínak) avagy hittak, ugyan egyik dogma és végezések volt ez, hogy ez világnak tűz miatt kell megégni. Vide Ciceronem Lib. 2. |:*De nature Deorum* et in *Somnio Scipionis*.” – Az idézett sorok Ovidius Átváltozások című művéből (*Ov. Met. 1. 256–257.*), Lucanus *A polgárháború* című eposzából (*Luc. B.C. VII. 812–815.*) és Cicero *Az istenek természete* című munkájából (*Cic. Nat. D. 2.118*) valók.

Az idézetek magyarul a következők:

*S emlékszik, hogy a sorsban az áll, beköszönt az idő még,
melyben a tenger, a föld, meg az ég palotája kigyullad.*

(Devecseri Gábor fordítása)

Cicero érvelése pedig a következőképpen hangzik:

„Vannak azután olyan természetű csillagok, amelyek tüzesek; ezért a föld, a tenger és a vizek ama gőzeiből táplálkoznak, melyeket a nap támaszt a felforrósodó mezők és vizek felett; ezekből esznek, ezektől élednek újjá a csillagok és az egész *aether*, ugyanazt lehelve ki, amit magukba szívtak, miközben szinte semmi sem pusztul el, csak az a kevés, amit a csillagok tüze és az *aether* lángolása emészt el. Iskolánk mesterei szerint ebből adódik az (Panaetius állítólag kételkedik benne), hogy végül is az egész világ lángra lobban, midőn, elfogyván a nedvesség, sem a föld nem tud tovább táplálkozni, sem pedig nem lesz több levegő (ez utóbbi nem is keletkezhetik, miután az összes víz eltűnt), így semmi sem marad a tüzet kivéve, amely élő istenként ismét megújítja, újból ugyanúgy elrendezi a világot.” (Havas László fordítása)

182. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596. október–november

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú beszéd, a csatavesztésről

A beszéd a két változatban fennmaradt részletek alapján biztosan a mezőkeresztesi csata elvesztése után, vagyis 1596. október 22–26. utáni napokban, hetekben készült és hangzott el először.

194. old.

„Ez káromló vélekedés ellen néha csak játékban, és hogy így szóljak, csak tréfában is kis marcona dolog által, kit azután még őmagok is nevettenek, megrontani és csúfolni [szokta az emberi dolgokat]. Ovidius: *Ludit in humanis divina potencia rebus.*” – Az Ovidiustól származó idézet (**Ov. Pont. IV. 3. 49.**) magyar nyelvű fordítását csak a *Székelykeresztúri Kódex* másolója adja meg: *Játszadozik, tréfálgodik az emberi hivalkodó dolgokban az menyeyei erő.* (A sor modern fordítása Kartal Zsuzsa tollából a következő: *Emberi dolgokkal csak játszik az isteni végzet.*)

196. old.

„Nem kell erre világosb és alkalmasb példa ez mostan rajtunk esett dolognál. Nyilván vagyon ez mindeneknek vallástételekből, hogy ez mostani hadban rémülés és nagy félelem volt mind az két ellenkező fél közt. És minthogy szeretjük magunkat, mondjuk azt bátor, hogy volt oka az török félelmének és megfutamodásának, mert az keresztyének erőssen vágták őket, amazok rosszak, fegyvertelenek, tudatlanok, erőtlenekek voltak. Mi az oka tehát, hogy az mieink is, az keresztyének futottak, ha azt mondják, hogy senki nem volt utánnok, és még az táborban sem mertek megmaradni, hanem minden marhájokat odahagyták, és az mint itt mondja az história az szírusok felől, csak életek megtartására volt gondjuk. Ha az török inkább futott önáloknaál, ha ők is az ő táborokat pusztán hatták, ha egész éjszaka az mi táborunk pusztán állott? Mert ha az mieink azért futottak, hogy az török

rajtok volt, hamis tehát, hogy a mieink megtolták [a. m. (hadat rajtaütéssel) hátrább szorít], és megfutamodtak az törökök. Hamis, hogy ők még inkább futottak.” – Enyedi e beszédben a Királyok második könyvének egyik részlete, a bélpoklosok története alapján tár rá egy elvesztett csata történetére. Míg az 5. *Kolozsvári Kódexben* nem maradt meg pontos utalás a csatára, csak a kontextusból és az 1596 őszi időszakban történt fontos összecsapásokból sejthető, addig a *Székelykeresztúri Kódexben* Egerre való utalás teszi biztossá a kérdéses csata beazonosítását.

183. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596. november

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú beszéd, a fejedelmek, bírák és tisztséviselők megintéséről

216. old.

„Tudd-e, mit mond Cato: *Impedit ira animum, ne possit cernere verum.*” – A korban közismert szólás (**DION. CATO *Distich.* 2.4.**) jelentése: *A harag úgy elborítja a lelket, hogy az nem látja meg az igazságot, vakká teszi az embert.*

184. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596. november

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú beszéd, az alattvalók engedelmisségéről

233. old.

„*Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.*” – A Juvenalis szatíráiból (**JUV. *Sat.* VI. 223.**) származó elterjedt mondás jelentése: *Ezt akarom, így parancsolom, legyen értelem helyett az akarat.*

246. old.

„Socrates felől azt olvassuk, hogy mikor ötlet az athénásbeliek kárhoztatták volna halálra, és az tanácsházból az fogházban vinnék, az felesége nagy jajszóval utánna kiáltván az többi között azt mondja vala, hogy csak az öneki igen nehéz, hogy ilyen ártatlan és bűn nélkül kárhoztatták volna. Visszafordula az férfi s mondá: Tehát, atyámfia, azt akarnád-e, hogy méltán és igazán kárhoztattak volna?” – A történet egyik forrása Diogenes Laertius (**DIOG. LAERT. *De vit. et dogm. philosoph.* 2. 35.**), itt tényleg Xanthippé, Szókratész felesége sajnálkozik Szókratész ártatlan elítélésén, ám a visszafordulás mozzanata hiányzik. Ld. pl.: **DIOGENES LAERTIUS, *Leben und Meinungen berühmter Philosophen***, übers. von Otto APELT, Hamburg, Meiner, 1998, 91.

Az Enyedi által elmesélt történet egy másik variánsa Xenophónnál található, ahol azonban nem Szókratész felesége, hanem barátja, Apollodórusz teszi fel a kérdést (**XEN. *Ap.* 28.**): „Ott volt egy bizonyos Apollodórusz is,

Szókratész lelkes híve, máskülömben kissé együgyű ember. Sopánkodni kezdett:

Az a legnehezebb, Szókratész, hogy látnom kell: igazságtalanul halsz meg! Szókratész ekkor, úgy mesélik, megsimogatta Apollodórosz fejét, és megkérdezte tőle:

Talán jobb szeretnéd látni, kedves Apollodóroszom, hogy igazságosan hurcolnak halálba, mint hogy igazságtalanul?” (Németh György fordítása)

(XENOPHÓN, *Szókratész védőbeszéde bírái előtt*, in: *Xenophón filozófiai és egyéb írásai*, szerk. Németh György, Osiris, Budapest, 2003, 253.)

246. old.

„*Quod pateris merito, patienter ferre memento.*” – A lap margójára írt idézet jelentése: *Emlékezz, amit méltán szenvedsz, szenvedd békességgel.*

185. beszéd (K5, Sz, CV)

D1: 1596. december

D2: 1629 (*Székykeresztúri Kódex*)

D3: a prédikáció elhangzott: 1675, Csókfalva (5. *Kolozsvári Kódex*)

A: ádventi beszéd

250. old.

„Mert az mint igazán mondták az görögök: Τρόπος ἐστὶ ὁ πείθων τοῦ λέγοντος, οὐ λόγος. Ezért kívánja Krisztus Urunk is, hogy az Istennek törvényének hirdetője ő maga is ahhoz tartsa magát, az mire mászt int, hogy az igaz tudomány ómiatta meg ne utáltassék és káromlattassék.” – A görög nyelvű mondás jelentése: *A beszélő viselkedése győz meg, nem az érvei.* A Menandrosznak tulajdonított sorokat Plutharkhosz tette ismertté, a verset két helyen is idézi műveiben (PLUT. *De audiendis poetis* 33B, PLUT. *Praecepta politica* 801C). Erasmus, akit Enyedi szintén olvasott és sokszor felhasznált, ugyancsak idézi (ERASM. *Apothegmata* VI, 51). Ld. pl. ERASMUS, *Apothegmatum opus*, Basel, Johann Frobenius, 1532, 289.

269. old.

„Mint olvassuk amaz római Tarquinius felől, kihez mikor az fia követet küldött volna, és arról kérdene tanácsot, miképpen juthatna annak az városnak, az kiben lakik vala, uraságához és birodalmához, az atya nem szólla semmit az követnek, hanem egy kertben vivé, és ott egy falka mák közé vivé, és egy kis pálcikával, lekonyogatá [a. m. lehajlítottatá], csapkodá, az kik az mákok közt nagyobbak valának. És ilyen válasszal bocsátá el a követeket.” – A történetet Lucius Tarquinius Superbusról, a Római Királyság utolsó, kegyetlenkedő királyról Livius írja meg. Amikor fia, Sextus Tarquinius megkérdezi apját, hogyan tudná Gabii városát bevenni és uralni, Tarquinius a követeket a kertbe viszi, és levágja a legmagasabb mákfejeket. A törté-

net az úgynevezett *tall poppy syndrome* (magyarul kb. *a magasra nőtt mák szindróma*) egyik kulcstörténete. Ezzel kapcsolatban szokták még emlegetni Hérodotoszt *Történelem* (**HDT. Hist. 5.90–93.**), valamint Arisztotelész *Politika* (**ARIST. Pol. 1284a**) című munkáját.

186. beszéd (K5, Sz)

D1: 1596. december

D2: 1629 (*Székelkeresztúri Kódex*)

A: ádventi beszéd

Ny: 5. *Kolozsvári Kódex*

TAKÁCS Dániel, *Enyedi György krisztológiája hat prédikációjának elemzése alapján*. Szakdolgozat. ELTE BTK, Budapest, 2011, 76–94.

276. old.

„Gratior est pulchro veniens e corpore virtus.” – A beszéd margináliái között szereplő mondás Vergilius *Aeneise* egy sorának variánsa. (**VERG. Aen. 5.344.**) Az eredeti sor (*gratior et pulchro veniens in corpore virtus*) magyarul: *a szép testben vonzóbb az erény is*. (Lakatos István fordítása)

280. old.

„Az igék távolb valók, mert az mit mond, avval ellenkező dolgot akar jelenteni (a contrarii remotione κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου).” – A görög terminus jelentése: Az ellenkező eltávolítása révén. A gondolatmenetbe illesztett meghatározás a definíció egyik (nyolcadik) módja. Ld. pl.: BOETHIUS, *Liber de diffinitione*, in J.-P. MIGNÉ (ed.), *Patrologia Latina*, vol. 64, col. 902 és 904, és ISID. *Etym* 2. 29. (Pl. „jó az, ami nem rossz.”)

187. beszéd (K5)

D1: 1596. december 24.[?]

A: karácsonyi beszéd (vö.: *Explicationes*, 1619, 192–201.)

Ny: 5. *Kolozsvári Kódex*

TAKÁCS Dániel, *Enyedi György krisztológiája hat prédikációjának elemzése alapján*. Szakdolgozat. ELTE BTK, Budapest, 2011, 95–115

Enyedi György prédikációját az *Explicationes* magyar nyelvű kiadásakor, több más, a latin változatban nem szereplő résszel együtt illesztették a kötetbe. A Mik 5,2-n alapuló fejezet a beszéd második felét tartalmazza, a következő címmel: „Michaeas propheta könyvéből. Cap. 5. v. 2. Ex Contione ejusdem G. Enyedi. 187.”

188. beszéd (K5, CV)

D1: 1596. december 28.[?]

A: aprószentek napján elhangzott beszéd [?], Heródes és a lemászárolt kisdedek

312. old.

„Mint ez példa megmutatja, mert az haragból öldöklés és vérontás következik, és itt beteljesedék amaz bölcs mondása:

Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,

Ira truces inimicitias, et funebre bellum.” – A Horatius Maecenasnak írt harmadik epistulájában (**HOR. Epist. 1. 19. 48–49.**) található sorok magyarul:

Mert kötekedni se jó, balvégü harag lehet abból

és a harag hozhat őrjöngő háborúságot.

(Bede Anna fordítása)

316. old.

„Mint amaz navarrai király dolga immár mindennel nyilván vagyon.” – Enyedi György itt III. Henrik navarrai (később IV. Henrik néven uralkodó francia) királyra utal. Bár Henrik több alkalommal hitet váltott a hatalom megszerzése és megtartása érdekében, aktuálissá tette példáját az 1593. július 25-én a francia korona megszerzésekor való nyilvános katolizálása, mely azonban nem gátolta meg abban, hogy gyakorlatban protestáns maradjon.

317. old.

Dienes király – II. Dionüszosz (Szürakuszai türannosza)

189. beszéd (K5)

D1: 1597. január 1.

A: beszéd Jézus körülmeteléséről, a testi és a lelki körülmetelésről

325. old.

„De ha ki az Krisztust megveti, és az mely kegyelmességet az Isten ő benne az embereknek nyújtja, nem akarja venni, az ám körülmetélkedjék, és az Mózes törvényének minden részeit tartsa meg. (*Hoc opus, hic labor est.*)” – A Vergilius *Aeneis*ből (**VERG. Aen. 6.129.**) vett idézet, mely az alvilágba való leszállásról, majd az onnan a felvilágra való visszajutás nehézségeiről szóló leírásból való sorrészlet, magyarul a következőképpen fordítható: *ez a munka, ez a fáradság.*

190. beszéd (K5)

D1: 1597. január 1. (után?)

A: beszéd Jézus körülmeteléséről, a testi és a lelki körülmetelésről

Ny: 5. *Kolozsvári Kódex*

TAKÁCS Dániel, *Enyedi György krisztológiája hat prédikációjának elemzése alapján.* Szakdolgozat. ELTE BTK, Budapest, 2011, 116–130.

191. beszéd (K5, Sz, CV)

D1: 1597. január 6. (utáni második vasárnap?)

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)

A: házassági témájú beszéd, Vízkereszt (után?)

192. beszéd (K5, Sz)

D1: 1597. január

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)A: hitvitai témájú, bibliamagyarázó prédikáció (vö.: *Explicationes*, 1598, 56–63; *Explicationes*, 1619, 82–93.)

381. old.

„Mostan azért ez fő tanúságunk, hogy ez Dávid példájából mellyel mint kelljen élnünk, az apostolok írása megmutatja, azt tartsuk eszünkben, hogy az mit az Isten véghez akar vinni, megleszen, és azok ellen, az kik az ő szent akaratján járnak és az ő igazságát hirdetik, akármit dühösködjék ez világ, akármit kössön, csináljon frigyet, Szent Ligában kösse magát, tanácskozzék, akármit forraljon, de az Úr, az ki oda fel, mennyekben lakik, csak neveti, megcsúfolja.” – Feltehetően utalás a VIII. Kelemen pápa által 1593-ban létrehozott Szent Ligára, mely egy széleskörű európai összefogást célzó koalíció volt az Oszmán Birodalom terjeszkedésének megállítására.

377. old.

„Ez nem leszen külömb, hanem az mint szokták közpéldabeszédben mondani: *Parturient montes* etc.” – A Horatius Ars poetikájából származó sor (**HOR. Ars P. 139.**) mind latinul (*Parturient montes, nascetur ridiculus mus*), mind magyarul ismert és széles körben elterjedt volt: *Hegy vajudott, s született egy mókás szürke egérke.* (Bede Anna fordítása)

193. beszéd (K5, Sz)

D1: 1597. január–február

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)A: hitvitai témájú, bibliamagyarázó prédikáció (vö.: *Explicationes*, 1598, 56–63; *Explicationes*, 1619, 82–93.)Ny: 5. *Kolozsvári Kódex*TAKÁCS Dániel, *Enyedi György krisztológiája hat prédikációjának elemzése alapján.* Szakdolgozat. ELTE BTK, Budapest, 2011, 131–147.**194. beszéd (K5, Sz)**

D1: 1597. február

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)A: hitvitai témájú, bibliamagyarázó prédikáció (vö.: *Explicationes*, 1598, 56–63; *Explicationes*, 1619, 82–93.)Ny: 5. *Kolozsvári Kódex*TAKÁCS Dániel, *Enyedi György krisztológiája hat prédikációjának elemzése alapján.* Szakdolgozat. ELTE BTK, Budapest, 2011, 148–165.

195. beszéd (K5 [fragm.])

D1: 1597. február

A: hitvitai témájú, bibliamagyarázó prédikáció (vö.: *Explicationes*, 1598, 306–336; *Explicationes*, 1619, 516–563)

Ny: 5. Kolozsvári Kódex

TAKÁCS Dániel, *Enyedi György krisztológiája hat prédikációjának elemzése alapján*. Szakdolgozat. ELTE BTK, Budapest, 2011, 166–181.

423. old.

„Él itt Pál apostol olyan igével, ki az Szentírásban mindenkor külső ábrázatot, nem belső természetet jegyez. Az az ige görögül μορφή, kit a deákok formának neveznek, magyarázatát nem kell Aristotelestől megtanulnunk, sem filozófusoktól, hanem az Istennek könyvéből, és megtudnunk, az Új-testamentumnak doktorai micsoda értelemben vették azt az igét.” – Az idézett részlet megfeleltethető az *Explicationes* Fil 2,5-höz fűzött magyarázatának. (*Explicationes*, 1598, 310: „Verum hic per vocabulum μορφη, forma non substantiam, sed accidens significari, ex perpetuo quoque scripturae sacrae usu apparent. Neque enim hic, μορφης significatio, a Philosophis & Aristotele petenda est: Quanquam illi quoque per μορφη, cum alibi saepe, tum in Praedicamenti Qualitatis ultima specie, accidens significant: sed praecipue inquirendum est, in quo sensu sacri scriptores, illam usurparint.”; *Explicationes*, 1619, 522–523: „De hogy itt ez igén (Morphi, Forma) nem Substantiát, hanem Accidenset értsen az Apostol, megh tetszik az Sz. Írásnak-is tökéletes szokásából. Mert itt az Formának jedzését nem az Philosophusoktól, es Aristotelestől kell kerdeznünk: jollehet azok is per Morphin, cum alibi saepe, tum in Praedicamenti Qualitatis ultima specie, accidens significant: Hanem tudakozni kell főképpen, mitsoda értelemben veszi azt az Sz. Írás.”) Enyedi gondolatmenetének, pontosabban az *egyenlőség* (*aequalitas*) fogalmának elemzését a Szilvási Jánossal folytatott vita dokumentumaiban, valamint az *Explicationesben* ld. bővebben: SIMON József, *Explicationes explicationum. Filozófia, irodalom és egezetika Enyedi György életművében*, Budapest, Typotex, 2016, 30–36.

423. old.

M: E[...] esset eam vo[...] paca[...]teni cathegoria qui litteris in 4ta specie... – A fentebbi idézethez tartozó margináliában Arisztotelész *Kategóriák* című munkájára (ARIST. *Cat.* 8, 10a12–13) utal Enyedi vagy másolója: „A minőség negyedik fajtája a mértani alak, és az egyes dolgok külső formája, [...]” (ARISTOTELÉSZ, *Kategóriák*, in Uő., *Organon*, ford. RÓNAFALVY Ödön, SZABÓ Miklós, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979, 44.)

459. old.

„A szombatnapi járóföld pedig teszen 2000 lépést.” – A szombatnapi járóföld kb. 900 métert tesz ki.

203. beszéd (K1)

D1: 1597. április

D2:

A: húsvéti témájú beszéd

204. beszéd (K1)

D1: 1597. május

D2:

A: húsvéti témájú beszéd

476. old.

„Ez az, amit írnak a pogán bölcsek az ékesen szóló ember felől:

Expectatoque resoluít ora sono.

Inde thoro pater Aeneas sic orsus ab alto.” – A két idézett sor Ovidius *Átváltozások* című művéből (**OV. Met. 13.126–127.**) és Vergilius *Aeneis*éből (**VERG. Aen. 2.2.**) való. A sorok magyar fordításban a következők:

Végül hangra nyitotta ajkát. (Devecseri Gábor fordítása)

Aeneás pedig így szólott a magas kerevetről. (Lakatos István fordítása)

205. beszéd (K1)

D1: 1597. május

D2:

A: húsvéti témájú beszéd

206. beszéd (K1)

D1: 1597. május

D2:

A: pünkösdi(?) témájú beszéd

496. old.

„*Foelix |:rex est:| qui posuít metus,*

Quem non ambitio impotens

Vulgi praecipitis movet etc.

Verg. 2. Georg. *Foelix, qui rerum[!]*

atque metus omnis et inexorable fatum

subiecit pedibus strepitumque etc.” – A Senecától (**SEN. Thy. 348–352.**) és Vergiliustól (**VERG. G. II. 490–492.**) származó idézetek a következők:

Félelmet ki elűz s kebelt

rontó bünt, a király csak az,

Et dira[!] mala pectoris

Et nunque stabilis favor

*s kit nem szédít a féktelen
becsvágy el, sem az ingatag
népkegy, mely sose tart soká*
(Kárpáty Csilla fordítása)
Mily boldog, ki a dolgok okát ismerni tanulta,
És a könyörtelen elmúlás minden riadalmát
Sarka alá veti
(Lakatos István fordítása)

207. beszéd (K1)

D1: 1597. június (?)

D2:

A: politikai témájú beszéd a fejedelmekről

503. old.

„Juxta illud poete:

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:

Pugna, suum finem, cum iacet hostis, habet.

Item:

Parcere prostratis scit nobilis ira leonis.

Holott azért ilyen nemes természetű állat az oroszlán, meg akarván jelenteni a bölcsek, hogy az igaz fejedelemnek is ilyennek kell lenni, hasonlították őket az oroszlánokhoz. Mert hogy ez az virtus a királyoknak szükséges legyen, nyilván vagyon, és amaz bölcs poéta is írja, mint regulálul, a rómaiaknak: *Parcere subiectis et debellare superbos.*” – A három részlet tematikailag összefügg, közös idézésük megszokott volt a korabeli munkákban. Ovidius két sora (**Ov. Tr. 3.5.33–34.**) magyarul a következő:

*Büszke oroszlán is megelégszik, hogyha letérdel
ellensége: lehullt, szűnik a harci erő.*

(Adamik Tamás fordítása)

A következő, ismert hexameterekbe szedett szólást, melyet Plinius soraiból eredeztetnek (**PLIN. Nat. 8.19. (48.)**) az előtte és utána szereplő két másik idézettel a hagyomány is összekapcsolja. A külön életre kelt szólás többek között a skót királyi család jelmondata, de számos magyar forrásban, könyvbejegyzésben is rábukkanunk.

A Vergilius Aeneiséből (**VERG. Aen. 6.853.**) származó idézet magyarul:
És kíméld, aki meghódolt, de leverd, aki lázad! (Lakatos István fordítása)

507. old.

„Ezért írja ama poéta is, Iuvenalis:

Ad generum Cereris, sine caede et sanguine pauci

Descendunt reges, et morte sicca tyranni.” – A Iuvenalis tizedik szatírájából való idézet (**IUVEN. Sat. 10.112–113.**) latinul és magyarul a következő:

Ad generum Cereris sine caede ac vulnere pauci

descidunt reges et sicca morte tyranni.
Nem megy szinte Ceres vőjéhez már le király, kit
nem tör küld oda, és zsarnok, kit vére nem áztat.
 (Muraközy Gyula fordítása)

208. beszéd (K₁, Sz)

D1: 1597. nyara

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú beszéd a háborúról és a reménységről

512. old.

„Szokták a deákok mondani, *nulla calamitas sola*, hanem ugyan bokroszon szokott jőni...” – A latin nyelvű mondás értelme: *A baj nem jár egyedül.*

209. beszéd (K₁, Sz)

D1: 1597. nyara

D2: 1629 (*Székelykeresztúri Kódex*)

A: politikai témájú, a büntetéről és bűnbánatról szóló beszéd

210. beszéd (K₁)

D1: 1597. ősze (?)

A: az atyafiúi szeretetről, jó életről, erkölcsről és hitről (Vö.: *Explicationes* 1598, 26–29; *Explicationes* 1619, 37–42.)

Enyedi György prédikációja az *Explicationes* latin és magyar nyelvű kiadásában is szerepel egy marginális hivatkozásban, az 1Móz 18,2-höz írt explikáció elején, kapcsolódva a háromság megerősítésének és vitatásának témájához. A marginália szövege: „Vide Conc. 210.” (*Explicationes*, 1598, 26.) „Vide Conci 210.” (*Explicationes*, 1619, 37.) A latin nyelvű szövegben ez az egyetlen, Enyedi beszédeire vonatkozó utalás. A beszédek és az *Explicationes* szövegének mutatványokon való összehasonlítását ld. KÁLDOS János, *Enyedi György prédikációinak szövegghagyománya*, in *Érték és értelmezés*, szerk. BOKA László – SIRATÓ Ildikó, Budapest, Gondolat Kiadó – OSZK, 2010, 190–192.

554. old.

„Ama bölcs poétának mondása szerint:

Qui monet ut facias, iam quod facis, ille monendo

Laudat, et hortatu, comprobat, acta suo.” – Az Ovidiustól származó idézet (**Ov. Tr. 5.14.45–46.**) magyarul a következő:

Intve dicsér, aki szól, hogy tedd, mit megteszel úgyis,

s annak, amit tettél, buzdítón helyesel.

(Erdődy János fordítása)

555. old.

„Ezért írja Cicero: *Commorandi nobis natura hospitium, non habitandi dedit.*” – A Cicerótól származó mondás (Cic. *Sen.* 23., általában idézett változata: *Commorandi enim natura diversorum nobis, non habitandi dedit*) magyar fordításban: *A természet ugyanis ezt a szálláshelyet ideiglenes, és nem végleges lakóhely gyanánt adta nekünk.* (Szabó György fordítása)

555. old.

„Egy bölcs embert kérdenek vala egyszer, honnat való volna, s azt felelé, hogy ez egész világi, azaz akármiféle földnek polgára. Azzal azt akará jelenteni, hogy együl [a. m. egy helyen] szinte olyan jövevény az ember, mint szinte másutt.” – A Cicerónál szereplő, Szókratészről szóló szövegrész (Cic. *Tusc.* 5.108) latinul: *„Socrates quidem quum rogetur cujatem se esse diceret, Mundanum, inquit, totius enim mundi se incolam et civem arbitrabatur.”*

211. beszéd (K1 [fragm.]

D1: 1597. október–november(?)

A: a bálványozás elhagyásáról és az igaz hitre térésről

Személynevek, földrajzi nevek listája

Személynevek

Modern magyar alak	Az átírásban szereplő alak	A kéziratokban szereplő alak
A, Á		
Ábrahám	Ábrahám	Abraham
Absolon	Absolon	Absolon
Agamemnón	Agamemnon	Agamemnon
Ágár	Ágár	Agár
Ahazjá	Akházia	Ochozias, Ochozia
Ahítófel	Akhitófel	Achitophel
Akháb	Akháb	Achab
Akházia	Okhoziás	Ochozias
Alexander	Alexander	Alexander
Alkibiadész	Alcibiades	Alcibiades, Alchibiades
Amálek	Amálek	Amalech
Amasiás (Amásia)	Amasiás	Amasias
Ambrus	Ambrus	Ambrus
Ámosz	Ámosz	Amos
Antiokhosz	Antiochus	Antiochus
Antipater	Antipater	Antipater
Apolló	Apollo	Apollo
Arisztobulusz	Aristobulus	Aristobulus
Arisztotelész (Tarentumi)	Aristoteles Archytas	Aristoteles (Arles.) Archytas
Arkhütasz		
Áron	Áron	Aaron
Artaxerxész	Artaxerxes	Artaxerxes
Áser	Áser	Aser
Aszklépiosz	Aesculapius	Aesculapius
Athália	Athália	Athalia

SZEMÉLYNEVEK, FÖLDRAJZI NEVEK LISTÁJA

Modern magyar alak	Az átírásban szereplő alak	A kéziratokban szereplő alak
Attila	Attila	Atilla, Athilla
Augustus (császár)	Augustus	Augustus
B		
Baál	Baál	Baal
Bárák, Báruch, Bárúk	Bárák, Báruch	Barach, Baruch
Barnabás	Barnabás	Barnabas, Barnhabas, Barrhabas
Benhadad	Benhadad	Benadad, Benedad
Benjámin	Benjámin	Beniamin
Boldizsár	Boldizsár	Boldisar
C		
Calmunna	Salmunna	Salmuna, Salmana
Cambyses (Kambúdzsija perzsa király)	Cambyses	Cambises
Cato	Cato	Cato
Cornelius	Cornelius	Cornelius
D		
Dániel	Dániel	Daniel
Dávid	Dávid	David, Daudid
Dionüszosz, II. (Szirakuza türannosza)	Dienes	Dienes
Domitianus	Domitianus	Domitianus, Domicianus
E, É		
Efraim	Efraim	Ephraim
Efrata	Efrata	Ephrata
Eliákim	Eliákim	Eliachim
Elifáz	Elifáz	Eliphaz
Elizeus	Elizeus	Elisaeus
Empedocles	Empedocles	Empedocles

SZEMÉLYNEVEK, FÖLDRAJZI NEVEK LISTÁJA

Modern magyar alak	Az átírásban szereplő alak	A kéziratokban szereplő alak
Erzsébet	Erzsébet	Ersebeth, Ersebet
Ezékiás	Ezékiás, Ezékia	Ezechias, Ezechia
Ezékiel	Ezékiel	Ezechiel
Ézsaiás	Ézsaiás	Esaias
Ézsau	Ézsau	Esau
F		
Fülöp	Fülöp	Philep
G		
Gá브리el	Gá브리el	Gabriel
H		
Hámán	Hámán	Aman, Haman
Hananiás	Hananiás	Zananias[!]
Hazáel	Hazáel	Hazael
Heródes	Heródes	Herodes
Holofernész	Holofernész	Holofernes
Hóseás	Hóseás	Osea, Oseas
Hymenaeus	Hymenaeus	Hymenaeus
I, Í		
Íbisz	Ibis	Ibis
Illés	Illés, Illyés	Illyés, Illies, Illyes
István	István	Istvan
Iuvenalis	Iuvenalis	Juvenalis
Izáj	Izáj	Isai
Izrael	Izrael	Israel
Izsák	Izsák	Isach, Isak
J		
Jáfet	Jáfet	Japhet
Jakab	Jakab	Jakab, Jacob
Jákob	Jákob	Jacob, Jacoob
János	János	Janos, Ianos
János (Baptista)	János	Janos, Ianos
Jeremiás	Jeremiás	Jeremias

SZEMÉLYNEVEK, FÖLDRAJZI NEVEK LISTÁJA

Modern magyar alak	Az átírásban szereplő alak	A kéziratokban szereplő alak
Joákház	Joákház	Joachaz
Joákim	Joákim	Joachim
Jóás	Jóás	Joas
Jójáda	Jójáda	Joiada, Jaddas
Jónás	Jónás	Jonas
Jórám	Jórám	Joram
Josephus (Flavius)	Josephus	Josephus
Jósiás	Jósiás	Josiás, Josias
Jozafát	Jozafát	Josaphat, Josephat
József	József	Joseph
Júda	Júda	Juda
Júdás Galileus	Júdás Galileus	Judas Galileus
Judit	Judit	Judith, Judit
Julius (császár)	Julius	Julius
Jupiter	Jupiter	Jupiter
K		
Kaleb	Kaleb	Caleb
Kám	Kám	Cham
Ketúra	Ketúra	Czethura
L		
Leó pápa, I. (Nagy Szent Leó)	Leo pápa	Leo pápa
Lót	Lót	Loth
M		
Macrobius	Macrobius	Macrobius
Mardokheus	Mardokheus	Mardocheus
Mária	Mária	Maria
Mariamné	Mariamne	Mariamne
Mária Magdolna	Mária Magdaléna	Maria Magdalena
Márk	Márk	Mark, Marc
Mars	Mars	Mars
Márta	Márta	Martha, Marta
Martialis	Martialis	Marcialis
Mattatiás	Matatiás	Mathatias
Mercurius	Mercurius	Mercurius

SZEMÉLYNEVEK, FÖLDRAJZI NEVEK LISTÁJA

Modern magyar alak	Az átírásban szereplő alak	A kéziratokban szereplő alak
Mikeás	Mikeás	Micheas
Mózes	Mózes	Moyses, Moses
N		
Nabukodonozor	Nabukodonozor	Nabugodonozor, Nabzor.
Náthánaél	Náthánaél	Nathanael
Nékó	Nékó	Nechao
Nesztór	Nestor	Nestor
Nikánor	Nikánor	Nicanor
Nikodémus	Nikodémus	Nicodemus
Noé	Noé	Noe
Numa Pompilius	Numa Pompilius	Numa Pompilius
P		
Pál	Pál	Pál, Pal
Pán	Pán	Pan
Péter	Péter	Peter
Philetus	Philetus	Philetus
Pilátus	Pilátus	Pilatus
Pitanissa [?]	Pitanissa	Pitanissa
Platón	Plato	Plato
Pompeius	Pompeius	Pompeius
Pontius Aquila	Pontius Aquila	Pontius Aquila
Psaphon	Psaphon	Psaphon, Saphon
R		
Rabsaké	Rabsaké	Rabsaces
Ráhel	Ráhel	Rachel
S		
Salamon	Salamon	Salamon
Sallúm	Sallum	Sellum
Sámuel	Sámuel	Samuel
Sándor (Nagy)	Sándor	Sandor
Saul	Saul	Saul, Sauul
Sedékiás	Sedékiás	Sedechias
Sém	Sém	Sem

Modern magyar alak	Az átírásban szereplő alak	A kéziratokban szereplő alak
Sénakhéríb	Sénakhéríb	Sennacherib, Senacherib
Simeon	Simeon	Simeon
Sz		
Szmerdész (Bardíja perzsa király)	Smerdis	Smerdis
Szókratész	Socrates	Socrates
T		
Tarquinius (Superbus)	Tarquinius	Tarquinius
Timon	Timon	Timon
Timóteus	Timóteus	Thimotheus
Titus	Titus	Titus
Tóbiás	Tóbiás	Thobias
U		
Uriás	Uriás	Urias
X		
Xenokratész	Xenocrates	Xenocrates
Z		
Zabulon (Zebulon)	Zabulon	Zabulon
Zakariás	Zakariás	Zacharias
Zebedeus	Zebedeus	Zebedeus

Földrajzi nevek

A

Akra

Antiókhia

Assur (Asszíría)

Asszíría

Athénás (Athén)

Acra

Anthiochia

Assur

Assyria

Athenas

B

Babilónia, Babilon

Bétfagé

Betlehem

Betulia

Bosra (Botzra, Bocra)

Babylonia, Babyllonia, Babylon

Beth-phage

Betlehem, Bethlehem

Bethulia

Boshra

Cs

Csík

Csik

D

Damaszkusz

Damascus

E

Efrata

Egyiptom

Ekron

Emmaus

Erdély

Etna

Ephrata

Aegyptom, Aegiptom

Aecaron, Accaron

Emaus

Erdely, Erdelj

Aethna

G

Gabna (Gibea)

Galilea

Get (Gát)

Gileád

Gomora

Görögország

Gabna

Galilea, Galilaea

Geth

Galead

Gomorrha

Göröghország

SZEMÉLYNEVEK, FÖLDRAJZI NEVEK LISTÁJA

Gy	
Gyulafejervár (Gyulafehérvár)	Gyulafejeiervar
H	
Hebron	Hebron
Hermon	Hermon
I	
Idumea (Edom)	Idumea
Izrael	Israel, Izrael
J	
Jerikó	Jericho
Jeruzsálem	Jerusalem, Jerus.
Joppe (Jaffa)	Joppe
Jordán	Jordan
Júda	Juda
Júdeá	Judea, Judaea
K	
Kána	Caana, Cana
Kánaán	Canaan, Chanaan
Kapernaum	Capernaum
Kísón	Cisson, Kisson
Kréta	Creta
L	
Libanus (Libanon)	Lybanus
Lisztra	Lystra
M	
Macedónia (macedóniai impérium)	Macedonia (Macedoniai Imperium)
Mageddo (Megiddó)	Mageddo
Magyarország	Magyar orszag, Magyar orszagh
Mambré (Mamré)	Mambre
Média (Méd Birodalom)	Media
Mediolanum (Milánó)	Mediolanum
Mello	Mello
Mína	Mina

SZEMÉLYNEVEK, FÖLDRAJZI NEVEK LISTÁJA

Móáb	Moab
Mórija (Templom-hegy)	Moria
N	
Navarra	Navarra
Názáret	Nazareth
Ninive	Ninive
O	
Olajfa hegye	Olaifa hegye, Olayfa hegye
Olaszország	Oloszország
P	
Perzsia	Persia
R	
Rámót	Ramoth
Róma	Roma
S	
Samária	Samaria
Sion	Sion
Siracusa (Szürakuszai)	Siracusa, Syracusa
Sz	
Szíria	Syria
Szkítia	Scijthia, Scitia
Szodoma	Sodoma
T	
Tábor-hegy, Tábor hegye	Tabor hegi, Tabor hegy, Thabor hegye
Thessalonika (Szaloniki, Thessaloniké)	Thessalonica
Trója	Troia
V	
Veres-tenger	Veres Tenger
Zs	
Zsidóország	Sido ország

Szójegyzék

A

alacsomb = alacsonyabb
alít = gondol, vél; nyilvánít, kinyilatkoztat (EMSZT I. 220.)
asszonyállat = nő, férjes asszony (EMSZT I. 467–468.)
auctor (lat.) = szerző
azon = azonos (EMSZT I. 520.)

Á

állat = élőlény; lényeg (EMSZT I. 250.)

B

bátor = ám, hát; noha, ámbár (EMSZT I. 604.)
bedug = elfed, eltakar (EMSZT I. 656.)
becsületlen = nem megbecsült; megbecsületlenül (EMSZT I. 651.)
berbitélés = mormolás; (érthetetlen, mormoló) darálás (EMSZT I. 807.)
bibi = valakinek a gyengéje, kényes dolga (EMSZT I. 892.)
bolygat = piszkálgat, zaklat, zavar (EMSZT I. 991.)
borcsiszár = borkereskedő

C

causa (lat.) = ügy, eset, per
cavillum (lat.) = fortély, csavarás, jogcsavarás
celál = eltitkol (EMSZT I. 1150.)
cepelyüs = cepelüs = cipelüs = lábbeli (EMSZT I. 1193.)
colál (lat.) = kólál = művel, használ (EMSZT VII. 33–34.)
commendál (lat.) = kommandál = ajánl, javasol
concilium (lat.) = zsinat
conversalkodik = társalog

CS

csatlani = csatolni
cseri barát / cseribarát = ferences szerzetes (EMSZT II. 117.)
csigabiga = csig-big = szedett-vedett (EMSZT II. 125.)
csitkó = csikó (EMSZT II. 129–131.)

D

darabos = durva (EMSZT II. 270.)

SZÓJEGYZÉK

daréképñz = deréképñz, tókepépñz [EMSZT II. 332.]

darékképpen = főképpen (EMSZT II. 323–328.)

dirincs = csere, cserélés (EMSZT II. 399.)

E

ebéllő = ebédlő

egyarányú = egyforma; egyenlő (EMSZT II. 602.)

együl = egy helyen

elannyéra = elannyira = olyannyira; annyira, nagyon (EMSZT II. 759.)

elvémenetel = előmenetel

elfajul (bele) = elromlik miatta (EMSZT II. 891.)

elroshad = elrothad

elvesztegel = henyél, tétlenkedik, eltétlenkedik, henyél valamit; elmulaszt (EMSZT III. 102–103.)

elszenved = eltűr (EMSZT II. 1210.)

eltunyál = ellustálkodik valamit

en az tanács = íme a tanács

esztennap = egy heti idő, egy héttel ezelőtt

exequál = egzekvál = végrehajt, megtesz

F

fegyhetetlen = feddhetetlen

felbír = fel tud emelni, felemelhet (EMSZT III. 858.)

felfejt = felbont, érvénytelenít (EMSZT III. 921.)

félhúsú = félig hízott (EMSZT III. 957.)

felsőpol = elmuzsikál(tat) (EMSZT III. 1060.)

feltisztel = megtisztel (EMSZT III. 1107.)

firtat = faggat (EMSZT IV. 125–126.)

fevolj/fevol = fevalj = főalj = párna, vánkos (EMSZT IV. 96, 338.)

fottig = teljesen

fő = fej (EMSZT IV. 330–332.)

G

gazdálkodás = megvendégelés (EMSZT IV. 552.)

goromba = tudatlan, oktalan; félkegyelmű; esztelen; pallérozatlan (EMSZT IV. 637.)

Gy

gyakós = szúrós

gyevere = új eb, fiatal kutya

gyovat = csábít, készlet (EMSZT IV. 799.)

H

habarnica = tengeri polip (EMSZT IV. 855.)

hadnagy-alja = zászlóaljnyi [EMSZT IV. 881.]

SZÓJEGYZÉK

hajház = hajhász = kerget (EMSZT IV. 928.)
hajlandó = valamire hajló; befolyásolható (EMSZT IV. 932–933.)
hatta = hagyta
hazul = hazulról, otthonról (EMSZT IV. 1296–1297.)
háj = tető (EMSZT V. 11–12.)
helt = helyet
hetedszaka = hetetszaka = egy hét alatt, a hét folyamán
holnap = hónap, holdnap (EMSZT V. 253–254.)
holnok alja = hónuk alja
hon = otthon (EMSZT V. 251.)
hopmester = előhírnök (EMSZT V. 263.)
horgasság = hajlás, hajlat, görbület (EMSZT V. 287.)
hósdát = hóstát = elő/külváros (EMSZT V. 292–293.)
hozzája fogadá = befogadja
hurít = pfujoz (EMSZT V. 371.)

I

idés = idős (EMSZT V. 444.)
igy = ügy
ijutt = ivott
insurgáció = (nemesi) felkelés
insurgál = felkel valaki ellen

J

jargal = nyargal (EMSZT IX. 729–730.)
jobbatya = nagyatya, dédapa (EMSZT IX. 1020.)
jógyít = gyógyít

K

kábálkodik = ostobán beszél, cselekszik
kalangya = gabonakereszt; gabonakeresztbe rakott, kicsépeletlen búza
(EMSZT VI. 37–39.)
kápa = csuklya, kámzsa (EMSZT VI. 106.)
kapzsi = préda, zsákmány, harács (EMSZT VI. 159.)
káring = káromol
kavillál = kertel, köntörfalaz (EMSZT VI. 268.)
kazdag = gazdag
kazdagság = gazdagság
késén = későn
kételen = kénytelen (EMSZT VI. 390.)
kicsid = kicsi, kis (EMSZT VI. 689.)
kifesel = kievickél, kivergődik (EMSZT VI. 727.)
kóborol = rabol, (fel)prédál, dézsmál (EMSZT VII. 16.)
komplárságot indít = kompolárságot indít = üzérkedik (EMSZT VII. 97.)

koporít = kaparít = kaparint, szerezget (EMSZT VI. 110.)
korpáz = korhol, megszid, megint (EMSZT VII. 265.)
köny = könyv
kőeső = jégeső (EMSZT VII. 313.)
kőszál = kőszikla (EMSZT VII. 422.)
kuhasz = kuvasz (EMSZT VII. 681.)
kuracél = páncél, páncéling (eredete: lat. coriacea vestis) (EMSZT X. 432.)

L

lakodalom = lakoma, menyegzői lakoma (EMSZT VII. 788.)
látogat = vizsgálgat, nézeget; megszemlél (EMSZT VII. 840.)
lectica (lat.) = hordszék
lehapsol = mohón lenyel
lekonyogat = lehajlítgat, lehajtogat
locs = locspocs (EMSZT VII. 1183.)

M

maga = noha, holott; csupán (EMSZT VIII. 29.)
maganagyzó = gógös
marcona = jelentéktelen (EMSZT VIII. 168–169.)
marha = vagyon; ingóság; értéktárgy; pénz; holm; áru; jószág; tulajdon
(EMSZT VIII. 170–177.)
megalk[ud]hatik = megegyezhet (EMSZT VIII. 304.)
megdöglelődik = megfertőződik (EMSZT VIII. 419.)
meggyen = mit tegyen (EMSZT IX. 20.)
meghamisít = hamisnak, igaztalannak bizonyít; megcáfol (EMSZT VIII.
639.)
meghiúl = megürül; tartalma elfogy, megfogy
megillés, megilletős = ünnep megtartása (EMSZT VIII. 699.)
megillet = ünnepet megtart, megünnepel
megjógyul = meggyógyul
megjógyulhatatlan = meggyógyulhatatlan
megkeserül = megsajnál, megszán valakit (EMSZT VIII. 789.)
méglen = amíg
megnyugot = megpihentet (EMSZT VIII. 960–961.)
megóssza (magát) = megóvja (magát) (EMSZT VIII. 984.)
megrepes = megörül (ld. repes: EMSZT XI. 346.)
megsujtol = megsújt = megbüntet, megver (EMSZT VIII. 1067.)
megszontyolodott = elszomorodott (EMSZT VIII. 1125.)
megtojul = feltorlódik; feltolul; összetorlódik (EMSZT VIII. 1216.)
megtol = (hadat rajtaütéssel) hátrább szorít (EMSZT VIII. 1216.)
megtökél = bevált, megtart (EMSZT VIII. 1219.)
megtörzsöl = megdörzsöl (EMSZT VIII. 422.)
melly = mell, mellkas

ment = mentes valamitől; szabad (EMSZT IX. 99.)
mentest = azonnal, nyomban (EMSZT IX. 107–108.)
mentség = oltalom (EMSZT IX. 121.)
mennytű kő = villám (EMSZT IX. 124.)
merces (lat.) = jutalom
metszünk = mit teszünk, mit tegyünk, mitévők legyünk (EMSZT IX. 184.)
minem = bizony; bizony, nem (EMSZT IX. 274.)
mi szőrű = milyen
míel = művel, csinál
mível = dolgozik, kézműves munkát végez (EMSZT IX. 298.)
morsályság = viszálykodás (EMSZT IX. 363.)

N

nadál / nadály = pióca (EMSZT IX. 464.)
negéd / negédes = fennhéjázó, nyegle, öntelt (EMSZT IX. 554.)
negédség = fennhéjázás, nyegleség; önteltség (EMSZT IX. 554–555.)
netalán = meglehet, úgylehet; talán, bizony; esetleg (EMSZT IX. 634.)

NY

nyájasság = kellemes (társasági) időtöltés; barátság (EMSZT IX. 709.)

O

okol = karám, istálló (EMSZT IX. 992)
okvetetlen = okvetés nélkül, fetétlenül (EMSZT IX. 1006.)
orcáz = korhol (EMSZT X. 15.)
ostoradó = személyre, községre, országra, vetett pénzbeli büntetés, különösen háború alatt; rendkívüli, vagy nagyon megterhelő mértékű adó, terhes adófajta (EMSZT X. 63.)

Ö

öklöldözik = döfköd, szurkál (EMSZT X. 123.)

P

paré = paraj, spenót (EMSZT X. 506.)
patrál = elkövet, véghezvisz (EMSZT X. 575.)
perengér = pellengér, szégyenfa (EMSZT X. 620–622.)
phase (phasae) = páska, pészah
pietas (lat.) = vallásosság, kegyesség
porticus (lat.) = egy épület, bejárat előtti előteret övező oszlopocsarnok; csarnok, folyosó
posteritas / poszteritás = utókor, utódok
pök = köp (EMSZT X. 877.)
publikán = papagáj (EMSZT X. 1032.)
pünköst = pünkösd

R

- rabota = robot, úrdolga (EMSZT XI. 10.)
 religio (lat.) = vallás
 reluktál = ellentart, szembeszegül (EMSZT XI. 259.)
 repes = örvendezik (EMSZT XI. 346.)
 rútol = szid, szidalmaz (EMSZT XI. 599.)
 rútság = szitkozódás (EMSZT XI. 599–600.)

S

- sacc = sarc, sanc = pénzadó; hadisarc; váltságdíj (EMSZT XI. 605–606.)
 sáfárság = gondviselés (EMSZT XI. 611.)
 sápolódás = panaszkodás, panaszolkodás, sápítózás (EMSZT XI. 639.)
 serkeget = serkentget
 skóla = schola = iskola (EMSZT XI. 828.)
 sobrák = fősvény, zsugori (EMSZT XI. 836.)
 sojtol = sújtol = ver, sújt (EMSZT XI. 954.)
 sojtolás = sújtolás = verés (EMSZT XI. 954.)
 spontén = spontán = önként (ld.: spontaneitás = önkéntesség) (EMSZT XI. 918.)
 sühajtás = sóhajtás
 sulyok = lesújtó büntetés; nyeles zúzóbunkó (EMSZT XI. 955–956.)
 suspicio (lat.) = sejtelem, gyanítás
 sütt = sült = igazi, valódi (EMSZT XI. 978.)

SZ

- szakmány = teljesítménybérben végzett munka (EMSZT XII. 27.)
 szálló = megszálló (vendég) (EMSZT XII. 58.)
 szántalan = számtalan (EMSZT XII. 101–102.)
 széllal = széjjel
 széllalhint = széjjelhint
 szenvedhető = elfogadható, tűrhető (EMSZT XII. 398.)
 szikacs = kiszáradt (föld)
 szilígy = szelíd
 szilígység = szelídség
 szíból = szívből
 szolgáltal = szolgálatot végeztet (EMSZT XII. 597–599.)
 szófia-beszéd = tréfabeszéd, tréfálkozás; mendemonda, pletyka (EMSZT XII. 542.)
 szős = csepű, kóc, (másodrendű) kender vagy lenfonal (EMSZT XII. 682–683.)
 szupplikál = kér (EMSZT XII. 725.)
 szűrös = szürke színű, természetes színében hagyott gyapjúöltözetet viselő

T

- tag = közösség tagja; céhhez, vallási közösséghez tartozó személy (EMSZT XII. 794–795.)
 tanó = tanú

SZÓJEGYZÉK

tereh(hordozó) = teher(hordozó)
tibolyog = tébolyog = kételkedik, tévelyeg, megzavarodottan csapong
truncus (lat.) = törzs
tukácsol = kiabál (a gyöngytyúk által kiadott jellegzetes hangra utal)
túros = fekélyes, gennyes

U

uta / utát = útja / útját

Ú

útára = útjára

Ű

űz = gyakorol, művel

V

vaj = vajon; vagy; körülbelül; legalább (EMSZT XIII. 1010.)
vallyons = vajon
vánszorodik = megványad, megfonnyad
vehem = csikó, a számár vemhe (EMSZT II. 129–131.)
vel (lat.) = vagy, vagyis
vereség = verés
vide (lat.) = lásd
vóhasson = vonhasson

Z

zettel-szék = szeszél-szék = a 16. század elejétől említett székfajta, előkelő,
festett, faragott, bőrrel, szövettel párnázott, néha aranyozott karosszék,
trónszék; díszes kivitelű kárpitozott karosszék (EMSZT XIV. 732.)
zelus (lat.) = buzgóság

Zs

zsibogás = zajongás
Zsidóország = Izrael; zsidók által lakott terület (EMSZT XIV. 783.)

Rövidítésjegyzék

Antik irodalmi művek rövidítésjegyzéke

Amm. Marc.	Ammianus Marcellinus
Arist.	Aristoteles
<i>Cat.</i>	<i>Categoriae</i>
<i>Eth. Nic.</i>	<i>Ethica Nicomachea</i>
<i>Pol.</i>	<i>Politica</i>
Cato	Cato
<i>Agr.</i>	<i>De agricultura (De re rustica)</i>
Cic.	Cicero
<i>Cat.</i>	<i>In Catilinam</i>
<i>Fam.</i>	<i>Epistulae ad familiares</i>
<i>Nat. D.</i>	<i>De natura deorum</i>
<i>Off.</i>	<i>De officiis</i>
<i>Par. Stoic.</i>	<i>Paradoxa Stoicorum</i>
<i>Sen.</i>	<i>De Senectute</i>
<i>Tusc.</i>	<i>Tusculanae disputationes</i>
Clem. Al.	Clemens Alexandrinus
<i>Strom.</i>	<i>Stromateis</i>
Dion. Cato	Dionysius Cato
<i>Distich.</i>	<i>Disticha Catonis</i>
Diog. Laert.	Diogenes Laertius
<i>De vit. et dogm. philosoph.</i>	<i>De vitis et dogmatibus clarorum philosophorum</i>
Euseb.	Eusebius
<i>Hist. eccl.</i>	<i>Historia ecclesiastica</i>
Eust.	Eustathius
<i>Il.</i>	<i>Ad Iliadem</i>
Hdt.	Herodotos
<i>Hist.</i>	<i>Historia</i>
Hippoc.	Hippocrates
<i>Aphor.</i>	<i>Aphorismi</i>

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

Hom.	Homeros
<i>Il.</i>	<i>Ilias</i>
Hor.	Horatius
<i>Ars P.</i>	<i>Ars poetica</i>
<i>Carm.</i>	<i>Carmina</i>
<i>Epist.</i>	<i>Epistulae</i>
Isid.	Isidorus
<i>Etym.</i>	<i>Etymologiae</i>
Juv.	Juvenalis
<i>Sat.</i>	<i>Satirae</i>
Joseph.	Josephus Flavius
<i>AJ</i>	<i>Antiquitates Judaicae</i>
Lactant.	Lactantius
<i>Div. inst.</i>	<i>Divinae Institutiones</i>
Luc.	Lucanus
<i>B.C.</i>	<i>De Bello Civili (Pharsalia)</i>
Macrob.	Macrobius
<i>Sat.</i>	<i>Saturnalia</i>
Mart.	Martialis
Ov.	Ovidius
<i>Met.</i>	<i>Metamorphoses</i>
<i>Pont.</i>	<i>Epistulae ex Ponto</i>
<i>Tr.</i>	<i>Tristia</i>
Pers.	Persius Flaccus
<i>Prol.</i>	<i>Prologus</i>
Plin.	Plinius
<i>Nat.</i>	<i>Historia naturalis</i>
Plut.	Plutarchus
<i>Mor.</i>	<i>Moralia</i>
<i>Sept. sap. conv.</i>	<i>Septem Sapientium Convivium</i>
<i>Vit. Alc.</i>	<i>Vitae Parallelae: Alcibiades</i>
<i>Vit. Brut.</i>	<i>Vitae Parallelae: Brutus</i>
Sen.	Seneca
<i>H. Fur.</i>	<i>Hercules Furens</i>
<i>Thy.</i>	<i>Thyestes</i>
Simpl.	Simplicius
<i>Comm. in Ench. Epict.</i>	<i>Commentarius in Enchiridion Epicteti</i>

RÖVIDÍTÉSJEYZÉK

Suet.	Suetonius
<i>Dom.</i>	<i>Domitianus</i>
<i>Iul.</i>	<i>Divus Iulius</i>
Ter.	Terentius
<i>Ad.</i>	<i>Adelphoe</i>
Theoc.	Theocritus
<i>Id.</i>	<i>Idyllii</i>
Tit. Liv.	Titus Livius
<i>Ab Urbe cond.</i>	<i>Ab Urbe condita</i>
Verg.	Vergilius
<i>Aen.</i>	<i>Aeneis</i>
<i>G.</i>	<i>Georgicon</i>
Xen.	Xenophon
<i>Ap.</i>	<i>Apologia Socratis</i>

Bibliai könyvek rövidítései

Ószövetségi könyvek

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
Gen.	1Móz	Mózes első könyve
Exod.	2Móz	Mózes második könyve
Lev., Levit.	3Móz	Mózes harmadik könyve
Num., 4 Moz.	4Móz	Mózes negyedik könyve
Deut.	5Móz	Mózes ötödik könyve
Jo., Jos., Josu.	Józs	Józsué könyve
Judic., Judicum	Bír	Bírák könyve
--		Ruth könyve
1 Reg.	1Sám	Sámuel első könyve
2 Re., 2 Reg.	2Sám	Sámuel második könyve
3 Reg.	1Kir	Királyok első könyve
4 Reg., 4 Regum	2Kir	Királyok második könyve
1 Paral.		Krónikák első könyve
2 Paral., 2 Paralip., Paral.		Krónikák második könyve
--		Ezdrás könyve
--		Nehémiás könyve
Esth.	Esz	Eszter könyve
Job, Jób	Jób	Jób könyve
Ps., Psal., Psalm., Psalmo	Zsolt	Zsoltárok könyve
Pro., Prov., Prover., Proverb.	Péld	Példabeszédek könyve
Eccl., Ecclesiast., Ecclesiastae	Préd	A prédikátor könyve
--		Énekek éneke
Esa., Esaiæ, Isaiæ	Ézs	Ézsaiás próféta könyve
Jer., Jerem., Jeremiae	Jer	Jeremiás próféta könyve
Tren., Threni	JSir	Jeremiás siralmi
Ezechiel, Ezechielis	Ez	Ezékiel próféta könyve
Dan.	Dán	Dániel próféta könyve
Oseae	Hós	Hóseás próféta könyve

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
Joe., Joel	Jóel	Jóel próféta könyve
Amos	Ám	Ámosz próféta könyve
--		Abdiás próféta könyve
Jonae.	Jón	Jónás próféta könyve
Mich., Micheae	Mik	Mikeás próféta könyve
--		Náhum próféta könyve
--		Habakuk próféta könyve
--		Zofóniás próféta könyve
--		Haggeus próféta könyve
Zaka.	Zak	Zakariás próféta könyve
Mal.	Mal	Malakiás próféta könyve

Ószövetségi apokrif, deuterokanonikus könyvek

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
Baruch	Bár	Báruch könyve
Sap., Sapien.	Bölcs	Bölcsesség könyve
--		Ezsdrás harmadik könyve
4. Esd.	4Ezsd	Ezsdrás negyedik könyve
1. Macchab.	1Mak	Makkabeusok első könyve
2. Macchab., 2. Macc.	2Mak	Makkabeusok második könyve
Eccli., Ecclesi, Eccli.	Sir	Jézus Sirák fia könyve
--	--	Tóbiás könyve

Újszövetségi könyvek

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
Matt., Matth.	Mt	Máté evangéliuma
Marc. Marci.	Mk	Márk evangéliuma
Luc., Lucae	Lk	Lukács evangéliuma
Jo., Joa., Joan., Joann., Joanni., Joh.	Jn	János evangéliuma
Act., Acto., Actor.	ApCsel	Apostolok cselekedetei
Rom.	Róm	Pál levele a rómaiakhoz
1 Cor.	1Kor	Pál első levele a Korinthusiakhoz
2 Cor.	2Kor	Pál második levele a Korinthusiakhoz
Gal.	Gal	Pál levele a Galatákhoz
Eph., Ephe., Ephes.	Ef	Pál levele az Efézusiakhoz
Phi., Phil., Philip.	Fil	Pál levele a Filippiekhez
Col., Coloss.	Kol	Pál levele a Kolosséiakhoz
1 Th., 1 Thess.	1Thessz	Pál első levele a Thesszalonikaiakhoz
Thess. 2, 2 Thess.	2Thessz	Pál második levele a Thesszalonikaiakhoz
Tim. 1	1Tim	Pál első levele Timóteushoz
2 Tim.	2Tim	Pál második levele Timóteushoz
Tit.	Tit	Pál levele Tituszhoz
--		Pál levele Filemonhoz
Heb., Haeb.	Zsid	A zsidókhoz írt levél
Jacobi	Jak	Jakab levele
1 Pet., 1 Petri	1Pét	Péter első levele
2 Pet.	2Pét	Péter második levele
1. Jo., 1. Ep., 1. Epist.	1János	János első levele
--		János második levele
--		János harmadik levele
--		Júdás levele
Apoc., Apocalyp.	Jel	A jelenések könyve

Kódexek rövidítései

- CV *Conciones vetustissimae*, Kolozsvár, Academia III., MsU 262.
- K2 *2. Kolozsvári Kódex*, Kolozsvár, Academia III. Jelzet: MsU 737/2.
- M *Marosvásárhelyi Kódex*, Marosvásárhely, Teleki-Bolyai Könyvtár, Kézirattár. Jelzet: 0636.
- S *Sárospataki Kódex*, Sárospatak, Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtára. Jelzet: Kt. 7.
- GyS *Gyalai Sámuel prédikációgyűjteménye*, Kolozsvár, Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár. Jelzet: MS. 1777.
- K1 *1. Kolozsvári Kódex*, Kolozsvár, Academia III. Jelzet: MsU 737/1.
- K3 *3. Kolozsvári Kódex*, Kolozsvár, Academia III. Jelzet: MsU 737/3.
- K4 *4. Kolozsvári Kódex*, Kolozsvár, Academia III. Jelzet: MsU 737/4.
- K5 *5. Kolozsvári Kódex*, Kolozsvár, Academia III. Jelzet: MsU 737/5.
- Sz *Székelykeresztúri Kódex*, Marosvásárhely, Teleki-Bolyai Könyvtár, Kézirattár. Jelzet: 0439.

Általános rövidítésjegyzék

ARETIUS <i>Commentarii</i>	Benedictus ARETIUS, <i>Commentarii in Sacram Actuum Apostolicorum historiam, facili et perspicua methodo conscripti, cum indice rerum et verborum memorabilium, quae in hisce continentur</i> , Morciis, Excudebat Ioannes le Preux Illustrissimorum Dominorum Bernensium Typographus, M.D.LXXXIII [1584].
BDE	J. KÁLDOS – M. BALÁZS, <i>György Enyedi, Bibliotheca Dissidentium Tome XV, Ungarländische Antitrinitarier II.</i> , V. Koerner, Baden-Baden & Bouxviller, 1993.
BEZA <i>Annot. in N. T.</i>	Théodore de BÈZE, <i>Annotationes Maiores in Novum Dn. Nostri Iesu Christi Testamentum</i> , Geneva, s.n. 1594.
CUSANUS <i>De docta ignorantia</i>	Nicolaus CUSANUS, <i>De docta ignorantia</i> (1440)
DÖMÖTÖR	DÖMÖTÖR Ákos, <i>A magyar protestáns exemplumok katalógusa</i> , Bp., MTA Néprajzi Kutatóintézet, 1992.
EGYVM	<i>Enyedi György válogatott művei</i> , vál. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, Bukarest–Kolozsvár, Kriterion, 1997.
ERASM. <i>Adag.</i>	ERASMUS, <i>Adagiorum Chiliades</i> , Basel, Johann Froben, 1515.
ERASM. <i>Apopthegmata</i>	ERASMUS, <i>Apopthegmatum opus</i> , Basel, Johann Frobenius, 1532.
ERASM. <i>Opera Omnia</i>	ERASMUS, <i>Opera Omnia emendatoria et auctoria</i> , tom. 6., Lugduni Batavorum, Petrus Vander, 1525.
ERASM. <i>Paraphr. in Evang. Ioan.</i>	ERASMUS, <i>Paraphrasis in evangelium secundum Joannem, ad illustrissimum principem ferdinandum nunc primum excusa</i> , Basel, Johann Froben, 1523.
EUET	KÉNOSI TÖZSÉR János, UZONI FOSZTÓ István, <i>Az Erdélyi Unitárius Egyház története I.</i> , ford. MÁRKOS Albert, bev. BALÁZS Mihály, sajtó alá rend. HOFFMANN Gizella, KOVÁCS Sándor, MOLNÁR B. Lehel, Kolozsvár, Erdélyi Unitárius Egyház, 2005.

- Explicationes*, 1598 ENYEDI György, *Explicationes locorum Veteris et Novi Testamenti, ex quibus Trinitatis dogma stabiliri solet*, Auctore Georgio ENIEDIO superintendente ecclesiarum in Transylvania, unum Patrem Deum et eius Filium Jesum Christum per Spiritum Sanctum profitentium, [Kolozsvár], [typ. Heltai], [1598].
- Explicationes*, 1619 ENYEDI GYÖRGY, *Az ó es új testamentum-beli helyeknek, mellyekből az Háromsagról való tudománt szokták állatni, magyarázattyok*, ENYEDI Gyeorgy, Erdély országban az egy Atya Isten, es az ő Sz. Fia, az Iesus Christus felől, Sz. Lélek által ki adatott tudományban egyező ecclesiáknak püspöke által deák nyelven iratott ; Torozkai Mátetól ... magyar nyelvre fordittatott, [Kolozsvár], [typ. Heltai], 1619¹, 1620².
- Explicationes*, cca. 1669 ENYEDI György, *Explicationes locorum Veteris et Novi Testamenti, ex quibus Trinitatis dogma stabiliri solet*, Auctore Georgio ENIEDIO superintendente ecclesiarum in Transylvania, unum Patrem Deum et eius Filium Jesum Christum per Spiritum Sanctum profitentium, [Amsterdam], [typ. J. Ravesteyn?], [cca. 1669].
- LILIUS GYRALDUS *Syntag.* GIGLIO GREGORIO GIRALDI, *De deis gentium libri sive syntagmata XVII.* ..., Basel, 1548 etc.
- MÜNSTER, *Hebraica Biblia latina* Sebastian MÜNSTER, *Hebraica Biblia latina planeque nova...translatione*, Basel, Johann Bebel, 1534–35.
- UEHT KÉNOSI TÖZSÉR János, UZONI FOSZTÓ István, *Unitario-Ecclesiastica Historia Transylvanica*, szerk. KÁLDOS János, bev. BALÁZS Mihály, lekt. LATZKOVITS Miklós, Balassi, Bp., 2002.

Bibliai helyek mutatója

Ószövetség

1Móz

1Móz 1,31	179
1Móz 9,20–27	330
1Móz 18	555
1Móz 18,3	556, 557
1Móz 18,4–8	557
1Móz 19	555
1Móz 22,1–18	234, 235
1Móz 22,2	27
1Móz 22,16–17	28
1Móz 25,29–34	453
1Móz 27,1–33	330
1Móz 32,2	556
1Móz 32,22–33	330
1Móz 33,2	142
1Móz 35,19	300
1Móz 37,29	563
1Móz 37,33–35	114
1Móz 37,34	563
1Móz 43,1–14	453
1Móz 46,27	142
1Móz 47,9	555
1Móz 48,1–22	330
1Móz 48,7	300
1Móz 49,9	503

2Móz

2Móz 3,2	556
2Móz 14,31	361
2Móz 16,8	368, 369
2Móz 17,6–16	88
2Móz 20,19	378, 379
2Móz 23,9	554
2Móz 23,23	142, 143

2Móz 23,31	143
2Móz 29,1–37	453
2Móz 33,2	142, 143

3Móz

3Móz 2	453
3Móz 13	189, 190
3Móz 19,15	213
3Móz 23,40	464

4Móz

4Móz 12,6–7	293
4Móz 17,20	489

5Móz

5Móz 4,15	547
5Móz 4,24	56, 57
5Móz 5,8–9	541, 547
5Móz 7,1	142
5Móz 7,22	142, 143
5Móz 10,17	208
5Móz 13,2–4	560
5Móz 16,19	215
5Móz 17,16–19	415
5Móz 17,18–19	416
5Móz 23,25–26	452
5Móz 28,36	521
5Móz 28,64	520
5Móz 30,11	69, 70
5Móz 31,14–21	144
5Móz 31,16–18	144
5Móz 31,17	144, 145
5Móz 32,7	305
5Móz 32,15	388

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

5Móz 32,18	389	1Kir 18,21	281, 282
5Móz 34,10	293	1Kir 20,1	153
		1Kir 20,9	153
Józs		1Kir 22,11	71
Józs 24,11–15	143	1Kir 22,21–24	71
		1Kir 25–27	124
Bír		2Kir	
Bír 9,7–21	91	2Kir 1,16	514, 515
Bír 16,30	229, 230	2Kir 3	514
Bír 19,11–21	555	2Kir 6,15–16	108
		2Kir 6,16–17	556
		2Kir 7,1–2	203
		2Kir 7,3	19, 186, 188, 189,
			190
Ruth		2Kir 7,3–4	191
		2Kir 7,5	193, 199
1Sám		2Kir 7,5–7	193
1Sám 2	50	2Kir 7,8	199
1Sám 2,1–10	301	2Kir 8,7–15	153
1Sám 7,3	73, 74	2Kir 11,1–4	155
1Sám 8,7	369, 489	2Kir 11,12–20	156
1Sám 16,1	387	2Kir 12,17	19, 150
1Sám 17,28	327	2Kir 14,8–14	91
1Sám 21,1–6	162	2Kir 18,13	158
1Sám 21,1–7	453	2Kir 18,13–16	158, 162
1Sám 24,7	92	2Kir 18,15–16	161
1Sám 28,3–12	515	2 Kir 18,17–37	514
1Sám 28,6–20	515	2Kir 19,1	563
		2Kir 19,2	514
2Sám		2Kir 19,34	117
2Sám 1,1–11	563	2Kir 23,32	504
2Sám 1,1–18	19, 124	2Kir 24,2	506
2Sám 1,14	92		
2Sám 1,18–21	19, 127	1Krón	
2Sám 7,14	303, 388	1Krón 10,4	327
2Sám 8,12	392, 393	1Krón 19,18–19	392
2Sám 10,19	392, 393	1Krón 20	125
2Sám 12,30–31	392, 393	1Krón 22,10	388
2Sám 14,17	290, 291	1Krón 28,1	392
2Sám 15,31	518		
2Sám 19,23	391	2Krón	
		2Krón 19,6–7	209
1Kir		2Krón 20,20	361
1Kir 3,7–9	215, 216		
1Kir 7,2	120		
1Kir 10,17	120		

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

2Krón 22–24	155, 156	Zsolt 2,12	416, 417, 418, 419
2Krón 25,17–24	91	Zsolt 8,7–8	303
2Krón 32,2–8	120	Zsolt 9,18	166
2Krón 32,7	121	Zsolt 10,12	19, 82, 83, 84, 87
2Krón 32,7–8	108	Zsolt 10,13	84, 85
2Krón 36,6	506	Zsolt 10,14	84, 85
		Zsolt 10,15	85, 86
Ezsdr		Zsolt 10,16	86
		Zsolt 18,51	370
Neh		Zsolt 21,29	386
		Zsolt 24,1–2	386
Eszt		Zsolt 34	108
Eszt 4	124	Zsolt 34,8	108
Eszt 5–6	310	Zsolt 34,12–13	511
Eszt 15,16	290	Zsolt 34,13	511
		Zsolt 34,15	511
Jób		Zsolt 37,35–36	86
Jób 3,1	127	Zsolt 40,8	99
Jób 5,17	98	Zsolt 50,10	98
Jób 5,23	108	Zsolt 51,19	98
Jób 31,26–28	417, 418	Zsolt 72,3–9	143
		Zsolt 74,2	305
Zsolt		Zsolt 77,6	306
Zsolt 1,4–5	86	Zsolt 77,12	305
Zsolt 2,1	19, 363, 366, 367, 368, 370, 371, 374, 375, 375	Zsolt 78,2	476
		Zsolt 78,4?	476
		Zsolt 80,2	19, 129, 131, 132, 133, 134
Zsolt 2,3	370, 371	Zsolt 80,2–3	134
Zsolt 2,4	374, 375, 376, 377	Zsolt 80,4	136, 137
Zsolt 2,5	378, 379	Zsolt 80,5	137
Zsolt 2,6	379, 381, 395	Zsolt 80,6	138
Zsolt 2,7	19, 366, 367, 384, 385, 387, 388, 389, 390, 393, 394, 395, 397, 398, 400, 401, 402	Zsolt 80,7	139
		Zsolt 80,8	139, 140
		Zsolt 80,9	19, 141, 142
Zsolt 2,8	19, 225, 226, 386, 387, 392, 395, 402, 403, 405, 406, 410, 411	Zsolt 80,9–20	141
		Zsolt 80,10–11	143
		Zsolt 80,13	143, 144
		Zsolt 80,14	145
		Zsolt 80,15	146, 147
Zsolt 2,9	366, 267, 368, 387, 392, 393, 410, 411	Zsolt 80,19	146
		Zsolt 81,14–15	177
Zsolt 2,10	415, 416	Zsolt 82,1	19, 205, 206, 207, 208
Zsolt 2,11	416, 417		

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Zsolt 82,1–8	205, 217	Ézs	
Zsolt 82,2	209, 210, 211, 212, 213	Ézs 1,2	388
Zsolt 82,3	214	Ézs 3,16–17	124
Zsolt 82,4	214, 215	Ezs 5,5	17
Zsolt 82,5	215, 216, 217, 218	Ézs 5,5–7	141
Zsolt 82,5–8	217, 218	Ézs 5,7	142
Zsolt 82,6	221, 219, 388	Ézs 7,9	458
Zsolt 82,7	222	Ézs 9	271
Zsolt 82,8	224	Ézs 12	271
Zsolt 89,12	386	Ézs 10,12	19, 40, 42, 43, 44, 45, 47
Zsolt 91,11–12	108	Ézs 10,12–16	40, 52
Zsolt 102,26–28	106, 171	Ézs 10,13	48, 49, 50
Zsolt 104,3–4	290, 291	Ézs 10,14	51
Zsolt 110,10	416	Ézs 10,15	51, 54, 55
Zsolt 115,1	84	Ézs 10,15–16	52
Zsolt 118,6	488	Ézs 10,16	55, 56
Zsolt 118,24–26	464	Ézs 10,16–18	56
Zsolt 125,1	19, 103, 104		
Zsolt 125,2	107	Ézs 10,19	56, 57
Zsolt 125,3	108	Ézs 19,11–13	378, 379
Zsolt 125,4	109	Ézs 20,3–4	287
Zsolt 125,5	109	Ézs 22,1	19, 111, 112, 113, 117
Zsolt 130,3	521	Ézs 22,4	114
Zsolt 132,13–14	105	Ézs 22,4–5	118
Zsolt 143,2	521	Ézs 22,5–12	116
Zsolt 145,16	98	Ézs 22,6	116
Zsolt 146,3	86	Ézs 22,7	116
Zsolt 146,3–4	492	Ézs 22,8	116, 120
Zsolt 146,5	133	Ézs 22,8–14	119
		Ézs 29,13	487
Péld		Ézs 29,14	518
Péld 6,30	453	Ézs 33,1	507
Péld 9,10	416, 417	Ézs 37	57, 58
Péld 21,30	363, 364, 518	Ézs 40,3	289, 290
Péld 24,6	49	Ézs 41,25	403
Péld 30,7	108	Ézs 43,19	180
		Ézs 44,6	522
Préd		Ézs 45,1	369, 370
Préd 1,4	104	Ézs 46,3	389, 390
Préd 3,1	511	Ézs 47,1	112
Préd 9,12	168, 169	Ézs 47,12–13	516
		Ézs 48,12	522
Énekek		Ézs 55	271

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Ézs 56,2	305	Ez 7,27	519, 520, 521, 522
Ézs 57,20–21	80	Ez 8,10	543, 544
Ézs 58	99	Ez 16,3	87
Ézs 63,11	306	Ez 19,1	19, 501, 502
Ézs 65,17	180	Ez 19,2	502
Ézs 66,2	98	Ez 19,3	504
Ézs 66,22	180	Ez 19,4	504
		Ez 19,5	504, 505
Jer		Ez 19,6–7	505
Jer 2,13	97	Ez 19,7	505
Jer 2,21	141, 142	Ez 19,8	506
Jer 5,3	202, 203	Ez 19,9	506
Jer 5,14	56, 57	Ez 20,3	515, 516
Jer 10,23	54	Ez 22,25	504
Jer 22,11	504	Ez 33,7–8	252, 253
Jer 22,18	506		
Jer 23,16	19, 61, 64, 65, 74, 75	Dán	
Jer 23,16–17	64	Dán 4,27	58, 59
Jer 23,16–22	61, 69	Dán 7,13–14	173, 174
Jer 23,17	66, 72, 73		
Jer 23,18–20	68, 69	Hós	
Jer 23,19–20	75	Hós 11,1–2	303
Jer 23,20	76	Hós 13,9	96
Jer 23,21	76, 77		
Jer 23,22	79, 80	Jóel	
Jer 26,20–24	254, 505		
Jer 27	71, 287	Ám	
Jer 28,1–2	71	Ám 3,6	44, 528, 529
Jer 31,15	114, 318, 319	Ám 9,1–2	120
Jer 36	505	Ám 9,11–12	484
Jer 38,14	192		
Jer 48,38	113	Abd	
JSir		Jón	
JSir 1,7	306	Jón 3	124
JSir 2,17	306		
JSir 5,21	305	Mik	
		Mik 4,5	321
Ez		Mik 5,2	19, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306
Ez 3,7–8	252, 253	Mik 6,8	456
Ez 7,25	19, 508, 509, 510, 511, 512	Mik 7,9	527, 528
Ez 7,25–27	508		
Ez 7,26	512, 513, 516, 518, 519	Náh	

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Hab		2Mak	
		2Mak 15,3–5	207
Zof		2Mak 14,37–46	125
Hag		3Ezsd	
Zak		4Ezsd	
Zak 2,9	108	4Ezsd 8,3	181
Zak 2,14	483		
Zak 9,9	462	Bár	
Mal		Bölcs	
Mal 1,6	487		
Mal 1,15	403	Jud	
Mal 2,10	95		
Mal 3,1	289, 290, 291	Sir	
Mal 3,4	306	Sir 18,15–29	90
Mal 4,5	294, 295	Sir 25,1	553
	*	Sir 25,2	518, 519
		Sir 25,4–6	518, 519
		Sir 27,11	104
		Sir 28,23	504
		Sir 44–49	420
1Mak		Tób	
1Mak 2,19–25	456	Tób 4–5	453
1Mak 2,31–41	454		

Újszövetség

Mt		Mt 10,40	374, 375, 489
Mt 1,1–25	29	Mt 11,2	19, 249, 252, 253
Mt 1,21	422	Mt 11,3	272, 273
Mt 2,5	258, 259	Mt 11,4	269, 270, 273
Mt 2,5–6	302	Mt 11,4–5	272, 273
Mt 2,6	302, 303	Mt 11,4–6	269, 270
Mt 2,16	19, 309, 310, 312	Mt 11,5	272
Mt 2,16–18	114, 308, 312, 313, 314, 315	Mt 11,5–6	273
Mt 2,17	320	Mt 11,6	274, 275
Mt 2,17–18	318	Mt 11,7	19, 276, 277, 278, 279, 280, 285
Mt 3,4	285, 286	Mt 11,7–11	276
Mt 3,7	282	Mt 11,8	285, 286
Mt 3,9	147, 148	Mt 11,9	288, 289
Mt 3,11	296, 297	Mt 11,9–11	288
Mt 3,12	406	Mt 11,10	290, 291
Mt 3,17	360, 399	Mt 11,11	292, 293, 294, 295, 296
Mt 4,2	450	Mt 11,23	112
Mt 4,4	451	Mt 11,25	274, 275
Mt 4,12–13	265	Mt 11,29	420
Mt 4,16	470	Mt 12,1	19, 450
Mt 4,21	344	Mt 12,2	452
Mt 5,2	476	Mt 12,3	453
Mt 5,6	451	Mt 12,5	454, 455
Mt 5,9	511	Mt 12,6	455
Mt 5,11	331	Mt 12,7	455
Mt 5,19	250, 251	Mt 12,38–45	455
Mt 5,45	96	Mt 12,48–50	352, 353
Mt 6	125	Mt 13,16–17	292
Mt 6,9–10	176	Mt 13,41–42	406
Mt 6,19	469	Mt 13,49–50	407
Mt 6,25–26	451	Mt 15,8	487
Mt 6,33	451	Mt 15,16	491
Mt 7,7	403	Mt 17,5	305
Mt 7,22	109, 560	Mt 17,10	294, 295
Mt 7,23	109	Mt 17,20	259
Mt 8,11	331, 403	Mt 17,27	460
Mt 8,22	470	Mt 18,15	35
Mt 9,38	77	Mt 18,17	86
Mt 10,19–20	490	Mt 19	125
Mt 10,37	352		

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Mt 19,16–17	565	Mk	
Mt 19,28	36, 412, 473	Mk 1,8	296, 297
Mt 20	99	Mk 2,27	457
Mt 20,1–16	36, 37, 424	Mk 2,28	457
Mt 20,7	77	Mk 3,33	268
Mt 20,12	424	Mk 6,2–3	267, 268
Mt 20,29–34	464	Mk 7,3	353, 354
Mt 21,1	19, 458, 459, 460	Mk 10,32	412
Mt 21,2	460	Mk 11,3	461
Mt 21,3	460, 461	Mk 11,4	460
Mt 21,4	461	Mk 11,30	98
Mt 21,6	462	Mk 12,29	541, 542
Mt 21,8	463, 464	Mk 12,31	478
Mt 21,9	464, 465	Mk 13,11	490
Mt 21,25	98	Mk 13,32	168, 169
Mt 21,33	17, 141, 142	Mk 14,13–14	460
Mt 21,44	410, 411	Mk 14,63	563
Mt 22,16	362	Mk 16,12	423
Mt 22,21	159	Mk 16,15	409, 410, 476
Mt 23,8	240, 553		
Mt 23,8–9	100	Lk	
Mt 23,9	553	Lk 1,17	294, 295
Mt 23,13	35, 530	Lk 1,31	422
Mt 23,27	254	Lk 1,32–33	29
Mt 23,37	115, 119, 254, 255	Lk 1,36–37	278
Mt 24,6	512, 513	Lk 1,39	278
Mt 24,16	107	Lk 1,39–41	279
Mt 24,17	113	Lk 1,39–45	261, 262
Mt 24,22	176	Lk 1,52	50, 51, 301
Mt 24,24	560	Lk 1,56	451
Mt 24,35	106	Lk 1,76–77	267, 268
Mt 25,14–30	30	Lk 1,79	470
Mt 25,31	473	Lk 2	50
Mt 25,34	184, 185	Lk 2,10	356
Mt 25,35	171, 489, 555	Lk 2,11	360
Mt 25,36	558	Lk 2,14	110, 483
Mt 26,49	417, 418	Lk 2,29–32	260, 261
Mt 26,64	473	Lk 2,48–50	267, 268
Mt 27,52	484	Lk 3,8	331
Mt 28,18	124, 400, 406, 407, 408, 409, 411	Lk 3,8–9	17
Mt 28,19	409	Lk 3,15	259
Mt 28,19–20	409	Lk 3,16	296, 297
		Lk 3,23–38	29
		Lk 3,38	95, 338

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Lk 4,18	305	Lk 19,11	19, 25
Lk 6,2	452	Lk 19,12	28
Lk 6,40	494	Lk 19,13	30, 31
Lk 6,46	487	Lk 19,14	19, 33, 34, 374, 375, 380
Lk 7,28	292	Lk 19,15	34
Lk 9,28–30	294	Lk 19,16–18	35
Lk 9,51–56	555	Lk 19,20	35, 37
Lk 10,23	291	Lk 19,21	37
Lk 10,42	451	Lk 19,21–22	37
Lk 11,5–6	93	Lk 19,22	37
Lk 11,9	403	Lk 19,26	38
Lk 11,10	94	Lk 19,27	38
Lk 11,21	50	Lk 20,4	98
Lk 12,49	56, 57	Lk 20,36	467, 474
Lk 13,15	454	Lk 21,15	410, 411
Lk 13,33	112, 254	Lk 21,23	527, 528
Lk 14,5	454	Lk 21,28	176
Lk 14,26	352, 353	Lk 21,35	168, 169
Lk 14,31	511, 512	Lk 22,10–11	460
Lk 14,31–32	48, 157	Lk 22,15	36
Lk 15,2	101	Lk 24,49	490
Lk 15,11	19, 95		
Lk 15,11(–17)	95	Jn	
Lk 15,17	97, 98	Jn 1,1	267, 268, 304, 482
Lk 15,18	98	Jn 1,11	33, 483
Lk 15,19	98	Jn 1,13	305
Lk 15,20	99	Jn 1,19–34	257, 258
Lk 15,28	101	Jn 1,20	259
Lk 15,31	99, 100	Jn 1,26	265, 266, 296, 297
Lk 16,29	293	Jn 1,29	262, 263, 291, 292, 337, 338
Lk 17,28–29	168, 169	Jn 1,31–34	263, 264
Lk 18	157	Jn 1,45	257, 258, 259, 293, 299
Lk 18,1	19, 88, 89, 90	Jn 1,48	460
Lk 18,1–8	214	Jn 1,49	426
Lk 18,2	90	Jn 2,1	19, 333, 337, 338, 339, 346
Lk 18,3	92	Jn 2,1–2	339
Lk 18,4	92	Jn 2,1–11	333
Lk 18,5	214	Jn 2,3	345, 346
Lk 18,6	93	Jn 2,4	351
Lk 18,7	94	Jn 2,6	353, 354
Lk 18,8	94		
Lk 18,13	99		
Lk 18,31	26		
Lk 18,32	412		

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Jn 2,10	356	Jn 10,32-34	219, 220
Jn 2,11	358, 359, 360, 361	Jn 10,33	424
Jn 2,12	124	Jn 10,34	220
Jn 2,17	564	Jn 10,36	305
Jn 2,19-23	491	Jn 11,25	473
Jn 2,21	162	Jn 11,27	257-259
Jn 3,2	358, 362	Jn 11,41-42	405
Jn 3,5	305	Jn 12,12	463
Jn 3,26	262, 263	Jn 12,13	464
Jn 3,30	262, 263	Jn 12,20-24	404
Jn 4,7	450	Jn 12,24	29
Jn 4,13-14	357, 358	Jn 12,28-29	378
Jn 4,25	256, 257	Jn 12,32-3	29
Jn 4,32	451	Jn 12,44	485
Jn 5,18	424	Jn 12,49	489
Jn 5,19	489	Jn 13,15	420
Jn 5,22	484	Jn 13,26-27	499
Jn 5,26	489	Jn 13,34-35	553
Jn 5,30	489	Jn 13,36	500
Jn 5,36	270, 271, 272	Jn 14,3	469
Jn 5,39	79, 80	Jn 14,6	473
Jn 5,43	33	Jn 14,10	489
Jn 6,24	404	Jn 14,11	488
Jn 6,27	451	Jn 14,16	490
Jn 6,30-31	560	Jn 14,20	488
Jn 6,63	466	Jn 14,22	486
Jn 7	489	Jn 14,23	19, 486, 487, 488
Jn 7,3-4	486	Jn 14,24	489
Jn 7,6-8	486	Jn 14,25-27	489
Jn 7,22	454	Jn 14,26	490, 491, 492
Jn 7,22-24	326	Jn 14,27	19, 494, 495, 496
Jn 7,42	301	Jn 14,28	395, 496, 497, 498
Jn 8	87	Jn 14,29	498
Jn 8,23	495	Jn 14,30	498, 499
Jn 8,32-36	237	Jn 14,31	499
Jn 8,44	331	Jn 15,1	141, 142, 473
Jn 9,24	500	Jn 15,7	403
Jn 10,16	29, 403	Jn 15,13	500
Jn 10,18	484	Jn 15,20	494
Jn 10,22-30	258, 259	Jn 15,24-25	33-34
Jn 10,24-25	427	Jn 15,27	482
Jn 10,25	271, 272	Jn 16,13	491
Jn 11,27	257, 258, 259	Jn 16,13-15	491

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Jn 16,15	100	ApCsel 10,34	19, 475, 476, 477
Jn 16,16	491	ApCsel 10,34–35	476
Jn 16,18	491	ApCsel 10,35	478
Jn 16,24	403	ApCsel 10,36	479, 481, 483
Jn 16,33	495	ApCsel 10,36–38	481
Jn 17,1	403, 404	ApCsel 10,38–39	484
Jn 17,1–4	404, 405	ApCsel 10,39	484
Jn 17,3	479	ApCsel 10,40	484
Jn 17,24	469	ApCsel 10,42	491
Jn 18,35	366	ApCsel 10,48	496
Jn 18,37	408, 409	ApCsel 11	101
Jn 19,10	207	ApCsel 11,3	327
Jn 19,12	235, 236	ApCsel 11,19	477
Jn 19,15	241	ApCsel 12,1–5	254
Jn 21,18	500	ApCsel 13,6–12	412
Jn 21,22	27	ApCsel 13,11	411
		ApCsel 13,22	381
ApCsel		ApCsel 13,26	483
ApCsel 1,1	482	ApCsel 13,30	397
ApCsel 1,4	490	ApCsel 13,33	305, 366, 367, 393,
ApCsel 1,6	27		396, 397, 400
ApCsel 1,7	168	ApCsel 13,46	483
ApCsel 1,8	409, 410, 491	ApCsel 13,46–47	410
ApCsel 1,21	491	ApCsel 14	479
ApCsel 1,21–22	482	ApCsel 14,11	19, 559, 560, 561
ApCsel 2,17	31	ApCsel 14,12	562
ApCsel 2,33	31, 490	ApCsel 14,13	562
ApCsel 2,39	483	ApCsel 14,14	563
ApCsel 3,15	473	ApCsel 15	237, 322
ApCsel 4,12	325	ApCsel 15,5	323
ApCsel 4,24	372	ApCsel 15,7	475
ApCsel 4,24–31	373	ApCsel 15,8–9	324
ApCsel 4,25	366, 367	ApCsel 15,16	484
ApCsel 4,27	365, 366	ApCsel 17	484
ApCsel 5,38–39	382, 383	ApCsel 17,5–7	235, 236
ApCsel 7,30	556	ApCsel 17,23	479
ApCsel 7,51–53	254	ApCsel 17,26	95
ApCsel 8,19	296, 297	ApCsel 17,28	53, 54
ApCsel 10	101	ApCsel 17,30–31	480
ApCsel 10,2	480	ApCsel 17,31	34, 225
ApCsel 10,22	480	ApCsel 19,1–7	265, 266
ApCsel 10,25	476	ApCsel 19,2–7	296, 297
ApCsel 10,26	565	ApCsel 21,38	235, 236

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

ApCsel 26,10	558	Róm 14,3	437, 439, 440
ApCsel 26,14	377	Róm 14,4	440, 441
ApCsel 28,7–10	555	Róm 14,17	327
		Róm 14,20	440
		Róm 15,9	402
Róm		1Kor	
Róm 1	484	1Kor 1,27	301, 411, 412
Róm 1,1–2	299	1Kor 4,7	386
Róm 1,4	400	1Kor 6	101
Róm 1,18	19, 525, 527, 528, 529, 531, 539	1Kor 6,14	468
Róm 1,18–25	525	1Kor 6,19	162
Róm 1,19	531, 532, 533, 534	1Kor 7,18	328
Róm 1,20	534, 537	1Kor 7,19	329
Róm 1,21	537, 539	1Kor 7,20–22	328
Róm 1,21–25	538	1Kor 8	484
Róm 1,23	540, 542	1Kor 8,1	438, 439
Róm 1,24	550, 551	1Kor 9,9–10	302
Róm 1,25	550, 551	1Kor 9,19–20	35
Róm 1,29	534	1Kor 9,19–22	284
Róm 2,15–16	225	1Kor 11,1	420
Róm 2,25	325	1Kor 12,6	31
Róm 2,28–29	331	1Kor 13	552
Róm 3	458	1Kor 13,12	412, 413, 533
Róm 3,30	323	1Kor 14,1–25	492
Róm 6,1–11	473	1Kor 15,13–18	468
Róm 6,5	467	1Kor 15,26	412
Róm 8,1	322	1Kor 15,44	467
Róm 8,11	468	1Kor 15,53	171, 474
Róm 8,19–23	413		
Róm 8,20–21	171	2Kor	
Róm 8,23	412	2Kor 3	296, 297
Róm 8,31	488	2Kor 3,5	54
Róm 8,38–39	107	2Kor 5,4	38
Róm 10,18	410	2Kor 5,16	466
Róm 11,11	328	2Kor 5,19	358
Róm 11,11–12	325	2Kor 5,19–20	483
Róm 12,3–5	31	2Kor 6,16	162, 488
Róm 12,13	554		
Róm 12,15	100	Gal	
Róm 13,1	230, 368, 369	Gal 2,11	280, 281
Róm 13,1–7	90	Gal 2,12	323
Róm 14,1	19, 428, 432	Gal 2,14	281
Róm 14,1–23	428	Gal 2,20	473, 488
Róm 14,2	435, 436		

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Gal 3,28	328	1Thessz	
Gal 3,28–29	331	1Thessz 2,14	322
Gal 4,28	331	1Thessz 4,14	468
Gal 5,2	325	1Thessz 4,25	485
Gal 5,3	324	1Thessz 5,16–17	90
Gal 5,6	329, 330		
Gal 6,14	471, 495	2Thessz	
Gal 6,15	19, 321, 322, 323, 324, 327, 328	2Thessz 2,1–3	27
		2Thessz 2,8	411, 412
Gal 6,16	330, 331, 332		
		1Tim	
Ef		1Tim 3	554
Ef 1,3–4	298	1Tim 4,1–2	492
Ef 1,4	297, 307	1Tim 5,6	472
Ef 2	485		
Ef 2,1	470	2Tim	
Ef 2,4–6	469	2Tim 2,5	309
Ef 2,12	479	2Tim 2,16	434
Ef 2,18	29	2Tim 2,18	468
Ef 2,19–20	65, 66	2Tim 2,23	434
Ef 4,7–8	31	2Tim 3,7	449
Ef 4,23–24	330	2Tim 3,16–17	79, 80, 493
Ef 5,5	297	2Tim 4,14	281
Ef 5,14	468	2Tim 4,7	282
Ef 6,5–8	243		
Ef 6,17	411, 412	Tit	
		Tit 1,2	166
		Tit 2,9	243
		Tit 3,1	554
Fil		Fil	
Fil 1,23	469		
Fil 2,5	19, 420, 421	Zsid	
Fil 2,6	421, 422, 424, 426	Zsid 1,2	397
Fil 2,7	423	Zsid 1,5	303, 393, 396, 397, 400, 557
Fil 2,9–11	227, 228	Zsid 1,9	482
Fil 3,3	332	Zsid 2,2	297, 298
Fil 3,21	474	Zsid 2,7–8	303
		Zsid 2,8	413
Kol		Zsid 5,4	397, 398
Kol 2,11	332	Zsid 5,5	306, 381, 393, 396, 397, 400
Kol 3,1	19, 466, 467, 469, 470	Zsid 10,31	39
Kol 3,3	470, 472		
Kol 3,4	472, 473		
Kol 3,9	330		
Kol 3,22–24	243		

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Zsid 12,16	453	2Pét 3,10	19, 166, 167, 168, 169, 171, 178
Zsid 12,18–20	380		
Zsid 12,22	105	2Pét 3,11	174, 175
Zsid 13,1	19, 552, 553, 554	2Pét 3,13	179, 181
Zsid 13,2	554, 555, 557	2Pét 3,14	184
Zsid 13,3	558	2Pét 3,15	182, 183
Zsid 13,4	492		
Zsid 13,8	307	1Ján	
Jak		1Ján 1,1	482, 484
Jak 1,6	86	1Ján 2,1	490
Jak 1,17	491	1Ján 2,4–5	487
Jak 1,20	311, 312	1Ján 3,18	487
Jak 2,18	487	1Ján 4,15	488
Jak 5,11	420	1Ján 4,16	552
Jak 5,17	420	1Ján 5,19	181
		2Ján	
		3Ján	
1Pét		Júd	
1Pét 1,2	307	Jel	
1Pét 1,16	182	Jel 1,8	522
1Pét 1,21	360	Jel 1,17	522
1Pét 1,22	330	Jel 2,26–27	414
1Pét 2,13	19, 227, 229, 230, 231	Jel 2,26–28	414
1Pét 2,13–14	231	Jel 2,27	366, 367
1Pét 2,13–19	227, 239	Jel 3,1–2	472
1Pét 2,14	231, 232	Jel 3,8	281, 282
1Pét 2,15	233, 234, 235	Jel 3,14	280
1Pét 2,16	237	Jel 3,16	281
1Pét 2,17	240, 241	Jel 3,18	38
1Pét 2,17–19	238, 239	Jel 3,21	469
1Pét 2,18	243, 244	Jel 5,5	503
1Pét 2,18–19	242	Jel 5,9–10	30
1Pét 2,19	245	Jel 6,9	254
1Pét 2,21	420, 500	Jel 6,10	176
1Pét 3,6	420	Jel 7,16	450
1Pét 4,9	554	Jel 13	560
1Pét 5,8	504	Jel 19,15	411, 412
2Pét		Jel 21,2–13	171
2Pét 1,17	360	Jel 21,5	180
2Pét 1,21	492		
2Pét 3,3–4	27		

BIBLIAI HELYEK MUTATÓJA

Jel 21,6–13	171	Jel 21,27	406
Jel 21,8	181, 182, 407	Jel 22,9	565
Jel 21,22	162	Jel 22,13	522

Névmutató

A, Á

Ábrahám 27–28
Absolon 391, 399, 518
Adamik Tamás 592
Aeneas 476, 591
Agamemnón (Agamemnon) 517
Ágár 28
Ahazjá (Akházia), júdai király 150,
155–156, 514–515
Ahítófel (Akhítófel) 518
Akháb 71, 189, 254–255, 461–462
Akházia (Okhoziás), izraeli ki-
rály 189
Alexander Id. Sándor, III.
Alexander (Heródes fia) 312–313
Alkibiadész (Alcibiades) 154–155
Amálek 88, 392–393
Ambrus, (Milánói) Szent 163, 423,
471, 582
Ámosz 44
Antiokhosz (Antiochus) 386, 456
Antipater (Heródes fia) 312–313
Apolló (Apollo) 543
Appolodórosz 584–585
Aristius Fuscus
Arisztobulusz (Aristobulus),
(Heródes fia) 312–313
Aristius Fuscus, Marcus 590
Arisztotelész (Aristoteles) 91, 201–
202, 276, 424–425, 586, 589
Arkhütasz, Tarentumi (Archytas
Tarentinus) 315
Áron 397–398, 489
Artaxerxész (Artaxerxes) 290
Áser 338–339
Aszklépiosz (Aesculapius) 543
Athália 155–156, 316

Attila 57–58, 159, 581
Augustus, római császár 83, 312–313, 564

B

Baál 281, 282, 303
Balázs Mihály 9
Bárak (Báruch) 72, 505
Barnabás 235–236, 322, 432, 479, 559,
561–562
Bede Anna 577–579, 587–588, 590
Benhadad, arámi király 153–154,
189, 193, 198
Benjámin 129, 134–135, 453, 503
Bias 580
Bocskai István 121
Boldizsár, babilóniai király 161
Bucer, Martin 365, 398,

C

Calvin, Jean 307, 365
Cambyses, perzsa király 316
Cato 91, 96, 101
Cato, Dionysius 216, 246, 584
Ceres 507, 592
Cicero 35, 105, 125, 172–174, 311, 471,
555, 582, 593
Clemens Alexander 546
Cornelius (római százados) 17, 101,
327, 446–447, 476–477, 479–481,
484, 491, 565
Cornelius Agrippa 562

D

Dániel (próféta) 58–59, 173–174, 222,
257–259, 437
Dávid, zsidó király 28–29, 37, 82, 84,
86, 92, 98, 103–104, 106–108, 112,

NÉVMUTATÓ

- 117, 119, 124–128, 133, 143, 162, 171,
220, 290–291, 300, 301, 305–306,
318, 327, 363–365, 367–377, 379–
382, 385–389, 391–402, 426–427,
453, 464–465, 476, 481–482, 488,
492–493, 497, 511, 514, 518, 521,
563, 588, 590
- Dávid Ferenc 255
- Devecseri Gábor 582, 591
- Dienes ld. Dionüszosz, II.,
szirakuzai türannosz
- Diogenes Laertius 246–247, 584
- Dionüszosz, II., szirakuzai türan-
nosz (Dienes) 317, 517
- Domitianus, római császár 207, 318,
564
- E, É**
- Efraim 129, 338
- Efrata 299–300, 302
- Eliákim 505
- Elifáz 108
- Elizeus 77–78, 108, 153–155, 203–
204, 514, 556
- Empedocles 564
- Enyedi György 9–14, 21, 300, 420,
544, 578, 580–582, 584–590, 593
- Erdődy János 594
- Estienne, Robert 300
- Erzsébet 261–264, 267–268, 278–279
- Eusebius 318
- Eustathius 96, 578
- Ezékias, júdai király 54–55, 108, 117,
120–121, 158, 161–162, 514, 563
- Ezékiel 72, 252–253, 501–502, 506,
515–516, 519, 541–544
- Ézsaiás 17, 41, 43, 45, 52, 80, 112–
113, 115, 117–120, 180–181, 254–
255, 271–272, 287, 289–290, 379,
514
- Ézsau 330, 453
- F**
- Fejérdi Gergely 12, 13
- Fülöp (apostol) 257–259, 299, 302,
337–338, 404, 460
- G**
- G. C. mester 580
- Gábrriel 294–295
- GY**
- Gyalai Sámuel 9
- H**
- Hámán 310–311, 315, 319
- Hananiás 71
- Havas László 583
- Hazáel, arámi király 150–154, 156–157
- Henrik, III., navarrai király 587
- Heródes, júdai király 127, 155, 252–
253, 256–259, 263–264, 301–302,
308–319, 373–375, 586
- Hérodotosz 586
- Hippokratész 228
- Holofernész 193–194, 223, 386, 437
- Homérosz 517, 578
- Horatius 49, 97, 101, 312, 377–378,
423, 577–579, 587–588
- Hymenaeus 109, 280–281
- I, Í**
- Íbisz (Ibis) 543
- Ibükosz (Ibicus) 17
- Illés 259, 514–515
- István, Szent 254–256, 556
- Iuvenalis 507, 592
- Izáj 109, 387, 391, 399
- Izidor, Sevillai 586
- Izrael 29, 33, 73–74, 88, 97, 100, 131–
132, 134–135, 140–142, 144, 147, 153,
208, 299, 301, 331–332, 371, 378,
389, 393–394, 399, 415–416, 475,
479, 481–483, 489, 502, 554, 559
- Izsák 28, 147, 148, 234–235, 330–331
- J**
- Jáfet 330

NÉVMUTATÓ

- Jakab 86, 254–255, 311–312, 420, 486–487, 491
- Jákob 28–29, 100, 114, 133–134, 142, 147–148, 257–259, 300, 330, 389, 420, 453, 486, 502–503, 555–556, 563
- János, Baptista 98, 249–273, 276–298, 331, 337–338, 400, 406–407, 481–482,
- János (evangélista) 27, 30, 33, 93, 162, 171, 180–182, 270–272, 326, 343–344, 346, 353, 354, 378, 403, 406–407, 411–412, 424, 450, 463, 464–465, 481–483, 486–487, 488, 491, 493, 495, 499, 552, 560, 565,
- Jeremiás 54, 56–57, 62–66, 68–75, 113, 115, 118, 159, 181, 192, 202–203, 254, 287, 305, 308, 318–319, 501, 504–506, 516, 541–544
- Jézus Krisztus 13, 17, 25–31, 33–38, 48–50, 56–57, 61–62, 65–66, 77, 79, 80, 86–87, 89–96, 98–101, 104, 107, 109–110, 112–113, 115, 118, 141–142, 147–148, 157, 159, 161–162, 168–171, 176, 181–182, 184–185, 206–207, 214, 219–220, 225, 228–229, 235–238, 240–241, 249–252, 254–259, 261–277, 279–297, 301–303, 308–309, 313–315, 317–318, 321–339, 343–347, 349–352, 354–355, 357–359, 364–367, 370, 372–375, 378, 380–382, 390, 393–415, 417, 418, 420–428, 430–431, 435, 438, 448, 450–451, 453–455, 457–470, 472–483, 486–500, 504, 511–513, 527, 530, 532, 535, 541, 545, 548–549, 552–553, 555–558, 560, 563–565, 585, 587, 590
- Jézus, Sirák fia 420, 553
- Joákház (Joakház), júdai király 156, 501–502, 504–505
- Joákim, júdai király 62, 501–502, 504–506
- Jóás 150–153, 155–158, 160–162
- Jójáda 155–156, 158–159, 254–255
- Jónás 283, 455
- Jóráam, izraeli király 150, 188–189,
- Josephus (Flavius) 155, 158–159, 188–189, 312–313, 460, 506
- Jósiás, júdai király 501–502, 504–506
- Jozafát, júdai király 150, 209, 477, 514
- József 259
- József (Jákob fia) 100, 114, 134, 140, 142, 330, 563
- Júdás (apostol) 486, 487
- Júdás (Iskariótes) 280–281, 417–418, 482, 486, 491, 498–499, 504,
- Júdás Galileus 109
- Judit 437, 555
- Julius, római császár 311
- Jupiter 207, 479, 543, 562
- Juvenalis 98, 233–234, 579, 584
- K**
- Káldos János 9, 12, 593
- Kaleb 300
- Kám 330
- Károli Gáspár 16–17
- Kárpáty Csilla 591
- Kartal Zsuzsa 583
- Kelemen pápa, VIII. 588
- Kénosi Tőzsér János 12
- Keresztelő Szent János ld. János, Baptista
- Ketúrá 28
- Kimchi, David 300
- L**
- Lactantius 125
- Lakatos István 580, 586, 591–592
- Leó, pápa, I. (Nagy Szent Leó) 159
- Lollius 578
- Lót 556
- Lovas Borbála 9, 10, 14, 580
- Lucanus, M. Annaeus 127, 172, 582
- Lukács (evangélista) 25, 30–31

M

Macrobius 83, 312–313
 Maecenas 587
 Magnus Alexander ld. Sándor, III.
 (Nagy)
 Mantuanus, Baptista 343
 Manutius, Paulus 578
 Marcellius, Ammianus 451
 Mardokheus 310–311, 315, 319
 Mária 26, 261–264, 267–268, 278–
 279, 301, 307, 322, 345–346, 349–
 351, 393–394, 397–399, 401–402,
 421–423, 425, 427, 551, 556
 Mária (Márta testvére) 451
 Mária Magdolna (Mária Magdalé-
 na) 343,
 Mariamné 313
 Márk (evangélista) 353–354, 409,
 457, 460–461, 481–482,
 Mars 543
 Márta 257–259, 451
 Martialis 137–138, 207, 581
 Máté (evangélista) 29, 30–31, 96, 114,
 259, 292, 301, 302–303, 309, 312–
 315, 344, 459, 463–464, 513, 530, 577
 Mattatiás (Matatiás) 456
 Mercurius 479, 562
 Mikeás 71–72, 253–255, 299–300,
 528
 Mózes 16, 56–57, 65–66, 77–78, 88, 97,
 144–145, 179, 197, 208, 257–259,
 293–295, 299–302, 306, 321–326,
 329, 361, 368–369, 379, 388–389,
 431, 464, 480, 486, 489, 492, 520–
 521, 547, 555–557, 560, 587
 Muraközy Gyula 579, 592
 Musculus, Wolfgang 398
 Münster, Sebastian 365, 452,

N

Nabukodonozor, babiloni király
 57–59, 62–63, 71, 159, 161, 192,
 222–223, 287, 318, 386, 437, 505–
 506, 512

Nagy Sándor ld. Sándor, III.
 Nagy Szent Leó ld. Leó pápa, I.
 Náthánaél 257–259, 302, 337–338, 460
 Nékó, egyiptomi király 504–505
 Németh György 585
 Nesztór (Nestor) 517
 Nikánor 206–207
 Nikodémus 362
 Noé 168–169, 330
 Numa Pompilius 546

O

Ovidius 172, 194, 476, 503, 554, 582,
 583, 591, 592, 594

P

Pál (apostol) 27–29, 31, 34–35, 38,
 53–54, 66, 79–80, 90, 95, 101, 105,
 107, 148–149, 162, 166–167, 171,
 225, 227–228, 230, 235–236, 240,
 243, 255, 280–282, 284, 297–299,
 301, 303, 307, 309, 322–331, 366–
 369, 377, 397, 400, 410–413, 420–
 423, 425, 429–433, 441, 473–474,
 479, 483, 488, 492–493, 495, 526,
 533–534, 545, 549–550, 552, 554–
 555, 558–562, 589
 Palaeologus, Jacobus 266–267, 440
 Paludanus, Peter 343
 Pán 186, 195
 Panaetius 583
 Persius Flaccus 98, 579
 Péter (apostol) 27, 31, 101, 166–169,
 178, 228, 230, 239, 242, 254–255,
 280–281, 307, 324, 325, 327, 330,
 360, 380–381, 420, 446–447, 460,
 473, 475–483, 490–493, 496, 500,
 504, 565
 Philetasz (Philetas) (II. Ptolemaiosz
 Philadelphosz nevelője) 106
 Philetus 109, 280–281
 Pilatus, Quintus Pontius (Pilátus)
 207, 235–236, 365–366, 373–376,
 408–409, 498

Pitanissa 516, 592
 Platón (Plato) 17, 35, 125, 179, 315,
 336, 471
 Plinius 503
 Plutarkhosz 125, 154, 315, 340, 585
 Pompeius 454
 Pontius Aquila 311
 Psaphon 564–565
 Püthagorasz (Pythagoras) 17

R

Rabsaké 386
 Ráhel 114, 300, 308, 318
 Rónafalvy Ödön 589

S

Salamon, zsidó király 49, 104,
 108, 116, 120, 143, 168–169,
 215–216, 257–259, 306, 363–
 364, 388, 409, 453, 455, 462,
 502, 511, 518,
 Sallúm (Sallum) 504
 Sámuel 73–74, 109, 367–369, 380,
 391, 399, 489, 515–516, ,
 Sándor, III. (Nagy), (Magnus Ale-
 xander) 109,159, 280–281, 564
 Saul 82, 92, 124–128, 143, 301, 327,
 367–372, 391–392, 515, 563
 Saulus (Pál apostol) 411, 412
 Sedékiás, júdai király 62, 71–72,
 192–193, 318, 501–502
 Sém 330
 Sénakhérib, asszír király 41–42, 44–
 45, 47–55, 57–58, 108, 120, 158,
 193–194, 223, 385–386, 514, 563
 Seneca, Lucius Annaeus 206–207,
 496, 591,
 Simeon 257–261
 Simon József 9, 589
 Sirák 16, 420, 553
 Stallbaum, Johann Gottfried 578
 Steiger Kornél 580
 Stephanus, Robertus ld. Estienne,
 Robert

Suetonius 207, 311

Sz

Szabó György 593
 Szabó Miklós 589
 Szilász 235–236
 Szilvási János 589
 Szimplikiosz 104, 579
 Szmerdész (Bardíja), perzsa király
 (Smerdis) 316
 Szókratész (Socrates) 17, 91, 104,
 246, 555, 579, 580, 584–585, 593

T

Takács Dániel 586–589
 Tarquinius, Sextus 585
 Tarquinius, Superbus, római király
 269–270, 585
 Terentius 93, 283
 Theokritosz 98, 579
 Timon 154–155
 Timóteus 434
 Titus (püspök) 243
 Titus, római császár 454
 Titus Livius 269–270
 Tóbiás 453, 486
 Tremellius, Immanuel 300, 365

U

Uriás 72, 254, 505

V

Vergilius 109, 276, 325, 476, 496, 53,
 580, 586–587, 591–592

X

Xanthippé 584
 Xenokratész (Xenocrates) 91, 315
 Xenophón 246–247, 584

Z

Zabulon 300, 302
 Zakariás 108, 254–255, 279, 462, 483,
 Zebedeus 27

Errata

(Javítások az *Enyedi György prédikáció 1. kötet*hez)

oldalszám	hibás hely	javítás
9. oldal	... az 1670-es években az 1570-es években ...
19. oldal, 24. lj.		<p>kimaradt bibliográfiai tétel:</p> <p>BARTÓK István, „<i>Sokkal magyarabbúl szólhatnánk és írhatnánk</i>”. <i>Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1630–1700 között</i>, Akadémiai – Universitas, Bp., 1998, főként 168–253.</p>
36. old., *	... Demoszthenésznek Démoszthenésznek ...
404. old., 446. old.	Demoszthenész	Démoszthenész
73. old.	M: Deus quomodo Christus est	M: Deus quomodo in Christo
108. old.	... in columitas...	... incolumitas ...
128. old.	... frigidæ aque	... frigidae aquae ...
154. old.	... Socratesnél lib. 5. cap. 22. Socratesnél lib. 5. cap. 22. ...*
		* SOCR. Hist. Eccl. 5.22.
163. old.	... impiorum imperiorum ...
173. old.	... mint egy Diagoras mint egy Diagoras...*
		* DIOG. LAERT. De vit. et dogm. philosoph. 6. 2. 59.
177. old.	... In die Dominico Palmarum.	... In die Dominico[!] Palmarum.

ERRATA

oldalszám	hibás hely	javítás
190. old.	M: De Genelogia Maria	M: De Genelogia[!] Mariae
285. old.	... patriarcháknak pátriárkáknak ...
237. old.	... De vera doctrinae De verae doctrinae ...
373. old.	... incomumnitas incolumitas ...
374. old.	... impiorum imperiorum ...

